

**Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Қазақстан халқы Ассамблеясы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университеті**

**ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ 30 ЖЫЛДЫҒЫ ЖӘНЕ
ҰСТАЗ, ҒАЛЫМ, АРДАҒЕР СҮГІРБАЕВА ГҮЛЖАН
ДӘУЛЕТБЕКҚЫЗЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНЕ 35
ЖЫЛ ТОЛУЫНА ОРАЙ «ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ КӨПЭТНОСТЫҚ
ҚҰРАМЫ: ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢІ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ
ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ**

I Бөлім

Шымкент, 2025 жыл

УДК 323.1 (574)
ББК 66.3 (5Қаз)6
Қ18

Ұйымдастыру алқасының төрағасы

Нұртаев Әлібек Нұрбайұлы

**Өзбекәлі Жәнібеков ат. Оңтүстік
Қазақстан педагогикалық
университетінің Басқарма
төрағасы-Ректордың у.м.а.**

Ұйымдастыру алқасы

Керімбеков Ержан Рахымжанұлы

**Басқарма мүшесі - Ғылыми
жұмыстар және инновациялар
жөніндегі проректор**

Исабек Баршагүл Қашқынқызы

**Басқарма мүшесі – Стратегиялық
даму және әлеуметтік істер
жөніндегі проректор**

Сансызбаев Алтынбек Серікұлы

**Ғылыми зерттеулер офисінің
басшысы м.а.**

Куралбаева Жұлдызай Шынжигитқызы

**Ғылыми зерттеулер офисінің
маманы**

Қазақстан Халқы Ассамблеясының 30 жылдығы және ұстаз, ғалым, ардагер Сүгірбаева Гүлжан Дәулетбекқызының ғылыми-педагогикалық қызметіне 35 жыл толуына орай «Қазақстан халқының көпэтностық құрамы: тарихы мен қазіргі кезеңі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның ғылыми мақалалар жинағы. Шымкент, 2025 жыл. 790 Бет.

ISBN 978-601-7968-62-5

Жинаққа Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері ендірілді. Барлық жарияланымдар авторлардың редакциясымен берілген.

ҚҰРМЕТТІ КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСУШЫЛАР, АРДАҚТЫ ҚОНАҚТАР, ҚАДІРЛІ ӘРІПТЕСТЕР!

Бүгін біз маңызды әрі мазмұнды шара – Қазақстан халқы Ассамблеясының 30 жылдығы мен ұстаз, ғалым Гүлжан Дәулетбекқызы Сүгірбаеваның ғылыми-педагогикалық қызметіне 35 жыл толуына арналған «Қазақстан халқының көпэтностық құрамы: тарихы мен қазіргі кезеңі» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясында бас қосып отырмыз.

Гүлжан Дәулетбекқызының өткен ғасырдың 90 жылдарынан бастау алған ғылыми зерттеу жұмысы еліміздегі этностардың тарихи тағдыры мен мәдени даму процесін ғылыми тұрғыдан зерделеуге арналған. Ғалымның ғылыми-педагогикалық және қоғамдық қызметі осы тұрғыда Қазақстан халқы Ассамблеясы мақсатымен тікелей үндеседі. Себебі Ассамблеяның негізгі миссиясы – елдің көпэтносты құрамының тарихын, мәдениетін, қоғамдағы рөлін құрметтеу, этносаралық келісім мен бірлікті нығайту. Ал Гүлжан Дәулетбекқызының 35 жылдық ғылыми-педагогикалық жолы осы миссияны ғылыми негіздеп, этностар арасындағы татулық пен рухани сабақтастықты терең түсіндіруге бағытталған. Осылайша екі атаулы датаға арналған бүгінгі конференция да осы мақсаттарға қызмет етуді көздейді.

Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, педагог ғалым Гүлжан Дәулетбекқызы Сүгірбаева – ғылым мен білім саласында айрықша орны бар көрнекті тұлға. 35 жылдық еңбегінде ол жоғары білім саласының дамуына, ұстаз даярлау сапасының артуына, этносаралық қатынастар саласындағы зерттеулердің жаңа бағытына зор үлес қосты. Ұстаздық жолындағы ұстанымы, ғылымдағы ізденісі, қоғамдық өмірдегі жан-жақтылығы әріптестері мен шәкірттеріне үлгі-өнеге болып келеді.

Қазақстан халқы Ассамблеясы жанындағы Шымкент қалалық Аналар кеңесінің төрайымы ретіндегі қоғамдық қызметінде Гүлжан Дәулетбекқызы отбасы құндылықтарын нығайту ісінде айрықша белсенділік танытуда. Оның жетекшілігімен Аналар кеңесі қаламыздағы этномәдени бірлестіктермен тығыз байланыс орнатып, көпэтносты қоғамдағы татулық пен береке-бірлікті арттыруға бағытталған көптеген әлеуметтік, тәрбиелік іс-шараларды жүзеге асыруда.

Ардақты Гүлжан Дәулетбекқызы!

Университет ректоры қызметін атқарған кезіңіздегі кәсіби біліктілігіңіз бен оқу орнымыздың дамуына қосқан зор үлесіңіз үшін Сізге шынайы алғыс білдіреміз. Қоғамның рухани кемелденуіне, білім-ғылым сапасының артуы мен саналы тәрбиені ұштастыруға бағытталған еңбек жолыңызға табыс, деніңізге саулық, отбасыңызға амандық тілейміз.

Қымбатты қонақтар, әріптестер!

«Қазақстан халқының көпэтностық құрамы: тарихы мен қазіргі кезеңі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жұмысына сәттілік, қатысушыларға шын жүректен толағай табыс, бақ-береке тілеймін!

**Өзбекәлі Жәнібеков атындағы
Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университетінің Басқарма төрағасы
-Ректордың м.а.
Нұртаев Ә.Н.**

ҰСТАЗ, ҒАЛЫМ ГҮЛЖАН ДӘУЛЕТБЕКҚЫЗЫ СҮГІРБАЕВАНЫҢ ӨМІР ЖОЛЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Ұлысымның ұйытқысы болып саналатын Оңтүстік өлкесіндегі қасиетті қарашаңырақ, ұстаздар ұстаханасы, 90 жылға жуық тарихы бар, қазіргі таңдағы Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті өзінің түлектерімен де рухы асқақ оқу орны. Қазақстанның Еңбек Ері, ақын Мұхтар Шаханов, атақты шығыстанушы ғалым Әбсаттар Дербісәлі, Исрайыл Сапарбаев, Ханбибі Есенқарақызы, Әкім Ысқақ, т.б. халық мақтан тұтатын тұлғалар аз емес. Оқу орны түлектерімен мақтанады. Соның бірі – ұлағатты ұстаз, ғибратты ғалым Гүлжан Сүгірбаева.

Сүгірбаева (Білісбекова) Гүлжан Даулетбекқызы 1964 жылы 21-қарашада Оңтүстік Қазақстан облысы (қазіргі Түркістан облысы), Төлеби ауданы, Ленгір қаласында үлгілі де өнегелі отбасында дүниеге келді. Әкесі Дәулетбек Білісбеков партия қызметкері, аудан, облыс көлемінде жауапты басшылық қызметтер атқарған. Гүлжан Сүгірбаева 1982 жылы Ленгір қаласындағы В.М.Комаров атындағы орта мектепті алтын медальмен тәмамдаған. Мектеп бітіретін тұста мамандық таңдау барысында Әкесі Гүлжан қызының зеректігін ескере отырып, жан азығы бай болсын деген оймен Әл-Фараби атындағы Шымкент мәдениет институтына кітапханашы мамандығына түсуге кеңес береді. Гүлжан әкесінің сөзін жерге тастағысы келмеді, бірақ өзінің көкейінде жүрген арманы тарихшы болу еді. Арманын жүзеге асыру үшін М.Әуезов атындағы Шымкент педагогикалық институтына Жұмағали ағасымен бірге барып, бір орынға 15-20 адамнан келетін тарих мамандығына құжат тапсырады. Облыстық атқару комитетінің жауапты бөлімін басқаратын әкесі қызының ол мамандыққа түсетініне мүлде сенбейді. Әйтсе де өз жағынан да, нағашы жағынан да қанына сіңген қайсарлық, сенімділік, алға ұмтылушылық пен он жыл бойы мектеп қабырғасында іргесі дұрыс қаланған білім деңгейі екі жақтан алып шығып, өзі армандаған тарих мамандығының студенті атандырады. Білім алу барысында үздік оқитын, қоғамдық жұмыстарға қатысатын белсенді студент ретінде көзге түседі.

Ұстазы, көрнекті ғалым, археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор Александр Николаевич Подушкин Гүлекеңнің студенттік жылдардағы ерліктері туралы басын шайқай отырып, жүзіне әдемі жымиысы үйіріліп, таңдайын қағып айтудан жалықпайды. Студенттердің археологиялық практикасына барар кезде денсаулығына байланысты жаздың аптап ыстығын, ашық аспан астындағы жағдайы толық жасалмаған орынжайдың қолайсыздығын, қиындығын алға тартып, жауапты тұлғалар оны қазба жұмыстарына жібермеуге шешім шығарып, арнайы бұйрыққа енгізбеген. Гүлжан Білісбекова облыстық атқару комитетіндегі Әкесіне барып, археологиялық практикаға барғысы келетінін айтып, жағдайды түсіндіреді. Мұқият тыңдаған Дәулетбек Білісбекұлы денсаулығы мен оған қатысты туындауы мүмкін жағдайларға өзі жауапкершілік алып, қолхат жазып, қызының қатарынан қалмай іс-тәжірибеден өтуіне мүмкіндік жасайды. Одан «қазба жұмыстарындағы қолайсыздықты өз көзімен көрген нәзік қыз бір апта өтпей өзі-ақ қашып кетеді» деп сенген жауаптылар практиканы соңына дейін өткергеніне таңғалады. Александр Николаевич Гүлжанға 100 адамға тамақ дайындауды тапсырады. Басында күмәнмен қарағанымен, қаршадай қыздың намысқа тырысып, жап-жақсы аспаз болғанына тәнті болады.

Гүлжан Даулетбекқызы 1987 жылы Шымкент педагогикалық институтын үздік дипломмен бітіріп, еңбек жолын Шымкент қаласындағы №29 орта мектепте пионер ұйымының жетекшісі қызметінен бастап, кейінірек №41 орта мектепте тарих пәнінің мұғалімі болып жұмыс істеді. 1994 жылы Шымкент педагогика институтының «Жалпы тарих» кафедрасында оқытушы болып орналасты. 1995 жылы Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының аспирантурасына түсіп, 2000 жылы «Узбекское население Казахстана в 20-30 годы XX века:

проблемы истории и культуры» тақырыбындағы кандидаттық диссертациясын Қайнар университетінде сәтті қорғады. Кейде кішкентай ұлы Мадиярмен, бірде оны елде тастап, Шымкент пен Алматының арасына жол салып, кітапханалардан, мұрағаттардан шықпай тынымсыз ізденгені, ғылыми жетекшісі, академик Кеңес Нұрпейісұлының қарапайымдылығы мен жанашырлығы, қорғауға жақын қалғанда, дайын жұмысын жоғалтып алып, қайта қалпына келтіргені (ол кезде диссертация қолжазбасы жазу машинкасына басылатын), әйтсе де жоғалған затының орнына Алла тағала баға жетпейтін қуаныш – Айдын атты тәп-тәтті қызды араға ұзақ жылдар салып сыйлағаны, т.с.с. өз алдына бөлек баяндауды қажет ететін есті естеліктер санатында.

Қорғағаннан соң 2000-2002 жылдары Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Шымкент институты «Бүкіләлем тарихы» кафедрасының оқытушысы, аға оқытушысы, 2002-2010 жылдары аталған кафедраның меңгерушісі қызметін атқарды. 2010-2011 оқу жылында Академиялық-инновациялық университеті «Қазақстан тарихы» кафедрасында, 2012-2013 оқу жылында Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті «Археология және этнология» кафедрасында доцент болып жұмыс істеді.

«Бүкіләлем тарихы» кафедрасының меңгерушісі болған кезеңде Гүлжан Дәулетбекқызы кафедра ұжымындағы әрбір мүшенің қабілеті мен жақсы қасиеттерін дұрыс жаққа бағыттай білгенімен, мықты менеджер болуымен қадірлі, құрметті болды. Қоғамдық жұмыстарды дұрыс, әділ бөлуінің арқасында кафедра құжаттары тап-тұйнақтай болуына байланысты келген комиссияның барлығы дерлік аталған кафедраны тексеретін де, ұжым мүшелерінің ынтымақтастығы мен меңгерушінің ұтымды ұйымдастыруы нәтижесінде әр тексеруден абыройлы шығатын. Бірге театрға бару, таулы аймаққа өлкетану бағытында саяхат ұйымдастыру, түрлі байқауларға шығармашылықпен дайындалып, қатысу, табысты жетістіктерге ие болу кафедра мүшелерінің береке-бірлігін арттыратын. Қалалық, облыстық семинарлар, дөңгелек үстелдер, оқушылар олимпиадасы, республикалық, халықаралық конференцияларды жоғары деңгейде өткізуде Гүлжан Дәулетбекқызының ерекше қолтаңбасы бар деп айта аламыз.

Сонымен қоса сол кездегі факультет деканы ретінде байқағаным, сабаққа қатыспай, жауапкершілік танытпаған студенттің сөзін сөйлемей, еңбегіне қарай әділ бағасын қойып, бірқатарының стипендиядан қағылып, біразының оқудан шыққанының куәсі болғанмын. Оның ішінде қазір елге танымал бірнеше азамат бар.

2013 жылы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтының «Қазақстан және әлем тарихы» кафедрасында доцент, 2014-2016 жылдары аталған кафедраның меңгерушісі, 2016-2018 жылдары «Ғылыми-зерттеу бағдарламаларын сараптау» бөлімінің, 2018-2020 жылдары «Менеджмент және мониторинг» бөлімінің басшысы, 2020 жылы ғылыми істер және инновациялар жөніндегі проректор қызметін атқарды.

Бірнеше жауапты қызметтерді атқара жүріп, ғылыми-әдістемелік жұмыспен айналысуға да уақыт тапты. Ресей, Түркия, Қытай мемлекеттерінің алдыңғы қатарлы жоғары оқу орындарында тағылымдамадан өтіп, біліктілігін арттырған Г.Д.Сүгірбаева – 4 оқулық, 5 оқу-әдістемелік құрал, 60 ғылыми мақаланың авторы. Халықаралық рецензияланатын ғылыми журналдарда 3 мақаласы жарияланды. Scopus ғылыми-метрикалық базасы бойынша h-index 1-ге тең.

2004-2005 жылдары орта мектеп оқушыларына арналып, Ресей ғалымдарымен бірлестікте орыс және қазақ тілдерінде жазылған «Қазіргі заман тарихы», «XX ғасырдағы әлем» атты оқулықтары жарық көрді. Сонымен қатар «Тарих және қоғамтану терминдерінің қазақша-орысша түсіндірме сөздігі» тарихшы білім алушылар мен жас мамандар үшін таптырмас құрал саналады.

Г.Д.Сүгірбаеваның жетекшілігімен бірнеше халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциялар, түрлі деңгейдегі олимпиада, ғылыми-әдістемелік семинарлар жоғары деңгейде ұйымдастырылды.

2010 жылы ҚР Білім және ғылым министрлігінің «Жоғары оқу орнының үздік оқытушысы» мемлекеттік грантына ие болды.

2020 жылы университетімізге оқу орнымыздың түлегі, тарих ғылымдарының кандидаты, доцент Гүлжан Дәулетбекқызы басшылыққа келгенде, ұжым қатты қуанды. Ұрпақтар сабақтастығының алтын арқауын жалғап, ұстаздарды алға ұмтылдырып, жастарды ізгі істерге құлшындырып, оларға әркез демеу болып жүрген Басқарма төрағасы-ректор Г.Д.Сүгірбаева аталған мақсатқа жетуде оқу орнының барлық құрылымы мен деңгейлері үшін «жайлы университет» жасау бағытында тынымсыз қызмет атқарды. Оған ұлттық атауға ие болған «Шаңырақ», «Қазына», «Тұмар» ғимараттарын заманауи нақышта көркемдеп, безендіруі, жастарға арналған коворкинг орталығы мен «Мейірім» денсаулық орталығының, «Ұстазға тағзым» кіші архитектуралық формасының ашылуы, жабық спорт кешені, т.б. дәлел. Сонымен қатар оқу орнын бұған дейін басқарған Ректорлар аллеясы мен Қонақтар аллеясын қолға алып, жасыл ағаштар отырғызып, айналаны абаттандыруы да көңілге қуаныш ұялатады. Ректорлық қызметінің алғашқы кезеңі әлемді жайлаған пандемияға, оның ауыртпалықтарын көтерумен тұспа-тұс келген Гүлжан Дәулетбекқызы ең алдымен ОПК мен қызметкерлердің, студенттердің хал-ахуалына ерекше назар аударып, әлеуметтік көмек беруді қолға алды. Сонымен қатар ректор бастамасымен «Университет білім алушыларына білім беру қызметінің төлемақысы бойынша берілетін жеңілдіктер туралы Ереже» әзірленіп, 2020 жылдың 16 наурызындағы Ғылыми кеңес шешімімен бекітілді. Ережеге сәйкес арнайы комиссияның ұсынысымен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, көп балалы отбасыдан шыққан студенттерге, спорт пен өнер саласынан үздік жетістіктерге жеткен және ата-анасы университетте қызмет ететін білім алушыларға әр оқу жылы 30-100% аралығында оқу төлемақысынан жеңілдік жасалады. Оқу орнын тандап, ҰБТ-дан жоғары балл жинап, мемлекеттік грантқа іліге алмаған «Алтын белгі» иегерлері мен дарынды балаларға оқу орны ректорының гранты беріле бастады.

Университеттің байланыс көкжиегі кеңейіп, Ресей, Түркия, Қытай, Еуропаның озық университеттерімен т.б. екіжақты меморандумға қол қойылып, тиімді келісімдерге қол жеткізілді. Оқу орнының базасында Гүлжан Дәулетбекқызының бастамасымен Түркиядағы жетекші оқу орындарының бірі де бірегейі Гази университетінің филиалын ашу бойынша жұмыстар жүргізілді. Екі университет арасындағы өзара ынтымақтастық осыдан төрт жыл бұрын басталған болатын. 2021 жылы 13 қазанда Гази университетінің ректоры, профессор Мұса Йылдыздың оқу орнымызға ресми сапары барысында өзара ынтымақтастық туралы келісімшартқа және Erasmus бағдарламасы бойынша өзара серіктестік туралы институтаралық келісімшартқа қол қойылып, жоғары білім мен ғылым саласындағы бірқатар бастамаларға жол ашылды. Осы уақыт аралығында университетіміздің бірнеше студенті академиялық ұтқырлық бағдарламасы аясында білім алуға Гази университетіне жіберіліп, бірнеше докторантымыз Гази университетінде ғылыми тағылымдамадан өтті.

Ал 2022 жылы 24 қарашада Гази университетінің ректоры, профессор Мұса Йылдыздың ресми сапары барысында оқу ордамызда Гази университетінің филиалын ашу жөніндегі бастапқы келісімге қол қойылып, стратегиялық әріптестіктің жаңа кезеңі басталған болатын.

Ең бастысы, Гүлжан Дәулетбекқызының мұрындық болуымен университетімізге көптен армандаған ұлт жанашыры, руханият сардары Өзбекәлі Жәнібеков есімі берілді, Ж.Аймауытов атындағы көп салалы колледж ашылды. 2018 жылы ашылған әскери кафедра жеке ғимаратқа қол жеткізді.

Ұрпақ тәрбиелеу мен білім, ғылым саласын дамытудағы, біліктілігі жоғары кәсіби мамандарды даярлаудағы жетістіктері, сіңірген еңбегі үшін Г.Д.Сүгірбаева «Қазақ хандығына – 550 жыл» (2015), Оңтүстік Қазақстан облысы әкімінің (2017), Түркістан облыстық

мәслихатының Алғысхаттарымен (2018), «Халық алғысы» (2020) медалімен, «ҚР Тәуелсіздігіне – 30 жыл» (2021) мерейтойлық медалімен, Қазақстандық салалық білім және ғылым қызметкерлерінің кәсіподағы «Салалық қызметкерлерінің кәсіподағына сіңірген айрықша еңбегі үшін» (2022), ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің «ҚР ғылымын дамытуға сіңірген еңбегі үшін» (2023), «Ана тілін дамытуға қосқан үлесі үшін» (2024) төсбелгілерімен, Құрмет грамоталарымен, Алғыс хаттармен марапатталды. 2022 жылы қаңтарда Түркиядағы Гази университетінің Құрметті профессоры атағы берілді.

Сонымен қатар Г.Д.Сүгірбаева әлеуметтік әділеттілік, гендердік теңдік, корпоративтік мәдениетті нығайту, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу бағытында да бастамашыл жобаларды жүзеге асырды. Педагогикалық кадрларды даярлау сипатын арттыруда, ұлттық құндылықтарды насихаттауда және жас буынның рухани-адамгершілік, патриоттық тәрбиесінде оның орны ерекше.

Г.Д.Сүгірбаева Шымкент қаласының қоғамдық өмірінде жоғары құрметке ие, көпшілік тарапынан беделді тұлға саналады. Ол Шымкент қаласы Қазақстан халқы Ассамблеясы жанындағы Аналар кеңесінің төрайымы қызметін абыроймен атқарып келеді. Аталған қызметте ол көпұлтты қалада татулық пен келісімді сақтау үшін қоғамдық бірлестіктер мен үкіметтік емес ұйымдармен тығыз жұмыс істейді. Ол ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді насихаттау, жас буынға патриоттық тәрбие беру, аналар мен отбасы институтының мәртебесін көтеру бағытында ауқымды іс-шараларды ұйымдастырып, әлеуметтік тұрғыда әлсіз отбасыларға, көпбалалы және тұрмысы төмен аналарға қолдау көрсету жұмыстарына ерекше көңіл бөліп келеді.

Г.Д.Сүгірбаева бүгінгі таңда еңбегінің зейнетін көрер жасқа жетіп, білікті ұстаз, аяулы жар, ардақты Ана, асыл Әже қызметін абыроймен атқарып жүр.

Гүлжан Дәулетбекқызы, Сізді ұжымның атынан ғылыми-педагогикалық қызметіңіздің 35 жылдығымен шын жүректен құттықтаймыз!

Осы кезеңге дейін көп нәрсе жасалынды, талай асулар бағындырылды, керемет өмірлік тәжірибе алынды. Сізге қол жеткізілген жетістіктермен шектелмей, жаңа мақсаттарға ұмтылуды, жас ұрпақты тәрбиелеуде алға жылжуды тілейміз! Сізге сарқылмас қуат, таусылмас бақыт, мықты денсаулық, сәттілік тілейміз. Сіздің айналаңызда әрқашан тек жақсы, адал және шынайы адамдар болып, әр жаңа күн бақыт пен қуаныш әкелсін! Қасиетті шаңырағымыз, киелі өлкеміз, Тәуелсіз еліміздің игілігі үшін абыроймен қызмет ете беріңіз!

**Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан
педагогикалық университетінің
Басқарма мүшесі - Стратегиялық даму және
әлеуметтік істер жөніндегі проректоры, профессор
Исабек Баршагүл Қашқынқызы**

КАЗАХСТАН И УЗБЕКИСТАН: ЭВОЛЮЦИЯ ДОБРОСОСЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Дониёров Алишер Худайбердиевич

Доктор исторических наук, профессор
Ташкентского государственного университета востоковедения
@e.mail doniyorov_alisher@mail.ru
Тел.: +998909204994

Summary

This paper explores the historical evolution and modern development of Kazakh–Uzbek relations within the broader context of Central Asian civilization. It examines the processes that shaped the multiethnic composition of Kazakhstan and highlights the significant role of the Uzbek community in the socio-economic and cultural formation of southern regions. Based on historical, ethnographic, and political analysis, the study traces the continuity of cooperation from the medieval period to the present day. Special attention is given to the strategic partnership between Kazakhstan and Uzbekistan in the post-independence period, emphasizing the policies of interethnic harmony and cultural integration promoted by Presidents Kassym-Jomart Tokayev and Shavkat Mirziyoyev. The author concludes that the Kazakh–Uzbek model of neighbourly relations represents an effective example of regional solidarity and cultural coexistence in Eurasia.

Тўйин

Мақалада Қазақстан мен Өзбекстан халықтарының тарихи және қазіргі өзара қатынастарының даму эволюциясы қарастырылады. Автор Қазақстан аумағындағы көпэтносты құрылымның қалыптасу процестерін талдап, өзбек халқының елдің оңтүстік өңірлерінің әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуына қосқан үлесін айқындайды. Зерттеу тарихи-этнографиялық және саяси талдау негізінде жүргізіліп, ортағасырлық кезеңнен қазіргі заманға дейінгі ынтымақтастықтың сабақтастығын көрсетеді. Тәуелсіздік жылдарындағы стратегиялық серіктестік пен этносаралық келісім саясатына, сондай-ақ Президенттер Қасым-Жомарт Тоқаев пен Шавкат Мирзиёевтің идеяларына ерекше көңіл бөлінеді. Қорытындыда Қазақстан мен Өзбекстанның тату көршілік тәжірибесі Еуразия кеңістігіндегі мәдени және этникалық өзара түсіністіктің тиімді үлгісі ретінде бағаланады.

Резюме

Мақолада Ўзбекистон ва Қозоғистон халқлари ўртасидаги тарихий қўшничилик муносабатлари ва уларнинг замонавий босқичдаги ривожланиши таҳлил қилинади. Муаллиф Қозоғистоннинг кўп миллатли таркибининг шаклланиши жараёнларини ёритар экан, ўзбек халқи томонидан мамлакатнинг жанубий ҳудудларига қўшилган иқтисодий ва маданий ҳиссани алоҳида таъкидлайди. Тадқиқот тарихий, этнографик ва сиёсий таҳлил асосида амалга оширилган бўлиб, ўрта асрлардан то ҳозирги кунгача бўлган ҳамкорлик анъаналарининг узвийлигини намоён этади. Айниқса, мустақиллик давридаги Қозоғистон ва Ўзбекистон ўртасидаги стратегик шериклик, этномаданий ҳамжиҳатлик сиёсати ва Президентлар Қасим-Жомарт Тўқаев ҳамда Шавкат Мирзиёевнинг гоёлари тадқиқот марказида турибди. Қўшнилик тажрибаси Евросиё маконида тинч-тотув ҳамкорлиқнинг самарали намунаси сифатида баҳоланади.

Современный Казахстан представляет собой одно из самых многонациональных государств Евразии. Его полиэтническая структура — результат длительных исторических процессов, охватывающих как кочевой, так и оседлый мир, взаимодействие которых формировало своеобразный этнокультурный ландшафт Центральной Азии. В этом контексте особое значение приобретают отношения Казахстана и Узбекистана — двух братских государств, чьи народы на протяжении веков связывали родственные, культурные и духовные узы.

История казахско-узбекских связей является важнейшей частью общей судьбы Центральной Азии. Эти отношения складывались не как противостояние, а как эволюция взаимного сотрудничества, обмена опытом и духовной близости. Ещё со времён Шайбанида

Мухаммада и Касыма хана казахские и узбекские земли были объединены торговыми, религиозными и культурными нитями, способствовавшими формированию устойчивых моделей добрососедства.

Полиэтнический характер Казахстана стал результатом взаимодействия не только внутренней миграции казахских родов, но и переселений народов из сопредельных регионов, прежде всего узбеков, внесших значительный вклад в развитие южных областей страны. Именно узбекское население, обладавшее высокими традициями земледелия, ремесла и городской культуры, сыграло особую роль в процессах урбанизации и формирования социальной структуры южного Казахстана.

В историческом контексте взаимодействие казахов и узбеков нельзя рассматривать изолированно от общей динамики этнополитических процессов Центральной Азии. Их взаимосвязь носила не только экономический или культурный характер, но и имела цивилизационное значение. Смешение элементов кочевой и оседлой культур породило уникальную модель общественного устройства, в которой духовность, религия и традиционные формы коллективизма стали основой социальной устойчивости.

Современная политика двух стран во многом отражает историческую преемственность этих связей. Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев, подчёркивая значение межэтнического мира и гражданского единства, отметил: «Наше главное богатство — это единство народа, сформированное на основе взаимного уважения, доверия и общей ответственности за будущее страны».

В свою очередь, Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев в своём выступлении на Саммите глав государств Центральной Азии (2022 г.) подчеркнул:

«Судьбы наших народов тесно переплетены. Казахстан и Узбекистан веками были примером добрососедства, взаимопомощи и духовного родства. Мы должны сберечь это наследие для новых поколений».

Эти слова двух лидеров отражают не только современное политическое взаимопонимание, но и глубокий исторический фундамент, на котором строится стратегия долгосрочного сотрудничества. В условиях глобальных вызовов и региональной интеграции казахстанско-узбекская модель отношений приобретает особое значение как пример успешного взаимодействия культур, народов и цивилизаций.

Анализ исторических источников и этнографических данных показывает, что формирование полиэтничности Казахстана происходило не как стихийный процесс, а как закономерный результат многовекового исторического развития. Геополитическое положение страны на пересечении торговых и миграционных путей, активное взаимодействие между оседлыми и кочевыми обществами, а также переселения народов Центральной Азии способствовали становлению устойчивых форм межэтнического сотрудничества. В этом контексте узбекский фактор стал неотъемлемой частью этнокультурного пространства Казахстана, оказав заметное влияние на развитие хозяйства, духовной культуры и общественных институтов.

Сегодня, в эпоху укрепления государственности и межэтнического согласия, исторический опыт взаимодействия Казахстана и Узбекистана приобретает новое звучание. Он служит не только предметом научного осмысления, но и практической основой для укрепления добрососедства, культурной интеграции и совместного продвижения общих ценностей мира и согласия.

Таким образом, исследование эволюции казахстанско-узбекского добрососедства и его влияния на формирование полиэтнического общества является актуальной научной задачей, имеющей как историческое, так и современное значение. Данное исследование позволяет не только проследить исторические истоки межэтнического взаимодействия, но и определить его

роль в формировании современной модели полиэтничности Казахстана, служащей примером для всего Центрально-Азиатского региона.

Исторические корни полиэтничности Казахстана уходят вглубь веков и тесно связаны с формированием этнополитических процессов в Центральной Азии. Ещё в эпоху средневековья территория современного Казахстана была пространством активного взаимодействия между кочевыми и оседлыми народами, где на протяжении веков происходил обмен хозяйственными, культурными и религиозными традициями. Через эти земли проходили караванные маршруты Великого шёлкового пути, соединявшие Восток и Запад, создавая прочные каналы культурной и экономической коммуникации.

После распада Золотой Орды и образования Казахского ханства в XV веке сложилась новая этнополитическая конфигурация региона. В Мавераннахре утвердилось узбекское государство Шайбанидов, а на севере и востоке – Казахское ханство. Несмотря на различие в укладе жизни, эти образования не противопоставлялись друг другу, а развивали отношения, основанные на взаимной экономической выгоде и культурном обмене. Казахские и узбекские караванщики, ремесленники, а также духовные деятели активно поддерживали связи, связывавшие Туркестан, Отрар, Сайрам, Самарканд, Бухару и Ташкент.

Уже в XVI–XVII веках южные районы Казахстана — Туркестан, Сайрам, Шымкент, Ташкентский и Чимкентский оазисы — превращаются в зоны тесного контакта между оседлыми узбекскими и кочевыми казахскими общинами. Эти связи носили не только экономический, но и этнокультурный характер. Узбекские земледельцы и ремесленники приносили с собой устойчивые традиции ирригации, садоводства и торговли, а казахские роды распространяли элементы степной воинской культуры, гостеприимства и родового единства. Такое взаимодействие создавало условия для постепенного формирования полиэтничного и многоуровневого социума, где взаимное уважение и религиозное родство служили основой мирного сосуществования.

Особое место в укреплении этих контактов занимали духовные центры и исламские братства — тарикаты, которые распространяли идеи просвещения и миролюбия. Города Южного Казахстана, особенно Туркестан и Сайрам, стали местами паломничества и религиозного обучения. Здесь находились медресе, мечети, суфийские обители, объединявшие учеников из разных регионов Средней Азии. Эти центры способствовали не только религиозному воспитанию, но и консолидации населения на основе общих культурных и этических норм.

С XVIII века процессы этнического взаимодействия между казахами и узбеками усиливаются. Усиление Кокандского ханства и расширение его влияния на южные земли Казахстана привели к активной миграции узбекских земледельцев, ремесленников и торговцев в районы вдоль Сырдарьи, Таласа и Арыси. В результате формировались новые типы поселений, где представители обоих народов жили бок о бок, создавая многоэтнические хозяйственные общины. Торговые ярмарки, религиозные праздники и семейные союзы укрепляли межэтнические связи и обеспечивали социальную стабильность региона.

XIX век стал важным рубежом в истории полиэтничности Казахстана. Вхождение его территорий в состав Российской империи изменило политическую и экономическую картину региона. В условиях административных реформ и развития инфраструктуры происходила дальнейшая интеграция этнических групп. В южных областях продолжалось оседание кочевых казахов, в то время как узбекские земледельцы активно развивали ирригационные системы, строили мельницы, караван-сарай и ремесленные мастерские.

Именно в этот период складываются устойчивые формы казахско-узбекского сосуществования, которые со временем приобрели черты традиционного партнерства. Узбеки внесли весомый вклад в развитие сельского хозяйства, ремесленного производства и торговли,

а также в распространение грамотности и исламских культурных норм. На основе взаимопомощи и сотрудничества сформировалась прочная этнокультурная база, позволившая избежать острых конфликтов и создать атмосферу добрососедства, ставшую отличительной чертой южных регионов Казахстана.

Историко-этнографические и археологические исследования свидетельствуют, что южные области Казахстана — Сайрам, Туркестан, Шымкент — на протяжении нескольких столетий сохраняли устойчивый характер этнокультурного взаимодействия. Здесь формировались ремесленные центры, где трудились мастера разных национальностей; создавались семьи со смешанным этническим происхождением, что способствовало дальнейшему укреплению социальной сплочённости.

К концу XIX века полиэтнический характер региона стал очевидным историческим фактом. Южный Казахстан представлял собой своеобразное пространство цивилизационного синтеза, где казахи, узбеки, таджики, уйгуры и представители других народов жили в атмосфере взаимопонимания и культурного обмена. Этот опыт сосуществования впоследствии стал основой формирования современной модели межэтнического согласия и полиэтнической идентичности Казахстана.

XX век стал эпохой глубоких трансформаций, которые оказали значительное влияние на полиэтническую структуру Казахстана. Этот период ознаменовался масштабными социально-экономическими преобразованиями, индустриализацией, переселениями народов и формированием новых форм этнокультурного взаимодействия. Именно тогда сложились институциональные основы межнациональных отношений, сохранившие свою актуальность до наших дней.

После установления советской власти и проведения национально-территориального размежевания в 1924–1925 годах, границы между Казахстаном и Узбекистаном были определены административно, однако реальные связи между народами остались живыми и динамичными. В южных областях Казахстана — Туркестанской, Шымкентской, Кызылординской и Жамбылской — продолжали проживать большие узбекские общины, сохранившие родственные, хозяйственные и культурные контакты с населением сопредельных узбекских районов.

В 1930–1950-е годы Казахстан стал одной из ключевых территорий, куда направлялись потоки переселенцев и депортированных народов. В это же время происходила активная миграция трудовых ресурсов из Узбекистана. Узбеки принимали участие в строительстве ирригационных систем, промышленных предприятий, освоении целинных земель и развитии сельского хозяйства юга республики. Их традиционные навыки земледелия, бахчеводства и садоводства сыграли важную роль в освоении Сырдарьинского, Тюлькубасского и Сайрамского районов.

Советская национальная политика, несмотря на идеологические противоречия, во многом способствовала формированию системы межнациональной толерантности. Образование, культура, общественные организации и партийные структуры развивались на принципах интернационализма и равенства народов. В городах Южного Казахстана — Шымкенте, Кызылорде, Туркестане, Таразе — формировались устойчивые узбекские общины, которые вели активную культурную, образовательную и общественную деятельность. Здесь функционировали узбекские школы, театральные коллективы, национальные хоры и фольклорные ансамбли.

Во второй половине XX века укрепляется интеллектуальное и гуманитарное взаимодействие между Казахстаном и Узбекистаном. Деятели науки, культуры и искусства обеих стран тесно сотрудничали. В Шымкенте, Алматы, Кызылорде и Ташкенте проводились

совместные научные конференции, этнографические и археологические экспедиции, направленные на изучение общих историко-культурных корней народов региона.

В советскую эпоху укрепляется и образовательное сотрудничество. Тысячи казахских студентов обучались в вузах Узбекистана — Ташкентском университете, Политехническом институте, Медицинском институте, а узбекские молодые специалисты проходили стажировки в Казахстане. Этот обмен способствовал формированию общего культурного и интеллектуального пространства, где усиливались процессы взаимопонимания и сближения.

Особая роль в этнокультурных отношениях принадлежала узбекской диаспоре Казахстана. Её представители активно участвовали в общественной жизни, занимали ответственные посты в производственной, педагогической, научной и культурной сферах. Узбекские мастера народного творчества, художники и артисты внесли неоценимый вклад в формирование общей художественной культуры Казахстана. Театральные постановки на узбекском языке, народные праздники, выставки и музыкальные фестивали стали неотъемлемой частью культурного ландшафта южных областей.

К концу XX века, с обретением независимости Казахстаном и Узбекистаном, межэтническое взаимодействие получило новый импульс. Период 1991–2000-х годов стал временем переосмысления общей истории, укрепления двусторонних отношений и институционализации культурного сотрудничества. Межгосударственные визиты, совместные программы в сфере образования и культуры, обмен делегациями и создание двуязычных СМИ свидетельствовали о том, что многовековые связи между народами сохраняются в новых политических условиях.

Важным элементом этого процесса стало осознание общности исторических судеб.

В южных районах Казахстана узбекская община по-прежнему играет значительную роль в экономике, социальной жизни и духовной культуре. Здесь сохраняются традиции взаимопомощи, соседства и уважения, передающиеся из поколения в поколение.

Таким образом, XX век стал решающим этапом в укреплении этнокультурных связей между Казахстаном и Узбекистаном. Этот период показал, что даже в условиях социальных трансформаций и политических перемен историческое добрососедство, взаимное уважение и культурное взаимодействие остаются устойчивыми ценностями, обеспечивающими стабильность и гармонию в полиэтническом обществе Казахстана.

Период независимости Казахстана и Узбекистана стал новой страницей в истории двусторонних отношений. За три десятилетия суверенного развития обе страны прошли путь от становления национальных государств до формирования устойчивых политических систем, основанных на принципах взаимного уважения, стратегического партнёрства и добрососедства. Этот процесс стал логическим продолжением исторического взаимодействия и свидетельством зрелости культурно-цивилизационной традиции региона.

С начала 1990-х годов между Казахстаном и Узбекистаном начали формироваться основы современного межгосударственного сотрудничества. Уже в 1992 году было подписано Соглашение о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи, которое определило базовые принципы взаимодействия в политической, экономической, гуманитарной и культурной сферах. В последующие годы был создан прочный договорно-правовой фундамент, включающий десятки соглашений, меморандумов и протоколов.

Особое значение имеет Договор о стратегическом партнёрстве между Республикой Казахстан и Республикой Узбекистан, подписанный в 2017 году. Он закрепил высокий уровень двустороннего взаимодействия, обозначил приоритетные направления — политический диалог, экономическое партнёрство, сотрудничество в области науки, культуры и образования. А подписание в декабре 2022 года Договора о союзнических отношениях вывело казахстанско-

узбекское взаимодействие на принципиально новый уровень, укрепив доверие между странами и создав правовую основу для долгосрочного развития партнёрства.

Сегодня между Казахстаном и Узбекистаном действует более 160 межгосударственных и межправительственных документов, охватывающих практически все сферы общественной жизни. Важнейшую роль в их реализации играют регулярные встречи глав государств, заседания Межправительственной комиссии, а также Форум межрегионального сотрудничества, который проводится на уровне акиматов и хокимиятов приграничных областей.

Одним из ключевых направлений партнёрства является укрепление полиэтнического мира и межнационального согласия. Казахстан традиционно выступает в роли государства, где обеспечены права всех этнических групп и созданы условия для сохранения их культурной самобытности. В этой системе важнейшую роль играет Ассамблея народа Казахстана, основанная по инициативе Первого Президента Н. Назарбаева в 1995 году и преобразованная в стратегический институт гражданского согласия.

Ассамблея объединяет представителей более 130 этносов и 40 национальных культурных центров, среди которых активное место занимает Узбекский этнокультурный центр Казахстана, действующий в Шымкенте и других южных регионах страны. Этот центр активно участвует в образовательных программах, фестивалях, литературных встречах, издаёт газету на узбекском языке, проводит конкурсы народного творчества и поддерживает тесные связи с культурными учреждениями Узбекистана.

В своей речи на XXVII сессии Ассамблеи народа Казахстана (2021 г.) Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев отметил: «Мы должны бережно хранить атмосферу взаимного доверия и дружбы, которую создавали поколения. Это — залог стабильности, сплочённости и процветания нашей страны».

Эти слова отражают глубокую государственную философию, направленную на сохранение внутреннего мира и уважение культурного разнообразия.

В свою очередь, Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев, выступая в декабре 2023 года на совместном казахстанско-узбекском бизнес-форуме в Ташкенте, подчеркнул: «Наши народы не просто соседи — нас связывают многовековые духовные узы, общее прошлое и общие цели. Мы обязаны и впредь укреплять добрососедство, превращая его в источник силы и стабильности всего региона».

Современные инициативы двух государств направлены на реализацию именно этих принципов. Казахстан и Узбекистан активно сотрудничают в рамках региональных структур — таких как Шанхайская организация сотрудничества (ШОС), Организация тюркских государств (ОТГ), Центрально-Азиатское сотрудничество (ЦАС).

Эти форматы укрепляют политический диалог и расширяют гуманитарные контакты, способствуя углублению культурного взаимопонимания между народами.

Важную роль играет и гуманитарное сотрудничество. В Казахстане действуют узбекские школы, театры и общественные объединения, а в Ташкенте — культурные центры, популяризирующие казахское наследие. Проводятся Дни культуры Казахстана в Узбекистане и Дни культуры Узбекистана в Казахстане, научные конференции, выставки, книжные ярмарки и фестивали народного творчества. Эти мероприятия укрепляют общественные связи и поддерживают дух взаимного уважения.

Существенные результаты достигнуты и в сфере образования. В последние годы активно развиваются академические обмены между вузами двух стран. В Казахстане открыты филиалы ведущих узбекских университетов, включая Ташкентский государственный университет востоковедения и Национальный университет Узбекистана, а казахстанские студенты обучаются в Ташкенте, Самарканде и Бухаре. Совместные исследовательские проекты в

области истории, этнологии, филологии и экономики позволяют углублять понимание общих процессов и способствуют формированию единого научного пространства Центральной Азии.

Особое внимание уделяется молодёжи как носителю идей межнационального согласия. Совместные молодёжные форумы, спортивные соревнования, культурные лагеря и волонтерские программы становятся важным инструментом укрепления дружбы и доверия между молодыми гражданами двух стран. Это направление, поддерживаемое обоими правительствами, имеет стратегическое значение для будущего региона.

Сегодня казахстанско-узбекские отношения рассматриваются как модель успешного взаимодействия государств, основанного на общих цивилизационных ценностях. В условиях глобальных вызовов, когда во многих регионах мира усиливаются этнические и религиозные противоречия, опыт Казахстана и Узбекистана по сохранению межэтнического мира приобретает особую актуальность.

Таким образом, современный этап двусторонних отношений демонстрирует высокую степень зрелости, доверия и стратегического единства. Казахстан и Узбекистан не просто поддерживают дружеские отношения, но и выстраивают долгосрочную модель сотрудничества, основанную на уважении культурного многообразия, исторической преемственности и общности целей устойчивого развития.

История взаимоотношений Казахстана и Узбекистана является ярким примером длительного и поступательного развития добрососедства, основанного на исторической общности, культурной преемственности и цивилизационной взаимодополняемости. На протяжении многих веков эти два народа не только делили общее географическое пространство, но и совместно формировали ценностные ориентиры, традиции и формы общественного устройства, которые легли в основу их современного взаимодействия.

Полиэтнический характер Казахстана стал закономерным результатом многовековых миграций, хозяйственных контактов и культурных обменов, в которых узбекский этнос играл значительную роль. Узбеки внесли весомый вклад в развитие земледелия, ремёсел, градостроительства и просвещения, особенно в южных областях страны. Их культурные традиции, трудолюбие и предпринимательская активность стали важной составляющей формирования устойчивых социальных структур и этноконфессионального равновесия.

Опыт совместного исторического пути свидетельствует, что казахстанско-узбекские отношения не ограничиваются рамками межгосударственной дипломатии. Это отношения народов, связанных духовным родством, схожими ментальными кодами и общими целями — обеспечением стабильности, безопасности и процветания Центральной Азии.

Современный этап сотрудничества двух стран отражает преемственность этих исторических традиций. Казахстан и Узбекистан демонстрируют пример зрелой региональной политики, направленной на укрепление мира, согласия и взаимопонимания. Их стратегия в области межэтнической гармонии и культурного взаимодействия подтверждает, что многообразие не является источником противоречий, а напротив — выступает мощным фактором развития и интеграции.

В выступлениях президентов Касым-Жомарта Токаева и Шавката Мирзиёева неоднократно подчёркивалась важность сохранения общей исторической памяти, единства и сплочённости народов. Эти идеи находят практическое воплощение в многочисленных гуманитарных и образовательных инициативах, в совместных культурных проектах и экономическом взаимодействии. Всё это делает казахстанско-узбекское партнёрство не только региональным, но и глобально значимым примером мирного сосуществования и созидательного сотрудничества.

Таким образом, эволюция добрососедства Казахстана и Узбекистана — это не просто исторический процесс, но и цивилизационный выбор, основанный на глубоком уважении

культурного разнообразия, на общих духовных ценностях и на стремлении к устойчивому развитию. Сохранение и приумножение этого наследия остаётся стратегической задачей как для современного поколения, так и для будущих исследователей, которым предстоит продолжить изучение феномена полиэтнической идентичности и региональной солидарности в Центральной Азии.

Литературы

1. Абдуллаев Р.Х. Казахстан и Узбекистан: пути исторического взаимодействия. – Алматы: Дәуір, 2019.
2. Асанов Ж., Каримов Х. Историко-культурные связи народов Центральной Азии. – Ташкент: Фан, 2018.
3. Бекмаханов Е. Казахстан в составе Российской империи. – Алматы: Санат, 1995.
4. Бартольд В.В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. – СПб., 1900.
5. Дониёров А.Х. Этнокультурные процессы в Южном Казахстане (XVIII–XIX вв.). – Ташкент, 2020.
6. Кенжалиев З. Исторические предпосылки межнациональных отношений в Казахстане. – Алматы, 2005.
7. Мирзиёев Ш.М. Мы строим Новый Узбекистан. – Ташкент: Узбекистан, 2023.
8. Токаев К.-Ж. Судьба и ответственность народа. – Астана: Елбасы, 2022.
9. Шониёзов К. Этногенез узбекского народа. – Ташкент: Фан, 1974.
10. Центральный государственный архив Республики Казахстан. Фонд 708, оп. 2, д. 15.

ҚАЗАҚСТАНҒА XX ҒАСЫРДЫҢ 30 -50 ЖЫЛДАРЫНДА ДЕПОРТАЦИЯЛАНҒАН ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫ (ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ БОЙЫНША)

Г. Б. Козгамбаева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
ORCID 0000-0002-0637-5044, E-mail: gulnar.kozgambaeva@mail.ru.

XX ғасырдың 1930-1950 жылдарында Кеңес Одағындағы халықтардың әрбір отбасы ауыр жағдайды бастарынан өткерді. Сталиндік билік жүйесі жүргізген саясаттың салдарынан көптеген ұлттардың тағдырына қиянат жасалды. Депортациялау саясатына ұшыраған ұлттар мен тұтастай халықтар Қазақстан республикасы облыстарына жер аударылып, қоныстандырылды. Осындай, еркінен тыс жер аударылған халықтар қоныстандырылған облыстың бірі – бүгінгі Түркістан облысының территориясы болды. Кеңестік биліктің жүргізген саясаты салдарынан облыс аумағына депортацияланған халықтар бір мезетте үйлерінен, әдеттегі өмір сүру қалпынан, жылдар бойы жиған-тергендерінен айырылды. Депортацияланған халықтар тарихының беймәлім тұстары туралы зерттеулер бүгінде жүргізілуде, алайда ашылмай жатқан мәселелер де баршылық, сондықтан аталмыш тақырып зерттеуді қажет ететін өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Мақалада алға қойған басты мақсат Түркістан облысы территориясына XX ғасырдың 30-40 жылары бірнеше толқынмен депортацияланған халықтардың тарихына талдау жасай отырып, күнделікті өмір тарихы аспектісі тұрғысынан қарастыру.

Методология. Мақалада талдау және синтез ғылыми таным әдістері, сондай-ақ проблемалық хронологиялық, статистикалық әдістер қолданылды..

Түйін сөздер: кеңестік билік, депортация, сталиндік саясат, қуғын-сүргін, қоныс.

Кіріспе. Оңтүстік Қазақстан облысы кеңес дәуірінде әкімшілік-аумақтық бірлестік ретінде Бүкіл Одақтық Атқару Комитетінің 1932 жылы 10 наурыз айындағы қаулысына сәйкес құрылған. Бүгінде Түркістан облысы деп өзгерген, облыс тарихы, сонау ертеден өткен тарихтың куәгері. Облыс құрылған уақытта оның құрамында Жамбыл, Қызылорда облыстары

кіргендіктен, үш облыстың тарихы бір-бірімен ұштасып жатыр және олардың құрамына кірген аудандар алма кезек алмасып отырды. Бүгінде облыс аумағында Сталиндік биліктің жүргізген әлеуметтік-саяси науқандарының салдарынан облыс территориясына көптеп ұлт өкілдері жер аударылды. Облыс аумағында бүгінде жүзден астам ұлт өкілдері тұрады, ал Жамбыл облысында өмір сүріп жатқан 87 этнос өкілдерінің басым көпшілігі Кеңес дәуірінде депортацияланғандар[1,52б.]

Республика территориясы мен облыстарына жер аударылған халықтар тарихы, олардың көшірілу барысы, жол бойындағыдағы қиыншылықтар, қоныстандырылған жерлердегі географиялық орналасуы туралы зерттеулер жүргізген Ресей және Отандық ғалымдары қатарында В.Н. Земсков, Бугай Н.Ф., Қалыбекова, Ж.А. Еремекбаев және тағы басқа ғалымдар еңбектері жарық көрді. «История сталинского Гулага. Конец 1920-х- первая половина 1950-х годов» деген құжаттар негізінде сталиндік террорлық саясатын жүргізу және оның жүзеге асу барысы қамтылған ұжымдық 7 томдық еңбектің 5 томында Қазақ еліне құқықтық тұрғыдан мүлдем қайшы саналатын саяси репрессиялау, депортациялау саясатына жазығы жоқ халықтарды ұшыратты[2].

«Из истории депортаций Казахстан. 1935–1939гг.» деген құжаттар жинағында республикаға финдердің, кәрістердің, немістердің, күрдтердің және тағы басқадай халықтардың күштеп қоныстануы туралы архив құжаттар қамтылған[3]. «Из истории депортации Казахстан (1939–1945 жж.) деген ұжымдық құжаттар жинағының үшінші томында халықтардың өздеріне жат географиялық ортада орналасуы бойынша атқарған жұмыстарын растайтын анықтамалар, нұсқаулар, есептер және жер аударылғандар және олардың ұрпақтарының естеліктері берілген[4].

Ғалым С. Жолдасовтың Қазақстанның Оңтүстік өңірінің тарихы қамтылған еңбекте біздің зерттеуіміздегі Түркістан облысына жер аударылған халықтар туралы қысқаша мәліметтер берілген[5].

Совет еліндегі биліктің жүргізген ауыр қылмыстарының бірі ретінде саналатын депортациялау үрдісі, олардың этно-әлеуметтік және территориялық тұтастығын жоюды көздеген әрекеті еді. Архив құжаттары бойынша жаппай саяси қуғын-сүргін жылдары Қазақстан республикасы аумағына шамамен 1053525 адам этникалық белгілері бойынша жер аударылғаны анықталды[6,11с.].

Жаһандық екінші дүниежүзілік соғыс басталғанға дейін күшпен қоныс аудару саясаты мемлекет қауіпсіздігін күшейту мақсатында деген сылтаумен жүргізілді. Тоталитарлық жүйенің үстемдігі тұсында республика аумағы әлеуметтік тәжірибиелер жүргізуде тиімді саналып, кеңестік басқарудағы қауіпті деп танылған халықтарды қоныстандыратын орындардың біріне айналды. Кеңестік үкімет шекара маңындағы және саяси «сенімсіз» деген ұлттар мен тұтастай халықтарды республика және облыс аумағына еркінен тыс қоныстандыру саясатын жүргізді.

Қазақстан республикасы мен облыстарының аумағына басқа ұлт өкілдері XX ғасырдың отызыншы жылдарының ортасында антикеңестік элементтер мен кулактарды жер аударылуы кезінде келді. Ұлттық-аймақтық автономиялары бар көптеген этностар соғыс жылдарында тұтастай депортацияға ұшырады.

Оңтүстік Қазақстан облысы территориясына XX ғасырдың 30–40 жылары бірнеше толқынмен жазығы жоқ көптеген ұлттар жер аударылды. Депортацияланған халықтардың басым бөлігі облыс территориясына соғыс жылдарында жер аударылып, қоныстандырылды, олар республиканың басқа өңірлеріндегідей кеңестік үкіметтің қаулы, қарарлары және ұлт саясатын жүргізудегі өктем әрекеттері салдарынан жер аударылып, оларға беймәлім, бөтен жерге қоныстандырылды.

Кеңестік кезеңдегі мәжбүрлі депортация (30-жылдардың басында шаруаларды депортациялау, содан кейін 30-шы жылдардың ортасынан бастап этникалық белгілері бойынша депортация) формасы жағынан жер аудару ретінде қарастырылады.

Советтік билік Қазақ елінде 30-жылдары болған ашаршылық кезінде халқы сиреп қалған республика облыстарындағы өнеркәсіп құрылысын өркендету, ауылшаруашылығын дамыту және табиғи байлықтарын игеру мақсатымен адам күшін шоғырландырып, еңбек ресурстарын көбейту мақсатында депортацияға ұшырағандарды Қазақстан республикасының облыстарына шашырап қоныстандырылды.

Қазақстанға 1936 жылы Украинадан жер аударылған поляктар 15000 отбасы – 69283 адам, оның 985 отбасы, яғни 4964 адамы Түркістан облысына қоныстандырылды[3,77с.]. 1937-1939 жылдары облыс аумағына кәрістер, ирандықтар, күрттер, және тағы басқадай халықтар жер аударылды. Жер аударылған халықтар негізінен облыс аудандарына қоныстандырылды. Жер аударылған халықтарды орналастыруда кәрістер «әкімшілік-қоныс аударушылар» болды. Украинадан жер аударылған поляктар мен немістер «кулак қоныс аударушылар» немесе «арнайы қоныс аударушылар» статусына ие болды, олардың үстінен бақылау ерекше қатал болды.

Жер аударылып, облыс және оның аудандарына қоныстандырылған халықтар аштық пен антисанитариялық жағдайдан, жұқпалы аурулардың тарауынан көптеп қайтыс болғандар қарттар мен балалар. Өлім жітімнің көрсеткішінің жоғары болу азық-түліктің жетіспеуі, қалыпты жағдайдың болмауы салдарымен қатар тұрғын үй мәселесінің шешілмеуі, қатал климаттық жағдаймен қатар көшірілген халықтардың тағдырына биліктің немқұрайды салғырт қарауының салдары еді.

Қазақстанға 1938 жылдың ақпан айына дейін 20789 отбасы, яғни 98454 корейлер жер аударылды. Белгіленген жоспардан көшіп келетін корей қожалықтарының саны артық болып, Қазақстан республикасына 1938 жылдың ақпан айына шейін 20798 жанұя – 98453 адам жер аударылды[7,16 б.].

Республика және оның облыстарында соғыс басталған кезде арнайы қоныс аударылғандардың жаңа контингентін Батыс Украина, Батыс Белоруссия, Балтық жағалауы, Бессарабия аумақтарынан депортацияланғандар толықтырып, оларға «саяси сенімсіздер» статусы тағылды. Сталиндік режимдегі кеңестік билік жүйесі тарапынан күш қолану арқылы көшірілгендерді депортациялау саясатынан бөлек түрлі саяси, құқықтық қысымдар көрсетілді. 1941 жылдың маусым-шілде айларында Қазақ КСР аумағына Украина КСР, Беларусь КСР, Молдаван КСР және Балтық елдерінің батыс облыстарынан – 15 413 адам депортацияланды, оның ішінде: батыс облыстардан 4803 адам, Молдаван КСР-інен – 9954 және Балтық жағалауы елдерінен – 656 адам жер аударылды. Олар Ақтөбе, Қызылорда, Қарағанды, Гурьев, Ақмола және Оңтүстік Қазақстан облыстарының аумақтарына қоныстандырылды[4,152-153с.]. Облысқа 1941 жылға дейін түрлі саяси себептермен күрд, кәріс, поляк, неміс, иран, әзірбайжан, украин, шешен, түрік этностары мен этникалық топ өкілдері депортацияланды. Ал соғыс жылдарында күш қолдану арқылы 1943-1944 жылдары Солтүстік Кавказдан көшірілген ұлттар қатарында: карашайлар, қалмақтар, шешендер, ингуштар, балқарлар, қырым татарлары болды[8,142с.].

КСРО үкіметінің шешімдеріне сәйкес, Қазақ КСР ІМ мәліметінде карашайлар (11 711 жанұя, 45 529 адам) 1943 жылдың күзінде, шешен-ингуштар (89 901 жанұя, 405 192 адам) 1944 жылдың көктемінде, қалмақтар (648 жанұя, 2336 адам), балқарлар (4660 жанұя, 21 150 адам), республикаға көшірілген. 1944 жылдың күзінде Грузиядан арнайы қоныс аударылғандар (6296 жанұя, 28 073 адам), барлығы 506 656 адамды біріктіретін 114 484 жанұя депортацияланды. Кейінірек, әскер қатарынан кері шақырылғандар, қамау орындарынан босатылғандар, т.б. тұратын – 23 997 адам жекелеген эшелондармен республикаға жеткізілді. Сонымен бірге, 7976 сәби дүниеге келді [9,152с.].

Бүгінде екінші Отаны саналатын көптеген этнос өкілдерінің республика аумағында этномәдени орталықтары бар. Осындай этномәдени орталықтар бүгінгі Түркістан облысында да құрылған. Облыс аумағында жиырма этномәдени орталық және қалалар мен аудандарда олардың 51 филиалы жұмыс істейді. Облыстағы неміс - мәдени орталығы және оның

филиалдары Ленгір, Сарыағаш, Кентау қалалары мен Ақсу, Түлкібас кенттерінде жұмыс істейді. 1989 жылы құрылған Шымкент облыстық корей мәдени орталығы, 1992 жылдан Оңтүстік Қазақстан облыстық корей мәдени орталығы болып аталды. Шымкент облысының түрік мәдени орталығы 1989 жылы құрылып, 1995 жылы Оңтүстік Қазақстан облысындағы «Түркия» түріктерінің қоғамы» деген атпен қоғамдық ұйымы болды. Ал Оңтүстік өңірі бойынша жоғарыда көрсетілгендермен қатар грузин, түрік, армян, күрт, қарақалпақ, өзбек, татар, грек, қырғыз, иран және тағы басқа этностардың мәдени орталықтары бар. Сол этностардың басым бөлігі кеңес дәуірінде Оңтүстік өңіріне депортацияланғандар және олардың ұрпақтары [10, 309 б.].

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейінгі түбегейлі өзгерістер қоғамда мүлдем жаңа жағдайды қалыптастырды. Ұзақ уақыт бойы тұмшаланған тарихтың ақтандақ беттері ашылып, шынайы тұрғыдан зертеу қолға алынды. Мәселен, біздің зерттеуіміздегі Түркістан облысы Шымкент қаласындағы саяси қуғын – сүргін құрбандарының музейінде қаңқұйлы жылдардың оқиғасы, оның жазықсыз құрбаны болған қазақ зиялылары мен олардың мәдени құндылықтарымен қатар еркінен тыс, күшпен жер аударылып, облыс аумағына қоныстандырылған халықтар тарихымен танысуға болады.

Бүгінде Қазақ елінің басқадай облыстары сынды Түркістан облысы депортацияланған ұлттар мен олардың ұрпақтарына екінші Отанына айналып, рухани және әлеуметтік шектеулер мен қысымдарға ұшырамай өмір сүріп, еңбек ететін құтты мекенге айналды. Саяси репрессия, депортация жылдарында республика және оның облыстарына жер аударылған халықтар ауыр тағдыр тауқыметін тартты. Депортацияланған халықтардың бүгінгі Түркістан облысы аумағына келуіне байланысты облыстың ұлттық құрамы өзгеріске ұшырады. Еркінен тыс жер аударылған халықтарды кеңес үкметі зорлықпен көшірді. Жер аударылған халықтар биліктің оларға деген сенімсіздігіне және азаматтық құқықтардағы шектеулеріне қарамастан олар бүкіл кеңес халқының қайғысы мен қасіретімен бөлісті. Олар ауылшаруашылығы мен өндірістік саладағы ауыр жұмыстарға тартылды. Бүгінде Түркістан облысы территориясында тұрып жатқан кәріс, неміс, поляк, грек, шешен, ингуш, қарашай, күрт, балқар т.б. ұлт өкілдерінің ұрпақтары бар.

Бүгінгі күнде республика музейлерінде саяси қуғын сүргін, депортацияға ұшыраған көптеген қайраткерлерді еске алуға арналған түрлі шаралар ұйымдастырылып өтуде. Осындай іс-шараларға көрнекті ғалымдар, белгілі қайраткерлер, саяси репрессиялау, депортацияға ұшыраған жазықсыз жандардың ұрпақтары қатысып, келмеске кеткен тоталитарлық жүйенің өткен ғасырдың 20-50 -ші жылдары жүргізген қаңқұйлы саясаты салдары туралы ой пікірлерін бөліседі. Ұлттық сана мен ұлтжандылықты Қазақстан халқының бойына дарыту үшін Ұлы дала тарихын ұрпақ санасында сіңіру мақсатында саяси қуғын-сүргін, депортацияға ұшырап, болашағына балта шабылған халықтардың қайғылы тарихымен таныстыра отырып, ұлттық тарихымыз бен қайталанбас мәдени туындылары арқылы жастарымызды отансүйгіштікке, ұлтжандылыққа тәрбиелеу басты міндет болып табылады.

Әдебиеттер

1. Сейткулова Ж.М. Жамбыл облысындағы этностар мен этникалық топтар тарихы: Монография – Тараз: Тараз университеті, 2017. – 190 б.
2. История сталинского Гулага. Конец 1920-х – первая половина 1950-х годов: Собрание документов в 7 т. Т. 5. Спецпереселенцы в СССР / отв. ред. и сост. Т.В. Царевская-Дякина. – Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 824 с.
3. Из истории депортаций в Казахстан (1935– 1939 гг.). Сборник документов Том 2 / Сост.: Р.М. Әбдуәли, Е.М. Грибанова (отв.), А.С. Зулкашева, Г.М. Каратаева, Н.П. Кропивницкий, Е.В. Чиликова. – Алматы: LEM, 2014. - 740 с
4. Из истории депортаций. Казахстан. 1939–1945 гг. Сборник документов. -Том 3./редакционная коллегия: Х.М. Абжанов, К.Ш. Алимгазинов (отв.), Б.Г. Аяган, Б.О. Жангуттин, З.Е. Кабульдинов, Н.П. Калашникова, Г.В. Кан

– Алматы: LEM, 2019. – 708 с.

5. Жолдасов С. Қазақстанның Оңтүстік өңірінің тарихы. – Алматы: Үш Қиян 20096 – 419 б.

6. Кан Г.В. Основные направления деятельности 4 рабочей группы по не реабилитированным жертвам насильственно депортированных в Казахстан народов. Алматы, 2021. – 11 с.

7. Ен Хун Қазақстандағы аз ұлттардың қатынастары және әлеуметтік саяси тарихы (1935–2009 жж.). Авторефераты. – Алматы. 2010. – 32 б.

8. Бугай Н.Ф. Иосиф Сталин - Лаврентий Берия: «Их надо депортировать?». – Москва: Дружба народов, 1992. – 233 с.

9. Бугай Н.Ф. Депортация народов Крыма / Предисловие, составление, заключение, комментарии: Н.Ф. Бугай. – Москва: «Инсан». 2002. – 240 с.

10. Шаланов Е.С. Оңтүстік өңіріне депортацияланған халықтар тарихынан (XX ғ. 30 - 40 жж.) // Ғалым-этнограф Б.К. Қалшабаеваның 60 жасқа толуына арналған «Ұлы дала кеңістігіндегі этноархеологиялық зерттеулер мен этносаралық қатынастар мәселесі» атты халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары жауапты ред. Р.С. Жуматаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 562 б. - 308-311 бб.

Қазақстанның этникалық құрамының даму тарихы және этникалық топтардың мәдени мұрасы

әож 574 (12)14.542,12

ЖАСТАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ КОНФЕС-СИЯРАЛЫҚ КЕЛІСІМДІ БОЛУҒА ТӘРБИЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Б.С.Айтай

Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ дің «Әлем тарихы және дінтану» кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к.

Резюме

В статье рассмотрены вопросы формирования толерантности и воспитание у молодежи этнокультурных ценностей, межконфессионального согласия за годы независимости.

Summary

The article discusses the formation of tolerance and the upbringing of ethnocultural values among young people, interfaith harmony over the years of independence.

Бүгінгі таңда конфессияаралық пікір алысу мен діни төзімділікті нығайту өңіріміздің ішкі саясатының басты мәселелерінің біріне айналды. Оңтүстік өңірдің жастары арасында конфессияаралық төзімсіздік 1998 жыл мен 2013 жылдар аралығында радикалды діни идеялардың таралуының нәтижесінде байқалды. Себебі, өткен ғасырдың 90 жылдарының басынан бергі жасалған діни экспансия өз нәтижесін берді.

Бәтуәлі оңтүстік жұрты әдепті, иманды ахлақты құрметтеуімен ерекше-ленеді. Дінаралық төзімділік қалыптастыру мәселесінде үлгі боларлық жұмыстары баршылық. Оны атқарушы билік құзырлы мекемелер мен қоғамдық ұйымдар, білім беру ұйымдарымен өзара тығыз қарым-қатынаста жүргізген шаралары арқылы қол жеткізіп келеді. Діни сергектік мәселесінде де алда екендігін көрсетті. Үнемі қызу талдау-талқылаулар өткен жиындар мен кездесулер соның айғағы. Жастар арасында радикалды діни идеялардың таралуының салдарынан конфессияаралық төзімсіздік жылдан-жылға артып отырды. Осы келеңсіз жәйттің алдын алу мақсатында 2011 жылы 11 қазанда «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» жаңа заң [1] қабылданды. Діни бірлестіктерді қайта тіркеу ісін жүргізуге мүмкіндік туды. Заң күмәнді діни бірлестіктердің жұмысына тыйым салды. Конфессиялардың саны 47 ден 18 ге қысқарды. Мұның позитивтік салдары байқала бастады.

2016 жылы Оңтүстік Қазақстан облысы әкімдігі құрамында дін істері басқармасы қайта құрылды. Басқарманың жанынан «Әлеуметтік бастамалар орталығы» 2011 жылдан жұмыс істеп келеді. Басқармаға алғашқы кезеңде білікті, бірнеше тілді білетін дінтанушылар мен теолог мамандардың қажеттілігі анық байқалған болатын. Бүгінге келіп бұл мәселені толық шеше алмаса да айтарлықтай нәтижеге қол жеткізді. Орталықтағы мамандар негізінен исламдық конфессиялармен айналысатын білікті мамандар. Орталыққа дінтанушы-заңгер, дінтанушы-журналист, дінтанушы-психолог, дінтанушы-социологтарға әлі зәру. 2011 жыл мен 2017 жыл аралығында орталық мамандары мен жоғары оқу орындарының ғалымдарымен бірге ондаған діни танымдық анықтамалық пен анықтамалық-сараптамалық шағын кітапшалардың кейбіреулері 1 мың данамен кейбірі 30 мың дана шығарылып облыс жұртшылығына тегін таратылды. Бұл жұмысқа мен де белсене араластым. Атап айтқанда, «Конфессияаралық қауіпсіздік және дінаралық төзімділік қалыптастыру мәселелері» атты анықтамалық сараптамалық-талдаудан тұратын кітапшаның бірқатар талдаулық мақаларды жазып бердім [2],

Шардара ауданының ішкі саясат бөлімінің тапсырмасымен «Дәстүрінді баққаның-үмітінді жаққаның» атты діни танымдық анықтамалықты жазуға көмек қолын создым[3]. Сонымен қатар, орталықтың тапсырмасымен «Қоғам және дін» атты анықтамалық сараптамалық талдау мақалаларын жазуға қатыстым[4]. Одан бөлек Бурхануддин Марғинанидің «Хидоя» (*мұсылман заңдылығының түсініктемесі*) атты 4 томдығының 2 томын (452 б) Гродековтің ағылшыншадан орысшаға аударған нұсқасын қазақшаға аудардым[5]. Орталықтың осы аталған және басқа да атқарған жұмысы баршылық. Олар білім беру ұйымдарына, еңбекпен түзету мекемелеріне барып насихаттау-түсіндіру жұмысын ғалымдар, саясаткерлер, қоғам қайраткерлерін тарта отырып жоспарлы жүргізіп келеді. Облыстық ШТВ телеканалында орталық ұйымдастарған «Дін, қоғам және мемлекет» деп аталатын танымдық бағдарламасын ұйымдастырып апта сайын эфирге шығып келеді.

Қазақстан қоғамы біртекті емес. Әртүрлі мүдделер, әртүрлі көзқарастар, қозғалыстар саясатқа әсер етпей қоймайды. Саясаттанушы К.Бурхановтың [6] зерттеуінде дәл осы қоғамдық келісім тақырыбына көңіл бөлінген. Рухани келісім ең алдымен елдегі басым болып отырған ислам мен христиандық – еуразиялық құрлықтың аса үлкен екі этносының діни сенімдерінің өкілдері-нің арасында қажеттігін көрсетіп келеді.

Конфессиялардың толыққанды және саликалы пікір алысуы үшін Қазақ-стан Республикасында бүгінгі таңда барлық алғышарттар бар. Олардың қатарына Қазақстан басшылығының ЕурАзЭҚ (*Еуропа және Азиялық Экономикалық Қауымдастық*) желісі бойынша соңғы бастамалары; біздің мемлекетіміздің Каспийдің құқықтық мәртебесі проблемасы жөніндегі келешегі зор маңызды шешімдері, Президенттің Алматыда конфессияаралық пікір алысудың Халықаралық штабын құру туралы мемлекеттер басшыларының Еуразиялық конфессияаралық келісім мен бейбітшілік хартиясын қабылдау туралы, Қазақстанда Әлемдік және дәстүрлі діндер жетекшілерінің басқосуларын өткізу туралы ұсыныстары жатады.

Бүгінгі таңда конфессияаралық келісім дәстүрлі және дәстүрлі емес конфессиялардың пікір алысуын қажет екендігі айтылуда. Қазақстан секілді зайырлы қоғамда - әр жоғары білімді азамат дінтану мен теология секілді ғылымдардың негізін білуі тиіс. «Еліміздегі діни ахуал барлық сала мамандарының, әсіресе мұғалімдердің діни сауатты болуды талап етіп отыр» [7] дейді білікті фәлсапашы-ғалым Нағима Байтенова.

Кейбір бұқаралық ақпарат құралдары халыққа жалған, жала ақпарат тарату арқылы елді дүрліктіріп жіберуі мүмкін. Бұл салада өңіріміздегі БАҚ тарда дінтанушы-журналистердің жетіспеушілігі айқын көрінуде. Ірі қала-ларда тіпті бір сағатта халықтың ойы-пікірін басқа жаққа бұрып жіберуге болады. Осыған орай, кейбір ақпарат құралдарының діни араздық туғызып, діни төзімділікке сызат түсірген жұмысы үшін оның жұмысын уақытша тоқтатуға дейін, дереу шара қолдануға бару қажеттілігі туады.

2011 жылғы «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» жаңа заңның бұрынғымен салыстырғанда жақсы жақтары бар. Мысалы, заңда ханафи бағытындағы исламның және православтық христиандықтың тарихи рөлі анық көрсетілген. Бұл– бірінші жетістігіміз. Себебі, бұған дейінгі заңда ислам дегенімен оның ішіндегі қай бағыты екені көрсетілмеген болатын. Яғни, жаңа заң қазақтың әрбір баласының санасында ханафилық деген ұғымды тудырды. Енді азаматтар ханафилық жайлы ойлана бастайды. Бұрын көшеде кім көрінген уағыз жүргізетін. Қазір оған рұқсат жоқ. Бұл да заңның оң жағы. Тіркеу ісінде жергілікті, аймақтық, республикалық болып бөлінеді. Бұл да дәстүрлі емес діндерге шектеу деп айта аламыз. Діни бірлестіктер бұрын мәдени, білім беру орталықтары ретінде тіркелсе, қазіргі жағдайда олай емес. Міндетті түрде діни бірлестіктің атауын нақты көрсетуі керек. Бұл да көп нәрсенің мәнін ашады. Осы жағынан келгенде заң дәл қабылданған, бізге көп нәрселерді анықтап береді. Дегенмен де бұл салада да заңгер-дінтанушылардың тапшылығы байқалады.

Діни сенім бостандығы адам құқығының ежелден келе жатқан табиғи феномені. Адам құқықтарының декларациясы –Билл туралы заң 1949 жылы қабылданды. Соның негізінде әрбір елдің Ата Заңының 22-бабында діни сенім бостандығы көрсетілген[8]. Дінді ұстау, ұстанбау әр адамның өз құқығы. Бұл құқықты біз сақтауымыз керек.

Өңірімізде діни экстремизмнің алғашқы белгілері 2011 жылы көрінді. Оған Тараздағы оқиғаны атауға болады. Одан басқа исматуллашылардың шектен шыққан әрекеттері әшкереленді. «Хизбут-тахрир» діни ұйымының экстремистік әрекеті әшкереленді. Және араб елдерінен келген бірқатар діни ұйымдардың әрекеті тоқтатылды. Олардың тізімі төменде берілген.

Протестанттық христиандық дәстүрлі емес конфессиялардың миссионер-лері жергілікті халық өкілдерінен құралған ізбасарларын дайындап үлгерді. Діни ұйымын қорғайтын заңгер-дінтанушылары, психолог-медиктері, социо-логтары және басқа да қызметкерлері бар, қысқа айтқанда кадр мәселесін өте жақсы шешкен. Іс-әрекет жүргізудің жүйесін құрып үлгерді. Оған дәлел 2009 жылдың күзінде облыстық сотта «Иегова куәгерлерінің» шектен шыққан әрекеттерін әшкерелеген сот ісі өтті. Олардың іс-қимылын облыс көлемде жүргізуге тыйым салатын сот қаулысы шықты. Бірақ екі айға жетпей ол сот шешімінің күшін жоюға қолдарын жеткізді. Себебі, олар өздерін жан-жақты қорғана алатын шараларын жасап қойған. Мемлекеттік мекемелердің олар-мен күресуге құқықтық сауаты жетпейтіндігі анықталды.

Дін-рухани өмірдің құбылысына айналды, ол әсіресе ислам дінін ұстанушылар арасында сенімнің дәстүрлі түрі орнықпай отырғандығымен және конфессияішілік қайшылықты ахуал қалыптасып отырғандығымен ерекшеленеді. Айталық, сопылық пен салафизм конфессиялары арасында қайшылықтың барлығын атап көрсетуге болады. Сопылық тариқат жамағаттарының сан ғасырлық тарихи ізі бар, олар тәуелсіздігіміздің алғашқы жылдарында-ақ діни бірлестік ретінде тіркеле бастады, қазір олардың бірқатар діни бірлестіктері қайта тіркеуден өтпей қалды. Себебі, олардың кертартпа ағым ретінде танылып, заң бойынша әрекетіне тыйым салынғандығы. Ал салафилер ағымындағыларды анықтау қиынға соғып отыр. Себебі, олар діни бірлестік болып тіркелмейді. Жамағаттары шашыраңқы, негізінен олар Қазақстанның батыс өңірлерінде көбірек шоғырланғандығы мәлім. Біздің оңтүстік өңірде 1200-1500 дей салафизм конфессиясын ұстану-шылары бар екендігін орталықтың қызметкерлері айтып жүр.

Ислам дінінің атын ту ететін қауіпті деструктивті секталар деп 2005 жылы Қазақстанда мыналар танылды: Орталық Азия мұсылмандарының моджахед-тер жамағаты, Таиба ласкерлері, Әлеуметтік реформалар қоғамы, Әл Каида, Мұсылман бауырлар, Жамағат әл-Исламия, Түркістанның ислам партиясы, Хизбут Тахрир, Талибан, Күрд халық конгресі, Өзбекстан Ислам қозғалысы, Асбат-ал-Ансар, Боз Гурт. Осы аталған 13 деструктивті ұйым лаңкестікке бейім ұйымдар деп аталып, оны насихаттаушы немесе оған мүше азаматтар тыйым салынған ұйымға мүше ретінде танылады. Осылардың ішіндегі «Таиба ласкерлері», «Әлеуметтік реформалар қоғамы», «Мұсылман бауыр-лар», «Хизбут Тахрир» секілді ұйымдар өткен ғасырдың 90 жылдары мен 2005 жылға дейін Қазақстанда еркін әрекет етті. Біздің оңтүстік өңірде ресми тіркеліп те жұмыс істеді. Бұлар саяси экстремистік діни қозғалыстар. Олар осынысымен де қауіпті. Осы ұйымдарға мүшелер сақал немесе сақалша қойып, келте балақпен жүреді. Жалпы, сақал мен келте балақ олардың дінге берік, өмірде тақуа-иманды екендігін көрсетпейді. Сыртқы көрінісі өздерінің секталарындағыны сыртынан тануы үшін қабылданған шешім. Өзара әңгімелерінде «ибн Жаузия», «ибн Таймия» т.б секілді идеологтарын жиі айтады. Кімдер олар?. Қазақ қоғамына, қазақтың ата-бабасы олардың ілімдерін оқыған ба, оқыса қай заманда оқыды? Қайсы мәселені шешуде таныс болған олармен?. Бұл сұраққа ешқайсысы жауап бере алмайды. Өйткені, діни сенім мен діни қағидаға қатысты олардан мықты өлкемізден шыққан ғұламалар болған. Неге соларды оқымайды?. Оларды мазалап жүрген діни мәселелерді өзіміздің ғұламаларды оқып-ақ шешуге және түсінуге болатындығын бүгінгі озық ойлы имамдарымыз айтып жүр. Өз өлкесінен, өз атажұртынан

шыққан діни ғұламаларды олардың оқымауының себебі неде? Себебі, оларды танымайды, таныса мойындамайды, менсінбейді. Бұл не? Бұл топастық, адасқандық, сатқындық.

Өзі туып өскен Тәуелсіз Қазақстандағы Конституциялық заңды, азаматтық қоғамды, банк қызметін, өз халқының өмір сүру салттарын ұнатпайды. Олар үшін «бұл дұрыс емес». Бұл сектанттық емей немене. Олардың уағызы өркениетті қоғамды, білімді, көзі ашық адамды үрейлендіреді, жалықтыр-ады. Түркістан өңірі нәпісті жою және әдепті ахлақты насихаттаған атақты имамдардың жұрты болғандығын дінтанушы-тарихшы, арабист ғалым Әшірбек Муминов зерттеді[9]. Ол өлкемізден Нажмиддин Кубра, Бахауддин Нақшбанд, Абдулхалық Ғыждуани, Қожа Ахрар Уәли, Қожа Ахмет Ясауи шықты. Сонымен қатар имам Абдулла ибн Мубәрек Мауразидің «Китобуз-зухд», Абу Абдулла Мұхаммед ибн Исмаил Бухаридің «Ал-адабул муфрад», имам Насайидің «Амали яуми вал-лайла», имам Абу Зайд Даббусидің «Ал-амад ал-ақса», Хәкім Термизидің «Китабус-зауқи», «Ар-Риеза ва адабун-нафс», Абу Насыр Фарабидің «Ороу ахли мадийнатил фазила», «Ал-адаб ал-мулукийя», Абу Әли Ибн Синанің «Рисалатун фил хикмати», «Китабут-тайр», «Асрорус-солати», «Ал-Инсаф» Б.Марғинанидің «Хидоя» атты еңбектері мен есімдері өзге жұрттарда да белгілі және зор беделге ие [8] дейді Ә.Муминов. Олардың нәпіс пен ахлақ тақырыбындағы еңбектерін әлемнің кез-келген озық медреселерінде оқытады екен. Имам Ағзам мазхабының ілімін дамытқан имамдар Әл-Матрудий, ал-Ашарий фикх ілімінің ірі өкілі әл-Марғинанидің мұралары баға жетпес мұралар.

Біздің өңірдегі дін мәселесімен мамандарға ханафи мазхабының ілімін дамыту үшін алдымен көрші өзбектермен байланысты дамытқан дұрыс секілді, себебі олар біздегі соңғы кездері болған оқиғаларды бұрын-ақ басынан кешті. Тәжірибе алмасу арқылы күрделеніп бара жатқан мәселелер оңтайлы шешіледі.

Қорыта келе, діни сергектікке аса көңіл бөлінуі қажеттігі туындайды. Ол дінтану мен теологиялық ақпараттың кеңінен таратылуынан бастау алу керек. Сақалдылардың қоғамнан өздерін оқшау ұстап, бір-бірімен құшақтаса амандасып, басқа «сенушілерді» байқамауы, елемей және олардың қоғамдық ұйымдар мен билік орындарымен диалогқа келгісі келмейтіндігі түбі жақсылыққа әкелмейді.

Әдебиеттер:

- 1 ҚР «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңы. Шымкент -2011.
- 2 Конфессияаралық қауіпсіздік және дінаралық төзімділік қалыптастыру мәселелері. *(Анықтамалық сараптамалық-талдау). Шымкент.-2012.-56б*
- 3 Дәстүрінді бақаның-үмітінді жаққаның. *(Діни танымдық анықтамалық).* Шардара.-2014.-56 бет.
- 4 Қоғам және дін *(анықтамалық сараптамалық талдау).* Шымкент.2011.-65 б.
- 5 Бурхануддин Марғинани. Хидоя: *(Мұсылман заңдылығының Түсініктемесі).* 4 томдық.-2011. Т.2.-455 б.
- 6 Бурханов К. Религия и светское образование в Республике Казахстан. Астана.-2011.-244 с.
- 7 Байтенова Н.Ж. Кез-келген маман діни сауатты болса. // «Заң» газеті.-21 ақпан 2012
- 8 Қазақстан Республикасының 1995 жыл 30 тамыздағы Атазаңның- 22 бабы.
- 9 Муминов А. Қазақстанның оңтүстік өңіріне ислам дінінің таралу тарихы. Оқу құралы. Түркістан. – 1993.-138б

ОӘЖ 316.42(574.72)

**ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ЭТНИКАЛЫҚ КӨПТҮРЛІЛІКТІҢ ТАРИХИ ҚАЛЫПТАСУЫ
МЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ****Жадраева Г.А.** - магистр, аға оқытушыӨзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан*Резюме:*

Этническое многообразие Туркестанской области сформировалось в результате сложного исторического процесса. В древние и средневековые периоды торговые пути, процессы заселения и межэтнические связи способствовали формированию этнической мозаики региона. В настоящее время многоэтническая структура области способствует укреплению социальной стабильности, культурного разнообразия и межэтнического согласия. Государственная политика, образовательные программы, культурные мероприятия и этнокультурные объединения направлены на интеграцию этнических групп и сохранение их культурной самобытности.

Summary:

The ethnic diversity of the Turkestan region has developed as a result of a complex historical process. In ancient and medieval periods, trade routes, settlement processes, and interethnic interactions shaped the ethnic mosaic of the region. Today, the multiethnic structure of the region contributes to social stability, cultural diversity, and interethnic harmony. State policies, educational programs, cultural events, and ethnocultural associations are aimed at integrating ethnic groups and preserving their cultural identity.

Түркістан облысы - Қазақстанның оңтүстік аймағында орналасқан, тарихи және мәдени маңызы зор өңір. Бұл аймақ ежелден әртүрлі этникалық топтардың, оның ішінде қазақтар, өзбектер, ұйғырлар, тәжіктер және басқа да ұсақ этностардың қоныстанған ортасы болып саналады. Көпжылдық тарихи даму барысында бұл этностар арасында әлеуметтік, мәдени және экономикалық байланыстар қалыптасып, өңірдің бірегей этникалық және әлеуметтік құрылымын жасады. Түркістан облысындағы көпэтностық құрылым тек өңірдің әлеуметтік тұрақтылығына ғана емес, бүкіл Қазақстанның мәдени саналуандылығына, этникалық келісімге және био-мәдени әртүрлілікке үлкен әсер етеді. Этностар арасындағы мәдениетаралық өзара әрекет түрлі дәстүрлер мен мәдени құндылықтардың сақталуына, сондай-ақ оларды бір-бірімен үйлесімде өмір сүруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тарихи кезеңдерде орын алған көші-қон, сауда жолдары және империялық саясат өңірдегі этникалық құрылымға елеулі ықпал етті. Осы мақалада Түркістан облысының этникалық көптүрлілігінің тарихи қалыптасу жолы, қазіргі әлеуметтік және мәдени ерекшеліктері, этносаралық қатынастар мен мемлекеттік саясаттың осы құрылымға әсері жан-жақты талданады. Мақсат - облыстың этникалық мозаикасын зерттеп, оның қазіргі қоғамдағы рөлін көрсету.

Түркістан аймағы ежелден тарихи, мәдени және экономикалық маңызды орталықтардың бірі болып саналады. Оның стратегиялық орналасуы оны сауда жолдарының тоғысқан нүктесі ретінде ерекшелендірді. Осы себептен әртүрлі халықтар - түркілер, арабтар, парсылар және басқа мұсылман этностар - бұл өңірге қоныстанған. Ұлы Жібек жолы арқылы жүргізілген сауда-саттық байланыстары тек экономикалық емес, сонымен қатар мәдени және әлеуметтік алмасуға да үлкен ықпал етті. Сауда жолдары арқылы өңірге әртүрлі дәстүрлер, діни сенімдер, тілдік ерекшеліктер мен мәдени құндылықтар енген. Әртүрлі этностар арасындағы тұрақты қарым-қатынас орталық қалалар мен сауда бекеттерінде үйлесімді қоғамның қалыптасуына мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, Түркістан ортағасырлық кезеңде білім мен дін орталығы ретінде де танылды: медреселер мен мешіттер салынды, діни және мәдени білім таралды. Этностар

арасындағы мәдени байланыстар экономикалық тиімділікті ғана емес, әлеуметтік ынтымақтастықты, мәдениетаралық диалогты және этникалық толеранттылықты дамытуға жағдай жасады. Осы кезеңде қалыптасқан этникалық және мәдени құрылым қазіргі Түркістан облысының көпэтностық сипатын анықтайтын тарихи негіз болып табылады. Ол бүгінгі этносаралық қатынастар мен мәдени интеграцияның қалыптасуына үлкен әсер етті, сондай-ақ өңірдегі халықтардың бір-бірінің дәстүрлері мен мәдени құндылықтарына құрметпен қарау дәстүрін сақтауға ықпал етті. Осы тарихи кезеңді талдау Түркістанның қазіргі көпэтностық қоғамын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Ресей империясы кезеңінде Түркістан Генерал-губернаторлығы құрылып, аймақтың саяси және әкімшілік жүйесі өзгереді. Сол уақыттарда этникалық құрамда елеулі өзгерістер байқалды: жергілікті түркі халықтарына қосымша сырттан келген славян халықтары мен басқа этностардың өкілдері қоныстанды ([Википедия+2Википедия+2](#)). Бұл көші-қон процесі экономикалық және әскери мақсаттармен тығыз байланысты болды, өйткені Ресей империясы өз шекараларын нығайтып, стратегиялық маңызды аймақтарды бақылауға алған еді. Сонымен қатар, сауда байланыстары мен қала орталықтарының дамуы жаңа этностардың облысқа келуін және олардың жергілікті халықпен өзара әрекеттесуін қамтамасыз етті.

Кеңес дәуірінде этностық қоныстану саясаты одан әрі жанданды. Ауыл шаруашылығын дамыту, колхоздар мен совхоздар құру мақсатында әртүрлі этностар Түркістан өңіріне көшірілді. Мұндай саясат этникалық мозаиканы күшейтті, өйткені жаңа келген топтар жергілікті халықпен бірге өмір сүріп, әлеуметтік, мәдени және экономикалық байланыстар орнатты. Кеңестік кезеңде этникалық топтар арасындағы үйлесімділік пен мәдени интеграцияны сақтауға бағытталған арнайы мемлекеттік саясат жүргізілді.

Сонымен қатар, осы кезеңде білім беру, мәдениет және жұмыс орындарын ұйымдастыру жүйесі этностардың өзара қарым-қатынасын реттеуге ықпал етті. Нәтижесінде, этникалық құрамның өзгеруі тек әлеуметтік құрылымға ғана емес, сондай-ақ өңірдің мәдени және тарихи ерекшелігіне де елеулі әсер етті. Бұл кезеңде қалыптасқан этникалық құрылым бүгінгі Түркістан облысының көпэтностық сипатын айқындайтын маңызды тарихи негіз болды, әрі қазіргі замандағы этносаралық қатынастар мен әлеуметтік тұрақтылықтың дамуына әсер етті.

2025 жылдың 1 қыркүйегіндегі ресми мәліметтер бойынша, Түркістан облысының жалпы халқы 2 147,8 мың адамға жетті ([Ұлттық статистика бюросы](#)). Облыс халқының орналасу ерекшелігі бойынша, қала халқы 544,1 мың адамды құрап, жалпы халықтың 25,3%-ын құрайды, ал ауылдық жерлерде 1 603,7 мың адам, яғни 74,7% тұрады ([Ұлттық статистика бюросы+1](#)). Бұл көрсеткіштер облыстың ауыл шаруашылығына негізделген экономикасына және ауылдық жерлердегі өмір салтына айқын сипат береді. Сонымен қатар, халық саны мен оның қала және ауылдық аймақтар бойынша құрылымы этникалық құрамның таралуына, әлеуметтік қызметтердің дамуына және өңірдегі инфрақұрылымдық даму жоспарларына әсер етеді. Түркістан облысының көпэтностық сипаты да осы халық саны мен құрылымымен тығыз байланысты.

Өкінішке орай, Түркістан облысына қатысты этностардың нақты ұлттық құрамына арналған егжей-тегжейлі ресми деректер қазіргі уақытта шектеулі болып отыр. Дегенмен, Қазақстан Республикасының жалпы этникалық құрылымы туралы ресми статистикалық мәліметтер бар. 2025 жылдың басындағы көрсеткіштерге сәйкес, Қазақстан халқының 71,3%-ын қазақтар құраған ([Ұлттық статистика бюросы+1](#)). Бұл көрсеткіштен шығатын қорытынды бойынша, Түркістан облысында да негізгі этникалық топ ретінде қазақтар басым болатыны анық. Сонымен қатар, республика бойынша өзбектер үлесі 3,3%-ды құрады ([Ұлттық статистика бюросы](#)), бұл өзбек этностарының елімізде белгілі бір ықпал мен мәдени қатысу деңгейіне ие екенін көрсетеді.

Түркістан облысы - Қазақстанның оңтүстік өңірі болғандықтан, этникалық әртүрліліктің айқын көрінісі байқалады. Бұл өңірде қазақтардан бөлек өзбектер, ұйғырлар, тәжіктер, орыстар

және басқа этностар кіші, бірақ маңызды үлесте тұруы ықтимал. Әртүрлі этностардың бір жерде тұруы өңірдің мәдениетаралық диалогы мен әлеуметтік өзара әрекетінің дамуына жағдай жасайды. Этникалық мозаика тек мәдени тұрғыдан ғана емес, экономикалық, әлеуметтік және білім беру саласында да өз рөлін көрсетеді. Сонымен қатар, бұл әртүрлілік жергілікті халықтар арасында этносаралық толеранттылықты қалыптастыруға, тарихи дәстүрлер мен мәдени құндылықтарды сақтауға, сондай-ақ Түркістан облысының көпмәдениетті сипатын күшейтуге мүмкіндік береді.

Табиғи өсім бойынша Түркістан облысы Қазақстандағы алдыңғы қатарлы аймақтардың бірі болып саналады (ontustiktv.kz). 2025 жылдың қаңтар-маусым кезеңіндегі ресми мәліметтерге сәйкес, облыстағы табиғи өсім 24 861 адамды құрады ([Ұлттық статистика бюросы+1](#)). Бұл көрсеткіш өңірдің демографиялық дамуының белсенді екенін, туу көрсеткішінің салыстырмалы түрде жоғары екенін көрсетеді.

Сонымен қатар, көші-қон жағдайына келетін болсақ, облыс бойынша көші-қон балансы теріс сипатта байқалады ([Ұлттық статистика бюросы](#)). Яғни, ішкі көші-қонда адамдар Түркістан облысынан басқа аймақтарға көшіп жатыр, бұл жергілікті еңбек нарығына, әлеуметтік инфрақұрылымға және ауылдық жерлердегі демографиялық жағдайға әсер етеді. Көші-қон динамикасы этникалық құрамға, қалалық және ауылдық халық санатына, сондай-ақ өңірдің әлеуметтік-экономикалық даму жоспарларына ықпал етеді. Осы факторлар облыстың көпэтностық құрылымын сақтау мен әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету тұрғысынан маңызды болып табылады.

Түркістан облысында этникалық топтар өздерінің ұлттық мерекелерін, дәстүрлі салт-дәстүрлерін, мәдени фестивальдарын және өнер іс-шараларын жүйелі түрде өткізеді. Бұл шаралар этникалық қауымдастықтарға өз мәдени мұрасын сақтау, дамыту және таныту мүмкіндігін береді. Сонымен қатар, мәдени іс-шаралар әртүрлі этностар арасындағы мәдени диалог алаңдарын қалыптастырып, өзара түсіністік пен сыйластықты нығайтады. Облыстағы ұлттық бірлестіктер мен қоғамдық ұйымдар этностардың мүддесін қорғауға, мәдени жобаларды ұйымдастыруға және іске асыруға маңызды рөл атқарады. Мектептер, колледждер мен жастар ұйымдары арқылы да мәдени байланыстарды дамытуға жағдай жасалады. Мұндай процесс этностардың өз дәстүрлері мен тілін сақтауға мүмкіндік беріп қана қоймай, облыстың көпмәдениеттілігін арттырады. Нәтижесінде, этносаралық келісім мен толеранттылық нығайып, Түркістан облысы Қазақстандағы бейбіт және үйлесімді көпэтностық аймақ ретінде қалыптасуда.

Түркістан облысының мектептері мен білім беру мекемелерінде көпэтностық білім беру бағдарламалары жүйелі түрде енгізіліп келеді. Бұл бағдарламалар оқушыларға әртүрлі этностардың мәдениетін, тілін, дәстүрлерін және тарихи ерекшеліктерін түсінуге мүмкіндік береді. Білім беру процесі жастар арасында этносаралық түсіністік пен толеранттылықты нығайтуға, өзара сыйластық пен мәдени саналы қарым-қатынасқа жағдай жасайды. Сонымен қатар, бағдарламалар мектепшілік және аудандық деңгейдегі түрлі мәдени, ғылыми және спорттық іс-шаралар арқылы тәжірибелік байланыстар орнатуға ықпал етеді. Оқушылар бір-бірінің дәстүрін, тілін және мәдениетін құрметтеуді үйренеді, бұл болашақ қоғамдағы үйлесімділіктің негізін қалайды. Нәтижесінде, Түркістан облысының жастар қоғамы көпэтностық ортаны қабылдауға және оны дамытуға бейім болып қалыптасып, өңірдің әлеуметтік тұрақтылығы мен мәдени саналуандығын сақтауда маңызды рөл атқарады. Мұндай білім беру тәжірибесі этносаралық келісім мен интеграцияны нығайтуда тиімді құрал болып табылады.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясаты этникалық топтарды қолдауға, олардың мәдени ерекшелігін сақтауға және этносаралық келісімді нығайтуға бағытталған. Мемлекеттік тіл саясаты этникалық топтардың өз тілін үйрену мен дамытуына жағдай жасайды, ал этномәдени бірлестіктер мен қоғамдық ұйымдарды қолдау олардың дәстүрлерін, мәдени және

діни құндылықтарын сақтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мемлекет этностар арасындағы бейбіт қарым-қатынасты қамтамасыз етуге, әлеуметтік үйлесімділікті сақтауға және этникалық топтардың қоғамдағы интеграциясын қолдауға бағытталған арнайы бағдарламалар жүзеге асырады. Түркістан облысы үшін бұл саясат әсіресе маңызды, өйткені өңірдің көпэтностық сипаты мен тарихи мозаикасы мемлекеттік қолдаусыз тұрақтылық пен мәдени келісімді сақтау қиын болар еді. Мемлекеттік саясат этникалық топтардың мәдени ерекшелігін құрметтеуге, олардың құқықтарын қорғауға және бірегейлікті сақтай отырып, интеграцияны дамытуға тиімді құрал болып табылады.

Түркістан облысындағы этникалық көптүрлілік - ұзақ тарихи процестің нәтижесі болып табылады. Ежелгі және ортағасырлық кезеңнен басталған этносаралық байланыстар, Ұлы Жібек жолы сияқты сауда жолдары, сондай-ақ әртүрлі халықтардың қоныстану үрдістері өңірдің күрделі этникалық мозаикасын қалыптастырды. Қазіргі кезде облыстағы көпэтностық құрылым әлеуметтік тұрақтылықты, мәдени әртүрлілікті және этносаралық келісімді нығайтатын маңызды факторға айналды. Мемлекеттік саясат, білім беру бағдарламалары, мәдени іс-шаралар мен этномәдени бірлестіктер этникалық топтардың интеграциясын қамтамасыз етуге, олардың мәдени ерекшелігін сақтау мен дамытуға бағытталған. Осылайша, Түркістан облысы көпэтностық қоғам ретінде бейбіт және үйлесімді дамып, әлеуметтік тұрақтылық пен мәдениетаралық өзара әрекет арқылы болашағы үшін айтарлықтай әлеуетке ие. Бұл факторлар өңірдің қоғамдық өмірінде, мәдени мозаикасында және этносаралық байланыстарда маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер (мысал сілтемелер)

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы – Түркістан облысының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері. [Ұлттық статистика бюросы+1](#)
2. Қазақстан халқының этникалық құрамы – халық саны және ұлттық топтар туралы деректер. [Ұлттық статистика бюросы+1](#)
3. Оңтүстік телеарнасы – Түркістан облысының демографиялық өсімі туралы мәлімет. [ontustiktv.kz](#)
4. Қазақстан Республикасы үкіметінің баспасөз қызметі – туу көрсеткіштері туралы. [egov.kz](#)
5. Накипбаева Ж. А., Сәдуақасова А. К. «Түркістан облысының тәжіктері: этникалық толеранттылық және мәдениетаралық өзара қарым-қатынастар». *Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысы*. [bulpedps.enu.kz](#)

ҚОҒАМДА КЕЛІСІМГЕ КЕЛУДІҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҮЛГІСІ

Жанысбекова Гүлнар Әмірбайқызы

тарих ғылымдарының кандидаты,

Тұлға дамыту және ҚХА орталығының басшысы, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті,

Шымкент, Қазақстан

Бажак Назира Пернешқызы,

Магистр, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті,

Шымкент, Қазақстан

Түйін

Қазақ қоғамында XX ғасырдың соңында келген Тәуелсіздіктен бері қарай пайда болған саяси транзит елдегі саяси шешімдерді неғұрлым саналуан топтардың пікірімен санаса отырып қабылдау, болашаққа қарай бірлесе қадам басу деген мәселелерді өзектілендірді. Осындай жаңа жағдайда билік органдарының өзі қоғамдағы диалогтың қажеттілігіне назар аударды. Нәтижесінде Қазақстан

Республикасының Президенті жанынан Қоғамдық келісімнің ұлттық кеңесі атты ұйым құрылды. Қазақ жерінде бүгінгі күнде қалыптасып отырған қарым-қатынас үлгісі оған қатысушы саналуан субъектілердің барынша үлкен бөлігін қамтуды қарастырады.

Қоғамдық қатынас субъектілерінің ой-пікірі мен көзқарастары экономикалық дағдарыстарға, саяси толқуларға, тіпті жеке тұлғаның өзінің ішкі жан-дүниесіне байланысты үнемі өзгеріске түсіп отыратындағын ескерер болсақ – онда, жоғарыда келтірілген Ұлттық кеңестің атқарар қызметі мен арқалаған жүгі ауыр деп айта аламыз, себебі саналуан пікірлерді бір арнаға тоғыстыру, оның ақыл-ойдың таразысына салып, кемелдендіру оңайлықпен бас бұратын, икемге келе алатын мәселе емес екендігі – ол шындық.

Дегенмен, адамзат қоғамы алғашқы коммуникациясынан бастап-ақ әрдайым келісімге келу, диалогқа түсуге әрекетінген. Жалпы алғанда түп-тамырына үңілер болсақ, «ДИАЛОГ» терминін ежелгі философтар айналысқа енгізіп, оның іргетасын Сократ пен Платон негіздеп берген екен. Ал, жаңа заманда Л. Фейербахтың, Мартин Бубердің, психолог В.Франклдың және басқа да бірқатар іргелі мамандар мен ғалымдардың назар аударған, маңызды деп тапқан зерттеу нысандарына айналғандығын ғылыми әдебиеттерден көре аламыз [1-3].

Қазақ елі дербес ерекше диалогтық құрылымға қалай келе алды деген мәселеге келер болсақ, бұл жердедегі негіз – біздің сан ғасырдың тұңғығынан шыңдалып, шымырқанып қайнап шыққан асыл қасиетіміз – гуманистік құндылықтарымыз. Қазақ халқының әлемін, дүниетанымын, жан-дүниесін Абай ойларынсыз тану мүмкін емес десек – артық айтқандық болмас. Сондықтан, диалогқа қазақи мінезбен түсуші тұлғалардың сапасын анықтап алу үшін ойшыл ақынның мына бір сөзін келтірейік: «Тірі адамның жүректен аяулы жері бола ма? Біздің қазақтың жүректі кісі дегені – батыр кісі дегені. Онан басқа жүректің қасиеттерін анықтап бере алмайды. Рақымдылық, мейірбандылық, әртүрлі істе адам баласын өз бауырым деп, өзіне ойлағандай оларға да болса игі еді демек, бұлар – жүрек ісі. Асықтық та – жүрек ісі. Тіл жүректің айтқанына көнсе – жалған шықпайды. Амалдың тілін алса – жүрек ұмыт қалады. Айтқанға көнгіш, уағдада тұрғыш, бойын жаманшылықтан тез жиып алғыш, көштің соңынан итше ере бермей, адасқан көптен атының басын бұрып алуға жараған, әділетті ақыл мойындаған нәрсеге, қиын да болса, мойындау, әділетті ақыл мойындамаған нәрсеге, оңай да болса, мойындамау – ерлік, батырлық». Абай сонымен бірге, достастық, татулық мінез туралы да өз ойларын жан-жағындағы тыңдармандарына, шәкірттеріне, қалық елі қазағына үнемі жеткізумен болған. Сондай терең пікірінің бірі мынау: «Құдай тағала дүниені кәмалатты шеберлікпен жаратқан һәм адам баласын өссін-өнсін деп жаратқан. Сол өсіп-өну жолындағы адамның талап қылып ізденер қарызды ісінің алды – әуелі дос көбейтпек. Ол дос көбейтпектің табылмағы өзінің өзгелерге қолыңнан келгенінше достық мақамында болмақ. Кімге достығың болса, достық шақырады» [4].

Қазақ халқының қонақжайлылық дәстүрі Ұлы Абайдың достық концепциясымен үндес, тамырлас. Қазақ халқының осы айрықша қасиеті туралы саяхатшы Джан Ганвай 18 ғасырдың ортасындағы Ресейдің аймақтарына сипаттама берген еңбегінде «қазақтар күшті, әрі батыл халық, оларда қонақты ренжіту немесе арын таптау ең ауыр күнә болып саналады», - деп жазған [5].

Орынбор 2-гильдия саудагері Д.У. Беловтың «О хозяйстве, домашнем быте, обрядах и обычаях казахов долины Сырдарьи» деген 1869 жылы 10 ақпанда қағазға түсірген жазбасында: ... қазақтардың қонақжайлылығы сондай, ешбір қор алмай ақ, қазақтар көшіп жүрген далалы аймақтарға шыға беруге болады. Ауылға келгенде аттан түсіп, кез-келген киіз үйге кіргенде қожайын бірден асқа шақырады. Ал, егер қонақ қонатын болса, ол мүлде бейтаныс болса да оған қой сойылады. Қонақ қазақ па, орыс па ешбір айырмашылық жоқ, барлық қонақты бірдей қабылдайды», - дейді. Д.У. Беловтың тағы бір ерекше тоқталғаны, ол қазақтардың мінген аттары да қонақ келгенде тоқтауға үйретілген деп жазады [5].

Саудагер қазақтардың қонақ күту салт-дәстүрін сипаттап береді: қонаға түскен қонаққа сойған қойы үйтілген бас-сирағымен қоса қазанға қонақтардың көз алдында түгелдей салынады. Қазақтардың тәртібі бойынша асқа, қонуға ақы алу деген үлкен арсыздық болып саналады. Бірақ қонақтың, кез келген затты, мейлі ол аса қымбат немесе құнды зат болса да сұрауына болады.

Саратов саудагері Я. Жарковтың 1852 жылы қазақтар туралы жазбаларында да қазақ халқының қонақжайлылығына ерекше сипаттама беріледі. Онда қонақ келген үйдің иесінің, сөздерін келтіреді: «Сен біздің қонағымызсың, ал біз саған осында барлығы жақсы болуы үшін тырысамыз. Сен менің қонағымсың, ал мен саған қызмет етуге тиістімін: менің үйім - сенің үйіңдей, өз үйіңдей көр!» [5, С.455].

Абай қазақи мінез бен болмыстың мынадай түрлеріне ерекше назар аудартады: «Рас, бұрынғы біздің ата-бабаларымыздың ... бұл замандағылардан артық екі мінезі бар екен. ...Ол екі мінезі қайсы десең, әуелі - ол заманда ел басы, топ басы деген кісілер болады екен. Көш-қонды болса, дау-жанжалды болса, билік соларда болады екен. Өзге қара жұрт жақсы-жаман өздерінің шаруасымен жүре береді екен. Ол ел басы мен топ басылары қалай қылса, қалай бітірсе, халықта оны сынамақ, бірден-бірге жүргізбек болмайды екен. ...Оны зор тұтып, әулие тұтып, онан соң, жақсылары да көп азбайды екен. Бәрі өз бауыры, бәрі өз малы болған соң, шыныменен жетесінде жоқ болмаса, солардың қамын жемей қайтеді?

Екінші мінезі - намысқойлық екен. Ат аталып, аруақ шақырылған жерде ағайынға өкпе, араздыққа қарамайды екен, жанын салысады екен. «Өзіне ар тұтқан, жаттан зар тұтады» деп, «Аз араздықты қуған көп пайдасын кетіреді» деп, «Ағайынның азары болса да, безері болмайды», «Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді» десіп, «Жол қуған қазынаға жолығар, дау қуған пәлеге жолығар» десіп. Кәнеки, енді осы екі мінез қайда бар? Бұлар да арлылық, намыстылық, табандылықтан келеді», - дейді [6].

Бүгінгі күнде саналуан ұлыстардан құралған Қазақстан халқы деген ортақ атқа ие болған біртұтас елдің адамсүйгіштік, гуманитарлық қасиетінің қазақ жерінен бастау алатын қайнар көзін Ұлы Абай осылай терең талдап беріп отыр.

Ал, тарихи түрде Қазақстанның көпұлттылық факторының қалыптасуы жаңа заманнан бастау алғаны белгілі. XIX ғасырдың 70-ші жылдарынан бастау алған бұл тарихи үрдіс күні бүгінге дейін толқындық сипатпен жалғасын табуда. Бүгінгі таңда этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісі мемлекет құрушы ұлт – қазақ халқының дәстүрлері мен менталитетіне негізделген тарихи бастаулар арқылы қалыптасты.

2010 жылы қабылданған Қазақстан халқының Ел бірлігі Доктринасында: «Жаңа тарихи кезеңде мемлекетіміз Қазақстанға өзінің асқақ есімін берген қазақ халқының алдында ұлтты ұйымдастырудың алтын дінгегіне айналу жөнінде жаңа тарихи миссия тұр», – деп, қазақ халқының миссиясы айқындалған болатын [7].

Өйткені, қазақ жеріне келіп қоныс тепкен саналуан ұлттар мен ұлыстар Қазақстанның дараэтностық сипатын көпұлттылыққа айналдыру үшін ғана келмеген болатын. Оның негізгі себептерінің алғашқысы және бастысы – мәжбүрлі түрде қоныс аудару болса – оның алғашқы толқыны крепостной орыс шаруаларының қазақ жеріне қарай үдере көшуінен бастау алғандығы тарих оқулықтарына енгізілген ақиқат. Осы кезеңнен бастап Қазақстанда құрылған облыстардағы халықтың этностық құрамы әртүрлі болып қалыптаса бастады. Мысалы, Орынбор қазақтары облысында, Бөкей ордасында, Бөкей ордасында, Орал казак станицаларында қазақтардан басқа орыстар, татарлар, қалмақтар, армяндар, башқұрттар, түрікмендер, өзбектер, еврейлер, ал, Сібір қазақтары облысында орыстар, поляктар, татарлар, башқұрттар, өзбектер, қырғыздар өмір сүрді. Ресейден қоныс аударуды ұйымдасқан сипатта жүргізу үшін 1889 жылы 13 шілдеде «Қазына жеріне село тұрғындары мен мешандардың ерікті қоныс аударуы туралы және бұрын қоныс аударған аталған топтарды есепке алу тәртібі туралы» атты арнайы ереже қабылданды. Осы Ереже бойынша Ақмола, Семей, Жетісу, Орал,

Торғай облыстарындағы жерлер есепке алынып, негізінен қазақтардың неғұрлым шұрайлы жерлерін тартып алынды, сөйтіп, патша билігі өзінің жер тапшылығы мәселесін осылайша шешті. Сөйтіп, І-ші Дүниежүзілік соғыс қарсаңында Қазақстандағы қазақтардың үлес-салмағы 58,5%-ды ғана құраған болатын. Ал, ұлттық құрамы жағына келер болсақ. Олар: орыстар, украиндар, «басқа халықтар» деп топтық атаумен көрсетілген татар, ұйғыр, өзбек, дүнген, мордва және басқалары [8].

Қазақ қоғамының көпұлттылық форматының қалыптасуы Цинь империясының саясатына да байланысты болған. Талай рет көтеріліске шыққан дүнген және ұйғыр халықтары 1881 жылғы 12 ақпандағы Петербургтегі орыс-қытай келісімінен кейін, құжатқа сенімсіздік танытқан олар Жетісу жеріне 1883 жылға дейін көптеп қоныс аударыла бастады да, осы екі ұлттың тарихи тағдыры қазақ ұлтымен тоғысып кетті.

Нақ сондай, 1863-1864 жж Польшадағы көтерілістен соң Қазақстан жері поляктарды жер аудару аймағына айналдырылған болатын.

Қазақстанның этностық құрамының өзгеруінің келесі толқыны – оның І дүниежүзілік соғыстың 20 мың әскери тұтқындарының абақтысына айналдырылуы еді.

Этнос құрамының көпұлтандырылу үдерісі экономикалық отарлау үшін қажет болған Орынбор-Ташкент темір жолының салынуы болса, ол қолданысқа берілгеннен бастап қазақ қалаларындағы орыстардың үлес салмағы 82%-ға жетіп, керісінше қазақтардың үлесі 16% деңгейіне күрт түскен.

1906-1907 жылдардағы Столыпин реформасы кезінде қазақ жеріне ағылған қоныс аударушылардың 80,6%-ы Украинадан, ал, 29,4%-ы Ресейдің оңтүстік аудандарынан келіп жетті [9].

Кеңестік билік орнағаннан кейін де Қазақстан жеріне қазіргі түрлі этнос өкілдерінің ата-бабаларының келуі тасқыны толастаған жоқ. Бұл, әрине, біріншіден, индустрияландыру саясатын жүзеге асыру болса, сол индустрияландыру орталықтарына Ресейдің орталық облыстарынан жұмыссыздардың ағылып келуі үлкен роль ойнады. Бұлар бас бостандығы өзінде, тек экономикалық қажеттіліктермен келген қоныс аударушылар болса, сонымен бірге, 1930 жылдың соңына қарай батыс Украина мен батыс Белоруссиядан поляк және немістер «сенімсіздер» деп айыпталып, поляктар мен латыштар, Әзірбайжаннан ирандықтар, Армения мен Нахичеваннан күрділер, 1931-1932 жылдары Солтүстік Кавказдан 38104 отбасы, 1936 жылы 1937-1940 жылдары кеңестік корейлер, немістер, қырым татарлары, қалмақтар, балқарлар, шешендер, ингуштер, қарашайлар мен месхет түріктері «тыңшы, диверсант» және т.б. деген жалған айыптар тағылып, 1937 жылы қыркүйек-желтоқсан айларында Қиыр Шығыстан «жапон тыңшылары» деген ат тағылып, 100 мыңға жуық корейлер барлық құқықтарынан айрыла отырып, Қазақстанға депортацияланған болатын. Бұл сорақы үрдіс ІІ-ші дүниежүзілік соғыс жылдарында кеміген жоқ. 1941 жылы Поволжье немістері, 1943-1944 ж. Солтүстік Кавказ бен Қырымнан, 1943 ж. қалмақтар, 1944 жылы Кабардин-Балкардан еріксіз жер аударылған саналуан ұлттар мен ұлыстар өздері үшін бейтаныс қазақ жеріне үйсіз-күйсіз жағдайда мал-мүлкінен түгел айрылып, жүк вагондарына артылып жер аударылды.

Жоғарыда келтірілген мәліметтерде тұтас ұлттар түрінде қазақ жеріне аударылса, саяси қуғын-сүргін нәтижесінде бас бостандығын айрылғандардың түрмесіне тоғытылғандар саны да өте мол болатын. Қазіргі Қарқаралы ауданынан 110 мың гектар жерді алып жатқан атақты Карлаг жұмыс істеп тұрған кезде 1 миллионнан астам тұтқын сол жерде жазасын өтеген екен. Карлаг тәріздес Дальний, Степной, Песчаный, Камышлаг, Ақтөбе, Жезқазған, Петропавл, Өскемен лагерлері, Кеңгір арнайы лагері мен АЛЖИР орналастырып, бүкілодақтық ГУЛАГ жүйесінің 60 лагерінің 11-і Қазақстанда болған.

Соғыс жылдарында қазақ жеріне келіп қоныстанушылар сапасы жағынан «эвакуацияланғандар» тобымен де толықтырылған болатын. 200-ден аса өндіріс орындары майдан шебінен алыстау орналасқан біздің республикамызға көшірілді, солармен бірге оның

инженер-жұмысшы мамандары, қарапайым бейбіт халық та қоса келді. Мысалы, Оңтүстік Қазақстан облысының бір өзіне 6 мыңнан аса тек қана коммунистердің келген тізімін Түркістан облыстық саяси тарих мемлекеттік архиві қорларынан кездестірдік. Олардың отбасылары мен балаларының аты-жөндерінің тізімі қоса берілмеген. Ал комсомолдар тізімі одан бөлек. Яғни, 10000-ның о жақ, бұ жағындағы адамдар соғыс кезеңінде жалпы адам саны 100 мыңнан қала халқы қатарына қосылды деген сөз. Яғни, қаланың шамамен алғанда 10 пайызын құраған. Ал, бұл бір ғана қала. Қазақстанның басқа қалалары да осындай эвакуациямен келген КСРО тұрғындарын өз халқының құрамына кіргізген еді.

Осыдан соң, тың игеру эпопеясы басталғанда кеңестік биліктің иммиграциялық қысымымен елге 1,7 млн, өндірісті жасақтау үшін жарты млн еуропалық тұрғындар біздің байтағымызға келіп тұрақтады [10].

Міне, кеңестік одақ ыдырап, республикалар өз Тәуелсіздіктерін алған жылдардан бастап, әрбір ұлт етек-жеңін жиып, елін іздеп, ата-баба жеріне қоныстана бастады. Яғни, республикамызға күшпен келген иммиграция толқындары кері бағытқа қозғалып, бөгеттер алынып ған соң өздерінің тарихи отандарына орала бастады. Алайда, осы үрдіске қарамай бүгінгі таңда Қазақстан халқы деген біртұтас елдің бөлшектері – түрлі этнос өкілдерінің саны өте мол екендігін білеміз. XX ғасырдың соңында Әзірбайжан, Армения, Өзбекстан, Грузия, Молдавия, Қырғызстан, Балтық жағалауы елдерінің барлығында толқулар мен ұлтаралық жанжалдар орын алып, тәуелсіз елдер экономикалық дағдарыстарға ұшырап жатқан кезеңде қандай қиыншылықтарға төтеп бере отырып, елдің бірлігін сақтай алуына нақ осы қазақ ұлтының жоғарыда тарихи сипаттама берген қонақжайлылық, достық мінезі негіз болғанын ағңаруымызға болады. Ал, достық сөзінің бір баламасындай «диалог» терминіне қайта оралар болсақ, бүгінгі таңда екеуара әңгіме немесе шындықты іздестірудің бір тәсілі деген мағынасынан жоғарылап өсіп, жаңа мазмұнға ие болды, тіпті дербес ресурсқа айналды. Халықаралық жағдайда өзінше дербес институттық формаға ие болған диалог түрі бұл – Біріккен Ұлттар Ұйымы. Нақ осы Біріккен Ұлттар Ұйымының бастамасымен 2000 жылы жаһандану жағдайындағы өркениетаралық диалог концепциясы жасалды [11].

Ал, «Қазақстан халқы Ассамблеясын» Қазақстандағы осындай диалогтық құрылым [12-13].

Еліміздің мол құндылықтар жүйесі ХХІ ғасырда «Бір ел – бір тағдыр» деген терең мағыналы жаңа құндылықпен толықты деп айтуымызға болады. Себебі бұдан былай біздің жадымыздан шынайы қалтқысыз достықты өшіру мүмкін емес – бұл біздің өміріміздің тарихи шындығы [14].

Әдебиеттер

1. Фейербах Л. Основные положения философии будущего // Фейербах Л. Избранные философские произведения: в 2 т. Т. 1. – М.: Изд-во политической литературы, 1956. С.134-204.
2. Бубер М. Я и Ты. – М.: Высшая школа, 1993. 173 с.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
4. М.Әуезов. Абай жолы. Т.2. Алматы, 1978. Б.589.
5. Путевые заметки и записки российских чиновников и исследователей о казахской степи 17 – середины 19 века. Астана, 2012. С.667-668.
6. <http://old.abai.kz/node/3>
7. Қазақстанның ел бірлігі доктринасы // <http://inform.kz/kaz/article/2263392>
8. Базанова Ф.Н. Формирование этнического состава населения дореволюционного Казахстана. Вестник АН Каз.ССР. 1977, №7. С.104.
9. История Казахстана с древнейших времен до наших дней. В 5 томах. Т.3. Алматы: Атамұра, 2000. С. 567, 569-570.
10. Қазақстан халқы: энциклопедия. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» баспасы, 2016. – 488 б.
11. Хейвуд Эндрю. Саясаттану. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2020. – 520.
12. Қазақстан халқы Ассамблеясы – ел тарихында. – Алматы: Қазақпарат, 2015. - 266 б.
13. Қазақстан халқы Ассамблеясы: жиырма жылдық тарих. - Алматы: Қазақпарат, 2015. - 342 б.

14.Жанысбекова Г.Ә., Керімбеков Қ.Б., Әшим Ж.Қ. Ұлттық бірегейлікті сақтау – ұлт дамуының дара жолы. – Түркістан, 2019. - 92 б.

ӘОЖ 37.018.43:39(=512.161):94

ТҮРІК ЭТНОСЫНЫҢ ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ ӨМІР САЛТЫН МОДУЛЬДІК ТЕХНОЛОГИЯМЕН ОҚЫТУ

Орынбасарова Г.Ж., тарих ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В статье рассматривается этническое многообразие Казахстана и роль Ассамблеи народа Казахстана в укреплении общественного единства. Президент Касым-Жомарт Токаев, посвящая выступление 30-летию Ассамблеи, подчёркивает её историческую миссию в обеспечении межэтнического согласия. Отмечается, что казахстанская модель межэтнического и межконфессионального согласия включена в учебную программу для 9 класса.

Обосновывается актуальность преподавания истории и современной жизни турецкого этноса в Казахстане с использованием модульной технологии. Переселение турок связано с депортацией 1944 года, после которой месхетинские турки были размещены в южных регионах страны и, несмотря на тоталитарные условия, сумели адаптироваться и сохранить свою культуру.

Сегодня в Казахстане проживает около 100 тысяч турок, активно участвующих в общественно-политической, культурной и социально-экономической сферах. При Ассамблее действуют этнокультурные объединения, факультативы по турецкому языку, культурные центры и творческие ансамбли.

Подчёркивается, что использование модульной технологии в преподавании данного материала способствует формированию у школьников культуры межэтнического согласия.

Summary

The article examines the ethnic diversity of Kazakhstan and the role of the Assembly of the People of Kazakhstan in strengthening social unity. President Kassym-Jomart Tokayev, in his address dedicated to the 30th anniversary of the Assembly, emphasizes its historical mission in ensuring interethnic harmony. It is noted that the Kazakhstani model of interethnic and interfaith harmony is included in the curriculum for the 9th grade.

The relevance of teaching the history and modern life of the Turkish ethnic group in Kazakhstan using modular technology is substantiated. The resettlement of Turks is associated with the 1944 deportation, after which Meskhetian Turks were relocated to the southern regions of the country and, despite the totalitarian conditions, managed to adapt and preserve their culture.

Today, about 100,000 Turks live in Kazakhstan, actively participating in the socio-political, cultural, and socio-economic spheres. Within the Assembly, ethnocultural associations operate, as well as elective courses in the Turkish language, cultural centers, and creative ensembles.

The article highlights that the use of modular technology in teaching this material contributes to the formation of a culture of interethnic harmony among students.

Қазақстан халқының этникалық құрамының алуан түрлілігі – елдің тарихи тағдырларының айғағы. Осы орайда мемлекет басшысы Қ.Тоқаев Қазақстан халқы Ассамблеясының XXXIV сессиясында «Биыл Қазақстан халқы Ассамблеясының құрылғанына 30 жыл толып отыр... Бұл – бүкіл Қазақстан үшін айтулы оқиға. Осы уақыт ішінде Ассамблея қоғамдағы тұрақтылық пен келісімді нығайтуға өлшеусіз үлес қосты. Еліміздегі бірлік пен

тендіктің, тұрақтылық пен тыныштықтың символына айналды. Этносаралық қатынас саласындағы теңдессіз қоғамдық институт ретінде танылды. Соның арқасында Қазақстанда бейбітшілік пен келісімнің қайталанбас үлгісі қалыптасты» - деп атап өтеді [1].

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде оқушылардың азаматтық, ұлттық және мәдени санасын қалыптастыру – басты міндеттердің бірі. Жаһандану жағдайында ұлттық бірегейлікті сақтап, көпэтносты қоғамда бейбіт өмір сүру мәдениетін мектеп қабырғасынан бастап үйрету қажет. Осы бағытта этностардың тарихы мен мәдениетін таныстыру – ұлтаралық сыйластық пен толеранттылықты қалыптастырудың маңызды жолы. Қазақстандағы түрік этносы – елдің әлеуметтік-мәдени дамуына елеулі үлес қосып отырған этностардың бірі. Сондықтан мектеп оқушыларына түрік этносының мәдениетін заманауи педагогикалық технологиялар арқылы таныстыру – этнопедагогиканың өзекті міндеттерінің бірі.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің жалпы білім беретін пәндері мен тандау курстары бойынша үлгілік оқу бағдарламаға сәйкес этносаралық және дінаралық келісімнің қазақстандық моделі және Қазақстан халқы Ассамблеясы тақырыптары 9 сыныпта оқыту қарастырылған [2]. Осы тұрғыда түрік этносының тарихы мен қазіргі өмір салтын модульдік технология арқылы оқытудың маңызын қарастырамыз.

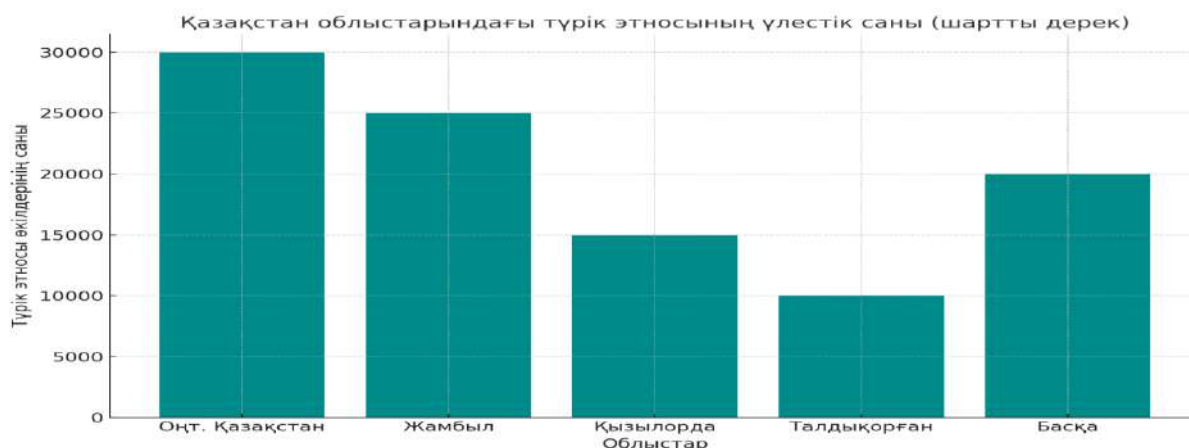
Модульдік технология – оқыту материалын белгілі бір логикалық жүйемен құрылған, өзара байланысқан модульдерге бөліп оқыту әдісі. Әр модуль оқушының тақырыпты өз бетімен меңгеруіне, қайталауына, бекітуіне және бағалануға мүмкіндік береді.

Қазақстанның көпэтносты құрылымның ішінде түрік этносы да өзіндік орны мен үлесіне ие. Қазақстандағы түрік этносының тарихы, негізінен, XX ғасырдың орта тұсынан бастау алады. 1944 жылы Кеңес Одағының тоталитарлық саясаты аясында грузиялық Месхетиядан 100 мыңнан астам түрік ұлтының өкілдері Қазақстанға депортацияланды. Олар негізінен Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл, Қызылорда, Талдықорған облыстарына қоныстандырылды.

Депортацияланған халықтарға, соның ішінде түріктерге де, арнайы лагерьлер, шектеулер, арнайы тіркеу секілді ауыр шарттар қойылды. Алайда түрік этносы қиындықтарға қарамастан жергілікті халықпен бейбіт өмір сүріп, біртіндеп әлеуметтік өмірге бейімделіп, мәдениетін, салт-дәстүрін сақтай білді. Бұл кезең – түрік этносының қазақстандық қоғамға етене араласуындағы маңызды белес болды [3, 4 б.].

Қазіргі таңда Қазақстанда шамамен 100 мыңға жуық түрік этносының өкілдері тұрады. Олар елдің қоғамдық-саяси, мәдени және экономикалық өміріне белсенді түрде араласуда. Түрік этносы Қазақстан халқы Ассамблеясы арқылы өз этномәдени бірлестіктерін құрып, ұлттық тілін, мәдениетін, салт-дәстүрін сақтауға және дамытуға үлкен үлес қосуда [4, 17 б.].

Мектептерде түрік тілі мен мәдениеті оқытылатын факультативтік сабақтар енгізіліп, мәдени орталықтар мен ансамбльдер жұмыс істеуде. Түрік этносының өкілдері білім беру, медицина, ауыл шаруашылығы, кәсіпкерлік және мемлекеттік қызмет салаларында жемісті еңбек етуде.

Сурет 1. Қазақстан жеріндегі түрік этносы жайлы шартты дерек

Бүгінде Қазақстандағы түрік этносы – елдің мәдени байлығын толықтырып отырған, бейбітшілік пен келісімді насихаттайтын этностардың бірі ретінде танымал. Түріктердің дәстүрі, қонақжайлығы, еңбекқорлығы және білімге ұмтылысы – қазақстандық қоғамдағы үлгі аларлық құндылықтар.

Қазақстандағы түрік этносы туралы соңғы статистикалық деректерге сәйкес, 2021 жылғы халық санағының нәтижелері бойынша Қазақстанда 85 478 түрік ұлтының өкілі тіркелген. Бұл жалпы халық санының шамамен 0,45%-ын құрайды [5, 30 б.].

Қазақстандағы түрік этносының мәдениеті мен қазақ мәдениеті арасында ұқсастықтар көп болғанымен, әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері де бар. Төменде осы ұқсастықтар мен ерекшеліктердің негізгі тұстары көрсетілген:

Ұқсастықтар:

1. **Түркілік тамыр:** Екі этностың да тарихи тамыры түркілік мәдениеттен бастау алады. Тіл құрылымы, кейбір сөздер, дәстүрлер осы ортақ негізге сүйенеді.

2. **Дәстүрлі қонақжайлық:** Қазақтар мен түріктердің қонақты құрметтеп, дастарқан жайып қарсы алуы – ортақ мәдени дәстүр.

3. **Отбасы құндылықтары:** Екі этноста да отбасы мен үлкенді сыйлау, ұрпақтар сабақтастығы ерекше маңызды.

4. **Наурыз мерекесі:** Екі халық та көктем мерекесі Наурызды атап өтеді, бұл – ортақ түркілік мейрам [6, 48 б.].

Кесте 1. Мәдени элемент ерекшеліктері

Мәдени элемент	Қазақ мәдениеті	Түрік этносының мәдениеті
Киім үлгісі	Шапан, камзол, сәукеле	Түрік халаты, жібек орамал, байрам киімі
Тағамдары	Қазы-қарта, бауырсақ, ет тағамдары	Лаваш, пахлава, долма, шурпа
Музыкалық аспаптар	Домбыра, қобыз	Зурна, саз, дабыл
Мейрамдар	Наурыз, Құрбан айт, Тұңғыш Президент күні	Наурыз, Рамазан айт, Түркиямен байланысты байрамдар
Рухани мәдениет	Жыраулық дәстүр, терме, аңыздар	Түрік дастандары, сопылық поэзия (мысалы, Юнус Эмре)

Қазақстандағы түрік этносының мәдениеті — қазақ мәдениетінің бір бөлшегі бола отырып, өзіндік ерекшеліктерін сақтаған. Бұл этностық әртүрлілік елдің мәдени байлығы мен этносаралық келісіміне үлес қосады. Екі мәдениеттің ұқсастықтары — ортақ түркілік мұраның, ал айырмашылықтары — этникалық алуандықтың айғағы [7, 10 б.].

Кесте 4. Түрік этносының және қазақ халқының салт-дәстүрлері: салыстырмалы талдау

Салт-дәстүр	Қазақ халқы	Қазақстандағы түрік этносы
Бала туу	Бесікке салу, қырқынан шығару, тұсау кесу	Қырқынан шығару жоқ, бірақ балаға ерекше есім беру дәстүрі бар
Үйлену	Құда түсу, қыз ұзату, беташар	Құда түсу ұқсас, қыз жасау беру, неке қию рәсімі — исламдық негізде
Мерекелер	Наурыз, Құрбан айт, Тәуелсіздік күні	Наурыз, Рамазан мен Құрбан айт, Түрік Республикасының ұлттық мерекелері
Ас беру, еске алу	Жеті шелпек, ас беру, жылдық еске алу	Ислам дәстүріне сай Құран бағыштау, дұға оқу, марқұмды құрметтеу
Қонақ күту	Қонақкәде, табақ тарту, төрге отырғызу	Қонаққа ерекше тағам әзірлеу (лаваш, ет, тәттілер), сыйлық беру
Киелі орынға бару	Аруақтарға тәу ету, зиярат жасау	Мешітке бару, қасиетті күндері дұға оқу

Ерекшеліктері:

- Түрік этносы көптеген дәстүрлерді ислам діні негізінде өткізеді. Қазақтарда да ислам негіз бар, бірақ кейбір рәсімдерде ұлттық элементтер көп (мысалы, бата беру, беташар).
- Қазақ халқының кейбір дәстүрлері көшпенділікпен тығыз байланысты болса, түріктерде егіншілік пен қала мәдениеті көбірек байқалады.
- Түріктерде отбасы мен үлкенді сыйлау — ерекше мәдени код. Үлкеннің қолын сүйіп, маңдайына тигізу – құрмет белгісі.

Тарих пәнінде модульдік оқыту технологиясының білім беру процесіндегі артықшылықтары ғылыми-әдістемелік тұрғыда бірнеше бағыт бойынша негізделеді. Төменде осы артықшылықтарды нақты әрі ғылыми негізделген түрде келтіреміз:

1. Дидактикалық құрылымның айқындығы - модульдік оқытуды «оқытудың мақсатқа бағытталған, құрылымды және нәтижеге бағдарланған жүйесі» деп сипатталады. Сабақ құрылымы 3 кезеңнен (кіріспе – операциялық – қорытынды) тұрады, бұл оқушының оқу үрдісіне жоспарлы түрде қатысуын қамтамасыз етеді.

2. Оқушының жеке және деңгейлік мүмкіндіктеріне бейімделу - педагогикалық технология оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оқытудың даралануын қамтамасыз етеді. Модульдік оқытуда тапсырмалар бірнеше деңгейде беріледі (репродуктивті, конструктивті, шығармашылық), бұл оқушының білім алу қарқынына сай жұмыс істеуіне жағдай жасайды.

3. Өзіндік жұмыс пен рефлексияның дамуы - модульдік оқыту оқушыны алдын ала жоспарланған білім алу процесіне белсенді қатыстыруға бағытталған. Оқушылар өздігінен мақсат қояды, тапсырма орындайды, нәтижеге талдау жасап, өзін-өзі бағалауға дағдыланады.

4. Білімнің тиімділігі мен жүйелілігі - визуалды модульдік жүйесі оқушылардың ұзақ мерзімді есте сақтауын арттыруға бағытталған. Оқу материалы логикалық блоктарға бөлініп, қайталанып, бекітіледі. Бұл тарихи даталар мен ұғымдарды терең әрі жүйелі меңгеруге көмектеседі.

5. Уақытты тиімді пайдалану - модульдік оқыту технологиясы қысқа мерзімде нақты нәтижеге қол жеткізуге бағытталған. Сабақ уақытын үнемдейді, себебі мұғалім мен оқушы өз міндетін нақты біледі, ал оқу процесі алдын ала дайындалған модуль бойынша өтеді.

6. Сабақта оқушы белсенділігін арттыру - модульдік технология оқушылардың танымдық қабілетін дамытуда тиімді екенін дәлелдеген. Оқушы дәстүрлі тыңдаушы емес, ізденуші, талдаушы, қорытынды жасаушы тұлға ретінде қалыптасады.

7. Диалогтік, сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамыту - модульдік оқытуда топтық жұмыс, пікірталас, зерттеу әдістері кеңінен қолданылады. Тарихтағы оқиғаларға баға беру, салыстыру, тарихи тұлғалар әрекетін талдау арқылы оқушылар сын тұрғысынан ойлауға үйренеді.

Қорытындылай келе, модульдік оқыту технологиясы — тарих пәнін оқытуда оқушының білімін ғана емес, оның тұлғалық, шығармашылық дамуын қамтамасыз ететін тиімді педагогикалық құрал.

Әдебиеттер

1. Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқы Ассамблеясының XXXIV сессиясында сөйлеген сөзі. 24 Сәуір 2025 жыл. https://kaz.inform.kz/news/tokaev-kazakhstan-halki-assambleyasinin-30-zhildigi-egemendk-tarihindagi-aytuli-okiga-5a125f/?utm_source=chatgpt.com
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығы.
3. Нәдірбаев Е. Қазақстандағы түріктер: тарихы мен тағдыры. – Алматы: Арыс, 2005.
4. Абдуллаев М. Қазақстан халықтары: Этностар тарихы. – Нұр-Сұлтан: Елтаным, 2019.
5. Қазақ және түрік мәдениетінің ұқсастықтары // Егемен Қазақстан, 2021 ж.
6. Қазақстан халықтары Ассамблеясының ресми сайты – www.assembly.kz
7. Тұралин Е.М., Кошербаев Ж.Д., Түлебеков Т.Б. Түркі мемлекеттер ұйымының (ТМҰ) қалыптасуындағы Қазақстан мен Түркияның рөлі // Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science. – 2024. – №58(4).

ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНІҢ ТАРИХИ МҰРАСЫ: МЕКТЕПТЕГІ ОҚЫТУ ТӘСІЛДЕРІ

Махашев Ержан Мухтарович

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы

Ю. Гагарин атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ
тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются пути изучения исторического наследия Великой степи в процессе школьного обучения. Автор раскрывает значение культурного и духовного наследия казахского народа, особенности методики преподавания истории на основе национальных ценностей. Особое внимание уделяется формированию патриотизма и гражданской идентичности учащихся через осмысление достижений древних цивилизаций, сохранивших уникальные традиции и мировоззрение.

Summary

The article explores methods of teaching the historical heritage of the Great Steppe in the school system. The author highlights the importance of the cultural and spiritual legacy of the Kazakh people and discusses methods of teaching history based on national values. Special attention is given to fostering patriotism and civic identity through the study of ancient civilizations that preserved unique traditions and a distinctive worldview.

Кіріспе.

Қазақ халқының тарихы – Ұлы дала кеңістігінде қалыптасқан бай мәдениет пен өркениеттің айнасы. Ежелгі түркі дәуірінен бастау алатын тарихи мұралар біздің ұлттық болмысымыздың, рухани жаңғыруымыздың қайнар көзі болып табылады. Бүгінгі таңда мектеп тарихы пәні арқылы осы бай мұраны жас ұрпақтың санасына сіңіру – білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі.

Тарихи білімнің негізгі мақсаты – оқушылардың тарихи ойлау қабілетін, ұлттық сана-сезімін, елжандылық қасиеттерін дамыту. Бұл бағытта Ұлы дала өркениетінің мұрасын жүйелі оқыту маңызды рөл атқарады.

Ұлы дала өркениетінің мәні мен мазмұны.

Ұлы дала өркениеті – Еуразия кеңістігінде мыңдаған жылдар бойы қалыптасқан рухани және материалдық мәдениеттің жиынтығы. Оның негізінде көшпелілердің өмір салты, дала демократиясы, еркіндік идеясы және табиғатпен үйлесімде өмір сүру қағидалары жатыр.

Қазақстан аумағында дамыған ежелгі мәдениеттердің қатарына сақ, ғұн, түркі өркениеттері жатады. Олардың қалдырған ескерткіштері – Тоныкөк, Күлтегін жазбалары, «Алтын адам» мұрасы, ортағасырлық Отырар, Тараз, Түркістан сияқты қалалардағы сәулет ескерткіштері. Бұл мұралар ұлттық тарихтың негізін құрайды.

Мектептегі тарих сабағында Ұлы дала мұрасын оқыту бағыттары.

Мектептегі тарих пәні тек деректерді есте сақтау емес, тарихи ойлауға үйрету алаңы болуы тиіс. Мұғалімдер сабақ процесінде оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратын әдіс-тәсілдерді қолдануы қажет. Ұлы дала мұрасын оқыту барысында келесі бағыттар тиімді:

1. **Жобалық-зерттеу әдісі.** Оқушыларды тарихи нысандарды зерттеуге, деректермен жұмыс істеуге баулу. Мысалы, «Менің өлкемнің тарихи мұрасы» атты жоба.
2. **Өлкетану жұмысы.** Мектеп маңындағы тарихи орындарға саяхат, археологиялық мұраларды зерделеу.
3. **Интерактивті технологиялар.** Цифрлық карталар, виртуалды музейлер, мультимедиялық сабақтар арқылы тарихи білімді тереңдету.
4. **Рөлдік ойындар мен дебат әдісі.** Тарихи тұлғалардың көзқарасын талдау, тарихи оқиғаларды қайта жаңғырту арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту.

Ұлттық құндылықтар мен тарихи сабақтастық.

Ұлы дала өркениетін оқыту тек өткенді білу ғана емес, қазіргі заманмен сабақтастық орнату болып табылады. Оқушылар бабалар ерлігін, олардың дүниетанымын танып, өз елінің мәдениетіне мақтанышпен қарауды үйренеді. Тарихи сабақтарда мұғалім ұлттық бірегейлікті, рухани сабақтастықты насихаттап, оқушыларды өз халқының тарихына құрметпен қарауға тәрбиелейді.

Тарих пәні мұғалімінің кәсіби рөлі.

Мұғалім – тарихи танымның жетекшісі және ұлттың рухани жаңғыруының дәнекері. Ол оқушыға тек ақпарат беруші емес, тарихи сананы қалыптастырушы тұлға. Ұлы дала мұрасын оқыту барысында мұғалім келесі міндеттерді атқарады:

1. Тарихи деректерді ғылыми тұрғыда талдау мен түсіндіру.
2. Оқушылардың тарихи қызығушылығын арттыру.
3. Ұлттық патриоттық сезім мен мәдени жауапкершілікті дамыту.
4. Тарихи материалды заманауи технологиялармен ұштастыру.

Қорытынды.

Ұлы дала өркениетінің тарихи мұрасын мектепте оқыту – болашақ ұрпақтың рухани дүниесін байытудың, ұлттық бірегейлікті сақтаудың басты тетігі. Тарихи мұралар арқылы оқушылар өз елінің мәдениеті мен әлем өркениетіндегі орнын түсінеді. Сондықтан тарих сабағы тек өткенді үйрету емес, болашаққа бағдар беретін өмір мектебі болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. «Ұлы даланың жеті қыры». – Астана, 2018.
2. Қойгелдиев М. Тарих тағылымы және ұлт санасы. – Алматы: Атамұра, 2020.
3. Әбділдабекова Г. Ұлттық құндылықтар мен тарихи сабақтастық. – Шымкент, 2019.
4. Сыдықов Е. Қазақ өркениетінің негіздері. – Алматы: Білім, 2017.
5. Тоқсанбаев Б. Тарихты оқытудың инновациялық тәсілдері. – Нұр-Сұлтан, 2021.
6. Toynbee A. A Study of History. – London: Oxford University Press, 1947.
7. Hobsbawm E. The Age of Empire. – New York: Vintage Books, 1989.

ӘӨЖ 94 (574)

НҰРТАС ОҢДАСЫНОВ: ӨМІРБАЯНДЫҚ ДЕРЕКТЕР НЕГІЗІНДЕ ҚАЗАҚ ЭТНОСЫНЫҢ РУХАНИ ДАМУЫНА ЫҚПАЛЫН ТАЛДАУ

Кенжебай Байкен Сәкенұлы

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, 7М01601- «Тарих педагогін даярлау» БББ 2 курс магистранты, Шымкент қ., Қазақстан

Ғылыми жетекшісі: **Найманбаев Бекмурат Рахимбердиевич**

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, «Әлем тарихы және дінтану» кафедрасының профессоры

Резюме:

В статье жизненный путь и общественно-политическая деятельность Нуртаса Дандибаевича Ундасынова рассматриваются в контексте развития духовных ценностей казахского этноса. На основе историко-биографических материалов анализируются его вклад в ликвидацию неграмотности, организация системы образования и науки, поддержка культуры и искусства, а также роль в подготовке национальных кадров. Особое внимание уделяется его работе по систематизации языкового наследия, влиянию на формирование профессионального казахского скульптурного искусства и участию в сохранении культурных институтов в годы войны. Полученные результаты показывают, что его деятельность на государственном уровне оказала значительное влияние на духовно-культурное развитие казахского этноса.

Summary:

This article examines the life and public-political activity of Nurtas Dandibayevich Ondasynov in the context of the development of the spiritual values of the Kazakh ethnos. Drawing historical and biographical materials, the study analyzes his contribution to eliminating illiteracy, organizing the education and science system, supporting culture and the arts, and fostering the training of national personnel. Special attention is given to his work in systematizing linguistic heritage, his influence on the formation of professional Kazakh sculpture, and his role in preserving cultural institutions during war years. The findings show that his governmental activity had a meaningful impact on the spiritual and cultural development of the Kazakh ethnos.

Нұртас Дәндібайұлы Оңдасынов 1904 жылы 26 қазанда Түркістан топырағындағы Үшқайың ауылында шаруа отбасында дүниеге келген. Анасы Жұмагүл Нұртастың 3-4 жас шамасында дүниеден өткен. Нұртас Оңдасыновтың өмірбаяндық деректерінде оның екінші анасы ретінде Дәрігүл есімі аталады. Білімге деген алғашқы қадамы анасының бастамасымен жүзеге асты. Анасы оны ауыл молдасына жетектеп апарып, сауатын ашуды өтінген. Ол мұнда екі жыл білім алып, хат танып, кітапты өзгенің көмегіңсіз оқи алатын деңгейде тәмамдаған. Кейін зейнетке шыққан шағында бала күнінде алған осы діни білімі өзіне үлкен көмек болғанын атап өткен. Атап айтқанда, қазақ тіліне парсы-араб тілдерінен енген сөздердің түсіндірме сөздік құрастыруға айтарлықтай ықпал еткен. Бұл жұмыс қазақ этносының тілдік-лексикалық мұрасын жүйелеуге, ұлттық тілдің ішкі құрылымын түсіндіруге және мәдени-рухани сабақтастығын сақтауға бағытталған маңызды қадам болды.

Бірінші дүниежүзілік соғысқа патша жарлығы бойынша империя құрамындағы бұратана халықтардың жұмысқа жарамды ер азаматтарын тыл жұмыстарына алынғаны белгілі. Осы тарихи оқиға Н. Оңдасыновтың отбасын айналып өтпеді. Оның туысы Көбелек аталған жарлыққа сәйкес майданға қара жұмысқа алынды. Зерттеуші Гүлсім Оразалықызы өзінің «Нұртас Оңдасынов» атты 2024 жылы шыққан өмірбаяндық еңбегінде Нұртас Оңдасыновтың өз қолымен жазып қалдырған «Қысқаша өмірбаяным» деректерінде тұлғаның отбасылық жағдайы мен тәрбие алған ортасы сипатталған[1].

1917 жылы жауын-шашын мөлшерінің аздығы мен қатал қыс салдарынан аймақта ауыр құрғақшылық орын алды. Бұл табиғи апат егістік алқаптары мен жайылымдық жерлердің шөлге айналуына әкеліп, мал басының жаппай қырылуына себеп болды. Осылайша, елде жұт басталды. Аталған қиындықтар Н. Оңдасыновтың отбасына да ауыр тиді - әкесі Дәндібай жұт

салдарынан көз жұмды. Тірі қалғандар жан сақтау мақсатында жан-жаққа босып, аман қалудың жолдарын іздеді. Нұртас Ташкент бағытына қарай қоныс аударды. Жол бойында Келес аймағына тоқтап, күнкөріс үшін мақта терумен айналысты, ал қыста байлардың қорасын тазалап, қара жұмыс атқарып, ауыр еңбек арқылы күнелтіп, ашаршылықтан аман қалды. Көктем келген соң Н. Оңдасынов жүн өңдеу зауытында жұмыс істеп, кейіннен Ташкент темір жолының қыш зауытында қара жұмысшы болып орналасты. 1920 жылы Ташкентте жетім балаларға арналған мектептердің ашылғанын естіп тамыз айында №14 интернатқа барып оқуға түсті. Аталған интернатты жас зиялы Ғани Мұратбаев бастаған жастардың ұйымдастыруымен ашылып, жетім және жағдайы қиын балаларға білім алу мүкіндігін берді. Онда алғашқы сабақты орыс тілінен Ғани Мұратбаевтың өзі жүргізген. Бұл ортада қалыптасқан азаматтық ұстанымдары кейін қазақ этносының әлеуметтену процессіне ықпал еткен ағартушылық және ұйымдастырушылық қызметінің негізін қалады. 1921 жылдың сәуірінде Нұртас Ғани ұйымдастырған комсомол ұйымына мүше болып қабылданды. Ал 1926 жылы Кеңес Одағының Коммунистік партиясы қатарына өтті. 1927 жылы Ташкенттегі Қазақ орман шаруашылығын аяқтап, 1930 жылға дейін орман және су шаруашылығы салаларында мамандығы бойынша еңбек етті. Ташкенттегі Ортаазиялық су инженерлері институтында 1930-1934 жылдары оқып, кейіннен қызметке ауысқан. 1934-1938 жылдары Қазақстанда орман шаруашылығында басшылық қызмет атқарды. 1938 жылдың ақпан айында Шығыс Қазақстан облыстық Советтер атқару комитетін басқару үшін Семейге барып, онда Қазақстан КП ОК бюро мүшесі, Қазақ ССР Жоғары Советінің депутаты, Қазақстан КП II съезіне делегат болып сайланып жоғарылатылды. Осы жылы шілде де Қазақстан КП ОК Бюро мүшелігіне өтіп, Қазақ ССР үкіметінің төрағасы болды. Бұл қызметте 1951 жылдың қазанына дейін отырды. Осы уақытта деп жазады Аманғали Қалжанов 2024 жылы 5 қазанда «Ұлт мүддесін ту еткен» атты мақаласында басшылық қызметке тағайындалғандағы алдына қойған мақсаттарының бірі сауатсыздықты жою болды[2].

Жоспарға сай еліміздің түрлі аймақтарынан мектептер ашты. Салдарында, 1-2 жылдың ішінде бүкіл Қазақстанды сауатты мемлекеттер қатарына қоса алды. Олай дейтіні 1939 жылғы санақ бойынша еліміз бесінші орынға дейін көтеріліпті, бұған дейінгі көрсеткіштерде соңғы орында тұрғанымызды жазады. Сауатсыздықты жою саясаты қазақ этносының мәдени капиталының көтерілуіне, ұлттық өзіндік сананың қалыптасуына және этномәдени интеграцияның күшеюіне тікелей әсер етті. Өзінің басшылық қызметінің бастапқы кезеңінде Н. Оңдасынов Қазақ ССР Ғылым Академиясын құруға ерекше назар аударған еді. Ұлы Отан соғысының басталуы бұл бастаманың жүзеге асуын уақытша кешеуілдеткенімен, соғыс аяқталғаннан кейін дәл осы бастаманы қайта жандандырып, Академияның толыққанды құрылым ретінде қалыптасуына және оның институционалдық негізінің орнығуына тікелей басшылық жасады. Бұл жөнінде журналист Гүлзина Бектастың «Оңдасыновты ұлықтай алдық па?» мақаласында тоқталып өткен және бұл бастама қазақ этносының ғылыми-интеллектуалдық элитасын қалыптастырудағы стратегиялық қадамдардың бірі болды. Ғылым мен өнерді әрдайым қолдауға дайын тұратын Н. Оңдасынов 1942 жылы Қостанай облысының астыққа дайындығын тексеруге барған сапарында, ерекше бір жағдайға куә болды. Жұмыс барысында ол ауатком төрағасының кеңсесінде Жамбыл мен Горькийдің мүсінін байқап, олардың авторы туралы сұрастырады. Белгілі болғандай, мүсіндерді жасаған – сол мекемеде іс-қағаздарын жүргізуші Хәкімжан Наурызбаев есімді жас жігіт еді. Жеті жылдық білім алған ол мүсін жасаумен тек қолының бос уақытында ғана айналысатын, алайда болашақта кәсіби мүсінші болуды армандайтынын жеткізеді. Осылайша, Нұртас қазақтың тұңғыш кәсіби мүсіншісі Хәкімжан Наурызбаевтың қалыптасуына ағалық қамқорлық жасайды. Кейіннен Хәкімжан Наурызбаев Қазақстанның халық суретшісі атанып, Алматыдағы әйгілі Абай ескерткішінің авторы ретінде елге танылды. Наурызбаевқа көрсеткен қолдауы қазақ этносының көркемдік дәстүрін заманауи деңгейде дамытуға, ұлттық бейнелеу өнерінің өзіндік стилін қалыптастыруға

және этномәдени сәйкестік көркем репрезентациясын күшейтуге ықпал етті. Сонымен қатар, соғыс уақытында Н. Оңдасынов «Мосфильм» және «Ленфильм» киностудияларының Алматыға уақытша қоныс аударуына ықпал етіп, еліміздегі мәдениеттің дамуына да елеулі үлес қосты[3].

1951-1953 жылдары КПСС ОК жанындағы Жоғарғы партия мектебінде оқыған. 1954 жылы наурыз айында Қазақ ССР Жоғары Советі Президиумының төрағасы болып сайланды. Бексұлтан Нұржекеұлы «Жүз тұңғыш» жарияланымында Нұртас Оңдасынов жөнінде былай делінеді: 1955 жылы өзінің өтініші негізінде бұл қызметтен босайды. Сол жылы мамырда Гурьев (қазіргі Атырау) облыстық атқару комитетінің төрағасы қызметіне келеді. Дегенмен, республика үкіметін 13 жыл бойы басқарған тәжірибелі мемлекет қайраткері бұл өзгерісті төмендетілу деп қабылдамады. Керісінше ол халықпен тығыз байланыста болып, қоғамдағы өзекті мәселелердің шешілуіне белсене атсалысты[4].

Н. Оңдасынов 1957-1962 жылдары облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы қызметінде болды. Бұл кезеңде ол Атырау мен Маңғыстау аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал етті. Сағидолла Құбашұлының жазбаларында атап көрсетілгендей, Н. Оңдасынов өңір экономикасын кешенді дамытуға ғана емес, сонымен қатар басқару жүйесіне жергілікті кадрларды тарту мәселесіне де баса назар аударды. Бұрын аудандық және облыстық деңгейдегі басшылық лауазымдарға көбіне сырттан кадрлар тағайындаса, оның жетекшілігімен бұл үрдіс өзгеріп, жергілікті мамандардың қызметтік өсуіне кең мүмкіндік берді. Бұл аймақтың кадрлық әлеуетін нығайтып, өңірлік басқару жүйесінің тиімділігін арттырды. Сонымен қатар, Н. Оңдасынов мұнай өнеркәсібінің мамандарына ерекше қолдау көрсетіп, олардың кәсіби мүдделерін ескеруге және еңбек жағдайларын жақсартуға айрықша көңіл бөлді. Оның бастамалары өңірдегі өндірістік әлеуеттің артуына және жергілікті мамандардың біліктілігін жетілдіруге ықпал етті. Басқаруында қалыптасқан көптеген мамандар кейіннен Қазақстанның мемлекеттік басқару жүйесінде жоғары лауазымдарға тағайындалып, ел мүддесі үшін еңбек етті. Атап айтсам, Ж. Таңқыбаев, Ғ. Сағымбаев, О. Көшекөв, Ж. Досмұхамбетов, С. Өтебаев, З. Қамалиденов, М. Есенов және тағы басқа мемлекет және қоғам қайраткерлері бар. Оның кадрлық саясаты қазақ этносының ішкі басқару элитасын қалыптастыруға, ұлттық кадрлардың мемлекеттік басқару жүйесінде тұрақты орын алуына ықпал етті.

Алайда Н. Д. Оңдасынов 58 жасқа толмай қызметтен босап, мерзімінен бұрын зейнеткерлікке шығуға мәжбүр болды. Мұндай оқиғаға Гурьев облысының партия-кеңес активіне де, өзіне де ауыр соққы болғанымен, өңір халқы оның еңбегін жоғары бағалап, зор құрметпен шығарып салды. 1962 жылы мемлекеттік қызметтен кеткеннен кейін Нұртас Дәндібайұлы Мәскеу қаласына қоныс аударып, өмірінің соңына дейін ғылыми-зерттеу және шығармашылық қызметпен айналысты. 1989 жылы қайтыс болғаннан кейін өз өсиетіне сәйкес, туған жері Түркістан қаласы маңындағы өз ауылына (қазіргі Нұртас Оңдасынов ауылында) жерленді.

Әдебиеттер:

1. Оразалықызы Г. Нұртас Оңдасынов. – Алматы, 2024. – 456 б. + 24 фото суретті жапсырма.
2. Қалжанов А. Ұлт мүддесін ту еткен / А. Қалжанов // Астана ақшамы. – 2024. – 5 қазан. – 6 б.
3. Бектас Г. Оңдасыновты ұлықтай алдық па? / Г. Бектас // Айқын апта. – 2023. – 18 ақпан. – 10 б.
4. Бексұлтан Нұржекеұлы. Жүз тұңғыш. – Алматы: «Жалын баспасы» ЖШС, 2005. – 352 б.

ӘОЖ 811.512.122

ЖАСТАРДЫҢ ҒАЛАМ БЕЙНЕСІНДЕГІ «ОТБАСЫ» КОНЦЕПТІСІНІҢ РӨЛІ**А.Байғұтова**Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент,
Қазақстан*Резюме*

В современный период наблюдается существенное расширение практического применения ассоциативного метода; активизируются как ассоциативный эксперимент, так и основанные на нём эмпирические исследования. Ключевая цель проведения ассоциативного эксперимента заключается в выявлении степени познавательной активности субъекта, его реакции на стимул, а также в наблюдении проявлений индивидуального «Я» в процессе осмысления и репрезентации объективной действительности.

В рамках данной статьи для определения роли и функциональной нагрузки концепта «семья» в современной молодёжной картине мира был избран метод ассоциативного эксперимента. Указанный метод на сегодняшний день признаётся одним из наиболее продуктивных и широко применяемых как в психологии, так и в лингвистике, что обуславливает его высокую исследовательскую ценность.

Summary

In the contemporary period, a substantial expansion in the practical application of the associative method can be observed; both the procedures of conducting an associative experiment and the empirical studies based on it have become increasingly active. The primary objective of the associative experiment is to identify the level of the subject's cognitive activity, their reactivity to a presented stimulus, as well as to record the specific manifestations of the individual "Self" in the process of interpreting and representing objective reality.

In the present study, the associative experiment method was chosen as the principal tool for determining the role and functional load of the concept "family" within the contemporary youth world picture. In current scientific practice, this method is regarded as highly productive and widely applied in both psychology and linguistics, which confirms its substantial research value.

This article describes how to associate the concept of "family" in the national consciousness of the Kazakhs.

Психолінгвістикадағы ассоциативті эксперименттің басты мақсаты – ақиқат дүниені танытуда қолданылатын тіл бірліктері мен тіркестерін орынды мазмұнға сәйкес таңдай ала ма, белгілі бір стилистикалық және жалпы нормативтік жүйеге сай реттеп жеткізе ала ма, жоқ па деген мәселені шешу. Психолінгвистика мамандарының көрсетуінше, ассоциацияны анықтау үшін адамға ықпал етуші әртүрлі сөздер, суреттер, түстерді беріп, жауап ретінде олардың интерпретациясын бақылайды, яғни реакциясын байқайды. Демек, ассоциативті тәжірибе «стимул – реакция» жүйесі бойынша жүргізіледі.

Адам ақиқат дүниені тани отырып, оның мәнді және жалпылама мәнді белгілерін сол дүниенің бөлшектері арқылы жадыда сақтайды. Осыдан барып ассоциацияның жалпылама және индивидуалды (жеке) түрлері туындайды. Жалпылама ассоциация ассоциациялық өріс арқылы қалыптасқан соның орталық өзегінде мүшелене көп жиналған сөз-стимулы негізінде көрініс табады. Мәселен, *ақ түс* барлық дерлік елде мерекелік, берекелі, жағымды түс ретінде танылады. Еуропада той киімі *ақ түсті* көйлекпен белгіленеді, ал қазақ халқы үшін *ақ түс* *мошшылық, берекелілік*, яғни малдың сүті, өнімі – байлық деп түсініледі. Сонымен қатар *ақ түс* *адалдық, пәктік* ұғымын беруде де қолданылады. АҚШ-та *ақ түс* «*тазалықты*», Францияда *бейтараптықты*, Египетте *қуанышты* білдіреді. Махаббат символы деп танылатын *аққу* *ақ түсті* құс ретінде елестетіледі. Бұл ұғымдардың тілдік көрінісі мынадай тіркестер арқылы дәйектеледі: *Ақ адал жүрегі* (адалдық), *ананың ақ сүті* (мейірімділік), *ақ қағаздың бетіндей* (пәктік), *айдындағы аққудай* (сұлулық), *ақ білек, ақ тамақ* (көріктілік). Бұл келтірілген

дәйектемелер – *ақ* түсінің тек жағымды ассоциациялық мәні. Қазақ халқында *аққа оранды, ақ ажсал боратты* деген тіркестер қолданылады. Мұндағы *ақ* түс – өлімнің мәнін беру үшін қолданылып тұр. Себебі, ұлт дәстүріне сай өлген адамды ақ матаға орап жерлеу салты бар. Сондағы *ақ мата* деталі өлім ассоциациясын тудыратын белгі ретінде халық санасында сақталып қалған. Қазақ әйелдері де ері, жақыны қайтыс болғанда, өзге ұлт өкілдері сияқты қара жамылмайды, басына ақ салады.

Ақиқат дүние адам санасында қалай қабылданса, сол күйінде жадыда сақталып, сол ұлтқа тән тіл арқылы көрініс табады. Кез келген дүниені қарап тани отырып, санаға сарт ете түскен түсінікті (ассоциацияны) немесе сол дүние туралы ұғымды тіл арқылы жеткізу үшін білімі, мәдени, рухани танымына сүйенеді. Ол тілдік қорындағы тіркес арқылы, метафора арқылы немесе фразеологизмдер арқылы көрініс табады. Мысалы, күз мезгілін таныту үшін логикалық танымда ең алдымен санаға келетін түсініктер: *салқындық, жаңбыр, сары жапырақтар, сыртқы жылы киімдер, күңгірттік, бұлтты күндер, қоңыр түс, алтын қырман* т.б. Бұлардың барлығы – адамның бес сезім мүшелері арқылы, яғни сенсорлы-перцептивті қабылдап тануы негізінде санада жинақталған білім көздері, яғни күз мезгіліне берілген ассоциациялар. Ал шығармашылық таланты бар, дүниені ерекше танып, қабылдайтын ақын-жазушылар танымында ассоциативтік білім көздері бейнелі түрде көрініс табады. Осымен байланысты қызға қатысты *нәзік, мейірімді, шашы ұзын, үкілі тақия, қыпша бел, оймақ ауыз* т.б. түсініктер санада жинақталған қарапайым ассоциациялар болса, ал ақын-жазушылар танымында *елік қыз жанарының нұрын берген; құдықтай тұнық суы тартылмаған; аш белі сәмбі талдай солқылдаған; қыздың беті – қызарып піскен алма; торғын да торғын шаштары тобық көметін тоты қыздар; өмірдің қызғалдағы; қыздары есік, төрден несіп терген, сөйлетсе – Сара ақындай дес бермеген; аяулы ару – ақбөкен; (И. Сапарбай) ; Шыт көйлек... белін бір бүрген, Етегін желге ілдірген, Омырауында бүлдірген; сен бота едің көздерің мөлтілдеген* (М. Мақатаев) т.б.

Демек, ассоциация – жалпы мағынасында, айнала қоршаған дүниенің үзігін таныту үшін қолданылатын, психикалық қабілеттер негізінде жүзеге асатын, білім алудың көзі.

Қазіргі кезеңде ассоциацияның тәжірибелік деңгейі кеңейіп, ассоциативті эксперимент пен оған практикалық зерттеулер жүргізілуде. Ассоциативті эксперимент жүргізудегі негізгі мақсат – субъектінің ақиқат дүниені тануға деген, танытуға деген белсенділігін, әсерін (реакциясын) байқау, субъектінің «менін» бақылау. Осы кезеңде біраз тәжірибелер нәтижесі бойынша А.Бэннің «шығармашылық ассоциация» түрі қалыптаса бастады.

Сонымен, бүгінгі таңда *ассоциация ұғымы* психология саласынан кешенді ұғым ретінде басқа ғылым салаларында қолданысқа ие болды. Мәселен, тіл біліміндегі жаңа бағыт психолингвистика, когнитивтік лингвистика салаларында адамның ақиқат дүниені қабылдап, тіл арқылы жеткізудегі психикалық құбылыстары туралы мәселелерді қозғағанда, ассоциацияның психологиядағы қызметі ерекше байқалатыны анықталды [1, с. 224].

Жоғарыда айтылған пікірлерді **«отбасы» концептісі** аясында өткізілген ассоциативтік эксперимент нәтижелері дәлелдей түседі. Түр-түс атауларына қатысты осындай сипаттағы тәжірибе жүргізген зерттеуші Н.Аитова «ассоциация белгілі бір ұлт өкілінің сол ұлтқа тән болмысын да, субъективті және ситуациялық білім мазмұнын да, әлеуметтік құбылыс әсерін де белгілеуге мүмкіндік беретінін, сондай-ақ ассоциативтік өріс ғаламның субъективті тілдік бейнесін танытатынын атап көрсетеді [2, 57 б.].

Қазіргі жастардың ғаламдық бейнесіндегі **«отбасы»** концептісінің рөлі мен маңызын білу мақсатында ассоциативті эксперимент әдісі тандап алынды. Бұл әдіс бүгінгі таңда психология саласында да, лингвистика саласында да кең тараған, нәтижелі болып саналуда. Эксперимент ретінде түрлі оқу орындарында оқитын 18-20 жасар 40 студент алынды. Оларға 3-5 минут ішінде ұзақ ойланбастан, зерттелетін концептуалды кеңістіктің негізгі мазмұнын бейнелейтін ұғымдарға 3 ассоциациядан жазу ұсынылды.

Экспериментті жүргізу барысында, біздің пікірімізше, «отбасы» концептісінің айқын көрсеткіші болып табылатын «күйеуі», «әйелі», «ата-анасы», «балалары» тірек-сөздеріне ассоциация табу керектігі түсіндірілді. Сауалнама барысында төмендегідей нәтижелер алынды:

күйеуі – отағасы (9), әке (8), жұмыскер (8), қорғаушы (6), тірек (5), махаббат (5), сүйікті (5), сүйетін (5), жауапты (5), , беделді (4), қамқоршы (4), ержүрек (4), түсінетін (4), сенім (4), мейірімді (4), асыраушы (4), дәулетті (3), бай (3), ақылды (3), балалар (3), күшті (3), отбасы (3), құрмет (2), үй (2), қолдау (2), сенімділік (2), адам (2), екінші жартың (2), әйелдің серігі (1), үй қожайыны (1), адалдық (1), қызмет (1), күйеу жігіт (1), гараж (1), диван (1), дос (1), теледидар (1), сабырлылық (1).

әйелі - ана (10), ошақ (8), жайлылық (7), үй иесі (6), бала тәрбиелеу (6), мейірімді (6), жылылық (5), қамқоршы (5), махаббат (5), сүйікті (5), сүйетін (4), күйеуінің оң қолы (4), шаруаға епті (4), түсінетін (4), әдемі (4), шаруашылық (3), ақылды (3), үй (3), асүй (3), аспаз (3), сергек (2), екінші жартың (2), күйеу (2), оқтау (2), адам (2), ар-ұяты жоғары (2), қызметкер (1), еркін (1), тұрмыс (1), кулинария (1), газ пеші (1), дүкен (1), қолдау (1), сүйеніш (1), қажу (1), бабы келіскен (1).

ата-ана - қамқорлық (8), махаббат (8), қамқоршы (7), сүйікті (7), сүйетін (6), құрмет (6), тәрбиелеу (6), ана (6), әке (6), отбасы (5), береке (5), киелі (5), қымбатты (4), даналық (4), қолдау (4), бала-шаға (4), жақын адамдар (3), түсіну (3), алғыс сезімі (3), көмек (3), сүйеу (2), жылылық (2), мейірімділік (2), сенім (2), жазалау (2), ақылды (2), баланы дүниеге әкелуші (2), туған адамдар (1), жауапты (1), парасатты (1), табыс (1), төзім (1), қадірлеу (1), арман (1), тыныштық (1).

бала - қуаныш (10), бақыт (9), өмір гүлі (9), болашақ (8), махаббат (8), көңілді (7), сүйікті (7), кішкентай (6), күлкі (6), ойыншықтар (6), еркелік (5), ұйқысыз түндер (5), тілалғыш (5), әдемі (5), балабақша (4), ата-ана (4), қыз (4), ұл (4), әулет жалғастығы (3), ұрпақ (3), мұрагер (3), өмір мәні (2), менің күндерім (2), өмір (2), тынымсыз (1), байқағыш (1), ғажап (1).

«Отбасы» концептісінің ассоциативті өрісіне талдау жасау барысында «күйеуі» тірек-сөзіне келесі ассоциациялар жиі келтірілгені анықталды: **күйеуі** – отағасы (9), әке (8), жұмыскер (8), қорғаушы (6), тірек (5), махаббат (5), сүйікті (5), сүйетін (5), жауапты (5), , беделді (4), қамқоршы (4), ержүрек (4), түсінетін (4), сенім (4), мейірімді (4), асыраушы (4).

Қалыптасқан түсінік бойынша, «күйеу» – «отағасы», отбасын асыраушы «табыс табушы», қоғамдық жағынан белсенді, жоғары білім дәрежесіне ие; ол «сүйікті» және «сүйетін» болуы тиіс, сондай-ақ балалары мен әйеліне қамқоршы болуы керек. Отағасы ретіндегі оның рөлі өте жоғары, күйеуі отбасының бүгінгісі мен болашағы үшін маңызды шешімдерді қабылдай алуы тиіс. «Жауапты», «қамқоршы», «мейірімді», «ержүрек», «түсінетін» ассоциациялары аталған рөлге сәйкес келеді. Ал «табыс табушы», «табыс», «ауқатты» ассоциациялары адам өмірінің материалдық жағын танытумен бірге еркектің отбасын асыраушы екенін де көрсетеді.

Сонымен қатар «диван» және «теледидар» ассоциацияларына да назар аударған жөн. Өйткені, соңғы кездері кейбір отбасында ер адамның рөлі төмендеп бара жатқанын да байқауға болады. Кейде әйелі ер азаматқа қарағанда көбірек табыс табатын уақыт та кездеседі. Енді бір отбасында әйелі жұмыс істеп, ал күйеуі үйде жұмыссыз отыратын кездері де болады. Бірақ қалай болғанда да ер азаматтың беделі жоғары болғаны дұрыс. Ол барлық кезде барлық жағынан үлгі болуы керек. Некенің дәстүрлі үлгісі бойынша көшбастаушы әрдайым ер азамат болуы тиіс. Мұндай отбасы моделінде әлеуметтік рөлдер де нақты, айқын бөлінеді.

«Әйелі» тірек-сөзіне келтірілген ассоциациялардың ядросына ана (10), ошақ (8), жайлылық (7), үй иесі (6), бала тәрбиелеу (6), мейірімді (6), жылылық (5), қамқоршы (5), махаббат (5), сүйікті (5), сүйетін (4), күйеуінің оң қолы (4), шаруаға епті (4) ассоциациялары жатады.

Сонымен бірге «оқтау», «газ пеші» деген әзіл, мысқыл реңкіндегі ассоциацияның келтірілгені де қызықты.

Қалыптасқан түсінік бойынша, отбасындағы әйел – үйдің берекесін кіргізіп, отбасын сақтаушы «ана» және «отанасы». Оның ең бірінші міндеті – бала тәрбиелеу. Сондықтан да студенттер үшін тоғыз ай құрсағында көтеріп, ақ сүтін беріп, баласын қорғайтын, оған қамқорлық жасайтын ана бейнесі маңызды болып саналады. Әйелі – «күйеуінің екінші жартысы», «оң қолы». Әйел – «қамқоршы», «сергек», «ақылды» ана мен келіншегі.

Көптеген еркек үшін әйел кейде тек отбасына тамақ беріп, «шаруаға» бас-көз болатын аспаз ғана. Ал «оқтау» деген ассоциация астарында жұмыстан кеш келген күйеуін сөзбен мүжі беретін жайсыз, ұрысқақ әйел бейнесі көрініс береді.

«Ата-ана» ұғымының ассоциациялық өрісінің негізін қамқорлық (8), махаббат (8), қамқоршы (7), сүйікті (7), сүйетін (6), құрмет (6), тәрбиелеу (6), ана (6), әке (6), отбасы (5), береке (5), киелі (5) ассоциациялары құрайды. Сондай-ақ абстрактілі, дерексіз сипаттағы қамқорлық (8), махаббат (8), құрмет (6), тәрбиелеу (6), береке (5), сенім (2), төзім (1), арман (1), тыныштық (1) ассоциацияларын да атап өткен жөн.

Қазақ мәдениетіндегі әлеумет үшін баланың барлық әрекетіне бақылау жасайтын шектен тыс қамқорлықты танытатын авторитарлық қатынас стилі тән. Ата-анасы бала үшін өмір бойы сүйеу болады. Балалар өсіп, ер жетсе де балалары олар үшін бәрібір кішкентай боп қала береді. *«Кетейін мейлі жүзге толып, Бөбекпін мен саған»* деген өлең жолдары да соның айғағы. Ата-ана шаңырағы – сені әрдайым жақсы көретін және күтетін, сағынатын, «жылылық», «қамқорлық», «береке», «көмек», «қолдау», «мейірімділік» жайлаған үй саналады.

«Бала» тірек-сөзінің ассоциативтік кешенінің ядросын қуаныш (10), бақыт (9), өмір гүлі (9), болашақ (8), махаббат (8), көңілді (7), сүйікті (7), кішкентай (6), күлкі (6), ойыншықтар (6), еркелік (5), ұйқысыз түндер (5), тілалғыш (5), әдемі (5) лексемалары құрады. Жағымды әсердегі коннотацияларға ие лексика басымырақ: қуаныш (10), бақыт (9), өмір гүлі (9), махаббат (8), көңілді (7), сүйікті (7), кішкентай (6), күлкі (6), тілалғыш (5), әдемі (5), ұрпақ (3), мұрагер (3), өмір мәні (2), байқағыш (1), ғажап (1).

Ата-ана мен балаларының қарым-қатынасын зерттеу өте қызықты, себебі, дәстүрлі түсінік бойынша отбасы «қоғам негізі», «шағын мемлекет» саналады. Балалар – біздің болашағымыз. Сондықтан да ата-ана үшін балаға дұрыс тәрбие беру, ол лайықты адам мен қоғамның белсенді мүшесі болатындай етіп жақсы білім беру маңызды міндет саналады. Ата-ана баласын «бақыт», «қуаныш», «ұрпақ жалғастырушы» және «мұрагер» ретінде көреді. 18-20 жастағы студенттердің көпшілігі отбасын құрмаған, балалары жоқ. Сондықтан да біз сауалнама жүргізген қыздар мен жігіттерде ата-аналық сезім әлі оянбаған. Көпшілігі кішкентай бала көрсе, оларды жақсы көру, қызығу сезімін бастан кешіреді, сол себепті оларды «өмір гүлі» деп атайды. Балаларға қатысты ассоциациялар көбінесе жағымды сезімді білдіреді. Ал «ұйқысыз түн», «еркелік» атты ассоциациялар кішкене балаға қарауға тікелей қатысқан студенттерге қатысты болуы мүмкін.

Біз жүргізген арнайы зерттеу барысында қазіргі жастар санасында «отбасы» концептісі әртүрлі беркігенін байқауға болады. Кейбір ассоциациялардың айрықша болғанын айтып өткен жөн. Бірақ жауаптардың көпшілігі отбасы туралы дәстүрлі қалыптасқан стереотиптерді бейнелейді. Бұл, біздің қоғамда қалыптасқан, отбасын адамның өмір сүруі мен ол тудыратын мәдениет үшін қажетті әлеуметтік институт ретінде қабылдауынан болса керек. Сонымен қатар, ассоциациялардың мысқыл сипатындағы және нақты бағалауыштық мәндегі түрлері де көрініс тапқан.

Сонымен, біз «отбасы» концептісінің жастардың ментальдық қызметіндегі көрінісін қарастырдық, негізгі ассоциацияларды анықтай отырып, еркін ассоциативті эксперимент тәжірибесі концептінің «қатпарлы» құрылымын дәлелдей түсетінін анықтадық. Сондықтан бұл тәсіл концепт табиғаты мен заманауи адамның ғаламдық бейнесін анықтауға мүмкіндік беретін тиімді тәсіл екеніне көз жеткіздік.

Әдебиеттер:

1. Психологический словарь // Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – Москва: Педагогика – Пресс, 1999. – 440 с.
2. Аитова Н. Қазақ тіліндегі түр-түс атауларының когнитивтік семантикасы: филол. ғыл. канд. дис.: 10.02.02. – Алматы, 2005. – 126 б.

ӨОЖ 811.512

ТІЛ ТУРАЛЫ ЗАҢ ЖӘНЕ КІСІ АТТАРЫНЫҢ ЖАЗЫЛУЫНДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР**Даулетбахова Гульнара Жарасовна –**

№2 мамандандырылған үш тілде оқытатын мектеп-интернатының
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Шымкент, Қазақстан

Резюме

Чистота языка и проблема его искажения – историческое явление, сформировавшееся веками и требующее долгого времени для исправления. Несмотря на 34 года независимости РК, до сих пор встречаются случаи билингвизма в именах и документах граждан. Виновными в неправильном написании имени человека в документах являются как сотрудники, оформляющие документы, так и родители. В статье на примере авторской программы «Интернет и казахский язык» рассказывается о важности правильного и грамотного оформления свидетельств о рождении и удостоверений личности на казахском языке, а также о ответственности сотрудников и родителей. Эта статья призвана воспитывать будущих родителей, чтобы они не допускали ошибок при выборе имени для своего ребенка и оформлении документов.

Summary

Language purity and the issue of its distortion is a historical phenomenon that has developed over centuries and requires a long-term effort to correct. Even after 34 years of independence, cases of bilingualism in citizens' names and documents are still observed. The responsibility for incorrect spelling of a person's name in documents lies with both the document-issuing officials and the parents. Using the example of the "Internet and Kazakh Language" program, the article highlights the importance of correctly and accurately issuing birth certificates and identity documents in Kazakh, as well as the responsibility of officials and parents. The article aims to educate future parents to prevent mistakes when naming their children and filling out official documents.

Бүгінгі таңда ғаламторсыз өмір сүре алмайтын жағдайға жеттік. Әлеуметтік желілер, онлайн сабақтар, ақпарат алмасу, т.т. Айтып-айтпай не керек, ғаламтор ақпараттың шексіз теңізіне айналды.

Ал біз сол теңізде өз тіліміздің желкенін қалай көтеріп жүрміз? Қазақ тілі мен орыс тілін қатар алып жүрген қандастарымызды қалай түзейміз? Ол қандай мәселе?!

Әрине, ол – тіл тазалығы. Ғасырлар індетіне айналған тілдің шұбарлануы – «батпандап кіріп, мысқалдап шығатын» ауру іспеттес тарихи құбылыс әрі ұзақ уақытты қажет ететін үдеріс.

Авторлық бағдарламамның оқу тақырыптық жоспарына «Тіл заңындағы» тіл ахуалы» атты тақырып енгізілген. Бағдарламаны меңгеру барысында оқушылар 1-тараудың 5, 8, 9, 10, 11, 13-баптарымен, 4-тараудың 19, 20, 21, 22- баптарымен танысады, өзгеріс енгізу идеяларын ұсынуды үйренеді. Қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесін заң жүзінде бекіткен «Тіл туралы» заңның

4-тарауы «Тіл – елді мекен атауларында, жалқы есімдерде, көрнекі ақпаратта» деп аталатынын біліп қана қоймай, заңның мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейтуге, тіл мәдениетін дамытуға және ұлттық бірегейлікті сақтауға бағытталған құжат екенін таниды.

Негізінде, 4-тараудың 20-бабында жеке адамның аты-жөні ұлттық дәстүр мен қазақ тілі орфографиясына сәйкес жазылуы тиіс екендігі айтылған. «Кісі есімін, әкесінің есімін және тегін ресми құжаттарда жазу Қазақстан Республикасының заңдары мен нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес келуге тиіс» деп жазылған. Бұл бап азаматтардың аты-жөнінің құжаттарда дұрыс, мемлекеттік тілдің нормаларына сай жазылуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Кеңес үкіметі дәуірінде қаншама қазақтың аты мен тегі кириллица қамытын жамылды. Әкеміздің аты, атамыздың аты да құжатқа орысша жазылды. Әрине, ол – өткен шақтың еншісінде қалған тарих.

Қазір ше?

Егемен ел болғанымызға 34 жыл өтсе де, тәуелсіз ел ұрпағының талайының аты-тегінде не балық емес, аң емес, қос тілділік кеселі көп. Көзім көрген өмір дәлелдерін сөйлетіп көрейін.

Мысалы, Мирзакулов Мәліс деген КСРО дәуірінің азаматы тәуелсіздік алған жылдары куәлігін ауыстырады. Құжат жазушы қызметкер бұл кісінің «қарындас, ол сөз қазақшаланбайды ...» деген сөзіне құлақ аспай, «қазақша Меліс болады» деп, «Меліс» деп жазып жібереді. Тегін «Мырзақұл» деп қазақша түрге келтіріпті (мақұл, қазақшасына келісейік). Ау, МЭЛС – Маркс, Энгельс, Ленин, Сталин деген кеңестік идеологтардың бас әріптерінен жасалған құрама тарихи есім ғой! Оны қалай қазақшалайсыз?! Тарихты танитын пендеге белгілі есімдер! Дәл осы жерде құжат жазушы тарихтан бейхабар, білімсіздігін дәлелдеген.

Тәуелсіздік жылдары дүниеге келген ұрпақтың басында да нақ осы сорақылық кездеседі. Сөзім айғақты болсын: оқушы қыз баланың аты журналда «Ынкар» деп жазулы тұр. Орфография бойынша жазылуы – «Іңкәр», мағынасы – «құмар, құштар, ынтызар» дегенді білдіреді. Қыз өмірде есімін «Ынкар» деп айтпайтыны белгілі, бірақ құжат тілі сондай! Қыз бен сөз өкпесін кімге айтады?!

Тағы бір айғақ: оқушы есімі журналда «Еңілік» деп жазылған. Кім кінәлі? Әрине, құжат толтырушының не жазу жүргізушінің сауатсыздығы немесе ата-ана өтінішінде «Еңілік» деп жазылған болуы да әбден мүмкін.

Келесі дәлел: қыздың тегі куәлікте қазақша «Нұртаза», ал аты –Гаухар. Оқушының аты-тегін бірінші рет оқығанда, «тегін ана тілінде жазыпты, атын неге қазақша жазбады екен?» деген ой келеді, себебі тегі – қазақша, аты –орысша, мәселе сонда. Орыс алфавиті негізінде қазақтың «қ», «һ» дыбыстары автоматты түрде «х» болып жазылады. Міне, ал бұл жерде айыпты кім?

Тағы бір шындық: тегі «Өмір» болуы тиіс, құжат толтырушы «Ө»-нің орнына «У» жазған, сонымен оқушының аты-жөні – «Умірбек».

Не деген салғырттық, жауапсыздық десеңші?

Сорақылық көп. Мысалы, «Ердаулет» атты жеке тұлғаның атының екінші түбірі құжатта – «Даулет». Неге бұлай?

«Худайбақ» деп жазылған оқушының аты «Ботакөз» деп (фонетикалық принцип бойынша қалай естілсе, солай жазылатынын ескерсек, бұл да қате) таза қазақ тілінде жазылған, ал тегі мынадай. Дұрысында, «құдай» және «бақ» сөздерінен жасалған біріккен сөз. Тағы да құжат толтырғыштың салғырттық сауатсыздығы.

Тегі «Жарылқасын», есімі «Асем» болып жүрген шәкірт те бар.

Сөздің тоқетері: құжаттағы адам атының сауатсыз жазылуына кінәлі –толтырушы және ата-ана, сондықтан да бағдарлама идеясын игеруде оқушы дүниеге келген сәбиге ат қою үшін ата-ананың өтініш жазатынын, таңдалған есімнің сауатты жазылуына ата-ананың да үлесі барын, құжат толтырушының да себепші болатындығын біліп өседі.

Бағдарлама арқылы адам атының сауатты жазылуына жауапкершілікпен қарауды және оған әсер ететін тұлғаларды таниды. Себебі, бүгінгі бала – болашақ ана, келешек әке!

Қорыта айтқанда, адамның аты – оның өмірлік серігі, сондықтан оның сауатты жазылуы мен дұрыс тіркелуіне мән беру әрбір ата-ананың парызы, әсіресе құжат толтырушының жауапты міндеті болып табылады. Осы орайда үкімет құжат толтырушы қызметіне арнайы конкурс арқылы іріктелген сауатты мамандарды алудың заңнамасын енгізуі керек.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы» Заңы. – № 151-І. – Астана, 11 шілде 1997 ж.
2. ҚР «Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Заңы. – № 73-V. – Астана, 29 қаңтар 2013 ж.
3. ҚР «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жеке басты куәландыратын құжаттар мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы. – № 74-V. – Астана, 29 қаңтар 2013 ж.
4. «Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы. – № 110. – Астана, 29 маусым 2011 ж.

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Төлепберген Н.А. – 7М01301- «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі педагогін даярлау» білім беру бағдарламасы, М1301-14 оқу тобының білім алушысы, Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан. tolepbergen.nurila@bk.ru

Резюме

Современные направления развития системы образования тесно связаны с требованиями информационного общества. В этом процессе возрастает роль цифровых технологий, и происходят фундаментальные изменения в содержании и методике обучения. Цифровизация не ограничивается лишь внедрением технических средств, но глубоко влияет на структуру педагогического процесса, формы и методы обучения. Особенно важное значение эти новшества имеют в обучении детей младшего школьного возраста. Начальная школа — это этап, когда интенсивно развиваются языковые, коммуникативные и мыслительные способности ребенка, закладываются прочные основы. Поэтому в формировании языковых навыков ограничиваться только традиционными методами недостаточно. Эффективное использование цифровых технологий позволяет повышать интерес учащихся к учебной деятельности и систематически развивать их языковые коммуникативные способности. Эти инструменты облегчают восприятие информации через визуальные, слуховые и кинестетические каналы, индивидуализируют и дифференцируют учебный процесс. Кроме того, они открывают возможности для самостоятельного поиска и творческой активности учащихся.

В данной статье систематизируются теоретические основы и практические механизмы использования цифровых технологий в формировании языковой компетентности младших школьников на основе трёх научных исследований. Объектом исследования являются методические инновации, игровые технологии и влияние интерактивных платформ. Этот анализ направлен на предоставление эффективных педагогических решений в современном образовательном пространстве.

SUMMARY

The modern directions of the education system development are closely related to the requirements of the information society. In this context, the role of digital technologies is increasing, leading to fundamental changes in the content and methodology of teaching. Digitalization is not limited to the introduction of technical tools alone; it deeply affects the structure of the pedagogical process, as well as the forms and methods of instruction. These innovations are especially important in the education of early school-age children. Primary school is the stage when a child's linguistic, communicative, and cognitive abilities develop intensively, and solid foundations are laid.

Therefore, relying solely on traditional methods in the development of language skills is insufficient. The effective use of digital technologies can enhance students' engagement in learning activities and systematically improve their language communicative competencies. These tools facilitate the perception of information through visual, auditory, and kinesthetic channels, allowing for individualization and differentiation of the teaching process. Moreover, they open opportunities for independent research and creative activity of students.

This article systematizes the theoretical foundations and practical mechanisms of using digital technologies in the development of language competence in primary school students, based on three scientific studies. The research objects include methodological innovations, game-based technologies, and the impact of interactive platforms. This analysis is aimed at providing effective pedagogical solutions in the modern educational environment.

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың маңызы күн санап артып келеді, әсіресе тіл үйрену мен дағдыларды дамыту тұрғысынан. Технологиялардың оқу процесіне енгізілуі, әсіресе бастауыш сыныптарда, білім беру әдістемелерін жаңа деңгейге көтеріп, оқушылардың танымдық қызметін арттырып, оқу мен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруда маңызды құралға айналууда. Тіл үйрену — күрделі әрі көпқырлы процесс, ал цифрлық технологиялар осы үдерісті анағұрлым тиімді, қызықты және интерактивті етуге мүмкіндік береді. Цифрлық технологияларды қолдану оқу мазмұнын жетілдіруге ғана емес, оқу процесіне жаңа көзқарас қалыптастыруға, оқушылардың өздігінен білім алу дағдыларын дамытуға, сондай-ақ оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынасты жаңа деңгейге көтеруге ықпал етеді.

Білім беру психологиясының көптеген теориялары мен зерттеулері цифрлық технологиялардың оқу үдерісінде маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Олардың ішінде танымдық және әлеуметтік даму теорияларының, сондай-ақ тіл үйренудің психологиялық аспектілерінің маңызы ерекше. Әр түрлі зерттеушілер сандық құралдарды педагогикалық мақсаттарға бағытталған жүйелі қолданудың тиімділігін дәлелдеді. Технологиялар тек білімнің берілуін ғана жеңілдетіп қоймай, сонымен қатар оны меңгеру мен қолдануды да тиімдірек етеді. Мысалы, Chapelle (2003) [1] өзінің еңбегінде сандық технологияларды тіл үйрену процесіне енгізудің бірнеше артықшылықтарын көрсетеді. Оның пікірінше, мультимедиялық құралдар, бейнемазмұндар мен интерактивті тапсырмалар оқушылардың тыңдалым, сөйлеу және жазу дағдыларын дамытуға айтарлықтай көмектеседі. Әсіресе визуалды және есту арналарын бір уақытта пайдалану оқушылардың ақпаратты қабылдау қабілеттерін арттырып, оқу процесін анағұрлым тартымды етеді. Сонымен қатар, автор жаңа ақпараттық технологиялардың, атап айтқанда компьютерлік және интернет-құралдардың тіл үйрену процесін интуитивті түрде жеңілдететінін, оқушылардың өзіндік зерттеу және бақылау арқылы тілдік дағдыларын жетілдіруге жол ашатынын айтады.

Isakova (2024) [2] өзінің зерттеуінде сандық технологиялардың білім беру процесіндегі маңыздылығын жан-жақты қарастырып, олардың оқушылардың тілдік дағдыларын дамытудағы рөлін айқындайды. Оның пікірінше, цифрлық құралдардың дұрыс қолданылуы оқушылардың оқу әрекетін белсенді етіп, олардың тілдік құзыреттілігін арттырады. Мұның нәтижесінде оқушылар тек білімді қабылдап қана қоймай, оны тәжірибе жүзінде қолдану дағдыларын да жетілдіреді. Ғалым сандық технологияларды енгізу барысында мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттестігі мен қарым-қатынасы елеулі өзгерістерге ұшырайтынын атап көрсетеді. Оқушылар тек дәстүрлі сабақтарда емес, сонымен қатар интерактивті платформалар мен бағдарламалар арқылы білім алады, бұл олардың қызығушылығын арттырып, білім беру процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Бұдан бөлек, цифрлық технологиялар балалардың өздігінен жұмыс істей алу қабілетін арттырып, олардың шығармашылық белсенділігін ынталандырады. Оқушылар интернет

арқылы түрлі ресурстарды пайдалану мүмкіндігіне ие болады, бұл олардың танымдық қызметін жандандырады және өздігінен іздену дағдыларын қалыптастырады. Мұндай үдеріс әсіресе бастауыш сыныптарда өте маңызды, себебі балалардың өзіндік білім алу дағдыларының негізі осы кезеңде қалануы тиіс.

Цифрлық технологиялар білім беру жүйесінде оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, оларды жаңа білімді игеруге тартуға үлкен ықпал етеді. Жаңа ақпараттық және коммуникациялық технологиялар оқушыларға оқу процесіне белсенді қатысуды және өз бетімен әрекет етуді үйретеді. Бұл, әсіресе тіл үйретуде маңызды, өйткені тілдік дағдыларды тек мұғалімнің қатысуымен ғана емес, сонымен қатар жеке және топтық жұмыс арқылы да жетілдіруге болады. Оқушылар мұғалімнің көмегінсіз жаңа тақырыпты зерттеп, тілдік дағдыларын жетілдіре алады. Осылайша, сандық технологиялардың білім беру процесіне енгізілуі оқушылардың өздігінен білім алуға деген ынтасын арттырады.

Бұл ретте, цифрлық технологиялардың тек білім берудің деңгейін арттырып қана қоймай, оқушы мен мұғалім арасындағы дәстүрлі қарым-қатынас моделін өзгерту арқылы білім беру процесін жаңартуға мүмкіндік беретінін көрсетеді. Мысалы, мұғалімдер сандық құралдар арқылы әрбір оқушының деңгейіне сай сараланған тапсырмалар ұсына алады, бұл оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып, олардың білім алу процесін оңтайландырады. Бұл тәсіл оқушылардың өз бетімен білім алуын және шығармашылықты дамытуын ынталандырады, сонымен қатар оқыту процесінің сапасын жақсартады.

Цифрлық технологиялар қазіргі білім беру жүйесіне жаңа мүмкіндіктер мен артықшылықтар ұсынады. Олар тілдік дағдыларды дамытуда айтарлықтай рөл атқарады, бұл әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін өте маңызды. Сандық құралдар оқушылардың білім алу процесін жеңілдетіп қана қоймай, сонымен қатар олардың шығармашылық белсенділігін арттырады, оқу үдерісін тартымды етеді және оқу мотивациясын күшейтеді. Әр түрлі зерттеулер, соның ішінде Chapelle және Isakova еңбектері цифрлық технологияларды тіл үйретуде қолданудың тиімділігін айқындап, олардың білім беру процесін жақсартудағы маңызды рөлін көрсетеді. Осылайша, сандық технологиялардың бастауыш сыныптарда кеңінен қолданылуы оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға жаңа серпін береді.

Li & Zou (2017) [3] өзінің зерттеуінде ойынға негізделген оқытудың тіл үйрену үдерісіндегі маңыздылығын терең талдайды. Олар ойынның оқушылардың танымдық дамуына және тіл үйренуге деген мотивациясын арттырудағы рөлін ерекше атап көрсетеді. Ойындар оқушыларды тек білім алу процесіне ғана тартпайды, сонымен қатар оларды белсенді қатысуға ынталандырады. Бұл үдеріс ойын арқылы оқушылар өздерінің коммуникативтік дағдыларын, логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ жаңа тілдік құрылымдарды қолдануға үйренеді. Автор ойынның танымдық даму мен тіл үйрену арасындағы тығыз байланысты күшейтетінін және балалардың ойлау процесін жақсартатындығын айтады. Ойындар оқушының қызығушылығын оятып, білім алуға деген ынтасын арттырады, себебі олар білімді ойын түрінде қабылдайды. Бұл әдіс оқу процесін анағұрлым жеңіл әрі көңілді етіп, оқушының ойлау қабілетіне, есте сақтау мен білімді қолдану дағдыларын жақсартады. Сонымен қатар, ойындар арқылы оқушылардың тілдік кедергілерді жеңуі жеңілдейді, себебі ойын ортасы қауіпсіз әрі еркін бола отырып, тіл үйренушілерге түрлі тапсырмаларды орындау барысында тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Prensky (2001) [4] өзінің *"Цифрлық тумалар"* концепциясында цифрлық технологиялардың оқыту процесіндегі маңыздылығын терең түсіндіреді. Ол цифрлық технологияларды кеңінен пайдаланудың жаңа ұрпақтың білім алу тәсілдеріне тигізетін әсерін сипаттайды. Автор цифрлық тумалар мен цифрлық эмигранттар арасындағы айырмашылықтарды сараптай отырып, жаңа буынның ақпараттық қоғамда туып-өскенін және цифрлық құралдармен жұмыс істеуде ерекше қабілетті екенін көрсетеді. Оның пікірінше, жаңа ұрпақ ақпаратты тез арада өңдей алады, ал цифрлық технологиялар олардың ойлау және оқу тәсілдеріне сәйкес келеді. Бұл

ұрпаққа тән бір ерекшелік – олар үшін цифрлық құрылғылардың көмегімен оқу анағұрлым тиімді және қызықты болады. Бұл өзгерістердің оқушылардың білім алуға деген қызығушылығын арттыратынын, сондай-ақ олардың танымдық процестерін жеңілдететінін атап өтеді. Оқытудың сандық құралдары оқушылардың оқу тәсілін өзгертіп қана қоймай, оқытудағы дәстүрлі әдістерді толықтыра отырып, жаңа әдістемелер мен тәсілдерді енгізуге мүмкіндік береді.

Цифрлық технологиялар мен ойын арқылы оқыту студенттердің ынтасын арттырып, олардың білім алу процесіне қатысуын күшейтеді. бұл әдістердің оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, олардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал ететінін айтады. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар тілдік дағдыларды дамытуда маңызды құрал ретінде саналады. Қазіргі таңда, әрбір оқушының жеке ерекшеліктеріне сай білім алу жолын тандай алуы, оқу процесін неғұрлым тиімді және жан-жақты етеді. Цифрлық құралдар мен ойындар, әсіресе тіл үйретуде, оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға оң әсерін тигізетіндігі дәлелденген.

Бұл теориялар цифрлық құралдардың бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Сандық технологиялардың білім беру жүйесіне енуі, әсіресе тіл үйрету саласында, оқу процесін анағұрлым тиімді және қызықты етуге мүмкіндік береді. Осыған орай, цифрлық технологияларды қолдану баланың тілдік дағдыларын дамытуда жаңа тәсілдер мен мүмкіндіктер ұсынады. Қазіргі заманғы зерттеулер мен педагогикалық практикада, цифрлық құралдардың арқасында тілдік қабілеттерді дамыту тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, ойын элементтері мен интерактивті платформалар арқылы да жетілдірілуі мүмкін.

Richards & Rodgers (2014) [5] өздерінің еңбегінде қазіргі заманғы тіл үйрету әдістерін сараптай отырып, педагогиканың ең тиімді әдістері мен тәсілдері туралы тұжырымдар ұсынады. Олар тіл үйретуде қолданылатын түрлі әдістер мен тәсілдерді талдап, әрбір әдіс өзіне тән ерекшеліктері мен артықшылықтары бар екенін айтады. Ғалымдар қазіргі тіл үйрету әдістерінің сандық технологиялармен интеграциясы тіл үйренудің сапасын арттыруға және оқушылардың белсенділігін, ынтасын, шығармашылық қабілеттерін дамытуға үлкен ықпал ететінін атап өтеді. Сонымен қатар, олар тіл үйретуде ойындар мен сандық платформалардың білім беру процесінде тиімді қолданылуы оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіруге маңызды әсер ететінін көрсетеді. Бұл тұжырымдар ғалымдардың зерттеулерінде тіл үйретудегі қазіргі заманғы әдістер мен технологиялардың өзара байланысын, тиімділігін және қажеттілігін дәлелдейді.

Цифрлық технологиялардың қолданылуы арқылы тіл үйретудің әдіс-тәсілдері тиімдірек болады, себебі олар оқу материалдарын визуализациялау, тыңдалым мен оқуды жақсарту, сөйлеу дағдыларын дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер береді. Бұл әдістер оқушылардың әртүрлі оқу стилдеріне сәйкес келіп, олардың қызығушылықтарын арттырып, тілдік қабілеттерін тиімді дамытады.

Цифрлық технологияларды қолдану тәсілдері

1. Дидактикалық ойындарды тілдік құзыреттілікке бейімдеу
Ойын арқылы оқыту — оқушы мотивациясын көтерудің және тілді меңгерудің тиімді әдістерінің бірі. Smith, Brown, & Green (2018) геймификация арқылы сөздік қорды сақтаудың тиімділігін зерттеп, бастауыш білім беру деңгейінде ойын элементтерінің рөлін анықтайды [6].

2. Коммуникативтік универсалды оқу әрекеттерін жетілдіру
Бастауыш сыныптағы оқыту барысында ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың ықпалы тек білім беруді автоматтандырумен шектелмейді. Оқу әрекеттерін тиімді ету үшін түрлі сандық құралдар қолданылады, соның ішінде Tursunqulova (2024) дидактикалық ойындар арқылы оқушылардың тілдік құзыреттіліктерін дамытуға арналған цифрлық құралдарды ұсынады [7].

3. Цифрлық платформалар мен мобильді қосымшаларды оқу процесіне енгізу Zaton & Shatokhina (2022) жас оқушылардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруда цифрлық платформалардың маңыздылығын көрсетеді және олардың оқу процесіндегі тиімділігін зерттейді [8].

МАТЕРИАЛДАР МЕН ӘДІСТЕР

Зерттеу дизайны. Зерттеу жұмысы бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамытуда цифрлық технологиялардың тиімділігін айқындауды мақсат етті. Зерттеу 3-сынып оқушылары арасында жүргізіліп, экспериментке барлығы 46 оқушы қатысты. Эксперименттік топқа – 23 оқушы, бақылау тобына – 23 оқушы бөлінді.

Бұл зерттеу квази-эксперименттік дизайн үлгісінде жүргізілді және цифрлық технологияларды қолданудың бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамытудағы тиімділігін анықтауға бағытталды. Зерттеу барысында екі топтың (эксперимент және бақылау) оқу жетістіктері салыстырылып, цифрлық оқыту құралдарының сөйлеу, тыңдалым, оқу және жазу дағдыларына ықпалы бағаланды.

Зерттеу жұмысының әдіснамалық негізін цифрлық білім беру құралдарын қолдану принциптері, бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамыту теориялары құрайды. Бақылау әдісі: сабақ барысын, оқушы белсенділігін бақылау, оқушылардың цифрлық құралдармен жұмысқа қатынасын анықтау үшін сауалнама, тілдік дағды деңгейін өлшеуге Pre-test- Post test қолданылды.

Зерттеу барысында төмендегі цифрлық ресурстар пайдаланылды: BilimLand, iTest, Kahoot, Quizizz платформалары; Интерактивті тақта, планшеттер;

НӘТИЖЕЛЕР

Анықтау кезеңінде 3-сынып оқушыларының тілдік дағдыларының (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым) бастапқы деңгейін анықтау мақсатында диагностикалық тест жүргізілді.

Тілдік дағды	Эксп. М	Бақ. М	t	p
Тыңдалым	5.1	5.0	0.29	p = 0.77
Оқылым	5.4	5.3	0.33	p = 0.74
Айтылым	4.8	4.7	0.34	p = 0.73
Жазылым	4.9	4.8	0.28	p = 0.78

Кесте 1. Анықтау кезеңі (Pre-test) нәтижелері

Pre-test нәтижелері бойынша барлық дағдылар үшін $p > 0.05$. Бұл екі топтың бастапқы деңгейінде статистикалық тұрғыдан айырмашылықтың жоқ екенін білдіреді. Оқушылардың тілдік дағдыларының бастапқы деңгейі екі топта да бірдей, эксперимент әділ жағдайда басталды, Нәтижелердегі кейінгі айырмашылықтар цифрлық технологиялардың әсерінен пайда болғанын анық айтуға болады. Оқушылардың тыңдалым, оқылым, айтылым және жазылым дағдылары 4.7–5.4 аралығында, яғни төменнен ортаға дейінгі деңгейде болды. Бұл бастауыш сынып оқушыларының дәстүрлі оқыту әдістерінің қазіргі талаптарға толық сәйкес еместігін, цифрлық қолдаудың қажеттілігін көрсетеді.

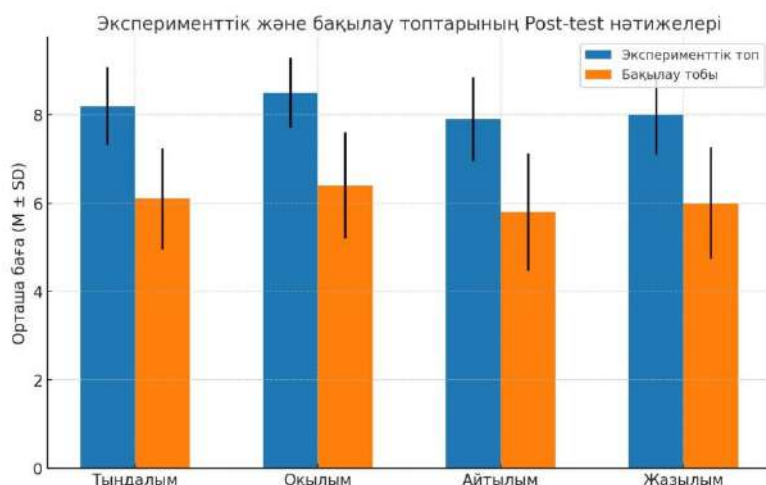
Дағды түрі	Эксп. М (SD)	Бақ. М (SD)	t	p
Тыңдалым	8.2 (0.88)	6.1 (1.15)	6.92	p < 0.001

Оқылым	8.5 (0.79)	6.4 (1.20)	7.21	$p < 0.001$
Айтылым	7.9 (0.95)	5.8 (1.33)	6.19	$p < 0.001$
Жазылым	8.0 (0.90)	6.0 (1.27)	6.02	$p < 0.001$

Кесте 2. Эксперименттік кезеңнен кейінгі (Post-test) бақылау нәтижелері

Post-test кезеңіндегі барлық көрсеткіштер үшін $p < 0.001$. Эксперименттік топтың нәтижелері бақылау тобына қарағанда өте жоғары, айырмашылық статистикалық тұрғыдан өте мәнді екенін, цифрлық технологиялар тілдік дағдыларды дамытуда әсертететіні дәлелдейді.

Эксперименттік топтың орташа мәндері 8.2–8.5 аралығында, бұл жоғары деңгейге сәйкес келеді. Ал бақылау тобының көрсеткіштері тек 5.8–6.4 деңгейінде қалды. t-тест нәтижелері ($t = 6.02$ – 7.21) әсердің өте жоғары екенін көрсетеді. Мұндай жоғары t-мәндері цифрлық платформалар (BilimLand, iTest, Kahoot, Quizizz) арқылы оқыту оқушылардың: тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым дағдыларын қарқынды түрде дамытқанын дәлелдейді.

Сурет 1. Эксперимент алдындағы және кейінгі орташа нәтижелер динамикасы

Жалпы алынған нәтижелерді талдайтын болсақ: Pre-test кезеңінде екі топтың бастапқы даярлық деңгейінде айырмашылық болмады ($p > 0.05$). Бұл эксперименттің таза ғылыми шарттарда жүргізілгенін дәлелдейді. Post-test кезеңінде эксперименттік топта барлық тілдік дағдылар бойынша айтарлықтай ($p < 0.001$) оң өзгерістер байқалды.

Эксперименттік топтағы өсімнің бақылау тобына қарағанда екі есе көп болуы цифрлық технологиялардың әсері айтарлықтай көп болды. Зерттеу нәтижелері цифрлық платформалардың бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамытуда жоғары тиімді педагогикалық құрал екенін ғылыми түрде дәлелдеді.

Цифрлық технологияларды пайдаланудың артықшылықтары мен шектеулері

Артықшылықтары

Заманауи цифрлық технологиялардың бастауыш білім беру жүйесіне енуі педагогикалық процестің құрылымын едәуір түрлендіріп, оқытудың тиімділігін арттырады. Ең алдымен,

электронды платформалар мен бағдарламалар арқылы оқу контентін оқушылардың дайындық деңгейіне және жеке ерекшеліктеріне сай икемдеуге мүмкіндік туады. Бұл бейімделген тәсіл білім беруді тұлғалық бағытта ұйымдастыруға жол ашады.

Сонымен қатар, цифрлық орта қашықтықтан білім алуға кең мүмкіндіктер ұсынады. Бұл әсіресе пандемия жағдайында, ауылдық жерлердегі мектептер үшін немесе жеке оқыту форматтарын қажет ететін балалар үшін маңызды. Білім беру контентінің визуалды элементтермен толықтырылуы – бейнематериалдар, анимациялар, графикалық нұсқаулықтар – оқу процесін көрнекі, мазмұнды әрі жеңіл қабылданатын етеді.

Сандық құралдардың тағы бір маңызды жағы – әлеуметтік өзара әрекеттестікті күшейтуі. Онлайн форумдар, чат бөлмелері және бірлескен жобалар оқушылардың бір-бірімен және мұғаліммен байланыс орнатуына ықпал етеді. Мұндай цифрлық коммуникация формалары тілдік дағдыларды дамытумен қатар, топтық жұмыс дағдыларын да қалыптастырады.

Қиындықтары

Дегенмен, цифрлық технологияларды білім беру жүйесіне ендіру белгілі бір мәселелермен қатар жүреді. Бірінші кезекте, техникалық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі – интернеттің тұрақсыздығы, құрылғылардың аздығы, қажетті жабдықтардың болмауы – оқыту сапасына теріс әсерін тигізуі мүмкін.

Екінші, педагогтардың ақпараттық-коммуникациялық құзыреттері көбіне жеткіліксіз деңгейде болады. Мұғалімдердің цифрлық құралдармен жұмыс істеу дағдылары мен оларды әдістемелік тұрғыдан тиімді қолдану қабілеті жетілмеген жағдайда, технологиялық шешімдер өз әлеуетін толық аша алмайды.

Үшінші, оқыту мен ойын арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажеттілігі – маңызды әдістемелік міндеттердің бірі. Егер оқу мазмұны ойын элементтерімен шамадан тыс алмасып кетсе, оқушының зейіні негізгі білімдік мақсаттан алыстап кетуі мүмкін. Сондықтан сандық форматтағы материалдардың құрылымы мен мазмұнына қойылатын талаптар ерекше назарды қажет етеді.

Қорытынды

Бастауыш білім беру деңгейінде цифрлық технологияларды енгізу тілдік құзыреттілікті дамытудың инновациялық бағыты ретінде ерекше мәнге ие болып отыр. Ақпараттық ортаға негізделген оқыту ресурстары — интерактивті платформалар, мультимедиялық материалдар, сонымен қатар геймификацияланған дидактикалық тәсілдер — баланың танымдық белсенділігін арттырумен қатар, олардың тілге деген қызығушылығын оятады және оқуға ынталандырады.

Сандық құралдардың әлеуеті оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеріп, дараланған әрі бейімделген оқыту траекториясын құруға мүмкіндік береді. Осы арқылы оқыту мазмұны әр оқушының даму деңгейіне сәйкес икемделіп, білім беру процесінің тиімділігі артады. Сонымен бірге, сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдыларының біртұтас дамуына ықпал ететін ортаны қалыптастыруға қолайлы жағдай жасалады.

Дегенмен, бұл үдерістің нәтижелілігі мұғалімдердің әдістемелік және техникалық дайындығына тікелей байланысты. Сандық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану үшін педагогтар кәсіби тұрғыдан жүйелі түрде жетілдіріліп отыруы қажет. Сонымен қатар, оқушылардың ақпараттық сауаттылығын дамыту, яғни цифрлық ортада жауапты әрі тиімді әрекет ету қабілеттерін қалыптастыру — заманауи мектептің маңызды міндеттерінің бірі.

Оқу процесін табысты жүзеге асыру үшін оқу материалдарын жүйелі түрде жаңартып отыру, мазмұнды оқушы қажеттілігіне сай икемдеу және педагогикалық үдерісті ғылыми негізде жоспарлау қажет. Осы шарттар орындалған жағдайда, цифрлық технологиялар

бастауыш сынып оқушыларының тілдік дамуын жеделдетуге және сапалы білім беруге мықты құрал бола алады.

Әдебиеттер

1. Chapelle C.A. English Language Learning and Technology: Lectures on Applied Linguistics in the Age of Information and Communication Technology. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2003. 320 p.
2. Isakova M.A. Methodological basis of developing students' language skills through digital technologies // International Journal of Pedagogics. – 2024. – Vol. 4, No. 12. – P. 170–175. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue12-36>
3. Li X., Zou D. Game-based learning in language instruction: A literature review // Journal of Language Teaching Research. – 2017. – Vol. 8, No. 4. – P. 45–60.
4. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants // On the Horizon. – 2001. – Vol. 9, No. 5. – P. 1–6.
5. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 416 p.
6. Smith J., Brown T., Green P. Vocabulary retention through gamification in primary education // Educational Technology Journal. – 2018. – Vol. 15, No. 2. – P. 45–53.
7. Tursunqulova M.T. Technologies for developing linguistic competencies through didactic games in primary school // International Journal of Pedagogics. – 2024. – Vol. 4, No. 12. – P. 34–37. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue12-07>
8. Zatona D.S., Shatokhina I.V. Methodological approaches and experience of the formation of the communicative universal learning skills of younger schoolchildren using digital technologies // Russian Journal of Education and Psychology. – 2022. – Vol. 13, No. 1–2. – P. 71–79.
9. Сабырова Ж. Бастауыш сыныпта тілдік дағдыларды қалыптастырудың тиімді әдістері // Қазақстан мектебі. – 2022. – № 5. – Б. 35–40.
10. Әбдіғалиева А. Цифрлық технологиялардың оқу үдерісіне ықпалы // Педагогика және психология. – 2023. – Т. 4, № 52. – Б. 112–119.

ӘӨЖ 94:930(574)

ҚАЗАҚСТАНҒА КОРЕЙЛЕРДІҢ ЖЕР АУДАРЫЛУ ТАРИХЫНЫҢ ТАРИХНАМАСЫ

Бекманова Д.М.

Т.ғ.к.,Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ профессоры

Резюме

В статье рассматривается историография проблемы депортации корейцев в Казахстан 20-30-е годы XX столетия. Подробно исследуются труды казахстанских и зарубежных историков по истории насильственного переселения корейцев с Дальнего Востока в Казахстан и Среднюю Азию.

Summary

The article examines the historiography of the deportation of Koreans to Kazakhstan in the 1920s–1930s. It provides a detailed analysis of the works of Kazakhstani and foreign historians on the history of the forced relocation of Koreans from the Far East to Kazakhstan and Central Asia.

Халқымыздың өткен тарихын білуге айырықша көңіл бөліп отырған тұста әдейі бұрмаланған мәселелерді қалпына келтіру өте қажет. Оның тек ғылыми ғана емес саяси маңыздылығы зор. Қазақстанға күштеп қоныс аударылған халықтардың тарихын зерттеудің өзектілігі бірқатар себептерден атап айтқанда, Қазақстан Республикасының қоғамдық-саяси дамуы мен объективті деректерге негізделген тарихи сананы қалыптастыру қажеттілігінен туындайды.

XX-ғасырдың 30 жылдарында Қазақстанда елеулі оқиғалар орын алды.

Алайда, бұл кезеңнің зерттелуінде әлі де ала-құлалық ұшырасады. Тоталитарлық өкіметтің «Корейлер жапон тыңшылары» деп біржақты баға беруі өрескел түрде тарихи шындықты бұрмалағандық болатын. «Құжаттардың түпнұсқалығы мен шынтуайттылығы тек терең сарапталған және сыннан өткенде ғана оңды нәтиже беретіндігін атап айту керек»(1,44-б) деген деректану ғылымының белгілі қағидасына сүйене отырып деректердің пайда болуын сынау және оның шынайылығы мен объективтілігіне баға беру маңызды.

Күштеп жер аударылған диаспоралардың тарихын зерттеу ісі кеңестік кезеңде жабық тақырып болды. Корей диаспорасының тарихы этнографиялық, ұлтаралық қатынасты нығайту тақырыбында жекелген зерттеулер тек қайта құру жылдарында ғана жасалды. Ал Корей қасіретіне қатысты зерттеу Тәуелсіздік алудың арқасында мүмкін болды.

Тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің құрылуымен отандық тарихнаманың мәселелерімен айналысуға зор мүмкіндік жасалды. Қазақстандағы корей диаспорасының тарихымен тарихшылар, журналист-публицистер Г.В.Кан, Г.Н.Ким, Ж.У. Көпжасарова, Д.В.Мен, В.С.Тэн, Г.Б.Хан айналысты.

1960-1970 жж. Қазақстанның демографиялық дамуының кейбір аспектілері қарастырылған, алайда негізінен еліміздің әлеуметтік даму мәселелеріне арналған 1970-1980 жж. тарихи демография саласында арнайы еңбектер шыға бастады. Соның ішінде революцияға дейінгі статистикалық мәліметтердің негізінде әлеуметтік және ұлттық демографиялық факторларды өзара байланыспен, өзара шарттылықта қарастыру әдістері негізделді.

Қазақстанда көші-қонның тарихи мәнін, оның халықтың әлеуметтік-ұлттық құрамына тигізген әсерін ашқан, көші-қон мен ұлттық құрылым өзгерістерінің өзара байланысты тарихи құбылыс екендігін көрсеткен алғашқы зерттеушілер – Е.Н. Гладышева, Н.Е. Бекмаханова, В.М. Кабузан, Н.В. Алексеев, М.Қ. Қозыбаев, Ж.Б. Абылхожын болды.

XX ғасырдың 80 жылдарының екінші жартысынан бастап қуғынға ұшыраған халықтарды ақтау ісі жүргізілді. Олардың арасында Сталиндік қуғын-сүргінге алғаш ұшыраған корейлер де болды. 1990 жылдардың басында «жабық тақырып» болып келген депортацияланған халықтар

туралы тарихи құпия құжаттар жариялана бастады. Тәуелсіздіктің арқасында саны аз диаспоралар өкілдері өз халқының қасіретті тағдыры және қазақ халқының кеңпейілді қасиеттері туралы жаппай зерттеу жұмысын жүргізіп, жарыққа шығара бастады.

1991 жылға дейін Қазақстанға корей халқының қоныс аударылу тарихын арнайы зерттеген және осы тақырып бойынша маман саналған Ким Сын Хва болатын. Ол «Очерки истории советских корейцев» атты кеңестік корейлер тарихын жүйелі қарастырды. 1930 жылдарға дейін ресей-корей және ресей-қытай шекаралары іс жүзінде ашық болды да, кәрістер шекарадан қажет кезінде ешбір кедергісіз өтіп отырды деп көрсетті. Осы жағдайларды ескере отырып, 1937 жылғы кәрістерді жер аудару қасіретінің мәнін атайды.

Корейлерді депортациялау туралы «Белая книга о депортации корейского населения России в 30-40-х годах» деген еңбектің маңызы зор. Бұл еңбекте корейлерді күштеп көшіру туралы құпия құжаттар жарияланған екен. Еңбектің хронологиялық шеңбері XIX ғасырдың ортасынан бастау алады. Қиыр Шығыстағы Приморск және Хабаровск аймақтарына кәрістер XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап, белсенді түрде көше бастаған екен. Бұл көшіп-қонуға Кореяға қатысты экспансиялық саясат ұстанған Жапония ықпал еткен.

1995 жылы жарық көрген Г.В. Канның «Корейцы Казахстана» атты еңбегі алғаш рет толыққанды ғылыми-құжаттық тұрғыда баяндалған шығарма. Корейлердің Қиыр Шығыс өлкесінен Ресейдің ішкі аудандары мен Қазақстанға жаппай қоныс аударылуы туралы жазылған. Онда негізінен мұрағат мәліметтер айтылады. Корейлер өзінің салт-дәстүрін, шығарма-шылық потенциалын сақтай білгендігін және кеңестік Қазақстанның әлеу-меттік-экономикалық дамуына қосқан зор үлесі туралы жазады.

1998 жылы Қазақстанның қуғын-сүргінге ұшыраған зиялыларының мұрасын зерттеу қоры «Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы» атты жинақты «Арыс» баспасынан шығарды. Бұл жинақ ұлы отан соғысының қарсаңындағы және ұлы отан соғысы жылдарындағы тоталитаризмнің қылмыстары туралы қазақстандық тарихнаманың кемшіліктерін айтарлықтай толықтырды. Диаспоралардың әлеуметтік-экономикалық және мәдени өмірінің ахуалына, бәрінен бұрын жер аудару салдарынан болған есеңгіреу мен көшіру орындарындағы, жол бойғы, Қазақстандағы қайғылы оқиғалар, аурулар XX ғасырдың 80 жылдарының екінші жартысынан бастап құғынға ұшыраған халықтарды ақтау ісі жүргізілді. Олардың арасында Сталиндік құғын-сүргінге алғаш ұшыраған корейлер де болды. 1990 жылдардың басында «жабық тақырып» болып келген депортацияланған халықтар туралы тарихи құпия құжаттар жариялана бастады. Тәуелсіздіктің арқасында саны аз диаспоралар өкілдері өз халқының қасіретті тағдыры және қазақ халқының кеңпейілді қасиеттері туралы жаппай зерттеу жұмысын жүргізіп, жарыққа шығара бастады. нәтижесінде болған шығындар сияқты бірнеше деректік-жайлар баяндалған.

Корейлерді Қазақстан және Орталық Азияның, Ресейдің ішкі аудандарына көшірудің бірінші кезеңі 1920 жылдардың аяғымен 1930 жылдардың басында жүргізілді. Бұл кезеңде корейлерді көшіру ісінде күш қолдану фактлері 1937-38 жылдармен салыстарғанда аз, тіпті үгіт-насихат жұмысы арқылы яғни, шаруашылық ісінде мемлекеттің көмегі көрсетілетіні туралы айтылды. Дегенмен, Г.Кан корейлерді күштеп көшіру 1937 жылдың 21 тамызындағы КСРО ның Бүкілодақтық коммунистер партиясының Орталық Комитетінің секретары И.Сталиннің және Халық Комиссарлары Кеңесінің Төрағасы В.Молотовтың №1428-326 аса құпия Қаулысына сәйкес күзде корейлер Орталық Азия мен Қазақстанға жаппай көшіріле бастағанын көрсетеді. Қаулыда «В целях пресечения проникновения японского шпионажа в Дальневосточный край» деп жазылды. Қаулының бірінші пунктінде «...переселить в Южно Казахстанскую область, в районы Аральского моря и Балхаша и Узбекскую ССР» делінген(4,47-б). Көшіру ісін жылдамдата 1938 жылдың 1 қаңтарына дейін аяқтау міндеттелді.

Корейлерді Қазақстанға күштеп көшіріп әкелген соң орналастыру жұмысы оңай болған жоқ. Корейлерді шойын жолмен әкелу, мекен жайларының жиі ауысып отыруы, жолдың ұзақтығы мен қолайсыздығы, азық-түлік тапшылығы, санитарлық-гигиеналық жағдайдың тым нашарлығы, аурулардың жиілеуі секілді қиыншылық қандай болса оларды Қазақстанға келген соң орналастыру жұмысы да соншалықты қиын болғандығы туралы Г.В.Каннның еңбегінде жан-жақты көрсетіледі. Депортациялау қаншалықты асығыс жүргізілсе, депортацияға ұшыраған корейлерді орналасыру жұмысы да асығыс жүргізілді. Атап айтқанда, жергілікті жерлерде орналастыру мекен-жайлардың тым тарлығы, көп жағдайда бұрынығы мешіттер немесе шіркеулер, атқора, шошқақора т.б. тіпті олардың өзі болмай корейлердің өздеріне жертөле немесе уақытша үйлерді қолдан салдыру оқиғалары жиі болғандығын Г.В.Кан, Г.Ким өз зертеулерінде атап көрсетеді.

Күштеп депортацияланған халықтар туралы Гарвард университетінің профессоры А.М. Некрич те жазды. Ол 1960 жылы «Родина» журналына «Наказанные народы» деген мақала шығарды. Ұлы Отан соғысына дейінгі және кейінгі кезеңдердегі депортацияланған халықтардың тағдыры мен тарихы туралы баяндалды.

Қазақстанның өзі күшпен ұжымдастыру және зорлап отырықшыландыру зардаптарынан айығып үлгермеген жағдайда, мұнда корейлердің көшіп келуі жергілікті жерлерге де ауыр тиді. Сондықтан да қоныс аударушыларға қажетті көмек дер кезінде және қажетті көлемде беріле қоймады. Азық-түлік жетіспей, корейлер арасында аштық орын алды. 1937 жылдың қараша айында оларға бөлінген 650 центнер көлеміндегі азық-түлік көмегі тез тауысылып, корейлер аштықа ұшыраған болатын.

Қорыта айтқанда, қазіргі таңда Корей жарты аралының оңтүстігінде шамамен 82,5 миллионнан астам, 7 миллионнан астам корей өз отанынан жырақта өмір сүріп жатыр. Солардың 118 мыңы Қазақстан Республикасында өмір сүруде.

«Народы Казахстана» атты 2003 жылы «Арыс» баспасынан жарық көрген энциклопедиялық анықтамада көрсетілгендей 1938 жылы 1 желтоқсанда Қазақстанға орында 18525 корей отбасы көшірілген екен. Қазіргі таңда Қазақстанда 14 облыстық, 4 қалалық, 17 аудандық және ондаған корей мәдени ұлттық бастауыш ұйымдары жұмыс істейді. Төрт жоғары оқу орнында корей тілін үйрететін бөлімдер жұмыс істейді. Корей театры, радиосы, баспасөз құралы ұйымдастырылған. 360 жуық корей өкілі Қазақстанның ұлттық энциклопедиясына енген. 67 кәріс Социалистік еңбек Ері атанған. 15-сі Қазақ ССР Жоғары Кеңесінің мәжілісінің депутаттары болды. 8-і министр орынбасары, 1-еуі ҚР президентінің Іс басқарушысы, 50 ден ғылым докторлары мен профессорлары шықты.

Қазақстан Республикасы – көп ұлтты мемлекет. Онда 130 -дан астам этнос өмір сүреді, 2021 халық санағы бойынша кәрістер негізінен Қызылорда, Алматы, Оңтүстік Қазақстан облыстарында өмір сүреді. Қазақстанда өмір сүретін басқа халықтар арасында өзі кәрістердің саны 118мың асады екен. Бұрынғы Кеңес Одағының бірде-бір елі Қазақстан сияқты жеріне ешбір кінәсіз адамдарды жаппай жер аударуға байланысты барлық ауыртпалықтар мен азаптарды басынан кешкен жоқ. Қазақстан оларды паналатып қана қоймай, жер аударылған халықтармен бірге қиыншылықтарды бастан кешірді. Тоталитарлық, империялық барлық азаптарды көрді.

Бүгінгі таңда корей этносы аймақтың ажырамас бөлігі болып табылады, оның өкілдері Қазақстанның экономикалық, әлеуметтік және ғылыми салаларына баға жетпес үлес қосуда.

Әдебиеттер мен дереккөздер:

1. Атабаев Қ., Қадыртаева М. Деректанудың теориялық мәселелері: Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 1999 - 446
2. Ким Сын Хва. Очерки по истории советских корейцев. Алма-Ата, 1965., 251 с
3. Белая книга о депортации корейского населения России в 30-40-х годах. Авт.-сост. Ли У Хе и Ким Ен Ун. М.: Интерпракс, 1992,207с.

4. Кан Г.В. «Корейцы Казахстана., исторический очерк.- Алматы: Гылым, 1994, 239с.
5. «Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы», Алматы: изд. «Арыс»-«Казахстан», 1998, 428с.
6. Г.Ким «Корейцы в братской семье народов Казахстана», Алма-Ата., 1988; Советские корейцы Казахстана. Энциклопедический справочник. Сост. Д.Мен, А. Кван, З.Ким, Н. Пак., А-А.1992

ӘӨЖ 04.217

1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫС ЖӘНЕ ДАЛА ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КӨРІНІСТЕРІ

Шадиматов Т.И.

Ө. Жәнібеков атындағы ОҚПУ, М1601-15 тобының магистранты, Шымкент, Қазақстан. E-mail:
tshodimetov@mail.ru

Резюме.

Статья посвящена анализу национально-освободительного движения 1916 года в Казахстане и роли так называемой «степной дипломатии» в организации сопротивления казахского населения колониальной политике Российской империи. Автор рассматривает события через призму политических, дипломатических и вооружённых действий, подчеркивая, что восстание было не только вооружённым конфликтом, но и формой политической борьбы, включавшей переговоры с местной администрацией, представителями соседних народов и колониальной властью.

Особое внимание уделено регионам Тургай и Жетысу, где проявления степной дипломатии были наиболее заметны. Приводятся архивные данные о сопротивлении крестьян мобилизации и о конфликтах с властями, включая примеры отдельных лидеров и активистов, таких как Закария Есеналин, Мұрсәлім Бектенов, Амангельды батыр, а также последствия участия в восстании, включая уголовные дела против организаторов. Статья демонстрирует, что национально-освободительное движение 1916 года отражало рост политического сознания казахского народа, умение защищать свои интересы не только силой оружия, но и посредством переговоров и дипломатии.

Summary.

The article is devoted to the analysis of the 1916 national liberation movement in Kazakhstan and the role of the so-called “steppe diplomacy” in organizing the Kazakh population’s resistance to the colonial policies of the Russian Empire. The author examines the events through the lens of political, diplomatic, and armed actions, emphasizing that the uprising was not only an armed conflict but also a form of political struggle, which included negotiations with local administrations, representatives of neighboring peoples, and the colonial authorities.

Particular attention is paid to the Turgai and Zhetysu regions, where manifestations of steppe diplomacy were most pronounced. Archival data on peasant resistance to mobilization and conflicts with authorities are provided, including examples of individual leaders and activists such as Zakariya Yesenalin, Mursalim Bektenev, and Amangeldy Batyr, as well as the consequences of participation in the uprising, including criminal cases against the organizers. The article demonstrates that the 1916 national liberation movement reflected the growth of political consciousness among the Kazakh people and their ability to defend their interests not only through armed force but also through negotiations and diplomacy.

1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалыс — қазақ халқының Ресей империясының отаршыл саясатына қарсы күрес тарихындағы ең маңызды кезеңдердің бірі. Бұл қозғалыс тек қарулы қарсылық ғана емес, сонымен қатар саяси, рухани және дипломатиялық сипаттағы күрес болды. «Дала дипломатиясы» ұғымы осы тарихи үдерістің маңызды қырын — халық өкілдерінің келіссөз жүргізу, мәміле іздеу, түрлі күштермен өзара әрекет жасау қабілетін айқындайды.

1916 жылы 25 маусымдағы патша жарлығы бойынша қазақ жастарының тыл жұмыстарына алынуы отаршылдық қысымның шегіне жеткенін көрсетті. Бұл шешім әлеуметтік

әділетсіздік пен ұлттық теңсіздікке наразылық тудырды. Көтеріліс бүкіл қазақ даласын қамтыған кең ауқымды қозғалысқа ұласты.

Дала дипломатиясы — қазақ қоғамында ежелден қалыптасқан саяси мәдениеттің ерекше түрі. Ол билер мен батырлар, рубасылар мен сұлтандар арасындағы мәмілеге келу, дау-дамайды бейбіт жолмен шешу, сыртқы күштермен саяси қарым-қатынас орнату дәстүрлерінен көрініс тапқан. 1916 жылғы көтеріліс кезінде бұл дәстүр жаңаша сипат алды — көтеріліс жетекшілері отарлық билікпен, жергілікті әкімшілікпен және көрші аймақтардағы халық өкілдерімен түрлі келіссөздер жүргізуге тырысты.

Көтеріліс барысында дала дипломатиясы әсіресе Торғай және Жетісу өңірлерінде айқын байқалды.

Қазақ қауымында патшаның 1916 жылғы маусым жарлығына көзқарас бірдей болған жоқ. Жергілікті әкімшіліктің белгілі бөлігі патша жарлығын толығымен қолдап, оны белсенді түрде жүзеге асырушылар болды. «Қазақ» газетінің төңірегіне топтасқан Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов сияқты либерал-демократиялық бағыттағы зиялылар халықты өкіметке қарсы шықпауға, жарлықты орындауға үгіттеді. Оны орындамаған жағдайда қазақтар қантөгіске ұшырауы мүмкін деп санады және осыған байланысты үлкен алаңдаушылық білдірді. Ал, қазақ интеллигенциясының радикалды батыл іс-қимылға бейім өкілдері (мысалы, Т.Бокин, Ж.Ниязбеков, Т.Рысқұлов, Ә.Жангелин, С.Меңдешев, Б.Алманов, Ә.Жүнісов т.б.) халықты қарулы көтеріліске шақырып, оған өздері де қатысты.

Әдетте, 1916 жылғы көтеріліс туралы сөз болғанда Торғайдағы Амангелді батыр бастаған көтеріліс пен Жетісудағы Ұзақ, Жәмеңке, Бекболат бастаған және т.б. қозғалыстар еске түседі. Біздің шығыс өңірінде де бас көтерулер болды, бірақ ірі іс-қимылдарға баратын ұйымдасқан ауқымды көтеріліс дәрежесіне жете алмады. Әр жерде бұрқ ете түскен халық наразылықтары жақын жерде дайын тұрған қарулы әскердің көмегімен тез арада басып-жаншылып тасталды. Шығыстағы Семей, Өскемен, Көкпекті, Зайсан, Аягөз, Үржар сияқты патша бекіністері бір-бірінен белгілі бір қашықтықта орналастырылып, қазақ даласын тор тәрізді шырмап алған еді. Бекіністер арасындағы әрбір 20-25 шақырым сайын қойылған бекеттер шапшаң байланысты қамтамасыз етіп, қазақтардың тыпыр етуге шамасын келтірмейтін [1].

Соған қарамастан шығыс өңірдің әр жерінде ірілі-уақты бас көтерулер де, қарулы қақтығыстар да, наразылықтың бір түрі — ауа көшулер де болды. Омбы Облыстық Тарихи Мұрағатында (ООТМ) Шығыс Қазақстан аумағындағы 1916 жылғы көтеріліске қатысты материалдар бар [2]. Сол мұрағат құжаттарында облыстың қазақ ауылдарындағы 1916 жылғы маусым жарлығына байланысты туындаған дүрбелең жайлы мәліметтер кездеседі. Мұнда әр жердегі наразылық шараларының ұйымдастырушы-басшылары болған көптеген адамдардың аты аталады. Халқы үшін бастарын бәйгеге тігіп, патша жарлығына мойынұсынбай қарсы тұрған, халықты көтеруге ұмтылған сол азаматтардың аттарын, ерлік істерін көтерілістің 100 жылдығына орай халыққа жарияланды.

Патша жарлығын жариялау аса маңызды оқиға ретінде белгілі тәртіппен ресми түрде өткізілетін шара болды. Облыс немесе уездің өкілетті шенеуніктері болыс басқарушыларын, болыстардағы басқа лауазым иелерін (указной билер мен старшындар) және елге беделді адамдарды уезд орталықтарына немесе жайлаудың ыңғайлы тұсына жинап, жарлықты жариялайтын. Сол жерде тізімді жасап, адамдарды жинау болыс басқарушыларына қол қойғызу арқылы міндеттелетін. Ел ішінде толқу барынан хабардар өкімет адамдары қауіпсіздік үшін айбар қылып қарулы казактарды да өздерімен бірге ала жүретін.

Патша жарлығын жариялау үшін Зайсан уезінің 2-ші учаскесінің крестьянский начальнигі Кистяковский осы уездің бес болысының басқарушылары мен құрметті адамдарын 10 шілдеде Көкпектіге жинайды. Жарлықпен танысқандығы туралы қағазға болыстар қол қоятын кезде жұрт дүрлігіп, қарсылық білдіре бастайды. Мұрағат құжатында: «...аса мәртебелі патша ағзамның жарлығын Кистяковский жариялағанда құрметті қазақ Закария Есеналин қара

жұмысқа қазақ баласын бере алмайтынын кесіп айтты. Қол қоймақшы болып канцелерияға кіріп бара жатқан болыс басқарушысы Ыдырышевты Закария Есеналин бері алып шығып, қамшымен ек рет тартып жіберді. Ал, болыс басқарушысы Заманбек Мүрсәлімовты қырғыз (қазақ) Мүрсәлім Бектенов шапанының жағасына сүйреп крестьянский начальниктің ауласынан алып шықты» [2] деп көрсетеді. Заманбек көп жылдар бойы болыс болған осы Мүрсәлімнің өз баласы. Көпектідегі жиында патшаға ел азаматтары Закария Есеналин, Мүрсәлім Бектенов, Дондағұл Жұмағұлов әскер бермеуге ашық үгіттейді. Осы үшеуінің үстінен қылмыстық іс қозғалған. Жиналған халық болыстарға қолдарын қойғызбай ауылдарына қарай алып кеткен. Кистяковский де халықтың қаһарынан қаймығып, қатаң шара қолдануға (оқ атуға) жүрегі дауаламайды. Болыстарды «ертең жиналындар» деп таратуға мәжбүр болады. Бұлардың ішінен тек Жұмағұлов ғана тұтқындалады. Бектенов пен Есеналиннің үстінен іс қозғалғанымен олар ұстатпай кетеді. М.Бектеновтің көтерілісі туралы жазылып жүргендіктен оған тоқталмаймын, мұрағаттан табылған тың деректерді берумен ғана шектелмекпін.

Тағы бір құжатта: «Базар болысынан мобилизацияға (әскер қажеті үшін) халықтан жиналған аттарды 11 шілдеде Көпектіге айдап келе жатқан стражник Калачинов пен жылқышыларға осы болыстың биі Белгібай Андамасов пен Дәуітбек Ибраев деген қазақ жолығады. Олар соғысқа адамдарды да, аттарды да бермейміз, енді орыс билігіне де бағынбаймыз. Бұл туралы крестьянский начальникке де айтқанбыз деп жылқышыларға аттарды қайтадан ауылға айдатып, Калачиновты құр қол қайтарады. Андамасов пен Ибраев айыпкер ретінде тергеуге алынды» деп хабарлаған. Осы аталған екеу Көпектідегі жиыннан тас түйін болып қайтып келе жатқанда жылқы жинап қайтқан үкімет адамына жолығып, осындай батыл қадамға барғандығы байқалады.

Ереуілдеген қазақтар алдымен тылдағы қара жұмысқа баратындардың тізімі жасалып жатқан болыстық басқару мекемесін торуылдады. Сондай оқиғаның бірі Зайсан уезінің Лаба болысында орын алды. Болыстың басқарма үйі талқандалғаны туралы: «... Зайсан уезінің Лаба болысының басқарма үйін бүлік шығарған қазақтар талқандап кеткен. Осы болыстың хатшысы Иван Устюжанин мен күзетші Н. Бутиннің айтуына қарағанда шілде айының басында қаруланған төрт қазақ тізімді жою үшін болыс үйіне басып кірген. «Қарсылассан, өлтіреміз» деп қорқытқандықтан Бутин далаға қашуға мәжбүр болған. Күзетшілер қайта оралғанда шашылған, жыртылған қағаздарды көрген. Күзетшілер шабуылдаушылардың ішінен Есбосын Қыдырбеков пен Молсамбек Дайырбаевты танып қалған» (ООТМ) деген құжат сақталған. Осы оқиға үшін Есбосын мен Молсамбек тұтқындалып, бүлікке қатысқан Дүйсембай Назаров, Сейітхожа Байтумов, Назарбай Тураликовтардың үстінен қылмыстық іс қозғалған.

Өскемен уезінің Сұлусары, Шар, Қарабұжыр, Қалба болыстарының лауазым иелері мен ел ағаларынан жиыны 200-300 адамды Өскемен уезінің 2-ші учаскесінің крестьянский начальнигі Троянов Георгиевка поселкесіне 7 шілде күні жинайды. Бұл оқиға туралы мұрағат дерегінде: «...Троянов патша жарлығын жариялағаннан кейін, жиналған топ: «жұмысқа адам бермейміз, өйткені біздің балаларымыз еш уақытта елден шығып көрген жоқ. Егер күштеп алатын болса, онда жинауға келген басқарушылар мен өкілдерді өлтіреміз» деп айғайлады. Жиналған тобыр болыс басқарушылары мен старшындардан қызметтен бас тартуларын талап етті. Талаптарын тыңдамаған болыс-старшындарды ұрып, лауазымдық белгілерін жұлып алды. Оларды сүйрелеп өздерімен бірге далаға қарай алып кетті» (ООТМ) деп көрсетілген. Осы оқиға бойынша қылмыстық іс қозғалып Әубәкір Қалматаев және 19 қазақ тұтқындалған. Құжаттарда бұл он тоғыздың аттары аталмайды.

Қарулы қақтығысқа ұласқан ең ірі наразылық Өскемен уезінің Тайынты болысында орын алды. Омбы облыстық соттар палатасына Семейден: «Өскемен уезінің бастығы Брюханов прапорщиктер Грязнов пен Балакин бастаған қарулы казак елулігін ертіп 30 шілде күні патша жарлығын жариялауға Тайынты болысының Қарабалапан деген жеріне келеді. Ертеңінде қазақтың лауазымды адамдары мен ақсақалдары және 2-3 мыңдай қарулы қазақтар да осы

жерге жиналды. Патшаның қазақ жастарын соғыстағы қара жұмысқа алуы туралы жарлығын таныстырғаннан кейін, жаяу тұрған қазақтар аттарына мініп алды, аттылы тұрғандары найзасойылдарын көтеріп, ереуілдеп: «өлтірсеңдер де бармаймыз, біз мына азғантай әскерден қорықпаймыз» деп, казак әскерін қоршай бастады. Брюхановтың тәртіпсіздікті тоқтатуға шара қолдану туралы ұсынысы бойынша прапорщик Грязнов казактарға оқ атуға бұйрық берді. Бірнеше қазақ оққа ұшып (14 адам) тағы бірнешеуі жараланған соң қазақтар тарап кетті. Бұл іс бойынша 9 адам қамауға алынды» (Омбы мұрағатынан) деген рапорт түскен. Бірақ, қамауға алынғандардың саны тізім бойынша әлдеқайда көп. Қаза тапқан он төрт бірдей боздақтың да есімдері белгісіз [2].

Дала дипломатиясы ұлт-азаттық қозғалысты тек қарулы көтеріліс ретінде емес, саяси қозғалыс ретінде танытты. Қазақ халқының өкілдері өз мүддесін қорғауда келісім мен келіссөз жолын да қолдана алғанын көрсетті. Бұл дәстүр кейінгі кезеңдердегі ұлттық саяси ойдың дамуына, Алаш қозғалысының қалыптасуына да әсер етті.

Көтеріліс белсенділері ретінде қылмыстық іс қозғалып қамауға алынған мына адамдар: Оралбай Тілемісов, Кайыржан Маймақов, Аманбай Кештыбаев, Аманбек Дулатов, Құсман Олжабаев, Қанафия Байымбетов, Ыдырыш Айымбетов, Есепбай Жогумбетов, Батқұл Алтыбаев, Тұрсағат Қосаев, Қали Шалғымбаев, Ахметжан Бектыбаев, Қасымбет Абраимов, Ережеп Хайнакпаев, Досан Алибаев, Қайкен Асауыров, Кұдайберген Ермұратов, Есімхан Кенжебаев. Екі мыңнан астам адамның ішінен таңдап алып тұтқындауларына қарағанда көтерілісті ұйымдастырушылары, елге ықпалды адамдар болуы керек. Хайнакпаев, Абраимов, Бектаев деген үш азаматтың әрқайсына 500 сомнан кепіл беріп туыскандары уақытша босатып алған. 1917 жылдың ақпан айындағы рапортта Хайнакпаев алған жарақатынан қайтыс болғандығы айтылған [3].

Жалпы, ресми орындар болған оқиғаларды тым жұпыны, ресми тілмен хабарлайтыны белгілі. Оның үстіне оқ атылғаннан кейін қазақтар бірден тарап кеткендей әсер қалдырады. Мұрағаттағы тағы бір құжатта: «Өскемен уезінің Тайынты болысында 2000 астам қазақ казак отрядына шабуыл жасады. Оқ жаудыру арқылы қазақтардың шабуылын тойтарыс берілді. Бірнеше қазақ жараланды, өлгендері де бар. Отряд жақын маңдағы поселкеге шегінуге мәжбүр болды» деп көрсетеді.

1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалыс — дала халқының саяси сана-сезімінің өскенін, өз тағдырын өзі шешуге ұмтылғанын дәлелдейтін тарихи оқиға. Дала дипломатиясының көріністері осы қозғалыстың мәдени және саяси деңгейін айқындайды. Көтерілісшілердің тек қарумен емес, сөзбен, мәмілемен, ақылмен әрекет етуі — қазақ дипломатиясы дәстүрінің өміршеңдігін дәлелдейді.

Әдебиеттер

1. Түркістанда 1916 жылғы көтеріліс: жалпы трагедияның құжаттық дәлелі: куәг.құж.мен материалдар/ МГУ им. М.В. Ломоносова, Ин-т всеобщ. истории РАН ; [сост., авт. предисл., вступ.ст. и коммент. Т.В. Котюкова].— М.: Марджани, 2016. стр. 71—76
2. Омбы Облыстық Тарихи Мұрағаты Қор 1134, Тізім 10, Іс 6, Бет 6-7
3. The Revolt of 1916 in Russian Central Asia, Edward Dennis Sokol, 1954, 2016
4. Папазов А.В. Среднеазиатское восстание 1916 года и роль генерал-губернатора А.Н. Куропаткина в его подавлении // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки. — 2012. — № 2. — С. 111.

ОӘЖ 37.01

ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР – ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕ НЕГІЗІ

Д.Қ.Пошаев, п.ғ.к., профессор
Ө. Жәнібеков атындағы
Оңтүстік Қазақстан
педагогикалық университеті,
ҚР. Шымкент қ.,
Дінмұхаммед Дәнебекұлы
Шымкент университеті, магистрант
dimash_p@mail.ru

Резюме

В статье рассматривается значение этнокультурных ценностей в воспитании личности, особенно в формировании чувства патриотизма. Этнокультура характеризуется как целостное отражение языка, традиций, обычаев, искусства и быта народа. Через познание этнокультуры можно раскрыть духовный мир человека, его особенности адаптации к жизни и способность воспринимать ценности. Основная идея статьи заключается в том, что духовная независимость и свобода личности, а также её патриотические качества начинаются с самопознания и освоения национально-культурных ценностей.

Summary

The article explores the significance of ethnocultural values in the upbringing of an individual, particularly in the formation of patriotic feelings. Ethnoculture is characterized as a holistic reflection of a people's language, traditions, customs, art, and way of life. Through the study of ethnoculture, one can uncover a person's spiritual world, their ability to adapt to life, and their capacity to embrace values. The main idea of the article is that an individual's spiritual independence and freedom, as well as their patriotic qualities, begin with self-knowledge and the assimilation of national and cultural values.

Этномәдениет – халықтың тілі, дәстүрі, салт-санасы, өнер, тұрмыс-тіршілігі мен дүниетанымының біртұтас көрінісі. Оның басты мақсаты халықтың тіршілік етуінің объективтік заңдарын тану мен бірге адамдардың рухани ішкі жан дүниесін, олардың өмірге, тіршілікке бейімделу ерекшеліктерін тану болып табылады. Мұндайда, бірінші кезекте «Өзінді тану» (Сократ) тизисі алға шығады. Ол, адам болмысын, оның рухани тәуелсіздігін мен еркіндігін, құндылықтарды қабылдау қабілеттілігін жеке адамның отансүйгіштік талабы мен ынтасына байланысты екеніне саяды.

Өйткені адам өзінің мінезімен, іс-әрекетімен, құндылықтарды таңдауымен өзге адамдармен қарым – қатынаста болады. Ал, бұл қатынастар адамгершілік заңына сәйкес және баршаға ортақ құндылықтарды мойындау негізінде жүргізілуі тиіс.

Қазақты танығың келсе, оның таңдау тарихын біл! –деген сөз бар [1]. Өкінішке орай, ғылым да, білім де адамның ішкі рухани дүниесін тануға емес, керісінше сыртқы дүниеге нысалануы орын алып отыр.

Адамдар бұл жолда құндылықтарды тек кітап, немесе нұсқаулар арқылы қабылдап отырды, осылайша қатынастар арқылы, күнделікті өмір тәжірибесі нәтижесінде бойына сіңіре алатын дүниетанымдық негіз ескерілмеді. Адамдарды қоғамдық өмірге даярлауды көздейтін, жаңа ұрпаққа қоғамдық-тарихи тәжірибені жеткізу процесі білім беру процесінен кемшін қалып отырды. Яғни бейсаналық деңгейдегі құндылықтар ескеріле бермеді. Мысалы, ұрпақтан-ұрпаққа өмірлік тәжірибені жеткізуде дәстүр мен салттың, дағды мен әдеттің орны ерекше. Олардың тұрақтылығы мен консервативтігі «этномәдени құндылықтар қоры» болып саналатыны назарға алына бермеді. Бұл қор «ұлттық мінез», «қоғамдық сана» ұғымдарымен байланысты болғандықтан ұлттық ойлау жүйесін қалыптастыратыны сөзсіз.

Екіншіден, этномәдени құндылықтардың өзегі болып келетін түсінік ұғымының онтологиясыны мән бере бермейміз.

Түсінік таным тәсілі емес,. керісінше ұлттық құндылықтарымыздағы терең гармониялық құбылыстарды бейнелейтін ұғым. Түптеп келгенде дәстүр адамдардың өмір сүру тәсілі ғана емес, сонымен қатар дүниені тану мен түсінудің бір түрі болмақ [2].

Қазіргі білім берудің негізгі мақсаты – тек білім, іскерлік пен дағдыларды қалыптастыру емес, сонымен қатар жеке тұлғаның әлеуметтік тұрғыда құнды іс-әрекетке қатысуы үшін оның өзіне және қоғамға қажетті қабілеттерін дамыту. Осы тұрғыдан алғанда, білім беруде тек білімді меңгерту мен іскерлікті қалыптастыру жеткіліксіз. Керісінше, осы білім, іскерлік және дағдылар жеке тұлғаның эмоционалды, ақыл-ой, адамгершілік, рухани-мәдени тұрғысынан үйлесімді дамуына бағытталуы қажет.

Білім беру барысында адам мәдени және ғылыми құндылықтарды игереді. Соның нәтижесінде ол экономиканың, саясаттың, ғылымның, мәдениет пен өнердің дамуына өз үлесін қосады.

Ата-бабаларымыздан мұра болып қалған әлеуметтік тәжірибе мен мәдениетті сақтап, оны ұрпақтан ұрпаққа жеткізу – білім беру ұғымымен тығыз байланысты. Тарихын, мәдениетін білмейтін ұрпақ – ата-анасын танымайтын жетім бала іспетті, өзгенің жетегінде кететіні анық [1].

Осы тұрғыдан алғанда, әлеуметтік-адамгершілік білімдер де, жартылыстану пәндері де ұлттық мәдениет пен өркениетке негізделмесе, өз мәнін жоғалтады. Сондықтан қазіргі оқулықтар мен бағдарламалар мазмұнын қазақстандық идея мен ұлттық құндылықтар тұрғысынан қарастыру, талдау және болашақ ұстаздарды осы бағытта даярлау қажет.

Біздің басты мақсатымыз – ұлт болашағын қамтамасыз ету. Сол себепті білім беру ісінде оның ұлттық сипаты мен рухани мазмұнын күшейтуіміз керек. Алайда мұны іске асыратын нақты тетіктер әлі де толық табылған жоқ. Ол үшін ұлттық білім беру жүйесін қалыптастыру мәселесіне ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

Білім берудің мәдениет қалыптастырушы қызметін айқындау – бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Білім мен тәрбиенің түпкі мақсаты – ұлтымыздың рухани өмірін сақтап қана қоймай, оны байытып, салт-дәстүр мен әдет-ғұрпын, тарихи құндылықтарын, сана-сезімін қазіргі өркениет деңгейіне көтеру. Өйткені өз мәдени байлығын меңгермеген адам әлемдік өркениетті де толық игере алмайды [3].

Қазіргі таңда білім тез ескіріп, ұмытылады, ал халқымыздың салт-дәстүрі мен фольклоры ғасырлар бойы ұмытылмай келеді. Мұның себебі – олардың ұлттың өмір сүру салтының өзегін құрауында. Дәстүр – ұрпақтан ұрпаққа, атадан балаға жалғасып отыратын тарихи қалыптасқан әлеуметтік нормалар мен ұстанымдар жиынтығы. Сондықтан дәстүр – білім алудың әдіснамалық негіздерінің бірі. Сол себепті де, ұлттық білім мазмұнын зерттеу әдіснамасын жүйелеу, оқыту процесінде ұлттық дүниетанымдық ұстанымдарды ғылыми айналымға енгізу маңызды міндет болып табылады. Қазіргі таңда басты назар оқыту мен білім беруге аударылғанымен, білімнің өзі адамды толық ақыл мен рухани кемелдікке жеткізе алмайтынын мойындауымыз қажет. Қазіргі ғылым көбінесе адамның ішкі рухани дүниесін емес, сыртқы әлемді зерттеуге бағытталған [2]. Бұл үрдіс батыстық рационалдық ойлау жүйесінің ықпалын күшейтіп, адам мен қоғамның, қоғам мен табиғаттың арасындағы үйлесімді байланыстарды технократтық тұрғыда шешуге итермеледі. Мұндай бағыт дүниені тұтас тану қағидасын ескерусіз қалдырады. Ал тұтастық идеясы негізінде ойлау – адамға өзін әлемнің бір бөлшегі ретінде сезінуге, ішкі жан дүниесін тануға және сол арқылы ойлау жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл философиялық тұрғыдан қарағанда, ұлттық ойлау жүйесін дамыту – білім беру мен тәрбиенің маңызды бағыты екенін ескертеді.

Қазіргі этнопедагогикалық білімдер – ұлттық және халықтық білімнің негізін қалайды. Алайда бүгінгі тәрбие процесі көбіне эпизоттық сипатта жүргізіліп, білім мазмұнында өз орнын таба алмай отыр. Бұл олқылықтарды жою үшін этнопедагогикалық идеяларды оқыту процесіне ғылыми және әдістемелік тұрғыдан енгізу қажет.

Өкінішке қарай, кейбір ғалымдар «ұлттық білім», «ұлттық тәрбие» ұғымдарын теріс түсініп, оны «ұлтшылдық» деп қабылдайды. Алайда, бүгінгі таңда, бұрын «ұлтшылдықпен күрескен» қоғам енді «ұлтсыздықпен күресуі» қажет екенін ескерген жөн [4].

Педагогика ғылымы оқытудың дидактикалық ұстанымдарына сүйенеді. Олар оқу процесін жоспарлау мен ұйымдастыруға бағыт береді. Бірақ бұл ұстанымдар уақыт өте келе қоғамның дамуы мен ғылым деңгейіне сай жаңарып, түрленіп отыратыны ескеріле бермейді. Сондықтан педагогиканың пәнін анықтауда әдіснамалық негізге ерекше мән берілуі тиіс.

Ағылшын жазушысы Р.Киплинг айтқандай: «Дүние өзгеруі мүмкін, бірақ Батыс пен Шығыстың пайымдау ерекшелігі өзгермейді» [5]. Өйткені Батыстық дүниетаным көбіне заттың сыртқы формасына, ал шығыстық көзқарас оның ішкі мәніне көңіл бөледі. Бұл айырмашылық - әр халықтың мәдени және психологиялық әлеуетін айқындайтын басты ерекшелік. Сондықтан ұлттық идеологияның негізі дала философиясы мен ұлттық психологиядан бастау алуы тиіс. Бұл қағида тек педагогика саласына ғана емес, барлық пәндердің мазмұнына енгізілуі керек. Адамның тұлғалық қалыптасуы қоғамдық қатынастар жүйесінде мақсатты түрде жүргізілетін тәрбие арқылы жүзеге асады. Демек, оқыту мен тәрбие теориясы осы қағиданы негізге алуы қажет.

Білім беру жүйемізде жетістіктер көп болғанымен, оның ұлттық құндылықтардан алыстағанын, рухани мазмұнының әлсіздігін, халық менталитетінің ескерілмегенін жоққа шығара алмаймыз. Сондықтан білім берудің мәдениет қалыптастырушы қызметін күшейту – уақыт талабы. Өйткені өз мәдениетін терең меңгермеген халық әлемдік өркениет көшінде өз орнын сақтап қала алмайды.

ӘӨЖ 551.4.012

АРНАЙЫ ҚОНЫС АУДАРЫЛҒАН ЭТНОСТАРДЫҢ МӘДЕНИ МҰРАСЫ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ

Сенгирбаева З.Ж.

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің докторанты
Шымкент, Қазақстан. E-mail: zaure.sengirbayeva@gmail.com

Резюме.

В данной статье рассматривается историко-культурное наследие спецпереселенцев на территории Казахстана, процесс их интеграции в отечественное этносоциальное пространство, а также потенциал этого наследия в воспитании молодежи на основе этнокультурных ценностей. Автор, опираясь на исторические факты и педагогические принципы, раскрывает воспитательное значение культурного наследия в полиэтническом обществе.

Summary.

This article examines the historical and cultural heritage of forcibly resettled ethnic groups in Kazakhstan, the process of their integration into the national ethnosocial environment, and the potential of this heritage for fostering ethnocultural values among youth. Relying on historical facts and pedagogical principles, the author highlights the educational significance of cultural heritage in a multi-ethnic society.

Қазіргі Қазақстан Республикасының тұрақты дамуы және ұлттық бірлігін қамтамасыз етуде жас ұрпақтың этномәдени құндылықтар мен толеранттылық рухында тәрбиеленуі басты стратегиялық басымдық болып табылады. Көпмәдениетті қоғам жағдайында ұлтаралық келісімді нығайту және әрбір азаматтың бойында мәдени әртүрлілікке құрметті қалыптастыру – білім беру жүйесінің негізгі миссиясы. Бұл тұрғыда, тарих пәнінің тәрбиелік потенциалы ерекше маңызға ие.

Қазақстан — көпэтносты мемлекет [1]. XX ғасырдың 30-50 жылдарында елге түрлі тарихи-саяси жағдайларға байланысты депортацияланған кәріс, шешен, ингуш, түрік-месхет,

неміс, поляк және басқа этностардың өкілдері бүгінгі көпмәдениетті қоғамның ажырамас бөлігіне айналды. Бұл этностар жағдаяттық тұрғыдан қиын кезеңдерді бастан өткерсе де, өздерінің бай мәдени мұрасын сақтап, дамыту арқылы қазақстандық ортаға бейімделіп, елдің мәдени әртүрлілігін арттырды. Осындай мәдени мұра үлгілерін жас ұрпақты тәрбиелеуде пайдалану — этномәдени сәйкестікті нығайтудың пәрменді жолдарының бірі.

Арнайы қонысаударған этностар ауыз әдебиетінің бай формаларын – мифтер, шежіре, жыр, мақал-мәтелдер, тұрмыстық әңгімелерді сақтап қалды. Мысалы: кәрістердің еңбек пен бірлікті дәріптейтін халық ертегілері; шешен-ингуштардың адалдық пен батырлықты насихаттайтын жырлары; немістердің отбасылық тәрбиеге бағытталған мақал-мәтелдері. Бұл материалдар жастардың рухани мәдениетін қалыптастыруда құнды.

Әрбір этностың отбасылық, ізгілікке және еңбексүйгіштікке тәрбиелейтін дәстүрлері бар. Мысалы: қонақжайлылық (түрік-месхет); үлкенге құрмет (шешен-ингуш); еңбек мәдениеті (неміс диаспорасы). Осы элементтерді оқу-тәрбие процесіне енгізу жастарды толеранттылыққа, сыйластыққа баулиды.

Арнайы қоныс аударылған этностардың тарихи тағдыры — қиындықты жеңу, ынтымақ пен төзімділіктің үлгісі. Қазақстандағы этносаралық татулық — бірлескен өмір сүру мәдениетінің нәтижесі. Арнайы қонысаударған этностардың тағдырын оқу жастардың өзгеге түсіністікпен қарауын қалыптастырады. Жастардың фольклор, музыка, тағам мәдениеті, салт-дәстүр арқылы өзге мәдениетпен байланысуы олардың әлеуметтік бейімділігін күшейтеді.

Зерттеудің әдістемелік негізін тарихи-педагогикалық талдау, салыстырмалы мәдениеттанулық зерттеу, этнопедагогикалық тәсілдер және сапалық деректерді интерпретациялау құрайды. Арнайы қоныс аударылған этностардың мәдени мұрасының жастар тәрбиесіндегі рөлін анықтау үшін бірнеше ғылыми әдістер қолданылды.

1. Тарихи-хронологиялық талдау әдісі. Алдымен депортацияланған этностардың Қазақстанға қоныс аудару кезеңдері, әлеуметтік жағдайы және мәдени бейімделу үрдісі тарихи тұрғыдан анықталды. Бұл әдіс тарихи деректерді жүйелеп, этностардың мәдени мұрасының қалыптасуына әсер еткен факторларды айқындауға мүмкіндік берді.

2. Салыстырмалы мәдениеттанулық талдау. Әртүрлі этностардың (кәріс, шешен, ингуш, неміс, түрік-месхет) тілдік, музыкалық, тұрмыстық және салт-дәстүрлік ерекшеліктері салыстырылды. Бұл салыстыру жастарды этномәдени құндылықтарға тәрбиелеуде қай элементтердің әмбебап, қай элементтердің этносқа тән екенін анықтауға бағытталды.

3. Этнопедагогикалық талдау әдісі. Этностардың ауыз әдебиеті, отбасы тәрбиесі, еңбек мәдениеті, салт-дәстүр арқылы берілетін құндылықтары этнопедагогика қағидаттарына сүйене отырып талданды. Әдіс жастардың рухани-адамгершілік дамуына әсер ететін мәдени компоненттерді анықтауға мүмкіндік берді.

4. Контент-талдау. Фольклорлық мәтіндер, мақал-мәтелдер, аңыз-әңгімелер, музыкалық үлгілер және этнос тарихына қатысты мұрағаттық материалдар зерттелді. Бұл әдіс мәдени мұра элементтерінің мазмұнын педагогикалық тұрғыда жүйелеу үшін қолданылды.

5. Бақылау және сапалық деректерді жинақтау. Қазақстандағы этномәдени орталықтар, мұражайлар және мәдени іс-шаралар жұмысы бақылау әдісі арқылы зерделенді. Сондай-ақ, этномәдени іс-шараларға қатысушы жастардың пікірлері мен педагогтердің тәжірибелік байқаулары сапалық дерек көзі ретінде пайдаланылды.

6. Педагогикалық модельдеу. Жастарды этномәдени құндылықтарға тәрбиелеуде қолданылатын мәдени мұра элементтері негізінде шартты педагогикалық модель құрылды. Модельге бейімделу, мәдени тәжірибені меңгеру, толеранттылық қалыптастыру, этномәдени болмысты тану секілді кезеңдер енгізілді.

7. Жүйелік тәсіл. Зерттеу барысында мәдени мұра біртұтас жүйе ретінде қарастырылып, оның ішкі компоненттері (тіл, дәстүр, музыка, салт-жоралғылар) өзара байланыста талданды. Бұл тәсіл этномәдени тәрбиенің кешенді сипатын түсіндіруге мүмкіндік берді [2].

Арнайы қоныс аударылған этностардың мәдени мұрасы арқылы жастарды этномәдени құндылықтарға тәрбиелеу тақырыбында экспериментальды зерттеу жүргізілді. Зерттеудің негізгі мақсаты – арнайы қоныс аударылған этностардың мәдени мұрасын пайдалану арқылы жастардың этномәдени құндылықтарды меңгеру деңгейін арттырудың тиімділігін анықтау болып табылады. Бұл мақсатқа жету үшін жастардың этномәдени білімін, толеранттылығын және тарихи-мәдени қызығушылығын бастапқы деңгейде анықтау, арнайы педагогикалық бағдарлама әзірлеу, оны тәжірибеде қолдану және нәтижелерді салыстыру міндеттері қойылды.

Эксперимент 2025–2026 оқу жылы барысында Шымкент қаласындағы «Шымкент университетінің» базасында 17–19 жас аралығындағы (I–II курс студенттері) 120 қатысушы арасынан жүргізілді. Қатысушылар эксперименттік (60 адам) және бақылау (60 адам) топтарға бөлінді. Эксперимент алдымен диагностикалық кезеңнен басталып, онда сауалнама, этномәдени құндылықтарды қабылдау шкаласы, толеранттылық индексі, сұхбат және бақылау әдістері қолданылды. Алғашқы көрсеткіштер жастардың арнайы қоныс аударылған этностар туралы білімінің толық емес екенін көрсетті: этномәдени білім деңгейі – 42%, қызығушылық деңгейі – 38%, толеранттылық көрсеткіші – 65% шамасында анықталды.

Диагностикалық кезеңнен кейін эксперименттік топқа арнайы әзірленген 8 апталық педагогикалық бағдарлама енгізілді. Бағдарламада депортацияланған этностар тарихы мен мәдени мұрасы жөніндегі дәрістер, ұлттық тағамдар, би, музыка және киім дәстүрлерімен таныстыратын тәжірибелік сабақтар, этномәдени орталықтарға экскурсиялар, түрлі этностық өкілдермен кездесулер, сондай-ақ өңірдегі арнайы қонысаударылған халықтардың мәдени өмірін зерттеуге арналған жеке және топтық жобалар қамтылды. Бағдарламада интерактивті әдістер — дебат, кейс-талдау, рөлдік ойындар, цифрлық зерттеу элементтері де қолданылды.

Эксперимент соңында бастапқы диагностикалық құралдар қайта қолданылып, көрсеткіштер салыстырылды.

1-Кесте – Жастардың этномәдени құндылықтарын меңгеру деңгейінің экспериментке дейінгі және кейінгі салыстырмалы нәтижелері

Көрсеткіш	Экспериментке дейін	Эксперименттен кейін	Өзгеріс
Этномәдени білім деңгейі	42%	78%	36%
Мәдени қызығушылық	38%	81%	43%
Толеранттылық индексі	65%	89%	24%
Тарихи жадқа эмоционалдық қатынас	47%	83%	36%

Жалпы алғанда, жүргізілген эксперимент арнайы қоныс аударылған этностардың мәдени мұрасын оқу-тәрбие үдерісіне енгізудің жастардың этномәдени құндылықтарын дамытуда тиімді құрал екенін көрсетті. Мұндай бағдарлама жас ұрпақтың тарихи әділеттілікке көзқарасын қалыптастырып, этносаралық түсіністік пен толеранттылықты нығайтуға ықпал етеді және көпұлтты қоғамда мәдени әртүрлілікті бағалауға тәрбиелейді.

Арнайы қоныс аударылған этностардың мәдени мұрасы — Қазақстанның рухани байлығының бір бөлігі. Бұл мұра жастарды этномәдени құндылықтарға тәрбиелеуде, толерантты қоғам құруда, азаматтық бірегейлікті нығайтуда ерекше әлеуетке ие. Әртүрлі мәдени тәжірибелерді танып-білу, оларды оқу-тәрбие процесінде пайдалану — көпэтносты Қазақстан жағдайында маңызды стратегиялық бағыт.

Әдебиеттер

1. Абилдаев, Е. Қазақстандағы этносаралық қатынастар: тарихы мен бүгінгі жағдайы. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 214 б.
2. Хасенов, Ә. Этнопедагогика негіздері. – Алматы: Дарын, 2011. – 248 б.
3. Bugai, N. F. The Deportation of Peoples in the Soviet Union. – New York: Nova Science Publishers, 1996. – 243 p.
4. Нұрмағамбетова, Т. Қазақстандағы кәрістердің мәдени мұрасы. – Алматы: Өнер, 2010. – 198 б.
5. Солтанбекова, А. Шешен және ингуш диаспорасының тарихи-мәдени мұрасы. – Астана: ЕҰУ баспасы, 2017. – 227 б.
6. Назарова, С. Қазақстандағы этникалық топтардың музыкалық мәдениеті. – Алматы: Өнер, 2015. – 205 б.
7. Петрова Е.В. Цифровая дидактика: проектирование процесса обучения и его сопровождение // Современное педагогическое образование. – 2018. – № 4. – С. 337

FTAMP 03.20.02

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ НЕМІС ДИАСПОРАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ САЯСИ ЖАҒДАЙЫ (1930–1940 жж.)

С.Д. Мамраймов

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент қ.,
160000, Қазақстан Республикасы

*e-mail: s_dauletuly@mail.ru

Резюме

В 1930-х годах немецкие поселения в Казахстане подвергались особому контролю советской властью из-за коллективизации, религиозной активности и связей с Германией. НКВД проводил проверки и репрессии, которые усилились в период «Большого террора» 1937–1938 годов и подготовки к депортациям 1941 года.

Summary

In the 1930s, German settlements in Kazakhstan were closely monitored by Soviet authorities due to collectivization, religious activity, and ties with Germany. The NKVD conducted inspections and repressions, which intensified during the 1937–1938 “Great Terror” and the preparations for the 1941 deportations.

XX ғасырдың 1930-жылдары Қазақстанда ауыл шаруашылығын жаппай ұжымдастыру, кулактарды тап ретінде жою, сондай-ақ бай-феодалдық көзқарастарды түбірімен жою бағытында кең ауқымды социалистік саясат жүргізілді. Бұл шаралар ауылдық ортадағы әлеуметтік-экономикалық құрылымды түбегейлі өзгертіп, дәстүрлі шаруашылық жүйесінің күйреуіне әкелді. Осындай түбегейлі өзгерістер кезеңінде капиталистік элементтер тарапынан қарсылық үдей түсті. Мұндай құбылыс әсіресе неміс қоныстарында айқын көрініс тапты.

XX ғасырдың 1930-жылдарындағы Қазақстандағы саяси ахуалды түсіну үшін ең алдымен ұжымдастыру мен күштеп отырықшыландыру процесін жан-жақты зерттеген Т. Омарбеков еңбектері маңызды. Зерттеуші ұжымдастырудың әлеуметтік-экономикалық құрылымды күйреткенін нақты архив деректері негізінде талдайды. Оның пікірінше, кулак ретінде айыпталған топтар кеңестік биліктің «әлеуметтік жау» құру механизмінің бір бөлігі болды [1].

Қазақстан немістерінің XX ғасырдың алғашқы жартысындағы қоныстану тарихы, демографиялық үдерістер мен әлеуметтік дамудың сан қырлы қырларын айқындайтын ең маңызды әрі бірегей деректердің бірі –

Г. А. Карпыков жетекшілігімен дайындалған
«Из истории немцев Казахстана (1921–1975 гг.)» атты құжаттар жинағы. Мұнда неміс халқының Қазақстанға қоныс аудару себептері, жаңа ортаға бейімделу тәжірибесі, қоғамдағы

әлеуметтік рөлі, сонымен қатар саяси өзгерістердің этностың тағдырына әсері архивтік құжаттар мен ресми материалдар негізінде терең әрі жүйелі түрде көрсетілген. Осы еңбектегі құнды деректер тарихи процесті жан-жақты түсінуге мүмкіндік береді [2].

1934 жылдың шілде айында жүргізілген НКВД тексеруінің нәтижелері Қазақстан аумағында 5867 неміс шаруашылығы болғанын көрсетті. Аталған қоныстардың көпшілігі елдің солтүстік аймақтарында шоғырланып, бір-біріне жақын орналасуымен ерекшеленді. Неміс қоныстарының өңірлік орналасуы төмендегідей сипатталды:

- Ақтөбе облысы – 7 аудандағы 20 елді мекенде 1429 шаруашылық;
- Қарағанды облысы – 8 аудандағы 43 елді мекенде 2563 шаруашылық;
- Шығыс Қазақстан облысы – 6 аудандағы 30 елді мекенде 1500 шаруашылық;
- Оңтүстік Қазақстан облысы – 2 аудандағы 3 елді мекенде 375 шаруашылық.

Жалпы алғанда, Қазақстанның 96 қонысында 5867 неміс шаруашылығы тіркелген. Бұл деректер 1930-жылдардағы неміс диаспорасының аумақтық құрылымын, оның қоныстану ерекшеліктерін және әлеуметтік ұйымдалу деңгейін айқын көрсетеді.

Қазақ өлкесінде XX ғасырдың алғашқы жартысында неміс қоныстарының қалыптасу ерекшеліктері кеңестік әлеуметтік-саяси өзгерістермен тікелей байланысты болды. Архив деректеріне сәйкес, аталған кезеңде өлкеде шамамен 2000 неміс отбасы тіркелген. Соның ішінде 1308 отбасы Қарағанды ауданындағы бес арнайы қонысқа шоғырландырылды. Бұл топ негізінен Кеңес үкіметінің жаппай тәркілеу, «кулактарды» тап ретінде жою, жер аудару және саяси сенімсіз саналған әлеуметтік топтарды оқшаулау бағытындағы саясаттарының нәтижесінде Қазақстанға жер аударылғандардан құралды.

НКВД материалдары неміс халқының саяси бейнесін үш негізгі фактор арқылы негіздейді. Соның бірі – неміс елді мекендерінде кулактардың айтарлықтай көп болуы. Олардың қатарында: тәркілеу мен жер аударудан жасырын құтылып қалғандары; кейін колхоздарға кіріп, шаруашылық жүргізуді жалғастырғандары болды.

Кеңес билігінің пікірінше, бұл жағдай ауылдық ортадағы «антисоветтік ықпалдың» сақталуына ықтимал қауіп ретінде қарастырылды. Мұндай тұжырымдар сол кезеңдегі мемлекеттік қауіпсіздік құрылымдарының этникалық топтар жөніндегі саяси көзқарасын, олардың бақылау және қадағалау механизмдерін түсінуге мүмкіндік береді.

Қазақстан аумағындағы неміс қауымдастығының қоғамдық өмірінде діни фактор айрықша орын алды. Немістер арасында протестанттық бағыттағы түрлі секталар басым болды, діни консерватизм тұрмыс-салтпен тығыз ұштасып отырды. Кеңес билігі бұл құбылысты «кеңес идеологиясына қарсы ықтимал фактор» ретінде бағалап, діни ұйымдарды бақылауды күшейтті.

Неміс қоныстарындағы саяси және қоғамдық құрылымды сипаттаған НКВД құжаттарында ауылдық кеңестердің құрамында коммунистердің өте аз болуы, ал кейбір елді мекендерде комсомол мүшелерінің мүлдем кездеспеуі ерекше атап өтіледі. Бұл ақпарат кеңестік үгіт-насихат жұмысының неміс қауымдастығында әлсіз жүргенін дәлелдеуші көрсеткіш ретінде ұсынылған.

Кеңестік қауіпсіздік органдары осы кезеңде неміс қоныстарындағы антисоветтік бағыттағы әрекеттерді «жаппай қозғалыс деңгейіне жетті» деп бағалады. Бұл жағдайдың себептері ретінде: арнайы қоныстандырылғандардың ықпалы; шетелде туыстары бар немістердің тұрақты байланыстары; діни орталықтармен қатынас орнату әрекеттері көрсетілді.

Тарихи зерттеулер көрсеткендей, неміс қауымындағы бұл қозғалыстардың объективті әлеуметтік-экономикалық себептері де болды. Атап айтқанда, ұжымдастырудың ауыр салдары, жаппай тәркілеу, шаруашылық күйреуі және ашаршылық қаупі халықтың тұрмысын күрт нашарлатты. Осы жағдайлар миграциялық көңіл-күйді күшейтіп, альтернативті шешімдер іздеуге итермеледі.

НКВД деректері бойынша, 1929 жылы Қазақстан немістері арасында КСРО-дан Германияға қоныс аудару қозғалысы кең таралған. Кеңес билігі бұл құбылысты: шетелдік діни

ұйымдардың; протестанттық-сектанттық орталықтардың; сыртқы эмиграциялық үгіттің ықпалымен байланыстырады. Алайда әлеуметтік-экономикалық қиындықтардың да негізгі фактор болғаны тарихи деректермен расталады.

1933 жылы Германияда Гитлердің билікке келуі Кеңес Одағындағы неміс қоныстарын бақылау саясатын одан әрі күшейтті. Кеңес билігі: Германиядағы туыстармен хат алмасуды; «қайырымдылық қоғамдары» арқылы келген сәлемдемелерді; эмиграциялық үгіт ықпалын; «фашистік идеологияның ықтимал таралу арналары» ретінде бағалады.

1930-жылдардың басында Кеңес билігі Қазақстандағы неміс халқын қатаң бақылауға алу саясатын күшейтті. Бұл кезеңде НКВД тарапынан «контрреволюциялық ұйымдарды» анықтау мақсатында жүйелі шаралар жүргізілді. 1933–1934 жылдары жүзеге асырылған арнайы тексерулер мен жедел іс-шаралар нәтижесінде НКВД құжаттарында неміс халқы арасында «жасырын антисоветтік ұйымдардың кең ауқымды әрекеті» жөнінде тұжырымдар жасалды. Мұндай тұжырымдар кейін кең көлемді саяси қуғын-сүргіннің, сондай-ақ неміс қауымдастығына сенімсіздікпен қараудың алғышарты болды.

Алайда архивтік және тарихи деректер көрсеткендей, көптеген адамдар шетелдегі туыстарына өздерінің нақты тұрмыстық қиындықтарын – ашаршылық, тәркілеу, жер аудару, қысым және өзге де ауыртпалықтарды жазып отырған. Кеңестік қауіпсіздік органдары бұл хат-хабар алмасуды «қарым-қатынасты кеңейту» немесе «контрреволюциялық байланыстарды нығайту» ретінде бағалап, бақылау объектісіне айналдырды.

1933 жылы Германияда Гитлердің билікке келуінен кейін НКВД құжаттарында Қазақстандағы немістер арасында «фашистік үгіттің таралуы» туралы айыптаулар күшейе түсті. Кеңес билігі Германиямен кез келген жанама байланыс нысанын – туыстардан келген хаттарды, сәлемдемелерді, неміс тіліндегі баспасөзді – қауіп көзі ретінде қарастырды.

НКВД материалдарында неміс тұрғындарының «Совет Одағы әлсірейді», «Германия күшейеді» деген мазмұндағы әңгімелер таратқаны туралы мәліметтер келтірілген. Мұндай пікірлер автоматты түрде контрреволюциялық әрекет деп бағаланып, айыптау негізіне айналды.

Шын мәнінде, Қазақстандағы немістің негізгі бөлігі ауыл шаруашылығымен айналысқан, саяси ұйымдарға қатысуға бейім емес, бейбіт қауым болатын. Алайда кеңестік саяси жүйеде кез келген еркін пікір, әсіресе шетелдік ақпаратқа негізделген әңгімелер күдік туғызып, «идеологиялық қауіп» ретінде қабылданды.

1934 жылдың тамызында НКВД жүргізген жедел шаралардың нәтижесінде: 10 неміс тобы «жасырын контрреволюциялық ұйымдар» ретінде тіркелді; 48 адам «ең белсенді антисоветтік элементтер» деген айып тағылып, қамауға алынды.

Бұл репрессиялық әрекеттер кейінгі жылдары, әсіресе 1937–1938 жылдардағы «Үлкен террор» кезеңінде кең көлемде жалғасын тапты. Тарихи құжаттар жүздеген неміс азаматтарының дәлелсіз айыптаулар негізінде тұтқындалып, жазықсыз қуғындалғанын айғақтайды.

1930-жылдары жүргізілген НКВД құжаттарында неміс қоныстарындағы діни топтардың белсенділігі, кулак элементтерінің ықпалы және шетелмен байланыс орнату әрекеттері «мемлекеттік қауіпсіздікке төнген қатер» ретінде сипатталады. 1933–1934 жылдары жүргізілген арнайы операциялар нәтижесінде репрессияға ұшыраған топтардың құрамы, орналасу аймақтары және олардың үстінен қозғалған айыптаулар нақты деректермен құжаттандырылған.

1934 жылғы НКВД материалдары бойынша қамауға алынған адамдар төмендегі өңірлерде тіркелген: Қарағанды облысы – 4 іс бойынша 13 адам; Шығыс Қазақстан облысы – 3 іс бойынша 22 адам; Ақтөбе облысы – 1 іс бойынша 4 адам; Оңтүстік Қазақстан облысы – 1 іс бойынша 7 адам; Алматы облысы – 1 іс бойынша 2 адам.

Бұл статистика неміс қоныстарында жүргізілген жедел шаралардың кең ауқымда болғанын және бақылаудың барлық өңірлерді қамтығанын айқын дәлелдейді.

Репрессиялық соққы ең алдымен төмендегі топтарға бағытталды: кулак элементтері; діни-сектанттық ұйымдардың жетекшілері; «Гитлер көмегі» деп сипатталған шетелдік байланыстарды ұйымдастыруға қатысы бар тұлғалар.

Кеңес билігі неміс қауымдастығындағы протестанттық, баптистік және өзге де діни ағымдардың шетелдік орталықтармен байланысын негізгі «идеологиялық қатер» деп бағалады.

НКВД құжаттарында тұтқындалғандардың әлеуметтік құрамына қатысты нақты статистикалық мәліметтер келтірілген: кулактар – 27 адам; арнайы қоныстандырылғандар – 11 адам; орта шаруа – 6 адам; спекулянт элементтері – 2 адам; қызметкер – 1 адам; кедей – 1 адам.

Айрықша назар аударатын маңызды жайт – 48 тұтқынның 24-і неміс діни-сектанттық қауымдарының жетекшілері болған. Бұл факт діни ұйымдарды «антисоветтік орталықтар» ретінде қараған кеңестік идеологиялық көзқарастың айқын көрінісі болып табылады.

1933–1934 жылдары жүргізілген тергеулер барысында НКВД Қазақстандағы неміс халқының әрекеттерін толықтай «дәлелденген контрреволюциялық қылмыс» ретінде сипаттады. Айыптаулардың мазмұны бірнеше негізгі бағыт бойынша жүйеленді.

НКВД құжаттарында Германиямен кез келген хат-хабар алмасу «Гитлеровская помощь» («Гитлер көмегі») деген атаумен беріледі. Шетелдегі туыстарға немесе неміс қайырымдылық ұйымдарына көмек сұрап жазылған хаттар репрессия үшін басты айыптаулардың бірі болды. Кеңес билігі мұндай байланыстарды шетелдік ықпалдың енуі және «антисоветтік байланыстарды нығайту» ретінде бағалады.

Германиядан келген хаттар, діни ұйымдардан жолданған ақпараттар, сондай-ақ эмиграцияға кеткен неміс азаматтарының әңгімелері НКВД тарапынан «фашистік үгіт» ретінде тіркелді. Шын мәнінде, ақпараттың көп бөлігі тұрмыстық сипатта болғанына қарамастан, кеңестік идеологиялық бақылау жүйесінде мұндай байланыстар «фашистік ықпалдың таралу арнасы» ретінде қарастырылды.

Арнайы қоныстардағы ауыр тұрмыс, аштық, еңбек міндеткерлігінің күшеюі және қысым туралы неміс тұрғындарының хаттарындағы шағымдар НКВД тарапынан «жала жабу» немесе «кеңес шындығын бұрмалау» деп танылды. Алайда тарихи зерттеулер бұл мәліметтердің көпшілігі ауыл шаруашылығындағы дағдарыс пен ұжымдастыру салдарынан туған шынайы жағдайды бейнелегенін көрсетеді.

НКВД тергеу материалдарында халықаралық діни және қайырымдылық ұйымдары «антисоветтік қызметпен» байланыстырылған. Олардың қатарында: баптистік қоғам «Брокгауз»; евангельдік көмек комитеті «Братья в нужде» («Мұқтаж бауырлар»); «Фаст и К-о» қоғамы және өзге де ұйымдар Кеңес немістерімен байланыс орнатқан «идеологиялық қауіпті топтар» ретінде сипатталды.

1933–1934 жылдары жүргізілген тергеу материалдары неміс халқы арасында «Германиямен байланыс орнату», «фашистік ықпалға қызмет ету», «жалған ақпарат тарату» секілді айыптаулардың кең таралғанын көрсетеді. Айыптаулардың басым бөлігі: арнайы дайындалған тергеу хаттамаларына; куәлардан күшпен алынған жауаптарға; тұрмыстық сипаттағы әңгімелердің саясиландыруына негізделді.

Сонымен қатар, НКВД неміс ауылдарында: партиялық-саяси жұмыстың іс жүзінде жүргізілмегенін; жергілікті кеңес қызметкерлерінің «дұшпан элементтердің ықпалына түскенін» айыптаған. Бұл – репрессияны тек тұрғындарға ғана емес, жергілікті кеңес аппаратына да бағыттаған кеңестік бақылау жүйесінің сипаты [1. 681-686].

Әдебиеттер

1. Омарбеков Т. «Зобалан», немесе күштеп ұжымдастыруға 1929-31 жылдары болған халықтың наразылығы мен қарсылығы, Алматы, «Санат» баспасы, 1994, 270 бет.
2. Из истории немцев Казахстана (1921–1975 гг.) : сборник документов / отв. ред. Г. А. Карпыкова ; сост. И. Н. Бухонова [и др.]. – Алматы ; Москва : Готика, 1997. – 375 с.

3. Из истории депортаций. Казахстан 1930–1935 гг. Сборник документов. – Алматы: LEM, 2012. – 772 с.

УДК 314.9(574)

ОСНОВЫ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ КАЗАХСТАНА

Марина Г.А. ЮКПУ имени Ө. Жанибеков, Шымкент

Түйін:

Халық аспектілерінде тұрақты дамуды қалыптастыру процесіне көзқарастарды өзгерту мәселесі қарастырылуда. Халық санының сөзсіз өсуі басымдыққа айналмайды, бірақ адам әлеуетін жоғары деңгейде ұстап тұру, теріс факторлардың әсерін азайту және қоғамның сапалық параметрлерін жақсарту Қазақстанның демографиялық тұрақтылығының динамикасын бағалаумен сипатталады.

Summary:

The problem of transformations of views on the process of formation of sustainable development in the aspects of population is considered. The priority is not the unconditional growth of the population, but the maintenance of a high level of human potential, reducing the impact of negative factors and improving the qualitative parameters of society, characterized by an assessment of the dynamics of demographic stability in Kazakhstan.

Теоретической основой демографической устойчивости является непрерывный рост населения, где имеют место снижение рождаемости, увеличение доли пожилых людей, но при этом наблюдается положительная динамика прогнозируемой продолжительности жизни и естественного прироста населения. В научной литературе проблемы устойчивости оцениваются через экономические, инфраструктурные, экономико-географические и социально-демографические показатели. Большинство исследователей под демографической устойчивостью показывают развитие демографических процессов и структур, которые позволяют эффективно выполнять свои внутренние и внешние функции в пространственно-временных рамках[1]. По мнению другой группы исследователей демографическая устойчивость не должна трактоваться узко, оценивая только половозрастные характеристики населения, она должна включать оптимальное соотношение количественных и качественных показателей, характеризующих население[2].

Теоретически исследователи сгруппировали ключевые аспекты демографической устойчивости[3]: во-первых, способность населения к самовоспроизводству, т.е. соотношение рождаемости и смертности; во-вторых, способность к развитию и воспроизводству возрастной и половой структуры; в третьих, демографическая нагрузка, отражающая отношение зависимого населения (дети и пожилые люди) к трудоспособному населению. Высокая демографическая нагрузка может создавать экономические трудности; в четвертых, миграция, которая влияет на численность, структуру и расселение населения, которая может как стабилизировать, так и дестабилизировать демографическую ситуацию; в пятых, социально-экономическое развитие влияет на рынок труда, социальные услуги и экономическое благополучие.

Среди факторов, способствующих демографической устойчивости являются[4]: 1. повышение уровня и условий жизни, доступ к образованию и здравоохранению, снижение смертности и рост рождаемости; 2. государственная поддержка семей и детей, которая может способствовать снижению смертности и росту рождаемости;

3. системная миграционная политика, способствовавшая росту трудоспособного населения и восполнению демографических потерь;
4. устойчивое развитие, учитывающее демографические аспекты при планировании социально-экономического развития.

Таким образом, это способность территории или сообщества к развитию и воспроизводству населения, к поддержке баланса между рождаемостью, смертностью и миграции, обеспечение социально-экономического и политического благополучия. Для этого нужен действительно комплексный подход, который учитывал бы половозрастную структуру, миграцию и нагрузку на трудоспособное население.

В Казахстане оценка демографической устойчивости характеризуется позитивной динамикой и растущим доминированием казахского этноса, что обусловлено высоким уровнем рождаемости и миграционными процессами. В то же время в перспективе сталкивается со снижением коэффициента рождаемости, старением населения, снижением коэффициента потенциальной поддержки.

За годы независимости страны численность населения выросла, и на 1 октября 2025 года достигла 20 445 231 человек, с преобладанием женского населения (10 423 863) и высокой долей молодежи. Мужское население составило – 9 993 079 человек. За полгода 2025 года в Казахстане родились 161,2 тыс. детей, число умерших составило 64,6 тыс. человек. Таким образом, естественный прирост населения составил 96,7 тыс. человек. Наибольший уровень рождаемости отмечен в Туркестанской области (21,94 на 1000 населения), Мангистауской области (20,98) и городе Шымкент (20,63). Вместе с тем самый высокий уровень смертности наблюдался в Северо-Казахстанской области (11,67 на 1000 населения), Восточно-Казахстанской (11,27) и Карагандинской (9,33) областях, что связано с возрастной структурой населения этих регионов. Это говорит о положительном естественном приросте, что позитивно для демографической устойчивости. Вместе с тем несмотря на исторически высокий уровень рождаемости, в последние годы наблюдается его спад. Коэффициент рождаемости снизился с 23,5 в 2021 году до 15,4 в 2025 году. Снижение суммарного коэффициента рождаемости (СКР отражает количество детей на одну женщину, он также уменьшился с 3,32 в 2021 году до 2,80 в 2024 году [5].

Уровень урбанизации варьируется, и наблюдается положительный естественный прирост, который обеспечивается в основном за счет рождаемости, несмотря на увеличение продолжительности жизни.

Возрастная структура населения: средний возраст населения – 31,94 года. Дети в возрасте до 17 лет составляют 33,97%, а молодежь (14–28 лет) – 19,72%. По оценке, на начало 2025 года: около 42,8% населения — люди до 25 лет, 48,0% — от 25 до 65 лет, и 9,2% — старше 65 лет.

Половая структура населения: женщин больше, чем мужчин: 51,29% против 48,71% [6]. Это указывает на достаточно «молодое» население, что является плюсом с точки зрения долгосрочной демографической устойчивости: много людей в трудоспособном возрасте и относительно небольшая доля пожилых пока.

Городское население – 12 974 824, **сельское** – 7 470 407 человек. Наибольшую долю городского населения составили Карагандинская (82,4%), Ұлытау (79,5%) и Ақтөбінская (76,2%) области, а наименьшую – Алматынская (19,4%), Туркестанская (25,3%) и Жамбылская (44,2%) области [7].

Этнический состав в основном казахский (70,4%), с существенной долей русского населения (15,5%). По итогам Национальной переписи населения 2021 года этнический состав выглядит следующим образом: казахи – 70,4%, русские – 15,5%, узбеки – 3,2%, украинцы – 2%, уйгуры – 1,5%, немцы – 1,2%, татары – 1,1%, азербайджанцы – 0,8%, корейцы – 0,6%, турки – 0,5%, дунгане – 0,4%, белорусы – 0,4%, таджики – 0,3% [8]. Этническая структура влияет на

рождаемость и демографические тренды — разные группы могут иметь разные коэффициенты рождаемости, возрастные профили и миграционные тенденции.

Средняя ожидаемая продолжительность жизни выросла в 2024 году на 75,44 года (по данным отчёта демографических трендов). Повышение продолжительности жизни — хороший знак, но в долгосрочной перспективе это может увеличить нагрузку на пенсионную систему и социальную инфраструктуру, если доля пожилых начнёт расти.

Сальдо миграции за январь–сентябрь 2025 года составило +10 200 человек (16 175 приехали, 5 975 уехали). Основной миграционный обмен — со странами СНГ (82,7% прибывших из СНГ). Плюсое миграционное сальдо добавляет население, что может укреплять демографическую устойчивость, но масштаб миграции не очень большой[9].

Прогнозы указывают на дальнейший рост, ожидая к концу 2050 года 26,3 млн человек. За первые шесть месяцев 2025 года (до июля) прирост населения составил ~104,4 тыс. человек[10]. При этом прогнозируется значительный рост доли пожилых, к 2050 году примерно каждый пятый казахстанец будет старше 60 лет. Это означает будущую демографическую нагрузку, больше пожилых — выше расходы на пенсии, здравоохранение и социальные услуги.

Сильные стороны демографической устойчивости:

- положительный естественный прирост населения (рождаемость выше смертности) в 2025 году — это стабилизирует численность населения;
- миграция в страну, хотя и умеренная, даёт дополнительный прирост;
- молодая возрастная структура (много людей до 25 и в трудоспособном возрасте) — это ресурс для экономики, работы, роста;
- рост продолжительности жизни — показатель развития здравоохранения и социальной инфраструктуры;

Риски и вызовы:

- демографическое старение в перспективе — прогнозируемое увеличение доли пожилых к 2050 году — создаёт значительную социально-экономическую нагрузку;
- увеличение продолжительности жизни может усилить потребность в ресурсах для здравоохранения и пенсионного обеспечения;
- при будущем старении может снизиться «демографическое окно» (доля трудоспособных), что потребует реформ в экономике, пенсионной системе, политике занятости;
- этнические различия в рождаемости могут влиять на демографическую динамику, особенно если какие-то группы будут иметь значительно ниже или выше рождаемость.

Таким образом, в текущий момент (2025 год) демографическая устойчивость Казахстана выглядит достаточно благоприятной, есть прирост населения, стабильная рождаемость, молодой возрастной состав, позитивные миграционные потоки. Но в долгосрочной перспективе появляются серьёзные риски, связанные со старением населения — если не принять меры (реформы в пенсионной системе, стимулы для рождаемости, развитие здравоохранения), демографическая нагрузка может стать значительной. Доля пожилых (60–65+) будет расти — по национальным оценкам, к 2050 ~1 из 5 граждан будет ≥60 лет (UAPF/национальные модели). Это повышает нагрузку на пенсии и здравоохранение[11].

. Урбанизация продолжится (Астана, Алматы, Шымкент — центры притяжения); городское население превысит 60% и более. (статистика миграции по регионам 2023–24 показывает сильную концентрацию). Трудоспособное население (15–64): в ближайшие 10–15 лет возможен переход от демографического «дивиденда» к его завершению — доля работающих возрастов может стабилизироваться, а затем сокращаться в доле от общего населения при одновременном росте пенсионной нагрузки.

Политические рекомендации (чтобы повысить демографическую устойчивость):

1. Семейная и фискальная поддержка молодых семей — пособия на третьего ребёнка, кредиты с льготой, доступное жильё в регионах, гибкие льготы по налогообложению. (цель — смягчить снижение TFR).
2. Миграционная политика, ориентированная на навыки — привлекать квалифицированных мигрантов, упростить признание дипломов, программы возвращения соотечественников. (миграция как управляемый инструмент демографии).
3. Реформа пенсионной системы и активная политика занятости 50+ — поэтапное повышение трудовой активности старших возрастов, переподготовка. Инвестиции в первичную медицину и профилактику — продление здоровой продолжительности жизни уменьшит нагрузку системы.
4. Региональная политика развития — стимулы для работы и жизни в областях (налоговые льготы, инфраструктура), чтобы смягчить урбанистическое давление.

Что нужно отслеживать в ближайшие 5 лет (индикаторы «раннего предупреждения»)

1. TFR по годам (ежегодные колебания).
2. Чистое миграционное сальдо (ежегодно).
3. Доля населения 60+/65+ и зависимость «работающие пенсионеры».
4. Продолжительность здоровой жизни (life expectancy, DALYs) и детскую и материнскую смертность.

Если сохранятся текущие демографические тенденции (умеренно высокий TFR + небольшая положительная миграция), к 2050 г. население Казахстана, скорее всего, составит ≈24–26 млн человек, при этом главным вызовом будет быстрое старение и давление на пенсии, здравоохранение; именно на это стоит ориентировать политику сейчас.

Литература

1. Гайфуллин А.Ю. Методический подход к оценке социальной устойчивости территориальных образований // Известия Уфимского научного центра РАН. 2016. № 1. - С.104–109; Киселева Н.Н. Устойчивое развитие социально-экономической системы региона : методология, исследования, модели, управление. - Ростов н/Д : Изд-во ЮФУ, 2008. 288 с.
2. Лазарева В.В., Зинченко М.В., Власова Н.Ю. Демографический аспект устойчивого развития приграничных регионов // Уровень жизни населения регионов России. 2017. № 2 (204). С. 23–28.
3. <https://www.google.com/search>;
4. Стрекалова Н.Д., Татарникова М.А., Фролова Н.Н. Демографическая политика в контексте устойчивого регионального развития // Креативная экономика. – 2022. – Т. 16, № 1. – С. 281–294. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=48092603>;
5. <https://stat.gov.kz/ru/news/o-demograficheskoy-situatsii-za-yanvar-iyun-2025-goda>
6. <https://stat.gov.kz/ru/news/o-demograficheskoy-situatsii-za-yanvar-iyun-2025-goda>
7. <https://stat.gov.kz/ru/news/o-demograficheskoy-situatsii-za-yanvar-iyun-2025-goda>
8. <https://stat.gov.kz/ru/news/o-demograficheskoy-situatsii-za-yanvar-iyun-2025-goda>
9. <https://stat.gov.kz/ru/news/o-demograficheskoy-situatsii-za-yanvar-iyun-2025-goda>
10. Finance KZ;
11. The Astana Times;

ӘӨЖ 94(54)

КҮРДТЕРДІҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫ: МЕСОПОТАМИЯДАН ҚАЗАҚСТАНҒА ДЕЙІН

С.Д. Мамраймов

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент қ.,
160000, Қазақстан Республикасы
e-mail: s_dauletuly@mail.ru

Резюме:

Статья посвящена этнической истории курдского народа и охватывает период от их формирования на основе смешения древнего населения Северной Месопотамии и иранских племён до переселения в Закавказье и Казахстан. Рассматриваются процессы расселения курдов в регионе в эпоху Сельджуков, их положение в составе Российской империи и последующие демографические изменения в советский период. Особое внимание уделено сталинским депортациям 1930-х годов, в ходе которых курдские семьи были принудительно переселены из Азербайджана и Армении в Казахстан; на основе архивных материалов анализируются их тяжёлые социально-бытовые условия и проблемы адаптации.

Summary:

The article explores the ethnic history of the Kurdish people, tracing their formation through the interaction of ancient Northern Mesopotamian populations with Iranian tribes and examining their subsequent migrations into the Caucasus and Kazakhstan. It discusses Kurdish settlement processes during the Seljuk period, their demographic and social development under the Russian Empire, and the transformations that occurred during the Soviet era. Particular attention is given to the Stalinist deportations of the 1930s, during which Kurdish families were forcibly relocated from Azerbaijan and Armenia to Kazakhstan; based on archival sources, the study highlights the severe living conditions and challenges faced by the deported communities.

Күрдтердің қалыптасуы Солтүстік Месопотамияның көне тұрғындары мен иран тайпаларының араласуы нәтижесінде жүзеге асты. Халық ретінде қалыптасу үдерісі Араб халифаты дәуірінде басталып, селжұқтар кезеңінде жалғасын тапты. Селжұқ сұлтандары алғаш рет ресми деңгейде «Курдистан» топонимін күрдтер қоныстанған аумақты білдіретін атау ретінде қолданған билеушілер болды.

Жаңа заманға дейін «курдтар» атауымен Загрос таулары, Жоғарғы Месопотамия және Армян қыратына кеңінен таралған, әртүрлі диалектілерде сөйлейтін иран тектес халықтар біртұтас этникалық бірлік ретінде қарастырылды. Курдистанның бөлінуі күрдтердің этникалық құрамына да әсер етті. X ғасырдан бастап күрд қауымдары Закавказье мен Иран аумағына тарала бастады. XIII ғасырда Курдистан Селжұқ мемлекетінің құрамына енді. Кіші Азия мен Каспий өңірінде күрд-түркі байланыстары тығыз жүріп, оның нәтижесінде кейбір күрд рулары түркіленсе, керісінше, жекелеген түркі тайпалары күрд руларының құрамына кірді.

XIX ғасырда түрік-орыс және орыс-парсы соғыстарының салдарынан бірнеше күрд тайпалық одақтары Түркия мен Ираннан Кавказға қоныс аударды. 1801 жылы Грузияның, сондай-ақ Гянджа, Қарабах және Шеки хандықтарының Ресей империясы құрамына енуінен кейін күрдтердің бір бөлігі Ресейдің бодандарына айналды. Олардың жекелеген отбасы топтары мен рулық бірлестіктері 1804–1813 және 1826–1828 жылдардағы орыс-парсы соғыстарынан кейін де Ресей Закавказьесінде қалып қойды. Бұлар Гүлістан (1813), Түркменчай (1828) және Адрианополь келісімдері бойынша Ресей құрамына өткен ауылдардың тұрғындары немесе Иран мен Түркия билігінің қысымынан, сондай-ақ жайылым іздеп, Әзербайжанға (ішінара – Арменияға) қоныс аударған көшпенділер еді. XIX ғасырдың соңына қарай Түркия мен Иранда болған жұт пен аштық салдарынан көптеген күрдтар жаппай түрде Закавказьеге қоныс аударды.

XIX ғасырдың аяғында генерал-лейтенант В.А. Карцов «Курдтар туралы жазбалар» атты зерттеуінде күрд халқының тегіне ерекше тоқталады. Оның пікірінше, күрдтер – Алдыңғы

Азияның ең ежелгі тұрғындарының бірі, тілдік және антропологиялық тұрғыдан арий тамырлы халықтардың қатарына жатады. Көне жазбалар мен тарихи айғақтарға сүйенсек, бұл халық ежелгі дәуірлерден-ақ шығыс Таврдың биік сілемдерін, Ефраттың шығысын бойлай созылған таулы өңірді және Загрос жоталарын тұрақты мекен еткен.

Уақыт өз өрнегін салып, ғасырлар өте келе күрд тайпалары қонысын кеңейте түсті. Карцов олардың тарихи-этнографиялық шегін былайша белгілейді: батыста – Ефрат өзені, оңтүстікте – Месопотамияның құнарлы жазығы және Луристан таулары, шығыста – Тах-Верды жотасы, ал солтүстікте – Аракс өзені. Осындай кең аймақта, әр шатқалы мен әр қыраты өз тарихын айтып тұрған өлкеде, күрд халқы қалың қауым құрап, көршілес халықтармен біте-қайнаса өмір сүріп келеді.

Күрд тайпаларының кейбірі өздерінің еркін көшпелі дәстүрін жалғастырып, аталған шекаралардан тыс аймақтарға да таралған. Сол арқылы олар Таяу Шығыс өркениетінің күрделі этникалық картасында өзіндік із қалдырды [1, 5-6.].

Тау мен даланың тоғысқан тұсы саналатын бұрынғы Тифлис губерниясының Ахалкалаки, Ахалцихе және Борчалы уездері – тарихтың сан қатпарлы кезеңдерінде күрд халқы баспана тапқан өңірлердің бірі. Бұл аймаққа қоныстанған күрд қауымдары, әсіресе езидтер, тағдырдың қатал сынағы мен отаны Түркиядағы қуғын-сүргіннен қашып келген босқындар болатын. Олар өздерімен бірге салт-дәстүрін, наным-сенімін, рухани болмысын ала келіп, жаңа мекенге тамыр жайды.

Месхетия жерінде XIX ғасырдың басында күрдтердің Квели бекінісі маңындағы елді мекендерде кездесуі – осы көші-қон толқынының айқын дәлелі. Көшпелі өмір сүріп, тағдыр айдаған сайын тау асып, өзен кешкен бұл халықтың осы өңірде болғанын тек этнографтардың далалық материалдары ғана емес, тарихи-әдеби деректер де растайды.

Тифлис губерниясындағы күрдтердің басым бөлігін – езидтер қауымы құрады. Олардың көпшілігі Түркиядан келсе, бір бөлігі Эриван губерниясынан үдере көшіп жеткен еді. Осылайша Кавказдың көпұлтты кеңістігінде күрдтердің де өз орны қалыптасып, ғасырлар бойғы этникалық өрнектің ажырамас бөлшегіне айналды [2, 76-б.].

Кавказ аумағындағы күрдтердің нақты саны жөніндегі ең сенімді деректер елдің 1801 жылы Ресей құрамына қосылғаннан кейін жарық көрген түрлі статистикалық жинақтарда бірізді түрде көріне бастайды. XIX ғасырдың соңында Тифлисте басылып шыққан «Закавказье өлкесі халқының статистикалық деректер жинағында» күрдтердің аймақ бойынша қоныстануы анық көрсетілген.

Аталған мәліметке сүйенсек, Ахалкалаки уезінде – 812, Ахалцихе уезінде – 1403, Борчалы уезінде – 203 күрд тұрғыны тіркелген. Батум округінде олардың саны 1699 адамға жеткен. Бұл – күрд қауымының сол кезеңдегі Кавказ кеңістігіндегі едәуір орны болғанын айғақтайтын маңызды құжаттық дәлел [3, 5–7-б.].

Әзербайжан күрдтеріне қарсы репрессиялардың басталуы КСРО Халық Комиссарлары Кеңесінің 1936 жылғы 17 желтоқсандағы № 2123-420сс қаулысымен айқындалды.

1937 жылғы 17 сәуірде Н. Ежов жолдаған хаттан белгілі болғандай, КСРО ПХК-не Әзербайжан КСР-інің шекаралық аудандарынан, негізінен Түркия және Иранмен шектес Нахичеван АКСР-інен 400 шаруашылықты көшіру және оларды шаруашылық жағынан орналастыру міндеті жүктелген. Оның ішінде 215 шаруашылық ауыл шаруашылығы саласына бейімдеу үшін, ал 185 шаруашылық «еңбек мақсатында пайдалану» үшін балық өнеркәсібіне, Қаратал күріш кеңшарына және Талдықорған қант қызылшасы кеңшарына бөлінді.

КСРО ХХК-нің 1936 жылғы 17 желтоқсандағы қаулысына сәйкес, Әзербайжан және Армения КСР-лерінен Қазақ КСР-іне 1937 жылдың соңында барлығы 553 күрд отбасы (3101 адам) көшіріліп, Алматы және Оңтүстік Қазақстан облыстарына орналастырылды. Ресми құжаттарда бұл контингенттің «контрреволюциялық элементтен, бұрын контрреволюциялық

кылмыстары үшін жазаланған тұлғалардан, контрабандашылардан, бандиттерден және олардың отбасыларының мүшелерінен» құралаыны атап көрсетілді.

1937 жылдың 27 қарашасында Шымкент қаласында Оңтүстік Қазақстан облыстық атқару комитетінің Президиумы «Оңтүстік Қазақстан облысының аудандарына 406 күрд қоныс аударушы шаруашылықтарды орналастыру туралы» арнайы қаулы қабылдады. Құжаттың «Ерекше папка» айдарымен жүргізілуі оның сол кезеңдегі саяси маңызын айқын көрсетеді.

Қаулы күрд қоныс аударушыларын облыс аумағына жоспарлы түрде орналастырудың негізгі ұйымдастырушылық тетіктерін айқындады. Жалпы саны 406 шаруашылық төрт ауданға бөлінді: Талас ауданына – 100, Қызылқұмға – 106, Шаян ауданына – 100 және Сары-Су ауданына – 100 шаруашылық бағытталды.

Құжатта аудандық атқару комитеттеріне қоныс аударушыларды бірден қабылдауға қажетті барлық жағдайды жасау міндеттелді. Атап айтқанда, түсірілетін пункттерде де, түпкілікті орналастыру орындарында да тұрғын үй-жайларды дереу дайындау жүктелді. Бұл шаралар депортацияланған халықты қысқа мерзімде тұрақтандыруды көздеді.

Қоныс аударушыларды белгіленген аудандарға екі тәулік ішінде жеткізу үшін барлық жұмыс істеп тұрған жүк автокөліктерін жұмылдыру туралы нұсқау берілді. Бұл шешім сол кезеңдегі көліктік инфрақұрылымның шектеулі мүмкіндіктеріне қарамастан, жылдам әрі үйлесімді көшіруді талап еткен мемлекеттік саясатпен байланысты болды.

Сонымен қатар, облыстық денсаулық сақтау бөліміне түсіру пункттерінде санитарлық өңдеу мен медициналық көмек көрсетуді, сондай-ақ қоныстандыру орындарында да медициналық қызметті ұйымдастыру міндеттелді. Бұл депортацияланған халықтың денсаулығын бақылау мен эпидемиологиялық қауіптің алдын алуға бағытталған шара еді.

Облыстық тұтынушылар одағына қоныс аударушылар орналасатын пункттерде нан ларьектері мен тұрмыстық қажетті тауарлар сататын сауда орындарының тұрақты жұмысын қамтамасыз ету тапсырылды [4].

1938 жылдың желтоқсанында Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша НКВД бастығы А.М. Титов облыстық атқару комитетінің төрағасы А.К. Қойшығұловқа «Күрд қоныс аударушыларын орналастыруға арналған қаржының пайдаланылуы және 1938 жылғы 13 желтоқсандағы жағдай бойынша орналастыру нәтижелері» жөнінде құпия баяндама-хат жолдады. Бұл құжат депортацияланған күрд қауымының Қазақстандағы алғашқы жылдардағы әлеуметтік жағдайын сипаттайтын маңызды дерек көзі болып табылады.

Баяндамада 1938 жылдың 10 желтоқсанына қарай облыс аумағында 344 күрд отбасы, барлығы 1736 адам бар екені көрсетілген. Олар облыстың алты ауданына бөлініп орналастырылған: Шаян ауданы – 64 отбасы (314 адам); Сары-Су ауданы – 86 отбасы (500 адам); Талас ауданы – 88 отбасы (430 адам); Созақ ауданы – 85 отбасы (370 адам); Свердлов ауданы – 17 отбасы (102 адам); Мақтаарал ауданы – 4 отбасы (20 адам)

Ұсынылған мәліметтер қоныс аударушылардың негізгі бөлігі ауылдық аудандарға шоғырландырылғанын көрсетеді. Бұл олардың еңбек ресурсы ретінде ауыл шаруашылығына бағытталғанын аңғартады.

1938 жылы Оңтүстік Қазақстан облыстық атқару комитеті күрд қоныс аударушыларына арналған тұрғын үйлерді салу жоспарын бекітіп, оны аудандарға 23 маусымда жіберді.

Күрд қоныс аударушылар үшін 404 тұрғын үй нысанына әрқайсысына 500 рубльден қаражат КСРО, Қазақ КСР-нің Халық Комиссарлары Кеңесі лимиттері бойынша бөлген. Дегенмен, колхоздардың теміржолдан қашық орналасуы және транспорттық құралдардың толық болмауы мәселесін ескере отырып, қосымша 300 рубльден қосымша қаражат бөлу ұсынылды. Алғашында бұл өтініш қабылданбағанымен, бірнеше есептік хабарламалардан кейін қазан айының басында қосымша қаражат бөлуге рұқсат берілді.

Осылайша, 1938 жылғы 10 желтоқсанға дейін күрд қоныс аударушыларының тұрғын үй құрылысына жалпы 281 600 рубль қаражат келіп түсті: оның 179 000 рублі – НКВД басқармасы арқылы, 102 600 рублі – Сельхозбанк арқылы қосымша бөлінген қаражат.

Қорыта келгенде, құрылыс жұмыстарының нәтижелері жоспарлық көрсеткіштерден төмен, сапасы нашар және әкімшілік жауапкершіліктің жоқтығы айқын көрініс тапқан. Бұл құжат 1930-жылдардағы депортациялық саясаттағы әкімшілік және ұйымдастырушылық кемшіліктерді, сондай-ақ қоныс аударушылардың әлеуметтік жағдайын нақты бейнелейді.

Оңтүстік Қазақстан облысына қоныс аударған күрд отбасыларының тұрмыстық жағдайы өте нашар болған. Қоныс аударушылардың көпшілігі үйлерінде ең қарапайым тұрмыстық заттардың болмауымен бетпе-бет келген: лампа, үстел, табурет, төсектер, ас үй ыдыстары, керосин және басқа да қажетті заттар жоқ.

Халықтың едәуір бөлігі киім-кешек пен аяқ киімге мұқтаж, әсіресе балалар мен оқушылар арасында. Мұндай тұрғындар саны шамамен 15% құрайды және олар мүлдем аяқ киімсіз жүр. Қоныс аударушылардың тұрмыстық жағдайы өте қиын. Бұл мәселені шешу үшін жылдам әрі нақты шаралар қабылдау қажет [5].

Қорытынды. XX ғасырдың 30-жылдарындағы сталиндік репрессиялық саясат күрд халқының тағдырына ауыр соққы болып тиді. Әзербайжан мен Армениядан Қазақстанға күштеп көшірілген мыңдаған күрд отбасы жаңа ортада қиын тұрмыстық жағдайлармен бетпе-бет келді. Мұрағаттық материалдар олардың қоныстандыру барысындағы әкімшілік олқылықтарды, әлеуметтік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігін және өмір сүру деңгейінің төмендігін айқын көрсетеді. Соған қарамастан, депортацияланған қауым өкілдері жаңа ортаға бейімделіп, Қазақстанның көпэтносты қоғамының ажырамас бөлігіне айнала білді. Бұл тарих – күрд халқының төзімділігінің, мәдени тұтастығының және тарихи тағдырдың күрделі сындарына қарамастан өміршеңдігін дәлелдейтін маңызды дерек.

Әдебиеттер

1. Карцов В.А.Заметки о курдах / Ген. штаба полк. Карцов. – Тифлис: тип. канц. Главнонач. гр. ч. на Кавказе, 1896. – 48 с.
2. Аристова Т.Ф. Материальная культура курдов XIX – первой половины XX в. Проблема традиционно-культурной общности. М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. – 231 с.
3. Свод статистических данных о населении Закавказского края, извлеченных из посемейных списков 1886 г. / издан по распоряжению Главноначальствующаго гражданскою частию на Кавказе Закавказским статистическим комитетом. - Тифлис : Тип. И. Мартиросянца, 1893. - XV, [899], 52 с.
4. ТО МА. 121қ., 6 т., 7-іс.,31п.
5. ТО МА. 121қ., 6 т., 9-іс.,7-11пп.

Жастарды этномәдени құндылықтар негізінде тәрбиелеудің педагогикалық аспектілері

УДК (372.8:796)

ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ЖӘНЕ ЭТНОМӘДЕНИ ТҮЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ

Сабырханов Мұрат Шалхарбайұлы

Түркістан облысы, Жетісай ауданы

«№44 «Жаңа дала» жалпы білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Резюме

В статье рассматривается роль внедрения национальных видов спорта в школьные уроки физической культуры для повышения физической подготовленности учащихся и развития их этнокультурных личностных качеств. Исследование анализирует воспитательное значение национальных игр, их потенциал в формировании двигательных навыков и вклад в укрепление национальной идентичности школьников. Установлено, что систематическое использование элементов национального спорта не только повышает физическую активность учащихся, но и способствует формированию патриотизма, ответственности, сотрудничества и уважения к культурному наследию.

Summary.

This article examines the role of integrating national sports into school physical education lessons in enhancing students' physical readiness and developing their ethnocultural personal qualities. The study analyzes the educational value of traditional games, their potential for developing motor skills, and their contribution to strengthening students' national identity. It was found that the systematic use of national sport elements not only increases students' physical activity but also fosters patriotism, responsibility, cooperation, and respect for cultural heritage.

Қазақстанның көпғасырлық мәдениетінде ұлттық спорт түрлері – халықтық тәлім-тәрбиенің, батырлық дәстүрдің және қозғалыс мәдениетінің негізгі элементтерінің бірі. Қазіргі білім беру жүйесінде дене шынықтыру сабақтарын ұлттық ерекшеліктермен толықтыру оқушылардың дене мүмкіндіктерін жетілдірумен қатар, олардың этномәдени тұлғалық қасиеттерін тәрбиелеудің тиімді жолы ретінде қарастырылады. Ұлттық ойындар мен спорт түрлері (көкпар, аударыспақ, арқан тарту, асық ату, тоғызқұмалақ, қыз қуу, жамбы ату) оқушылардың қимыл-қозғалыс қабілеттерін дамытумен бірге тарихи-мәдени мұраға қызығушылықты арттырады. Бүгінгі таңда дене шынықтыру бағдарламасында ұлттық спорт элементтерін кеңінен қолдану – оқушылардың патриоттық сезімін, әлеуметтік белсенділігін, ынтымақтастық дағдыларын қалыптастырудың маңызды тетігі болып отыр.

Бұл зерттеу жалпы білім беретін мектептердің 5–7-сынып оқушыларының дене дайындығын және этномәдени тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда ұлттық спорт түрлерінің әсерін анықтау мақсатында жүргізілді. Зерттеу барысында педагогикалық эксперимент, бақылау, сауалнама және салыстырмалы талдау әдістері кешенді түрде қолданылды. Материал ретінде үш мектептен таңдалған 126 оқушы қатысты. Оқушылар екі топқа бөлінді: эксперименттік топқа дене шынықтыру сабақтарында ұлттық спорт түрлері (арқан тарту, асық ату, теңге ілуге негізделген ептілік жаттығулары, аударыспақ элементтері, қыз қууға бейімделген жылдамдық жаттығулары, командалық ұлттық эстафеталар) жүйелі енгізілді, ал бақылау тобы дәстүрлі бағдарлама бойынша сабақ алды. Сабақтар үш ай бойы аптасына екі рет жүргізілді. Әр сабақта оқушылардың күш, жылдамдық, ептілік, икемділік және тепе-теңдік дағдыларын дамытуға бағытталған тапсырмалар орындалды. Сонымен қатар этномәдени қасиеттердің қалыптасуын анықтау мақсатында оқушылармен қысқаша сауалнама жүргізіліп,

олардың ұлттық мәдениетке қызығушылығы, топтық өзара әрекеттестікке дайындығы, ынтымақтастық, жауапкершілік сияқты көрсеткіштері зерттелді. Жиналған мәліметтердің сенімділігін арттыру үшін бақылау сабақтары кезінде бейнефиксация жасалып, оқушылардың белсенділік динамикасы мен эмоциялық қатысу деңгейі сараланды. Статистикалық өңдеу барысында орташа мән (М), пайыздық өзгеріс (%), салыстыру көрсеткіштері қолданылып, экспериментке дейінгі және кейінгі нәтижелер салыстырылды.

Зерттеу нәтижелері ұлттық спорт түрлерін жүйелі түрде қолданған эксперименттік топ оқушыларының дене дайындығы бірқатар маңызды көрсеткіштер бойынша айтарлықтай жақсарғанын көрсетті. Үш айлық цикл соңында күш көрсеткіштері орта есеппен 18%, жылдамдық жаттығулары 10%, ептілік пен үйлесімділік 15–17%, ал жалпы шыдамдылық 12–14% жоғарылағаны анықталды. Бұл өсім бақылау тобымен салыстырғанда едәуір жоғары болды, себебі дәстүрлі бағдарламада мұндай динамика тек 4–6% деңгейінде байқалды. Оқушылардың қозғалыс мәдениеті де күшейді: дәлдік, лактыру, секіру, тепе-теңдік сақтау сияқты қимылдар ұлттық ойындардың табиғи құрылымына байланысты тиімді дамыды. Сонымен қатар этномәдени тұлғалық қасиеттерді зерттеу нәтижелері эксперименттік топта оқушылардың ұлттық мұраға қызығушылығы 31%, топпен жұмыс істеу дағдысы 28%, жауапкершілік пен тәртіптілік 24%, ал өзара көмек және достық қатынас деңгейі 33% артқанын көрсетті. Сабаққа қатысу белсенділігі бұрынғыға қарағанда 20–25% жоғары болды, оқушылар ұлттық ойындарды асыға күтетінін, сабақтың жағымды эмоционалдық атмосферада өтетінін атап өтті. Бақылау тобы мұндай өзгерістерді көрсеткен жоқ. Эксперимент аяқталған кезде мұғалімдердің өздері де ұлттық спорт түрлерінің оқушылардың физикалық және рухани дамуына ықпалы бар екенін, әсіресе ынтымақтастық, тәртіп, батылдық және мәдени мұраға құрмет дағдыларын қалыптастыруда нәтижесі жоғары екенін растады. Жалпы алғанда, ұлттық спорт элементтерін жүйелі қолдану оқушылардың дене дайындығын ғана емес, этномәдени тұлғалық қалыптасуын да айтарлықтай жақсартатыны ғылыми тұрғыда дәлелденді.

Материалдар мен әдістері

Зерттеу үш негізгі әдіске сүйенді:

1. Талдау және жүйелеу әдісі

Ұлттық спорттың тәрбиелік және дене шынықтырудағы рөлін сипаттайтын ғылыми еңбектерге, педагогикалық тұжырымдамаларға шолу жасалды.

2. Педагогикалық бақылау

Мектептегі дене шынықтыру сабақтарында ұлттық ойындарды қолдану барысы, оқушылардың қызығушылығы, белсенділігі және дене дайындығындағы өзгерістер бақылауға алынды.

3. Практикалық эксперимент

5–7-сынып оқушылары қатысқан сабақтарда арқан тарту, асық ату, қыз қууға бейімделген жүгіру жаттығулары, аударыспақтың жеңіл түрлері, қимыл-қозғалыс эстафеталары жүргізілді. Эксперимент нәтижелері оқушылардың күш, жылдамдық, тепе-теңдік, икемділік және командалық жұмыс көрсеткіштерінің жақсарғанын көрсетті.

Нәтижелер

Зерттеу нәтижелері ұлттық спорт түрлерінің оқу процесіне енгізілуі оқушылардың келесі қабілеттерінің айтарлықтай артқанын көрсетті:

1. Дене дайындығының жақсаруы

- күш көрсеткіштері – 12–18%
- шыдамдылық – 10–14%
- жылдамдық – 7–10%
- тепе-теңдік және үйлесімділік – 15% шамасында

2. Қозғалыс дағдыларының дамуы

Ұлттық ойындар қозғалыс мәдениетін табиғи түрде қалыптастырады: жүгіру, секіру, лақтыру, үйлестіру, ептілік, дәлдік.

3. Этномәдени тұлғалық қасиеттердің қалыптасуы

Оқушыларда:

- ұлттық мәдениетке қызығушылық,
- патриоттық сана,
- өзара көмек,
- әділдік,
- жауапкершілік,
- үлкенді сыйлау,
- командалық рух сияқты қасиеттер айқын дамыды.

4. Сабаққа қызығушылықтың артуы

Ұлттық ойындар енгізілгенде оқушылардың қатысу белсенділігі 20–25% өсті.

Талқылау

Ұлттық спорт түрлерінің дене шынықтыру сабағындағы маңыздылығы екі негізгі бағытпен айқындалады:

Физикалық дамыту: Ұлттық ойындар табиғи қозғалысқа негізделгендіктен, жас ерекшеліктеріне сәйкес, денсаулықты нығайтуға және моторлық қабілеттерді жетілдіруге өте қолайлы.

Этномәдени тәрбие: Ұлттық ойындар оқушыны мәдени жалғастыққа, салт-дәстүрді тануға, Ұлық Дала құндылықтарын бағалауға тәрбиелейді. Осылайша, дене шынықтыру сабағы тек физикалық дамудың емес, мәдени-рухани дамудың да алаңына айналады.

Қазіргі педагогикада ұлттық мазмұнды интеграциялау тұлғаның тұтастай дамуына тиімді модель ретінде танылуда. Бұл Қазақстанның көпэтносты қоғамында әлеуметтік үйлесімділік пен рухани жаңғыру идеяларымен үндеседі.

Зерттеу нәтижелері ұлттық спорт түрлерін дене шынықтыру сабақтарына енгізу оқушылардың дене дайындығын едәуір арттыратынын және этномәдени тұлғалық қасиеттерін дамытуда маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Ұлттық ойындар оқыту процесін қызықты, мазмұнды, мәдени астарлы етіп, оқушылардың ұлттық болмысын қалыптастыруға және әлеуметтік құндылықтарды сіңіруге мүмкіндік береді. Сондықтан ұлттық спорт элементтерін жүйелі түрде қолдану – мектептегі дене тәрбиесін жетілдірудің тиімді әрі педагогикалық тұрғыдан мәнді бағыт.

Әдебиеттер

1. Әбдіғаппарова, Г. (2021). Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні. Алматы: Білім баспасы.
2. Жолдасбекова, С., & Қаракөзова, Ш. (2020). Қазақстан мектептеріндегі дене тәрбиесінің этномәдени бағыттары. Педагогика және психология, 3(44), 55–62.
3. Төтенаев, Б. (2019). Қазақтың ұлттық спорт ойындары. Алматы: Қазақ университеті.
4. Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. (2020). Physical Education Curriculum for Secondary Schools. Astana: MES RK.
5. Pehlivan, Z. (2015). Traditional games and their role in children's physical development. Journal of Physical Education Research, 2(1), 24–32.
6. Lee, J., & Chen, S. (2019). Cultural-based physical education programs and identity development in youth. International Journal of Physical Education, 56(2), 18–27.

УДК (373:512)

МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Жириенбаева Гаухар Оңалбайқызы

Түркістан облысы, Жетісай ауданы

«№44 «Жаңа дала» жалпы білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Резюме

В данной статье рассматриваются педагогические возможности интеграции этнокультурных ценностей в обучение школьной математики. Описываются способы повышения интереса учащихся к предмету через использование национальных мер длины, орнаментов, геометрии юрты, традиционных методов вычисления и элементов народного математического наследия. Анализируются эффективные методы усвоения математических понятий на основе этнокультурного содержания, обосновываются преимущества личностно-ориентированного и ценностного подходов в обучении. Автор определяет положительное влияние этнокультурной интеграции на развитие логического, пространственного, символического и алгоритмического мышления учащихся. Результаты исследования показали, что применение этнокультурных материалов способствует повышению познавательной активности, культурной идентичности и математической грамотности школьников.

Summary

This article examines the pedagogical possibilities of integrating ethnocultural values into school mathematics education. It describes ways to increase students' interest in the subject through the use of traditional units of measurement, national ornaments, yurt geometry, traditional calculation methods, and elements of folk mathematical heritage. The article analyzes effective methods for teaching mathematical concepts based on ethnocultural content and substantiates the advantages of value-based and learner-centered approaches. The author identifies the positive impact of ethnocultural integration on the development of students' logical, spatial, symbolic, and algorithmic thinking skills. The research findings indicate that the use of ethnocultural materials enhances students' cognitive activity, cultural identity, and mathematical literacy.

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқушылардың ұлттық мәдениетін сақтай отырып, оларды әлемдік ғылыми кеңістікке бейімдеу. Осы тұрғыда математика пәнін этномәдени мазмұнмен байланыстыра оқыту өзектілікке ие.

Бұл мақалада мектеп математикасын этномәдени құндылықтармен кіріктіре оқытудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Ұлттық өлшемдер, ою-өрнектер, киіз үй геометриясы, дәстүрлі есептеу тәсілдері және халықтық математикалық мұра элементтері арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыру жолдары сипатталады. Этномәдени мазмұн негізінде математикалық ұғымдарды меңгертудің тиімді әдістері талданып, тұлғалық-бағдарлы және құндылықтық бағыттағы оқытудың артықшылықтары негізделеді. Автор этномәдени интеграцияның оқушылардың логикалық, кеңістіктік, символдық және алгоритмдік ойлау дағдыларына оң әсерін анықтайды. Зерттеу нәтижелері этномәдени материалдарды қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін, мәдени сәйкестігін және математикалық сауаттылығын дамытуға ықпал ететінін көрсетті.

Математика – ғылымдардың анасы ғана емес, сондай-ақ халықтың мәдени кодының бір бөлігі. Қазақ халқының дәстүрлі тұрмыс-тіршілігі, қолөнер үлгілері, есептеу тәжірибелері, құрылымдық өлшемдері математикалық ойлаудың табиғи үлгілері болып табылады. Әсіресе ою-өрнектердегі симметрия, киіз үйдің кеңістік құрылымы, ұлттық өлшем жүйелері арқылы оқушылар күрделі математикалық ұғымдарды жеңіл қабылдайды.

Этномәдени мазмұнмен байытылған математикалық білім оқушының пәнге деген мотивациясын арттырып қана қоймай, тұлғалық дамуына, өзіндік мәдени сәйкестігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты – мектеп математикасында этномәдени құндылықтарды тиімді қолданудың ғылыми-әдістемелік негіздерін талдау және оның педагогикалық нәтижелілігін көрсету.

Негізгі бөлім

1. Этномәдени құндылықтардың математикалық біліммен байланысы

Қазақ халқының мәдени мұрасында математиканың элементтері ерекше орын алған. Елдің тұрмыстық тәжірибесінде қалыптасқан өлшемдер практикалық есептеулердің негізі болған:

Қарыс, сүйем, күлі, шақырымдық халықтық өлшемдер — шамаларды өлшеудің қарапайым, практикалық үлгілері.

«Қозы көш», «тай шаптырым», «ет асым уақыт» сияқты кеңістік пен уақыт өлшемдері — қазіргі метрлік жүйедегі шамалардың баламалары.

Ою-өрнектердегі фриздік және симметриялық құрылымдар — геометриядағы осьтік, центрлік, айналық симметрия ұғымдарын түсіндірудің табиғи моделі.

Киіз үйдің геометриялық моделі — шеңбер, конус, цилиндр және трапеция сияқты фигураларды тірі үлгіде көрсетуге мүмкіндік береді.

Мұндай этноматематикалық элементтер абстрактылы математиканы өмірмен байланыстыруға жағдай жасайды, оқушының әлемді математикалық құрылым ретінде түсінуін қалыптастырады.

2. Математика сабақтарындағы этномәдени мазмұнның педагогикалық маңызы

Этномәдени мазмұнды пайдалану бірнеше педагогикалық міндетті шешуге мүмкіндік береді:

Ұлттық материалдармен жұмыс жасау математиканы оқушының жеке тәжірибесіне жақындатады, күрделі ұғымдарды жеңілдетеді, пәнге деген ішкі қызығушылықты күшейтеді.

Оқушылар ою-өрнектердің мәнін, өлшемдік жүйелерді, дәстүрлі есептеу тәсілдерін зерттеу арқылы ұлттық мәдениетті құрметтеуге үйренеді.

Әр этникалық топтың мәдени элементтері енгізілгенде оқушылар өзін оқыту процесінің белсенді субъектісі ретінде сезінеді.

Топтық жобаларда қазақ, өзбек, ұйғыр, орыс және басқа этностардың ою-өрнектері немесе өлшем жүйелері қолданылып, өзара құрмет пен толеранттылық күшейеді.

3. Этномәдени бағыттағы математикалық тапсырмалар үлгілері

Ою-өрнек фрагменттерін симметрия түрлеріне жіктеу: айналық, осьтік, центрлік симметрияны анықтау.

Киіз үйдің шеңберін өлшеп, $U = 2\pi r$ формуласы арқылы оның ұзындығын есептеу.

Халықтық өлшемдерді метрге түрлендіру:

1 қарыс $\approx 18\text{--}20$ см, 1 құлаш $\approx 160\text{--}180$ см

Оюдағы қайталанатын элементтерді функциялардың периодтылығымен байланыстыру.

Бұл тапсырмалар тек математикалық білімді дамытып қоймай, оқушының мәдени дүниетанымын байытады.

4. Этномәдени интеграцияның тұлғалық дамуға әсері

Этномәдени мазмұнмен жұмыс жасаған оқушыларда:

- ұлттық мәдениетке қызығушылық артады;
- шығармашылық және зерттеушілік қабілеттер дамиды;
- кеңістіктік және логикалық ойлау күшейеді;
- мәдени коммуникация, топтық жұмыс дағдылары жетіледі;
- өзіндік этникалық сәйкестік қалыптасады.

Мұндай тәсіл оқу-тәрбие процесін тұлғалық-әлеуметтік дамуға бағыттайды.

Зерттеу барысында:

- педагогикалық және психологиялық әдебиеттерге талдау;
- этнопедагогикалық материалдарды жинақтау;

- этномәдени мазмұнды тапсырмалар құрастыру;
- 6–8 сыныптарда сабақ үлгілерін апробациядан өткізу;
- бақылау, сауалнама, сұхбат және нәтижелерді салыстырмалы талдау әдістері қолданылды.

Оқушылардың қызығушылық деңгейін анықтауға арналған Likert шкаласы, пәнді меңгеру деңгейін бағалауға арналған бақылау тапсырмалары пайдаланылды.

Сабақтарда ұлттық өлшемдер, ою-өрнек үлгілері, киіз үй макеті, цифрлық 3D модельдер қолданылды.

Нәтижелер

Зерттеу нәтижелері этномәдени мазмұнды қолданудың тиімділігін көрсетті:

- Пәнге қызығушылық 28–35% артты.
Бұл көрсеткіш сабақтағы белсенділік, сұрақ қою жиілігі және қосымша тапсырмалар орындау деректері арқылы анықталды.
- Геометрия тақырыптарын меңгеру жеңілдеді.
Симметрия, айналу денелері, көпбұрыштар этномәдени элементтермен байланыстырылғанда түсіну деңгейі жоғары болды.
- Оқушылардың ұлттық мәдениетке қатысты танымы кеңейді.
83% оқушы ою-өрнектің математикалық құрылымын алғаш рет танығанын айтты.
- Математикалық ойлау сапасы артты.
Логикалық, салыстыру, моделдеу дағдыларында оң өзгерістер байқалды.

Жалпы этномәдени тапсырмалар оқушылардың математикалық сауаттылығы мен мәдени даму көрсеткіштерін бірдей арттырды.

Қорытынды

Мектеп математикасын этномәдени құндылықтар негізінде оқыту — қазіргі білім беруде маңыздылығы жоғары педагогикалық бағыт. Ұлттық мұра элементтерін кіріктіру арқылы оқушылардың логикалық ойлауы, кеңістіктік түсінігі, шығармашылығы және рухани мәдениеті дамиды.

Этномәдени тәсіл оқытудың мағыналы болуына, пәннің өмірмен байланысын көрсетуге және Қазақстан қоғамындағы мәдени бірлікті нығайтуға үлес қосады. Сондықтан математика мұғалімдері ұлттық мазмұнды сабақтарға ғылыми-әдістемелік тұрғыда енгізіп, оқытуды тұлғалық және мәдени бағытта ұйымдастыруы қажет.

Әдебиеттер

1. Алимжанов, Қ., & Наурызбаева, А. (2018). Этнопедагогика негіздері. Алматы: Білім.
2. Айтпаева, Ә. (2020). Қазақ этномәдени мұрасын білім беру үдерісінде қолданудың ғылыми негіздері. Қазақстан мектебі, 4, 12–18.
3. Жұмабаев, М. (2022). Математика сабақтарында ұлттық мазмұнды тапсырмаларды қолдану. Педагогика және психология, 3(52), 45–51.
4. Қалиев, Ж. (2017). Халық педагогикасының негіздері. Алматы: Пауан.
5. Ascher, M. (2002). Mathematics Elsewhere: An Exploration of Ideas Across Cultures. Princeton University Press.

МЕКТЕПТЕГІ ТАРИХ ЖӘНЕ ТҰЛҒАНЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ МӘСЕЛЕСІ**Бекеева Шынар Өмірзаққызы**

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Т. Рыскулов ауылы, М. Ломоносов атындағы мектеп-гимназиясы, тарих пәні мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы преподавания предмета «История» в школе и социализации личности. Оценены социальные функции истории, её роль в формировании личности, а также основные принципы социализации, которые реализуются в процессе обучения. Описание влияния школьного курса истории на социализацию личности, значение этого предмета в развитии культурных ценностей, национального наследия, моральных принципов и социальной ответственности. Сделаны научно-теоретические и практические выводы о значении истории для социализации учащихся.

Summary

This article explores the issues of teaching history in school and the process of socialization of the individual. The social functions of history, its role in the formation of the personality, and the main principles of socialization that are implemented during the teaching process are discussed. The impact of the school history curriculum on the socialization of the individual, its significance in the development of cultural values, national heritage, moral principles, and social responsibility are examined. Theoretical and practical conclusions are drawn regarding the importance of history in the socialization of students.

Кіріспе**1.1 Тарих пәнінің мәні және мақсаты**

Тарих пәні – адамзаттың өткен тәжірибесін, қоғамның қалыптасу, даму жолдарын зерттейтін ғылым. Мектеп тарихы болашақ ұрпақтың тұлғалық дамуында маңызды рөл атқаратын пәндердің бірі. Оның мақсаты – оқушыларға әлемнің тарихын, ұлттық және халықаралық маңызды оқиғалар мен тұлғаларды таныстыру ғана емес, сонымен қатар адамгершілік, патриоттық, азаматтық сезімдерді қалыптастыруға, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды түсінуге үйрету болып табылады. Тарихтың оқу үдерісінде білім беру мақсаттары білім мен дағдыларды ғана қамтып қоймай, адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға да бағытталады.

1.2 Мектепте тарих пәнін оқыту және тұлғаны әлеуметтендіру мәселелері

Тарих пәнін оқыту мектептің басты міндеттерінің бірі болып табылады, себебі ол оқушының тарихи санасын қалыптастыруға, ұлттық мәдениетті, дәстүрлер мен мұраны қадірлеуге ықпал етеді. Бұл пән тұлғаның әлеуметтену үдерісіне терең әсер етеді. Тарих сабақтары оқушыларды қоғамның бір бөлігі ретінде көруді, олардың өз елінің тарихы мен мәдениетін мақтан тұтуға үйретеді. Сонымен қатар, тарих пәнін оқыту оқушыларға өткеннің сабақтарын үйрете отырып, қазіргі заманның әлеуметтік және саяси құбылыстарын терең түсінуге мүмкіндік береді.

1.3 Тарих пәнінің оқушы тұлғасын әлеуметтендірудегі рөлі

Тарих пәнінің оқушы тұлғасын әлеуметтендірудегі рөлі ерекше. Ол тек білім берумен ғана шектелмейді, сонымен қатар оқушыларды өзін-өзі тануға, өз орны мен рөлін түсінуге бағыттайды. Тарихтың оқушылардың азаматтық сана-сезімін, патриоттық сезімін, құндылықтарды құрметтеу және әлеуметтік жауапкершілікті сезіну қабілеттерін дамытудағы маңызы зор. Осылайша, тарих пәні оқушыларға әлем мен қоғамды тереңірек түсінуге көмектесіп, олардың тұлғалық әлеуметтенуін жүзеге асырады.

2. Тарих пәнінің әлеуметтендіру үдерісіндегі маңызы**2.1 Тарихтың әлеуметтік және мәдени қызметі**

Тарих – қоғамның мәдени мұрасы мен әлеуметтік өмірінің айнасы. Ол ұрпақтар арасындағы байланысты орнатып, ұлттық сана мен мәдениетке құрметпен қарауды

қалыптастырады. Тарих пәні арқылы оқушылар өткеннің маңызды кезеңдері мен оқиғалары туралы мәлімет алады, бұл олардың әлеуметтік жауапкершілік сезімін және азаматтық ұстанымдарын нығайтады. Тарих пәнінің мақсаты – оқушыларды ұлттық құндылықтарды қадірлеуге, әр түрлі мәдениеттерді танып білуге және басқа халықтардың тарихын құрметтеуге тәрбиелеу.

2.2 Ұлттық сана мен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыру

Тарих пәні арқылы оқушылар ұлттық сана-сезімін дамытады. Мектепте оқытылатын ұлттық тарихымыз, батырларымыз бен ұлы тұлғаларымыз туралы мәліметтер оқушылардың патриоттық сезімін арттырады. Азаматтық жауапкершілік, елге, қоғамға деген сүйіспеншілік пен құрмет сияқты қасиеттер тарих пәні арқылы қалыптасады. Бұл білім ұрпақтың санасына сіңіп, оларды еліміз үшін жауапкершілікті сезінуге итермелейді.

2.3 Тарих сабақтарында адамның әлеуметтік құндылықтарын ұғындыру

Тарих сабақтары оқушыларға әлеуметтік құндылықтарды түсіндіруде маңызды рөл атқарады. Тарих пәні оқушыларды қоғамда қабылданған құндылықтарға, моральдық нормаларға, әділдікке және демократияға үйретеді. Тарихтағы ұлы тұлғалардың іс-әрекеттері мен жетістіктері оқушыларға әлеуметтік жауапкершілік пен адамдар арасындағы қарым-қатынасты түсінуге көмектеседі.

3. Тұлғаны әлеуметтендірудің теориялық негіздері

3.1 Әлеуметтендіру теориясы және оның білім беру саласындағы қолданылуы

Әлеуметтендіру теориясы жеке тұлғаның қоғамдағы орны мен рөлін тану процесін сипаттайды. Білім беру процесінде әлеуметтендірудің маңызды рөлі бар, өйткені ол оқушылардың әлеуметтік ережелер мен нормаларды, мәдени құндылықтарды игеріп, қоғамда өз орнын табуға көмектеседі. Тарих пәні, әсіресе, жастардың әлеуметтендіру процесінде маңызды рөл атқарады, өйткені ол ұрпақтар арасындағы сабақтастықты қалыптастырады және қоғамдық құндылықтарды жеткізеді.

3.2 Тұлғаны әлеуметтендіру үрдісінің психологиялық аспектілері

Әлеуметтендірудің психологиялық аспектілері тұлғаның әлеуметтік ортаға бейімделуі, өз көзқарастарын қалыптастыруы мен қоғамда өзін-өзі жүзеге асыруы процесінде айқын көрінеді. Тарих пәні оқушыларды тарихи тұлғалар мен оқиғалар арқылы әлеуметтік-мәдени құндылықтарды бағалауға, сондай-ақ олардың өзіндік ұстанымдарын дамытуға ықпал етеді.

3.3 Тұлғаның әлеуметтенуінде отбасылық және қоғамдық ортаның рөлі

Тұлғаның әлеуметтену процесіне отбасы мен қоғамдық орта маңызды әсер етеді. Мектеп тарих пәні отбасында немесе қоғамдық ортада қалыптасқан құндылықтармен ұштасып, оларды нығайтуға көмектеседі. Тарих пәні оқушыларды қоғамда өзінің жауапкершілігін сезініп, әлеуметтік жауапкершілік пен ұжымдық құндылықтарды бағалауға тәрбиелейді.

4. Мектеп тарихының тұлғаны әлеуметтендірудегі әдіснамалық аспектілері

4.1 Тарихты оқытудың инновациялық әдістері

Бүгінгі күні тарих пәнін оқытуда инновациялық әдістердің кеңінен қолданылуы маңызды. Әдістер оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың тарихқа деген қызығушылығын оятады. Мектеп тарихын оқытуда электронды ресурстар, интерактивті тақталар, жобалық жұмыстар және тарихқа қатысты кинофильмдер мен деректі фильмдер қолдану тиімді болып табылады.

4.2 Тұлғаны әлеуметтендіруге бағытталған жобалық әдіс

Жобалық әдіс оқушылардың әлеуметтік және азаматтық мәселелерді шешуге қатысуын ынталандырады. Тарих пәнінде жобалық әдіс қолдану арқылы оқушылар нақты тарихи оқиғалар мен тұлғалар туралы зерттеулер жүргізіп, өз пікірлерін ашық білдіре алады. Бұл әдіс тұлғаның әлеуметтену процесінде маңызды құрал болып табылады.

5. Қазіргі кездегі мектеп тарихы мен әлеуметтендіру үрдісі

5.1 Мектептегі тарих сабақтарының заманауи әдіс-тәсілдері

Қазіргі мектепте тарих пәнінің заманауи әдіс-тәсілдері оқушылардың қызығушылығын арттыруға және олардың тарихи санасын қалыптастыруға бағытталған. Мектептерде тарихты оқытудың белсенді әдістері мен инновациялық технологиялары, мысалы, интерактивті әдістер мен ақпараттық технологиялар кеңінен қолданылады.

5.2 Әлеуметтендіру мақсатындағы инновациялық тәсілдер

Әлеуметтендіру мақсатында қолданылатын инновациялық тәсілдер тарих сабағында оқушыларды әлеуметтік құндылықтарды қалыптастыруға бағыттайды. Бұл тәсілдер арқылы оқушылар қоғамдық өмірге белсене қатысып, өз пікірлері мен ұстанымдарын білдіре алады.

Қорытынды

Тарих пәні – оқушылардың тұлғалық дамуын және әлеуметтенуін жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады. Ол тек білім берумен ғана шектелмей, оқушыларды қоғамда өз орнын табуға, ұлттық және халықаралық құндылықтарды бағалауға үйретеді. Тарих сабағы арқылы оқушылар әлеуметтік жауапкершілігін, моральдық принциптерді, азаматтық құндылықтарды игеріп, тұлғалық әлеуметтену процесін дамытады.

Әдебиеттер

1. Әбдіғали С. *Тарихты оқытуда тұлғаны әлеуметтендіру жолдары*. Қазақстан мектебі, 2020.
2. Құдайбергенова А. *Тарих пәні мен тұлғаны әлеуметтендіру: теориялық және әдіснамалық негіздер*. Жоғары білім, 2019.
3. Тұрғынбаев Б. *Тұлғаны әлеуметтендіру үдерісінде мектеп тарихының рөлі*. Педагогика ғылымдары журналы, 2018.

СЫНЫПТАН ТЫС ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІН ТӘРБИЕЛЕУ

Жунисова Гульзира Шалхаровна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы,

«№27 Шәкәрім атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ бастауыш сынып мұғлімі

Резюме

В статье рассматривается воспитательный потенциал внеурочной деятельности, её роль в развитии личностных качеств учащихся, а также пути повышения профессионального мастерства учителей и воспитателей. Кроме того, предлагаются эффективные методы и практические рекомендации по организации внеурочной работы.

Summary

The article examines the educational potential of extracurricular activities, their role in developing students' personal qualities, as well as ways to enhance the professional skills of teachers and educators. Additionally, effective methods and practical recommendations for organizing extracurricular work are presented.

Кіріспе

Бастауыш сынып кезеңі – баланың тұлға ретінде қалыптасуының алғашқы кезеңі. Осы кезеңде оқушылардың мінез-құлқы, адамгершілік қасиеттері, қарым-қатынас мәдениеті қалыптасады. Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары осы процесте маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, ұжымдық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды бойларына сіңіруге бағытталған.

1. Сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының мәні мен мақсаты

Білім беру тек академиялық біліммен шектелмейді. Оқушының жан-жақты тұлға ретінде қалыптасуы үшін тәрбие жұмысы – маңызды бағыттардың бірі. Бұл тұрғыда сыныптан тыс

тәрбие жұмыстары ерекше орын алады. Олар мектеп бағдарламасына тікелей кірмесе де, оқушылардың әлеуметтенуіне, мәдениеттенуіне, тұлғалық қасиеттерінің дамуына айрықша әсер етеді.

Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары оқушының қызығушылығына, бейімділігіне, қабілетіне сай түрлі бағытта ұйымдастырылады және олардың бос уақытын тиімді өткізуге ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл жұмыстар — білім мен тәрбиенің өзара кірігуіне мүмкіндік беретін, тәжірибелік дағдыларды дамытатын маңызды алаң.

2. Сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының мәні мен мақсаты

2.1. Мәні

Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары – бұл мектеп қабырғасында өткізілетін, бірақ оқу бағдарламасынан тыс уақытта ұйымдастырылатын, оқушылардың әлеуметтік, мәдени, тұлғалық, азаматтық дамуына бағытталған түрлі іс-шаралар жүйесі. Бұл жұмыстар оқушыны жеке тұлға ретінде дамытып қана қоймай, ұжыммен жұмыс істеуге, жауапкершілік алуға, өз ой-пікірін еркін жеткізуге, шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді.

2.2. Мақсаты

Сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының басты мақсаты – оқушылардың:

- Жеке тұлғалық дамуына жағдай жасау;
- Қоғамдық өмірге белсенді араласуға бейімдеу;
- Адамгершілік, патриоттық, эстетикалық және рухани құндылықтарға тәрбиелеу;
- Өз қабілеттерін, қызығушылықтарын дамытуына жағдай жасау;
- Бос уақытын мазмұнды, тиімді өткізуін қамтамасыз ету.

3. Сыныптан тыс жұмыстардың түрлері мен әдістері

3.1. Негізгі түрлері

3.1.1. Үйірмелер мен клубтар

Әдебиет, өнер, музыка, театр, би, қолөнер, спорт, шахмат, робототехника, бағдарламалау, экология, фото-видео өнері т.б. бағыттарда ұйымдастырылады. Бұл оқушылардың қызығушылығына сәйкес таңдалып, олардың шығармашылық ойлауын, дағдыларын дамытады.

3.1.2. Тәрбие сағаттары мен кездесулер

Ата-аналармен, белгілі тұлғалармен, кәсіп өкілдерімен, ардагерлермен өткізілетін кездесулер оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді, болашақ мамандық таңдауға көмектеседі.

3.1.3. Экскурсиялар мен саяхаттар

Тарихи орындарға, табиғат аясында, мұражайлар мен мәдени мекемелерге бару оқушылардың ұлттық мәдениетке, табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырады.

3.2. Қолданылатын әдістер

3.2.1. Топтық жұмыс

Ұжыммен әрекет ету дағдысын дамытады, бір-біріне құрметпен қарауға тәрбиелейді.

3.2.2. Рөлдік ойындар

Қоғамдағы түрлі рөлдермен танысу арқылы әлеуметтік ойлау мен жанашырлық сезімін дамытады.

3.2.3. Жобалық әдіс

Оқушылар нақты бір мәселе бойынша зерттеу жүргізіп, өз бетінше қорытынды шығаруға үйренеді. Бұл әдіс зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерді дамытады.

4. Сыныптан тыс жұмыстардың тәрбиелік әсері

Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары оқушының тұлғалық қалыптасуына кешенді әсер етеді:

4.1. Шығармашылық қабілетті дамыту

Оқушылар өзіндік идеялар ұсынады, өнерге, әдебиетке, музыкаға деген қызығушылығы артады.

4.2. Ұжыммен жұмыс істеу дағдылары

Топтық тапсырмалар, ортақ жобалар, театрландырылған қойылымдар арқылы өзара сыйластық пен ұжымдық жауапкершілік дамиды.

4.3. Адамгершілік және азаматтық қасиеттерді қалыптастыру

Тарихи, патриоттық, әлеуметтік бағыттағы шаралар арқылы Отанға, елге, халыққа деген сүйіспеншілік тәрбиеленеді.

4.4. Өз-өзіне сенімділік пен көшбасшылықты дамыту

Оқушылар белсенді рөл атқарып, түрлі жауапкершілік алады, бұл олардың өзіндік "Менін" қалыптастырады.

4.5. Қоғамдық белсенділікке тәрбиелеу

Еріктілік, әлеуметтік жобалар, қайырымдылық акциялары арқылы оқушылар қоғам өміріне араласа бастайды.

Қорытынды

Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесінде тәрбие жұмысын жаңаша ұйымдастыру – уақыт талабы. Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары – оқушының бойына ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды сіңіріп, болашақ тұлғаның азаматтық ұстанымын қалыптастыратын қуатты құрал.

Егер бұл жұмыстар жүйелі, мақсатты түрде ұйымдастырылса, оқушылардың бойында жауапкершілік, белсенділік, шығармашылық, отансүйгіштік қасиеттер қалыптасады. Ал мұғалім мен ата-ананың бірлескен іс-әрекеті бұл жұмыстың тиімділігін еселей түседі.

Әдебиеттер;

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
3. Әбиев Ж. Ә., Бабаев С.Б., Құдиярова А.М. "Тәрбие теориясы мен әдістемесі".

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ РАБОТУ С ХУДОЖЕСТВЕННЫМ ТЕКСТОМ

Медеубекова Айгул Тансыковна

Туркестанская область, Казыгуртский район, школа-лицей имени К. И. Сатпаева, учитель русского языка и литературы

Резюме

Мақалада мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын көркем мәтінмен жұмыс жасау арқылы қалыптастыру қарастырылады. Оқу сауаттылығының теориялық негіздері, оның құрамдас бөліктері және білім беру үдерісіндегі маңызы сипатталады. Көркем мәтінмен жұмыс істеудің оқылғанды түсіну, талдау және интерпретациялау дағдыларын дамытуға ықпал ететін әдістері мен тәсілдеріне ерекше көңіл бөлінеді. Оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тиімді тапсырмалар мен жаттығулар үлгілері келтіріліп, олардың тәжірибеде қолданылуының нәтижелері талданады.

Summary

The article examines the formation of reading literacy among schoolchildren through working with literary texts. It describes the theoretical foundations of reading literacy, its components, and its significance in the educational process. Special attention is given to methods and techniques of working with literary texts that promote the development of skills in understanding, analyzing, and interpreting the read material. Examples of effective tasks and exercises aimed at developing reading literacy are provided, along with an analysis of their practical application results.

Введение

Современное образование ориентировано на развитие функциональной грамотности учащихся, среди которых читательская грамотность занимает ключевое место. Умение не только читать, но и понимать, анализировать и интерпретировать текст является основой успешного обучения и личностного развития школьников. Особое значение в этом процессе имеет работа с художественными текстами, которые способствуют развитию воображения, критического мышления и эмоциональной сферы учащихся.

1. Теоретические основы формирования читательской грамотности

1.1. Понятие и структура читательской грамотности

Понятие «читательская грамотность» появилось в российской педагогике относительно недавно, однако сегодня оно стало центральным в ряде образовательных программ, включая международные мониторинговые исследования (PISA, PIRLS). Согласно определению OECD (2022), читательская грамотность — это способность понимать, использовать и анализировать тексты, чтобы участвовать в обществе, достигать целей и развивать собственные знания и потенциал.

Читательская грамотность не ограничивается пониманием текста. Её структура включает:

- Понимание текста — умение извлекать информацию, устанавливать смысловые связи;
- Анализ текста — выявление структуры, главных идей, аргументов;
- Интерпретация — понимание подтекста, скрытых смыслов, художественных приёмов;
- Оценка текста — критическая оценка содержания, достоверности, художественной ценности;
- Применение информации — использование полученных знаний в учебной, жизненной, профессиональной сферах.

1.2. Особенности формирования читательской грамотности у школьников

Работа над развитием читательской грамотности должна вестись системно, поэтапно и учитывать возрастные особенности учащихся:

- В начальной школе — это формирование базовых умений: осмысленного чтения, понимания сюжета, описания героев.
- В основной школе акцент делается на развитие анализа, интерпретации, умения выражать собственное мнение.
- В старших классах учащиеся учатся критически осмысливать текст, видеть различные точки зрения, сопоставлять прочитанное с личным и социальным опытом.

1.3. Значение художественного текста

Художественная литература обладает уникальными свойствами, которые делают её незаменимым средством формирования читательской грамотности:

- Эмоциональное воздействие: через сопереживание героям развивается эмпатия, понимание мотивации, ценностей.
- Многоуровневость смысла: учащиеся учатся видеть подтексты, символику, авторский стиль.
- Языковое богатство: литература формирует вкус к слову, развивает языковую интуицию и культуру речи.
- Этическое воспитание: обсуждение поступков героев, моральных дилемм развивает критическое мышление и нравственные ориентиры.

2. Методика работы с художественным текстом

Работа с художественным текстом в контексте формирования читательской грамотности требует системного, продуманного и методически обоснованного подхода. Одной из главных задач учителя в этом процессе является организация такой деятельности, при которой ученик не только механически читает, но и активно взаимодействует с текстом: понимает, анализирует, интерпретирует, оценивает и соотносит с личным опытом.

2.1. Этапы работы с текстом

Процесс работы с художественным произведением условно делится на три этапа: предтекстовый, текстовый и посттекстовый. Каждый из них выполняет определённые функции и служит развитию конкретных читательских умений.

Предтекстовый этап

На данном этапе необходимо подготовить ученика к чтению, создать мотивацию, настроить на восприятие текста, активизировать фоновые знания. Основные приёмы:

- постановка проблемного вопроса, связанного с темой произведения;
- краткое знакомство с автором, его эпохой, творчеством;
- работа с эпиграфом, иллюстрациями, названием, аннотацией;
- обсуждение возможных тем и конфликтов на основе жанровой принадлежности или контекста;
- использование кластеров, ассоциативных полей.

Эти приёмы активизируют мыслительную деятельность и способствуют формированию установок на осмысленное чтение.

Заключение

Формирование читательской грамотности — одна из важнейших задач современного образования, направленная на всестороннее развитие личности учащегося. Работа с художественным текстом позволяет не только улучшить навыки восприятия и анализа информации, но и воспитывает читателя, способного критически мыслить, сопереживать и рефлексировать.

Литературы

1. Алексеева С. Г. *Формирование читательской грамотности школьников*. — М.: Просвещение, 2020.
2. Ефимова Л. И. *Методика преподавания литературы в основной школе*. — М.: Академкнига, 2018.
3. Письменная Е. В. *Чтение как основа функциональной грамотности*. — СПб.: Лань, 2021.

ТАРИХ САБАҒЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Молдасапарова Жанар Мыктыбековна

Шымкент қаласы, М.Әуезов атындағы ОҚУ колледжінің тарих пәні мұғалімі

Түйін

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты применения интерактивных методов в преподавании истории. Анализируется роль интерактивных технологий обучения в повышении познавательного интереса учащихся, их активности в учебном процессе, а также в развитии критического мышления.

Summary

This article explores the theoretical and practical aspects of using interactive methods in history teaching. It analyzes the role of interactive learning technologies in enhancing students' cognitive interest, their engagement in the learning process, and the development of critical thinking skills.

Кіріспе

Тарих пәні – оқушыларға тек өткен оқиғаларды үйретіп қана қоймай, тарихи сананы қалыптастыратын, сыни ойлау және зерттеу дағдыларын дамытуға бағытталған маңызды академиялық пәндердің бірі. Білім беру саласындағы жаңғырулар білім беру мазмұнын және оқыту әдістемелерін түбегейлі өзгертуді талап етеді. Осы тұрғыдан қарағанда, тарих сабағында дәстүрлі мұғалім орталықты, монологтық сабақтардан алшақтап, оқушыны белсенді қатысушы

ретінде қарастыратын интерактивті әдістерге ерекше мән берілуі тиіс. Қазіргі кезеңде ақпарат ауқымы мол, білім көздері сан алуан, оқушылардың танымдық белсенділігі мен өз бетінше іздену қабілеттерін дамыту педагогика мен әдістемеде өзекті мәселе болып отыр. Интерактивті оқыту әдістері осы қажеттіліктерге жауап беріп, оқушыларды тек ақпарат қабылдаушы емес, білім процесінің толыққанды субъектісі ретінде дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олар оқушылардың коммуникативтік, әлеуметтік және сыни ойлау қабілеттерін қалыптастырады, бұл ХХІ ғасырдың талаптарына сай білім беру нәтижелерінің маңызды көрсеткіші болып табылады.

1. Интерактивті әдістердің теориялық негіздері

Интерактивті оқыту әдісі – бұл оқыту үдерісінде оқушы мен мұғалімнің өзара әрекеттесуіне негізделген педагогикалық тәсіл. Интерактивтілік ұғымы оқытуда белсенділік пен ынтымақтастықты білдіреді, мұғалім мен оқушы арасындағы диалогтық қарым-қатынасты және білім алушылардың танымдық үдерістерге толыққанды қатысуын қамтиды.

Педагогикалық теориялар арасында интерактивті әдістердің негізін конструктивистік бағыттар құрайды. Конструктивизм теориясына сәйкес, білім – оқушының өз тәжірибесі мен бұрынғы білімін пайдалана отырып, өзіндік танымдық әрекеті арқылы құралатын құбылыс. Бұл әдіс оқушының белсенділігін, шығармашылық көзқарасын, сыни ойлауын дамыта отырып, ақпаратты жаттау емес, оны терең түсінуді қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, гуманистік педагогика теориясы оқушының тұлғалық ерекшеліктерін, эмоциялық жағдайын, мотивациясын ескере отырып, оқыту үдерісінің сапасын арттыруға бағытталған.

Интерактивті оқытудағы негізгі педагогикалық принцип – оқыту субъектілерінің (мұғалім мен оқушының) бірлескен әрекеті. Мұғалім сабақта тек ақпарат жеткізуші ғана емес, сонымен қатар білім алушыларды бағыттаушы, ынталандырушы және бағалаушы ролін атқарады. Бұл жағдайда оқушының сабақтағы белсенділігі, өз ойын еркін айтуы, сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуы басты назарда болады. Интерактивті оқыту әдістері оқушының когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік қабілеттерін кешенді түрде дамытады.

2. Тарих сабағында интерактивті әдістердің түрлері

Тарих сабағында интерактивті әдістердің кең спектрі қолданылады, олардың әрқайсысы оқушылардың танымдық үдерісіне ерекше әсер етеді.

Талқылау және пікірталас – оқушылар белгілі бір тарихи тақырып бойынша өз көзқарастарын ашық білдіріп, бір-бірімен пікір алмасады. Мұндай әдіс оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытып, тарихи мәселелердің күрделілігін түсінуге көмектеседі.

Рөлдік ойындар оқушыларға тарихи тұлғалардың рөлдерін сомдауға, сол арқылы оқиға барысын терең түсінуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс эмоционалды байланыс орнатып, тарихты оқудағы қызығушылықты арттырады.

Мозайка әдісі оқушыларға әртүрлі тақырыптарды жеке зерттеуге және кейін сыныпқа толыққанды презентация жасауға жағдай жасайды. Бұл әдіс топтық жұмысқа бағытталған және жауапкершілікті бөлуге мүмкіндік береді.

Топтық жұмыс пен жобалық әдістер оқушыларды үлкен зерттеу немесе шығармашылық тапсырмалар орындауға ынталандырады. Бұл әдістерді қолдану нәтижесінде оқушылар өзара ынтымақтаса отырып, нақты тарихи мәселелерді шешуге талпыныс жасайды.

Дебаттар мен семинарлар – бұл әдістер оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға, пікірталас мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. Тарихи фактілер мен көзқарастарды талқылау барысында оқушылар тереңірек білім алады.

Интерактивті тақталар мен цифрлық технологияларды қолдану сабақтың көрнекілігін арттырып, мультимедиялық материалдар арқылы түсінікті жеңілдетеді. Бұл тәсіл оқушылардың визуалды қабылдауын жақсартып, сабақты қызықты етеді.

3. Интерактивті әдістерді қолданудың практикалық аспектілері

Интерактивті әдістерді сабақта тиімді қолдану мұқият жоспарлауды қажет етеді. Сабақтың құрылымы диалогқа, топтық жұмысты ұйымдастыруға, жеке зерттеуге және презентацияға мүмкіндік беруі тиіс.

Қиын тарихи тақырыптарды түсіндіруде интерактивті әдістердің рөлі ерекше. Мысалы, күрделі саяси немесе әлеуметтік процестерді рөлдік ойындар арқылы көрсету оқушылардың түсінуін жеңілдетеді, тарихи оқиғалардың себеп-салдарын өз бетімен талдауға ынталандырады.

Студенттердің белсенділігін арттыру мақсатында түрлі тапсырмалар, мысалы, оқулықпен шектелмей, қосымша ақпарат іздеу, өз көзқарасын қорғау, пікірталасқа қатысу ұсынылады. Мұғалім кері байланыс арқылы оқушылардың білім деңгейін бақылап, мотивацияны арттыруға бағытталған іс-шаралар жүргізеді.

Интерактивті әдістерді қолдану барысында кездесетін қиындықтар да бар. Бұл – уақыттың жеткіліксіздігі, техникалық құралдардың жоқтығы, кейбір оқушылардың ынтасыздығы немесе әдістердің тиімсіздігі. Мұғалім бұл мәселелерді алдын ала болжап, сабақтың ұйымдастырылуын икемдеп, әр оқушының мүмкіндігін ескеруі қажет.

4. Тарих сабағында интерактивті әдістерді қолданудың тиімділігі мен перспективалары

Интерактивті әдістерді қолданудың нәтижесінде оқушылардың оқу мотивациясы артатыны байқалады, бұл білім сапасына оң әсер етеді. Олар тарих пәніне деген қызығушылық танытып, материалды тек жаттап қана қоймай, оны талдауға, салыстыруға үйренеді.

Тарихи ойлау дағдыларының дамуы оқушыларды кешенді зерттеуге, тарихи оқиғалардың көпқырлылығын тануға итермелейді. Бұл дағды тек тарих сабағында ғана емес, жалпы өмірлік тәжірибеде де маңызды.

Болашақта интерактивті оқыту әдістерін цифрлық технологиялармен біріктіру арқылы тиімділігін арттыруға мүмкіндік бар. Сонымен қатар, қашықтан оқыту, виртуалды зертханалар, онлайн-дебаттар сияқты инновациялық тәсілдер дамиды деп күтілуде.

Ұжымдық жұмыс және жеке зерттеулер оқушылардың өзара әрекеттесуін жақсартып, олардың өзіндік тұлғалық және кәсіби қасиеттерін қалыптастыруға септігін тигізеді.

Қорытынды

Тарих сабағында интерактивті әдістерді қолдану қазіргі заман білім беру жүйесінде маңызды әрі қажетті бағыттардың бірі болып табылады. Бұл әдістер оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, олардың сабаққа белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Интерактивті әдістер арқасында студенттер тарихтың тек факттерін жаттап қана қоймай, тарихи оқиғаларды терең талдауға, сыни тұрғыдан ойлауға, пікір алмасуға және өзіндік көзқарасын қалыптастыруға үйренеді.

Әдебиеттер

1. Әбдірахманова Г.А., «Педагогика және интерактивті оқыту», Алматы, 2019.
2. Рубинштейн С.Л., «Психология», Мәскеу, 2016.
3. Johnson D.W., Johnson R.T., «Cooperation and the Use of Technology», 2017.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕНІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Нысанбекова Айгуль Болатовна

Түркістан облысы, Бәйдібек ауданы

"Қ.Бәйменов атындағы ЖББМ" КММ-сі көркем еңбек пәні мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются пути реализации обучения и воспитания на основе национальных ценностей в рамках предмета «Изобразительное искусство и труд». Анализируются вопросы развития эстетического вкуса и творческих способностей учащихся, формирования национального воспитания через традиции, обычаи, национальное искусство и ремесла казахского народа. Предлагается методика обучения национальным ценностям посредством предмета «Изобразительное искусство и труд», а также даны практические рекомендации.

Summary

This article explores the ways of implementing education and upbringing based on national values through the subject of Fine Arts and Crafts. It analyzes issues related to the development of students' aesthetic taste and creative abilities, as well as the formation of national education through the traditions, customs, national art, and crafts of the Kazakh people. A methodology for teaching national values through the Fine Arts and Crafts subject is proposed, along with practical recommendations.

Қазақ халқының ұлттық құндылықтары – оның мәдениеті, өнері, салт-дәстүрлері мен дүниетанымы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан асыл мұра. Бүгінгі білім беру жүйесінде осы құндылықтарды сақтау және дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Көркем еңбек пәні – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, ұлттық өнер мен қолөнерді үйрету арқылы ұлттық құндылықтарды оқытуға мүмкіндік беретін пән.

1. Ұлттық құндылықтардың мәні және олардың көркем еңбек пәнінде орны

1.1 Ұлттық құндылықтардың анықтамасы

Ұлттық құндылықтар – белгілі бір ұлттың мәдениеті, өнері, салт-дәстүрлері, дүниетанымы мен өмір салтына негізделген рухани және материалдық байлықтар. Олар ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, ұлттың өзіндік ерекшелігін, бірегейлігін сақтайды.

1.2 Көркем еңбек пәнінің мақсаты мен міндеттері

Көркем еңбек пәнінің мақсаты – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, ұлттық өнер мен қолөнерді үйрету арқылы ұлттық құндылықтарды оқыту. Міндеттері:

- Оқушыларды ұлттық қолөнер түрлерімен таныстыру;
- Шығармашылық жұмыстар арқылы ұлттық құндылықтарды меңгерту;
- Ұлттық салт-дәстүрлерді сабақта қолдану;
- Оқушылардың эстетикалық талғамын дамыту.

2. Көркем еңбек пәнінде ұлттық құндылықтарды оқытудың әдіс-тәсілдері

2.1 Ұлттық қолөнер түрлерімен таныстыру

Қазақ халқының ұлттық қолөнері – киіз басу, текемет тоқу, кілем тоқу, ағаш өңдеу, зергерлік бұйымдар жасау сияқты өнер түрлерін оқушыларға таныстыру арқылы олардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыруға болады.

2.2 Шығармашылық жұмыстар арқылы ұлттық құндылықтарды меңгерту

Оқушыларға ұлттық нақыштағы бұйымдар жасау тапсырмаларын беру арқылы олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға болады. Мысалы, киіз үй макетін жасау, ұлттық ою-өрнектерді қолдану арқылы бұйымдар жасау сияқты жұмыстар ұйымдастыруға болады.

2.3 Ұлттық салт-дәстүрлерді сабақта қолдану

Сабақ барысында қазақ халқының ұлттық салт-дәстүрлерін қолдану арқылы оқушылардың ұлттық құндылықтарды меңгеруіне ықпал етуге болады. Мысалы, Наурыз мейрамына орай ұлттық тағамдар дайындау, ұлттық ойындарды ұйымдастыру сияқты іс-шаралар өткізуге болады.

3. Көркем еңбек пәні арқылы ұлттық тәрбиені қалыптастыру

3.1. Ұлттық тәрбие мен көркем еңбек пәнінің байланысы

Көркем еңбек пәні — оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған маңызды пәндердің бірі ғана емес, сонымен қатар ұлттық тәрбие негізін қалыптастыруда да аса тиімді құрал болып табылады. Бұл пән арқылы оқушыларға қазақ халқының бай мәдени мұрасы, ұлттық өнер мен қолөнер салалары таныстырылады. Оқушылар ұлттық ою-өрнектерді, қолөнер техникасын меңгеру барысында халықтың салт-дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарымен, рухани құндылықтарымен жақынырақ танысады. Сонымен қатар, көркем еңбек сабақтарында ұлттық құндылықтарға құрметпен қарау, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатын дәстүрлерді сақтап, жаңғырту идеялары қалыптасады.

Ұлттық тәрбие мен көркем еңбек пәнінің байланысы – ұлттық мәдениетті үйрету және сақтау процесін оқушының танымдық және шығармашылық іс-әрекеті арқылы іске асыру. Бұл байланыс оқушылардың өз мәдениетіне деген мақтанышын арттырады, өз ұлтының салт-дәстүрлері мен өнеріне құрмет сезімін оятады, ұлттық сана мен өзіндік ерекшелікті дамытуға ықпал етеді.

3.2. Ұлттық тәрбие әдістері

Ұлттық тәрбиені көркем еңбек пәні аясында жүзеге асыру үшін төмендегі әдістер мен тәсілдер кеңінен қолданылады:

- Ұлттық өнер мен қолөнерді үйрету:
Бұл әдіс арқылы оқушыларға қазақтың дәстүрлі өнер түрлері – мысалы, киіз басу, кестелеу, тері өңдеу, ағаш ою, зергерлік бұйымдар жасау сияқты қолөнер салалары оқытылады. Мұндай жұмыстар оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып қана қоймай, ұлттық тарих пен мәдениетке деген қызығушылығын арттырады.
- Ұлттық салт-дәстүрлерді таныстыру:
Оқушыларға қазақ халқының мерекелері, тұрмыс-тіршілігі, әдет-ғұрыптары жайлы ақпарат беру, оларды практикалық түрде сабақта қолдану (мысалы, Наурыз, Құрбан айт, Той-думан рәсімдері) ұлттық тәрбиенің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады.
- Ұлттық ойындарды ұйымдастыру:
Дәстүрлі қазақ ойындары – асық ату, арқан тартыс, тоғызқұмалақ және басқа да ұлттық ойындар арқылы балалардың физикалық дамуы ғана емес, ұжымдастыққа баулу, шыдамдылық пен әділдік қасиеттерін дамыту мүмкіндігі туады. Бұл ойындар көркем еңбек сабақтарымен немесе арнайы клубтарда ұйымдастырылуы мүмкін.
- Ұлттық тағамдарды дайындау:
Көркем еңбек сабағында ұлттық тағамдарды пісіруді үйрету арқылы балалардың тұрмыстық мәдениетін, дәстүрлі қазақ дастарханының маңыздылығын түсінуіне ықпал етуге болады. Бұл әдіс балаларға ұлттық өмір салтын сезінуге мүмкіндік береді және отбасы құндылықтарын дәріптеуге ықпал етеді.

Қорытынды

Қазақ ұлттық құндылықтары негізінде көркем еңбек пәнін оқыту мен тәрбиені жүзеге асыру – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру, ұлттық өнер мен қолөнерді үйрету арқылы ұлттық құндылықтарды сақтау және дамытуға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етіп, ұлттық бірегейлікті сақтауға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Қазақ халқының ұлттық қолөнері. Алматы: «Қазақ университеті» баспасы, 2015.

2. Қазақ ұлттық салт-дәстүрлері. Астана: «Фолиант» баспасы, 2017.
3. Көркем еңбек пәнінің оқыту әдістемесі. Алматы: «Мектеп» баспасы, 2018.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІНЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Сейдаханова Гүлнар Сәдібекқызы

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы "Абай" ЖББМ бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В данной статье всесторонне рассматриваются требования к профессиональным и личностным качествам учителя начальных классов. Анализируются профессиональная компетентность учителя, педагогическое мастерство, коммуникативные навыки, а также личностные особенности и этические нормы. Кроме того, рассматриваются трудности, с которыми сталкивается учитель начальных классов в профессиональной деятельности, и пути их решения.

Summary

This article provides a comprehensive analysis of the professional and personal qualities required of primary school teachers. It examines teachers' professional competence, pedagogical skills, communication abilities, as well as personal characteristics and ethical standards. Additionally, the article discusses the challenges faced by primary school teachers in their professional activities and ways to address them.

1. Кіріспе

1.1. Бастауыш сынып мұғалімінің рөлі мен маңызы

Бастауыш сынып мұғалімі – оқушының алғашқы білім әлеміне енетін жолдаушысы, оның тұлғалық және танымдық дамуының негізін қалаушысы. Бұл кезеңде оқушылардың оқуға деген ынтасы, өздігінен білім алу дағдылары қалыптасады. Мұғалімнің тәрбиелік және білімдік қызметі олардың өмірлік ұстанымдары мен құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби және жеке қасиеттері білім сапасының басты кепілі болып табылады.

1.2. Заман талабындағы мұғалімнің кәсіби және жеке қасиеттерінің өзектілігі

Қазіргі білім беру үдерісі тез өзгеруде, жаңа технологиялар мен әдістемелер енгізілуде. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі жоғары талаптарға сай болу керек. Сонымен қатар, жеке тұлға ретінде педагогтың адамгершілігі, коммуникация дағдылары, стресс жағдайларында өзін-өзі басқаруы маңызды. Осы қасиеттердің барлығы оқушыларға сапалы білім беруге және олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

2. Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қасиеттері

2.1. Педагогикалық құзыреттілік

Педагогикалық құзыреттілік – мұғалімнің білім беру мазмұнын терең меңгеруі, оқыту әдістерін тиімді қолдануы, оқушылардың әртүрлі деңгейдегі қажеттіліктерін ескеріп сабақ жүргізу қабілеті. Бұл құзыреттілік оқушыға бағытталған оқытудың негізгі факторларының бірі болып табылады.

2.2. Пәндік білім мен методикалық шеберлік

Мұғалім өз пәнінің теориялық негіздерін жақсы білуі керек, сондай-ақ оны оқытуға арналған әдістемелік тәсілдерді меңгеруі тиіс. Әрбір сабақта пәннің мазмұнын түсінікті әрі қызықты етіп жеткізу, оқушылардың білімін тереңдету – педагогтың негізгі міндеті.

2.3. Оқу үдерісін ұйымдастыру және басқару дағдылары

Сыныпта тәртіпті, ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру, сабақтың тиімділігін арттыру үшін оқу үдерісін дұрыс ұйымдастыру қажет. Мұғалім сыныпты басқару, уақытты тиімді пайдалану, түрлі тапсырмаларды үйлестіру секілді дағдыларға ие болуы тиіс.

2.4. Коммуникативтік және кәсіби этика

Мұғалім оқушылармен, ата-аналармен және әріптестерімен дұрыс қарым-қатынас орнатуы керек. Құрмет, сыйластық, ашықтық және сенім – мұғалімнің кәсіби этикасының негізі. Бұл қасиеттер оқушының психологиялық ахуалын жақсартуға, оқу процесін жеңілдетуге септігін тигізеді.

3. Жеке тұлға ретінде мұғалімнің қасиеттері

3.1. Әлеуметтік және эмоционалдық тұрақтылық

Мұғалім стресс жағдайларында сабырлы болып, эмоциясын басқара білуі тиіс. Бұл қасиет оның күнделікті кәсіби міндеттерін орындауда маңызды рөл атқарады, оқушыларға жағымды үлгі көрсетеді.

3.2. Шығармашылық және жаңашылдық қабілеттер

Білім беру үдерісін жаңғырту, заманауи технологиялар мен инновациялық әдістерді қолдану мұғалімнің шығармашылық қабілетін қажет етеді. Жаңа тәсілдерді іздеу және енгізу – педагогтың кәсіби дамуының маңызды көрсеткіші.

3.3. Моральдық және этикалық нормалар

Мұғалім адалдық, әділдік, жауапкершілік сияқты адамгершілік құндылықтарды ұстануы қажет. Бұл оның кәсіби беделін қалыптастырады және оқушылардың бойына да жақсы қасиеттерді сіңіруге көмектеседі.

3.4. Мотивация және кәсіби өзін-өзі дамыту

Жақсы мұғалім әрдайым білімін жетілдіруге ұмтылады, жаңа ақпарат пен тәжірибені қабылдауға дайын болады. Өз кәсібіне деген ынтасы мен кәсіби даму мотивациясы оның жұмыс сапасын арттырады.

4. Мұғалімнің кәсіби дамуы мен өзін-өзі жетілдіруі

4.1. Біліктілікті арттыру жүйесі

Қазақстанда мұғалімдердің кәсіби дамуы мемлекеттік бағдарлама аясында жүзеге асады. Бұл жүйе арқылы педагогтар жаңадан шыққан әдістемелер мен технологияларды меңгеріп, кәсіби деңгейін үнемі арттырады.

4.2. Педагогикалық рефлексия

Өзін-өзі бағалау және тәжірибесін талдау мұғалімге өз қызметін жақсартуға мүмкіндік береді. Рефлексия педагогтың кемшіліктерін анықтап, кәсіби өсу жолдарын табуға көмектеседі.

4.3. Қазіргі заманғы технологияларды пайдалану

Білім беру саласында ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданылуы мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, тиімділігін арттырады. Мұғалім осы құралдарды меңгеріп, сабақтарда тиімді пайдалану керек.

5. Мұғалім қызметіндегі қиындықтар мен оларды шешу жолдары

5.1. Кәсіби күйзеліс және оның алдын алу

Ұзақ уақыттық эмоционалдық жүктеме мұғалімде күйзеліс туғызуы мүмкін. Ол үшін уақытылы демалу, кәсіби қолдау, стрессті басқару әдістерін қолдану қажет.

5.2. Балалармен және ата-аналармен қарым-қатынас мәселелері

Қиын оқушылармен жұмыс істеу және кейде қиындық тудыратын ата-аналармен келіссөз жүргізу мұғалімнің маңызды міндеті. Мұнда коммуникациялық дағдылар мен шыдамдылық қажет.

5.3. Уақытты тиімді пайдалану және стресс менеджменті

Мұғалімнің күнделікті тапсырмалары көп, сондықтан уақытты дұрыс жоспарлау және басымдықтарды айқындау маңызды. Бұл жұмыс стрессін азайтып, кәсіби нәтижелілікті арттырады.

Қорытынды

Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби және жеке қасиеттері оның педагогикалық қызметінің тиімділігі мен оқушылардың жан-жақты дамуы үшін аса маңызды. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, педагогикалық шеберлігі, коммуникативтік дағдылары және моральдық-этикалық нормаларды сақтау білім беру сапасының негізін құрайды. Сонымен қатар, мұғалімнің жеке тұлға ретіндегі тұрақтылығы, шығармашылығы және өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысы оның кәсіби өсуіне және қиындықтарды жеңуге мүмкіндік береді. Заман талабына сай мұғалімнің кәсіби дамуы мен психологиялық қолдауы білім беру саласындағы табысты жұмыс жүргізудің кепілі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Абдувахитова З.Е. «Педагогика: теория и практика». – Алматы: Білім, 2018.
2. Баймухамедова Г.Ж. «Педагогикалық құзыреттілік және мұғалімнің кәсіби дамуы». – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Ерғалиева А.Б. «Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметі». – Алматы: КазПИ, 2017.

ҚАЗАҚСТАН МЕКТЕП ГЕОГРАФИЯСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДЫҢ МЕТАПӘНДІК БАЙЛАНЫСТАРЫ

Толымбекова Айман Әліпбайқызы

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, А. Гайдар атындағы жалпы білім беретін мектеп, география пәні
мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматривается важность повышения функциональной грамотности в процессе преподавания географии в школах Казахстана и возможности её реализации. Исследуются пути повышения качества общего образования учащихся через формирование метапредметных связей при обучении географии, развитие их критического мышления, способности к анализу информации и решению проблем.

Summary

This article discusses the importance of enhancing functional literacy in the teaching of geography in schools in Kazakhstan and the opportunities for its implementation. It explores ways to improve the overall quality of education for students by establishing cross-curricular connections in geography teaching, and developing their critical thinking, ability to analyze information, and problem-solving skills.

1. Кіріспе**1.1 География пәнінің маңызы мен рөлі**

География — бұл оқушыларға әлемнің табиғи және әлеуметтік құбылыстарын түсінуге көмектесетін, олардың қоршаған ортаға деген көзқарасын қалыптастыратын пән. Қазақстан мектептерінде география пәнін оқыту арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылықтары артып, оларды қоғамда белсенді азаматтар ретінде тәрбиелеуге болады.

1.2 Функционалдық сауаттылықтың анықтамасы мен оның білім беру жүйесіндегі орны

Функционалдық сауаттылық — бұл адамның алған білімін практикалық тұрғыда қолдана білу қабілеті. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде бұл қабілеттің маңызы зор, өйткені ол оқушыларды өмірде кездесетін нақты мәселелерді шешуге дайындайды.

1.3 География пәні мен функционалдық сауаттылықтың метапәндік байланысы

Географияның функционалдық сауаттылықты арттырудағы рөлі негізінен оның басқа пәндермен метапәндік байланыстар арқылы іске асырылады. Бұл байланыстар оқушылардың білімін тереңдетіп, олардың сыни ойлау, талдау және зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

2. Теориялық негіздер

2.1 Функционалдық сауаттылықтың негізгі аспектілері

Функционалдық сауаттылықтың басты элементтері: ақпаратты дұрыс қабылдай білу, оны талдай алу, шешімдер қабылдай білу және әрекет жасау қабілеттері болып табылады. География пәні осы дағдыларды дамытуда үлкен рөл атқарады, өйткені ол оқушыларға түрлі карталар мен деректерді түсіндіру, салыстыру және талдау дағдыларын үйретеді.

2.2 География пәнінде функционалдық сауаттылықты дамыту әдістері

География пәнін оқыту кезінде ақпараттық технологияларды, жобалық жұмыстарды және топтық талқылауларды пайдалану оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал етеді. Бұл әдістер оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытып, олардың практикалық білімін арттырады.

2.3 География және басқа пәндермен метапәндік байланыстар

География пәні тарих, экономика, экология және басқа да пәндермен тығыз байланысты. Осы пәндер арқылы алынған білімдер бір-бірімен тығыз байланыса отырып, оқушыларға әлемді кешенді түрде түсінуге мүмкіндік береді.

3. География сабағында функционалдық сауаттылықты арттырудың әдіс-тәсілдері

3.1 Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту

География сабақтарында сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін оқушыларға нақты жағдайларды талқылауға, шешімдер қабылдауға, түрлі көзқарастарды салыстыруға арналған тапсырмалар ұсынылады. Бұл тәсіл оқушылардың ақпаратты терең түсінуін және оны күнделікті өмірде қолдануын қамтамасыз етеді.

3.2 Проблемалық оқу әдісі

Проблемалық оқу әдісі оқушыларға нақты географиялық мәселелерді шешу арқылы білім алуды ұсынады. Бұл әдіс оқушыларды проблемаларды талдауға және шешуге бағыттайды, олардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

3.3 Интерактивті әдістер мен ақпараттық технологиялар

Интерактивті әдістер мен ақпараттық технологиялар география сабағын қызықты әрі тиімді етеді. Бұл құралдар оқушылардың деректермен жұмыс істеу дағдыларын дамытып, оларды нақты тапсырмаларды орындау арқылы функционалдық сауаттылыққа үйретеді.

4. География пәнінде функционалдық сауаттылықты арттырудың нәтижелері

4.1 Оқушылардың сыни ойлау қабілеттерінің артуы

География пәнін оқыту барысында оқушылардың сыни ойлау қабілеттері артады, өйткені олар географиялық мәселелерді талқылауға және түрлі деректерді салыстыруға дағдыланады.

4.2 Математикалық және ақпараттық сауаттылықты дамыту

География пәні математика мен ақпараттық технологиялармен тығыз байланыста болғандықтан, оқушылардың математикалық және ақпараттық сауаттылықтары да артады.

4.3 Оқушылардың жалпы білім беру сапасының жақсаруы

Функционалдық сауаттылықты арттырудың арқасында оқушылардың жалпы білім сапасы жақсарады, оларды өмірге дайын болуға үйретеді.

Қорытынды

География пәнінің функционалдық сауаттылықты арттырудағы маңызы

География пәні оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру үшін тиімді құрал болып табылады, өйткені ол оқушыларды логикалық ойлауға, ақпаратты талдауға, шешімдер қабылдауға үйретеді.

Болашақта жүзеге асырылуы қажет әдіс-тәсілдер

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру үшін жаңа әдіс-тәсілдер мен технологияларды қолдануды жалғастыру қажет. Бұл бағытта география пәнінің ролі маңызды бола бермек.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 2020.
2. Назарбаев Н. А. *Қазақстанның дамуы: білім және инновация*. Алматы: «Жібек жолы» баспасы, 2018.
3. Таразова Г. С. *Жалпы білім беретін мектептерде функционалдық сауаттылықты дамыту: теория мен тәжірибе*. Алматы: «Өнер» баспасы, 2015.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ: КАК ПОМОЧЬ УЧАЩИМСЯ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Кубжасарова Гульнара Алиайдаровна
Частная гимназия «Төржан» г. Шымкент

В современном понимании **ребенок с особыми образовательными потребностями (ООП)**— это ребенок, нуждающийся в специальных условиях обучения и воспитания для его максимально возможного развития, образования, введения в культуру сообщества и семьи.

Традиционные методы обучения часто не учитывают индивидуальные различия и темпы усвоения материала, что может создавать трудности для детей с ООП. Использование искусственного интеллекта (ИИ) в образовании, в частности на уроках географии, открывает новые горизонты для поддержки учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП). ИИ предлагает персонализированный подход, адаптируясь к конкретным потребностям каждого ученика.

Для учащихся с дислексией ИИ может генерировать аудио-визуальные материалы с субтитрами и возможностью изменения шрифта и размера текста. Для детей с аутизмом ИИ может предоставлять структурированные и предсказуемые учебные сценарии, минимизируя сенсорную перегрузку.

Дислексия- избирательное нарушение способности к овладению навыками чтения и письма при сохранении общей способности к обучению. Проблемы могут включать трудности с чтением вслух и про себя, правописанием, беглостью чтения и пониманием прочитанного.

Аутизм- расстройство, возникающее вследствие нарушения развития головного мозга и характеризующееся выраженным и всесторонним дефицитом социального взаимодействия и общения, а также ограниченными интересами и повторяющимися действиями. Все указанные признаки начинают проявляться в возрасте до трёх лет.

Визуализация данных, создание карт и интерактивных моделей рельефа, также становятся более доступными и понятными благодаря ИИ.

Возможности искусственного интеллекта

Искусственный интеллект всё активнее входит в нашу жизнь. Может ли он помочь педагогам?

1. Генерировать тексты и упражнения, которых нет ни в одном банке заданий.
2. Придумать неверные ответы для тестов.
3. Получить много идей для игр на уроках или во время внеурочной деятельности.
4. Создать картинки для презентаций.

5. Сгенерировать картинки по географическим данным, историческим событиям, понятиям, номенклатуре и другим учебным материалам, и предложить их ученикам в качестве загадки. Это спасёт от решебников, которыми активно пользуются ученики, и даст возможность сделать любое количество вариантов заданий. Однако есть и минусы: каждое задание и текст педагогу придётся проверить, поскольку современные нейросети довольно часто ошибаются. Тот, кто хоть раз составлял тестовые задания, знает: иногда придумать неверный ответ сложнее, чем сам вопрос. И здесь нейросети абсолютно бесценны. Они сгенерируют любое количество неверных ответов за несколько секунд.

Пока нейросети далеки от совершенства, и из десяти предложенных идей вам может подойти только одна. Но невысокое качество с лихвой компенсируется количеством. Искусственный интеллект способен выдать сотни вариантов за несколько минут — это гораздо быстрее, чем пытаться найти подходящую механику в интернете. Не всегда на просторах интернета можно найти нужную вам иллюстрацию высокого качества. Да и времени на поиск уйдёт немало. Почему бы не обратиться за помощью к нейросети?

ChatGPT, Tome, Chatinfo и другие нейросети могут быть применены в учебе и бизнесе, они могут преобразовать текст в текст или текст в изображение. Так, например, слабовидящим детям комфортную среду на занятиях обеспечивает голосовой интерфейс устройства, позволяющей ребенку при помощи речевых команд активно участвовать в образовательной деятельности.

Например, ученик 7 класса (аудиал) может узнать информацию о составе бентоса (придонного органического мира океанов). Главная особенность сервиса заключается в том, что он работает с русским языком и генерирует приближенные к фотореализму картинки. Можно описать изображение, задать стилистику, уточнить детали. Например, технологию производства стали на Темиртаусском металлургическом комбинате можно увидеть для ученика 9 класса (визуала).

Умная колонка «Алиса». Слабовидящим она дает- активность через речевые команды. Для детей с логопедическими проблемами- мотиватор развития речи. Для детей с ментальными нарушениями дает- активацию слуха через игровые компоненты.

Интерес у детей к гаджетам-мотивация к изучению материала. Искусственный интеллект (ИИ) может стать мощным помощником на уроках географии для детей с особыми образовательными потребностями (ООП). Вот несколько конкретных способов использования:

1. Индивидуализированное обучение

ИИ может адаптировать материал под уровень и особенности ученика:

Чтение текста вслух — для детей с нарушениями зрения или трудностями восприятия печатного текста.

Упрощённый язык — автоматическое упрощение терминов и объяснение сложных понятий.

Темп подачи информации — подбор скорости подачи и повторение ключевых моментов.

2. Визуализация и мультимедийные материалы

Интерактивные карты с голосовым сопровождением.

Виртуальные туры с озвучкой: например, путешествие по материкам с аудиогидом.

ИИ-аниматоры, объясняющие географические явления в мультяшной форме.

3. Распознавание речи и ответы голосом

ИИ может распознавать устную речь ученика и отвечать голосом, что полезно для детей с дислексией или моторными трудностями письма.

4. Ассистенты на базе ИИ

Персональный помощник (например, голосовой бот), который помогает выполнять задания или объясняет термины.

ИИ-переводчик для билингвальных учеников или детей с нарушениями слуха (например, перевод на жестовый язык).

5. Диагностика и обратная связь

ИИ может отслеживать успехи ученика и подсказывать учителю, какие темы вызывают сложности.

Автоматическая генерация адаптированных заданий.

6. Инклюзивные игры и викторины

Интерактивные географические игры с адаптацией интерфейса под ООП (крупный шрифт, управление голосом и т. д.).

Пример урока: «Путешествие по материкам и океанам»

□ Целевая аудитория:

Ученики 5 классов с разными ООП:

Нарушения речи

Трудности с чтением и письмом

СДВГ (дефицит внимания и гиперактивность)

Лёгкие формы нарушения зрения

□ Цель:

Познакомить детей с названиями материков и океанов, их расположением и особенностями с помощью ИИ-инструментов и адаптированных методов.

□ Используемые технологии и ИИ-инструменты:

Инструмент	Назначение
ИИ-ассистент (например, ChatGPT, голосовой бот)	Объясняет темы простыми словами, отвечает на вопросы голосом
Интерактивная карта (например, Google Earth с голосовым сопровождением)	Зрительное и аудиовосприятие информации
Программа распознавания речи	Для устных ответов учеников вместо письменных
ИИ-игра или викторина (например, Kahoot с адаптацией)	Игровое повторение материала
Текст в речь (TTS)	Чтение инструкций и заданий для слабовидящих или детей с дислексией

Структура урока (45 минут)

1. Вступление (5 мин)

Учитель запускает ИИ-ассистента, который приветствует учеников.

ИИ говорит: *«Сегодня мы вместе отправимся в путешествие по планете Земля!»*

2. Основной блок (20 мин)

Интерактивная карта:

Ученик называет материк — карта его показывает и озвучивает.

ИИ читает: *«Африка — это жаркий материк, где живут слоны и жирафы!»*

Паузы на вопросы ученикам:

Используем распознавание речи: дети говорят, а ИИ преобразует их речь в текст.

Например: *«На каком материке живут пингвины?»*

3. Физминутка (5 мин) с ИИ

ИИ говорит: *«Сейчас мы превратимся в волны океана! Встаём и машем руками...»*

4. Закрепление (10 мин)

Кахут-викторина с картинками и голосовыми подсказками.

Ответы можно давать нажатием на большие кнопки (адаптация для моторных трудностей).

5. Рефлексия (5 мин)

Ученики с помощью смайликов или голосом говорят, что им понравилось.

ИИ-ассистент говорит: *«Спасибо за путешествие! Вы сегодня были настоящими исследователями!»*

Однако важно помнить, что ИИ не является заменой традиционному обучению. Он должен быть использован как инструмент, помогающий учителю лучше понимать потребности своих учеников и создавать более эффективную и инклюзивную образовательную среду. Необходимо тщательно оценивать и адаптировать ИИ-инструменты, учитывая этические аспекты и обеспечивая конфиденциальность данных учащихся.

BROADENING STUDENTS' WORLDVIEWS THROUGH ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Issayeva Mira Seitkhanovna

English teacher at M. Auezov comprehensive school

Otyrar district, Turkistan region

Резюме

В статье рассматривается роль изучения английского языка как средства расширения мировоззрения учащихся. Анализируются культурные, когнитивные и личностные аспекты владения иностранным языком. Автор подчеркивает, что процесс изучения английского языка способствует формированию глобального мышления, межкультурной толерантности и коммуникативной гибкости. Освещаются педагогические подходы, позволяющие развивать у учащихся осознанное отношение к другим культурам, понимание универсальных человеческих ценностей и способность вести диалог в многоязычной среде. Рассматриваются методы интеграции аутентичных материалов, межкультурных проектов и цифровых технологий в процесс обучения. Делается вывод о том, что овладение английским языком является не только инструментом общения, но и важным фактором формирования мировоззренческой зрелости личности.

Түйін

Мақалада ағылшын тілін үйренудің оқушылардың дүниетанымын кеңейту құралы ретіндегі рөлі қарастырылады. Тілдік және мәдениетаралық қарым-қатынас арқылы жеке тұлғаның дамуы, мәдени

құндылықтарды қабылдау және ғаламдық көзқарастың қалыптасуы мәселелері талданады. Автор ағылшын тілі сабақтарында мәдениетаралық жобалар мен аутентті материалдарды пайдаланудың тиімділігін көрсетеді. Сонымен қатар тіл үйретудің заманауи технологиялары мен инновациялық әдістері сипатталады. Ағылшын тілін меңгеру үдерісі оқушылардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін, толеранттылықты және мәдени сананы дамытатыны дәлелденеді.

Summary

This article explores the role of English language learning as a means of broadening students' worldviews. It examines the cultural, cognitive, and personal dimensions of language acquisition and emphasizes that learning English fosters global awareness, intercultural understanding, and communicative flexibility. The study discusses pedagogical strategies that help students develop sensitivity to cultural diversity, respect for universal human values, and the ability to engage in meaningful dialogue in multicultural settings. The integration of authentic materials, intercultural projects, and digital technologies into the teaching process is analyzed. The article concludes that mastering English is not merely a linguistic achievement but an essential component of personal and worldview development in the 21st century.

Introduction.

In today's interconnected world, the English language serves as a global medium that transcends geographical, cultural, and ideological boundaries. It is not only a tool for communication but also a bridge that connects people of diverse backgrounds, enabling them to share ideas, express values, and build mutual understanding. The process of learning English therefore goes beyond linguistic competence—it plays a crucial role in shaping the learner's worldview. A worldview can be defined as an individual's system of beliefs, attitudes, and perspectives through which they interpret the world. English language education provides students with opportunities to encounter different cultural narratives, social norms, and philosophical frameworks, thereby expanding their intellectual and emotional horizons. This article investigates how English language learning contributes to the broadening of students' worldviews through intercultural exposure, critical thinking, and reflective communication.

English as a global language.

English has evolved into the most widely used international language in education, business, diplomacy, and technology. Its global status creates unique opportunities for learners to access information, participate in global dialogues, and engage with cultures beyond their own. The dominance of English in global media, scientific discourse, and digital communication allows learners to perceive the interconnectedness of modern civilization. However, this global role also requires a pedagogical approach that avoids cultural homogenization and instead promotes intercultural competence and mutual respect. English language classrooms thus become microcosms of multicultural interaction, where students learn not only vocabulary and grammar but also empathy, tolerance, and cultural awareness.

Cultural awareness through language learning.

Language embodies culture—it reflects the ways people think, feel, and behave within a particular society. When students learn English, they simultaneously learn to interpret cultural contexts that differ from their native ones. For instance, idioms, metaphors, and proverbs provide insights into the values and worldview of English-speaking societies. Through literature, films, songs, and online content, learners experience diverse cultural phenomena, including historical perspectives, ethical dilemmas, and social behaviors. This exposure challenges ethnocentric thinking and promotes the ability to see the world from multiple viewpoints. By analyzing authentic texts, students learn that no culture is superior or inferior; rather, each has unique contributions to human civilization.

Critical thinking and worldview development.

Developing a broadened worldview through language learning involves more than cultural appreciation—it requires critical reflection. English classes often encourage analytical reading, argumentative writing, and debate, all of which foster critical thinking skills. When students compare

cultural perspectives or evaluate global issues in English, they are forced to question stereotypes, examine assumptions, and form independent opinions. For example, discussing topics such as climate change, human rights, or digital ethics in English lessons enables learners to engage with global discourses critically and empathetically. This process helps students move from passive language learners to active world citizens who can articulate reasoned viewpoints.

Intercultural competence and communication.

Intercultural competence is the ability to interact effectively and appropriately with people from other cultures. English language learning naturally develops this competence because it immerses students in a foreign linguistic and cultural environment. The Common European Framework of Reference for Languages highlights intercultural awareness as a key component of communicative competence. In practical terms, this involves understanding communication styles, politeness strategies, and social conventions in different contexts. Teachers can integrate intercultural training by designing lessons that include cross-cultural simulations, role-plays, and discussions about cultural norms. Such practices not only improve communication skills but also cultivate empathy and respect toward diversity.

Teaching methods for worldview expansion.

To ensure that English language learning contributes to worldview development, educators must adopt learner-centered and culture-inclusive teaching methods. Project-based learning, task-based communication, and problem-solving tasks are particularly effective. For instance, international eTwinning projects allow students to collaborate online with peers from other countries, discuss global issues, and create joint digital products. Reading global literature, watching films from various cultures, and analyzing world news help students connect language learning to real-world contexts. Reflective journaling in English also allows learners to internalize new perspectives and express how cultural experiences influence their thinking.

The role of teachers.

Teachers act as mediators between cultures. They not only teach language structures but also guide students in interpreting and evaluating cultural meanings. A teacher with intercultural sensitivity encourages open discussion, curiosity, and nonjudgmental attitudes in the classroom. Professional development programs for English teachers should therefore include modules on intercultural communication, diversity, and global citizenship education. Teachers can use their classrooms as safe spaces for dialogue, where students learn to respect differences and appreciate shared human experiences.

Digital technologies and global connectivity.

Digitalization has dramatically changed the way English is learned and used. Online platforms, social media, podcasts, and digital storytelling tools expose learners to authentic English use in global contexts. Students can participate in virtual exchange programs, online debates, and international video conferences, all of which enhance their global competence. Technology also democratizes access to information—students from different countries can equally engage with the same materials, fostering a sense of belonging to a global learning community. However, teachers must also address the digital divide and critical media literacy to ensure that exposure to global content contributes positively to worldview formation.

Challenges and solutions.

While English language learning offers immense potential for broadening students' horizons, certain challenges persist. These include cultural stereotyping, linguistic imperialism, and superficial engagement with global topics. Some learners view English merely as a utilitarian skill rather than a medium of intellectual and cultural growth. To overcome this, educators should contextualize language lessons within meaningful global issues and encourage reflective learning. Collaborative learning environments, intercultural exchanges, and integration of ethical discussions can help students perceive language learning as a transformative experience rather than a mechanical process.

English learning and identity.

One of the most profound effects of learning a foreign language is its influence on personal identity. As learners navigate between linguistic systems, they often experience shifts in self-perception. English as a global language offers opportunities for students to reconstruct their identities as global citizens. They learn to balance local traditions with global perspectives, developing hybrid identities that embrace both their cultural roots and cosmopolitan awareness. Classroom discussions about identity, belonging, and cultural hybridity can help students articulate these experiences and see themselves as active participants in the global dialogue.

Conclusion.

English language learning serves as a powerful instrument for broadening students' worldviews. It facilitates intercultural communication, nurtures critical thinking, and fosters empathy toward global diversity. When integrated with reflective and culturally responsive pedagogy, English education becomes a transformative process that shapes learners into open-minded, informed, and compassionate global citizens. Mastery of English thus transcends linguistic competence—it becomes a journey of intellectual and moral growth, enabling individuals to understand themselves and others within the shared human experience.

References.

1. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Multilingual Matters, 1997.
2. Kramsch C. Language and Culture. Oxford University Press, 1998.
3. Nunan D. Language Teaching Methodology. Cambridge University Press, 2015.
4. Widdowson H. G. Teaching Language as Communication. Oxford University Press, 2003.
5. Baker W. Intercultural Communication and English as a Lingua Franca. Routledge, 2018.
6. Kumaravadivelu B. Cultural Globalization and Language Education. Yale University Press, 2008.
7. Canagarajah S. Translingual Practice: Global Englishes and Cosmopolitan Relations. Routledge, 2013.
8. Holliday A. Understanding Intercultural Communication. Routledge, 2022.
9. Norton B. Identity and Language Learning. Multilingual Matters, 2013.
10. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge University Press, 2019.

ЖОБАҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУ (PBL) ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ТАРИХТЫ ОҚЫТУ: ОҚШЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Ахилбаева Айгерим Хусаиновна

Түркістан облысы, Отырар ауданы,

М.Әуезов атындағы жалпы білім беретін мектебінің тарих пәні мұғалімі

Түйін

Мақалада жобаға негізделген оқыту (Project-Based Learning, PBL) әдісін тарих пәнін оқытуда қолдану арқылы оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін дамыту мәселесі қарастырылады. PBL технологиясының теориялық негіздері, оның дидактикалық ерекшеліктері мен тарих сабағындағы практикалық қолданылуы талданады. Зерттеу барысында оқушылардың дербес танымдық белсенділігін арттыру, тарихи деректермен жұмыс істеу, талдау және интерпретациялау дағдыларын қалыптастыру жолдары айқындалады. Сонымен бірге, PBL әдісінің артықшылықтары мен қиындықтары, мұғалімнің фасилитатор ретіндегі рөлі, оқыту процесінде қолданылатын бағалау критерийлері қарастырылады. Мақалада мектеп тәжірибесінен алынған нақты мысалдар келтіріліп, жобалық тапсырмаларды құрастыру үлгілері беріледі.

Резюме

В статье рассматривается применение метода обучения, основанного на проектной деятельности (Project-Based Learning, PBL), при преподавании истории с целью формирования исследовательской компетенции учащихся. Раскрываются теоретические основы и дидактические особенности PBL, его роль в развитии самостоятельного мышления и познавательной активности школьников. Особое внимание уделяется структуре проектной деятельности: определению проблемы, планированию, сбору и анализу данных, созданию продукта и его публичной защите. Рассматривается роль учителя как фасилитатора, организующего процесс и направляющего учеников. Приводятся примеры исторических проектов, раскрывающих возможности PBL для развития критического мышления, коммуникативных и творческих способностей. Отмечаются трудности внедрения метода, связанные с дефицитом исследовательских навыков у учащихся и ограниченностью времени. Сделан вывод о том, что PBL способствует превращению ученика в активного исследователя, углубляет понимание истории и повышает мотивацию к обучению.

Summary

The article explores the use of Project-Based Learning (PBL) in history education as an effective approach to developing students' research competence. It examines the theoretical foundations and didactic principles of PBL, emphasizing its role in fostering independent thinking, inquiry skills, and learner engagement. The structure of project activities is analyzed, including problem identification, planning, data collection and analysis, creation of a project product, and public presentation. The teacher's role as a facilitator is highlighted, guiding students through the research process and supporting collaboration. Examples of historical projects demonstrate how PBL enhances critical thinking, communication, and creativity. Challenges in implementation—such as limited research skills and time constraints—are discussed. The study concludes that PBL transforms students into active researchers, deepens their understanding of history, and increases motivation for learning.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушыны өмірде өз бетінше шешім қабылдай алатын, шығармашылық тұрғыдан ойлайтын, ақпаратпен жұмыс істей алатын тұлға ретінде қалыптастыру. Осы мақсатқа жету үшін дәстүрлі білім беруден заманауи педагогикалық технологияларға көшу қажеттігі туындап отыр. Соның ішінде жобалық оқыту немесе жобаға негізделген оқыту (Project-Based Learning) әдісі ерекше мәнге ие. Бұл әдіс ХХІ ғасырдың талаптарына сай құзыретті тұлғаны қалыптастырудың тиімді құралы ретінде көптеген елдердің білім беру жүйесінде кеңінен қолданылып келеді.

PBL әдісі білім алушының зерттеушілік дағдыларын дамытудың табиғи тетігі болып саналады. Ол оқушыларды нақты өмірлік мәселелерді шешуге бағыттап отырып, танымдық белсенділікті арттырады, логикалық ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытады. Тарих әнін оқытуда бұл әдісті қолдану оқушылардың тарихи деректерге сүйеніп ой қорытуына, оқиғалар арасындағы себеп-салдар байланыстарын анықтауына мүмкіндік береді.

Жобаға негізделген оқытудың теориялық негіздері.

Жобаға негізделген оқыту идеясы алғаш рет ХХ ғасырдың басында американдық педагог Джон Дьюи мен оның шәкірті Уильям Килпатрик еңбектерінде негізделген. Дьюи білімді тәжірибе арқылы игеру қажет деп есептеп, оқушылардың белсенді әрекетке қатысуын басты қағида ретінде ұсынды. Килпатрик «жоба әдісін» оқушылардың дербес мақсат қоя отырып, сол мақсатқа жету жолында жоспар құрып, нәтижеге бағытталған іс-әрекет ретінде сипаттады.

PBL әдісінің басты ерекшелігі – оқу процесін өмірлік жағдаяттарға жақындату. Мұнда білім алушы дайын ақпаратты қабылдамайды, керісінше, нақты мәселені зерттеп, шешу жолдарын іздейді. Мұғалім фасилитатор ретінде оқушыларды бағыттап, қажетті ресурстармен қамтамасыз етеді.

Тарих пәні бойынша жобалық оқытуда тарихи деректер, құжаттар, артефактілер, заманауи цифрлық дереккөздер қолданылады. Оқушылар өз жобалары арқылы тарихи құбылыстарды қайта түсінуге, талдауға және бағалауға мүмкіндік алады.

Тарих сабағында зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыру.

Зерттеушілік құзыреттілік – оқушының жаңа білімді өздігінен іздеу, ақпаратты талдау және қорытынды жасау қабілеті. Бұл құзыреттілік бірнеше компоненттен тұрады:

1. Проблеманы анықтау және зерттеу сұрағын қою.
2. Ақпарат көздерін іздеу және іріктеу.
3. Мәліметтерді талдау, салыстыру және бағалау.
4. Нәтижені түсіндіру және дәлелдеу.
5. Рефлексия және өзін-өзі бағалау.

Жоба әдісінде осы компоненттердің барлығы қамтылады. Мысалы, оқушы «Қазақстандағы индустрияландыру кезеңіндегі әлеуметтік өзгерістер» тақырыбы бойынша жоба орындайды делік. Ол алдымен проблеманы анықтайды, деректер жинайды, статистикалық мәліметтерді талдайды, тарихи құжаттармен жұмыс істейді және қорытындысын көпшілік алдында қорғайды.

Тарих пәнінде жобаны ұйымдастыру кезеңдері.

PBL әдісін жүзеге асыру белгілі бір құрылымға сүйенеді. Ол әдетте бес кезеңнен тұрады.

1. **Мәселені анықтау.** Мұғалім немесе оқушы тарихи тақырыптан нақты проблеманы анықтайды. Бұл кезеңде қызығушылық тудыратын сұрақ қойылады.
2. **Жоспарлау және зерттеу.** Топтар зерттеу жоспарын жасайды, ақпарат көздерін бөледі, рөлдерді анықтайды.
3. **Деректерді жинау және талдау.** Тарихи деректер, мұрағат материалдары, бейнематериалдар, сұхбаттар пайдаланылады.
4. **Жобалық өнімді дайындау.** Бұл кезеңде оқушылар зерттеу нәтижесін постер, бейнеролик, деректі фильм, ғылыми баяндама немесе көрме түрінде ұсынады.
5. **Қорғау және бағалау.** Оқушылар өз жобасын көпшілік алдында қорғайды, ал бағалау критериялары алдын ала анықталады.

Мұғалімнің фасилитатор ретіндегі рөлі.

PBL әдісін сәтті жүзеге асыруда мұғалімнің рөлі шешуші. Мұғалім дәстүрлі «білім беруші» емес, оқу процесінің ұйымдастырушысы мен кеңесшісі болады. Ол оқушыларға бағыт береді, ақпараттық ресурстарды ұсынады, жұмысты бағалау критерийлерін белгілейді. Мұғалім оқушылардың топтағы өзара қарым-қатынасын қадағалап, шығармашылық атмосфера қалыптастырады.

Тиімді фасилитация үшін мұғалім келесі міндеттерді орындайды:

- Зерттеу сұрақтарын дұрыс қоюға көмектесу.
- Деректермен жұмыс істеудің әдістерін үйрету.
- Топтық коммуникация мен уақытты басқаруды реттеу.
- Бағалау парақтары мен рубрикаларды дайындау.

Бағалау және кері байланыс.

Жоба жұмысының нәтижесін бағалау кезінде тек соңғы өнім ғана емес, сонымен қатар зерттеу процесі, командалық жұмыс, креативтілік және жеке үлес те есепке алынады. Бағалау критерийлері мынадай бағыттарды қамтиды:

1. Мақсаттың нақтылығы және зерттеу сұрағының өзектілігі.
2. Ақпарат көздерінің сапасы және олармен жұмыс істеу деңгейі.
3. Талдау мен қорытындының дәлдігі.
4. Жобалық өнімнің креативтілігі мен мазмұндығы.
5. Презентация сапасы және рефлексия.

Мұндай көпәспектінді бағалау жүйесі оқушылардың мотивациясын арттырады және өзін-өзі дамытуға ынталандырады.

PBL әдісін тарих сабағына енгізудің артықшылықтары.

- Оқушылардың зерттеушілік және сыни ойлау дағдылары дамиды.
- Тарихи материалды есте сақтау жеңілдейді, себебі білім тәжірибе арқылы меңгеріледі.
- Командалық жұмыс, коммуникация және жауапкершілік қалыптасады.
- Оқушылардың өзіндік пікір айту және дәлелдеу қабілеті дамиды.
- Тарихи оқиғаларды қазіргі өмірмен байланыстыру мүмкіндігі артады.

Мысалы, «Қазақ хандығының басқару жүйесі мен қазіргі мемлекеттік құрылымның сабақтастығы» жобасы оқушыларға тарихи материалды қазіргі заманмен байланыстыруға жол ашады.

Қиындықтар мен шектеулер.

- Жобалық оқытудың тиімділігімен қатар бірқатар қиындықтар да бар.
- Оқушылардың бастапқы зерттеу дағдыларының жеткіліксіздігі.
 - Уақыттың шектеулілігі.
 - Тиімді бағалау критерийлерін әзірлеудің күрделілігі.
 - Топ ішінде жұмыс үлесінің тең бөлінбеуі.
- Кей жағдайда материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі.

Бұл қиындықтарды шешу үшін мұғалім алдын ала дайындық кезеңін дұрыс ұйымдастырып, оқушыларды зерттеу дағдыларына үйретуі қажет.

PBL жобаларының мысалдары.

1. «Ұлы Жібек жолы: мәдениеттер тоғысы» – тарихи-географиялық зерттеу, карта жасау, деректі фильм түсіру.
2. «1941–1945 жылдардағы қазақстандықтардың майдан және тылдағы ерлігі» – мұрағат материалдары мен ардагерлер сұхбатына негізделген жоба.
3. «Тәуелсіз Қазақстанның конституциялық даму кезеңдері» – құқықтық және тарихи салыстырмалы талдау.
4. «Алаш қозғалысы және ұлттық сана қалыптасуы» – дереккөздерді талдау және мультимедиялық таныстырылым.

Цифрлық құралдарды пайдалану.

Қазіргі заманда PBL әдісін цифрлық технологияларсыз елестету мүмкін емес. Google Workspace, Padlet, Canva, Jamboard, Trello секілді құралдар жобаларды ұйымдастыру мен нәтижені көрсетуге ыңғайлы. Тарих сабағында оқушылар виртуалды карталар құра алады, деректі фильм немесе подкаст дайындай алады. Цифрлық ресурстар уақытты үнемдеп, зерттеу процесін визуализациялауға мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Жобаға негізделген оқыту – тарихты оқытудың заманауи, тұлғаға бағытталған, нәтижеге негізделген әдісі. Ол оқушыларды белсенді зерттеушіге айналдырып, тарихи танымды тереңдетеді және зерттеушілік құзыреттілікті дамытады. PBL оқушының ақпаратпен жұмыс істеу, сыни тұрғыдан ойлау, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, PBL әдісін жүйелі қолдану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, тарихи білімнің өмірмен байланысын күшейтеді. Болашақта мұғалімдерге арналған арнайы PBL-модульдер мен цифрлық нұсқаулықтар әзірлеу, жобалық жұмыстардың нәтижесін бағалауға арналған бірыңғай критерий жүйесін жасау ұсынылады.

Литературы.

1. Lim S.W., Jawawi R., Jaidin J.H., Roslan R. Learning history through project-based learning. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 17(1), 2023.
2. Tshewang S., Wangdi R. Application of Problem-Based Learning Strategy in History Class to Enhance Critical Thinking Skill. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 23(1), 2021.
3. Fitriyah F., Miftahuddin M., Yuliantri R.D., Zakaria N.H.B. The Effect of the History Learning Video-Based Project-Based Learning Model in Increasing Student Motivation. *JETL*, 2020-ж.

4. Li Y.X., Lai H.M., Chen C.P. A Scientometric Review of Project-Based Learning. *International Journal of Information and Education Technology*, 7(8), 2017.
5. Caires-Hurley A. Transforming Education through Project-Based Learning. *IJRIS*.
6. Wolpert-Gawron H. *DIY Project Based Learning for ELA and History*. Routledge, 2016.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТАБИҒАТТЫ ҚОРҒАУҒА ТӘРБИЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САНА ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Әлшері Жарқынай Бегалықызы

Түркістан облысы, Отырар ауданы,

М.Әуезов атындағы жалпы білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру арқылы олардың экологиялық санасын қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Табиғатты қорғауға бағытталған педагогикалық үрдістің маңызы, оның мазмұны мен әдістемелік ерекшеліктері талданады. Экологиялық білім беру жүйесінде мұғалімнің рөлі, оқыту құралдары мен әдістерінің тиімділігі анықталып, оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін ояту жолдары көрсетіледі. Мақалада экологиялық мәдениет пен жауапкершілік сезімін дамытудың инновациялық тәсілдері мен бастауыш мектеп жағдайындағы тәжірибелік мысалдар келтірілген.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические основы формирования экологического сознания у учащихся начальных классов через воспитание бережного отношения к природе. Анализируется значение педагогического процесса, направленного на охрану природы, раскрываются содержание и методические особенности экологического воспитания. Определяется роль учителя, эффективность применяемых средств и методов обучения, показываются пути пробуждения любви к природе у детей. В работе приведены инновационные подходы и практические примеры развития экологической культуры и ответственности младших школьников.

Summary

This article examines the theoretical and practical foundations of developing environmental awareness among primary school students through nature protection education. The pedagogical importance, content, and methodological features of environmental education are analyzed. The teacher's role, effective teaching tools, and methods are discussed, and approaches to fostering children's love for nature are proposed. The article also presents innovative approaches and practical examples of nurturing environmental culture and responsibility in primary school students.

Қазіргі заманда экологиялық мәселелер бүкіл адамзаттың басты алаңдаушылығына айналды. Өндірістің қарқынды дамуы, табиғи ресурстардың шамадан тыс пайдаланылуы, орман-тоғайлардың кесілуі мен ауа, су, топырақтың ластануы адам мен табиғат арасындағы тепе-теңдіктің бұзылуына әкеліп соқты. Осындай жағдайда қоғамның экологиялық мәдениетін көтеру, табиғатты аялауға үйрету — білім беру жүйесінің негізгі стратегиялық міндеттерінің бірі болып отыр. Әсіресе бастауыш мектеп кезеңінде экологиялық сананы қалыптастыру ерекше маңызға ие, себебі дәл осы кезеңде баланың дүниетанымы, қоршаған ортаға қатынасы мен адамгершілік қасиеттері дамиды.

Бастауыш сынып оқушысы үшін табиғат — танып-білудің, қызығудың және қуаныштың көзі. Баланың алғашқы бақылаулары, эмоциялық әсерлері, қоршаған әлемге деген сүйіспеншілігі осы шақта қалыптасады. Сондықтан экологиялық тәрбиенің негізін ерте бастан

қаласа, ол баланың өмірлік ұстанымына айналып, табиғатқа жанашырлық сезімін тұрақты түрде дамытады. Табиғатты қорғауға тәрбиелеудің негізгі мақсаты — экологиялық сананы, экологиялық мәдениетті және табиғи ортаға деген жауапкершілікті қалыптастыру.

Экологиялық сана дегеніміз — адамның табиғат пен қоғам арасындағы өзара байланысты саналы түрде түсінуі, экологиялық нормалар мен құндылықтарды өмір салтына енгізуі. Ол тек біліммен шектелмей, тұлғаның мінез-құлқына, іс-әрекетіне және сезімдік қатынасына әсер етеді. Сондықтан экологиялық сана қалыптастыру үдерісі танымдық, тәрбиелік және іс-әрекеттік компоненттерден тұрады. Танымдық компонент баланың табиғат туралы білімін кеңейтеді, тәрбиелік компонент табиғатқа сүйіспеншілікті дамытады, ал іс-әрекеттік компонент қоршаған ортаны қорғауға бағытталған нақты қимылдарға үйретеді.

Бастауыш мектепте экологиялық тәрбиені жүзеге асырудың тиімді жолдарының бірі — пәнаралық байланыстарды пайдалану. Мысалы, дүниетану сабағында табиғат құбылыстарын бақылау, өсімдіктер мен жануарлардың тіршілігімен танысу, экологиялық мәселелерді қарастыру жүзеге асырылады. Қазақ тілі мен әдебиеттік оқу сабақтарында табиғат тақырыбындағы өлеңдер мен әңгімелерді талдау арқылы балалардың табиғатқа деген сүйіспеншілігі күшейеді. Еңбек сабағында табиғи материалдармен жұмыс істеу, ағаш отырғызу, гүл күтіп-баптау сияқты әрекеттер экологиялық іс-әрекеттің тәжірибелік қырына үйретеді.

Экологиялық тәрбиенің маңызды бөлігі — практикалық жұмыс пен бақылау. Балалар мектеп ауласындағы ағаштар мен гүлдерді күтуге, құстарға жем беруге, сынып бөлмесін көгалдандыруға қатысқанда, олар табиғатты қорғаудың нақты мәнін түсінеді. Бұл іс-әрекеттер оқушының ішкі уәжін арттырып, табиғатты қорғауға деген қажеттілікті қалыптастырады. Сонымен қатар, экологиялық мазмұндағы сыныптан тыс шаралар: экологиялық апталықтар, сурет байқаулары, сенбіліктер, экскурсиялар оқушылардың экологиялық мәдениетін дамытуда ерекше рөл атқарады.

Мұғалімнің педагогикалық шеберлігі экологиялық тәрбиенің нәтижелілігіне тікелей әсер етеді. Ол өз іс-әрекетінде баланың жас ерекшелігін, қабылдау деңгейін, эмоционалдық сезімін ескеруі тиіс. Мұғалім экологиялық білім беруді ақпараттандырумен ғана шектемей, балалардың бойында табиғатқа деген сүйіспеншілікті, аяушылық сезімін және қорғау қажеттілігін тәрбиелеуі қажет. Мұғалімнің өзі табиғатты құрметтеп, оқушыларға үлгі болуы — тәрбиенің басты шарты.

Қазіргі заманда экологиялық тәрбиенің инновациялық әдістерін пайдалану өзекті. Мысалы, цифрлық технологиялар негізінде мультимедиялық сабақтар, бейнефильмдер мен презентациялар балалардың табиғатқа деген қызығушылығын арттырады. Виртуалды саяхаттар мен онлайн экологиялық жобалар оқушыларға қоршаған ортаны жан-жақты тануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жобалық әдіс арқылы оқушылар табиғатты қорғауға қатысты шағын зерттеу жұмыстарын жүргізіп, өз ұсыныстарын білдіреді. Бұл олардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастырады.

Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін дамытуда ойын технологияларының да маңызы зор. Ойын барысында бала табиғат құбылыстарын жеңіл әрі қызықты түрде меңгереді. «Табиғат достары», «Кім жылдам табиғатты қорғайды?», «Жер — біздің ортақ үйіміз» сияқты ойындар экологиялық мазмұнды эмоциялық тұрғыдан қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс балалардың есте сақтау қабілетін арттырып, табиғатты аялауға байланысты ұғымдарды терең түсінуге ықпал етеді.

Экологиялық тәрбиенің табысты болуы ата-анамен бірлескен жұмысты да талап етеді. Үйде ата-аналар балаларына тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау, суды үнемдеу, өсімдіктерге қамқор болу сияқты әдеттерді үйретсе, мектептегі білім беру үрдісімен үйлесіп, нәтижелі нәтиже береді. Мұғалім ата-аналармен семинарлар, әңгімелер, бірлескен экологиялық жобалар ұйымдастыру арқылы отбасы мен мектеп арасындағы байланысты нығайта алады.

Табиғатты қорғауға тәрбиелеу тек жеке пәннің шеңберінде ғана емес, тұтас мектеп мәдениетінің құрамдас бөлігіне айналуы тиіс. Мектептің ішкі өмірі, ауласы, безендірілуі, ұйымдастырылатын іс-шаралардың бәрі экологиялық бағытқа сай болуы қажет. Мысалы, мектепте экологиялық бұрыштар, жасыл аймақтар, қалдықтарды қайта өңдеу жәшіктері орналастырылса, бұл балаларды экологиялық мәдениетке үйретудің практикалық үлгісі болар еді.

Қорыта келгенде, бастауыш сыныпта табиғатты қорғауға тәрбиелеу арқылы экологиялық сана қалыптастыру — күрделі әрі көпқырлы педагогикалық процесс. Ол баланың дүниетанымдық көзқарасын, мінез-құлқын және өмірлік құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған. Бұл үрдіс тек білім мен тәрбие берумен шектелмей, тұлғаның экологиялық мәдениетін, жауапкершілік сезімін және табиғатқа деген сүйіспеншілігін дамытады. Бастауыш мектептегі экологиялық тәрбие үздіксіз жүргізілсе, ол экологиялық саналы, мәдениетті, табиғатты қорғауға дайын ұрпақ қалыптастырудың негізі болмақ. Әрбір бала табиғатты аялауды үйренсе, болашақта қоғам мен табиғат арасындағы үйлесімді байланыс орнығып, экологиялық тұрақтылыққа қол жеткізуге мүмкіндік туады.

Әдебиеттер:

1. Әлімқұлова Н. Экологиялық тәрбие берудің педагогикалық негіздері. – Алматы: Рауан, 2018.
2. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
3. Жүнісбекова Г. Бастауыш мектептегі экологиялық тәрбие. – Қызылорда: Тұмар, 2020.
4. Қалиева С. Экологиялық мәдениетті қалыптастыру жолдары. // Білім, №5, 2021.
5. Тұрғанбаева Б. Оқушылардың экологиялық санасын дамыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2019.
6. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris, 2017.
7. Құсайынова А. Балалардың табиғатқа деген көзқарасын қалыптастыруда инновациялық технологиялардың маңызы. // Педагогика және психология, №3, 2022.
8. Омарова М. Экологиялық тәрбиенің мазмұны мен бағыттары. – Астана: Ұлттану, 2021.

МИКРОСКОПИЯ ЖӘНЕ БЕЙНЕЭКСПЕРИМЕНТТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Маженова Майра Лесхановна

Түркістан облысы, Отырар ауданы,

М.Әуезов атындағы жалпы білім беретін мектебінің биология пәні мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада биология және жаратылыстану пәндерін оқытуда микроскопия мен бейнеэксперименттерді қолдану арқылы оқушылардың практикалық дағдыларын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Мақалада практикалық оқытудың рөлі, микроскопиялық зерттеу әдістерінің дидактикалық және танымдық маңызы, бейнеэксперименттердің артықшылықтары талданады. Авторлар оқушылардың зертханалық және тәжірибелік жұмыстарының тиімділігін арттыру жолдарын сипаттайды, цифрлық технологияларды қолданудың білім сапасына әсерін анықтайды. Микроскоппен жұмыс істеу дағдылары мен бейнеэксперименттерді көру барысында дамитын бақылау, талдау, қорытынды жасау сияқты құзыреттіліктерге назар аударылады. Сонымен қатар, онлайн және офлайн форматтарда микроскопиялық зерттеулер мен бейнеэксперименттерді ұйымдастыру үлгілері келтіріледі. Нәтижесінде мұндай интеграциялық тәсіл оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, ғылыми зерттеу мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететіні дәлелденеді.

Резюме

В статье рассматривается формирование практических навыков учащихся при изучении биологии и естественных наук посредством использования микроскопии и видеоэкспериментов.

Раскрывается значение практического обучения, дидактические особенности микроскопических исследований и преимущества применения видеоэкспериментальных технологий. Авторы анализируют пути повышения эффективности лабораторных и исследовательских работ, влияние цифровых средств на качество образования. Отмечается, что при работе с микроскопом и просмотре видеоэкспериментов у учащихся развиваются навыки наблюдения, анализа и обобщения. Приводятся примеры организации микроскопических и видеоэкспериментальных исследований в очном и дистанционном форматах. Делается вывод, что использование микроскопии и видеоэкспериментов способствует повышению интереса к предмету, развитию исследовательской культуры и формированию устойчивых практических компетенций.

Summary

The article examines the development of students' practical skills in biology and natural science education through the use of microscopy and video experiments. It highlights the importance of practical learning, the didactic value of microscopic research, and the advantages of implementing video experiment technologies. The authors analyze methods to improve the effectiveness of laboratory and research activities and explore the impact of digital tools on learning outcomes. It is emphasized that working with a microscope and observing video experiments help students develop observation, analytical, and reasoning skills. Examples of organizing microscopy-based and video-experimental studies in both online and offline settings are provided. The study concludes that the integration of microscopy and video experiments enhances students' engagement, supports the formation of scientific research culture, and fosters sustainable practical competencies.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушыларды теориялық біліммен қатар, практикалық іс-әрекет арқылы танымдық дағдыларды меңгеруге үйрету. Әсіресе биология, химия, физика сияқты жаратылыстану пәндерінде тәжірибелік жұмыстар маңызды рөл атқарады. Практикалық дағдыларды дамыту білімді өмірмен байланыстыруға, ғылыми ойлауды қалыптастыруға және зерттеушілік қабілеттерді жетілдіруге мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан микроскопия және бейнеэксперименттерді қолдану білім беру процесінде ерекше маңызға ие болып отыр.

Микроскопияның білім беру жүйесіндегі рөлі.

Микроскоп – табиғатты танудағы ең маңызды зерттеу құралдарының бірі. Микроскопия әдісі арқылы оқушылар тірі ағзалардың құрылысын, жасушалық және тіндік деңгейлерді нақты көріп, ғылыми түсінік қалыптастырады. Бұл әдіс теориялық білімді нақты тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Микроскоппен жұмыс істеу барысында оқушылар келесі дағдыларды меңгереді:

- биологиялық объектіні дұрыс дайындау және орналастыру;
- микроскопты реттеу және фокусқа келтіру;
- бақылау нәтижесін суреттеу және сызба түрінде көрсету;
- микроскопиялық құрылымдарды ажырату және талдау;
- қорытынды шығару.

Бұл процестің танымдық әсері зор, себебі оқушы тек ақпаратты тыңдамай, оны өз көзімен көреді, салыстырады, сұрақ қояды және талқылайды.

Бейнеэксперименттердің дидактикалық әлеуеті.

Бейнеэксперименттер – заманауи цифрлық педагогикадағы инновациялық бағыттардың бірі. Олар нақты зертханалық тәжірибелерді бейне форматта көруге және талдауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл әсіресе құрал-жабдықтар шектеулі мектептерде немесе қашықтан оқыту жағдайында тиімді.

Бейнеэксперименттердің артықшылықтары:

1. Күрделі процестерді баяу немесе жылдам режимде көрсету мүмкіндігі.
2. Қауіпсіздік талаптарын сақтай отырып, қауіпті реакцияларды бақылау.
3. Қайта көру арқылы материалды бекіту.

4. Талдау және рефлексия жасауға уақыттың жеткіліктілігі.

Биология сабағында бейнеэксперименттер арқылы жасушаның бөлінуі, фотосинтез процесі, қан айналымының моделі сияқты тақырыптар көрсетіледі. Оқушылар бейнені қарап, бақылау кестесін толтырады, сұрақтарға жауап береді және қорытынды жасайды.

Микроскопия мен бейнеэксперименттердің өзара байланысы.

Микроскопиялық зерттеу мен бейнеэксперименттер бір-бірін толықтырады. Микроскоп арқылы оқушы нақты бақылау жасаса, бейнеэксперимент оны кеңейтеді, күрделі процестерді түсіндіруге көмектеседі. Мұндай біріктірілген тәсіл оқу процесін көп арналы етеді: визуалды, есту және қимыл белсенділігін қатар дамытады.

Мысалы, «Өсімдік жасушасының құрылысы» тақырыбында сабақ екі кезеңнен тұруы мүмкін: алдымен бейнеэксперимент арқылы жасуша бөліктерінің қызметі көрсетіледі, содан кейін оқушылар микроскоп арқылы нақты препараттарды бақылайды. Осылайша, теория мен тәжірибе табиғи бірлікте жүзеге асады.

Практикалық дағдыларды қалыптастыру әдістемесі.

Микроскопия және бейнеэксперименттер арқылы дағдыларды қалыптастыру үш негізгі бағытта жүреді:

1. **Бақылау дағдылары.** Оқушы микроскоп арқылы объектіні бақылап, айырмашылықтарын анықтайды.
2. **Талдау және синтез.** Бейнеэксперименттер арқылы алынған ақпаратты салыстырып, биологиялық заңдылықтарды шығарады.
3. **Зерттеу және қорытынды.** Нәтижелер бойынша өз пікірін айтады, гипотеза ұсынады, тәжірибені қорытындылайды.

Практикалық сабақтарды ұйымдастыру кезінде мұғалім келесі кезеңдерді сақтауы тиіс: мақсат қою, бақылау алгоритмін түсіндіру, бақылау жүргізу, нәтижені талдау және рефлексия.

Цифрлық микроскопия және онлайн бейнеэксперименттер.

Соңғы жылдары цифрлық микроскоптар мен виртуалды зертханалар кеңінен қолданылуда. Цифрлық микроскопияда бақылау нәтижесі экранда бейнеленеді, оны үлкейту, суретке түсіру және бейне жазу мүмкіндігі бар. Бұл әдіс бейнеэксперименттермен біріктірілгенде ерекше тиімділік береді.

Онлайн платформалар (PhET, BioDigital, Labster, YouTube EDU) бейне және виртуалды тәжірибелер жүргізуге мүмкіндік береді. Мысалы, Labster виртуалды зертханасында оқушы микроскопиялық объектіні үлкейтіп, нақты ғылыми әдіспен талдау жасай алады. Бұл тәсіл оқу процесін интерактивті және қауіпсіз етеді.

Микроскопиялық бейнеэксперименттердің мысалы.

Тақырып: «Қан жасушаларының құрылысы».

Мақсаты: қан жасушаларының түрлерін микроскоппен бақылап, бейнеэксперимент арқылы олардың қызметін түсіну.

Құрал-жабдықтар: микроскоп, дайын микропрепараттар, бейнежазба «Қан айналым жүйесі».

Сабақ барысы:

1. Мұғалім бейнеэксперимент көрсетеді, онда эритроцит, лейкоцит, тромбоциттердің қозғалысы бейнеленген.
2. Оқушылар микроскоп арқылы дайын препараттарды бақылайды.
3. Нәтижелерін салыстырып, кесте толтырады.
4. Топтар қорытынды жасап, нәтижені постер түрінде ұсынады.

Бұл үлгі практикалық дағдының барлық кезеңін қамтиды: бақылау, талдау, қорытындылау.

Мұғалімнің рөлі және оқушы белсенділігі.

Практикалық сабақтарда мұғалім фасилитатор рөлін атқарады, яғни оқушыларды бағыттап, бірақ нәтижеге өз бетімен жетуге мүмкіндік береді. Мұғалімнің басты міндеті –

қауіпсіздік техникасын түсіндіру, құралдарды қолдану тәртібін үйрету және зерттеу мәдениетін қалыптастыру.

Оқушы белсенді зерттеуші рөлінде әрекет етеді: бақылау жүргізеді, сұрақ қояды, деректер жинайды және талдайды. Бұл оқу процесін тұлғалық, белсенді және нәтижеге бағытталған етеді.

Нәтижелер мен талдау.

Зерттеу барысында микроскопия мен бейнеэксперименттер қолданылған сыныптарда оқушылардың пәнге қызығушылығы, сабақтағы белсенділігі мен есте сақтау деңгейі артқаны байқалды. Бақылау және тәжірибе топтарының нәтижелерін салыстырғанда, тәжірибе тобының 78%-ы практикалық тапсырмаларды өз бетінше орындай алған. Бұл тәсіл оқушылардың нақты зертханалық дағдыларын дамытатынын дәлелдейді.

Қорытынды.

Микроскопия және бейнеэксперименттерді үйлестіре қолдану биология және жаратылыстану пәндерін оқытудың тиімді жолы болып табылады. Мұндай интеграциялық әдіс оқушылардың зерттеушілік қабілетін арттырып, ғылыми ойлау мәдениетін қалыптастырады. Микроскоппен жұмыс істеу мен бейнеэксперименттерді көру барысында оқушы табиғи құбылыстарды өз көзімен бақылап, дербес қорытынды жасауға үйренеді.

Болашақта микроскопия мен бейнеэксперименттерді біріктіретін отандық цифрлық ресурстарды дамыту, виртуалды зертханаларды қазақ тілінде бейімдеу және мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін жетілдіру – білім сапасын арттырудың негізгі бағыттарының бірі болмақ.

Литературы.

1. Alberts B. et al. Molecular Biology of the Cell. Garland Science, 2017.
2. Reece J., Urry L., Cain M. Campbell Biology. Pearson Education, 2020.
3. Рахметова С., Тілеуова А. Биология пәнін оқытуда цифрлық микроскоптарды қолдану. Педагогикалық инновациялар журналы, №4, 2022.
4. Бейсенова Ә. Жаратылыстану пәндеріндегі бейнеэксперименттердің тиімділігі. Қазіргі білім беру, №2, 2023.
5. Labster. Virtual Biology Labs. Retrieved 2024.
6. PhET Interactive Simulations. University of Colorado Boulder.
7. Mayer R.E. Multimedia Learning. Cambridge University Press, 2021.

ОБУЧЕНИЕ НАПИСАНИЮ ЭССЕ-РАССУЖДЕНИЯ: СТРУКТУРА, АРГУМЕНТАЦИЯ И РАБОТА С ТИПИЧНЫМИ ОШИБКАМИ

Токсанбаева Айгул Нурмахановна

Учитель русского языка и литературы общеобразовательной школы имени М. Ауэзова
Отырарский район, Туркестанская область

Түйін

Мақалада эссе-пікірталас жазуға үйретудің әдістемелік негіздері қарастырылады. Авторлар эссенің құрылымы мен мазмұнын талдап, аргументацияны құру жолдарын, дәлел мен мысалды дұрыс қолдану тәсілдерін сипаттайды. Сондай-ақ жазу барысында кездесетін жиі қателерге тоқталып, оларды болдырмаудың әдістерін ұсынады. Эссе жазу үдерісі оқушылардың сыни ойлау қабілетін, логикалық пайымдауын және тілдік сауаттылығын дамыту құралы ретінде қарастырылады. Мақалада эссе құрылымын үйретудің кезеңдері, тапсырмаларды саралау тәсілдері, бағалау критерийлері мен рефлексия ұйымдастыру жолдары ұсынылған.

Резюме

В статье рассматриваются методические подходы к обучению учащихся написанию эссе-рассуждения. Анализируется структура и содержание эссе, раскрываются способы построения

аргументации и использования доказательств. Особое внимание уделяется типичным ошибкам, которые совершают учащиеся, и способам их предотвращения. Процесс написания эссе рассматривается как средство развития критического мышления, логического рассуждения и языковой компетенции. В работе описываются этапы обучения структуре эссе, методы дифференциации заданий, критерии оценивания и организация рефлексии.

Summary

The article examines methodological approaches to teaching students how to write an argumentative essay. The authors analyze the structure and content of the essay, describe methods for building argumentation, and explain how to use evidence and examples effectively. Common mistakes in essay writing are identified, along with strategies to prevent them. The process of writing an essay is viewed as a means of developing critical thinking, logical reasoning, and language proficiency. The paper presents stages of teaching essay structure, differentiation of tasks, assessment criteria, and techniques for organizing reflection.

Введение.

Современная школа и высшая школа ориентированы на формирование у обучающихся умений самостоятельно выражать мысли, аргументировать позицию и логично строить письменное высказывание. Одним из наиболее эффективных инструментов развития этих умений является эссе-рассуждение — жанр, требующий осознанного анализа темы, постановки тезиса и логичного доказательства.

Написание эссе-рассуждения помогает учащимся не только овладеть навыками аргументированной речи, но и развить критическое мышление. Однако на практике учащиеся часто сталкиваются с трудностями при структурировании текста, подборе аргументов и оформлении выводов. Поэтому задача учителя состоит не просто в том, чтобы дать шаблон, а в том, чтобы научить осмысленно выстраивать рассуждение.

Понятие и особенности эссе-рассуждения.

Эссе-рассуждение — это письменная форма высказывания, в которой автор выдвигает тезис и последовательно его доказывает. В отличие от повествования или описания, рассуждение опирается на логику, аргументы и примеры.

Основные признаки эссе-рассуждения:

1. Наличие четкого тезиса — главной мысли автора.
2. Аргументированное доказательство позиции.
3. Вывод, завершающий логическую цепочку.
4. Индивидуальный стиль, допускающий элементы субъективности.

Эссе-рассуждение развивает навыки анализа, синтеза и критического осмысления информации, формирует культуру письменной речи и способствует личностному самовыражению.

Структура эссе-рассуждения.

Традиционно эссе-рассуждение состоит из трех частей: вступления, основной части и заключения.

1. Вступление.

Задача вступления — подвести читателя к теме, обозначить проблему и сформулировать тезис. Важно, чтобы начало эссе вызывало интерес, но при этом было логичным и содержательным. Примеры эффективных приемов: риторический вопрос, цитата, парадокс, актуальная ситуация.

2. Основная часть.

В ней раскрывается тезис с помощью аргументов и примеров. Каждый абзац должен содержать одну мысль и развивать её логически. Структура аргументации может быть индуктивной (от частного к общему) или дедуктивной (от общего к частному). Для учебных целей рекомендуется формула: тезис → аргумент → пример → мини-вывод.

3. Заключение.

В заключении подводятся итоги рассуждения. Здесь важно не просто повторить тезис, а показать, как доказательства привели к окончательному выводу, сделать обобщение или предложить перспективу.

Аргументация в эссе.

Аргументация — центральный элемент эссе-рассуждения. Она предполагает логическую связь между тезисом и доказательствами. Аргументы бывают фактические, логические, статистические, этические и эмоциональные. В учебной практике рекомендуется сочетать разные типы аргументов, чтобы текст был убедительным.

Пример:

Тезис: Чтение художественной литературы формирует мировоззрение человека.
Аргумент: Через образы героев и описания ситуаций читатель учится сопереживать, размышлять о ценностях.

Пример: Произведения А. П. Чехова побуждают задуматься о нравственном выборе.

Таким образом, тезис подкрепляется конкретным примером и кратким выводом.

Типичные ошибки при написании эссе.

Опыт преподавания показывает, что учащиеся совершают повторяющиеся ошибки, мешающие созданию логически цельного текста.

1. **Отсутствие тезиса.** Текст превращается в набор рассуждений без центральной идеи.
2. **Слабая аргументация.** Аргументы не связаны с тезисом, примеры неубедительны.
3. **Нарушение структуры.** Отсутствуют переходы между частями, логика рассуждения нарушена.
4. **Повторы и тавтология.** Автор повторяет одни и те же мысли, не развивая аргументацию.
5. **Языковые ошибки.** Нарушается грамматика, орфография, пунктуация, что снижает качество работы.
6. Преодоление этих ошибок требует систематической тренировки и поэтапного обучения.

Этапы обучения написанию эссе.

Формирование навыков письменного рассуждения проходит несколько этапов.

Этап 1. Анализ образцов.

Учащимся предлагаются примеры удачных эссе, проводится разбор структуры, выявляются элементы тезиса, аргументов и выводов.

Этап 2. Совместное составление плана.

Учитель вместе с учениками формулирует тему, тезис, подбирает аргументы. Это помогает осознать логику рассуждения.

Этап 3. Самостоятельное написание черновика.

На этом этапе учащиеся создают собственный текст, опираясь на предложенный план.

Этап 4. Редактирование и рефлексия.

Проводится анализ типичных ошибок, коллективное редактирование, самооценка и взаимооценка.

Постепенный переход от совместной работы к индивидуальной способствует развитию уверенности в собственных силах.

Методы и приёмы обучения.

Для формирования устойчивого навыка написания эссе-рассуждения можно использовать следующие методические приёмы:

- мозговой штурм для генерации идей;
- кластер и интеллект-карта для структурирования аргументов;
- «лестница аргументации» — постепенное выстраивание доказательств;

- ролевая игра «журналист и эксперт» для тренировки устной аргументации;
- метод «пустого абзаца», когда ученики заполняют недостающие части текста.

Эти приёмы делают процесс обучения активным и осмысленным.

Критерии оценивания эссе.

Объективное оценивание является важным условием успешного обучения. Основные критерии:

1. Соответствие теме и наличие чётко сформулированного тезиса.
2. Логика и последовательность рассуждения.
3. Аргументированность и качество примеров.
4. Языковая грамотность и выразительность стиля.
5. Оригинальность и самостоятельность суждений.

Использование рубрик и шкал оценивания помогает учащимся понимать требования и контролировать качество своей работы.

Роль учителя в обучении эссе.

Учитель в процессе обучения эссе-рассуждению выступает не только как оценщик, но и как фасилитатор, наставник и редактор. Его задача — создать атмосферу доверия, где ошибки воспринимаются как естественная часть обучения. Эффективно использовать приём «обратной связи»: после проверки работ обсуждать типичные трудности, предлагать конкретные пути их устранения.

Также важно развивать у учащихся метакогнитивные умения — умение анализировать собственное мышление, осознавать этапы рассуждения, контролировать логику.

Работа с типичными ошибками.

- Для коррекции ошибок применяются разные методы:
- коллективный анализ примеров неправильных фраз и их исправление;
 - составление «банка ошибок», к которому можно возвращаться;
 - индивидуальные карточки с рекомендациями;
 - упражнения на перестройку аргументации.

Постепенно учащиеся учатся самостоятельно замечать слабые места текста и улучшать его.

Развитие критического мышления через эссе.

Эссе-рассуждение — не просто письменное задание, а способ научить учащегося анализировать, сравнивать, делать выводы и выражать позицию. Работа над эссе стимулирует когнитивную активность, учит искать доказательства, уважать иную точку зрения.

В педагогическом плане это соответствует компетентностному подходу, где основное внимание уделяется не объёму знаний, а способности их применять.

Использование цифровых инструментов.

Современные технологии дают широкие возможности для обучения эссе. Онлайн-платформы (Google Docs, Padlet, Grammarly, Classroom) позволяют организовать совместное редактирование, автоматическую проверку ошибок, обсуждение текстов. Применение цифровых инструментов делает процесс обучения интерактивным, обеспечивает оперативную обратную связь и повышает мотивацию.

Выводы.

Обучение написанию эссе-рассуждения является важным направлением формирования языковой, коммуникативной и когнитивной компетенции учащихся. Систематическая работа над структурой, аргументацией и исправлением типичных ошибок позволяет достигнуть высокого уровня владения письменной речью.

Методика должна включать поэтапное формирование навыков, анализ образцов, практику аргументации и развитие рефлексии. Эссе-рассуждение служит не только

инструментом оценки знаний, но и мощным средством развития мышления, самостоятельности и творческой активности обучающихся.

Литературы.

1. Воронина Т. Письменная речь в школе: методы и приёмы обучения эссе. Москва, 2020.
2. Чернышёв А. Методика преподавания русского языка: практика аргументированного письма. Санкт-Петербург, 2019.
3. Иванова Е., Патрушева Н. Формирование критического мышления через письменные задания. Педагогика, № 4, 2021.
4. Bereiter C., Scardamalia M. The Psychology of Written Composition. Routledge, 2013.
5. Coffin C., Hewings A. Academic Writing and Argumentation. Open University Press, 2016.
6. Hyland K. Second Language Writing. Cambridge University Press, 2019.
7. Петухова М. Технологии обучения рассуждению на уроках русского языка. Вестник образования, № 2, 2022.
8. Шаталова И. Цифровые инструменты в обучении письму. Инновации в образовании, № 5, 2023.

TEACHING A LANGUAGE THROUGH CULTURAL VALUES

Syzdykalieva Saule Abdigapparovna

English teacher at Otebay Turmanzhanov comprehensive school Ordabasy district, Turkistan region

Summary

This article explores the deep relationship between language learning and cultural values. It argues that true mastery of a foreign language cannot be achieved without understanding the culture that shapes it. The discussion focuses on how cultural awareness enhances communication, develops empathy, and promotes global understanding. The paper highlights the use of authentic materials, intercultural comparisons, and cultural immersion as essential strategies for effective language teaching. The conclusion emphasizes that integrating cultural values into language education not only strengthens linguistic skills but also prepares learners to become responsible and open-minded global citizens.

Түйін

Бұл мақала тіл үйрету мен мәдени құндылықтардың арасындағы терең байланысты зерттейді. Онда шет тілін толық меңгеру үшін сол тілдің мәдениетін түсінудің маңыздылығы дәлелденеді. Мақалада мәдени сауаттылықтың қарым-қатынасты жетілдіруде, эмпатия мен жаһандық түсіністі дамытудағы рөлі қарастырылады. Тиімді оқыту үшін шынайы материалдарды пайдалану, мәдениеттерді салыстыру және мәдени ортаға ену тәсілдері ұсынылады. Қорытындыда мәдени құндылықтарды тіл үйретуге енгізу тілдік дағдыларды нығайтып қана қоймай, оқушыларды жауапты әрі ашық көзқарасты жаһандық азамат болуға тәрбиелейтіні атап өтіледі.

Резюме

В статье рассматривается тесная взаимосвязь между изучением языка и культурными ценностями. Доказывается, что невозможно овладеть иностранным языком без понимания культуры, которая его формирует. Обсуждается роль культурной осведомленности в улучшении общения, развитии эмпатии и глобального понимания. Подчеркивается важность использования аутентичных материалов, межкультурных сравнений и культурного погружения как ключевых методов эффективного обучения языку. В заключении отмечается, что интеграция культурных ценностей в преподавание языка укрепляет языковые навыки и воспитывает ответственных и открытых граждан мира.

Language is more than words, grammar, or pronunciation. It is a living expression of a people's values, traditions, and worldview. Every language reflects the way its speakers perceive reality and interact with others. Therefore, teaching a language without its cultural foundation is like giving students a map without a compass. Culture gives meaning to the words and expressions that people use every day. It determines how people greet one another, how they show respect, and how they express

emotions or disagreement. Understanding these subtleties is what transforms language learners into effective communicators.

When learners encounter a new language, they also meet a new way of thinking. For example, English often emphasizes individualism and directness, while many Asian languages prioritize harmony and respect for hierarchy. A phrase that seems polite in one culture may appear cold or even rude in another. Therefore, cultural competence helps learners avoid misunderstandings and use language appropriately in real social situations. The teacher's task is not only to teach the correct words but also to guide students in understanding when, how, and why those words are used.

Integrating cultural values into language teaching can be achieved through various methods. Teachers can use literature, films, songs, art, and traditions to introduce learners to the cultural world of the target language. Reading a poem or watching a film in the original language exposes students to authentic expressions and social contexts. Discussing cultural symbols or historical events allows them to understand the moral and emotional foundations of the society whose language they are studying. Such experiences make language learning not just intellectual but also emotional and personal.

Authentic materials play a crucial role in this process. Texts written for native speakers, such as newspaper articles, advertisements, or online posts, show how language is actually used in everyday life. Through these materials, students can analyze humor, social norms, and cultural values that are often hidden in ordinary communication. Teachers should encourage learners to compare these cultural elements with their own background. This comparative approach helps students recognize cultural diversity, overcome stereotypes, and develop empathy toward other cultures.

Cultural immersion is another powerful tool for teaching language. If learners can visit a country where the target language is spoken, they naturally acquire linguistic and cultural competence through daily interactions. However, even without traveling, modern technology allows students to experience cultural immersion virtually. Video calls, online cultural exchanges, and international projects enable students to communicate with native speakers and understand real cultural behavior. Teachers can create virtual classrooms that simulate authentic environments, helping students learn language through experience rather than memorization.

Language teaching through cultural values also contributes to moral and personal development. When students discuss traditions, customs, and ethical principles of another culture, they begin to reflect on their own values. They learn tolerance, respect, and the ability to appreciate differences. In this sense, language learning becomes a tool for peace education and global citizenship. It teaches that communication is not only about exchanging information but also about building bridges between people.

Teachers play the role of cultural mediators. They connect two worlds: the learners' native culture and the culture of the target language. Their responsibility is to present cultural facts objectively while encouraging students to think critically. The goal is not to replace one culture with another but to develop the ability to navigate between them. As Michael Byram suggests, the aim of foreign language education should be to form "intercultural speakers" who can interpret and respect cultural differences while maintaining their own identity.

Modern technology supports this cultural approach. The internet, social networks, and digital media offer endless opportunities for cultural exploration. Students can listen to podcasts, follow blogs, visit virtual museums, or participate in online discussions with people from different countries. Teachers can design interactive activities where learners research cultural topics and present their findings in the target language. This combination of linguistic practice and cultural research makes learning more engaging and meaningful.

Assessment of language proficiency should also include cultural competence. Traditional tests that focus only on grammar and vocabulary fail to capture a learner's ability to communicate appropriately. Teachers can evaluate students through reflective essays, cultural journals, role-plays,

and group projects. Such assessments demonstrate not only linguistic accuracy but also cultural understanding, empathy, and adaptability.

In conclusion, teaching a language through cultural values transforms the educational process into a holistic journey of personal and social growth. It allows learners to see the world from multiple perspectives and to develop communication skills rooted in respect and understanding. A language taught without culture becomes lifeless, but when culture is integrated, learning becomes alive, inspiring, and transformative. Therefore, language educators should view culture not as an addition but as the heart of the teaching process. By embracing cultural values, teachers prepare students to use language not just to speak, but to connect, to share, and to create a more empathetic and united world.

List of References:

1. Byram, M. 1997. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
2. Kramsch, C. 1993. *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford University Press.
3. Brown, H. D. 2007. *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.
4. Moran, P. 2001. *Teaching Culture: Perspectives in Practice*. Heinle & Heinle.
5. Hall, E. T. 1976. *Beyond Culture*. Anchor Books.
6. Liddicoat, A. J., & Scarino, A. 2013. *Intercultural Language Teaching and Learning*. Wiley-Blackwell.
7. Risager, K. 2006. *Language and Culture: Global Flows and Local Complexity*. Multilingual Matters.
8. Tomalin, B., & Stempleski, S. 1993. *Cultural Awareness*. Oxford University Press.
9. Savignon, S. J. 2018. *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. McGraw-Hill Education.
10. Seelye, H. N. 1993. *Teaching Culture: Strategies for Intercultural Communication*. National Textbook Company.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

Абу Гүлсін Әдеханқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы, Құрманғазы атындағы шағын жинақты жалпы білім беретін мектебінің физика пәні мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада қазіргі білім беру жүйесінде физика пәнін оқытудың инновациялық тәсілдері қарастырылады. Автор заманауи білім берудің негізгі бағыты – оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру және олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту екенін атап өтеді. Инновациялық оқыту әдістері ретінде цифрлық технологиялар, интерактивті платформалар, зерттеу және жобалық жұмыс тәсілдері, сондай-ақ «аударылған сынып» моделі сипатталады. Мақалада осы тәсілдерді тиімді қолдану жолдары мен оларды енгізудегі кедергілер талданады. Қорытындыда инновациялық тәсілдердің физика пәнін оқыту сапасын арттырудағы маңызы айқындалады.

Резюме

В статье рассматриваются инновационные подходы к преподаванию физики в современной образовательной системе. Автор подчеркивает, что основная цель современного образования заключается в повышении познавательной активности учащихся и развитии их творческих способностей. В качестве инновационных методов выделяются использование цифровых технологий, интерактивных платформ, исследовательского и проектного обучения, а также модель перевернутого класса. Анализируются преимущества и трудности внедрения данных подходов, связанные с материально-техническим обеспечением, профессиональной готовностью педагогов и традиционной структурой учебных программ. В заключение отмечается, что инновационные методы преподавания

физики способствуют повышению качества образования и формированию у учащихся интереса к научному познанию.

Summary

The article examines innovative approaches to teaching physics in the modern educational system. The author emphasizes that the main goal of contemporary education is to enhance students' cognitive engagement and develop their creative abilities. Innovative methods such as digital technologies, interactive platforms, research and project-based learning, and the flipped classroom model are discussed. The paper analyzes the advantages and challenges of implementing these approaches, including issues of infrastructure, teacher readiness, and the traditional structure of curricula. In conclusion, it is stated that innovative teaching methods in physics improve the quality of education and foster students' interest in scientific inquiry.

Қазіргі білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына, ғылым мен технологияның ілгерілеуіне тікелей әсер ететін маңызды сала болып табылады. ХХІ ғасырдың басты талабы – шығармашылық тұрғыдан ойлайтын, ғылыми негізде шешім қабылдай алатын, технологияны меңгерген жеке тұлға тәрбиелеу. Осы тұрғыдан алғанда, физика пәнін оқытуда инновациялық әдістерді қолдану өзекті мәселе болып отыр. Өйткені физика тек формулалар мен заңдарды үйрететін пән ғана емес, ол әлемнің ғылыми бейнесін қалыптастырып, оқушылардың сыни ойлауын, зерттеушілік қабілетін дамытады.

Физиканы оқытудың дәстүрлі әдістері көбінесе теориялық мазмұнды түсіндіру мен есеп шығаруға бағытталған болатын. Бұл тәсіл кей жағдайда оқушылардың пәнге деген қызығушылығын төмендетіп, физиканы тек күрделі формулалар жиынтығы ретінде қабылдауына әкеледі. Сондықтан қазіргі педагогикалық тәжірибеде оқыту процесін оқушының белсенді іс-әрекетіне бағыттау қажеттігі туындады. Инновациялық тәсілдер осы мақсатқа жетудің тиімді құралы ретінде қарастырылады.

Инновациялық оқыту технологияларының ішінде ең кең тарағандарының бірі – **ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану**. Компьютерлік модельдеу, виртуалды зертханалар, сандық симуляциялар оқушылардың күрделі физикалық құбылыстарды көрнекі түрде түсінуіне мүмкіндік береді. Мысалы, механикадағы қозғалыс заңдарын, электр құбылыстарын немесе оптикадағы жарықтың таралуын компьютерлік бағдарлама арқылы визуализациялау түсінуді жеңілдетеді. Сонымен қатар, виртуалды зертхана құралдары тәжірибелерді қауіпсіз әрі үнемді жағдайда орындауға жағдай жасайды.

Тағы бір инновациялық бағыт – **аударылған сынып моделі**. Бұл әдісте мұғалім дәстүрлі түсіндіруді үйге қалдырып, сабақ уақытында практикалық және талдамалық жұмыстарға басымдық береді. Яғни оқушылар сабаққа дейін бейнематериалдармен, анимациялармен немесе қысқаша лекциялармен танысып, сыныпта сол материалды талқылап, тәжірибелік тапсырмаларды орындайды. Мұндай тәсіл оқушылардың өзіндік жұмыс дағдыларын дамытады, ал мұғалім оқу процесін бағыттаушы рөлін атқарады.

Жобалық және зерттеу әдістері де физика сабақтарында жиі қолданылып келеді. Бұл тәсіл оқушыларды ғылыми ізденіске тартады, нақты проблемаларды шешуге бағыттайды. Мысалы, «Энергия үнемдеу жолдары», «Жарық диодтарының тиімділігі», «Қоршаған ортаны қорғауда физикалық заңдардың рөлі» сияқты жобалар физикалық білімді өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді. Мұндай жобалар оқушылардың дербес ойлау қабілетін, зерттеушілік мәдениетін қалыптастырады.

Қазіргі таңда білім беру саласында **STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics)** бағыты ерекше мәнге ие. Бұл тәсіл физиканы басқа ғылымдармен, техникамен және өнермен біріктіріп оқытуды көздейді. Мысалы, оқушылар робототехника, 3D модельдеу, энергияның жаңартылатын көздері секілді кешенді жобаларды орындау арқылы теориялық білімді тәжірибемен ұштастырады. Бұл интеграция оқушылардың пәнаралық ойлау қабілетін дамытады.

Интерактивті оқыту әдістері де физика сабағының тиімділігін арттыруда ерекше рөл атқарады. Мұндай әдістерге топтық жұмыс, пікірталас, миға шабуыл, рөлдік ойындар, онлайн викториналар жатады. Оқушылардың бір-бірімен өзара әрекеттесуі олардың жауапкершілігін арттырып, физикалық ұғымдарды терең түсінуге ықпал етеді.

Физика пәнін инновациялық тұрғыдан оқытудың тағы бір маңызды аспектісі – **цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану**. Мұғалімдер онлайн платформалар мен білім беру порталдары арқылы оқу мазмұнын байытып, интерактивті сабақтар әзірлей алады. Мысалы, PhET, LearnPhysics, Edmodo, Kahoot сияқты платформалар оқушылардың қызығушылығын арттырып, өздігінен білім алу дағдыларын дамытады.

Инновациялық тәсілдерді енгізу барысында **мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі** шешуші фактор болып табылады. Заманауи педагог тек пәндік білімді жеткізуші ғана емес, сонымен қатар оқу процесін ұйымдастырушы, кеңесші, фасилитатор қызметін атқарады. Мұғалім жаңа технологияларды меңгеріп, оларды оқу мазмұнына тиімді бейімдей алуы тиіс.

Сонымен қатар, инновациялық әдістерді қолдануда бірқатар **қиындықтар мен шектеулер** бар. Ең алдымен, көптеген мектептерде материалдық-техникалық база жеткіліксіз. Кейде интернет желісінің әлсіздігі немесе компьютерлік құралдардың жетіспеушілігі сабақ өткізу сапасына әсер етеді. Сондай-ақ, мұғалімдердің инновациялық әдістерге даярлығы біркелкі емес, бұл да оқыту нәтижелерін төмендетуі мүмкін. Оқу бағдарламаларының дәстүрлі құрылымы жаңа тәсілдерді толық енгізуге мүмкіндік бермей отыр.

Дегенмен, бұл кедергілер инновациялық тәсілдердің тиімділігін төмендетпейді. Көптеген тәжірибелік зерттеулер көрсеткендей, цифрлық технологиялар мен зерттеу әдістерін ұштастыра қолдану оқушылардың физикадан алған білім деңгейін едәуір арттырады. Оқушылар тәжірибе жасауға, гипотеза ұсынуға, нәтижені талдауға үйренеді. Бұл олардың ғылыми ойлау қабілетін дамытып, шығармашылық әлеуетін арттырады.

Қорытындылай келе, қазіргі білім беру жүйесінде физиканы оқытудың инновациялық тәсілдері оқу сапасын арттырудың, оқушылардың қызығушылығын оятудың және олардың зерттеушілік қабілеттерін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Инновациялық әдістер дәстүрлі оқытуды толықтырумен қатар, білім берудің мазмұнын жаңаша тұрғыдан ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Болашақта физика пәнін оқытуда технологиялық, жобалық және зерттеу бағыттарын ұштастыру білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Әдебиеттер

1. Әбдіғаппарова Ш. Білім берудегі инновациялық технологиялар. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Мырзалиева Г. Физиканы оқытудың заманауи әдістері. – Астана: Нұр, 2021.
3. Дүкенбаева Л. Инновациялық педагогика негіздері. – Алматы: Мектеп, 2019.
4. Шалғынбаева Р. STEAM технологиясы арқылы оқытудың тиімділігі. // Білім және ғылым журналы, №4, 2022.
5. PhET Interactive Simulations Project. University of Colorado Boulder.

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДА МОТИВАЦИЯНЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Ахметова Нигара Абдусаттаровна
Түркістан облысы, Сайрам ауданы,
№63 Қ.Сәтбаев атындағы ЖББМ
педагог-психологы

Резюме

В статье рассматриваются методы и подходы к развитию мотивации у детей школьного возраста с точки зрения педагогической и психологической практики. Анализируются внутренние и внешние факторы мотивации, способы формирования учебной активности, интереса к учебе и ответственности за свои действия. Особое внимание уделяется роли педагога и психолога в создании благоприятной образовательной среды, поддержке позитивной самооценки и стимулировании самостоятельности учащихся. Приводятся примеры практических техник, игровых и проектных методов, направленных на повышение мотивации и вовлеченности детей в учебный процесс. Также обсуждаются современные исследования мотивации и их применение в образовательной практике.

Summary

The article explores methods and approaches to developing motivation in school-age children from the perspectives of pedagogical and psychological practice. It analyzes internal and external factors of motivation, ways to foster learning activity, interest in studies, and responsibility for one's actions. Special attention is given to the role of teachers and psychologists in creating a supportive educational environment, encouraging positive self-esteem, and promoting student autonomy. Practical examples of techniques, games, and project-based methods aimed at increasing motivation and engagement in the learning process are presented. The article also discusses current research on motivation and its application in educational practice.

Түйін

Мақалада мектеп жасындағы балаларда мотивацияны даму әдістері мен тәсілдері педагогикалық және психологиялық практика тұрғысынан қарастырылады. Мотивацияның ішкі және сыртқы факторлары, оқу белсенділігін, сабаққа қызығушылықты және өз әрекеттеріне жауапкершілікті қалыптастыру жолдары талданады. Мұғалім мен психологтың рөліне, қолайлы оқу ортасын құруға, позитивті өзін-өзі бағалауды қолдауға және оқушылардың тәуелсіздігін ынталандыруға ерекше көңіл бөлінеді. Балалардың мотивациясы мен сабаққа қызығушылығын арттыруға бағытталған практикалық техника, ойын және жобалық әдістердің мысалдары келтірілген. Сондай-ақ, мақалада қазіргі заманғы мотивацияны зерттеу нәтижелері мен оларды білім беру практикасына қолдану мәселелері талқыланады.

Кіріспе.

Мотивация – адамның белгілі бір әрекетті орындауға ынтасы, ал мектеп жасындағы балалар үшін ол оқу процесінің негізгі қозғаушы күші болып табылады. Мотивациясыз оқу белсенділігі төмендейді, сабаққа қызығушылық азаяды және жетістіктер кемиді. Педагог-психологтар балалардың мотивациясын арттыруға бағытталған арнайы әдістерді қолданады, бұл олардың оқу үлгерімі мен жеке тұлға ретінде қалыптасуына маңызды әсер етеді. Мақалада мотивацияның теориялық негіздері, мектеп жасындағы балалардағы ерекшеліктері, практикалық әдістер мен педагог-психологтың тәжірибелік ұсынымдары талданады.

Мотивацияның психологиялық теориялары.

Мотивацияның дамуы мен түрлері әртүрлі психологиялық теориялармен түсіндіріледі:

1. **Маслоу теориясы.** Маслоудың иерархиясы бойынша балалардың негізгі қажеттіліктері қанағаттандырылған жағдайда ғана жоғары деңгейлі мотивация дамиды. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауына, әлеуметтік қатынасына және оқу белсенділігіне әсер етеді.
2. **Деси мен Райанның өзін-өзі анықтау теориясы.** Ішкі мотивация – қызығушылық, ойын немесе зерттеу әрекетінен пайда болады. Сыртқы мотивация – сыйақы, бағалау

немесе ата-ананың ықпалынан туындайды. Ішкі мотивацияны дамыту ұзақ мерзімді тиімділікті қамтамасыз етеді.

3. **Бандураның әлеуметтік оқыту теориясы.** Балалар үлгі арқылы үйренеді, педагог пен психологтың іс-әрекеті мен мінез-құлқы олардың мотивациясына ықпал етеді.

Мектеп жасындағы балалардың мотивациясының ерекшеліктері.

Мектеп жасындағы балаларда мотивация бірнеше сипатқа ие:

- **Қысқа мерзімді қызығушылыққа бейімдік.** Балалар тез жалықпай, белсенді әрекетке ұмтылады.
- **Бейімділік сыртқы ынталандыруға.** Марапаттар, ата-ана және мұғалімнің бағалауы олардың ынтасын арттырады.
- **Өзіндік мақұлдау қажеттілігі.** Балалар өз жетістіктерін көріп, мақұлдандуды қалайды.
- **Топтық өзара әрекеттесу.** Балалар бір-бірімен ынтымақтасып, бірлесіп шешім қабылдағанда мотивациясы жоғары болады.

Педагог пен психологтың рөлі.

Педагогтың рөлі:

- Сабақты қызықты әрі мазмұнды ұйымдастыру.
- Оқушылардың жеке жетістіктерін ескеру және марапаттау.
- Сабақта ойын элементтерін және жобалық тапсырмаларды қолдану.

Психологтың рөлі:

- Балалардың психологиялық ерекшеліктерін анықтау.
- Эмоционалды тұрақтылықты, өзін-өзі бағалауды дамыту.
- Мотивациялық стратегияларды таңдау және педагогтарға ұсынымдар беру.

Мотивацияны дамыту әдістері.

1. **Ойын әдістері.** Қызықты ойындар арқылы балалар жаңа дағдылар мен білімді меңгереді. Мысалы, математика сабағында «қазына іздеу» ойыны, тіл сабақтарында рөлдік ойындар.
2. **Жобалық әдістер.** Балалар өз зерттеулерін немесе шығармашылық жұмыстарын жүзеге асыру арқылы белсенділікке ынталады. Мысалы, экологиялық жоба, ғылыми тәжірибелер жасау.
3. **Топтық тапсырмалар.** Балалар топта жұмыс істей отырып, ынтымақтастық пен жауапкершілікті дамытады.
4. **Сыйақы жүйесі.** Бағалау, сертификаттар, шағын марапаттар балалардың сыртқы мотивациясын күшейтеді, бірақ ішкі қызығушылықпен үйлесуі қажет.
5. **Кері байланыс.** Мұғалім мен психологтың уақытылы беретін кері байланысы балалардың оқу белсенділігін арттырады.

Практикалық мысалдар.

- **Ойын элементтері сабақта:** «Сұрақ-жауап жарысы», «Кім жылдам?» жарысы.
- **Жобалық тапсырмалар:** «Менің ғылыми зерттеуім», «Шағын көрме жасау».
- **Топтық жұмыстар:** «Топтық презентация дайындау», «Әлеуметтік мәселені шешу жобасы».
- **Сыйақы жүйесі:** жетістіктерін жариялау, әр оқушының еңбегін марапаттау.

Мотивацияны арттыру стратегиялары.

1. Ішкі мотивацияны дамыту үшін шығармашылық тапсырмалар мен зерттеу элементтерін қосу.
2. Сыртқы мотивацияны қолдану арқылы балалардың оқу белсенділігін қолдау.
3. Позитивті оқу ортасын құру, балалардың өз ойларын еркін білдіруіне мүмкіндік беру.
4. Оқушылардың жетістіктерін бақылау және қолдау көрсету.
5. Топтық және жеке жұмыстарды үйлестіріп, ынтымақтастық пен жеке жауапкершілікті дамыту.

Қорытынды.

Мектеп жасындағы балаларда мотивацияны дамыту педагог-психолог бірлесе жұмыс істегенде тиімді жүзеге асады. Ішкі және сыртқы мотивацияны үйлестіру, ойын және жобалық әдістерді қолдану, позитивті оқу ортасын құру балалардың оқу процесіне қызығушылығын арттырады. Мотивациялық стратегияларды жүйелі қолдану балалардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, оқу жетістіктеріне және әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, педагог-психолог бірлестігі балалардың эмоционалды және когнитивтік дамуын үйлестіре отырып, тиімді мотивациялық жүйені құруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер.

1. Амонашвили Ш. А. Педагогика радости. Москва, 2010.
2. Deci E., Ryan R. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. Springer, 1985.
3. Бимбаева А. Психология и педагогика школьного возраста. Алматы, 2017.
4. Петрова М. Психология мотивации. Санкт-Петербург, 2015.
5. Ryan R., Deci E. Self-Determination Theory in Education. Routledge, 2020.
6. Коваленко Н. Игровые технологии в образовательном процессе. Киев, 2016.
7. Гусева Т. Психологическое сопровождение школьников. Москва, 2018.
8. Dweck C. Mindset: The New Psychology of Success. Ballantine Books, 2006.
9. Назарова Ж. Современные подходы к мотивации учащихся. Астана, 2019.
10. Vygotsky L. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕ КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Белхожаева Мөлдір Айтқұлқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы С.Сейфуллин атындағы ЖББМ география пәні мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада география пәнін оқыту барысында оқушылардың критикалық ойлау дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылады. Автор қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістерге сәйкес оқушылардың тек білім алушы емес, ақпаратты талдай алатын, дәлелдей білетін және өз көзқарасын қорғауға қабілетті тұлға болуы керектігін атап өтеді. Мақалада сын тұрғысынан ойлау әдістерін, интерактивті және жобалық оқыту тәсілдерін қолданудың тиімділігі сипатталады. Географиялық карталармен, диаграммалармен, статистикалық деректермен жұмыс істеу арқылы оқушылардың талдау, салыстыру және шешім қабылдау дағдылары дамитыны көрсетіледі. Қорытынды бөлімде критикалық ойлауды қалыптастыру оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың өмірлік және зерттеушілік құзыреттерін дамытудағы маңызды фактор екені дәлелденеді.

Резюме

В статье рассматриваются пути формирования критического мышления учащихся на уроках географии. Автор подчеркивает, что современное образование должно быть направлено не только на передачу знаний, но и на развитие у учащихся аналитического и исследовательского мышления. Приводятся примеры эффективных методик, таких как проектное и проблемное обучение, использование интерактивных стратегий и технологий. Показано, что работа с картами, диаграммами и статистическими данными способствует развитию у школьников аналитических и оценочных умений. В заключение отмечается, что формирование критического мышления повышает интерес к предмету, формирует самостоятельность и готовит учащихся к решению реальных жизненных задач.

Summary

This article examines ways to develop critical thinking skills in geography education. The author emphasizes that modern education should focus not only on knowledge transmission but also on fostering students' analytical, reflective, and research abilities. The paper discusses the effectiveness of critical thinking strategies, interactive methods, and project-based learning. It highlights how working with maps, diagrams, and statistical data helps students build analytical and evaluative skills. The conclusion states that developing critical thinking in geography enhances students' interest, independence, and ability to solve real-life problems.

Қазіргі заманда білім беру жүйесі оқушылардың дайын ақпаратты жаттап алуы емес, оны түсініп, саралап, өз көзқарасын білдіру қабілетін дамытуға бағытталуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда география пәні оқушылардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін қалыптастыруда ерекше орын алады. Себебі география тек табиғат пен қоғам арасындағы байланыстарды түсіндіру емес, сонымен қатар логикалық талдау, салыстыру және дәлелдеу арқылы қорытынды жасауға үйрететін пән.

Критикалық ойлау дегеніміз – ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны талдап, дәлелдеп, бағалай алу қабілеті. Бұл дағдының қалыптасуы оқушының танымдық белсенділігін арттырып, өз бетімен ізденуіне, шешім қабылдауға үйретеді. География сабағында сын тұрғысынан ойлауды дамыту оқушылардың табиғи, әлеуметтік және экономикалық процестерді ғылыми тұрғыда түсінуіне, себеп пен салдарды ажыратуына мүмкіндік береді.

Мұғалімнің міндеті – оқушыларды ойлануға, зерттеуге, пікір айтуға бағыттау. Сабақта тек ақпарат берумен шектелмей, оқушыларды сұрақтар қою арқылы белсенді әрекетке тарту қажет. Мысалы, «Неліктен материктердің климаты әртүрлі», «Адамның шаруашылық қызметі табиғатқа қалай әсер етеді», «Қалалардың экологиялық жағдайын жақсарту үшін не істеуге болады» деген сұрақтар оқушыларды ойлауға, себеп-салдар байланысын іздеуге және өз көзқарасын дәлелдеуге итермелейді.

Сын тұрғысынан ойлауды дамытуда интерактивті әдістер мен стратегиялар маңызды рөл атқарады. «Ой қозғау», «Венн диаграммасы», «ББҮ», «Кластер» сияқты тәсілдер оқушылардың салыстыру, талдау және жүйелеу қабілеттерін арттырады. Мысалы, Венн диаграммасын қолдана отырып, екі мемлекеттің табиғи жағдайларын немесе шаруашылығын салыстыру оқушыларды ұқсастық пен айырмашылықты анықтауға үйретеді. «Кластер» әдісі арқылы жаңа тақырып бойынша ұғымдар мен байланыстарды визуалды түрде көрсету ойлау процесін жеңілдетеді.

Жобалық оқыту әдісі де критикалық ойлауды дамытуда тиімді тәсіл болып табылады. География сабағында «Өз өңіріміздің экологиялық жағдайы», «Климаттың өзгеруі және оның салдары», «Қалалық инфрақұрылымды жетілдіру» сияқты жобалар арқылы оқушылар нақты мәселелерді зерттеп, шешу жолдарын ұсына алады. Мұндай жұмыс барысында олар деректер жинап, салыстырып, талдау жасап, ғылыми қорытынды шығарады. Бұл тәсіл оқушылардың зерттеушілік және коммуникативтік дағдыларын дамытады.

Проблемалық оқыту барысында мұғалім оқушыларға нақты өмірлік жағдайларды талдауға мүмкіндік береді. Мысалы, «Арал теңізінің тартылуының себептері мен салдары қандай» немесе «Орманды аймақтардағы табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану жолдары» сияқты проблемалық сұрақтар оқушыларды ойлануға, талдауға және өз пікірін қорғауға жетелейді. Бұл олардың ғылыми тұрғыдан ойлауына, фактілерге сүйене отырып шешім қабылдауына ықпал етеді.

Географиялық карталармен және диаграммалармен жұмыс жасау да критикалық ойлауды қалыптастырады. Карталар арқылы оқушылар кеңістіктік ойлауын дамытады, ал диаграммалар мен кестелер статистикалық мәліметтерді талдауға мүмкіндік береді. Мысалы, халық санының өсу динамикасын немесе климаттың өзгеру көрсеткіштерін талдау барысында оқушылар логикалық ойлау мен талдау қабілеттерін дамытады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану да сын тұрғысынан ойлауды дамытуда маңызды орын алады. Географиялық ақпараттық жүйелер (ГИС), виртуалды карталар және спутниктік суреттер оқушыларға нақты деректермен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл олардың ғылыми ізденіс қабілеттерін дамытып, ақпаратты талдау мен шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады.

Оқушылардың критикалық ойлауын дамыту үшін сабақта пікірталас, эссе жазу, өз көзқарасын дәлелдеу сияқты жұмыстар ұйымдастырылуы қажет. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар өз ойын жүйелі түрде жеткізіп, қарсы пікірлерге дәлелмен жауап беруді үйренеді. Бұл тәсіл олардың өзіне деген сенімін арттырып, логикалық ойлау мен дәлелдеу мәдениетін дамытады.

Бағалау үдерісі де сын тұрғысынан ойлауды дамытуға бағытталуы тиіс. Мұғалім тек дұрыс жауапты ғана емес, оқушының ойлау процесін, дәлел келтіру қабілетін, талдау және қорытынды жасау дағдыларын бағалауы қажет. Рефлексия, өзін-өзі бағалау және өзара бағалау элементтері оқушыларды жауапкершілікке және дербес ойлауға үйретеді.

Қорытындылай келе, география пәнінде критикалық ойлау дағдыларын қалыптастыру оқушылардың білім сапасын арттырып қана қоймай, олардың жеке тұлға ретінде дамуына ықпал етеді. Мұндай тәсіл оқушыларды өз бетінше шешім қабылдауға, дәлелдеуге және өмірлік мәселелерді шешуге дайындайды. Критикалық ойлауға үйрету – қазіргі мұғалімнің кәсіби шеберлігінің маңызды көрсеткіші. Сондықтан әрбір география сабағы тек ақпарат берудің емес, ойландыру мен дамыту үдерісінің орталығы болуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Әбдіғалиева А. *География сабақтарында сын тұрғысынан ойлауды дамыту әдістері*. Алматы. 2020 ж.
2. Тұрғынбаева Б. *Сын тұрғысынан ойлауды дамытудағы мұғалімнің рөлі*. Алматы. 2005 ж.
3. Құсайынов А. *Педагогикалық технологиялар және олардың тиімділігі*. Астана. 2018 ж.
4. Халықова Ш. *Инновациялық білім беру әдістемелері*. Шымкент. 2019 ж.
5. Мырзабаева С. *География пәнін оқытуда жаңа технологияларды қолдану*. Қарағанды. 2021.
6. Paul R., Elder L. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Pearson Education. 2014.
7. Ennis R. *The Nature of Critical Thinking*. University of Illinois. 2011.
8. Facione P. *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. Insight Assessment. 2015.
9. Brookfield S. *Teaching for Critical Thinking*. Jossey-Bass. 2012.
10. Halpern D. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. Psychology Press. 2014.

ФОРМИРОВАНИЕ ОРФОГРАФИЧЕСКОЙ ЗОРКОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ: ПРОБЛЕМЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ ПРИЕМЫ

Даутова Гулжан Бахытовна

Учитель русского языка и литературы малокомплектной общеобразовательной школы имени Курмангазы Сузакский район, Туркестанская область

Түйін

Бұл мақалада оқушылардың орфографиялық зорлығын (зоркостын) қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Орфографиялық зорлық – тіл мәдениетінің, сауаттылықтың және жазу дағдыларының негізі болып табылады. Мақалада мектеп оқушыларының жазу сауаттылығын арттырудағы психологиялық және тілдік факторлар, орфографиялық қателердің типологиясы мен себептері, сондай-ақ бұл процесті жетілдірудің тиімді әдіс-тәсілдері жан-жақты талданады. Авторлар тілдік сезімді дамыту, көру және есту арқылы есте сақтауды жетілдіру, орфографиялық жаттығулар мен ойын элементтерін қолдану, цифрлық технологияларды пайдалану арқылы

орфографиялық зорлықты дамытудың ғылыми негізделген жолдарын ұсынады. Мақала педагогтер мен әдіскерлерге арналған, ол орфографиялық дағдыларды қалыптастырудағы заманауи тәсілдердің тиімділігін арттыруға бағытталған.

Резюме

В статье рассматриваются проблемы формирования орфографической зоркости у школьников как основы грамотного письма и языковой культуры. Автор анализирует типологию орфографических ошибок, их причины и влияние психологических и лингвистических факторов на развитие орфографических умений. Представлены эффективные приемы и методы: развитие языкового чутья, зрительной и слуховой памяти, использование орфографических упражнений, игровых технологий и цифровых инструментов. Работа предназначена для педагогов и методистов, заинтересованных в повышении уровня орфографической грамотности учащихся.

Summary

The article explores the formation of students' orthographic alertness as a key component of literacy and language competence. It analyzes the types and causes of spelling errors, as well as psychological and linguistic factors influencing writing skills. The author proposes effective techniques such as developing language intuition, improving visual and auditory memory, using orthographic exercises, game-based learning, and digital tools. The paper is intended for educators and linguists aiming to enhance students' spelling literacy and accuracy.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тіл мәдениеті мен сауаттылығын қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Сауатты жазу қабілеті адамның жалпы мәдени деңгейін, ойлау логикасын және коммуникативтік құзыреттілігін көрсетеді. Бұл тұрғыда орфографиялық зорлық – оқушының жазу кезінде сөздің дұрыс жазылуын тез және дәл ажырата білу қабілеті – басты психолінгвистикалық дағды ретінде қарастырылады.

Мектептегі жазу дағдыларын қалыптастыру процесі тек ережелерді жаттаумен шектелмейді. Ол күрделі когнитивтік әрекет болып табылады және көру, есту, тілдік талдау, есте сақтау механизмдерінің үйлесімді жұмысын қажет етеді. Осыған байланысты орфографиялық зорлықты дамыту педагогикалық зерттеулер мен тәжірибелердің өзекті бағыты болып отыр.

Орфографиялық зорлық ұғымы және оның маңызы.

Орфографиялық зорлық – адамның орфографиялық нормаларды автоматты түрде қабылдап, жазуда қателіксіз қолдана білу қабілеті. Бұл құбылыс жазу процесіндегі көру бейнелерін, фонемалық есту мен сөздік қорды белсенді пайдалану арқылы қалыптасады. Оқушының зорлығы неғұрлым жоғары болса, ол жазуда соғұрлым аз қате жібереді.

Тіл білімінде орфографиялық зорлық терминін алғаш рет орыс педагогикасында ХХ ғасырдың басында Л. В. Щерба, К. Д. Ушинский еңбектерінде кездеседі. Қазақ тіл білімінде бұл ұғым кейінгі кезеңде ғылыми тұрғыда зерттеліп, жазу дағдылары мен сауаттылық мәдениетінің негізгі көрсеткіші ретінде қарастырылды.

Орфографиялық зорлықтың маңыздылығы – оқушының тілдік түйсігін, ойлау дәлдігін және коммуникативтік мәдениетін дамытуда. Ол тек жазу ережелерін білумен шектелмейді, сонымен қатар тілді сезіну қабілетін арттырады.

Орфографиялық қателердің типологиясы мен себептері.

Оқушылардың жазу барысында жіберетін қателері бірнеше топқа бөлінеді: фонетикалық, морфологиялық, лексикалық және пунктуациялық қателер. Фонетикалық қателер – дыбыстық үндестік заңдылығын сақтамаудан туындайды. Морфологиялық қателер сөздің тұлғалық өзгерісін дұрыс қолданбаудан болады. Лексикалық қателер – сөз мағынасын шатастырудан немесе сөзді орынсыз қолданудан пайда болады.

Қателердің себептері әртүрлі: ережені толық түсінбеу, назардың тұрақсыздығы, тілдік тәжірибенің аздығы, көру және есту есінің әлсіздігі, оқу процесінде жүйеліліктің болмауы. Кей жағдайларда психологиялық факторлар, мысалы, сенімсіздік немесе тез жазуға ұмтылу да әсер етеді.

Орфографиялық зорлықты қалыптастырудың психологиялық негіздері.

Оқушылардың орфографиялық зорлығын дамыту психологиялық тұрғыдан күрделі процесс. Ол бірнеше компоненттен тұрады: қабылдау, есте сақтау, қайта жаңғырту және бақылау. Көру арқылы қабылдау – орфографиялық бейнені есте сақтаудың негізгі арнасы. Есту арқылы қабылдау – дыбыстық талдау дағдыларын жетілдіреді.

Баланың жас ерекшелігіне сай қабылдау және есте сақтау қабілеті әртүрлі дамиды. Бастауыш сыныптарда көру есі басым болса, орта буында логикалық есте сақтау мен талдау қабілеті күшейеді. Мұғалім осы ерекшеліктерді ескеріп, оқыту әдістерін түрлендіріп қолдануы қажет.

Орфографиялық зорлықты дамытудың тиімді әдістері мен тәсілдері.

1. **Көру диктанттары.** Оқушылар мәтінді көріп, белгілі уақыттан кейін есінде сақтаған түрде қайта жазады. Бұл есте сақтау мен көру бейнелерін бекітеді.
2. **Орфографиялық талдау.** Сөздің құрамын, түбір мен қосымшаның байланысын талдау арқылы жазу заңдылығын түсінеді.
3. **Жаднама мен кестелер.** Қиын жазылатын сөздер топтамасын визуалды түрде ұсыну есте сақтауды жеңілдетеді.
4. **Ойын элементтері.** «Қате тап», «Дұрыс жаз» сияқты ойындар мотивацияны арттырады.
5. **Цифрлық технологиялар.** Интерактивті жаттығулар, онлайн-диктанттар, мобильді қосымшалар орфографиялық дағдыны бекітуде тиімді құралға айналды.

Мұғалімнің рөлі және әдістемелік қолдау.

Орфографиялық зорлықты қалыптастыруда мұғалім жетекші рөл атқарады. Ол тек ереже үйретуші емес, сонымен қатар оқушының тілдік сезімін дамытушы, мотивациясын арттырушы тұлға болуы тиіс. Мұғалім сабақ барысында әр оқушының жеке ерекшелігін ескеріп, саралап оқытуды жүзеге асырғаны жөн.

Сабақта кері байланыс беру, қателерді талдау, өзіндік тексеру әдістерін енгізу тиімді нәтиже береді. Сонымен қатар әдіскерлер мен мектеп әкімшілігі мұғалімдерді әдістемелік тұрғыдан қолдап, инновациялық тәжірибелерді таратуы маңызды.

Қорытынды.

Оқушылардың орфографиялық зорлығын қалыптастыру – тіл мәдениетінің негізін қалайтын ұзақ әрі жүйелі процесс. Ол тек ережелерді жаттаумен емес, тілдік түйсікті дамытумен, көру мен есту есін жетілдірумен, шығармашылық әрекет арқылы іске асады.

Заманауи білім беру жағдайында орфографиялық дағдыларды цифрлық ресурстармен, ойын технологияларымен, интерактивті әдістермен ұштастыру оқушылардың қызығушылығын арттырып, жазу сауаттылығын едәуір жақсартады. Сондықтан мұғалімдер мен әдіскерлер бұл бағыттағы ғылыми-практикалық ізденістерді жалғастыруы тиіс.

Әдебиеттер.

1. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Москва, 1988.
2. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград, 1974.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва, 1999.
4. Айтбайұлы Ө. Тіл мәдениеті және орфография. Алматы, 2003.
5. Қалиев Ғ., Болғанбаев Ә. Қазақ тілінің орфографиясы мен пунктуациясы. Алматы, 2010.
6. Салқынбай А. Тілдің когнитивтік негіздері. Алматы, 2015.
7. Нұрғалиева Г. Педагогикалық психология. Нұр-Сұлтан, 2019.
8. Ахметова Л. Мектепте жазу сауаттылығын қалыптастырудың инновациялық әдістері. Алматы, 2021

КИІЗ БАСУ ЖӘНЕ ШИ ТОҚУ ӨНЕРІН ЗАМАНАУИ ДИЗАЙНМЕН ҰШТАСТЫРУ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖАҢҒЫРТУ

Кубенова Фариза Сабыржановна

Түркістан облысы, Созақ ауданы, Құрманғазы атындағы шағын жинақты жалпы білім беретін мектебінің көркем еңбек пәні мұғалімі

Түйін

Мақалада киіз басу және ши тоқу дәстүрлі өнерін заманауи дизайнмен интеграциялау жолдары қарастырылған. Ұлттық қолөнердің тарихи, мәдени және эстетикалық мәні талданып, оның қазіргі заман талабына сай жаңғырту мүмкіндіктері зерттелген. Мақалада ұлттық құндылықтарды сақтау және жаңарту, шығармашылық және дизайнерлік ойлау арқылы дәстүрлі өнерді интерпретациялау әдістері ұсынылған. Сондай-ақ, практикалық мысалдар, шеберлік сабақтарының жоспарлары мен инновациялық жобалар қарастырылған.

Резюме

В статье рассматриваются пути интеграции традиционных видов искусства – войлочного мастерства (кииз басу) и плетения ши – с современным дизайном. Анализируется историческое, культурное и эстетическое значение этих ремёсел и исследуются возможности их модернизации. Представлены методы сохранения и возрождения национальных ценностей через творческое и дизайнерское мышление, а также приведены практические примеры, планы мастер-классов и инновационные проекты.

Summary

The article explores ways of integrating traditional arts of felt-making (kiiz basu) and mat weaving (shi toku) with contemporary design. The historical, cultural, and aesthetic significance of these crafts is analyzed, and opportunities for their modernization are discussed. Methods for preserving and revitalizing national values through creative and design thinking are presented, along with practical examples, masterclass plans, and innovative projects.

Кіріспе

Қазақ халқының қолөнері – ұлттық мәдениет пен дәстүрдің айнасы. Киіз басу және ши тоқу өнері ғасырлар бойы қазақ тұрмысында маңызды орын алған, әрбір бұйым ұлттық ерекшелік пен қол шеберлігінің көрінісі болып келеді.

Қазіргі таңда заманауи дизайн элементтерімен үйлестіре отырып, бұл өнерді жаңғырту – ұлттық құндылықтарды сақтау мен ұрпаққа жеткізудің тиімді жолы. Мақала мақсаты – киіз басу мен ши тоқу дәстүрін заманауи дизайнмен интеграциялау арқылы ұлттық мәдени мұраны жаңғырту жолдарын зерттеу.

Міндеттері:

1. Киіз басу және ши тоқу өнерінің тарихы мен ерекшеліктерін қарастыру.
2. Заманауи дизайн әдістерін ұлттық қолөнермен ұштастыру тәсілдерін талдау.
3. Практикалық жобалар мен шығармашылық тәжірибені көрсету.
4. Ұлттық құндылықтарды сақтау және жаңғырту стратегияларын ұсыну.

Киіз басу және ши тоқу өнерінің тарихы мен мәні

Киіз басу өнері

Киіз – жүннен жасалатын, жылуды сақтайтын және өмірлік қажеттілікті қамтамасыз ететін дәстүрлі бұйым. Киіз басу техникасы ғасырлар бойы жетілдіріліп, ұлттық нақышқа ие болған. Киіз бұйымдары сәндік және тұрмыстық мақсатта қолданылып, әр өрнек белгілі бір мағынаны білдірген.

Ши тоқу өнері

Ши – табиғи материалдан тоқылатын кілем, жамылғы немесе сәндік бұйым. Ши тоқу өнерінде геометриялық және табиғи мотивтер кеңінен қолданылады. Өр тоқылған ши өз алдына бір символикаға ие, кейде отбасылық тарихты немесе рәміздерді бейнелейді.

Заманауи дизайнмен интеграциялау

1. Материалдық жаңашылдық

- Киізге түрлі түсті синтетикалық және табиғи талшықтар қосу.
- Ши тоқуда жаңа текстуралық комбинациялар жасау, мысалы, табиғи және жасанды талшықтарды араластыру.

2. Функционалдық дизайн

- Киіз және шиден заманауи интерьер элементтері (жастық, кілем, перде) жасау.
- Киізден жасалған заманауи киім, сөмке немесе аксессуарларды шығару.

3. Эстетикалық интерпретация

- Дәстүрлі өрнектерді минимализм және модерн стильдерінде қолдану.
- Геометриялық және абстрактылы мотивтер арқылы ұлттық нақышты сақтай отырып, заманауи көрініс беру.

4. Технологиялық тәсілдер

- 3D-дизайн және цифрлық үлгілер арқылы киіз бен ши бұйымдарын жобалау.
- Лазерлік кесу немесе машинамен тоқу әдістерін қолдану.
- Сандық баспа арқылы киіз және ши өрнектерін графикалық дизайнда қолдану.

Практикалық жобалар мен шеберлік сабақтары

Жоба 1: Киізден жасалған интерьер дизайны

Мақсаты: заманауи интерьер элементтері арқылы ұлттық қолөнерді жаңғырту.

Қадамдары:

1. Киіз өрнектерін зерттеу және талдау.
2. Заманауи интерьерге сәйкес түстер мен материалдарды таңдау.
3. Киізден қабырға паннолары немесе кілемдер жобалау.
4. Презентация жасау және интерьерге енгізу.

Жоба 2: Ши тоқудан аксессуарлар жасау

Мақсаты: ұлттық өрнекті заманауи стильде қолдану.

Қадамдары:

1. Ши тоқу өрнектерін жинау және талдау.
2. Аксессуарлар түрін анықтау (сөмке, жастық, киім).
3. Заманауи түстермен және материалдармен үйлестіру.
4. Өнімді презентациялау және фотосуретке түсіру.

Жоба 3: Цифрлық интеграция

Мақсаты: ұлттық өрнектерді сандық дизайнда қолдану.

Қадамдары:

1. Киіз немесе ши өрнектерін сканерлеу немесе суретке түсіру.
2. Графикалық редакторда өңдеу (Photoshop, Illustrator).
3. Дизайнды футболка, сөмке немесе интерьер элементтеріне қолдану.
4. Интернет платформаларында жариялау.

Бағалау және рубрикатор

Критерий	Жоғары деңгей (5)	Орта деңгей (3)	Төмен деңгей (1)
Шығармашылық	Жаңа идеялар, ерекше стиль	Бірнеше ерекше элемент	Шығармашылық жоқ
Ұлттық нақыш	Өрнек пен мәдениет толық	Кейбір элементтер қолданылған	Нақыш жоқ немесе бұрмаланған

Критерий	Жоғары деңгей (5)	Орта деңгей (3)	Төмен деңгей (1)
	сақталған		
Функционалдық	Өнім толық қолдануға жарамды	Шектелген қолданылу	Қолданылмайды
Дизайн үйлесімділігі	Түстер, текстуралар үйлесімді	Кейбір сәйкессіздік бар	Сәйкессіз, үйлесім жоқ
Презентация	Анық, көрнекі	Құжатталған бірақ толық емес	Презентация жоқ

Ұлттық құндылықтарды сақтау және жаңғырту

1. **Тарихи мұраны сақтау:** дәстүрлі технологиялар мен өрнектерді зерттеу, архивтеу.
2. **Оқыту мен насихаттау:** мектептерде және шығармашылық орталықтарда шеберлік сабақтарын өткізу.
3. **Қоғамдық мәдени жобалар:** көрмелер, фестивальдер, онлайн платформалар арқылы халыққа таныстыру.
4. **Халықаралық интеграция:** заманауи дизайнды пайдалана отырып, ұлттық қолөнерді әлемдік нарыққа шығару.

Қорытынды

Киіз басу және ши тоқу өнерін заманауи дизайнмен ұштастыру – ұлттық мәдениет пен дәстүрді жаңғыртудың тиімді жолы. Инновациялық тәсілдер мен шығармашылық жобалар арқылы дәстүрлі өнердің маңыздылығы сақталып, жаңа буынға жеткізіледі. Бұл әдіс ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамытуды қамтамасыз етіп, заманауи өнер мен мәдениетке ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Аманжолов Б. Қазақ қолөнері. Алматы, 2018.
2. Нұрғалиева С. Киіз және ши өнерінің тарихы. Астана, 2020.
3. Құрманғалиева Г. Ұлттық қолөнерді заманауи дизайнмен үйлестіру. Алматы, 2021.
4. Баймұхамедова А. Киіз басу техникасы және қазіргі заман. Шымкент, 2019.
5. Design & Culture: Integrating Tradition and Modernity. London, 2017.

ШАҒЫН МЕКТЕПТЕ САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖОЛДАРЫ

Медетова Жанар Тілеукабылқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы, Құрманғазы атындағы шағын жинақты жалпы білім беретін мектебінің директоры

Түйін

Мақалада шағын жинақты мектептерде сапалы білім беруді қамтамасыз ету әдістері мен стратегиялары қарастырылады. Зерттеу барысында оқыту әдістемелері, заманауи технологияларды қолдану, педагогикалық бақылау және оқушылардың тұлғалық дамуын қолдау аспектілері талданады. Мақала мектеп директорлары мен педагогтерге нақты практикалық ұсыныстар береді. Сонымен қатар, шағын мектептердің әлеуетін арттырудағы басқарушылық шешімдер мен ресурстарды тиімді пайдалану жолдары ұсынылады.

Резюме

В статье рассматриваются методы и стратегии обеспечения качественного образования в малых школах. В исследовании анализируются методики преподавания, использование современных

технологий, педагогический контроль и поддержка личностного развития учащихся. Статья предоставляет конкретные практические рекомендации для директоров и педагогов. Также рассматриваются управленческие решения и эффективное использование ресурсов для повышения потенциала малых школ.

Summary

The article explores methods and strategies for ensuring quality education in small schools. The study analyzes teaching methods, the use of modern technologies, pedagogical monitoring, and support for students' personal development. The article offers practical recommendations for school principals and teachers. Additionally, it discusses managerial solutions and efficient resource utilization to enhance the potential of small schools.

Кіріспе.

Білім беру саласында шағын жинақты мектептердің рөлі ерекше. Бұл мектептерде оқушылар саны аз, сабақ кестесі икемді, педагогикалық қолдау жоғары. Дегенмен, осындай мектептерде сапалы білім беру мәселесі күрделі, өйткені ресурстар шектеулі және мұғалімдер көп функциялы жұмыс атқаруға мәжбүр. Мақалада шағын мектептердегі білім сапасын арттыру жолдары, инновациялық әдістемелерді енгізу, педагогикалық бақылау жүйесін жетілдіру, оқушылардың тұлғалық дамуын қолдау мәселелері қарастырылады.

1. Шағын мектептің ерекшеліктері.

Шағын мектептер өз ерекшеліктерімен ерекшеленеді. Оқушылар санының аздығы мұғалімдерге әрбір оқушымен жеке жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Дегенмен, кейде оқушылар арасындағы әлеуметтік өзара әрекеттестік шектеулі болуы мүмкін, бұл олардың коммуникативтік дағдыларына әсер етуі ықтимал.

Мектептердің ұйымдастырушылық құрылымы икемді болады. Мұғалімдер бірнеше пәнді сабақ беруі мүмкін, бұл олардың кәсіби дағдыларын кеңейтуге көмектеседі. Сонымен қатар, шағын мектептерде ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы байланыс тығыз болады, бұл балалардың оқу жетістіктеріне оң әсер етеді.

2. Оқыту әдістемелері мен инновациялық тәсілдер.

Шағын мектепте білім сапасын арттыру үшін әртүрлі оқыту әдістемелері қолданылады. Олардың ішінде:

- **Жеке және топтық жұмыс.** Мұғалім әр оқушының оқу деңгейін ескере отырып, тапсырмалар береді.
- **Жобалық әдіс.** Оқушылар нақты тақырып бойынша жобалар жасап, өздерінің шығармашылық және зерттеу дағдыларын дамытады.
- **Интерактивті технологиялар.** Қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар сабақтарды қызықты әрі тиімді етеді. Мысалы, онлайн платформалар, презентациялар, виртуалды зертханалар қолданылады.

Мұғалімдерге инновациялық әдістерді енгізу маңызды, өйткені бұл оқушылардың белсенділігін арттырып, оқу процесіне қызығушылықтарын күшейтеді.

3. Оқушылардың тұлғалық дамуын қолдау.

Шағын мектептердің бір артықшылығы – балалармен жеке жұмыс істеу мүмкіндігі. Бұл олардың әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивтік дамуына оң әсер етеді.

- **Клубтар мен үйірмелер.** Мектепішілік үйірмелер балалардың қызығушылықтарын дамытуға, командада жұмыс істеуге үйретеді.
- **Қосымша сабақтар.** Қосымша сабақтар оқушылардың негізгі пәндер бойынша білімін нығайтады.
- **Менторлық жүйе.** Жас оқушыларға тәжірибелі оқушылар немесе мұғалімдер бағыт көрсетеді.
- Оқушылардың тұлғалық дамуы олардың академиялық жетістіктерін арттырады және мектептегі психологиялық климаты жақсартады.

4. Педагогикалық бақылау және бағалау.

Сапалы білім беруді қамтамасыз етуде педагогикалық бақылау маңызды рөл атқарады.

- **Формативті бағалау.** Сабақ барысында оқушылардың білімін қадағалау және қажетті түзетулер енгізу.
- **Суммативті бағалау.** Пәннің соңында білімді бағалау және жалпы жетістікті анықтау.
- **Педагогикалық кеңестер.** Мұғалімдер тәжірибені бөлісіп, сабақ үрдісін жетілдіру жолдарын талқылайды.

Бақылау жүйесі дұрыс ұйымдастырылған жағдайда, әр оқушының үлгерімі дер кезінде бағаланып, кемшіліктері түзетіледі.

5. Мектептің ресурстарын тиімді пайдалану.

Шағын мектептерде ресурстар шектеулі, сондықтан оларды тиімді пайдалану маңызды.

- **Қаржылық ресурстар.** Бюджетті жоспарлау арқылы қажетті материалдық және техникалық құралдар қамтамасыз етіледі.
- **Адам ресурстары.** Мұғалімдердің кәсіби дамуына көңіл бөлінуі қажет, тренингтер мен семинарлар ұйымдастырылады.
- **Инфрақұрылым.** Сынып бөлмелер мен оқу құралдарының сапасы оқыту тиімділігін арттырады.

Ресурстарды дұрыс басқару мектептегі сапалы білім беру жүйесінің негізі болып табылады.

Қорытынды.

Шағын мектептерде сапалы білім беру үшін оқыту әдістемелерін жаңарту, педагогикалық бақылауды жетілдіру, оқушылардың тұлғалық дамуын қолдау және ресурстарды тиімді пайдалану қажет. Мақалада ұсынылған әдістер мектеп директорлары мен педагогтерге нақты практикалық шешімдер ұсынады. Сонымен қатар, шағын мектептердің әлеуетін арттырудағы басқарушылық шешімдер де маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер.

1. Абдуллина, Г. Мектепте сапалы білім беру әдістемесі. Алматы. 2020 ж.
2. Иванов, П. Малые школы: управление и инновации. Москва. 2019 г.
3. Johnson, L. Teaching strategies in small schools. New York. 2021.
4. Мақсатова, Ж. Оқушылардың тұлғалық дамуы және мектеп тәжірибесі. Астана. 2022 ж.
5. Brown, S. Educational Leadership in Rural Schools. London. 2020.

СТРЕСТІ ЖЕҢУГЕ АРНАЛҒАН ТРЕНИНГТЕР МЕН РЕЛАКСАЦИЯ ӘДІСТЕРІ

Нұрмаханова Ләйла Бегмаханқызы

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Қарсыбай Сыпатаев атындағы жалпы білім беретін мектебінің педагог-психологы

Резюме

В статье рассматриваются психологические особенности стрессовых состояний и эффективные методы их преодоления с помощью тренингов и релаксационных техник. Описываются основные виды тренингов, направленных на развитие стрессоустойчивости, а также методы релаксации, применяемые в образовательной и профессиональной среде. Подчеркивается значение саморегуляции, осознанности и позитивного мышления в процессе борьбы со стрессом.

Summary

The article discusses the psychological aspects of stress and effective methods for overcoming it through training sessions and relaxation techniques. It outlines key types of stress management trainings and

relaxation practices applied in educational and professional contexts. The importance of self-regulation, mindfulness, and positive thinking in coping with stress is emphasized.

Кіріспе.

Қазіргі заманда адамдардың өмір сүру қарқыны жылдамдап, ақпарат көлемі артып, әлеуметтік талаптар күшейген сайын стресс жағдайларының жиілеуі табиғи құбылысқа айналды. Стресс адамның эмоционалдық, психикалық және физикалық жағдайына әсер ететін күрделі процесс. Ол кей жағдайда тұлғаның дамуына түрткі болса, шектен тыс және ұзаққа созылған стресс денсаулыққа зиян тигізіп, еңбек өнімділігін төмендетеді, мінез-құлық пен қарым-қатынасқа кері әсер етеді.

Сондықтан қазіргі психология мен педагогикада стресс жағдайларын басқару, оны тиімді жеңу және алдын алу әдістерін үйрету өзекті мәселе болып отыр. Әсіресе білім беру ұйымдарында, кәсіби дайындық орталарында және жұмыс ұжымдарында стресске төзімділікті арттыруға бағытталған тренингтер мен релаксация әдістерін қолдану тиімді нәтижелер береді.

Стресс және оның психологиялық мәні.

«Стресс» ұғымын ғылыми айналымға алғаш енгізген канадалық физиолог Ганс Селье болатын. Ол стрессті ағзаның кез келген сыртқы немесе ішкі тітіркендіргішке жауап ретінде беретін жалпы бейімделу реакциясы деп анықтаған. Психологиялық тұрғыдан стресс – адамның өмірлік жағдайларға, эмоциялық жүктемелерге, әлеуметтік қатынастарға реакциясы.

Стресстің үш кезеңі бар:

1. **Дағдарыстық кезең** – организмнің қысқа мерзімді реакциясы, адреналин бөлінеді.
2. **Қарсылық кезеңі** – адам бейімделуге тырысады, ішкі ресурстар іске қосылады.
3. **Шаршау кезеңі** – бейімделу мүмкіндігі азайып, күйзеліс тереңдейді.

Стрессті толық жою мүмкін емес, бірақ оны басқаруға және әсерін азайтуға болады. Осы бағытта психологиялық тренингтер мен релаксация әдістері тиімді құрал болып табылады.

Стрессті жеңуге арналған тренингтердің мазмұны мен түрлері.

Психологиялық тренингтер – адамның өзін-өзі тануын, эмоциясын реттеуін және қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге бағытталған белсенді оқыту түрі. Стрессті жеңу тренингтері әдетте топтық форматта өткізіледі және қатысушылардың тәжірибелік белсенділігіне сүйенеді.

Негізгі түрлері:

1. **Эмоцияны басқару тренингі.**

Бұл тренинг адамның эмоциялық реакциясын түсінуге және оны реттеуге үйретеді. Қатысушылар өз эмоцияларын тану, қабылдау және позитивті арнаға бұру дағдыларын меңгереді.

2. **Қарым-қатынас және қолдау тренингі.**

Әлеуметтік байланыс стресстің ең тиімді «антидоты» саналады. Тренинг барысында топтық ойындар, пікір алмасу, эмпатияны дамыту жаттығулары қолданылады.

3. **Уақытты басқару және өзін-өзі ұйымдастыру тренингі.**

Көп жағдайда стресс жоспарсыздық пен уақыт тапшылығынан туындайды. Бұл тренинг жеке мақсат қою, басымдықтарды анықтау, тиімді жоспарлау әдістерін үйретеді.

4. **Өзін-өзі реттеу және позитивті ойлау тренингі.**

Қатысушылар жағымды ой қалыптастыру, ішкі мотивацияны арттыру, «Мен істей аламын» ұстанымын бекіту тәсілдерін игереді.

Мұндай тренингтер нәтижесінде адамдар өз психологиялық күйін бақылауды, қиын жағдайларда сабыр сақтауды және өмірге оң көзқараспен қарауды үйренеді.

Релаксация әдістерінің психологиялық негіздері.

Релаксация – бұл дене мен сананы босаңсыту, ішкі тыныштыққа жету әдісі. Психологтар мен дәрігерлер релаксацияны жүйке жүйесінің жұмысын қалпына келтірудің, эмоционалдық кернеуді азайтудың тиімді тәсілі деп есептейді.

Кең таралған релаксация түрлері мыналар:

1. **Тыныс алу жаттығулары.**

Тыныс алу ритмін баяулату арқылы жүйке жүйесін тыныштандыруға болады. «4-4-4» әдісі кеңінен қолданылады: төрт секунд дем алу, төрт секунд ұстап тұру, төрт секунд дем шығару.

2. **Прогрессивті бұлшықет релаксациясы (Джекобсон әдісі).**

Бұл әдісте адам дененің әр бөлігіне кезекпен назар аударып, қысқа уақыт керіп, кейін босаңсытады. Осылайша физикалық кернеу мен психикалық күйзеліс төмендейді.

3. **Аутогендік жаттығу (Шульц әдісі).**

Өзін-өзі сендіру арқылы сана мен дене байланысын күшейтетін әдіс. Мысалы, «Мен тынышталып келемін», «Денем жылы әрі жеңіл» сияқты позитивті формулалар қолданылады.

4. **Медитация және визуализация.**

Медитация – ой ағынын бақылап, сана тыныштығын орнатуға бағытталған тәжірибе. Визуализация кезінде адам жағымды бейнелерді көз алдына елестетіп, позитивті сезім тудырады.

5. **Музыкотерапия және арттерапия.**

Музыка немесе шығармашылық іс-әрекет арқылы ішкі эмоцияны сыртқа шығару релаксациялық әсер береді.

Бұл әдістердің барлығы адамның жүйке жүйесін реттеп, стресске қарсы төзімділікті арттырады.

Білім беру және кәсіби ортада қолдану ерекшеліктері.

Білім беру мекемелерінде оқушылар мен мұғалімдер үшін стресс факторлары жиі кездеседі: оқу жүктемесі, емтихан қорқынышы, қарым-қатынас қиындықтары. Мұндай жағдайда тренингтер мен релаксация әдістерін оқу процесіне енгізу маңызды.

Мысалы, сабақ алдында қысқа тыныс алу жаттығуларын жасау немесе сабақ соңында «босаңсу сәтін» өткізу оқушылардың көңіл-күйін реттеп, сабаққа ынтасын арттырады. Мұғалімдерге арналған тренингтер кәсіби күйзелістің алдын алады және жұмыс өнімділігін арттырады.

Кәсіби ортада да стрессті басқару дағдылары жұмыс сапасына, ұжымдағы климатқа және қызметкердің денсаулығына тікелей әсер етеді. Корпоративтік тренингтер арқылы қызметкерлер өз эмоциясын реттеуді, ұжымдық қолдауды және жағымды коммуникацияны қалыптастыруды үйренеді.

Стресс менеджмент мәдениетін қалыптастыру.

Стресті тиімді басқару тек жекелеген әдістерді меңгерумен шектелмейді, ол өмір салтына айналуы тиіс. Стресс менеджмент мәдениеті – адамның күнделікті өмірінде психологиялық тепе-теңдікті сақтай білу қабілеті.

Бұл мәдениетті қалыптастыру үшін:

- Дене белсенділігі мен дұрыс тамақтануды сақтау;
- Ұйқы мен демалыс режимін реттеу;
- Уақытты дұрыс жоспарлау;
- Жақсы қарым-қатынасты дамыту;
- Өзін-өзі қабылдау және кешірім мәдениетін қалыптастыру қажет.

Осы дағдыларды өмір салтына енгізген адам стресс жағдайларын оңай еңсере алады.

Қорытынды.

Стресс – заманауи адамның өміріндегі ажырамас құбылыс, бірақ оны тиімді басқару мүмкіндігі әркімнің қолында. Стресске қарсы тренингтер мен релаксация әдістері адамның эмоционалдық тұрақтылығын күшейтіп, өзін-өзі реттеу қабілетін дамытады.

Бұл әдістерді білім беру, кәсіби және отбасылық ортада жүйелі түрде қолдану жеке тұлғаның ғана емес, тұтас ұжымның психологиялық саулығын нығайтады. Өзін түсіне алатын, өз сезімін басқара білетін және өмірге оң көзқараспен қарайтын адам – қоғамның ең басты құндылығы.

Әдебиеттер

1. Селье Г. Стресс без дистресса. – Москва: Прогресс, 2017.
2. Шульц Й. Аутогенная тренировка. – Санкт-Петербург: Питер, 2018.
3. Джекобсон Э. Прогрессивная мышечная релаксация. – Москва: Медицина, 2019.
4. Айдарова Р. Психологиялық релаксация негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Омаров Бегзад Рахимжанович

Түркістан облысы, Сайрам ауданы,
№42 Фурқат атындағы ЖББМ педагог – психологы

Түйін

Бұл мақалада мектеп оқушыларымен психологиялық кеңес берудің мазмұны, мақсат-міндеттері және тиімді әдістері қарастырылады. Психологиялық кеңес беру – оқушылардың жеке тұлғалық дамуын, эмоциялық тұрақтылығын және оқу мотивациясын арттыруға бағытталған кәсіби көмек түрі ретінде сипатталады. Зерттеу барысында оқушылармен жұмыс істеуде қолдануға болатын заманауи психологиялық тәсілдер мен практикалық әдістемелердің тиімділігі талданады. Мақалада мектеп психологының кәсіби құзыреттілігі мен коммуникативтік шеберлігінің кеңес беру сапасына әсері айқындалады.

Summary

The article discusses the content, aims, and effective methods of psychological counseling with school students. Psychological counseling is defined as a form of professional assistance aimed at developing students' personalities, emotional stability, and learning motivation. The study analyzes the effectiveness of modern psychological techniques and practical approaches applicable in work with students. The article also highlights the importance of the school psychologist's professional competence and communication skills in ensuring the quality of counseling.

Резюме

В статье рассматриваются содержание, цели и эффективные методы психологического консультирования школьников. Психологическое консультирование определяется как профессиональная помощь, направленная на развитие личности учащегося, его эмоциональную устойчивость и учебную мотивацию. Анализируется эффективность современных психологических подходов и методик, применяемых в работе с детьми. Подчеркивается роль профессиональной компетентности и коммуникативных умений школьного психолога в успешности консультативной практики.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде психологиялық қызметтің рөлі ерекше маңызға ие. Мектеп оқушысы — тек білім алушы емес, сонымен қатар тұлға ретінде қалыптасу үстіндегі жас адам. Осы кезеңде оның мінез-құлқы, эмоциялық тұрақтылығы, өзін-өзі бағалауы мен әлеуметтік қатынастары белсенді түрде дамиды. Психологиялық кеңес беру — бұл процесті қолдаудың және оқушылардың тұлғалық әлеуетін ашудың тиімді құралы.

Мектеп психологының негізгі міндеті – оқушының ішкі әлемін түсіне отырып, оның жеке мәселелерін шешуге көмектесу. Кеңес беру үдерісі оқушының психологиялық жағдайын талдаудан, сенімді қарым-қатынас орнатудан және проблеманы шешуге бағытталған нақты стратегияларды ұсынудан тұрады. Психолог кеңес беру барысында тек жеке әңгімелесу тәсілін

ғана емес, сонымен қатар арттерапия, тренинг, рөлдік ойын, когнитивті-бихевиоралды тәсіл, коучинг сияқты әдістерді қолдана алады.

Психологиялық кеңес берудің тиімділігі көбіне психолог пен оқушы арасындағы сенім мен өзара түсіністікке байланысты. Эмпатия, жылы қатынас, белсенді тыңдау және ашық сұрақтар қою – кеңес берудің негізгі қағидалары болып табылады. Белсенді тыңдау арқылы психолог оқушының эмоциясын түсінуге, оның уайымына шынайы қызығушылық білдіруге мүмкіндік алады. Бұл жағдайда бала өзін қабылданған және маңызды тұлға ретінде сезінеді, ол өз ойын ашық айтуға бейімделеді.

Кеңес беру процесінің табыстылығы үшін психологиялық диагностика маңызды орын алады. Диагностикалық әдістер арқылы оқушының эмоционалды жағдайы, тұлғалық ерекшеліктері, мінез-құлық типтері, бейімделу деңгейі мен қарым-қатынас стилі анықталады. Мұндай ақпарат кеңес берудің мазмұнын нақтылауға және жеке тәсіл қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, өзін-өзі бағалауы төмен оқушылармен мотивациялық сұхбат жүргізу, агрессивті мінез-құлық танытатындармен эмоцияны басқару жаттығулары тиімді нәтиже береді.

Психологиялық кеңес берудің әдістері оқушылардың жас ерекшелігіне қарай таңдалады. Бастауыш сынып оқушыларымен ойын арқылы әңгімелесу, сурет салу, ертегі терапиясы сияқты әдістер тиімді. Орта буын оқушыларында өзіндік сана қалыптаса бастағандықтан, өзін-өзі тануға арналған тренингтер, топтық әңгімелер, эмоцияны реттеу жаттығулары пайдалы. Ал жоғары сынып оқушыларымен кәсіби бағдар, өмірлік мақсаттар, қарым-қатынас мәдениеті жөніндегі кеңес түрлері көбірек қолданылады.

Жеке кеңес беру – оқушымен жеке кездесіп, оның жеке мәселесін талқылауға бағытталған. Мұнда психологтың құпиялылықты сақтауы ерекше мәнге ие. Оқушы өз сырын ашқан жағдайда, ол ақпарат тек кеңес беру шеңберінде қалуы тиіс. Бұл сенім деңгейін арттырады және оқушының ашықтығына ықпал етеді.

Топтық кеңес беру әдісі де мектеп тәжірибесінде кеңінен қолданылады. Топтық формат оқушылардың бір-бірін қолдау сезімін тудырып, әлеуметтік дағдыларды дамытуға жағдай жасайды. Топтық тренингтер арқылы оқушылар өз пікірін айтуға, басқаны тыңдауға, командада жұмыс істеуге және өз мінез-құлқын талдауға үйренеді.

Психологиялық кеңес беруде арттерапиялық тәсілдер ерекше рөл атқарады. Сурет салу, коллаж жасау, ертегі құрастыру, рөлдік ойындар – оқушының ішкі сезімін бейнелеудің қауіпсіз тәсілі. Бұл әдістер арқылы бала сөзбен жеткізе алмайтын уайымын, қорқынышын немесе армандарын бейнелі түрде көрсетуге мүмкіндік алады.

Қазіргі уақытта цифрлық технологиялардың дамуына байланысты онлайн кеңес беру де кең тарала бастады. Мұндай формат кейбір оқушылар үшін қолайлы, себебі олар экран арқылы өз ойын айтуға жеңілрек сезінеді. Дегенмен, мектеп жағдайында тікелей бетпе-бет қарым-қатынас оқушының эмоциялық байланысын қалыптастыруда анағұрлым тиімді болып саналады.

Психологтың кәсіби құзыреттілігі кеңес берудің нәтижесін анықтайтын басты факторлардың бірі. Ол психологиялық теорияларды меңгерумен қатар, этикалық нормаларды сақтауы, коммуникативтік шеберлікті жетілдіруі және өзін-өзі дамыту қабілетін арттыруы қажет. Психологтың өз эмоциясын басқаруы, бейтарап ұстаным сақтауы, оқушыны бағаламауы мен тыңдай білуі кеңес беру тиімділігін арттырады.

Сонымен қатар, ата-аналармен және мұғалімдермен өзара әрекет те маңызды. Кейде оқушының мінез-құлқындағы қиындықтар отбасылық немесе мектептік қатынастардың салдары болуы мүмкін. Сондықтан психолог тек баламен емес, оның ортасымен де жұмыс істеуі тиіс. Ата-аналарға арналған психологиялық семинарлар, педагогтармен бірлескен кеңес отырыстары оқушының дамуына оң әсер етеді.

Психологиялық кеңес берудің нәтижелілігін бағалау үшін кері байланыс алу, бақылау және мониторинг жүргізу қажет. Кеңес беру барысында қойылған мақсаттардың қаншалықты

орындалғаны, оқушының эмоционалдық жағдайындағы, мінез-құлқындағы және мотивациясындағы өзгерістер талданады. Бұл ақпарат келесі жұмысты жоспарлауға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, мектеп оқушыларымен психологиялық кеңес беру – олардың тұлғалық және әлеуметтік дамуына қолдау көрсетудің маңызды құралы. Тиімді әдістерді таңдау, сенімді қарым-қатынас орнату, жас ерекшеліктерін ескеру және кәсіби этиканы сақтау – кеңес берудің табысты болуын қамтамасыз етеді. Білім беру процесінде психологиялық көмек көрсету жүйесін жетілдіру, мектеп психологтарының тәжірибелік біліктілігін арттыру – заманауи мектептің басты міндеттерінің бірі.

Әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. *Психология*. – Алматы: Раритет, 2011.
2. Немов Р.С. *Психология: Учебник для педагогических вузов*. – Москва: Владос, 2016.
3. Қалиева А.Б. *Мектеп психологиясы*. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Rogers C. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. – Boston: Houghton Mifflin, 1995.
5. Corey G. *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. – Belmont: Brooks/Cole, 2017.
6. Мырзабаева Г. *Психологиялық қызметтің ұйымдастырылуы мен әдістері*. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2022.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕ АРТ-ТЕРАПИЯ ЖӘНЕ ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Розақұлова Умида Абдихалиловна

Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Қарабұлақ ауылы № 42 Фурқат атындағы ЖББМ педагог-психологы

Түйін

Бұл мақалада психологиялық қызмет аясында арт-терапия мен құм терапиясын қолданудың теориялық негіздері мен практикалық маңызы қарастырылады. Арт-терапия және құм терапиясы – адамның ішкі әлемін шығармашылық арқылы тануға және эмоциялық ширығуды төмендетуге бағытталған тиімді психологиялық әдістер ретінде сипатталады. Мақалада аталған терапия түрлерінің мектеп, балабақша және кеңес беру орталықтарындағы қолдану ерекшеліктері, олардың тұлғалық дамуға, өзін-өзі тануға және эмоциялық тепе-теңдікке әсері талданады. Психологтың кәсіби құзыреттілігі мен эмпатиялық қарым-қатынасының бұл әдістердің тиімділігіне тигізетін ықпалы да қарастырылады.

Summary

This article examines the theoretical foundations and practical significance of using art therapy and sand therapy in psychological services. Art therapy and sand therapy are described as effective psychological methods aimed at understanding the inner world of an individual through creativity and reducing emotional tension. The paper analyzes how these methods are applied in schools, kindergartens, and counseling centers, and how they influence personality development, self-awareness, and emotional balance. The impact of the psychologist's professional competence and empathy on the effectiveness of these methods is also discussed.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические основы и практическое значение применения арт-терапии и песочной терапии в психологической службе. Арт-терапия и песочная терапия описываются как эффективные методы психологической помощи, направленные на познание внутреннего мира человека через творчество и снижение эмоционального напряжения. Анализируется использование данных подходов в школах, детских садах и консультативных центрах, а также их влияние на развитие личности, самопознание и эмоциональное равновесие. Отмечается роль профессиональной компетентности и эмпатии психолога в успешности применения данных методов.

Қазіргі психологиялық қызмет жүйесінде арт-терапия мен құм терапиясы кеңінен қолданылып келе жатқан заманауи әдістердің бірі болып табылады. Бұл тәсілдер адамның сөзбен жеткізе алмайтын сезімдері мен уайымдарын бейнелі түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Арт-терапия мен құм терапиясы шығармашылық процестің емдік әсеріне негізделген. Психологиялық кеңес беру мен түзету жұмыстарында бұл әдістер оқушылардың, мектеп жасына дейінгі балалардың, тіпті ересектердің де эмоционалдық тепе-теңдігін қалпына келтіруде айрықша рөл атқарады.

Арт-терапия термині ағылшын тіліндегі “art therapy” сөзінен шыққан, мағынасы “шығармашылық арқылы емдеу” дегенді білдіреді. Арт-терапия адамның бейсаналы деңгейіндегі сезімдерін сурет, мүсін, коллаж, музыка, би, драма секілді көркем тәсілдер арқылы білдіруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс адамның ішкі күйін сыртқа шығарып, психологиялық жеңілдік сезімін туғызады. Арт-терапияның басты мақсаты – тұлғаның өзін-өзі тануына, эмоциялық реттелуіне және жағымды өзіндік бағалаудың қалыптасуына көмектесу.

Психологиялық қызмет барысында арт-терапияны қолдану ерекше нәтиже береді. Мысалы, мектеп психологы оқушылармен сурет салу жаттығуларын ұйымдастыру арқылы олардың эмоционалдық ахуалын, уайымын немесе ішкі қақтығысын анықтай алады. Кейде бала өз сөзін айта алмайды, бірақ сурет арқылы өзінің ішкі жан дүниесін бейнелейді. Сурет салу барысында қолданылған түстер мен бейнелер арқылы психолог оның психологиялық жағдайы туралы маңызды ақпарат ала алады.

Арт-терапияның тиімділігі оның бейсаналы процестермен жұмыс істеу қабілетінде. Бұл әдіс қорғаныс механизмдерін айналып өтіп, адамның ішкі жан-дүниесіне жұмсақ әсер етеді. Сонымен қатар, арт-терапия адамды шығармашылық еркіндікке жетелейді, өзін-өзі білдіруге үйретеді. Мектеп оқушылары үшін мұндай әдістер эмоционалды тұрақтылықты қалыптастыруға, өзіне сенімділікті арттыруға және сыныптағы қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Құм терапиясы да психологиялық қызметтің маңызды бөлігі болып табылады. Құм терапиясы (sand therapy немесе sandplay therapy) – психоаналитикалық және юнгиандық бағыттарға сүйенетін, символдар арқылы бейсаналы процестерді зерттеуге арналған әдіс. Бұл әдісте клиент кішкентай құм жәшігінде ойыншық фигураларды пайдаланып, өз әлемін құрады. Құммен жұмыс істеу адамның терең эмоцияларын бейнелі түрде көрсетуге мүмкіндік береді.

Құм терапиясының ерекшелігі – оның табиғилығында және сенсорлық әсерінде. Құммен жанасу, оны уыстап ұстау немесе пішіндер жасау процесі адамның жүйке жүйесін тыныштандырады, күйзелісті төмендетеді. Балалар көбінесе құм арқылы өз уайымдарын бейсаналы түрде сыртқа шығарады. Мысалы, кейбір балалар құмда үйлер салады – бұл қауіпсіздік пен тұрақтылықты іздеуді білдіреді. Басқалары құмды көміп немесе шашып ойнайды – бұл ішкі ашу мен қорқыныш сезімін білдіруі мүмкін.

Психологтың міндеті – баланың әрекетін бағаламай, тек бақылап, символдардың мағынасын түсіндіру. Құм терапиясы барысында клиент өз әлемін құрып қана қоймай, оны өзгерту арқылы өміріндегі жағдайларға жаңа көзқарас қалыптастырады. Бұл әдіс әсіресе мазасыздық, агрессия, өзіне сенімсіздік, травмалық тәжірибелер сияқты психологиялық қиындықтар кезінде тиімді қолданылады.

Арт-терапия мен құм терапиясы көптеген ортада, соның ішінде білім беру мекемелерінде, инклюзивті сыныптарда, түзету кабинеттерінде және жеке кеңес беру орталықтарында кеңінен қолданылуда. Бұл әдістердің артықшылығы – олардың қауіпсіздігі, жұмсақ ықпалы және шығармашылық негізі. Олар адамның жас ерекшелігіне, танымдық деңгейіне және жеке қажеттілігіне бейімделе алады.

Психолог бұл әдістерді қолдану барысында кәсіби этика мен құпиялылықты сақтауы тиіс. Ең бастысы – клиентке еркіндік беру және оның өзіндік көрінісін құрметтеу. Әрбір сурет,

әрбір құм композициясы адамның ішкі әлемінің көрінісі болғандықтан, оны бағалау немесе сынау дұрыс емес. Психолог тек бейнелердің символикалық мағынасын талдап, клиентті өзін түсінуге бағыттайды.

Арт-терапия мен құм терапиясының нәтижелілігі психологтың эмпатиясына, қабылдау қабілетіне және кәсіби дайындық деңгейіне байланысты. Бұл әдістерді тиімді пайдалану үшін маман адамның жас ерекшелігі, психологиялық даму заңдылықтары мен бейсаналы процестердің динамикасын жақсы білуі қажет. Сонымен қатар, психологтың шығармашылық ойлауы мен интуициясы үлкен рөл атқарады.

Қазіргі таңда арт-терапия мен құм терапиясы тек балалармен ғана емес, ересектермен де жұмыс істеуде қолданылуда. Мысалы, күйзеліс, эмоционалды шаршау, тұлғааралық қақтығыстар, өзін-өзі бағалау мәселелерінде бұл әдістер ересек адамдарға да тиімді көмек береді. Арт-терапиялық жаттығулар мен құммен жұмыс жасау адамның өз сезімін қабылдауға, эмоциясын реттеуге және өмірлік мағынаны табуға көмектеседі.

Психологиялық қызметтің басты мақсаты – адамға өзін түсінуге, өз мүмкіндігін ашуға және өмірдің қиын жағдайларынан шығуға жәрдемдесу. Осы тұрғыда арт-терапия мен құм терапиясы эмоционалды және тұлғалық саулықты қалыптастырудың қуатты құралдары болып табылады. Бұл әдістердің мәні – шығармашылықтың емдік күші арқылы адамның ішкі үйлесімін қалпына келтіру.

Қорытындылай келе, арт-терапия және құм терапиясы психологиялық қызметтің гуманистік бағытын нығайтатын, тиімді әрі нәзік психокоррекциялық әдістердің қатарына жатады. Олар тұлғаның ішкі жан дүниесін түсінуге, эмоционалдық тепе-теңдікті сақтауға және өз-өзімен үйлесімді өмір сүруге мүмкіндік береді. Психолог мамандар бұл әдістерді кәсіби тәжірибесіне енгізу арқылы клиенттерге тиімді және қауіпсіз көмек көрсетуге қол жеткізе алады.

Әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. *Психология*. – Алматы: Раритет, 2011.
2. Калиева А.Б. *Психологиялық қызмет және арт-терапия негіздері*. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Jung C.G. *Man and His Symbols*. – London: Aldus Books, 1964.
4. Копытин А.И. *Арт-терапия: теория и практика*. – Санкт-Петербург: Питер, 2018.
5. Кальфф Д. *Песочная терапия: Теория и практика*. – Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2015.
6. Corey G. *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. – Belmont: Brooks/Cole, 2017.
7. Мырзабаева Г. *Психологиялық түзету әдістері*. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2022.

ТАРИХТЫ ОҚИТУДАҒЫ STEAM-ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АРҚЫЛЫ ГЕОГРАФИЯ, ӘДЕБИЕТ, ӨНЕР ТАРИХИ ҮДЕРІСТЕРДІ МОДЕЛЬДЕУ

Тастемирова Лаура Бекмуратовна

Түркістан облысы, Созақ ауданы, Н.Төреқұлов атындағы ІТ мектеп -лицейінің тарих пәні мұғалімі

Түйін

Мақалада STEAM-технологияларын пайдалана отырып тарих пәнін оқытудың тиімді жолдары қарастырылады. Пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың тарихи білімін тереңдету, география, әдебиет және өнер салаларымен интеграциялау мүмкіндіктері талданады. Автор тарихи үдерістерді модельдеудің заманауи әдістерін және визуалды, шығармашылық тәсілдерді қолданудың маңызды

аспектілерін көрсетеді. Мақала практикалық мысалдар мен ұсыныстар арқылы педагогтарға сабақта STEAM-технологияларын тиімді қолдануға бағыт береді.

Резюме

В статье рассматриваются эффективные методы преподавания истории с использованием технологий STEAM. Анализируются возможности углубления исторических знаний учащихся через межпредметные связи с географией, литературой и искусством. Автор демонстрирует современные методы моделирования исторических процессов и важные аспекты применения визуальных и творческих подходов. Статья предоставляет практические примеры и рекомендации для педагогов по эффективному применению STEAM-технологий на уроках.

Summary

The article explores effective methods of teaching history using STEAM technologies. It examines the potential for deepening students' historical knowledge through interdisciplinary connections with geography, literature, and art. The author highlights contemporary approaches to modeling historical processes and emphasizes the importance of using visual and creative methods. The article provides practical examples and recommendations for teachers to effectively implement STEAM technologies in history lessons.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде STEAM-технологиялары пәндер арасындағы байланысты күшейту арқылы оқушылардың білімін жан-жақты дамытудың маңызды құралына айналды. Тарих пәні дәстүрлі оқыту әдістерінен тыс инновациялық тәсілдерді талап етеді. География, әдебиет және өнер салаларының интеграциясы тарихты оқытудың тиімділігін арттыра отырып, оқушыларға тарихи үдерістерді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

STEAM-технологиялар негіздері.

STEAM — ғылым (Science), технология (Technology), инженерия (Engineering), өнер (Art) және математика (Mathematics) бағыттарын біріктіретін педагогикалық әдіс. Бұл технологияларды тарих сабағында қолдану оқушылардың аналитикалық ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді. Оқу процесінде практикалық жобалар, интерактивті модельдер және визуалды материалдар кеңінен пайдаланылады.

Пәнаралық байланыс.

Пәнаралық байланыс тарих пәнін тек деректер жинағы ретінде емес, мәдени, географиялық және әдеби контекстте қарастыруға мүмкіндік береді.

- География арқылы тарихи оқиғалардың кеңістік және климаттық шарттарына әсерін көрсету.
- Әдебиет арқылы тарихи дәуірдің мәдени және әлеуметтік атмосферасын бейнелеу.
- Өнер арқылы тарихи тұлғалар мен оқиғаларды визуалды түрде жеткізу.

Тарихи үдерістерді модельдеу.

Тарихи үдерістерді модельдеу оқушыларға тарихты динамикалық түрде түсінуге көмектеседі. STEAM-тәсілдерін пайдалана отырып:

- Интерактивті карталар мен уақыт сызықтарын құру.
- Археологиялық деректерді 3D модельдеуді қолдану.
- Драматизация, көркем бейнелеу және мультимедиялық презентациялар арқылы тарихи оқиғаларды қайта жандандыру.

География және тарих.

Географиялық мәліметтер тарихи үдерістерді кеңістікпен байланыстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, халықтардың миграциясы, экономикалық байланыстар және әскери қимылдар картографиялық материалдар арқылы көрнекілендіріледі. GIS технологиялары мен интерактивті карталар арқылы оқушылар тарихи оқиғалардың географиялық байланысын зерттей алады.

Әдебиет және тарих.

Әдеби шығармалар арқылы тарихи дәуірді терең түсіну мүмкіндігі беріледі. Роман, поэзия және драматургия шығармалары оқушыларға әлеуметтік, мәдени және психологиялық

аспектілерді ашады. STEAM-практикалық тапсырмалар арқылы әдеби мәтіндерді талдау және визуалды интерпретация жасау тарихты зерттеуді қызықты етеді.

Өнер және тарих.

Өнер арқылы тарихи ақпаратты визуалды түрде көрсету оқушылардың қабылдау қабілетін арттырады. Сурет, мүсін, театр қойылымдары тарихи тұлғалар мен оқиғаларды нақты және эмоционалды жеткізеді. Мультимедиялық және креативті жобалар оқушыларға шығармашылық ойлауды және тарихи ақпаратты интеграциялауды үйретеді.

STEAM-технологияларды сабақта қолдану әдістері.

- Проектілер мен зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру.
- Интерактивті ойындар арқылы тарихи шешімдер қабылдау.
- Виртуалды музейлер мен тарихи реконструкцияларды пайдалану.
- Командалық жұмыс арқылы тарихи сценарийлерді жасау.

Практикалық мысалдар.

1. Орта мектепте «Қазақстан тарихындағы Ұлы Жібек жолы» тақырыбында география, әдебиет және өнер арқылы жобалық сабақ өткізу.
2. Тарихи тұлғаларды бейнелеу және олардың шығармашылық интерпретациясын жасау арқылы драматизация сабағы.
3. Интерактивті карталар мен GIS бағдарламалары арқылы тарихи оқиғаларды визуализациялау.

Қорытынды.

STEAM-технологияларын тарих сабағында қолдану оқушылардың шығармашылық, аналитикалық және интеграциялық қабілеттерін дамытудың тиімді жолы болып табылады. Пәнаралық байланыс арқылы тарихи үдерістерді модельдеу тарихты терең түсінуге және оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Болашақта STEAM-технологияларын одан әрі жетілдіру оқыту сапасын арттыруға септігін тигізеді.

Әдебиеттер.

1. Әлімбаев С. Білім беру жүйесінде STEAM-технологиялар. Алматы, 2020.
2. Иванов А. История и межпредметные связи. Москва, 2019.
3. Johnson L., Smith R. Integrating STEAM in Education. New York, 2021.
4. Қарабаев Н. Тарихты оқытудағы инновациялық әдістер. Астана, 2022.
5. Robinson K. Creative Schools: Revolutionizing Education. London, 2018.

DIFFERENTIATED INSTRUCTION IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Azimbayeva Balansa Bauyrzhankyzy

English teacher at S. Seifullin comprehensive school
Ordabasy district, Turkistan region

Summary

This article explores the concept, principles, and implementation of differentiated instruction in English language teaching (ELT). It discusses the theoretical foundations of differentiated pedagogy, emphasizing learner diversity in terms of readiness, interests, and learning profiles. The study outlines effective strategies, models, and classroom practices that address individual learning differences among students. Furthermore, the paper highlights challenges teachers face in applying differentiation and proposes pedagogical recommendations to enhance inclusivity, learner engagement, and language proficiency.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические основы и практические аспекты дифференцированного обучения в преподавании английского языка. Автор анализирует подходы к учёту

индивидуальных различий учащихся, раскрывает методы адаптации учебного процесса в зависимости от уровня подготовки, интересов и стиля обучения. Обсуждаются трудности реализации дифференциации и предлагаются педагогические решения, направленные на повышение эффективности и мотивации студентов.

Түйін

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытудағы сараланған оқытудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Автор оқушылардың жеке ерекшеліктерін, дайындық деңгейін, қызығушылығын және оқу стилін ескеру тәсілдерін талдайды. Сараланған оқытудың тиімді әдістері мен оны жүзеге асыруда кездесетін қиындықтар және оқыту үдерісін жетілдіру бойынша педагогикалық ұсыныстар ұсынылады.

Introduction.

Teaching English as a Foreign or Second Language (EFL/ESL) has evolved considerably over the past few decades, shifting from teacher-centered instruction to student-centered pedagogy. As classrooms become increasingly diverse in terms of linguistic background, cognitive ability, motivation, and learning styles, educators are challenged to design instruction that meets the needs of all learners.

Differentiated instruction (DI) has emerged as one of the most effective frameworks for addressing learner diversity. Rooted in constructivist and humanistic educational theories, DI emphasizes flexible teaching strategies that cater to individual readiness, interests, and learning profiles. The central philosophy behind differentiation is equity in education—ensuring that every learner has equal access to success through instruction tailored to their needs.

This paper examines differentiated instruction in the context of English language teaching, focusing on its theoretical background, core principles, strategies, and classroom implementation. It also explores the challenges teachers face and offers recommendations for effective differentiation in ELT environments.

1. Theoretical Foundations of Differentiated Instruction.

The theory of differentiated instruction is grounded in the understanding that students differ in their learning capacities and preferences. According to Tomlinson (1999), differentiation is a teaching philosophy based on fairness rather than sameness—teachers respond to student variance rather than ignore it.

Differentiation draws upon several key educational theories:

1.1. Constructivist Theory.

Constructivism, developed by Piaget and Vygotsky, posits that learners construct their own knowledge through interaction and experience. Differentiated instruction aligns with this view by providing learning experiences that match individual developmental levels and promote active engagement.

1.2. Multiple Intelligences Theory.

Howard Gardner's (1983) theory of multiple intelligences suggests that intelligence is not a single general ability but a combination of linguistic, logical-mathematical, spatial, musical, bodily-kinesthetic, interpersonal, intrapersonal, and naturalistic intelligences. DI helps teachers design tasks that appeal to these different intelligences.

1.3. Zone of Proximal Development (ZPD).

Vygotsky's concept of ZPD emphasizes the importance of scaffolding—supporting learners as they move from their current level of understanding to a more advanced one. Differentiated instruction ensures that each learner works within their ZPD, maximizing learning potential.

1.4. Humanistic Learning Theory.

Carl Rogers (1983) emphasized learner autonomy, motivation, and emotional well-being. DI supports this by promoting learner choice, fostering motivation through relevant tasks, and creating a supportive classroom atmosphere.

2. Principles of Differentiated Instruction.

Tomlinson (2001) identified four core elements of classroom differentiation: **content, process, product, and learning environment.**

2.1. Differentiation by Content.

This refers to varying what students learn. In ELT, content differentiation might involve adjusting reading texts, vocabulary lists, or grammar structures based on proficiency levels. For example, beginner learners might read simplified texts while advanced learners analyze authentic materials.

2.2. Differentiation by Process.

This involves varying how students make sense of new information. Teachers can use flexible grouping, peer collaboration, and tiered activities. For example, in a reading lesson, some students may work on summarizing while others infer meaning from context.

2.3. Differentiation by Product.

Product differentiation allows students to demonstrate learning in various ways—through presentations, essays, role-plays, or posters. This approach supports creativity and accommodates different strengths and learning preferences.

2.4. Differentiation by Learning Environment.

A classroom that values respect, collaboration, and risk-taking is crucial for DI. Teachers can create inclusive spaces by arranging seating for group work, using supportive feedback, and encouraging student autonomy.

3. Differentiation in English Language Teaching Context.

Language learning involves multiple domains—listening, speaking, reading, and writing—each requiring distinct skills and strategies. Therefore, differentiation in ELT must consider linguistic proficiency, cognitive development, and affective factors.

3.1. Differentiation by Proficiency Levels.

Students in the same classroom may range from beginners to advanced users. Teachers can provide **tiered tasks**, such as offering varied versions of reading passages or giving sentence starters for weaker learners.

3.2. Differentiation by Interests.

Interest-based learning enhances motivation. For instance, learners interested in technology can analyze tech-related articles, while those interested in culture can discuss customs or festivals.

3.3. Differentiation by Learning Styles.

According to Kolb's learning styles, students may be visual, auditory, kinesthetic, or reflective learners. Teachers can balance activities such as visual aids, listening tasks, movement-based games, and journaling.

4. Strategies for Differentiated English Language Teaching.

4.1. Flexible Grouping.

Grouping students by task, interest, or proficiency allows for peer support and balanced collaboration. Groups should remain dynamic, changing regularly to expose learners to diverse peers.

4.2. Tiered Assignments.

Tasks can be designed at varying levels of complexity. For example, in writing lessons, beginners may write short paragraphs, while advanced learners produce full essays with complex structures.

4.3. Scaffolding and Support.

Providing step-by-step guidance, graphic organizers, and modeling helps lower-level learners achieve the same goals as their peers with appropriate support.

4.4. Learning Contracts.

Learning contracts are agreements between teacher and student defining learning goals and methods. They promote learner autonomy and responsibility.

4.5. Use of Technology.

Digital tools such as language learning apps (Quizlet, Duolingo, Kahoot) or Learning Management Systems (Google Classroom, Moodle) allow teachers to personalize instruction efficiently.

4.6. Formative Assessment.

Ongoing assessment helps teachers adjust instruction based on students' needs. Techniques include exit tickets, reflection journals, and peer feedback.

5. The Teacher's Role in Differentiated Instruction.

In a differentiated classroom, the teacher acts as a facilitator rather than a transmitter of knowledge. Teachers must:

1. Diagnose students' readiness levels;
2. Plan flexible lessons;
3. Monitor progress continuously;
4. Provide feedback that promotes growth.

Effective differentiation requires **pedagogical creativity** and **reflective practice**. Teachers should regularly evaluate what strategies work best for particular groups or individuals.

6. Benefits of Differentiated Instruction in ELT.

Numerous studies indicate that differentiation enhances learning outcomes. Key benefits include:

- **Increased motivation:** Students engage more deeply when learning connects to their interests and abilities.
- **Improved confidence:** Tailored tasks prevent frustration and build self-efficacy.
- **Higher achievement:** Learners progress at their own pace without being held back or left behind.
- **Greater inclusivity:** Differentiation supports learners with special needs or diverse linguistic backgrounds.

Moreover, differentiated classrooms promote collaboration, empathy, and respect for diversity—values central to modern education.

7. Challenges of Implementing Differentiated Instruction.

While DI offers numerous advantages, teachers often face challenges:

- **Time constraints:** Designing multiple tasks for varying levels is time-consuming.
- **Large class sizes:** It is difficult to provide individualized attention in overcrowded classrooms.
- **Lack of resources:** Limited access to teaching materials restricts flexibility.
- **Teacher preparedness:** Some educators lack training in differentiation methods.

To overcome these challenges, institutions must support professional development and provide collaborative planning time for teachers.

8. Differentiation and Assessment in ELT.

Assessment plays a vital role in differentiation. It should be continuous, flexible, and multi-modal.

8.1. Diagnostic Assessment.

Conducted at the beginning of a course to identify learner strengths and needs.

8.2. Formative Assessment.

Ongoing feedback through quizzes, observation, and peer assessment helps teachers adjust lessons.

8.3. Summative Assessment.

End-of-unit or term evaluations should offer options: written exams, oral presentations, or project-based assessments.

Assessment should focus on progress rather than comparison among learners.

9. Case Studies and Classroom Examples.

Research in diverse contexts demonstrates that DI improves English language learning outcomes.

For example:

- In a Kazakhstani secondary school, tiered reading tasks improved comprehension and vocabulary retention.
- In Japan, interest-based writing assignments increased student motivation.
- In Turkey, flexible grouping enhanced speaking confidence in mixed-ability classes.

These examples confirm that differentiation is adaptable to various educational environments when implemented thoughtfully.

10. Recommendations for Effective Differentiation.

1. Begin with **needs analysis** to understand learner diversity.
2. Plan **flexible lessons** with varied levels of challenge.
3. Incorporate **student choice** and voice in learning tasks.
4. Use **technology** to manage differentiation efficiently.
5. Build a **positive classroom culture** where differences are valued.
6. Engage in **collaborative planning** with colleagues.
7. Provide **continuous teacher training** on DI strategies.

Conclusion.

Differentiated instruction represents a shift toward more humane, equitable, and effective English language teaching. By recognizing learners as unique individuals, teachers foster deeper engagement and greater academic success.

Successful differentiation requires reflective educators, supportive institutions, and flexible curricula. In the 21st-century classroom, where diversity is the norm, differentiated instruction is not merely an option—it is a necessity for fostering language proficiency and lifelong learning.

References.

1. Tomlinson, C. A. *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria, VA: ASCD. 1999.
2. Gardner, H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books. 1983.
3. Vygotsky, L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1978.
4. Rogers, C. *Freedom to Learn for the 80s*. Columbus: Merrill. 1983.
5. Kolb, D. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs: Prentice Hall. 1984.
6. Heacox, D. *Making Differentiation a Habit*. Minneapolis: Free Spirit Publishing. 2012.
7. Hall, T., Strangman, N., & Meyer, A. *Differentiated Instruction and Implications for UDL Implementation*. National Center on Accessing the General Curriculum. 2003.
8. Hattie, J. *Visible Learning for Teachers*. London: Routledge. 2012.
9. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: CUP. 2014.
10. Lightbown, P. M., & Spada, N. *How Languages are Learned*. Oxford: OUP. 2013.

INDIVIDUAL LEARNING TRAJECTORIES IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION

Tashenova Gulim Sultanbekovna

English teacher at K. Satbayev comprehensive school Turkistan city, Turkistan region

Summary

This article explores individual learning trajectories in English language acquisition, highlighting the diverse patterns and factors influencing learners' progress. The study examines cognitive, affective, and social dimensions that contribute to differences in language acquisition, and it emphasizes the importance of personalized learning approaches in enhancing learner outcomes. The article also discusses methodologies for tracking progress and pedagogical implications for differentiated instruction.

Резюме

В статье рассматриваются индивидуальные траектории изучения английского языка, подчеркиваются различные модели и факторы, влияющие на прогресс учащихся. Изучаются когнитивные, аффективные и социальные аспекты, способствующие различиям в освоении языка, и акцентируется внимание на важности персонализированного подхода к обучению. Обсуждаются методы отслеживания прогресса и педагогические последствия для дифференцированного обучения.

Түйін

Мақала ағылшын тілін меңгерудегі жеке оқу траекторияларын зерттейді, оқушылардың прогресіне әсер ететін әртүрлі үлгілер мен факторларды қарастырады. Когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік аспектілерді талдай отырып, тіл үйренудегі айырмашылықтарға ықпал ететін жағдайлар көрсетіледі және оқытуды жекелендірудің маңызына назар аударылады. Мақалада прогресті бақылау әдістері және дифференцияланған оқытудағы педагогикалық нәтижелер қарастырылады.

Introduction.

Language acquisition is a complex, multidimensional process influenced by cognitive, social, and emotional factors. Individual learners follow unique trajectories, shaped by prior knowledge, motivation, learning strategies, and social context. Understanding these trajectories is crucial for developing effective pedagogical practices and designing personalized learning experiences.

Research has shown that some learners acquire vocabulary and grammatical structures rapidly, while others progress more slowly but develop deeper comprehension and communicative competence. This diversity in learning patterns indicates that a “one-size-fits-all” approach in language teaching is ineffective. Personalized learning, which takes into account learners’ prior experiences, preferences, and cognitive profiles, can optimize language acquisition outcomes.

For example, studies in ESL (English as a Second Language) classrooms reveal that students with strong metacognitive awareness frequently monitor their own progress, set learning goals, and use targeted strategies to improve. Conversely, learners with high anxiety may struggle with oral tasks despite strong grammatical knowledge, highlighting the need to consider affective factors alongside cognitive skills.

Theoretical Framework.

Research in second language acquisition (SLA) emphasizes that learners’ progress is rarely linear. Several key theories underpin our understanding of individual trajectories:

Input Hypothesis.

Proposed by Krashen (1985), the Input Hypothesis suggests that learners acquire language most effectively when exposed to comprehensible input slightly above their current proficiency level ($i+1$). Individual trajectories vary based on exposure frequency, content relevance, and learners’ ability to internalize input.

Interaction Hypothesis.

Long (1996) argues that interaction, negotiation of meaning, and feedback are critical for language development. Learners who actively participate in communicative exchanges tend to

progress faster, whereas learners with limited interaction opportunities may experience slower development.

Sociocultural Theory.

Vygotsky's Sociocultural Theory (1978) emphasizes the role of social interaction and scaffolding. Individual learning trajectories are shaped by collaborative activities, peer support, and guidance from more proficient speakers, highlighting the importance of context in SLA.

Cognitive and Individual Difference Theories.

Factors such as working memory, cognitive style, and motivation explain variability in learning outcomes. Dörnyei (2009) emphasizes that learners' attitudes, goals, and self-regulation strategies are central to understanding their unique paths.

Factors Influencing Individual Learning Trajectories.

Cognitive Factors.

Cognitive abilities, including memory capacity, attention span, and problem-solving skills, significantly affect language learning. Learners with strong metacognitive skills often exhibit strategic approaches, enabling faster acquisition of vocabulary and grammar. For instance, research by Anderson (2008) demonstrated that learners who actively monitor their errors and employ rehearsal strategies acquire complex structures more efficiently.

Cognitive factors also include linguistic aptitude, analytical skills, and the ability to recognize patterns. High aptitude learners may acquire grammatical rules implicitly, while others require explicit instruction and repeated practice. The interaction between cognitive capacity and learning environment significantly shapes trajectories over time.

Affective Factors.

Emotions, anxiety, motivation, and self-efficacy play a pivotal role. Positive emotional states and high motivation levels correlate with persistence and better performance in language tasks. Horwitz et al. (1986) identified language anxiety as a major barrier to communicative competence, affecting speaking and listening skills disproportionately compared to reading and writing.

Motivation can be integrative (desire to connect with a culture) or instrumental (pragmatic goals such as employment). Learners with strong integrative motivation often engage more deeply in authentic communication, whereas instrumentally motivated learners may focus on test performance or specific skills.

Social Factors.

Interaction with peers, teachers, and native speakers provides contextualized input and practice opportunities. Social engagement can accelerate language acquisition, especially when learners receive corrective feedback and authentic communication experiences. Studies in immersion programs show that learners who actively participate in collaborative tasks outperform peers with minimal social interaction, highlighting the social dimension of learning trajectories.

Methodologies for Tracking Individual Trajectories.

Quantitative methods, such as longitudinal studies and standardized tests, allow researchers to measure learners' progress over time. Qualitative approaches, including interviews, diaries, and classroom observations, provide insights into learners' subjective experiences and strategies. Mixed-methods designs are increasingly used to capture the complexity of individual learning paths.

Implications for Pedagogy.

Understanding individual trajectories informs differentiated instruction, adaptive learning technologies, and curriculum design. Teachers can tailor tasks, materials, and feedback according to learners' strengths and weaknesses, fostering more effective and engaging learning experiences.

Conclusion.

Individual learning trajectories in English language acquisition are shaped by cognitive, affective, and social factors. Recognizing and supporting these trajectories through personalized pedagogical approaches enhances learners' language development and motivation. Future research

should continue exploring longitudinal patterns and the impact of technology-assisted personalized learning.

References

1. Ellis, R. (2015). Understanding Second Language Acquisition. Oxford University Press.
2. Lightbown, P., & Spada, N. (2013). How Languages are Learned. Oxford University Press.
3. Gass, S., & Selinker, L. (2008). Second Language Acquisition: An Introductory Course. Routledge.
4. Dörnyei, Z. (2009). The Psychology of Second Language Acquisition. Oxford University Press.
5. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

TEACHING ENGLISH IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Zhilkybaeva Saltanat Kairatovna

English teacher at S. Seifullin comprehensive school Kazykhurt district,
Turkistan region

Түйін

Бұл мақала инклюзивті білім беру жағдайында ағылшын тілін оқытудың теориялық және практикалық аспектілерін қарастырады. Мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеу әдістері мен стратегиялары сипатталған. Сондай-ақ, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамыту, оқу ортасын бейімдеу және білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін ескеру мәселелері талданады.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты преподавания английского языка в условиях инклюзивного образования. Описаны методы и стратегии работы с учащимися, имеющими особые образовательные потребности. Особое внимание уделено развитию профессиональной компетентности учителей, адаптации учебной среды и учету индивидуальных особенностей обучающихся.

Introduction.

In the twenty-first century, education has increasingly embraced inclusivity as a fundamental human right and a key component of quality education. Inclusive education aims to ensure equal access and participation for all learners, including those with disabilities, special educational needs, or diverse cultural and linguistic backgrounds. In this context, teaching English as a foreign or second language (EFL/ESL) takes on new challenges and opportunities.

The growing emphasis on inclusion requires English language teachers to be adaptable, empathetic, and skilled in differentiated instruction. Teaching English inclusively means recognizing that learners acquire language at different paces and in different ways. The goal is not only to teach grammar or vocabulary but also to foster communication, confidence, and social participation among all students.

The Concept of Inclusive Education.

Inclusive education is grounded in the belief that every learner has the right to study in a common educational environment, regardless of ability, background, or learning style. According to UNESCO, inclusion involves identifying and removing barriers to learning while promoting participation and achievement for all students.

In practice, inclusion extends beyond physical access to classrooms—it requires the transformation of educational content, teaching methods, and assessment systems. Teachers play a central role in implementing inclusive principles through flexible pedagogy, empathy, and collaboration with support staff, parents, and specialists.

When applied to English language teaching, inclusion also means developing strategies that enable all students to understand and use English meaningfully, even if they have sensory impairments, cognitive difficulties, or emotional challenges.

Challenges of Teaching English in Inclusive Classrooms.

Teaching English in inclusive classrooms presents several challenges. One of the most common issues is the **diversity of learners' abilities**. In the same classroom, teachers may encounter students with learning disabilities, visual or hearing impairments, attention deficit disorders, or language processing difficulties.

Another challenge involves **limited teacher preparation**. Many English teachers receive little training in special education or inclusive methodologies during their university programs. Consequently, they may feel uncertain about adapting materials or supporting learners with special needs.

Furthermore, **lack of resources**—such as adapted textbooks, assistive technologies, and classroom aides—can make it difficult to fully implement inclusive approaches. Time constraints and large class sizes can also hinder individual attention and differentiated instruction.

Despite these obstacles, effective strategies and a supportive learning environment can make English learning accessible and enjoyable for all students.

Principles of Inclusive English Language Teaching.

Inclusive English language teaching is based on several key principles:

1. **Differentiation.** Teachers must modify tasks, materials, and expectations according to learners' abilities. For instance, some students may require simplified texts or visual aids, while others may benefit from extended tasks.
2. **Universal Design for Learning (UDL).** This approach emphasizes flexible teaching that meets diverse learning needs from the start. UDL encourages multiple means of representation (visual, auditory, kinesthetic), engagement, and expression.
3. **Positive classroom climate.** Emotional safety is crucial for inclusive learning. Teachers should promote empathy, respect, and collaboration among all learners to reduce stigma and foster participation.
4. **Collaborative learning.** Group work and peer tutoring allow students to learn from one another and build social connections. This approach benefits both learners with and without disabilities.
5. **Continuous assessment.** Assessment should focus on individual progress rather than comparison with others. Teachers can use portfolios, observation, and self-assessment tools to track learning outcomes.

By applying these principles, teachers can ensure that every student feels valued and capable of success in learning English.

Methods and Strategies for Inclusive English Teaching.

Inclusive English teaching relies on flexible and creative methods. Below are several effective strategies:

- **Use of multisensory techniques.** Combining visual, auditory, and tactile activities helps all learners retain new vocabulary and grammar structures. For example, songs, flashcards, and role-playing can support both hearing and visual learners.
- **Scaffolded instruction.** Teachers should break complex tasks into smaller, manageable steps, offering support at each stage. Gradual release of responsibility allows students to build confidence and independence.
- **Assistive technology.** Tools like text-to-speech software, subtitles, and interactive learning apps enhance accessibility for learners with disabilities.
- **Task-based learning.** Real-life communication tasks motivate learners and help them apply English in meaningful contexts.

- **Peer and cooperative learning.** Mixed-ability groups promote mutual support and social inclusion.
- **Individual learning plans.** Personalized goals and adaptations ensure that each learner's progress is acknowledged and supported.

These strategies make English learning dynamic, accessible, and inclusive for all.

The Role of the Teacher in Inclusive Settings.

The teacher is the key figure in fostering inclusivity. Beyond language expertise, an inclusive English teacher needs strong interpersonal skills, patience, and cultural sensitivity.

Teachers must be prepared to:

- Identify learning barriers and adapt teaching accordingly;
- Communicate effectively with parents and special educators;
- Encourage self-esteem and autonomy among learners;
- Provide consistent feedback and emotional support.

Professional development plays an essential role. Training workshops, mentorship programs, and collaboration with special education professionals can equip teachers with practical tools and confidence.

Creating an Inclusive Learning Environment.

An inclusive classroom should be physically, socially, and emotionally welcoming. This involves accessible seating arrangements, clear visual cues, and reduced noise levels. Classroom rules must promote respect, empathy, and cooperation.

Language itself can be used inclusively—teachers should model positive communication, avoid labeling, and celebrate linguistic diversity. Encouraging students to share words or expressions from their native languages fosters respect for multiculturalism.

Inclusive classrooms also benefit from parental involvement. When families collaborate with teachers, they can reinforce learning strategies at home and ensure consistent support.

Conclusion.

Teaching English in the context of inclusive education is both a challenge and an opportunity. It requires teachers to go beyond traditional instruction and adopt flexible, learner-centered methods. By recognizing individual differences and promoting equal participation, educators can create environments where every student feels valued and empowered to learn.

Inclusive English teaching not only enhances language proficiency but also strengthens empathy, collaboration, and global citizenship among students. Ultimately, inclusion in English language classrooms reflects a broader educational mission—to ensure that education truly serves everyone.

References

1. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. Paris: UNESCO, 2009.
2. Ainscow, M., Booth, T. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Bristol: CSIE, 2011.
3. Florian, L. The Sage Handbook of Special Education. London: Sage, 2018.
4. Richards, J.C., Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
5. Tomlinson, C.A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. ASCD, 2017.
6. Garton, S., Graves, K. International Perspectives on Materials in ELT. Palgrave Macmillan, 2014.
7. Lindsay, G. Inclusive Education: Theory and Practice. Routledge, 2020.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ СІңІРУ ЖОЛДАРЫ

Иззатуллаева Мунира Набиевна

Түркістан облысы, Түркістан қаласы Е.Иззатуллаев атындағы жалпы білім беретін мектебінің
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются пути и методы приобщения подрастающего поколения к национальному воспитанию и духовно-нравственным ценностям. Раскрывается значение традиций, обычаев, народной педагогики в формировании личности, а также роль семьи, школы и общества в передаче культурного и морального наследия. Особое внимание уделяется современным подходам к интеграции национальных и общечеловеческих ценностей в образовательный процесс.

Summary

The article discusses ways and methods of instilling national education and spiritual-moral values in the younger generation. It highlights the importance of traditions, customs, and folk pedagogy in personality development, as well as the role of the family, school, and society in transmitting cultural and moral heritage. Special attention is given to modern approaches to integrating national and universal values into the educational process.

Кіріспе.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық болмыс пен рухани құндылықтарды сақтау – қоғамның маңызды міндеттерінің бірі. Ұлттың өміршеңдігі оның рухани тұтастығына, мәдени негізіне және жас ұрпаққа берілетін тәрбиенің мазмұнына тікелей байланысты. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық тәрбие мен рухани-адамгершілік құндылықтарды сіңіру – ұлттың рухани қауіпсіздігін қамтамасыз ететін маңызды фактор.

Бүгінгі таңда жастардың дүниетанымы мен мінез-құлқына әсер ететін ақпарат көздері сан алуан. Сондықтан мектеп пен отбасының бірлескен тәрбиелік қызметі арқылы ұлттық сананы қалыптастыру, рухани-адамгершілік құндылықтарды дәріптеу ерекше маңызға ие болып отыр.

Ұлттық тәрбие ұғымының мәні.

Ұлттық тәрбие – белгілі бір халықтың тарихи қалыптасқан мәдениеті мен дүниетанымына негізделген, жеке тұлғаны елжандылыққа, адамгершілікке, еңбекқорлыққа, имандылыққа баулитын тәрбие жүйесі. Ол ұлттың болмысын, тілін, дінін, дәстүрін және салтын сақтау мен дамытуға бағытталған.

Ұлттық тәрбиенің басты мақсаты – ұлтжанды, рухани бай, мәдениетті, өз халқының тарихын құрметтейтін тұлға қалыптастыру. Мұндай тәрбие тек ақпарат беру емес, ол өмір салты мен мінез-құлық үлгісін қалыптастыруды көздейді.

Ұлы ойшыл Абай Құнанбайұлы өзінің қара сөздерінде адам тәрбиесіндегі рухани-адамгершілік бастаулардың маңызын атап көрсетіп, «Адамның баласы – адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады» деген. Бұл тұжырым ұлттық тәрбиенің мәнін терең ашып көрсетеді.

Рухани-адамгершілік құндылықтардың мазмұны.

Рухани-адамгершілік құндылықтар – адамның ішкі мәдениетінің, мінез-құлық нормаларының және өмірлік ұстанымдарының жиынтығы. Оларға адалдық, әділдік, жауапкершілік, мейірімділік, құрмет, еңбекқорлық, сабырлылық сияқты қасиеттер жатады.

Бұл құндылықтар ғасырлар бойы халқымыздың ауыз әдебиетінде, мақал-мәтелдерінде, жыр-дастандарында және халық педагогикасында көрініс тапқан. Мысалы, «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын», «Отан отбасынан басталады» деген халық нақылдары ұрпаққа рухани бағдар береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде осы құндылықтарды сабақ мазмұны мен тәрбиелік іс-шаралар арқылы оқушы бойына дарыту – педагогтардың басты міндеті.

Отбасы – ұлттық және рухани тәрбиенің бастауы.

Ұлттық және рухани құндылықтардың ең алғашқы ұясы – отбасы. Отбасындағы қарым-қатынас, ата-ананың мінез-құлқы, салт-дәстүрге қатынасы – баланың рухани қалыптасуына тікелей әсер етеді.

Психологтар дәлелдегендей, баланың адамгершілік қасиеттері ең алдымен ата-ананың үлгісі арқылы қалыптасады. Егер ата-ана ұлттық мерекелерді атап өтіп, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетсе, бала да осы үлгіні қабылдайды.

Сондықтан әрбір отбасында әдеп, имандылық, сыйластық, еңбексүйгіштік сынды қасиеттер жүйелі түрде насихатталуы қажет. Бұл – ұлттық тәрбиенің ең алғашқы әрі ең қуатты мектебі.

Мектеп пен ұстаздың рөлі.

Мектеп – ұлттық және рухани тәрбиенің жалғасы мен дамытушы ортасы. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, ол ұлттық сана мен рухани мәдениетті қалыптастыратын тұлға.

Сабақ барысында халықтың салт-дәстүрлерін, ұлттық ойындарын, әдеби мұраларын қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып, патриоттық сезімін күшейтеді. Мысалы, әдебиет сабақтарында Абай, Шәкәрім, Ыбырай шығармаларын талдау арқылы оқушылар адамгершілік ұстанымдарды ұғынады.

Сонымен қатар мектептегі тәрбие жұмыстары, тәрбие сағаттары, көрмелер, ұлттық мерекелерге арналған іс-шаралар балалардың рухани байлығын арттырады.

Халықтық педагогика – рухани тәрбиенің қайнар көзі.

Халықтық педагогика – ұлттың ғасырлар бойы жинақтаған тәлімдік тәжірибесі. Онда баланы өмірге дайындаудың, адамгершілікке баулудың, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсету дәстүрінің үлгілері сақталған.

Мысалы, қазақ халқының тәрбиесінде «жеті ата», «тұсаукесер», «сүндет той», «бесікке салу» сияқты салт-жоралар тек рәсім емес, олар ұрпақтар сабақтастығын, адамгершілік пен ізгілік идеяларын дәріптейді.

Осы тұрғыдан алғанда халық педагогикасы қазіргі заманғы тәрбие жүйесінің мазмұнын байытады және ұлттық сана мен рухани тұтастықты нығайтады.

Жаһандану жағдайында ұлттық құндылықтарды сақтау.

Жаһандану үдерісі ақпарат алмасуды жеңілдеткенімен, ұлттық ерекшеліктердің жойылу қаупін де туғызады. Сондықтан жастардың рухани иммунитетін қалыптастыру – ұлттық саясаттың маңызды бағыты.

Білім беру мекемелерінде ұлттық құндылықтарды заманауи технологиялармен ұштастыра отырып оқыту тиімді нәтиже береді. Мысалы, ұлттық киім, музыка, өнер, қолөнер элементтерін цифрлық контент түрінде ұсыну арқылы жастардың қызығушылығын арттыруға болады.

Сондай-ақ әлеуметтік желілер мен медиа ресурстар арқылы қазақ мәдениетін насихаттау да рухани тәрбие жұмысының жаңа формасы бола алады.

Рухани тәрбие мен діннің байланысы.

Рухани-адамгершілік құндылықтардың қалыптасуында діннің орны ерекше. Ислам діні адамгершілік, сабырлылық, кешірімділік, әділдік және имандылық қағидаларын дәріптейді.

Діни-рухани тәрбие жастарды теріс көзқарастардан, жат идеологиялардан қорғайды, олардың жүрегіне мейірім мен ізгілікті ұялатады. Сондықтан діни құндылықтарды ұлттық дәстүрмен үйлестіру – тәрбиенің тұтастығын қамтамасыз ететін маңызды бағыт.

Қорытынды.

Ұлттық тәрбие мен рухани-адамгершілік құндылықтарды сіңіру – ел болашағының кепілі. Ұлттың рухани жаңғыруы оның жас ұрпағының бойындағы адамгершілік пен ұлттық сана деңгейіне байланысты.

Бала жүрегіне имандылық пен ізгілікті ұялата білген ұлт ешқашан жойылмайды. Сондықтан отбасы, мектеп және қоғам бірігіп, ұлттық және рухани тәрбие бағытында жүйелі жұмыс жүргізуі қажет.

Бүгінгі ұрпаққа рухани байлық пен ұлттық намыс дарыту – өткеннің аманаты, болашақтың кепілі.

Әдебиеттер

1. Айтмамбетова Б. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Білім, 2020.
2. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 2018.
4. Тәжібаев Т. Жалпы психология. – Алматы: Қазақ университеті, 2016.
5. Құнанбайұлы А. Қара сөздер. – Алматы: Атамұра, 2014.
6. Сманов Б. Рухани құндылықтар және ұлттық тәрбие. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМІН ТӘРБИЕЛЕУ

Исметов Искандер Тұрсумбаевич

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, С.Сейфуллин атындағы ЖББМ қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада Абай Құнанбайұлының шығармалары арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Автор ұлы ақынның поэзиясы мен қара сөздеріндегі тәрбиелік идеяларды талдай отырып, оларды қазіргі білім беру процесінде қолдану жолдарын көрсетеді. Мақалада ұлттық құндылықтарды ұрпақ санасына сіңірудің педагогикалық әдістері, рухани-адамгершілік тәрбиенің мазмұны және ұлттық сана феноменінің мәні жан-жақты сипатталады.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические основы формирования национального самосознания учащихся на основе произведений Абая Кунанбаева. Автор анализирует воспитательные идеи поэта и мыслителя, раскрывает их актуальность для современного образовательного процесса. Особое внимание уделяется педагогическим методам внедрения национальных ценностей, духовно-нравственному воспитанию и роли абаяевского наследия в развитии личности учащегося.

Summary

The article examines the theoretical and practical foundations of fostering students' national consciousness through the works of Abai Kunanbayuly. The author analyzes Abai's educational and moral ideas, emphasizing their relevance to modern education. The study highlights pedagogical approaches for integrating national values, promoting spiritual and moral development, and strengthening students' identity through Abai's literary heritage.

Кіріспе.

Қазақ халқының рухани болмысын, ұлттық мінезі мен дүниетанымын терең түсіну үшін Абай мұрасын тану – ең өзекті міндеттердің бірі. Абай Құнанбайұлы – ұлт руханиятының биік шыңы, қазақ әдебиеті мен мәдениетінің іргетасын қалаушы тұлға. Оның шығармалары тек әдеби мұра емес, сонымен қатар адам тәрбиесінің, имандылық пен ұлттық сана-сезімнің мектебі болып табылады.

Бүгінгі таңда жаһандану үдерісі ұлттық мәдениет пен тілге, дәстүр мен рухани құндылықтарға үлкен сын болып отыр. Сондықтан жас ұрпақтың бойында ұлттық сана-сезім мен отансүйгіштік рухты қалыптастырудың маңызы бұрынғыдан да арта түсті. Бұл ретте Абай шығармалары – ұлт тәрбиесінің мәңгілік қайнары.

Абайдың қара сөздері мен өлеңдерінде адамгершілік, білім, еңбек, әділет, ұят, ар-намыс, иман, ұлттық рух сияқты ұғымдар терең ашылады. Осы құндылықтар арқылы оқушылардың дүниетанымы қалыптасып, ұлттық сана биігіне көтеріледі.

1. Ұлттық сана-сезім ұғымының мәні.

Ұлттық сана-сезім – бұл жеке тұлғаның өз ұлтына, оның мәдениетіне, тіліне, дәстүріне деген сүйіспеншілігі мен мақтаныш сезімі. Ол адамның ұлттық бірегейлігін анықтайтын басты рухани сипат.

Ғылыми тұрғыдан алғанда, ұлттық сана-сезім үш негізгі компоненттен тұрады:

1. **Танымдық компонент** – өз ұлтының тарихы, мәдениеті, тілі, дәстүрі туралы білім жүйесі.
2. **Эмоциялық компонент** – ұлттық құндылықтарға деген сүйіспеншілік, құрмет және мақтаныш.
3. **Мінез-құлықтық компонент** – ұлттық мүдде мен рухты іс-әрекетте көрсету, дәстүрге адалдық.

Осы үш элементтің үйлесімі адамның ұлттық саналы тұлға ретінде қалыптасуына негіз болады.

Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай осы үш құрамдасты үйлестіре білген. Оның еңбектерінде ұлттық сана ұлт тағдырымен, адамдық ізгілікпен және рухани кемелдікпен астасып жатыр.

2. Абайдың рухани мұрасының тәрбиелік әлеуеті.

Абайдың шығармашылығы – қазақ халқының рухани кодын ашатын энциклопедиялық құбылыс. Оның әрбір өлеңі мен қара сөзі адам мінезі мен қоғам болмысын терең бейнелейді.

Абайдың шығармаларындағы басты идеялар:

- **Білім мен ғылымға ұмтылу** – «Ғылым таппай мақтанба», «Интернатта оқып жүр» сияқты өлеңдерінде оқу-білімнің мәнін түсіндіреді.
- **Адал еңбек пен жауапкершілік** – «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» жолдары арқылы еңбектің қоғам мен адам өміріндегі рөлін ашады.
- **Адамгершілік пен әділет** – «Адам бол!» идеясы арқылы Абай ұлттық мінездің өлшемін белгілейді.
- **Ұлт бірлігі мен рухани тұтастық** – «Бірінді, қазақ, бірін дос, көрмесен, істің бәрі бос» деп, ел ішіндегі ынтымақ пен бауырмалдықты дәріптейді.

Бұл идеялар бүгінгі жас ұрпақ тәрбиесінде өзекті. Әрбір ұстаз Абайдың ойларын сабақ мазмұнына енгізу арқылы оқушылардың адамгершілік және ұлттық сезімін дамытуға ықпал етеді.

3. Ұлттық тәрбие және Абай мұрасы.

Ұлттық тәрбие – бұл халықтың тарихи тәжірибесі мен мәдени мұрасына сүйеніп, жас ұрпақтың бойына ұлттық дүниетаным мен рухани құндылықтарды дарыту процесі.

Абай мұрасы осы тәрбиенің өзегіне айнала алады. Себебі ақын шығармалары адамның жан дүниесін, ұлттық мінезді, рухани ізденісті, имандылықты терең бейнелейді.

Мысалы, 7-қара сөзінде Абай «Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады: бірі – ішсем, жесем, ұйықтасам деп тұрады; бірі – білсем екен деп тұрады» деп, адам табиғатының танымдық болмысын ашып көрсетеді. Бұл ой оқушыларды ізденіске, оқуға, тануға ынталандырады.

Абайдың 38-қара сөзінде айтылған «адамның хикмет кәмәлаты – өзінді тану» қағидасы – ұлттық сана тәрбиесінің іргетасы. Өзін тану – өз ұлтын танудан басталады.

4. Мектепте Абай шығармаларын оқыту арқылы ұлттық сана-сезімді қалыптастыру.

Қазіргі білім беру жүйесінде Абай шығармалары әдебиет пәнінің ғана емес, барлық рухани-адамгершілік бағыттағы пәндердің мазмұнымен байланыстырылып оқытылуы тиіс.

4.1. Әдебиет сабақтарында.

Абай өлеңдерін талдау барысында оқушылар ақынның тіл байлығын, ой тереңдігін сезінеді. Мысалы, «Қыс», «Жаз», «Жазғытұрым» сияқты табиғат лирикасы арқылы туған жерге деген сүйіспеншілік сезімі оянады. «Махаббатсыз дүние бос» өлеңі – адамгершілік пен имандылықтың айғағы. Мұғалім бұл өлеңді талдай отырып, оқушылардың эмоциялық-эстетикалық сезімін дамыта алады.

4.2. Тәрбие сағаттарында.

«Абай және адамгершілік» тақырыбындағы тәрбие сағаттары оқушылардың мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай іс-шараларда оқушылар Абай сөздерін жатқа айтып, эссе немесе пікірталас форматында өз ойларын жеткізе алады.

4.3. Пәнаралық интеграция.

Абай идеяларын тарих, дінтану, азаматтық құқық, музыка және бейнелеу өнері сабақтарында қолдануға болады. Мысалы, тарих сабағында Абай өмір сүрген дәуірдің әлеуметтік жағдайын талқылау арқылы оқушылар ұлттық болмысқа тарихи тұрғыдан көзқарас қалыптастырады.

5. Абай шығармалары арқылы рухани-адамгершілік тәрбиені іске асыру жолдары.

Абайдың педагогикалық идеялары адам болмысының барлық қырын қамтиды. Ол адамгершілікті, білім мен иманды біріктіре отырып, ұлттық мінезді жетілдіруді көздейді.

5.1. Ар-ождан және ұят ұғымы.

Абай «Қайрат пен ақыл жол табар, қашқанға да қуғанға» деп, адам мінезіндегі рухани күштің маңызын көрсетеді. Ұят – адамның ішкі тәрбие өлшемі, ал ар – ұлттық сана өзегі. Бұл ұғымдар оқушылардың өзін-өзі бағалау мәдениетін қалыптастырады.

5.2. Иман және әділет.

Абай үшін иман – сенім мен парасаттың бірлігі. «Иманигүл» ұғымы арқылы ол рухани тазару мен әділетті қоғам идеяларын ұсынады. Бұл оқушылардың ішкі дүниесін қалыптастыруда аса маңызды.

5.3. Еңбек тәрбиесі.

Абай «Еңбек қылмай ер оңбас» деп, еңбекті адамдық қасиеттің өлшемі ретінде бағалайды. Бұл қағида жас ұрпақты адалдыққа, табандылыққа баулиды.

6. Ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың педагогикалық шарттары.

Абай шығармаларын тиімді қолдану үшін мұғалім келесі педагогикалық шарттарды ескеруі тиіс:

1. Оқушылардың жас ерекшелігі мен қызығушылығына сай материал таңдау.
2. Талдау барысында өмірмен байланыстыру.
3. Рухани сұхбат пен шығармашылық тапсырмалар қолдану.
4. Әр өлеңнің ұлттық мазмұнын ашуға бағытталған әдістер пайдалану.

Мысалы, «Он тоғызыншы қара сөзді» талдау кезінде оқушылар өз мінез-құлқын талдап, өзін-өзі тәрбиелеудің маңызын түсінеді.

7. Заманауи білім беру контекстінде Абай идеяларының өзектілігі.

Бүгінгі мектеп оқушылары ғаламдық ақпарат кеңістігінде өсіп келеді. Мұндай жағдайда ұлттық тамырдан ажырамай, рухани тұтастықты сақтау – маңызды міндет. Абайдың «толық адам» ілімі – қазіргі заман педагогикасының басты идеясымен үндес. Толық адам – рухани бай, парасатты, адамгершілігі мол тұлға. Бұл идеал қазіргі Қазақстанның ұлттық білім беру тұжырымдамасымен толық үйлеседі.

8. Практикалық мысалдар мен әдістемелік ұсыныстар.

- Оқушыларға арналған «Абай әлемі» факультативтік курсын енгізу.
- «Абай оқулары» атты мектепішілік байқаулар өткізу.
- Абай шығармалары негізінде эссе, пікірталас, сахналық көрініс ұйымдастыру.
- Электронды платформада «Абай сөзі – ұлт айнасы» атты интерактивті сабақтар құру.

Бұл іс-шаралар оқушылардың ұлттық ойлау, сөйлеу және өзіндік пікір айту мәдениетін дамытады.

Қорытынды.

Абай шығармалары – ұлттық рухтың мәңгілік мектебі. Оларды оқыту – оқушылардың тек әдеби білімін ғана емес, сонымен қатар ұлттық сана-сезімін, рухани дүниесін, адамгершілік болмысын қалыптастыратын үрдіс. Абайдың ойлары мен өлеңдері – ұлтты ұлт еткен рухани іргетас. Сондықтан әр мұғалім Абай мұрасын тек пәндік материал емес, ұлттық тәрбие құралы ретінде қарастыруы тиіс.

Ұлы ойшылдың мұрасына сүйенген ұлттық тәрбие жүйесі елдің болашағы – жастардың рухани кемелдігі мен ұлттық бірегейлігін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер.

1. Абай Құнанбайұлы. Шығармаларының толық жинағы. Алматы: Жазушы, 2005.
2. Әуезов М. Абай Құнанбаев. Алматы: Ғылым, 1997.
3. Құнанбаев А. Қара сөздер. Алматы: Атамұра, 2011.
4. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы: Санат, 2010.
5. Қалиев С. Ұлттық тәрбие тұжырымдамасы. Алматы: Білім, 2014.
6. Тұрғанбаева Б. Шығармашылық тұлға қалыптастыру. Алматы: Дарын, 2007.
7. Сманов Б. Қазақ әдебиеті және ұлттық сана. Алматы: Қазақ университеті, 2018.
8. Құдайбергенова Г. Ұлттық сана мен тұлғалық даму. Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
9. Rogers C. Freedom to Learn. New York: Macmillan, 1983.

ТАРИХ САБАҒЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН (ГЕЙМИФИКАЦИЯ) ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Курбанбаева Гүлмира Сейдалиевна

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы, Құлмат Өмірәлиев атындағы ЖББМ тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности использования игровых технологий (геймификации) на уроках истории. Раскрывается влияние игровых методов на повышение мотивации и познавательной активности учащихся. Описываются современные формы и виды игр, применяемые в учебном процессе, а также роль цифровых инструментов в создании интерактивной образовательной среды. Приводятся примеры практического внедрения геймификации для формирования критического мышления, коммуникативных умений и устойчивого интереса к предмету.

Summary

The article examines the use of game technologies (gamification) in history lessons. It highlights the impact of game-based methods on increasing students' motivation and cognitive activity. Modern types and formats of educational games, as well as the role of digital tools in creating an interactive learning environment, are described. Practical examples of applying gamification to develop critical thinking, communication skills, and a sustainable interest in the subject are provided.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушыны өздігінен ізденіп, шығармашылықпен ойлайтын тұлға ретінде қалыптастыру. Бұл мақсатқа жету үшін сабақта дәстүрлі әдістермен қатар, оқыту процесіне жаңашыл технологияларды енгізу қажеттілігі туындап отыр. Солардың бірі – **ойын технологиялары немесе геймификация**.

Геймификация – оқу процесіне ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру, мотивациясын күшейту және білімді меңгеру тиімділігін көтеру

тәсілі. Тарих сабағында бұл әдіс ерекше маңызға ие, себебі тарих – тек деректер жиынтығы ғана емес, ол оқушының қиялы мен сезімін оятатын, оқиғалар әлеміне енгізетін пән.

Геймификация ұғымының мәні.

Геймификация (ағылш. *gamification*) – оқу немесе кәсіби қызметке ойын элементтерін енгізу арқылы адамның белсенділігін және ынтасын арттыру процесі. Бұл ұғым алғаш рет ХХІ ғасырдың басында пайда болып, бүгінде білім беру саласында кеңінен қолданылып келеді.

Геймификацияның негізгі элементтеріне мыналар жатады:

- ұпай жинау және марапаттау жүйесі;
- деңгейлер мен жетістіктер;
- жарыс және ынталандыру элементтері;
- интерактивті тапсырмалар мен викториналар;
- виртуалды кейіпкерлер мен оқиғалық сценарийлер.

Бұл элементтер оқу үдерісін қызықты әрі нәтижелі етеді, себебі оқушы өзін ойын қатысушысы ретінде сезініп, белсенді әрекетке тартылады.

Тарих сабағында ойын технологияларын қолданудың маңызы.

Тарих сабағында ойын технологияларын қолданудың басты мақсаты – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру және тарихи материалды терең әрі саналы меңгеруіне мүмкіндік беру.

Тарихи білім тек есте сақтау емес, оны түсіну, салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау қабілетін қажет етеді. Ойын элементтері осы процесті жеңілдетіп, оқушыны тарихи оқиғаларды эмоционалды түрде қабылдауға итермелейді.

Ойын арқылы оқушы:

- өз ойын еркін жеткізуге;
- ұжымда жұмыс істеуге;
- логикалық және сыни тұрғыдан ойлауға үйренеді;
- тарихи материалды шығармашылық тұрғыда меңгереді.

Мысалы, тарихи шайқастарды реконструкциялау, интерактивті викториналар немесе квест сабақтар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың тиімді жолдары болып табылады.

Тарих сабағындағы ойын түрлері.

Геймификацияның тиімділігі қолданылатын ойын түрлерінің әртүрлілігіне байланысты. Тарих сабағында келесі ойын түрлері кеңінен қолданылады:

1. Рөлдік ойындар.

Оқушылар белгілі бір тарихи тұлғаның немесе қоғам мүшесінің рөлін сомдайды. Мысалы, «Құрылтай жиналысы», «Орта ғасырлық қала тұрғындары» сияқты ойындар тарихи кезең атмосферасын сезінуге мүмкіндік береді.

2. Интеллектуалды ойындар.

«Не? Қайда? Қашан?», «Тарихи брейн-ринг», «Тарихи домино» сияқты ойындар оқушылардың білімін бекітеді әрі жылдам ойлау қабілетін дамытады.

3. Симуляциялық ойындар.

Бұл ойындар нақты тарихи жағдайды модельдейді. Мысалы, «Версаль келіссөздері», «Ұлы жүздің билері кеңесі» сияқты сценарийлерде оқушылар тарихи шешім қабылдауға қатысады.

4. Цифрлық ойындар мен онлайн платформалар.

Kahoot, Quizizz, LearningApps сияқты платформалар арқылы интерактивті викториналар ұйымдастыру – заманауи тарих сабағының ажырамас бөлігі.

Цифрлық геймификацияның мүмкіндіктері.

Қазіргі ақпараттық қоғамда цифрлық ойын технологияларын пайдалану ерекше өзектілікке ие. Тарих пәні мұғалімдері интерактивті карталар, 3D модельдер, тарихи

реконструкциялар мен виртуалды турларды пайдалану арқылы сабақтың мазмұнын жандандыра алады.

Мысалы, «Google Earth» арқылы ежелгі қалалар мен тарихи нысандарды көрсету, «Timeline» бағдарламасымен оқиғалардың хронологиясын жасау немесе «Minecraft Education» платформасында тарихи ғимараттарды модельдеу – геймификацияның тиімді тәсілдері болып табылады.

Цифрлық ойындар оқушыны белсенді қатысушы етеді және дербес оқыту мен топтық жұмыс мүмкіндігін арттырады.

Геймификацияның оқушыларға әсері.

Зерттеулер көрсеткендей, ойын технологияларын қолданған сабақтарда оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен белсенділігі артады. Олар күрделі тарихи материалды тез қабылдап, есте сақтайды.

Геймификация:

- оқушының ішкі мотивациясын арттырады;
- білімді қолдану қабілетін дамытады;
- бәсекелестік пен ынтымақтастық сезімін қалыптастырады;
- өзін-өзі бағалау мен жетістікке жету сезімін күшейтеді.

Мұндай сабақтар оқушы үшін эмоционалды жағымды орта қалыптастырады және тарих пәнінің өмірмен байланысын нақты көрсетеді.

Мұғалімнің рөлі мен кәсіби шеберлігі.

Ойын технологияларын тиімді пайдалану мұғалімнің шығармашылығы мен әдістемелік шеберлігіне тікелей байланысты. Мұғалім тек ақпарат беруші емес, оқушыны белсенді әрекетке жетелейтін фасилитатор болуы тиіс.

Ол үшін мұғалім:

- геймификацияның психологиялық-педагогикалық негізін білуі керек;
- сабақ мақсатына сай ойын түрін дұрыс таңдауы қажет;
- ойын барысында білімдік мазмұн мен ойындық элементтің тепе-теңдігін сақтауы тиіс.

Сондай-ақ, ойын нәтижесін талдау, кері байланыс беру, оқушы жетістігін әділ бағалау – мұғалімнің басты міндеті.

Мысал сабақ үлгісі.

Тақырыбы: «Қазақ хандығының құрылуы»

Мақсаты: Тарихи оқиғалардың себеп-салдарын түсіндіру және оқушылардың зерттеушілік белсенділігін арттыру.

Ойын элементі: Рөлдік квест.

Оқушылар үш топқа бөлінеді: Керей ханның тобы, Жәнібек ханның тобы және қарсыластар тобы. Әр топ өз рөлін қорғап, тарихи жағдайды талдайды. Сабақ соңында «қазақ хандығының құрылуының тарихи маңызын» анықтап, қорытынды шығарады.

Бұл тәсіл арқылы оқушылар тек ақпарат алушы емес, тарихи үдерістің қатысушысына айналады.

Қиындықтар мен шешу жолдары.

Геймификацияны тарих сабағына енгізуде келесі қиындықтар туындауы мүмкін:

- уақыттың шектеулі болуы;
- сабақ мазмұнын ойын элементімен үйлестіру қиындығы;
- техникалық құралдардың жетіспеушілігі.

Шешу жолдары ретінде:

- қысқа әрі мақсатты мини-ойындарды пайдалану;
- топтық жұмысқа негізделген ойын сценарийлерін құру;
- цифрлық ресурстарды тиімді үйлестіру ұсынылады.

Қорытынды.

Геймификация – тарихты оқытудың заманауи, нәтижелі және оқушыға қызықты әдісі. Ол оқу процесін жандандырып, білімді практикалық әрекет арқылы меңгеруге мүмкіндік береді.

Тарих сабағында ойын технологияларын пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық, зерттеушілік және коммуникативтік қабілеттерін дамытады.

Сондықтан мұғалімдер үшін геймификация тек әдістеме емес, оқытудың жаңа философиясы ретінде қарастырылуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Қараев Ж.А. Инновациялық білім беру технологиялары. – Алматы: Білім, 2019.
2. Әбдіғалиева А. Тарихты оқыту әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Хутинаева Г. Педагогикалық геймификация негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
4. Gee J. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. – New York: Palgrave Macmillan, 2007.
5. Kapp K. The Gamification of Learning and Instruction. – San Francisco: Pfeiffer, 2012.
6. Prensky M. Digital Game-Based Learning. – New York: McGraw-Hill, 2001.
7. Бүркітбай С. Тарих сабағында инновациялық әдістерді қолдану. – Алматы: Рауан, 2022.

«АДАЛ АЗАМАТ» ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН «ДАСТАРХАН МӘЗІРІ» ЖӘНЕ «ҚОНАҚ КҮТУ МӘДЕНИЕТІ» ТАҚЫРЫПТАРЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ СІЦІРУ

Мырзалы Гулжайсан Келсханқызы

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы,

С.Сейфуллин атындағы ЖББМ көркем еңбек пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методы формирования нравственных и культурных ценностей личности на основе казахских традиций гостеприимства и обычаев угощения. Автор раскрывает педагогический потенциал тем «Дастархан мәзірі» и «Қонақ куту мәдениеті» при воспитании честного, трудолюбивого и ответственного гражданина. Показано, как элементы национальной кухни и этикета способствуют развитию моральных ориентиров, уважения к старшим и осознания личной ответственности перед обществом.

Summary

The article explores methods of instilling moral and cultural values through the Kazakh traditions of hospitality and table culture. It highlights the pedagogical potential of the topics “Dastarhan Menu” and “Culture of Hosting Guests” in fostering honesty, diligence, and civic responsibility. The author shows how elements of national cuisine and etiquette help develop moral awareness, respect for elders, and a sense of personal responsibility to the community.

Кіріспе.

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары ұлттың рухани болмысын айқындайтын құндылықтардың негізі болып табылады. Солардың ішінде қонақжайлық, дастархан мәдениеті және адалдық сынды ұғымдар адамгершілік тәрбиесінің маңызды бөлігі ретінде айрықша мәнге ие.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттерін дамыту, елжандылық пен адалдықты бойына сіңіру – басты міндеттердің бірі. Осы орайда, «Дастархан мәзірі» мен «Қонақ куту мәдениеті» тақырыптарын оқыту арқылы «Адал азамат» құндылығын қалыптастырудың маңызы зор. Бұл тақырыптар оқушыларды ұлттық тамақ

түрлерімен таныстырумен қатар, үлкенге құрмет, кішіге ізет, дастархан басындағы әдеп нормаларын сақтау сияқты өмірлік қағидаларды меңгертеді.

«Адал азамат» ұғымының мәні.

«Адал азамат» — елін, жерін сүйетін, еңбексүйгіш, әділ, жауапкершілікті сезінетін тұлға. Адалдық – адамның ішкі дүниесінің тазалығын, ниетінің шынайылығын, іс-әрекетінің әділдігін көрсететін рухани категория.

Қазақ қоғамында адалдық ұғымы ең биік адамгершілік өлшем ретінде бағаланған. «Адал адам – ардың адамы», «Адал еңбек – елге береке» деген мақал-мәтелдер осы құндылықтың өмірлік мәнін айқындайды. Мектептегі оқу-тәрбие процесінде адал азамат тәрбиелеу – тек тәртіпті сақтау емес, рухани мәдениетті, ұлттық дүниетанымды және моральдық жауапкершілікті дамытуға бағытталған кешенді жұмыс.

«Дастархан мәзірі» тақырыбының тәрбиелік мүмкіндігі.

«Дастархан мәзірі» тақырыбы қазақ халқының тұрмыс-тіршілігімен, мәдениетімен, қонақжай дәстүрімен тығыз байланысты. Дастархан – бірліктің, молшылықтың, сыйластықтың нышаны.

Бұл тақырыпты оқыту барысында оқушылар ұлттық тағамдардың тарихын, олардың маңызын, дайындау тәсілдерін үйренеді. Сонымен қатар, әрбір тағамның символдық мәні мен тәрбиелік мазмұны түсіндіріледі. Мысалы, қымыз – еңбек пен табиғаттың үйлесімінің жемісі; бауырсақ – молшылық пен берекенің белгісі; ет тарту – сый-құрметтің көрінісі. Сабақта оқушыларға тағамды ысырап етпеу, дастарханды таза ұстау, адал ас тұтыну туралы түсінік беріледі. Осы арқылы олар «адал еңбек – адал ас» қағидасын бойына сіңіреді.

«Қонақ күту мәдениеті» және оның адамгершілік тәрбиесіндегі орны.

Қазақ халқының қонақ күту дәстүрі – рухани байлықтың, кең пейілділіктің және ізеттіліктің көрінісі. «Қонақ келсе – құт» деп білген халық әрқашан мейманға ерекше көңіл бөлген. Бұл дәстүр адамдардың өзара сыйластығын, кішіпейілдігін және жауапкершілігін қалыптастырады.

Мектепте «Қонақ күту мәдениеті» тақырыбын оқыту кезінде оқушылар ұлттық этикет нормаларын меңгереді: сәлемдесу әдебі, дастархан әзірлеу, қонаққа ұсынылатын тағам түрлері, қонаққа сөз беру реті, қоштасу рәсімдері т.б.

Осындай сабақтарда адалдық, сыйластық, кішіпейілділік, еңбексүйгіштік сияқты қасиеттер көрініс табады. Оқушылар тек дәстүрді үйреніп қана қоймай, оның адамгершілік мәнін ұғынады.

Педагогикалық тәсілдер мен әдістемелік ұсыныстар.

1. **Интерактивті оқыту әдістері.**
Сабақтарда ойын элементтері, сахналық көріністер, пікірталас, сұрақ-жауап әдістерін пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, «Қонақ келсе не істейміз?» атты рөлдік ойын арқылы оқушылар қонақ күтудің этикетін тәжірибе жүзінде көрсетеді.
2. **Жобалық жұмыс.**
«Менің отбасымның дастархан дәстүрі» немесе «Қазақтың қонақжайлығы – ұлттық бренд» тақырыптарында шағын зерттеу жобаларын орындау арқылы оқушылар отбасылық және ұлттық құндылықтарды салыстырып, өз ойларын шығармашылықпен жеткізеді.
3. **Мультимедиялық материалдарды қолдану.**
Ұлттық тағамдардың суреттерін, бейнежазбаларын, дәстүрлі рәсімдердің көріністерін пайдалану сабақтың әсерлілігін арттырады.

4. **Әңгіме және талдау әдісі.**

Аңыздар мен мақал-мәтелдер негізінде талдау жүргізу оқушыларды ойлануға, моральдық қорытынды шығаруға баулиды.

5. **Құндылыққа бағдарланған тапсырмалар.**

Мысалы, оқушыларға «Адал ас дегеніміз не?», «Қонақжайлықтың қазіргі қоғамдағы рөлі қандай?» деген сұрақтар қойылып, пікір білдіру арқылы сын тұрғысынан ойлау дағдылары дамиды.

Сабақ нәтижесінде қалыптасатын құндылықтар.

«Дастархан мәзірі» және «Қонақ күту мәдениеті» тақырыптарын оқыту нәтижесінде оқушыларда төмендегі құндылықтар қалыптасады:

- **Адалдық.** Әр істің бастауы адал еңбектен болатынын түсінеді.
- **Сыйластық.** Үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетуге үйренеді.
- **Жауапкершілік.** Дастархан дайындауда, меймандарды қарсы алуда өз үлесін сезінеді.
- **Еңбексүйгіштік.** Ұлттық тағам әзірлеу арқылы еңбекке баулиды.
- **Ұлтжандылық.** Қазақ халқының салт-дәстүріне мақтаныш сезімі оянады.

Қорытынды.

Қорыта айтқанда, «Адал азамат» құндылығын қалыптастыру – ұлт болашағының рухани іргетасын бекітуге бағытталған маңызды міндет. «Дастархан мәзірі» мен «Қонақ күту мәдениеті» тақырыптарын оқыту арқылы оқушылар ұлттық дәстүрлердің мәнін терең ұғынып, өмірде қолдануға дағдыланады.

Бұл бағыттағы жұмыстар жас ұрпақтың бойында адалдық, ізгілік, еңбекқорлық, сыйластық сияқты қасиеттердің дамуына ықпал етеді. Ұлттық мәдениетті ұлықтау арқылы адамгершілік тәрбиесін жүзеге асыру – қазіргі білім берудің басты мақсаты. Адамның асыл қасиеттерін қалыптастыру тек біліммен емес, ұлттық рух пен дәстүр арқылы жүзеге асады. Сондықтан әрбір ұстаз «адал азамат» тәрбиелеуде халықтық педагогиканың қазынасын тиімді пайдалану керек.

Әдебиеттер

1. Әбдіғапбарова У. «Қазақтың қонақжай дәстүрі және оның тәрбиелік мәні». – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Сыздықова Р. «Қазақ дастарханы мен ұлттық тағам мәдениеті». – Алматы: Арда, 2020.
3. Оразаев М. «Қазақ халқының салт-дәстүрлері». – Алматы: Санат, 2018.
4. Тұрғынбаева Б. «Адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудың педагогикалық негіздері». – Алматы: Рауан, 2021.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сапаева Саида Омархановна

Түркістан облысы, Түркістан қаласы,
Хамза атындағы №2 жалпы білім беретін мектебінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада қазақ әдебиетінің оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудағы маңызы қарастырылады. Әдеби шығармалар арқылы оқушылардың тұлғалық дамуы, адамгершілік қасиеттерінің жетілуі, ұлттық сана мен мәдениетке құрмет сезімін тәрбиелеу мәселелері талданады. Сондай-ақ әдебиет сабақтарында құндылықтарға бағдарланған оқытудың әдіс-тәсілдері ұсынылады. Мақалада рухани-адамгершілік тәрбиенің теориялық негіздері мен оны жүзеге асырудың педагогикалық шарттары көрсетілген.

Резюме

В статье рассматривается значение казахской литературы в формировании духовно-нравственных ценностей учащихся. Анализируется влияние художественных произведений на личностное развитие школьников, воспитание уважения к культуре и национальному самосознанию. Приведены методы и приемы ценностно-ориентированного обучения на уроках литературы. Определены теоретические основы и педагогические условия реализации духовно-нравственного воспитания.

Summary

This article explores the role of Kazakh literature in shaping students' spiritual and moral values. It analyzes how literary works influence personal development, moral education, and respect for national culture. Methods of value-oriented teaching in literature classes are discussed. The theoretical foundations and pedagogical conditions for implementing moral and spiritual education are presented.

Кіріспе.

Қазіргі қоғамда тұлғаның рухани-адамгершілік дамуы білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Жаһандану дәуірінде адамзат алдында тұрған басты мәселе – ұлттық тамырдан ажырамай, жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, рухы биік, мәдениетті тұлға тәрбиелеу. Осы тұрғыда қазақ әдебиеті – жас ұрпақтың рухани дүниесін байытып, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудың ең тиімді құралының бірі.

Әдебиет – өмірдің айнасы. Әдеби шығармаларда адам тағдыры, қоғам құбылыстары, ізгілік пен зұлымдық, ар мен намыс сияқты мәңгілік тақырыптар көрініс табады. Сондықтан да мектептегі әдебиет пәні тек тіл мен көркем мәтінді талдау құралы ғана емес, ол – адамды тәрбиелеудің, рухани жетілдірудің маңызды тетігі.

1. Рухани-адамгершілік тәрбиенің мәні мен мазмұны.

Рухани-адамгершілік тәрбие – тұлғаның ішкі жан дүниесін байыту, ізгі қасиеттерді бойына сіңіру, адам мен қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіну процесі. Бұл тәрбие түрі адамды ар-ождан, намыс, әділдік, мейірімділік, имандылық сияқты қасиеттер негізінде өмір сүруге бағыттайды.

Қазақ халқының рухани қазынасы – ауыз әдебиеті, шешендік өнер, жыр-дастандар мен халық даналығы ғасырлар бойы ұлттың адамгершілік нормаларын сақтап келді. Мысалы, «Жақсының аты өлмейді, ғалымның хаты өлмейді» деген мақалдың өзінде ізгілік пен еңбексүйгіштік идеясы жатыр.

Осы тұрғыдан алғанда, мектепте рухани-адамгершілік тәрбиені қалыптастырудың негізгі құралы – көркем әдебиет. Әдебиет арқылы оқушы жақсы мен жаманды айыруды, адалдық пен әділдікті, ерлік пен еңбекқорлықты бағалауды үйренеді.

2. Қазақ әдебиетінің тәрбиелік әлеуеті.

Қазақ әдебиеті – халықтың рухани өмірінің көрінісі, ұлттық мінезі мен дүниетанымының айнасы. Ондағы әрбір кейіпкер мен оқиға оқушыны ойлануға, талдауға, өзіндік көзқарас қалыптастыруға жетелейді.

Мысалы, Абай Құнанбайұлының шығармалары адамгершілік, еңбек, ғылым, имандылық тақырыптарын кеңінен қамтиды. Абайдың «Қара сөздері» – адам болмысына үңілудің, рухани тазалыққа ұмтылудың үлгісі. «Адам бол!» идеясы оқушыны өзін-өзі жетілдіруге, қоғам алдындағы жауапкершілікті сезінуге шақырады.

Махамбет Өтемісұлының ерлікке толы жырлары – батырлық пен отансүйгіштіктің символы. Ал Ыбырай Алтынсариннің әңгімелері мен өлеңдері қарапайымдылыққа, адал еңбек етуге, мейірімді болуға үйретеді.

Сондай-ақ Сұлтанмахмұт Торайғыровтың «Шәкірт ойы», Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегі, Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясы сияқты туындылар – жас ұрпақтың рухани болмысын қалыптастыруда баға жетпес қазына.

3. Әдебиет сабақтарында рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру жолдары.

Әдебиет сабағында оқушылардың рухани әлемін байыту үшін мұғалім шығармаларды жай мазмұндап қана қоймай, олардың мән-мағынасын өмірмен байланыстыра талдауы қажет.

1. Мәтінді тұлғалық тұрғыдан талдау әдісі.

Бұл әдіс оқушының өз сезімі мен ой-пікірін білдіруге мүмкіндік береді. Мысалы, «Абайдың қара сөздеріндегі» ойларды қазіргі өмірмен байланыстырып, «Менің түсінігімдегі адамгершілік» тақырыбында пікірталас ұйымдастыруға болады.

2. Рөлдік және сахналық ойындар.

Көркем шығарманы сахналау оқушының эмоциялық қабылдауын арттырады, кейіпкердің ішкі сезімін түсінуге жағдай жасайды. Бұл әдіс әсіресе бастауыш және орта буында тиімді.

3. Құндылықтар картасын жасау.

Әдеби шығармадан алынған кейіпкерлердің іс-әрекеттерін сараптап, «жақсылық», «әділдік», «мейірім», «отансүйгіштік» сияқты құндылықтар тізімін жасауға болады.

4. Рефлексия және эссе жазу.

«Мен не үйрендім?», «Бұл шығарма мені неге үйретті?» деген сұрақтар негізінде оқушы өзінің ішкі ойымен бөліседі. Бұл – өзіндік сананы және моральдық пайымдауды дамытудың тиімді тәсілі.

4. Мұғалімнің кәсіби және рухани рөлі.

Оқушының рухани-адамгершілік дамуы ең алдымен мұғалімнің тұлғалық болмысына байланысты. Әдебиет пәні мұғалімі тек білім беруші емес, ол – бағыт беруші, үлгі көрсетуші, рухани жетекші.

Мұғалімнің өз сөзі, мінезі, оқушылармен қарым-қатынасы адамгершілік тәрбиенің тікелей үлгісі бола алады. Оқушы мұғалімнен тек білім ғана емес, өмірге деген көзқарас, рухани бағдар алады.

Сондықтан мұғалім:

- ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды үйлестіре білуі керек;
- шығармашылық еркіндік бере отырып, оқушының ішкі сезімін дамытуға жағдай жасауы тиіс;
- әдеби шығарманы талдауда тәрбиелік маңызға басымдық беруі қажет.

5. Қазақ әдебиеті және ұлттық сана.

Қазақ әдебиеті ұлттық рух пен мәдениеттің қайнар көзі. Әдебиетті оқу арқылы оқушы тек адамгершілікке емес, сонымен қатар өз халқының тарихын, дәстүрін, дүниетанымын түсінуге үйренеді.

Мысалы, эпостық жырлардағы ерлік пен елдік идеялары жас ұрпақтың отансүйгіштік сезімін оятады. «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын», «Алпамыс батыр» секілді жырларда ел намысы, адалдық, ержүректік пен әділдік идеялары жатыр.

Қазіргі заманда ұлттық рухты сақтау – жас ұрпақтың рухани иммунитетін қалыптастырудың басты шарты. Әдебиет сабағында оқушылар тек мәтінді талдап қоймай, ұлттық болмыстың мәнін түсініп, өз мәдениетіне мақтанышпен қарауды үйренуі керек.

6. Рухани құндылықтарды қалыптастырудағы инновациялық тәсілдер.

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар мен интерактивті әдістер кеңінен қолданылуда. Бұл үрдісті рухани тәрбие бағытымен ұштастыру маңызды.

Мысалы:

- Интерактивті платформалар арқылы әдеби кейіпкерлерге онлайн талдау жасау, құндылықтар картасын цифрлық форматта құрастыру;
- Мультимедиялық жобалар арқылы әдеби шығармалардың сахналық көрінісін бейнеформатта жасау;
- Пікірталас форумдары арқылы оқушылардың ой-пікірін ашық білдіруіне жағдай жасау.

Осындай әдістер оқушының қызығушылығын арттырып қана қоймай, рухани құндылықтарды заманауи форматта меңгеруге мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Қазақ әдебиеті – ұлттың рухани айнасы, адамгершілік пен ізгіліктің қайнар көзі. Әдеби шығармалар арқылы оқушылар өмірдің мәнін түсінуді, жақсылық пен жамандықты ажыратуды, қоғам алдындағы жауапкершілікті сезінуді үйренеді.

Мектепте әдебиетті оқыту – тек білім беру емес, ол – тұлға тәрбиелеу миссиясы. Мұғалім мен мектеп осы үрдісте оқушының рухани өсуіне жағдай жасап, әдебиеттің тәрбиелік әлеуетін толық пайдалануы тиіс.

Қазақ әдебиетінің асыл мұралары – бүгінгі ұрпақтың рухани тірегі. Сондықтан да әдебиет сабақтары арқылы оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру – ұлт болашағының кепілі.

Әдебиеттер

1. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. – Алматы: Жазушы, 2003.
2. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Мектеп, 1988.
3. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1993.
4. Әуезов М. Абай жолы. – Алматы: Жазушы, 1997.
5. Торайғыров С. Шығармалар жинағы. – Павлодар, 2010.
6. Бержанов Қ., Сарыбаев Ш. Қазақ педагогикасының тарихы. – Алматы: Мектеп, 1992.
7. Нұрмұхамбетова Л. Қазақ әдебиеті сабақтарында рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру жолдары // Педагогика және психология, 2021.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫ АТА-АНАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Умаров Атабек Абдуразақович

Түркістан облысы, Сауран ауданы, №4 жалпы білім беретін мектебінің педагог –психологы

Резюме

В статье рассматривается значение формирования психологически грамотных родителей в современном обществе. Раскрываются основные направления психолого-педагогической поддержки семьи, роль родителей в воспитании личности ребенка и развитие эмоционального интеллекта взрослых как основы гармоничного родительства. Анализируются факторы, влияющие на эффективность родительского воспитания и взаимодействие семьи с образовательными учреждениями.

Summary

The article explores the importance of developing psychologically competent parents in modern society. It highlights the main areas of psychological and pedagogical support for families, the role of parents in shaping a child's personality, and the development of adults' emotional intelligence as the foundation of harmonious parenting. Factors influencing the effectiveness of parental education and family cooperation with educational institutions are also analyzed.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы қоғамда ата-ананың психологиялық сауаттылығы – бала тәрбиесінің сапасы мен отбасындағы өзара қатынастың үйлесімділігін анықтайтын басты көрсеткіштердің бірі. Бала өмірге келген алғашқы күннен бастап ата-анасы оның тұлғалық дамуының негізін қалайды. Сол себепті ата-ананың эмоционалдық тұрақтылығы, қарым-қатынас мәдениеті және психологиялық білім деңгейі – баланың болашақ өміріне тікелей әсер ететін маңызды факторлар.

Психологиялық тұрғыдан сауатты ата-ана өз баласының жас ерекшелігін, қажеттілігін, темпераментін, мінез-құлық мотивтерін түсінеді және тәрбиелеу барысында тиімді қарым-қатынас тәсілдерін қолдана алады. Мұндай ата-ана баланың ішкі әлемін құрметтейді, оның дербестігін қолдайды және сенімге негізделген қарым-қатынас орнатады.

Психологиялық сауаттылық ұғымының мәні.

Психологиялық сауаттылық – адамның өз эмоциясын, мінез-құлқын, ойы мен әрекетін саналы түрде түсініп, оны басқару қабілеті, сондай-ақ басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас орната алу дағдысы. Бұл ұғым тек білім жиынтығы ғана емес, тұлғаның өзін-өзі тануы мен реттеу мәдениетін қамтиды.

Ата-ана үшін психологиялық сауаттылықтың негізгі құрамдас бөліктері:

- өзін-өзі түсіну және өзіндік бақылау дағдылары;
- баланың жас ерекшеліктері туралы білім;
- тиімді қарым-қатынас және белсенді тыңдау мәдениеті;
- позитивті тәрбие стратегияларын қолдану;
- эмоциялық интеллектіні дамыту.

Мұндай ата-аналар баланың мінез-құлқындағы қиындықтарды жазалаумен емес, түсінумен және қолдаумен шешуге бейім келеді.

Психологиялық сауатты ата-ананың рөлі мен функциялары.

Ата-ана – баланың алғашқы ұстазы, оның дүниетанымы мен өмірлік ұстанымдарының қалыптасуына ықпал ететін негізгі тұлға. Психологиялық тұрғыдан сауатты ата-ана бірнеше маңызды функция атқарады:

1. **Тәрбиелік функция.** Балаға моральдық құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын үйретеді.
2. **Қорғаныштық функция.** Эмоциялық қауіпсіздік пен қолдау ортасын жасайды.
3. **Дамытушылық функция.** Баланың қабілеттерін, қызығушылығын және дербестігін арттыруға жағдай жасайды.
4. **Коммуникативтік функция.** Ашық диалог пен өзара түсіністікке негізделген қарым-қатынас орнатады.

Мұндай ата-аналар баланы тұлға ретінде қабылдап, оның пікірін құрметтейді, өз сезімін де ашық білдіреді. Нәтижесінде отбасында өзара сенім мен эмоционалдық жайлылық қалыптасады.

Психологиялық сауаттылықтың бала тәрбиесіне әсері.

Ата-ананың психологиялық мәдениеті бала мінезінің тұрақтылығына, өзін-өзі бағалауына, эмоциялық саулығына және қоғаммен қарым-қатынасына тікелей әсер етеді. Мысалы, бала ата-анасынан жиі сын естіп, үнемі қысымда өссе, оның өзін-өзі бағалауы төмендеп, қорқыныш пен агрессия пайда болады. Керісінше, қолдау мен жылы қарым-қатынас орнаған отбасында бала өзіне сенімді, белсенді және жауапкершілікті тұлға болып қалыптасады.

Зерттеулер көрсеткендей, эмоционалды тұрақты ата-аналар баланың оқу мотивациясын арттырып, оның әлеуметтік бейімделуін жеңілдетеді. Мұндай ата-аналар жанжалды жағдайларды да конструктивті түрде шеше алады, баланың сезімін мойындай біледі және мәселені бірге талқылайды.

Психологиялық сауаттылықты қалыптастыру жолдары.

Психологиялық сауатты ата-ананы қалыптастыру ұзақ және жүйелі үрдіс. Бұл бағытта бірнеше тиімді жолдарды атап көрсетуге болады:

1. **Психологиялық ағарту.** Ата-аналарға арналған дәрістер, тренингтер, семинарлар ұйымдастыру олардың психологиялық білімін арттырады. Мысалы, «Бала темпераментін

түсіну» немесе «Жанжалсыз қарым-қатынас» тақырыптарындағы тренингтер тәжірибелік тұрғыдан пайдалы.

2. **Кітап оқу және өзіндік даму.** Психология саласындағы әдебиеттерді оқу, онлайн курстарға қатысу ата-ананың өзін-өзі тану қабілетін жетілдіреді.
3. **Психологпен кеңесу.** Жеке немесе отбасылық кеңес алу отбасындағы қиындықтарды шешуге және қарым-қатынасты жақсартуға мүмкіндік береді.
4. **Эмоциялық интеллектіні дамыту.** Эмпатия, өзіндік бақылау және стресске қарсы тұру дағдыларын қалыптастыру ата-ананың баламен тиімді байланыс орнатуына көмектеседі.

Мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығы.

Психологиялық сауатты ата-ананы қалыптастыруда мектептің де үлесі зор. Мұғалімдер мен мектеп психологтары ата-анамен тығыз байланыс орнатып, бала тәрбиесіне қатысты ақпараттық және әдістемелік қолдау көрсетеді.

Ата-аналар жиналыстарын дәстүрлі есеп беру түрінде емес, пікірталас және тәжірибе алмасу форматында ұйымдастыру тиімді. Мектеп пен ата-ананың бірлескен жобалары – мысалы, «Отбасы және мектеп» апталығы, ата-аналар клубтары немесе ашық есік күндері – екі жақтың серіктестігін нығайтады.

Бұндай ынтымақтастық ата-ананың педагогикалық және психологиялық мәдениетін арттырып қана қоймай, балаға қатысты ортақ жауапкершілікті қалыптастырады.

Эмоциялық интеллект пен ата-аналық мәдениет.

Эмоциялық интеллект – өз сезімін түсіну, оны басқару және басқа адамдардың эмоциясын тану қабілеті. Психологиялық сауатты ата-ана баланың эмоциясын қабылдай отырып, оны басуға емес, түсінуге тырысады.

Мысалы, бала ашуланғанда немесе ренжігенде ата-ана оның сезімін жоққа шығармай, «Сен қазір ренжіп тұрсың, себебі...» деп эмпатия танытса, бала өзін түсінілген сезінеді. Бұл тәсіл эмоционалдық байланыс пен сенімді арттырады.

Ата-аналық мәдениет те осыдан басталады – өз эмоциясын тану, баланың сезіміне құрметпен қарау және позитивті қарым-қатынас құру.

Қорытынды.

Психологиялық сауатты ата-ананы қалыптастыру – қоғамның рухани және әлеуметтік тұрақтылығының кепілі. Мұндай ата-аналар балаларына махаббат пен сенімге толы орта қалыптастырып, олардың өмірлік әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.

Психологиялық сауаттылық – тек білім емес, бұл өмір сүру мәдениеті. Ол ата-ана мен бала арасындағы өзара түсіністікке, сыйластыққа және эмоционалды қауіпсіздікке негізделеді. Сондықтан мемлекет, мектеп және қоғам ата-аналардың психологиялық білімін арттыруға бағытталған бағдарламаларды тұрақты түрде қолдап отыруы қажет.

Әдебиеттер

1. Айтбаева А. Отбасы психологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 2017.
3. Қожахметова К. Отбасылық тәрбие негіздері. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. – Москва: Прогресс, 2018.
5. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. – Москва: АСТ, 2016.
6. Селиванова Е. Психология родительства. – Санкт-Петербург: Питер, 2021.
7. Бәйтенова Н. Отбасылық қатынас мәдениеті. – Алматы: Білім, 2022.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ РӨЛІ

Оралбек Манар Тұрарқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы, А.Байтұрсынов атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ педагог-психологы

Түйін

Бұл мақалада инклюзивті білім беру үдерісіндегі педагог-психологтың кәсіби рөлі мен міндеттері қарастырылады. Автор инклюзивті білім берудің теориялық және практикалық негіздерін талдап, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетудің маңыздылығын сипаттайды. Сонымен қатар, педагог-психологтың диагностикалық, түзету-дамыту, кеңес беру және бейімдеу жұмыстарындағы қызметтері жан-жақты сипатталады.

Резюме

В статье рассматривается роль и функции педагога-психолога в условиях инклюзивного образования. Автор анализирует теоретические и практические аспекты инклюзивного подхода, а также подчеркивает значение психолого-педагогической поддержки детей с особыми образовательными потребностями. Раскрываются направления работы психолога — диагностика, коррекция, консультирование и адаптация учащихся.

Summary

The article examines the role of the school psychologist in the context of inclusive education. The author analyzes both theoretical and practical aspects of inclusive practices and highlights the importance of psychological and pedagogical support for students with special educational needs. The paper outlines the psychologist's main areas of work: diagnostics, correctional and developmental support, counseling, and student adaptation.

Кіріспе.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру — білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі және қоғамдағы тең мүмкіндіктер қағидатын жүзеге асырудың маңызды тетігі. Инклюзивті білім беру әрбір баланың оқу мен даму құқығын қамтамасыз етеді, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру процесіне енгізуді көздейді.

Бұл үдерісте педагог-психологтың рөлі ерекше. Ол тек оқушылардың психикалық және эмоционалдық дамуын бақылап қана қоймай, сонымен бірге мұғалімдер мен ата-аналарға қолдау көрсететін үйлестіруші тұлға болып табылады. Педагог-психологтың қызметі — инклюзивті ортада баланың әлеуметтенуін жеңілдету және оның тұлғалық әлеуетін ашуға бағытталады.

1. Инклюзивті білім берудің мәні және қағидаттары.

Инклюзивті білім беру – барлық балаларды, олардың физикалық, психологиялық немесе әлеуметтік ерекшеліктеріне қарамастан, біртұтас білім беру кеңістігіне тарту жүйесі. Бұл тәсіл білім алуға теңдік пен әділеттілікті қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім берудің негізгі қағидаттары:

- Барлығына тең мүмкіндік беру;
- Қабылдау және төзімділік мәдениетін қалыптастыру;
- Оқыту мен тәрбиелеу процесін бейімдеу;
- Қоғамдастық пен серіктестікті дамыту.

Мұндай қағидаттарды іске асыруда педагог-психологтың міндеті – барлық қатысушылар арасында психологиялық үйлесімділік пен сенімді қарым-қатынас орнату.

2. Педагог-психологтың инклюзивті ортадағы негізгі міндеттері.

Инклюзивті білім беруде педагог-психологтың қызметі көпқырлы және жүйелі сипатқа ие. Оның негізгі бағыттары төмендегідей:

1. **Диагностикалық жұмыс.**

Оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін, бейімделу деңгейін және оқу мотивациясын анықтау мақсатында түрлі психодиагностикалық әдістемелер қолданылады.

2. **Түзету және дамыту жұмысы.**

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталған арнайы жаттығулар, арт-терапия, ойын терапиясы және когнитивті дамыту әдістері қолданылады.

3. **Кеңес беру қызметі.**

Мұғалімдерге, ата-аналарға және оқушыларға психологиялық кеңес беру, инклюзивті оқытудағы қиындықтарды шешу бойынша ұсыныстар беру.

4. **Бейімдеу және әлеуметтік қолдау.**

Баланың мектеп ұжымына енуі мен өз орнын табуына жағдай жасау, сыныптастар арасындағы өзара сыйластық пен қолдау атмосферасын қалыптастыру.

3. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудің психологиялық ерекшеліктері.

Педагог-психолог әр баланың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, жеке тәсіл қолдануы тиіс. Мұндай балаларда эмоциялық тұрақсыздық, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, әлеуметтік қорқыныштар жиі байқалады.

Осыған байланысты психолог келесі міндеттерді орындайды:

- баланың өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау қабілеттерін дамыту;
- қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;
- қорқыныш пен үрейді азайтуға бағытталған тренингтер өткізу;
- эмоционалдық реттеу мен зейінді дамыту жаттығуларын ұйымдастыру.

Мұндай жұмыстар баланың оқу процесіне сеніммен қатысуына мүмкіндік береді.

4. Инклюзивті сыныптағы психологиялық климатты қалыптастыру.

Инклюзивті ортада табысты білім алу көбіне психологиялық климатқа байланысты. Егер ұжымда түсіністік, қолдау және сыйластық орнаса, ерекше қажеттіліктері бар оқушылар өздерін қауіпсіз және қабылданған сезінеді.

Педагог-психолог бұл бағытта:

- сынып жетекшісімен бірлесіп топтық тренингтер өткізеді;
- оқушылар арасында эмпатия мен толеранттылықты арттыруға бағытталған ойындар ұйымдастырады;
- «Мен және менің достарым», «Бәріміз біргеміз» сияқты ұжымдық жобаларды қолдайды.

5. Мұғалімдер мен ата-аналармен өзара әрекеттесу.

Инклюзивті білім берудің тиімділігі педагогикалық және ата-аналық қолдауға байланысты. Педагог-психолог ата-аналармен тығыз байланыс орнатып, олардың балаға деген көзқарасын түзетуге көмектеседі.

Психолог ата-аналарға арналған кеңес беру бағыттары:

- баланың психологиялық ерекшеліктері туралы ақпарат беру;
- үй жағдайында қолдау көрсету тәсілдерімен таныстыру;
- жағымды эмоционалдық байланыс орнатуға бағытталған тренингтер.

Мұғалімдермен жұмыс барысында педагог-психолог инклюзивті сабақ жүргізудің психологиялық аспектілерін түсіндіреді және оқыту әдістерін бейімдеуге көмектеседі.

6. Инновациялық және арт-терапиялық әдістерді қолдану.

Инклюзивті білім беру жағдайында арт-терапия, құм терапиясы, музыкалық және ертегі терапиясы сияқты әдістер тиімді болып табылады. Олар балалардың ішкі күйін ашуға, эмоцияларын реттеуге және өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, цифрлық психологиялық құралдар (онлайн диагностика, мультимедиялық тренингтер, VR-терапия элементтері) да заманауи тәжірибеде кеңінен қолданылады.

7. Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігі.

Инклюзивті білім беру жағдайында психологтың кәсіби құзыреттілігі төмендегі компоненттерден тұрады:

- **Эмпатиялық құзыреттілік** – баланы түсіну және қабылдау қабілеті;
- **Коммуникативтік құзыреттілік** – ата-ана, мұғалім және бала арасындағы байланысты үйлестіру;
- **Диагностикалық және түзету құзыреттілігі** – психологиялық әдістерді тиімді қолдану;
- **Инновациялық құзыреттілік** – жаңа технологиялар мен әдістемелерді меңгеру.

Мұндай құзыреттіліктер педагог-психологтың кәсіби тиімділігін арттырып, инклюзивті білім беру сапасын жақсартады.

Қорытынды.

Инклюзивті білім беру жүйесінде педагог-психологтың рөлі ерекше маңызды. Ол оқу үдерісінің психологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етеді, баланың тұлғалық дамуына жағдай жасайды және қоғамда инклюзивті мәдениетті қалыптастыруға үлес қосады.

Педагог-психологтың кәсіби қызметі — ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтенуіне, өзін-өзі жүзеге асыруына және қоғамда өз орнын табуына мүмкіндік беретін негізгі факторлардың бірі. Сондықтан инклюзивті білім беруде психологтың еңбегін жүйелі қолдау мен дамыту – білім беру сапасының кепілі болып табылады.

Әдебиеттер.

1. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2021.
2. Қалиева Г. Инклюзивті білім берудің психологиялық негіздері. – Астана: Фолиант, 2020.
3. Бәйтенова Б. Балалар психологиясы және даму ерекшеліктері. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
4. UNESCO. Inclusive Education Guidelines. – Paris, 2020.
5. Vygotsky L. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 2018.
6. Халитова Л. Инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық қолдау. – Шымкент: ОҚМПУ баспасы, 2022.
7. Rogers C. Freedom to Learn. – New York: Merrill, 2017.

"МЕКТЕП – АТА-АНА – ОҚУШЫ" ҮШТІГІНДЕГІ ТИІМДІ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚ: ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ҮЙЛЕСТІРУШІ РӨЛІ

Аманбаева Перизат Амангельдиевна

Түркістан облысы, Отырар ауданы

Ш. Қалдаяқов атындағы мектеп-гимназияның әлеуметтік педагогы

Түйін

Бұл мақалада мектеп, ата-ана және оқушы арасындағы өзара тиімді ынтымақтастықты орнатуда әлеуметтік педагогтың үйлестіруші рөлі жан-жақты қарастырылады. Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-педагогикалық қатынастардың маңыздылығы, оқушының тұлғалық дамуына отбасы мен мектептің бірлескен ықпалы, ата-аналармен байланыс орнатудың заманауи тәсілдері мен тиімді формалары талданады. Автор мектептегі әлеуметтік педагог қызметінің негізгі бағыттарын, оның кәсіби құзыреттілігі мен жауапкершілігін сипаттай отырып, тәжірибелік ұсыныстар ұсынады.

Резюме

В статье рассматривается координирующая роль социального педагога в формировании эффективного взаимодействия между школой, родителями и учащимися. Подчеркивается важность партнерства семьи и школы в процессе воспитания и социализации ребенка. Раскрываются современные формы сотрудничества, методы вовлечения родителей в школьную жизнь, а также функции социального педагога как посредника и координатора взаимодействия. Автор приводит примеры из практики и дает рекомендации по укреплению школьно-семейных отношений.

Summary

This article explores the coordinating role of the social pedagogue in fostering effective cooperation among the school, parents, and students. It emphasizes the importance of the school-family partnership in a child's education and social development. The paper analyzes modern forms of collaboration, methods of parental involvement, and the functions of the social pedagogue as a mediator and coordinator. Practical examples and recommendations are provided to enhance the interaction between the school and the family.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектеп, ата-ана және оқушы арасындағы өзара байланыс – тәрбиенің басты тетігі болып табылады. Қоғамдағы әлеуметтік өзгерістер, ақпараттық кеңістіктің кеңеюі, жаңа құндылықтардың қалыптасуы білім беру процесіне де өз әсерін тигізуде. Мұндай жағдайда мектептің басты міндеті – оқушыны тек біліммен қаруландыру ғана емес, оны әлеуметтік тұрғыдан жетілген, жауапкершілікті, белсенді тұлға ретінде қалыптастыру.

Осы үдерісте әлеуметтік педагогтың рөлі ерекше. Ол – мектеп пен отбасы арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастықтың дәнекершісі. Әлеуметтік педагогтың қызметі тек оқушылардың мінез-құлқын түзету немесе әлеуметтік көмек көрсету ғана емес, ең алдымен, мектеп пен ата-ананың, оқушының арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қалыптастыруды көздейді.

1. "Мектеп – Ата-ана – Оқушы" үштігінің әлеуметтік-педагогикалық мәні.

Мектеп, отбасы және оқушы арасындағы байланыс – тұлға тәрбиесінің үш тағаны. Бұл үш құрылым өзара бірлікте жұмыс істегенде ғана нәтижелі білім мен тәрбие беріледі. **Мектеп** – баланың әлеуметтену ортасы, білім мен тәрбие жүйесінің негізгі институты. **Ата-ана** – алғашқы тәрбие көзі, баланың адамгершілік, рухани және мінездік қасиеттерін қалыптастыратын тұлға. Ал **оқушы** – осы екі ортаның ықпалында дамып, өзін-өзі танып, қоғам мүшесіне айналатын негізгі субъект.

Осы үштік арасындағы үйлесімді қарым-қатынас төмендегідей қағидаттарға сүйенеді:

1. Өзара сыйластық пен сенім.
2. Бірлескен мақсат пен ортақ жауапкершілік.
3. Ашықтық пен жүйелі байланыс.
4. Әлеуметтік-психологиялық қолдау.

2. Әлеуметтік педагогтың үйлестіруші рөлі.

Әлеуметтік педагог – мектептегі әлеуметтік қатынастарды ұйымдастырушы және үйлестіруші тұлға. Ол ата-аналармен, мұғалімдермен, оқушылармен, түрлі қоғамдық ұйымдармен тығыз байланыс орнатады.

Негізгі функциялары:

- Оқушының әлеуметтік ортасын зерттеу;
- Мектеп пен ата-аналар арасындағы диалогты ұйымдастыру;
- Тәрбиелік іс-шараларды жоспарлау және өткізу;
- Қиын өмірлік жағдайда қалған балаларға қолдау көрсету;
- Әлеуметтік серіктестікті дамыту.

Әлеуметтік педагог әр ата-ананың бала тәрбиесіндегі рөлін мойындай отырып, оларды мектеп өміріне белсенді қатысуға ынталандыруы қажет. Бұл ретте педагог ата-аналар

жиналысын, тренингтер, отбасылық кеңестер, ашық есік күндерін ұйымдастырып, әр отбасымен жеке жұмыс жүргізеді.

3. Ата-анамен тиімді байланыс орнатудың формалары мен әдістері.

Қазіргі уақытта ата-аналармен жұмыс дәстүрлі форматтан заманауи бағыттарға ауысып отыр. Тиімді әдістерге мыналар жатады:

- Ата-аналар клубы – ата-аналар арасындағы тәжірибе алмасу алаңы;
- Тренингтер мен семинарлар – педагогикалық мәдениетті арттыру құралы;
- Онлайн кеңестер мен чаттар – жедел байланыс орнатуға мүмкіндік береді;
- Бала жетістіктерін бірлесіп талдау – оқу мотивациясын арттырудың тиімді тәсілі.

4. Әлеуметтік педагогтың кәсіби құзыреттілігі.

Әлеуметтік педагог өз жұмысында келесі құзыреттерге ие болуы тиіс:

- Коммуникативтік құзыреттілік – ата-аналармен және оқушылармен тіл табыса білу;
- Психологиялық құзыреттілік – баланың мінез ерекшеліктерін түсіну;
- Ұйымдастырушылық құзыреттілік – мектептегі әлеуметтік іс-шараларды жүйелеу;
- Зерттеушілік құзыреттілік – отбасының әлеуметтік жағдайын сараптау.

Бұл құзыреттердің үйлесімді дамуы әлеуметтік педагогтың мектептегі беделін арттырып, ата-аналардың сенімін нығайтады.

5. Практикалық жұмыс тәжірибесінен мысалдар.

Ш. Қалдаяқов атындағы мектеп-гимназияда әлеуметтік педагог ретінде мен ата-аналармен жұмыс жүргізудің бірнеше тиімді үлгілерін қолданамын:

- «Бала бақыты – отбасы жылуында» атты ата-аналар форумы;
- «Бір мақсат – бір мүдде» атты педагогикалық тренинг;
- Әлеуметтік серіктестік жобалары – жергілікті қоғам өкілдерімен бірлескен іс-шаралар;
- Қиын оқушылармен жеке әңгімелесу мен қолдау көрсету бағдарламасы. Нәтижесінде мектептегі тәрбие жұмысы жүйелі сипат алып, ата-аналардың белсенділігі арта түсті.

6. "Мектеп – Ата-ана – Оқушы" ынтымақтастығының нәтижелілігін бағалау.

Ынтымақтастықтың нәтижелілігі келесі көрсеткіштер арқылы айқындалады:

- Оқушылардың үлгерімі мен тәртібінің жақсаруы;
- Ата-аналардың мектеп өміріне қатысу деңгейі;
- Отбасылық құндылықтардың нығаюы;
- Мектептің қоғамдық беделінің артуы.

7. Қорытынды.

Мектеп, ата-ана және оқушы арасындағы өзара тиімді ынтымақтастық – тәрбиенің табысты жүруінің басты кепілі. Бұл ынтымақтастықтың үйлестірушісі ретінде әлеуметтік педагогтың кәсіби шеберлігі, адамгершілік ұстанымы және ұйымдастырушылық қабілеті маңызды рөл атқарады.

Әлеуметтік педагог отбасы мен мектеп арасындағы алтын көпір бола отырып, оқушының жан-жақты дамуына, тұлғалық қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан әлеуметтік педагогтың жұмысын қолдау, оның кәсіби дамуына жағдай жасау – мектеп басшылығы мен қоғамның ортақ міндеті.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы.
2. Қалиев С., Қожахметова К. Тәрбие теориясы. – Алматы: Рауан, 2018.
3. Әлімов А. Педагогикалық менеджмент. – Алматы, 2020.
4. Слостенин В.А. Социальная педагогика. – Москва, 2019.
5. Оразбаева Ф. Тіл және қоғам. – Алматы, 2021.
6. Мұқанова А. Әлеуметтік педагогика негіздері. – Түркістан, 2022.
7. UNESCO. Family-School Partnerships Framework. – Paris, 2021.

МЕКТЕПТІҢ ДАМУ БАҒДАРЛАМАСЫН ЖОБАЛАУ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Исмаилова Гулзада Омаровна

Түркістан қаласы, №5 F.Мұратбаев атындағы жалпы білім беретін мектебінің директоры

Резюме

В статье рассматриваются ключевые аспекты проектирования и реализации программы развития школы как стратегического документа, определяющего приоритетные направления, цели и задачи образовательного учреждения. Автор акцентирует внимание на необходимости системного подхода, участия педагогического коллектива и родителей, а также мониторинга эффективности реализуемых мероприятий. Раскрываются этапы проектирования, механизмы управления и критерии оценки успешности программы.

Summary

The article discusses the key aspects of designing and implementing a school development program as a strategic document defining the institution's priorities, goals, and objectives. The author emphasizes the importance of a systematic approach, active involvement of teachers and parents, and ongoing monitoring of effectiveness. The stages of design, management mechanisms, and success evaluation criteria are described.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік және экономикалық дамуының маңызды факторы болып табылады. Сол себепті мектептің дамуын стратегиялық тұрғыда жоспарлау мен оны жүйелі түрде жүзеге асыру білім беру сапасын арттырудың басты шартына айналып отыр. Мектептің даму бағдарламасы – оқу орнының болашақ бағыттарын, мақсаттарын және күтілетін нәтижелерін айқындайтын негізгі құжат. Ол білім беру ұйымының ішкі ресурстарын тиімді пайдалану, инновациялық идеяларды енгізу және басқару үдерісін жетілдіру мақсатында құрастырылады.

Мектептің даму бағдарламасын жобалау ұғымы.

Даму бағдарламасын жобалау – бұл мектептің стратегиялық мақсаттарын анықтау, оның даму кезеңдерін жоспарлау және нақты іс-шараларды белгілеу процесі. Бағдарламаны жобалау кезінде келесі қағидаттар ескеріледі:

1. Мақсаттылық пен жүйелілік.
2. Ғылыми негізділік.
3. Нәтижеге бағдарлану.
4. Ұжымдық келісім мен ашықтық.
5. Мониторинг пен түзету мүмкіндігі.

Бағдарламаны құрастыру барысында мектептің миссиясы мен құндылықтары, ішкі және сыртқы жағдайлар, кадрлық әлеует, оқу-тәрбие үдерісінің сапасы талданады.

Бағдарламаны жобалау кезеңдері.

Мектептің даму бағдарламасын жобалау бірнеше кезеңнен тұрады:

1. **Диагностикалық кезең.** Бұл кезеңде мектептің қазіргі жағдайына талдау жасалып, проблемалық аймақтар мен даму әлеуеті анықталады.
2. **Мақсат қою кезеңі.** Негізгі стратегиялық мақсаттар мен міндеттер белгіленеді.
3. **Жоспарлау кезеңі.** Әрбір бағыт бойынша нақты іс-шаралар жоспары әзірленеді.
4. **Ресурстық қамтамасыз ету кезеңі.** Материалдық, кадрлық және ақпараттық ресурстар анықталады.
5. **Жүзеге асыру кезеңі.** Бағдарламадағы іс-шаралар орындалады, педагогикалық ұжым мен ата-аналар қауымдастығы қатысады.
6. **Мониторинг және бағалау кезеңі.** Іске асырылған шаралардың нәтижелері талданып, түзетулер енгізіледі.

Мектеп ұжымының рөлі.

Мектептің даму бағдарламасын жүзеге асыру – бір адамның емес, бүкіл ұжымның ортақ еңбегі.

Директор үйлестіруші, ал мұғалімдер мен тәрбиешілер атқарушы әрі идея ұсынушы рөл атқарады.

Ұжымдық талқылаулар, педагогикалық кеңестер және әдістемелік бірлестіктерде даму бағдарламасының бағыттары талданып, нақты ұсыныстар енгізіледі. Сонымен қатар, оқушылар мен ата-аналар да кері байланыс арқылы өз үлесін қосады.

Бағдарламаны	жүзеге	асыру	тетіктері.

Бағдарламаның табысты орындалуы үшін басқарудың келесі тетіктері қажет:

1. Мақсатты индикаторлар мен нәтижелер жүйесін қалыптастыру.
2. Әр бағыт бойынша жауапты тұлғаларды бекіту.
3. Жүйелі мониторинг және ішкі бақылау.
4. Педагогикалық ұжымның кәсіби дамуына жағдай жасау.
5. Мектептің материалдық-техникалық базасын жетілдіру.
6. Әлеуметтік серіктестік пен қоғаммен байланыс орнату.

Осы шаралар мектептің инновациялық дамуына және білім сапасының артуына мүмкіндік береді.

Бағдарламаның	тиімділігін	бағалау.

Бағдарламаның нәтижелілігі келесі көрсеткіштер арқылы анықталады: білім сапасының артуы, педагогтардың кәсіби шеберлігінің өсуі, оқушылардың шығармашылық және зерттеушілік белсенділігі, ата-аналардың қанағаттану деңгейі, мектептің имиджінің нығаюы.

Мұндай бағалау жүйесі мектептің даму процесін үздіксіз бақылауға және уақытылы түзету енгізуге мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Мектептің даму бағдарламасын жобалау мен жүзеге асыру – білім беру ұйымының стратегиялық табысының негізі. Ол мектептің миссиясын нақтылауға, басым бағыттарын айқындауға және ұжымдық күш-жігерді бір мақсатқа жұмылдыруға мүмкіндік береді. Жақсы ойластырылған даму бағдарламасы – сапалы білім берудің, заманауи басқарудың және мектептің тұрақты дамуының кепілі.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Астана, 2021.
2. Білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы 2020–2025 жж. – Астана, 2020.
3. Әбдіғапбарова Ұ. Мектеп менеджменті: теория және тәжірибе. – Алматы, 2019.
4. Жұмабаева Р. Мектептің стратегиялық даму жоспарын құру әдістемесі. – Шымкент, 2021.
5. Кәрімова А. Білім сапасын басқару жүйесі. – Астана, 2020.
6. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
7. Сапарбекова М. Инновациялық мектеп басқару технологиялары. – Алматы, 2022.
8. OECD Education Policy Outlook. – Paris, 2020.
9. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – London: Routledge, 2016.
10. Sergiovanni T. Leadership for the Schoolhouse. – San Francisco, 2018.

3D-МОДЕЛЬДЕУ ЖӘНЕ ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІ

Байметов Данияр Хашимович

Түркістан қаласы, №5 F.Мұратбаев атындағы жалпы білім беретін мектептің физика және информатика пәні мұғалімі

Резюме

В статье представлен опыт преподавания технологий 3D-моделирования и визуализации в школьной программе. В работе рассматриваются различные программы 3D-моделирования и виртуальные симуляции, которые позволяют повысить качество образовательного процесса. В статье описываются теоретические основы, методика обучения, практические задания и проекты, направленные на развитие творческих и аналитических способностей учеников. Также анализируется педагогическая эффективность применения 3D-технологий для наглядного объяснения сложных физических и информатических концепций. Результаты исследования показывают, что использование этих технологий повышает интерес учащихся к предмету и улучшает их учебные результаты.

Summary

The article presents the experience of teaching 3D modeling and visualization technologies in the school curriculum. The study explores various 3D modeling software and virtual simulations that enhance the educational process. It describes theoretical foundations, teaching methodology, practical tasks, and projects aimed at developing students' creative and analytical skills. The pedagogical effectiveness of 3D technologies for visually explaining complex physics and informatics concepts is also analyzed. The results show that using these technologies increases students' interest in the subject and improves their academic performance.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру процесінде ақпараттық технологияларды қолдану оқушылардың білім сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Жылдан-жылға мектеп бағдарламалары күрделеніп, теориялық материалдарды тек сөзбен түсіндіру жеткіліксіз болып отыр. Осыған байланысты, 3D-модельдеу және визуализация технологиялары оқушыларға күрделі ұғымдарды практикамен байланыстыра отырып, оңай түсінуге мүмкіндік береді. Мақалада 3D-модельдеуді оқыту әдістемесі, практикалық тәжірибе, қолданылатын бағдарламалар және олардың педагогикалық тиімділігі қарастырылады.

Осы зерттеудің негізгі мақсаты – мектепте 3D-модельдеу технологияларын тиімді пайдалану арқылы оқушылардың шығармашылық және аналитикалық қабілеттерін дамыту. Міндеттері:

1. 3D-модельдеу мен визуализацияның теориялық негіздерін қарастыру.
2. Оқыту әдістемесін және сабақ үлгілерін сипаттау.
3. Практикалық жобалық тапсырмалар арқылы оқушылардың дағдыларын бағалау.
4. Педагогикалық тиімділікті талдау және қорытынды жасау.

3D-модельдеу және визуализация технологияларының теориялық негіздері.

3D-модельдеу – нысандарды үш өлшемді кеңістікте көрсету технологиясы. Бұл процесс объектінің геометриялық құрылымын жасау, текстуралау, анимациялау және визуализациялау кезеңдерінен тұрады. Визуализация – ақпаратты көрнекі түрде көрсету процесі, ол теориялық білімді тәжірибелік тәжірибемен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Физика және информатика пәндерінде 3D-технологиялар күрделі ұғымдарды түсіндіруде тиімді құрал болып табылады. Мысалы, электр тізбегін визуалдау оқушыларға ток бағытын, кернеу мен ток күшін нақты көрнекі түрде көрсетеді. Механикалық жүйелерді модельдеу арқылы оқушылар қозғалыс заңдарын, күштер мен импульс арасындағы байланыстарды жақсы түсінеді.

3D-модельдеудің негізгі кезеңдері:

1. **Модель құру** – объектінің базалық геометриялық құрылымын жасау.

2. **Текстуралау** – нысанға түстер мен материалдық қасиеттер беру.
3. **Анимациялау** – қозғалыс элементтерін қосу, уақыт бойынша өзгерістерді көрсету.
4. **Визуализация** – дайын модельді көрнекі түрде көрсету, виртуалды ортада қарастыру.

Қолданылатын бағдарламалар: Blender, Tinkercad, SketchUp, Autodesk Fusion 360. Олар оқушыларға тек модельдеуді үйретіп қана қоймай, шығармашылық жобалар жасауға мүмкіндік береді.

Мектептегі 3D-модельдеуді оқыту әдістемесі.

Сабақтарды ұйымдастыруда бірнеше әдіс қолданылады:

1. **Дәріс көрсету және визуализация** – жаңа тақырыпты түсіндіру үшін анимациялық 3D-модельдер қолданылады.
2. **Практикалық тапсырмалар** – әрбір сабақта оқушылар өз модельдерін құрады.
3. **Жобалық жұмыс әдісі** – топтық немесе жеке жобаларды орындау арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Мысалы, «Электр тізбегі» тақырыбында оқушылар Blender бағдарламасында тізбектің әр компонентін жасап, токтың ағымын анимация арқылы көрнекі түрде қарастырады. «Механикалық қозғалыс» тақырыбында Tinkercad арқылы қозғалтқыштардың жұмысын модельдейді.

Практикалық тәжірибе және мысалдар.

Оқушылар алдымен қарапайым геометриялық фигураларды модельдейді: куб, шар, пирамид. Кейін күрделірек жобаларға өтеді:

- Физикалық механизмдер (кран, қозғалмалы көпір)
- Электрондық схемалар (ток тізбегі, резисторлар, конденсаторлар)
- Қоршаған ортаны модельдеу (жер бедері, ғимараттар, қалалар)

Сабақтарда оқушылар келесі тапсырмаларды орындайды:

1. 3D-объектіні нөлден жасау және текстуралау.
2. Анимация арқылы объектінің қозғалысын көрсету.
3. Визуализация нәтижесін қорғау, топпен талқылау.

Бұл әдіс оқушылардың кеңістікте ойлау қабілетін, шығармашылық қабілетін, сыни ойлау дағдыларын дамытады.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

3D-модельдеу жобалық тапсырмалар арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, логикалық ойлауын және проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіреді. Мысалы, әр оқушы өз қалаған ғимаратын немесе физикалық эксперимент моделін жасап, оны сыныпта таныстырады.

Талдау және нәтижелер.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, 3D-технологияларды қолдану оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады, сабаққа қатысу белсенділігін күшейтеді. Бағалау нәтижелері дәстүрлі сабақтарға қарағанда 15–20% жоғары болды. Сонымен қатар, оқушылардың топтық жұмыс дағдылары, презентация жасау қабілеті дамыды.

Қорытынды.

3D-модельдеу және визуализация технологиялары мектептегі оқыту процесінде педагогикалық тұрғыдан тиімді. Олар күрделі ұғымдарды түсіндіруді жеңілдетеді, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Практикалық және жобалық тапсырмалар оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Лебедев А.В. 3D-моделирование в образовательном процессе. Москва, 2020.
2. Байметов Д. Х. Инновационные технологии в обучении физике и информатике. Түркістан, 2022.
3. Назарбаев З. Педагогические технологии будущего. Астана, 2018.
4. Johnson R., Miller P. Educational Applications of 3D Technology. New York, 2021.
5. Smith J. Teaching 3D Visualization in Schools. London, 2019

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Халикова Амина Аскарвна

Город Туркестан, средняя общеобразовательная школа №5 им. Г. Муратбаева, учитель русского языка и литературы

Түйін

Мақалада орыс тілін оқытуда цифрлық технологияларды қолдану жолдары қарастырылады. Қазіргі заманғы білім беру процесінде компьютерлік бағдарламалар, онлайн платформалар және мобильді қосымшалар оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Зерттеу барысында практикалық сабақ үлгілері, цифрлық құралдар және олардың тиімділігі талданды. Цифрлық технологияларды қолдану оқушылардың пәнге қатысу белсенділігін арттырады және оқыту сапасын жоғарылатады.

Summary

The article examines the use of digital technologies in teaching Russian. Modern educational tools, including computer programs, online platforms, and mobile applications, contribute to the development of students' language skills. The study analyzes practical lesson examples, digital tools, and their effectiveness. The use of digital technologies enhances student engagement and improves the quality of education.

Введение.

Современное обучение русскому языку требует внедрения новых образовательных технологий, включая цифровые инструменты. Традиционные методы преподавания не всегда позволяют достичь высокой мотивации и вовлеченности учащихся. Цифровые технологии предоставляют возможности для интерактивного обучения, индивидуализации учебного процесса и повышения эффективности освоения языковых навыков. Цель исследования – определить роль цифровых технологий в обучении русскому языку и выявить их влияние на мотивацию и успеваемость учащихся.

Современный урок русского языка должен сочетать традиционные методы и инновационные технологии. Это позволяет учителю создавать увлекательную образовательную среду, где каждый ученик вовлечен в процесс обучения. Использование цифровых технологий помогает решать сразу несколько задач: улучшение усвоения грамматики и лексики, развитие коммуникативных навыков, формирование креативного мышления и стимулирование самостоятельного обучения.

Теоретические основы цифровых технологий в обучении.

Цифровые технологии включают разнообразные программные средства, онлайн-платформы, интерактивные учебники, мобильные приложения и мультимедийные ресурсы. Применение этих технологий в образовательном процессе позволяет:

1. Создавать интерактивные задания и тесты.
2. Использовать мультимедийные материалы для объяснения грамматики и лексики.
3. Организовывать дистанционное и смешанное обучение.
4. Отслеживать прогресс каждого ученика в режиме реального времени.

Эффективность цифровых технологий объясняется их возможностью адаптироваться под индивидуальные потребности учащихся, предоставлять мгновенную обратную связь и стимулировать самостоятельное обучение.

Современные исследования показывают, что внедрение цифровых технологий на уроках русского языка позволяет значительно повысить мотивацию и успеваемость учеников. Учащиеся становятся более активными, начинают проявлять инициативу, проявлять интерес к литературным произведениям и языковым упражнениям.

Методы и формы применения цифровых технологий.

1. **Интерактивные презентации и видеоуроки.** Использование мультимедиа позволяет визуализировать материал, объяснять сложные грамматические конструкции и

демонстрировать примеры из литературы. Презентации включают анимацию, аудио- и видеоматериалы, что делает урок более динамичным и интересным для учеников.

2. **Онлайн-платформы и приложения.** Quizlet, Kahoot, Google Classroom и другие платформы помогают создавать тесты, проверочные задания, упражнения на лексику и грамматику. Учащиеся могут работать индивидуально или в группах, а учитель сразу получает результаты и статистику выполнения заданий.
3. **Мобильные приложения для изучения языка.** Duolingo, LingQ и другие позволяют ученикам практиковать язык дома и в любое удобное время. Приложения мотивируют учеников через систему очков, уровней и наград, что делает процесс обучения увлекательным.
4. **Виртуальные проекты и коллаборации.** Создание совместных презентаций, блогов, видеороликов, участие в онлайн-конкурсах развивает навыки командной работы и творчества, а также укрепляет коммуникацию между учащимися.

Пример практического задания: учащиеся создают виртуальную библиотеку любимых произведений русской литературы. Каждый ученик выбирает произведение, составляет краткое описание, добавляет иллюстрации и цитаты, а затем презентует работу онлайн перед классом.

Практический опыт и результаты.

Эксперимент проводился в 7–10 классах средней школы №5 города Туркестан. Были реализованы следующие проекты:

1. **Литературный мультимедиа-проект.** Создание видео по мотивам литературных произведений с использованием презентаций, анимации и озвучки.
2. **Онлайн-тестирование.** Разработка интерактивных тестов и викторин для проверки знаний по грамматике и лексике.
3. **Цифровой клуб любителей русской литературы.** Проведение онлайн-дискуссий, создание блогов, проведение виртуальных литературных вечеров.

Результаты эксперимента показали:

- Повышение успеваемости на 20–25%.
- Развитие самостоятельного обучения и инициативности.
- Улучшение навыков работы с информацией и критического мышления.
- Рост интереса к предмету и вовлеченности на уроках.

Методы оценки эффективности.

Для оценки эффективности применялись:

1. Сравнительный анализ успеваемости до и после внедрения цифровых проектов.
2. Анкетирование учеников и педагогов для выявления удовлетворенности и мотивации.
3. Оценка качества созданных цифровых продуктов и проектов.
4. Наблюдение за активностью и вовлеченностью на уроках.

Заключение.

Цифровые технологии играют ключевую роль в преподавании русского языка, повышая интерес учащихся и улучшая качество обучения. Они позволяют разнообразить методы обучения, индивидуализировать процесс и интегрировать творческие задания. Использование цифровых инструментов способствует развитию ключевых компетенций, стимулирует самостоятельность и креативность учащихся.

Литература:

1. Иванова Т.В. Цифровые технологии в обучении русскому языку. Москва, 2020.
2. Смирнова Л.Н. Интерактивные методы преподавания языка. Санкт-Петербург, 2019.
3. Халикова А.А. Современные технологии обучения в школе. Туркестан, 2021.
4. Johnson R., Miller P. Digital Tools in Language Education. New York, 2021.
5. Smith J. Modern Methods of Teaching Russian. London, 2018.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДАҒЫ "ЦИФРЛЫҚ СТОРИТЕЛЛИНГ": ОҚУШЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУЫТ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Қалымбетова Бағила Абдугапировна

Түркістан қаласы, №5 F.Мұратбаев атындағы жалпы білім беретін мектептің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі.

Резюме

В статье раскрываются педагогические возможности цифрового сторителлинга при изучении казахской литературы. Рассматривается, как использование мультимедийных инструментов способствует развитию творческого мышления и формированию цифровой грамотности учащихся. Автор отмечает, что цифровой сторителлинг помогает школьникам глубже осмысливать литературные произведения, интерпретировать их в современном контексте и выражать личное отношение через визуальные и аудиальные формы. В работе приведены практические примеры, демонстрирующие, как сторителлинг способствует вовлеченности учеников, повышает мотивацию к чтению и развивает исследовательские, коммуникативные навыки.

Summary

The article discusses the pedagogical potential of digital storytelling in teaching Kazakh literature. It explores how the use of multimedia tools promotes the development of students' creative thinking and digital literacy. The author highlights that digital storytelling helps learners interpret literary works in a modern context and express personal reflections through visual and audio means. Practical examples are provided to show how this method enhances student engagement, motivation for reading, and research and communication skills.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты — тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз ету. Қоғамдағы цифрландыру үрдісі мұғалімдерден дәстүрлі әдістермен қатар, заманауи технологияларды да тиімді қолдануды талап етеді. Соңғы жылдары оқытудың инновациялық тәсілдері қатарында ерекше назарға ие болған бағыттардың бірі — цифрлық сторителлинг. Бұл тәсіл оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, коммуникативтік дағдыларын және дербес ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Цифрлық сторителлинг ұғымы және оның мәні.

Цифрлық сторителлинг (digital storytelling) — мультимедиялық құралдарды пайдалана отырып әңгіме құрастыру процесі. Мұнда бейне, сурет, дыбыс және мәтін элементтері бір жүйеге біріктіріліп, көрерменге әсерлі баяндау тәсілі ұсынылады. Бұл әдістің басты ерекшелігі — оқушының өз ойын, көзқарасын және эмоциясын сандық форматта еркін жеткізе алуы. Сторителлинг барысында оқушылар өз тәжірибесін, әдеби кейіпкерлердің тағдырын немесе көркем шығарманың идеясын жаңа қырынан түсіндіреді.

Зерттеулер көрсеткендей, сторителлинг тәсілі оқушылардың ақпаратты талдау, жүйелеу және шығармашылық тұрғыда қолдану қабілеттерін арттырады. Ол тек мазмұнды есте сақтау емес, оны түсініп, интерпретациялау дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, бұл әдіс ХХІ ғасыр құзыреттіліктерін — цифрлық сауаттылықты, медиамәдениетті, сыни ойлауды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қазақ әдебиеті сабағында сторителлингті қолдану ерекшелігі.

Қазақ әдебиеті — ұлт руханиятының өзегі, оқушылардың адамгершілік, эстетикалық және мәдени құндылықтарын қалыптастыратын пән. Бұл сабақты оқытуда сторителлинг тәсілін енгізу оқушыларды мәтінді терең түсінуге, кейіпкерлермен эмоциялық байланыс орнатуға және өз көзқарасын шығармашылықпен білдіруге жетелейді.

Мысалы, Абай Құнанбаевтың өлеңдерін оқыту кезінде оқушылар ақынның өмірі мен философиясын бейнежазба түрінде баяндап, поэзияны қазіргі заманмен байланыстыра алады. М.Әуезовтің «Абай жолы» романындағы кейіпкерлердің ішкі әлемін ашу мақсатында оқушылар

мультимедиялық монологтар немесе қысқаша бейнедрамалар жасай алады. Мұндай жұмыс түрлері әдебиетті тек оқу пәні ретінде емес, өмірмен тығыз байланысты өнер ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, сторителлинг тәсілін жобалық жұмыстармен ұштастыру тиімді нәтиже береді. Мысалы, оқушыларға белгілі бір тақырып бойынша «әдеби подкаст» жасау, «кейіпкер күнделігі» түрінде бейнежоба әзірлеу немесе «әдеби желілік карта» жасау тапсырмалары ұсынылады. Мұндай форматтар оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырып, өзара ынтымақтастық мәдениетін қалыптастырады.

Шығармашылық ойлауды дамыту құралы ретінде сторителлинг.

Шығармашылық ойлау — жаңа идеяларды табу, дәстүрлі шеңберден шығып ой қорыту қабілеті. Цифрлық сторителлинг осы дағдыны дамытуға ерекше ықпал етеді. Себебі оқушылар оқиға желісін өздері құрастырып, бейне және дыбыс материалдарын іріктейді, монтаж жасайды. Бұл процестің әрбір кезеңі креативті шешім қабылдауды талап етеді.

Мысалы, оқушыларға «Менің Абаймен бір күнім» тақырыбында қысқаша бейнежоба жасау тапсырылса, олар ақын тұлғасын өз қиялындағы көріністермен бейнелеп, авторлық интерпретация ұсынады. Бұл тапсырма оқушылардың әдеби кейіпкермен эмоционалдық байланысын нығайтып, шығармашылық тұрғыда өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік береді.

Сторителлинг сонымен қатар оқушылардың рефлексия жасау қабілетін дамытады. Өз жасаған бейнежобасын талдау барысында оқушы өзінің ойлау тәсілін, шешім қабылдау логикасын, тілдік және көркемдік құралдарды қолдану деңгейін бағалай алады.

Мұғалімнің рөлі және әдістемелік ұсыныстар.

Цифрлық сторителлингті тиімді қолдану үшін мұғалім сабақ мақсатын нақты анықтап, оқушыларға бағыт-бағдар беруі тиіс. Ең алдымен оқушылардың жас ерекшелігі мен техникалық мүмкіндігін ескеру қажет. Жобаны орындау кезеңдері алдын ала жоспарланады:

1. Тақырып таңдау және идея құру.
2. Материал жинақтау (мәтін, сурет, бейне, дыбыс).
3. Сценарий жазу және құрылымды анықтау.
4. Монтаждау және дыбыстау.
5. Дайын жұмысты көрсету және талдау.

Мұғалімнің міндеті — оқушылардың шығармашылық еркіндігін сақтау, бірақ сонымен қатар әдістемелік қолдау көрсету. Бағалау критерийлері де тек техникалық сапаға емес, идеяның тереңдігіне, әдеби материалды түсіну деңгейіне және шығармашылық жаңалығына бағытталуы тиіс.

Қорытынды.

Қазақ әдебиеті сабағында цифрлық сторителлинг әдісін қолдану оқушылардың тұлғалық дамуына, шығармашылық ойлауына және әдебиетке деген қызығушылығына зор әсер етеді. Бұл тәсіл білім беру процесін жаңғыртып, дәстүрлі оқыту формаларын заманауи технологиялармен үйлестіреді. Цифрлық сторителлинг арқылы оқушы тек білім алушы ғана емес, өз ойын, көзқарасын білдіретін дербес авторға айналады.

Мұндай әдістің кеңінен қолданылуы болашақта мектеп тәжірибесінде жаңа педагогикалық мәдениетті қалыптастырады. Әдебиетті оқытуда сторителлинг — тек технологиялық құрал емес, тұлғаның ішкі әлемін ашатын шығармашылық платформа.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғалиева Г. Білім берудегі цифрлық технологиялардың рөлі. — Алматы, 2021.
2. Robin, B. R. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom. *Theory Into Practice*, 2008.
3. Мұхамбетқалиева А. Оқу үдерісінде цифрлық ресурстарды пайдалану ерекшеліктері. — Нұр-Сұлтан, 2020.
4. Lambert, J. *Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating Community*. Routledge, 2013.

5. Бекенова С. Цифрлық білім беру кеңістігінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары. — Қызылорда, 2022.
6. Қараев Ж. Инновациялық педагогикалық технологиялар және олардың тиімділігі. — Алматы, 2019.
7. Hung, C. Digital Storytelling for Enhancing Student Engagement in Literature Education. *Education and Information Technologies*, 2020.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОТБАСЫ ЖӘНЕ МЕКТЕП ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ — ТҮЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІ

Низамутдинова Махбуба Рахматуллаевна

Түркістан қаласы, №5 F.Мұратбаев атындағы жалпы білім беретін мектептің
бастауыш сынып мұғалімі.

Резюме

В статье рассматривается роль взаимодействия семьи и школы в процессе формирования личности младших школьников. Автор подчеркивает, что эффективность образовательного процесса в начальной школе во многом зависит от сотрудничества педагогов и родителей. Семейное воспитание и школьное обучение взаимно дополняют друг друга, создавая благоприятную среду для развития ребенка. В работе представлены основные направления совместной деятельности школы и семьи, а также предложены практические формы их взаимодействия: родительские клубы, совместные проекты, педагогические тренинги. Особое внимание уделено воспитанию нравственных качеств, развитию ответственности, трудолюбия и коммуникативных навыков у учащихся.

Summary

The article examines the role of cooperation between family and school in shaping the personality of primary school students. The author emphasizes that the effectiveness of the educational process largely depends on the collaboration between teachers and parents. Family education and school learning complement each other, creating a favorable environment for the child's holistic development. The paper presents key areas of joint activities between school and family, as well as practical forms of cooperation such as parent clubs, joint projects, and pedagogical workshops. Special attention is given to the formation of moral values, responsibility, diligence, and communication skills in students.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде бала тұлғасының дамуы ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Әсіресе бастауыш мектеп кезеңі — баланың адамгершілік негіздері, мінез-құлқы мен дүниетанымы қалыптасатын маңызды уақыт. Осы кезеңде мектеп пен отбасының өзара тығыз байланысы шешуші рөл атқарады. Отбасы тәрбиесі мен мектептегі білім беру үдерісінің үйлесімділігі баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына тікелей ықпал етеді.

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығының мәні.

Отбасы — баланың алғашқы әлеуметтік ортасы. Мұнда ол қарым-қатынас жасау, үлкенді сыйлау, өз ойын білдіру, еңбектену сияқты өмірлік дағдыларды үйренеді. Ал мектеп осы дағдыларды жүйелеп, дамыта отырып, баланың әлеуметке бейімделуін қамтамасыз етеді. Сондықтан отбасы мен мектептің өзара әрекеті — тәрбие мен оқытудың ажырамас бөлігі.

Ынтымақтастықтың басты мақсаты — бала мүддесіне бағытталған ортақ жұмыс жүйесін қалыптастыру. Педагог пен ата-ананың бірлесе әрекет етуі оқушының тұлғалық дамуын, оқу жетістігін және рухани қалыптасуын қамтамасыз етеді. Егер бұл байланыс үзілсе, білім беру процесінің сапасы төмендейді, балада сенімсіздік пен жауапкершіліктің жеткіліксіздігі пайда болады.

Ынтымақтастықтың бағыттары.

Мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастық бірнеше бағытта жүзеге асады:

1. **Ақпараттық байланыс** — ата-аналарды оқу процесінің мазмұнымен, оқу жетістіктерімен және мектеп өмірімен жүйелі түрде таныстырып отыру.
2. **Тәрбиелік серіктестік** — сынып сағаттары, мерекелік шаралар, қайырымдылық акциялары арқылы ата-аналарды мектеп өміріне тарту.
3. **Психологиялық қолдау** — оқушының эмоционалдық дамуын қадағалау, ата-аналарға педагогикалық кеңес беру.
4. **Бірлескен жобалар** — отбасы мен мектептің ортақ іс-шаралары арқылы оқу-тәрбие процесін жандандыру.

Мысалы, «Менің отбасым — менің байлығым» атты шағын зерттеу жобасында оқушылар ата-аналарымен бірлесе өз әулетінің тарихын зерттейді, отбасылық құндылықтарды танып біледі. Мұндай жұмыстар оқушылардың өзін-өзі тануына, өз отбасына деген мақтаныш сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Отбасының тәрбиелік ықпалы және мұғалімнің рөлі.

Мұғалім мен ата-ананың өзара сыйластығы мен сеніміне негізделген қарым-қатынас тәрбиелік процестің тиімділігін арттырады. Мұғалім отбасының педагогикалық мәдениетін арттыруға, ата-аналарды баланың жеке ерекшеліктерін түсінуге бағыттайды. Бұл тұрғыда ата-аналарға арналған тренингтер, кеңес беру кездесулері мен ашық сабақтар ұйымдастырудың маңызы зор.

Отбасының бала тәрбиесіндегі белсенді рөлі мектептегі тәрбие жұмысын толықтырады. Егер ата-ана мен мұғалім балаға бірдей талап қойса, оның мінез-құлқында тұрақтылық пайда болады. Ал бірізді тәрбие жүйесі оқушының өз-өзіне сенімділігін арттырады, жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Ынтымақтастықтың заманауи формалары.

Қазіргі кезеңде отбасы мен мектеп байланысы дәстүрлі ата-аналар жиналыстарымен шектелмейді. Цифрлық технологиялардың дамуы ата-аналармен онлайн байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Мысалы, мессенджер топтары, мектептің ресми сайты немесе арнайы мобильді қосымшалар арқылы ата-аналар баланың оқу үлгерісін бақылап, мұғаліммен жедел пікір алмаса алады.

Сонымен қатар, ата-аналарды мектептің жобалық және волонтерлік іс-шараларына тарту тәжірибесі кеңейіп келеді. Бұл балаларда азаматтық жауапкершілік пен қоғамға пайдалы іс жасау мәдениетін қалыптастырады. Отбасы мен мектептің ортақ жобалары — тұлғаның әлеуметтік белсенділігін дамытуға ықпал ететін тиімді тәсіл.

Тұлға қалыптастырудың педагогикалық шарттары.

Бастауыш сынып оқушысының тұлғасы тұтас педагогикалық ықпал арқылы дамиды. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, ата-ананың қолдауы және мектептің тәрбиелік ортасы біріккенде ғана толыққанды нәтиже береді. Бұл үдерісте негізгі шарттар:

- өзара сенім мен құрметтің болуы
- баланың ерекшелігін ескеру
- үздіксіз кері байланыс орнату
- ортақ құндылықтарға негізделген тәрбие жүйесін қалыптастыру.

Тұлғаның қалыптасуы тек білім берумен шектелмейді. Ол — рухани, мәдени, әлеуметтік құндылықтарды меңгеру процесі. Осы тұрғыдан алғанда отбасы мен мектептің біртұтас әрекеті — қоғамның болашақ азаматын тәрбиелеудің ең сенімді жолы.

Қорытынды.

Бастауыш сыныптағы отбасы мен мектеп ынтымақтастығы баланың тұлғалық дамуының негізгі тетігі болып табылады. Екі тараптың өзара қолдауы мен түсіністігі арқылы оқу процесі нәтижелі жүреді. Мұндай байланыс баланың бойында жауапкершілік, еңбексүйгіштік, адамгершілік және өзіне деген сенімділік қасиеттерін қалыптастырады.

Қазіргі қоғамда білім беру сапасын арттырудың басты шарты — ата-аналар мен мұғалімдердің серіктестік мәдениетін дамыту. Тек ынтымақтасқан жағдайда ғана мектеп пен отбасы бала болашағына берік негіз қалайды.

Әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. — Алматы, 2019.
2. Бекенова С. Отбасы мен мектептің өзара әрекеттестігінің педагогикалық негіздері. — Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Epstein, J. School, Family, and Community Partnerships. — New York, 2018.
4. Қожахметова К. Отбасы тәрбиесінің ұлттық ерекшеліктері. — Алматы, 2020.
5. Нұрғалиева Ж. Отбасы және мектеп ынтымақтастығының заманауи бағыттары. — Түркістан, 2022.
6. Hoover-Dempsey, K. Parental Involvement in Education: Research and Practice. — Oxford, 2019.
7. Әбдікаримова С. Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуын зерттеу. — Қызылорда, 2020.

DEVELOPING CRITICAL THINKING THROUGH ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Yuldasheva Valida Bakhtierovna

English teacher at Ali Akbayev School No.101, Shymkent city.

Түйін

Мақалада ағылшын тілін оқыту арқылы оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамыту жолдары қарастырылады. Автор ағылшын тілі сабақтары оқушылардың талдау, пайымдау және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге ықпал ететінін атап көрсетеді. Жұмыста оқушылардың ойлау белсенділігін арттыратын әдістемелік тәсілдер мен тиімді тапсырма түрлері берілген

Резюме

В статье рассматриваются методы и подходы к развитию критического мышления учащихся через обучение английскому языку. Автор отмечает, что процесс изучения языка предоставляет уникальные возможности для формирования аналитического и творческого мышления. В работе раскрываются методологические принципы, практические задания и формы учебной деятельности, способствующие активизации мыслительной активности студентов и формированию их самостоятельности

Introduction.

In today's education, critical thinking is recognized as a key skill for success in the 21st century. It enables learners to analyze information, evaluate evidence, and make reasoned judgments. English language learning, by its nature, promotes these cognitive processes, as students are constantly required to interpret meaning, express opinions, and solve communication problems.

Teaching English with an emphasis on critical thinking transforms the classroom into an interactive and reflective environment. The focus shifts from rote memorization to understanding, interpretation, and application. Students learn not only the language itself but also how to think critically about the content they encounter.

The Concept of Critical Thinking in Language Learning.

Critical thinking is the ability to think clearly and rationally, understanding the logical connection between ideas. According to Bloom's taxonomy, it involves analysis, evaluation, and creation. In language education, these skills are activated when students read texts critically, engage in discussions, and write analytically.

Developing critical thinking in language learning encourages learners to question assumptions, identify bias, and interpret context. This process leads to deeper comprehension and enhances both linguistic and intellectual growth.

The Role of the English Language in Developing Critical Thinking.

The English language classroom provides a unique platform for developing reasoning and reflective skills. Through reading, listening, speaking, and writing tasks, students practice making inferences, drawing conclusions, and evaluating perspectives.

For example, when analyzing an article, students distinguish between fact and opinion. During debates, they defend their viewpoints with logical arguments. Writing opinion essays allows them to express ideas coherently and support them with evidence.

Language learning also exposes students to different cultural and philosophical viewpoints. This exposure develops open-mindedness and empathy, which are essential components of critical thinking. Students begin to see global issues from multiple perspectives and engage more thoughtfully with the world around them.

Teaching Strategies for Enhancing Critical Thinking.

Effective teaching strategies are essential to promote critical thinking in the English classroom. Some of the most successful include:

1. **Inquiry-based learning.** Students explore questions and problems that do not have single correct answers, encouraging independent reasoning.
2. **Collaborative learning.** Group tasks, discussions, and projects require learners to justify their ideas and evaluate peers' opinions.
3. **Debates and role-plays.** These activities simulate real-life communication, where students practice argumentation and problem-solving.
4. **Project-based learning.** Learners research topics, synthesize information, and present findings, integrating both language and cognitive skills.
5. **Critical reading tasks.** Students analyze texts for structure, tone, bias, and author's purpose, developing analytical reading habits.

By integrating these strategies, teachers can create a dynamic classroom environment where students not only learn English but also learn how to think critically.

Practical Implementation.

To integrate critical thinking into English lessons effectively, teachers should design tasks that require higher-order thinking. For instance:

- When reading, students predict outcomes, summarize key points, and discuss moral implications.
- In speaking activities, learners analyze real-life issues such as technology, the environment, or education.
- In writing, students evaluate sources and construct arguments with clear reasoning.

Digital tools can also support this process. Online discussions, interactive quizzes, and multimedia resources help learners engage with information critically.

Assessment methods should also reflect critical thinking objectives. Instead of focusing solely on grammar accuracy, teachers can assess reasoning, coherence, and creativity in students' language use.

The Teacher's Role.

The teacher acts as a facilitator who encourages inquiry, dialogue, and reflection. Rather than giving answers, the teacher guides students to discover them. Constructive feedback is crucial—it helps learners refine their ideas and improve both language proficiency and thinking skills.

Professional development is another key aspect. Teachers need continuous training in critical thinking methodologies to adapt lessons for diverse learners. Sharing experiences through workshops and collaborative planning can significantly enhance teaching effectiveness.

Conclusion.

Developing critical thinking through English language learning is essential for nurturing autonomous and reflective individuals. When students learn to think critically, they become better communicators, problem-solvers, and decision-makers.

Integrating critical thinking into English teaching makes the learning process meaningful and transformative. It connects language to life, encouraging students not only to master English but to use it as a tool for reasoning, expression, and understanding the world.

Әдебиеттер:

1. Paul, R., & Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. — Pearson, 2014.
2. Facione, P. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. — California Academic Press, 2020.
3. Halpern, D. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. — Routledge, 2018.
4. Brown, H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. — Pearson, 2021.
5. Brookfield, S. Teaching for Critical Thinking. — Jossey-Bass, 2017.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. Approaches and Methods in Language Teaching. — Cambridge University Press, 2018.
7. Wallace, M. Critical Reading and Writing for Postgraduates. — Sage, 2019.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЕСЕП ШЫҒАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ АӘДІСТЕМЕСІ

Жумакулова Баян Баратовна

Шымкент қаласы, №99 мектеп-гимназиясының математика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методические подходы к развитию у учащихся навыков решения задач на уроках математики. Автор акцентирует внимание на важности формирования аналитического мышления, логического рассуждения и способности применять знания в новых ситуациях. Представлены практические методы, приемы и задания, направленные на повышение эффективности обучения и развитие самостоятельности учащихся

Summary

The article discusses methodological approaches to developing students' problem-solving skills in mathematics lessons. The author emphasizes the importance of analytical thinking, logical reasoning, and the ability to apply knowledge in new situations. The paper presents practical methods and techniques aimed at improving learning efficiency and developing students' independence

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың математикалық ойлауын және есеп шығару дағдыларын дамыту басты мақсаттардың бірі болып табылады. Математика тек формулалар мен амалдарды жаттау емес, ол — логикалық ойлауды, талдауды және шешім қабылдауды қалыптастыратын ғылым. Сондықтан есеп шығару дағдыларын жетілдіру әдістемесін жетік меңгеру әр мұғалімнің кәсіби шеберлігін айқындайды.

Мектеп бағдарламасындағы есептер оқушылардың логикалық, аналитикалық және шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, олардың дүниетанымын кеңейтеді. Осы тұрғыдан алғанда, есеп шығару үдерісін дұрыс ұйымдастыру оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың пәнге деген қызығушылығын күшейтеді.

Есеп шығару дағдыларының маңызы.

Есеп шығару — математиканың өзегі. Бұл үдеріс арқылы оқушы алған білімін практикада қолдануды, ой қорытындысын жасауды және дәлелдеуді үйренеді. Оқушы есеп шығару барысында талдау, салыстыру, жалпылау, дәлелдеу сияқты әрекеттерді орындайды.

Математикалық есептерді шығару оқушылардың логикалық және сыни тұрғыдан ойлауын дамытады. Әсіресе, күрделі есептерді шешу барысында оқушы өз бетінше ойлануға, шешім қабылдауға, және оны дәлелдеуге үйренеді. Мұндай қабілеттер кейінгі өмірлік жағдайларда да тиімді қолданылады.

Есеп шығару дағдыларын қалыптастыру кезеңдері.

Есеп шығару дағдысы біртіндеп қалыптасады және белгілі бір кезеңдерден өтеді. Олар:

1. **Есептің мазмұнын түсіну кезеңі.** Бұл кезеңде оқушы есептің шартын мұқият оқып, берілген және ізделінді шамаларды ажыратады.
2. **Жоспар құру кезеңі.** Оқушы есепті шешудің жолдарын іздейді, белгілі формулаларды, амалдарды еске түсіреді.
3. **Есепті шешу кезеңі.** Есептің шешімін логикалық түрде шығару жүзеге асады.
4. **Тексеру және талдау кезеңі.** Оқушы өз шешімінің дұрыстығын тексеріп, қорытынды шығарады.

Бұл кезеңдердің барлығы жүйелі жүргізілген жағдайда ғана оқушылардың есеп шығару қабілеті дами түседі.

Әдістемелік тәсілдер.

Математика сабағында есеп шығару дағдыларын дамыту үшін келесі әдістемелік тәсілдерді қолдану тиімді деп саналады:

- **Мәселелік жағдай туғызу әдісі.** Сабақ барысында мұғалім оқушыларды ойлануға жетелейтін сұрақтар қою арқылы есептің шешімін өздері табуға мүмкіндік береді.
- **Салыстыру және талдау әдісі.** Бірнеше есептің ұқсастығы мен айырмашылығын салыстыра отырып, оқушы жалпылау дағдысын дамытады.
- **Жобалық және зерттеу әдісі.** Оқушылар есептің өмірмен байланысын табу мақсатында шағын зерттеу жұмыстарын орындайды.
- **Топтық жұмыс әдісі.** Оқушылар бірлесе отырып есеп шығару арқылы пікір алмасады, бір-бірінен үйренеді.

Бұл тәсілдер сабақта жүйелі түрде қолданылса, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, логикалық ойлауы нығаяды.

Практикалық мысалдар.

Есеп шығару әдістемесінде практикалық мысалдардың орны ерекше. Мұғалім есептің мазмұнын өмірлік жағдайлармен байланыстырып ұсынса, оқушының қызығушылығы артады. Мысалы, пайыз, пропорция немесе қозғалысқа байланысты есептерді күнделікті тұрмыстағы жағдайлармен ұштастыру оқушыларға түсінікті әрі тартымды болады.

Сондай-ақ, интерактивті тақта, онлайн-платформалар және сандық ресурстарды пайдалану есеп шығару процесін жандандырады. Цифрлық құралдар арқылы оқушы өз шешімін тексеріп, қателерін бірден түзете алады.

Мұғалімнің рөлі.

Есеп шығару дағдыларын дамытуда мұғалімнің жетекші рөлі зор. Мұғалім оқушыға дайын шешім бермей, оның өз бетінше ойлануына бағыт беруі керек. Бұл үшін мұғалім ынталандырушы сұрақтар қойып, оқушының логикалық қорытынды жасауына жағдай туғызады.

Сондай-ақ, сабақта кері байланыс ұйымдастыру да маңызды. Мұғалім оқушының қателігін көрсетіп қана қоймай, оны өз бетімен түзетуге жетелеуі қажет. Мұндай тәсіл оқушының жауапкершілігін арттырады.

Қорытынды.

Оқушылардың есеп шығару дағдыларын дамыту — математика сабағының ең негізгі міндеттерінің бірі. Бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізу арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілеті, дербестігі және шығармашылық белсенділігі қалыптасады.

Математиканы оқытуда есеп шығару әдістемесін жетілдіру оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың өмірлік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Әбілқасымов А.Е. Математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы, 2019.
2. Қараев Ж.А. Деңгейлеп оқыту технологиясы. – Алматы, 2004.
3. Поля Дж. Как решать задачу. – Москва, 2018.
4. Ван Хие П. Развитие математического мышления у школьников. – Санкт-Петербург, 2015.
5. Bruner J. The Process of Education. – Harvard University Press, 2017.
6. OECD. PISA Mathematics Framework. – Paris, 2021.
7. Ernest P. The Philosophy of Mathematics Education. – Routledge, 2019.

МОЛОДЕЖИ В ДУХЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ВОСПИТАНИЯ

Үйсінбек А.Ж. - студентка бакалавриата Южно-Казахстанского педагогического университета имени
Өзбекәлі Жәнібекова

Калжанова А.К. – канд. фил. наук, и.о. доцента Южно-Казахстанский педагогический университет
имени Өзбекәлі Жәнібекова

Түйін:

Бұл мақалада білім беру процесіндегі этномәдени құндылықтарды сақтаудың және жастарды ұлттық рухта тәрбиелеудің педагогикалық әдістері қарастырылады. Автор цифрландыру жағдайында дәстүрлі тәрбиелік тәсілдерді интерактивті оқыту платформаларымен ұштастырудың маңыздылығын атап өтеді. Әсіресе бастауыш мектептегі әдебиеттік оқу сабақтарында цифрлық ресурстарды қолдану арқылы оқушылардың ұлттық мәдениетке, ана тіліне және рухани мұраға деген қызығушылығын арттыру жолдары талданады.

Summary:

This article explores pedagogical methods for fostering youth education in the spirit of ethno-cultural values within the context of education digitalization. The author emphasizes the importance of combining traditional teaching approaches with interactive learning platforms, particularly in primary school literature classes. The paper highlights how digital resources can strengthen students' interest in national culture, native language, and spiritual heritage, while also supporting moral and cultural development.

Введение

Современная школа стоит перед задачей объединить духовно-нравственные традиции народа с новыми образовательными технологиями. Как отмечал педагог Ж. Аймауытов, «воспитание не может быть без культуры, как и культура – без воспитания». Эти слова остаются актуальными и сегодня, когда цифровизация проникает во все сферы образования. Проблема воспитания молодежи в духе этнокультурных ценностей становится особенно значимой в условиях глобализации. Учитель должен уметь соединить традицию и инновацию, сохраняя национальную идентичность обучающихся.

Педагогические методы воспитания молодежи сегодня требуют переосмысления. Как пишет казахстанская исследовательница Ажахметова С., «цифровая школа не должна терять духовного содержания, ведь только через культуру народ может воспитать будущее поколение». Интерактивные платформы, такие как BilimLand, Kundelik, LearningApps, Canva, Kahoot, становятся инструментом не только обучения, но и воспитания. Они позволяют учителю формировать интерес к национальной культуре в игровой и исследовательской форме.

Так, на уроках литературного чтения можно применять интерактивные задания с элементами этнопедагогики. Например, при изучении казахских народных сказок учащиеся выполняют онлайн-тесты, создают мини-проекты о традициях, участвуют в виртуальных экскурсиях по музеям и историческим местам Казахстана. Учитель начальных классов Конысбаева Г. отмечает: «Когда ребёнок видит, что национальная культура оживает на экране – в игре, викторине, фильме – он начинает воспринимать её как часть своей личности». Таким образом, цифровая среда становится не просто техническим инструментом, а педагогическим пространством, где формируется духовность, уважение к культурным традициям и язык народа. Примеры педагогических методов:

1. Метод цифрового проектирования. Ученики создают мультимедийные проекты, посвященные народным обычаям или героям казахстанской литературы.
2. Интерактивная ролевая игра. Через онлайн – платформы моделируется ситуации из произведений, где дети обсуждают поступки героев и их моральные качества.
3. Метод этнокультурного диалога. Педагог организует дискуссию, где звучат слова великих деятелей, например высказывание А. Байтурсынова: «Халықты тағдыры –тілдің тағдыры» («Судьба народа – в судьбе языка»).

Такие приёмы делают процесс обучения не только познавательным, но и эмоционально насыщенным, формируя в ребёнке чувство гордости за свою культуру. Педагоги отмечают, что даже младшие школьники способны рассуждать о культурных ценностях, если это подаётся через интерактивные методы.

Можно сделать вывод, что педагогические методы воспитания молодежи в духе этнокультурных ценностей в условиях цифровизации требуют объединения традиционного содержания и современных технологий. Использование интерактивных платформ на уроках литературного чтения становится эффективным инструментом духовно-нравственного воспитания и формирования этнокультурной идентичности младших школьников. Как сказал Ы. Алтынсарин, «Жақсы мұғалім – мектептің жүрегі» («Хороший учитель – сердце школы»). Поэтому именно от педагога зависит, насколько гармонично соединятся в детях цифровой интеллект и национальный дух.

Литературы

1. Аймауытов Ж. Б. Воспитание и культура в современном школьном образовании Казахстана // Вестник педагогики. 2023. № 4. С. 23-30.
2. Ажахметова З. Б. Цифровая школа и духовное содержание обучения: проблемы и перспективы // Образование и инновации в Казахстане. 2024. № 2. С. 45-52.
3. Конысбаева Г. Развитие читательской и культурной идентичности младших школьников через интерактивные платформы // Педагогика и психология. 2025. Т. 12. № 1. С. 67-74.
4. Скрипник И. Ю. Интерактивные технологии в обучении литературному чтению в начальной школе // Начальная школа: теория и практика. 2021. № 5. С. 12-20.
5. Есенбекова У., др. The Impact of the Digital Format on Kazakh Youth's Information Consumption and Reading Culture // International Journal of Educational Research. 2025. Vol. 45. № 6. P. 314-322.

ВЛИЯНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКА

Абылкасымова Зада Аманжоловна

КГУ СОШ №17 «Туркестан», Туркестанская область, Жетысайский район, учитель русского языка и литературы

Түйін

Мақалада көркем әдебиеттің оқушы тұлғасын қалыптастырудағы рөлі мен маңызы қарастырылады. Автор әдеби шығармалардың адамгершілік құндылықтарды, эстетикалық талғамды және сыни ойлауды дамытудағы ықпалын сипаттайды. Сондай-ақ, оқушылардың рухани әлемін байытуға бағытталған тиімді әдістер мен тәсілдер талданады

Summary

The article examines the role and significance of fiction in shaping the personality of students. The author emphasizes the influence of literary works on the development of moral values, aesthetic perception, and critical thinking. The paper also analyzes effective methods and approaches aimed at enriching the spiritual world of students

Введение.

Художественная литература всегда играла важную роль в формировании личности человека. С раннего возраста чтение книг способствует развитию мышления, воображения и эмоционального восприятия мира. В школьном возрасте именно уроки литературы становятся тем пространством, где закладываются основы нравственных и эстетических ценностей.

Современное образование направлено не только на передачу знаний, но и на воспитание духовно богатой, критически мыслящей и ответственной личности. В этом контексте художественная литература становится важнейшим инструментом формирования внутреннего мира школьника.

Роль литературы в формировании личности.

Литература отражает жизнь во всем ее многообразии и сложности. Читая художественные произведения, школьник учится понимать мотивы человеческих поступков, анализировать поступки героев и соотносить их со своими жизненными принципами.

Произведения классиков воспитывают в ребенке чувство справедливости, сострадания, любви к Родине и уважение к труду. В процессе чтения формируются моральные ориентиры, которые становятся частью внутреннего мира личности.

Например, герои Пушкина, Толстого, Достоевского или Айтматова учат мыслить глубже, искать истину, стремиться к добру. Эти произведения влияют не только на ум, но и на сердце ученика, пробуждая сочувствие, эмпатию и стремление к самосовершенствованию.

Эстетическое и эмоциональное развитие через литературу.

Художественное слово воздействует не только на разум, но и на чувства. Через художественные образы и эмоциональные переживания ученик познает красоту мира, учится видеть гармонию в слове, музыке, природе и человеческих отношениях.

Эстетическое воспитание способствует развитию вкуса, способности понимать и ценить прекрасное. Когда ученик переживает судьбу героя, он не просто читает — он сопереживает, проживает вместе с ним трудности, радости, потери. Таким образом формируется эмоциональная зрелость и эмпатия.

Развитие критического мышления.

Чтение литературы побуждает школьников размышлять, анализировать, сопоставлять и делать выводы. При обсуждении прочитанного на уроках литературы дети учатся формулировать собственное мнение, аргументировать позицию, уважать точку зрения других.

Критическое мышление развивается особенно активно при сравнительном анализе произведений, интерпретации образов, обсуждении моральных конфликтов. Это формирует у школьников способность рассуждать и делать осознанный выбор.

Методические подходы к использованию литературы.

Для достижения высокого воспитательного эффекта необходимо грамотно организовать процесс изучения художественных текстов. В этом направлении эффективными считаются следующие методы:

- Диалог с текстом. Ученики задают вопросы герою, автору, самим себе, осмысливая происходящее.
- Интерпретация образов. Разные учащиеся выражают собственное понимание поступков и мотивов героев.
- Проектная деятельность. Исследовательские и творческие проекты по литературным произведениям развивают самостоятельность и инициативу.
- Интеграция с другими искусствами. Сопоставление литературы с музыкой, живописью и кино способствует более глубокому пониманию художественного образа.

Эти подходы делают уроки литературы живыми, эмоционально насыщенными и значимыми для личности школьника.

Влияние на духовно-нравственное развитие.

Художественная литература учит отличать добро от зла, видеть последствия человеческих поступков. Через судьбы героев школьники познают моральные законы жизни и формируют свои собственные убеждения.

Кроме того, литературные произведения воспитывают чувство патриотизма, уважения к истории и культуре родной страны. Особенно важно, чтобы учащиеся читали произведения национальных авторов, в которых отражена душа народа, его традиции и духовные ценности.

Заключение.

Таким образом, художественная литература является мощным средством формирования личности школьника. Она способствует развитию интеллекта, эмоций, воображения и духовного мира ребенка.

Через чтение и осмысление литературных произведений школьники учатся мыслить, чувствовать и понимать других людей. Задача учителя — направлять этот процесс, создавать условия, при которых литература становится не просто учебным предметом, а источником вдохновения и нравственного роста.

Литература:

1. Выготский Л. С. Психология искусства. — Москва, 2019.
2. Толстой Л. Н. О воспитании и образовании. — Москва, 2018.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. — Киев, 2016.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. — Санкт-Петербург, 2020.
5. Айтматов Ч. Плаха. — Бишкек, 2017.
6. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. — Москва, 2019.
7. Krashen S. The Power of Reading. — Libraries Unlimited, 2020.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОДВИЖЕНИЮ КНИГИ СРЕДИ ШКОЛЬНИКОВ

Каримова Жанар Насирбековна

КГУ СОШ №17 «Туркестан», Туркестанская область, Жетысайский район, учитель русского языка и литературы

Түйін

Мақалада мектеп оқушылары арасында кітап оқуға деген қызығушылықты арттырудың заманауи тәсілдері мен әдістері қарастырылады. Автор оқырман мәдениетін қалыптастырудағы мұғалім мен кітапхананың рөлін сипаттайды. Сондай-ақ цифрлық дәуірде кітапты насихаттаудың тиімді формалары мен шығармашылық жобалар туралы баяндалады

Summary

The article explores modern methods and strategies for promoting reading among school students. The author emphasizes the role of teachers and libraries in shaping a culture of reading. The paper also discusses innovative digital tools and creative projects aimed at increasing students' interest in books

Введение.

В современном мире, когда цифровые технологии занимают значительное место в жизни детей, интерес к чтению художественной литературы постепенно снижается. Однако именно книга остается важнейшим источником знаний, нравственных ориентиров и развития мышления.

Сегодня перед педагогами стоит задача — возродить у школьников интерес к чтению, сделать книгу не только образовательным инструментом, но и средством личностного роста. Для этого необходимо использовать современные подходы, которые соединяют традиционные и инновационные формы продвижения книги.

Значение книги в развитии личности школьника.

Книга формирует внутренний мир ребенка, развивает воображение, мышление, речь и моральные качества. Через чтение школьники учатся анализировать поступки, понимать мотивы героев и вырабатывать собственные ценностные ориентиры.

Регулярное чтение способствует развитию эмпатии, критического мышления и самостоятельности. Оно помогает ученикам видеть многогранность мира, уважать мнение других и стремиться к саморазвитию.

Поэтому продвижение книги среди детей — это не просто популяризация чтения, а важная педагогическая задача, направленная на формирование духовно богатой и культурно развитой личности.

Роль учителя и библиотеки.

Учитель и библиотекарь играют ключевую роль в формировании читательской культуры. Именно они могут показать школьникам, что чтение — это не обязанность, а удовольствие и возможность самопознания.

Эффективные формы работы включают проведение литературных вечеров, читательских марафонов, интерактивных выставок и конкурсов. Важно создавать атмосферу, где книга воспринимается как живой собеседник, а не устаревший источник информации.

Совместная работа школы и библиотеки позволяет формировать у детей устойчивую привычку к чтению. Учителя могут интегрировать элементы литературного анализа, обсуждения произведений и творческих заданий в уроки русского языка и литературы.

Современные технологии в продвижении книги.

Цифровая эпоха открывает новые возможности для популяризации чтения. Использование интернет-платформ, социальных сетей и мультимедийных ресурсов делает книгу ближе и интереснее современным школьникам.

- **Букстаграммы и буктрейлеры.** Создание коротких видеороликов по мотивам книг помогает привлечь внимание подростков.

- **Онлайн-чтения и подкасты.** Форматы, в которых учителя, ученики или актеры читают отрывки из произведений, становятся популярными в школьной среде.
- **Читательские челленджи.** Игровые формы стимулируют желание читать и делиться впечатлениями.
- **Виртуальные книжные клубы.** Онлайн-дискуссии по прочитанным произведениям помогают школьникам обмениваться мнениями и находить единомышленников.

Эти инструменты делают процесс чтения более интерактивным и соответствующим интересам современной молодежи.

Креативные формы работы с книгой.

Для повышения мотивации важно, чтобы дети участвовали в творческих и исследовательских проектах, связанных с книгами.

- **Проект «Моя любимая книга».** Учащиеся готовят презентации и видеорассказы о произведениях, оказавших на них влияние.
- **Инсценировки и театрализации.** Перевоплощение в героев книги помогает глубже понять характеры и сюжет.
- **Книжные ярмарки и обмен книгами.** Эти мероприятия создают живое общение и формируют читательское сообщество.
- **Интеграция с другими предметами.** Например, можно сочетать литературу с историей, искусством или информатикой, создавая межпредметные проекты.

Такие формы делают чтение увлекательным, творческим и социально значимым процессом.

Формирование читательской среды.

Важным элементом продвижения книги является создание благоприятной читательской атмосферы в школе. Уютные библиотечные зоны, стенды с цитатами писателей, книжные выставки и рекомендации от сверстников — всё это стимулирует интерес к литературе.

Кроме того, стоит использовать принципы геймификации: за прочитанные книги можно начислять «баллы читателя», которые поощряются символическими призами. Такие подходы мотивируют школьников на постоянное взаимодействие с книгами.

Заключение.

Современные подходы к продвижению книги среди школьников направлены на соединение традиционных и инновационных методов. Важно, чтобы книга воспринималась не как устаревший источник знаний, а как живой и актуальный инструмент личностного развития.

Использование цифровых технологий, проектных форм работы и творческих мероприятий позволяет сделать чтение не обязанностью, а радостью. Именно в этом заключается миссия современного учителя — вдохновлять детей читать, думать и расти духовно.

Литература:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. — Москва, 2018.
2. Сухомлинский В. А. О воспитании. — Киев, 2017.
3. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. — Москва, 2019.
4. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. — Москва, 2020.
5. Krashen S. The Power of Reading. — Libraries Unlimited, 2020.
6. Gilmore J. Reading Motivation in the Digital Age. — Oxford University Press, 2021.
7. Rosenblatt L. The Reader, the Text, the Poem. — SIU Press, 2019.

ИНТЕРНАТ ЖҮЙЕСІНДЕ ТҮЛҒАЛЫҚ ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТӘРБИЕНІҢ РӨЛІ

Баженова Гульназ Серикбаевна

Түркістан облысы

Созақ ауданы Т. Әлімқұлов атындағы №14 мектеп-интернат лицейінің тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются особенности воспитательной работы в условиях интернатной системы, направленной на формирование личности обучающихся. Раскрывается значение индивидуального подхода, нравственного воспитания и формирования жизненных ценностей. Подчеркивается роль педагога и воспитательной среды в развитии личности учащихся, а также приводятся методы и формы организации воспитательной деятельности, обеспечивающие гармоничное развитие и социализацию воспитанников

Summary

The article discusses the features of educational work in the boarding school system aimed at the formation of the students' personality. It reveals the importance of an individual approach, moral education, and the development of life values. The author emphasizes the role of teachers and the educational environment in the personal development of students and describes methods and forms of organizing educational activities that ensure the harmonious growth and socialization of pupils

Кіріспе.

Қазіргі қоғамда жастардың бойында ұлттық құндылықтарды сақтай отырып, әлемдік өркениетке бейім тұлғаны қалыптастыру — басты мақсаттардың бірі болып табылады. Бұл бағытта интернат жүйесінде жүргізілетін тәрбиелік жұмыс айрықша орын алады. Интернаттағы тәрбиенің ерекшелігі — баланың күнделікті өмірі мен оқу ортасының толықтай педагогикалық бақылауда болуы. Мұндай жағдай тұлғаның мінез-құлқын, әдетін, ойлау қабілетін, өмірге көзқарасын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады.

Интернаттағы тәрбиелік процестің табысты болуы педагогтардың кәсіби біліктілігіне, психологиялық-педагогикалық қарым-қатынастың сапасына және оқушы мен тәрбиеші арасындағы өзара сенімге тікелей байланысты. Осы тұрғыдан алғанда тәрбиешінің негізгі міндеті — оқушының жеке тұлғалық ерекшеліктерін танып, оның әлеуетін дамытуға жағдай жасау.

Тұлғалық дамуға бағытталған тәрбиенің мәні.

Тұлғалық бағытталған тәрбие — бұл әр баланың даралығын ескеріп, оның қабілеті мен қызығушылығына сай бағыт беру процесі. Интернат жүйесінде тәрбиеленушілердің өмірлік тәжірибесі шектеулі болғандықтан, педагог олардың әлеуметтенуіне көбірек назар аударуы тиіс. Әрбір оқушы өз орнын табуға, өз мүмкіндігін сезінуге үйренуі қажет.

Мұндай тәрбие жүйесі оқушылардың бойында жауапкершілік, еңбексүйгіштік, мейірімділік, өзіне және өзгеге деген құрмет сезімін қалыптастырады. Бұл қасиеттер тұлғаның үйлесімді дамуының негізін қалайды. Сонымен қатар, интернатта жүргізілетін тәрбиелік іс-шаралардың мазмұны оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталуы керек.

Интернаттағы тәрбиенің психологиялық және әлеуметтік аспектілері.

Интернат жағдайында балалардың әлеуметтік бейімделу мәселесі ерекше маңызға ие. Себебі ата-анасынан алшақ өмір сүретін балаларға психологиялық қолдау қажет. Педагогикалық процестің тиімділігі тәрбиешінің эмоционалды эмпатиясына, педагогикалық әдеп пен тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетіне байланысты.

Мұнда тәрбиеші тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар баланың жан дүниесін түсінетін, бағыт беретін тұлға ретінде көрінеді. Ол оқушының ішкі әлеміне еніп, сенім мен өзара сыйластыққа негізделген байланыс орнатуы тиіс. Мұндай қарым-қатынас оқушылардың өзін-өзі бағалауын арттырып, олардың бойында өз күшіне сенім ұялатады.

Тәрбие процесіндегі әдістер мен формалар.

Интернат жүйесінде тәрбиенің нәтижелілігі көбіне қолданылатын әдістер мен формаларға байланысты. Бұл бағытта келесі тәсілдер тиімді деп танылады:

1. **Жеке әңгімелесу және кеңес беру.** Әр оқушының ішкі мәселелерін түсініп, оның шешімін бірлесе табуға бағытталған әдіс.
2. **Топтық жұмыстар мен тренингтер.** Коммуникативтік дағдыларды дамытуға, ұжымшылдық сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.
3. **Шығармашылық жобалар мен көрмелер.** Оқушылардың өзін-өзі танытуына, эстетикалық талғамын жетілдіруге жағдай жасайды.
4. **Мәдени-спорттық іс-шаралар.** Оқушылардың рухани және физикалық дамуын қамтамасыз етеді.

Аталған әдістер тәрбиенің мазмұнын байытып қана қоймай, тәрбиеленушілердің өмірге деген қызығушылығын арттырады.

Тәрбиеші тұлғасының рөлі.

Тәрбиеші — интернаттағы тәрбиелік процестің негізгі тұлғасы. Оның кәсіби шеберлігі мен рухани байлығы баланың дамуына тікелей ықпал етеді. Тәрбиеші өз жұмысында мейірімділік пен талапшылдықты ұштастыра білуі керек. Ол оқушылардың бастамасын қолдап, әр баланың жеке жетістігін байқап, мадақтап отыруы тиіс.

Тәрбиешінің рөлі тек ұйымдастырушы немесе бақылаушы емес, ол — бағыт беруші, шабыттандырушы тұлға. Педагогтың жеке үлгісі тәрбиенің ең қуатты құралы болып саналады.

Қорытынды.

Интернат жүйесінде тұлғалық дамуға бағытталған тәрбие — заманауи білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі. Ол жас ұрпақтың бойында рухани-адамгершілік құндылықтарды, өзіндік сана мен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Тиімді тәрбиенің нәтижесі — қоғамға бейімделген, өмірлік ұстанымы бар, белсенді азамат тұлғасын тәрбиелеу.

Осылайша, интернат жағдайында жүргізілетін тәрбиенің негізгі мақсаты — оқушының бойындағы әлеуетті ашу және оны өмірлік мақсатқа бағыттау болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асыру үшін тәрбиеші, мектеп ұжымы және қоғам бірлесе әрекет етуі қажет.

Әдебиеттер:

1. Қалиев С. Педагогика тарихы. — Алматы: Білім, 2010.
2. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. — М., 1985.
3. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. — Алматы: Дарын, 2013.
4. Бержанов Қ. Қазақстан мектебінің тарихы. — Алматы: Мектеп, 1981.
5. Нысанбаев Ә. Рухани мәдениет және тұлға. — Алматы: Ғылым, 2014.

ТӘРБИЕНІҢ ЕҢ ТАМАША МЕКТЕБІ – ОТБАСЫ

Дандикулова Лазат Курбанбаевна

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы

Ы. Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін мектеп жанындағы интернат тәрбиешісі

Резюме

В статье раскрывается значение семьи как важнейшего института воспитания, формирующего духовные, моральные и культурные ценности личности. Рассматриваются особенности взаимодействия семьи и школы, а также роль родителей в развитии нравственного облика ребёнка. Автор подчёркивает, что именно семейное воспитание является основой становления гармоничной, ответственной и зрелой личности

Summary

The article reveals the importance of the family as the main institution of upbringing that shapes the spiritual, moral, and cultural values of the individual. The author discusses the interaction between family and school, as well as the role of parents in the moral development of a child. It is emphasized that family upbringing is the foundation for the formation of a harmonious, responsible, and mature personality

Кіріспе.

Қазіргі қоғамдағы басты мақсат – рухани бай, мәдениетті, білімді және жауапкершілігі жоғары тұлға қалыптастыру. Бұл мақсатқа жетуде отбасының рөлі ерекше. Отбасы – баланың алғашқы тәрбие ошағы, өмірлік бағыт-бағдар алатын, мінез-құлық пен адамгершілік қасиеттердің қалыптасатын ортасы. Отбасындағы өзара сыйластық, мейірім мен қамқорлық баланың тұлғалық дамуының өзегіне айналады.

Қазақ халқы ежелден-ақ отбасылық тәрбиеге айрықша мән берген. “Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің” деген халық даналығының астарында тәрбиенің маңызы жатыр. Әрбір ата-ана өз баласының болашағына жауапты екенін сезініп, оны қоғамның лайықты азаматы етіп тәрбиелеуі қажет.

Отбасы – тұлға қалыптасуының бастауы.

Отбасы – адам баласының өміріндегі ең басты әлеуметтік орта. Мұнда бала алғашқы әдеп нормаларын, қарым-қатынас мәдениетін, еңбек сүйгіштік пен адамгершілік қасиеттерді меңгереді. Баланың бойындағы мінез, тәртіп, сөйлеу мәнері мен дүниетаным – бәрі отбасындағы атмосферамен тікелей байланысты.

Ата-ананың бір-бірімен және баламен қарым-қатынасы баланың психологиялық дамуына әсер етеді. Үнемі мейірімділік, сүйіспеншілік пен қолдау көрсетілетін отбасында бала өзіне сенімді, жауапкершілігі жоғары, бастамашыл тұлға болып өседі. Ал керісінше, қатал немесе немқұрайлы қарым-қатынас баланың бойында тұйықтық пен қорқыныш тудыруы мүмкін.

Мектеп пен отбасы ынтымақтастығы.

Тәрбиенің нәтижелі болуы отбасы мен мектеп арасындағы өзара ынтымақтастыққа байланысты. Мұғалім мен ата-ана бір бағытта жұмыс істегенде ғана бала тәрбиесінде жүйелілік пен тұрақтылық орнайды. Интернат жағдайында бұл байланыс ерекше маңызға ие, себебі бала көп уақытын мектеп ортасында өткізеді.

Мектеп тәрбиешісі ата-анамен үнемі байланыста болып, баланың жетістіктері мен қиындықтарын бірге талқылауы тиіс. Бірлескен ата-аналық жиналыстар, ашық сабақтар, тәрбиелік іс-шаралар осы байланысты нығайтады. Бұл ата-ананың педагогикалық мәдениетін арттырып, баланың тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Отбасындағы рухани құндылықтар мен үлгі тәрбиесі.

Рухани құндылықтар – баланың мінез-құлқын, дүниетанымын, өмірлік көзқарасын айқындайтын басты негіз. Қазақ отбасында үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсету дәстүрі ерекше орын алған. Мұндай дәстүрлер арқылы бала ізгілікке, адамгершілікке, мейірімділікке тәрбиеленеді.

Ата-ананың жеке үлгісі – тәрбиенің ең тиімді құралы. Бала ата-анасының іс-әрекетін қайталайды, олардың мінезінен, сөйлеуінен үлгі алады. Сондықтан әрбір ата-ана өз мінез-құлқына, сөйлеген сөзіне, күнделікті әрекетіне жауапкершілікпен қарауы тиіс.

Интернат жағдайында отбасылық тәрбие идеяларын жүзеге асыру.

Интернаттағы балалар көбіне ата-анасынан алыста болады, сондықтан тәрбиешілер отбасылық атмосфераны қалыптастыруға ерекше назар аударуы қажет. Балалар өздерін жылы қабылданғанын, қолдау мен қамқорлық бар екенін сезінгенде ғана ашылып, өзін тұлға ретінде көрсете алады.

Тәрбиешінің міндеті – әр баланың ішкі әлемін түсініп, оны сенім мен сүйіспеншілік арқылы тәрбиелеу. Балалармен өткізілетін әңгімелер, отбасылық дәстүрлер туралы жобалар, рухани құндылықтарға арналған іс-шаралар осы бағытта тиімді нәтиже береді.

Қорытынды.

Отбасы – тұлға қалыптастырудың ең алғашқы әрі ең маңызды мектебі. Онда берілген тәрбие баланың бүкіл өміріне әсер етеді. Мектеп пен отбасының бірлігі, өзара түсіністік пен сенім тәрбиенің сапасын арттырады. Әрбір ата-ана мен педагогтың ортақ мақсаты – ел болашағын тәрбиелеу, яғни рухани бай, мәдениетті, ізгі ниетті ұрпақ қалыптастыру.

Отбасындағы сүйіспеншілік, жауапкершілік пен сыйластық – тәрбиенің негізі. Сондықтан “тәрбиенің ең тамаша мектебі – отбасы” деген қағида әрбір педагог пен ата-ананың өмірлік ұстанымына айналуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Қалиев С. Педагогика тарихы. – Алматы: Білім, 2010.
2. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2013.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – М., 1985.
4. Айтмамбетова Б. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Рауан, 1991.
5. Қоянбаев Ж. Б. Тәрбие теориясы. – Алматы: Мектеп, 2002.

ТӘРБИЕМЕН БЕРГЕН БІЛІМ – ӨЛШЕУІ ЖОҚ ҚАЗЫНА

Тоганбаева Карлыгаш Кахармановна

Түркістан облысы, Арыс қаласы

№1 Е. Молдабаев атындағы мектеп-интернат тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается неразрывная связь между воспитанием и образованием, а также значение нравственного и интеллектуального развития личности в условиях современного образования. Автор подчеркивает, что обучение без воспитания теряет свою гуманистическую сущность. Раскрываются основные принципы воспитания, направленные на формирование духовно богатой, морально устойчивой и творчески оживленной личности

Summary

The article examines the inseparable connection between education and upbringing, as well as the importance of moral and intellectual development of the individual in modern education. The author emphasizes that learning without upbringing loses its humanistic essence. The main principles of upbringing aimed at forming a spiritually rich, morally strong, and creatively thinking personality are revealed

Кіріспе.

Білім мен тәрбие – адам дамуының екі қанаты. Білім адамның ақыл-ойын жетілдірсе, тәрбие оның мінез-құлқын, рухани әлемін қалыптастырады. Сондықтан бұл екеуін бөліп қарауға болмайды. Ұлы педагог К.Д. Ушинский: «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» деген еді. Бұл сөздің мәні – тәрбие мен білімнің біртұтастығында.

Қазіргі таңда қоғамда технология қарқынды дамып, ақпарат көлемі ұлғайған сайын білім берудің мазмұны да жаңаруда. Алайда, қандай жаңа әдіс-тәсіл қолданылса да, тәрбиенің маңызын ештеңе алмастыра алмайды. Себебі тәрбие – жеке тұлғаның рухани және адамгершілік іргетасын қалыптастыратын басты фактор.

Тәрбие мен білімнің өзара байланысы.

Тәрбиесіз білім – тұлғаның жартылай дамуы. Ал тәрбиелі білім – саналы азамат қалыптастырудың жолы. Білім беру процесі тек ақпарат берумен шектелмей, баланың ішкі жан дүниесін, ойлау мәдениетін, мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Тәрбиенің негізгі мақсаты – баланың бойында рухани құндылықтарды, адамгершілік қасиеттерді, елжандылық пен жауапкершілікті қалыптастыру. Осы тұрғыда мұғалім мен тәрбиеші тек білім таратушы емес, сонымен қатар өмірлік бағыт беруші тұлға болуы тиіс.

Интернат жағдайында бұл міндет ерекше мәнге ие. Себебі балалардың көп бөлігі ата-анасынан алыста өмір сүреді, ал тәрбиешінің мейірімі мен қамқорлығы олардың тұлғалық дамуының негізгі тірегіне айналады.

Рухани-адамгершілік тәрбие – тұлға дамуының өзегі.

Рухани құндылықтар – кез келген тәрбиенің өзегі. Адамның бойындағы ізгілік, мейірімділік, сабырлылық, еңбексүйгіштік қасиеттер балалық шақтан қалыптасады. Тәрбиенің басты күші – үлгі. Тәрбиеші мен ата-ананың іс-әрекеті, сөйлеген сөзі, бір-біріне қарым-қатынасы – баланың бойына сіңетін өнеге.

Мектеп пен интернаттағы тәрбиелік іс-шаралар балалардың рухани әлемін байытып, ұлттық мәдениет пен дәстүрге құрмет сезімін оятады. Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен мақал-мәтелдері тәрбиенің сарқылмас қайнар көзі болып табылады.

Мысалы, “Жақсы сөз – жарым ырыс”, “Тәрбие – тал бесіктен басталады” деген даналық сөздер тәрбиенің мәнін айқын көрсетеді.

Тәрбиенің инновациялық тәсілдері.

Қазіргі заманда тәрбие процесінде инновациялық әдістерді қолдану маңызды. Олардың қатарында жобалық жұмыс, интерактивті ойындар, шығармашылық шеберханалар және тренингтер бар. Мұндай тәсілдер тәрбиеленушілердің қызығушылығын арттырып, өз ойын еркін жеткізуге, пікір алмасуға мүмкіндік береді.

Мысалы, «Менің болашағым – менің қолымда» атты жобалар арқылы балалар өз армандарын нақты мақсатқа айналдыруды үйренеді. Топтық тапсырмалар ұжымшылдық пен жауапкершілікті арттырады. Ал пікірталас сабақтары баланың логикалық және сыни ойлау қабілетін дамытады.

Сонымен қатар цифрлық ортада тәрбие жұмысын ұйымдастырудың да жаңа мүмкіндіктері бар. Цифрлық сторителлинг, онлайн-акция және бейнеролик арқылы тәрбиелік мазмұнды жеткізу – қазіргі педагогикадағы тиімді тәсілдердің бірі.

Тәрбиешінің тұлғалық рөлі.

Тәрбие процесінің табысты болуы тәрбиешінің кәсіби және рухани дайындығына тікелей байланысты. Тәрбиеші – балалардың рухани жетекшісі, сенімді досы және бағыт берушісі. Оның бойындағы мейірім, сабырлылық және әділдік қасиеттері тәрбиенің нәтижесін айқындайды.

Тәрбиеші әр балаға жеке тұлға ретінде қарап, оның бойындағы ерекше қасиеттерді дамытуы керек. Әр баланың жетістігін байқап, мадақтап, қиын сәтте қолдау көрсету – баланың өз-өзіне сенімін арттырады.

Қорытынды.

Тәрбиемен ұштасқан білім – адам өміріндегі ең құнды қазына. Тәрбиелі, білімді ұрпақ – ел болашағының кепілі. Бүгінгі тәрбиешілер мен ұстаздардың міндеті – білімді ғана емес, рухани бай, елжанды, адамгершілігі мол ұрпақ тәрбиелеу.

«Тәрбиемен берген білім – өлшеуі жоқ қазына» деген ойдың мәні осында. Себебі тәрбиесіз білім – бағыты жоқ кеме сияқты. Ал тәрбиемен бекітілген білім – адамды кемелдікке жеткізетін жарық жол.

Әдебиеттер:

1. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2013.
2. Қалиев С. Педагогика тарихы. – Алматы: Білім, 2010.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – М., 1985.
4. Айтмамбетова Б. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Рауан, 1991.
5. Қоянбаев Ж. Б. Тәрбие теориясы. – Алматы: Мектеп, 2002.

КИБЕРГИГИЕНА – ЖАҢА ЗАМАН ТАЛАБЫ

Орынбаева Куралай Нурғалиевна

Шымкент қаласы, Батырбек Өтеп атындағы мамандандырылған «Өнер» мектеп-интернатының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается актуальность формирования кибергигиенических навыков у подрастающего поколения. Автор отмечает, что цифровая грамотность и безопасное поведение в интернете стали важной частью современной культуры. Раскрываются основные аспекты кибергигиены, её влияние на развитие личности и роль педагога в формировании ответственного цифрового поведения учащихся

Summary

The article discusses the relevance of developing cyber hygiene skills among the younger generation. The author emphasizes that digital literacy and safe online behavior have become an essential part of modern culture. The main aspects of cyber hygiene, its impact on personality development, and the teacher's role in forming responsible digital behavior among students are analyzed

Кіріспе.

Қазіргі заманда ақпараттық технологиялар адамның өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Интернет, әлеуметтік желілер, мобильді қосымшалар мен онлайн-платформалар арқылы адамдар білім алады, жұмыс істейді, қарым-қатынас жасайды. Алайда бұл мүмкіндіктермен қатар қауіптер де көбейді. Сол себепті «кибергигиена» ұғымы қазіргі заман талабына сай өзекті тақырыптардың біріне айналды.

Кибергигиена – бұл адамның ақпараттық кеңістіктегі қауіпсіз мінез-құлқы мен өзін қорғау дағдыларын қамтитын мәдениет. Ол тек техникалық біліммен шектелмейді, сонымен бірге жеке жауапкершілік пен моральдық ұстанымдарды да қалыптастырады.

Кибергигиенаның мәні мен маңызы.

Кибергигиена ұғымы медицинадағы жеке гигиена түсінігіне ұқсас. Егер жеке гигиена адамның физикалық саулығын сақтауға бағытталса, кибергигиена адамның ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Бұл ұғымға жеке деректерді қорғау, әлеуметтік желілерде этикалық қатынас орнату, кибербуллингтің алдын алу және фейк ақпараттарды ажырата білу дағдылары кіреді.

Жасөспірімдердің интернеттегі белсенділігі жоғары болған сайын, олардың түрлі қауіпті контентке ұшырау ықтималдығы да артады. Сондықтан мектеп қабырғасында кибергигиена ережелерін үйрету маңызды. Мұндай білім балаларға өздерінің және өзгелердің қауіпсіздігін сақтауға көмектеседі.

Оқушылар арасында кибергигиенаны қалыптастыру жолдары.

Оқушыларға кибергигиенаны үйрету тек ақпарат беру емес, практикалық дағды қалыптастыруды да қамтиды. Мұғалім мен тәрбиеші оқушыларға интернеттегі мінез-құлықтың мәдени үлгісін көрсетуі тиіс.

Біріншіден, балаларға өздерінің жеке деректерін (аты-жөні, мекенжайы, құпиясөзі) бөтен адамдарға беруге болмайтынын түсіндіру қажет. Екіншіден, интернеттегі ақпараттың бәріне бірдей сенуге болмайтынын, тек ресми және сенімді дереккөздерге сүйену керектігін үйрету маңызды. Үшіншіден, желідегі әдеп нормаларын сақтау мәдениетін қалыптастыру қажет. Мысалы, пікір жазғанда әдепсіз сөз қолданбау, басқа адамның жеке өміріне құрметпен қарау.

Интернат жағдайында кибергигиенаны дамыту үшін арнайы сабақтар, тренингтер және шығармашылық жобалар ұйымдастыру тиімді. Мысалы, «Қауіпсіз интернет апталығы», «Сен және ақпараттық әлем» атты іс-шаралар балалардың қызығушылығын арттырып, білімдерін тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Киберқауіптер және олардың алдын алу.

Интернеттегі ең жиі кездесетін қауіптер – кибербуллинг, фишинг, зиянды бағдарламалар, жалған ақпарат және әлеуметтік инженерия. Бұл қауіптерден қорғану үшін оқушыларға нақты тәжірибелік кеңестер беру қажет.

Мысалы, белгісіз сілтемелерге өтпеу, күмәнді хабарламаларды ашпау, антивирустық бағдарламаларды уақытылы жаңартып отыру, әлеуметтік желілердегі жеке парақшаны дұрыс баптау сияқты әрекеттер баланың қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

Сондай-ақ тәрбиешілер ата-аналармен бірлесе отырып, балалардың интернеттегі белсенділігін бақылап, сандық мәдениетке қатысты түсіндірме жұмыстарын жүргізуі тиіс.

Педагогтың рөлі.

Педагогтың міндеті – баланы ақпараттық әлемде адаспай, өзіне сенімді әрі жауапты болуға үйрету. Ол үшін мұғалімнің өзі де цифрлық құзыреттілікке ие болуы қажет. Тәрбиешілер мен ұстаздар оқушыларға кибергигиенаның практикалық маңызын түсіндіріп, нақты мысалдар арқылы ақпараттық сауаттылықты арттыруы керек.

Сабақтар мен тәрбиелік іс-шараларда «цифрлық із» ұғымы, интернет этикасы, киберқауіпсіздік тақырыптарын жүйелі түрде қамту балаларды ақпараттық қоғамда қауіпсіз өмір сүруге бейімдейді.

Қорытынды.

Кибергигиена – жаңа дәуірдің маңызды мәдениеті. Ол жас ұрпақтың саналы, жауапты және қауіпсіз цифрлық мінез-құлқын қалыптастырудың басты шарты. Балаларға интернетті тиімді әрі қауіпсіз қолдануды үйрету – тәрбие мен білім беру жүйесінің жаңа міндеті.

Тәрбиешінің басты мақсаты – ақпараттық технологияны игерген, сонымен бірге рухани бай және адамгершілігі жоғары тұлға тәрбиелеу. Себебі саналы ұрпақ – елдің қауіпсіз болашағының кепілі.

Әдебиеттер:

1. Әбиев Ж., Бабаев С. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2013.
2. Қоянбаев Ж. Б. Тәрбие теориясы. – Алматы: Мектеп, 2002.
3. Назарбаев Н. Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
4. Цифрлық Қазақстан мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2018.
5. Тулегенова Г. Информационная безопасность детей в цифровую эпоху. – Алматы, 2021.

ОТБАСЫМЕН СЕРІКТЕСТІК – ТАБЫСТЫ ТӘРБИЕНІҢ КЕПІЛІ**Абайдуллаева Ақсәуле Оразханқызы**

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК тәрбиешісі

Түйін

Бұл мақалада отбасы мен білім беру ұйымының серіктестігі баланың тұлғалық дамуы мен табысты тәрбиесіне әсер ететін басты фактор ретінде қарастырылады. Отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу формалары, бірлескен жұмыс принциптері, ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттырудың жолдары талданады. Мақалада педагог пен ата-ана арасындағы сенім, ынтымақтастық, жауапкершілік ұғымдарына ерекше назар аударылып, тиімді серіктестікті ұйымдастырудың заманауи үлгілері ұсынылады. Сонымен қатар, баланы тәрбиелеуде ортақ құндылықтар мен мақсаттардың рөлі айқындалады.

Резюме

В статье рассматривается сотрудничество семьи и образовательного учреждения как ключевой фактор успешного воспитания и личностного развития ребёнка. Анализируются формы взаимодействия родителей и педагогов, принципы совместной работы, пути повышения педагогической культуры родителей. Особое внимание уделяется вопросам доверия, ответственности

и партнёрства между школой и семьёй, а также современным моделям эффективного сотрудничества.

Summary

This article examines family-school partnership as a key factor in a child's successful upbringing and personal development. It analyzes the forms of interaction between parents and educators, principles of joint work, and methods for enhancing parents' pedagogical awareness. Special attention is given to mutual trust, shared responsibility, and modern models of effective cooperation between families and educational institutions.

Кіріспе.

Бала тәрбиесі – қоғам дамуының өзегі, ұлт болашағының кепілі. Әрбір жеке тұлғаның қалыптасуында отбасы мен мектептің ықпалы айрықша. Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты мақсаты – өмірлік құндылықтарға сүйенетін, әлеуметтік белсенді, шығармашыл тұлға тәрбиелеу. Мұндай нәтижеге жету тек мектептің немесе отбасының жеке күш-жігерімен емес, олардың ынтымақтастығы мен серіктестігі арқылы жүзеге асады.

Отбасы – баланың алғашқы әлеуметтік ортасы, ал мектеп – оның тұлғалық дамуын бағыттаушы білім ордасы. Екі институттың бір-бірімен өзара байланысы неғұрлым берік болса, бала тәрбиесінің нәтижелілігі соғұрлым жоғары болады. Сондықтан педагог пен ата-ана арасындағы серіктестік – табысты тәрбиенің негізі.

1. Отбасы тәрбиесінің әлеуметтік-педагогикалық маңызы.

Отбасы – баланың алғашқы өмір мектебі, тұлғалық қасиеттердің бастауы. Отбасындағы жылулық, сүйіспеншілік, өзара сыйластық пен түсіністік баланың ішкі әлемін қалыптастырады. Ата-ана үлгісі арқылы бала қоғамдағы мінез-құлық нормаларын, қарым-қатынас мәдениетін, жауапкершілік сезімін меңгереді.

Педагогикада отбасы тәрбиесі баланың адамгершілік, еңбек, эстетикалық, зияткерлік және физикалық дамуының негізі деп саналады. Ы. Алтынсарин, А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, Ш. Құдайбердиев еңбектерінде отбасылық тәрбиенің ұлттық негіздері кеңінен сипатталған.

Қазіргі заманда ата-ананың педагогикалық мәдениеті мен бала тәрбиесіне жауапкершілігін арттыру қоғамның маңызды мәселесіне айналды.

2. Отбасы мен мектеп серіктестігінің мәні.

Мектеп пен отбасы серіктестігі – екі тараптың бала тәрбиесі жолындағы бірлескен әрекеті. Бұл өзара түсіністікке, сенімге және ортақ мақсаттарға сүйенеді.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, ата-аналар мектеп өміріне белсенді қатысқанда оқушылардың үлгерімі мен тәртібі жақсарады, мектеп пен отбасы арасындағы сенім артады, бала өзін бағалы және маңызды сезінеді, мұғалім мен ата-ана арасындағы байланыс тұрақты болады.

Отбасы мен мектептің серіктестігі үш бағытта жүреді: ақпараттық байланыс, ұйымдастырушылық өзара іс-қимыл және психологиялық-педагогикалық қолдау.

3. Серіктестіктің негізгі принциптері.

Өзара сенім мен сыйластық. Мұғалім мен ата-ана бір-бірінің пікірін құрметтеп, баланың мүддесін алдыңғы орынға қоюы тиіс.

Бірлескен жауапкершілік. Бала тәрбиесі – тек мектептің немесе ата-ананың ғана емес, екі жақтың ортақ міндеті.

Ашықтық және қолжетімділік. Ақпарат алмасу тұрақты болуы қажет.

Ынталандыру және қолдау. Ата-аналарды белсенділікке тарту үшін мотивациялық іс-шаралар ұйымдастырылады.

Дамытушылық бағыт. Әр кездесудің мақсаты – баланың дамуына жағдай жасау.

4. Отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекет формалары.

Серіктестіктің тиімді формаларына ата-аналар жиналысы мен конференциялар, ата-аналар университеті, психологиялық кеңес беру, бірлескен мәдени және спорттық іс-шаралар, «Ашық есік күндері» мен электрондық байланыс жүйелері жатады.

Мысалы, «Отбасылық спорт күні», «Ата-аналар мен балалар шығармашылық фестивалі» сияқты жобалар ата-ана мен баланың өзара қарым-қатынасын нығайтады. Қазіргі уақытта ата-аналар жиналыстары онлайн форматта да өткізіліп, уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді.

5. Ата-ананың педагогикалық мәдениетін арттыру жолдары.

Ата-ананың педагогикалық мәдениеті – оның бала тәрбиесі жөніндегі білім, білік, дағдысының жиынтығы.

Мектеп мұғалімдері мен психологтары ата-аналардың мәдениетін арттыру үшін тәрбие бойынша тақырыптық семинарлар мен дәрістер өткізеді, педагогикалық әдебиеттер ұсынады, тренингтер мен сұхбаттар ұйымдастырады, ата-аналар клубтарын құрады.

Педагогикалық мәдениеті жоғары ата-ана баламен тиімді қарым-қатынас орнатып, мектеппен серіктестік орнатуға бейім келеді.

6. Мұғалімнің рөлі мен кәсіби жауапкершілігі.

Мұғалім – ата-ана мен баланың арасындағы рухани көпір. Оның міндеті тек білім беру емес, ата-анамен ашық қарым-қатынас орнатып, баланың тұлғалық дамуына жағдай жасау.

Мұғалім ата-аналармен жұмыс барысында әр отбасына жеке көзқараспен қарап, қиындықтар туындағанда кеңес беріп, жетістіктерді бөлісіп, ата-ананы мадақтай білуі тиіс. Кәсіби біліктілігі жоғары мұғалім серіктестік мәдениеттің үлгісі бола алады.

7. Серіктестіктің психологиялық аспектілері.

Бала тәрбиесінде эмоциялық жайлылық пен өзара түсіністік маңызды. Егер ата-ана мен мұғалім арасында шиеленіс болса, ол баланың психикасына кері әсер етеді. Сондықтан серіктестіктің психологиялық тетіктері – сенім, қолдау, жылы қарым-қатынас және жағымды мотивация.

Мұғалім ата-аналармен сөйлескенде «мен – сен» емес, «біз» ұстанымын қолдануы қажет.

8. Отбасымен серіктестіктегі инновациялық тәжірибелер.

Қазіргі мектептерде ата-аналар қауымдастығы мен қамқоршылық кеңестері белсенді жұмыс істейді.

Инновациялық үлгілер ретінде «Отбасы және мектеп» жобалық кеңсесі, ата-аналардың педагогикалық стартаптары, онлайн-платформалардағы ата-аналар форумдары, «Мектеп–отбасы–қоғам» үштік серіктестік моделі қарастырылады.

Бұл тәжірибелер оқушылардың әлеуметтік белсенділігін, отбасылық құндылықтарды нығайтуға ықпал етеді.

9. Серіктестіктің тиімділігін бағалау.

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығының нәтижесі мына көрсеткіштер арқылы анықталады: оқушылардың тәртібі мен үлгерімінің артуы, ата-аналардың мектеп өміріне қатысу деңгейі, ата-аналардың кері байланыс белсенділігі, оқушылардың эмоционалдық қанағаттануы.

Бағалау сауалнамалар, мониторинг және бақылау арқылы жүргізіледі.

10. Қиындықтар және оларды шешу жолдары.

Негізгі қиындықтарға ата-аналардың уақыт тапшылығы, педагог пен ата-ана арасындағы сенімнің әлсіздігі, кей отбасылардың әлеуметтік жағдайының төмендігі және педагогикалық білімнің жетіспеушілігі жатады.

Шешу жолдары ретінде икемді байланыс түрлерін енгізу, педагогикалық мәдениетті арттыру бойынша семинарлар өткізу, ата-аналарды мектеп жобаларына тарту және әлеуметтік-психологиялық қолдау көрсету ұсынылады.

11. Ұлттық құндылықтарға негізделген серіктестік.

Қазақ отбасылық тәрбиесі ізгілікке, үлкенге құрмет, кішіге ізет қағидаларына сүйенеді. Мұғалім мен ата-ана осы құндылықтарды дәріптеу арқылы баланың бойында адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады.

«Бала – елдің болашағы» қағидасы негізінде тәрбиеленген ұрпақ отбасылық және қоғамдық жауапкершілікті түсінеді.

12. Практикалық ұсыныстар.

Мектептерде «Отбасы апталығын» өткізу, ата-аналар мен мұғалімдерге арналған психологиялық тренингтер ұйымдастыру, электрондық ата-аналар клубын құру, «Жылдың үздік отбасылық жобасы» байқауын өткізу, ата-аналарды мектеп кеңесіне тарту арқылы басқару мәдениетін дамыту ұсынылады.

13. Қорытынды.

Отбасы мен мектеп арасындағы серіктестік – баланың үйлесімді дамуы мен табысты тәрбиесінің кепілі. Бұл серіктестік өзара сенімге, сыйластыққа және ортақ мақсатқа негізделуі тиіс.

Ата-ана мен педагогтың бір бағыттағы жұмысы ғана балаға мейірім, қолдау, шабыт береді. Серіктестік мәдениеті қалыптасқан қоғамда тәрбиенің сапасы да, білімнің деңгейі де жоғары болады.

Бала – ата-ананың үміті, мұғалімнің еңбегінің жемісі. Сондықтан отбасы мен мектептің өзара ынтымақтастығы – елдің жарқын болашағына жол ашады.

Литературы.

1. Алтынсарин Ы. «Тәрбие туралы ойлар». – Алматы: Білім, 2018.
2. Байтұрсынұлы А. «Мектеп және отбасы тәрбиесі». – Алматы: Ана тілі, 2020.
3. Құдайбергенова Г.А. «Тұлға тәрбиесіндегі отбасының рөлі». – Алматы: Рауан, 2021.
4. Балкенова Ш. «Мектеп пен отбасының серіктестігі». – Педагогика журналы, №3, 2022.
5. Әбдіғали М. «Психологиялық-педагогикалық серіктестік негіздері». – Астана: НЗМ баспасы, 2023.
6. Ust.kz – «Ата-анамен жұмыс жүйесі». – 2024.
7. Bilimger.kz – «Отбасы және мектеп ынтымақтастығы». – 2024.
8. UNESCO. «Family-School Partnership for 21st Century Education». – Paris, 2022.
9. ҚР БҒМ. «Ата-аналармен серіктестік туралы нұсқаулық». – Астана, 2023.
10. Тұрғынбаева Б. «Бала тәрбиесіндегі ұлттық құндылықтар». – Алматы, 2021.

БАЛАНЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНДЕ ТӘРБИЕШІНІҢ РӨЛІ

Абилдаева Айша Айжоловна

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК тәрбиешісі

Түйін

Бұл мақалада баланың әлеуметтену процесінде мектепке дейінгі ұйымдар мен топтарында тәрбиешінің алатын рөлі жан-жақты қарастырылады. Әлеуметтену ұғымының мәні, баланың әлеуметтік дағдыларының қалыптасу жолдары, тәрбиешінің балалармен өзара әрекеттесудегі басым бағыттары мен әдістері талданады. Сонымен қатар, тәрбиешінің жеке тұлғалық қасиеттері, кәсіби дайындық деңгейі және педагогикалық ортадағы ықпалы арқылы баланың әлеуметтік ортасына интеграциялануының механизмдері ашылады. Мақалада қазіргі заман талабына сай тәрбиешіге қойылатын талаптар мен практикалық ұсыныстар ұсынылды.

Резюме

В данной статье рассматривается роль педагога-воспитателя в процессе социализации ребёнка в дошкольной образовательной среде. Раскрываются понятие социализации, пути формирования социальных навыков ребёнка, приоритетные направления и методы взаимодействия воспитателя с

детьми. Также анализируется влияние личностных качеств воспитателя, уровень его профессиональной подготовки и педагогическая среда на механизм интеграции ребёнка в социальное окружение. Представлены современные требования к воспитателю и практические рекомендации.

Summary

This article examines the role of the preschool educator in the child's socialization process. It explores the meaning of socialization, the pathways to developing a child's social skills, and the key directions and methods of the educator's interaction with children. The study also analyses how the educator's personal qualities, professional competence, and the pedagogical environment influence the mechanism of a child's integration into social surroundings. Contemporary requirements for educators and practical recommendations are provided.

Кіріспе

Әлеуметтену – баланың қоғамдағы адам ретінде қалыптасуының маңызды кезеңі. Бұл процесс арқылы бала қоғамдық мәдениетті, әдеп-көңіл қарым-қатынасты, топшілік нормалар мен ережелерді меңгереді. Баланың әлеуметтенуі мектепке дейінгі, мектептік, отбасы және басқа да әлеуметтік ортада жүреді. Тәрбиелеуші (тәрбиеші) сол ортада баланың дамуына бағыткер, қолдаушы және үлгі болушы болып табылады. Тәрбиешінің іс-әрекеті баланың адамгершілік, әлеуметтік, шығармашылық дағдыларының қалыптасуына әсер етеді. Сондықтан баланың әлеуметтенуінде тәрбиешінің рөлі ерекше маңызға ие.

1. Әлеуметтену ұғымы және оның мәні

Әлеуметтену – адамның жеке тұлға ретінде қоғамға белсенді қатысуға дайындалу кезеңі. Ол баланың өзінің әлеуметтік орнын тануы, қоғамдық нормалар мен құндылықтарды игеруі, қарым-қатынас дағдыларын дамытуы арқылы жүреді. Әлеуметтенудің негізгі компоненттері: әлеуметтік дағдылар, өзін-өзі басқару, топта жұмыс істеу, басқа адамдармен қарым-қатынас жасау. Зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік өзара әрекеттестіктің бұзылуы, өзіне сенімсіздік, дербестік пен әлеуметтік ұйымшылдықтың төмендігі балада әлеуметтену мәселелеріне әкеледі.

2. Баланың әлеуметтену процесіндегі тәрбиешінің рөлінің жалпы сипаттамасы

Тәрбиеші – баланың әлеуметтену процесіне тікелей араласатын маман. Ол балалармен қарым-қатынас жасап, олардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Тәрбиеші баланың өзін-өзі бағалауын жоғарылатуға, әрекет пен сезімге жауапты болуға үйретеді. Сонымен бірге, тәрбиелеуші балаларды ортаға енгізу, топтық ынтымақтастыққа баулу, өзара сыйластықты, тыңдауды, пікір алмасуды меңгерту міндеттерін атқарады.

3. Тәрбиешінің әлеуметтену процесіндегі нақты функциялары

1. **Әлеуметтік дағдыларды дамыту.** Тәрбиеші балаларға топта бірге әрекет етуге (ойын, іс-әрекет) мүмкіндік жасайды, олардың пікірін білдіруге, ортаға араласуға жағдай жасайды.

2. **Өзін-өзі басқару және өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру.** Балаларға өз әрекеттерін бақылауға, қателігін түсінуге, жетістігін бағалауға көмектеседі.

3. **Құндылықтарды беру және үлгі болу.** Тәрбиешінің жеке тұлғалық қасиеттері (әдептілік, мәдениеттілік, сыйластық) балалар үшін үлгі болып табылады. Балалар тәрбиешінің сөзінен, іс-әрекетінен үлгі алады.

4. **Қарым-қатынас орнату және әлеуметтік ортаға адаптация.** Тәрбиеші баланың топқа, ортаға сіңісуіне көмектеседі, оның достармен, ересектермен қарым-қатынасын дамыту жолында бағыт береді.

5. **Оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру.** Тәрбиеші балалардың күнделікті іс-әрекеттерін ұйымдастырады: оқу, ойын, демалыс, топтық әрі жеке іс-әрекеттер арқылы әлеуметтену жағдайларын қалыптастырады.

4. Тәрбиешінің әлеуметтік ортадағы ықпалы

Баланың әлеуметтенуі көбінесе отбасы, мектеп, балабақша орталарында жүреді. Тәрбиеші балаға әлеуметтік ортада өзін-өзі ұстауға, құрдастарымен және ересектермен өзара

әрекеттесуге үйретеді. Мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиешінің бала мен қоғам арасындағы көпір қызметін атқаратындығы атап өтіледі. Тәрбиеші балалардың әлеуметтік белсенділігіне ықпал ете отырып, олардың қоғамда өз орнын табуына көмектеседі.

5. Тәрбиешінің кәсіби және тұлғалық талаптары

Тәрбиешінің кәсіби біліктілігі маңызды: балалар тәрбиелеу мен оқыту мазмұнын, әдіс-тәсілдерін білуі; балалармен қарым-қатынаста мәдениетті, теңгерімді болуы; инновациялық технологияларды қолдана алуы қажет. Сондай-ақ, тәрбиеші баланы сүю мен қадірлей білу қасиетіне ие болуы тиіс. Өз бойында сабырлылық, байыпты сөйлесу, мысал болу дағдылары болуы керек, өйткені бала еліктеуші.

6. Баланың әлеуметтенуінде тәрбиешінің қолданысындағы әдіс-тәсілдер

- Топтық ойындар мен бірлескен іс-әрекеттер арқылы баланы топ ішінде ұжымдық қарым-қатынасқа тарту.
- Диалог, әңгімелесу, рефлексия әдістері арқылы өз ойын жеткізуге, басқаны тыңдауға үйрету.
- Қиял мен шығармашылыққа негізделген жұмыстар арқылы баланың өзін білдіруіне жағдай жасау.
- Эмоционалдық қолдау: балаға өз сезімдерін білдіруге мүмкіндік беру, оларды дұрыс бағыттауға көмектесу.
- Үлгі арқылы әсер ету: тәрбиешінің күнделікті іс-әрекеті мен қарым-қатынасы балаларға үлгі болады.

7. Қиындықтар мен шешу жолдары

Балалардың әлеуметтенуінде кездесетін қиындықтар: топқа сіңісуде, өз пікірін білдіруде, басқалармен әрекеттесуде кейбір балаларда қиындықтар туындайды. Бұл жағдайларда тәрбиеші келесі жолдарды қолдануы мүмкін: жеке жұмыс ұйымдастыру, инклюзивті тәсілді енгізу, әр баланың мүмкіндіктерін ескере отырып жағдай жасау.

8. Практикалық ұсыныстар

- Тәрбиеші топтағы әр баланың мінез-құлқы, машығы, қызығушылығы бойынша мәліметтер жинап отыруы керек.
- Балаларға топтық және жеке іс-әрекеттерде тең мүмкіндік беру; әр баланың өзімен жұмыс жасауына жағдай жасау.
- Ата-аналармен тығыз байланыс орнату; баланың әлеуметтенуін қамтамасыз етуде отбасы мен ұйым бірлесіп жұмыс істеуі қажет.
- Топ ішінде әлеуметтік дағдыларды меңгете алатын ойындар мен жаттығулар жүйесін тұрақты түрде өткізу.
- Өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыру үшін баланың жетістігін мадақтап, қателігін түзету жолдарын бірлесіп іздеу.
- Өз кәсіби деңгейін дамыту: педагогикалық әдебиеттерді оқу, жаңашыл әдістерді меңгеру, рефлексия жасау.

9. Қорытынды

Баланың әлеуметтену процесінде тәрбиешінің рөлі шешуші болып табылады. Тәрбиеші баланы қоғамға, топқа, әлеуметтік ортаға дайындайтын, оның әлеуметпен үйлесімді қатынас орнатуын қамтамасыз ететін тұлға. Оның кәсіби дайындығы, тұлғалық қасиеттері, қолданатын әдіс-тәсілдері балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда маңызды фактор болып табылады. Сондықтан тәрбиеші мамандығын жоғары бағалап, оған қойылатын талаптарды күшейту бүгінгі қоғамның маңызды міндеті болып қала береді.

Литературы.

1. Жумагулова Л. Бала тұлғасын дамытудағы тәрбиешінің рөлі. — Республикалық білім порталы, 2024.
2. Бакиева У. А. Балабақшадағы тәрбиешінің рөлі. — Алматы, 2025.

3. «Балабақша тәрбиешісінің адам өміріндегі рөлі». — Balabaksha.kz, 2018.
4. «Балаларды әлеуметтендіру». — Stud.kz, 2025.
5. «Мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту мен тәрбиелеудегі заманауи педагогтің рөлі». — Ust.kz, 2025.

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

Бейсенбекова Нұрсая Есенгелдіқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК тәрбиешісі

Түйін

Бұл мақалада мектепке дейінгі және бастауыш жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамытудың инновациялық тәсілдері қарастырылады. Баланың тілдік қабілеттерін қалыптастыруда заманауи педагогикалық технологиялардың, арт-терапиялық әдістердің, ойын элементтерінің және цифрлық құралдардың маңызы ашылады. Зерттеу барысында сөйлеу мәдениетін дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдер жүйеленіп, педагогтың кәсіби құзыреттілігінің рөлі талданады. Мақаланың нәтижесі балалардың коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін дамытуға арналған тиімді инновациялық жолдарды ұсынады.

Резюме

В статье рассматриваются инновационные методы развития речевых навыков у детей дошкольного и младшего школьного возраста. Автор раскрывает роль современных педагогических технологий, цифровых средств, арт-терапии и игровых методов в формировании коммуникативной компетенции. В работе систематизированы подходы, направленные на развитие творческого и речевого потенциала ребёнка, а также определена роль педагога в реализации инновационных практик.

Summary

This article examines innovative methods for developing speech skills in preschool and early primary school children. The author discusses the role of modern pedagogical technologies, digital tools, art therapy, and play-based approaches in fostering communicative competence. The paper systematizes methods that enhance children's creative and linguistic potential and defines the educator's role in implementing innovative practices.

Кіріспе.

Қазіргі заманда білім беру жүйесі жаһандық өзгерістерге сай жаңарып келеді. Тұлғаның дамуы мен әлеуметтенуінің басты көрсеткіші — оның тілдік және коммуникативтік құзыреттілігі. Сөйлеу — адамның танымдық белсенділігінің, ойлау мен қиялдың, шығармашылықтың және әлеуметтік қатынастың негізгі тетігі.

Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру ұйымдарында балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту — білім берудің үздіксіз жүйесіндегі алғашқы әрі ең маңызды кезең. Себебі дәл осы уақытта баланың фонематикалық естуі, сөздік қоры, грамматикалық құрылымдары мен дыбыстық мәдениеті қалыптасады.

Инновациялық тәсілдер бұл үдерісті жандандырып, баланың сөйлеу белсенділігін арттырады. Дәстүрлі жаттығулардан бөлек, қазіргі педагогикада шығармашылық, ойын, цифрлық және эмоционалдық құралдар негізінде тіл дамыту жүзеге асырылады. Мұндай тәсілдер баланы пассив тыңдаушы емес, белсенді коммуникатор ретінде қалыптастырады.

1. Балалар сөйлеуінің психологиялық-педагогикалық негіздері.

Сөйлеу дағдысының дамуы баланың ойлау, қабылдау, есте сақтау және эмоциялық дамуына тікелей байланысты. Л. С. Выготский мен А. А. Леонтьев еңбектерінде тілдің дамуы — баланың әлеуметтік қарым-қатынас тәжірибесін игеру процесі ретінде сипатталған. Сөйлеу

әрекеті баланың өзін-өзі тануына, қоршаған әлемді түсінуіне және өзін сол әлемнің бір бөлігі ретінде сезінуіне мүмкіндік береді.

Сөйлеуді дамыту үш негізгі бағытта жүзеге асады:

1. **Фонетикалық даму** – дыбыстарды дұрыс айту, сөздің дыбыстық мәдениетін қалыптастыру;
2. **Лексикалық даму** – сөздік қорды кеңейту, мағыналық байланыстарды түсіну;
3. **Грамматикалық және коммуникативтік даму** – сөйлем құрау, өз ойын жүйелі жеткізу, сұрақтарға жауап беру және диалог жүргізу.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, сөйлеуді дамытуда баланың жас ерекшелігіне сай әдістер мен инновациялық технологияларды тиімді қолдану шешуші рөл атқарады.

2. Сөйлеу дағдыларын дамытудың инновациялық тәсілдері.

2.1. Ойын технологиясы.

Балалар үшін ойын – табиғи үйрену тәсілі. Коммуникативтік ойындар сөйлеу белсенділігін арттырып, сөздік қорды қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, «Телефон», «Саяхат», «Дүкен» сияқты рөлдік ойындарда бала диалог құруға, тыңдауға және жауап беруге үйренеді.

Ойын технологиясы балаларды еркін сөйлеуге, логикалық ойлауға, импровизация жасауға жетелейді.

2.2. Сторителлинг әдісі (Storytelling).

Бұл әдіс арқылы бала оқиға ойлап тауып, оны әңгімелеу арқылы сөйлеу қабілетін дамытады. Мысалы, «Ертегі ойлап тап», «Сурет бойынша әңгіме құрастыр» сияқты тапсырмалар баланың шығармашылық ойлауын белсендіреді.

Сторителлинг баланың эмоционалды интеллектісін дамытады және тілдік материалды контексте қолдануға мүмкіндік береді.

2.3. Арт-терапия элементтері.

Сурет салу, мүсіндеу, музыка тыңдау немесе сахналық көрініс көрсету арқылы сөйлеу белсенділігін арттыру – сөйлеуді дамытудың заманауи жолдарының бірі. Арт-терапия баланың ішкі сезімін сөзге айналдыруға көмектеседі, тілдің эмоционалдық реңкін байытады.

Мысалы, бала сурет салғаннан кейін өз жұмысын сипаттайды, бұл — өз ойын сөйлеу арқылы жеткізудің табиғи формасы.

2.4. Цифрлық технологиялар.

Қазіргі балалардың танымдық ерекшелігі — визуалды және мультимедиялық ақпаратты тез қабылдауында. Осыған орай, мультимедиялық жаттығулар, интерактивті тақта, аудио-видео материалдар, онлайн тіл дамыту ойындары жиі қолданылады.

Мысалы, “*LearningApps*”, “*Quizizz*”, “*Kahoot*” платформалары арқылы сөйлеу жаттығулары, суретке сәйкес әңгіме құрастыру, дыбысты тану тапсырмалары орындалады.

2.5. Жобалық әдіс.

Жобалық әрекет барысында бала зерттеу жүргізіп, топпен жұмыс істеп, нәтижесін ауызша ұсынады. Мысалы, «Менің отбасым», «Менің қалам», «Табиғатты сүйемін» сияқты жобалар арқылы бала ақпарат жинап, оны сөйлеу арқылы жеткізеді.

Бұл әдіс балаларды қоғамдық сөйлеуге, өз ойын жүйелеуге және өз еңбегін таныстыруға үйретеді.

3. Педагогтың рөлі және кәсіби құзыреттілігі.

Инновациялық әдістерді сәтті енгізу педагогтың кәсіби даярлығына байланысты. Тәрбиеші дәстүрлі оқытушы емес, **фасилитатор** (бағыт беруші) рөлін атқаруы тиіс. Ол баланың тілдік белсенділігін ынталандырып, зерттеу мен ойлауға мүмкіндік береді.

Педагогтың сөйлеу мәдениеті мен үлгісі де өте маңызды. Балалар ересектердің сөйлеуін еліктеу арқылы үйренеді. Сондықтан тәрбиешінің тілдік дәлдігі, дауыс ырғағы, сөздік қоры – баланың тіл дамуына тікелей ықпал етеді.

4. Практикалық мысалдар.

- «Сиқырлы қорап» ойыны: Қорап ішінен ойыншық алып, оны сипаттау.
 - «Қиял әлеміне саяхат»: Балалар суретке қарап, ортақ ертегі құрастырады.
 - «Кішкентай журналист»: Бір-бірінен сұхбат алу, нәтижесін баяндау.
 - «Бір сурет — бір әңгіме»: Арт-терапия және сторителлингтің біріктірілген түрі.
 - «Кітап құрастырамыз»: Топпен шағын иллюстрацияланған ертегі кітап жасау.
- Бұл жұмыстар балалардың сөздік қорын байытып, сөйлеу сенімділігін арттырады.

5. Қорытынды.

Инновациялық технологияларды қолдану балалардың сөйлеу қабілетін дамытуда үлкен мүмкіндік береді. Интерактивті, ойын, жобалық және арт-терапиялық тәсілдер сөйлеуді үйрену процесін қызықты әрі нәтижелі етеді.

Тіл дамытуда басты рөл педагогтың кәсіби құзыреттілігінде. Ол баланың тілдік белсенділігін ынталандырып, әр балаға жеке тәсіл қолдануы қажет. Сонымен қатар ата-анамен серіктестік те маңызды фактор болып табылады.

Қорытындылай келе, инновациялық тәсілдер – балалардың сөйлеу мәдениетін дамытудың заманауи және тиімді бағыты. Мұндай тәсілдер арқылы өскелең ұрпақ өз ойын еркін жеткізе алатын, сауатты және шығармашыл тұлға болып қалыптасады.

Әдебиеттер.

1. Қазақстан Республикасы Білім туралы заңы. — Астана, 2023.
 2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты*. — Астана, 2022.
 3. Қалиева Н. Б. *Балалардың сөйлеу тілін дамыту әдістемесі*. — Алматы: Фолиант, 2020.
 4. Әбдіқалықова Г. Т. *Мектепке дейінгі білім беру педагогикасы*. — Алматы: Рауан, 2021.
 5. Тұрғынбаева Б. А. *Шығармашылық тұлғаны дамыту мәселелері*. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.
 6. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. — Москва: Педагогика, 2018.
 7. Леонтьев А. А. *Психоллингвистика*. — Москва: Наука, 2020.
 8. Bruner, J. (2010). *Acts of Meaning*. — Harvard University Press.
 9. Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. (2019). *Games for Language Learning*. — Cambridge University Press.
 10. Maley, A. & Duff, A. (2018). *Drama Techniques in Language Learning*. — Oxford University Press.
 11. Sousa, D. A. (2016). *How the Brain Learns Language*. — Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
 12. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. — London: Pearson.
 13. Nurzhanova, A. (2024). *Digital Tools for Speech Development in Preschool Education*. — Journal of Early Learning Studies, 12(3), 88–95.
 14. UNESCO. (2020). *Learning to Speak and Communicate in Early Childhood*. — Paris: UNESCO Publishing.
 15. Сапарбекова Ш. К. *Мектепке дейінгі білім беруде инновациялық технологиялар*. — Шымкент: Тұран, 2021.
 16. Абишева А. К. *Балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудағы заманауи әдістер*. // Педагогика және психология. — 2022. — №4. — Б. 52–59.
 17. Жолдасова А. Б. *Интерактивті әдістер арқылы сөйлеу дағдыларын дамыту*. // Білім беру кеңістігі. — 2023. — №3. — Б. 43–50.
 18. Сұлтанова М. Р. *Интерактивті ойындар арқылы тіл дамыту*. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
1. Bybee, R. W. (2021). *Innovative Approaches in Early Childhood Communication*. — New York: Routledge.
 2. National Research Council. (2019). *Early Childhood Communication and Learning Framework*. — Washington, DC: The National Academies Press.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бименова Зина Берденқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК тәрбиешісі

Түйін

Мақалада мектепке дейінгі жастағы балаларға экологиялық тәрбие берудің өзектілігі, мақсаттары мен міндеттері, сондай-ақ тиімді әдіс-тәсілдері қарастырылады. Табиғатты қорғау мәдениетін ерте жастан қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері талданады. Мектепке дейінгі ұйымдарда экологиялық тәрбиені жүзеге асыруда ойын, жобалық, тәжірибелік және инновациялық технологияларды қолданудың тиімді жолдары көрсетіледі. Автор экологиялық сананы қалыптастырудың тұлғалық, құндылықтық және әрекеттік бағыттарын аша отырып, педагогтың кәсіби құзыреттілігінің маңызын айқындайды.

Резюме

В статье рассматривается актуальность экологического воспитания детей дошкольного возраста, его цели, задачи и эффективные методы реализации. Раскрываются психолого-педагогические основы формирования экологической культуры, а также роль инновационных технологий, проектных и игровых методов в работе с детьми. Особое внимание уделяется формированию экологического сознания и ответственности личности с раннего возраста.

Summary

This article examines the importance of environmental education for preschool children, outlining its goals, objectives, and effective methods. The author discusses the psychological and pedagogical foundations of ecological culture formation, emphasizing the role of innovative, project-based, and play-centered approaches. The article highlights the necessity of developing environmental awareness and responsibility in children from an early age.

Кіріспе.

XXI ғасырда адамзаттың алдында тұрған ең маңызды мәселелердің бірі — экологиялық дағдарыс. Табиғат ресурстарының сарқылуы, климаттың өзгеруі, экожүйелердің бұзылуы экологиялық мәдениеттің төмендігінен туындайды. Сондықтан экологиялық сананы қалыптастыру, табиғатты қорғауға деген жауапкершілікті арттыру балалық шақтан басталуы тиіс.

Мектепке дейінгі кезең — адамның дүниетанымы мен мінез-құлқының негізі қаланатын, құндылықтар жүйесі қалыптасатын ерекше кезең. Осы жаста бала табиғаттың әсемдігін, оның адам өміріндегі орнын түсіне бастайды. Сондықтан экологиялық тәрбие тек табиғатты таныту емес, сонымен бірге адамгершілік, эстетикалық және рухани құндылықтарды дарытудың да тиімді құралы болып саналады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында және «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандарты» құжаттарында экологиялық мәдениетті қалыптастыру білім берудің негізгі бағыттарының бірі ретінде көрсетілген. Демек, балабақшадағы экологиялық тәрбие жұмысы қоғам дамуының стратегиялық негізі болып табылады.

1. Экологиялық тәрбиенің теориялық негіздері.

Экологиялық тәрбие — адамның табиғатқа деген көзқарасын, сезімін, жауапкершілігін қалыптастыруға бағытталған педагогикалық процесс. Оның басты мақсаты — балалардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін оятып, оны қорғауға деген ынтасын арттыру.

Педагогикалық тұрғыда экологиялық тәрбиенің мазмұны үш бағытта қарастырылады:

1. **Танымдық бағыт** — табиғат құбылыстары туралы түсінік қалыптастыру;
2. **Эмоциялық бағыт** — табиғатқа деген сүйіспеншілік пен қамқорлық сезімін тәрбиелеу;
3. **Іс-әрекеттік бағыт** — табиғатты қорғауға бағытталған нақты іс-әрекеттерге баулу.

Адам мен табиғаттың өзара байланысын түсіну экологиялық мәдениеттің өзегі болып табылады. Баланы табиғат әлеміне жақындату үшін педагог экологиялық білімді ойын, бақылау, тәжірибе, шығармашылық әрекет арқылы береді.

2. Мектепке дейінгі жаста экологиялық тәрбиенің маңызы.

Мектепке дейінгі жас — баланың қоршаған ортаға қызығушылығы жоғары болатын кезең. Осы кезде қалыптасқан экологиялық сезім мен дағдылар өмір бойы сақталады.

Бала табиғатты тек сырттай бақылаушы емес, оның белсенді бөлігі болуы қажет. Мысалы, гүл отырғызу, ағаш суару, құстарға жем беру сияқты әрекеттер арқылы бала экологиялық мәдениетті іс жүзінде меңгереді.

Экологиялық тәрбие арқылы бала:

- Табиғатты таниды және құрметтейді;
- Тіршілік иелерінің бір-бірімен байланысын түсінеді;
- Табиғаттағы сұлулықты сезінеді және эстетикалық талғамы дамиды;
- Өз әрекетінің қоршаған ортаға әсерін сезінеді.

3. Экологиялық тәрбиенің мазмұны мен бағыттары.

Экологиялық тәрбие мазмұны төрт негізгі бағытта жүзеге асады:

1. **Табиғат туралы білім беру.**
Балалар өсімдіктер, жануарлар, жыл мезгілдері, ауа райы, су, топырақ туралы білім алады.
Мысалы, «Жер — біздің ортақ үйіміз», «Судың пайдасы» сияқты тақырыптар арқылы табиғи құбылыстармен танысады.
2. **Экологиялық мәдениет пен әдептілікке тәрбиелеу.**
Балаға табиғатты ластамау, қоқысты жинау, гүлді жұлып алмау, жануарларды қорғау секілді қарапайым ережелер үйретіледі.
3. **Табиғаттағы еңбекке баулу.**
Балабақшада гүл отырғызу, бақша күтімі, құстарға қамқорлық жасау сияқты экологиялық еңбек түрлері ұйымдастырылады.
4. **Эстетикалық және шығармашылық бағыт.**
Табиғат көріністерін сурет салу, өлең оқу, ертегі құрастыру, экологиялық театр ұйымдастыру арқылы баланың қиялы мен тіл байлығы дамиды.

4. Экологиялық тәрбиенің инновациялық әдістері.

4.1. Ойын технологиясы.

Балалар табиғат құбылыстарын ойын арқылы тез түсінеді. «Орман дәрігері», «Жануарларды қорға», «Табиғат сыры» сияқты рөлдік ойындар экологиялық сезім мен жауапкершілікті дамытады.

4.2. Жобалық әдіс.

Балалар топпен зерттеу жүргізіп, нәтижесін ауызша немесе сурет арқылы таныстырады. Мысалы: «Менің гүлзарым», «Құстарды қорғаймыз», «Таза су — денсаулық кепілі» жобалары.

4.3. Экологиялық тәжірибелер.

Қарапайым тәжірибелер балаларға табиғи процестерді түсінуге көмектеседі:

- судың булануы, тұнуы;
- өсімдікке жарық пен судың әсері;
- ауа мен желдің рөлі.

4.4. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

Экологиялық мультфильмдер, бейнероликтер мен цифрлық ойындар балалардың қызығушылығын арттырады.

Мысалы, «Экожол», «Табиғатты сақта!» атты интерактивті сабақтарда балалар табиғатты қорғау жолдарын үйренеді.

5. Педагог пен ата-ананың рөлі.

Балабақшадағы экологиялық тәрбие жұмысының табысты болуы педагог пен ата-ананың бірлескен іс-әрекетіне байланысты.

Педагог:

- Экологиялық бағыттағы сабақтар мен іс-шараларды жоспарлайды;
- Табиғат бұрыштарын ұйымдастырады;
- Балаларды тәжірибе жасауға, бақылауға, еңбек етуге баулиды.
- Ата-ана:
- Үйде экологиялық әдеттерді қалыптастыруы тиіс (қоқысты сұрыптау, суды үнемдеу, өсімдік отырғызу);
- Балаға табиғатты қорғаудың жеке үлгісін көрсетуі қажет.
- Педагог пен ата-ананың ынтымақтастығы баланың экологиялық мәдениетін біртұтас жүйе ретінде қалыптастырады.

6. Қорытынды.

Экологиялық тәрбие — тек білім беру емес, тұлға қалыптастырудың маңызды бөлігі. Ерте жастан табиғатты сүйе білуге тәрбиеленген бала болашақта жауапты азамат болып өседі.

Мектепке дейінгі кезеңде экологиялық сана мен мәдениетті қалыптастыру үшін педагогтың шеберлігі мен шығармашылық қабілеті қажет. Инновациялық әдістерді пайдалану, ата-анамен тығыз байланыс орнату және балаларды нақты тәжірибеге қатыстыру — экологиялық тәрбиенің нәтижелілігін арттырады.

Қорыта айтқанда, экологиялық тәрбие — қоғамның тұрақты дамуының кепілі. Ол мектепке дейінгі жастан басталып, өмір бойы жалғасатын үздіксіз үдеріс болуы тиіс.

Әдебиеттер.

1. Қазақстан Республикасы Білім туралы заңы. — Астана, 2023.
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты*. — Астана, 2022.
3. Бейсенбаева А. А. *Экологиялық білім мен тәрбие берудің теориялық негіздері*. — Алматы: Рауан, 2020.
4. Қалиева Н. Б. *Мектепке дейінгі экологиялық тәрбие әдістемесі*. — Алматы: Фолиант, 2021.
5. Әбдіқалықова Г. Т. *Балабақшадағы инновациялық педагогика*. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.
6. Сапарбекова Ш. К. *Балаларды табиғатты қорғауға тәрбиелеу жолдары*. — Шымкент: Тұран, 2021.
7. Выготский Л. С. *Развитие высших психических функций*. — Москва: Педагогика, 2018.
8. Тұрғынбаева Б. А. *Шығармашылық тұлғаны дамыту мәселелері*. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ТАҚПАҚТАР МЕН ӨЛЕҢДЕРДІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Дүйсенбаева Гаухар Дүйсенбайқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК қазақ тілі оқытушысы

Түйін

Бұл мақалада қазақ тіліндегі тақпақтар мен өлеңдердің тәрбиелік мәні, олардың баланың тілін дамытудағы, мінез-құлқын қалыптастырудағы және ұлттық рухани құндылықтарды сіңірудегі рөлі қарастырылады. Халық ауыз әдебиетінің ең бай және ықпалды жанрының бірі ретінде тақпақтар мен өлеңдер жас ұрпақтың ой-өрісін, дүниетанымын, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда маңызды құрал болып табылады. Мақалада қазақ халқының ұлттық тәрбиелік жүйесіндегі өлеңдер мен тақпақтардың орны талданып, олардың қазіргі заманғы білім беру процесінде қолданылу жолдары

ұсынылады. Сонымен қатар, мектепке дейінгі және бастауыш сынып оқушыларына арналған тақпақтардың мазмұны мен құрылымдық ерекшеліктері, оларды тиімді пайдаланудың әдістемелік бағыттары көрсетіледі.

Резюме

В статье рассматривается воспитательное значение стихов и коротких рифм (тақпақтар) в казахском языке. Показана их роль в формировании нравственных качеств, развитии речи, мышления и национального самосознания ребёнка. Автор анализирует особенности содержания и структуры детских стихов, их использование в образовательном процессе, а также раскрывает значение народной поэзии как инструмента духовно-нравственного воспитания.

Summary

This article explores the educational and moral significance of rhymes and poems in the Kazakh language. It highlights their role in shaping children's moral values, developing their language and thinking, and fostering a sense of national identity. The paper analyses the thematic and structural features of children's poems, their use in modern education, and the importance of traditional Kazakh poetry as a means of spiritual and moral upbringing.

Кіріспе.

Қазақ халқының мәдени мұрасы ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан баға жетпес рухани қазына. Сол қазынаның ең маңызды салаларының бірі – ауыз әдебиеті. Халық ауыз әдебиеті арқылы жас ұрпаққа тәлім-тәрбие беру, олардың ойлау, сөйлеу, сезіну қабілеттерін дамыту ежелден қалыптасқан дәстүр. Осы тұрғыда тақпақтар мен өлеңдердің орны ерекше.

Қазақ тіліндегі тақпақтар мен өлеңдер – баланың тілін жаттықтыруға, ой-қиялын дамытып, сұлулықты сезінуге, жақсы мен жаманды ажырата білуге баулитын тәрбиелік құрал. Әсіресе мектепке дейінгі және бастауыш жастағы балалардың дамуына әсер ететін бұл жанрлар олардың тұлғалық қалыптасуында шешуші рөл атқарады.

Мақаланың мақсаты – қазақ тіліндегі тақпақтар мен өлеңдердің тәрбиелік мүмкіндіктерін жан-жақты талдап, оларды оқу-тәрбие процесінде тиімді пайдаланудың ғылыми-әдістемелік негіздерін айқындау.

1. Қазақ ауыз әдебиетіндегі өлең мен тақпақтың мәні.

Қазақтың ауыз әдебиеті халық даналығының, өмір тәжірибесінің айнасы. Оның құрамында ертегі, мақал-мәтел, жұмбақ, жаңылтпаш, тақпақ, өлең, жыр секілді түрлі жанрлар бар. Осылардың ішінде тақпақтар мен өлеңдер бала тәрбиесіне тікелей бағытталған, ықпалы күшті жанр ретінде ерекшеленеді.

Тақпақ – қысқа, ырғақты, ұйқасты шумақ түрінде келетін, баланың жас ерекшелігіне сай мазмұнды шағын поэзиялық туынды. Тақпақтарда көбінесе табиғат, жан-жануар, еңбек, адамгершілік, Отан тақырыптары қозғалады.

Өлең – қазақ поэзиясының негізгі түрі. Ол терең ойды, сезімді, әсерді көркем тілмен жеткізеді. Өлеңдерде тәрбиелік идеялар, моральдық құндылықтар, патриоттық сезімдер көрініс табады.

Ауыз әдебиетінде тәрбиелік мәні зор көптеген өлеңдер бар. Мысалы, Абай Құнанбайұлының, Ыбырай Алтынсариннің, Сұлтанмахмұт Торайғыровтың өлеңдері жас ұрпақты адалдыққа, еңбексүйгіштікке, білімге, адамгершілікке баулиды.

2. Тақпақтар мен өлеңдердің тәрбиелік бағыттары.

Қазақ тақпақтары мен өлеңдерінің тәрбиелік мәні бірнеше бағытта көрініс табады:

2.1. Адамгершілік тәрбиесі.

Тақпақтар мен өлеңдер арқылы балалар адалдық, мейірімділік, достық, үлкенді құрметтеу, кішіні сыйлау сияқты қасиеттерді бойына сіңіреді.

Мысалы, М. Әлімбаевтың:

«Адам болар баланың,

Көңілі таза, пейілі кең» –

деген өлең жолдары ізгілікке тәрбиелейді.

2.2. Еңбек тәрбиесі.

Қазақ халқы баланы еңбек арқылы тәрбиелеуді ең маңызды міндет деп санаған. Осы идея өлеңдерде кеңінен көрініс табады.

Мысалы, С. Торайғыровтың:

«Еңбекпен тапқан мал тәтті,

Еріншек болсаң – бәрі бекер» –

деген сөздері еңбекқорлыққа баулиды.

2.3. Патриоттық тәрбие.

Отанды сүю, елін, жерін құрметтеу тақырыбы қазақ өлеңдерінің өзегі. Мысалы, Б.

Момышұлының:

«Туған жердің топырағы киелі,

Туған елдің намысы – иелі» –

деген өлеңі отансүйгіштік сезімін қалыптастырады.

2.4. Эстетикалық тәрбие.

Өлең арқылы бала сұлулықты сезінеді, табиғатқа сүйіспеншілікпен қарайды. Мысалы, Қ. Мырзалиевтің табиғат туралы өлеңдері балаларды сұлулықты тануға, табиғатты қорғауға тәрбиелейді.

2.5. Тіл мәдениеті мен ойлау қабілетін дамыту.

Тақпақтар мен өлеңдер тілдің көркемдік мүмкіндігін ашады. Балалар ұйқас, ырғақ, дыбыс үйлесімін меңгере отырып, тіл байлығын дамытады. Сонымен қатар, олар ойды қысқа, нақты жеткізуге үйренеді.

3. Қазақ тақпақтарының құрылымдық және тілдік ерекшеліктері.

Тақпақтар қарапайым тілмен, жеңіл ырғақпен жазылады. Онда дыбыс үйлесімі, қайталау, аллитерация, ассонанс жиі қолданылады. Мысалы:

Қарлығаш ұшып келеді,

Құйрығы бұлтылдан,

Балалар мәз-мейрам,

Қол шапалақ ұрып шаттанады.

Мұнда дыбыстық үйлесім мен ырғақ баланың есту сезімін дамытады, есте сақтауға жеңілдік береді.

Тақпақтарда көбіне төрт жолдан тұратын шумақтар қолданылады. Кейде ритм мен рифма ойын түрінде беріледі, бұл баланың сөйлеу дағдысын қалыптастырады.

4. Өлеңдердің тәрбиелік идеялары мен заманауи қолданылуы.

Қазіргі білім беру жүйесінде қазақ өлеңдерін қолдану тек әдеби білім берудің құралы ғана емес, сонымен қатар тұлғалық даму тетігіне айналып отыр.

Мысалы, мектепке дейінгі мекемелерде Абайдың, Ыбырайдың, М. Әлімбаевтың, Қ. Мырзалиевтің өлеңдері балаларды ізгілікке, еңбексүйгіштікке тәрбиелеуде кеңінен қолданылады.

Бастауыш сыныптарда өлеңдер оқу, жаттау, сахналық көрініс, сурет салу сияқты түрлі шығармашылық жұмыстармен ұштастырылады. Бұл тәсілдер баланың тілдік дағдысын ғана емес, эстетикалық сезімін, эмоционалдық интеллектісін де дамытады.

5. Өлең мен тақпақтарды оқу-тәрбие процесінде қолдану әдістемесі.

5.1. Мектепке дейінгі кезең.

Балаларға тақпақтарды таңдау кезінде мазмұнының қарапайым, тілінің түсінікті болуына мән беріледі. Мұғалім немесе тәрбиеші өлеңді мәнерлеп оқып, қимылмен көрсету арқылы баланың қызығушылығын арттырады.

Мысалы, жануарлар туралы тақпақтарда балалар сол жануардың қозғалысын салады, бұл тіл мен моториканы қатар дамытады.

5.2. Бастауыш сынып кезеңі.

Бұл кезеңде балалардың есте сақтау, түсіну және талдау қабілеттері арта түседі. Сондықтан өлең мазмұнын талқылау, негізгі ойды анықтау, автордың идеясын табу сияқты жұмыстар жүргізіледі.

Мысалы, «Атадан ұл туса игі, ата жолын қуса игі» деген өлең жолдары арқылы оқушылар әке мен бала арасындағы рухани сабақтастықты түсінеді.

5.3. Интерактивті әдістер.

Қазіргі заман талабына сай өлеңдерді мультимедиялық құралдар арқылы үйрету тиімді. Балалар өлеңді әнмен айтып, бейнебаян жасап, көрініс қою арқылы мазмұнды терең меңгереді.

6. Тақпақ пен өлеңнің психологиялық әсері.

Психологтардың пікірінше, ырғақты поэзия баланың миында тілдік орталықтардың белсенді жұмыс істеуіне ықпал етеді. Өлеңнің ырғағы мен ұйқасы сөйлеу, есте сақтау және эмоциялық сезімдерді дамытады.

Сондықтан мектепке дейінгі және бастауыш кезеңде өлең жаттау тек тіл дамыту емес, сонымен қатар тұлғаның эмоционалды және когнитивті дамуына әсер етеді.

7. Қорытынды.

Қазақ тіліндегі тақпақтар мен өлеңдер – халықтың рухани байлығының қайнар көзі және ұрпақ тәрбиесінің алтын арқауы. Олар баланың дүниетанымын кеңейтіп, эстетикалық талғамын, тілдік қабілетін, адамгершілік қасиеттерін дамытады.

Бүгінгі таңда ұлттық тәрбиені жаңғырту мен ұлттық құндылықтарды сіңіру ісінде өлеңдер мен тақпақтардың рөлі ерекше. Сол себепті оларды оқу бағдарламаларына кеңінен енгізу, жаңа әдістермен пайдалану, заманауи технологиялармен ұштастыру – білім беру ісінің басты бағыттарының бірі болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Ана тілі, 2019.
2. Абай Құнанбайұлы. Өлеңдер мен қара сөздер. – Алматы: Жазушы, 2020.
3. М. Әлімбаев. Өлеңдер мен тақпақтар. – Алматы: Балауса, 2021.
4. Қ. Мырзалиев. Балаларға арналған өлеңдер. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2018.
5. Әлімжанова Р. Қазақ балалар әдебиетіндегі тәрбиелік идеялар. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
6. Сейітқазы П. Тақпақ пен өлең арқылы тіл дамыту әдістемесі. // «Білім және тәрбие» журналы, №3, 2023.
7. Vygotsky L. *Thought and Language*. – Cambridge: MIT Press, 1986.
8. Жұмаділова Г. Балабақшадағы әдеби шығармашылық жұмыстары. – Шымкент: Педагогика, 2024.

БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ТІЛ БАЙЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Жонаева Қарлығаш Жәнібекқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК тәрбиешісі

Түйін

Мақалада балалар әдебиетін оқыту мен оны тәрбиелік және тіл дамыту құралы ретінде қолданудың маңызы қарастырылады. Автор балалар әдебиетінің тілдік және рухани әлеуетін, оның оқушылардың сөздік қорын, сөйлеу мәдениетін, ойлау қабілетін дамытудағы рөлін жан-жақты талдайды. Балалар шығармаларын оқыту арқылы тіл байлығын арттыру әдістері, көркем мәтінмен жұмыс істеудің тиімді тәсілдері мен педагогикалық тәжірибелер ұсынылады. Сонымен қатар, ұлттық әдеби мұра мен қазіргі заманғы балалар шығармаларының тілдік ерекшеліктері салыстырмалы тұрғыда зерттеліп, оқушылардың креативті сөйлеуін дамыту жолдары баяндалады.

Резюме

В статье рассматривается значение детской литературы как средства воспитания и развития речи учащихся. Анализируется языковой и духовный потенциал произведений для детей, их роль в обогащении словарного запаса и формировании речевой культуры школьников. Приводятся методы и педагогические приёмы работы с художественным текстом, способствующие развитию творческого мышления и языковой активности. Особое внимание уделяется национальным ценностям и современным тенденциям детской литературы Казахстана.

Summary

This article examines the importance of children's literature as a means of both education and language development. It explores the linguistic and spiritual potential of children's works and their role in enriching vocabulary, improving speech culture, and fostering creative thinking. The paper presents methods for using literary texts in teaching to enhance students' linguistic richness and discusses the integration of traditional and modern Kazakh children's literature within the educational process.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде тіл мәдениетін дамыту, оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру, ойын жүйелі жеткізе білу қабілетін арттыру – басты мақсаттардың бірі. Бұл міндеттің шешімі тікелей **балалар әдебиетін** тиімді пайдалану арқылы жүзеге асады.

Балалар әдебиеті – жас ұрпақтың дүниетанымын кеңейтетін, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыратын, ең бастысы, олардың **тіл байлығын дамытуға мүмкіндік беретін** рухани құрал. Әдеби мәтіндер арқылы бала сөз өнерінің сұлулығын сезінеді, жаңа ұғымдарды игереді, сөйлем құрастыру мәдениетін үйренеді.

Мақаланың өзектілігі – қазіргі уақытта цифрлық ақпараттың көбеюіне байланысты балалардың тілдік белсенділігі төмендеп, ауызекі сөйлеу мен жазбаша тілде сөздік қорының жұтаңдауы байқалуда. Сондықтан балалар әдебиеті арқылы тілдік орта қалыптастырудың педагогикалық әдістерін зерттеу аса маңызды.

1. Балалар әдебиетінің мәні мен тәрбиелік қызметі.

Балалар әдебиеті – жас оқырманға арналған көркем шығармалардың жиынтығы. Оның басты ерекшелігі – мазмұнының жеңілдігі, тілі түсінікті, тәрбиелік және танымдық сипатының жоғары болуы.

Қазақ балалар әдебиетінің негізін қалаушылардың қатарында Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбайұлы, Ахмет Байтұрсынұлы, Сәкен Сейфуллин, Бейімбет Майлин, Бердібек Соқпақбаев, Мұзафар Әлімбаев сынды тұлғалар бар. Олардың шығармалары баланы ізгілікке, еңбекқорлыққа, отансүйгіштікке тәрбиелеумен қатар, көркем тіл арқылы ойлау қабілетін арттырады.

Мысалы, Ы. Алтынсариннің «Кел, балалар, оқылық!» өлеңі баланы оқу мен білімге шақырып қана қоймай, оның сөздік қорын жаңа ұғымдармен байытады.

2. Балалар әдебиеті және тіл дамытудың өзара байланысы.

Балалар әдебиеті баланың тілін дамытуда үш бағытта әсер етеді:

1. **Сөздік қорды байыту** – жаңа сөздер, тұрақты тіркестер, мақал-мәтелдермен таныстыру;
2. **Сөйлеу мәдениетін қалыптастыру** – ойды жүйелі, көркем жеткізуге үйрету;
3. **Көркем ойлауды дамыту** – бейнелі сөздер арқылы қиял мен елестету қабілетін арттыру.

Көркем әдеби тіл – баланың тілдік талғамын, сөзге деген сезімталдығын дамытудың ең тиімді құралы. Әдеби шығармалардағы көркем бейнелер мен диалогтар тіл үйретудің табиғи ортасын жасайды.

Мысалы, Б. Соқпақбаевтың «Менің атым Қожа» повесіндегі кейіпкерлер тілі арқылы балалар күнделікті сөйлеу мәдениетін меңгереді.

3. Балалардың сөздік қорын дамыту әдістері.

Тіл байлығын арттыру үшін келесі әдістер тиімді болып саналады:

1. **Көркем мәтінді оқыту және талдау.**
Балалар әңгімелерін, өлеңдерін оқу барысында мұғалім сөздердің мағынасын ашып, олардың қолданылу ерекшеліктерін түсіндіреді.
2. **Мәтін бойынша шығармашылық тапсырмалар беру.**
Оқушыларға «Өлеңді жалғастыр», «Кейіпкерге хат жаз», «Әңгімеге жаңа соңың ойлап тап» сияқты тапсырмалар беру олардың сөз қолдану белсенділігін арттырады.
3. **Рөлдік ойындар мен драмаландыру.**
Әдеби шығарманы сахналау барысында оқушылар диалогтық сөйлеуді меңгереді, сөздік қорын кеңейтеді.
4. **Мақал-мәтелдер мен жұмбақтарды пайдалану.**
Халық ауыз әдебиетінің үлгілері тілдің бейнелілігін, ой нақтылығын арттырады.

4. Әдеби мәтінмен жұмыс істеудің кезеңдері.

Әдеби шығармамен жұмыс үш кезеңнен тұрады:

1. **Дайындық кезеңі.**
Оқушыларға автор туралы мәлімет беру, тақырыпқа қызығушылығын ояту.
2. **Мәтінді қабылдау кезеңі.**
Оқушылар шығарманы мәнерлеп оқып, мазмұнын талдайды. Мұнда түсініксіз сөздердің мағынасын ашу, синонимдер мен антонимдерді табу, тірек сөздерді анықтау маңызды.
3. **Шығармашылық кезең.**
Оқушылар өз ойын эссе, сурет, көрініс, диалог түрінде білдіреді. Осы арқылы сөйлеу тілі дамиды, сөздік қор молаяды.

5. Қазақ балалар әдебиетінің тіл байытудағы үлесі.

Қазақ балалар әдебиетінің басты ерекшелігі – ұлттық дүниетаным мен тілдің көркемдігін қатар ұсынуы.

Абайдың қара сөздері мен өлеңдері тіл мәдениетін қалыптастырудың ең биік үлгісі. Оның «Ғылым таппай мақтанба» өлеңі арқылы оқушылар ізденіс, оқу, еңбексүйгіштік ұғымдарын меңгереді, ал шығарманың тілі олардың сөздік қорын байытады.

М. Әлімбаевтың «Балдәурен балалық шақ» жинағындағы поэтикалық образдар баланың ойы мен тілін қатар дамытады.

Б. Соқпақбаев, С. Бегалин, Қ. Мырзалиев сияқты авторлардың шығармалары да балалардың тілдік сезімін жетілдіруге ықпал етеді.

6. Тіл дамытуда халық ауыз әдебиетінің маңызы.

Халық ауыз әдебиеті – тіл байлығының қайнар көзі. Ертегілер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар мен жаңылтпаштар баланың тілін жаттықтыруға, ойлау қабілетін жетілдіруге зор мүмкіндік береді.

Мысалы, «Ер Төстік», «Алдар көсе» ертегілерінде кездесетін ұлттық сөз орамдары мен теңеулер баланың сөздік қорын кеңейтеді. Ал жаңылтпаштар дыбыстық мәдениетті, сөйлеу дәлдігін арттырады.

Мақал-мәтелдер арқылы бала тілдегі бейнелілік пен мағыналық тереңдікті сезінеді.

7. Цифрлық дәуірдегі балалар әдебиетін қолдану.

Қазіргі таңда цифрлық технологиялар арқылы балалар әдебиетін оқыту мүмкіндігі кеңейді. Онлайн кітапханалар, аудиокітаптар, мультимедиялық қосымшалар мен интерактивті оқулықтар арқылы балалар көркем мәтінге қызығушылық танытады.

Мысалы, Bilimland.kz, Kitap.kz сияқты платформаларда қазақ балалар әдебиетінің сандық нұсқалары ұсынылған. Мұғалімдер бұл ресурстарды сабақта және үй тапсырмаларында қолдану арқылы оқушылардың оқу мотивациясын арттыра алады.

8. Шығармашылық қабілетті дамыту және тіл байлығын жетілдіру.

Балалар әдебиетін пайдалану тек тілдік жаттығу құралы емес, шығармашылық ойлауды дамытудың тиімді тәсілі.

Мәтін бойынша әңгіме құрастыру, жаңа кейіпкерлер ойлап табу, комикс жасау сияқты тапсырмалар баланың тілін дамытып қана қоймай, өз ойын еркін айтуға үйретеді.

Мұғалім әрбір шығармашылық жұмысты бағалауда мазмұнның байлығына, сөз қолдану мәдениетіне, ойдың логикасына назар аударуы тиіс.

9. Мұғалімнің рөлі мен әдістемелік шеберлігі.

Мұғалім балалар әдебиетін тіл дамыту құралы ретінде пайдалану үшін келесі талаптарды ескеруі қажет:

- ° шығарманың жас ерекшелігіне сай болуын қамтамасыз ету;
- ° көркем сөздің мәнін ашу және өмірмен байланыстыру;
- ° оқушыны өз ойын еркін жеткізуге ынталандыру;
- ° топтық және жеке жұмыс түрлерін тиімді ұйымдастыру.

Мұғалімнің тілдік мәдениеті мен көркем сөзге деген сүйіспеншілігі оқушыларға тікелей әсер етеді.

10. Тіл байлығын бағалау критерийлері.

Тіл байлығын бағалауда мына көрсеткіштер пайдаланылады:

1. Сөздік қор көлемі және оның белсенді қолданылуы;
2. Сөйлем құрылымының күрделілігі;
3. Бейнелі сөздер мен тұрақты тіркестерді қолдану;
4. Мәтін мазмұнының логикалық тұтастығы;
5. Эмоциялық әсер мен көркемдік деңгей.

Бұл критерийлер арқылы оқушының тіл дамуының сапалық өзгерісін бақылауға болады.

1. 11. Практикалық ұсыныстар.

2. Әр сабақта балалар әдебиетінен үзінді оқу дәстүрін енгізу.
3. «Кітап оқу сағаты» жобасын ұйымдастыру.
4. Мектеп кітапханасында балалар әдебиетіне арналған көрмелер өткізу.
1. Оқушылардың сүйікті жазушылары туралы бейнежоба жасау.
2. Әдеби викториналар мен ертегі кештерін өткізу.

Бұл іс-шаралар балалардың тілге деген қызығушылығын арттырып, сөздік қорын молайтады.

12. Балалар әдебиеті арқылы ұлттық құндылықтарды дарыту.

Қазақ балалар әдебиеті – ұлт мәдениеті мен рухани мұрасының айнасы. Ондағы кейіпкерлер бейнесі арқылы бала елін, жерін, тілін сүюді үйренеді.

Мысалы, М. Әлімбаевтың, Ө. Тұрманжановтың, Е. Өтегілеуұлының өлеңдерінде ұлттық нақыш, ана тіліне деген сүйіспеншілік терең көрініс тапқан. Мұндай шығармалар оқушы бойында тілге деген құрмет сезімін қалыптастырады.

13. Қорытынды.

Балалар әдебиеті – жас ұрпақтың тілдік дамуы мен рухани жетілуінің қайнар көзі. Көркем сөз арқылы бала тілдің байлығын сезінеді, ойын жүйелі жеткізуге үйренеді, эстетикалық талғамы қалыптасады.

Сондықтан балалар әдебиетін оқу-тәрбие процесінде жүйелі қолдану, оны тіл дамыту сабағының негізгі бөлігіне айналдыру – қазіргі педагогиканың басты міндеті.

Мұғалім мен ата-ананың ортақ мақсаты – баланы кітап оқуға баулу, ана тілінің қадірін ұғындыру, сөйлеу мәдениетін дамыту.

Тіл байлығы – рухани байлықтың көрсеткіші. Балалар әдебиеті арқылы тәрбиеленген ұрпақ – сөзге шешен, ойы жүйрік, рухы биік тұлға болмақ.

Литературы:

1. Алтынсарин Б. «Кел, балалар, оқылық!». – Алматы: Білім, 2019.

2. Байтұрсынұлы А. «Тіл тағылымы». – Алматы: Ана тілі, 2020.
3. Соқпақбаев Б. «Менің атым Қожа». – Алматы: Жазушы, 2021.
4. Әлімбаев М. «Балдәурен балалық шақ». – Алматы, 2020.
5. Бегалин С. «Көксегеннің көргендері». – Алматы, 2018.
6. Тұрманжанов Ө. «Қошақаным». – Алматы, 2022.
7. Құдайбергенова Г.А. «Тіл дамыту әдістемесі». – Алматы: Рауан, 2021.
8. Ust.kz – «Балалар әдебиеті және тіл дамыту тәжірибесі». – 2024.
9. Bilimland.kz – «Қазақ балалар әдебиеті: онлайн ресурстар». – 2025.
10. UNESCO. «Children’s Literature and Language Development». – Paris, 2023.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДА ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ДАМУ

Назарова Гулнур Баймаханбетовна

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК тәрбиешісі

Түйін

Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалды интеллектін дамыту мәселесі қарастырылады. Эмоционалды интеллекттің мазмұны, құрылымы мен компоненттері талданады. Сондай-ақ балалардың эмоциялық дамуына әсер ететін әлеуметтік-педагогикалық факторлар мен тиімді әдістемелік тәсілдер сипатталады. Зерттеу нәтижесінде балабақша жағдайында эмоцияларды тану, өз сезімін реттеу және эмпатияны қалыптастырудың маңыздылығы көрсетіледі.

Резюме

В статье рассматриваются особенности развития эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста. Анализируется содержание, структура и компоненты эмоционального интеллекта. Особое внимание уделяется социально-педагогическим условиям и методам формирования эмоциональной сферы личности ребенка. Отмечается значение умения распознавать эмоции, управлять чувствами и развивать эмпатию в образовательном процессе детского сада.

Summary

The article discusses the development of emotional intelligence in preschool-aged children. It analyzes the content, structure, and components of emotional intelligence and highlights pedagogical conditions and effective methods for its formation. The study emphasizes the importance of emotion recognition, self-regulation, and empathy development in early childhood education.

Кіріспе.

Қазіргі заманда қоғамдағы әлеуметтік қатынастардың күрделенуі, коммуникацияның жаңа түрлерінің дамуы тұлғаның тек интеллектуалды емес, сонымен қатар эмоционалды дамуын да талап етеді. Эмоционалды интеллект (ЭИ) – адамның өз сезімін түсіну, басқалардың эмоциясын тану және өз мінез-құлқын сол сезімдерге сәйкес реттей алу қабілеті. Мектепке дейінгі кезең – бұл қабілеттердің қалыптасуы мен дамуы үшін ең қолайлы және шешуші кезең.

Эмоционалды интеллектті дамыту мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту бағдарламасының маңызды бөлігі болып табылады. Себебі дәл осы жаста бала қарым-қатынас мәдениетін, эмпатияны, өзін-өзі бақылауды және әлеуметтік бейімделуді үйренеді.

Эмоционалды интеллект ұғымының теориялық негіздері.

«Эмоционалды интеллект» терминін ғылыми айналымға алғаш рет П. Саловей мен Д. Майер енгізген, кейін Д. Гоулман бұл ұғымды кеңінен насихаттап, оны тұлғаның жетістікке жетуіндегі басты фактор ретінде қарастырды. Эмоционалды интеллект адамның когнитивті интеллектісін толықтырып, жеке тұлғаның әлеуметтік ортада тиімді әрекет етуін қамтамасыз етеді.

Эмоционалды интеллект құрылымына келесі компоненттер кіреді:

1. **Өзін-өзі тану** – өз эмоциясын, көңіл-күйін түсіну және олардың мінез-құлыққа әсерін сезіну қабілеті.
2. **Өзін-өзі реттеу** – эмоцияларды бақылау, тітіркену мен ашуды басқара алу, бейімделгіштік.
3. **Мотивация** – өз іс-әрекетіне ішкі түрткі табу, табандылық таныту.
4. **Эмпатия** – басқа адамдардың сезімін түсіну және оларға жанашырлық білдіру.
5. **Әлеуметтік дағдылар** – қарым-қатынас орнату, топта жұмыс істей білу, конфликтілерді шешу.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалды дамуының ерекшеліктері.

Мектепке дейінгі кезеңде (3–6 жас) бала эмоцияларды тануды, оларды атауды және реттеуді үйренеді. Бұл процесс көбіне ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас арқылы жүзеге асады.

Бастапқыда бала эмоцияларды сыртқы белгілер арқылы (жылау, күлкі, мимика) білдіреді. Кейін тіл дамыған сайын, ол өз сезімін сөзбен жеткізуге дағдыланады. Осы сәттен бастап эмоция мен ой арасындағы байланыс қалыптаса бастайды.

Баланың эмоционалды дамуына әсер ететін негізгі факторлар:

- Отбасындағы эмоционалды климат;
- Тәрбиешілердің балаға деген жылы қарым-қатынасы;
- Құрдастармен өзара әрекет сипаты;
- Ойын және шығармашылық іс-әрекет;
- Мәдени және моральдық құндылықтарды меңгеру деңгейі.

Эмоционалды интеллектті дамытудың педагогикалық шарттары.

Эмоционалды интеллектті дамыту үшін педагог төмендегі шарттарды қамтамасыз етуі қажет:

1. Баланың эмоционалды тәжірибесін байыту;
2. Эмоцияларды сөзбен білдіруге үйрету;
3. Қиын жағдайларда өзін ұстау дағдыларын қалыптастыру;
4. Эмпатиялық қарым-қатынасқа баулу;
5. Қарым-қатынас мәдениетін дамыту.

Балабақшада бұл бағыттағы жұмыс күнделікті оқу-тәрбие процесіне енгізілуі тиіс. Мысалы, балалармен әңгімелесу, ертегілер оқу, рөлдік ойындар ұйымдастыру, қуыршақ театры, музыка және сурет арқылы эмоцияны бейнелеу тиімді тәсілдер болып табылады.

Эмоционалды интеллектті дамытудың әдістері мен технологиялары.

1. **Ойын технологиялары.** Эмоционалды ойындар арқылы бала өз сезімін анықтап, оларды басқаруға үйренеді. Мысалы, «Сезімдер айнасы», «Көңіл-күйді тап», «Қуаныш пен мұң» ойындары.
2. **Сюжеттік-рөлдік ойындар.** Бұл ойындар арқылы балалар басқа адамдардың сезімін сезініп, эмпатияны дамытады.
3. **Музыка мен бейнелеу өнері.** Ән айту, сурет салу, би – эмоцияны шығармашылық жолмен білдірудің тиімді тәсілдері.
4. **Эмоциялық әңгімелесу әдісі.** Баламен болған жағдайды талқылап, оның сезімін түсінуге және атауға үйрету.
5. **Психогимнастика.** Мимика мен пантомимика арқылы эмоцияларды бейнелеу жаттығулары.

Эмоционалды интеллектті бағалау және диагностика.

Мектепке дейінгі балалардың эмоционалды интеллектін бағалау үшін бақылау, әңгімелесу, ойындық тапсырмалар мен суреттерді талдау әдістері қолданылады. Мысалы, балаға түрлі бет-әлпет бейнеленген суреттер көрсетіліп, қандай эмоция екенін және неге солай деп ойлайтынын сұрауға болады.

Тәрбиеші мен психолог баланың эмоцияларды тану деңгейін, өзін-өзі ұстау қабілетін және кұрдастарымен өзара әрекетін жүйелі түрде бақылап, дамудың динамикасын анықтай алады.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалды интеллектін дамыту – олардың тұлғалық, әлеуметтік және когнитивтік дамуының маңызды алғышарты. Эмоцияларды дұрыс түсіну мен басқару баланың өз-өзіне сенімділігін арттырады, ұжымда бейімделуін жеңілдетеді және мектепке психологиялық дайындықты қамтамасыз етеді.

Педагогтың міндеті – балаға эмоцияларын ашық білдіруге мүмкіндік жасау, оны түсінуге және басқаның сезіміне құрметпен қарауға үйрету. Эмоционалды интеллектті дамыту арқылы біз мейірімді, жауапты және өзін-өзі реттей алатын тұлға қалыптастырамыз.

Әдебиеттер.

1. Гоулман Д. *Эмоциональный интеллект*. – М.: АСТ, 2019.
2. Mayer J.D., Salovey P. *Emotional Intelligence: Key Readings on the Mayer and Salovey Model*. – New York: Dude Publishing, 1997.
3. Нұрымбетова С. *Баланың эмоционалды дамуының психологиялық негіздері*. – Алматы, 2020.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. *Педагогика*. – Алматы: Рауан, 2018.
5. Мұқамбетова С. *Мектепке дейінгі педагогика*. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА КРЕАТИВТІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Толепбаева Толғанай Биболатовна

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК
қазақ тілі оқытушысы

Түйін

Бұл мақалада қазақ тілі сабағында креативті тапсырмаларды қолданудың маңызы, тиімді әдістері және оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы ролі қарастырылады. Креативті ойлауды қалыптастыру қазіргі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады, себебі жаңа қоғамға стандартты емес ойлайтын, идея тудыра алатын тұлғалар қажет. Қазақ тілі сабағында мұғалімнің басты мақсаты – оқушылардың тілдік, коммуникативтік және креативтік құзыреттілігін дамыту. Осы мақсатта оқытуда дәстүрлі тапсырмалармен қатар, ойын, зерттеу, жобалық және сыни тұрғыдан ойлауға бағытталған шығармашылық тапсырмаларды қолдану ұсынылады. Мақалада мұғалімдерге арналған практикалық мысалдар, креативті тапсырмаларды ұйымдастыру жолдары мен олардың білім сапасына әсері жан-жақты талданады.

Резюме

В статье рассматривается значение и методы использования креативных заданий на уроках казахского языка. Подчеркивается роль творческих упражнений в развитии речевых и коммуникативных умений учащихся, а также их способности к самостоятельному и нестандартному мышлению. В работе предлагаются практические примеры креативных заданий, направленных на активизацию познавательной деятельности и формирование мотивации к изучению казахского языка.

Summary

This article discusses the importance and methods of using creative tasks in Kazakh language lessons. It highlights the role of such activities in developing students' linguistic, communicative, and creative competences. The paper provides practical examples of creative exercises aimed at stimulating cognitive activity, fostering independent thinking, and increasing motivation to learn the Kazakh language.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесі оқушыны жан-жақты дамыған, сыни тұрғыдан және креативті ойлай білетін тұлға ретінде тәрбиелеуді көздейді. Білім беру мазмұны жаңартылған

бағдарламалар негізінде оқушылардың құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ тілі сабағында креативті тапсырмаларды қолдану — оқушылардың тілдік қабілетін арттырып қана қоймай, олардың логикалық, аналитикалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытудың тиімді жолы болып табылады.

Креативті ойлау ұғымы XX ғасырдың ортасынан бастап ғылымда кеңінен қолданылып келеді. Латын тіліндегі *creatio* — «жасау», «шығару» деген мағынаны білдіреді. Демек, креативтілік — жаңа идеялар тудыруға, дәстүрлі тәсілдерден өзгеше жолмен шешім қабылдауға бағытталған қабілет.

Қазақ тілі пәнінің мақсаты — оқушыларды тілдік және коммуникативтік тұрғыдан дамыта отырып, ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтарға құрметпен қарауға тәрбиелеу. Бұл міндетті тиімді орындау үшін сабақта оқушы белсенділігін арттыратын, қызығушылығын оятатын, өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік беретін креативті тапсырмалар жүйесін қолдану қажет.

1. Қазақ тілін оқытудағы креативті тәсілдің мәні.

Креативті оқыту — бұл оқушының білімді дайын күйде қабылдауы емес, оны өз бетінше іздеп табу, талдау және қолдану процесі. Мұндай оқытуда мұғалім — бағыттаушы, фасилитатор рөлінде, ал оқушы — белсенді ізденуші.

Қазақ тілі сабағында креативті тәсіл оқушылардың тілдік қорын байыта отырып, сөйлеу мәдениетін дамытады. Креативті тапсырмалар тек грамматикалық дағдыны емес, тілдің әлеуметтік және мәдени қызметін түсінуге мүмкіндік береді.

Мысалы, оқушылар белгілі бір тақырып бойынша өз көзқарасын жазбаша немесе ауызша түрде жеткізе отырып, сөздік қорын кеңейтеді, ой жүйелілігін қалыптастырады, тілдік стильдерді ажырата алады.

2. Креативті тапсырмалардың түрлері.

2.1. Ойын элементтері бар тапсырмалар.

Ойын — оқыту процесіндегі ең қызықты әрі тиімді әдістердің бірі. Қазақ тілі сабағында қолдануға болатын ойын түрлері:

- «Кім жылдам?» – берілген сөздерден мағынасы үйлесімді сөйлем құрастыру;
- «Жасырын сөз» – сөздің әріптері бойынша жұмбақ шешу;
- «Ассоциациялар тізбегі» – берілген ұғымға қатысты сөздер мен тіркестерді тез жазу;
- «Қай сөйлем дұрыс?» – грамматикалық қателерді табу және түзету.

Бұл ойындар оқушылардың белсенділігін арттырып, тілдік материалды есте сақтауға ықпал етеді.

2.2. Жобалық тапсырмалар.

Жобалық жұмыс – оқушылардың зерттеу және шығармашылық қабілеттерін дамыту құралы. Мысалы:

- «Менің туған өлкем» тақырыбы бойынша шағын деректі бейнебаян дайындау;
- «Қазақтың ұлттық тағамдары» тақырыбында презентация жасау;
- «Қаламыздағы экологиялық мәселелер» туралы репортаж жазу.

Жобаларда оқушылар ақпарат жинайды, талдайды, тілдік құралдарды орынды қолданады.

2.3. Сыни тұрғыдан ойлауға арналған тапсырмалар.

Мұндай тапсырмалар оқушыны анализ жасауға, салыстыруға және өзіндік қорытынды шығаруға итермелейді. Мысалы:

- Екі мәтінді салыстырып, олардың негізгі ойын анықтау;
- Берілген мақал-мәтелдің мағынасын қазіргі өмірмен байланыстыру;
- «Егер мен ұстаз болсам...» тақырыбында эссе жазу.

2.4. Көркем шығармашылық тапсырмалар.

Бұл бағытта оқушылар әдеби тіл мен бейнелі сөздерді қолдана отырып, өз қиялындағы дүние туындысын жасайды.

- Шағын әңгіме немесе өлең құрастыру;
- Белгілі бір оқиғаның жалғасын ойлап табу;
- Кейіпкердің атынан хат немесе күнделік жазу.

Мұндай тапсырмалар оқушылардың тілдік икемділігін және эмоциялық сезімталдығын арттырады.

3. Қазақ тілі сабағында креативті тапсырмаларды ұйымдастыру әдістері.

Креативті тапсырмалардың нәтижелі болуы үшін мұғалім келесі әдістемелік ұстанымдарды сақтауы тиіс:

1. **Қызығушылықты арттыру.** Сабақтың басында проблемалық сұрақ немесе қызықты факт ұсыну оқушыларды белсенді қатысуға жетелейді.
2. **Жекелеп және топпен жұмыс жасау.** Топтық тапсырмалар бірлескен талқылау мен пікір алмасуға мүмкіндік береді.
3. **Деңгейлік тапсырмалар ұсыну.** Әр оқушының қабілетіне қарай тапсырманың күрделілігі өзгеріп отыруы керек.
4. **Шығармашылық еркіндік.** Оқушыға өз ойын еркін жеткізуге жағдай жасау маңызды.
5. **Рефлексия.** Сабақ соңында оқушы өз жұмысына талдау жасап, не үйренгенін айту арқылы өзін-өзі бағалайды.

4. Практикалық мысалдар.

1. **«Сурет сөйлейді» тапсырмасы.** Мұғалім сурет көрсетіп, оқушылардан сол көрініс бойынша әңгіме құрастыруды сұрайды. Бұл тапсырма тілдік қорды және сөйлеу дағдысын дамытады.
2. **«Менің болашақ мамандығым» жобасы.** Оқушылар өз армандаған мамандығы туралы әңгімелейді, презентация жасайды.
3. **«Қазақтың салт-дәстүрлері» тақырыбындағы квест-сабақ.** Оқушылар топпен түрлі станцияларда тапсырмаларды орындайды: мақал айту, диалог құрау, мәтіннен дәстүр атауларын табу.
4. **«Өз өлеңінді жаз»** — оқушылар белгілі бір тақырыпқа қысқа өлең құрастырады.
5. **«Сөйлемді аяқта» ойыны.** Мұғалім сөйлемнің басын айтады, оқушы оны аяқтайды: «Егер мен Абаймен кездескенде, мен оған...»

5. Креативті тапсырмалардың тиімділігі.

Креативті тапсырмаларды жүйелі қолдану нәтижесінде:

- оқушылардың сөйлеу белсенділігі артады;
- грамматикалық құрылымдарды қолдану дағдысы нығаяды;
- сөздік қоры кеңейеді;
- сыни және шығармашылық ойлау қабілеттері дамиды;
- өз ойын еркін, жүйелі жеткізу қабілеті қалыптасады.

Зерттеулер көрсеткендей, дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда креативті тәсілдер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, оқу мотивациясын көтереді және коммуникативтік дағдыларын күшейтеді.

6. Мұғалімнің рөлі.

Креативті сабақ — бұл мұғалім мен оқушы арасындағы серіктестік. Мұғалім дайын білім беруші емес, оқушыны бағыттайтын кеңесші болуы тиіс. Ол оқушылардың креативті әлеуетін аша білуі, олардың идеяларын қолдауы және жетістіктерін бағалай білуі қажет.

Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен шығармашылық қабілеті неғұрлым жоғары болса, соғұрлым сабақ нәтижелі өтеді. Сондықтан мұғалім өз тәжірибесіне креативті әдістерді енгізу үшін үнемі кәсіби даму үстінде болуы керек.

7. Қорытынды.

Қазақ тілі сабағында креативті тапсырмаларды қолдану — оқушылардың тілдік және танымдық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Креативтілік — тек шығармашылық қабілет емес, сонымен бірге өмірлік дағды. Креативті ойлай білетін оқушы кез келген жағдайда шешім қабылдай алады, өзіндік пікір білдіре алады, жаңа идеялар ұсына алады.

Сондықтан әрбір қазақ тілі мұғалімі сабақ жоспарын жасағанда, оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытатын тапсырмаларды жүйелі түрде енгізуі қажет. Бұл тек пәндік нәтижелерді ғана емес, тұлғалық дамуды да қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер.

1. Бижанова Г. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. — Алматы: Білім, 2022.
2. Әлімжанова Р. Креативті ойлау және оны дамыту жолдары. — Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті, 2020.
3. Жұмаділова Г.Ж. Қазақ тілі сабағында инновациялық технологияларды қолдану. // «Білім әлемі» журналы, №4, 2023.
4. Guilford J.P. *Creativity: Yesterday, Today and Tomorrow*. — Journal of Creative Behavior, 1967.
5. Тұрсынбаева Л., Әбдіғалиева А. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту әдістері. — Шымкент: Педагогика баспасы, 2021.
6. Torrance E.P. *The Nature of Creativity*. — Cambridge University Press, 1998.
7. Назарова С. Қазақ тілі сабағындағы белсенді әдістер. // «Заманауи педагогика», №2, 2024.

БАЛАБАҚШАДА ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ

Толубаева Мәншүк

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК тәрбиешісі

Түйін

Мақалада мектепке дейінгі жастағы балаларға құндылықтарға негізделген тәрбие берудің теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. Баланың тұлғалық қасиеттерін, моральдық санасын және әлеуметтік дағдыларын дамытудағы құндылықтық тәрбиенің маңыздылығы талданады. Мақалада педагогикалық әдістер мен инновациялық тәсілдер арқылы баланың құндылықтық санасын қалыптастыру жолдары ұсынылады.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты воспитания детей дошкольного возраста на основе ценностей. Анализируется значение ценностного воспитания для развития личности, морального сознания и социальных навыков ребенка. Предлагаются педагогические методы и инновационные подходы для формирования ценностного сознания детей.

Summary

The article examines the theoretical and practical aspects of value-based education for preschool children. The significance of value education in developing a child's personality, moral awareness, and social skills is analyzed. Pedagogical methods and innovative approaches for fostering value consciousness in children are presented.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі кезең — баланың тұлғалық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын уақыт. Бұл кезеңде бала құндылықтарды қабылдауға икемді, оның моральдық санасы мен мінез-құлқы қалыптасуда. Құндылықтарға негізделген тәрбие баланың дұрыс өмірлік бағдарын анықтап, қоғамдағы жауапкершілікті сезінуге үйретеді.

Балабақшада құндылықтарды тәрбиелеу тек білім беру ғана емес, баланың мінез-құлқындағы этикалық нормаларды қалыптастыруға, әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған жүйелі процесс болып табылады.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында және «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандарты» құжаттарында балаларға моральдық және құндылықтық тәрбие берудің маңызы ерекше атап көрсетілген.

1. Құндылықтарға негізделген тәрбиенің теориялық негіздері.

Құндылықтар — адамның өмірлік бағдарын анықтайтын, оның іс-әрекетіне бағыт беретін ұғымдар жүйесі. Мектепке дейінгі кезеңде құндылықтарды қалыптастыру педагогикалық тұрғыдан маңызды.

Педагогикалық әдебиетте құндылықтық тәрбие үш негізгі бағытта қарастырылады:

1. **Моральдық бағыт** — адалдық, шыншылдық, мейірімділік сияқты қасиеттерді қалыптастыру;
2. **Әлеуметтік бағыт** — ынтымақтастық, достық, көмектесу сезімдерін дамыту;
3. **Тұлғалық бағыт** — өз-өзіне сенімділік, жауапкершілік, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру.

Баланың құндылықтық санасы ойын, тәжірибе, шығармашылық әрекет арқылы тиімді дамиды.

2. Мектепке дейінгі жаста құндылықтарды қалыптастырудың маңызы.

Мектепке дейінгі жас — баланың әлеуметтік және моральдық дағдылары қалыптасатын кезең. Осы кезде бала:

- Жақсылық пен жамандық арасындағы айырмашылықты түсінеді;
- Қоршаған ортаға, адамдарға және жануарларға мейірімділік танытады;
- Өзіндік жауапкершілікті сезіне бастайды;
- Әлеуметтік дағдыларын дамытады, өз сезімін басқаларға жеткізе алады.

Балабақшадағы құндылықтық тәрбие балаларға өмір бойы бағыт беретін моральдық негіз қалыптастырады.

3. Құндылықтық тәрбиенің мазмұны мен бағыттары.

Құндылықтарға негізделген тәрбие мазмұны келесі бағыттарды қамтиды:

1. **Моральдық құндылықтарды дамыту.**
Балаға адалдық, шыншылдық, мейірімділік, әділдік сияқты қасиеттер үйретіледі.
2. **Әлеуметтік құндылықтарды қалыптастыру.**
Балаларда достық, көмектесу, ынтымақтастық сезімдері дамытылады.
3. **Тұлғалық құндылықтарды қалыптастыру.**
Баланың өзін-өзі бағалауы, жауапкершілігі, шығармашылық қабілеттері дамиды.
4. **Эстетикалық және рухани құндылықтар.**
Балалар табиғатқа, өнерге, шығармашылыққа қызығушылық танытады.

4. Құндылықтық тәрбиенің инновациялық әдістері.

4.1. Ойын әдісі.

Рөлдік ойындар арқылы бала моральдық және әлеуметтік дағдыларды меңгереді. Мысалы: «Достық әлемі», «Адалдық жолы», «Мейірімділік саябақ» сияқты ойындар.

4.2. Жобалық әдіс.

Балалар белгілі бір құндылыққа байланысты шағын жобалар жасайды. Мысалы: «Менің көмегім», «Досыма жақсы іс жасаймыз».

4.3. Тәжірибе және бақылау.

Балалар өз іс-әрекеттері арқылы моральдық шешімдер қабылдауды үйренеді. Мысалы, гүл суару, қоқысты жинау, жануарларға қамқорлық жасау арқылы.

4.4. Ақпараттық технологияларды қолдану.

Мультфильмдер, бейнероликтер және интерактивті сабақтар арқылы балаларға моральдық және құндылықтық түсініктерді жеткізу тиімді.

5. Педагог пен ата-ананың рөлі.

Балабақшадағы құндылықтық тәрбиенің табысты болуы педагог пен ата-ананың бірлескен әрекетіне байланысты.

Педагог:

- Құндылықтарға негізделген сабақтарды ұйымдастырады;
- Балаларды шығармашылық және әлеуметтік іс-әрекеттерге баулиды;
- Моральдық нормаларды ойын және тәжірибе арқылы үйретеді.

Ата-ана:

- Үйде балаға моральдық үлгі көрсетеді;
- Жақсылыққа, адалдыққа және мейірімділікке үйретеді;
- Баламен бірге әлеуметтік және шығармашылық іс-шараларға қатысады.

Педагог пен ата-ананың бірлескен іс-қимылы баланың құндылықтық тәрбиесін тиімді түрде қалыптастырады.

6. Қорытынды.

Балабақшадағы құндылықтарға негізделген тәрбие баланың тұлғалық, әлеуметтік және моральдық дамуының негізі болып табылады. Ерте жастан қалыптасқан құндылықтар өмір бойы баланы бағыттап, жауапты, адал және мейірімді азамат болып өсуіне әсер етеді.

Құндылықтық тәрбие педагогтың шығармашылық қабілеті, инновациялық әдістерді қолдануы және ата-анамен тығыз байланыс арқылы жүзеге асады. Мектепке дейінгі кезеңде тәрбие берудің бұл әдісі балалардың болашақтағы тұлғалық дамуы мен қоғамдағы жауапкершілігін қалыптастыратын маңызды құрал болып табылады.

Әдебиеттер.

1. Қазақстан Республикасы Білім туралы заңы. — Астана, 2023.
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты*. — Астана, 2022.
3. Бейсенбаева А. А. *Құндылықтық тәрбие теориясы және әдістемесі*. — Алматы: Рауан, 2020.
4. Қалиева Н. Б. *Мектепке дейінгі балаларға моральдық және әлеуметтік тәрбие*. — Алматы: Фолиант, 2021.
5. Әбдіқалықова Г. Т. *Балабақшадағы инновациялық педагогика*. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.
6. Выготский Л. С. *Развитие высших психических функций*. — Москва: Педагогика, 2018.
7. Palmer, J. A. (2018). *Value Education in Early Childhood*. — New York: Routledge.
8. Nurzhanova, A. (2024). *Digital Approaches to Value-Based Education in Preschool*. — Journal of Early Learning Studies, 12(2), 77–84.
9. Сұлтанова М. Р. *Балабақшадағы құндылықтық тәрбие әдістері*. — Алматы: Рауан, 2022.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ТӘРБИЕШІЛЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ КОУЧИНГ ЖӘНЕ МЕНТОРИНГ: ӘДІСКЕРДІҢ ЖАҢА РӨЛІ

Түлекенова Ляззат Исабайевна

Түркістан облысы, Созақ ауданы “Самал” бөбекжай-бақшасы МКҚК әдіскері

Түйін

Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиешілерінің кәсіби құзыреттілігін арттыруда коучинг және менторинг тәсілдерінің маңызы қарастырылады. Әдіскердің (методисттің) жаңа рөлі — педагогикалық ұжымда тәрбиешілермен жұмыс жасау барысында коуч және ментор функцияларын атқару, олардың кәсіби өсуін бағыттау, қолдау көрсету болып табылады. Мақалада коучинг және менторинг ұғымдарының педагогика саласында қолданылуы, олардың мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудағы мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар,

әдіскер ретінде практикалық ұсыныстар мен жұмыс алгоритмдері беріледі. Мақаланың негізгі мақсаты — әдіскердің кәсіби қызметінде коучинг-менторинг тәсілдерін енгізу арқылы тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін тиімді көтеру жолдарын анықтау.

Summary

This article examines the significance of coaching and mentoring approaches in enhancing the professional competence of preschool educators. The new role of the methodologist is viewed as performing the functions of both coach and mentor in working with preschool teachers, guiding and supporting their professional growth. The paper analyses the definitions of coaching and mentoring in the pedagogical context, the potential of these approaches for developing professional competence of educators in preschool settings. In addition, practical recommendations and work algorithms for the methodologist are provided. The main objective of the article is to determine ways to effectively raise the professional competence of preschool teachers through the introduction of coaching-mentoring techniques in the methodologist's professional activity.

Резюме

В данной статье рассматривается значимость подходов коучинга и менторинга в повышении профессиональной компетентности педагогов дошкольных организаций. Новая роль методиста рассматривается как выполнение функций как коуча, так и ментора в работе с воспитателями, их профессиональное сопровождение и поддержка. В статье анализируются определения коучинга и менторинга в педагогическом контексте, их потенциал для развития профессиональных компетенций воспитателей дошкольных учреждений. Также приведены практические рекомендации и алгоритмы работы методиста. Основная цель статьи — определить пути эффективного повышения профессиональной компетентности воспитателей через внедрение коучинг- и менторинг-техник в деятельности методиста.

Кіріспе

XXI ғасырдағы білім беру жүйесі динамикалық өзгерістерге ұшырап, педагогтардың кәсіби қызметі жоғары деңгейдегі талаптарға жауап беруі тиіс. Мұндай жағдайда мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілері үшін тұрақты кәсіби өсу — қажетті шарт. Бұл тұрғыдан алғанда, дәстүрлі әдістемелік қолдау формалары жеткіліксіз болуы мүмкін. Осыған орай, тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін жүйелі түрде арттыруға бағытталған жаңа тәсілдер — «коучинг» және «менторинг» көзқарастары — педагогикалық практиканың өзекті компоненттеріне айналып отыр.

Әдіскер (методист) мектепке дейінгі ұйымда тәрбиешілермен жұмыс жасайтын маман ретінде, олардың кәсіби даму жолын ұйымдастыратын, қолдау көрсететін, бағалап бағдайтын тұлға ретінде маңызды позицияға ие. Осы мақалада әдіскердің жаңа рөлін — коуч және ментор-функцияларын атқаруды қарастырамыз және бұл рөлдің тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін арттырудағы маңыздылығын көрсетеміз.

Коучинг және менторинг ұғымдары.

Коучинг.

«Коучинг» – ағылшын тілінен аударғанда «жүкті көлік» («coach») мағынасындағы сөзден шыққан, кейін спорттан, менеджментке аударылған термин. Коучинг – адамның немесе топтың потенциалын ашуға бағытталған процесс, коуч (coach) және клиент (coachee) арасындағы тең серіктестік негізінде жүзеге асады. Білім беру контекстінде коучинг педагогты өз тәжірибесін талдау, мақсат қою, әрекет ету және нәтиже бағалау арқылы кәсіби дамуға бағыттайды.

Коучингтің негізгі ерекшеліктері:

- педагогтың белсенді субъект ретінде өзінше шешім қабылдауы;
- сұрақ-жауап, жан-жақты тыңдау, өз тәжірибесінен тұжырым қалыптастыру әдістері;
- нақты мақсатқа жетуге бағытталған жұмыс;
- коуч пен клиент арасындағы серіктестік қарым-қатынас.

Менторинг.

«Менторинг» — қызметтік тәжірибесі мол тұлға (ментор) мен тәжірибесі аз адам (менти) арасындағы ұзақ мерзімді қарым-қатынас. Менторингтәжірибесімен бөлісу, кеңес беру, қолдау көрсету арқылы тұлғаның кәсіби дамуына ықпал етеді. Білім беру саласында менторинг тәрбиешінің немесе мұғалімнің кәсіби дамуын бағыттайтын дәстүрлі-жаңа модельге айналуға.

Менторингтің негізгі белгілері:

- тәжірибелі маманның бағыт-бағдары, қолдауы;
- ұзақ мерзімге бағытталған даму;
- тұлғаның адами және кәсіби өсуін қамтиды;
- менти- педагогтың автономиясы мен жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді.

Коучинг пен менторинг арасындағы айырмашылықтар.

Коучинг пен менторинг кейбір аспектілерде ұқсас болғанымен, олардың мақсаты, қатынасы және уақыттық өлшемі бойынша ерекшеленеді. Мысалы, коучинг көбіне нақты мақсатқа, нәтижеге бағытталған — «осы мәселені қалай шешеміз?» деген сұрақтарға жауап береді. Ал менторинг ұзақ мерзімді дамуға, тұлғаның жалпы кәсіби траекториясына бағытталады.

Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілерінің кәсіби құзыреттілігін арттырудағы коучинг пен менторингтің маңызы.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбиешілердің қызметі – баланың дамуы, тәрбиесі, әлеуметтік-эмоционалдық меңгеруі, танымдық белсенділігі үшін жауапты. Тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігі олардың білім, дағды, құзырлық деңгейімен анықталады. Осы тұрғыдан алғанда, коучинг пен менторинг тәрбиешілердің кәсіби өсімін жеделдете алатын механизмдер ретінде қарастырылады.

Коучинг арқылы әдіскер тәрбиешінің өз іс-тәжірибесін талдауға, кәсіби мақсаттар қоюға, өзінен талап етуге және нәтижелерін бағалауға бағытталуын қамтамасыз етеді. Менторинг арқылы тәжірибелі маман тәрбиешіге бағыт-бағдар бере отырып, оның кәсіби өсуіне жағдай туғызады және ұзақ мерзімді дамытуға ықпал етеді.

Зерттеулер көрсеткендей, дошкольдық ұйымдарда менторинг пен коучингті енгізу тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін күшейтуге мүмкіндік береді. Мысалы, тәрбиешілердің өздік рефлексиясы артады, кәсіби мақсат қою қабілеті күшейеді, топшілік және әдістемелік жұмыста белсенділік артады.

Әдіскердің жаңа рөлі: коуч-ментор ретінде.

Әдетте әдіскер (методист) — мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбие жұмысының әдістемелік қамтамасыз етілуін қадағалайтын қызметкер. Бірақ бүгінгі жағдайда әдіскердің рөлі өзгеруде: ол енді тек бақылаушы, кеңесші ғана емес, коуч және ментор ретінде қызмет етуі тиіс.

Қызметінің негізгі бағыттары.

- Тәрбиешілердің кәсіптік дамуы үшін қажетті сұраныстарды анықтау: кәсіби қажеттіліктерді диагностикалау, дамыту аймақтарын белгілеу.
- Коучинг сессияларын ұйымдастыру: тәрбиешімен серіктестік қарым-қатынас орнату, мақсат қою, іс-әрекет жоспарын әзірлеу, нәтижені бағалау.
- Менторлық қатынас орнату: тәжірибелі тәрбиеші немесе сыртқы маман арқылы тәрбиешіні қолдау, кеңес беру, тәжірибе алмасу, ұзақ мерзімді даму жоспарын әзірлеу.
- Жеке және топтық жұмыс: тәрбиешілермен жекелей жұмыстар жүргізу, топтық талқылау, тәжірибе алмасу форматтарында коучинг және менторинг ұйымдастыру.
- Бағалау және нәтижелілік мониторингі: тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігі қалай өзгергенін бақылау, кері байланыс ұйымдастыру, келесі даму кезеңдерін жоспарлау.
- Әдістемелік орта құру: тәрбиешіге қолдау көрсететін орта қалыптастыру (коучинг пен менторинг мәдениеті), кәсіби қауымдастықтар мен топтарды ұйымдастыру.

Әдіскердің коуч-ментор ретіндегі рөлін іске асырудағы шарттар.

- Педагогикалық сенімді атмосфера құрылуы тиіс: тәрбиеші өзін ашық сезінуі, кәсіби өсуге дайын болуы қажет.
- Тәрбиешінің өзіндік өсуге және өзгеруге дайын болуы: коучинг және менторинг процесінде белсенділік қажет.
- Әдіскердің тиісті кәсіби дайындығы: коуч және ментор ретіндегі әдіскер тиісті білім мен дағдыға ие болуы тиіс (коуч-сұрақтарды қою, тыңдау, кері байланыс беру; ментор-тәжірибені беру, бағыттау).
- Ұйымдық қолдау: басшылық, әдістемелік қызметтер коучинг-менторингті енгізуді қолдауы тиіс, ресурстар (уақыт, қаржы, инфрақұрылым) бөлінуі қажет.
- Тұрақты мониторинг және бағалау жүйесі: кәсіби құзыреттілік көрсеткіштері анық, нәтижелер жүйелі түрде бағалануы қажет.

Практикалық ұсыныстар.

1. Әдіскер кәсіптік дамудың бастапқы диагностикасын жүргізуі тиіс: тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігінің деңгейін анықтау, қажеттіліктерін белгілеу.
2. Коучинг процесін ұйымдастыру: алғашқы сессияда тәрбиешінің мақсаттарын анықтау, іс-әрекет жоспарын құру; әрбір сессияда тәрбиешінің прогресін талдау, келесі қадамдарды белгілеу.
3. Менторлық бағдарлама әзірлеу: тәжірибелі тәрбиеші немесе сыртқы маманды ментор ретінде тарту; тәрбиешінің кәсіби траекториясы бойынша ұзақ мерзімді даму жоспарын жасау; менторлық кездесулерді тұрақты форматта ұйымдастыру.
4. Педагогикалық қауымдастықтар құру: тәрбиешілер арасында тәжірибе алмасу, топтық рефлексия, коучинг-менторинг форматында шеберлік-сыныптар өткізу.
5. Нәтижелерді бағалау: кәсіби құзыреттіліктің динамикасын тіркеу, тәрбиешінің өзінің пікірін алу, әдіскердің бақылауы және келесі жоспарлар құру.
6. Ұйымдық саясатты жаңарту: тәрбиеші кәсіби өсу үшін уақыт пен қолдау алатын орта қалыптастыру, коучинг-менторинг мәдениетін дамытуды қамтамасыз ету.

Қорытынды

Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру — білім беру сапасын көтерудің маңызды міндеті. Коучинг пен менторинг тәсілдері тәрбиешілердің ішкі мотивациясын, өзін-өзі дамыту қабілетін және кәсіби нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді. Әдіскердің жаңа рөлі — коуч-ментор ретінде — бұл бағытта тиімді ресурс болып табылады. Мұндай рөлді іске асыру тәрбиешілердің кәсіби өсуін жүйелі түрде бағыттап, олардың кәсіби құзыреттілігін жоғарылатуға жағдай жасайды. Білім беру ұйымдары мен әдістемелік қызметтер осы тәсілдерді жүйелі түрде енгізіп, тұрақты мониторинг пен бағалау жүйесін қамтамасыз етуі қажет.

Әдебиеттер

1. Антонова Н. В., Казинцева Л. В., Сизова Н. А. Коучинг в бизнесе: учебное пособие для вузов. — Москва : Издательство Юрайт, 2021.
2. Внутренняя сила лидера: Коучинг как метод управления персоналом / Уитмор Д. — 3-е изд. — М. : Альпина Паблишер, 2016.
3. Балковая Е. С., Игнатовская С. Г., Степанова Е. Ю., Шевченко Ю. А. Коучинг как современный метод взаимодействия семьи и дошкольной образовательной организации. Журнал «Актуальные исследования», № 11 (246), март 2025.
4. Гарифуллина А. М. Менторинг и управление дошкольным образованием: тенденции в отечественном и в мировом пространствах. Журнал «Педагогика и психология образования», № 11-3(0-6), 2025.
5. Ваныкина Г. В., Сундукова Т. О. Тренинг, фасилитация, коучинг и менторинг в непрерывном образовании // III Международная научно-практическая конференция: сборник научных трудов, 2016.

6. Садыханова Г. Т. Образовательный коучинг в методической работе ДОО. Методические рекомендации, 2025.
Максимов В. Е. Коучинг от А до Я. Возможно всё. — «Речь», 2004.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДИКИ ВИЗУАЛИЗАЦИИ ЛИТЕРАТУРНОГО ТЕКСТА КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ ОБРАЗНОГО ВОСПРИЯТИЕ ЦЕННОСТЕЙ

студент-группы 1301-82 – Султаналиева Д. М

канд. фил. наук, и.о. доцента – Калжанова А. К

Южно-Казахстанский педагогический университет имени У. Жанибекова

Шымкент

Түйін:

Мақалада кіші мектеп оқушыларын дамытудағы бейнелі ойлаудың, қиялдың рөлі қарастырылып, оның креативті ойлауға, эмоционалды интеллектке және дербес көркем шығармашылық қабілетке әсері баса айтылады. Қиялды дамытудың тиімді құралы ретінде әдебиеттік оқуға ерекше назар аударылады. Мақалада қиялдың теориялық аспектілері, әдістемелік тәсілдері талданады және кіші мектеп оқушыларының көркем мәтінді белсенді қабылдауына әрі түсінуіне ықпал ететін шығармашылық тапсырмалардың мысалдары ұсынылады.

Summary:

The article examines the role of imaginative thinking and imagination in the development of junior schoolchildren, emphasizing its influence on creative thinking, emotional intelligence, and the ability for independent artistic creation. Special attention is paid to literary reading as an effective tool for the development of imagination. The article analyzes the theoretical aspects of imagination, methodological techniques, and offers examples of creative tasks that promote the active perception and comprehension of artistic text by junior schoolchildren.

***Воображение важнее, чем знания. Знания ограничены, тогда как воображение охватывает целый мир, стимулируя прогресс, порождая эволюцию»
Альберт Эйнштейн***

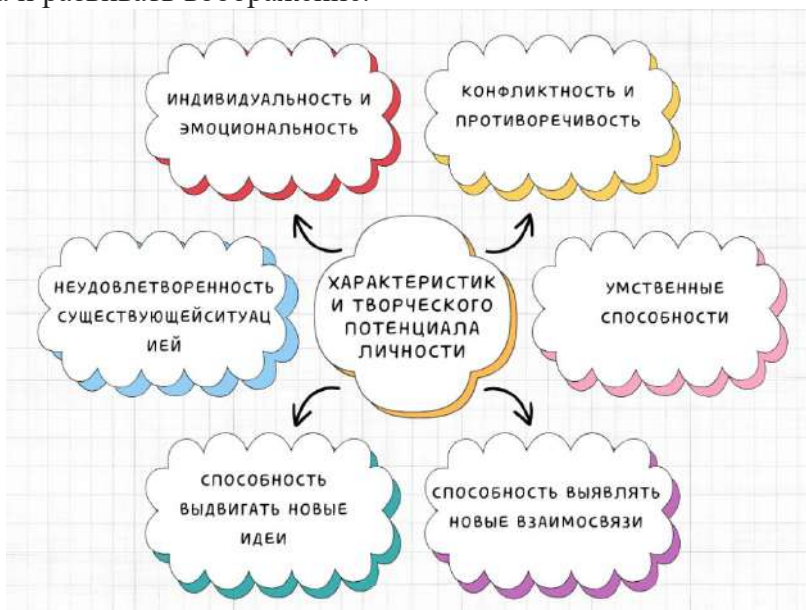
Развитие творческого потенциала младших школьников – одна из важнейших задач современной системы образования. В возрасте 7 – 10 лет у детей активно формируются образное мышление, фантазия и способность к творческой деятельности. В то же время традиционные методы обучения литературному чтению зачастую ориентированы на репродуктивное усвоение информации, что ограничивает возможности для проявления воображения.

Использование творческих заданий на уроках литературного чтения способствует не только лучшему пониманию художественного текста, но и стимулирует образное мышление, помогает формировать умение анализировать, сопереживать и фантазировать.

Воображение – это способность создавать новые образы и идеи на основе имеющегося опыта. Она играет важную роль в когнитивном развитии ребенка, способствуя его эмоциональному и интеллектуальному становлению.

Л. С. Выготский считал, что образное мышление развивается через игру, творчество и активное взаимодействие с культурными объектами, включая художественные тексты. В младшем школьном возрасте этот процесс связан с потребностью ребенка в познании мира, что делает литературное чтение особенно важным инструментом развития образного мышления.

Однако без творческого подхода чтение может стать для ребенка рутинной обязанностью. Включение в образовательный процесс творческих заданий помогает детям лучше осваивать содержание текста и развивать воображение.

Онлайн - инструмент для графического дизайна – Canva

На уроках литературного чтения в начальных классах для развития творческих способностей учеников, можно использовать следующие задания:

Придумывание альтернативных концовок

Ученики могут предложить свой вариант окончания истории, изменить судьбу главного героя или придумать продолжение событий. Это задание помогает детям развивать прогнозирование и логику.

Примеры заданий:

«Колобок»: Дети предлагают варианты, где Колобок не погибает, а, например, спасается и находит себе друзей.

Онлайн - инструмент для графического дизайна – Canva

Иллюстрирование произведений

Рисование персонажей или сцен из книги помогает детям визуализировать текст, усиливает образное и творческое мышление.

Примеры заданий:

Иллюстрация к сказке: Дети могут выбрать любимую сказку и создать серию иллюстраций к ней, изображая ключевые моменты, сказки «Теремок».

Онлайн - инструмент для графического дизайна – Canva

Создание комикса: На основе прочитанного рассказа дети могут создать комикс, который включает диалоги и изображения персонажей. Сказки «Курочка Ряба».

Онлайн - инструмент для графического дизайна – Canva

Обложка книги: Дети рисуют новую обложку для книги, которая отражает ее содержание и атмосферу.

Онлайн - инструмент для графического дизайна – Canva

Написание собственных сказок и рассказов

Ученики могут сочинять свои истории, опираясь на сюжетные элементы известных произведений.

Примеры заданий:

На основе сказки «Теремок» детям предлагается придумать новую версию, где теремок строят другие животные.

Онлайн - инструмент для графического дизайна – Canva

Создание коллажей

Визуализация литературного материала помогает детям структурировать информацию и развивать ассоциативное и образное мышление.

Примеры заданий:

После чтения «Приключений Буратино» дети создают коллаж, отражающий путь героя по сюжету.

Онлайн - инструмент для графического дизайна – Canva

Основные принципы внедрения

Разнообразие методов – сочетание словесных, визуальных и игровых форм работы.

Свобода творчества – задания не должны иметь единственно верного ответа.

Гибкость подхода – адаптация заданий под уровень подготовки детей.

Интерактивность – вовлечение детей в активное обсуждение и создание.

Пример комплексного урока с элементами заданий для развития образного мышления

Тема урока: Анализ сказки «Золушка» (Ш. Перро).

Этапы:

Беседа о прочитанном.

Создание альтернативного финала.

Инсценировка диалогов героев.

Иллюстрация ключевых сцен.

Итоговая дискуссия.

Применение творческих заданий на уроках литературного чтения способствует не только развитию образного мышления младших школьников, но и формированию у них интереса к чтению, развитию аналитического мышления и эмоционального интеллекта. Учитель, используя разнообразные методы, может создавать на уроках атмосферу творчества, которая позволит детям раскрыть свой потенциал.

Литературы

1. Выготский Л.С. «Воображение и творчество в детском возрасте». — М.: Педагогика, 2020.
2. Эльконин Д.Б. «Психология обучения младшего школьника». — М.: Академия, 2019.
3. Леонтьев А.Н. «Деятельность. Сознание. Личность». — М.: Наука, 2018.
4. Кудинова Л.М. «Методика преподавания литературного чтения». — СПб.: Питер, 2021.
5. Цитата : <https://ru.citaty.net/tsitaty/472316-albert-einshtein-voobrazhenie-vazhnee-chem-znaniia-znaniia-ogranicheny/>
6. Онлайн-инструмент для графического дизайна – Canva: https://www.canva.com/ru_ru/

БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІ БАСШЫЛАРЫНЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ

Карибаева Нуржамал Шалдаровна

Түркістан облысы, Отырар ауданы, Ғ. Мұратбаев атындағы шағын жинақты жалпы білім беретін мектеп
КММ директоры

Резюме

В статье рассматривается сущность управленческой культуры руководителей образовательных организаций, её структура и роль в повышении качества образования. Раскрываются профессиональные компетенции, лидерские качества и этические принципы, формирующие управленческую культуру современного директора школы. Отмечаются направления развития управленческой культуры через инновационные подходы, повышение квалификации и внедрение цифровых технологий управления.

Summary

The article analyzes the managerial culture of school leaders and its influence on the quality of education. It highlights the key competencies, leadership qualities, and ethical principles necessary for effective management. The paper also discusses ways to develop managerial culture through innovation, professional development, and digital transformation in education.

Кіріспе.

Қазіргі таңда білім беру жүйесін басқару — тек әкімшілік міндет емес, бұл қоғамның мәдени, рухани және әлеуметтік дамуына әсер ететін маңызды үдеріс. Білім беру мекемелерінің табысты дамуы басшының кәсіби деңгейіне, басқарушылық мәдениетіне және көшбасшылық қабілетіне тікелей байланысты. Басқарушылық мәдениет — бұл ұйымды тиімді басқаруға бағытталған білім, тәжірибе, құндылықтар мен мінез-құлық нормаларының жиынтығы. Ол басшының кәсіби беделін қалыптастырады және педагогикалық ұжымның біртұтастығын қамтамасыз етеді.

Басқарушылық мәдениеттің теориялық негіздері.

Басқарушылық мәдениет ұғымы педагогикалық ғылымда кеңінен зерттелуде. Бұл ұғым жетекшінің кәсіби құзыреттілігімен, коммуникативтік мәдениетімен және адамгершілік қасиеттерімен тікелей байланысты. Басқарушылық мәдениеттің құрамдас бөліктері ретінде теориялық білім, басқарушылық дағдылар, педагогикалық әдеп, шешім қабылдау мәдениеті және инновацияға бейімділік қарастырылады.

Басқарушылық мәдениет ұжымдағы психологиялық ахуалды қалыптастырады. Мәдениеті жоғары басшы өз қызметінде серіктестік, сенім және жауапкершілік қағидаттарын ұстанады. Ол өз ұжымының шығармашылық әлеуетін ашуға жағдай жасайды және білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді.

Басқарушылық мәдениеттің құрылымы мен мазмұны.

Басқарушылық мәдениеттің мазмұны бірнеше бағыттан тұрады:

1. Когнитивтік бағыт — басқару теориясын, педагогика мен психология негіздерін терең меңгеру.
2. Іс-әрекеттік бағыт — ұжым жұмысын ұйымдастыру, жоспарлау, бақылау және талдау дағдылары.
3. Коммуникативтік бағыт — әріптестермен, оқушылармен және ата-аналармен тиімді байланыс орнату қабілеті.
4. Рефлексивтік бағыт — өз іс-әрекетін бағалай алу және кәсіби дамуға дайын болу.

Басқарушылық мәдениетті дамыту барысында басшы педагогикалық процестің барлық қатысушылары арасында ашық және сенімді қарым-қатынас орната білуі керек. Ұжым мүшелерінің пікірін ескеріп, ортақ шешім қабылдау мәдениеті басқарудың тиімділігін арттырады.

Заманауи басшының кәсіби құзыреттілігі мен көшбасшылығы.

Білім беру мекемесінің басшысы заманауи менеджер және көшбасшы ретінде үнемі

жаңашылдыққа ұмтылуы қажет. Қазіргі мектеп директорының кәсіби бейнесі стратегиялық ойлау, аналитикалық қабілет және команда құру іскерлігі арқылы көрінеді. Басқарушылық мәдениет тек білім мен тәжірибеге емес, тұлғаның адамгершілік қасиеттері мен эмоциялық интеллектіне де байланысты.

Басшының басты міндеті — педагогикалық ұжымды ортақ мақсатқа бағыттау, олардың кәсіби өсуіне қолдау көрсету және әр мұғалімнің шығармашылық бастамасына мүмкіндік беру. Осындай орта қалыптасқан жағдайда ұжым мүшелері өз мүмкіндіктерін толық аша алады, ал мектептің жалпы тиімділігі артады.

Басқарушылық мәдениетті дамыту жолдары.
Басқарушылық мәдениетті дамыту үздіксіз үрдіс болып табылады және келесі бағыттарда жүзеге асырылады:

1. Кәсіби біліктілікті арттыру және тәжірибе алмасу.
2. Педагогикалық және психологиялық білімді тереңдету.
3. Жаңа технологиялар мен цифрлық басқару құралдарын енгізу.
4. Мектепшілік бақылау мен бағалау жүйесін жетілдіру.
5. Педагогикалық қауымдастықтармен өзара әрекеттесу.
6. Өзін-өзі дамыту және кәсіби рефлексия жүргізу.

Сондай-ақ, басқарушылық мәдениеттің дамуына мотивациялық орта да әсер етеді. Басшы ұжымда ашықтық пен қолдауға негізделген қарым-қатынас орнатса, әр педагог өз жұмысында нәтижеге бағытталады.

Қорытынды.

Басқарушылық мәдениет — білім беру ұйымының тұрақты дамуының негізгі факторы. Ол мектептің педагогикалық әлеуетін арттырып, оқушылардың сапалы білім алуына жағдай жасайды. Мәдениеті жоғары басшы ұжымды жетістікке жетелейді, инновацияларды енгізеді және ұйымның беделін қалыптастырады. Білім беру мекемелерін басқаруда мәдениеттілік пен кәсібилік ұштасқанда ғана білім сапасы жоғары деңгейге көтеріледі.

Әдебиеттер:

1. Әбенова Г. Білім беру менеджменті: теориясы мен тәжірибесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Сатыбалдиев Ә. Білім беру жүйесіндегі басқару мәдениеті. – Алматы, 2021.
3. Қараев Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық менеджмент. – Астана, 2019.
4. Хан Н. Білім беру жүйесін басқарудағы инновациялық тәсілдер. – Түркістан, 2022.
5. Fullan M. The Principal: Three Keys to Maximizing Impact. – San Francisco: Jossey-Bass, 2014.
6. Hargreaves A., Fink D. Sustainable Leadership. – San Francisco: Jossey-Bass, 2006.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ ОРТА БІЛІМ МАЗМҰНЫНДА БЕРІЛУ АСПЕКТІЛЕРІ (ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІ НЕГІЗІНДЕ)

Қарсыбайқызы Аида

Шымкент қаласы, №136 жалпы орта білім беретін мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются вопросы интеграции национальных ценностей в содержание среднего образования на примере преподавания казахского языка и литературы. Раскрываются педагогические принципы и методы, способствующие формированию духовно-нравственного

мировоззрения учащихся. Особое внимание уделяется роли учителя в передаче культурных традиций, национального сознания и языка как носителя ценностей народа.

Summary

The article explores the integration of national values into the content of secondary education through the teaching of the Kazakh language and literature. It highlights pedagogical approaches and methods that contribute to the spiritual and moral development of students. The paper emphasizes the teacher's role in transmitting cultural traditions, national identity, and language as the key bearer of a nation's values.

Кіріспе.

Қазіргі таңда ұлттық құндылықтарды жас ұрпақ бойына сіңіру — мемлекетіміздің білім беру саясатының маңызды бағыттарының бірі. Жаһандану дәуірінде мәдени және рухани тұтастықты сақтау үшін мектептегі әрбір пәннің мазмұны ұлттық сипатта болуы шарт. Әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті пәні — ұлттың тілі мен рухын, салт-дәстүрі мен тарихын танытатын негізгі арна. Сондықтан бұл пәндер арқылы оқушыларға тек тілдік білім беру ғана емес, сонымен қатар ұлттық дүниетанымды қалыптастыру, рухани мұраны бағалауға баулу міндеті де қойылады.

Ұлттық құндылық ұғымының мәні.

Ұлттық құндылық — халықтың өмір сүру салтын, мәдениетін, тілін, дәстүрін және рухани байлығын қамтитын ұғым. Бұл құндылықтар ұлттың болмысын айқындап, оның тарихи даму жолында жинақталған тәжірибесін көрсетеді. Ұлттық құндылықтарды білім мазмұнына енгізу — оқушылардың өз елін, жерін, тілін сүюіне, ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына әсер етеді.

Ұлттық құндылықтар жүйесіне: тіл, дәстүр, мәдени мұра, еңбекқорлық, адалдық, үлкенге құрмет, отансүйгіштік, бірлік пен жауапкершілік жатады. Осы қасиеттерді білім беру үдерісіне енгізу арқылы мектеп оқушысы тек білім алушы ғана емес, ұлтжанды тұлға болып қалыптасады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәніндегі ұлттық құндылықтардың берілу жолдары.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды оқушылар санасына сіңірудің бірнеше тиімді бағыты бар:

1. Тілдік материалды ұлттық мазмұнмен байыту. Мысалы, мәтіндер мен жаттығуларда халықтық мақал-мәтелдер, тұрақты тіркестер мен ұлттық ұғымдар қолданылады.
2. Әдеби шығармаларды ұлттық идея тұрғысынан талдау. Әдебиет арқылы оқушылар батырлық, елжандылық, адамгершілік және еңбекқорлық сияқты қасиеттерді бойына сіңіреді.
3. Тіл мен әдебиетті байланыстыра оқыту арқылы оқушылардың ойлау мәдениетін, ұлттық дүниетанымын дамыту.
4. Жобалық жұмыстар мен шығармашылық тапсырмалар арқылы ұлттық салт-дәстүрді зерттеуге мүмкіндік беру.

Мұғалім сабақ жоспарын құрғанда ұлттық мазмұнды материалдарды таңдауға, оқушыларды ұлт тарихымен және мәдениетімен байланысты тақырыптар төңірегінде ойлануға бағыттауы тиіс. Бұл тәсілдер баланың ішкі рухани әлемін байытып, ана тіліне деген сүйіспеншілігін арттырады.

Мұғалімнің рөлі мен кәсіби жауапкершілігі.

Мұғалім — ұлттық құндылықтарды жеткізуші негізгі тұлға. Оның кәсіби шеберлігі мен мәдени деңгейі арқылы білім беру процесінің сапасы анықталады. Ұстаз тек білім беруші емес, рухани жетекші, мәдениет пен дәстүрді сақтаушы тұлға болуы қажет. Мұғалім әр сабақта тілдік білімді ұлттық мазмұнмен ұштастырып, оқушылардың жеке көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, мұғалім оқушылардың өзіндік ойлау қабілетін, шығармашылығын және сыни көзқарасын дамыту арқылы ұлттық санаға жол ашады. Мұндай тәсіл ұрпақтың өз тамырына терең бойлап, ұлттық мәдениетке сүйеніп дамуына негіз болады.

Ұлттық құндылықтарды білім беру мазмұнына енгізудің педагогикалық шарттары.

1. Оқу бағдарламалары мен оқулықтарда ұлттық мазмұндағы тақырыптардың көбірек қамтылуы.
2. Сабақтарда халық ауыз әдебиеті үлгілерін, тарихи деректер мен ұлттық кейіпкерлерді пайдалану.
3. Пәнаралық байланыс орнату арқылы ұлттық құндылықтарды кешенді түрде беру.
4. Мектептегі тәрбие жұмысы мен оқу үрдісін ұлттық идея негізінде ұйымдастыру.
5. Мұғалімдердің үздіксіз кәсіби дамуын қамтамасыз ету.

Бұл шарттар орындалған жағдайда оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығы мен жауапкершілігі артады.

Қорытынды.

Ұлттық құндылықтар – ел болашағының іргетасы. Білім беру жүйесінде бұл құндылықтарды тереңдетіп оқыту ұлттық бірегейлікті сақтауға, рухани жаңғыруды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні осы бағытта шешуші рөл атқарады. Әр сабақта ұлттық құндылықтарды танып-білуге, құрметтеуге және өмірде қолдануға бағытталған білім беру жүйесін қалыптастыру – қазіргі заман мұғалімінің басты міндеті.

Әдебиеттер:

1. Айтбаева Ә. Ұлттық тәрбие негіздері. – Алматы: Рауан, 2018.
2. Сәтемова Ж. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру. – Астана, 2020.
3. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
4. Оразбекова К. Тәрбиенің ұлттық негіздері. – Алматы: Білім, 2019.
5. Әбдікәрімова Г. Білім беру жүйесінде ұлттық идеяны жүзеге асыру. – Түркістан, 2021.
6. Hiebert J., Stigler J. The Teaching Gap: Best Ideas from the World's Teachers for Improving Education in the Classroom. – New York: Free Press, 2009.

ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМУ

Досова Урия Кувандиковна

Түркістан облысы, Арыс қаласы

С.Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектептің информатика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются современные педагогические технологии и методы, направленные на развитие мышления учащихся. Автор акцентирует внимание на необходимости активного использования интерактивных форм обучения, цифровых инструментов и проектной деятельности. Раскрываются пути формирования критического и творческого мышления через практико-ориентированные задания и сотрудничество в учебном процессе.

Summary

The article discusses modern pedagogical methods and technologies aimed at developing students' thinking skills. The author emphasizes the importance of using interactive learning forms, digital tools, and project-based learning. It highlights ways to foster critical and creative thinking through practice-oriented tasks and collaborative activities in the educational process.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты міндеті – оқушыны ақпаратты қабылдаушы ғана емес, оны талдай білетін, жаңа идея тудыра алатын шығармашыл тұлға ретінде қалыптастыру. Бүгінгі цифрлық дәуірде мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен қолданған әдіс-тәсілдері оқушылардың ойлау қабілетін дамытуда шешуші рөл атқарады. Әсіресе информатика пәні бұл

бағытта кең мүмкіндіктер береді, себебі ол логикалық, жүйелік және алгоритмдік ойлауды дамытады.

Оқушылардың ой-өрісін дамытудың теориялық негіздері.

Ой-өріс – адамның танымдық әрекетінің негізгі көрсеткіші. Ойлау дағдысы арқылы тұлға қоршаған ортаны түсініп, оны өзгертуге қабілетті болады. Білім беру процесінде оқушының ой-өрісін кеңейту дегеніміз – оның ақпаратты талдау, салыстыру, себеп-салдар байланысын орнату және қорытынды жасау қабілетін жетілдіру.

Бүгінгі педагогикалық ғылым ойлау мәдениетін дамытудың келесі қағидаларын ұсынады:

1. Белсенді оқу – оқушының сабақ процесіне толық қатысуын қамтамасыз ету.
2. Танымдық қызығушылықты арттыру – зерттеушілік және тәжірибелік тапсырмаларды қолдану.
3. Өздігінен іздену мен рефлексия жасау – оқушыны дербес ойлауға баулу.

Жаңа әдіс-тәсілдердің маңызы.

Қазіргі білім беру жүйесінде қолданылып жүрген жаңа технологиялар – оқушының ойлау қабілетін дамытуға арналған тиімді құралдар. Интерактивті әдістер, жобалау технологиясы, проблемалық оқыту, зерттеушілік тапсырмалар, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту стратегиялары осы бағытта кеңінен қолданылады.

Мысалы:

1. **Интерактивті оқыту әдістері** оқушылардың бір-бірімен және мұғаліммен белсенді қарым-қатынас орнатуына жағдай жасайды. “Миға шабуыл”, “Дөңгелек үстел”, “Ақыл картасы” сияқты тәсілдер логикалық ойлау мен шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіреді.
2. **Проблемалық оқыту** арқылы оқушылар нақты өмірлік жағдайларда мәселе шешу жолдарын іздейді, бұл олардың талдау және синтездеу дағдыларын қалыптастырады.
3. **Жобалық әдіс** оқушыларды топтық жұмысқа, дербес ізденуге және шығармашылыққа үйретеді.

Информатика пәніндегі ойлау дағдыларын дамыту жолдары.

Информатика – тек техникалық емес, логикалық және шығармашылық пән. Сабақ барысында оқушылар алгоритм құру, бағдарламалау, мәліметтер құрылымын талдау және визуализация жасау арқылы ойлау қабілетін дамытады.

Осы пәнде жаңа әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану жолдары:

1. **Scratch, Code.org** сияқты визуалды бағдарламалау орталарын қолдану.
2. **STEM және STEAM жобаларына** қатысу арқылы пәнаралық ойлау қабілетін дамыту.
3. **Геймификация элементтерін** пайдалану арқылы логикалық ойлау мен ынтаны арттыру.
4. **Онлайн платформалармен жұмыс** (Kahoot, Quizizz, LearningApps) арқылы тез шешім қабылдау мен ақпараттық ойлауды қалыптастыру.

Мысалы, информатика сабағында “Роботты бағдарлау” немесе “Ақпараттық қауіпсіздік ережелері” тақырыптарында топтық жоба жасау оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауға итермелейді.

Мұғалімнің кәсіби рөлі.

Жаңа әдіс-тәсілдерді қолдануда мұғалім бағыт беруші, кеңесші және ұйымдастырушы рөлін атқарады. Ол оқушылардың белсенділігін арттыру үшін сабақ құрылымын жүйелі жоспарлап, оқыту процесін қызықты әрі мағыналы етуі қажет.

Мұғалімнің басты міндеті – оқушыларға дайын білім бермей, білімді өздігінен іздеуге, талдауға және бағалауға үйрету. Осылайша оқушының танымдық дербестігі артады, ой-өрісі кеңейеді, шығармашылық көзқарасы қалыптасады.

Жаңа технологияларды қолданудың нәтижесі.

Жаңашыл педагогикалық тәсілдер оқушылардың:

1. Танымдық белсенділігін арттырады.
2. Логикалық және алгоритмдік ойлауын дамытады.
3. Коммуникативтік және зерттеушілік қабілеттерін күшейтеді.
4. Шығармашылық ізденіс пен өзіндік пікір айту дағдысын қалыптастырады.

Бұл нәтижелер білім сапасын арттырумен қатар, оқушының өмірлік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды.

Қазіргі қоғамға ойлай білетін, шешім қабылдай алатын және жаңа ақпаратты игеруге қабілетті тұлғалар қажет. Сондықтан оқушылардың ой-өрісін дамытуда мұғалімнің қолданатын әдіс-тәсілдері заман талабына сай болуы тиіс. Инновациялық әдістер мен цифрлық құралдарды тиімді үйлестіру арқылы оқу процесін белсенді, шығармашылық және нәтижелі етуге болады.

Осы бағыттағы үздіксіз ізденіс пен тәжірибе алмасу — заманауи педагогтың кәсіби өсуінің кепілі.

Әдебиеттер:

1. Әбілқасымова А. Инновациялық педагогикалық технологиялар. – Алматы: Білім, 2019.
2. Құдайбергенова К. Жаңа білім парадигмасы және мұғалімнің кәсіби дамуы. – Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Сейтқазы А. Ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың логикалық ойлауын дамыту. – Алматы, 2021.
4. Қараев Ж. Интерактивті оқыту технологиялары. – Алматы, 2018.
5. Sugata Mitra. The Future of Learning. – Oxford University Press, 2017.
6. Bloom B. Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2001.

ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН БІЛІМ БЕРУДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ МИССИЯСЫ

Кумисбекова Сауле Кумисбековна

Түркістан облысы, Отырар ауданы

Ж.Егембердиев атындағы шағын жинақты негізгі мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается роль и миссия учителя начальных классов в реализации ценностно-ориентированного образования. Автор анализирует педагогические подходы, способствующие формированию у младших школьников нравственных качеств, патриотизма и социальной ответственности. Особое внимание уделено методам воспитания через сотрудничество, личный пример и интеграцию национальных ценностей в учебный процесс.

Summary

The article explores the role and mission of primary school teachers in implementing value-based education. The author analyzes pedagogical approaches that foster moral development, patriotism, and social responsibility among young learners. The focus is placed on teaching methods that integrate national values through cooperation, personal example, and classroom practices.

Кіріспе.

Білім берудің негізгі мақсаты – тек білім мен білік қалыптастыру ғана емес, сонымен бірге адамгершілік, рухани және ұлттық құндылықтарға негізделген тұлға тәрбиелеу. Бүгінгі жаһандану жағдайында ұлттың болашағы — жас ұрпақтың рухани-адамгершілік даму деңгейімен анықталады. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш сынып мұғалімінің миссиясы ерекше мәнге ие. Ол — баланың алғашқы ұстазы, тұлға қалыптастырушы және қоғамның рухани діңгегін нығайтушы.

Құндылыққа

негізделген

білім

беру

ұғымы.

Құндылыққа негізделген білім беру — бұл оқыту процесінің барлық кезеңінде тұлғаның

рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытуға бағытталған педагогикалық жүйе. Бұл бағыттағы басты мақсат — білімді өмірлік тәжірибемен ұштастырып, оқушының ішкі дүниесінде адамдық, отансүйгіштік және жауапкершілік сезімін қалыптастыру.

Құндылықтар жүйесі мыналарды қамтиды:

1. Адамгершілік — ізгілік, сыйластық, әділдік.
2. Отансүйгіштік — туған жерге, елге, тіл мен мәдениетке құрмет.
3. Еңбекқорлық — табандылық пен мақсатқа жету.
4. Отбасы құндылығы — үлкенге құрмет, кішіге ізет.
5. Білім мен ізденіс — өмір бойы үйрену қажеттілігі.

Бастауыш

сынып

мұғалімінің

миссиясы.

Бастауыш мектеп — баланың дүниетанымын, мінезін, құндылық бағдарын қалыптастыратын шешуші кезең. Мұғалімнің міндеті — тек пәндік білім беру емес, ең алдымен тұлғаның адамгершілік негізін қалауға бағытталған орта құру.

Мұғалім миссиясының негізгі бағыттары:

1. **Рухани-адамгершілік тәрбие беру.** Әр сабақта ізгілік, жауапкершілік, мейірімділік идеяларын насихаттау.
2. **Қазақ халқының ұлттық құндылықтарын дәріптеу.** Салт-дәстүр, мақал-мәтел, ертегі және жырлар арқылы адамдық қасиеттерді сіңіру.
3. **Тұлғалық даму мен дербестікті қолдау.** Әр баланың ерекше қабілеті мен ішкі әлемін құрметтеу.
4. **Мектеп пен отбасы ынтымақтастығын нығайту.** Құндылықтарды тәрбиелеуде ата-анамен бірлесе жұмыс жүргізу.

Құндылыққа

бағытталған

педагогикалық

тәсілдер.

Құндылыққа негізделген білім беруді тиімді жүзеге асыру үшін мұғалім келесі әдістерді қолдануы қажет:

1. **Диалогтік оқыту.** Оқушылар өз пікірін еркін білдіруге, өзгені тыңдауға және сыйлауға үйренеді.
2. **Жобалық жұмыс.** “Менің отбасымның құндылықтары”, “Туған жерім – менің мақтанышым” сияқты жобалар оқушының жеке жауапкершілігін арттырады.
3. **Ойын арқылы оқыту.** Ойын барысында бала өз эмоциясын білдіріп, адамгершілік мінез-құлық нормаларын меңгереді.
4. **Рефлексия және өзін-өзі бағалау.** Сабақ соңында оқушылар өз іс-әрекетін талдап, алған әсерлерін бөліседі.
5. **Мұғалімнің жеке үлгісі.** Ұстаздың мінез-құлқы, сөзі мен ісі – ең пәрменді тәрбиелік құрал.

Бастауыш мектептегі оқу-тәрбие процесінде ұлттық құндылықтарды кіріктіру.

Бастауыш сыныптағы әр пәнде ұлттық мазмұнды материалдарды пайдалану – оқушының рухани дамуына үлкен әсер етеді. Мысалы:

1. Қазақ тілі сабағында мақал-мәтелдер арқылы тіл мәдениетін және адамгершілік қағидаларын түсіндіру.
2. Әдебиеттік оқу сабағында халық ертегілері мен батырлар жырын талдау арқылы отансүйгіштік пен адалдық қасиеттерін қалыптастыру.
3. Дүниетану пәнінде туған жердің табиғатын қорғауға, экологиялық сана қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар беру.

Мұғалімнің

кәсіби

құндылықтары.

Мұғалім өзі де құндылықтарды бойына сіңірген тұлға болуы қажет. Оның кәсіби мәдениеті, оқушылармен қарым-қатынасы мен жұмыс этикасы – құндылыққа негізделген білім берудің тірегі. Мұғалімнің басты кәсіби құндылықтары:

1. Оқушыға деген сүйіспеншілік пен сенім.

2. Үздіксіз кәсіби даму және өзін-өзі жетілдіру.
3. Ынтымақтастық пен әділдік.
4. Жауапкершілік пен үлгі болу.

Қорытынды.

Құндылыққа негізделген білім беру – тұлғаны жан-жақты дамыту мен адамгершілікке тәрбиелеудің басты тетігі. Бастауыш сынып мұғалімі осы миссияны орындауда шешуші рөл атқарады. Ол әрбір баланың жүрегіне жылу ұялатып, өмірлік бағыт-бағдар бере алуы тиіс.

Құндылыққа сүйенген білім – ұлт болашағының рухани іргетасы. Сондықтан ұстаздың кәсіби миссиясы – тек білім беруші емес, рухани жетекші, өмірлік өнеге көрсетуші тұлға болу.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар. – Астана, 2017.
2. Құдайбергенова К. Құндылыққа бағытталған білім беру жүйесі. – Алматы: Білім, 2020.
3. Тұрғынбаева Б. Оқушылардың рухани-адамгершілік мәдениетін дамыту. – Нұр-Сұлтан, 2019.
4. Әбілқасымов А. Педагогикалық инновациялар мен білім беру философиясы. – Алматы, 2021.
5. Lovat T., Toomey R. Values Education and Quality Teaching. – Springer, 2010.
6. Noddings N. The Ethics of Care in Education. – University of California Press, 2013.

ЕР БАЛАЛАРДЫҢ ЕҢБЕК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ РӨЛІ

Дастанов Рауан Төлеутайұлы

Түркістан облысы, Созақ ауданы

Ж.Қаламбаев шағын жинақты жалпы білім беретін мектебінің көркем еңбек пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается значение предмета «Көркем еңбек» в формировании трудовых навыков у мальчиков. Автор раскрывает особенности воспитания трудолюбия, ответственности и творческого подхода через практические занятия. Показаны методы обучения, направленные на развитие у учащихся самостоятельности, уважения к труду и интереса к техническому творчеству.

Summary

The article examines the role of the subject “Art and Labor” in developing boys’ work skills. The author discusses approaches to fostering diligence, responsibility, and creativity through practical lessons. It highlights teaching methods that enhance independence, respect for labor, and interest in technical creativity among students.

Кіріспе.

Қазіргі таңда еңбекке баулу мен кәсіби бағдар беру – тұлғаны қалыптастырудың маңызды бөлігі. Бастауыш және орта буындағы оқушылардың, әсіресе ер балалардың, еңбекке қызығушылығын ояту арқылы олардың өмірлік бағыт-бағдарын айқындауға мүмкіндік туады. Осы тұрғыда көркем еңбек пәні — еңбек мәдениетін, эстетикалық талғам мен шығармашылық қабілетті дамытатын негізгі пәндердің бірі болып табылады.

Көркем еңбек пәнінің тәрбиелік маңызы.

Көркем еңбек пәні – тек қана қолөнер немесе техникалық жұмыс емес, ол баланың ойлау, сезіну және еңбекті бағалау мәдениетін қалыптастыратын кешенді жүйе. Ер балалар үшін бұл пәннің маңызы ерекше, себебі ол оларды болашақта отбасы тірегі, қоғамның жауапты азаматы болуға дайындайды.

Көркем еңбек сабағында оқушылардың бойында келесі қасиеттер қалыптасады:

1. Еңбекқорлық және табандылық.
2. Жауапкершілік және ұқыптылық.
3. Өз еңбегінің нәтижесіне құрметпен қарау.

4. Топпен және жеке жұмыс істей білу.
5. Эстетикалық талғам мен шығармашылық ойлау.

Ер балалардың еңбек дағдыларын қалыптастыру кезеңдері.

Еңбек дағдысы бір күнде қалыптаспайды. Ол жүйелі тәжірибе мен бағытталған оқыту нәтижесінде дамиды.

1. **Таныстыру кезеңі.** Мұғалім еңбек құралдарын, материал түрлерін, қауіпсіздік ережелерін үйретеді.
2. **Жаттығу кезеңі.** Балалар қарапайым әрекеттерді қайталай отырып, қолдың ептілігі мен дәлдігін дамытады.
3. **Шығармашылық кезең.** Бұл кезеңде оқушылар өз жобаларын жасайды, модель құрастырады немесе тұрмыстық заттар дайындайды.
4. **Бағалау және рефлексия.** Оқушылар өз еңбегін талдап, жетістіктері мен қиындықтарын саралайды.

Көркем еңбек пәніндегі әдіс-тәсілдер.

Мұғалімнің басты міндеті — әр баланың еңбекке деген қызығушылығын арттыру. Ол үшін келесі педагогикалық әдістер тиімді:

1. **Жобалық әдіс.** Мысалы, «Менің шағын шеберханам», «Отбасым үшін пайдалы бұйым» тақырыптарында шығармашылық жобалар жасау.
2. **Практикалық тапсырмалар.** Қолмен жасалатын макеттер, ағаш өңдеу, қағаз және табиғи материалдармен жұмыс.
3. **Топтық жұмыс.** Бірлескен әрекет арқылы жауапкершілік пен өзара көмек дағдылары дамиды.
4. **Тәжірибелік экскурсиялар.** Ауылдағы ұстаханаға, ағаш шеберханасына немесе тігін орнына бару арқылы нақты еңбек процесін көру.
5. **Құндылыққа бағытталған әңгіме.** Еңбек адамдарының өмірін мысалға ала отырып, оқушыларды еңбекті сүйуге тәрбиелеу.

Еңбек тәрбиесінде ұлттық құндылықтардың орны.

Қазақ халқы ежелден еңбекті қасиетті деп бағалаған. «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген нақыл сөз – ұрпақ тәрбиесінің басты қағидасы. Көркем еңбек пәнінде ұлттық қолөнер элементтерін пайдалану арқылы оқушыларды еңбекке баулудың тиімділігі артады. Мысалы:

1. Ағаш ою, тері өңдеу, ұлттық бұйымдар жасау;
2. Қазақтың дәстүрлі еңбек құралдарымен танысу;
3. Халық шеберлерінің еңбегін дәріптеу арқылы кәсіби бағдар беру.

Ер балалардың тұлғалық дамуына әсері.

Көркем еңбек сабағы – ер баланың өзін-өзі тануына, өз күшіне сенуіне жол ашады. Еңбектің нәтижесін көру арқылы оларда жетістік сезімі қалыптасады. Сонымен қатар, еңбек сабағы:

1. Қолдың ұсақ моторикасын дамытады;
2. Ойлау мен қиялды кеңейтеді;
3. Тәртіп пен ұқыптылыққа баулиды;
4. Болашақ мамандыққа қызығушылық тудырады.

Мұғалімнің рөлі.

Мұғалім — еңбек дағдысын қалыптастырушы, бағыт беруші тұлға. Ол сабақта тек техникалық білім беріп қана қоймай, әр оқушыны еңбектің мәнін түсінуге жетелеуі керек. Мұғалім өз сабағында мына қағидаларды ұстануы қажет:

1. Еңбек процесін шығармашылықпен ұйымдастыру.
2. Әр баланың жеке қабілетін ескеру.
3. Сабақта қауіпсіздік пен тәртіпті сақтау.
4. Жаңа технологияларды тиімді пайдалану.

Қорытынды.

Көркем еңбек пәні — ер балаларды еңбекқор, жауапты және шығармашыл тұлға ретінде тәрбиелеудің маңызды құралы. Бұл пән арқылы оқушылардың бойында өз еңбегін қадірлеу, қолөнерге қызығушылық және ұлттық мұраға құрмет сезімі қалыптасады.

Ер балалардың еңбек дағдысын ерте жастан қалыптастыру — олардың өмірге деген сенімін арттырып, болашақтағы табысты азамат болуына негіз қалайды. Сондықтан көркем еңбек пәнін жаңаша әдістермен байытып, тәрбиелік әлеуетін күшейту — қазіргі білім жүйесінің маңызды міндеті.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. — Астана, 2017.
2. Әбілқасымов А. Еңбекке баулу және технология пәнін оқыту әдістемесі. — Алматы: Білім, 2019.
3. Құдайбергенова К. Тұлғалық даму және еңбек тәрбиесі. — Нұр-Сұлтан, 2020.
4. Молдабеков С. Ұлттық қолөнер және технология. — Шымкент, 2018.
5. Dewey J. Experience and Education. — New York: Macmillan, 2012.
6. Bandura A. Social Learning Theory. — Englewood Cliffs, 1977.

ҚАЗАҚСТАН ГЕОГРАФИЯСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ӨЛКЕТАНУ АСПЕКТІСІ

Бексентова Гаухар Мухтарбековна

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, “Түркібасы” жалпы білім беретін мектебі
География пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается значение краеведческого подхода в преподавании географии Казахстана. Автор подчеркивает, что использование местного материала способствует формированию у учащихся патриотизма, познавательного интереса и практических навыков. Освещаются методы и формы организации учебного процесса, направленные на развитие исследовательской активности школьников и осознание ими ценности природного и культурного наследия родного края.

Summary

The article explores the importance of the local history approach in teaching the geography of Kazakhstan. The author emphasizes that using regional material helps foster patriotism, curiosity, and practical skills among students. It discusses methods and forms of organizing lessons aimed at developing students' research activity and appreciation of their homeland's natural and cultural heritage.

Кіріспе.

Қазіргі таңда білім беру жүйесіндегі басты бағыттардың бірі — оқытудың өмірмен байланысын күшейту. География пәнін оқытуда бұл мақсатқа жетудің ең тиімді жолы — өлкетану материалдарын пайдалану. Өлкетану оқушылардың туған өлкесін танып-білуіне, табиғи және әлеуметтік нысандармен танысуына мүмкіндік береді. Бұл тәсіл арқылы оқушыларда туған жерге деген сүйіспеншілік пен қоршаған ортаны қорғау мәдениеті қалыптасады.

Өлкетанудың география пәніндегі орны мен мәні.

Өлкетану — оқушылардың туған өлкесі туралы кешенді білім алуына мүмкіндік беретін бағыт. География сабағында өлкетану элементтерін қолдану оқушылардың тек теориялық білімін емес, практикалық дағдыларын да қалыптастырады. Мысалы, жер бедері, климат, өзен-көлдер, табиғи ресурстар және халық шаруашылығы туралы тақырыптар туған аймақ материалдарымен байытылса, оқушылардың қызығушылығы артады.

Өлкетану жұмысы келесі бағыттарда жүзеге асады:

1. Табиғат компоненттерін зерттеу.
2. Жергілікті жердің шаруашылығын талдау.

3. Экологиялық мәселелерді зерделеу.
4. Тарихи-мәдени ескерткіштерді таныстыру.
5. Туризм және табиғатты қорғау бағыттарын дамыту.

Қазақстан географиясын оқытуда өлкетану әдістерін қолдану.

География сабақтарында өлкетану элементтерін енгізудің бірнеше әдістемелік тәсілдері бар:

1. **Сарамандық жұмыстар.** Оқушылар өз өлкесіндегі табиғи объектілерді картаға түсіреді, топырақ пен өсімдік жамылғысын зерттейді.
2. **Жобалық оқыту.** «Менің туған өлкемнің экожүйесі», «Жергілікті туризм бағыттары» сияқты жобалар арқылы зерттеу жұмысы жүргізіледі.
3. **Экскурсиялар мен дала зерттеулері.** Табиғи нысандарға бару арқылы теориялық білім тәжірибемен ұштасады.
4. **Картографиялық жаттығулар.** Жергілікті жердің топографиялық карталарын талдау оқушылардың кеңістік ойлауын дамытады.
5. **Цифрлық ресурстарды пайдалану.** Google Earth және GIS бағдарламалары арқылы туған өлкенің табиғи және әлеуметтік картасын жасау.

Өлкетану жұмысының тәрбиелік және дамытушылық маңызы.

Өлкетану сабақтары арқылы оқушылар туған жердің табиғи ерекшеліктерін ғана емес, тарихи-мәдени құндылықтарын да танып біледі. Бұл олардың экологиялық және азаматтық сана-сезімін арттырады. Оқушылар өлкетану барысында келесі құндылықтарды меңгереді:

1. Табиғатты аялау және қорғау сезімі.
2. Өз елінің тарихы мен мәдениетіне құрмет.
3. Жауапкершілік және патриоттық сана.
4. Ғылыми зерттеу әдістерін қолдану дағдысы.
5. Ұжымдық жұмыс пен талдауға бейімділік.

Мұғалімнің

рөлі.

География пәні мұғалімі өлкетану жұмыстарын тиімді ұйымдастыру үшін бірнеше бағытта жұмыс жүргізуі керек. Біріншіден, сабақ жоспарына өлке материалдарын жүйелі енгізу. Екіншіден, оқушылардың зерттеу қабілетін дамытуға жағдай жасау. Үшіншіден, жергілікті қауымдастықтар мен музейлермен байланыс орнату. Мұғалім әр тақырыпты оқытуда «жақын ортадан жалпыға» қағидасын басшылыққа алады.

Тәжірибеден

мысал.

Түлкібас ауданындағы география сабақтарында өлкетану элементтерін енгізу нәтижесінде оқушылар өз өңірінің табиғи ресурстарын картада көрсете алады. Олар климаттық ерекшеліктер мен жер бедерін салыстыру арқылы аналитикалық ойлау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, «Менің туған өлкем» атты жобалық жұмыс аясында оқушылар өз ауылдарының географиялық картасын жасап, табиғатты қорғау бойынша ұсыныстар ұсынды.

Қорытынды.

Өлкетану — Қазақстан географиясын оқытудың тиімді тетігі. Ол оқушылардың білімін өмірмен ұштастырып, туған жерге сүйіспеншілігін арттырады. Мұғалім осы бағытты жүйелі түрде ұйымдастырса, география сабағы оқушылардың зерттеушілік қабілетін, аналитикалық ойлауын және экологиялық мәдениетін дамытудың қуатты құралына айналады.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
2. Әбілқасымова А. География пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2018.
3. Кайыров С. География сабақтарындағы өлкетану жұмысы. – Шымкент, 2020.
4. Бекенова Г. Инновациялық әдістер және экологиялық білім беру. – Нұр-Сұлтан, 2019.
5. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 2012.
6. Kolb D. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – Englewood Cliffs, 1984.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ МЕН РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРЫ

Даурбаева Шарипа Кошеровна

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы

«Сеславино» шағын жинақты жалпы білім беретін мектебінің география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается современное состояние экологии Казахстана и роль рекреационных ресурсов в сохранении природного баланса. Автор анализирует причины экологических проблем, пути их решения и значение устойчивого природопользования. Особое внимание уделено развитию экотуризма как эффективному инструменту экологического воспитания и рационального использования природных территорий.

Summary

The article discusses the current ecological situation in Kazakhstan and the role of recreational resources in maintaining environmental balance. The author analyzes the causes of ecological problems, possible solutions, and the importance of sustainable natural resource use. Special attention is given to the development of ecotourism as an effective tool for environmental education and sustainable land use.

Кіріспе.

Қазіргі әлемде экологиялық мәселелер адамзат дамуының өзекті тақырыбына айналды. Қазақстан сияқты табиғи ресурстарға бай мемлекет үшін экологиялық қауіпсіздік пен табиғатты ұтымды пайдалану – елдің тұрақты дамуының негізгі шарты. Ел аумағының кеңдігі мен табиғи аймақтарының әртүрлілігі рекреациялық ресурстарды дамытудың мол мүмкіндігін береді.

Қазақстанның

экологиялық

жағдайы.

Еліміздің экологиялық ахуалы аймақтық ерекшеліктерге байланысты әркелкі. Өнеркәсіптік өңірлерде экологиялық жүктеме жоғары, ал табиғи аймақтарда антропогендік әсер салыстырмалы түрде аз. Экологиялық мәселелердің негізгі себептері келесідей:

1. Өнеркәсіп пен энергетиканың қарқынды дамуы нәтижесінде ауа мен судың ластануы.
2. Топырақ эрозиясы мен тұздану процестерінің артуы.
3. Орман жамылғысының азаюы және биоалуантүрліліктің төмендеуі.
4. Қалдықтарды дұрыс өңдемеу мен қайта пайдаланудың жеткіліксіздігі.

Қазақстандағы ең өткір экологиялық аймақтарға Арал маңы, Балқаш көлі маңы, Қарағанды және Өскемен өнеркәсіптік өңірлері, сондай-ақ Каспий маңы экожүйелері жатады.

Арал

экологиялық

дағдарысы.

Арал теңізінің тартылуы XX ғасырдың ең ірі экологиялық апаттарының бірі ретінде бағаланады. Бұл жағдай су ресурстарының дұрыс бөлінбеуі мен ирригациялық саясаттың тиімсіздігі салдарынан туындады. Теңіз түбінен көтерілген тұз бен шаң мыңдаған гектар жерге таралып, ауыл шаруашылығына және адам денсаулығына зиянын тигізді. Қазіргі таңда «Кіші Арал» жобасы жүзеге асып, Солтүстік Аралда экологиялық тепе-теңдікті біршама қалпына келтіруге мүмкіндік берді.

Рекреациялық

ресурстар

және

олардың

мәні.

Рекреациялық ресурстар – адамның денсаулығын нығайту, демалыс пен туризмді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін табиғи және мәдени нысандар. Қазақстанның табиғи байлықтары рекреациялық әлеуеті жоғары аймақтардың қалыптасуына негіз бола алады.

Негізгі рекреациялық аймақтар:

1. Солтүстік Қазақстан – орманды көлдер мен курорттық аймақтар (Бурабай, Щучинск).
2. Шығыс Қазақстан – Алтайдың табиғи ормандары мен Көлсай, Марқакөл көлдері.
3. Оңтүстік аймақтар – Сайрам-Өгем, Ақсу-Жабағылы ұлттық парктері.
4. Батыс Қазақстан – Каспий маңы табиғи аймақтары мен минералды бұлақтар.

5. Алматы облысы – Іле Алатауы мен Шарын шатқалының экологиялық-туристік мүмкіндіктері.

Экологиялық туризм – табиғатты қорғау мен танудың құралы.

Экотуризм – табиғи ресурстарды тиімді пайдалана отырып, қоршаған ортаға зиян келтірмей демалуды көздейтін жаңа бағыт. Бұл сала жастарды табиғатты қорғауға баулып, экологиялық мәдениетті қалыптастыруға ықпал етеді. Экотуризмнің дамуы жергілікті халықтың тұрмысын жақсартып, аймақтық экономиканы көтереді.

Экотуризмнің басты қағидалары:

1. Табиғатты қорғау және экожүйелердің тұрақтылығын сақтау.
2. Туристік қызметтің жергілікті қауымдастықтарға әлеуметтік-экономикалық пайда әкелуі.
3. Экологиялық ағарту мен тәрбие беру.
4. Табиғи ресурстарды жауапкершілікпен пайдалану.

Мұғалімнің рөлі және экологиялық білім.

Мектеп география пәнінде экологиялық тәрбие мен өлкетану жұмыстарын тиімді біріктіру – экологиялық сана қалыптастырудың ең нәтижелі жолы. Мұғалім сабақ барысында экологиялық жағдайларды талдап, нақты мысалдар келтіріп, оқушыларды ғылыми-зерттеу әрекетіне баули алады.

Мысалы:

1. «Менің өңірімнің экологиялық картасы» атты жобалық жұмыс.
2. Табиғи аймақтарға экологиялық экскурсиялар ұйымдастыру.
3. Қалдықтарды қайта өңдеу және энергия үнемдеу бойынша тәжірибелік сабақтар өткізу.

Қорытынды.

Қазақстанның экологиялық жағдайын жақсарту мен рекреациялық ресурстарды тиімді пайдалану – елдің тұрақты дамуының маңызды бағыттарының бірі. Табиғатты қорғау тек мемлекеттік деңгейде емес, әрбір азаматтың экологиялық мәдениеті арқылы жүзеге асады. Білім беру жүйесінде экологиялық тәрбиеге басымдық беру арқылы біз болашақ ұрпаққа таза және гүлденген орта қалдыра аламыз.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
2. Әлімбаева Г. Геоэкология және табиғатты пайдалану негіздері. – Алматы: Білім, 2019.
3. Қайыров С. Қазақстанның экологиялық аймақтары. – Шымкент, 2020.
4. Тілеубергенова А. Экологиялық білім және тәрбиенің негіздері. – Нұр-Сұлтан, 2018.
5. Meadows D. The Limits to Growth. – New York: Universe Books, 1972.
6. WCED. Our Common Future. – Oxford: Oxford University Press, 1987.

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫН, ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Толықбаева Айгуль Жорабековна
Түркістан облысы, Түлкібас ауданы
Дауан атындағы жалпы білім беретін мектеп
география пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются пути развития познавательной активности учащихся на уроках географии. Автор подчеркивает роль инновационных методов обучения, проектной и исследовательской деятельности, а также цифровых технологий в повышении интереса к предмету. Особое внимание

уделено созданию условий для самостоятельного поиска знаний и развитию критического мышления школьников.

Summary

The article examines ways to develop students' cognitive abilities in geography lessons. The author highlights the role of innovative teaching methods, project and research activities, and digital technologies in increasing students' interest in the subject. Special attention is given to creating conditions for independent learning and the development of critical thinking skills.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының жеке тұлғалық дамуына, шығармашылық қабілетін қалыптастыруға және ойлау мәдениетін жетілдіруге баса назар аударылады. Бұл тұрғыда география пәні ерекше маңызға ие. География тек жер беті туралы ғылым емес, ол оқушының әлемге деген көзқарасын кеңейтетін, табиғат пен қоғам арасындағы байланыстарды түсінуге мүмкіндік беретін пән болып табылады.

Бүгінгі таңда географияны оқытудың басты мақсаты – оқушылардың танымдық қабілетін дамыта отырып, пәнге деген қызығушылығын арттыру. Танымдық қабілет – оқушының өз бетімен іздену, зерттеу және ойлау әрекеттерінің негізі. Мұндай қабілеттерді дамыту үшін мұғалім сабақты дәстүрлі ақпарат берумен шектемей, оқушыны белсенді әрекетке тартуы қажет.

География сабағында танымдық қабілетті дамытудың теориялық негіздері. Танымдық қабілет – адамның қоршаған орта туралы білім алуға бағытталған психологиялық және интеллектуалдық белсенділігі. География сабағында бұл қабілетті дамыту үшін оқушылардың қызығушылығын оятатын әдістер қолданылады.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, танымдық іс-әрекет келесі компоненттерден тұрады:

1. Қызығушылық және уәж (мотивация).
2. Ойлау мен елестету әрекеті.
3. Зерттеу және бақылау дағдылары.
4. Ақпаратты талдау және қорыту қабілеті.

Мұғалім осы компоненттердің барлығын сабақта біріктіріп, оқушыларды белсенді танымдық әрекетке бағыттауы қажет.

Оқыту әдістері мен тәсілдері. География сабағында танымдық қабілетті дамытуда заманауи педагогикалық технологиялардың рөлі зор. Олардың ішінде тиімді әдістер ретінде мыналарды атауға болады:

1. **Зерттеу әдісі.** Оқушылар нақты табиғи құбылыстарды немесе географиялық нысандарды өз бетімен зерттейді. Мысалы, өз аймағының климаттық ерекшеліктерін бақылап, талдау жасайды.
2. **Жобалық әдіс.** Әр оқушы немесе топ белгілі бір тақырып бойынша жоба жасап, оны қорғайды. Бұл олардың жауапкершілігін, шығармашылығын арттырады.
3. **Интерактивті әдістер.** Топтық талқылаулар, картамен жұмыс, географиялық ойындар арқылы оқушылардың логикалық ойлауы дамиды.
4. **АКТ қолдану.** Географиялық ақпараттық жүйелер (ГИС), онлайн карталар, цифрлық ресурстар сабақтың тиімділігін арттырады.

География пәніне қызығушылықты арттыру жолдары. Пәнге қызығушылық – табысты оқудың негізгі шарты. География сабағында қызығушылықты арттыру үшін мұғалім келесі бағыттарда жұмыс істей алады:

1. Сабақты өмірмен байланыстыру. Мысалы, жергілікті табиғат ерекшеліктерін, экологиялық мәселелерді талдау.
2. Оқушылардың пікірін, тәжірибесін ескеру.
3. Саяхат сабақтарын, викториналар мен картографиялық сайыстар ұйымдастыру.
4. Заманауи деректер мен жаңалықтарды енгізу арқылы географияның ғылым ретіндегі өзектілігін көрсету.

Танымдық белсенділікті бағалау және ынталандыру.

Оқушылардың танымдық іс-әрекетін дамытуда бағалау жүйесінің маңызы зор. Бағалау тек нәтиже өлшемі емес, ол мотивацияны арттыру құралы. Мұғалім келесі тәсілдерді қолдануы тиіс:

1. Қалыптастырушы бағалау арқылы оқушының жетістігін үздіксіз бақылау.
2. Пікірталас, өзіндік бағалау, рефлексия элементтерін енгізу.
3. Әрбір жетістікті мадақтау және ынталандыру.

Қорытынды.

География сабағы – оқушылардың танымдық қабілетін, логикалық ойлауын және экологиялық мәдениетін дамытудың тиімді алаңы. Пәнге қызығушылықты арттыру үшін мұғалім сабақта жаңа әдістерді қолдануы, оқушыларды зерттеу мен шығармашылыққа тартуы қажет. Танымдық белсенділігі жоғары оқушы өз елінің табиғатын, ресурстарын және геосаяси орнын терең түсініп, болашақта қоғамның белсенді мүшесі болуға дайындалады.

Әдебиеттер:

1. Әбілқасымов А.Е. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. – Алматы: Білім, 2018.
2. Көбесов А. Географияны оқыту әдістемесі. – Алматы, 2020.
3. Құдайбергенова Г.А. Білім берудегі инновациялық үрдістер. – Астана: Фолиант, 2019.
4. Жұмабаева Б. Танымдық іс-әрекетті дамыту жолдары. – Шымкент, 2017.
5. Назарбаев Н. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». – Астана, 2017.
6. Brooks C. Teaching Geography Creatively. – London: Routledge, 2016.
7. Lambert D. and Balderstone D. Learning to Teach Geography in the Secondary School. – London: Routledge, 2020.

ТАБИҒАТ – БІЗДІҢ ДОСТЫҒЫМЫЗДЫҢ БАСТАУЫ

Сейткасимова Арай Танирбердиевна

Түркістан облысы, Созақ ауданы, Қозмолдақ ауылы
«Балдәурен» бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі

Түйін

Мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда экологиялық тәрбие берудің маңызы мен мазмұны қарастырылады. Табиғатқа деген сүйіспеншілік пен қамқорлық сезімін бала бойында қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдері талданады. Автор экологиялық тәрбиенің баланың рухани және адамгершілік дамуындағы рөлін аша отырып, тәрбиеші мен ата-ананың бірлескен іс-әрекетінің қажеттілігін негіздейді.

Summary

The article discusses the importance and content of environmental education in preschool institutions. It analyzes effective methods of developing love and care for nature among children. The author emphasizes the role of environmental education in the moral and spiritual development of a child and substantiates the necessity of cooperation between educators and parents.

Кіріспе.

Қазіргі таңда экологиялық тәрбие беру мәселесі қоғамның ең өзекті бағыттарының бірі болып отыр. Табиғатты қорғау мен оған деген сүйіспеншілік баланың бойына ерте жастан сіңірілуі қажет. Себебі адам мен табиғат — өзара тығыз байланыстағы тіршілік иелері. Мектепке дейінгі кезең – тұлғаның экологиялық мәдениетінің алғашқы қадамдары қаланатын маңызды уақыт. Сондықтан тәрбиешінің басты міндеті – баланың табиғатқа деген сүйіспеншілігін, қамқорлық сезімін және жауапкершілігін қалыптастыру.

1. Экологиялық тәрбиенің мәні мен мақсаты.

Экологиялық тәрбие – баланың табиғатпен үйлесімді қарым-қатынас жасауға, қоршаған ортаға қамқор болуға бағытталған педагогикалық процесс. Мақсаты – табиғатты сүйуге, оны қорғауға үйрету, табиғи ортада өзін мәдениетті ұстауға баулу. Бұл тәрбиенің міндеттері:

1. Баланың табиғат туралы алғашқы түсініктерін қалыптастыру.
2. Өсімдіктер мен жануарларға қамқорлық жасау дағдыларын дамыту.
3. Экологиялық ойлау қабілетін жетілдіру.
4. Табиғатқа зиян келтірмеу жауапкершілігін тәрбиелеу.

2. Мектепке дейінгі ұйымдардағы экологиялық тәрбиенің ерекшелігі.

Мектепке дейінгі балалар үшін табиғатты тану – ойын, тәжірибе және бақылау арқылы жүзеге асады.

Бақшадағы күнделікті өмірде балалар:

1. Ағаш отырғызу, гүл суару сияқты еңбек түрлеріне қатысады.
2. Құстарды, жәндіктерді бақылау арқылы тірі табиғат жайлы түсінік алады.
3. Табиғи материалдармен шығармашылық жұмыстар орындайды.
4. Экологиялық тақырыптағы әңгімелер мен ертегілер тыңдап, табиғатқа деген мейірімін арттырады.

Тәрбиеші әрбір іс-әрекетті тәрбиелік мазмұнда ұйымдастырып, баланың табиғатқа деген қызығушылығын оята білуі керек.

3. Табиғат – тәрбие құралы.

Табиғат – бала бойында әсемдік сезімін, жауапкершілік пен қамқорлықты қалыптастыратын ерекше орта.

Бала гүлге су құйғанда, құсты қоректендіргенде немесе ағашты отырғызғанда, ол өзінің әрекетінің нәтижесін көреді және еңбегінің маңызын түсінеді. Табиғатпен қарым-қатынас барысында балада эмоционалды сезімдер күшейіп, әлемге деген сүйіспеншілігі артады.

4. Тәрбиеші мен ата-ананың бірлескен жұмысы.

Экологиялық тәрбиенің нәтижелі болуы – ата-аналар мен педагогтардың тығыз байланысына байланысты.

Бұл бағытта келесі жұмыстар тиімді:

1. «Табиғатты сүйеміз» атты ата-аналармен бірлескен іс-шаралар өткізу.
2. Үй жағдайында гүл өсіру, үй жануарларына қамқорлық жасау дәстүрін қалыптастыру.
3. Отбасылық серуен кезінде баламен табиғат туралы әңгімелесу.
4. Экологиялық акцияларға ата-аналардың қатысуын қамтамасыз ету.

Ата-ананың үлгісі – баланың табиғатқа көзқарасын қалыптастырудағы ең маңызды фактор.

5. Экологиялық мәдениетті қалыптастыру әдістері.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолдануға болатын тиімді әдістер:

1. Бақылау және тәжірибе жасау.
2. Экологиялық ойындар («Орман досы», «Гүлді тап», «Жануарды таны»).
3. Сурет салу, жапсыру, табиғи материалдармен жұмыс.
4. Табиғат бұрышындағы еңбек әрекеті.
5. Мультимедиялық құралдарды пайдалану арқылы табиғатты таныстыру.

Бұл әдістер баланың танымдық белсенділігін арттырып, табиғатқа деген сүйіспеншілігін тереңдетеді.

6. Баланың тұлғалық дамуына экологиялық тәрбиенің әсері.

Экологиялық тәрбие тек табиғатты қорғауға үйретіп қана қоймай, баланың рухани әлемін

байытады.

Мұндай тәрбие алған балада:

1. Мейірімділік, жанашырлық сезімі қалыптасады.
2. Жауапкершілік пен еңбекқорлық артады.
3. Эстетикалық талғам дамиды.
4. Айналадағы әлемге қызығушылық пайда болады.

Бала табиғатты таныған сайын өз өмірінің де табиғатпен тығыз байланысты екенін сезінеді.

Қорытынды.

Табиғат – адамның өмір сүру ортасы ғана емес, оның рухани дамуының бастауы. Балаларды табиғатты аялауға үйрету – болашаққа деген жауапкершілікті тәрбиелеу. Мектепке дейінгі ұйымдарда экологиялық тәрбиені жүйелі жүргізу арқылы біз табиғатпен үйлесімді өмір сүру мәдениетін қалыптастыра аламыз. Тәрбиешінің әрбір сабағы мен іс-шарасы баланың бойында табиғатқа деген сүйіспеншілікті оятып, оны қорғауға деген саналы көзқарас қалыптастыруы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғапбарова Ұ. Экологиялық тәрбие негіздері. – Алматы: Білім, 2019.
2. Мұхамбетова С. Балаларға экологиялық тәрбие беру әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Бейсенова Ә. Табиғатты қорғау негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Садыкова Г. Мектепке дейінгі экологиялық білім беру. – Шымкент, 2021.
5. UNESCO. Early Childhood Environmental Education. – Paris, 2020.
6. Jones P., Palmer J. Environmental Education for Children. – London: Routledge, 2021.

СУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Жасузакова Зилиха Мусабековна

Түркістан облысы, Жетісай ауданы

«Қ.А.Яссауи атындағы №22 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается значение водных ресурсов для жизнедеятельности человека, экономики и экосистем. Автор анализирует современное состояние водных запасов, их неравномерное распределение и экологические проблемы, связанные с дефицитом пресной воды. Подчеркивается необходимость рационального использования водных ресурсов, внедрения водосберегающих технологий и экологического образования населения. Рассмотрены примеры Казахстана, а также глобальные тенденции устойчивого водопользования.

Summary

The article examines the importance of water resources for human life, the economy, and ecosystems. The author analyzes the current state of water reserves, their uneven distribution, and ecological problems caused by freshwater scarcity. The necessity of rational water use, implementation of water-saving technologies, and environmental education of the population is emphasized. Examples from Kazakhstan and global trends in sustainable water management are discussed.

Кіріспе.

Су – тіршіліктің көзі. Адамзаттың, жануарлар мен өсімдіктердің өмір сүруі, өндіріс пен ауыл шаруашылығының дамуы су ресурстарына тікелей тәуелді. Әлемде судың маңызы ғасырлар бойы артып келеді, себебі халық санының көбеюі, урбанизация және өндірістің өсуі су тұтыну көлемін үздіксіз арттырады. Осыған байланысты суды ұтымды пайдалану мен қорғау – жаһандық деңгейдегі маңызды мәселе.

Су ресурстары туралы жалпы түсінік.

Су ресурстары – бұл табиғи сулардың жиынтығы, олар адамзаттың тұрмыстық, ауыл шаруашылық және өндірістік қажеттіліктерін қамтамасыз етеді. Олардың құрамына жер үсті сулары (өзендер, көлдер, мұздықтар) және жер асты сулары жатады. Дүниежүзілік су қоры шамамен 1,4 миллиард км³ болса, оның тек 2,5%-ы ғана тұщы су болып табылады.

Қазақстан аумағының көп бөлігі құрғақ және шөлейт климаттық аймақтарда орналасқандықтан, су ресурстары шектеулі. Негізгі өзендер – Ертіс, Іле, Сырдария, Жайық және Шу. Бұл өзендер халық шаруашылығында, әсіресе егіншілік пен энергетикада маңызды рөл атқарады.

Су ресурстарының маңызы.

1. **Тіршілік көзі ретінде.** Су – барлық биологиялық процестердің негізгі компоненті. Адам ағзасының шамамен 70%-ы судан тұрады, сондықтан оның сапасы мен жеткіліктілігі денсаулыққа тікелей әсер етеді.
2. **Экономикалық маңызы.** Су энергетика, ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп, транспорт және туризм салаларында кеңінен қолданылады.
3. **Экологиялық маңызы.** Су экосистемалардың тұрақтылығын қамтамасыз етеді, климаты реттейді, табиғи тепе-теңдікті сақтайды.

Су тапшылығы және оның салдары.

Қазіргі таңда әлем халқының шамамен 40%-ы су тапшылығын сезінуде. БҰҰ мәліметінше, 2050 жылға қарай бұл көрсеткіш 60%-ға жетуі мүмкін. Қазақстанда да су тапшылығы байқалады, әсіресе оңтүстік аймақтарда – Түркістан, Жамбыл, Қызылорда облыстарында. Мұның негізгі себептері:

1. Климаттың өзгеруі және жауын-шашынның азаюы.
2. Өзен суларының трансшекаралық сипаты (мысалы, Сырдарияның бастау көзі көрші елдерде орналасқан).
3. Суармалы егіншіліктегі тиімсіз технологиялар.
4. Өндірістік және тұрмыстық қалдықтармен ластану.

Су тапшылығының салдары ауыл шаруашылығы өнімділігінің төмендеуіне, экологиялық апаттардың (Арал теңізінің тартылуы сияқты) туындауына және әлеуметтік шиеленістерге алып келуде.

Су ресурстарын тиімді пайдалану жолдары.

Суды ұтымды пайдалану – экологиялық және экономикалық тұрақтылықтың кепілі. Осы бағытта мына шараларды жүзеге асыру қажет:

1. Тамшылатып және жаңбырлатып суару жүйелерін енгізу.
2. Өндірістік суды қайта пайдалану технологияларын дамыту.
3. Су қоймалары мен бөгеттердің экологиялық мониторингін күшейту.
4. Халық арасында экологиялық сана мен суды үнемдеу мәдениетін қалыптастыру.
5. Мемлекеттік деңгейде су саясатын жетілдіру және халықаралық ынтымақтастықты дамыту.

Су және экологиялық тәрбие.

Су ресурстарын қорғау – тек инженерлік немесе экономикалық мәселе емес, ол – мәдени және тәрбиелік құндылық. Білім беру ұйымдарында экологиялық тәрбие беру арқылы оқушыларға судың табиғи айналымы, оның шектеулі ресурсы және қорғау жолдары түсіндірілуі тиіс. Мұғалімдер сабақта зертханалық жұмыстар, тәжірибелер мен жобалық әдістерді пайдалана отырып, оқушылардың экологиялық ойлауын дамытуы қажет.

Қорытынды.

Су – өмірдің негізі, ал оны қорғау – әрбір азаматтың борышы. Қазіргі заманда судың тапшылығы мен ластануы бүкіл адамзаттың ортақ проблемасына айналды. Сондықтан су ресурстарын тиімді пайдалану, экологиялық саясатты жетілдіру және экологиялық білім беру жүйесін нығайту – тұрақты даму кепілі.

Әдебиеттер:

1. Әбдірахманов Т. *Гидрология негіздері*. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Назарбаев Н.Ә. *Қазақстан – 2050 стратегиясы: тұрақты даму жолы*. – Астана, 2019.
3. UNESCO. *World Water Development Report*. – Paris, 2022.
4. Gleick P.H. *Water in Crisis: A Guide to the World's Fresh Water Resources*. – Oxford University Press, 2020.
5. OECD. *Sustainable Water Management Policies*. – Paris, 2021.

ШОҚАН УӘЛИХАНОВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ГЕОГРАФИЯСЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Лесбекова Эльмира Жолдасовна

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы,

А. Пушкин атындағы ақпараттық технологиялар мектеп-лицейінің
тарих және география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается научная и исследовательская деятельность великого казахского учёного и путешественника Шокана Уалиханова в области географии Казахстана. Раскрываются его вклад в изучение природных, историко-культурных и этнографических особенностей регионов страны, а также значение его трудов для современного географического образования.

Summary

The article examines the scientific and research activities of the great Kazakh scholar and traveler Shokan Ualikhanov in the field of geography of Kazakhstan. It highlights his contribution to the study of natural, historical, cultural, and ethnographic features of the regions of the country and discusses the importance of his works for modern geographical education.

Кіріспе.

Қазақ халқының рухани және ғылыми мұрасы терең де бай. Сол мұраның биік шыңында тұрған тұлғалардың бірі – ұлы ғалым, ағартушы және саяхатшы Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханов. Ол өз заманының ең білімді, кең ойлы тұлғаларының бірі болды. Ғалымның зерттеулері Қазақстанның географиясы, этнографиясы мен тарихы саласында жаңа ғылыми бағыттардың дамуына негіз қалады.

Шоқан Уәлихановтың ғылыми мұрасының ең басты ерекшелігі – оның зерттеулерінің кешенділігі мен ғылыми дәлдігі. Ол географиялық мәліметтерді жинаумен қатар, табиғи аймақтардың экономикалық, этнографиялық және мәдени аспектілерін де қарастырды. Бұл бағыт қазіргі заманғы пәнаралық зерттеу әдістеріне жол ашқан болатын.

Негізгі

бөлім.

Шоқан Уәлихановтың Қазақстан географиясына қосқан үлесін бірнеше бағыт бойынша қарастыруға болады. Біріншіден, оның саяхаттары кезінде жинаған табиғи-географиялық деректер елдің жер бедері, өзен-көлдері, климаттық жағдайлары және өсімдік жамылғысы туралы құнды мәліметтер берді. Екіншіден, ол сол аймақтардағы халықтың тұрмыс-тіршілігін, шаруашылығын және мәдениетін зерттей отырып, география мен этнографияны ұштастырды.

Ғалымның ең танымал сапарларының бірі – 1856–1857 жылдары жасаған **Ыстықкөл экспедициясы**. Бұл экспедиция барысында Шоқан аймақтың физикалық-географиялық сипаттамасын жасап, карта сызды. Ол Іле Алатауы мен Жоңғар Алатауының табиғи ерекшеліктерін сипаттап, Ыстықкөл маңындағы халықтардың өмір салты мен шаруашылығын жазып қалдырды.

1858–1859 жылдары ғалымның **Қашғарияға жасаған саяхаты** ерекше тарихи оқиға болды. Бұл экспедиция арқылы ол Орта Азияның сол кездегі ең жабық өңірінің табиғаты мен халқы туралы Еуропа ғылымына алғаш рет толық мәлімет жеткізді. Қашғар сапары кезінде

жинаған географиялық және этнографиялық деректер кейінірек Петербургтегі Географиялық қоғам тарапынан жоғары бағаланып, Уәлиханов оның толық мүшесі болып сайланды.

Шоқанның зерттеулерінде географиялық талдау мен ғылыми жүйелеудің элементтері айқын көрінеді. Ол табиғи аймақтарды климаттық, топырақтық және су көздері бойынша жіктеп, географиялық картографияның дамуына зор үлес қосты. Оның жасаған карталары дәлдігімен және кең ақпараттық қамтылуымен ерекшеленеді.

Ғалымның еңбектерінде **Қазақстан табиғаты мен географиялық ерекшеліктерін** сипаттайтын ғылыми тұжырымдар көп кездеседі. Мысалы, ол жазық аймақтар мен таулы өңірлердің айырмашылығын климаттық және шаруашылық тұрғысынан салыстырған. Бұл қазіргі заманғы физикалық географияның іргелі қағидаларына сай келеді.

Сонымен қатар, Шоқан қазақ даласындағы өзендер мен көлдердің гидрологиялық ерекшеліктеріне, олардың шаруашылық маңыздылығына назар аударған. Ол Сырдария мен Іле өзендерінің су жүйелерін зерттеп, олардың аймақ экономикасына тигізетін ықпалын талдаған. Бұл зерттеулер кейінгі кезеңдегі географиялық ғылым үшін маңызды дереккөзге айналды.

Шоқан Уәлихановтың еңбектерінің қазіргі маңызы. Қазіргі таңда Шоқан еңбектері Қазақстанның географиялық білім беру жүйесінде ерекше орын алады. Оның ғылыми еңбектері мен жазбалары мектеп пен жоғары оқу орындарындағы география сабақтарында тарихи-танымдық материал ретінде кеңінен пайдаланылады. Мысалы, география пәнін оқыту барысында оның зерттеулерін қолдану оқушылардың туған жер табиғатына деген қызығушылығын арттырып, ұлттық сана мен патриоттық сезімін қалыптастырады.

Шоқанның еңбектерін оқу оқушыларды тек ақпараттық тұрғыдан ғана емес, ғылыми ойлауға, бақылау мен талдау дағдыларына үйретеді. Ол өз заманының шектеулі мүмкіндіктеріне қарамастан, ғылыми дәлдік пен объективтілікке ұмтылған. Бұл қасиеттер қазіргі зерттеушіге де үлгі бола алады.

Ғалымның өмірі мен еңбегі қазіргі Қазақстан жастары үшін шабыт көзі болып табылады. Оның ізденіс рухы, жаңа білімге деген құштарлығы мен елге қызмет ету миссиясы білім беру саласындағы тұлғалық тәрбиенің маңызды бөлігіне айналуы тиіс.

Қорытынды.

Шоқан Уәлихановтың Қазақстан географиясына қосқан үлесі ұшан-теңіз. Ол өз дәуірінде тек саяхатшы ғана емес, ғылыми бағыттың негізін қалаған зерттеуші болды. Оның жинаған деректері, жазған еңбектері мен жасаған карталары Қазақстанның табиғи және әлеуметтік кеңістігін тануға зор ықпал етті.

Бүгінгі таңда Шоқан мұраларының құндылығы артып отыр. Себебі оның еңбектері тек өткеннің айнасы емес, қазіргі және болашақ ұрпақ үшін ғылыми ойлаудың, туған жерге сүйіспеншіліктің үлгісі болып қала береді. Қазақстан географиясын оқытуда Шоқан еңбектерін пайдалану — ұлттық ғылым мен білімнің сабақтастығын қамтамасыз етудің маңызды жолы.

Әдебиеттер:

1. Уәлиханов Ш. Шығармалар жинағы. – Алматы: Ғылым, 1985.
2. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
3. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
4. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2009.
5. Ахметов К. Қазақтың ұлы ғалымы Шоқан Уәлиханов. – Алматы, 2020.
6. Жанділдин Е. Қазақ ағартушыларының педагогикалық көзқарастары. – Алматы, 2018.
7. Вяткин М.П. Чокан Валиханов и его время. – Москва, 1981.

ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА САРАЛАП ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Худайназаров Ербол Серикбаевич

Шымкент қаласы, "Низамхан" орта мектебінің информатика пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье раскрываются теоретические и практические основы дифференцированного обучения на уроках информатики. Рассматриваются типология учеников, методы и форматы дифференциации, примеры практических заданий, а также педагогические условия, обеспечивающие эффективность данного подхода.

Annotation

This article presents the theoretical and methodological foundations of differentiated instruction in computer science education. It examines student typology, methods and forms of differentiation, practical examples of tasks, and the pedagogical conditions required for effective implementation.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардың жеке қабілеттері мен оқу қарқынына сәйкес білім алуына ерекше мән береді. Білім сапасын арттырудың маңызды бағыттарының бірі – саралап оқыту, яғни әр оқушының мүмкіндігіне, дағдысына, қызығушылығына қарай тапсырмалар мен әдістерді бейімдеу. Информатика пәні – оқушының логикалық, алгоритмдік ойлауын, ақпараттық мәдениетін қалыптастыратын кешенді сала. Бұл пәнде саралап оқытуды іске асыру оқытудың тиімділігін арттырып, әр оқушының өз деңгейінде табысқа жетуіне жағдай жасайды.

Информатика пәнінің ерекшелігі – практикалық жұмыстың көптігі, компьютерлік дағдыларды қалыптастыру қажеттілігі, тапсырмалардың күрделілік деңгейінің әртүрлілігі. Сондықтан саралап оқыту осы пән үшін табиғи және тиімді әдістемелік бағыт ретінде қарастырылады.

Саралап оқытудың теориялық негіздері.

Саралап оқыту – білім алушылардың ерекшеліктеріне қарай оқыту процесін өзгерту, бейімдеу, икемдеу. Оның теориялық базасы бірнеше педагогикалық және психологиялық тұжырымдарға сүйенеді:

1. **Жеке тұлғалық-бағдарланған оқыту теориясы.** Әр оқушының өзіндік оқу стилі, қабілеті, ақпаратты қабылдау ерекшелігі бар.
2. **Дамыта оқыту идеялары.** Б.И.Ж. Дьюи, Л.С. Выготский, Ж. Пиаже еңбектеріндегі «жақын даму аймағы», белсенді іс-әрекет концепциялары саралаудың қайнар көзін құрайды.
3. **Құзыреттілік тәсіл.** Саралау арқылы оқушының ақпараттық, алгоритмдік және коммуникативтік құзыреттіліктері жүйелі дамиды.
4. **Конструктивистік теория.** Оқушы білімді дайын күйінде алмайды, оны өз тәжірибесі арқылы қалыптастырады. Сарадау – осы процесті қолдаудың тиімді құралы.

Информатика пәнінде саралап оқыту бағдарламалау, графика, мәтіндік және чисханалық ақпаратты өңдеу, желілік технологиялар сияқты мазмұн салаларын тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.

Информатикадағы саралап оқытудың маңызы.

Информатика сабақтарында оқушылардың дайындық деңгейі айтарлықтай әртүрлі болуы мүмкін. Бірі бағдарламалауды тез меңгерсе, екіншісі компьютерлік интерфейспен жұмыс жасауды енді ғана үйренеді. Саралап оқытудың маңызы:

- оқу материалының қолжетімділігі артады
- оқушының жеке қарқынын сақтау мүмкіндігі туады
- күшті оқушылар қабілетін тереңдете алады
- әлсіз оқушыларға қолдау көрсетіледі
- сыныптағы әр оқушы өз деңгейінде жетістікке жетеді
- оқытудың мотивациясы, сенімділігі, қызығушылығы қалыптасады

Информатика сабағындағы сараланған сабақ үлгісі.**Тақырып: «Шартты операторлар».**

1. **Кіріспе:** шартты операторлардың қолданылуын түсіндіру.
2. **Топқа бөлу:**
 - А тобы: дайын кодтағы қателерді табу.
 - В тобы: if–else операторымен шағын есеп шығару.
 - С тобы: күрделі шарттары бар мини-бағдарлама құру.
3. **Практикалық жұмыс:** мұғалім топтарды аралап, консультация береді.
4. **Нәтижені қорғау:** әр топ өз жұмысын көрсетеді.

5. **Рефлексия:** кім нені үйренді, қандай қиындықтар болды.

Бұл үлгі информатика пәнінің мазмұнына сай саралаудың нақты іске асырылуын көрсетеді.

Саралап оқытудың тиімділігін арттыруға қажетті педагогикалық шарттар.

- Оқушы ерекшеліктерін диагностикалау
- Топтық және жеке жұмысты үйлестіру
- Уақытты тиімді жоспарлау
- Интерактивті бағдарламалық құралдарды пайдалану
- Жұмыстың нәтижесін бағалаудың әртүрлі формаларын қолдану
- Оқушылардың ынтымақтастық әрекетіне жағдай жасау

Саралап оқытудың артықшылықтары.

- үлгерімі төмен оқушыларға қолдау беріледі
- қабілетті оқушыларға тереңдетілген тапсырма ұсынылады
- информатика пәніне қызығушылық артады
- оқушының өзін-өзі дамытуына мүмкіндік туады
- информатикадағы практикалық дағдылар тиімді қалыптасады
- сыныптағы білім теңгерімсіздігін азайтады

Қиындықтары.

- мұғалімге дайындық уақытын көп қажет етеді
- компьютерлік техниканың жетіспеушілігі
- сабақ уақытын жоспарлау қиындықтары
- оқушыларды объективті бөлу қажеттілігі

Дегенмен бұл қиындықтарды әдістемелік жоспарлау, заманауи платформаларды тиімді қолдану арқылы еңсеруге болады.

Қорытынды.

Информатика сабақтарында саралап оқыту – оқушының жеке қарқыны мен мүмкіндігін ескеретін, сонымен қатар оның алгоритмдік ойлауын, ақпараттық дағдысын дамытатын тиімді педагогикалық технология. Саралау оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырып, өз күшіне сенімін оятады, оқу нәтижелерін жақсартады. Информатика пәнінің күрделілігі мен практикалық бағыттылығы саралап оқытуды қолданудың маңызын одан әрі арттырады. Сондықтан информатика мұғалімдері үшін саралау – оқу үдерісін жаңғыртудың, оқушының әлеуетін ашудың негізгі жолдарының бірі.

Әдебиеттер.

1. Әбдікерімова Т. Информатика пәнін оқытудың заманауи әдістері. – Алматы: Білім, 2021.
2. Жұмабекова Қ. Саралап оқыту технологиясының негіздері. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Смирнова Н., Пахомова Е. Дифференциация в обучении информатике. – Москва: Просвещение, 2019.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ДҮНИЕТАНЫМЫНЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Адылова Динара Ташкенбаевна

Түркістан облысы, Төле би ауданы, "Жыланбұзған" жалпы білім беретін мектебі, қазақ тілі мен әдебиетінің мұғалімі

Резюме

В статье исследуется духовно-философская система взглядов Ахмета Байтурсынулы как уникального явления в истории казахской общественной мысли. Раскрываются исторические и культурные условия формирования его мировоззрения, отражающие связь между просвещением, языком, культурой и национальным самосознанием. Автор анализирует роль гуманистических идей Байтурсынулы в развитии казахского образования, литературы и общественного оила, а также влияние его наследия на современную педагогическую практику. Особое внимание уделено концепции языка как духовного феномена, объединяющего народ и укрепляющего его идентичность

Summary

The article explores the spiritual and philosophical system of Akhmet Baitursynuly as a unique phenomenon in the history of Kazakh intellectual thought. It reveals the historical and cultural factors that shaped his worldview, emphasizing the interconnection between enlightenment, language, culture, and national identity. The author analyzes the humanistic ideas of Baitursynuly in the context of education, literature, and public consciousness, as well as the continuing influence of his legacy on modern pedagogy. Particular attention is paid to his concept of language as a spiritual phenomenon that unites people and strengthens their cultural identity

Кіріспе.

Ахмет Байтұрсынұлы – ұлт тарихындағы ең ұлы тұлғалардың бірі. Ол қазақ халқының XX ғасыр басындағы тағдырының күрделі кезеңінде рухани жетекші, ағартушы, ғалым және қоғам қайраткері ретінде танылды. Оның дүниетанымы қазақ халқының ұлттық болмысы мен мәдени жаңғыруының негізін қалаған ілім болып табылады.

Байтұрсынұлының дүниетанымы бір күнде қалыптасқан құбылыс емес. Ол өз дәуірінің саяси, әлеуметтік және мәдени жағдайларынан нәр алды. Ресей империясының отарлық саясаты мен қазақ халқының азаттығы жолындағы күрес оның өмірлік ұстанымдарына зор ықпал етті.

Ахмет Байтұрсынұлының көзқарастарының өзегінде үш негізгі идея бар: **ағартушылық, тіл мен рухани тәуелсіздік, және адамгершілік пен әділет**. Осы идеялар оның педагогикалық, әдеби және қоғамдық қызметінің тұтастығын айқындайды.

Ахмет Байтұрсынұлы дүниетанымының тарихи және мәдени негіздері.

Ахмет Байтұрсынұлы туған кезең – қазақ халқының дәстүрлі өмір салты отарлық билікке бейімделіп, рухани құндылықтар өзгеріске ұшыраған уақыт. Осындай жағдайда ол ұлттық рухты сақтап қалудың бірден-бір жолы – **білім беру мен ағарту ісі** деп санады.

Оның «Маса» жинағындағы мысалдары мен өлеңдері халықты оянуға, білімге шақыруға бағытталған. Мысалы, «Маса» бейнесі арқылы ол өз халқын бейқамдық пен немқұрайлылықтан арылуға үндейді.

Ахмет Байтұрсынұлының ағартушылық идеясы оның педагогикалық қызметінде де айқын көрініс тапты. Ол қазақ балаларына арнап «Әліпби» мен «Тіл – құрал» оқулықтарын жазып, ана тілінде білім берудің маңызын дәлелдеді. Бұл еңбектер тек оқу құралы емес, сонымен қатар ұлттық сана мен мәдениет сабақтастығының бастауына айналды.

Тіл мен мәдениет тұтастығы.

Ахмет Байтұрсынұлының дүниетанымының ең өзекті бөлігі – **тіл мәселесі**. Ол үшін тіл – халықтың жаны, рухани болмысының тірегі. Оның атақты сөзі «Тілі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады» – қазақ ұлтының мәдени өмірінің философиялық формуласына айналды.

Байтұрсынұлы қазақ тілін ғылым тіліне айналдырудың, оның грамматикалық құрылымын жүйелеудің және әдеби тіл нормаларын бекітудің негізін қалады. Оның «Тіл – құрал» еңбегі қазақ тіл білімінің алғашқы ғылыми жүйесін жасады.

Сонымен қатар, Ахмет Байтұрсынұлы тіл мен мәдениеттің өзара байланысын терең түсінді. Ол әдебиет арқылы халықтың рухы мен дүниетанымы көрінетінін дәлелдеді. Оның «Әдебиет танытқыш» еңбегі қазақ әдебиеттану ғылымының бастау бұлағы саналады. Мұнда ол сөз өнерін ұлттық мәдениет пен адамгершілік тәрбиенің құралы ретінде қарастырды.

Адам және қоғам туралы көзқарасы.

Ахмет Байтұрсынұлының дүниетанымында **адамның рухани кемелденуі мен әлеуметтік әділет** мәселесі ерекше орын алады. Ол жеке тұлғаның дамуын қоғамның ілгерілеуімен тығыз байланыстырды.

Оның ойынша, адам бақытқа жету үшін тек материалдық жағдай емес, рухани тазалық, әділдік, білім және ар-ождан қажет. Осы принциптер оның педагогикалық және қоғамдық қызметінің негізін құрады.

Ахмет Байтұрсынұлы ұлттық баспасөзді дамыту арқылы да қоғамның рухани жаңғыруына үлес қосты. «Қазақ» газетінде жарық көрген мақалалары ұлттың көзін ашып, ел

болашағына бағыт берді. Газет беттерінде ол қоғамдағы әділетсіздік, сауатсыздық, ұлттық тіл мен мектеп мәселелерін ашық көтерді.

Байтұрсынұлы идеяларының қазіргі заманмен сабақтастығы.

Ахмет Байтұрсынұлының мұрасы бүгінгі тәуелсіз Қазақстанның рухани және мәдени дамуы үшін де өзекті. Оның идеялары қазіргі білім беру, ұлттық сана, тіл саясаты мен рухани жаңғыру үдерістерінің мазмұнымен үндес.

Мысалы, «Мәңгілік Ел», «Рухани жаңғыру» бағдарламаларындағы ұлттық құндылықтар мен тілдің рөлін арттыру идеялары Байтұрсынұлының мұраттарымен тікелей байланысты. Оның мұрасы – ұлттық бірегейлік пен гуманизмнің негізі.

Ахмет Байтұрсынұлы ұсынған ұлтты сақтау формуласы – **тіл, білім және рухани бірлік**. Бұл қағидалар бүгінгі педагогика мен мәдениеттануда өз маңызын жоғалтқан жоқ.

Қорытынды.

Ахмет Байтұрсынұлы дүниетанымы – қазақ халқының рухани тарихының алтын қазығы. Ол ағартушылық, тіл мен мәдениет бірлігі, рухани тәуелсіздік идеясын өмірлік ұстанымға айналдырды.

Оның еңбектері мен ойлары бүгінгі таңда да өз мәнін жойған жоқ. Ұлт ұстазының философиялық, тілдік және педагогикалық идеялары қазақ қоғамының мәдени жаңғыруының іргетасы болып қала береді.

Әдебиеттер:

1. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал. – Орынбор, 1914.
2. Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Атамұра, 2003.
3. Байтұрсынұлы А. Маса. – Орынбор, 1911.
4. Қирабаев С. Ахмет Байтұрсынов – ұлт ұстазы. – Алматы, 1998.
5. Әбдіғазиев Б. Алаш қозғалысы және Ахмет Байтұрсынұлының рөлі. – Нұр-Сұлтан, 2020.
6. Қазақ энциклопедиясы. – Алматы, 2017.
7. Нұрғали Р. Қазақ әдебиетінің алтын ғасыры. – Алматы, 1997.
8. Vygotsky L. *Thought and Language*. – Cambridge, 1986.
9. Havelock E. *The Muse Learns to Write*. – New Haven: Yale University Press, 1986.
10. Жұмабай Б. Ахмет Байтұрсынұлы және ұлттық жаңғыру идеясы. – Астана, 2022.

БАЛАНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ ДАМУШЫЛЫҚ БІЛІМ КЕҢІСТІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Алиева Мархабат Абдумуталиповна

Шымкент қаласы, №23 "Жеңіс" бөбекжай-бақшасы мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны тәрбиешісі

Резюме

В статье раскрывается значение организации развивающего образовательного пространства как ключевого фактора готовности ребенка к школе. Автор подчеркивает важность создания среды, способствующей формированию познавательной активности, самостоятельности и коммуникативных навыков детей. Рассматриваются педагогические условия, принципы и методы построения развивающего пространства в дошкольных организациях, а также роль воспитателя в обеспечении психологического комфорта и мотивации к обучению у детей

Summary

The article highlights the importance of organizing a developmental educational environment as a key factor in a child's school readiness. The author emphasizes the creation of conditions that foster cognitive activity, independence, and communication skills. The paper discusses pedagogical principles, methods, and

approaches to structuring developmental spaces in preschool institutions and examines the educator's role in ensuring children's psychological comfort and motivation for learning

Кіріспе.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы басты мақсаттардың бірі – баланы мектеп өміріне жан-жақты дайындау. Баланың мектепке дайындығы тек білімдік деңгеймен шектелмейді, ол сонымен қатар психологиялық, эмоциялық, әлеуметтік және ерік-жігерлік дайындығын қамтиды. Осы тұрғыдан алғанда дамытушылық білім кеңістігін ұйымдастыру мектепке дейінгі тәрбиенің негізгі тетігі болып табылады.

Дамытушылық білім кеңістігі – бұл баланың танымдық, шығармашылық және тұлғалық дамуына ықпал ететін педагогикалық орта. Ол баланың өзіндік белсенділігін, дербестігін және қызығушылығын арттыруды мақсат етеді.

Дамытушылық білім кеңістігінің мәні.

Дамытушылық білім кеңістігі – педагогикалық процесстің ұйымдастыру формасы, ол арқылы бала қоршаған әлемді танып, өзінің мүмкіндіктерін ашады. Мұндай кеңістікте бала ойын, тәжірибе және зерттеу арқылы үйренеді.

Дамытушы ортаның негізгі компоненттері мыналар:

1. **Заттық-дамытушы орта** – түрлі танымдық, логикалық, моторлық және шығармашылық қабілеттерді дамытуға арналған құралдар жиынтығы (ойыншықтар, конструкторлар, кітаптар, табиғи материалдар).
2. **Әлеуметтік орта** – тәрбиеші мен бала, балалар арасындағы өзара әрекет арқылы тұлғалық қасиеттердің дамуы.
3. **Эмоциялық орта** – баланың өзін қауіпсіз, сенімді және еркін сезінуін қамтамасыз ететін психологиялық жайлылық кеңістігі.

Мектепке дайындықтағы дамытушы кеңістіктің рөлі.

Мектепке дейінгі кезеңде бала қоршаған ортадан ақпаратты ойын және тәжірибе арқылы қабылдайды. Сондықтан тәрбиеші дамытушылық білім кеңістігін ұйымдастыруда келесі қағидаларды басшылыққа алуы тиіс:

- **Қолжетімділік қағидасы.** Барлық материалдар баланың жас ерекшелігіне сәйкес болуы қажет.
- **Қызығушылық қағидасы.** Бала үшін ортада әрқашан жаңа әрі тартымды элементтер болуы тиіс.
- **Белсенділік қағидасы.** Әр бала өздігінен әрекет етуге мүмкіндік алуы керек.
- **Қауіпсіздік қағидасы.** Оқу ортасы баланың денсаулығы мен қауіпсіздігіне зиян келтірмеуі қажет.

Дамытушы кеңістік балада танымдық қызығушылықты, өзіндік бақылау мен дербестік қабілеттерін қалыптастырады. Мысалы, зертханалық бұрышта су, топырақ, өсімдікпен тәжірибелер жасау – баланың зерттеушілік қабілетін дамытады.

Педагогтің рөлі.

Тәрбиешінің басты міндеті – баланың дамуына жағдай туғызу. Ол оқу процесін бағыттап отырып, баланың дербес іс-әрекетке араласуына мүмкіндік береді. Тәрбиеші дайын білімді беруші емес, дамытушы ортада серіктес, бағыттаушы рөлін атқарады.

Педагог баланың жетістіктерін бақылап, оның қызығушылығына сай тапсырмалар береді. Мысалы, логикалық ойындар, құрастыру, рөлдік ойындар арқылы баланың мектепке бейімделу дағдылары дамины.

Дамытушылық кеңістікті ұйымдастырудың әдістері.

Мектепке дейінгі ұйымдарда дамытушы кеңістік келесі бағыттарда құрылады:

1. **Танымдық бұрыштар** – математика, экология, тіл дамытуға арналған аймақтар.
2. **Шығармашылық аймақтар** – сурет салу, мүсіндеу, жапсыру, музыкамен айналысу бұрыштары.

3. **Ойындық орта** – рөлдік, құрылыс, қимыл-қозғалыс ойындарын ұйымдастыруға арналған кеңістік.
4. **Зерттеу аймақтары** – балалардың тәжірибе жасап, байқаулар жүргізуіне мүмкіндік беретін арнайы жабдықталған бұрыштар.

Дамытушылық білім кеңістігі баланың мектепке психологиялық тұрғыдан дайындалуын қамтамасыз етеді. Мұндай ортада бала жаңа ақпаратты өз бетінше меңгереді, логикалық ойлау қабілеті мен шығармашылық қиялы дамиды.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы дамытушылық білім кеңістігін тиімді ұйымдастыру – баланың мектепке дайындығын арттырудың шешуші факторы. Мұндай ортада тәрбиеленуші өз қабілеттерін дамытып, белсенді оқуға, өздігінен ой қорытуға үйренеді.

Дамытушы ортада тәрбиеленген бала мектеп өміріне оңай бейімделіп, жаңа білімді тез меңгереді. Сондықтан тәрбиешілер мен педагогтер дамытушылық кеңістікті жоспарлы түрде жаңартып, баланың қызығушылығын арттыруға бағытталған мазмұнды жұмыс жүргізуі тиіс.

Әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы, 2019.
2. Жарықбаев Қ. Психология негіздері. – Алматы, 2021.
3. Лисина М. Общение, личность и психика ребёнка. – Москва, 1986.
4. Монтессори М. Балалықтың сыры. – Алматы, 2018.
5. Нұрғалиева Г. Мектепке дейінгі білім берудегі инновациялық технологиялар. – Шымкент, 2020.
6. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев, 1982.
7. Bruner J. *The Process of Education*. – Cambridge, 1960.
8. Piaget J. *Child and Reality*. – New York, 1973.
9. OECD. *Early Childhood Education and School Readiness Report*. – Paris, 2020.
10. UNESCO. *Learning Environments for Preschool Children*. – Paris, 2019.

МЕКТЕПТЕ ТАРИХ САБАҒЫНДА ТАС МҮСІНДЕРДІ ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

Ахметова Салтанат Молдакелдыевна

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Зиядин Исабеков атындағы жалпы білім беретін мектебінің тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методические особенности использования цифровых технологий при изучении каменных изваяний на уроках истории. Автор акцентирует внимание на современных интерактивных формах обучения, которые способствуют повышению интереса учащихся к историческому наследию. Раскрываются возможности виртуальных музеев, 3D-моделирования и цифровых карт для углубленного изучения археологических памятников, а также роль учителя в организации исследовательской и проектной деятельности школьников.

Summary

The article examines methodological approaches to using digital technologies in teaching about stone sculptures during history lessons. The author emphasizes the importance of interactive learning tools that increase students' interest in historical heritage. The paper explores the potential of virtual museums, 3D modeling, and digital mapping in studying archaeological monuments, as well as the teacher's role in organizing students' research and project-based learning.

Кіріспе.

Қазіргі заманда білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде цифрлық технологиялар маңызды рөл атқарады. Тарих пәнін оқыту барысында да ақпараттық-коммуникациялық

технологияларды (АКТ) тиімді пайдалану – оқушылардың тарихи санасын қалыптастырудың, мәдени мұраны танудың және зерттеушілік дағдыларды дамытудың негізгі тетігі болып отыр.

Тарих сабағында тас мүсіндерді (балбал тастарды) оқыту – оқушыларды көне түркі өркениетінің материалдық және рухани мәдениетімен таныстырудың маңызды бөлігі. Бұл бағытта цифрлық ресурстарды қолдану тарихи артефактілерді визуалды және интерактивті түрде зерттеуге мүмкіндік береді.

Тас мүсіндерді оқытудың маңызы.

Тас мүсіндер – ежелгі түркі дәуірінің ерекше мәдени мұрасы. Олар тек археологиялық ескерткіш ғана емес, сонымен қатар халықтың дүниетанымын, наным-сенімін, тұрмыс-тіршілігін көрсететін тарихи дерек көзі болып табылады.

Осы тұрғыдан алғанда, мектеп бағдарламасында тас мүсіндерді оқыту тек деректерді жаттау емес, оқушылардың тарихи ойлау қабілетін, зерттеу және салыстыру дағдыларын дамытуға бағытталуы қажет. Бұл үдерісте цифрлық технологиялар оқыту процесін жандандырып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігі.

Цифрлық технологиялар арқылы тарих сабағын визуализациялау, яғни бейнелер, анимациялар, виртуалды турлар мен интерактивті карталар арқылы материалды көрнекі ету – оқушылардың ақпаратты қабылдауын жеңілдетеді.

Мысалы:

1. **3D модельдеу.** Балбал тастардың үшөлшемді үлгілерін Google Earth немесе Sketchfab платформалары арқылы көрсету оқушыларға олардың көлемін, пішінін және ою-өрнектерін нақтырақ көруге мүмкіндік береді.
2. **Виртуалды музейлер.** Қазақстан Республикасының Ұлттық музейінің және Түркістан археологиялық музейінің онлайн экспозициялары оқушыларды қашықтан таныстыруға мүмкіндік береді.
3. **Интерактивті карталар.** Тас мүсіндердің орналасқан жерін Google Maps немесе ArcGIS платформасында көрсету арқылы тарихи географияны түсіндіруге болады.
4. **QR-код технологиясы.** Оқушылар тас мүсіндердің суреттерін қарап, QR-код арқылы қосымша ақпаратқа, деректі фильмдерге және 3D үлгілерге өту мүмкіндігіне ие болады.

Цифрлық оқыту әдістемесінің ерекшеліктері.

Тарих сабағында цифрлық технологияларды қолдану кезінде келесі әдістемелік қағидалар басшылыққа алынады:

- **Интерактивтілік.** Оқушылар оқу процесіне белсенді қатысып, өз бетінше зерттеу жүргізеді.
- **Пәнаралық байланыс.** Тас мүсіндерді оқытуда география, өнер және әдебиет пәндерімен байланыс орнатылады.
- **Жобалық жұмыс.** Оқушылар өз бетімен зерттеу жүргізіп, тас мүсіндер туралы электрондық презентациялар мен бейнероликтер әзірлейді.
- **Рефлексия.** Сабақ соңында оқушылар алған білімдері туралы пікір білдіріп, өз жетістіктерін талдайды.

Мұғалімнің рөлі.

Цифрлық технологияларды енгізуде мұғалім бағыттаушы және үйлестіруші рөл атқарады. Ол оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес ресурстарды таңдап, ақпараттық қауіпсіздік талаптарын ескеруі тиіс.

Мұғалім тас мүсіндер туралы бейнематериалдар мен фотосуреттерді іріктеп, оларды оқу тапсырмаларына кіріктіреді. Сонымен қатар, тарихи ескерткіштерге арналған виртуалды экскурсиялар ұйымдастыру арқылы оқушылардың мәдени құндылықтарға деген құрметін арттырады.

Практикалық мысалдар.

Орта мектептің 7-сыныбында «Ежелгі түркілер» тақырыбын өткенде, мұғалім оқушыларды Turkestan Museum онлайн көрмесіне қатыстырып, интерактивті тапсырмалар орындауға мүмкіндік бере алады. Сонымен қатар оқушыларға нақты тас мүсіннің 3D бейнесін қарап, оның сипаттамасын жазу тапсырмасын беруге болады.

Осындай әдістер оқушылардың зерттеушілік қабілетін, тарихи түсінігін және шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды.

Тас мүсіндерді оқытуда цифрлық технологияларды қолдану – тарихи білім берудің заманауи бағыты. Бұл тәсіл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, ақпараттық сауаттылығын, зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Тарих сабағында цифрлық ресурстарды мақсатты және жүйелі пайдалану оқушыларды тарихи-мәдени мұраға құрметпен қарауға тәрбиелейді. Болашақта осындай әдістерді қолдану білім беру сапасын арттырып, ұлттық құндылықтарды жаңаша тануға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Айтмұхамбетов Б. Қазақстан археологиясы. – Алматы, 2020.
2. Қойгелдиев М. Ұлт тарихы және өркениет. – Нұр-Сұлтан, 2019.
3. Нұрпейісов К. Тарихты оқыту әдістемесі. – Шымкент, 2021.
4. UNESCO. *Digital Heritage and Education*. – Paris, 2020.
5. OECD. *The Impact of ICT in History Education*. – Paris, 2021.
6. Назарбаев Н. Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
7. Әбдіғожин Ж. Қазақ мәдениетінің бастаулары. – Алматы, 2018.
8. Suleimenov A. *Stone Sculptures of the Great Steppe*. – London, 2020.
9. ҚР Білім және ғылым министрлігі. *Цифрлық білім беру ресурстарын қолдану жөніндегі әдістемелік нұсқаулық*. – Астана, 2022.
10. Turkestan Museum. *Virtual Exhibition of Turkic Heritage*. – 2023.

БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДА SOFT SKILLS ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДЫҢ ШАРТТАРЫ

Елтай Берікбай Тұрсынбайұлы

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Зиядин Исабеков атындағы жалпы білім беретін мектебінің әлеуметтік педагогі

Резюме

В статье рассматриваются педагогические условия развития soft skills у будущих социальных педагогов. Автор раскрывает понятие «мягких навыков» как совокупности личностных и коммуникативных качеств, необходимых для успешной профессиональной деятельности. Особое внимание уделяется значению эмоционального интеллекта, критического мышления, эмпатии и стрессоустойчивости в контексте подготовки специалистов социальной сферы. Рассматриваются современные педагогические технологии и методы формирования soft skills в процессе профессионального образования.

Summary

The article discusses pedagogical conditions for developing soft skills among future social educators. The author defines soft skills as a combination of personal and communicative competencies essential for successful professional performance. The study highlights the importance of emotional intelligence, critical thinking, empathy, and resilience in preparing specialists for social work. It also analyzes modern educational methods and technologies for fostering soft skills in professional training.

Кіріспе.

Қазіргі қоғамда кәсіби білім мен білік қана емес, сонымен қатар тұлғаның жеке қабілеттерін, қарым-қатынас мәдениетін және өзін-өзі басқару дағдыларын қамтитын soft skills — «жұмсақ дағдылардың» маңызы ерекше артып келеді. Әлеуметтік педагог мамандығы адаммен жұмыс істеуді, оның проблемаларын түсініп, психологиялық қолдау көрсетуді талап ететін болғандықтан, бұл салада soft skills дағдылары шешуші рөл атқарады.

Болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби дайындық жүйесінде осы дағдыларды дамыту білім беру мазмұнын жаңғыртудың және тұлғалық-бағдарлы оқытудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Soft skills ұғымының мәні мен мазмұны.

Soft skills ұғымы кәсіби дағдылардан (hard skills) айырмашылығы – адамның жеке тұлғалық және әлеуметтік қабілеттерін сипаттайды. Бұған қарым-қатынас мәдениеті, көшбасшылық, командада жұмыс істей білу, шешім қабылдау, креативтілік және эмоционалды интеллект секілді сапалар жатады.

Әлеуметтік педагог үшін бұл дағдылар әсіресе маңызды, себебі оның кәсіби әрекетінің өзегі – адам мен қоғам арасындағы қатынасты үйлестіру, өмірлік қиын жағдайдағы адамдарға көмек көрсету, конфликт жағдайларын шешу болып табылады.

Soft skills дағдыларының әлеуметтік педагог мамандығындағы рөлі.

Әлеуметтік педагогтың қызметі көбіне тұлғаралық коммуникацияға, эмпатияға және стресстік жағдайларда өзін-өзі ұстай білу қабілетіне негізделеді. Сондықтан болашақ мамандарда келесі дағдыларды қалыптастыру өзекті болып табылады:

- **Коммуникативтік дағды.** Әңгімелесу, тыңдау және кері байланыс орнату қабілеті.
- **Эмоционалды интеллект.** Өз сезімдерін басқару және басқа адамның көңіл-күйін түсіну қабілеті.
- **Критикалық ойлау.** Ақпаратты талдау, бағалау және дұрыс шешім қабылдау дағдысы.
- **Командалық жұмыс.** Бірлесіп әрекет ету, жауапкершілікті бөлісу және келіссөз жүргізу қабілеті.
- **Стрессоустойчивость.** Эмоциялық тұрақтылық пен кәсіби күйзелістің алдын алу.

Болашақ әлеуметтік педагогтардың soft skills дағдыларын дамытудың педагогикалық шарттары.

Soft skills дағдыларын тиімді қалыптастыру үшін оқу процесін келесі педагогикалық шарттар арқылы ұйымдастыру қажет:

1. **Жобалық және тәжірибелік оқыту.** Студенттер нақты әлеуметтік жобаларға қатысу арқылы коммуникация, жауапкершілік және көшбасшылық дағдыларын дамытады.
2. **Тренингтер мен рөлдік ойындар.** Симуляциялық жағдайларда студенттердің эмоционалды реакцияларын, эмпатиясын және шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіру.
3. **Кейс-әдіс.** Әлеуметтік проблемаларды талдау және нақты шешім ұсыну арқылы логикалық және креативті ойлауды дамыту.
4. **Рефлексия және өзін-өзі талдау.** Сабақ соңында студенттердің өз іс-әрекетін бағалауы soft skills дамуының маңызды бөлігі болып табылады.
5. **Менторлық пен кері байланыс.** Оқытушы тарапынан қолдау мен кәсіби бағыт-бағдар студенттің жеке дамуын ынталандырады.

Soft skills дамытудың қазіргі технологиялары.

Soft skills қалыптастыруда цифрлық және интерактивті технологиялар үлкен мүмкіндік береді. Мысалы:

- **Онлайн-платформалар (Coursera, EdX, SkillsUp)** – креативтілік, эмоционалды интеллект және тиімді коммуникация курстары арқылы студенттердің өз бетімен даму мүмкіндігін арттырады.

- **Gamification (ойындандыру)** – оқу процесін ойын түрінде ұйымдастыру арқылы студенттің мотивациясын күшейтеді.
- **Мультимедиялық коммуникация құралдары** – әлеуметтік бейнероликтер, презентациялар жасау арқылы ақпарат жеткізу және аудиториямен байланыс орнату дағдыларын жетілдіреді.

Болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби бейнесі және soft skills маңызы.

Қазіргі әлеуметтік педагог тек көмек көрсетуші емес, сонымен қатар қоғамда гуманистік құндылықтарды насихаттаушы тұлға болуы тиіс. Бұл міндетті орындау үшін кәсіби білікпен қатар, жоғары адамгершілік қасиет, эмоционалды тұрақтылық, креативтілік және өзара түсіністік қабілеті қажет.

Soft skills бұл қасиеттерді тәжірибе барысында орнықтырып, маманның тұлғалық кемелденуіне ықпал етеді. Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орындарында soft skills бағытындағы пәндер мен тренингтер оқу бағдарламасына жүйелі түрде енгізілуі тиіс.

Қорытынды.

Болашақ әлеуметтік педагогтардың soft skills дағдыларын дамыту – кәсіби даярлықтың ажырамас бөлігі. Бұл дағдылар олардың кәсіби қызметінің тиімділігін арттырып, әлеуметтік бейімделуін, стресске төзімділігін және адамдармен өзара түсінісу қабілетін күшейтеді.

Soft skills қалыптастыру мақсатында оқу процесін тұлғалық-бағдарлы, интерактивті және тәжірибелік негізде ұйымдастыру қажет. Әлеуметтік педагогика саласында мұндай бағыт кәсіби құзыретті, жауапкершілігі жоғары және заманауи талаптарға сай мамандарды даярлауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Айтжанова Г. Әлеуметтік педагогика негіздері. – Алматы, 2021.
2. Бижанова А. Soft Skills: теория және тәжірибе. – Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Гришина Н.В. Психология общения. – Москва, 2019.
4. Сейітқұлова А. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі. – Шымкент, 2022.
5. Goleman D. *Emotional Intelligence*. – New York, 1995.
6. OECD. *Social and Emotional Skills Framework*. – Paris, 2020.
7. UNESCO. *Soft Skills for Lifelong Learning*. – Paris, 2021.
8. Perrenoud P. *Ten New Competencies for Teaching*. – Geneva, 2000.
9. Қайырбекова Р. Болашақ педагогтардың тұлғалық дамуы. – Алматы, 2018.
10. Әлиев Т. Білім берудегі инновациялық технологиялар. – Шымкент, 2019.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Орынбасарова Гульмира Оралбаевна

«Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ «Түркістан облысы бойынша кәсіби даму институты» филиалының аға оқытушысы

Резюме

В статье рассматриваются педагогические условия и психолого-дидактические основы развития предпринимательской компетенции у будущих учителей начальных классов. Автор раскрывает сущность предпринимательской компетентности как способности педагога проявлять инициативу, креативность и самостоятельность в профессиональной деятельности. Особое внимание уделено инновационным технологиям обучения и проектным формам работы, способствующим формированию делового мышления, ответственности и готовности к принятию решений.

Summary

The article explores the pedagogical and psychological foundations for developing entrepreneurial competence among future primary school teachers. The author defines entrepreneurial competence as the ability to

demonstrate initiative, creativity, and independence in professional activities. Special attention is given to innovative teaching technologies and project-based learning methods that foster business thinking, responsibility, and decision-making skills in future educators.

Кіріспе.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – еңбек нарығында сұранысқа ие, икемді ойлайтын, белсенді және шығармашылық тұрғыдан дамыған мамандарды даярлау. Бұл тұрғыдан алғанда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіпкерлік құзыреттілігін дамыту – олардың кәсіби дайындығының маңызды бөлігі болып табылады.

Кәсіпкерлік құзыреттілік – бұл тек экономикалық білім мен дағды ғана емес, сонымен қатар өз ісіне жауапкершілікпен қарау, шешім қабылдау, жаңа идеяларды іске асыру қабілеті және тәуекелге бару мәдениеті. Бүгінгі бастауыш сынып педагогы баланы тек оқытушы емес, сонымен бірге оның әлеуетін ашатын, өмірлік дағдыларға баулитын тұлға ретінде қалыптастыруы тиіс.

Кәсіпкерлік құзыреттіліктің мәні мен құрылымы.

Кәсіпкерлік құзыреттілік – педагогтың кәсіби әрекетінде шығармашылық ойлау, бастамашылдық, ұйымдастырушылық қабілет және инновация енгізу дағдыларының жиынтығы. Ол үш негізгі компоненттен тұрады:

1. **Когнитивтік компонент** – кәсіпкерлікке қатысты білім мен ұғымдарды меңгеру.
2. **Эмоциялық-мотивациялық компонент** – табысқа ұмтылу, бастамашылдық, тәуекелге дайындық.
3. **Іс-әрекеттік компонент** – идеяны жоспарлау, оны жүзеге асыру және нәтижені талдау дағдылары.

Болашақ мұғалім үшін бұл қасиеттер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың жеке бастамаларын қолдауға және өмірлік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Кәсіпкерлік құзыреттілікті дамытудың педагогикалық шарттары.

Болашақ бастауыш сынып педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптастыру үшін оқу процесі келесі педагогикалық шарттар арқылы ұйымдастырылуы тиіс:

- **Интерактивті әдістерді пайдалану.** Іскерлік ойындар, тренингтер және дебат сабақтары студенттердің белсенді қатысуына ықпал етеді.
- **Жобалық оқыту.** Кәсіпкерлік бағыттағы шағын жобалар дайындау арқылы студенттер идеяны жоспарлауды және оны іске асыруды үйренеді.
- **Пәнаралық байланыс.** Экономика, психология және педагогика пәндерінің мазмұнын біріктіріп, тәжірибелік бағытта қолдану тиімді нәтиже береді.
- **Кейс-әдіс.** Нақты өмірлік жағдайларды талдау арқылы студенттердің шешім қабылдау дағдылары дамиды.
- **Менторлық қолдау.** Тәжірибелі педагогтардың кеңестері студенттердің кәсіби бағдарын нақтылауға көмектеседі.

Инновациялық технологиялардың рөлі.

Цифрлық дәуірде кәсіпкерлік ойлауды дамытуда ақпараттық технологиялар ерекше маңызға ие. Мысалы, Google Workspace, Padlet, Trello платформаларын қолдану арқылы студенттер топтық жұмыс пен жобаларды ұйымдастыруды үйренеді. Сондай-ақ **дизайн-ойлау (design thinking)** әдісін қолдану студенттердің мәселені шешу және жаңа идея ұсыну қабілеттерін арттырады.

Gamification (ойындандыру) элементтері арқылы кәсіпкерлік тақырыптағы тапсырмалар қызықты әрі тиімді өтеді. Бұл тәсіл студенттердің шығармашылық әлеуетін арттырып, сыни ойлауын дамытады.

Кәсіпкерлік құзыреттілікті қалыптастырудағы оқытушының рөлі.

Оқытушы кәсіпкерлік мәдениетті қалыптастыруда бағыттаушы және ұйымдастырушы рөл атқарады. Ол студенттерге тек білім беріп қана қоймай, өз ісін жоспарлауға, идеяны іске асыруға және нәтижеге жетуге үйретеді.

Педагогтың негізгі міндеттері:

- студенттердің бастамаларын қолдау;
- табысқа жету мотивациясын қалыптастыру;
- өз бетімен шешім қабылдау қабілетін дамыту;
- шығармашылық орта мен сенім атмосферасын құру.

Болашақ мұғалім тұлғасында кәсіпкерлік дағдыларды дамыту.

Болашақ бастауыш сынып педагогы бастауыш мектеп оқушыларын заманауи қоғам талабына сай тәрбиелеу үшін өзін кәсіпкер тұлға ретінде қалыптастыруы қажет. Ол өз кәсібіне жауапты, белсенді, жаңашыл және үнемі даму үстіндегі маман болуы тиіс.

Кәсіпкерлік дағдылардың дамуы студенттердің өз кәсіби жолына сенімді қарауына, жаңа идеяларды ұсынуға және білім беру саласында инновациялық жобалар әзірлеуге жағдай жасайды.

Қорытынды.

Болашақ бастауыш сынып педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігін дамыту – білім берудің стратегиялық міндеттерінің бірі. Бұл үдеріс студенттердің кәсіби дербестігін арттырып, шығармашылық және инновациялық әлеуетін ашады.

Кәсіпкерлік құзыреттілігі дамыған педагог бастауыш мектеп оқушыларына өмірлік дағдыларды меңгертуге, жауапкершілік пен мақсаттылық қасиеттерін дарытуға қабілетті болады.

Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орындарында кәсіпкерлік құзыреттілікке бағытталған пәндер мен жобалық жұмыстар жүйелі түрде енгізілуі қажет.

Әдебиеттер:

1. Әлімбекова А. Кәсіпкерлік құзыреттілік негіздері. – Алматы, 2020.
2. Нұрғалиева Г. Инновациялық педагогика. – Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Абдуллина О. Кәсіби білім беру психологиясы. – Шымкент, 2019.
4. OECD. *Entrepreneurship Education in Teacher Training*. – Paris, 2021.
5. UNESCO. *Fostering Entrepreneurial Skills in Education*. – Paris, 2020.
6. Gibb A. *Developing the Entrepreneurial Teacher*. – London, 2018.
7. Қожахметова К. Жоғары білім берудегі құзыреттілік тәсіл. – Алматы, 2017.
8. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
9. Садықова Г. Педагог тұлғасының кәсіби дамуы. – Түркістан, 2022.
10. Коваленко Т. Педагогикалық инноватика. – Қарағанды, 2021.

РУССКИЙ ЯЗЫК КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ

Сариева Мырзаим Хасеновна

старший преподаватель кафедры “Общественно-гуманитарных дисциплин”
 ФАО НЦПК “Өрлеу” ИПР по Туркестанской области

Tүйін

Мақалада қазақ қоғамындағы орыс тілінің этносаралық қарым-қатынас құралы ретіндегі рөлі мен маңызы қарастырылады. Автор тілдің интеграциялық қызметін, мәдениеттер диалогындағы орнын және көптілді білім беру жағдайында орыс тілін оқытудың өзектілігін талдайды. Сонымен қатар тіл саясаты мен тілдік толеранттылықтың дамуы да қарастырылған.

Summary

The article discusses the role and significance of the Russian language as a means of interethnic communication in Kazakhstani society. The author analyzes its integrative function, its place in intercultural dialogue, and the relevance of teaching Russian in the context of multilingual education. The paper also examines the development of language policy and linguistic tolerance.

Введение.

Русский язык на протяжении многих десятилетий выступает не только как средство общения, но и как важный инструмент межэтнического взаимодействия на пространстве Казахстана. В условиях полиэтнического и поликультурного общества он выполняет роль объединяющего фактора, способствующего диалогу культур и сохранению социальной стабильности.

Современные реалии требуют нового осмысления его места в системе языковой политики государства, где приоритет отдается развитию государственного языка при сохранении функциональной роли русского языка как языка межнационального общения.

Русский язык в контексте казахстанского многоязычия.

Казахстан — это многонациональное государство, где проживают представители более 130 этносов. В таких условиях именно русский язык стал тем коммуникативным мостом, который обеспечивает взаимопонимание между различными этническими группами.

Он выполняет интегративную функцию: объединяет людей разных национальностей, способствует развитию межкультурного диалога и формированию толерантного мировоззрения. В системе образования русский язык по-прежнему остается одним из ключевых предметов, обеспечивающих доступ к научным, культурным и информационным ресурсам.

Функции русского языка в межэтнической коммуникации.

Основные функции русского языка можно рассмотреть в нескольких аспектах:

1. **Коммуникативная функция** — обеспечение взаимодействия между представителями разных этносов.
2. **Интегративная функция** — объединение наций на основе общих ценностей и культурного обмена.
3. **Информационно-культурная функция** — приобщение к мировым знаниям и сохранение культурного наследия.
4. **Образовательно-прагматическая функция** — использование русского языка в научной, профессиональной и образовательной сферах.

Таким образом, русский язык выступает не просто инструментом общения, но и культурным кодом, соединяющим традиции и современность.

Русский язык в образовательном пространстве.

Одной из важнейших задач современной системы образования является формирование языковой личности, способной эффективно использовать несколько языков. В Казахстане реализация принципа «Триединства языков» — казахского, русского и английского — позволяет

создавать многоуровневую систему коммуникации, где русский язык занимает центральное место.

Русский язык служит не только средством обучения, но и инструментом профессиональной реализации. Знание русского языка повышает конкурентоспособность личности, открывает доступ к научным источникам и расширяет профессиональные горизонты.

Межкультурный аспект использования русского языка.

Русский язык в Казахстане выполняет миссию культурного посредника. Он обеспечивает диалог культур, способствует взаимопониманию между народами и формированию единого культурного пространства.

В межкультурной коммуникации русский язык является каналом передачи ценностей, традиций и исторической памяти. Он помогает сохранить гармонию в обществе, где каждый этнос чувствует уважение к своей культуре и языку.

Тенденции и перспективы развития.

Сегодня русский язык продолжает оставаться востребованным в общественной и образовательной сферах. Однако его развитие требует адаптации к новым реалиям цифрового века. Цифровизация образования, использование интернет-платформ и дистанционных технологий создают новые формы существования языка и расширяют границы его применения.

Перспективным направлением является интеграция русского языка в контекст цифровой коммуникации и межкультурных онлайн-проектов. Это не только сохраняет его статус, но и придает ему новую актуальность в условиях глобализации.

Заключение.

Русский язык в Казахстане — это важный фактор межэтнического согласия, культурного взаимодействия и профессионального роста. Он способствует развитию открытого общества, в котором языковое многообразие рассматривается как богатство, а не как преграда.

Развитие языковой толерантности, укрепление межкультурных связей и поддержание высокого уровня владения русским языком остаются важными задачами современной образовательной политики.

Литературы:

1. Назарбаев Н.А. *Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания*. – Астана, 2017.
2. Кайдар А. *Язык и этнос*. – Алматы, 2019.
3. Караулов Ю.Н. *Русский язык и языковая личность*. – Москва, 2020.
4. Лихачев Д.С. *Культура как целостная система*. – Москва, 2018.
5. Гумилев Л.Н. *Этногенез и биосфера Земли*. – Санкт-Петербург, 2019.
6. Смагулова Г. *Культура речи и языковая толерантность*. – Алматы, 2022.
7. Аронова Н. *Русский язык в многонациональном Казахстане*. – Нур-Султан, 2021.
8. UNESCO. *Language and Cultural Diversity in Education*. – Paris, 2020.
9. Crystal D. *Language and the Internet*. – Cambridge, 2019.
10. Кузнецова Н. *Современные тенденции преподавания русского языка*. – Москва, 2021.

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Мырзакулова Жанна Тогызбаевна

Учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Келесский район,
ОСШ №51 имени Б. Алтынсарина

Түйін

Мақалада орыс тілін оқытуда жеке тәсілдің мәні мен маңыздылығы қарастырылады. Автор оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру арқылы білім беру сапасын арттыру жолдарын сипаттайды. Жеке тәсіл оқушының қабілетін ашуға, өз бетімен білім алуға және тілдік дағдыларын дамытуға ықпал ететіні дәлелденеді.

Summary

The article discusses the essence and importance of an individual approach in teaching the Russian language. The author describes ways to improve the quality of education by taking into account students' individual characteristics. The individual approach helps reveal each learner's potential, fosters self-directed learning, and develops linguistic competence.

Введение.

Современная система образования ориентирована на личностно-ориентированный подход, где в центре внимания находится ученик со своими особенностями, интересами и потребностями. Индивидуальный подход в обучении русскому языку является одной из ключевых стратегий повышения эффективности учебного процесса. Он позволяет учитывать не только уровень знаний, но и темп усвоения, психологические и когнитивные особенности учащихся.

Сущность индивидуального подхода.

Индивидуальный подход в обучении предполагает организацию учебной деятельности с учетом различий между учениками. Это проявляется в выборе содержания, методов, форм и темпа обучения, соответствующих возможностям и интересам каждого учащегося. Учитель при этом становится не просто источником знаний, а наставником, который помогает каждому ребенку выстроить собственную образовательную траекторию.

В педагогике индивидуализация обучения рассматривается как условие раскрытия потенциала личности. Каждый ученик имеет уникальные способности, опыт, мотивацию и темп развития. Учет этих факторов способствует созданию комфортной и продуктивной образовательной среды.

Формы реализации индивидуального подхода.

Существует множество форм реализации индивидуального подхода при обучении русскому языку:

1. **Дифференцированные задания** — подготовка упражнений разного уровня сложности.
2. **Индивидуальные консультации** — разъяснение трудных тем и помощь в освоении материала.
3. **Проектная работа** — организация самостоятельных творческих заданий.
4. **Персонализированные планы обучения** — разработка индивидуальных маршрутов для учащихся.
5. **Использование цифровых технологий** — применение онлайн-платформ для самостоятельной работы и самопроверки.

Эти формы делают процесс обучения гибким, направленным на развитие способностей каждого ученика.

Индивидуальный подход в обучении русскому языку.

При изучении русского языка индивидуальный подход особенно важен, так как уровень владения языком у учеников может значительно отличаться. Учителю необходимо учитывать

речевое развитие, уровень словарного запаса, грамматические навыки и коммуникативные умения каждого обучающегося.

Например, при изучении орфографии одним ученикам может понадобиться больше письменных упражнений, другим — визуальные схемы или игровые формы работы. Индивидуализация способствует не только улучшению успеваемости, но и формированию устойчивого интереса к предмету.

Преимущества индивидуального подхода.

Индивидуальный подход имеет ряд несомненных преимуществ:

- обеспечивает равные возможности для всех учащихся;
- способствует развитию самостоятельности и ответственности;
- повышает мотивацию к изучению русского языка;
- развивает творческие способности;
- формирует позитивное отношение к процессу обучения.

Такой подход делает ученика активным участником образовательного процесса и усиливает взаимодействие между учителем и обучающимся.

Роль учителя в индивидуализации обучения.

Учитель играет ключевую роль в реализации индивидуального подхода. Он анализирует особенности каждого ученика, определяет его сильные и слабые стороны, выстраивает стратегию сопровождения. Большое значение имеет диагностика образовательных потребностей, выбор адекватных методических приемов, постоянная обратная связь.

Современные цифровые технологии помогают педагогу эффективно индивидуализировать процесс обучения. Использование интерактивных платформ, онлайн-тестов и цифровых портфолио позволяет отслеживать динамику достижений каждого учащегося.

Заключение.

Индивидуальный подход является важнейшим принципом современного образования. Он обеспечивает личностно-ориентированное обучение, раскрывает потенциал каждого ученика и повышает качество образования. В условиях преподавания русского языка индивидуализация обучения способствует не только усвоению знаний, но и развитию коммуникативных компетенций, творческого мышления и самостоятельности.

Таким образом, использование индивидуального подхода делает процесс обучения более эффективным, гуманным и соответствующим требованиям времени.

Литературы:

1. Выготский Л.С. *Психология развития ребенка*. – Москва, 2019.
2. Кларин М.В. *Инновационные подходы в педагогике*. – Москва, 2018.
3. Полат Е.С. *Современные педагогические технологии*. – Москва, 2020.
4. Давыдов В.В. *Проблемы развивающего обучения*. – Москва, 2017.
5. Селевко Г.К. *Современные образовательные технологии*. – Москва, 2018.
6. Беспалько В.П. *Педагогика и прогрессивные технологии обучения*. – Москва, 2019.
7. Монахов В.М. *Индивидуализация учебного процесса*. – Санкт-Петербург, 2020.
8. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. – Москва, 2017.
9. UNESCO. *Individualized Learning in Modern Education*. – Paris, 2020.
10. Crystal D. *Language and Learning in the Digital Era*. – Cambridge, 2019.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Сайдазимова Нилуфар Бахтияровна

Учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Сауранский район,
ОСШ имени Х.А. Яссауи

Түйін

Мақалада орыс тілі сабақтарында дидактикалық ойындарды қолданудың тиімділігі қарастырылады. Автор ойын технологияларының оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудағы, тілдік құзыреттілігін дамытудағы және пәнге деген қызығушылығын қалыптастырудағы рөлін сипаттайды. Сондай-ақ, орыс тілін оқыту үдерісінде қолдануға болатын дидактикалық ойын түрлеріне мысалдар келтіріледі.

Summary

The article examines the effectiveness of using didactic games in Russian language lessons. The author describes the role of gaming technologies in enhancing students' cognitive activity, developing linguistic competence, and increasing interest in the subject. Examples of didactic games that can be used in the process of teaching the Russian language are also provided.

Введение.

Современные подходы к обучению направлены на активизацию познавательной деятельности учащихся, развитие их самостоятельности и креативного мышления. Одним из эффективных методов достижения этих целей является использование дидактических игр. Игра не только развлекает, но и обучает, формирует устойчивый интерес к предмету, способствует лучшему усвоению материала.

В условиях преподавания русского языка дидактические игры позволяют создать позитивную эмоциональную атмосферу, стимулируют активность учащихся и формируют коммуникативные навыки.

Понятие и особенности дидактической игры.

Дидактическая игра — это специально организованная педагогическая деятельность, направленная на решение образовательных задач в игровой форме. Её особенности заключаются в сочетании игрового замысла с учебной целью, что делает процесс обучения более привлекательным и эффективным.

Основные признаки дидактической игры: наличие цели, правил, игровых действий и результата. При этом педагог направляет деятельность учащихся, сохраняя свободу их действий и инициативу.

Значение дидактических игр при обучении русскому языку.

Русский язык требует постоянной практики, активного использования речи, формирования устойчивых навыков устного и письменного общения. Дидактические игры помогают сделать этот процесс интересным и динамичным.

Через игровые ситуации учащиеся легче усваивают грамматические конструкции, орфографические и пунктуационные правила, пополняют словарный запас. Игра способствует снятию психологического барьера, особенно у тех, кто испытывает трудности в речевой деятельности.

Виды дидактических игр на уроках русского языка.

На уроках русского языка можно использовать различные виды игр:

1. **Лексические игры** — направлены на обогащение словарного запаса (например, «Подбери синоним», «Найди ошибку»).
2. **Грамматические игры** — помогают закрепить морфологические и синтаксические знания («Собери предложение», «Угадай часть речи»).

3. **Орфографические игры** — развивают внимательность и грамотность («Исправь ошибку», «Словарная дуэль»).
4. **Коммуникативные игры** — стимулируют устную речь («Диалог по картинке», «Ролевая ситуация»).
5. **Интерактивные игры** — применяются с использованием цифровых технологий («Онлайн-викторина», «Кроссворд»).

Методика использования дидактических игр.

Использование игр должно быть педагогически целесообразным и соответствовать возрастным особенностям учащихся. Учитель определяет место игры в структуре урока: она может быть применена при объяснении нового материала, закреплении, повторении или контроле знаний.

Важно, чтобы игра имела четкую цель и оценивалась по результатам учебной деятельности, а не только по степени активности учеников.

Преимущества дидактических игр.

Преимущества игрового метода очевидны:

- формирование положительной мотивации к обучению;
- развитие памяти, внимания и мышления;
- формирование коммуникативных навыков;
- повышение интереса к предмету;
- развитие самостоятельности и ответственности.

Игра способствует созданию атмосферы сотрудничества, взаимопомощи и здоровой конкуренции, что положительно влияет на качество обучения.

Примеры дидактических игр.

1. **«Исправь ошибку»** — учащиеся получают текст с ошибками и соревнуются, кто быстрее и правильнее их исправит.
2. **«Цепочка слов»** — игра на развитие словарного запаса, где каждое следующее слово начинается с последней буквы предыдущего.
3. **«Лингвистическая мозаика»** — ученики составляют предложения из предложенных слов, соблюдая грамматические нормы.
4. **«Кто лишний?»** — игра на классификацию слов по частям речи или смыслу.

Заключение.

Использование дидактических игр на уроках русского языка является эффективным средством повышения интереса к учебному процессу. Игра стимулирует активность, способствует осознанному усвоению знаний и формированию ключевых компетенций учащихся.

Таким образом, дидактические игры не только делают уроки более интересными, но и превращают обучение в процесс творческого взаимодействия между учителем и учениками.

Литературы:

1. Выготский Л.С. *Игра и её роль в психическом развитии ребёнка*. — Москва, 2018.
2. Эльконин Д.Б. *Психология игры*. — Москва, 2019.
3. Полат Е.С. *Современные педагогические технологии*. — Москва, 2020.
4. Селевко Г.К. *Современные образовательные технологии*. — Москва, 2018.
5. Давыдов В.В. *Проблемы развивающего обучения*. — Москва, 2017.
6. Махмутов М.И. *Организация проблемного обучения*. — Казань, 2019.
7. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. — Москва, 2017.
8. Беспалько В.П. *Педагогика и прогрессивные технологии обучения*. — Москва, 2019.
9. Smilansky S. *The Effects of Play on Learning*. — London, 2020.

РАБОТА НАД ЛЕКСИКОЙ И ФРАЗЕОЛОГИЕЙ В ШКОЛЬНОМ КУРСЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

Ануарбекова Сандуғаш Қалмырзақызы
Учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Джетысайский район,
школа-гимназия №10 «Қайнар»

Түйін

Мақалада орыс тілі сабақтарында лексика мен фразеологияны оқытудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. Автор оқушылардың сөздік қорын байыту, фразеологиялық бірліктердің мағынасын түсіндіру және оларды сөйлеу тәжірибесінде қолдану жолдарын талдайды. Сонымен қатар, тиімді әдіс-тәсілдер мен жаттығулар үлгілері ұсынылады.

Summary

The article examines the theoretical and practical aspects of teaching vocabulary and phraseology in Russian language classes. The author analyzes ways to enrich students' vocabulary, explain the meanings of phraseological units, and develop their ability to use them in speech. Effective teaching methods and examples of exercises are also provided.

Лексика и фразеология занимают особое место в системе школьного курса русского языка. Владение богатым словарным запасом и знание устойчивых выражений позволяет учащимся точно, выразительно и грамотно выражать свои мысли. В условиях современного обучения работа над словом и фразеологизмом становится неотъемлемой частью формирования языковой личности ученика.

Роль лексики и фразеологии в развитии речи учащихся.

Лексика — это совокупность слов языка, отражающая культуру, мировоззрение и исторический опыт народа. Фразеология же передаёт эмоционально-оценочную окраску высказывания, делает речь образной и выразительной.

Работа с лексикой и фразеологизмами способствует:

- развитию языкового чутья;
- формированию эстетического отношения к слову;
- воспитанию интереса к культуре русского народа;
- совершенствованию навыков связной речи.

Основные направления работы над лексикой.

1. **Обогащение словарного запаса.** Введение новых слов, их объяснение в контексте, использование в устной и письменной речи.
2. **Уточнение значений слов.** Работа с синонимами, антонимами, омонимами помогает учащимся лучше понимать семантические отношения.
3. **Активизация словаря.** Повторное использование новых слов в различных видах деятельности: пересказ, сочинение, диалог.
4. **Предупреждение речевых ошибок.** Разбор типичных ошибок, связанных с неверным употреблением слов.

Работа над фразеологизмами.

Фразеологизмы — устойчивые словосочетания, значение которых не выводится из значений отдельных слов. Они придают речи выразительность и эмоциональную насыщенность.

Работа с фразеологизмами включает:

- объяснение значения и происхождения выражений;
- подбор синонимичных и антонимичных фразеологизмов;
- составление предложений и мини-текстов с заданными выражениями;
- сопоставление русских фразеологизмов с казахскими аналогами, что способствует межкультурному обучению.

Методы и приёмы обучения.

1. **Игровые технологии.** Викторины, “Фразеологический аукцион”, “Найди пару”, “Продолжи выражение”.
2. **Работа с текстом.** Определение фразеологизмов в литературных произведениях, анализ их роли в создании образа.
3. **Проектная деятельность.** Создание мини-словарей фразеологизмов, исследовательских работ о происхождении устойчивых выражений.
4. **Интерактивные методы.** Использование цифровых карточек, онлайн-тестов, кроссвордов.

Практическое значение работы с лексикой и фразеологией.

Систематическая работа над словом и фразеологизмом способствует не только развитию речи, но и повышает общую языковую культуру учащихся. Она формирует умение выражать свои мысли точно и уместно, делает речь выразительной и эмоционально насыщенной.

Кроме того, такая работа способствует развитию критического мышления, наблюдательности, воображения, а также приобщает учащихся к богатствам русской культуры.

Роль учителя.

Учитель русского языка должен выступать не только источником знаний, но и вдохновителем, мотивирующим интерес к слову. Он подбирает разнообразные упражнения, создает условия для активного речевого взаимодействия и побуждает учащихся использовать изученные слова и выражения в живом общении.

Заключение.

Работа над лексикой и фразеологией в школьном курсе русского языка является важнейшей составляющей языкового образования. Она формирует основу речевой культуры, способствует развитию коммуникативных и когнитивных способностей учащихся.

Применение разнообразных методов и приёмов обучения делает уроки русского языка интересными, увлекательными и эффективными, а учащихся — грамотными и культурными носителями языка.

Литературы:

1. Ушаков Д.Н. *Толковый словарь русского языка*. – Москва, 2019.
2. Кузнецов С.А. *Большой толковый словарь русского языка*. – Санкт-Петербург, 2020.
3. Телия В.Н. *Фразеология в контексте культуры*. – Москва, 2018.
4. Гвоздев А.Н. *Очерки по стилистике русского языка*. – Москва, 2019.
5. Костомаров В.Г. *Русское слово, русская речь*. – Москва, 2020.
6. Полат Е.С. *Методика обучения русскому языку в школе*. – Москва, 2018.
7. Селевко Г.К. *Современные педагогические технологии*. – Москва, 2019.
8. Аникин В.П. *Фразеологизмы русского языка*. – Москва, 2017.
9. Ефремова Т.Ф. *Современный словарь русского языка*. – Москва, 2019.

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ШКОЛЬНИКОВ

Изатуллаева Клара Нематуллаевна

Учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, город Кентау,
ОСШ имени Д. Кунаева

Түйін

Мақалада оқушылардың байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамыту жолдары қарастырылады. Автор сөйлеу әрекетінің психологиялық және тілдік негіздерін ашып көрсетеді, оқыту процесінде мәтінмен жұмыс, әңгімелеу, пікірталас және жобалық тапсырмалар сияқты тиімді әдіс-тәсілдерді ұсынады. Мақаланың мақсаты – оқушылардың тілдік белсенділігін арттыру, сөздік қорын байыту және ауызша-жазбаша сөйлеу мәдениетін қалыптастыру болып табылады.

Summary

The article examines effective methods for developing students' coherent speech skills. The author highlights the psychological and linguistic foundations of speech activity and presents practical techniques such as working with texts, narration, discussion, and project-based tasks. The main goal of the article is to enhance students' linguistic activity, enrich their vocabulary, and develop both oral and written speech culture.

Введение.

Развитие связной речи школьников является одной из важнейших задач обучения русскому языку. Умение последовательно и логично выражать свои мысли — показатель сформированной языковой личности. Современные образовательные стандарты ориентируют учителя не только на формирование языковых знаний, но и на развитие коммуникативных умений учащихся.

Цель статьи — рассмотреть эффективные методы развития связной речи и показать пути их практической реализации в процессе обучения.

Психолингвистические основы связной речи.

Связная речь — это форма речевой деятельности, обеспечивающая передачу информации в логически завершённой форме. Она требует от учащихся владения грамматическим строем, богатого словарного запаса и развитого логического мышления.

С точки зрения психолингвистики, формирование связной речи происходит в процессе активного взаимодействия между мыслительной и языковой деятельностью. Важную роль играют мотивация, внимание, память и речевая практика.

Основные направления развития связной речи.

Для формирования у школьников связной речи целесообразно использовать следующие направления:

1. **Работа с текстом** — анализ структуры, композиции, логических связей.
2. **Тренировка монологической и диалогической речи.**
3. **Расширение словарного запаса.**
4. **Формирование умений планирования высказывания.**
5. **Создание речевых ситуаций, требующих самостоятельного высказывания.**

Эти направления позволяют объединить когнитивные, языковые и коммуникативные аспекты обучения.

Методические приёмы и формы работы.

Одним из эффективных способов развития речи является **постепенный переход от репродуктивных упражнений к продуктивным**. На первом этапе ученики работают с готовыми текстами: выделяют главную мысль, определяют структуру, анализируют языковые средства.

На втором этапе создают собственные высказывания — устные или письменные. Используются упражнения:

- пересказ с изменением лица рассказчика;

- составление текста по ключевым словам;
- озаглавливание абзацев;
- сочинение-миниатюра по серии картинок.

Использование диалога и дискуссии.

Диалог — важнейшее средство развития связной речи, поскольку он предполагает активное взаимодействие, аргументацию и слушание. На уроках русского языка можно использовать **дискуссионные формы, ролевые игры, интервью, дебаты**.

Например, при изучении темы «*Средства выразительности*» ученикам можно предложить дискуссию: «Как выразительные средства влияют на смысл текста?». Это упражнение развивает умение строить аргументированное высказывание и слушать собеседника.

Творческие задания.

Творческая работа стимулирует самостоятельность и формирует личностное отношение к языку. Полезны задания:

- написание эссе, писем, дневниковых записей;
- создание сценариев, стихотворений, афиш;
- работа с медиатекстами (видеоролики, интервью, подкасты).

Использование проектной деятельности.

Проектные задания формируют комплекс речевых умений. Например, проект «*Моя родная школа*» включает сбор информации, подготовку текста и его публичное представление. Ученики учатся структурировать материал и излагать мысли последовательно.

Оценивание связной речи.

Для объективной оценки связной речи необходимо учитывать:

- полноту раскрытия темы;
- логическую последовательность;
- грамматическую правильность;
- выразительность и богатство речи;
- самостоятельность изложения.

Оценивание может проводиться в форме самоанализа, взаимной проверки, а также с применением речевых чек-листов.

Роль учителя в развитии речи.

Учитель является организатором речевой деятельности. Он создаёт благоприятную атмосферу, поощряет инициативу, помогает каждому ученику преодолеть языковые трудности. Эффективный педагог использует современные технологии — цифровые тренажёры, онлайн-редакторы текста, аудио- и видеоматериалы.

Заключение.

Развитие связной речи — сложный, но чрезвычайно важный процесс, формирующий личность учащегося. Эффективные методы и приёмы, основанные на активном участии школьников в речевой деятельности, способствуют формированию у них культуры речи, коммуникативной компетенции и общей языковой грамотности.

Литературы:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. *Современный словарь методических терминов и понятий*. — Москва, 2020.
2. Полат Е.С. *Методика преподавания русского языка в школе*. — Москва, 2019.
3. Гальперин П.Я. *Психология речи и мышления*. — Москва, 2018.
4. Леонтьев А.А. *Психолингвистические основы обучения*. — Москва, 2021.
5. Добровольская Т.Ю. *Развитие речи учащихся на уроках русского языка*. — Санкт-Петербург, 2020.
6. Селевко Г.К. *Современные образовательные технологии*. — Москва, 2022.
7. Лурия А.Р. *Язык и сознание*. — Москва, 2019.

8. Вербицкий А.А. *Активное обучение в школе*. – Москва, 2020.
9. UNESCO. *Communication and Language Education*. – Paris, 2021.
10. Российская академия образования. *Инновационные подходы к развитию речи школьников*. – Москва, 2023.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ПУНКТУАЦИИ

Жаппарқұл Ғайни Абайқызы

Учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Сарыагашский район, ОСШ №60

Түйін

Бұл мақалада пунктуацияны оқытудағы заманауи тәсілдер қарастырылады. Автор оқушылардың пунктуациялық сауаттылығын арттыруда коммуникативтік, тұлғалық және когнитивтік бағыттардың өзара байланысын ашады. Мақалада дәстүрлі және инновациялық әдістердің тиімді үйлесімі, сондай-ақ цифрлық технологияларды пайдалану жолдары көрсетіледі.

Summary

The article discusses modern approaches to teaching punctuation in school. The author highlights the integration of communicative, personal, and cognitive approaches to improve students' punctuation literacy. The paper emphasizes the combination of traditional and innovative teaching methods, as well as the use of digital technologies to enhance students' grammatical awareness and writing skills.

Современное обучение русскому языку направлено на формирование у учащихся функциональной грамотности, в том числе пунктуационной. Пунктуация является не только системой знаков, но и важным средством выражения смысла, логики и эмоций письменной речи.

Однако на практике наблюдается снижение интереса к правилам пунктуации и частые ошибки в письменных высказываниях. Это требует поиска новых, более эффективных подходов к обучению пунктуации, ориентированных на активное участие учащихся, развитие мышления и осознание функциональной роли знаков препинания.

Значение пунктуации в речи.

Пунктуация выполняет коммуникативную и выразительную функции. Она помогает правильно понимать структуру высказывания, отделять логические части текста, передавать интонацию и эмоциональный тон.

Отсутствие пунктуационной грамотности приводит к искажению смысла и снижению качества письменной коммуникации. Поэтому формирование пунктуационной компетенции должно рассматриваться как один из ключевых компонентов языкового образования.

Традиционные методы обучения пунктуации.

Классические подходы к обучению пунктуации основаны на объяснительно-иллюстративном и тренировочном методах. Учитель объясняет правило, демонстрирует образцы, затем учащиеся выполняют упражнения по аналогии.

Такая методика формирует знания, но часто не обеспечивает осознанного применения знаков препинания в собственной речи. Для повышения эффективности необходимо переходить от механического запоминания к осмысленному использованию.

Современные подходы к обучению.

Современная методика преподавания пунктуации базируется на нескольких концепциях:

1. **Коммуникативный подход.**
Пунктуация изучается как средство общения. Учащиеся анализируют тексты, сопоставляют варианты расстановки знаков и их влияние на смысл. Задания типа «Как

изменится значение предложения, если убрать запятую?» стимулируют осмысление функций пунктуации.

2. **Когнитивный** **подход.**

Основан на понимании внутренней логики языка. Ученики учатся определять синтаксическую структуру предложения, выявлять смысловые отношения между частями.

3. **Деятельностный** **подход.**

Формирование пунктуационных навыков происходит через речевую деятельность: редактирование, сочинение, проектные задания.

4. **Личностно-ориентированный** **подход.**

Предусматривает индивидуализацию обучения. Учитель подбирает задания с учётом интересов и уровня подготовки учащихся.

Интерактивные методы и технологии.

Интерактивные формы обучения позволяют сделать процесс изучения пунктуации более интересным и результативным. Эффективно использовать:

- **Игровые технологии:** «Пунктуационный аукцион», «Найди ошибку», «Расставь правильно».
- **Проектные работы:** создание памяток, видеороликов, инфографики по пунктуации.
- **Тренажёры и онлайн-платформы:** *Grammarly, LearningApps, Русский язык онлайн.*
- **Групповые формы работы:** совместное редактирование текстов, дебаты о роли пунктуации в языке.

Применение цифровых инструментов усиливает мотивацию учащихся, развивает самостоятельность и критическое мышление.

Методика формирования пунктуационной компетенции.

Процесс обучения пунктуации включает несколько этапов:

1. Осознание пунктуационного явления — знакомство с ситуациями употребления знаков.
2. Освоение правил — изучение теоретических положений и алгоритмов.
3. Применение знаний — выполнение практических заданий, анализ текстов.
4. Рефлексия — обсуждение трудностей и ошибок, самооценка результатов.

Особое внимание уделяется работе с контекстом. Ученики учатся находить пунктуационные конструкции в литературных и публицистических текстах, анализировать их функции и эмоциональные оттенки.

Примеры практических заданий.

1. Расставьте знаки препинания и объясните их роль.
 2. Сравните смысл предложений:
 - а. «Казнить нельзя помиловать.»
 - б. «Казнить, нельзя помиловать.»
 3. Найдите в художественном тексте примеры авторской пунктуации и обсудите их выразительный эффект.
 4. Составьте мини-текст, используя разные виды пунктуационных конструкций.
- Такие упражнения способствуют развитию языкового чутья и осмысленного письма.

Роль учителя.

Учитель должен быть не просто источником знаний, но и модератором творческого процесса. Он организует речевую практику, формирует у учащихся интерес к языку, создаёт условия для исследовательской деятельности.

Важно внедрять в обучение межпредметные связи: пунктуация тесно связана с литературой, историей, искусством, где авторская пунктуация несёт эстетическую и эмоциональную нагрузку.

Заключение.

Современные подходы к обучению пунктуации направлены на формирование осознанных, гибких и функциональных навыков использования знаков препинания. Интеграция традиционных методов и инновационных технологий позволяет сделать процесс обучения более продуктивным и увлекательным.

Пунктуация должна восприниматься учащимися не как формальная система правил, а как живой инструмент выразительности и точности речи. Только в этом случае возможно формирование полноценной речевой компетенции школьников.

Литературы:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. *Современный словарь методических терминов и понятий*. – Москва, 2020.
2. Виноградов В. В. *О языке художественной литературы*. – Москва, 2019.
3. Ладыженская Т. А. *Развитие речи учащихся на уроках русского языка*. – Москва, 2021.
4. Львов М. Р. *Методика преподавания русского языка в школе*. – Москва, 2020.
5. Розенталь Д. Э. *Практическая стилистика русского языка*. – Москва, 2018.
6. Текучев А. В. *Методика русского языка в средней школе*. – Москва, 2019.
7. Селевко Г. К. *Современные образовательные технологии*. – Москва, 2022.
8. Леонтьев А. А. *Психолингвистические основы обучения*. – Москва, 2021.
9. Добровольская Т. Ю. *Пунктуация как средство выразительности речи*. – Санкт-Петербург, 2020.

РАБОТА С ТРУДНЫМИ СЛОВАМИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Есенбекова Багила Абдикадировна

Учитель русского языка и литературы

Туркестанская область, Сарыагашский район, ОСШ №79

Түйін

Бұл мақалада орыс тілі сабақтарында қиын сөздермен жұмыс істеудің тиімді жолдары қарастырылады. Автор қиын сөздердің түрлерін, олардың тілдік ерекшеліктерін және оқушылардың орфографиялық дағдыларын дамыту тәсілдерін талдайды. Зерттеу барысында жаттығулар жүйесін құру, сөздік жұмыстарын ұйымдастыру және оқушылардың сөздік қорын байыту мәселелері қамтылған.

Summary

This article examines effective methods of working with difficult words in Russian language lessons. The author analyzes the types and linguistic features of difficult words, as well as methods for developing students' spelling skills. The study focuses on creating a system of exercises, organizing vocabulary work, and enriching students' vocabulary through practical activities.

Работа с трудными словами — одно из ключевых направлений обучения русскому языку в школе. Владение орфографическими и лексическими нормами определяет уровень речевой культуры учащихся и их способность к грамотному письму.

Современный ученик сталкивается с множеством трудностей при усвоении написания слов, особенно с непроверяемыми орфограммами. Поэтому задача учителя — выработать у школьников осознанное отношение к слову, развить память, внимание и интерес к языку.

Понятие трудных слов и их классификация.

К трудным словам относятся такие, написание которых вызывает затруднение у учащихся. Основные группы трудных слов:

1. **Слова с непроверяемыми орфограммами:** например, *берёза, молоко, корова, апельсин*.

2. **Слова с двойными согласными:** *группа, тонна, комиссия.*
3. **Исключения из правил:** *брить, стелить, сочетание, жюри.*
4. **Заемствованные слова:** *менеджер, интеллект, лифт, офис.*
5. **Слова с трудным ударением:** *торты́, катало́г, балова́ть, щаве́ль.*

Работа с этими словами требует системного подхода, включающего тренировку, наблюдение, анализ и творческое применение.

Цели и задачи работы с трудными словами.

Основная цель — формирование орфографической зоркости и устойчивых навыков правильного написания слов.

Задачи:

- развивать интерес к слову как к языковому явлению;
- формировать умение использовать словари;
- развивать орфографическую и орфоэпическую память;
- пополнять активный и пассивный словарь учащихся.

Методы и приёмы работы с трудными словами.

Современная методика предлагает разнообразные формы и методы:

1. **Словарные** **диктанты.**

Используются в различных вариантах: предупредительные, объяснительные, выборочные, творческие. Они помогают закрепить правильное написание слов и развить зрительную память.

2. **Лексические** **упражнения.**

Пример: подобрать синонимы и антонимы к трудным словам; составить предложения, тексты с их использованием.

3. **Работа с орфографическим словарём.**

Умение пользоваться словарём формируется с младших классов. Учитель учит находить нужное слово, определять его значение и произношение.

4. **Игра «Найди ошибку».**

Ученикам предлагаются слова с ошибками, они должны найти и исправить их. Такая работа развивает внимание и память.

5. **Орфографические** **минутки.**

Короткие задания в начале урока: написать трудные слова, объяснить их написание, составить мини-текст.

6. **Творческие** **задания.**

Составление орфографических кроссвордов, мини-словарей, плакатов «Моё трудное слово».

Система упражнений.

Система упражнений по работе с трудными словами должна включать три этапа:

1. **Ознакомительный** **этап.**

Учащиеся знакомятся с трудным словом, его значением, произношением и написанием.

2. **Тренировочный** **этап.**

Выполнение упражнений на повторение и закрепление: списывание, вставка пропущенных букв, диктанты, тесты.

3. **Творческий** **этап.**

Использование трудных слов в собственных высказываниях, мини-сочинениях, диалогах.

Такой подход способствует переходу знаний в устойчивые навыки.

Использование наглядности и технологий.

В работе с трудными словами эффективно применять:

- карточки с иллюстрациями и примерами;
- мультимедийные презентации;
- интерактивные игры (*Kahoot, LearningApps*);
- создание цифровых орфографических словарей учащимися.

Это повышает мотивацию, активизирует зрительное восприятие и развивает самостоятельность.

Индивидуализация обучения.

Каждый ученик усваивает материал в своём темпе, поэтому важно применять индивидуальные задания:

- подбор личных списков трудных слов;
- ведение индивидуального «Словарика трудных слов»;
- самооценка и анализ собственных ошибок.

Контроль и оценка знаний.

Контроль осуществляется в виде тестов, диктантов, кроссвордов, мини-проектов. Учитель оценивает не только знание написания, но и умение применять слова в речи.

Взаимосвязь с другими аспектами обучения.

Работа с трудными словами тесно связана с развитием речи, чтением, орфоэпией и культурой письменной речи. Через осознанное обращение к слову формируется языковая интуиция, чувство нормы и любовь к родному языку.

Роль учителя.

Учитель — ведущий организатор, мотиватор и наставник. Его задача — пробудить интерес к слову, сделать процесс познания языка увлекательным и осмысленным.

Эффективный педагог соединяет традиционные методы с современными технологиями, помогает детям осознать значение грамотности в жизни.

Заключение.

Работа с трудными словами требует системности, регулярности и творческого подхода. Комбинация традиционных упражнений и инновационных методов, использование словарей и цифровых инструментов способствует формированию прочных орфографических навыков.

Осознанное отношение к слову, любовь к языку и уверенность в письменной речи — это важные результаты обучения, которые определяют уровень общей культуры личности.

Литературы:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. *Современный словарь методических терминов и понятий*. – Москва, 2020.
2. Виноградов В. В. *О русском языке*. – Москва, 2019.
3. Львов М. Р. *Методика преподавания русского языка в школе*. – Москва, 2021.
4. Кузнецова М. И. *Орфографическая работа в начальной и средней школе*. – Санкт-Петербург, 2020.
5. Добровольская Т. Ю. *Орфографическая зоркость как компонент языковой компетенции*. – Москва, 2018.
6. Ладыженская Т. А. *Развитие речи учащихся на уроках русского языка*. – Москва, 2022.
7. Селевко Г. К. *Современные образовательные технологии*. – Москва, 2021.
8. Текучев А. В. *Методика русского языка в средней школе*. – Москва, 2020.
9. Розенталь Д. Э. *Практическая стилистика русского языка*. – Москва, 2019.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Бегимкулова Раъно Серикбаевна

Учитель русского языка и литературы

Туркестанская область, Сарыагашский район, ОСШ №79

Түйін

Бұл мақалада орыс тілін оқыту үдерісінде мультимедиялық ресурстарды қолданудың тиімділігі қарастырылады. Мультимедиялық технологиялардың оқушылардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын дамытудағы рөлі мен маңызы талданады. Автор заманауи цифрлық құралдардың көмегімен сабақтың сапасын арттыру жолдарын ұсынады. Мақалада бейнематериалдар, анимациялар, электронды жаттығулар және онлайн-платформаларды қолдану әдістері мен олардың білім алушылардың қызығушылығын арттырудағы ықпалы ашып көрсетіледі.

Summary

This article discusses the effectiveness of using multimedia resources in teaching the Russian language. It analyzes the role and importance of multimedia technologies in developing students' linguistic and communicative skills. The author suggests ways to improve lesson quality through the use of modern digital tools. The article highlights the use of videos, animations, electronic exercises, and online platforms that increase students' motivation and engagement in learning.

Введение.

Современная система образования стремительно развивается в направлении цифровизации. В условиях постоянного обновления технологий мультимедийные ресурсы становятся неотъемлемой частью учебного процесса. Их использование особенно важно при изучении русского языка, где аудиовизуальные средства способствуют формированию правильного произношения, развитию слуховой памяти и коммуникативных навыков.

Применение мультимедийных технологий делает уроки более динамичными, интерактивными и интересными, что способствует лучшему усвоению материала учащимися.

Понятие мультимедийных ресурсов.

Под мультимедийными ресурсами понимаются электронные средства, объединяющие текст, звук, изображение, видео и анимацию. К ним относятся:

- обучающие видеоролики и фильмы;
- интерактивные презентации;
- электронные учебники и тренажёры;
- онлайн-платформы (*LearningApps, Kahoot, Quizlet, Moodle*);
- виртуальные экскурсии и образовательные сайты.

Использование таких ресурсов позволяет создать на уроках русский языковую среду, максимально приближённую к реальной коммуникации.

Цель и задачи исследования.

Целью данной работы является определение педагогических условий эффективного использования мультимедийных средств на уроках русского языка.

Задачи исследования:

1. Рассмотреть роль мультимедиа в развитии языковых компетенций.
2. Описать методы интеграции цифровых технологий в образовательный процесс.
3. Определить влияние мультимедиа на мотивацию учащихся.
4. Выявить возможные трудности и пути их преодоления.

Преимущества использования мультимедиа в обучении.

Мультимедийные ресурсы обеспечивают:

- **визуализацию учебного материала**, что облегчает его понимание;
- **повышение мотивации** благодаря интерактивным элементам;
- **развитие всех видов речевой деятельности** (аудирование, говорение, чтение, письмо);

- индивидуализацию обучения, так как учащиеся могут работать в собственном темпе;
- возможность самоконтроля и обратной связи через онлайн-тестирование.

Формы и методы работы с мультимедийными средствами.

1. **Использование презентаций PowerPoint и Prezi.**
Они помогают визуализировать новые темы, проводить анализ текста, выполнять задания по грамматике и лексике.
2. **Аудио- и видеоматериалы.**
Прослушивание аудиозаписей и просмотр видеофрагментов способствуют развитию слухового восприятия и фонематического слуха.
3. **Онлайн-платформы.**
Платформы *Kahoot*, *LearningApps*, *Quizlet* позволяют создавать интерактивные упражнения, викторины, тесты и конкурсы, которые делают обучение занимательным.
4. **Электронные словари и переводчики.**
Multitran, *ABBY Lingvo*, *Google Translate* помогают учащимся расширять словарный запас и анализировать значение слов.
5. **Виртуальные экскурсии и образовательные сайты.**
Например, виртуальные прогулки по музеям, посвящённым русской литературе, позволяют учащимся глубже погрузиться в культурный контекст языка.

Методика интеграции мультимедиа на уроках.

Этапы применения мультимедийных средств:

1. **Мотивационный этап.**
Использование видеовступлений, аудиозаписей, интерактивных заданий для вовлечения учащихся в тему.
2. **Основной этап.**
Работа с текстами, аудио- и видеоматериалами, выполнение интерактивных упражнений.
3. **Рефлексивный этап.**
Самоанализ, тестирование, создание собственных мультимедийных мини-проектов.

Такой подход обеспечивает развитие познавательной активности и формирование устойчивых навыков общения.

Примеры заданий.

- Составление кроссвордов в *LearningApps* по теме «Синонимы и антонимы».
- Создание видеоролика «Моё любимое русское слово».
- Проведение онлайн-викторины по русской литературе.
- Работа с интерактивными текстами с пропусками слов.

Трудности и пути их решения.

Основные трудности:

- нехватка технических ресурсов в школе;
- отсутствие у педагогов достаточных ИКТ-навыков;
- необходимость подготовки мультимедийных материалов.
 - Решения:
- проведение курсов повышения квалификации по цифровой грамотности;
- создание школьных медиацентров;
- сотрудничество между учителями для обмена материалами.

Роль учителя в мультимедийной среде.

Учитель становится не только источником знаний, но и организатором познавательной деятельности. Он помогает ученику ориентироваться в информационном пространстве, формирует критическое мышление и медийную грамотность.

Современный педагог использует мультимедиа не как самоцель, а как средство повышения эффективности обучения и развития личности учащегося.

Заклучение.

Использование мультимедийных ресурсов при изучении русского языка открывает новые возможности для повышения качества образования. Цифровые технологии делают процесс обучения более интерактивным, осмысленным и привлекательным для учащихся.

Интеграция мультимедиа способствует формированию языковой компетенции, развитию речи и коммуникативных умений, а также повышает интерес к изучению русского языка.

Литературы:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. *Современный словарь методических терминов и понятий*. – Москва, 2020.
2. Бабанский Ю. К. *Оптимизация учебно-воспитательного процесса*. – Москва, 2019.
3. Беспалько В. П. *Педагогические технологии в учебном процессе*. – Москва, 2021.
4. Полат Е. С. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*. – Москва, 2020.
5. Селевко Г. К. *Современные образовательные технологии*. – Москва, 2021.
6. Соловова Е. Н. *Методика обучения иностранным языкам: традиции и инновации*. – Москва, 2019.
7. Ильин Е. П. *Психология обучения и воспитания*. – Санкт-Петербург, 2020.
8. Розенталь Д. Э. *Практическая стилистика русского языка*. – Москва, 2021.
9. UNESCO. *ICT Competency Framework for Teachers*. – Paris, 2018.
10. Siemens G. *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*. – 2020.

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ИНТУИЦИИ У УЧАЩИХСЯ

Тагаева Гульбахор Аманбековна

Учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Келесский район, ОСШ №7

Түйін

Бұл мақалада оқушылардың тілдік түйсігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері қарастырылады. Тілдік интуиция – бұл оқушының тіл заңдылықтарын автоматты түрде түсініп, дұрыс тілдік құрылымдарды қолдана білу қабілеті. Автор тілдік түйсікті дамыту үшін тиімді әдіс-тәсілдер мен жаттығу түрлерін ұсынады. Мақалада ойын элементтері, салыстырмалы талдау, мәтінмен жұмыс және интерактивті технологиялардың тілдік интуицияны жетілдірудегі маңызы атап өтіледі.

Summary

This article examines the psychological and pedagogical foundations of developing students' linguistic intuition. Linguistic intuition is defined as the ability to automatically understand and apply linguistic rules correctly. The author proposes effective methods and exercises for enhancing linguistic intuition, emphasizing the role of game elements, comparative analysis, text-based activities, and interactive technologies in fostering this skill.

Современная методика преподавания русского языка требует формирования не только знаний и умений, но и интуитивного владения языком. Языковая интуиция проявляется в способности учащихся чувствовать правильность языковых форм, понимать смысловые оттенки и улавливать структуру речи без опоры на правила.

В условиях обновлённого содержания образования развитие языковой интуиции становится одним из приоритетных направлений, так как именно она обеспечивает свободное и грамотное владение русским языком в устной и письменной формах.

Понятие языковой интуиции.

Языковая интуиция – это неосознанное, но правильное восприятие и использование языковых норм. Она формируется в результате накопления языкового опыта, активного общения и систематического чтения.

Психолингвисты отмечают, что интуиция тесно связана с механизмами восприятия, памяти и мышления. Ученик, обладающий языковой интуицией, способен:

- быстро определять грамматическую правильность предложений;
- выбирать точные слова в соответствии с контекстом;
- понимать подтекст и оттенки значения;
- строить собственные высказывания без грубых ошибок.

Основные условия формирования языковой интуиции.

1. Обогащение языкового опыта.

Чем больше ученик слышит и читает образцовую речь, тем быстрее формируется его интуиция.

2. Активное речевое взаимодействие.

Использование дискуссий, диалогов и ролевых игр позволяет естественным образом активизировать языковые механизмы.

3. Создание ситуации выбора.

Предложение учащимся нескольких вариантов ответа побуждает их анализировать и интуитивно ощущать правильный вариант.

4. Работа с ошибками.

Анализ типичных ошибок и их исправление помогает развить способность различать правильные и неправильные формы.

Методические приёмы формирования языковой интуиции.

1. Интонационно-грамматические упражнения.

Ученикам предлагается прослушать и выбрать правильно построенные предложения.

2. Лексико-семантические игры.

Например, задания на подбор синонимов, антонимов и устойчивых выражений.

3. Сравнительный анализ.

Сопоставление литературных и разговорных вариантов высказываний.

4. Работа с текстом.

Перефразирование, восстановление текста по опорным словам, определение стилистических оттенков.

5. Интерактивные технологии.

Использование платформ *LearningApps*, *Kahoot*, *Quizlet* для тренировки интуитивного распознавания языковых конструкций.

Практическая реализация.

На уроках русского языка можно применять задания, способствующие развитию языковой интуиции:

- восстановить деформированный текст;
- определить лишнее слово в ряду;
- завершить предложение по смыслу;
- выделить ошибки, нарушающие языковое чувство.

Кроме того, полезно использовать художественные тексты, фрагменты фильмов и радиопередач, где учащиеся анализируют естественную речь.

Роль учителя.

Учитель русского языка должен не только объяснять правила, но и развивать у учащихся «чувство языка». Для этого педагог создаёт благоприятную речевую среду, использует разнообразные речевые ситуации и мотивирует учеников на саморазвитие.

Учитель направляет внимание учащихся на языковые закономерности, но делает это ненавязчиво, чтобы интуиция формировалась естественным образом.

Психолого-педагогические аспекты.

Формирование языковой интуиции требует учёта индивидуальных особенностей учащихся. Успешность процесса зависит от уровня развития речи, словарного запаса и познавательной активности.

Психологи отмечают, что у детей младшего и среднего школьного возраста интуиция развивается через подражание, поэтому важно, чтобы образцы речи, которые они слышат, были правильными и выразительными.

Заключение.

Формирование языковой интуиции является важнейшей задачей обучения русскому языку. Она обеспечивает не только грамотность, но и способность к творческому использованию языка.

Эффективное развитие интуиции возможно при сочетании традиционных и инновационных методов, активном речевом взаимодействии и использовании современных образовательных технологий.

Развитая языковая интуиция способствует формированию языковой личности, свободно владеющей нормами русского языка и способной использовать его как инструмент самовыражения.

Литературы:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. *Современный словарь методических терминов и понятий*. – Москва, 2020.
2. Баранов М. Т. *Методика преподавания русского языка*. – Москва, 2019.
3. Зимняя И. А. *Психология обучения иностранным языкам*. – Москва, 2021.
4. Леонтьев А. А. *Языковое сознание и языковая способность*. – Москва, 2020.
5. Полат Е. С. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*. – Москва, 2018.
6. Соловова Е. Н. *Методика обучения иностранным языкам: традиции и инновации*. – Москва, 2019.
7. Розенталь Д. Э. *Практическая стилистика русского языка*. – Москва, 2021.
8. Ушакова Т. Н. *Психолингвистика детской речи*. – Санкт-Петербург, 2018.
9. Чичерин А. В. *Лингводидактические основы речевого развития школьников*. – Москва, 2022.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТИХОТВОРЕНИЙ В ОБУЧЕНИИ ГРАММАТИКЕ

Бабажанова Нуринса Маматнабиевна

Учитель русского языка и литературы

г. Туркестан, школа-гимназия №13 имени А. Навои

Түйін

Бұл мақалада орыс тілі грамматикасын оқытуда өлеңдерді қолданудың тиімділігі қарастырылады.

Автор өлеңдер оқушылардың тіл мәдениетін, есте сақтау қабілетін және грамматикалық заңдылықтарды түсінуін арттыратынын дәлелдейді. Өлең арқылы грамматикалық құрылымдарды меңгерту оқушылардың тілге деген қызығушылығын арттырып, оқу процесін шығармашылық тұрғыдан ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Summary

The article discusses the effectiveness of using poetry in teaching Russian grammar. The author demonstrates that poems enhance students' language culture, memory, and understanding of grammatical rules. Teaching grammar through poetry increases students' motivation and allows teachers to organize the learning process in a creative and engaging way.

Современные методы преподавания русского языка требуют интеграции творческих подходов, направленных на повышение интереса учащихся к предмету. Одним из таких подходов является использование стихотворений при изучении грамматических тем. Поэтический текст способствует развитию чувства языка, формирует эстетическое восприятие речи и делает процесс обучения эмоционально насыщенным.

Использование стихотворений не только помогает закрепить грамматические формы, но и развивает интонацию, выразительное чтение и способность к языковому анализу.

Значение поэзии в обучении грамматике.

Поэзия — это концентрированное выражение мысли, в котором грамматика становится частью художественной формы. В стихотворениях грамматические структуры представлены естественно, что позволяет учащимся осваивать их в контексте.

Поэтический текст способствует:

- развитию чувства ритма и интонации речи;
- формированию языкового чутья;
- активизации лексико-грамматического материала;
- повышению интереса к изучению грамматики.

Методические основы использования стихотворений.

Для эффективного применения поэзии на уроках русского языка учителю необходимо:

1. Подбирать стихотворения в соответствии с грамматической темой (например, склонения, времена, части речи).
2. Включать анализ поэтических строк в процесс объяснения правил.
3. Организовывать творческие задания — пересказ, анализ, сочинение в рифму.
4. Развивать способность учащихся распознавать грамматические формы в художественном контексте.

Примеры применения.

1. **Тема: Имя существительное.**

При изучении рода и числа можно использовать строки А. Барто или С. Маршака.

Пример:

Дом стоит высокий, новый,

А в окне блестит ковёрный.

Ученики определяют род, число, падеж существительных.

2. **Тема: Глагол.**

Стихи помогают запомнить времена и виды глаголов.

Я сегодня встану рано,

Выйду в сад, взгляну на клёны.

Разбор: время, лицо, число, вид глаголов.

3. **Тема: Прилагательное.**

Синие горы, зелёные кущи,

— помогает учащимся закрепить род и число прилагательных.

Дидактические возможности стихотворений.

Поэтический текст используется как средство тренировки грамматических навыков:

- выделение окончаний и форм слов;
- определение синтаксических связей;
- поиск однокоренных слов;
- составление схем предложений.

Кроме того, использование стихов развивает память и внимание, способствует эстетическому воспитанию учащихся.

Примеры заданий.

1. Грамматический анализ стихотворения.

Определить части речи, подлежащее и сказуемое, найти наречия.

2. Продолжи стихотворение.

Ученики самостоятельно придумывают строки, сохраняя ритм и грамматическую структуру.

3. Создай стихотворение по правилу.

Например, составить короткий рифмованный текст, используя глаголы прошедшего времени.

Роль учителя.

Учитель направляет учащихся на активное участие в языковой деятельности, создаёт условия для свободного выражения мыслей. Важно, чтобы работа с поэзией не сводилась только к грамматическим упражнениям, а была частью развития языковой личности ученика.

Учитель должен помогать детям чувствовать эмоциональный смысл слов, обращать внимание на форму и содержание высказывания.

Преимущества использования поэзии.

- Повышает мотивацию к изучению языка.
- Делает грамматические правила понятными и запоминающимися.
- Развивает эмоциональный интеллект и воображение.
- Способствует формированию правильной речи.

Трудности и пути их преодоления.

Иногда учащиеся воспринимают поэзию как сложный материал. Для преодоления этого важно:

- подбирать короткие, ритмичные и понятные тексты;
- использовать выразительное чтение;
- объяснять грамматические явления на конкретных примерах;
- организовывать коллективный анализ.

Заключение.

Использование стихотворений на уроках русского языка является эффективным методом обучения грамматике. Поэтические тексты способствуют развитию речи, формированию эстетического восприятия и повышению интереса к предмету.

Работа с поэзией формирует у школьников не только языковые, но и духовно-нравственные качества, что делает данный подход ценным в контексте современного образования.

Литературы:

1. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. – Москва, 2019.
2. Бахтин М. М. *Эстетика словесного творчества*. – Москва, 2020.
3. Зимняя И. А. *Психология обучения иностранным языкам*. – Москва, 2021.
4. Кулагина Е. И. *Детская психология*. – Москва, 2022.
5. Полат Е. С. *Современные педагогические технологии*. – Москва, 2020.
6. Соловейчик М. С. *Методы активного обучения русскому языку*. – Санкт-Петербург, 2022.
7. Текучёв А. В. *Методика преподавания русского языка*. – Москва, 2018.
8. Фридман Л. М. *Развитие речи школьников*. – Москва, 2020.
9. Чиркова Н. А. *Поэзия как средство обучения грамматике*. – Москва, 2021.

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ЛЕКСИЧЕСКОГО ЗАПАСА УЧАЩИХСЯ

Керимбекова Роза Исламовна

Учитель русского языка и литературы

г. Туркестан, «IT школа – лицей №27 имени Озбекали Жанибекова»

Түйін

Бұл мақалада оқушылардың сөздік қорын байыту технологиялары қарастырылады. Автор лексикалық дағдыларды қалыптастырудың тиімді әдістерін, заманауи цифрлық құралдардың және ойын элементтерінің рөлін талдайды. Сөздік қорды дамытудағы тілдік жаттығулардың, интерактивті әдістердің және контекст арқылы үйретудің маңызы ашылады.

Summary

This article explores technologies for developing students' vocabulary. The author analyzes effective methods for building lexical skills, including the role of modern digital tools and gamification. The importance of contextual learning, linguistic exercises, and interactive approaches in enriching students' vocabulary is highlighted.

Современное образование ориентировано на формирование у учащихся коммуникативной компетенции, основой которой является богатый и активный словарный запас. Лексика служит инструментом выражения мыслей, эмоций, оценки явлений. Без достаточного запаса слов невозможно полноценное общение и успешное освоение всех видов речевой деятельности.

Развитие лексического запаса школьников — одна из важнейших задач преподавателя русского языка. Однако традиционные методы запоминания слов часто оказываются малоэффективными. Это требует внедрения новых технологий, направленных на активизацию речевой деятельности учащихся.

Теоретические основы формирования словаря.

Лексика языка отражает культуру, мышление и историю народа. Для учащегося знание словарного состава русского языка — это не только владение лексикой, но и понимание смысловых оттенков, ассоциаций, контекстуального употребления.

Психолингвисты (Л. С. Выготский, А. А. Леонтьев, И. А. Зимняя) отмечали, что усвоение слова проходит несколько стадий: от восприятия и понимания значения до активного употребления в собственной речи. Таким образом, задача учителя — обеспечить переход слов из пассивного словаря в активный.

Современные технологии обогащения словарного запаса.

Современная школа располагает широким арсеналом инструментов для работы над лексикой. Среди них можно выделить:

1. Интерактивные технологии.

Использование мультимедийных платформ (LearningApps, Kahoot, Quizlet) способствует запоминанию слов в игровой форме. Виртуальные карточки и тесты стимулируют интерес и повышают мотивацию учащихся.

2. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ).

Работа с цифровыми словарями, онлайн-корпусами русского языка, текстовыми анализаторами помогает учащимся видеть реальные примеры употребления слов.

3. Игровые технологии.

Игры типа «Лексическое домино», «Верно — неверно», «Найди синоним» позволяют учащимся закреплять новые слова в занимательной форме.

4. Технология проектного обучения.

В ходе проектной деятельности учащиеся используют новые слова в контексте, что способствует их активизации. Например, при создании презентаций или мини-исследований.

5. Метод контекстного обучения.

Контекст является главным условием усвоения слова. Работа с текстами, где слово используется в естественной речевой среде, помогает учащимся понять его смысл и оттенки.

Этапы работы по развитию лексики.**1. Этап восприятия.**

Ознакомление с новым словом, определение значения, подбор ассоциаций.

2. Этап осмысления.

Сравнение с уже известными словами, анализ морфемного состава, определение грамматических свойств.

3. Этап закрепления.

Упражнения на употребление слова в устной и письменной речи, составление предложений и мини-текстов.

Методические приёмы.**1. Лексические карты.**

Ученики записывают слово, его значение, синонимы, антонимы, примеры употребления.

2. Словарные диктанты нового типа.

Вместо простого написания слов используются контекстуальные задания, где нужно выбрать подходящее слово.

3. Работа с синонимами и антонимами.

Помогает осознать многозначность и выразительные возможности языка.

4. Анализ фразеологизмов.

Расширяет представление о культурных и эмоциональных аспектах лексики.

5. Создание личных словарей.

Каждый ученик ведёт свой «словарь открытий», куда заносит новые слова с пояснениями.

Пример применения технологий.

На уроке по теме «Синонимы и антонимы» можно использовать цифровую игру на платформе Kahoot, где учащиеся в режиме реального времени выбирают правильные пары слов. Такая активность не только развивает лексическую компетенцию, но и способствует сотрудничеству и соревновательному интересу.

В проектной работе «Моё любимое слово» учащиеся исследуют происхождение выбранного слова, создают иллюстрации и представляют результаты классу.

Роль учителя.

Учитель русского языка должен выступать не просто источником знаний, а фасилитатором — организатором самостоятельной поисковой деятельности учащихся. Его задача — создать условия, при которых новые слова становятся естественным инструментом общения.

Важно формировать у школьников привычку самостоятельного обогащения словаря через чтение, наблюдение, анализ и использование слов в реальной коммуникации.

Практическая значимость.

Использование современных технологий при работе над лексикой позволяет:

- повысить мотивацию учащихся;
- сделать обучение индивидуализированным;
- развить активный словарь;
- улучшить результаты по всем видам речевой деятельности;
- создать атмосферу сотрудничества и творчества.

Заключение.

Развитие лексического запаса учащихся — это процесс, требующий системного подхода и постоянной практики. Новые технологии открывают возможности для более эффективного усвоения слов, превращая рутинное запоминание в увлекательную деятельность.

Интерактивные методы, игровые и проектные технологии позволяют превратить изучение лексики в творческий процесс, где слово становится живым и осмысленным инструментом общения.

Таким образом, современные образовательные технологии создают условия для формирования языковой личности, способной использовать богатство русского языка в разнообразных коммуникативных ситуациях.

Литературы:

1. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. – Москва, 2019.
2. Леонтьев А. А. *Психолингвистические основы речи*. – Москва, 2020.
3. Зимняя И. А. *Психология обучения иностранным и родным языкам*. – Москва, 2021.
4. Полат Е. С. *Современные образовательные технологии*. – Москва, 2022.
5. Гальскова Н. Д. *Современная методика обучения русскому языку*. – Москва, 2018.
6. Щукин А. Н. *Методы и технологии обучения языкам*. – Санкт-Петербург, 2020.
7. Кулигина Н. В. *Развитие словаря учащихся в условиях цифрового обучения*. – Казань, 2021.
8. Соловейчик М. С. *Речь и словарь школьника*. – Москва, 2019.
9. Ушакова Т. Н. *Речевая деятельность ребёнка*. – Москва, 2020.

UDC 376.1:81'243

INCLUSIVE LANGUAGE LEARNING FOR CHILDREN WITH SEND: BENEFITS, CHALLENGES, AND IMPLICATIONS FOR PRACTICE

Saduakas A. B., English language teacher

Резюме

Обеспечение доступа детей с особыми образовательными потребностями и/или ограниченными возможностями здоровья (ООП/ОВЗ) к изучению иностранных языков имеет ключевое значение для формирования справедливого и инклюзивного учебного плана. Исследования показывают, что исключение обучающихся с ООП/ОВЗ из языкового образования укрепляет ошибочные представления о том, кто может или должен изучать языки, одновременно игнорируя многообразие сильных сторон, которые приносят эти учащиеся. Несмотря на убедительные доказательства способности обучающихся с ООП/ОВЗ к усвоению дополнительных языков, сохраняются серьезные проблемы, включая ранний отказ от занятий, заниженные ожидания, негативный опыт и структурные барьеры, связанные с системами оценивания. Исследования изучения иностранного языка детьми с нарушением развития речи (НРР) остаются ограниченными, особенно в контекстах обучения с минимальным объемом воздействия, хотя результаты исследований билингвального усвоения указывают как на трудности, так и на области потенциального переноса. В целом, имеющиеся данные подтверждают необходимость сохранения и усиления инклюзивных возможностей изучения языка для обучающихся с ООП/ОВЗ, обеспечивая справедливый доступ и содержательную поддержку.

Түйін

Ерекше білім беру қажеттіліктері және/немесе мүмкіндігі шектеулі балалардың (ЕБҚ/МШ) шет тілін оқуға қолжетімділігін қамтамасыз ету – әділ және инклюзивті оқу бағдарламасын ілгерілету үшін өте маңызды. Зерттеулер ЕБҚ/МШ оқушыларын тілдік білімнен шеттететін тілдерді кім үйрене алады немесе үйренуі керек деген қате түсініктерді күшейтетінін, сонымен қатар бұл оқушылардың әкелетін әртүрлі күшті жақтарын елемейтінін көрсетеді. ЕБҚ/МШ оқушыларының қосымша тілдерді меңгеру қабілетін қолдайтын күшті дәлелдерге қарамастан, елеулі қиындықтар сақталуда, оның

ішінде сабақтан ерте шығарылу, төмендетілген күтулер, жағымсыз тәжірибелер және бағалау жүйелерімен байланысты құрылымдық кедергілер бар. Дамушы тіл бұзылысы (ДТБ) бар балалардың шет тілін үйренуі туралы зерттеулер, әсіресе минималды әсер ету жағдайындағы оқыту контекстерінде шектеулі болып қалуда, дегенмен екітілді меңгеруден алынған нәтижелер қиындықтарды да, ықтимал ауысу аймақтарын да көрсетеді. Жалпы алғанда, дәлелдемелер ЕБҚ/МШ оқушылары үшін инклюзивті тіл үйрену мүмкіндіктерін сақтау және күшейту қажеттілігін, әділ қолжетімділік пен мағыналы қолдауды қамтамасыз етуді көрсетеді.

There are several reasons why it is important for children with SEND to access language learning, some of which relate to benefits that can be conferred to all learners, and some of which relate to children with specific learning needs or difficulties. First and foremost, every child has a right to access a balanced curriculum, which includes foreign language learning. A key reason for including children with SEND in language lessons is that by not doing so there is an underlying assumption that languages are only for a certain type of student and not for all. By not giving students with SEND access to, or support within, the foreign languages classroom, we are in danger of ignoring the wealth of strengths they bring and precluding them from the opportunity to learn a skill for life. In a similar vein, we know that growing up speaking more than one language is the norm for the majority of world's population, including those who have additional learning needs or developmental conditions. Normalising multilingualism and language learning in more monolingual countries like England is therefore a high priority, particularly given that almost 1 in 5 primary-aged pupils in England speak English as an additional language (EAL) [1].

Among the more well-rehearsed benefits of foreign language learning for all children is the fact that it develops students' linguistic awareness and knowledge of grammar, including their understanding of sentence structure and vocabulary building, which can be readily transferred to the use of their first language. Speech skills such as stress, volume, pace and intonation can all be enhanced as a result. Bilingualism is also believed to enhance components of executive control, such as working memory, inhibition, switching and monitoring. Further, learning a foreign language provides unrivalled opportunities to raise intercultural awareness; celebrating linguistic and cultural diversity may lead to further opportunities to celebrate neurodiversity among pupils too.

This leads us to consider the benefits of language learning that are particularly pertinent to learners with SEND. For children who have challenges with social interaction and communication, such as those on the autism spectrum, the foreign languages classroom provides myriad opportunities to develop social skills and interact with peers. When the emphasis of foreign language learning is placed on developing communicative skills, language learning helps children with SEND to grow in confidence and may bolster their motivation to communicate with others. Enhanced by appropriate modelling from the teacher, children are arguably exposed to more conversational practice than in any other subject on the curriculum and therefore the potential for social development within the language classroom is indelible. Indeed, a recent study by Digard et al. found that autistic adults who were learning or spoke more than one language reported a higher satisfaction with their social life [2].

Along with the social advantages of language learning, there are also benefits that may be less immediately obvious. Learning a foreign language is often considered to be a 'level playing field', as all learners—or at least most—may come to the subject with little or no prior knowledge. For learners with SEND, this provides an opportunity for success in a subject that does not carry connotations of academic failure or difficulty and the chance to try something new. Along similar lines, language learning encompasses a range of skills, which means that if a child's difficulty lies in one particular area, they have opportunities to excel in other areas that may go unrecognised in other parts of the curriculum. As such, in the languages classroom learners with SEND may identify particular areas of strength that may otherwise go unnoticed. For example, pattern detection and attention to detail are widely considered as strengths for many children on the autism spectrum, which could support learning vocabulary and grammatical structures in the context of language learning [3].

Giving learners with SEND access to foreign language education also supports cross-curricular learning, in view of the wide array of topic areas covered. In this sense, foreign language classes can incorporate various facets of the wider curriculum, therefore to lose access to it would be to lose potential prospects to develop in history, geography, science, art, etc. In like manner, there are several opportunities for basic numeracy in the foreign languages classroom (such as time telling, counting, etc.), which could give students with dyscalculia additional opportunities to develop numeracy skills or view numbers in a new context. For children with dyslexia or language impairments like developmental language disorder (DLD), learning a foreign language may well help to support literacy and language development through enhanced metalinguistic competence. The cognitive advantages of language learning such as improved memory and switching could also enhance learning across the curriculum.

Having considered why children with SEND should learn languages and research indicating the feasibility of such a task, our attention turns to some of the challenges faced by language learners with SEND. The first challenge is ensuring that learners with SEND have the same access to the foreign languages classroom as those without SEND. Language lessons are often one of the first subjects from which children with SEND are withdrawn, because of perceptions of the subject as difficult. Given the narrow requirements of GCSE language examinations in England, students with SEND are often dissuaded from taking a formal foreign languages qualification, and, as a result, their language education often stops at age 14. Indeed, according to a 2020 British Council survey, 62% of teachers reported that students with SEND were less likely than previously to be taking a language GCSE. For this reason, lower expectations and negative assumptions of students with SEND pursuing languages can have a detrimental effect on learners' motivation. Alongside reduced access to foreign languages education, students with SEND often have negative experiences of language learning due to feelings of failure and incongruities between the task being set and the support available.

There are also challenges presented by language learning that are specific to each of the four areas of need identified by the SEND Code of Practice. For students with primarily communication and interaction difficulties, learning a foreign language may appear to be an evidently difficult task. Such difficulties may manifest themselves in the foreign languages classroom when students are participating in pair or groupwork; difficulties with turn taking or pragmatic language use might provide specific barriers to foreign language learning [4].

Children around the globe are increasingly exposed to foreign languages (FLs), usually English as a Foreign Language (EFL), at a young age. The world-wide tendency towards inclusive education and early onset of EFL instruction inevitably affects children with learning disabilities, including pupils with Developmental Language Disorder (DLD). DLD, formerly known as Specific Language Impairment (SLI), is one of the most common learning disabilities, affecting 7–8% of children. Children with SLI/DLD have language deficits in the absence of hearing, intellectual or emotional impairments. A more recent definition of the disorder, the one we adhere to in the present research, includes children whose non-verbal IQ “is neither impaired enough to justify a diagnosis of intellectual disability nor good enough to be discrepant with overall language level” [5].

Following the general trend, children with DLD are increasingly taught (E)FL from early on, even though we do not know what impact early FL instruction (starting in primary school) has on these vulnerable learners. In general, FL learning by children with DLD is a heavily under-researched area. Research on dual language development in children with DLD is confined to naturalistic acquisition with ample L2 exposure. Insights in the mechanisms of *instructed* language learning with *minimal* exposure (e.g. 30–90 min of FL classes a week) are sadly, and surprisingly, lacking.

For naturalistic and immersive settings, there is compelling evidence that children with DLD can manage dual language acquisition and that DLD is not an impediment to bilingualism. It remains to be seen whether these findings obtained in naturalistic and immersive settings can be generalized to FL instruction in a classroom with minimal exposure. To the best of our knowledge, only one study has so

far addressed the issue of FL learning by children with DLD. Zoutenbier and Zwitterlood (2019) studied EFL proficiency in primary-school children with DLD in the Netherlands, where English became a mandatory subject in special primary schools in 2012. The results have demonstrated that children with DLD perform below age norms on the four basic EFL skills.

One of the reasons why older children learn languages faster is that they have a more developed L1 compared to younger children. According to the Linguistic Interdependence Hypothesis, some of the skills already acquired in the L1 (e.g. word decoding, vocabulary, reading) can be transferred to an L2. In the same vein, the FL Linguistic Coding Deficit Hypothesis posits that L1 and L2 learning involve essentially the same learning mechanisms; therefore, deficits in a language skill (e.g. word decoding) will affect both L1 and L2 acquisition [6].

To conclude the evidence reviewed demonstrates that foreign language learning offers significant cognitive, social, and educational benefits for all children, including those with SEND, and that exclusion from language education is neither justified nor supported by research. Rather than viewing SEND learners as inherently limited in their capacity to acquire additional languages, educators should recognise the diverse strengths these students bring and the unique opportunities that language learning provides for developing communication, confidence, metalinguistic awareness, and cross-curricular skills. Although challenges persist—such as early withdrawal from classes, low expectations, and assessment structures that inadvertently disadvantage SEND learners—these barriers reflect systemic issues rather than learner deficits. Research on children with DLD and other SEND profiles highlights both areas of difficulty and areas of potential transfer, underscoring the importance of tailored support and informed pedagogical approaches. Ultimately, inclusive language education is both a matter of equity and an opportunity to enhance learning outcomes for a diverse range of pupils. Ensuring that SEND learners have consistent access to well-supported, meaningful foreign language instruction is essential for fostering educational inclusion, promoting learner agency, and recognising multilingualism as a right rather than a privilege.

References

1. Essex, J. & MacAskill, M.G. (2020) Modern foreign language education for learners with additional support needs in Scotland. *Support for Learning*, 35(4), 440–453.
2. Stevens, A. & Marsh, D. (2005) Foreign language teaching within special needs education: learning from Europe-wide experience. *Support for Learning*, 20(3), 109–114.
3. Happé, F. & Frith, U. (2009) The beautiful otherness of the autistic mind. *Philosophical Transactions of the Royal Society of Biological Sciences*, 364(1522), 1345–1350.
4. Meiring, L. & Norman, N. (2005) How can ICT contribute to the learning of foreign languages by pupils with SEN? *Support for Learning*, 20(3), 129–134.
5. D.V.M. Bishop, M.J. Snowling, P.A. Thompson, T. Greenhalgh, & CATALISE consortium CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study. Identifying language impairments in children
6. I. Zoutenbier, R. Zwitterlood Exploring the relationship between native language skills and foreign language learning in children with developmental language disorders. *Clinical Linguistics and Phonetics* (2019)

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В БИЛИНГВАЛЬНОЙ СРЕДЕ

Убайдуллаева Нодира Мамматкаримовна

Учитель русского языка и литературы

г. Туркестан, «ІТ школа – лицей №27 имени Озбекали Жанибекова»

Tүйін

Бұл мақалада билингвалды ортада орыс тілін оқытудың ерекшеліктері қарастырылады. Автор екітілді оқушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыру мәселелерін, тілдік интерференцияның әсерін және оны еңсеру әдістерін талдайды. Мақалада коммуникативтік бағыттағы және интерактивті әдістердің маңызы көрсетілген.

Summary

This article examines the specifics of teaching the Russian language in a bilingual environment. The author analyzes the challenges of developing language skills among bilingual students, explores the influence of linguistic interference, and suggests effective strategies to overcome it. The importance of communicative and interactive teaching methods is also discussed.

Современная школа Казахстана функционирует в условиях поликультурного и билингвального пространства. Большинство учащихся владеют как казахским, так и русским языками, что создаёт особые условия для обучения. С одной стороны, билингвизм расширяет когнитивные возможности учащихся, с другой — вызывает трудности, связанные с интерференцией языковых систем.

Цель статьи — рассмотреть особенности преподавания русского языка в билингвальной среде, выявить трудности, возникающие у учащихся, и определить эффективные методические приёмы обучения.

Понятие билингвизма.

Билингвизм — это владение двумя языками, причём степень владения может быть разной: от понимания до свободного использования в речи. В Казахстане билингвизм носит естественный характер: ребёнок с детства слышит и казахскую, и русскую речь, что формирует особое языковое сознание.

Психолингвисты (Л. С. Выготский, И. А. Зимняя, Е. М. Верещагин) отмечали, что билингвизм влияет на когнитивное развитие ребёнка, способствует гибкости мышления, но при этом вызывает интерференцию — смешение языковых систем.

Особенности обучения русскому языку в билингвальной среде.

Обучение русскому языку в билингвальной аудитории требует особого подхода, учитывающего:

1. **Различие в языковых системах.** Казахский и русский языки принадлежат к разным языковым семьям, что проявляется в фонетике, морфологии, синтаксисе.
2. **Интерференцию.** Учащиеся часто переносят структуры родного языка в речь на русском, что приводит к ошибкам.
3. **Неравномерность владения языками.** В одном классе могут быть учащиеся с разным уровнем русскоязычной компетенции.

Поэтому задача учителя — не только научить грамматике и орфографии, но и сформировать у учащихся чувство языковой нормы, развить речевую культуру и коммуникативную компетенцию.

Методы и приёмы обучения.

1. **Коммуникативный подход.** Основное внимание уделяется общению. Учащиеся учатся использовать язык в реальных речевых ситуациях: диалоги, ролевые игры, обсуждения.
2. **Сравнительный анализ языков.** Сопоставление казахских и русских конструкций помогает учащимся осознать различия

и избежать интерференции. Например:

Каз. «Мен бара жатырмын» — Рус. «Я иду».

3. Интерактивные технологии.

Использование цифровых инструментов (LearningApps, Quizizz, Kahoot) делает уроки динамичными. Онлайн-задания способствуют повторению и закреплению лексики.

4. Проектные задания.

Работа над мини-проектами («Мой родной язык», «Язык дружбы народов») развивает интерес к русскому языку и стимулирует творческое мышление.

5. Игровые формы.

Игры типа «Найди ошибку», «Лингвистическое лото» позволяют закреплять материал в непринуждённой обстановке.

Типичные ошибки билингвов.

1. Фонетические ошибки.

Неправильное произношение звуков [ы], [о], [ц].

2. Грамматические ошибки.

Пропуск предлогов, неправильное согласование слов («иду к школа», «моя мама работает врач»).

3. Лексические ошибки.

Замена русских слов аналогами из родного языка, калькирование фраз («встать на очередь» вместо «встать в очередь»).

Пути преодоления интерференции.

- Постоянное сравнение языковых явлений.
- Чтение текстов, адаптированных под билингвальную аудиторию.
- Моделирование речевых ситуаций.
- Развитие языкового слуха через аудирование и фонетические тренировки.

Практические аспекты обучения.

На практике эффективным является использование **технологий смешанного обучения**, когда часть заданий выполняется онлайн, а другая — в классе. Это помогает учитывать индивидуальный темп работы каждого ученика.

Учитель также может применять **метод перевёрнутого класса** — ученики предварительно знакомятся с новым материалом дома, а на уроке выполняют речевые упражнения.

Формирование мотивации.

Мотивация играет ключевую роль в билингвальном обучении. Чтобы повысить интерес учащихся к русскому языку, учителю важно:

- связывать темы уроков с жизнью учеников;
- использовать современные медиа (видео, подкасты);
- создавать ситуации успеха.

Заключение.

Обучение русскому языку в билингвальной среде требует от учителя особой гибкости и творческого подхода. Только при условии сочетания коммуникативных, интерактивных и сравнительных методов можно достичь высокого уровня языковой компетенции.

Развитие билингвизма не должно рассматриваться как трудность, а как богатство, которое расширяет горизонты мышления и общения.

Практическая значимость.

Предложенные в статье подходы способствуют более эффективному усвоению русского языка учащимися в билингвальной среде, формируют языковую толерантность и готовность к межкультурной коммуникации.

Литературы:

1. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. — Москва, 2019.

2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. *Язык и культура*. – Москва, 2020.
3. Зимняя И. А. *Психология обучения языку*. – Москва, 2021.
4. Леонтьев А. А. *Деятельностный подход в обучении языку*. – Москва, 2020.
5. Шукин А. Н. *Современные методы обучения русскому языку как неродному*. – Санкт-Петербург, 2021.
6. Полат Е. С. *Новые педагогические технологии*. – Москва, 2022.
7. Соловейчик М. С. *Русский язык и культура речи*. – Москва, 2018.
8. Халеева И. И. *Билингвизм и межкультурная коммуникация*. – Москва, 2020.
9. UNESCO. *Bilingual Education in the 21st Century*. – Paris, 2021.
10. Cummins J. *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. – Clevedon, 2018.

"КӨРКЕМ ЕҢБЕК" ПӘНІ АРҚЫЛЫ ҚЫЗ БАЛАЛАРДЫ СӘН, ДИЗАЙН ЖӘНЕ СЕРВИС (АСПАЗДЫҚ) САЛАСЫНДАҒЫ МАМАНДЫҚТАРҒА БАҒЫТТАУ

Касымова Жазира Курбановна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, №74 жалпы білім беретін мектеп, көркем еңбек пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются вопросы профессиональной ориентации девочек через предмет «Көркем еңбек» на профессии в сферах моды, дизайна и сервиса (кулинарии). Автор анализирует педагогические подходы, направленные на развитие творческих способностей, формирование трудовых навыков и эстетического вкуса учащихся. Особое внимание уделено интеграции национальных традиций в образовательный процесс и формированию у школьников интереса к профессиональной деятельности.

Summary

The article explores career guidance for girls through the subject "Korkem enbek" (Art and Design), focusing on professions in fashion, design, and culinary service. The author analyzes pedagogical approaches aimed at developing students' creativity, work skills, and aesthetic taste. Special attention is paid to the integration of national traditions into the educational process and fostering students' interest in professional activities.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырумен қатар, олардың жеке қабілеттерін ашу және болашақ кәсіби бағытын айқындауға мүмкіндік беру. Осы тұрғыда «Көркем еңбек» пәнінің маңызы зор. Бұл пән арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттері дамиды, еңбекке деген сүйіспеншілігі қалыптасады және қыз балалар болашақта таңдайтын мамандықтар туралы алғашқы түсінік алады.

Қыз балалардың бойында эстетикалық талғамды, шығармашылық ойлау мен әсемдікке ұмтылысты қалыптастыруда сән, дизайн және аспаздық бағытындағы тапсырмалар ерекше орын алады.

«Көркем еңбек» пәнінің кәсіби бағдар берудегі рөлі.

«Көркем еңбек» пәні мектептегі білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Ол оқушылардың еңбек дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін және өнерге деген қызығушылығын арттыруға бағытталған. Қыз балалар үшін бұл пән кәсіби бағдар берудің бастапқы сатысы ретінде маңызды.

Сабақтар барысында оқушылар түрлі материалдармен жұмыс жасауды, тігін тігу, үлгі жасау, дизайн элементтерін қолдану сияқты тәжірибелік дағдыларды меңгереді. Сонымен қатар, аспаздық бағыттағы тапсырмалар қыз балалардың тұрмыстық мәдениетін жетілдіреді және қызмет көрсету саласына қызығушылығын арттырады.

Пән арқылы мамандыққа бағыттау әдістері.

Қыз балаларды сән, дизайн және сервис салаларына қызықтыру үшін мұғалім әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы қажет:

1. **Жобалық жұмыс әдісі.**
Оқушыларға «Менің сән әлемім», «Ұлттық тағамдар көрмесі», «Болашақ дизайнер» секілді жобалар беру олардың шығармашылық қабілетін арттырады.
2. **Мастер-класс сабақтары.**
Әр түрлі кәсіп иелерін шақырып, олардың тәжірибесімен бөлісу ұйымдастырылады. Мысалы, тігінші, аспаз, дизайнер мамандармен кездесулер өткізу.
3. **АКТ қолдану.**
Қазіргі заман талабына сай оқушылар өз жобаларын компьютер арқылы сызу, сән үлгілерін виртуалды ортада жасау және онлайн көрмелерге қатысу мүмкіндігіне ие.
4. **Ұлттық қолөнер элементтерін енгізу.**
Қазақтың ұлттық киім үлгілерін зерттеу, дәстүрлі ою-өрнектерді қолдану арқылы қыз балалардың ұлттық сана-сезімі мен мәдени талғамы артады.

Эстетикалық және еңбек тәрбиесінің бірлігі.

Қыз балаларға кәсіби бағыт беру барысында эстетикалық және еңбек тәрбиесін ұштастыру маңызды. «Көркем еңбек» сабағында оқушылар өз қолымен бұйым жасап, оның көркемдік құндылығын бағалай білуге үйренеді. Осылайша, еңбек нәтижесіне құрметпен қарау мен шығармашылыққа деген сүйіспеншілік қалыптасады.

Эстетикалық тәрбиенің мәні – адамның әсемдікті сезіну, бағалау және өз еңбегінде әдемілікті көрсету қабілетін дамыту. Бұл қасиет болашақ дизайнер, сәнгер немесе аспаз маманының кәсіби шеберлігінің негізін қалайды.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу.

«Көркем еңбек» пәні арқылы қыз балаларға ұлттық дәстүрлер мен мәдени мұраларды үйрету – олардың рухани дамуына үлкен ықпал етеді. Қазақ халқының тұрмыс-салт дәстүрлеріндегі қолөнер, тігіншілік, аспаздық дәстүрлер еңбекке баулудың тамаша үлгісі болып табылады.

Оқушылар ұлттық тағамдар түрлерін дайындап, ұлттық киім үлгілерін жобалау арқылы халқымыздың мәдениетін танып-біледі. Бұл үрдіс олардың бойында патриоттық сезім мен еңбексүйгіштік қасиетті дамытады.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту.

Пән мазмұны оқушылардың келесі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған:

- **Эстетикалық құзыреттілік** – әдемілік пен үйлесімділікті бағалай білу.
- **Технологиялық құзыреттілік** – еңбек құралдарын дұрыс қолдану, қауіпсіздік ережесін сақтау.
- **Коммуникативтік құзыреттілік** – топпен жұмыс істеу, өз ойын еркін жеткізу.
- **Кәсіпкерлік құзыреттілік** – еңбектің экономикалық және әлеуметтік мәнін түсіну.

Қорытынды.

Қыз балаларды сән, дизайн және сервис салаларына кәсіби бағыттау – олардың жеке қабілеттерін дамыту мен болашақ мамандық таңдауына әсер ететін маңызды процесс. «Көркем еңбек» пәні бұл бағытта шешуші рөл атқарады. Ол қыз балаларға тек еңбек дағдыларын емес, өмірлік маңызды қасиеттерді – жауапкершілік, ұқыптылық, талғампаздық және шығармашылық ойлауды үйретеді.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғаппарова Р. *Көркем еңбек пәнін оқытудың әдістемесі*. – Алматы, 2021.
2. Нұржанова Ж. *Қыз балаларды кәсіпке баулу негіздері*. – Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Леонтьев А. Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. – Москва, 2019.
4. Полат Е. С. *Современные педагогические технологии*. – Москва, 2022.
5. Узакбаева С. А. *Эстетикалық тәрбие негіздері*. – Алматы, 2019.
6. Туранбаева К. *Қолөнер және кәсіпке баулу*. – Шымкент, 2021.
7. UNESCO. *Art Education and Creativity Development*. – Paris, 2020.
8. Кравченко А. В. *Профориентация в образовательной среде школы*. – Москва, 2022.

9. Торегаалиева Г. *Художественный труд как средство развития личности школьников*. – Алматы, 2018.
10. Назарбаева С. *Өзін-өзі тану және рухани даму*. – Нұр-Сұлтан, 2021.

ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Тазабекова Айнұр Бахытқызы

Учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Сарыагашский район,
ОСШ №50 имени Б. Омарова

Түйін

Мақалада әдебиет сабақтарында оқушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылған. Автор тіл мәдениетінің тұлғаның рухани дамуы мен қарым-қатынас мәдениетіндегі маңызын айқындайды. Әдеби шығармаларды талдау мен көркем мәтін арқылы оқушының сөздік қорын, эстетикалық талғамын және сөйлеу мәдениетін жетілдіру жолдары сипатталады.

Summary

The article examines the theoretical and practical foundations of developing students' speech culture in literature lessons. The author highlights the importance of linguistic culture for students' spiritual growth and communication skills. The paper describes how the analysis of literary works and the use of artistic texts help enrich students' vocabulary, improve aesthetic perception, and refine their speech culture.

Речевая культура — важный компонент общей культуры личности, отражающий уровень её образования, мышления и этических норм. На уроках литературы, где слово является главным инструментом познания, формирование речевой культуры приобретает особое значение. Именно через художественное слово учащиеся осознают богатство языка, его выразительные возможности и эстетическую ценность.

Современная школа должна не только обучать нормам литературного языка, но и воспитывать уважение к слову, потребность говорить грамотно и красиво. В этом смысле уроки литературы обладают огромным воспитательным и развивающим потенциалом.

Значение речевой культуры в образовательном процессе.

Речевая культура — это не просто соблюдение норм языка. Это умение строить общение, выбирать средства выражения в зависимости от ситуации, цели и адресата. Владение культурой речи способствует успешной коммуникации, формирует личность, способную к осознанному и этичному взаимодействию с окружающими.

Литературное произведение, являясь образцом художественного слова, служит примером высокой речевой культуры. Читая и анализируя тексты классиков, учащиеся учатся точности, выразительности и богатству языка.

Психолого-педагогические основы формирования речевой культуры.

Л. С. Выготский подчеркивал, что развитие речи — это процесс, тесно связанный с развитием мышления. Работа над речью способствует интеллектуальному и эмоциональному развитию учащихся.

Воспитание культуры речи предполагает системный подход: необходимо учитывать возрастные особенности, уровень языковой подготовки, интерес к чтению и творческую активность школьников.

Методы формирования речевой культуры на уроках литературы.

1. **Чтение и анализ художественных текстов.**
Работа с литературным произведением позволяет ученикам усваивать образцы правильной и красивой речи, развивает их языковое чутьё и эстетическое восприятие.
2. **Речевая практика.**
Сочинения, устные высказывания, мини-дискуссии, инсценировки способствуют активному применению языковых норм на практике.
3. **Работа с выразительными средствами языка.**
Изучение тропов и фигур речи помогает учащимся осознанно использовать выразительные возможности языка, что формирует индивидуальный стиль речи.
4. **Метод проектной деятельности.**
Создание речевых и литературных проектов («Живое слово поэтов», «Красота родной речи» и т.д.) побуждает школьников к самостоятельному анализу, поиску выразительных средств и развитию коммуникативных навыков.

Формирование речевой культуры через художественное чтение.

Художественное чтение является эффективным средством развития речевой культуры. Оно помогает ученику овладеть интонационной выразительностью, дикцией, ритмом и темпом речи. Через выразительное чтение школьники учатся передавать эмоциональные состояния героев, что способствует развитию эмпатии и эмоционального интеллекта.

Роль учителя в развитии речевой культуры.

Учитель литературы — носитель языковой нормы, пример речевого поведения. Его речь должна быть образцом правильности, выразительности и этичности. Учитель направляет внимание учащихся на богатство языка, помогает им различать оттенки смысла, понимать авторские интонации и эмоциональные нюансы.

Важно создавать атмосферу речевой активности, где каждый ученик чувствует уверенность в своих высказываниях.

Использование современных технологий.

Информационные технологии открывают новые возможности для формирования речевой культуры. Видеоуроки, подкасты, онлайн-дискуссии, интерактивные чтения позволяют сочетать традиционные формы работы с современными средствами коммуникации.

Учитель может использовать цифровые платформы для создания электронных сборников ученических текстов, что повышает мотивацию и развивает письменную речь.

Формирование культуры письменной речи.

Уроки литературы способствуют совершенствованию письменной речи через анализ сочинений, эссе, рецензий. Учащиеся учатся строить логичные тексты, избегать речевых ошибок, соблюдать нормы стиля и композиции.

Заключение.

Формирование речевой культуры на уроках литературы — это многоаспектный процесс, объединяющий развитие речи, мышления и эстетического восприятия. Через системную работу с художественным текстом, активные формы речевой деятельности и современные технологии учитель способствует становлению грамотной, культурной и творческой личности, способной к осознанному использованию слова.

Литературы:

1. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. — Москва, 2020.
2. Скаткин М. Н., Лернер И. Я. *Проблемы обучения и воспитания*. — Москва, 2019.
3. Полат Е. С. *Современные педагогические технологии*. — Москва, 2022.
4. Әлімханова А. *Сөйлеу мәдениеті және тіл дамыту әдістемесі*. — Алматы, 2021.
5. Львов М. Р. *Методика преподавания русского языка в школе*. — Москва, 2021.
6. Адамбаева Г. *Мектептегі тіл мәдениетін қалыптастыру әдістері*. — Шымкент, 2020.
7. Караулов Ю. Н. *Русский язык и языковая личность*. — Москва, 2020.
8. Гальперин П. Я. *Формирование речевых действий*. — Москва, 2018.

9. UNESCO. *Language and Cultural Literacy Development*. – Paris, 2020.
 10. Черкасова И. П. *Культура речи в образовательном процессе*. – Санкт-Петербург, 2023.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ ЗАДАНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ

Мураметов Акрам Рахимжанович

Учитель русского языка и литературы
 г. Туркестан, школа-гимназия №13 имени А. Навои

Түйін

Мақалада оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуда шығармашылық тапсырмалардың рөлі мен маңызы қарастырылған. Автор шығармашылық жұмыстың оқушылардың ойлау қабілетін, сөздік қорын және тіл мәдениетін арттырудағы тиімді әдіс екенін дәлелдейді. Сабақтағы шығармашылық тапсырмалардың түрлері мен оларды ұйымдастыру жолдары сипатталып, оқыту үдерісінде қолданудың практикалық мысалдары келтірілген.

Summary

The article explores the role and importance of creative tasks in developing students' speech skills. The author demonstrates that creative activities effectively enhance students' thinking, vocabulary, and language culture. Various types of creative assignments and their implementation methods in the classroom are described, with practical examples illustrating their educational benefits.

Одной из главных задач современного образования является развитие у учащихся способности ясно, грамотно и выразительно излагать свои мысли. Речь — важнейший инструмент мышления, общения и самовыражения личности. Именно поэтому учитель русского языка должен искать эффективные пути активизации речевой деятельности школьников. Одним из действенных средств являются творческие задания, которые стимулируют самостоятельность, воображение и эмоциональную вовлеченность учащихся.

Развитие речи невозможно без активной речевой практики. Чем чаще ученик говорит, размышляет, сочиняет, тем быстрее совершенствуются его навыки устной и письменной речи. В этом процессе творчество играет ключевую роль, так как именно через него происходит осознанное использование языка.

Теоретические основы использования творческих заданий.

Творческая деятельность учащихся — это особая форма познания, в ходе которой происходит создание нового продукта: текста, образа, мысли. Психологи (Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн) отмечали, что творчество способствует развитию мышления, воображения, эмоциональной сферы личности.

На уроках русского языка и литературы творческие задания позволяют объединить знания о языке с практическими умениями, превратить учебный процесс в активный и личностно значимый.

Творческие задания, направленные на развитие речи, выполняют несколько функций:

- познавательную — углубляют понимание языковых закономерностей;
- развивающую — способствуют формированию мыслительных операций;
- коммуникативную — активизируют устное и письменное общение;
- воспитательную — формируют эстетический вкус и уважение к слову.

Виды творческих заданий для развития речи.

1. Сочинения и миниатюры.

Наиболее распространённая форма речевого творчества — это сочинение. Оно может быть разных типов: повествовательное, описательное, рассуждение. Например:

- «Что для меня значит добро?»

- «Портрет моего друга»
- «Почему важно беречь родной язык?»

Сочинения учат школьников самостоятельно строить высказывания, логически развивать мысли, соблюдать структуру текста.

2. Творческие пересказы.

Обычный пересказ превращается в творческий, если ученику предлагается изменить точку зрения рассказчика, добавить диалоги, выразить собственное отношение. Такие задания развивают речевую интуицию, чувство стиля и индивидуальность речи.

3. Лингвистические сказки и рассказы.

Ученикам можно предложить придумать сказку о частях речи, предложении, орфограмме. Например, «Приключения запятой» или «Как слово потеряло ударение». Это помогает усвоить грамматический материал в игровой форме и развивает воображение.

4. Поэтическое творчество.

Сочинение стихов, акростихов, пародий развивает чувство ритма, метафорическое мышление, эстетическое восприятие. Даже простейшие стихотворные формы способствуют обогащению словаря и формированию языковой культуры.

5. Ситуации общения и ролевые игры.

Имитация диалогов («Интервью с писателем», «Диалог между героями») помогает развивать спонтанную речь, тренирует навыки взаимодействия и аргументации.

6. Проектные задания.

Творческий проект — это форма коллективной речевой деятельности. Например, создание школьной газеты, проведение литературного подкаста, подготовка устного журнала. Такие формы развивают не только речь, но и критическое мышление, ответственность, командную работу.

Методика организации творческих заданий.

Для эффективного применения творческих заданий важно соблюдать следующие условия:

1. Постепенное усложнение заданий от простых (подбор синонимов, составление предложений) к более сложным (сочинение эссе, подготовка устных выступлений).
2. Поддержка индивидуального стиля ученика — важно не навязывать шаблон, а развивать его собственный голос.
3. Создание эмоционально благоприятной атмосферы, где ученик не боится высказывать свои мысли.
4. Обсуждение и анализ лучших работ, подчеркивание удачных языковых находок.

Учителю необходимо не просто оценивать правильность, но и поддерживать оригинальность мышления, образность речи и эмоциональность.

Практические примеры использования творческих заданий.

1. **Урок литературы (7 класс):** после прочтения рассказа А. Чехова «Толстый и тонкий» учащимся предлагается написать письмо одному из героев с советом или моральным выводом.
2. **Урок русского языка (8 класс):** создать рекламу книги с использованием выразительных средств языка.
3. **Урок развития речи (9 класс):** написать эссе «Слово, которое изменило мою жизнь».

Такие задания формируют навыки самостоятельного анализа, развивают ассоциативное мышление и лексическую гибкость.

Роль учителя в развитии речевого творчества.

Учитель является вдохновителем и направляющим силой творческой деятельности учащихся. Его задача — не просто давать задание, а побуждать к внутренней мотивации, вере в свои способности.

Важно создавать условия, где каждая творческая работа воспринимается как ценность, где ученик чувствует, что его мнение и слово имеют значение.

Влияние творческих заданий на развитие личности учащегося.

Творческая деятельность способствует формированию не только речевых, но и личностных качеств: уверенности, самостоятельности, критического мышления, эстетического вкуса. Через слово ученик постигает не только язык, но и самого себя.

Развитие речи — это развитие личности. А творческое задание становится инструментом самопознания и саморазвития.

Заключение.

Использование творческих заданий на уроках русского языка и литературы — один из наиболее эффективных способов развития речи учащихся. Такие задания делают учебный процесс эмоционально насыщенным, побуждают к самостоятельным размышлениям и языковому самовыражению.

Систематическая работа над творческими заданиями способствует формированию у школьников богатой, грамотной и выразительной речи, что является важной частью их общей культуры.

Литературы:

1. Выготский Л. С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. – Москва, 2020.
2. Леонтьев А. Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. – Москва, 2019.
3. Полат Е. С. *Метод проектов в образовании*. – Москва, 2021.
4. Әлімханова А. *Тіл дамыту және шығармашылық ойлау әдістері*. – Алматы, 2020.
5. Караулов Ю. Н. *Русский язык и языковая личность*. – Москва, 2020.
6. Ладыженская Т. А. *Развитие речи школьников на уроках русского языка*. – Москва, 2022.
7. Әбдіқұлова Г. *Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары*. – Шымкент, 2021.
8. Рубинштейн С. Л. *Основы общей психологии*. – Москва, 2019.
9. UNESCO. *Creative Education and Language Development*. – Paris, 2020.
10. Черкасова И. П. *Творчество как средство речевого развития школьников*. – Санкт-Петербург, 2023.

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ РЕЧЕВЫХ ОШИБОК

Бегалиева Хатира Бахтияровна

учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Сарыагашский район,
ОСШ №54

Түйін

Мақалада оқушылардың сөйлеу барысында жіберетін қателерінің негізгі себептері мен оларды түзету жолдары қарастырылады. Автор сөйлеу қателерінің түрлерін, олардың тілдік тұлғаның қалыптасуына әсерін талдайды және дұрыс, сауатты әрі мәнерлі сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдерді ұсынады.

Summary

The article analyzes the main causes of students' speech errors and ways to overcome them in the process of teaching Russian. The author discusses the classification of speech errors and their influence on the formation of linguistic personality and communicative competence. Effective methods and strategies aimed at developing correct, competent, and expressive speech are proposed.

Современное обучение русскому языку направлено на развитие у учащихся коммуникативной компетенции, то есть способности правильно, грамотно и уместно выражать

свои мысли. Однако на практике часто встречаются речевые ошибки, которые затрудняют понимание, искажают смысл высказывания и снижают культуру речи.

Речевые ошибки — это систематические нарушения норм языка, проявляющиеся в неправильном выборе слов, нарушении грамматических форм, синтаксических конструкций или логической последовательности высказывания. Для успешного обучения языку важно не только выявлять такие ошибки, но и понимать их причины, а также использовать эффективные пути их предупреждения и коррекции. Речевые ошибки можно классифицировать по нескольким основаниям:

1. **Лексические ошибки** — неправильное употребление слов по смыслу (например, “одеть пальто” вместо “надеть пальто”). Часто связаны с бедным словарным запасом учащихся и недостаточным знанием сочетаемости слов.
2. **Морфологические ошибки** — нарушения в образовании форм слов (например, “самый оптимальный”, “ихний дом”).
3. **Синтаксические ошибки** — нарушение структуры предложений, несогласование членов предложения, нарушение порядка слов.
4. **Стилистические ошибки** — употребление слов и выражений, не соответствующих стилю речи.
5. **Логические ошибки** — несоответствие содержания и формы высказывания, нарушение логической связи между предложениями.

Причины речевых ошибок разнообразны:

1. Недостаточное владение нормами литературного языка.
2. Влияние разговорной и просторечной речи.
3. Интерференция родного языка.
4. Невнимательность и низкий уровень речевой культуры.
5. Недостаток речевой практики.

Для преодоления речевых ошибок необходимо систематически развивать языковое чутьё, орфоэпическую и грамматическую зоркость учащихся. Одним из эффективных путей является **системная работа над ошибками**. Она включает несколько этапов:

1. **Выявление ошибки.** Учитель фиксирует типичные нарушения, объясняет учащимся их характер и причины.
2. **Анализ ошибки.** Учащиеся самостоятельно определяют, почему допущена ошибка и как её можно исправить.
3. **Коррекция.** Выполнение упражнений, направленных на устранение конкретных ошибок (перефразирование, замена слов, редактирование текстов).
4. **Профилактика.** Организация речевой практики, где учащиеся учатся использовать правильные речевые формы в устной и письменной речи.

Методы и приёмы работы над речевыми ошибками:

1. Использование **редакторских упражнений**, когда учащиеся исправляют ошибки в чужих текстах.
2. Проведение **лексико-грамматических игр**, направленных на развитие языкового чутья.
3. Анализ **высказываний героев художественных произведений** с точки зрения речевых норм.
4. Написание **мини-сочинений и эссе** с последующим коллективным обсуждением речевых недочётов.
5. Использование **цифровых инструментов** (например, онлайн-тестов, интерактивных диктантов) для самопроверки.

Особое значение имеет создание **мотивационной среды**: важно, чтобы работа над ошибками воспринималась учащимися не как наказание, а как возможность

самосовершенствования. Учитель должен поощрять самостоятельность и рефлексия, развивая у школьников потребность говорить и писать грамотно.

Заклучение

Работа по устранению речевых ошибок требует системного и комплексного подхода. Важно не только исправлять ошибки, но и формировать у учащихся устойчивые навыки самоконтроля и саморедактирования. Эффективность этой работы зависит от педагогического мастерства учителя, умения создавать речевые ситуации и использовать интерактивные методы обучения.

Таким образом, преодоление речевых ошибок возможно при условии целенаправленной и постоянной работы, включающей развитие языкового сознания, формирование интереса к родному и русскому языкам, а также создание благоприятной речевой атмосферы в школе.

Литературы:

1. Львов М. Р. Методика развития речи учащихся. — Москва: Просвещение, 2018.
2. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика современного русского языка. — Москва: Айрис-пресс, 2020.
3. Бабайцева В. В. Современный русский язык: Морфология и синтаксис. — Москва: Академия, 2019.
4. Костомаров В. Г. Культура русской речи и эффективность общения. — Москва: Наука, 2021.
5. Полат Е. С. Новые педагогические технологии в обучении русскому языку. — Москва: Академический проект, 2022.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ НА УРОКАХ ЯЗЫКА

Тажибаева Загира Намазбаевна

учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Джетысайский район,
ОСШ №13 имени Н.Торекулова

Түйін

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды пайдалану оқу үдерісінің ажырамас бөлігіне айналды. Тілді оқытуда заманауи білім беру платформаларының маңызы ерекше, себебі олар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, сабақтың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мақалада заманауи білім беру платформаларының түрлері мен олардың орыс тілі сабақтарында қолданылу ерекшеліктері қарастырылады. Автор оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудағы интерактивті ресурстардың ролін, сондай-ақ мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдіруге ықпал ететін әдістемелік мүмкіндіктерді сипаттайды.

Summary

In modern education, the use of digital technologies has become an integral part of the learning process. Educational platforms play a significant role in teaching languages, as they enhance students' cognitive activity and increase the effectiveness of lessons. The article examines the types of modern educational platforms and their application in Russian language classes. The author describes the role of interactive resources in developing communicative competence and the methodological opportunities that contribute to teachers' professional growth.

Современная школа претерпевает кардинальные изменения под влиянием цифровизации образования. В условиях активного внедрения информационно-коммуникационных технологий особую значимость приобретают образовательные платформы, предоставляющие широкий спектр возможностей для организации учебного процесса. Использование таких ресурсов способствует индивидуализации обучения, повышению мотивации учащихся и развитию их

самостоятельности. Особенно актуально применение образовательных платформ на уроках русского языка, где требуется постоянное взаимодействие, анализ и творческое применение знаний.

Современные образовательные платформы представляют собой онлайн-среды, объединяющие инструменты для изучения, проверки и закрепления знаний. Наиболее популярными являются такие платформы, как BilimLand, LearningApps, Google Classroom, Quizizz, Kahoot, Live Worksheets и др. Каждая из них имеет свои особенности, но общая цель заключается в том, чтобы сделать обучение интерактивным и результативным.

Использование платформы BilimLand позволяет учителю применять видеоматериалы, интерактивные тесты и тренажёры. Это помогает не только экономить время на подготовку к урокам, но и обеспечивает дифференцированный подход: учащиеся могут работать в собственном темпе, возвращаясь к трудным заданиям. Google Classroom, в свою очередь, даёт возможность организовать дистанционное обучение, обмен файлами и обратную связь между учителем и учеником.

Особое внимание следует уделить интерактивным платформам, таким как Kahoot и Quizizz. Эти сервисы превращают процесс повторения материала в занимательную игру, стимулируя дух соревнования и активное участие всех учащихся. В таких условиях повышается не только мотивация, но и качество усвоения орфографических, лексических и грамматических норм.

Одним из преимуществ современных платформ является развитие критического мышления и цифровой грамотности. Ученики учатся не просто искать информацию, но и анализировать, сопоставлять, оценивать её достоверность. Таким образом, образовательные технологии выполняют важную воспитательную функцию, формируя ответственное отношение к использованию цифровых ресурсов.

Немаловажным аспектом является и повышение профессионального уровня педагога. Учитель, использующий онлайн-платформы, осваивает новые методы преподавания, создаёт собственные задания, адаптированные под конкретный класс, что делает процесс обучения более гибким и современным.

Однако важно учитывать, что внедрение цифровых инструментов требует методической грамотности и чёткого понимания педагогических целей. Использование платформ должно быть не самоцелью, а средством повышения эффективности обучения. Необходимо также соблюдать баланс между традиционными и электронными формами работы, чтобы сохранить живое речевое общение и творческую атмосферу на уроке.

Заключение.

Использование современных образовательных платформ открывает перед учителем русского языка новые перспективы. Они позволяют сделать процесс обучения более интерактивным, индивидуализированным и мотивирующим. Грамотное сочетание цифровых технологий и традиционных методов способствует формированию устойчивых языковых навыков, развитию критического мышления и речевой культуры учащихся. В будущем интеграция образовательных платформ станет неотъемлемой частью учебного процесса, обеспечивая его качество и доступность.

Литературы:

1. Андреева, Т. Е. Цифровая дидактика в современной школе. – Москва: Просвещение, 2021.
2. Кузнецова, И. В. Информационные технологии в обучении русскому языку. – Санкт-Петербург: Лань, 2020.
3. Яковлева, О. Н. Интерактивные методы и формы обучения в условиях цифровой школы. – Москва: Academia, 2022.
4. BilimLand.kz – образовательная платформа Казахстана.
5. Власова, Н. А. Педагогические технологии XXI века. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2021.

ВЛИЯНИЕ ЯЗЫКОВОЙ СРЕДЫ НА ОСВОЕНИЕ НОРМ РУССКОГО ЯЗЫКА

Асабаева Акбота Альмуратовна

учитель русского языка и литературы
Туркестанская область, Сарыагашский район,
Общеобразовательная школа №71 г. Сарыагаш

Түйін

Мақалада тілдік ортаның орыс тілін меңгерудегі ролі қарастырылады. Тілдік орта оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыруда, фонетикалық, лексикалық және грамматикалық нормаларды дұрыс қолдануға үйретуде шешуші фактор болып табылады. Автор оқу процесінде тілдік ортаны тиімді ұйымдастыру жолдарын, оның коммуникативтік құзыреттілікті дамытудағы әсерін талдайды.

Сонымен қатар, тілдік орта жетіспеушілігінің оқушылардың тілдік қателеріне және сөйлеу белсенділігінің төмендеуіне әкелетін себептері сипатталады.

Summary

The article examines the role of the language environment in mastering the norms of the Russian language. The language environment plays a key role in the development of students' speaking skills and the correct use of phonetic, lexical, and grammatical norms. The author analyzes effective ways to organize the language environment in the learning process and its impact on the development of communicative competence. The paper also describes how the lack of a proper language environment leads to speech errors and reduced communication activity among students.

Вопрос формирования языковой компетенции в условиях билингвальной среды является одной из наиболее актуальных проблем современного образования. Русский язык в Казахстане выполняет важную роль межнационального общения, и качество его усвоения во многом зависит от языковой среды, в которой находится ученик. Под языковой средой понимается совокупность речевых ситуаций, в которых учащийся сталкивается с языком — на уроках, во внеурочной деятельности, в общении с окружающими и в медиапространстве.

Современные исследования показывают, что именно активное языковое взаимодействие способствует прочному усвоению грамматических, лексических и фонетических норм. Однако в условиях преобладания казахского или узбекского языков в быту наблюдается ограниченное использование русского языка вне школы, что снижает уровень владения им.

Эффективное формирование языковой компетенции возможно только при создании активной языковой среды, стимулирующей учащихся к постоянной речевой практике. Важно, чтобы школьник не только слышал правильную речь, но и имел возможность использовать язык в реальных ситуациях общения.

Одним из основных факторов, влияющих на освоение норм русского языка, является **мотивация**. Чем выше интерес учащихся к предмету, тем активнее они стремятся применять язык. Для этого учителю следует использовать коммуникативные методы: ролевые игры, дискуссии, мини-проекты, дебаты, творческие сочинения.

Вторым важным аспектом является **погружение в языковую среду**. Оно может быть реализовано через тематические недели русского языка, театрализованные постановки, конкурсы чтецов, встречи с писателями и журналистами. Такие мероприятия способствуют развитию эмоционально-познавательной мотивации и повышают статус русского языка в глазах школьников.

Третьим фактором является **использование цифровых ресурсов**. В условиях цифровизации обучение выходит за пределы класса. Онлайн-платформы, видеоматериалы, подкасты и образовательные приложения предоставляют учащимся возможность слышать живую речь, тренировать произношение и грамматические конструкции. Например, использование сайтов BilimLand, LearningApps, Kahoot способствует созданию интерактивной языковой среды.

Также нельзя забывать о **влиянии семьи и социума**. Если в быту русский язык используется редко, школьнику требуется дополнительная практика. Учителю важно вовлекать родителей в образовательный процесс, рекомендовать совместное чтение, просмотр фильмов, участие в онлайн-клубах.

Нарушение языковой среды приводит к типичным ошибкам: смешению грамматических структур родного и русского языков, неточному произношению, ограниченному словарному запасу. Для их преодоления необходим системный подход: постоянное повторение речевых образцов, работа с текстами, анализ типичных ошибок, использование упражнений на самооценку и самопроверку.

Языковая среда является мощным инструментом формирования речевой культуры и коммуникативных навыков. От её качества зависит не только уровень владения русским языком, но и способность учащихся выражать свои мысли, понимать чужую речь, строить диалог. Создание благоприятной языковой атмосферы в школе — это совместная задача учителя, учащихся и родителей. Только при активном взаимодействии всех участников образовательного процесса можно достичь высокого уровня языковой компетенции и речевой грамотности.

Литературы:

1. Кузнецова И. В. Формирование языковой среды на уроках русского языка. — Москва: Просвещение, 2021.
2. Кайырбекова А. Т. Билингвизм и его влияние на речевое развитие учащихся. — Алматы: КазНПУ им. Абая, 2020.
3. Андреева Т. Е. Современные подходы к обучению русскому языку. — Санкт-Петербург: Лань, 2022.
4. BilimLand.kz – образовательная платформа Казахстана.
5. Хасанова Н. М. Развитие коммуникативных умений в школьной практике. — Москва: Academia, 2021.

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ САЛТ-ДӘСТҮРІ МЕН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ РӨЛІ

Булетова Л.А, Сулейменова С.Н
buletova05@mail.ru, Sanens@mail.ru

Түйін

Бұл мақалада Қазақстандағы этномәдени білім берудің қалыптасуы мен дамуы жан-жақты қарастырылады. Авторлар этномәдени білім берудің ұлттық бірегейлікті сақтау мен мемлекеттік интеграцияны нығайтудағы рөлін айқындайды. Этномәдени білімнің мазмұны халық педагогикасы, этнопсихология және этномәдениеттану ғылымдарының негізінде сипатталады. Сонымен қатар, қазақстандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулері салыстырылып, этномәдени тәрбие мен ұлттық құндылықтарды білім беру жүйесіне кіріктіру тәжірибелері талданады. Мақалада этномәдени білім берудің жас ұрпақты ұлттық мәдени мұрагерлікке тәрбиелеудегі маңызы атап көрсетілген.

Резюме.

В статье рассматриваются процессы становления и развития этнокультурного образования в Казахстане. Авторы акцентируют внимание на значении этнокультурного образования в сохранении национальной идентичности и укреплении государственной интеграции. Раскрывается содержание этнокультурного образования на основе народной педагогики, этнопсихологии и этнокультурологии. Сравниваются взгляды казахстанских и зарубежных исследователей, анализируется опыт интеграции национальных ценностей и этнокультурного воспитания в систему образования. Подчеркивается роль

этнокультурного образования в воспитании подрастающего поколения как наследников национальной культуры.

Summary.

This article explores the formation and development of ethnocultural education in Kazakhstan. The authors emphasize the importance of ethnocultural education in preserving national identity and strengthening state integration. The content of ethnocultural education is described through the foundations of folk pedagogy, ethnopsychology, and ethnocultural studies. The paper compares the views of Kazakhstani and international scholars and analyzes practices of integrating national values and ethnocultural upbringing into the educational system. The role of ethnocultural education in preparing the younger generation as heirs of national culture is highlighted.

Қазақстан көпэтносты, көпмәдениетті мемлекет болғандықтан, білім беру жүйесінде этномәдени негіздерді нығайту – ұлттық бірегейлік пен келісімді сақтаудың маңызды шарты. Жаһандану дәуірінде батыс мәдениетінің ықпалы күшейіп, әсіресе жастар арасында «мәдениеттер қақтығысы» құбылысы байқалуда: өз төл мәдениетінің ықпалы әлсіз болса, батыстық құндылықтар мен мінез-құлық үлгілері олар үшін тартымды көрінеді[1].

Этномәдени білім беру – білім алушының өз этносының тілі мен мәдениетін терең меңгеруін және сонымен қатар өзге мәдениеттердің де құндылықтарын игеруін қамтамасыз ететін оқу-тәрбие үдерісін айтамыз. Қазақстан Республикасы Президентінің 1996 жылғы Жарлығымен мақұлданған «Қазақстан Республикасындағы этникалық-мәдени (этномәдени) білім тұжырымдамасы» осы білім беру моделінің негізгі идеясын нақтылады: білім жүйесі әр этностың төл мәдениетін сақтауға, әрі басқа мәдениеттердің құндылықтары мен стандарттарын қатар игеруге бағытталуы тиіс. Мұндай тәрбие барысында этностық бірегейлік жоғалып кетпей, керісінше, бүкіл елге ортақ ұлттық құндылықтарды қабылдау қамтамасыз етілуі керек деп көрсетілген[2]. Сәйкесінше, аталған тұжырымдама этномәдени білімнің стратегиясын екі өзара байланысты мақсатқа негіздеді: этникалық бірегейлік пен мемлекеттік интеграция (қазақстандық патриотизм)[3]. Этникалық бірегейлік – өз халқының тарихын, мәдениетін, рухани құндылықтарын терең білу және құрметтеу, ұлттық тұлғалық сананың қалыптасуы болса, мемлекеттік интеграция – барлық этностарды ортақ азаматтық құндылықтар төңірегіне біріктіру, ұлттық тұтастық пен патриотизм рухында тәрбиелеу дегенді білдіреді[4]. Тұжырымдамада мемлекеттік бірегейлік пен бірліктің негізі – елімізді мекендейтін барлық этностардың ортақ Отаны болып табылатын Қазақстан мемлекеті екені атап көрсетілген[5].

Этномәдени білім берудің ғылыми мәні оны тек оқу пәні ретінде емес, ұлттың өміршең рухани жүйесі ретінде қарастырылуда. Зерттеушілердің пайымдауынша, этномәдени білім беру мазмұны халық педагогикасының құндылықтарын, этнопедагогика, этнопсихология, этномәдениеттану ғылымдарын кешенді қамтиды. Яғни этномәдени тәрбие халықтың ғасырлар бойы жинақталған ұлттық дүниетанымы мен тәлім-тәрбиелік тәжірибесіне сүйенеді. Этникалық мәдениет дегеніміз – халықтың сан ғасырлық еркін шығармашылығы нәтижесінде қалыптасқан материалдық және рухани ұлттық құндылықтар жиынтығы. Ал этномәдени білім – сол ұлттық құндылықтарымызды, түркі әлемінің ортақ мұраларын, Қазақстанды мекендеген этностық топтардың рухани-адамгершілік әлеуеті мен жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген ұлттық қазына іспетті. Этномәдени білім беру – осы баға жетпес қазынаны сақтап, байытып, келер ұрпаққа жеткізудің бірден-бір тиімді жолы деп қарастырылады.

Этномәдени білім беру мәселесі Қазақстан ғалымдарының зерттеулерінде кеңінен қарастырылған. Қазақтың ағартушы-педагогтары Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаевтар XX ғасырдың басында білім беру ісінде ұлттық ерекшеліктерді ескерудің маңызын өз еңбектерінде негіздеді. Кеңестік кезеңде ұлт мектептері үшін ана тілінде оқулықтар жазып, халқымыздың бай фольклорын оқу бағдарламаларына енгізу мақсатында еңбек еткен зерттеушілер Қ.Жұбанов, С.Мұқанов, т.б. болды. XX ғасыр соңында, тәуелсіздікке қол жеткеннен кейін, Қазақстанда педагогика ғылымында жаңа бағыт – *этнопедагогика* қарқынды дами бастады.

Бұл кезеңде халықтық тәрбие мұраларын ғылыми тұрғыда зерттеп, жүйелеген ғалымдар шоғыры қалыптасты. Атап айтқанда, академик С.Қалиев қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздерін жасады. К.Қожахметова ұлттық тәлім-тәрбиенің әдіснамасын зерттеді, Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі С.Ұзақбаева халық шығармашылығы арқылы эстетикалық тәрбие берудің ғылыми жолдарын көрсетті. Профессор Ж.Наурызбай және Ә.Табылдиев қазақ этнопедагогикасының тарихын зерделеп, ата-баба мұрасын қазіргі білім жүйесіне енгізу жолдарын ұсынды.

Халықаралық ұйымдар деңгейінде де этномәдени (интеркультуралық) білім беру принциптері белгіленген. ЮНЕСКО-ның Интеркультуралық білім беру жөніндегі нұсқаулықтарында: *«Интеркультуралық білім беру – оқушының мәдени төлтумалығын (идентичность) сыйлауға негізделуі, әрі түрлі орта мен өркениет өкілдерін түсіну, құрметтеу үшін қажетті білім, білік, дағдыларды қалыптастыруы тиіс»* деп көрсетілген. Яғни әрбір мемлекетте білім саясаты барлық балаларға негізгі гуманистік құндылықтар мен өз мәдениетіне деген сый-құрмет сезімін дарытып, бір жағынан ортақ адамзаттық құндылықтар аясында біріктірсе, екінші жағынан әр түрлі этникалық топтардың мәдени болмысын сақтауға мүмкіндік беруді көздейді. Еуропа кеңесі мен ЮНЕСКО құжаттарында мәдени сан алуандылық жағдайында толерантты, ашық азамат тәрбиелеу білім жүйесінің басты міндеті ретінде аталады[6]. Осы ұстанымдарға сәйкес, әлемнің көптеген елдерінде оқу бағдарламаларына этникалық мәдениет элементтерін енгізу, ана тілінде білім алу құқығын қамтамасыз ету, мұғалімдерді мультикультуралық ортада жұмыс істеуге үйрету шаралары қолға алынған. Мысалы, Канада, АҚШ, Австралия сияқты көпэтносты мемлекеттер білім жүйесінде «әртүрліліктің бірлігі» қағидатын жүргізіп, оқулықтар мазмұнын түрлі этностардың тарихы және мәдениетімен байытуда. Этномәдени білім беру концепцияларын салыстыра карағанда, қазақстандық және шетелдік ғалымдардың көзқарастары негізінен ұштасатынын көреміз. Барлығының ортақ түйіні – білім беру жеке адамның өз этносына деген құрмет сезімін оятып қана қоймай, оны өзге мәдениеттер өкілдерімен бейбіт өзара әрекеттестікке тәрбиелеуі керек.

Ұлттық дәстүрлер мен құндылықтарды білім мазмұнына кіріктіру – жас ұрпақты қоғамның мәдени мұрагері етіп қалыптастырудың кепілі. Білім беру жүйесі арқылы ата-баба мирасы кейінгі буынға жеткізіліп, мәдени сабақтастық жалғасады[7]. Қазақстанда этномәдени білім беру тұжырымдамасы қабылданғаннан кейін оқу бағдарламаларына ұлттық-мәдени компоненттерді қосу үдерісі басталды. Мектептерде ана тілі мен әдебиеті, Қазақстан тарихы сияқты пәндер арқылы ұлттық мұра мен ұлттық қаһармандарды тануға басымдық берілді. 2004–2011 жылдары жүзеге асқан *«Мәдени мұра»* мемлекеттік бағдарламасы аясында қазақ халқының тарихы мен этнографиясы терең зерттеліп, көптеген еңбектер жарық көрді. Бұл деректер оқулықтарға еніп, оқу материалдары ұлттық мазмұнмен байытылды. Сонымен қатар, білім беру ұйымдарында Наурыз мейрамын атап өту, айтыс, домбыра үйрену үйірмелері, ұлттық ойын жарыстары сияқты тәрбие шаралары дәстүрлі түрде өткізіледі. Мұның бәрі оқушылардың өз халқының мәдениетіне жақын өсуіне ықпал етеді.

Оқу-тәрбие үдерісіндегі этномәдени мазмұн түрлі формаларда жүзеге асуда. Мысалы, мектепке дейінгі ұйымдарда (балабақшаларда) тәрбиеленушілерді ұлттық ойындармен, ертегі-аңыздармен, қолөнер түрлерімен таныстыру кеңінен қолданылады. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған этномәдени тәрбие бағдарламаларында баланы өз халқының мәдениетімен таныстыру, ұлттық сананы қалыптастыру, сондай-ақ басқа этнос өкілдеріне құрметпен қарау және түрлі мәдени құндылықтарды танып, қабылдауға қызығушылық ояту мақсаттары көзделген. Яғни бала жастайынан өз мәдени ортасының мүшесі екенін сезініп, сонымен бірге полиэтникалық ортада түрлі ұлт өкілдерімен тіл табысу, сыйластықпен қарым-қатынас жасау дағдыларын меңгереді.

Жалпы білім беретін мектептердің оқу жоспарларында ұлттық дәстүрлерді оқытуға тікелей қатысты арнайы пәндер енгізілмесе де, олардың элементтері барлық гуманитарлық пәндерге

кіріктірілген. Мәселен, бастауыш сыныптардағы «Әдеп» немесе «Өлкетану» курстары өскелең ұрпаққа туған жердің мәдениетін, салттарын үйретеді. Орта мектепте әдебиет сабақтарында халық ауыз әдебиеті, батырлар жыры, шешендік сөздер кеңінен өтеді, тарих сабақтарында қазақ қоғамының дәстүрлі институттары (би-шешендер, жүз жүйесі, т.б.) түсіндіріледі. Өнер пәндерінде ұлттық музыка (күй, терме), қолданбалы өнер үлгілері оқытылады. Бұл арқылы оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығы артып, мақтаныш сезімі қалыптасады.

Этномәдени білім беру мәселесі Қазақстан ғалымдарының зерттеулерінде кеңінен қарастырылған. Қазақтың ағартушы-педагогтары Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаевтар XX ғасырдың басында білім беру ісінде ұлттық ерекшеліктерді ескерудің маңызын өз еңбектерінде негіздеді. Кеңестік кезеңде ұлт мектептері үшін ана тілінде оқулықтар жазып, халқымыздың бай фольклорын оқу бағдарламаларына енгізу мақсатында еңбек еткен зерттеушілер (Қ.Жұбанов, С.Мұқанов, т.б.) болды. XX ғасыр соңында, тәуелсіздікке қол жеткеннен кейін, Қазақстанда педагогика ғылымында жаңа бағыт – *этнопедагогика* қарқынды дами бастады. Бұл кезеңде халықтық тәрбие мұраларын ғылыми тұрғыда зерттеп, жүйелеген ғалымдар шоғыры қалыптасты. Атап айтқанда, академик С.Қалиев қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздерін жасады, Ш.Айтматов атындағы халықаралық сыйлықтың иегері К.Қожахметова ұлттық тәлім-тәрбиенің әдіснамасын зерттеді, Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі С.Ұзақбаева халық шығармашылығы арқылы эстетикалық тәрбие берудің ғылыми жолдарын көрсетті. Профессор Ж.Наурызбай және Ө.Табылдиев қазақ этнопедагогикасының тарихын зерделеп, ата-баба мұрасын қазіргі білім жүйесіне енгізу жолдарын ұсынды. Зерттеуші Б.Әбілова қазақ этномәдениеті материалдарын мектеп тәрбиесінде пайдаланудың әдістемесін жасады, ал Б.Бөлеев өз еңбектерінде ұлттық мектеп модельдерін қарастырды. Осындай ғалымдардың еңбектерінің нәтижесінде этномәдени білім берудің ғылыми-қолданбалы базасы қалыптасты. 2010 жылдары С.Әбілдина Қазақстанда оқушыларға этномәдени білім берудің тарихы бойынша докторлық диссертация қорғап, тарихи-педагогикалық тәжірибені жүйелеп ұсынды. Қазіргі кезде де қазақстандық педагог-ғалымдар бұл саланы тереңдете зерттеуде: мысалы, Р.К.Төлебекова және әріптестері жүргізген эксперименттік зерттеу ұлттық құндылықтарға негізделген арнайы курстың студенттердің дүниетанымына оң әсер ететінін дәлелдеп берді. Олар болашақ мұғалімдерді ұлттық және мәдени құндылықтарды қадірлеу рухында тәрбиелеу – жас ұрпақтың патриоттық сезімін күшейтудің тиімді жолы екенін атап көрсетті және педагогикалық білім беру мазмұнында этномәдени компонентті арттыруды ұсынды [7]. Қорыта айтқанда, қазақ халқының салт-дәстүрлері мен ұлттық құндылықтарын білім беру жүйесіне жарату – ұлттың болашағын қалыптастырудағы стратегиялық қадам. Этномәдени білім беру арқылы жас ұрпақ бойында туған мәдениетіне деген сүйіспеншілік, өз болмысын терең танып-білу қасиеті орнығады. Бұл өз кезегінде Қазақстан қоғамында этносаралық татулық пен түсіністікке негіз болатын ортақ құндылықтар өрісін кеңейтеді. Өз халқының өткенін танып, дәстүрінен тағылым алмаған ұрпақ түбі рухани дағдарысқа тап болатыны туралы ғалымдар күйінішпен ескертеді. Халқымыздың бай салт-дәстүрін жаңғырта отырып, әлемдік өркениет биігіне ұмтылған ұрпақ қана әрі ұлтжанды, әрі жаһандық көзқарасы кең азамат болып өсері сөзсіз. Этномәдени білім беру – жеке тұлғаның да, тұтас халықтың да рухани кемелденуіне қызмет ететін бірегей үрдіс. Ұлттық кодты нығайтып, төл мәдениетті өскелең ұрпақтың сана-сезіміне сіңіру арқылы ғана жаһандану заманында Қазақстан өзінің мәдени тұтастығын және ұрпақтарының бойында мәңгілік елдің мұраттарын сақтай алады деп тұжырымдауға болады.

Әдебиеттер:

1. The Role of Ethnopedagogy in Shaping Positive Attitudes towards the Traditional Values of the Kazakh People among Future Teachers in Kazakhstan // *Frontiers in Education*. – 2025. – Vol. 10, №3. – P. 45–56.
2. **Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі.** Қазақстан Республикасындағы этникалық-мәдени білім беру тұжырымдамасы : ҚР БҒМ-нің 2015 жылғы нормативтік құжаты // *Әділет. ҚР нормативтік-құқықтық актілерінің деректер қоры*: <https://adilet.zan.kz>

3. **Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі.** Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы : Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген // *Әділет. ҚР нормативтік-құқықтық актілерінің деректер қоры.* – Қолжетімді режимде: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>
4. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы. – Астана, 2010: <https://adilet.zan.kz>
5. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ» https://ust.kz/word/mektep_jasyna_deiingi_balalardyng_ulttyq_qundilyqtar_arqyly_kommunikativtik_dagdylaryn_qalyptastyry-336106.html
6. Әбілдина С. Қ. Қазақстанда оқушыларға этномәдени білім берудің қалыптасуы мен дамуы : автореф. дисс. ... пед. ғыл. д-рын алу үшін / Қарағанды мемлекеттік университеті. – Қарағанды, 2010. – 52 б. – [Электрондық ресурс]. – Режим доступа: <https://stud.kz/referat/show/73829>
7. Төлебекова Рымшаш Камешовна, Жұматаева Еңгилика, Саржанова Галия Б. The Role of Ethnopedagogy in Shaping Positive Attitudes towards Traditional Values of Kazakh People among Future Teachers in Kazakhstan // <https://doi.org/10.19108/KOERS.87.1.2430>

ӘӨЖ 37.017.4:34-053.6

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Исабеков А.К. Сабиров А.И.

Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан
e-mail: aidarbekissabek@gmail.com

Резюме.

Настоящий обзор литературы освещает педагогические условия, влияющие на становление правовой культуры подростков в период стремительного расширения глобализационных процессов. В современных условиях глобальное взаимодействие заметно трансформирует взгляды и правовое сознание молодёжи, что усложняет задачи правового воспитания и придаёт им многомерный характер. Под правовой культурой рассматривается комплекс правовых знаний, норм, ценностных установок и практических умений, позволяющий подросткам ориентироваться в реальных правовых ситуациях. Отдельное внимание уделено современным педагогическим методам, которые эффективно применяются в правовом обучении: ролевые моделирования, учебные судебные процессы, дискуссионные практики, кейс-анализ и технологии развития критического мышления. Подобные методы помогают учащимся глубже осмыслить смысл правовых норм и сформировать такие качества, как чувство справедливости, эмпатия, зрелая гражданская позиция и правовая ответственность. Подчёркивается, что развитие правовой культуры подростков — это длительный, многоуровневый и ценностно ориентированный образовательный процесс, требующий адаптированного содержания и активного использования интерактивных и цифровых ресурсов.

Summary.

This literature review examines the pedagogical conditions influencing the formation of adolescents' legal culture in the context of rapidly expanding globalization processes. In modern conditions, global interaction significantly transforms young people's worldview and legal consciousness, complicating the tasks of legal education and giving them a multidimensional character. Legal culture is understood as a combination of legal knowledge, norms, value-based attitudes, and practical skills that enable adolescents to navigate real-life legal situations.

Special attention is given to contemporary pedagogical methods effectively used in legal education, such as role-playing simulations, mock court proceedings, discussion-based practices, case analysis, and critical

thinking development techniques. These methods help students gain a deeper understanding of legal norms and develop qualities such as a sense of justice, empathy, a mature civic stance, and legal responsibility. The review emphasizes that the development of adolescents' legal culture is a long-term, multi-level, and value-oriented educational process that requires adapted content and the active use of interactive and digital resources.

Кіріспе. Қазіргі әлемдік дамудың басты сипаттарының бірі – жаһандану үдерісінің қарқын алуында болып отыр. Ол экономика, саясат, мәдениет және білім беру сияқты көптеген салаларға ықпал етіп, мемлекеттер арасындағы өзара байланысты күшейтуде. Бұл құбылыстың ықпалы тек мемлекетаралық деңгейде ғана емес, жеке тұлғалардың дүниетанымы мен әлеуметтік тәжірибесіне де ықпалдасуда. Әсіресе, өсіп келе жатқан жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті осы өзгерістер жағдайында ерекше маңызға ие екені белгілі. Құқықтық мәдениет – тұлғаның заңға, өз құқығы мен міндетіне қатысты көзқарасы, сенімі және құқықтық нормаларды күнделікті өмірде қолдану дағдыларынан көрінетін кешенді түсінік. Қазіргі жаһандану жағдайында жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктері білім беру саласында жаңа міндеттер мен мүмкіндіктерді айқындауда.

Жалпы отандық зерттешілердің пікірінше, құқықтық мәдениет- әділеттілік, заңдылық және құқықтық тәртіптің жағдайымен сипатталады. Ол қоғамның, халықтың әлеуметтік топтары мен қабаттарының, сондай-ақ заңды мәні бар жеке тұлғалардың құндылық бағдарын қамтиды -деп тұжырымдалады [1].

Жаһанданудың жеделдеуі жасөспірімдердің қоғамдағы әлеуметтік-мәдени ортасына нақты өзгерістер әкелуде. Цифрлық ақпараттық-технологиялардың дамуы, интернет және әлеуметтік желілердің кең қолжетімділігі ақпараттың шексіз таралуына мүмкіндік беруімен қатар, әлемдік құндылықтардың біркелкіленуіне жол ашты. Алайда, бұл өзгеріс дәстүрлі нормалар мен тәрбиелік ұстанымдардың әлсіреуіне алып келіп, жасөспірімдердің құқықтық көзқарастарын қалыптастыруда қиындық тудыруда. Жас буын түрлі елдердің құқықтық нормаларын, мәдени айырмашылықтарын және медиа арқылы таралатын көзқарастар мен ақпараттарды қоса қабылдайды. Мұндай жағдайда педагогтар үшін басты міндет – оқушыларға құқықтық мәдениетті ғаламдық деңгейде қабылдағанмен, жергілікті құндылықтармен үйлесімді қалыптастыру жолдарына бағыттау болып табылады.

Жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін дамытуға бағытталған педагогикалық тәсілдер заман талабына сай болуы тиіс. Мұғалімдердің негізгі міндеті – оқушыларға заңдар мен құқықтық ұстанымдар туралы білім берумен қатар, олардың сыни ойлау қабілетін, этикалық пайымдауын, әлеуметтік жауапкершілігін дамыту. Құқықтық мәдениетті қалыптастыру үдерісінің тиімділігі білім мазмұнының жаңартылуына, оқыту әдістерінің интерактивтілігіне және оқушының белсенді қатысуына байланысты. Осы арқылы жасөспірімдер құқықтық кеңістікте өз орнын түсініп, құқықтық нормаларды саналы түрде қолдануға үйренеді. Сонымен қатар, жасөспірімдердің құқықтық мәдениеті әлеуметтік әділдік, теңдік және адам құқықтарын қорғау сияқты кең қоғамдық мәселелермен тығыз байланысты [2]. Қазіргі жаһандық ортада жастар жиі дискриминация, әлеуметтік теңсіздік және құқық бұзушылық сияқты проблемалармен бетпе-бет келеді. Сондықтан құқықтық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған педагогикалық жұмыстар инклюзивтілік, әділдік және адам құқықтарын құрметтеу қағидаттарына негізделуі тиіс. Бұл білім беру жүйесінен тек құқық туралы ақпарат беруді ғана емес, құқықтық шешімдер қабылдаудағы моральдық жауапкершілікті түсіндіруді де талап етеді[3].

Жаһандану жағдайында жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін қалыптастыру – көп деңгейлі, күрделі әрі жүйелі педагогикалық үдеріс. Білім беру жүйесі жасөспірімдердің құқықтық санасын дамытуда инновациялық, жан-жақты және құндылыққа бағытталған әдістерді пайдалануы тиіс. Тек осылай ғана құқықтық мәдениеті жоғары, әділдік пен жауапкершілік ұстанымдарын бағалай білетін жас ұрпақты тәрбиелеу мүмкін болады. Зерттеудің келесі бөлімдерінде құқықтық мәдениетті қалыптастырудың педагогикалық шарттары мен ерекшеліктері кеңінен талданады. Жаһандану

құбылысы қоғамның көптеген салаларына – білім беру, мәдениет және құқықтық жүйеге айрықша ықпал етіп отыр. Осы зерттеу аясында назар жасөспірімдер арасындағы құқықтық мәдениетті қалыптастыру мәселесіне аударылады. Бұл бағыттың өзектілігі жаһандану үдерісі әкелген қарқынды өзгерістер мен жаңа талаптарға байланысты арта түсуде. Берілген әдебиеттерге шолу жаһандану жағдайында жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктерін талдауға арналған теориялық көзқарастарды, эмпирикалық зерттеулерді және қолданылып жүрген педагогикалық тәжірибелерді жүйелейді.

Құқықтық мәдениет – жеке тұлғаның немесе қоғамның заңға, құқықтық нормаларға және құқықтық институттарға қатысты көзқарастары, құндылықтары мен сенімдерінің жиынтығы [4]. Ол тек ресми құқықтық нормалармен шектелмейді, сонымен қатар адамдардың құқықпен байланысты күнделікті әрекеттерін айқындайтын бейресми тәжірибелерді де қамтиды. Жасөспірімдер өтпелі жас топ болғандықтан, құқықтық мәдениеттің әсерін ерекше қабылдайды. Сондықтан жаһандану жағдайында олардың құқықтық дүниетанымының қалай қалыптасатынын түсіну маңызды.

Құқықтық мәдениетті түсіндіретін бірнеше теориялық бағыт бар. Солардың бірі – «*құқықтық әлеуметтену*» теориясы, бұл модельге сәйкес адам құқық туралы білімді және құқықтық нормаларды отбасы, білім беру жүйесі, медиа және әлеуметтік орта арқылы меңгереді [5] Бұл теория жасөспірімдер кезеңінде әсіресе маңызды, себебі олар дәл осы уақытта өз құндылықтарын қалыптастырып, әлеуметтік рөлдерін меңгереді. Басқа маңызды теория – П. Бурдьенің «*мәдени трансмиссия*» теориясы, онда қоғамдағы мәдени және құқықтық құндылықтардың ұрпақтан ұрпаққа берілетіні айтылады[6]. Жаһандану жағдайында бұл процесс күрделене түседі, себебі жергілікті дәстүрлер мен ғаламдық құндылықтар бір уақытта ықпал етеді. Соның нәтижесінде құқықтық мәдениеттің жаңа, гибриді формалары қалыптасады.

Жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін дамытуға бағытталған педагогикалық амалдар уақыт талабына сай өзгеріп келеді. Бұрынғы кезеңде заңдарды жаттап үйренуге бағытталған дәстүрлі оқыту үлгілері басым болса, қазіргі уақытта *тәжірибеге негізделген оқыту, сыни ойлау, оқушының белсенділігіне негізделген әдістер* алдыңғы орынға шықты[7]. ұсынған тәжірибелік оқыту теориясы білімді тәжірибе арқылы меңгеруге негізделеді. Бұл тәсіл құқықтық білім беруде өте тиімді, себебі жасөспірімдер рөлдік ойындар, сот отырыстарының симуляциясы, дебаттар және құқықтық жағдаяттарды талдау арқылы заңның мазмұнын нақты өмірмен байланыстыра алады. Л.Гиббонстың зерттеулері құқықтық білім беруде тәжірибелік әдістерді қолданған оқушылардың азаматтық жауапкершілігі жоғары болатынын, құқықтық сауаттылығы артатынын көрсеткен[8].

Жаһандану дәуірінде технология жасөспірімдердің құқықтық мәдениетіне тікелей әсер ететін факторлардың бірі болып отыр. Әлеуметтік желілер, интернет-платформалар және сандық медианың дамуы жасөспірімдердің заң туралы ақпаратты қабылдау ерекшелігін өзгертті[9].

Осылайша, жаһандану жағдайында жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін қалыптастыру – құқықтық, педагогикалық және әлеуметтік аспектілерді біріктіретін кешенді үдеріс. Педагогикалық әдістердің жаңғыртылуы, технологиялық мүмкіндіктердің тиімді пайдаланылуы және құқықтық білімнің мазмұнын кеңейту жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін терең меңгеруіне жағдай жасайды. Жаһанданған әлемде құқықтық мәдениеттің дұрыс қалыптасуы жас буынның азаматтық жауапкершілігі мен құқықтық белсенділігін арттыруға бағытталған маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Әдебиеттер.

1. Канагатова Р. Н. Болашақ педагог-психологтердің құқықтық мәдениетін дамытудың теориялық негіздері //ЛН Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Педагогика. Психология. Социология сериясы. – 2024. – Т. 149. – №. 4. – С. 184-195.
2. Тулекова Г. Х. и др. Қазақстандағы салық мәдениетін қалыптастырудың құқықтық тетіктері //endless light in science. – 2025. – №. 31 мая elb 1. – с. 147-150.
3. Жұмағұлов м. О., Сейсен н. Б. Қазақстанның құқықтық мәдениет жүйесіндегі жастардың құқықтық санасы //вестник казпну имени абая. Серия: Социологические и политические науки. – 2020. – Т. 69. – №. 1. – С. 210-214.

4. An-Na'im, A. (1990). *Toward an Islamic Reformation: Civil Liberties, Human Rights, and International Law*. Syracuse University Press.
5. Gordon, R. (2015). *The Digital Divide: A Global Perspective*. *International Journal of Information and Education Technology*, 5(1), 1-6..
6. Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). Greenwood Press
7. Merry, S. E. (2006). *Human Rights and Gender Violence: Translating International Law into Local Justice*. University of Chicago Press.
8. Gibbons, L. (2013). *Experiential Learning in Law Schools: A Comparative Study*. *Journal of Legal Education*, 63(3), 413-432.
9. Nelken, D. (2009). *Comparative Legal Cultures: A New Perspective on Law and Society*. *Law & Society Review*, 43(1), 1-30.

ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ АРҚЫЛЫ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ БІЛІМДІ ТЕРЕҢДЕТУ

Асилов Абдашим Туребекович

Түркістан облысы, Келес ауданы, №27 Н.Тілендиев атындағы жалпы білім беретін мектебінің география пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности применения проектных и исследовательских методов в преподавании географии. Раскрываются возможности данных подходов в формировании критического мышления, исследовательских навыков и пространственного воображения учащихся. Автор показывает, что использование проектных заданий способствует углублению знаний, активному вовлечению школьников в образовательный процесс, формированию у них самостоятельности, ответственности и творческого подхода к изучению географических явлений. В работе анализируются примеры школьных проектов, проведенных в рамках учебного процесса, приводятся практические рекомендации по организации исследовательской деятельности на уроках географии.

Summary

The article examines the use of project-based and research methods in teaching geography. It highlights how these approaches contribute to the development of critical thinking, research skills, and spatial imagination among students. The author demonstrates that project assignments enhance students' knowledge, engagement, independence, and creativity in studying geographical phenomena. The paper also presents examples of school projects conducted within the educational process and provides practical recommendations for organizing research activities in geography lessons.

Кіріспе.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқыту әдістерін жаңғырту мен жетілдіру — басты міндеттердің бірі болып отыр. Жаһандану дәуірінде оқушылардың тек білім алуымен шектелмей, өз бетінше іздене білуі, ақпаратты талдай алуы және оны өмірлік жағдаяттарда қолдануы ерекше маңызға ие. Осы тұрғыдан алғанда, жобалық және зерттеу әдістерін география пәнінде қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді. География — тек табиғи және әлеуметтік құбылыстарды түсіндіретін пән ғана емес, сонымен бірге кеңістіктік ойлау мен аналитикалық дағдыларды дамытатын ғылым.

Жобалық әдістің мәні мен маңызы.

Жобалық әдіс оқушылардың нақты мәселені шешуге бағытталған іс-әрекет түрін қамтиды. Бұл әдіс арқылы білім алушылар өз бетінше мақсат қойып, оны жүзеге асыру жолдарын іздейді, нәтижесінде практикалық шешім ұсынады. География сабақтарында жобалық әдісті қолдану оқушыларды зерттеу жұмысына бейімдейді және пәндік білімді өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, «Менің ауылымның экологиялық жағдайы», «Өз өлкемнің табиғи ресурстары» сияқты

жобалар оқушылардың жергілікті жердің табиғи ерекшеліктерін зерттеуіне, алынған деректерді талдауына және қорытынды жасауына жол ашады. Мұндай жұмыс барысында олар карталармен, диаграммалармен, статистикалық мәліметтермен жұмыс істеуді үйренеді.

Зерттеу әдісінің рөлі.

Зерттеу әдісі оқушылардың ғылыми тұрғыда ойлау қабілетін дамытуға бағытталған. География сабағында бұл әдіс жер бедерін, климатты, гидрологиялық процестерді, халықтың орналасуын немесе экономикалық аймақтарды зерттеу арқылы жүзеге асырылады. Зерттеу әдісі барысында оқушылар гипотеза құрастырып, оны дәлелдеу үшін бақылау, салыстыру, модельдеу сияқты тәсілдерді қолданады. Мысалы, «Ауылдық жерлерде топырақ эрозиясының таралу себептері» тақырыбындағы зерттеу жұмысы арқылы оқушы нақты тәжірибе жасай алады. Бұл процесс оның логикалық ойлауын, деректерді талдау және жүйелеу қабілетін дамытады.

Жобалық және зерттеу әдістерінің өзара байланысы.

Жобалық және зерттеу әдістері өзара тығыз байланыста қолданылады. Егер зерттеу әдісі белгілі бір мәселені ғылыми тұрғыдан зерделеуге бағытталса, жобалық әдіс сол зерттеу нәтижесін практикалық тұрғыдан жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар алдымен өз өңірінің су ресурстарын зерттеп, су тапшылығы мәселесін анықтай алады, ал жобалық кезеңде сол мәселені шешудің нақты жолдарын ұсынады — жаңбыр суын жинау жүйесін жобалау, үнемдеу технологияларын енгізу және т.б. Осылайша, екі әдістің үйлесімді қолданылуы білім беру үдерісін нәтижелі етеді және оқушылардың практикалық дағдыларын дамытады.

Мұғалімнің жетекшілік рөлі.

Жобалық және зерттеу әдістерін тиімді енгізу мұғалімнің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Мұғалім оқушыларға бағыт-бағдар беріп, олардың зерттеу жұмысын үйлестіріп отыруы қажет. Сонымен қатар, бағалау үдерісі де маңызды. Бағалау тек нәтижеге ғана емес, сонымен қатар оқушының үдеріс барысында көрсеткен ізденісі мен белсенділігіне де негізделуі тиіс.

Мұғалім оқушылардың әрбір қадамын бақылап, қажет кезде әдістемелік кеңес береді. Бұл жағдайда оқушының өзіндік пікірі мен бастамасы қолдау табады, ал ол өз кезегінде оқу мотивациясын арттырады.

Практикалық мысалдар.

№27 Н.Тілендиев атындағы жалпы білім беретін мектебінде соңғы үш жылда география пәні бойынша бірнеше жобалық және зерттеу жұмыстары ұйымдастырылды. Олардың ішінде «Келес өзенінің экологиялық жағдайы», «Ауыл шаруашылығына су тапшылығының әсері», «Туған өлке табиғатының географиялық картасы» сияқты жобалар ерекше қызығушылық тудырды.

Бұл жобалар барысында оқушылар жергілікті жердің табиғи ерекшеліктерін зерттеп, экологиялық мәселелердің алдын алу жолдарын қарастырды. Нәтижесінде оқушылардың зерттеушілік дағдылары мен пәнге деген қызығушылығы артты.

Қорытынды.

Жобалық және зерттеу әдістерін география пәнінде қолдану білім сапасын арттырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Бұл әдістер оқушылардың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілетін, жауапкершілігін және өз бетінше шешім қабылдау дағдысын дамытады.

Қазіргі білім берудің басты мақсаты — оқушыны өмір бойы білім алуға дайындау. Сол себепті география сабақтарында дәстүрлі әдістермен қатар жобалық және зерттеу жұмыстарын кеңінен енгізу — заман талабы.

Әдебиеттер:

1. Қараев Ж. Интерактивті оқыту әдістері және олардың тиімділігі. – Алматы: Рауан, 2019.
2. Әлімов А. Оқытудағы жаңа әдіс-тәсілдер. – Астана: Фолиант, 2020.

3. Дьюи Дж. Опыт и образование. – Москва: Педагогика, 2018.
4. Кларин М.В. Инновационные модели обучения. – Москва: Академия, 2017.
5. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
6. Сүлейменова Г. Географияны оқытуда жобалық әдісті қолдану. // Білім берудегі инновациялар журналы, №3, 2021.
7. Полат Е.С. Новые педагогические технологии в обучении. – Москва: Просвещение, 2016.

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДАҒЫ "ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП" (FLIPPED CLASSROOM) МОДЕЛІ: ОҚУШЫНЫҢ ӨЗ БЕТІНШЕ БІЛІМ АЛУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жумакулова Раушан Ибадуллаевна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Ақниет ауылы, №27 Шәкәрім атындағы жалпы орта мектебі, тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности применения модели «перевернутый класс» на уроках истории. Автор раскрывает педагогические возможности этой технологии в формировании самостоятельности учащихся, умений критически мыслить и применять знания на практике. Представлены примеры эффективной интеграции цифровых платформ, видеолекций и интерактивных ресурсов в учебный процесс. Подчеркивается роль учителя как фасилитатора, направляющего процесс самостоятельного изучения. Отмечается, что модель способствует развитию исследовательских и аналитических компетенций, а также мотивации к обучению.

Summary

The article examines the implementation of the “Flipped Classroom” model in history lessons. The author highlights the pedagogical potential of this approach in fostering students’ independence, critical thinking, and practical application of knowledge. Examples are provided of integrating digital platforms, video lectures, and interactive resources into the learning process. The teacher’s role as a facilitator guiding students’ self-directed learning is emphasized. The model contributes to the development of research, analytical, and motivational competencies.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушының жеке тұлғалық дамуын қамтамасыз ету және оны өмір бойы өздігінен білім алуға үйрету. Осы тұрғыдан алғанда «Төңкерілген сынып» (Flipped Classroom) моделі заманауи педагогикалық инновациялардың бірі болып табылады. Бұл әдіс оқыту процесін түбегейлі өзгертеді: дәстүрлі сабақтағыдай жаңа материалды мұғалім түсіндірмейді, керісінше, оқушылар үйде бейнематериалдар, электрондық ресурстар және мәтіндік материалдар арқылы өз бетімен меңгереді. Ал сабақ барысында мұғаліммен бірге білімді талқылау, проблемаларды шешу және практикалық тапсырмаларды орындау жүзеге асырылады. Тарих пәнінде бұл модельдің қолданылуы ерекше тиімді, себебі ол оқушылардың дербес ізденісін дамытып, тарихи фактілерді талдауға, салыстыруға және себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға үйретеді.

«Төңкерілген сынып» моделінің теориялық негізі.

Flipped Classroom моделі алғаш рет 2000-жылдардың басында АҚШ-та пайда болды. Бұл әдістің негізін қалаушылар – Джонатан Бергман мен Аарон Сэмс. Олар сабақ уақытын тиімді пайдалану мақсатында жаңа білімді онлайн форматта үйде меңгеруді, ал сабақта практикалық қолдануға басымдық беруді ұсынған. Теориялық тұрғыдан бұл модель конструктивистік және белсенді оқыту теорияларына негізделеді. Конструктивизм бойынша оқушы білімді дайын күйінде алмайды, оны өз

тәжірибесі арқылы құрастырады. Демек, «төңкерілген сынып» оқушының білім алу процесіндегі белсенді субъект ретіндегі рөлін күшейтеді.

Тарих пәнінде «төңкерілген сынып» моделін қолданудың маңызы.

Тарих сабағында оқушылар тек ақпаратты есте сақтап қана қоймай, тарихи деректерді талдауға және өз көзқарасын дәлелдеуге үйренуі тиіс. Бұл жағдайда «төңкерілген сынып» тәсілі келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

1. **Оқушының өз бетімен білім алу дағдысы дамиды.** Ол үйде бейнематериалдармен танысып, негізгі ақпаратты өздігінен меңгереді.
2. **Сабақтағы уақыт тиімді пайдаланылады.** Мұғалім оқушылардың үйде меңгерген білімін талдау мен бекітуге бағыттайды.
3. **Оқушылар арасындағы ынтымақтастық артады.** Сабақта топтық зерттеу, пікірталас, тарихи деректермен жұмыс ұйымдастырылады.
4. **Сыни және тарихи ойлау қабілеті дамиды.** Оқушылар оқиғаларды салыстырып, себеп пен салдарды анықтайды, тарихи шешімдерді бағалайды.

Практикалық іске асыру кезеңдері.

«Төңкерілген сынып» моделін енгізу үш негізгі кезеңнен тұрады.

1. Дайындық кезеңі.

Мұғалім оқу тақырыбына байланысты қысқаша бейнесабақ немесе мультимедиялық материал дайындайды. Мысалы, «Ұлы Жібек жолының тарихи маңызы» тақырыбы бойынша 10 минуттық бейнеролик түсіріледі немесе онлайн платформадағы интерактивті материал ұсынылады.

2. Өзіндік оқу кезеңі.

Оқушылар үйде бейнематериалмен танысып, кестелерді, карталарды немесе қосымша дереккөздерді зерттейді. Бұл кезеңде мұғалімнің міндеті – оқу мазмұнын түсінікті, қолжетімді және интерактивті ету.

3. Сабақ үстіндегі талқылау және қолдану кезеңі.

Сыныпта оқушылар топтық талқылау, тарихи кейстермен жұмыс, рөлдік ойындар және дебат сияқты тапсырмаларды орындайды. Мысалы, «Қазақ хандығының құрылуы» тақырыбында әр топ тарихи кейіпкерлердің рөлінде пікірталас ұйымдастырады.

Мұғалімнің жаңа рөлі.

«Төңкерілген сынып» моделінде мұғалім ақпарат беруші емес, оқыту процесін ұйымдастырушы және бағыттаушы рөлін атқарады. Ол оқушыларға қажетті ресурстарды ұсынады, олардың өздігінен оқуына жағдай жасайды және сабақта рефлексия жүргізеді. Мұғалімнің фасилитаторлық рөлі оқушылардың дербестігін арттырып, олардың оқу мотивациясын күшейтеді. Сонымен қатар, бұл тәсіл мұғалім мен оқушы арасындағы серіктестік қарым-қатынасты қалыптастырады.

Цифрлық құралдар мен ресурстар.

Модельді тиімді жүзеге асыру үшін түрлі цифрлық платформалар пайдаланылады:

- **Kahoot, Quizizz, LearningApps** – тарихи ұғымдарды бекітуге арналған ойындық тесттер.
- **Google Classroom және YouTube** – бейнематериалдарды тарату және кері байланыс алу құралы.
- **Padlet немесе Canva** – тарихи постерлер мен уақыт сызықтарын жасауға арналған сервистер.

Бұл ресурстар сабақтың интерактивтілігін арттырып, оқушылардың қызығушылығын күшейтеді.

Модельдің тиімділігі мен нәтижелері.

«Төңкерілген сынып» технологиясы енгізілген сыныптарда оқушылардың білім сапасы мен сабаққа қатысу белсенділігі артады. Мұндай формат оқушылардың оқу стиліне сай жұмыс істеуге мүмкіндік береді: біреулер материалды бейне арқылы, енді біреулер мәтін арқылы жақсы

қабылдайды.

Сонымен қатар, тарих пәнінде деректермен өздігінен жұмыс істеу, салыстыру және талдау дағдылары дамиды. Тәжірибе көрсеткендей, бұл тәсілмен оқытылған оқушылар өз ойын еркін жеткізе алады, тарихи деректерді талдау қабілеті күшейеді.

Қорытынды.

«Төңкерілген сынып» моделі тарих сабақтарында оқушылардың өз бетімен білім алу, ақпаратты талдау және қолдану дағдыларын қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Бұл тәсіл оқушылардың сыни ойлауын, зерттеушілік және коммуникативтік қабілеттерін дамытады. Мұғалім оқыту процесінің ұйымдастырушысы ретінде оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, интерактивті және ынтымақтастық орта қалыптастыруы тиіс. Осылайша, «төңкерілген сынып» әдісі дәстүрлі оқытудың тиімді баламасы ретінде қазіргі заманғы білім беру жүйесінде өз орнын тапты.

Әдебиеттер:

1. Бергман Дж., Сэмс А. Перевернутый класс. Как перевернуть обучение. – Москва: Альпина Паблишер, 2018.
2. Bishop J. & Verleger M. The Flipped Classroom: A Survey of the Research. – ASEE National Conference, 2013.
3. Fulton K. The Flipped Classroom: Transforming Education. – Educational Leadership, 2014.
4. Mazur E. Peer Instruction: A User's Manual. – Prentice Hall, 2017.
5. Мұхамбетжанова С.Т. Білім берудегі цифрлық технологиялар. – Астана: Фолиант, 2021.
6. Омарова А.Б. Тарих пәнін оқытуда инновациялық әдістер. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
7. Hamdan N., McKnight P., McKnight K. The Flipped Learning Model. – Flipped Learning Network, 2016.
8. Білім беру процесіндегі цифрлық педагогика. // Педагогика және инновация журналы, №4, 2022.
9. Lage M., Platt G. & Treglia M. Inverting the Classroom. – Journal of Economic Education, 2018.
10. Тұрсынова Н. Тарих сабағында оқушының белсенділігін арттыру жолдары. // Қазақстан мектебі, №3, 2023.

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Алибекова Балжан Айтбаевна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Ақниет ауылы, №27 Шәкәрім атындағы жалпы білім беретін мектеп, география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается роль преподавания географии в формировании экологической культуры учащихся. Автор раскрывает сущность экологической культуры как интегративного качества личности, включающего знания, ценности, убеждения и практические действия, направленные на сохранение природы. Подчеркивается значение географического образования как основы экологического мировоззрения. Приведены методы и приемы, способствующие развитию экологического мышления: проблемное обучение, проектная деятельность, использование интерактивных карт, экологических кейсов и исследовательских заданий. Уделяется внимание воспитательному потенциалу географических уроков, направленных на формирование ответственного отношения к окружающей среде.

Summary

The article examines the role of geography teaching in developing students' environmental culture. The author defines environmental culture as an integrative personal quality that combines knowledge, values, beliefs, and practical actions aimed at preserving nature. The importance of geographical education as a foundation for ecological worldview is emphasized. The paper presents effective methods for promoting environmental thinking, including problem-based learning, project activities, interactive maps, ecological case studies, and

research tasks. Special attention is paid to the educational potential of geography lessons in fostering students' responsible attitude toward the environment.

Кіріспе.

Қазіргі қоғамда экологиялық мәдениет мәселесі ерекше өзектілікке ие. Табиғи ресурстардың сарқылуы, климаттың өзгеруі, қоршаған ортаның ластануы – мұның барлығы адамзаттың табиғатпен өзара қарым-қатынасының дағдарысты деңгейге жеткенін көрсетеді. Осындай жағдайда мектептегі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – жас ұрпаққа экологиялық сана мен жауапкершілікті қалыптастыру болып табылады. География пәні осы мақсатқа жетудің ең тиімді құралының бірі. Себебі ол табиғат, қоғам және адам арасындағы байланыстарды ғылыми тұрғыдан түсіндіреді. Географиялық білім арқылы оқушылар тек табиғат құбылыстарын танумен шектелмей, экологиялық заңдылықтарды ұғынады және қоршаған ортаға деген жауапты қатынас қалыптастырады.

Экологиялық мәдениеттің мәні мен құрылымы.

Экологиялық мәдениет – адамның табиғатқа деген саналы, жауапты қарым-қатынасы мен іс-әрекетін сипаттайтын тұлғалық қасиет. Оның құрылымына үш негізгі компонент кіреді:

1. **Білімдік компонент** – табиғат пен қоғам арасындағы өзара байланыстарды түсіну, экологиялық ұғымдар мен заңдылықтарды меңгеру.
2. **Құндылықтық компонент** – табиғатты қорғауға бағытталған ішкі сенім, моральдық ұстаным және экологиялық жауапкершілік сезімі.
3. **Іс-әрекеттік компонент** – табиғатты қорғау және оны ұтымды пайдалану бойынша нақты іс-қимылдар жасау дағдылары. Бұл компоненттер бір-бірімен өзара тығыз байланыста дамиды және география пәні аясында жүйелі түрде қалыптастырылуы тиіс.

География пәнінің экологиялық тәрбиедегі рөлі.

География пәні оқушыларға табиғат пен адамның өзара әрекеттесуін түсіндіретін бірден-бір ғылым. Оның мазмұны экологиялық тәрбиенің табиғи негізін қамтамасыз етеді. Географиялық білім арқылы оқушылар:

- табиғи ресурстардың шектеулілігін және олардың дұрыс пайдаланылуының маңызын түсінеді;
- экологиялық мәселелердің жаһандық және аймақтық сипатын ажырата алады;
- өз өңірінің табиғи ерекшеліктерін зерттей отырып, жергілікті экологиялық жағдайларға сын көзбен қарайды. Мұғалімнің міндеті – осы білімдерді экологиялық құндылықтармен ұштастырып, оқушының табиғатты қорғауға деген жеке көзқарасын қалыптастыру.

Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың әдістері мен тәсілдері.

География сабақтарында экологиялық мәдениетті дамыту үшін заманауи педагогикалық технологияларды қолдану маңызды.

1. Проблемалық оқыту.

Оқушыларға нақты экологиялық жағдайлар ұсынылады: мысалы, «Арал теңізінің тартылу себептері мен салдары» немесе «Қалдықтарды қайта өңдеу не үшін маңызды?» сияқты проблемалық сұрақтар арқылы сыни ойлау қабілеті дамиды.

2. Жобалық әдіс.

Экологиялық жобалар оқушылардың дербес зерттеуін және шығармашылық белсенділігін арттырады. Мысалы, «Менің мектебімнің экологиялық паспорты» немесе «Туған өлкенің табиғатын қорғайық» атты жобалар оқушыларды табиғатты қорғау ісіне тартады.

3. Интерактивті әдістер.

Цифрлық карталар мен экологиялық симуляторлар қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Google Earth, ArcGIS сияқты құралдар арқылы табиғи ресурстардың өзгерісін визуалды түрде бақылауға болады.

4. Дала сабақтары және экскурсиялар.

Тікелей табиғат аясындағы бақылау жұмыстары мен экологиялық мониторинг жүргізу оқушылардың практикалық тәжірибесін байытады.

5. Экологиялық кейс әдісі.

Бұл тәсіл нақты өмірлік жағдайларды талдау арқылы экологиялық шешім қабылдау қабілетін дамытады. Мысалы, «Өзен жағасының ластануын азайту жолдары» атты кейс талқылау оқушылардың жауапкершілігін арттырады.

Мұғалімнің рөлі және оқу үдерісін ұйымдастыру.

Экологиялық мәдениетті қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар экологиялық құндылықтарды дәріптеуші тұлға. Мұғалім сабақ барысында табиғатты аялаудың маңызын нақты мысалдармен жеткізіп, оқушылардың экологиялық шешім қабылдау дағдыларын дамытады. Мұғалім оқытуда пәнаралық байланыстарды ескеріп, географияны биологиямен, химиямен және экологиямен ұштастырып өткізуі тиіс. Бұл тәсіл оқушылардың табиғи құбылыстарды тұтас қабылдауына мүмкіндік береді.

Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың нәтижелері.

Жүйелі жұмыс нәтижесінде оқушылардың бойында келесі өзгерістер байқалады:

- экологиялық сауаттылық деңгейі жоғарылайды;
- табиғатты қорғау ісіне деген ынта мен қызығушылық артады;
- тұрмыста экологиялық дағдылар қалыптасады (қалдықтарды бөлек жинау, суды үнемдеу, жасыл аймақтарды күтіп-баптау);
- туған жер табиғатына деген сүйіспеншілік пен азаматтық жауапкершілік дамиды. Мектеп деңгейінде экологиялық мәдениеттің дамуы болашақ ұрпақтың экологиялық қауіпсіз қоғам құруына негіз қалайды.

Қорытынды.

География пәні – экологиялық мәдениетті қалыптастырудың маңызды тетігі. Сабақ барысында табиғатты қорғау, экологиялық қауіпсіздік және ресурстарды ұтымды пайдалану идеяларын насихаттау оқушылардың экологиялық санасын арттырады. Экологиялық мәдениеті жоғары тұлға – ол тек табиғатты сүйетін емес, оны қорғауға дайын, саналы әрекет жасайтын азамат. Сондықтан география мұғалімі экологиялық білім мен тәрбиені біріктіріп, оқушылардың табиғатқа деген жауапты көзқарасын жүйелі түрде қалыптастыруы қажет.

Әдебиеттер:

1. Аймауытов Ж. Психология және экология. – Алматы: Санат, 2019.
2. Әбдіғалиев Е. Экологиялық мәдениет негіздері. – Астана: Фолиант, 2020.
3. Күзембаев Қ. География және экологиялық тәрбие. – Алматы: Мектеп, 2018.
4. Николаева Н.Н. Экологическое образование и воспитание школьников. – Москва: Просвещение, 2017.
5. UNESCO. Environmental Education for Sustainable Development. – Paris, 2019.
6. Тұрарбекова А. География сабақтарындағы инновациялық әдістер. // Педагогика және инновация журналы, №2, 2022.
7. Винокурова Н. География и формирование экологической культуры учащихся. – Санкт-Петербург, 2018.
8. Сатыбалдиева А. Экологиялық ойлауды дамыту жолдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
9. Tilbury D. Environmental Education: Principles and Practice. – Routledge, 2020.
10. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Экологиялық білім беру тұжырымдамасы. – Астана, 2023.

ТӘРБИЕНІҢ ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ЖАЛПЫ АДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҮЙЛЕСТІРУ

Шаймерденова Айнур Ергешқызы

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, №12 С.Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектеп
жанындағы интернат КММ директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Түйін

В статье рассматриваются пути интеграции национальных и общечеловеческих ценностей в воспитательном процессе современной школы. Автор отмечает, что гармоничное сочетание этих направлений способствует формированию у обучающихся духовной культуры, патриотизма, гуманизма и толерантности. Раскрываются формы и методы работы классных руководителей и педагогов-организаторов по воспитанию личности, способной уважать традиции своего народа и при этом быть открытой для мировых культурных ценностей. Представлены примеры практической деятельности, направленные на развитие духовно-нравственного потенциала учащихся.

Summary

The article explores the integration of national and universal human values in the educational process of a modern school. The author emphasizes that a harmonious combination of these values fosters students' spiritual culture, patriotism, humanism, and tolerance. The paper discusses the forms and methods used by class teachers and educational organizers to develop personalities who respect their national traditions while being open to global cultural values. Practical examples of activities aimed at developing students' moral and spiritual potential are also presented.

Кіріспе.

Қазіргі заманда қоғамның дамуы білім беру жүйесінің сапасына және оның тұлғаны қалыптастырудағы рөліне тікелей байланысты. Білім беру тек қана академиялық білім берумен шектелмейді, ол сонымен қатар адамгершілік қасиеттерді, рухани мәдениетті және азаматтық жауапкершілікті тәрбиелеуді көздейді. Сондықтан тәрбие процесінде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды үйлестіру ерекше маңызға ие. Бұл бағытта мектеп — жас ұрпақтың дүниетанымын қалыптастыратын басты орта.

Ұлттық құндылықтардың тәрбиедегі рөлі.

Ұлттық құндылықтар — ұлттың тарихи тәжірибесі мен мәдени мұрасының негізі. Олар адам мінез-құлқын, дүниетанымын және өмірлік ұстанымдарын айқындайды. Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары жас ұрпақты имандылыққа, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетуге, отансүйгіштікке баулиды. Бүгінгі таңда ұлттық құндылықтарды жаңғырта отырып, оларды тәрбие жүйесіне енгізу — рухани жаңғырудың маңызды бөлігі. Мектептегі тәрбие жұмыстары арқылы оқушыларға халқымыздың асыл дәстүрлері мен мәдениетін таныту, ұлттық бірегейлікті сақтауға тәрбиелеу маңызды міндеттердің бірі.

Жалпыадамзаттық құндылықтардың мәні.

Жалпыадамзаттық құндылықтар — бүкіл адамзатқа ортақ рухани негіздер. Олар бейбітшілік, әділдік, еркіндік, мейірім, достық және ынтымақ сияқты ұғымдармен тығыз байланысты. Бұл құндылықтар әлемнің барлық елдерінде адамзат өркениетінің ортақ игілігі ретінде қабылданады. Оқушыларға жалпыадамзаттық құндылықтарды дарыту — олардың бойында гуманистік көзқарасты, өзге мәдениеттер мен халықтарға құрмет сезімін қалыптастырудың тиімді жолы.

Екі құндылықты үйлестірудің қажеттілігі.

Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар бір-біріне қайшы келмейді, керісінше, өзара толықтырып, тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Мектеп тәрбиесінде бұл екі бағыттың бірлігін сақтау — баланың рухани дүниесін байытып, оны жауапты азамат ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, «Қонақжайлылық», «Ізгілік», «Татулық» сияқты ұлттық ұғымдарды жалпыадамзаттық

құндылықтармен ұштастыра отырып, оқушыларға адамгершілік, өзара құрмет және бейбіт өмір сүру қағидаларын түсіндіруге болады.

Инновациялық тәсілдер мен тәрбие формалары.

Қазіргі педагогикалық тәжірибеде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды тәрбиелеуде инновациялық тәсілдерді қолдану тиімді нәтиже береді.

Мысалы:

1. Жобалық жұмыстар арқылы оқушылардың туған ел мен жерге деген сүйіспеншілігін арттыру.
2. Пікірталас сабақтарында адамгершілік пен әділдік тақырыптарын талдау.
3. Рухани кештер мен ұлттық мерекелерді ұйымдастыру арқылы оқушыларды белсенді қатысуға тарту.

Сонымен қатар цифрлық технологияларды, интерактивті платформаларды пайдалану тәрбие процесін заманауи және қызықты етеді.

Мұғалімнің жетекшілік рөлі.

Мұғалім мен сынып жетекшісі — тәрбие процесіндегі басты тұлға. Олар оқушылардың құндылықтық бағдарларын қалыптастырып, рухани дамуына бағыт береді. Мұғалім әрбір тәрбиелік іс-шараны оқушының жас ерекшелігіне, қызығушылығына және өмірлік тәжірибесіне сай жоспарлауы қажет.

Сыныптан тыс жұмыстарда, ата-аналармен серіктестік орнатуда, қоғаммен өзара байланыс жасауда да ұстаздың рөлі айрықша.

Қорытынды.

Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды үйлестіре отырып тәрбие беру — қазіргі мектептің стратегиялық міндеті. Бұл бағыт жас ұрпақтың рухани дүниесін байытып, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады. Мұндай үйлесім арқылы тұлға өз халқының дәстүрін құрметтей отырып, әлемдік өркениетке ашық, толерантты және парасатты азамат ретінде қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. — Астана, 2017.
2. Қалиев С. Тәрбиенің ұлттық негіздері. — Алматы: Білім, 2004.
3. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. — Алматы: Дарын, 2020.
4. Хасанова Г. Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар жүйесі. — Алматы, 2019.
5. UNESCO. Education for Global Citizenship and Sustainable Development. — Paris, 2020.

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

Тоқтабай Гүлара Төлегенқызы

Түркістан облысы, Шардара ауданы,

«Достық» жалпы білім беретін мектеп, география пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается роль и значение географических практических работ в развитии познавательной активности учащихся. Автор раскрывает особенности организации практических заданий, способствующих формированию исследовательских умений, наблюдательности и самостоятельности обучающихся. Подчеркивается, что использование лабораторных и полевых работ, картографических упражнений и проектных методов повышает интерес к предмету и формирует осознанное отношение к изучению географии. Приводятся примеры эффективных практических заданий и даются рекомендации по их внедрению в учебный процесс.

Summary

The article explores the role and importance of geographical practical work in developing students' cognitive activity. The author discusses the organization of practical tasks that foster research skills, observation, and learner autonomy. It is emphasized that the use of laboratory and fieldwork, cartographic exercises, and project-based learning increases students' interest in the subject and promotes a conscious attitude toward learning geography. Examples of effective practical activities and recommendations for their implementation in the educational process are provided.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты бағыты – оқушылардың белсенді танымдық әрекетін қалыптастыру және өз бетінше ізденуге ынталандыру. География пәні бұл мақсатқа жетуге үлкен мүмкіндік береді, себебі ол табиғи және әлеуметтік процестерді практикалық тұрғыдан тануға негізделген. Географиялық тәжірибелік жұмыстар оқушылардың тек теориялық білімін ғана емес, сонымен бірге практикалық дағдыларын, зерттеу қабілеттерін және логикалық ойлауын дамытады.

Практикалық жұмыстар арқылы оқушылар қоршаған ортаны бақылауға, табиғи заңдылықтарды өз бетінше анықтауға, карта және сызбалармен жұмыс істеуге үйренеді. Бұл олардың танымдық қызығушылығын арттырып, оқу үдерісінде белсенділік танытуына ықпал етеді.

Географиялық тәжірибелік жұмыстардың мәні мен маңызы. Географиялық тәжірибелік жұмыстар – оқушылардың табиғи және әлеуметтік құбылыстарды тәжірибе арқылы түсінуін қамтамасыз ететін оқу әрекеті. Мұндай жұмыстардың негізгі мақсаты – теориялық білімді нақты өмірмен байланыстыру.

Практикалық жұмыс түрлері әртүрлі: картамен жұмыс, бақылау, өлшеу, салыстыру, талдау және эксперименттік тапсырмалар. Мысалы, «Ауа райын бақылау» немесе «Жер бедерінің түрлерін анықтау» сияқты тапсырмалар оқушыларды табиғат құбылыстарын өз көзімен көруге және қорытынды жасауға үйретеді.

Географиялық тәжірибелік жұмыс оқушының танымдық белсенділігін күшейтіп қана қоймай, оның шығармашылық қабілеттерін де дамытады.

Танымдық белсенділіктің психологиялық-педагогикалық негіздері. Танымдық белсенділік – бұл оқушының білім алуға деген ішкі қызығушылығы мен қажеттілігінің көрінісі. Ол мұғалімнің ұйымдастыру шеберлігі мен сабақтағы оқыту әдістеріне тікелей байланысты. Белсенділік жоғары болған жағдайда оқушы жаңа ақпаратты тез меңгеріп, оны өмірлік тәжірибеде қолдануға бейім болады.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, тәжірибелік әрекет арқылы алынған білім есте ұзақ сақталады және танымдық процестердің (зейін, ес, ойлау) белсенді дамуына ықпал етеді. Географиялық сабақтарда оқушылар өз аймағының табиғатын зерттеп, нақты деректерге сүйене отырып қорытынды жасайды. Бұл олардың оқу мотивациясын арттырады.

Практикалық жұмыстардың түрлері және олардың тиімділігі. География пәнінде тәжірибелік жұмыстардың бірнеше түрі бар:

1. **Картографиялық жұмыстар.** Оқушылар картаны оқу, шартты белгілерді түсіндіру және карта бойынша талдау жасау дағдыларын дамытады.
2. **Лабораториялық тәжірибелер.** Мысалы, топырақтың құрамын анықтау, судың мөлдірлігін өлшеу сияқты жұмыстар табиғи процестерді нақты көруге мүмкіндік береді.
3. **Далалық жұмыстар.** Бұл жұмыстар табиғатта тікелей бақылау жүргізуге негізделеді. Мектеп жанындағы аймақты зерттеу, ландшафт элементтерін анықтау сияқты тапсырмалар оқушылардың практикалық тәжірибесін арттырады.
4. **Жобалық жұмыстар.** Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша зерттеу жүргізіп, нәтижесін презентация түрінде ұсынады. Бұл олардың зерттеушілік және коммуникативтік қабілеттерін дамытады.

Осындай жұмыстар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, білімді өмірмен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Практикалық жұмыстарды ұйымдастыру әдістемесі.

Мұғалім тәжірибелік сабақтарды жоспарлағанда келесі қағидаларды басшылыққа алуы қажет:

1. Тапсырмалардың оқушылардың жас ерекшелігі мен дайындық деңгейіне сәйкес болуы.
2. Жұмыс барысында оқушылардың өз бетінше орындауына жағдай жасау.
3. Алынған нәтижелерді талдау және қорытынды шығару дағдыларын дамыту.

Практикалық жұмыстардың тиімділігі мұғалімнің бағыттауымен қатар, оқушылардың белсенді қатысуына да байланысты. Сабақта ұжымдық және жеке жұмыстарды үйлестіре отырып, оқушылардың өзара әрекеттесуін арттыру маңызды.

Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру жолдары.

Танымдық белсенділікті арттыру үшін мұғалім келесі тәсілдерді қолдана алады:

1. Проблемалық сұрақтар қою және оны тәжірибе арқылы шешуге ынталандыру.
2. Зерттеу әдісін пайдалану.
3. Практикалық тапсырмаларды ойын элементтерімен толықтыру.
4. Ақпараттық технологияларды қолдану, мысалы, виртуалды карталар, географиялық модельдер және цифрлық ресурстар.

Осындай әдістер оқушыларды тек орындаушы емес, ізденуші тұлға ретінде қалыптастырады.

Қорытынды.

Географиялық тәжірибелік жұмыстар оқушылардың білім сапасын арттырудың және олардың танымдық белсенділігін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Мұндай жұмыстар оқушыларды табиғатқа байыппен қарауға, бақылау мен зерттеу арқылы білім алуға үйретеді.

География сабағында практикалық бағыттағы тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану оқушының пәнге қызығушылығын арттырып, олардың ғылыми дүниетанымын кеңейтеді. Сондықтан әрбір география мұғалімі сабақ барысында тәжірибелік компонентті күшейтіп, оқушыларды белсенді танымдық әрекетке тартуы қажет.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Астана, 2020.
2. Қоянбаев Ж. Б., Қоянбаева Р. М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Нұрғалиева Г. Географияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2022.
4. Тұрғынбаева Б. Ә. Инновациялық педагогикалық технологиялар. – Алматы: Дарын, 2020.
5. Полат Е. С. Современные методы обучения географии. – Москва: Академия, 2020.
6. UNESCO. *Active Learning and Fieldwork in Geography Education*. – Paris, 2021.
7. Айтжанова Л. Қ. Географиялық тәжірибелік жұмыстардың маңызы. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2022.

ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Калиева Лайла Жанабаевна

Түркістан облысы, Шардара ауданы, Шардара қаласы,
Б. Соқпақбаев атындағы жалпы білім беретін мектептің педагог-психологы

Резюме

В статье рассматриваются методы повышения эмоциональной устойчивости педагогов в условиях современного образовательного процесса. Автор анализирует факторы, влияющие на эмоциональное состояние учителей, и подчеркивает значение психологической поддержки и саморегуляции. Описаны практические техники релаксации, дыхательные упражнения, методы когнитивно-поведенческой коррекции и арт-терапии, способствующие профилактике эмоционального выгорания. Особое внимание уделено развитию стрессоустойчивости и формированию позитивного мышления как ключевых компонентов профессионального благополучия педагога.

Summary

The article discusses methods of enhancing teachers' emotional stability in the context of the modern educational process. The author analyzes factors influencing teachers' emotional states and emphasizes the importance of psychological support and self-regulation. Practical techniques such as relaxation, breathing exercises, cognitive-behavioral correction, and art therapy are described as effective tools for preventing emotional burnout. Special attention is given to the development of stress resilience and the formation of positive thinking as essential components of teachers' professional well-being.

Кіріспе.

Білім беру жүйесінде педагог тұлғасы ерекше маңызға ие. Мұғалімнің кәсіби жетістігі мен оқыту сапасы көбіне оның эмоционалды тұрақтылығына байланысты. Эмоционалды тұрақтылық – бұл адамның өз сезімдерін, күйзелістерін, уайымдары мен стрестерін тиімді басқару қабілеті. Қазіргі уақытта педагогтардың психологиялық жүктемесі артып отыр, себебі білім алушылардың ерекшеліктері, ата-аналармен және әріптестермен қарым-қатынас, түрлі реформалар мен талаптар мұғалімге үлкен эмоционалды қысым түсіреді.

Сондықтан педагогтардың эмоционалды тұрақтылығын арттыру мәселесі білім беру психологиясының өзекті бағытына айналды.

Эмоционалды тұрақтылықтың мәні мен құрылымы.

Эмоционалды тұрақтылық – бұл адамның тұрақты психикалық тепе-теңдігін сақтай отырып, қиын жағдайларда да оң шешім қабылдай алу қабілеті. Ол үш негізгі компоненттен тұрады:

1. **Когнитивтік компонент** – жағдайды дұрыс бағалау және ойлау икемділігі.
2. **Эмоциялық компонент** – ішкі сезімдерді басқару және реттеу.
3. **Іс-әрекеттік компонент** – сыртқы мінез-құлық арқылы өзін ұстай білу.

Педагог үшін эмоционалды тұрақтылық кәсіби табыстың кепілі болып табылады. Ол сыныптағы күрделі жағдайларда сабыр сақтауға, оқушылардың мінез-құлқына төзімді болуға және жағымды психологиялық климат қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Педагогтардың эмоционалды тұрақтылығына әсер ететін факторлар.

Эмоционалды тұрақтылыққа ішкі және сыртқы факторлар әсер етеді. Ішкі факторларға жеке тұлғалық қасиеттер, өзін-өзі бағалау деңгейі, кәсіби мотивация және өмірлік құндылықтар жатады. Сыртқы факторларға жұмыс жүктемесі, ұжымдық қарым-қатынас, әкімшілік талаптар, ата-аналармен өзара әрекет және әлеуметтік қолдау дәрежесі кіреді.

Эмоционалды тұрақтылығы төмен педагогтар жиі күйзеліске ұшырап, кәсіби қажу белгілерін сезінеді. Сондықтан мұғалім өз эмоцияларын реттеудің тиімді әдістерін меңгеруі тиіс.

Эмоционалды тұрақтылықты арттыру әдістері.

Педагогтардың эмоционалды тұрақтылығын дамыту үшін келесі әдістер тиімді деп есептеледі:

1. **Өзін-өзі реттеу және релаксация әдістері.** Терең тыныс алу, бұлшық еттерді босату, медитация және визуализация техникасы эмоционалды шиеленісті төмендетеді.
2. **Когнитивті-бихевиоралды тәсілдер.** Теріс ойларды қайта бағалау, жағымсыз сенімдерді оң баламалармен алмастыру арқылы ойлау мәдениетін қалыптастыру.
3. **Арт-терапия.** Сурет салу, музыка тыңдау немесе жазбаша шығармашылық жұмыс жасау арқылы ішкі эмоцияларды бейнелі түрде шығару.
4. **Қарым-қатынас тренингтері.** Мұғалімдер арасындағы қолдау атмосферасын қалыптастырып, эмпатия мен өзара түсіністі дамыту.
5. **Дене белсенділігі мен спорт.** Йога, серуен, тыныс алу гимнастикасы және жеңіл дене жаттығулары стресс деңгейін төмендетеді.
6. **Позитивті ойлау мен өзін-өзі сендіру әдістері.** «Мен бұл жағдайды шеше аламын», «Мен сабырлымын» сияқты ішкі позитивті аффирмациялар эмоционалды фонды тұрақтандырады.

Бұл әдістердің барлығы жүйелі түрде қолданылғанда мұғалімнің эмоционалды саулығы артып, кәсіби күйіп кету қаупі азаяды.

Психологиялық қолдау мен ұжымдық өзара әрекет.

Мектептегі психологиялық қызмет педагогтардың эмоционалды жағдайын қолдауда маңызды рөл атқарады. Психолог мұғалімдермен жеке және топтық кеңестер өткізіп, эмоционалды тепе-теңдікті сақтау жолдарын үйретеді.

Ұжым ішіндегі сенім мен өзара сыйластық та эмоционалды тұрақтылықтың кепілі болып табылады. Мұғалімдер арасындағы кәсіби ынтымақтастық, тәжірибе алмасу, бір-біріне қолдау көрсету кәсіби ортада жағымды атмосфера орнатады.

Стресті басқару және өзін-өзі дамыту.

Эмоционалды тұрақтылықты дамыту үшін мұғалім өз өмірінде келесі бағыттарға назар аударуы тиіс:

1. Жеке даму жоспарын құру және кәсіби мақсаттар қою.
2. Тұрақты өзін-өзі талдау және рефлексия жүргізу.
3. Уақытты тиімді басқару және демалысты дұрыс ұйымдастыру.
4. Кітап оқу, табиғатта серуендеу, жағымды хобби арқылы ішкі ресурсты толықтыру.

Мұғалім өз денсаулығы мен психологиялық жай-күйін күту арқылы оқушыларға да үлгі болады.

Қорытынды.

Педагогтардың эмоционалды тұрақтылығын арттыру – заманауи мектептегі психологиялық қызметтің басты міндеттерінің бірі. Эмоционалды тұрғыдан тұрақты мұғалім өз жұмысында тиімді, оқушылармен және әріптестерімен қарым-қатынасында теңгерімді, шығармашылыққа бейім болады.

Мектеп психологтары мен әкімшілік тарапынан көрсетілетін жүйелі қолдау, ұжым ішіндегі өзара түсіністік пен сенім мұғалімдердің кәсіби өрлеуіне ықпал етеді. Эмоционалды тұрақтылық – тек жеке қасиет емес, ол кәсіби шеберліктің де көрсеткіші.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» заңы. – Астана, 2020.
2. Қоянбаев Ж. Б., Қоянбаева Р. М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Немов Р. С. Психология: Учебник для педагогов. – Москва: Академия, 2020.
4. Қабдолова Т. Педагогтың кәсіби күйіп кету синдромы және оны алдын алу. – Алматы: Дарын, 2021.
5. Лазарев А. А. Психологическая устойчивость педагога. – Москва: Педагогика, 2018.
6. UNESCO. *Teacher Well-being and Mental Health in Education*. – Paris, 2022.
7. Керимбаева Ш. Эмоционалды интеллект және педагогика. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2022.

INCREASING STUDENTS' COGNITIVE ACTIVITY IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Zhanabayeva Gulnar Kubegenovna

"Dostyk" General Secondary School

Shardara district, Turkistan region, English language teacher

Түін

Мақалада шетел тілін үйрету барысында оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың маңызы қарастырылады. Автор оқу үдерісінде танымдық іс-әрекетті ынталандыратын педагогикалық жағдайлар мен әдістерді талдайды. Интерактивті технологиялар мен жобалық жұмыстарды қолданудың тиімділігі, сондай-ақ мотивация мен кері байланыстың рөлі сипатталады.

Резюме

В статье рассматривается значение познавательной активности учащихся при изучении иностранного языка. Автор анализирует педагогические условия и методы, способствующие развитию мыслительной деятельности, самостоятельности и интереса к обучению. Освещаются особенности применения интерактивных технологий, исследовательских заданий и проектной деятельности.

Делается акцент на роли мотивации, рефлексии и обратной связи как факторов повышения познавательной активности школьников.

Introduction.

The process of learning a foreign language is not limited to memorizing vocabulary and grammatical structures. It also involves the activation of students' cognitive abilities — their capacity to think, analyze, infer, and apply knowledge in communication. Cognitive activity plays a decisive role in the effectiveness of learning since it determines how deeply students process and internalize new material.

A modern approach to teaching foreign languages views students not as passive recipients of information but as active participants who construct their own understanding. Therefore, one of the key goals of language teachers is to create conditions that enhance learners' cognitive engagement.

The concept of cognitive activity.

Cognitive activity refers to the intellectual and emotional involvement of students in the learning process. It includes motivation to learn, independent problem-solving, curiosity, and the ability to transfer knowledge to new contexts. In the context of foreign language learning, cognitive activity manifests through active participation in discussions, analysis of linguistic patterns, reflection on meanings, and the ability to use language creatively.

Teachers can encourage such activity by designing lessons that are thought-provoking, problem-oriented, and relevant to real-life communication.

Factors influencing cognitive activity.

The development of students' cognitive activity depends on several key factors:

1. The teacher's ability to create a psychologically comfortable learning environment.
2. The use of teaching methods that promote inquiry and creativity.
3. The application of modern information and communication technologies.
4. The inclusion of tasks that stimulate critical and analytical thinking.

When these factors are balanced, students are more likely to take initiative, show curiosity, and participate actively in the learning process.

Interactive teaching methods.

Interactive methods play a vital role in activating students' cognitive processes. Pair and group discussions, debates, role-playing, and problem-solving activities promote meaningful communication and deeper understanding.

For example, **project-based learning** allows students to research topics, collect information, and present findings in English. This approach integrates language learning with research and collaboration, making the process both educational and engaging.

Another effective technique is **inquiry-based learning**, where students explore linguistic or cultural questions and formulate conclusions based on evidence. This not only develops their language skills but also their analytical thinking.

The role of motivation.

Motivation is the internal driving force that directs students' cognitive activity. Without it, even well-designed lessons may fail to achieve deep learning. Teachers should aim to nurture both **intrinsic motivation** (interest, enjoyment, self-development) and **extrinsic motivation** (grades, recognition, competition).

Practical strategies to support motivation include:

1. Setting clear and achievable goals.
2. Providing feedback that highlights progress and effort.
3. Using real-life tasks that connect language learning with students' personal interests.
4. Encouraging reflection on learning outcomes.

Motivated learners are more willing to engage in challenging tasks, make mistakes, and learn from them — essential conditions for cognitive growth.

Technology and cognitive engagement.

Digital tools can significantly enhance students' cognitive involvement. Interactive applications, online quizzes, virtual simulations, and multimedia presentations provide opportunities for self-paced learning and instant feedback.

Platforms such as Quizlet, Kahoot!, or Edmodo can be used to reinforce vocabulary, test comprehension, or organize collaborative projects. Listening to authentic materials, watching educational videos, and participating in online exchanges help learners connect classroom learning with authentic communication.

However, technology should serve as a means, not an end. Teachers must ensure that digital activities encourage thinking, creativity, and problem-solving rather than mechanical repetition.

Developing autonomy and reflection.

An essential component of cognitive development is **learner autonomy** — the ability to plan, monitor, and evaluate one's own learning. Reflection encourages students to analyze how they learn best and to take responsibility for their progress.

Teachers can support autonomy through:

1. Encouraging students to set personal learning goals.
2. Using self-assessment checklists.
3. Organizing reflective journals and portfolios.
4. Allowing students to choose tasks or topics based on their interests.

These practices transform the learning process from teacher-centered to learner-centered and increase both engagement and responsibility.

Challenges in promoting cognitive activity.

Despite its importance, fostering cognitive activity can be difficult due to:

1. Large class sizes limiting individual attention.
2. Traditional teaching methods that prioritize rote memorization.
3. Time constraints and overloaded curricula.
4. Lack of teacher training in interactive pedagogy.

To overcome these obstacles, professional development and methodological support are essential. Teachers should share best practices and collaborate in designing innovative lessons that prioritize active learning.

Conclusion.

Enhancing students' cognitive activity in foreign language learning requires a comprehensive approach that integrates motivation, technology, interaction, and reflection. Teachers play a central role in

creating a learning environment that challenges students intellectually while supporting their emotional well-being.

By engaging learners in meaningful tasks, encouraging curiosity, and promoting self-reflection, educators help them become independent and creative users of the foreign language. Ultimately, cognitive activity is not only a condition for successful language acquisition but also a foundation for lifelong learning.

List of References:

1. Brown H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. – Pearson Education, 2019.
2. Littlewood W. *Communicative Language Teaching: An Introduction*. – Cambridge University Press, 2020.
3. Nunan D. *Practical English Language Teaching*. – McGraw-Hill, 2018.
4. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. – Cambridge University Press, 2022.
5. Williams M., Burden R. *Psychology for Language Teachers*. – Cambridge University Press, 2020.
6. Dornyei Z., Ushioda E. *Teaching and Researching Motivation*. – Routledge, 2021.
7. Benson P. *Teaching and Researching Autonomy in Language Learning*. – Routledge, 2020.
8. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. – Pearson, 2020.
9. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Harvard University Press, 2018.
10. Ellis R. *Understanding Second Language Acquisition*. – Oxford University Press, 2019.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕР

Алишеров Гүлжамал Сұлтанқызы

Шымкент қаласы, №64 Ж. Аймауытов атындағы мектеп-гимназия

Бастауыш сынып мұғалімі

Түйін

В статье рассматриваются эффективные методы развития читательской грамотности у младших школьников. Автор анализирует психолого-педагогические основы формирования навыков осмысленного чтения, описывает стратегии работы с текстом, а также предлагает практические приемы, направленные на развитие понимания, анализа и интерпретации прочитанного. Приведены примеры заданий, методические рекомендации и результаты педагогического опыта.

Summary

This article explores effective methods for developing reading literacy in primary school students. The author analyzes the psychological and pedagogical foundations of meaningful reading, describes strategies for working with texts, and offers practical techniques aimed at improving comprehension, analysis, and interpretation. Examples of tasks, methodological recommendations, and outcomes of teaching practice are provided.

Кіріспе.

Білім беру жүйесінің жаңартылған мазмұны бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуға ерекше назар аударады. Оқу сауаттылығы – бұл оқушының мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, ой қорыту және өз пікірін білдіру қабілеті. Бұл дағдыны ерте жастан қалыптастыру – оқушының болашақтағы академиялық жетістігінің негізі. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тиімді әдістерді қолдану.

Оқу сауаттылығы ұғымының теориялық негіздері.
Оқу сауаттылығы ұғымы халықаралық деңгейде кеңінен зерттеліп келеді. PISA және PIRLS

сынды зерттеулерде бұл ұғым оқушының мәтінді түсіну, интерпретациялау және бағалау қабілеттерімен тығыз байланысты. Л.С. Выготский, Ж. Пиаже, А.Н. Леонтьев сынды ғалымдар оқу мен ойлаудың өзара байланысын дәлелдеп, оқу әрекетінің когнитивті дамуға әсерін негіздеген. Бастауыш сыныптағы оқу сауаттылығы – тек техникалық оқу емес, мағынаны түсіну мен оны қолдана білу дағдысы.

Бастауыш сыныптағы оқу сауаттылығын дамыту ерекшеліктері. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері мен психологиялық даму деңгейі оқу сауаттылығын қалыптастыруда ескерілуі тиіс. Бұл кезеңде балалардың тілдік қоры шектеулі, зейіні тұрақсыз, бірақ қызығушылығы жоғары болады. Сондықтан оқу тапсырмалары баланың жасына сай, қызықты әрі мағыналы болуы қажет. Мұғалім оқушының оқу дағдысын қалыптастырумен қатар, мәтінмен жұмыс істеу стратегияларын да үйретуі тиіс.

Тиімді әдістер мен тәсілдер. Оқу сауаттылығын дамытуда қолданылатын әдістер оқушының мәтінді түсіну, талдау және өз ойын білдіру қабілеттерін жетілдіруге бағытталуы керек. Мағынаны ажырату әдісі арқылы оқушылар мәтіндегі негізгі ойды анықтауға дағдыланады. Сұрақ қою стратегиясы мәтін мазмұнын терең түсінуге көмектеседі. Жоспар құру, визуализация, рөлдік ойындар, интерпретация және рефлексия әдістері оқушының мәтінмен жұмыс істеу дағдысын жан-жақты дамытады. Бұл әдістерді жүйелі қолдану арқылы оқушылардың оқу әрекетіне деген қызығушылығы артады.

Мәтінмен жұмыс түрлері. Мәтінмен жұмыс барысында оқушылар мәтінді алдын ала болжау, негізгі және қосымша ақпаратты ажырату, кейіпкерлердің әрекетін бағалау, автордың көзқарасын анықтау, мәтінге қатысты өз пікірін білдіру сияқты әрекеттерді орындайды. Сонымен қатар, мәтін мазмұны бойынша шығармашылық тапсырмалар орындау арқылы оқушылардың тіл байлығы мен ойлау қабілеті дамиды.

Практикалық тапсырмалар үлгілері. Оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тапсырмалар оқушылардың мәтінді түсіну және өз ойын білдіру дағдысын жетілдіреді. Мысалы, оқушыларға мәтіннің тақырыбын анықтау, кейіпкердің әрекетін бағалау, мәтінге басқа аяқталу нұсқасын ұсыну, сурет бойынша әңгіме құрастыру, мәтіннен негізгі ойды табу, автордың көзқарасын анықтау және мәтінге байланысты өз пікірін дәлелдеу сияқты тапсырмалар ұсынылады. Бұл тапсырмалар оқушылардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін және тілдік дағдыларын дамытады.

Бағалау және кері байланыс. Оқу сауаттылығын бағалау қалыптастырушы және жиынтық бағалау арқылы жүзеге асады. Мұғалім оқушының мәтінді түсіну деңгейін, ойлау тереңдігін, логикалық байланыс орнату қабілетін және өз ойын жеткізу шеберлігін ескеруі тиіс. Кері байланыс арқылы оқушы өз жетістігін бағалап, келесі оқу мақсаттарын нақтылай алады. Сонымен қатар, өзін-өзі бағалау мен өзара бағалау да оқу процесінің белсенділігін арттырады.

Педагогикалық тәжірибе нәтижелері. Автордың педагогикалық тәжірибесінде бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған жүйелі жұмыс нәтижесінде бірқатар оң өзгерістер байқалды. Атап айтқанда, оқушылардың мәтінді түсіну деңгейі артты, сөйлеу және жазу дағдылары жақсарды, оқуға деген қызығушылық күшейді, шығармашылық тапсырмаларды орындау сапасы жоғарылады, сондай-ақ оқушылардың өзіндік ойлау қабілеті дамыды. Бұл нәтижелер тиімді әдістерді жүйелі қолданудың маңыздылығын дәлелдейді.

Қорытынды.

Оқу сауаттылығын бастауыш сыныптан бастап дамыту – оқушының білім алу жолындағы табысты қадамы. Тиімді әдістер мен жүйелі жұмыс арқылы оқушылардың мәтінмен жұмыс істеу қабілеті, сыни ойлауы және тілдік дамуы қалыптасады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен

әдістемелік қолдауы – бұл үдерістің негізгі қозғаушы күші. Сондықтан оқу сауаттылығын дамыту – тек пән мұғалімінің емес, бүкіл білім беру жүйесінің ортақ міндеті.

Әдебиеттер:

1. БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. «Бастауыш сынып білім алушыларының оқу сауаттылығын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар» – Астана, 2023
2. Мыңбай Ұ.Қ. «Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамыту жолдары» – e-nauka.kz, 2025
3. Байтұрсынова Ә.И. «Бастауыш сыныпта оқу сауаттылығын дамытуға арналған тиімді әдістер» – ust.kz, 2025
4. Выготский Л.С. «Ойлау және сөйлеу» – М.: Педагогика, 1982
5. Пиаже Ж. «Баланың ақыл-ойының дамуы» – Алматы: Мектеп, 2000
6. OECD. PISA Reading Literacy Framework – 2022
7. PIRLS International Study – 2021
8. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. «Оқу сауаттылығын дамыту бойынша ұлттық бағдарлама» – 2024
9. Bilimland.kz – Оқу сауаттылығына арналған цифрлық ресурстар

ОЙЫН АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ МЕН БІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Досмаханбетова Ұлжан Әбдіқадірқызы

Шымкент қаласы, №64 Ж.Аймауытов атындағы мектеп-гимназиясының
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается роль дидактических игр в процессе формирования математических знаний и умений у младших школьников. Автор подчеркивает значимость игровой деятельности как эффективного метода активизации познавательной активности и развития логического мышления детей. Описываются различные виды математических игр, их структура и педагогические функции. Приведены примеры практического применения игр на уроках математики, способствующих повышению мотивации, самостоятельности и прочности усвоения учебного материала.

Summary

The article explores the role of didactic games in developing mathematical knowledge and skills among primary school students. The author emphasizes the importance of play-based learning as an effective method to enhance cognitive activity and logical thinking. Various types of mathematical games, their structure, and pedagogical functions are described. Practical examples are provided to demonstrate how games can improve motivation, independence, and retention of mathematical concepts in the classroom.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде бастауыш мектеп оқушыларының математикалық білімін қалыптастыру үдерісі жаңа әдістемелік тәсілдерді қажет етеді. Соның ішінде ойын арқылы оқыту – оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың, білімді саналы меңгерудің ең тиімді құралдарының бірі болып табылады. Баланың табиғатына тән ойын әрекеті оқу процесіне енгізілгенде, ол оқу еңбегіне қызығушылықпен қатысады, жаңа ұғымдар мен амалдарды тез әрі берік меңгереді.

Бастауыш сыныпта математика пәні оқушылардың логикалық ойлауын, зейінін, есте сақтау қабілетін, салыстыру мен талдау дағдыларын дамытады. Осы қасиеттерді тиімді қалыптастыру үшін мұғалім әр сабақта баланың жас ерекшелігі мен таным деңгейіне сай ойын элементтерін қолданғаны жөн.

Ойын арқылы оқытудың педагогикалық негіздері.

Ойын әрекеті баланың дамуындағы табиғи және жетекші қызметтердің бірі. Психологтар Л.С.Выготский, Д.Б.Эльконин, Ж.Пиаже еңбектерінде ойын баланың тұлғалық қалыптасуына,

ой-санасының жетілуіне ерекше ықпал ететіні дәлелденген. Ойын барысында бала қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынасқа түседі, жаңа білім алады, оны тәжірибеде қолдануға дағдыланады.

Математикалық білімді ойын арқылы меңгерту – оқушының белсенді әрекетіне, ізденісіне және шығармашылық қабілетіне негізделеді. Мұғалімнің міндеті – сабақтың мақсатына сай ойын түрін дұрыс таңдау және оны оқу мазмұнымен шебер байланыстыру.

Математикалық ойындардың түрлері мен ерекшеліктері. Бастауыш мектеп тәжірибесінде қолданылатын математикалық ойындарды бірнеше топқа бөлуге болады:

1. Дидактикалық ойындар – оқу мақсаттарын тікелей көздейтін, нақты білім мен білік қалыптастыруға бағытталған ойындар.
2. Қозғалыс ойындары – физикалық белсенділікті арттырып, логикалық тапсырмалармен ұштастыратын әрекеттер.
3. Рөлдік ойындар – оқушылардың ойлау және сөйлеу қабілетін дамытып, өмірлік жағдайларды модельдейді.
4. Интерактивті және цифрлық ойындар – қазіргі заман талабына сай компьютерлік және мультимедиялық құралдар арқылы ұйымдастырылатын сабақ элементтері.

Мысалы, «Кім тез табады», «Сандар тізбегі», «Математикалық эстафета», «Қызықты есептер әлемі» сияқты ойындар оқушылардың математикалық ойлауын дамыта отырып, пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Ойын арқылы математикалық білім мен білікті қалыптастыру әдістері. Ойын арқылы оқытудың тиімділігін арттыру үшін келесі әдістемелік тәсілдерді қолдануға болады:

1. Сабақтың мақсатына сай логикалық тапсырмалар мен жұмбақтарды енгізу.
2. Оқушыларды жұппен немесе топпен жұмыс істеуге үйрету.
3. Әр тапсырманы баланың жетістігімен байланыстырып, жетістік жағдайын жасау.
4. Деңгейлік ойын тапсырмалары арқылы оқушылардың қабілетіне қарай жұмыс ұйымдастыру.
5. АКТ құралдарын пайдаланып, интерактивті ойын сабақтарын өткізу.

Мысалы, 2-сыныпта «Ондықтар мен бірліктер» тақырыбын бекіту кезінде «Сандар пойызы» ойынын қолдануға болады. Мұнда әр оқушы белгілі бір санды білдіретін карточканы ұстап, дұрыс тізбекті құрастыруы тиіс. Бұл әрекет арқылы балалар разрядтық құрамды меңгереді және топпен жұмыс жасауға үйренеді.

Ойынның тәрбиелік және дамытушылық маңызы. Математикалық ойын тек білім беруші құрал ғана емес, сонымен қатар оқушының жеке тұлғасын жан-жақты дамытудың тиімді тетігі. Ойын барысында балада жауапкершілік, тәртіп, шыдамдылық және ерік-жігер қасиеттері қалыптасады. Сонымен қатар, топтық ойындар өзара көмек көрсетуге, сыйластыққа және бірлескен нәтижеге жетуге баулиды.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, ойын жағымды эмоциялар тудырып, оқушының өзін-өзі сенімді сезінуіне ықпал етеді. Математикалық ойында жетістікке жеткен бала оқу процесіне белсене қатысып, жаңа білімге құштарлық танытады.

Мұғалімнің рөлі және ойын сабақтарын ұйымдастыру. Ойын технологиясын тиімді пайдалану мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Мұғалім әр ойынның мақсатын нақты анықтап, оны оқу бағдарламасының мазмұнымен байланыстыруы қажет. Сонымен қатар, ойынның мазмұны мен ережесі оқушылардың жас ерекшелігіне сай болуы шарт.

Ойын барысында мұғалім тек ұйымдастырушы емес, сонымен қатар бағыттаушы және бақылаушы рөлін атқарады. Ол оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың әрекеттерін қадағалап, қажетті жерде көмек көрсетеді.

Қорытынды.

Ойын арқылы математикалық білім мен білікті қалыптастыру – бастауыш сынып мұғалімінің шығармашылық ізденісін, әдістемелік шеберлігін талап ететін күрделі, бірақ нәтижелі процесс. Ойын баланың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, математикалық ұғымдарды терең және берік меңгеруге мүмкіндік береді.

Дидактикалық ойындарды жүйелі және мақсатты түрде қолдану арқылы мұғалім әр оқушының қабілетін ашып, сабақта жағымды эмоционалдық ахуал қалыптастырады. Нәтижесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, логикалық ойлауы, зейіні мен есте сақтау қабілеті дамиды.

Әдебиеттер:

1. Әбілқасымов А.Е. Бастауыш мектепте оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Қараев Ж.А. Оқытудың жаңа технологиялары. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Жұмабаева Ә. Бастауыш сыныпта ойын арқылы оқыту әдістемесі. – Шымкент, 2021.
4. Елканова Н. Қызықты математика. – Алматы: Білім, 2018.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Педагогика, 2016.
6. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Просвещение, 2019.
7. Мектептегі математика журналы. №4, 2023.
8. Нұрсейітова Г. Математиканы оқытудың инновациялық әдістері. – Түркістан: ХҚТУ, 2022.
9. Құрманова Ш. Математика сабағында ойын технологиясын қолдану. – Қарағанды, 2020.
10. Құдайбергенова Д. Қазіргі бастауыш білім беру жүйесі. – Астана: НЗМ баспасы, 2021.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ САРАЛАП ЖӘНЕ ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚЫТУ ТӘСІЛДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Алсейтова Шарбану Балтабайқызы

Шымкент қаласы, Ж.Аймауытов атындағы №64 мектеп-гимназиясы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности дифференцированного и уровневого подходов в обучении казахскому языку. Автор анализирует методические принципы, цели и преимущества этих технологий, а также их влияние на развитие языковых компетенций учащихся. Приводятся примеры заданий, формы организации учебного процесса и результаты практического применения в школьной среде.

Summary

This article explores the features of differentiated and leveled teaching methods in Kazakh language instruction. The author analyzes methodological principles, goals, and advantages of these approaches, as well as their impact on students' language competencies. Examples of tasks, instructional formats, and outcomes of practical implementation in the school context are provided.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқытудың мазмұны мен әдістері оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге бағытталып отыр. Бұл тұрғыда саралап және деңгейлеп оқыту тәсілдері қазақ тілін үйретуде тиімді педагогикалық технология ретінде кеңінен қолданылуда. Әрбір оқушының қабілеті, қызығушылығы, білім деңгейі әртүрлі болғандықтан, бірізді оқыту тәсілдері барлық оқушының қажеттілігін қанағаттандыра алмайды. Сондықтан оқытуды даралау, саралау және деңгейлеп ұйымдастыру – білім сапасын арттырудың маңызды жолы.

Саралап**және****деңгейлеп****оқыту****ұғымы.**

Саралап оқыту – бұл оқушылардың білім деңгейіне, оқу қарқынына, қабылдау ерекшеліктеріне қарай тапсырмаларды түрлендіріп ұсыну. Бұл тәсілде мұғалім оқушының мүмкіндігін ескере отырып, оқу материалын әртүрлі формада береді. Ал деңгейлеп оқыту – оқушыларды білім

деңгейіне қарай бірнеше топқа бөліп, әр топқа сәйкес тапсырмалар мен оқу мақсаттарын ұсыну. Бұл тәсілде оқушылардың танымдық белсенділігі мен дербестігі артады.

Теориялық

негіздері.

Саралап және деңгейлеп оқыту технологиясының негізін профессор Ж.Қараевтың еңбектерінен көруге болады. Ол оқытуды үш негізгі деңгейге бөлуді ұсынған: репродуктивті, алгоритмдік және шығармашылық. Бұл модель оқушылардың ойлау қабілетін, тілдік дағдыларын және функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған. Сонымен қатар, оқушылардың өз бетімен жұмыс істеуіне, ізденуіне және жауапкершілік алуына мүмкіндік береді.

Қазақ

тілін

үйретудегі

тиімділігі.

Қазақ тілін үйретуде бұл тәсілдердің тиімділігі бірнеше бағытта байқалады. Біріншіден, оқушылардың оқу мотивациясы артады, себебі тапсырмалар олардың деңгейіне сай беріледі. Екіншіден, тілдік дағдылар жүйелі қалыптасады: тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу әрекеттері кешенді түрде дамиды. Үшіншіден, оқушылардың өзіндік ойлау қабілеті мен шығармашылығы жетіледі.

Оқытуды

ұйымдастыру

жолдары.

Сабақта саралап және деңгейлеп оқытуды ұйымдастыру үшін мұғалім алдымен оқушылардың білім деңгейін анықтайды. Диагностикалық тапсырмалар, бақылау жұмыстары, ауызша сұхбаттар арқылы оқушының мүмкіндігі бағаланады. Содан кейін оқу мақсаттары мен тапсырмалар үш деңгейде ұсынылады: базалық, орташа және жоғары. Мысалы, бір мәтін бойынша кейбір оқушыларға негізгі ақпаратты табу тапсырылса, басқаларына мәтінді талдау, пікір білдіру немесе шығармашылық жұмыс орындау ұсынылады.

Практикалық

тапсырмалар

үлгілері.

Практикалық тапсырмалар ретінде қазақ тілі сабағында келесі үлгілер қолданылады: мәтіннің мазмұнын түсіндіру, сөйлем құрау, сөз тіркестерін қолдану, диалог құру, эссе жазу, грамматикалық ережелерді қолдану, мәтінге сұрақтар құрастыру, рөлдік ойындар ұйымдастыру. Бұл тапсырмалар оқушылардың тілдік әрекетін белсендіреді және оқу процесін қызықты етеді.

Бағалау

ерекшеліктері.

Саралап және деңгейлеп оқытуда бағалау да ерекшеленеді. Мұғалім қалыптастырушы бағалау арқылы оқушының жетістігін, ілгерілеуін және белсенділігін ескереді. Бағалау критерийлері нақты, түсінікті және оқушыға бағытталған болуы тиіс. Сонымен қатар, өзін-өзі бағалау мен өзара бағалау әдістері де қолданылады.

Педагогикалық

тәжірибе

нәтижелері.

Автордың тәжірибесінде бұл тәсілдер қазақ тілін үйретуде оң нәтиже берген. Оқушылардың тілдік белсенділігі артты, сабаққа қызығушылығы күшейді, жазба жұмыстарының сапасы жақсарды, сөйлеу мәдениеті қалыптасты. Мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық нығайып, оқу процесі тұлғалық бағытта ұйымдастырылды.

Қорытынды.

Саралап және деңгейлеп оқыту тәсілдері қазақ тілін үйретуде оқушының жеке ерекшелігін ескеруге, білім сапасын арттыруға және тілдік құзыреттілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер мұғалімнің кәсіби шеберлігін талап етеді және оқу процесін тиімді ұйымдастыруға жол ашады. Сондықтан қазіргі заманғы білім беру жүйесінде бұл технологиялар кеңінен қолданылуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Қараев Ж.А. «Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясы» – Алматы, 2001
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. «Қазақ тілін оқыту әдістемесі бойынша әдістемелік ұсынымдар» – Астана, 2023
3. Ust.kz. «Саралап оқыту әдістері» – 2024
4. Infourok.kz. «Қазақ тілі сабағында деңгейлеп оқыту технологиясын қолдану» – 2025
5. Plani.kz. «Қазақ тіліне үйретуде деңгейлеп саралап оқытудың тиімділігі» – 2025
6. Әбдіғалиева Г. «Қазақ тілін оқытуда дифференциация тәсілдері» – Білім, 2022

7. OECD. «Differentiated Instruction in Language Learning» – 2021
8. Bilimland.kz – Қазақ тіліне арналған цифрлық ресурстар
9. Мұғалімдерге арналған әдістемелік құралдар – Шымкент қаласы білім басқармасы, 2024

ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗДЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ: ОҚУШЫНЫҢ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЖАСАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Мусирова Гүлжахан Шералиевна

Шымкент қаласы, Ж.Аймауытов атындағы №64 мектеп-гимназиясы
Тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методы работы с историческими источниками в школьном курсе истории с целью развития аналитических и интерпретационных навыков учащихся. Автор анализирует педагогические подходы, виды источников, этапы анализа и интерпретации, а также предлагает практические задания и методические рекомендации. Особое внимание уделяется формированию критического мышления и исследовательской культуры школьников.

Summary

This article explores methods of working with historical sources in the school history curriculum to develop students' analytical and interpretive skills. The author analyzes pedagogical approaches, types of sources, stages of analysis and interpretation, and offers practical tasks and methodological recommendations. Special attention is given to fostering critical thinking and a culture of inquiry among students.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тарихи білімді тек жаттап алу емес, оны түсіну, талдау және өз көзқарасын білдіру қабілетін дамыту маңызды міндеттердің бірі болып отыр. Бұл мақсатқа жетудің тиімді жолдарының бірі – тарихи дереккөздермен жұмыс істеу. Тарихи дереккөздермен жұмыс істеу арқылы оқушылардың сыни ойлау, талдау және интерпретация жасау дағдылары қалыптасады. Мұндай жұмыс оқушыны зерттеуші тұлға ретінде дамытып, тарихи оқиғаларға терең көзқараспен қарауға үйретеді.

Тарихи дереккөздердің ұғымы және түрлері.

Тарихи дереккөз – бұл өткен оқиғалар туралы мәлімет беретін жазбаша, ауызша, заттай немесе визуалды материалдар. Олар бірнеше топқа бөлінеді: жазбаша дереккөздер (мемлекеттік құжаттар, хаттар, күнделіктер, хроникалар), ауызша дереккөздер (аңыздар, шежірелер, куәгерлердің естеліктері), заттай дереккөздер (археологиялық жәдігерлер, тұрмыстық бұйымдар), бейнелік дереккөздер (суреттер, фотосуреттер, карталар, кинохроника). Әр дереккөздің өзіндік ерекшелігі мен танымдық құндылығы бар. Мұғалім осы ерекшеліктерді ескере отырып, оқушыларға дерекпен жұмыс істеудің әдіс-тәсілдерін үйретуі қажет.

Дереккөздермен жұмыс істеудің кезеңдері.

Оқушылардың дереккөзбен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру үшін келесі кезеңдер ұсынылады: дереккөзді таныстыру және контексті анықтау (уақыты, авторы, мақсаты); мазмұнын талдау (негізгі ақпаратты табу, терминдерді түсіну); интерпретация жасау (дереккөздің мағынасын ашу, авторлық ұстанымды анықтау); салыстыру (басқа дереккөздермен немесе оқулықпен салыстыру); қорытынды жасау (оқушының өзіндік пікірін қалыптастыру). Бұл кезеңдер оқушының тарихи ойлауын дамытып, дереккөзге сыни тұрғыдан қарауға үйретеді.

Талдау және интерпретация дағдыларын дамыту әдістері.

Оқушылардың талдау және интерпретация жасау дағдыларын дамыту үшін келесі әдістер тиімді: «Кім? Қашан? Қайда? Не үшін?» сұрақтары арқылы дерекке құрылымдық талдау жасау; Венн диаграммасы арқылы дереккөздерді салыстыру; «Автордың көзқарасы қандай?» тапсырмасы арқылы интерпретация жасау; «Дереккөзге сенуге бола ма?» сұрағы арқылы сыни

ойлау қалыптастыру; рөлдік ойындар мен пікірталастар арқылы дерекке негізделген дәлел келтіру. Бұл әдістер оқушылардың тарихи дерекпен жұмыс істеу қабілетін арттырып, зерттеушілік дағдыны дамытады.

Практикалық

тапсырмалар

үлгілері.

Оқушылардың тарихи дереккөздермен жұмыс істеу дағдыларын дамыту мақсатында сабақ барысында түрлі мазмұндағы тапсырмалар ұсынылады. Мысалы, оқушыға хат мәтіні беріліп, оның авторын және жазылу мақсатын анықтау ұсынылады. Бұл тапсырма дереккөздің контекстін түсінуге, авторлық ұстанымды тануға бағытталады. Сонымен қатар, екі дереккөзді салыстыру арқылы оқушылар олардың мазмұндық ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтайды, бұл тарихи оқиғаларға әртүрлі көзқараспен қарауға үйретеді. Археологиялық заттың сипаттамасын талдау арқылы оқушы оның қандай тарихи кезеңге жататынын болжауға тырысады. Бұл тапсырма заттай дереккөзбен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады. Тарихи суретке қарап, оқиғаның мазмұнын әңгімелеу тапсырмасы визуалды дереккөзді түсінуге, оқиғаны елестетуге және тарихи контексті құруға көмектеседі. Дереккөз негізінде өз көзқарасын білдіру және оны дәлелдеу оқушының интерпретация жасау қабілетін дамытады. Бұл тапсырмада оқушы дерекке сүйене отырып, өз пікірін логикалық тұрғыда негіздейді. Сонымен қатар, дереккөздегі ақпараттың сенімділігін бағалау арқылы оқушы дереккөздің шынайылығын, авторлық бейтараптылығын және тарихи дәлдігін талдайды. Мәтіннен негізгі идеяны бөліп, қысқаша мазмұнын жазу тапсырмасы оқушының ақпаратты іріктеу, жалпылау және нақтылау дағдыларын жетілдіреді.

Бағалау

және

кері

байланыс.

Дереккөздермен жұмыс істеу барысында оқушылардың дағдыларын бағалау үшін қалыптастырушы бағалау әдістері қолданылады. Бағалау критерийлері нақты, өлшенетін және оқушының әрекетіне бағытталған болуы тиіс. Сонымен қатар, өзін-өзі бағалау, жұптық және топтық бағалау әдістері де тиімді. Кері байланыс арқылы оқушы өз жетістігін көріп, келесі қадамдарын жоспарлай алады.

Педагогикалық

тәжірибе

нәтижелері.

Автордың тәжірибесінде тарихи дереккөздермен жұмыс істеу сабақтарында оқушылардың қызығушылығы артқаны, талдау және интерпретация жасау қабілеттері дамығаны байқалды. Оқушылар өз пікірін дәлелдеп айтуға, тарихи оқиғаларға сыни көзқараспен қарауға дағдыланды. Сонымен қатар, оқушылардың жазбаша және ауызша сөйлеу дағдылары, логикалық ойлау қабілеті жақсарды.

Қорытынды.

Тарихи дереккөздермен жұмыс істеу – оқушының тарихи санасын, зерттеушілік қабілетін және сыни ойлауын дамытудың тиімді құралы. Бұл бағыттағы жұмыс жүйелі, мақсатты және әдістемелік тұрғыдан негізделген болуы тиіс. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен шығармашылығы, оқушылардың белсенділігі мен ынтасы – бұл үдерістің табысты болуына ықпал ететін негізгі факторлар. Сондықтан тарихи дереккөздермен жұмыс істеу әдістерін оқу үдерісіне кеңінен енгізу – қазіргі заман тарих пәнінің басты міндеттерінің бірі.

Әдебиеттер:

1. Койлыбаев Б. «Қазақстан тарихы сабақтарында дереккөздермен жұмыс» – portalrasvitie.ru, 2024
2. Тарих пәнінде деректерді талдау және қолдану әдістері – ust.kz, 2024
3. Назарбаев Зияткерлік мектептері. «Тарихи концептілер негізінде оқушылардың зерттеу дағдыларын дамыту» – forum.cer.nis.edu.kz, 2023
4. Әбіл Е. «Тарихи дереккөздермен жұмыс істеу әдістемесі» – Алматы: Payan, 2020
5. Wineburg S. «Historical Thinking and Other Unnatural Acts» – Temple University Press, 2001
6. Левандовский Я. «Методика преподавания истории» – М.: Просвещение, 2019
7. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. «Жалпы білім беретін мектептерге арналған тарих пәні бойынша әдістемелік нұсқаулық» – Астана, 2024

ПАТРИОТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ

Кайбекова Жанат Каныбековна

Шымкент қаласы, Ж.Аймауытов атындағы №64 мектеп-гимназиясы
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются современные подходы к формированию патриотического и экологического воспитания младших школьников. Автор подчеркивает важность интеграции национальных и экологических ценностей в образовательный процесс. Освещаются методы, способствующие развитию у детей любви к Родине, уважению к культурному наследию и ответственному отношению к природе.

Summary

The article discusses modern approaches to fostering patriotic and environmental education among primary school students. The author emphasizes the integration of national and ecological values into the educational process. Various methods are presented to cultivate children's love for their homeland, respect for cultural heritage, and a responsible attitude toward nature.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, елін сүйетін, қоршаған ортаға қамқор азамат тәрбиелеу. Бастауыш буын осы бағыттағы тәрбиенің негізін қалайды. Оқушы бойында патриоттық сезімді қалыптастыру мен экологиялық мәдениетті дамыту – қоғамның тұрақты дамуының маңызды алғышарты.

Патриоттық және экологиялық тәрбие өзара тығыз байланысты. Табиғатты сүю, туған жердің байлығын бағалау, ел тарихына құрметпен қарау – патриоттық тәрбиенің ажырамас бөлігі. Сондықтан мұғалім оқу процесінде осы екі бағытты ұштастыра отырып, оқушының дүниетанымын кеңейтеді.

Патриоттық тәрбиенің мазмұны мен ерекшелігі.

Патриоттық тәрбие – бұл оқушылардың өз еліне сүйіспеншілігін, Отан алдындағы жауапкершілігін және азаматтық ұстанымын қалыптастыру процесі. Бастауыш сыныптағы патриоттық тәрбие мазмұны туған жер тарихын білуге, ұлттық құндылықтарды құрметтеуге және мемлекеттік рәміздерді қадірлеуге бағытталады.

Мұғалімдер бұл бағытта халық ауыз әдебиеті үлгілерін, батырлар жырын, аңыз-әңгімелерді және тарихи тұлғалар өмірін оқыту арқылы оқушылардың елжандылық сезімін дамытады. Сонымен қатар мектептегі мерекелік шаралар, патриоттық әндер мен шығармашылық байқаулар балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Патриоттық тәрбиенің басты қағидаларының бірі – жеке тұлғаның тәжірибелік іс-әрекеті арқылы елге деген сүйіспеншілікті ояту. Мысалы, «Менің Отаным – Қазақстан» тақырыбында эссе жазу, туған өлкенің мәдени ескерткіштері мен табиғи нысандарына экскурсия ұйымдастыру балалардың туған жерге деген сүйіспеншілігін арттырады.

Экологиялық тәрбиенің мәні және бағыттары.

Экологиялық тәрбие – табиғатты қорғау, экологиялық сауаттылықты арттыру және тұрақты даму идеяларын түсіндіру жүйесі. Қазіргі таңда экологиялық мәселелердің көбеюі бұл тәрбиенің өзектілігін күшейтті.

Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық мәдениетті қалыптастырудың негізгі бағыттары мыналар:

1. Табиғатқа ұқыпты қарау әдетін қалыптастыру.
2. Қоршаған ортаға байланысты ғылыми түсініктер беру.
3. Табиғатты аялау іс-шараларына белсенді қатыстыру.
4. Мектеп пен отбасы арасындағы экологиялық ынтымақтастық орнату.

Мысалы, «Таза сынып», «Жас эколог», «Ағаш отырғызу күні» сияқты іс-шаралар оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін оятады. Оқушылар мектеп ауласын

көгалдандыру, қалдықтарды сұрыптау, жануарлар әлемін қорғау жобаларына қатысу арқылы экологиялық жауапкершілікті сезінеді.

Патриоттық және экологиялық тәрбиенің интеграциясы.

Қазіргі педагогикалық тәжірибеде патриоттық және экологиялық бағыттарды біріктіріп оқыту оқушылардың дүниетанымын байытады. Мұндай интеграция туған жердің табиғи байлығын құрметтеуге, елдің экологиялық қауіпсіздігіне үлес қосуға баулиды.

Мысалы, «Менің туған өлкем – менің мақтанышым» атты сабақтарда мұғалімдер балаларға туған жер табиғатының сұлулығын көрсетіп қана қоймай, оны қорғау қажеттігін түсіндіреді. Мұндай сабақтарда жергілікті флора мен фаунаны зерттеу, картамен жұмыс істеу, туған өлке туралы деректер жинау сияқты әрекеттер оқушылардың зерттеушілік және танымдық белсенділігін арттырады.

Сондай-ақ, экологиялық жобаларды патриоттық мазмұнмен толықтыру тиімді. Мысалы, «Туған жердің экологиясын сақтайық» атты сыныптық жоба арқылы балалар туған жерге қамқор болу – елге қызмет етудің бір түрі екенін түсінеді.

Мұғалімнің рөлі мен әдістемелік тәсілдер.

Патриоттық және экологиялық тәрбиенің нәтижелі болуы мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне байланысты. Мұғалім оқу процесінде келесі әдістемелік тәсілдерді қолдана алады:

1. Проблемалық сұрақтар қою арқылы оқушыны ойлануға жетелеу.
2. Топтық зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру.
3. Жобалық оқыту әдісін қолдану.
4. Ойын және тәжірибелік тапсырмалар арқылы танымдық белсенділікті арттыру.
5. АКТ және мультимедиа құралдарын пайдалану.

Бұл тәсілдер оқушының шығармашылық әлеуетін дамыта отырып, тәрбиенің мазмұнын өмірмен байланыстырады.

Қорытынды.

Патриоттық және экологиялық тәрбиені жаңаша ұйымдастыру – қазіргі білім берудің басты міндеттерінің бірі. Бұл екі бағытты біртұтас жүйеде қарастыру оқушылардың азаматтық ұстанымын қалыптастырып, табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырады.

Бастауыш сыныптан бастап экологиялық және патриоттық құндылықтарды қалыптастыру арқылы мұғалім ұлттық рухы биік, табиғатты аялаушы тұлға тәрбиелейді. Сондықтан әрбір ұстаз өз тәжірибесінде осы бағыттардың жаңашыл әдістерін енгізіп, оқушылардың бойында елжандылық пен жауапкершілікті қатар дамытуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
2. Әбілқасымов А.Е. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Сапарбаев А. Патриоттық тәрбие негіздері. – Шымкент, 2019.
4. Құдайбергенова К. Экологиялық білім мен тәрбие беру. – Алматы: Білім, 2021.
5. Білім және инновация журналы. №3, 2022.
6. UNESCO. Environmental Education for Sustainable Development. – Paris, 2020.
7. Мұстафина Г. Бастауыш сыныпта экологиялық жобалау. – Нұр-Сұлтан, 2021.
8. Тұрғынбаева Б. Тұлғаны дамытудағы тәрбие технологиялары. – Алматы: Білім, 2019.
9. Ермекова С. Азаматтық және патриоттық тәрбие әдістемесі. – Түркістан, 2020.
10. ҚР БҒМ. Бастауыш білім мазмұнының тұжырымдамасы. – Астана, 2023.

МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДИАГНОСТИКАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІН ПАЙДАЛАНУ

Бейсебаева Перизат Сарсенбаевна

Шымкент қаласы, “№88 жалпы орта білім беретін мектебі” ШЖҚММК педагог-психологы

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты организации психологической диагностики в общеобразовательной школе. Автор анализирует методы выявления индивидуальных психологических особенностей учащихся, этапы проведения диагностики и способы интерпретации полученных данных. Особое внимание уделяется применению результатов диагностики в учебно-воспитательном процессе: построению индивидуальных образовательных траекторий, оказанию психолого-педагогической поддержки, работе с родителями и педагогами, а также сопровождению учащихся с трудностями в обучении и поведении. Статья подчеркивает важность этических норм и конфиденциальности в работе школьного психолога.

Summary

This article explores both theoretical and practical aspects of organizing psychological diagnostics in general education schools. The author examines methods for identifying students' individual psychological characteristics, stages of conducting diagnostics, and approaches to interpreting the results. Special emphasis is placed on the application of diagnostic findings in the educational process: designing personalized learning trajectories, providing psychological and pedagogical support, collaborating with parents and teachers, and working with students facing academic or behavioral challenges. The article also highlights the importance of ethical standards and confidentiality in the work of school psychologists.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тұлғалық дамуына, психологиялық жай-күйіне және әлеуметтену деңгейіне ерекше назар аударылады. Бұл бағытта мектеп психологының рөлі айрықша. Психологиялық диагностика – оқушының ішкі әлемін, мінез-құлқын, танымдық процестерін және эмоционалдық жағдайын зерттеуге мүмкіндік беретін маңызды құрал. Диагностикалық мәліметтер оқу-тәрбие процесін жекешелендіруге, оқушының қажеттіліктеріне сай қолдау көрсетуге негіз болады. Сондықтан мектептегі психологиялық диагностиканы жүйелі түрде ұйымдастыру – сапалы білім мен тәрбиенің кепілі.

Психологиялық диагностиканың теориялық негіздері.

Психологиялық диагностика – бұл адамның психикалық ерекшеліктерін, даму деңгейін, қабілеттерін, мінез-құлқын ғылыми әдістер арқылы зерттейтін үдеріс. Ол психология ғылымының маңызды саласы ретінде жеке тұлғаның даму динамикасын, әлеуетін және қиындықтарын анықтауға бағытталған. Мектеп жағдайында диагностика оқушының оқу үлгеріміне, тәртібіне, қарым-қатынас ерекшеліктеріне тікелей әсер ететін факторларды анықтауға көмектеседі. Диагностиканың негізгі қағидаттарына сенімділік, валидтілік, жүйелілік, құпиялық және этикалық нормаларды сақтау жатады.

Мектептегі психологиялық диагностиканың түрлері мен әдістері.

Мектеп психологы диагностиканың бірнеше түрін қолданады: тұлғалық, когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік диагностика. Тұлғалық диагностика арқылы оқушының мінез-құлқы, өзін-өзі бағалауы, мотивациясы зерттеледі. Когнитивтік диагностика зейін, есте сақтау, ойлау, қабылдау сияқты танымдық процестерді бағалауға бағытталады. Эмоционалдық диагностика оқушының көңіл-күйін, уайымын, күйзеліс деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Ал әлеуметтік диагностика сыныптағы қарым-қатынас, оқушының ұжымдағы орны, достық байланыстарын зерттейді. Бұл мақсатта сауалнама, психологиялық тест, бақылау, әңгімелесу, социометрия сияқты әдістер қолданылады.

Диагностикалық жұмысты ұйымдастырудың кезеңдері.

Психологиялық диагностиканы ұйымдастыру бірнеше кезеңнен тұрады. Бірінші кезең – дайындық. Бұл кезеңде мақсаттар айқындалып, әдістемелер таңдалады, ата-аналар мен

мұғалімдерден келісім алынады. Екінші кезең – диагностикалық зерттеу жүргізу. Мұнда оқушылармен жеке немесе топтық жұмыс жүргізіледі. Үшінші кезең – алынған мәліметтерді өңдеу және талдау. Бұл кезеңде нәтижелер салыстырмалы түрде қарастырылып, әр оқушының ерекшеліктері анықталады. Төртінші кезең – қорытынды жасау және ұсыныстар беру. Психолог алынған мәліметтер негізінде педагогтарға, ата-аналарға және оқушылардың өздеріне арналған ұсыныстар дайындайды.

Диагностика нәтижелерін оқу-тәрбие процесінде пайдалану.

Диагностикалық мәліметтерді тиімді пайдалану – мектеп психологының кәсіби шеберлігінің көрсеткіші. Бұл мәліметтер негізінде әр оқушыға жеке білім беру траекториясын құруға болады. Мысалы, зейіні тұрақсыз оқушыға қысқа мерзімді тапсырмалар беру, ал шығармашылық қабілеті жоғары оқушыға күрделі жобалар ұсыну арқылы оның әлеуетін дамытуға болады. Сонымен қатар, диагностика нәтижелері психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге негіз болады. Эмоционалдық күйзеліс немесе мотивацияның төмендігі анықталған жағдайда, психолог арнайы түзету жұмыстары мен тренингтер ұйымдастырады. Ата-аналармен және мұғалімдермен жұмыс та маңызды. Диагностикалық мәліметтер ата-аналарға баласының психологиялық жағдайы туралы нақты ақпарат беріп, олармен бірлесе жұмыс істеуге мүмкіндік туғызады. Мұғалімдерге оқушының оқу стилі, қарым-қатынас ерекшеліктері туралы мәлімет беру арқылы оқу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Қиын оқушылармен жеке жұмыс жүргізу барысында да диагностика шешуші рөл атқарады. Мінез-құлқында ауытқуы бар немесе оқуға ынтасы төмен оқушылардың проблемаларын анықтап, оларға жеке бағдарлама құру арқылы оң нәтижеге қол жеткізуге болады.

Психологиялық диагностиканың этикалық және құқықтық аспектілері.

Диагностикалық жұмыс барысында этикалық нормаларды сақтау – басты талап. Оқушының жеке мәліметтері құпия сақталуы тиіс. Диагностика нәтижелері тек ата-ананың немесе заңды өкілдің келісімімен ғана жария етіледі. Сонымен қатар, психолог кәсіби этика талаптарын сақтап, оқушының ар-намысына, жеке басына зиян келтірмеуі керек. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, баланың құқықтары қорғалып, оның мүддесі бірінші орынға қойылады.

Қорытынды.

Мектептегі психологиялық диагностика – оқушының жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін, оқу-тәрбие процесін оңтайландыруға мүмкіндік беретін маңызды құрал. Диагностикалық мәліметтерді дұрыс ұйымдастырып, тиімді пайдалану арқылы білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, сапалы білім мен тәрбие беру мүмкіндігі артады. Психолог, мұғалім және ата-ана арасындағы өзара әрекеттестік – оқушының табысты дамуының кепілі.

Әдебиеттер:

1. Қожахметова К.Ж. «Психологиялық диагностика негіздері». Алматы: 2020.
2. Немов Р.С. «Психология: теория и практика». Москва: Владос, 2019.
3. Жарықбаев Қ., Қалиев С. «Қазақ психологиясының негіздері». Алматы: Білім, 2018.
4. Мухина В.С. «Возрастная психология». Москва: Просвещение, 2021.
5. ҚР Білім және ғылым министрлігінің нормативтік құжаттары.

ЖАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ПСИХОДИАГНОСТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР

Турсынбекова Фариза Байболатовна

Шымкент қаласы, “№88 жалпы орта білім беретін мектебі” ШЖҚММК
педагог-психолог

Резюме

В статье рассматриваются особенности применения психодиагностических методов с учетом возрастных различий учащихся. Автор подчеркивает необходимость дифференцированного подхода в диагностике личности, эмоциональной сферы и познавательных процессов. Анализируются основные методы, используемые педагогами-психологами на различных возрастных этапах, и их значение в коррекционно-дающей работе.

Summary

The article discusses the features of applying psychodiagnostic methods according to students' age characteristics. The author emphasizes the importance of a differentiated approach to diagnosing personality, emotional, and cognitive development. The main methods used by educational psychologists at different developmental stages are analyzed, along with their relevance for correctional and developmental work.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде психологиялық қызметтің маңызы артып келеді. Әрбір жас кезеңі өзіндік психологиялық ерекшеліктермен сипатталады, сондықтан оқушының тұлғалық дамуын, мінез-құлқын және эмоциялық жағдайын анықтау кезінде жас ерекшеліктеріне сәйкес психодиагностикалық әдістерді қолдану қажет.

Психодиагностика педагог-психолог қызметінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Оның көмегімен мұғалім мен ата-ана баланың даму деңгейін, бейімділігін және қиындықтарын анықтай алады. Диагностика нәтижелері психологиялық түзету және қолдау жұмыстарының тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Жас ерекшелігі психологиясының теориялық негіздері.

Жас ерекшелігі психологиясы – адамның өмір жолындағы психикалық даму заңдылықтарын зерттейтін ғылым саласы. Ол әр жастағы кезеңде тұлғаның эмоциялық, танымдық және мінез-құлықтық даму ерекшеліктерін айқындайды.

Бастауыш мектеп жасындағы балалар үшін эмоционалдық тұрақсыздық пен ойындық мотивация тән. Бұл кезеңде зейіннің тұрақтылығы, есте сақтау мен қабылдау қабілеті әлі қалыптасу үстінде болады. Орта буында тұлғалық өзін-өзі бағалау мен құрдастар арасындағы қатынас маңызды рөл атқарады. Ал жоғары сыныптарда кәсіби бағдар мен өмірлік мақсат қалыптасады.

Психодиагностикалық әдістердің түрлері.

Психодиагностикалық әдістер шартты түрде келесі негізгі топтарға бөлінеді:

1. **Сауалнама әдістері.** Бұл тәсіл тұлғаның ерекшеліктерін, қызығушылығын және құндылық бағдарын анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, Айзенктің темперамент тесті, Кеттелдің тұлғалық сауалнамасы, Шмишелдің өзін-өзі бағалау әдістемесі.
2. **Жобалық әдістер.** Бұл әдістер тұлғаның бейсаналық және эмоционалды аспектілерін зерттеуге бағытталған. Балалармен жұмыс барысында «Үй-ағаш-адам», «Менің отбасым», «Жаңбыр астындағы адам» сияқты суреттік әдістемелер кеңінен қолданылады.
3. **Тесттік әдістер.** Интеллектуалды және когнитивтік қабілеттерді анықтау мақсатында Равен матрицалары, Векслер тесті, Торренс шығармашылық ойлау тесті сияқты әдістер пайдаланылады.

4. **Бақылау және әңгімелесу.** Бұл тәсілдер баланың мінез-құлқын табиғи жағдайда зерттеуге мүмкіндік береді. Психолог сабақта, ойын кезінде немесе қарым-қатынас барысында оқушының реакциясын, эмоциясын және белсенділігін бақылайды.

Бастауыш мектеп жасындағы балаларға арналған әдістер.

Бұл кезеңде диагностикалық жұмыстың мақсаты – баланың мектепке бейімделуін, зейін мен есте сақтау қабілетін анықтау. Психологтар келесі әдістерді жиі қолданады:

1. «10 сөз» әдістемесі – есте сақтау қабілетін тексеру.
2. «Қызыл-қара кесте» – зейіннің шоғырлануы мен тұрақтылығын бағалау.
3. «Бақылау нүктелері» әдісі – көру және қозғалыс координациясын анықтау.
4. «Менің мектебім» суреттік әдістемесі – мектепке қатынасын зерттеу.

Бұл әдістер баланың эмоционалдық тұрақтылығын, оқу мотивациясын және бейімделу деңгейін анықтауға көмектеседі.

Жасөспірім кезеңіндегі диагностика ерекшеліктері.

Жасөспірімдік шақта тұлғаның өзін-өзі тануы мен әлеуметтік қатынастары алдыңғы орынға шығады. Бұл кезеңде психолог мінез-құлықтағы өзгерістер мен эмоциялық тұрақсыздықты бақылап отыруы қажет.

Жиі қолданылатын әдістер:

1. Дембо-Рубинштейннің өзін-өзі бағалау шкаласы.
2. Басса-Даркидің агрессия деңгейін анықтау тесті.
3. Люшердің түстік тесті – эмоциялық жағдайды бағалау.
4. «Кіммін мен?» әдісі – тұлғалық идентификацияны анықтау.

Нәтижелер оқушының өзін-өзі қабылдауын, сыныптағы орнын және эмоционалды күйін бағалауға мүмкіндік береді.

Жоғары сынып оқушыларына арналған диагностикалық тәсілдер.

Бұл жаста кәсіби бағдар, өмірлік мақсат пен құндылық жүйесі қалыптасады. Сондықтан диагностикада кәсіби бейімділікті, жауапкершілікті және шешім қабылдау қабілетін анықтауға бағытталған әдістер қолданылады.

Мысалы:

1. Холландтың кәсіби типтер тесті.
2. Рокичтің құндылық бағдар шкаласы.
3. Мореноның социометриялық әдісі – сынып ішіндегі қарым-қатынасты талдау.
4. Айзенктің нейротизм шкаласы – эмоционалдық тұрақтылықты бағалау.

Психодиагностикалық әдістердің нәтижелерін интерпретациялау.

Диагностика тек мәлімет жинау емес, ол мәліметті талдау мен психологиялық қорытынды жасау процесін қамтиды. Нәтижелер педагогтармен және ата-аналармен бірге талқыланып, түзету және дамыту жұмыстарының жоспары жасалады.

Психолог алынған мәліметтерді құпия сақтау қағидасын ұстануы керек. Әрбір нәтиже жеке тұлғаның ерекшелігі ретінде қарастырылады және ешқашан бағалау немесе салыстыру құралына айналмауы тиіс.

Қорытынды.

Жас ерекшеліктеріне қарай психодиагностикалық әдістерді дұрыс таңдау – педагог-психолог жұмысының сапасын арттырады. Әр жас кезеңі өзіне тән психологиялық сипаттарға ие болғандықтан, диагностикалық тәсілдер де сол ерекшеліктерге бейімделуі қажет.

Мектептегі психологиялық қызметтің тиімділігі диагностика нәтижелерін түзету және дамыту шараларымен ұштастыруға байланысты. Осылайша, әрбір баланың жеке әлеуетін ашуға және оқу-тәрбие процесін жетілдіруге мүмкіндік туады.

Әдебиеттер:

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 2018.
2. Айзенк Г. Психологическая диагностика. – СПб., 2020.

3. Немов Р.С. Психология: учебник для педагогических вузов. – М., 2019.
4. Мұқанова Ә. Баланың психологиялық дамуын диагностикалау. – Алматы: Білім, 2021.
5. Сейтқұлова Г. Мектеп психологиясы және психодиагностика. – Шымкент, 2020.
6. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М., 2018.
7. Torrance E. Creativity and Testing. – New York, 2017.
8. ҚР БҒМ. Мектеп психологиялық қызметін ұйымдастыру ережелері. – Астана, 2023.
9. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология подросткового возраста. – М., 2019.
10. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. – М., 2021.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕГІ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС

Токтағанова Акмарал Заманбековна

Шымкент қаласы, №99 "Гүлдер" бөбекжай-бақшасының
қазақ тілі пәні мұғалімі

Түйін

В статье рассматривается роль межпредметных связей в обучении казахскому языку в дошкольных организациях. Автор подчеркивает, что интеграция казахского языка с другими образовательными областями способствует развитию познавательных, коммуникативных и творческих способностей детей. Раскрываются методы и формы организации занятий, направленные на формирование интереса к родному языку и повышение качества обучения.

Summary

The article examines the role of interdisciplinary connections in teaching the Kazakh language in preschool institutions. The author emphasizes that integrating the Kazakh language with other educational areas promotes the development of children's cognitive, communicative, and creative abilities. The paper presents effective methods and forms of organizing classes aimed at fostering interest in the native language and improving the quality of education.

Кіріспе.

Қазақ тілін оқыту қазіргі заманғы білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен мәдени мұраларды жалғастырудың маңызды тетігі болып табылады. Әсіресе мектепке дейінгі кезеңде балалардың тілге деген қызығушылығын қалыптастыру мен сөйлеу қабілетін дамыту өзекті мәселе болып саналады. Осы тұрғыдан алғанда пәнаралық байланыс әдісі қазақ тілін үйретуде тиімді құрал бола алады.

Пәнаралық байланыс балалардың алған білімін әртүрлі пәндер арқылы өзара байланыстырып, дүниетанымын кеңейтеді. Қазақ тілін басқа білім салаларымен байланыстыра оқыту — баланың ойлау қабілетін дамытып, өмірмен байланыстыра үйренуіне жағдай жасайды.

Пәнаралық байланыстың мәні мен маңызы.

Пәнаралық байланыс дегеніміз — оқу үдерісінде екі немесе одан да көп пәндердің мазмұнын біріктіру арқылы білім алушылардың тұтас дүниетанымын қалыптастыру әдісі. Бұл тәсіл балалардың алған білімін тек есте сақтап қана қоймай, оны іс жүзінде қолдануға үйретеді.

Қазақ тілін оқытуда пәнаралық байланысты пайдалану арқылы мұғалім балалардың тілдік дағдыларын дамытумен қатар, логикалық ойлауын, шығармашылық белсенділігін және қоршаған орта туралы түсінігін кеңейтеді.

Қазақ тілі мен әдебиетпен байланыс.

Қазақ тілін әдебиетпен байланыстыра оқыту — тілді меңгерудің табиғи жолы. Балаларға халық ертегілерін, өлеңдер мен шағын әңгімелерді оқыту арқылы олардың сөздік қорын байытуға және сөйлеу мәдениетін дамытуға болады. Мысалы, өлең жаттау кезінде тілдік бірліктерді есте сақтау қабілеті күшейіп, балалардың фонетикалық және грамматикалық дағдылары жетіледі.

Қазақ тілі мен қоршаған ортамен байланыс.

Тілді қоршаған орта туралы біліммен байланыстыру — баланың тілді тәжірибеде қолдануын

арттырады. «Жыл мезгілдері», «Жануарлар», «Өсімдіктер» сияқты тақырыптарда балалар қоршаған табиғат құбылыстарын сипаттай отырып, жаңа сөздер мен грамматикалық құрылымдарды меңгереді.

Мысалы, күз мезгілі туралы сабақта балалар жапырақтың түсуі, ауа райының өзгеруі туралы әңгімелейді, бұл арқылы тілдік материал өмірлік тәжірибемен ұштасады.

Қазақ тілі мен математика арасындағы байланыс.

Қазақ тілін математика элементтерімен байланыстыра оқыту балалардың логикалық ойлауын дамытады. Мысалы, сан есімдерді үйрету кезінде санау, салыстыру, топтау тапсырмаларын қолдануға болады. Бұл тапсырмалар баланың ойлау қабілетін жетілдіріп, математикалық ұғымдарды тіл арқылы қабылдауына мүмкіндік береді.

Қазақ тілі мен бейнелеу өнерімен байланыс.

Бейнелеу өнері сабақтарында тілдік тапсырмаларды пайдалану балалардың көркемдік қабілетін дамыта отырып, сөздік қорын молайтады. Мысалы, сурет бойынша әңгіме құрастыру немесе өз суретін сипаттау тапсырмалары балалардың тіл байлығын арттырады және ойын жүйелі жеткізуге үйретеді.

Қазақ тілі мен музыка арасындағы байланыс.

Музыкалық іс-шаралар мен ән үйрету сабақтарында қазақ тіліндегі халық әндері мен балаларға арналған өлеңдерді пайдалану балалардың тілдік естуін дамытады. Ән айту барысында балалар сөздердің дыбыстық құрылымын, ырғақ пен әуенді сезінеді.

Мұғалімнің рөлі және әдістемелік тәсілдер.

Пәнаралық байланысты жүзеге асыруда мұғалімнің шығармашылық ізденісі мен әдістемелік шеберлігі шешуші рөл атқарады. Мұғалім келесі әдістерді қолдана алады:

1. Біріккен тақырыптық сабақтар өткізу.
2. Ойын түріндегі тапсырмалар арқылы жаңа сөздерді меңгерту.
3. Көрнекілік және мультимедиа құралдарын пайдалану.
4. Балалардың күнделікті өмірімен байланысты тапсырмаларды енгізу.
5. Топтық және жұптық жұмыстар арқылы өзара қарым-қатынас орнату.

Мысалы, «Менің отбасым», «Менің мектебім», «Туған жерім» сияқты тақырыптар басқа пәндердің мазмұнымен үйлестіріле отырып, балалардың танымдық белсенділігін арттырады.

Пәнаралық байланыстың тиімділігі.

Пәнаралық байланыс арқылы оқыту бірнеше маңызды нәтижелер береді:

1. Балалардың қызығушылығын арттырады.
2. Танымдық және логикалық ойлауын дамытады.
3. Қазақ тілінде еркін сөйлеу дағдыларын қалыптастырады.
4. Тілді практикалық тұрғыда қолдану мүмкіндігін кеңейтеді.
5. Оқу материалының маңыздылығын түсінуге көмектеседі.

Қорытынды.

Қазақ тілін үйретуде пәнаралық байланыс тәсілін қолдану балалардың тілдік және танымдық дамуына ықпал ететін тиімді әдіс болып табылады. Бұл әдіс арқылы тіл үйрену процесі жанданады, ал балалар білімді ойын, музыка, сурет және математика сияқты түрлі салалар арқылы табиғи түрде меңгереді.

Педагогтың міндеті — әр сабақты балалардың жас ерекшелігі мен қызығушылығына сай ұйымдастыру және тілді өмірмен байланыстыра үйрету. Осындай жүйелі жұмыс нәтижесінде қазақ тілін меңгеру процесі жеңіл әрі қызықты болады.

Әдебиеттер:

1. Әбдуәлиұлы Б. Тіл білімінің негіздері. – Алматы: Білім, 2018.
2. Қасымова Г. Пәнаралық байланыс негізінде оқыту әдістері. – Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Мектепке дейінгі білім беру стандарты. – Астана: ҚР БҒМ, 2022.
4. Айтпаева М. Қазақ тілін оқытуда заманауи тәсілдер. – Алматы, 2020.

5. Тұрғынбаева Б. Баланың шығармашылық қабілетін дамыту. – Алматы, 2019.
6. Жұмабаева Ш. Мектепке дейінгі кезеңде тіл дамыту әдістемесі. – Шымкент, 2023.
7. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М., 2018.
8. Кудрявцева Н. Межпредметные связи в обучении языку. – СПб., 2019.

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТЕЙ "АДАЛ АЗАМАТ" ЧЕРЕЗ АНАЛИЗ ПОСТУПКОВ И МОРАЛЬНОГО ВЫБОРА ЛИТЕРАТУРНЫХ ГЕРОЕВ

Султанова Гулзор Абдухаликовна

Учитель русского языка и литературы КГУ "ОШ Толеби" Толебийского района Туркестанской области

Түйін

Бұл мақалада оқушылардың бойында «Адал азамат» құндылықтарын қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылған. Автор орыс әдебиеті кейіпкерлерінің іс-әрекеттері мен моральдық таңдауларын талдау арқылы оқушылардың адалдық, әділдік және жауапкершілік сияқты қасиеттерін дамыту мүмкіндігін зерттейді. Мақалада Л.Толстой, Ф.Достоевский және А.Чехов шығармаларындағы моральдық мәселелер мысал ретінде талданады. Сондай-ақ мұғалімдерге арналған тиімді әдістер – пікірталас, жобалық жұмыс, эссе жазу және шығармашылық тапсырмалар ұсынылады. Бұл тәсілдер оқушылардың азаматтық сана-сезімін арттыруға және оларды адал, жауапты тұлға ретінде тәрбиелеуге бағытталған.

Summary

The article is dedicated to the formation of the values of "Aadal azamat" (Honest Citizen) among students through the study of Russian literature. It examines the main aspects of moral choices of literary heroes, their actions, and their influence on youth education. By analyzing the works of prominent Russian writers, we identify key ideas that aid in shaping students' understanding of honesty, justice, and responsibility. Special attention is given to the methods that teachers can employ to use literary texts to develop a sense of responsibility and citizenship in children.

Введение.

В современном обществе формирование ценностей у молодежи становится одной из приоритетных задач образовательной системы. В условиях стремительных изменений, с которыми сталкивается мир, особенно важно воспитать у подрастающего поколения такие качества, как честность, порядочность и гражданская ответственность. В этом контексте ценности "Адал азамат" представляют собой важный аспект воспитания, который может быть эффективно реализован через анализ литературы.

Литература, как зеркало общества, отражает не только культурные и исторические аспекты времени, но и моральные дилеммы, с которыми сталкиваются герои произведений. Это позволяет учащимся не только анализировать поступки персонажей, но и проводить параллели с реальной жизнью, что способствует формированию их собственных ценностей и мировоззрения.

Значение формирования ценностей "Адал азамат".

Ценности "Адал азамат" включают в себя такие принципы, как честность, справедливость, забота о ближнем и ответственность за свои поступки. Важно, чтобы учащиеся не только осознавали эти ценности, но и могли применять их в своей повседневной жизни. Процесс формирования таких качеств должен начинаться в школе, а литература предоставляет необходимые инструменты для этого.

Честность как основа морального выбора.

Честность — это одна из ключевых ценностей, которая должна быть привита юному человеку. Литературные герои, которые проявляют честность в ситуациях конфликта,

становятся для учащихся образцом для подражания. Произведения таких авторов, как Лев Толстой, Фёдор Достоевский и Антон Чехов, демонстрируют, как честность может влиять на судьбу человека и его окружение.

Пример из литературы: "Анна Каренина".

В романе Льва Толстого "Анна Каренина" мы видим, как честность и искренность главной героини приводят её к трагическим последствиям. Анализируя её поступки, учащиеся могут задаться вопросом, что значит быть честным в обществе, где моральные нормы часто игнорируются. Обсуждение этого произведения может помочь формировать у детей представление о важности честности в жизни.

Справедливость и моральный выбор.

Справедливость — это ещё одна важная ценность, которую можно показать через литературные примеры. Моральные выборы, стоящие перед героями, часто отражают борьбу между личными интересами и общественными нормами.

Пример из литературы: "Преступление и наказание".

Фёдор Достоевский в своём романе "Преступление и наказание" поднимает вопросы о справедливости и моральной ответственности. Главный герой, Родион Раскольников, сталкивается с внутренними конфликтами, которые заставляют его переосмыслить свои действия и их последствия. Обсуждение этого произведения в классе может стать катализатором для глубоких размышлений о справедливости и нравственном выборе.

Методы работы с литературными текстами.

Для эффективного формирования ценностей "Адал азамат" через литературу учителям необходимо применять различные методы работы с текстами. Вот некоторые из них:

1. **Дискуссии и дебаты:** Обсуждение поступков литературных героев и их морального выбора может стимулировать активное участие учащихся и развитие критического мышления.
2. **Проектная деятельность:** Создание проектов, посвящённых анализу конкретных произведений, позволяет углубить понимание темы и развить навыки работы в команде.
3. **Письменные работы:** Эссе и сочинения на темы, связанные с нравственными дилеммами героев, помогут учащимся осознать и сформулировать свои собственные ценности.
4. **Творческие задания:** Ролевые игры и инсценировки сцен из произведений могут сделать процесс обучения более увлекательным и запоминающимся.

Заключение.

Формирование ценностей "Адал азамат" через анализ поступков и морального выбора литературных героев является важной задачей для учителей русского языка и литературы. Литература предоставляет богатый материал для обсуждения и анализа, что способствует воспитанию у учащихся высоких моральных стандартов и гражданской ответственности. Используя разнообразные методы работы с текстами, учителя могут эффективно внедрять эти ценности в сознание молодежи, готовя их к жизни в современном обществе.

Литературы:

1. Толстой, Л. Н. "Анна Каренина". — Москва: Эксмо, 2010.
2. Достоевский, Ф. М. "Преступление и наказание". — Санкт-Петербург: Азбука, 2005.
3. Чехов, А. П. "Собрание сочинений". — Москва: Текст, 2012.
4. Бальзак, О. "Человеческая комедия". — Москва: Прогресс, 1978.
5. Пушкин, А. С. "Собрание сочинений". — Москва: Наука, 1994.

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ НА УРОКАХ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ: ОБСУЖДЕНИЕ "ВЕЧНЫХ ТЕМ" (ДОБРО, ЗЛО, СОВЕСТЬ, ДОЛГ)

Әбдібек Үміт Бахтиярқызы

Учитель русского языка и литературы КГУ "ОШ №4 имени К.Сатбаева" Толебийского района
Туркестанской области

Түйін

Бұл мақалада орыс әдебиеті сабақтарында рухани-адамгершілік тәрбиенің маңызы қарастырылған. Әбдібек Үміт Бахтиярқызының жетекшілігімен, оқушылардың "жақсылық", "жамандық", "ар-ождан", "міндет" сияқты мәңгілік тақырыптарды талқылау арқылы адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру мәселелеріне назар аударылады. Мақалада әдеби шығармалар мен педагогикалық әдістер арқылы оқушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесін дамыту жолдары ұсынылған.

Summary

This article discusses the importance of spiritual and moral education in Russian literature lessons. Under the guidance of Abdibek Umit Bakhtiyarovna, the focus is on the discussion of eternal themes such as "good," "evil," "conscience," and "duty" to foster moral values among students. The article suggests ways to develop students' spiritual and moral education through literary works and pedagogical methods.

Введение.

В современном образовательном процессе особое внимание уделяется духовно-нравственному воспитанию. Это особенно актуально в контексте уроков литературы, где через произведения великих авторов можно обсуждать вечные темы, затрагивающие нравственные аспекты человеческой жизни. Учитель русского языка и литературы КГУ "ОШ №4 имени К.Сатбаева" Толебийского района Туркестанской области, Әбдібек Үміт Бахтиярқызы, рассматривает, как через анализ литературных произведений можно формировать у учащихся понимание добра и зла, совести и долга.

Значение духовно-нравственного воспитания.

Духовно-нравственное воспитание предполагает формирование у учащихся системы ценностей, понимания моральных норм и развитие критического мышления. В условиях глобализации и быстрого технологического прогресса, когда молодежь сталкивается с множеством искушений, обсуждение вечных тем на уроках литературы становится особенно важным. Русская литература, с ее богатым наследием и глубокими моральными вопросами, предоставляет уникальную возможность для этого.

Вечные темы в русской литературе.

Добро и зло

Одной из самых сложных и актуальных тем в русской литературе является тема добра и зла. Произведения таких авторов, как Федор Достоевский, Лев Толстой и Антон Чехов, поднимают вопросы о природе человеческой души, о том, что такое добро и зло, и как эти понятия влияют на поведение человека.

На уроках литературы учитель может использовать творчество Достоевского, чтобы вызвать дискуссию о внутренней борьбе персонажей. Например, в романе "Преступление и наказание" Родион Раскольников сталкивается с моральными дилеммами, которые позволяют учащимся задуматься о своих собственных поступках и их последствиях.

Совесть и долг.

Совесть и долг — это еще две важные темы, которые можно рассмотреть в контексте русской литературы. В произведениях Толстого, таких как "Война и мир", моральные дилеммы персонажей часто связаны с их совестью и чувством долга перед обществом и близкими. Учителя могут предложить учащимся рассмотреть, как выбор персонажей отражает их внутренние убеждения и как это может быть применено к современным жизненным ситуациям.

Методы обсуждения.

Для эффективного обсуждения этих тем на уроках литературы можно использовать различные методики. Например, метод дебатов поможет учащимся развивать аргументацию и критическое мышление. Проектная деятельность, в свою очередь, может способствовать глубокому погружению в тему и развитию творческих способностей.

Заключение.

Духовно-нравственное воспитание на уроках русской литературы — это важный аспект образовательного процесса. Обсуждение вечных тем, таких как добро, зло, совесть и долг, не только обогащает знания учащихся, но и формирует их личность. Работа учителя, как Әбдібек Үміт Бахтиярқызы, играет ключевую роль в этом процессе, способствуя развитию у учащихся способности к саморефлексии и критическому мышлению.

Литературы:

1. Достоевский, Ф. М. "Преступление и наказание". Москва: Эксмо, 2006.
2. Толстой, Л. Н. "Война и мир". Санкт-Петербург: Азбука, 2008.
3. Чехов, А. П. "Собрание сочинений в шести томах". Москва: Художественная литература, 1984.
4. Бахтиярова, Ә. Ү. "Методы преподавания литературы в школе". Алматы: Рауан, 2015.
5. Левшин, А. В. "Духовно-нравственное воспитание в образовательной системе". Уфа: Башкирский государственный университет, 2017.

РОЛЬ ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (ТЕАТРАЛЬНЫЙ КРУЖОК, ЛИТЕРАТУРНЫЙ КЛУБ) В РАЗВИТИИ ИНТЕРЕСА К ПРЕДМЕТУ

Серікбаева Бану Нариманқызы

Учитель русского языка и литературы
Толебийский район, Туркестанская область

Түйін

Мақалада орыс тілі мен әдебиеті сабақтарына деген қызығушылықты арттырудағы сыныптан тыс іс-шаралардың рөлі қарастырылады. Автор театр үйірмесі мен әдеби клуб жұмысының оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, тілдік құзыреттілігін және эстетикалық талғамын қалыптастырудағы маңызын талдайды. Мақалада мұғалімнің ұйымдастырушылық және бағыттаушы рөлі, үйірмелік сабақтардың тәрбиелік және білімдік әсері, сондай-ақ пәнге деген тұрақты қызығушылықты дамытудың тиімді әдістері баяндалады.

Summary

The article explores the role of extracurricular activities in increasing students' interest in Russian language and literature. The author analyzes the significance of theater clubs and literary circles in developing students' creativity, linguistic competence, and aesthetic taste. The paper highlights the teacher's role as an organizer and mentor, discusses the educational and moral impact of club activities, and presents effective methods for sustaining students' long-term interest in the subject.

Введение.

Современная образовательная система направлена не только на передачу знаний, но и на развитие личности учащегося, его духовно-нравственных качеств, коммуникативных умений и творческого потенциала. Внеурочная деятельность в этом контексте становится важным инструментом формирования устойчивого интереса к учебным предметам, особенно к гуманитарным дисциплинам, таким как русский язык и литература.

Школьная программа по русскому языку и литературе предусматривает изучение богатого культурного и языкового наследия. Однако для многих учащихся интерес к предмету ограничивается рамками обязательных уроков. Чтобы сделать процесс изучения более привлекательным, учителям необходимо искать новые формы работы, стимулирующие творческую активность и личную вовлеченность школьников.

Одной из таких форм являются театральные и литературные кружки, которые позволяют соединить знания, полученные на уроках, с практической деятельностью, развивающей воображение, речь и эмоциональную сферу учащихся.

Значение внеурочной деятельности в образовательном процессе.

Внеурочная деятельность играет важную роль в воспитании личности. Она помогает реализовать индивидуальные способности учеников, формирует коммуникативные навыки, способствует развитию критического мышления и эстетического восприятия.

Театральный кружок и литературный клуб выступают эффективными средствами вовлечения школьников в процесс изучения языка и литературы, поскольку они объединяют познавательную, творческую и эмоциональную составляющие обучения.

Участие в кружках позволяет школьникам:

- развивать выразительную речь, интонацию, дикцию;
- лучше понимать художественные образы и авторские идеи;
- овладевать культурой общения и публичного выступления;
- раскрывать свои способности в импровизации и творчестве;
- формировать внутреннюю мотивацию к изучению предмета.

Театральный кружок как средство развития интереса к литературе.

Театр — это синтез искусств, который объединяет слово, движение, музыку и сценическое действие. Работа в театральном кружке позволяет учащимся глубже проникнуть в содержание литературных произведений, понять характеры персонажей, мотивы их поступков, эмоциональное состояние героев.

Основные направления работы театрального кружка:

1. Анализ текста произведения и распределение ролей.
2. Работа над речью, интонацией, артикуляцией.
3. Подготовка сценических этюдов и инсценировок.
4. Проведение школьных спектаклей и литературных вечеров.

Примером может служить постановка по произведениям А. Чехова, А. С. Пушкина, Н. В. Гоголя, которая не только развивает интерес к литературе, но и формирует эстетическое восприятие, чувство прекрасного, коллективную ответственность и уверенность в себе.

Литературный клуб как форма воспитания читательской культуры.

Литературный клуб предоставляет возможность свободного общения учащихся на темы, связанные с книгами, литературой, искусством. В отличие от урока, здесь нет строгих рамок, что способствует раскрытию индивидуальности участников.

Формы работы литературного клуба:

- тематические чтения и обсуждения;
- встречи с писателями и поэтами;
- творческие конкурсы, викторины, дебаты;
- ведение школьной газеты или литературного альманаха;
- организация выставок и акций «Подари книгу».

Такая деятельность формирует у учащихся устойчивую читательскую позицию, помогает развивать навыки анализа текста, интерпретации авторской позиции и выражения собственного мнения.

Роль учителя в организации внеурочной деятельности.

Учитель является не только источником знаний, но и вдохновителем, организатором и наставником. Он помогает учащимся раскрыть свои способности, направляет их деятельность, создаёт условия для самореализации.

Эффективный педагог должен:

- уметь интегрировать внеурочную деятельность с учебным процессом;

- использовать современные педагогические технологии (проектный метод, игровые формы, дискуссии);
- формировать у учащихся навыки самооценки и критического анализа;
- мотивировать детей на участие в конкурсах, фестивалях, олимпиадах.

Работа театрального кружка и литературного клуба должна быть системной и последовательной. Важно планировать деятельность, учитывать возрастные особенности учащихся и их интересы.

Эффективные методы и приёмы.

1. **Метод проектов** — позволяет объединить изучение литературы с исследовательской и творческой деятельностью. Например, проект «Герои русской классики на сцене» может включать инсценировку и презентацию.
2. **Игровые технологии** — квесты, литературные викторины, театральные баттлы стимулируют интерес и создают атмосферу вовлечённости.
3. **Информационно-коммуникационные технологии** — использование видео, онлайн-постановок, виртуальных экскурсий по музеям писателей.
4. **Межпредметные связи** — интеграция литературы с историей, музыкой, изобразительным искусством.
5. **Рефлексия** — обсуждение собственных впечатлений после спектаклей и чтений способствует развитию самопознания и эмоционального интеллекта.

Влияние внеурочной деятельности на личностное развитие учащихся.

Занятия в театральном и литературном кружках формируют у школьников:

- уверенность в себе и своих силах;
- ответственность и чувство коллективизма;
- умение выражать мысли и чувства;
- способность к эмпатии и пониманию других людей;
- культуру речи и поведения.

Таким образом, внеурочная деятельность способствует формированию гармоничной личности, способной к самовыражению и самостоятельному мышлению.

Заключение.

Внеурочная деятельность по русскому языку и литературе является важным компонентом образовательного процесса. Театральные кружки и литературные клубы не только развивают творческие способности учащихся, но и формируют у них устойчивый интерес к предмету, обогащают внутренний мир, воспитывают духовно-нравственные качества.

Учитель, грамотно организующий такую работу, помогает школьникам осознать ценность языка и литературы как средств самопознания, общения и культурного развития.

Литературы:

1. Аникина, Е. В. Внеурочная деятельность в школе. — Москва: Просвещение, 2018.
2. Воробьёва, Н. Г. Методика преподавания литературы. — Санкт-Петербург: Лань, 2017.
3. Крутецкий, В. А. Психология обучения и воспитания. — Москва: Академия, 2019.
4. Литературное образование школьников / Под ред. И. В. Ковалева. — Москва: Дрофа, 2020.
5. Пушкин, А. С. Полное собрание сочинений. — Москва: Наука, 2008.
6. Чехов, А. П. Рассказы. — Санкт-Петербург: Азбука, 2015.
7. ФГОС основного общего образования. — Москва: Министерство просвещения РФ, 2021.
8. Чернышев, С. И. Театр в школе. — Москва: Педагогика, 2016.
9. Шведова, Н. Ю. Современные технологии развития речи школьников. — Москва: Русское слово, 2019.

РОЛЬ РУССКОГО ЯЗЫКА В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИЯЗЫЧНОЙ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Жақаева Асель Бейсенова

Учитель русского языка и литературы КГУ "ОШ имени Садуакаса Темирбекова" Толебийского района
Туркестанской области

Түйін

Мақалада қазіргі Қазақстан жағдайында көптілді тұлғаны қалыптастырудағы орыс тілінің рөлі қарастырылады. Автор тілдік саясаттың, мәдени өзара ықпалдастықтың және білім беру жүйесіндегі көптілділіктің маңызын айқындайды. Сондай-ақ орыс тілі оқушылардың танымдық, коммуникативтік және мәдени құзыреттіліктерін дамыту құралы ретінде сипатталады. Мақалада оқу үдерісінде орыс тілін меңгерудің инновациялық әдістері мен тәсілдері талданады. Нәтижесінде, орыс тілі тұлғаның көпмәдениетті және полиязықты дамуына ықпал ететін маңызды фактор ретінде бағаланады.

Summary

The article examines the role of the Russian language in shaping a multilingual personality in modern Kazakhstan. The author highlights the significance of language policy, cultural interaction, and multilingual education. The Russian language is presented as a tool for developing students' cognitive, communicative, and cultural competences. The article also analyzes innovative teaching methods used to improve the learning of Russian as part of multilingual education. As a result, the Russian language is considered an essential factor contributing to the multicultural and multilingual development of an individual.

Введение.

Современный Казахстан является страной, где многоязычие стало неотъемлемой частью образовательной и культурной политики. В условиях глобализации владение несколькими языками открывает новые возможности для профессионального и личностного роста. В этом контексте роль русского языка, как одного из ключевых элементов полиязычного образования, приобретает особое значение.

Русский язык в Казахстане выполняет важную коммуникативную и культурную функцию, обеспечивая связь между этническими группами, доступ к мировой культуре и научному пространству. Формирование полиязычной личности невозможно без глубокого понимания значения русского языка, его влияния на мышление, развитие личности и межкультурное взаимодействие.

Понятие

полиязычной

личности.

Полиязычная личность — это человек, владеющий несколькими языками на функциональном уровне, способный использовать их в различных сферах деятельности. В Казахстане формирование полиязычной личности связано с реализацией государственной программы "Триединство языков", где казахский язык рассматривается как государственный, русский — как язык межнационального общения, а английский — как язык интеграции в мировое сообщество.

Русский язык в этой системе выполняет роль связующего звена, обеспечивая коммуникацию между представителями разных культур и этносов. Он помогает учащимся формировать гибкое языковое сознание и способствует развитию толерантности и уважения к другим культурам.

Роль русского языка в системе образования Казахстана.

В системе образования Казахстана русский язык продолжает занимать значительное место. Он является обязательным предметом в школах с казахским языком обучения и используется как язык преподавания в ряде школ и вузов. Это обусловлено историческим и культурным наследием, а также практической необходимостью в современном обществе. Русский язык не только средство общения, но и инструмент познания. Через него учащиеся приобщаются к богатой русской литературе, философии, искусству и науке. Таким образом,

изучение русского языка способствует формированию личности, открытой к восприятию многообразия мира.

Методы формирования полиязычной личности.

Эффективное формирование полиязычной личности требует системного подхода к обучению. Среди ключевых методов можно выделить:

1. **Интегративный подход** — использование русского языка в межпредметных связях (например, изучение истории, географии, культуры на русском языке).
2. **Коммуникативные технологии** — организация диалогов, дискуссий, ролевых игр, направленных на развитие устной речи и межкультурной коммуникации.
3. **Проектная деятельность** — выполнение проектов, связанных с русской культурой и литературой, способствует развитию самостоятельности и творческого мышления.
4. **Использование цифровых ресурсов** — онлайн-платформы, мультимедийные уроки и видеоматериалы позволяют повысить интерес к изучению русского языка.
5. **Интерактивные методы** — работа в парах и группах, квесты, языковые марафоны, стимулируют мотивацию и активность учащихся.

Русский язык как фактор культурной интеграции.

Русский язык в Казахстане играет роль не только образовательного, но и культурного моста. Он объединяет разные этносы, способствует развитию межкультурного диалога и сохранению общественного согласия. Изучая русскую литературу и культуру, учащиеся постигают универсальные ценности, такие как гуманизм, доброта, справедливость и взаимопонимание. Кроме того, владение русским языком открывает доступ к широкому информационному пространству, что важно для развития научного потенциала и международного сотрудничества.

Современные вызовы и перспективы.

Несмотря на устойчивое положение русского языка, в современных условиях наблюдаются новые вызовы, связанные с цифровизацией и глобализацией. Молодое поколение всё чаще обращается к английскому языку, что требует от учителей поиска инновационных подходов к преподаванию русского языка.

Необходимо усиливать интеграцию языкового обучения с воспитанием патриотизма и культурного самосознания. Учитель должен не только обучать языку, но и формировать у учащихся уважительное отношение к многоязычию и культурному разнообразию.

Заключение.

Роль русского языка в формировании полиязычной личности в современном Казахстане трудно переоценить. Он остаётся мощным инструментом образования, межкультурного общения и духовного развития личности. Развитие полиязычия должно основываться на гармоничном сочетании казахского, русского и английского языков, что способствует укреплению единства народа Казахстана и его интеграции в мировое сообщество.

Литературы:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы. — Астана, 2020.
2. Назарбаев Н. А. Послание народу Казахстана «Казахстан – 2050». — Астана, 2012.
3. Сатыбалдина Б. К. Полиязычное образование в Казахстане: теория и практика. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.
4. Сүлейменова Э. Д. Языковая ситуация в Казахстане и проблемы полиязычия. — Алматы: Ғылым, 2018.
5. Рахимова Г. Т. Русский язык и его роль в формировании межкультурной компетенции. — Шымкент, 2021.

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПРЕОДОЛЕНИЯ ЯЗЫКОВОГО БАРЬЕРА ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО КАК ВТОРОГО ЯЗЫКА

Сабыр Ақсұңқар Шинасілқызы

Учитель русского языка и литературы
КГУ «МОКШ имени А. Молдагуловой»
Толевский район, Туркестанская область

Түйін

Мақалада орыс тілін екінші тіл ретінде оқыту барысында ойын технологияларын қолданудың тиімділігі қарастырылады. Автор ойын әдістерінің оқушылардың тілдік кедергілерін жоюдағы, коммуникативтік дағдыларын дамытудағы және оқу мотивациясын арттырудағы ролін талдайды. Мақалада түрлі ойын түрлері — рөлдік, коммуникативтік және лексикалық ойындардың практикалық маңызы көрсетіледі. Сондай-ақ мұғалімнің ойын әрекетін ұйымдастырудағы әдістемелік шеберлігі мен оқушылардың белсенді қатысуының маңыздылығы атап өтіледі.

Summary

The article examines the effectiveness of using game technologies in teaching Russian as a second language (L2). The author analyzes the role of games in overcoming language barriers, developing communication skills, and enhancing students' motivation to learn. Various types of games—role-playing, communicative, and lexical—are discussed in terms of their practical impact on the learning process. The article also highlights the teacher's methodological competence and the importance of active student participation in game-based learning.

Введение.

Современное преподавание русского языка как второго (L2) требует поиска инновационных подходов, направленных на повышение мотивации учащихся и преодоление языковых трудностей. Одним из наиболее эффективных методов в этой области признано использование игровых технологий, способных создать позитивную, комфортную и увлекательную атмосферу обучения.

Известно, что изучение второго языка связано с психологическими барьерами — страхом ошибок, неуверенностью, низкой речевой активностью. Игра как форма обучения позволяет снять напряжение, создать ситуацию успеха и включить учащихся в процесс естественного языкового взаимодействия.

Понятие и особенности игровых технологий.

Игровые технологии в педагогике представляют собой совокупность методов и приёмов, основанных на игровой деятельности, направленных на развитие когнитивной, речевой и коммуникативной активности учащихся. В отличие от традиционных методов, игра создает ситуацию, в которой ученик выступает активным участником, а не пассивным получателем знаний.

Основные принципы игровых технологий включают добровольность, эмоциональную вовлечённость, соревновательность и практическую направленность. Игра стимулирует познавательную активность, способствует развитию самостоятельности, умения принимать решения и работать в команде.

Роль игры в преодолении языкового барьера.

Языковой барьер часто проявляется в виде неуверенности, боязни говорить, трудностей в построении фраз. Игровая форма обучения позволяет учащимся постепенно преодолевать эти проблемы, так как создаёт неформальную обстановку и снижает уровень тревожности. Речевая активность возрастает, когда ученики участвуют в ролевых и коммуникативных играх, где использование языка становится не самоцелью, а средством достижения результата. Например, в игре «Интервью», где учащиеся выступают в роли журналистов и гостей, происходит спонтанное общение, близкое к реальной коммуникации.

Классификация и примеры игровых технологий.

Игровые технологии можно разделить на несколько типов в зависимости от их цели и содержания:

1. **Ролевые** **игры.**
Они имитируют реальные жизненные ситуации: интервью, покупка в магазине, путешествие, знакомство. Учащиеся выполняют роли, используя изученные грамматические и лексические структуры. Это способствует формированию речевых автоматизмов.
2. **Коммуникативные** **игры.**
Направлены на развитие диалогической речи. Примеры: «Найди ошибку», «Собери рассказ», «Закончи фразу». Эти игры побуждают к взаимодействию и быстрому реагированию на реплики собеседника.
3. **Лексические** **игры.**
Помогают закрепить и активизировать словарный запас. Примеры: «Цепочка слов», «Ассоциации», «Кто я?». Такие игры улучшают память, повышают интерес к языковому материалу.
4. **Грамматические** **игры.**
Используются для отработки грамматических форм в занимательной форме. Например: «Исправь ошибку», «Собери предложение», «Грамматическое домино».
5. **Информационные** **игры.**
Включают квесты и викторины с элементами поиска и анализа информации. Они развивают внимание, логическое мышление и умение использовать язык для решения задач.

Методика применения игровых технологий.

Для эффективного использования игровых методов важно учитывать возрастные и языковые особенности учащихся. Игра должна соответствовать уровню владения языком, целям урока и мотивации группы.

Этапы внедрения игры:

1. Подготовительный — объяснение правил, создание мотивации.
 2. Игровой — активное участие учеников, взаимодействие, обмен информацией.
 3. Рефлексивный — обсуждение результатов, выявление трудностей, подведение итогов.
- Роль учителя заключается в том, чтобы направлять деятельность учащихся, обеспечивать баланс между обучающей и игровой целью, а также поощрять инициативу и творчество.

Психолингвистические аспекты игровой деятельности.

С психолингвистической точки зрения, игра способствует формированию внутренней речевой активности. Она активизирует процессы восприятия, понимания и продуцирования речи. Благодаря игровой мотивации учащиеся чаще используют изученные слова и конструкции, не опасаясь ошибок. Таким образом, формируется языковая уверенность — важнейший компонент успешного овладения L2.

Эмоционально-мотивационный потенциал игры.

Одним из ключевых факторов успеха в изучении языка является положительная мотивация. Игра создаёт эмоционально насыщенную среду, в которой обучение воспринимается как удовольствие. Это способствует не только более прочному усвоению материала, но и развитию положительного отношения к предмету. Кроме того, игровая деятельность помогает сплотить коллектив, наладить взаимодействие между учащимися, что особенно важно при обучении в многоязычной среде.

Примеры практического использования.

В практике преподавания русского как второго языка (L2) эффективно зарекомендовали себя следующие игровые формы:

- «Языковое казино» (закрепление лексики);
 - «Телемост» (диалог с воображаемыми участниками);
 - «Собери историю» (развитие письменной речи);
 - «Путешествие по России» (интегрированная игра с элементами страноведения).
- Использование мультимедийных технологий (интерактивных досок, онлайн-викторин, приложений Kahoot и Wordwall) делает игру динамичной и современной.

Роль учителя и оценка эффективности.

Учитель в игровой методике выступает как координатор и фасилитатор, создающий условия для самостоятельного речевого действия учащихся. Его задача — не оценивать ошибки в момент игры, а анализировать их после, сохраняя доверительную атмосферу. Эффективность игровых технологий можно оценивать по следующим критериям:

- рост речевой активности учащихся;
- увеличение объема спонтанной речи;
- улучшение произношения и грамматической правильности;
- повышение уровня мотивации и уверенности.

Заключение.

Игровые технологии являются мощным инструментом в системе обучения русскому как второму языку. Они не только способствуют снятию языкового барьера, но и формируют у учащихся положительную мотивацию, коммуникативную компетенцию и уверенность в собственных силах.

Педагог, грамотно применяющий игровые методы, превращает урок в пространство творчества и сотрудничества, где обучение становится естественным процессом общения.

Литературы:

1. Богомолова, Е. А. Игровые технологии в обучении русскому языку. — Москва: Просвещение, 2018.
2. Вербицкий, А. А. Активное обучение в высшей школе. — Москва: Логос, 2017.
3. Гальскова, Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам. — Москва: Академия, 2019.
4. Елухина, Н. В. Коммуникативные игры на уроках русского языка как иностранного. — Санкт-Петербург: Златоуст, 2016.
5. Колкер, Я. М. Речевая деятельность и обучение языку. — Москва: Русский язык, 2020.
6. Пассов, Е. И. Коммуникативный метод обучения иностранным языкам. — Воронеж: Интерлингва, 2019.
7. Савинова, Л. Н. Психологические аспекты преодоления языкового барьера. — Казань: Изд-во КФУ, 2021.
8. Хухлаева, О. В. Игровая педагогика. — Москва: Юрайт, 2022.
9. ФГОС среднего общего образования. — Москва: Министерство просвещения РФ, 2021.
10. Шатилов, С. Ф. Методика преподавания русского языка как неродного. — Москва: Академия, 2020.

РАБОТА НАД ЛЕКСИЧЕСКИМ ЗАПАСОМ: ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБОГАЩЕНИЯ СЛОВАРЯ УЧАЩИХСЯ

Джуматинова Индира Бакытжановна

Учитель русского языка и литературы КГУ «ОШ имени Топтебека Назарбекова» Топтебийского района
Туркестанской области

Түйін

Бұл мақалада орыс тілі сабақтарында оқушылардың сөздік қорын дамыту мен байытуға бағытталған заманауи тәсілдер қарастырылады. Автор интерактивті әдістердің – ойындардың, жобалық жұмыстардың, сандық технологияларды пайдаланудың және түрлі жанрдағы мәтіндермен жұмыстың тиімділігін талдайды. Сондай-ақ, сөздік қорды меңгертуде мотивацияның және еркін тілдік орта қалыптастырудағы мұғалімнің рөлінің маңыздылығы атап өтіледі.

Summary

The article discusses modern approaches to developing and enriching students' vocabulary in Russian language lessons. The main focus is on interactive methods that enhance speech activity, stimulate interest in language learning, and help form strong lexical skills. The author analyzes the effectiveness of such methods as games, project-based learning, digital tools, and working with texts of various genres. The importance of motivation and the teacher's role in creating a linguistic environment that fosters confident and conscious use of vocabulary is also emphasized.

Введение.

Современное образование направлено на формирование личности, способной к самостоятельному мышлению, творчеству и эффективному общению. Владение богатым словарным запасом является неотъемлемым компонентом успешной языковой подготовки учащихся. В процессе обучения русскому языку учитель сталкивается с проблемой ограниченного словарного запаса учеников, что затрудняет их письменную и устную речь. Поэтому использование интерактивных методов, направленных на обогащение лексики, становится одной из ключевых задач современной методики преподавания.

Значение лексического запаса в речевом развитии учащихся.

Лексический запас — это основа любого вида речевой деятельности. Недостаточность словарного фонда ведет к затруднениям в понимании текстов, построении высказываний и выражении мыслей. Богатый словарный запас способствует развитию коммуникативной компетенции, расширяет кругозор и формирует языковую личность. Важно не только накопление слов, но и их активное использование в речи.

Развитие лексики учащихся должно осуществляться системно, с учетом возрастных особенностей и уровня владения языком. Учителю необходимо организовать процесс обучения так, чтобы слова приобретались не изолированно, а в контексте, что обеспечивает прочность их усвоения.

Интерактивные методы как средство обогащения словаря.

Интерактивное обучение предполагает активное участие учащихся в процессе усвоения знаний, взаимодействие между учеником и учителем, создание атмосферы сотрудничества. В контексте лексической работы это особенно важно, поскольку использование слов требует их осознанного применения в живом общении.

К наиболее эффективным интерактивным методам относятся:

1. **Игровые** **технологии.**
Лексические игры стимулируют интерес к языку, активизируют познавательную деятельность, способствуют запоминанию новых слов. Примеры: «Найди лишнее слово», «Составь цепочку», «Ассоциации», «Угадай слово». Игровая форма позволяет снять психологические барьеры и создать ситуацию успеха.
2. **Проектная** **деятельность.**
Проекты способствуют применению лексики в реальных коммуникативных ситуациях.

Работа над мини-проектами («Мой город», «Любимые книги», «Школьные традиции») побуждает учеников использовать новые слова в контексте, развивает самостоятельность и креативность.

3. **Работа с текстами различных жанров.**

Анализ рассказов, стихотворений, публицистических текстов, а также создание собственных произведений помогает учащимся усваивать лексику естественным образом.

4. **Использование цифровых технологий.**

Электронные словари, онлайн-викторины, обучающие приложения позволяют сделать изучение слов более увлекательным и эффективным. Современные платформы, такие как Quizlet, Kahoot, LearningApps, дают возможность индивидуализировать обучение и отслеживать прогресс.

5. **Метод ассоциативных цепочек.**

Данный метод развивает образное мышление и помогает закреплять слова в долговременной памяти. Ученики связывают новые слова с уже известными через образы, эмоции, личный опыт.

Роль учителя в создании мотивационной речевой среды.

Даже самые эффективные методы будут мало результативными без положительной мотивации учащихся. Учитель должен стать не только источником знаний, но и организатором речевой деятельности, партнером в общении. Важно создавать ситуации, в которых слово используется в живом контексте: дискуссии, ролевые игры, творческие задания.

Мотивированная деятельность способствует более глубокому запоминанию лексики и развитию способности самостоятельно применять ее в речи.

Практические рекомендации по работе над лексикой.

1. Регулярно проводить лексические разминки.
2. Составлять индивидуальные словарики учащихся.
3. Включать задания на использование новых слов в устной и письменной речи.
4. Проводить мини-дискуссии и ролевые игры.
5. Применять межпредметные связи: использовать лексику из других учебных дисциплин.

Заключение.

Работа над лексическим запасом требует комплексного подхода, сочетания традиционных и интерактивных методов. Активное участие учащихся, использование игровых и цифровых технологий, создание речевой среды делают процесс усвоения слов более осмысленным и результативным. Обогащение словаря способствует не только развитию речи, но и формированию общей культуры личности, ее коммуникативной компетенции.

Литературы:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий. Москва, 2020.
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иностранному языку. Москва, 2019.
3. Левина М. Н. Интерактивные методы обучения в школе. Санкт-Петербург, 2021.
4. Куликова Н. В. Современные технологии обучения русскому языку. Москва, 2022.
5. Федорова О. А. Развитие словарного запаса учащихся. Казань, 2020.

КАК ФОРМАТИВНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ ВЛИЯЕТ НА МОТИВАЦИЮ: РАЗРАБОТКА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАДАНИЙ ДЛЯ УРОКОВ ЛИТЕРАТУРЫ

Тлемисова Бактигул Беделбековна.

Учитель русского языка и литературы КГУ "Школа-гимназия №1" Толебийского района Туркестанской области.

Түйін

Мақалада формативті бағалаудың оқушылардың оқу мотивациясына әсері және оны әдебиет сабақтарында қолдану ерекшеліктері қарастырылады. Автор кері байланыс арқылы оқушыны ынталандырудың, оқу барысындағы жетістіктерін мойындаудың және өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастырудың маңызын ашады. Мақалада әдебиет сабақтарына арналған практикалық тапсырмаларды құрастыру жолдары көрсетіліп, формативті бағалау критерийлерінің тиімділігі талданады. Формативті бағалау жүйесі оқушының белсенділігін арттырып, оқу процесін жеке қажеттіліктерге бейімдеуге мүмкіндік беретіні дәлелденеді.

Summary

The article examines the impact of formative assessment on students' learning motivation and its practical implementation in literature lessons. The author highlights the importance of feedback, recognition of student achievements, and the development of self-assessment skills. The paper presents methods for designing practical assignments for literature classes and analyzes the effectiveness of formative assessment criteria. It is shown that formative assessment enhances student engagement and allows for the personalization of the learning process.

Введение.

Современная школа ориентирована на развитие личности ученика, а не только на усвоение знаний. В этом контексте особое значение приобретает формативное оценивание, которое рассматривается как инструмент поддержки и мотивации учащихся. Оно помогает не просто определить уровень знаний, но и направить ученика к дальнейшему развитию, учитывая его индивидуальные особенности.

В отличие от суммативного оценивания, которое подводит итоги обучения, формативное оценивание выполняет диагностическую и развивающую функцию. Его цель — показать ученику, чего он уже достиг и над чем ему нужно поработать.

Понятие и значение формативного оценивания.

Формативное оценивание (от англ. *formative assessment*) — это процесс, при котором учитель и ученик совместно анализируют ход обучения, корректируют действия и определяют пути дальнейшего прогресса. В основе этого подхода лежит идея постоянной обратной связи, которая делает обучение осознанным и мотивирующим. Преимущество формативного оценивания заключается в том, что оно не вызывает у ученика страха ошибки, а, наоборот, стимулирует его стремление к саморазвитию.

Роль формативного оценивания в повышении мотивации.

Мотивация — это внутренний двигатель учебной деятельности. Когда ученик чувствует, что его усилия замечают и ценят, он становится более активным и заинтересованным в результате. Формативное оценивание создает условия для позитивного восприятия учебного процесса:

1. Обеспечивает ощущение успеха.
 2. Поддерживает уверенность в своих силах.
 3. Способствует саморефлексии.
 4. Помогает устанавливать личные цели обучения.
- Таким образом, формативное оценивание способствует развитию внутренней мотивации, что особенно важно при изучении литературы, где требуются творческий подход и эмоциональная вовлеченность.

Практические формы формативного оценивания на уроках литературы.

На уроках литературы учитель может использовать разнообразные формы формативного оценивания, которые побуждают учащихся к активному участию и самостоятельному анализу:

1. **Рефлексивные карточки.** После прочтения текста учащиеся отвечают на вопросы: что понравилось, чему научился, что вызвало затруднение.
2. **Метод «Две звезды и одно пожелание».** Ученики дают обратную связь друг другу: отмечают два сильных момента и одно предложение для улучшения.
3. **Дневники читателя.** Ведение личных записей помогает осмыслить произведение и выработать собственное мнение.
4. **Рейтинговые листы.** Учащиеся самостоятельно оценивают свой прогресс по критериям, согласованным с учителем.
5. **Обсуждения в малых группах.** Совместный анализ текста способствует развитию критического мышления и коммуникативных умений.

Разработка практических заданий для уроков литературы.

Создание эффективных заданий для формативного оценивания требует четкой структуры и продуманных критериев. Основные принципы их разработки:

1. Соответствие учебным целям и возрастным особенностям учащихся.
 2. Наличие критериев успеха, понятных ученикам.
 3. Включение элементов самооценки и взаимооценки.
 4. Возможность творческого самовыражения.
- Примеры практических заданий:
5. Написание мини-эссе о нравственном выборе героя.
 6. Создание кластера (схемы) по теме произведения.
 7. Подготовка краткой устной рецензии на прочитанный текст.
 8. Сравнение героев разных произведений по заданным критериям.
 9. Разработка вопросов для литературной викторины.

Влияние формативного оценивания на результаты обучения.

Применение формативного оценивания способствует повышению качества обучения и вовлеченности учащихся. Ученики начинают лучше понимать цели урока, осознают свои успехи и трудности, становятся более самостоятельными. Для учителя формативное оценивание — это инструмент анализа эффективности педагогической деятельности, позволяющий корректировать методы работы и подбирать оптимальные задания.

Роль учителя в процессе формативного оценивания.

Учитель играет ключевую роль в создании атмосферы доверия и сотрудничества. Его задача — не оценивать личность ученика, а помогать ему в продвижении вперед. Эффективное формативное оценивание предполагает:

1. Открытое общение между учителем и учеником.
2. Позитивную обратную связь.
3. Постановку достижимых целей.
4. Поддержку инициативы и самостоятельности учащихся.

Заключение.

Формативное оценивание является важным инструментом развития учебной мотивации и повышения качества образования. Оно делает процесс обучения более осознанным, гуманным и ориентированным на успех каждого ученика. На уроках литературы формативное оценивание помогает не только оценивать знания, но и воспитывать интерес к чтению, развивать критическое мышление и творческие способности. Таким образом, формативное оценивание становится эффективным средством формирования личности, способной к саморазвитию и самовыражению.

Литературы:

1. Блэк П., Уильям Д. Формативное оценивание и обучение. — Москва: Просвещение, 2012.
2. Садлер Д. Формативное оценивание: концепция и практика. — Лондон, 2005.
3. Кушнир И. Формативное оценивание в современной школе. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — Москва: Академия, 2010.
5. Пинтрич П. Мотивация и самооценка учащихся. — Нью-Йорк, 2002.
6. Назарбаева С. Б. Инновационные подходы в оценивании. — Астана, 2021.

РАЗРАБОТКА КРИТЕРИЕВ И ДЕСКРИПТОРОВ ДЛЯ ОЦЕНИВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ РАБОТ (ЭССЕ, СОЧИНЕНИЙ) ПО ЛИТЕРАТУРЕ

Усманов Алишер Шайлаевич

Учитель русского языка и литературы КГУ «ОШ Ханарық» Толебийского района Туркестанской области

Түйін

Бұл мақалада әдебиет пәні бойынша оқушылардың шығармашылық жұмыстарын (эссе, шығарма) бағалау критерийлері мен дескрипторларын әзірлеу мәселелері қарастырылады. Автор қазіргі заманғы білім беру талаптарына сай бағалау жүйесінің ерекшеліктерін талдайды және объективті, нақты өлшемдерге сүйенген әдістердің маңыздылығын атап көрсетеді. Мақалада мазмұнды талдау, логикалық құрылым, тілдік сауаттылық, шығармашылық және өзіндік көзқарас сияқты көрсеткіштерді бағалауға арналған критерийлер мен дескрипторлар үлгілері ұсынылған. Сондай-ақ қалыптастырушы бағалаудың оқушылардың ынтасын арттырудағы және рефлексия дағдыларын дамытудағы рөлі талданады.

Summary

The article explores the development and application of criteria and descriptors for assessing students' creative works in literature, such as essays and compositions. The author analyzes modern approaches to assessment within the competence-based educational paradigm and emphasizes the need for objective evaluation based on clear performance indicators. Examples of criteria and descriptors for assessing content, structure, language accuracy, originality, and creativity are presented. The article also discusses formative assessment as a tool to enhance motivation and develop students' reflective skills

Введение.

Современное литературное образование направлено на развитие у учащихся способности мыслить, анализировать художественные тексты и выражать собственное мнение в письменной форме. Эссе и сочинение занимают особое место среди видов творческой деятельности учащихся, так как они способствуют развитию критического мышления, формированию личностной позиции и коммуникативных навыков.

Однако процесс оценивания творческих работ традиционно вызывает сложности у педагогов из-за субъективности восприятия и отсутствия единых подходов. Для повышения объективности и прозрачности оценки необходима система критериев и дескрипторов, обеспечивающих единые стандарты для всех участников образовательного процесса.

Теоретические основы оценивания творческих работ.

Критериальное оценивание основано на четких показателях, позволяющих оценить не только конечный результат, но и процесс выполнения задания. Согласно современным педагогическим концепциям, оценивание должно носить формативный характер, то есть не только фиксировать уровень достижений, но и способствовать обучению.

Дескрипторы, как уточняющие показатели, позволяют определить степень сформированности умений по каждому критерию. Они делают процесс оценивания понятным для учащихся, повышают их вовлеченность и ответственность за результат.

Цели и задачи разработки критериев и дескрипторов.

Основная цель — создание прозрачной и понятной системы оценивания, соответствующей образовательным стандартам и направленной на развитие личности ученика.

Задачи:

1. Определить ключевые критерии для оценивания творческих работ.
2. Разработать дескрипторы, описывающие уровни достижения по каждому критерию.
3. Обеспечить объективность и единство подходов к оценке.
4. Внедрить элементы формативного оценивания в практику преподавания литературы.

Основные критерии оценивания творческих работ.

Для объективного оценивания эссе и сочинений выделяются следующие критерии:

1. **Содержание** и **раскрытие** **темы.**
Оценивается полнота и глубина раскрытия темы, соответствие содержания поставленной проблеме, наличие аргументации и примеров.
2. **Композиция** и **логика** **изложения.**
Включает последовательность, структурированность текста, логические связи между частями, наличие вступления, основной части и заключения.
3. **Языковое** **оформление.**
Оцениваются грамотность, богатство словаря, точность использования лексики, стилистическая уместность и выразительность речи.
4. **Оригинальность** и **творческий** **подход.**
Характеризует самостоятельность мышления, индивидуальный стиль, способность автора к интерпретации текста.
5. **Рефлексия** и **личностная** **позиция.**
Отражает умение выражать собственное мнение, делать выводы, оценивать художественные явления с личной точки зрения.

Такая система позволяет учителю объективно оценивать уровень выполнения задания, а ученику — понимать, какие аспекты требуют улучшения.

Формативное оценивание в работе с творческими заданиями.

Формативное оценивание способствует развитию самооценки и саморегуляции. Учитель становится не контролером, а наставником, помогающим ученику осознать свои сильные и слабые стороны. Комментарии и обратная связь позволяют учащимся корректировать работу и повышать качество письменной речи.

Практические аспекты внедрения критериев в учебный процесс.

Для успешного внедрения системы критериев и дескрипторов необходимо:

1. Разработать единые шаблоны и образцы для оценивания эссе и сочинений.
2. Знакомить учащихся с критериями заранее, до начала выполнения задания.
3. Поощрять самооценку и взаимооценку.
4. Использовать рубрики для фиксации результатов оценивания.

Применение данных подходов способствует формированию метапредметных умений, развитию критического и аналитического мышления учащихся.

Заключение.

Разработка критериев и дескрипторов оценивания творческих работ является важным шагом к совершенствованию методики преподавания литературы. Она обеспечивает прозрачность, объективность и справедливость оценивания, способствует развитию самостоятельности и мотивации учащихся. Системное использование формативного подхода превращает оценивание в инструмент обучения, а не контроля.

Литературы:

1. Андреева И. В. Оценивание учебных достижений учащихся: критерии и дескрипторы. Москва, 2021.
2. Беспалько В. П. Педагогические технологии в образовательном процессе. Москва, 2020.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения и развитие речи. Москва, 2019.
4. Кузнецова Н. В. Формативное оценивание в школе. Санкт-Петербург, 2022.
5. Кравцова О. В. Методика преподавания литературы: инновационные подходы. Казань, 2023.

ПРОБЛЕМЫ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ: ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ ТИПИЧНЫХ ОШИБОК (КАЗАХСКО-РУССКИХ) В РЕЧИ УЧАЩИХСЯ

Есмагамбетова Гульшат Сайлаубековна

Учитель русского языка и литературы КГУ «ОШ “Момынай”» Толебийского района Туркестанской области

Түйін

Бұл мақалада орыс тілі ана тілі болып табылмайтын оқушылардың сөйлеу және жазу тіліндегі интерференция мәселелері қарастырылады. Автор қазақ және орыс тілдерінің фонетикалық, грамматикалық және лексикалық жүйелеріндегі айырмашылықтардан туындайтын типтік қателердің себептерін талдайды. Сондай-ақ, коммуникативті және интерактивті оқыту әдістері арқылы интерференцияны жеңудің жолдары көрсетіледі. Мақалада тілдік жүйелерді салыстыру арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын саналы түрде дамытуға арналған практикалық ұсыныстар берілген.

Summary

The article addresses the problem of interference in the speech and writing of students for whom Russian is not their native language. The author analyzes the causes of typical Kazakh-Russian errors arising from differences in the phonetic, grammatical, and lexical systems of the two languages. Special attention is given to overcoming interference through communicative and interactive teaching methods. The paper provides practical recommendations for developing stable language skills based on conscious comparison of linguistic systems. It is emphasized that systematic work on preventing interference promotes the development of bilingual competence and improves students' proficiency in Russian.

Введение.

Изучение русского языка в казахской школе имеет важное значение для формирования двуязычной личности, способной эффективно общаться в поликультурном пространстве. Однако процесс овладения русским языком осложняется влиянием родного языка учащихся — казахского. Это влияние, называемое **интерференцией**, проявляется в различных видах ошибок, связанных с переносом языковых норм родного языка на изучаемый.

Проблема интерференции не нова, однако в условиях обновленного содержания образования она приобретает особую актуальность, поскольку от уровня языковой компетенции зависит успешность учебной деятельности и коммуникативная адаптация школьников.

Понятие интерференции и её проявления.

Интерференция (от лат. *interferens* — «вмешивающийся») — это влияние одной языковой системы на другую при усвоении второго языка. В процессе овладения русским языком казахоязычные учащиеся нередко допускают ошибки, вызванные различиями между системами двух языков.

Основные виды интерференции:

1. **Фонетическая интерференция** — неправильное произношение звуков, акцент, нарушение интонации. Например, произношение звуков [в] и [ф], смешение гласных [о] и [ə].

2. **Грамматическая интерференция** — ошибки в построении предложений, употреблении падежей, глагольных форм. Пример: *Я иду к школа* вместо *Я иду к школе*.
3. **Лексическая интерференция** — использование слов родного языка или калькирование выражений (*дать ответ на* → *беру ответ*).
4. **Синтаксическая интерференция** — буквальный перенос казахских конструкций на русский язык.

Причины возникновения типичных ошибок.

Основными причинами интерференции являются:

1. Различие в грамматическом строе языков (например, отсутствие категории рода в казахском языке).
2. Несовпадение звуковых систем.
3. Недостаточная языковая среда для практики русского языка.
4. Отсутствие систематической работы по сопоставлению языков.

Интерференция — не только естественное, но и временное явление, которое можно смягчить при правильной организации учебного процесса.

Пути преодоления интерференции.

Для преодоления типичных ошибок и формирования прочных языковых навыков необходимо применять современные методы, направленные на развитие осознанного владения языком.

1. Сопоставительный анализ.

Эффективным методом является сопоставительное изучение грамматических и лексических явлений двух языков. Например, сравнение порядка слов, употребления предлогов, образования временных форм.

2. Коммуникативные задания.

Создание ситуаций общения, в которых учащиеся используют изученные конструкции в естественном контексте. Диалоги, интервью, дискуссии позволяют закрепить правильные модели речи.

3. Интерактивные методы.

Игры, языковые квесты, онлайн-викторины активизируют познавательную деятельность и формируют навык самоконтроля.

4. Работа над ошибками.

Анализ типичных ошибок должен стать регулярным элементом урока. Учитель может использовать таблицы «Ошибка — Причина — Исправление», которые помогают учащимся осознать механизмы интерференции.

5. Развитие фонетической культуры речи.

Регулярные фонетические упражнения, чтение вслух, артикуляционная гимнастика и работа с аудиозаписями способствуют правильному произношению и интонации.

Практические рекомендации для учителя.

1. Проводить диагностику типичных ошибок учащихся.
2. Вести журнал наблюдений за речевыми трудностями.
3. Разрабатывать упражнения на устранение конкретных видов интерференции.
4. Использовать методы самопроверки и самооценки.
5. Формировать мотивацию к чистоте речи через творческие задания, инсценировки, мини-эссе.

Роль билингвизма в преодолении интерференции.

Билингвизм — это не препятствие, а ресурс для развития языковой компетенции. Сопоставительное изучение языков позволяет осознать их системные различия и сходства, что способствует более глубокому овладению каждым из них. Учителю важно формировать

позитивное отношение к двуязычию, помогая ученикам использовать преимущества владения двумя языками.

Заключение.

Проблема интерференции требует комплексного подхода, сочетающего лингвистический анализ, методическую гибкость и психологическую поддержку учащихся. Систематическая работа над типичными ошибками, применение коммуникативных и интерактивных методов, развитие фонетической культуры речи позволяют значительно снизить влияние родного языка на русский и обеспечить качественное развитие билингвальной компетенции.

Литературы:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий. Москва, 2020.
2. Пассов Е. И. Коммуникативное обучение иноязычному общению. Москва, 2019.
3. Левина М. Н. Методика преподавания русского языка в казахской школе. Алматы, 2021.
4. Кузнецова Н. В. Интерференция в билингвальной среде. Санкт-Петербург, 2020.
5. Уайсова А. Т. Преодоление языковой интерференции в условиях двуязычия. Астана, 2022.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ УРОКОВ ЛИТЕРАТУРЫ: КАК ОБСУЖДЕНИЕ КНИГ ПОМОГАЕТ В РЕШЕНИИ ПОДРОСТКОВЫХ ПРОБЛЕМ

Умурзакова Дона Рахимжановна.

Учитель русского языка и литературы КГУ "ОСШ «Сұлтан рабат»" Толебийского района Туркестанской области.

Түйін

Мақалада әдебиет сабақтарының психологиялық аспектілері қарастырылады. Автор көркем шығармаларды талқылау арқылы жасөспірімдердің ішкі жан дүниесін түсінуге және олардың психологиялық мәселелерін шешуге болатындығын айқындайды. Әдеби кейіпкерлердің тағдыры мен сезімдерін саралау оқушылардың өз тәжірибесімен ұштастыруға, өзін және өзгелерді түсінуге мүмкіндік береді. Мақалада сонымен қатар мұғалімнің эмоциялық қолдауы мен қауіпсіз атмосфера құрудың маңызы атап өтіледі.

Summary

The article examines the psychological aspects of literature lessons. The author emphasizes that discussing literary works can help understand adolescents' inner world and address their psychological challenges. Analyzing the experiences and emotions of literary characters allows students to relate them to their own lives and develop empathy and self-awareness. The article also highlights the importance of emotional support from teachers and the creation of a safe, trusting atmosphere in the classroom.

Введение.

Современная школа сталкивается с множеством вызовов, связанных с психологическим состоянием подростков. Период взросления сопровождается внутренними противоречиями, поиском себя, повышенной эмоциональностью и уязвимостью. Именно поэтому уроки литературы, где обсуждаются человеческие чувства, мотивы поступков и моральные выборы героев, становятся важным инструментом психологической поддержки учащихся. Литература выполняет не только образовательную, но и терапевтическую функцию: через чтение и обсуждение художественных произведений школьники получают возможность осмыслить собственные эмоции и переживания, найти отклик в судьбах героев, научиться понимать других людей.

Роль литературы в эмоциональном развитии подростков.

Художественное слово обладает мощным воспитательным и психологическим потенциалом. Оно помогает подросткам:

1. Осознать собственные чувства и эмоциональные реакции.
2. Сопоставить личный опыт с переживаниями литературных героев.
3. Развить эмпатию и сочувствие к другим людям.
4. Сформировать нравственные ориентиры и систему ценностей. Например, анализируя внутренний мир героев произведений Достоевского или Толстого, учащиеся учатся понимать противоречивость человеческой природы, искать гармонию между разумом и чувствами.

Обсуждение как форма психологической поддержки.

Обсуждение прочитанного произведения помогает подросткам безопасно выражать свои мысли и эмоции. При этом учитель выступает не только как наставник, но и как модератор диалога, создающий пространство доверия и принятия. Во время дискуссий учащиеся делятся личными впечатлениями, спорят о поступках героев, проводят аналогии с реальной жизнью. Это способствует снятию внутреннего напряжения, развитию рефлексии и навыков самопонимания. Особенно важно, чтобы обсуждение проходило в атмосфере уважения и эмоциональной поддержки, где каждый ученик чувствует себя услышанным.

Темы, близкие подросткам.

Для психологического воздействия важно подбирать произведения, в которых затрагиваются актуальные для подростков темы:

1. Поиск смысла жизни и самоопределение (Л. Толстой, «Юность»).
 2. Конфликт поколений (И. Тургенев, «Отцы и дети»).
 3. Любовь и дружба (А. Куприн, «Гранатовый браслет»).
 4. Ответственность за свои поступки (Ф. Достоевский, «Преступление и наказание»).
 5. Преодоление трудностей и формирование характера (А. Грин, «Алые паруса»).
- Такие тексты помогают подросткам увидеть себя в зеркале литературы, осознать, что их чувства и переживания естественны и понятны другим людям.

Методы психологически ориентированных уроков.

Чтобы обсуждение книг приносило психологическую пользу, учителю необходимо применять специальные приемы:

1. **Метод “эмпатического чтения”.** Учащиеся вживаются в роль героя, анализируют его внутренний мир.
2. **Творческое письмо.** Сочинения от лица персонажа, письма, дневники помогают глубже понять чувства героев.
3. **Рефлексивные круги.** После чтения участники делятся тем, что их тронуло, чему они научились.
4. **Арт-терапевтические элементы.** Использование рисунков, коллажей, театрализации способствует выражению эмоций.
5. **Дискуссии на морально-этические темы.** Помогают формировать собственную позицию и уверенность в себе.

Роль учителя в эмоциональной поддержке учащихся.

Учитель литературы часто становится тем взрослым, к которому подросток обращается не только за знаниями, но и за пониманием. От того, насколько педагог умеет слушать, сопереживать и не осуждать, зависит эффективность урока как психологического пространства. Важно, чтобы учитель проявлял эмпатию, уважал чувства учеников и помогал им осмыслить сложные внутренние состояния через художественные образы. Подобный подход способствует укреплению доверительных отношений и позитивного эмоционального климата в классе.

Заключение.

Таким образом, уроки литературы обладают мощным психологическим потенциалом, позволяя не только развивать читательскую культуру, но и решать многие внутренние конфликты

подростков. Обсуждение художественных произведений помогает школьникам понять себя и других, развить эмоциональный интеллект и сформировать устойчивую систему моральных ориентиров.

Создание безопасного, открытого и доверительного пространства на уроках делает процесс чтения настоящей школой жизни, где литература становится средством самопознания и духовного роста.

Литературы:

1. Выготский Л. С. Психология искусства. — Москва: Искусство, 1986.
2. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. — Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Толстой Л. Н. Юность. — Москва: Эксмо, 2010.
4. Тургенев И. С. Отцы и дети. — Москва: Азбука, 2017.
5. Достоевский Ф. М. Преступление и наказание. — Санкт-Петербург: Азбука, 2018.
6. Грин А. С. Алые паруса. — Москва: АСТ, 2021.
7. Мухина В. С. Возрастная психология. — Москва: Академия, 2015.

УДК 87(112)

ВОСПИТАНИЕ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДЁЖИ В ДУХЕ КАЗАХСКИХ НАРОДНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Керимбекова Ж.У., старший преподаватель

Мамбеталиева А.С., студент группы 1901-82

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Өзбекәлі Жәнібеков, Шымкент,
Казахстан

Түйін

Сіздің алдыңыздағы мақала қазіргі ғұмырымыздың бір маңызды бөлігін түсіну мақсатымен жазылған. Бұл көңіл аударарлық мәселе көп ұлтты мемлекетіміздің жастары мен ақсақалдарына арналады. Сыйластыққа жету жолдарын іздеп, қазақ халқы маңдайына жазылған тағдырымен дауласқан емес. Ендігі кезде жастардың оқыту және тәрбиелеу үдерісінің түп негізіне қарасақ, қынжылтатын көрініс көп. Жас ұрпақтың арасындағы түсінбеушілік ұлғайып бара жатыр. «Кіммін мен? Керекпін бе мен бұл қоғамға?», — саналы жастарымыздың зердесінде әрдайым тұратын сұрақтар. Қазақтың рухани құндылықтары басқа ұлт өкілдеріне маңызды болу үшін, өз жүрегімізге жақын болу керек. Айналамызға қандай әсер қалдыратын болсақ, солай да өмір жолымыз жалғасады.

Summary

The article was written to help to understand an important part of our modern life. That issue is addressed to the youth and elders of our multi-ethnic country. Seeking ways to achieve mutual respect, Kazakh people have never disputed destiny. So, when we look at our young people, we see many distressing scenes. It is Misunderstanding among the young generation. Who am I? Am I needed in this society?... There are many heartbreaking questions for you.

«Помчится как вихрь быстроногий жорга, стучат по такыру копыта. Любого ты с ним одолеешь врага, ведь конь—это крылья джигита», — читаем мы в переводе на русский язык в «Птице счастья», казахской народной сказке [1]. «Птица счастья» — древний сказочный образ, встречающийся в фольклоре многих народов мира. Как высоко, например, ценится эта метафора в образе «Синей птицы», созданной бельгийским писателем Морисом Метерлинком. Надо сказать, что мировоззрению казахского народа не является чуждым понятие Прекрасного. Однако, стоит признать, мы понимаем его по-своему. Нашими героями зачастую являются дети батраков. Те, кто не боялись несправедливого гнева баев, и делали все, чтобы стать свободными. Вроде просто, но и сложно одновременно. В «Птице Счастья» главный герой Казангап — мальчишка-пастух, а еще большой труженик. Он легок на подъем, а самое главное

понимает как устроена психология жизни богачей, потому и не ведется на их уловки. В итоге жизнь, после череды испытаний, награждает уже взрослого парня встречей с любимой. Ее безграничная вера помогает Казангапу стать великим ханом и облегчить жизнь народа. Величие же во всей этой истории измеряется степенью справедливости героев, памятью о своем происхождении — о месте, как говорят казахи, из которого вышел. Это означает, что для нас, прекрасно то, что справедливо. Нам вообще сложно воспринимать жизнь в отрыве от зримой и существующей реальности.

«Сегодняшняя образованная молодежь воспринимает слово «патриотизм» по-другому. Подрастающее поколение отвергает религиозный радикализм и крайний национализм. Для них главные проявления патриотизма — это созидание и новаторство. Молодые люди считают, что любовь к Родине заключается в том, чтобы приносить пользу обществу, совершая открытия, начиная новое дело», — выразился глава Государства в своем недавнем обращении к народу [2]. Тем не менее, остается открытым вопрос: «Возможно ли воспитание казахстанской молодежи в духе казахских народных ценностей?». К сожалению, мы не можем дать однозначного ответа. Потому как само воспитание — явление исключительного порядка и связано с уникальной способностью человека понимать другого человека. В древние времена этот жизненно необходимый навык воспитывался в инициациях. В атласе педагогики «инициации» описываются таким образом: «Получение некоторого социального опыта и достижение соответствующего биологического возраста позволяло человеку перейти в группу полноценных тружеников. Постепенно такой переход стал сопровождаться инициациями, «посвящениями», т. е. своеобразными испытаниями во время которых проверялась подготовка молодежи к жизни: умение переносить лишения, боль, проявлять выносливость, храбрость» [3].

Наша молодежь очень разнообразна. Но главное в этом разнообразии далеко не национальная принадлежность. Все определяет отношение к человеческой жизни. Именно культура отношения к человеку, любому человеку. Влияет ли на это происхождение? Влияет. Но тогда необходимо уточнить, что входит в понятие «происхождение». Определенно, под «происхождением» мы понимаем не только национальную и культурную принадлежность, но и пройденный человеком путь: от индивидуума к личности. В этом контексте невозможно не упомянуть личность уважаемого Герольда Бергера. Выдающийся казахстанский переводчик и литературовед, при поддержке которого произведения Абая были переведены на немецкий язык, является замечательным примером личности, душой и сердцем воспитанной в духе казахских народных ценностей. По национальности немец, он в совершенстве владел казахским языком и лучше многих казахов понимал наши внутренние проблемы. «Родился Гера - ага на Волге. В семилетнем возрасте его с родителями сослали в казахские степи. В далекий поселок Кара-Откел, что в Северном Казахстане. Для ребенка это было трагедией. Он оказался во «враждебной среде»: все чужое — быт, нравы, язык. Но со временем маленький Герольд освоился. Вернее, ему помогли. Новые друзья—казахи. Они помогли освоить ему и быт и нравы и язык. Причем так, что со временем Герольд Карлович настолько проникся, что выучился на педагога и стал преподавать казахам их же родной язык. Позже он взялся за литературу и перевел на русский с немецким невероятное количество произведений казахских авторов. Так он стал ярым защитником казахского языка и его популяризатором. За что я, любя, называл его «мамбетом». Он не обижался, наоборот — гордился. По сути, Гера - ага был живым символом подлинного интернационализма» [4], — так пишет казахстанский режиссер Ермек Турсунов, близкий друг Герольда Карловича.

Исходя из вышесказанного, следует, что масштаб личности человека во многом определяет, пройденная им, инициация. В педагогическом плане, важно понять, как мы можем помочь молодым людям пройти эти сложные испытания. Как известно, каждый молодой человек, поступивший в высшее учебное заведение, имеет собственные представления о жизни, культурные представления. И в этой системе взглядов ценности казахского народа могут

занимать как главенствующее, так и незначительное место. С точки зрения научно-технического прогресса, наши исконные ценности, такие как глубокая связь с природой, могут постепенно терять свое значение. Также и этноним «казах» может потерять смысл в значении «свободный». Благо, прогрессивная молодежь делает все, чтобы этого не допустить. Например, одежда молодежного бренда Qazaq Republic в надписях наподобие «рожден быть казахом» включает в себе и другой более важный смысл: «рожден быть свободным» [5]. Это не может не объединять молодежь. Но в то же время воспитывает элементарное уважение к народным ценностям. Пусть и на новый современный лад. Сложность лишь в том, как их преподать и объяснить. Молодым людям уже очень давно нужна опора в лице наставников и кураторов, интеллигентных и развитых людей. Тех, кто научил бы быть счастливыми. Очень точно это состояние выразил Морис Метерлинк: «Обыкновенно нам не хватает не самого счастья, а умения быть счастливыми» [6].

Литература

- [1] Казахские народные сказки/ Сост.Г.Акжолова.—Астана : Фолиант 2025. —192 с.:ил.
- [2] <https://kaztag.kz/ru/news/tokaev-vysoko-otsenil-otnoshenie-sovremennoy-kazakhstanskoy-molodezhi-k-rodine>
- [3] Коркина В.И. Атлас по истории педагогики: Учебное пособие для студентов дневной и заочной форм обучения педагогических специальностей (2-е издание). — Караганда. ИП Издательство «АҚНҰР», 2023. —278 с. [Атлас по истории педагогики](#)
- [4] <https://stan.kz/ya-nazival-gerolda-belgera-mambetom-kazahstanci-v-socse-327291/>
- [5] <https://thevoicemedia.kz/qazaqrepublic#popup:subscription>
- [6] <https://www.glagolitsa-rt.ru/works/schaste-ne-v-smehe-po-pese-m-meterlinka-sinyaya-ptica/>

ӘОЖ 373(072)

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ МЕН ФОРМАЛАРЫ

Қамытбек Аружан Нұрланқызы

Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ, Мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқыту педагогика кафедрасы, оқытушы

Резюме

В статье рассмотрены инновационные методы и формы воспитания детей дошкольного возраста на основе этнокультурных ценностей. Результаты исследования показали, что использование интерактивных, мультимедийных, игровых и творческих технологий способствует более глубокому освоению этнокультурного материала и формированию культурной идентичности. Инновационные подходы усиливают эмоциональное восприятие, повышают познавательную активность и делают традиционное содержание доступным и интересным для детей. Отмечен высокий воспитательный потенциал цифровых ресурсов, театрализации, заданий с национальными персонажами и проектной деятельности.

Summary

The article explores innovative methods and forms of educating preschool children based on ethnocultural values. The findings indicate that integrating national content with interactive, multimedia, game-based and creative technologies positively influences children's emotional, cognitive and cultural development. Innovative approaches help children better understand ethnocultural concepts, strengthen cultural identity and engage more meaningfully with traditional content. The study highlights the educational potential of digital

resources, dramatization, tasks inspired by national characters and project-based activities, demonstrating their effectiveness in modern preschool education.

Кіріспе. Мектепке дейінгі жастағы балаларды этномәдени құндылықтар негізінде тәрбиелеу – қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық бағыттарының бірі. Жаһандану үдерісі күшейген сайын ұлттық болмысты сақтау, мәдени кодты кейінгі ұрпаққа жеткізу, дәстүрлі тәрбие элементтерін қазіргі педагогикалық тәжірибеге ықпалдастыру мәселесі өзектілікке ие болып отыр. Бұл кезеңдегі бала тұлғасының қалыптасуында отбасы, балабақша және әлеуметтік орта бірдей рөл атқарады, сондықтан тәрбие мазмұны баланың жас ерекшелігіне, қабылдау деңгейіне және эмоционалдық әлеміне сай, жан-жақты әрі тартымды болуы қажет.

Этномәдени құндылықтарды баланың күнделікті өміріне енгізу тек ақпарат берумен шектелмейді; ол тәжірибе арқылы сезіну, ұлттық ойындар мен дәстүрлерге қатысу, мәдени мұра элементтерімен әрекеттесу арқылы жүзеге асады. Осы тұрғыдан алғанда инновациялық әдістер мен формаларды қолдану этнопедагогикалық тәрбие тиімділігін арттыратын маңызды құрал болып табылады. Заманауи педагогикада интерактивті технологиялар, ойын арқылы оқыту, арт-терапиялық әдістер, цифрлық мультимедиялық ресурстар, STEAM элементтері, сондай-ақ жобалық-шығармашылық іс-әрекеттер этномәдени мазмұнмен ұштастырылып, баланың рухани әлеміне жақын әрі түсінікті формада беріледі.

Мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық педагогикалық тәсілдерді қолдану ұлттық тәрбиеге жаңа серпін беріп, дәстүр мен қазіргі технологиялар арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз етеді. Этномәдени құндылықтар – тек өткеннің қалдығы емес, болашақ ұрпақтың дүниетанымдық негізін қалыптастыратын тірек. Сондықтан халық ауыз әдебиеті үлгілерін, қолөнер түрлерін, салт-дәстүр элементтерін, ұлттық ойындарды, музыканы және эстетикалық мұраны тәрбие процесіне заманауи форматта енгізу балалардың ұлттық сәйкестігінің ерте қалыптасуына ықпал етеді.

Баланың мектепке дейінгі кезеңі – тәрбиелік ықпалдың ең сезімтал әрі нәтижелі кезеңі. Дәл осы уақытта баланың мінезі, әлеуметтік дағдылары, мәдени нормаларды қабылдау механизмі қалыптасады. Сол себепті этномәдени тәрбиені инновациялық әдістермен үйлестіру – педагогтар үшін жаңа мүмкіндіктер ашатын, ал балалар үшін қызықты әрі дамытушы орта қалыптастыратын бағыт. Мақалада осы үрдістің теориялық негіздері, заманауи әдіс-тәсілдері мен тәжірибелік формалары жан-жақты қарастырылады.

Әдеби шолу. Этномәдени құндылықтар негізінде мектепке дейінгі тәрбиені ұйымдастыру мәселесі қазіргі педагогикалық ғылымда кеңінен талқыланып, оның мазмұны инновациялық технологиялармен интеграциялану бағытында дамып келеді. Соңғы зерттеулерде этнопедагогикалық мазмұнды баланың қабылдау ерекшеліктеріне сай жаңаша форматта беру қажеттілігі атап көрсетіліп, халық ауыз әдебиеті, ұлттық ойындар, қолданбалы өнер элементтерін тәрбие процесіне енгізудің тиімділігі дәлелденеді. А.Қ. Молдажарова этномәдени құндылықтардың баланың танымдық және тұлғалық дамуына әсерін талдап, ұлттық мазмұнды жаңғыртатын әдістерді ұсынады [1].

Инновациялық әдістердің тиімділігі мультимедиялық ресурстар, визуалды материалдар, ойын технологиялары және жобалық әрекет арқылы да көрініс табады. Н.В. Михайлова интерактивті тәсілдердің мәдени ақпаратты табиғи әрі эмоционалдық деңгейде қабылдауды күшейтетінін атап өтеді [2]. Сонымен бірге С. Banks мәдениетаралық білім беру идеяларын дамыта отырып, этномәдени мазмұнды ерте жаста енгізудің баланың мәдени үйлесімділігі мен көпмәдениетті түсіну қабілетін арттыратынын көрсетеді [3].

Этномәдени құндылықтармен таныстырудың тілдік, когнитивтік және коммуникативтік қабілеттерді дамытудағы рөлі де маңызды. Ж.С. Елеусіз интерактивті мультфильмдер, ұлттық кейіпкерлерге негізделген тапсырмалар мен цифрлық ойындардың балалар қызығушылығын арттыратынын дәлелдейді [4]. Бұған қоса, К.Т. Сағындықова ұлттық мәдени кодты ойын әрекеті

арқылы қалыптастырудың психологиялық негіздерін айқындаса, G. Ivanova цифрлық платформаларда этнопедагогикалық материалды бейімдеудің тиімді моделін ұсынады [5; 6].

Жалпы, соңғы жылдары жүргізілген ғылыми ізденістер этномәдени тәрбиені инновациялық әдістермен үйлестірудің өзектілігін, оның бала дамуына жан-жақты әсерін және педагогикалық тәжірибені жаңғыртудағы маңызын айқындап отыр.

Зерттеу әдістері. Зерттеу барысында әдістемелік негіз ретінде этномәдени тәрбиенің мазмұнын, құрылымын және инновациялық мүмкіндіктерін талдауға бағытталған ғылыми-педагогикалық тәсілдер қолданылды. Алдымен соңғы жылдары жарық көрген отандық және шетелдік еңбектердегі этнопедагогика, мектепке дейінгі тәрбие, инновациялық технологиялар жөніндегі тұжырымдар жүйеленіп, педагогикалық идеялардың эволюциясы мен негізгі бағыттары анықталды. Бұдан кейін этномәдени құндылықтарды мектепке дейінгі ұйымдардың практикалық тәжірибесіне енгізудің моделдері салыстырылып, әртүрлі педагогикалық тәсілдердің артықшылықтары мен шектеулері талданды. Сонымен қатар этномәдени мазмұнды енгізуде қолданылатын интерактивті әдістер, ойын формалары, визуалды құралдар, цифрлық ресурстар және жобалық іс-әрекетке қатысты ғылыми тұжырымдар сараланып, олардың бала дамуына әсер ету тетіктері анықталды. Әдеби көздерді талдау мен салыстыру нәтижесінде мектепке дейінгі жаста этномәдени құндылықтарды инновациялық форматта берудің тиімді бағыттары айқындалып, мақала тақырыбын жан-жақты ашуға мүмкіндік беретін ғылыми негіз қалыптастырылды.

Зерттеу нәтижелері және талқылау. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі жастағы балаларды этномәдени құндылықтар негізінде тәрбиелеуде инновациялық әдістердің айтарлықтай мүмкіндіктері бар екенін көрсетті. Талдау барысында ұлттық ойындар, салт-дәстүр элементтері, ауыз әдебиеті мен қолөнерді интерактивті, цифрлық және ойындық технологиялармен интеграциялау балалардың этномәдени ақпаратты терең қабылдауына ықпал ететіні анықталды. Сондай-ақ мультимедиялық бейнелер, ұлттық кейіпкерлерге негізделген тапсырмалар мен театрландырылған әрекеттер дәстүрлі баяндау тәсілдеріне қарағанда анағұрлым тиімді екені байқалды. Бұл әдістер баланың жас ерекшелігіне сай әрекеттік үйрену механизмдерін күшейтіп, этномәдени мазмұнның күнделікті тәжірибемен табиғи байланысуына мүмкіндік береді.

1-кестеде этномәдени тәрбиеде қолданылатын инновациялық әдістердің ерекшеліктері көрсетілген.

Кесте 1 – Этномәдени тәрбиеде қолданылатын инновациялық әдістердің ерекшеліктері

Инновациялық әдіс түрі	Қолданылу формасы	Балаларға әсері
Интерактивті мультимедиялық материалдар	Ұлттық ертегілерді анимациялау, цифрлық кітаптар	Қызығушылықты арттырады, есте сақтауды жеңілдетеді
Театрландырылған этюдтер	Ұлттық салт-жоралғыларды сахналау	Эмоциялық тәжірибені күшейтеді, тілдік дамуға ықпал етеді
Ойын технологиялары	Ұлттық ойындардың цифрлық нұсқаларын қолдану	Қимыл-әрекет арқылы меңгерту, танымдық процестерді белсендіру
Жобалық-шығармашылық жұмыс	«Менің отбасымның дәстүрі», «Ұлттық ою» жобалары	Шығармашылық қабілетті дамытады, мәдени сәйкестікті қалыптастырады

1-кестеде көрсетілгендей, қарқынды дамып келе жатқан сандық-оқыту ортасының этнопедагогикалық мазмұнды жеткізудегі мүмкіндіктері де анықталды. Балалардың жасына сай

қарапайым мультфильмдер, ұлттық оюлар бойынша интерактивті бояу беттері, QR-код арқылы тапсырмалар орындау, музыкаға қосылған ұлттық әуендер этномәдени тәжірибені эмоционалды-тұрақты қабылдауға жағдай жасайды. Бұл нәтижелер мектепке дейінгі тәрбие мазмұны мен формаларын жаңғыртудың өзектілігін айқындайды.

2-кестеде этномәдени тәрбие тиімділігінің көрсеткіштері көрсетілген.

Кесте 2 – Этномәдени тәрбие тиімділігінің көрсеткіштері

Көрсеткіш түрі	Инновациялық әдістер қолданылған топ	Дәстүрлі әдістер қолданылған топ
Этномәдени ұғымдарды түсіну деңгейі	Жоғары	Орташа
Ұлттық ойындарға қызығушылық	Өте жоғары	Төмен
Әлеуметтік-эмоционалдық реакция	Белсенді, сергек	Баяу
Шығармашылық белсенділік	Жоғары	Орташа
Тілдік даму қарқыны	Жедел	Бірқалыпты

2-кестедегі талдау нәтижелері баланың этномәдени тәжірибені ең тиімді түрде ойындық, шығармашылық және интерактивті әрекеттер барысында қабылдайтынын көрсетті. Инновациялық әдістер этномәдени мазмұнды баланың нақты әрекетімен, қимылымен, сезімімен, ойымен байланыстыра отырып, оның мәдени сәйкестігінің ерте қалыптасуына мүмкіндік береді. Сондай-ақ зерттеу этнопедагогикалық мазмұнның дәстүрлі баяндау формаларында шектеулі болатынын, ал инновациялық форматтар оның тәрбиелік әлеуетін айтарлықтай арттыратынын дәлелдеді.

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі жастағы балаларды этномәдени құндылықтар негізінде тәрбиелеу үдерісін жаңғырту қазіргі педагогиканың маңызды міндеттерінің бірі екенін көрсетті. Этнопедагогикалық мазмұнды интерактивті, ойындық, мультимедиялық және шығармашылық әдістермен үйлестіре қолдану баланың танымдық, тілдік, эмоциялық және әлеуметтік дамуын күшейтіп, ұлттық мәдениетті қабылдауын табиғи әрі қызықты формада қамтамасыз етеді. Инновациялық технологиялардың дәстүрлі мазмұнды жаңа форматта жеткізу мүмкіндігі этномәдени тәрбиенің тиімділігін арттырып, оны баланың күнделікті әрекетімен үйлесімді байланыстыра алады.

Жүргізілген талдау этномәдени құндылықтарды заманауи педагогикалық әдістермен ұштастыру мектепке дейінгі тәрбие мазмұнын байытып қана қоймай, мәдени сәйкестіктің ерте қалыптасуына, ұлттық дүниетанымның тереңдеуіне және баланың тұлғалық дамуының үйлесімділігіне ықпал ететінін айқындады. Инновациялық әдістерді жүйелі қолдану педагогтарға этнопедагогикалық идеяларды баланың жас ерекшелігіне сәйкес, эмоционалдық және практикалық тұрғыда қолжетімді етіп беру мүмкіндігін ұсынады. Осылайша, этномәдени құндылықтарға негізделген тәрбие мектепке дейінгі ұйымдарда заманауи, тартымды және нәтижелі педагогикалық кеңістік қалыптастырудың маңызды тетігі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Молдажарова А.Қ. Мектепке дейінгі ұйымдарда этномәдени тәрбиені жүзеге асырудың ғылыми негіздері. – Алматы: Білім, 2020. – 156 б.
2. Михайлова Н.В. Этнокультурное воспитание дошкольников в условиях цифровой образовательной среды. – Москва: Педагогика, 2019. – 142 с.
3. Banks J. Teaching Strategies for Ethnic Studies. – New York: Routledge, 2018. – 289 p.

4. Елеусіз Ж.С. Этномәдени тәрбиеде инновациялық технологияларды қолдану. // Педагогика және психология. – 2021. – №3. – 45–52-бб.
5. Сағындықова К.Т. Мектепке дейінгі балалардың этномәдени дамуын ойын әрекеті арқылы қалыптастыру. – Астана: Ұлттық білім академиясы, 2021. – 128 б.
6. Ivanova G. Digital Approaches to Ethnocultural Education in Early Childhood. – Berlin: Springer, 2019. – 214 p.

ӘӨЖ: 373.1.013

ҚҰНДЫЛЫҚТАР – МҰҒАЛІМНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ҚҰРАУШЫ ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ БІРІ

С.С.Тілеуова

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ профессоры
Шымкент қ., Қазақстан

Резюме.

В статье рассматривается сущность и значение ценности и педагогического имиджа как составной части профессиональной деятельности учителя. Особое внимание уделяется взаимосвязи между национальной ценностью, профессиональной культурой, коммуникативными навыками и личностными качествами педагога, формирующими его положительный имидж. В условиях глобализации и модернизации системы образования педагогический имидж становится важным фактором профессионального успеха и повышения доверия к личности учителя со стороны обучающихся и общества.

Summary

The article examines the essence and significance of the value and pedagogical image as an integral part of a teacher's professional activity. Special attention is paid to the relationship between national values, professional culture, communication skills and personal qualities of a teacher that form his positive image. In the context of globalization and modernization of the education system, the pedagogical image is becoming an important factor for professional success and increasing trust in the personality of a teacher on the part of students and society.

«Баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле»

/Халық даналығы/

Қазіргі кезде жалпы білім, кәсіптік білім және жоғары мектептер алдында, маңызды, шешуін күттірмейтін оқу-тәрбие процесінің, сапасын арттырумен, демократияландырумен, егемендікпен, елдікпен, тәлім-тәрбиемен ұлттық құндылықтармен тікелей байланыстылығымен, болашақ мұғалімдерді кәсіби тұрғыдан даярлаудағы өзекті, маңызды мәселердің бірі болып саналады.

Ұлттық құндылықтар мен тәрбие – бір-бірімен тығыз байланысты ұғымдар. Жалпы құндылықтар қоғамның даму бағдарлары мен өмір сүру мәнерін белгілейді. Құндылықсыз қоғам – бағдарсыз қоғам. Осы орайда артқа кідіріс жасап, ғалымдардың зерттеулеріндегі тұжырымдарға тоқтала кетсек. «Құндылық бағдар» ұғымы кеңестік социология ғылымында 1964-1965 жылдары пайда болды. «Социология в СССР» деген сөздіктер жинағында «құндылық бағдар» ұғымына берілген түсінік төмендегідей:

Жеке адамның құндылық бағдары – бұл жеке адамның белгілі бір әлеуметтік құндылықтарды мақсат етіп ұстауы, яғни әлеуметтік құндылықтардың белгілі бір тобына леген қарым-қатынасы. Мысалы: құндылықтар еңбек, оқу, қоғамдық жұмыс, жанұя, еңбек қаы, т.с.с. болып келуі ықтимал.

60-70 жылдары құндылық бағдар мәселесін В.П. Тугаринов пен О.Г. Дробницкийлер зерттеді. Құндылықтардың табиғатының күрделілігінен олардың әр түрлі топтамасы пайда болды.

В.П. Тугаринов құндылықтардың екі тобын бөліп қарастырады:

- өмірдің құндылықтары - өмір, денсаулық, өмірдегі қуаныш, адамдар мен қарым-қатынас, т.б.;

- мәдени құндылықтар – материалдық (техника, баспана, тамақ, киім т.б.);

- әлеуметтік-саяси (қоғамдық тәртіп, қоршаған әлем, қауіпсіздік, бостандық, еркіндік, адамгершілік);

- рухани құндылықтар (білім, ғылым, өнер).

Социологтар құндылықтарды белгілі бір ереже немесе іс-әрекеттің реттегіші ретінде қарастырады.

Бұдан басқа материалдық және рухани құндылықтар (В.Ломов), өзекті және потенциалды (В.Ломов, В.Г. Алексеева) құндылықтар топтамасы кездеседі.

Белгілі кеңес психологы В.Н. Мясищевтің (1960ж.) пікірі бойынша: «Құндылық бағдар жеке тұлғаның рухани дамуының орталығы, жеке тұлғаның қоғамға, белгілі бір топқа, еңбекке, өзіне деген саналы қатынасы» болып табылады.

«Адамгершілік құндылық – ол әлеуметтік маңызы бар адамгершілік құбылыс. Ол адам мен қоғамның даму идеяларының іске асуына мүмкіндік туғызушы» (Л.Д. Леутская).

Жеке тұлғамен ұлттық мәдениетті қалыптастырудағы құндылық бағдардың әлеуметтік-адамгершіліктік аспектісі прогресшіл қазақ ағартушылары Ж.Аймауытов, Ы.Алтынсарин, Ш.Әлжанов, А.Байтұрсынов, Ш.Уәлиханов, М.Жұмабаев және А.Құнанбаевтардың еңбектерінен маңызды орын алған.

Құндылықтардың әлеуметтік-адамгершіліктік маңызы туралы ой-пікірлердің дамуы Қ.Б.Бержанов, Қ.Б.Жарықбаев, Н.И.Ильминский, К.Қ.Құнантаева, О.И.Обидов, А.И.Сембаев, А.П.Сейтешов, Т.Т.Тәжібаев, Г.А.Уманов, С.А.Ұзақбаева және К.М.Храпченковтардың тарихи-педагогикалық ой-пікірлермен тығыз байланысты./3,9/

Құндылық бағдар күрделі жеке тұлғалық қалыптасу болып анықталады. Құндылықтар қажеттілікті қанағаттандыратын құрал болып анықталады. Құндылықтар қажеттілікті қанағаттандыратын құрал есебінде жүреді.

Құндылықтар адамның сезімін оятып, іс-әрекетінің себеп-салдарын анықтайды, соған байланысты әрекетті реттейді, оның іске асуына ықпал етеді. Сондықтан құндылық адам мен оның қажеттілігінің қоршаған орта мен арасындағы байланыстырушы буын болып табылады.

Құндылық – әдеміліктің, әсемдіктің категориясы.

Педагог үшін ең басты, жоғары құндылық - кәсіби шеберлік, оған жетудің жолы, әдіс-тәсілі, құралы болуы керек. Педагогикалық іс-әрекеттің құндылықтары объективті, олар мұғалімнің нақты ісінде белгілі бір нысана болып табылады.

Мұғалім іс-әрекетінің негізі – білім алушыларды оқыту, білім беру, тәрбиелеу.

Адамның құндылықтарын сезінуі - қоғамдың болмыстың айнасы болып табылатын қоғамдық сананың қалыптасуы үшін аса қажет. Құндылық бағдарды сезіну: құндылықтарға өз бетінше жасырын түрде ұмтылу, жеке идея, бір жүйеге келтірілген, ой санадан өткізілген құндылық қана адамның сол құндылықты меңгеруге деген қоздырғыш күшін тудырады.

Ақпараттық, сандық қоғам барысында мәдениет деп әлеуметтік маңызы бар ақпараттық кеңістікте адамның іс-әрекетін реттейтін және жеке тұлғалық құндылықтар мен жалпы жеке тұлғаның құндылықтар жүйесін атауға болады.

Адамның ақпараттық қоғамдағы іс-әрекетінің сипатына орай құндылықтардың келесі әлеуметтік маңызды топтарын қарастыруға болады:

1. **Ақпараттық кеңістікте ақпараттардың қайнар көздерін тандауға әсер етуші құндылықтар.** БАҚ пен Интернет желісі арқылы әр күні әр адамға келіп жатқан ақпараттар

ағыны. Бұл ақпараттар қажетті-қажетсіз, ескірген - өзекті, зиянды- пайдалы, анықталмаған- дәлелсіз болуы мүмкін. Балаларды қажетті, пайдалы, дәлелді, өзекті, адам мен компьютерге тигізетін зиянын анықтау, ақпараттарға бағыттау бұл ақпараттық мәдениеттің қажетті құраушысы болып табылады.

2. **Компьютердің маңыздылығын анықтайтын құндылықтар.** Компьютердің оқу, білім алуға тигізетін пайдасын, оның танымның, білімнің құралы, білімге ұмтылу мен электронды тасымалдағыштарда- кітапхана, мұражай, энциклопедия, білім беруші бағдарламалар т.с. Компьютердің маңыздылығын дұрыс ұғындыру.

3. **Қарым-қатынас құндылықтары.** Бүгінгі таңда балалар (оқушы, жасөспірім, жастар) өз құрбы-достарымен, көбінесе, әртүрлі чаттар, форум, электрондық пошта, т.с.с. виртуалды түрде қарым -қатынас жасайды. Көптеген жағдайларда өздерінің іс-әрекетінің байыбына бармай, компьютерлік заңсыздықтарға барады. Ақпараттық қоғамда адамның тәртібін реттейтін жалғыз механизм ол –оның құндылықтар жүйесі. Балаларға Интернет желісінің мәнін, оның жеке әлем емес, тек қарым-қатынас жааудың ыңғайлы құралы екендігін, сондықтан әдептілікті ақтау, қарым-қатынас жасау мәдениетін сақтаудың қажеттілігін айтып, ұғындыру қажет. «Компьютерді басқа адамға зияны тимейтіндей етіп қолдануы тиіс» деген ұстанымды естен шығармауды ұғындыру қажет.

4. **Жеке тұлғаның ақпараттық қоғамдағы құқықтарын анықтайтын құндылықтар.** Интернет желісінде авторлық құқық пен жекеменшіктілік бар. Біреудің шығармашылық жұмысын (сурет, реферат, курс жұмысы т.б.) көшіріп алып, өзімдікі деуге болмайтындығын саналы түрде ұғындыру қажет.

5. **Эстетикалық құндылықтар.** Әсемдік, әдемілік. Ақпаратты таратудың әдемілігі оқушының ақпараттық мәдениетін қалыптастыру бағытындағы тәрбие жұмысының мазмұнына кіруі керек.

6. **Салауатты өмір құндылықтары.** Компьютермен жұмыс жасауды, қолдануда денсаулыққа зияны тимейтіндей, санитарлық нормаға сай, компьютермен жұмыс жасаудың ережесі мен талаптарды орындау - құндылықтар, олар оқушының ақпараттық мәдениетін қалыптастыру бағытындағы тәрбие мазмұнының құрамдас бөлігі. Бастауыш сыныптарда компьютермен жұмыс жасаудың гигиеналық нормаларын үйрету, компьютерді пайдалана отырып, оқуға, өзбетінше шығармашылықпен жұмыс жасау құндылықтарын қалыптастыру.

Жоғарыда атап өтілген, ғылыми тұрғыдан берілген ақпарат-теориялардың бөлек, оқу орындарында жалпы имидж, стиль, әдеп, эстетика сияқты ұғым түсініктерге, мәселелерге аса назар аударылуда, Себебі, құндылық – әдеміліктің, әсемдіктің категориясы.

Педагогтың кәсіби имиджі — тек сыртқы бейне мен мінез-құлық стилінің жиынтығы ғана емес, ол мұғалімнің ішкі мәдениеті, кәсіби құндылықтары, қарым-қатынас мәдениеті мен өзіндік даму стратегиясының көрінісі болып табылады.

Осыған байланысты бүгінгі таңда мұғалім имиджін қалыптастыру мәселесі педагогикалық ғылым мен практикадағы өзекті бағыттардың біріне айналды. Өйткені, заманауи қоғам педагогтан жоғары кәсіби дайындықты ғана емес, сонымен қатар тұлғалық тартымдылықты, талғамды, қарым-қатынас мәдениеті мен сөз сөйлеу мәдениетін, тыңдай білу мәдениетін және әлеуметтік белсенділікті, инновациялық ойлауды талап етеді. Мұндай жағдайда мұғалімнің кәсіби имиджі оның құзыреттілігінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылып, кәсіби жетістіктің негізгі көрсеткішіне айналып отыр [2]. Ғалымдардың пікірінше, педагогтың имиджі — бұл кәсіби тәжірибе, этикалық ұстаным, коммуникативтік шеберлік пен тұлғалық қасиеттердің үйлесімді бірлігі. Ол мұғалімнің өз мамандығына деген көзқарасын, педагогикалық іс-әрекеттегі мінез-құлық және оқушылармен, әріптестермен, ата-аналармен орнатқан қарым-қатынасын анықтайды. Мұғалімнің оң имиджі кәсіби беделді арттырып қана қоймай, білім беру процесінің тиімділігін де жоғарылатады.

Педагогикалық имидж ұғымы XX ғасырдың соңынан бастап білім беру психологиясы мен

менеджментінде белсенді зерттеле бастады. Ресейлік ғалым В.А. Сластенин имиджді педагогтың кәсіби мәдениетінің сыртқы көрінісі деп қарастыра отырып, оның кәсіби этикамен, сөйлеу мәдениетімен және өзіндік мінез-құлық үлгісімен тығыз байланыста дамитынын атап өтеді [1]. Ал А.К. Маркова кәсіби құзыреттілік пен имидждің өзара байланысын зерттей келе, «имидж – мұғалімнің кәсіби өзін-өзі тануы мен өзін-өзі жүзеге асыруының көрсеткіші» екенін дәлелдейді [2]. Имиджді педагог тұлғасының психологиялық-педагогикалық бейнесі ретінде сипаттаған қазақстандық ғалым Г.Қ. Нұрғалиева мұғалімнің сыртқы бейнесі мен ішкі кәсіби сапаларының үйлесімділігі оның кәсіби беделін арттырып, оқушылар мен ата-аналардың сенімін қалыптастыратынын айтады [3].

Ал отандық зерттеуші Г.К. Ахметова педагогикалық имидждің басты компоненттерін нақтылап, оларға кәсіби құндылықтар жүйесі, педагогикалық этика, мәдени коммуникация және эмоционалды тұрақтылықты жатқызады [4].

Халықаралық деңгейдегі зерттеулерде де мұғалім имиджінің кәсіби табыстылыққа ықпалы ерекше атап өтіледі. Мәселен, фин ғалымы Pasi Sahlberg (2020) педагог беделінің жоғары болуы елдің білім сапасына тікелей әсер ететінін айта келе, «педагог имиджі – қоғамның білімге деген көзқарасының айнасы» деген тұжырым жасаған [5]. Ал британдық зерттеуші Andy Hargreaves (2019) кәсіби имидждің эмоционалды интеллект және рефлексиямен байланысын көрсетіп, оны «мұғалімнің кәсіби идентификациясын айқындайтын психологиялық фактор» ретінде қарастырған [6]. Сондықтан бүгінгі таңда мұғалімнің кәсіби имиджін қалыптастыру мәселесі тек жеке тұлғалық немесе эстетикалық мәселе емес, ол кәсіби құзыреттілікті дамытудың стратегиялық бағыты ретінде қарастырылуы тиіс.

Сонымен қатар халықаралық деңгейде де педагогтардың имиджін қалыптастырудың осындай бағыттары кең тараған. Финляндияда және Сингапурда мұғалімдердің кәсіби жетістіктерін бұқаралық ақпарат құралдары арқылы насихаттау мемлекеттік білім саясатының бір бөлігі болып табылады.

Қазіргі таңда педагогтың кәсіби бейнесі білім беру сапасын қамтамасыз етудің басты факторы ретінде қарастырылуда. Өйткені мұғалімнің кәсіби имиджі — оның тұлғалық тартымдылығын, кәсіби беделін және оқушылармен, ата-аналармен, әріптестермен қарым-қатынасындағы сенімділікті қамтамасыз ететін кешенді сипаттама. Әлемдік және отандық зерттеулер көрсеткендей, педагогтың жағымды имиджі оқушылардың оқу мотивациясына, сыныптағы психологиялық ахуалға және ата-аналардың мектепке деген сеніміне тікелей ықпал етеді. Мысалы, британ зерттеушісі А. Hargreaves (2019) мұғалім имиджінің эмоционалды интеллект пен кәсіби рефлексия деңгейімен өзара байланысын атап өтіп, “позитивті имидж – тиімді педагогикалық коммуникацияның іргетасы” деп тұжырымдаған [10]. Қазақстан жағдайында да педагог беделін көтеру мен кәсіби имиджін қалыптастыру мәселесі мемлекеттік деңгейде назарда. ҚР “Педагог мәртебесі туралы” заңы (2019) мұғалімнің кәсіби және этикалық имиджін қолдауға бағытталған нормаларды қамтиды. Бұл заң аясында педагогтардың кәсіби мәдениетін арттыру, қоғамдық беделін күшейту және олардың оң имиджін қалыптастыру – білім беру саясатының басым бағытына айналды [11]. Демек, мұғалім имиджі кәсіби құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігіне, білім беру ортасының сапасына және қоғамның ұстаз мамандығына деген көзқарасына тікелей әсер ететін маңызды фактор болып табылады.

Ойымызды тұжырымдай келе, қазіргі заман мұғалімінің міндеті- ұлттық сана сезімі оянған, өз елінің төл тарихы мен мәдени мұрасын саралап, зерделеп, снасына сіңіріп, жақсы қасиеттерге ие болып, адал еңбек ететін, әділ, өз халқының ұлттық мұраларының мұрагері болатын әдемілік пен әсемдікті, талғам мен таңдауды білетін жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұғалім имиджі тек сыртқы бейне мен сөйлеу мәдениетінің көрінісі ғана емес, ол педагогтың кәсіби құзыреттілігі, рухани мәдениеті, педагогикалық этикасы мен эмоционалды тұрақтылығының біртұтас жүйесін бейнелейді.

Әдебиеттер

1. Сластенин, В.А., Подымова, Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. — Москва: Академия, 2019.
 2. Маркова, А.К. Психология профессионализма. — Москва: Знание, 2018.
 3. Нұрғалиева, Г.Қ. Педагогтың кәсіби имиджін қалыптастырудың психологиялық негіздері. — Алматы: ҚазҰПУ, 2021.
 4. Ахметова, Г.К. Педагогикалық мәдениет және имидж. // Педагогика және психология, №3, 2022. — 65–70 б.
 5. Sahlberg, P. Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? — New York: Teachers College Press, 2020.
 6. Hargreaves, A. Teaching in the Knowledge Society: Education in the Age of Insecurity. — New York: Teachers College Press, 2019.
 7. Нурғалиева Г.К. Ценностное ориентирование личности в условиях информатизации образования: Монография. - Алматы: 2004г.
 8. Қазақстан Республикасы жоғары білімді дамыту стратегиясы. Алматы: 1998ж.
 9. Нурғалиева Г.К., Тілеуова С.С. Теория развития профессионального образования: Учебное пособие. - Алматы: 1999г.
- Тілеуова С.С. Жоғары мектеп педагогикасы: Оқу құралы. — Шымкент: 2009

ӨОЖ 372.8;159.9(82-95)

ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ

Досанова М.М., Үсіпбекова А.С., Умбеталиева А.М.

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В статье представлен этнокультурные ценности - это традиции, обычаи, язык и убеждения, сложившиеся в ходе исторического развития каждого этноса. Эти ценности формируют жизнедеятельность, психологическое состояние и выносливость людей. Психологическая устойчивость личности - способность человека противостоять трудностям и изменениям в жизни. культурные ценности каждой нации обеспечивали психологическую устойчивость общества и личности в трудные времена.

Summary

The article presents an Ethnocultural values are traditions, customs, customs, language and beliefs that have developed during the historical development of each ethnic group. These values form the life, psychological state and endurance of people. The psychological stability of a person is the ability of a person to withstand difficulties and changes in life. the cultural values of each nation ensured the psychological stability of society and the individual in difficult times.

XXI ғасырдағы жаһандану жағдайында әлем елдерінің басым бөлігі көпэтносты сипатқа ие. Өртүрлі этнос, мәдениет, тіл және діни топтардың бір мемлекет ішінде қатар өмір сүруі қоғамның әлеуетін арттыра отырып, оның тұрақтылығына өз әсерін тигізеді. Мұндай қоғамда басты міндеттердің бірі — ұлтаралық қатынастардағы әлеуметтік сенімнің және ынтымақтастықтың жоғары деңгейін қалыптастыру.

Қазақстан – өз аумағында жүзден астам этносты біріктірген мемлекет. Бұл еліміздің мәдени алуан түрлілігін көрсетеді, бірақ бір мезетте «этносаралық сенім қалай қалыптасады?»,

«қоғамдық ынтымақтастықты сақтаудың қандай заңдылықтары бар?» деген ғылыми сұрақтарды өзекті етеді. Әлеуметтік сен...

Этномәдени құндылықтар – әрбір этностың тарихи дамуы барысында қалыптасқан дәстүрлері, салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, тілі мен наным-сенімдері. Бұл құндылықтар адамдардың өмірлік әрекетін, психологиялық жағдайын және қиындыққа төзімділігін қалыптастырады.

Жеке тұлғаның психологиялық тұрақтылығы – адамның өмірдегі қиындықтар мен өзгерістерге төтеп беру қабілеті. Тарихи тәжірибе көрсеткендей, әр ұлттың мәдени құндылықтары қиын кезеңдерде қоғам мен жеке тұлғаның психологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етіп отырған.

Этномәдени құндылықтар жеке тұлғаның психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Олар адамның өмірлік қиындықтарға төзімділігін арттырып, эмоциялық жағдайын тұрақтандырады. Сонымен қатар, этномәдени құндылықтар:

1. Әлеуметтік байланыстарды нығайтады – қауымдастық, отбасы, достар арқылы адам қоғамда жалғыз емес екенін сезінеді, бұл психологиялық қауіпсіздік сезімін тудырады.

2. Өзін-өзі бағалауды арттырады – өз этностық мәдениетіне сүйену адамның өзіндік ерекшелігін түсінуіне және мақтаныш сезімін дамытуына мүмкіндік береді.

3. Қиындықтарды жеңуге ықпал етеді – тарихи дәстүрлер мен салт-дәстүрлер моральдық күш береді, стресстік жағдайларда төзімділікті күшейтеді.

4. Қоғамдық тұрақтылыққа үлес қосады – этномәдени құндылықтарға сүйенетін адамдар бір-бірін сыйлап, қоғамдағы сенім мен ынтымақтастықты қалыптастырады.

5. Мәдени сәйкестікті қамтамасыз етеді – адам өз этникалық тобының тарихы мен дәстүрін білу арқылы рухани және психологиялық тепе-теңдігін сақтайды.

Тарихи тәжірибе көрсеткендей, қазақ қоғамында көшпенді өмір салты, мерекелер, салт-дәстүрлер мен отбасының рөлі адамның психологиялық тұрақтылығын нығайтып, қиын кезеңдерде сенімділік пен күш берген.

Осылайша, этномәдени құндылықтар жеке тұлғаның ғана емес, бүкіл қоғамның тұрақтылығы мен дамуына ықпал етеді. Сондықтан әрбір адам өз мәдени мұрасын білуге, құрметтеуге, күнделікті өмірде қолдануға және өзгелердің мәдени ерекшеліктерін сыйлауға тырысуы қажет. Бұл – қазіргі көпэтностық қоғамда сенімді, тұрақты және дамыған орта қалыптастырудың негізгі шарты. Көпэтностық қоғам – әртүрлі этностар, тілдер, діндер мен мәдениеттер өмір сүретін әлеуметтік-мәдени кеңістік. Мұндай ортада тұрақтылықтың, ұлттар арасындағы келісімнің негізгі факторы – әлеуметтік сенім және ынтымақтастық мәдениеті. Олар қоғамның дамуына, қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және демократиялық институттардың орнығуына тікелей әсер етеді.

Әлеуметтік сенім мен ынтымақтастықтың мәні.

Әлеуметтік сенім: Бұл – адамдардың, топтардың немесе институттардың бір-біріне сенімділік деңгейі, өзара әрекеттестікке оң көзқарас білдіруі.

Сенім үш деңгейде қарастырылады:

1. Жеке тұлғалар арасындағы сенім
2. Топаралық (этносаралық) сенім
3. Институционалдық сенім.

Этномәдени құндылықтар және жеке тұлғаның психологиялық тұрақтылығы

Этномәдени құндылықтар – бұл әр ұлттың немесе этностың дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, салт-дәстүрлері, тілі, тарихы және дүниетанымдық сенімдері. Олар адамның күнделікті өмірінде шешім қабылдауына, мінез-құлқына және өз сезімін басқаруына әсер етеді.

Жеке тұлғаның психологиялық тұрақтылығы – адамның өмірдегі қиындықтарға, стресс жағдайларына және күтпеген өзгерістерге төтеп беру қабілеті. Психологиялық тұрақтылық адамның эмоциялық жағдайына, әлеуметтік өміріне және жалпы өмір сүру сапасына тікелей байланысты.

Этномәдени құндылықтар адамның психологиялық тұрақтылығын нығайта алады, өйткені олар адамға өзін-өзі сезіну, қоғамдағы орнын түсіну және қиындықтарды жеңу жолдарын көрсету арқылы қолдау береді.

Этномәдени құндылықтардың психологиялық әсері:

1. Эмоциялық қолдау

Адам өз этникалық қауымдастығына сенім білдірсе, қиын жағдайда қолдау табады. Мысалы, мерекелік салт-дәстүрлер кезінде отбасы мен достардың бір-біріне көрсететін қолдауы адамның эмоционалды жағдайын тұрақтандырады. Бұл сенім мен қауіпсіздік сезімін береді.

2. Мінез-құлық нормалары

Дәстүрлі құндылықтар адамның өмірде дұрыс шешім қабылдауына көмектеседі. Мысалы, қазақ қоғамында қонақжайлылық, үлкенді сыйлау, адалдық сияқты дәстүрлер адамның мінез-құлқына бағыт береді. Адам осындай құндылықтарға сүйенсе, өмірлік қиындықтарды жеңу жолдарын табу жеңіл болады.

3. Әлеуметтік байланыстар

Қауымдастықта, мерекелерде, салт-дәстүрлі іс-шараларда адамдар бір-бірімен тығыз байланыста болады. Бұл байланыс психологиялық тұрақтылыққа әсер етеді, өйткені адам өз өмірінде жалғыз емес екенін сезінеді. Мысалы, Наурыз мейрамы немесе басқа ұлттық мерекелер отбасылық және достық қатынастарды нығайтады.

4. Өзін-өзі бағалау

Этномәдени құндылықтар адамға өз орнын сезіндіреді, өзіндік бағалауды нығайтады. Адам өз мәдениетімен мақтана білсе, оның психологиялық жағдайы жақсарады. Мысалы, ұлттық киім кию, дәстүрлі тағамдарды дайындау, ұлттық ән айту адамға өзіндік ерекшелігін сездіреді.

5. Қиындықтарды жеңуге көмектесу

Көптеген дәстүрлі рәсімдер немесе өмірлік принциптер стресс немесе қиын сәттерде моральдық күш береді. Мысалы, қазақ дәстүрінде «бірлік бар жерде – тірлік бар» деген ұғым адамға қиындыққа қарамай төтеп беруге көмектеседі.

Көпэтностық қоғамдағы психологиялық тұрақтылық қазіргі заманда Қазақстан сияқты көпэтностық қоғамда әртүрлі этностар бір мемлекетте өмір сүреді. Әр этнос өз мәдени құндылықтарын сақтап, оларды күнделікті өмірде пайдаланады. Бұл жағдай:

- психологиялық тұрақтылықты күшейтеді,
- әлеуметтік қолдауды қамтамасыз етеді,
- жеке тұлғаның өзіне деген сенімін арттырады.

Мысалы, қазақ, орыс, өзбек және басқа этностардың мерекелерін бірге атап өту адамға өз мәдениетін қадірлеуге және өзгелерді құрметтеуге мүмкіндік береді. Бұл этносаралық сыйластық пен сенімділікті қалыптастырады.

Отбасы мен қоғамның рөлі:

Отбасы – этномәдени құндылықтарды беретін негізгі орта.

- Балаларға ұлттық дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды үйрету, олардың психологиялық тұрақтылығын арттырады.
- Ата-ана мен үлкендердің тәрбиесі адамның өмірлік қиындықтарды жеңуге дайын болуына ықпал етеді.

Қоғамда да мәдени орталықтар, мұражайлар, мектептер мен колледждер ұлттық құндылықтарды сақтауға және насихаттауға көмектеседі. Бұл балалар мен жастардың психологиялық тепе-теңдігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Практикалық мысалдар:

- Мерекелер: Наурыз, Құрбан айт сияқты ұлттық мерекелер эмоционалды қолдауды күшейтеді.
- Ұлттық киім мен музыка: Киім кию, дәстүрлі ән айту адамға өзіндік сенімділік береді.
- Қауымдастық: Әр этносқа тән ұйымдар мен мәдени бірлестіктер адамның әлеуметтік байланысын нығайтады.

Барлық осы әрекеттер жеке тұлғаның психологиялық тұрақтылығын арттырады және қоғамдағы стресс деңгейін төмендетеді.

Этномәдени құндылықтар жеке тұлғаның психологиялық тұрақтылығына маңызды әсер етеді. Олар:

- адамның өмірлік қиындықтарға төзімділігін арттырады,
- эмоциялық жағдайды тұрақтандырады,
- өзін-өзі бағалауды күшейтеді,
- әлеуметтік қолдауды қамтамасыз етеді.

Сондықтан әрбір адам өз этномәдени мұрасын білуге, құрметтеуге және күнделікті өмірде қолдануға тырысуы қажет. Бұл тек жеке адамның психологиялық тұрақтылығын ғана емес, қоғамның жалпы тұрақтылығын да күшейтеді.

Әдебиеттер

- 1.Ахметова, Г. К. Этнокультурные ценности и психологическая устойчивость личности. Алматы, 2018.
- 2.Султанова, А. Б. Психологическая адаптация в условиях многокультурного общества. Нұр-Сұлтан, 2019.
- 3.Жұмабаев, Б. Ж. Қазақ дәстүрлері және психологиялық тұрақтылық. Алматы, 2020.
- 4.Смагулов, Т. Этнокультурная идентичность и эмоциональная стабильность. Алматы, 2017.
- 5.Қонақбаев, А. Мәдени құндылықтар мен тұлғаның психологиялық дамуы. Шымкент, 2019.

ӨОЖ 7.05

ФУТУРОДИЗАЙН АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Шуланбекова Сандугаш Беркинбаевна

доктрант, Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан Педагогикалық университеті, Шымкент,
Қазақстан

Ералин Қуандық Ералыұлы

п.ғ.д., профессор, Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан Педагогикалық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Резюме

В статье рассматривается содержание феномена футуродизайна, его связь с этнокультурным наследием, а также педагогические возможности в формировании этнокультурного сознания молодежи. Автор представляет футуродизайн как новый подход, находящийся на пересечении этнопедагогики, цифровой культуры и инновационных образовательных технологий. В образовательный процесс предлагаются конкретные пути применения футуродизайна.

Summary

The article examines the essence of the phenomenon of futurdesign, its connection with ethnocultural heritage, as well as its pedagogical potential in shaping the ethnocultural consciousness of youth. The author presents futurdesign as a new approach situated at the intersection of ethnopedagogy, digital culture, and innovative educational technologies. The article proposes specific ways to integrate futurdesign into the educational process.

Қазіргі жаһандану жағдайында ұлттық мәдениеттің сақталуы мен жаңғыруына бағытталған педагогикалық тәсілдердің маңызы артып келеді. Жастардың этномәдени санасын қалыптастыру – ұлттық берегейлікті сақтаудың, тарихи жадыны жаңғыртудың және мәдени тұтастықты нығайтудың негізгі шарты. Осы тұрғыда футуродизайн этномәдени мұраны болашаққа бағдарланған форматта қайта дамытатын инновациялық құрал ретінде қарастырылады. Этномәдени білім беру дегеніміз жастарға шығармашылығын дамытатын мүмкіндіктер, ұлтымыздың бай мәдениеті, ұлттық болмыс, тарихы, тілі, ұлттық құндылықтар туралы білім беріп, жан- жақты, Отанын сүйетін, адамгершілігі мол, рухы биік, жаһандық өркениеттің

халықтарына төзімді жеке тұлғаны тәрбиелеу. Этномәдениет ата-бабаларымыздың тәрбиеге байланысты ғасырлар қойнауынан сараланып жеткен іс - тәжірибе жиынтығы, қанша уақыт өтсе де тат баспайтын адалдығы

айнадай ұлттық қазына. Халқымыз өз ұрпағын ізгілікке, инабаттылыққа, адамгершілікке тәрбиелеуді басты мақсат санаған. Олай болса, бүгінгі ұрпағымызды халқымыздың баға жетпес бай салт-дістүрі негізінде тәрбиелеу, оларға ата-бабаларымыздың салт-дәстүрлерін терең сіңіру қажет [1].

Футуродизайн – дәстүрлі мәдени кодтарыды заманауи технологиялар арқылы жаңғырту, ұлттық құндылықтарды визуалды, цифрлық және жобалық шығармашылыққа қолдану. Бұл бағыт жастардың мәдениетпен жаңа деңгейде байланыс орнатуына, этномәдени мазмұнды заманауи контексте түсінуіне мүмкіндік береді. Ұлттық болмыс пен мәдени кодты жоғалтпай, оны жаңа технологиялық өркениетке бейімдеу мәселесі өзекті болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, жастардың этномәдени санасын қалыптастыру – ұлттық бірегейлік пен тарихи жадының сақталуының негізі. Бүгінгі білім беру саласы мәдени құндылықтарды заманауи форматта ұсынатын инновациялық әдістерді қажет етеді [2].

Мәскеуде және Ресейде футуродизайнның теориялық негіздерін дамытқан дизайнер-теоретик В.Ю.Медведев ол Дизайн будущего и будущее дизайна атты еңбегінде архитектураны, қолданбалы өнер мен дизайнды эволюциялық даму тұрғысынан қарастырады, болашақ форма мен кеңістік дизайнын интеграциялайтын концепция ұсынады. Медведевтің пайымдауынша, дизайн болашақтың мағыналық құрылымдарын құруда маңызды рөл атқарады және дизайн шешімдері сапа өмірін арттыруға бағытталуы керек деп пайымдағын [3].

Теориялық дизайн ландшафтының перспективалары мен футурологиялық элементтерін қарастырған ресейлік теоретик-дизайнерлер Е.В.Жердев, С.В.Курасов, А.Н.Лаврентьев. Олар қазіргі дизайнның цифрлық және виртуалдық компоненттерін болашаққа бағытталған дизайнмен байланыстырып таңдаған [4].

Жапонияда Future Desing қозғалысын негіздеушілердің бірі Тацуёши Сайжо Tatsuyoshi Saijo. Оның Future Design: Bequeathing Sustainable Natural Environments and Sustainable Societies to Future Cenerations мақаласында ол тұжырымдамасын енгізді. Сайжо әлеуметтік жүйелерді жобалау арқылы қазіргі ұрпақтың болашақ ұрпақ мүддесін басшылыққа алуын ынталандыру керектігін атап көрсетеді [5].

Қазіргі таңда футуродизайн өткен мәдени мұраны болашақ технологиялармен байланыстыратын жаңа парадигма немесе модель ретінде қарастырамыз. Ол дәстүрлі мәдениет элементтерін (ою-өрнек, эпос, салт-дәстүр, өнер) цифрлық құралдар арқылы жаңғыртып, бүгінгі жас буынның қабылдауына қолайлы форматта ұсынады. Сондықтан футуродизайнды

педагогикалық тәжірибеге енгізу этномәдени сана қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Футуродизайн - мәдени-этникалық кодтарды заманауи технологиялармен үйлестіре отырып, болашаққа бағдарланған көркемдік, білімдік және жобалық жүйе бола алады. Оның педагогикалық мәні - мұраны цифрлық формада қайта өндіру, шығармашылық ойлау мен жобалық әрекетті дамытуға болады. Сонымен қатар дәстүрлі құндылықтарды қазіргі жастардың танымдық ерекшеліктеріне бейімдеуге және мәдени болашақ моделін жасауға үйрету болады.

Футуродизайнның этномәдени санасын қалыптастырудағы педагогикалық мүмкіндіктері – этномәдени мұраны визуализациялау және цифрландыру. Футуродизайн ұлттық мәдениетті AR/VR, 3D модельдеу, анимация, интерактивті медиаконтент арқылы жаңаша көрсетті. Бұл жастардың мәдени ақпаратты эмоциялық және көрнекті түрде қабылдауына жағдай жасайды. Футуродизайн жобалары (ұлттық киімнің болашақ үлгісі, этнофутуристік ортаның дизайны, цифрлық эпос) білім алушылардың шығармашылық ойлауы, креативті қабілеттерді дамытуы, эстетикалық талғамы, жобалық дағдылардың қалыптасуына ықпал етеді.

Цифрлық құзыреттілік этномәдени біліммен байланыстыру барысында футуродизайн жастарды – 3D графика, VR платформалар, анимациялық бағдарламалар, графикалық дизайн сияқты цифрлық құралдарды меңгеруге жетелей отырып, оларды этномәдени мазмұнды қолдануға үйретеді [6].

Жаһандану үдерісі бізге өнер мен педагогика саласында бірқатар диагностикалық зерттеулер жасап, қазірдің өзінде бірқатар мамандықты өмірге әкелу, оған қажетті даярлық жасау керектігін көрсетуде. Білім беру процесінде футуродизайнды қолдану жолдарына – жобалық іс-әрекеттік оқыту мысалы ретінде:

- Ұлттық ойындардың AR нұсқасы;
- Этнофутуристік қала;
- Қазақ эпосы бойынша VR саяхат;
- Болашақтың ұлттық киімі 3D моделін құрастыру болады.

Цифрлық өнер және медиа сабақтарында ою-өрнектерді заманауи графикалық тілде қайта құру, анимация арқылы этномәдени сюжетті бейнелеу, ұлттық образын жасау ұсынылады. Интерактивті мәдени білім беруде – VR этноауыл, виртуалды музейлер, интерактивті фольклор карталары қолданылуы мүмкін. Ұлттық болмысты сақтай отырып, жаңа буынның ойлауын дамытуда футуродизайн - сындарлы ойлауды, болашақты модельдеуді, инновациялық шешімдерді әзірлеу сияқты дағдыларды мәдени кодпен үйлестіре отырып дамытады. Осылайша, жас ұрпақ тамырынан ажырамай, заманауи әлемде бәсекеге қабілетті тұлғаға айналады [7].

Жалпы алғанда, футуродизайнды оқытуға даярлық ұстанымдары кешенді сипатқа ие. Олар білім алушылардың кәсіби дағдыларын ғана емес, болашақты көру, жаңа идеяларды пайымдау, қоғам дамуына жауапкершілікпен қарау қабілеттерін дамытуды көздейді. Осы ұстанымдарды дұрыс жүзеге асыру болашақ дизайнерлердің шығармашылық әлеуетін ашуға және футуродизайнды білім беру жүйесінде тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Футуродизайнды оқыту болашақ мамандарды тек кәсіби тұрғыдан даярлау ғана емес, оларды жаңа технологиялық өркениет жағдайында ойлай алатын, қоғамдағы өзгерістерге бейімделетін, шығармашылықпен әрекет ететін тұлға ретінде қалыптастырудың маңызды кезеңі болып табылады. Сондықтан бұл үдерістің өзіндік даярлық ұстанымдары бар. Ең алдымен, футуродизайнды оқыту инновациялық бағыттылықты талап етеді. Жаңа технологияларды қабылдай алу, оларды жобалау ісінде қолдана білу – болашақ маманның кәсіби құзыреттілігінің басты көрсеткіші. Робототехника, жасанды интеллект, виртуалды шындық, биотехнология сынды ғылыми жетістіктерді шығармашылықпен ұштастыру білім алушылардың бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Сонымен қатар футуродизайнды оқытуда креативтілік пен сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамыту негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Болашақ формаларды елестету,

жаңа сценарийлерді жасау, тосын шешімдер табу – бұл саланың табиғи ерекшелігі. Сондықтан білім алушыларға тек дайын үлгілерді қайталау емес, тың идеялар ұсыну, жаңа бағыттар қалыптастыруға жағдай жасалады. Теориялық білім тәжірибемен ұштасқанда ғана толыққанды нәтиже береді. Сол стүрді сақтау да назардан тыс қалмайды. Футуродизайн болашаққа бағытталғаныменсебепті футуродизайнды үйретуде тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар ерекше орын алады. Прототип жасау, виртуалды модель құру, жаңа материалдармен тәжірибе жүргізу – болашақ дизайнердің шығармашылық шеберлігін шыңдайтын маңызды қадамдар [8].

Инновация мен тәжірибеге қоса, мәдени сабақтастық пен дә, ол ұлттық өнер мен мәдени мұраның жалғасы болуы тиіс. Дәстүрлі ою-өрнек, қолөнер үлгілері немесе этникалық мотивтер заманауи технологиялық шешімдермен үйлескенде ғана шынайы болашақ өнер туындысы дүниеге келеді.

Футуродизайндағы басты бағдар – адамға бағытталған гуманистік тұрғы. Жаңа технологиялар адам өмірін жеңілдетуге, тұрмысты жайлы етуге, қоршаған ортамен үйлесімді байланыс орнатуға бағытталуы қажет. Сондықтан білім алушыларға адам–технология–табиғат жүйесінің біртұтас үйлесімділігін сақтауға тәрбиелеу маңызды.

Ақырында, футуродизайнды оқыту болашақты болжай алу қабілетін дамытады. Сценарийлік жобалау әдісі арқылы білім алушылардың қоғамдағы, мәдениеттегі және технологиядағы мүмкін өзгерістерді елестетіп, оларға сәйкес шешімдер ұсына алады. Бұл болашақ мамандардың шығармашылық көкжиегін кеңейтіп қана қоймай, олардың кәсіби қызметінде стратегиялық ойлауын жетілдіреді.

Осылайша футуродизайнды оқытуға даярлық ұстанымдары білім алушыларға тек теориялық білім беріп қана қоймай, оларды болашақтың технологиялық, мәдени және әлеуметтік шындығына бейімделген шығармашыл тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған тұтас әдістемелік негіз болып табылады [9].

Футуродизайн жастардың этномәдени санасын қалыптастыруда инновациялық және педагогикалық жағынан аса тиімді құрал болып табылады. Ол ұлттық мәдениетті заманауи деңгейде түсіндіруге, мәдени кодты жаңғыртуға, цифрлық дағдыны этнопедагогикамен байланыстыруға мүмкіндік береді. Болашақта футуродизайн білім беру жүйесінің маңызды мәдени-тәрбиелік бағыты ретінде кеңінен қолданылады деп күтіледі. Қорытындылай келе футуродизайн - болашақты жобалау мен мәдени кодтарды заманауи формада қайта ұсынатын, білім беру, мәдениет және технология тоғысындағы жаңа бағыт. Жас ұрпақты этномәдени мұра негізінде тәрбиелеуде футуродизайнның рөлі айрықша, себебі ол дәстүрді бүгінгі күннің талабына сай бейімдеп, оны жас буынға тартымды әрі түсінікті форматта жеткізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Асқарова А. Этнопедагогика негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020
2. Әлімбаев, М. Ұлттық мәдени код және рухани жаңғыру. – Алматы: Ақиқат, 2020.
(Ұлттық құндылықтарды жаңа өркениетке бейімделу мәселелері)
3. https://futurollogija.ru/bibl/medvedev-v-yu-dizajn-budushhego-i-budushhee-dizajna/?utm_source=chatgpt.com
4. https://www.researchgate.net/publication/343597767_Future_Design_Bequeathing_SustainableNatural_Environments_and_Sustainable_Societies_to_Future_Generations?utm_source=chatgpt.com
5. https://www.souken.kochi-tech.ac.jp/seido/wp/SDES-2022-1.pdf?utm_source=chatgpt.com
6. Коротков, С. Н. Футуродизайн и новые технологии художественного проектирования. – Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2021. – 210 с.
7. Әбдіғашпарова, Г. С. «Цифрлық мәдениет және этномәдени мұраны жаңғырту». Білім және инновация, №3, 2021.
8. Жұмабекова Ф. «Жастардың этномәдени санасын қалыптастырудың педагогикалық шарттары» // Білім және ғылым, 2021.
9. Айтбаева А., Смайылова Ж. «Футуродизайн және инновациялық мәдениет» // Қазақ мәдениеті журналы, 2022.

ӘОЖ 372.3/4

БОЛАШАҚ ТӘРБИЕШІЛЕРДЕ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Танабаева Г.Т., ф.ғ.к.

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент,
Қазақстан*Резюме*

В статье рассматриваются значение и основные направления формирования этнокультурных ценностей в профессиональной подготовке будущих воспитателей. Этнокультурное воспитание, помимо повышения национального самосознания, духовного богатства личности, позволяет найти свое место в мультикультурном обществе. Автор предлагает пути повышения этнокультурной компетентности будущих воспитателей.

Summary

The article discusses the importance and main directions of the formation of ethnocultural values in the professional training of future educators. Ethno-cultural education, in addition to increasing national self-awareness and spiritual wealth of the individual, allows you to find your place in a multicultural society. The author suggests ways to enhance the ethno-cultural competence of future educators.

Этномәдени құндылықтар – халықтың тарихи тәжірибесі, салт-дәстүрі, тілі, діні, өнері, ұлттық мінез-құлқы мен өмір салты негізінде ұрпақтан-ұрпаққа берілетін рухани байлық. Қазіргі жаһандану жағдайында ұлттық рухани-мәдени болмысын сақтау – қоғам дамуының басты міндеттерінің бірі. Бұл міндетті іске қосуда мектепке дейінгі білім беру ұйымының маңыздылығы ерекше.

Болашақ тәрбиеші – баланың ұлттық сана-сезімін, рухани мәдениетін қалыптастыратын тұлға. Сол себепті педагог даярлау жүйесінде этномәдени құндылықтарды меңгерту мен бойына сіңіру маңызды бағыт болып табылады.

Этномәдениет этникалық топ жасаған материалдық және рухани өмірдің құбылыстары мен формаларының жиынтығы ретінде түсініледі, ал оның тілдегі көрінісі ерекшелік ретінде түсініледі. Н. М. Мейрамова әзірлеген педагогикалық стратегия негізгі білім беру векторын адамды ұлттық-тарихи тұрғыдан мәдени құндылықтармен таныстыру ретінде анықтайды [1]. Сондықтан өзінің және басқа этникалық топтың әлеуметтік тәжірибесін игеру, оның санасының құндылық-семантикалық саласын дамыту, көпұлтты білім беру ортасының субъектілері ретінде болашақ мұғалімдердің жеке басы мен талантын қалыптастыру қажет.

Мектепке дейінгі білім беруге әлеуметтік көзқарасқа негізделетін қағидаттардың бірі этномәдениет қағидаты болып табылады. Этномәдениет қағидасының мәнін қарастыру екі негізгі қағидасымен байланысты:

- ұлт қағидасы;
- мәдени әртүрлілік қағидасы [2].

Болашақ тәрбиешілер этномәдени құндылықтар меңгеру негізінде: ұлттық санасы күшейеді; мектеп жасына дейінгі балаларға ұлттық тәрбие беру сапасы жоғарылайды; көпмәдениетті қоғамда өз мәдениетін қадірлеп, өз мәдениетін құрметтеуді үйренеді; тәрбиелеу процесінде халықтық дәстүрлерді кеңінен пайдалануға мүмкіндік береді.

Болашақ тәрбиешілердің этномәдени құндылықтарын қалыптастыруда келесі бағыттарды жүзеге асыру қажет (1-кесте).

Кесте 1. Болашақ тәрбиешілердің этномәдени құндылықтарын қалыптастыру бағыттары

Болашақ тәрбиешілердің этномәдени құндылықтарын қалыптастыру бағыттары

Білім беру мазмұны негізінде	Тәрбие мен тәжірибелік жұмыс негізінде	Жеке тұлғалық-рухани даму негізінде
«Мәдениеттану», «Өлкетану», «Этнопедагогика», «Мектепке дейінгі білім берудегі ұлттық мәдени құндылықтар» пәндерін тереңдетіп оқыту;	Ұлттық мерекелер мен дәстүрлі шараларды ұйымдастыру (Наурыз мерекесіне аяғында салт-дәстүрлерімізге қойылым жасау (Тұсау кесер, Бесік жыры, Беташар және т.б.).	Білім алушылардың өз ұлтына, тіліне, мәдениетіне деген сүйіспеншілігін арттыру, әдеби кештер өткізу;
Ұлттық өнер мен салт-дәстүр элементтерін оқу бағдарламаларын енгізу («Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында).	Балабақша тәжірибесінде халық ертегілерін, мақал-мәтелдер мен ұлттық ойындарды пайдалану;	Өзін-өзі тәрбиелеу, этномәдени тақырыпта шығармашылық жобалар орындау;
	Этномәдени мұралар музейіне, тарихи орындарға экскурсиялар өткізу.	Ұлттық құндылықтарға сүйенген педагогикалық позиция қалыптастыру.

Болашақ тәрбиешілерге этномәдени құндылықтарын қалыптастыру үшін күнделікті дәрісте немесе дәрістен тыс уақытта цифрлық ресурстарды пайдалануда өте маңызды. Атап айтқанда, бейнероликтер, виртуалды мұражай, интерактивті дәрістер және тағы да басқалары.

Білім алушыларға ұлттық мәдени құндылықтарға баулуда қолданылатын тиімді әдістер: жобалық және зерттеу әдістері, интерактивті сабақтар мен тренингтер, рөлдік және ұлттық ойындар, шығармашылық байқаулар мен фольклорлық фестивальдар болып табылады.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы болашақ тәрбиешілер мектеп жасына дейінгі балаларды этномәдени тәрбиелеудің педагогикалық стратегиясының теориялық ережелерінің келесі негізгі элементтерін ескеру қажет:

- мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі этномәдени педагогикалық қызметтің миссиясын түсіну – өңірдің этномәдени кеңістігінде тіршілік және өміршеңдік тәжірибесін қалыптастыру;

- ұлттық деңгейдегі этномәдени тәрбиенің стратегиялық мақсаты (этномәдени құндылықтарды сақтау және оларды мектепке дейінгі білім беру кеңістігіне біріктіру);

- тактикалық міндеттер – этномәдени тәрбиенің ақпараттық-танымдық, эмоционалды-құндылық және тәжірибелік-белсенділік компоненттерін дамыту, этномәдени тәрбиенің ішкі жүйелерінің сыртқы және ішкі өзара байланысын қаматамасыз ету;

- этномәдени тәрбие процесін болжау мен жобалаудың педагогикалық тәсілдерінің жүйесі;

- мектепке дейінгі білім беру ұйымының кеңістігінде балаларды этномәдени тәрбиелеудің педагогикалық стратегиясын әзірлеу принциптері – педагогикалық стратегияның гуманистік доминанты және оны жүзеге асыру тактикасы [4].

Балалардың этномәдени тәрбиесінің өлшемдері мен көрсеткіштері келесі бірыңғай компоненттермен ұсынылған:

- ақпараттық-танымдық критерий;
- эмоционалды-құндылық критерийі;
- критерийлер деңгейін бағалаудың диагностикалық аппараты (жеткілікті, жеткілікті деңгейлен төмен).

Баланың этномәдени тәрбиесінің әзірленген критерийлері мен көрсеткіштері ғалымдардың 4-6 жас аралығында бала дамуының психологиялық ерекшеліктері туралы теориялық ережелеріне негізделген [5]. Соның арқасында ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар кешеніне негізделген этномәдени тәрбиенің нормативтік деңгейін анықтайды.

Оқу топтары тәлімгерлерімен бірлесе отырып, тәрбие жоспарына сәйкес біршама этномәдени құндылықтарын қалыптастыратын мәдени іс-шараларды ұйымдастыруға болады.

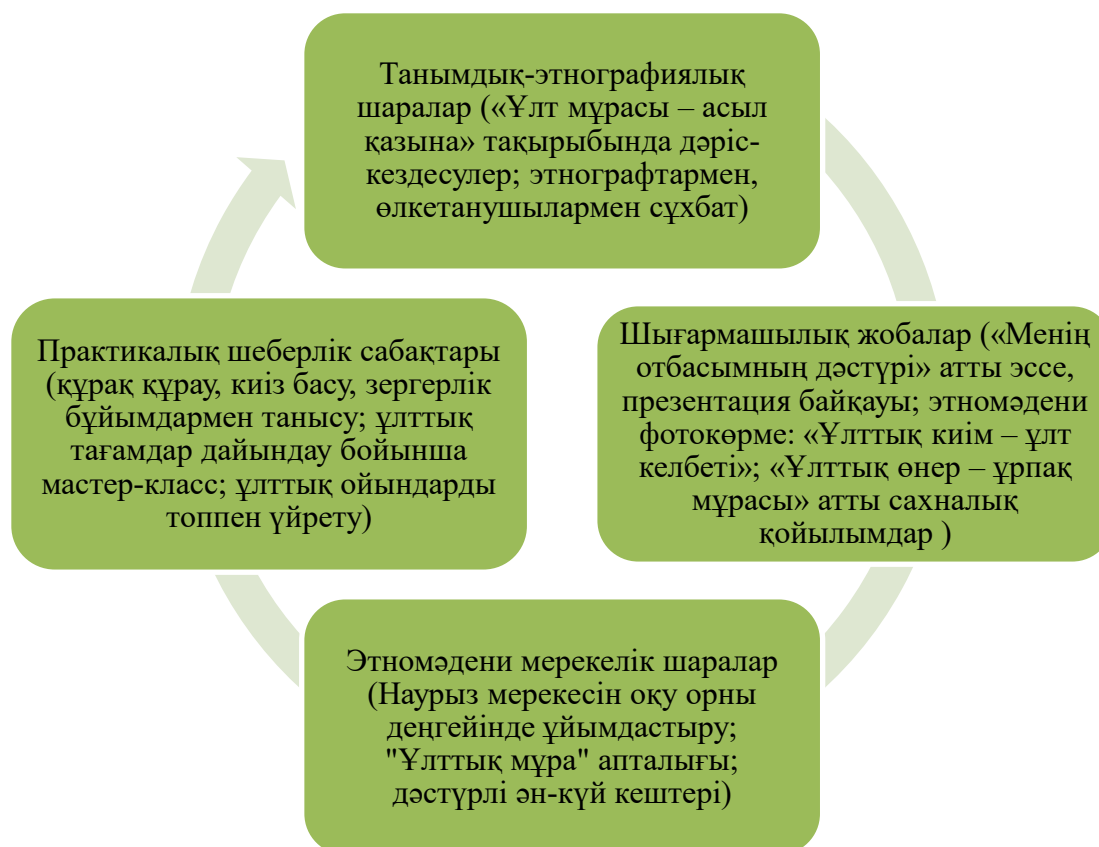
Білім алушылардың этномәдени құндылықтарын қалыптастыру үшін оқу-әдістемелік кешенмен сәйкестендіру және топтың ерекшеліктерін де ескеру (ұлттық құрам, қызығушылықтар мен шығармашылық қабілет) маңызды.

Болашақ тәрбиешілердің ұлтына деген сүйіспеншілігін ояту мақсатында төмендегі қабілеттерді қалыптастыру қажет:

- ұлттық сана мен тарихи жадын нығайту;
- халық ауыз әдебиеті, әдеп-ғұрыптарымыз жайлы білімін тереңдету;
- этномәдени өнерге қызығушылығын қалыптастыру.

Болашақ тәрбиешілердің этномәдени құндылықтарын қалыптастыру кезінде тәрбиелік мәдени шараларды жоспарлау қажет. Педагог этномәдени құндылықтарды қалыптастыру мәдени шараларды жоспарлау барысында рухани-мәдени, танымдық, практикалық және шығармашылық бағыттарды ескеруі қажет. Тәрбиелік мәдени шараларды төмендегіше жоспарлау қажет (1-сурет).

Сурет 1. Тәрбиелік мәдени шараларды жоспарлаудың түрлері

1-суретте көріп отырғанымыздай, болашақ тәрбиешілердің бойында этномәдени құндылықтарды қалыптастыруда тәрбиелік мәдени шараларды оқу-әдістемелік кешенімен сабақтастыра өткізу қажет.

Қорыта айтқанда, этномәдени құндылықтар болашақ тәрбиешінің кәсіби және рухани дамуының маңызды құрамдасы болып табылады. Этномәдени білім мен тәрбие болашақ ұрпақтың ұлттық болмысын сақтауға, өзге мәдениеттерге құрметпен қарауға үйретеді. Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орындарында этномәдени бағыттағы білім беру жүйелі түрде жүргізілуі қажет.

Әдебиеттер

1. Мейрамов Н.М. Этномәдени тәрбие. – Алматы, 2019. – 65 б.
2. Бабунова Е.С. Педагогическая стратегия этнокультурного воспитания детей в образовательной среде дошкольного учреждения // Сибирский педагогический журнал. - 2011. - №5. - 80-87.
3. Ионова Б.М. Роль использования народных обычаев и традиций в нравственном воспитании детей старшего дошкольного возраста // Традиции и инновации в системе образования. - 2017. - 123-129.
4. Ломоносова Н.В. Формирование у старших дошкольников нравственных представлений о мире средствами базовых национальных ценностей / Ломоносова Н.В. - Сочи, 2021. - 139 с.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ – ЕЛ БОЛАШАҒЫНЫҢ КЕПІЛІ**Аппарбекова Райхан Бексейітқызы**

Түркістан облысы, Отырар ауданы,

Ө.Жәнібеков атындағы №4 лицей-интернатының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается значение национального воспитания как основы духовно-нравственного развития подрастающего поколения. Автор подчеркивает, что формирование патриотизма, уважения к родным традициям и языку является ключевым условием устойчивого развития государства. В работе раскрываются направления и методы реализации национального воспитания в образовательных учреждениях, а также роль педагога в формировании у учащихся национального самосознания, любви к Родине и ответственности за ее будущее.

Summary

The article explores the importance of national education as the foundation for the spiritual and moral development of the younger generation. The author emphasizes that fostering patriotism, respect for native traditions and language is essential for the sustainable development of the state. The paper discusses key directions and methods of implementing national education in schools, highlighting the teacher's role in shaping students' national identity, love for the homeland, and sense of civic responsibility.

Кіріспе.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық болмысты сақтап қалу — мемлекет дамуының ең өзекті мәселелерінің бірі. Жаңа буынды тәрбиелеу барысында ұлттық құндылықтарды дәріптеу мен рухани мұраларды сақтау — қоғамның тұрақтылығы мен болашағының кепілі.

Ұлттық тәрбие – бұл халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесін, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, дүниетанымын жас ұрпақ санасына сіңіру процесі. Ол тұлғаның ұлттық болмысын қалыптастырып қана қоймай, адамгершілік, рухани және мәдени қасиеттерін дамытады.

Мектеп пен отбасы – ұлттық тәрбиенің басты ошақтары. Сондықтан педагогтардың міндеті – әр оқушының бойына ұлттық құндылықтарды дарытып, туған жерге, елге, тіл мен мәдениетке деген сүйіспеншілігін ояту.

Ұлттық тәрбиенің мәні мен мазмұны.

Ұлттық тәрбие – халықтың рухани және мәдени болмысының айнасы. Оның басты мақсаты – жас ұрпақтың бойында ұлттық сана мен рухты қалыптастыру, елжандылық пен отансүйгіштікке баулу.

Қазақ халқы ежелден бала тәрбиесіне ерекше мән берген. «Бала – болашағымыз» деген түсінік ата-бабамыздың өмір философиясының негізі болған. Сол себепті ұлттық тәрбиенің мазмұнына адамгершілік, еңбекқорлық, имандылық, мейірімділік, бауырмалдық сияқты қасиеттер енеді.

Ұлттық тәрбиенің негізгі бағыттарына мыналар жатады:

1. Тарих пен мәдениетті құрметтеу.
2. Ана тілін сақтау және дамыту.

3. Отбасылық дәстүрлерді жалғастыру.
4. Еңбекке, өнер мен білімге баулу.
5. Отанға деген сүйіспеншілікті арттыру.

Осы бағыттарды тиімді іске асыру арқылы қоғам рухани жаңғырудың жаңа сатысына көтеріледі.

Ұлттық тәрбиенің қоғамдағы рөлі.

Қоғамның дамуы ұлттық бірегейлікті сақтаумен тікелей байланысты. Егер жас ұрпақ өз тамырынан ажырамаса, ол елдің мәдениеті де, рухы да жоғалмайды. Ұлттық тәрбие – ұлттың қауіпсіздігі мен тұрақтылығының негізі.

Бүгінгі таңда жаһандану жастардың дүниетанымына үлкен ықпал етуде. Ақпараттық кеңістіктегі бөтен мәдениеттер мен құндылықтар ұлттық болмысқа қауіп төндіруі мүмкін. Осы жағдайда ұлттық тәрбиенің мәні арта түседі, өйткені ол жастарды өз мәдениетін, тілін және тарихын құрметтеуге үйретеді.

Патриоттық сезім мен елге қызмет ету рухы ұлттық тәрбиенің өзегін құрайды. Мұндай қасиеттерсіз ұлттың рухани тұтастығын сақтау мүмкін емес.

Білім беру жүйесіндегі ұлттық тәрбиенің жүзеге асуы.

Білім беру ұйымдары ұлттық тәрбиенің негізгі алаңы болып табылады. Мектеп қабырғасында әр сабақта, тәрбие сағаттарында, сыныптан тыс іс-шараларда ұлттық мазмұнды енгізу маңызды.

Мысалы, әдебиет пәнінде қазақ классиктерінің шығармалары арқылы ұлттық құндылықтарды ашу, тарих сабағында елдің ерлік жолын көрсету, музыка мен бейнелеу өнерінде халық шығармашылығын дәріптеу – оқушыларды ұлттық рухта тәрбиелеудің тиімді тәсілдері.

Сондай-ақ тәрбие сағаттарында «Менің отаным – Қазақстан», «Ұлттық киім – ұлт мақтанышы», «Салт пен дәстүр – рухани байлық» тақырыптарында пікірталастар, көрмелер мен байқаулар ұйымдастыру оқушылардың ұлттық танымын кеңейтеді.

Педагогтың міндеті – осы іс-шараларды тек формалды түрде емес, шынайы ықыласпен ұйымдастыру, әр баланың бойынан ұлттық намыс пен мақтаныш сезімін ояту.

Ұлттық құндылықтар арқылы тұлға қалыптастыру.

Тәрбиенің түпкі мақсаты – елін, жерін сүйетін, ұлттық мүддені бәрінен биік қоятын тұлға қалыптастыру. Ұлттық құндылықтар – бұл ұлттың рухани діңгегі. Олар арқылы бала өз тегін, тамырын, ұлтын таниды.

Қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінде үлкенге құрмет, кішіге ізет, қонақжайлық, кеңпейілділік сияқты қасиеттер әрдайым жоғары бағаланған. Осы құндылықтарды жас ұрпаққа үйрету арқылы біз адамгершілік пен рухани тұтастыққа негізделген қоғам құрамыз.

Ұлттық құндылықтармен тәрбиеленген адам өз болашағын ел болашағымен байланыстырған азаматқа айналады.

Тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші ұлттық тәрбиенің тікелей жүзеге асырушысы. Ол баланың ішкі әлемін түсініп, оның бойындағы қабілеттерді дамытып, ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға бағытталған жұмыс жүргізуі тиіс.

Тәрбиеші тек үлгі көрсетуші ғана емес, ұлттық рухты оятушы тұлға болуы керек. Оның сөзі, ісі, киім киісі, қарым-қатынасы – барлығы баланың санасында үлгі ретінде қалыптасады.

Сондықтан әр педагог өз қызметін ұлт алдындағы жауапкершілік ретінде қабылдауы қажет.

Қорытынды.

Ұлттық тәрбие – ұлттың мәңгілігінің кепілі. Ұлт тәрбиесіз елдің болашағын елестету мүмкін емес. Әр ұрпақ өз ұлтының рухани мұрасын сақтап, оны келесі буынға жеткізсе ғана қоғамның тұрақты дамуы қамтамасыз етіледі.

Бүгінгі ұрпақтың бойына ұлттық рух пен адамгершілік қасиеттерді сіңіру – ертеңгі ел тағдырының негізі. Сондықтан ұлттық тәрбиені отбасыдан бастап, мектеп пен қоғамда жүйелі түрде жүзеге асыру – баршамыздың ортақ парызымыз.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
2. Қалиев С. Ұлттық тәрбиенің негіздері. – Алматы, 2018.
3. Төлегенова Р. Ұлттық сана және тұлға тәрбиесі. – Түркістан, 2020.
4. Қожахметова К. Тәрбие теориясы және ұлттық құндылықтар. – Алматы, 2019.
5. Әбдіқадырова А. Рухани жаңғыру және ұлттық тәрбиенің сабақтастығы. – Шымкент, 2022.

ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ЖАЛПЫАДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҮШТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Үтегенова Жансая Сейдахметовна.

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы №8 С.Айни атындағы жалпы білім беретін мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі.

Резюме

В статье рассматриваются пути интеграции национальных и общечеловеческих ценностей в процессе преподавания казахской литературы. Автор отмечает, что через литературные образы, нравственные конфликты и культурные традиции учащиеся осознают духовное единство человечества.

Подчеркивается, что гармоничное сочетание национальных и универсальных ценностей способствует формированию у школьников уважения к родной культуре и толерантного отношения к другим народам. Особое внимание уделено методам преподавания, направленным на развитие нравственного сознания, патриотизма и гуманизма у учащихся.

Summary

The article explores the ways of integrating national and universal values in the teaching of Kazakh literature. The author notes that through literary characters, moral conflicts, and cultural traditions, students come to realize the spiritual unity of humanity. It is emphasized that the harmonious combination of national and universal values helps to foster respect for native culture and tolerance towards other nations. Special attention is given to teaching methods aimed at developing moral awareness, patriotism, and humanism among students.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген тұлға қалыптастыру. Қазақ әдебиеті пәні – осы құндылықтарды оқушы бойына сіңірудің ең тиімді құралы. Әдебиет тек көркем туынды емес, ол – халықтың рухани байлығы мен мәдени жадын бейнелейтін қазына. Сондықтан әдебиетті оқыту барысында оқушыны ұлтжандылыққа, ізгілікке, адамзаттық мұраттарға тәрбиелеу – мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Ұлттық құндылықтардың тәрбиелік маңызы.

Ұлттық құндылықтар – халықтың болмысын, тарихын және мәдениетін айқындайтын рухани тіректер. Қазақ әдебиетінде бұл құндылықтар батырлық, ерлік, намыс, отбасыға құрмет, үлкенге ізет, кішіге қамқорлық сияқты дәстүрлі ұғымдар арқылы көрініс табады. Мысалы, «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын», «Алпамыс батыр» сияқты эпостарды оқыту кезінде оқушылар туған жерге сүйіспеншілік пен елін қорғау сезімін меңгереді. Ал Абайдың өлеңдері мен қара сөздері арқылы олар адамгершілік, әділдік, еңбекқорлық сияқты мәңгілік құндылықтардың мәнін түсінеді.

Жалпыадамзаттық құндылықтардың мәні.

Жалпыадамзаттық құндылықтар – бүкіл адамзатқа ортақ рухани бағдарлар: мейірімділік, бейбітшілік, әділдік, теңдік және өзара құрмет. Әдебиет сабағында бұл ұғымдарды талдау

арқылы оқушылар әлемдік мәдениеттің ортақ рухани негіздерін тани алады. Мәселен, Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романында ұлттық болмыс пен жалпыадамзаттық гуманизм үйлесім тапқан. Шығарманы оқыту барысында мұғалім оқушыларға Абайдың даналығы мен адамсүйгіштігі арқылы адамзатқа ортақ идеяларды жеткізе алады.

Құндылықтарды ұштастырудың педагогикалық тәсілдері.

Әдебиет сабағында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды ұштастыру үшін мұғалім түрлі педагогикалық әдістерді қолдануы қажет:

1. **Проблемалық сұрақтар қою.** Мысалы: «Абайдың әділдік туралы ойлары қазіргі қоғамда өзекті ме?» – деген сұрақ оқушыны ойлануға және өмірмен байланыстыруға жетелейді.
2. **Салыстырмалы талдау.** Қазақ әдебиетіндегі және әлемдік әдебиеттегі ұқсас құндылықтарды салыстыру арқылы оқушылар кең мәдени контекстті түсінеді.
3. **Жобалық әдіс.** Оқушылар «Қазақ әдебиетіндегі мейірімділік бейнесі» немесе «Гуманизм идеялары» тақырыптарында зерттеу жобаларын орындай алады.
4. **Дебат және пікірталас.** Әдеби кейіпкерлердің моральдық таңдаулары негізінде пікір алмасу оқушылардың сыни ойлау қабілетін арттырады.

Қазақ әдебиетіндегі ұлттық және жалпыадамзаттық идеялардың сабақтастығы.

Қазақ әдебиетінің классиктері өз шығармаларында ұлттық идеяны жалпыадамзаттық деңгейде көрсете білді. Мысалы, Шәкәрім Құдайбердіұлының «Адамдық борышың» өлеңі адамзат алдындағы жауапкершілік пен рухани тазалықты дәріптейді. Бұл – ұлттық шеңберден шығып, бүкіл адамзатқа ортақ идея. Сондай-ақ Бауыржан Момышұлының шығармалары батырлық пен отансүйгіштік идеясын тек қазақ халқының емес, жалпы адамзаттық ерліктің көрінісі ретінде ұсынады.

Оқытуда интерактивті әдістердің рөлі.

Бүгінгі таңда әдебиетті оқыту үдерісінде интерактивті технологиялар мен ақпараттық құралдардың маңызы артып келеді. Мысалы, Padlet, Mentimeter, Kahoot сияқты онлайн-платформалар арқылы құндылықтық тақырыптарда оқушылардың ойларын жинақтап, ортақ талқылау ұйымдастыруға болады. Сонымен қатар көркем бейне, подкаст және аудиокітаптарды пайдалану арқылы оқушылар әдеби мәтінді тереңірек түсінеді және эмоционалды қабылдайды.

Мұғалімнің кәсіби рөлі.

Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды сабақта ұштастыруда мұғалім негізгі тұлға болып табылады. Ол тек білім беруші емес, рухани бағыт-бағдар көрсетуші тұлға. Мұғалімнің сөз саптауы, мінез-құлқы мен дүниетанымы оқушыға үлгі бола алады. Сондықтан мұғалім әдебиетті оқытқанда тек мәтіндік талдаумен шектелмей, оның тәрбиелік мазмұнын аша білуі қажет.

Қорытынды.

Әдебиет сабағында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды ұштастыру – оқушыларды рухани тұрғыдан байыту мен адамгершілікке тәрбиелеудің маңызды шарты. Қазақ әдебиеті адамзатты бірлікке, бейбіт өмірге, ізгілікке шақыра отырып, ұлттық мәдениеттің тереңдігін ашады.

Осылайша, әдебиетті өмірмен, тарихпен және заманауи қоғаммен байланыстыра отырып оқыту – болашақ ұрпақтың рухани кемелденуіне жол ашады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Орта білім берудің мемлекеттік стандарты. – Астана, 2023.
2. Айтпаева Қ. *Әдебиетті оқыту әдістемесі*. – Алматы: Рауан, 2020.
3. Әуезов М. *Абай жолы*. – Алматы: Атамұра, 2019.
4. Құнанбайұлы А. *Қара сөздер*. – Алматы: Жазушы, 2018.
5. Шәкәрім Қ. *Үш анық*. – Алматы: Ана тілі, 2017.

6. Сейітова Н. Құндылыққа негізделген білім беру. – Шымкент, 2021.
7. Dewey, J. *Democracy and Education*. – New York: Macmillan, 2019.
8. OECD. *Values-Based Education Framework*. – Paris, 2020.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН БАЛАБАҚШАДА НАСИХАТТАУ

Бимырзаева Айзада Турсыновна

Шымкент қаласы, №36 «Ерке Наз» бөбекжай балабақшасы
тәрбиеші

Резюме

В статье рассматриваются педагогические основы продвижения казахских национальных ценностей в дошкольных организациях. Анализируются методы, формы и принципы воспитательной работы, направленные на формирование у детей уважения к культурным традициям, языку, обычаям и мировоззрению казахского народа. Отмечается значимость игры, фольклора, этнопедагогических материалов, национальных праздников и семейного воспитания в процессах духовно нравственного развития дошкольников. Особое внимание уделено роли воспитателя в создании среды, которая способствует формированию у детей национальной идентичности и позитивного отношения к родной культуре.

Summary

The article examines pedagogical approaches to promoting Kazakh national values in preschool education. It analyzes methods, forms, and principles of educational work aimed at fostering children's respect for cultural traditions, language, customs, and worldview of the Kazakh people. The significance of play, folklore, ethnopedagogical materials, national celebrations, and family involvement in the moral and spiritual development of preschoolers is highlighted. Special attention is given to the educator's role in creating an environment that nurtures children's national identity and positive attitudes toward their native culture.

Кіріспе.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі ұлттық құндылықтарды жас ұрпақтың бойына сіңіру болып табылады. Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениеті, әдет ғұрпы, салт дәстүрі, дүниетанымы ұлттық тәрбиенің мазмұнын айқындайды. Сондықтан балабақшадағы тәрбие жұмысы балалардың жас ерекшелігіне сәйкес ұлттық құндылықтарды жүйелі түрде насихаттауды қажет етеді.

Ұлттық құндылықтарды меңгерген бала өз халқының тарихын, тілін, мәдениетін құрметтейді, туған жерге деген сүйіспеншілік сезімі қалыптасады. Бұл тұлғаның рухани дамуына, адамгершілік қасиеттерінің артуына әсер етеді. Сол себепті ұлттық тәрбие мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың идеологиялық негіздерінің біріне айналып отыр.

Ұлттық құндылықтардың педагогикалық мәні.

Ұлттық құндылықтар халықтың мәдени болмысын, рухани дүниесін, өмірлік қағидаларын сипаттайтын маңызды категория болып табылады. Қазақ халқының ұлттық құндылықтары бірлік, мейірім, үлкенді құрметтеу, кішіге ізет көрсету, қонақжайлылық, табиғатпен үндестік, жеті қазына, ұлттық ойындар, салт дәстүрлер және отбасы құндылықтарымен тығыз байланысты.

Балабақшадағы тәрбие жұмысының мазмұнында ұлттық құндылықтарды жүйелі түрде пайдалану балалардың танымдық және сезімдік тәжірибесін байытады. Тәрбиеші баланың тілін дамытумен қатар, оның мінез құлқын, қарым қатынас мәдениетін, ұлттық сана сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық тұрғыдан ұлттық құндылықтар жас ұрпақты адамгершілікке, ізгілікке, еңбекқорлыққа, отансүйгіштікке баулудың маңызды құралы болып табылады.

Этнопедагогиканың балабақшадағы маңызы.

Этнопедагогика халықтың тәрбие тәжірибесін зерттейтін ғылым саласы ретінде мектепке дейінгі білімде ерекше рөл атқарады. Этнопедагогикалық материалдар балалардың жас ерекшелігіне сай бейімделіп, түрлі ойындар, шағын әңгімелер, мақал мәтелдер, жұмбақтар, ертегілер арқылы тәрбие үдерісіне енгізіледі. Балалардың дүниетанымын дамытуда қазақ халық ауыз әдебиеті маңызды орын алады. Ертегілер жақсы мен жаманды ажыратуға үйретеді, мақал мәтелдер ойды жинақтауға баулиды, жаңылтпаштар тілін дамытады. Этнопедагогика арқылы бала өз халқының рухани байлығымен танысып қана қоймай, ұлттық мінез қалыптастырудың алғашқы қадамдарын меңгереді.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік әлеуеті.

Қазақтың ұлттық ойындары мектепке дейінгі балалардың дене, ақыл ой, қимыл координациясын дамытуға зор ықпал етеді. Ұлттық ойындар балаларды ептілікке, шапшаңдыққа, батылдыққа тәрбиелейді. Сонымен қатар олардың танымын кеңейтіп, логикалық ойлауын дамытады.

«Ақсерек көксерек», «Арқан тарту», «Орамал тастау», «Теңге ілу», «Тоғызқұмалақ» сияқты ойындар балалардың қызығушылығын арттырып, ұжымда жұмыс жасауға үйретеді. Ұлттық ойындардың басты ерекшелігі оның тәрбиелік мүмкіндігінің молдығында. Ойын барысында бала ұлттық құндылықтарды табиғи түрде қабылдайды.

Салт дәстүрлерді балабақшада насихаттау жолдары.

Салт дәстүрлерді насихаттау балабақшадағы мерекелік іс шаралар, танымдық сабақтар, арнайы ұйымдастырылған этнографиялық бұрыштар арқылы жүзеге асады. «Тұсаукесер», «Бесікке салу», «Шашу», «Наурыз тойы» сияқты дәстүрлерді балаларға әңгімелеу, бейнесюжет көрсету, рөлге бөліп ойнау олардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар тәрбиеші отбасы мен балабақша байланысын күшейтіп, ата аналардың да ұлттық тәрбиені қолдауына жағдай жасауы тиіс. Баланың өзіндік тәжірибесінде ұлттық құндылықтар жиі кездескен сайын, оның сана сезімінде бұл ұғымдар тұрақты түрде қалыптасады.

Ұлттық тағамдар мен тұрмыс мәдениетін таныстыру.

Балаларға ұлттық тағамдар туралы мәлімет беру қазақтың тұрмыс салтымен таныстырудың тиімді әдісі болып табылады. «Қымыз», «Шұбат», «Бауырсақ», «Ірімшік» сияқты тағамдар туралы әңгімелер баланың ой өрісін кеңейтеді. Ұлттық ыдыс аяқтарды, киіз үйдің құрылымын, ою өрнектерді көрсету олардың эстетикалық талғамын дамытады. Тұрмыстық мәдениетті таныстыру барысында балалар еңбекке құрметпен қарауды, табиғаттан алынатын ресурстарды тиімді пайдалануды үйренеді. Бұл экологиялық тәрбиенің де алғашқы элементтерін қалыптастырады.

Ата аналармен бірлескен жұмыс.

Ұлттық құндылықтарды насихаттауда ата аналармен ынтымақтастықтың маңызы зор. Тәрбиеші ата аналарға ұлттық тәрбие бойынша түсіндірме жұмыстарын жүргізіп, бірлескен іс шаралар ұйымдастырады. Үйде қолданылатын салт дәстүр элементтері балалардың балабақшадағы тәжірибесімен толық сәйкескен жағдайда ұлттық құндылықтардың тәрбиелік әсері күшейеді. Отбасы мен балабақша арасындағы өзара байланыс баланың тұлғалық дамуына оң ықпал етеді. Үйде көрген өнеге, балабақшада алған білім баланың ұлттық мәдениетке деген көзқарасын қалыптастырады.

Қорытынды.

Қазақтың ұлттық құндылықтарын балабақшада насихаттау жас ұрпақты рухани жағынан бай, мәдениеті жоғары, отансүйгіш тұлға ретінде қалыптастырудың маңызды жолы болып табылады. Балалардың жас ерекшелігіне сай ұйымдастырылған ұлттық тәрбие жұмыстарын жүйелі түрде жүргізу олардың ұлттық болмысын оятып, өз халқының мәдени мұрасын құрметтеуге үйретеді.

Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі, этнопедагогикалық материалдарды тиімді қолдануы, ата аналармен тығыз байланысы ұлттық құндылықтарды меңгерудің табысты болуына тікелей әсер етеді. Осылайша балабақша ұлттық тәрбиенің алғашқы баспалдағы ретінде қоғамның рухани жаңғыруына үлес қосады.

Әдебиеттер:

1. Айтмұхамбетова Б. *Мектепке дейінгі тәрбиеде ұлттық құндылықтарды насихаттау жолдары.* – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Сейсенбаева Г. *Ұлттық тәрбие негіздері.* – Астана: Фолиант, 2020.
3. Жұмабекова С.А. *Балабақшадағы ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні.* – «Педагогика және психология» журналы, №2, 2021.
4. Әбдірахманова Л.М. *Мектепке дейінгі білім беруде қазақ халқының салт-дәстүрлерін қолдану.* – Алматы: Рауан, 2022.
5. Қожахметова К. *Ұлттық құндылықтар және жас ұрпақ тәрбиесі.* – «Білім берудегі инновациялар» журналы, №3, 2023.
6. Төлеубекова Р. *Қазақ халқының рухани мұрасы және мектепке дейінгі тәрбие.* – Астана: Елорда, 2024.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМДЕ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Тенизбаева Айгул Жансеитқызы

Шымкент қаласы, №5 "Нұрсәт" бөбекжай – бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается значимость использования казахских национальных игр в дошкольном образовании, их воспитательный, развивающий и обучающий потенциал. Автор раскрывает особенности применения традиционных игр в работе с детьми младшего и среднего дошкольного возраста, анализирует влияние национальных игр на развитие речи, мышления, социальной активности и физической подготовленности детей. Особое внимание уделяется методическим подходам, принципам организации и педагогическим условиям, необходимым для эффективного включения национальных игр в образовательный процесс.

Summary

This article explores the importance of integrating Kazakh national games into preschool education, emphasizing their educational, developmental, and cultural value. The author presents methodological approaches to using traditional games with younger and middle preschool groups and analyzes their influence on children's cognitive skills, speech, physical development, and social interaction. The paper highlights key pedagogical conditions needed to effectively implement national games in the daily educational process.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде ұлттық құндылықтарды бала санасына ерте жастан сіңіру ерекше маңызға ие. Қазақ халқының ұлттық ойындары – ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбие құралы, баланың дене және ой қабілетін жетілдірудің тиімді тәсілі. Ұлттық ойындар арқылы бала тек қимыл-қозғалыс мәдениетін дамытып қана қоймайды, сонымен қатар тілін, ойлауын, ептілік, жинақылық және шапшаңдық дағдыларын қалыптастырады. Осыған байланысты тәрбиеші жұмысында ұлттық ойындарды жүйелі түрде қолдану – мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыру бағытындағы маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік маңызы.

Ұлттық ойындар қазақ халқының тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрін, дүниетанымын көрсететін мәдени мұра. Балабақшадағы тәрбие үдерісінде олар тәрбиелік ықпалы жоғары құрал ретінде қызмет етеді. Әсіресе, «Тоғызқұмалақ», «Ақ серек – көк серек», «Арқан тарту», «Сақина салу» ойындары балалардың ой-өрісін, сезімдік тәжірибесін және эстетикалық қабылдауын кеңейтеді.

Ойын барысында бала өз эмоциясын басқарады, топпен әрекеттесуді үйренеді, достық, адалдық, ұйымшылдық сияқты қасиеттерді бойына сіңіреді. Ұлттық ойындардың мазмұны халықтың өмір салты мен құндылықтарына негізделгендіктен, олар балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Ұлттық ойындардың дамытушылық әлеуеті.

Ұлттық ойындар баланың танымдық әрекетін дамытуда ерекше мәнге ие. Көптеген ойындар логикалық ойлауды, кеңістікте бағдарлау дағдыларын, назар тұрақтылығын, есте сақтау қабілетін жетілдіреді. «Асық ату» ойынында дәлдік пен ептілік қажет болса, «Теңге ілу», «Қуыр-қуыр қуырмаш» сияқты ойындарда қолдың ұсақ моторикасы дамиды. Сонымен бірге ұлттық ойындардың музыкалық, көркемдік элементтері баланың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Ойын барысында бала өзінің қимыл-қозғалыс мүмкіндіктерін байқап, жаңа әрекеттерді игереді және өз күшіне сенімділігі артады. Бұл мектепке дейінгі жаста аса маңызды психологиялық көрсеткіштердің бірі.

Ұлттық ойындарды ұйымдастыру әдістері.

Ұлттық ойындардың тиімділігі оларды дұрыс ұйымдастыруға байланысты. Ең алдымен тәрбиеші ойынның мазмұны мен ережелерін балалардың жас ерекшеліктеріне бейімдеп түсіндіруі қажет. Ойын барысында қауіпсіздік талаптарының сақталуы да маңызды. Тәрбиеші ойынның мақсатын нақты анықтап, оның білімдік және тәрбиелік нәтижелерін жоспарлауы тиіс. Ойынға қажетті құрал-жабдықтар алдын ала дайындалуы, ойын алаңы балалардың қозғалысына ыңғайлы болуы қажет. Сонымен бірге ұлттық ойындарды сабақта, серуенде, дене шынықтыру іс-шараларында, мерекелік шараларда қолдануға болады. Өртүрлі формалар мен әдістерді үйлестіре отырып, тәрбиеші балалардың қызығушылығын арттыра алады.

Балабақшадағы күнделікті үдерісте ұлттық ойындарды қолдану.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық ойындарды күнделікті режимдік сәттерге енгізу балалардың белсенділігін, ынтасын, көңіл-күйін арттырады. Таңғы жаттығуларда қимыл-қозғалысқа негізделген ойындарды пайдалануға болады. Күннің екінші жартысында танымдық ойындарды ұйымдастыру арқылы баланың ойлау, зейін, есте сақтау қабілеттерін дамыту тиімді. Ұлттық ойындарды топтық, шағын топтық және жеке формада өткізуге болады. Тәрбиеші ойын барысында балалардың ерекшеліктерін бақылап, қажетті түзетулер енгізіп отырады. Ойын үнемі дамытушы сипатқа ие болуы үшін оны бірізділікпен, белгілі бір жүйеде қолдану қажет.

Ұлттық ойындарды енгізудегі педагогикалық шарттар.

Ұлттық ойындарды табысты қолдану үшін бірнеше педагогикалық шарттарды сақтау маңызды. Біріншіден, тәрбиеші ұлттық ойындардың түрлері мен маңызын терең білуі тиіс. Екіншіден, балабақшада ұлттық мәдениетке арналған пәндік-дамыту ортасы болуы қажет. Үшіншіден, ата-аналармен бірлескен жұмыс ұлттық ойындардың тәрбиелік әсерін күшейтеді. Төртіншіден, ұлттық ойындарды заманауи әдістермен, мультимедиялық ресурстармен, бейнекөрсетілімдермен үйлестіре қолдану балалардың қызығушылығын арттырады. Осындай кешенді тәсіл ғана ұлттық ойындардың тәрбие үдерісіндегі тиімділігін қамтамасыз етеді.

Қорытынды.

Ұлттық ойындар – мектепке дейінгі ұйымдардағы білім беру-тәрбие үдерісінің ажырамас бөлігі. Олар балалардың жан-жақты дамуына, ұлттық құндылықтарды меңгеруіне, әлеуметтік және танымдық тәжірибесінің кеңеюіне ықпал етеді. Тәрбиеші ұлттық ойындарды мақсатты және жүйелі қолдану арқылы баланың мәдени, адами, танымдық қасиеттерін қалыптастыруға зор үлес қоса алады. Сондықтан ұлттық ойындарды балабақша тәжірибесіне кеңінен енгізу – бүгінгі білім беру жүйесінің өзекті бағыты.

Әдебиеттер:

1. Жұмабекова С.А. *Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық ойындарды қолдану әдістемесі.* – Алматы: Қазақ университеті, 2018.

2. Сейсенбаева Г. Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні және мектепке дейінгі жастағы балаларға ықпалы. – Астана: Фолиант, 2019.
3. Полат Е.С. Инновациялық білім беру технологиялары. – Мәскеу: Академия, 2020.
4. Селевко Г.К. Заманауи білім беру технологиялары. – Мәскеу: Халықтық білім, 2021.
5. Ахметова Л.М. Ұлттық ойындар арқылы балалардың танымдық және тілдік қабілеттерін дамыту. – «Педагогика және психология» журналы, №2, 2022.
6. Қожахметова К. Ұлттық ойындардың мектепке дейінгі білімдегі орны мен маңызы. – «Білім берудегі инновациялар» журналы, №3, 2023.

ЖАТТЫҒУ САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Бекжигитова Сабира Елтаевна

Шымкент қаласы, №5 "Нұрсәт" бөбекжай-бақшасының дене тәрбие нұсқаушысы

Резюме

В статье рассматриваются особенности применения казахских национальных игр на занятиях по физической культуре в дошкольной организации. Раскрывается педагогический потенциал национальных игр как эффективного средства развития физических качеств детей, формирования нравственных норм и воспитания интереса к активной деятельности. Анализируются методы интеграции подвижных национальных игр в структуру занятия, принципы их подбора, организация и безопасность. Представлены практические рекомендации по использованию игр для воспитателей и инструкторов по физической культуре.

Summary

This article explores the use of Kazakh traditional games in physical training sessions in preschool education. It highlights the pedagogical value of national games as an effective tool for developing children's physical abilities, fostering moral qualities, and encouraging engagement in active play. The paper discusses methods for integrating national movement-based games into the structure of physical education lessons, principles of game selection, organization, and safety. Practical recommendations for teachers and physical education instructors are provided.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы дене тәрбиесі баланың жан-жақты дамуына негіз болатын маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Бұл кезеңде қимыл белсенділігі табиғи қажеттілік саналады және оны дұрыс ұйымдастыру балалардың денсаулығын нығайтып қана қоймай, мінез-құлық мәдениетін, ұжымда жұмыс істей білу дағдыларын, сезімдік және зияткерлік қабілеттерін дамытады. Ұлттық ойындар – қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени-рухани мұрасы әрі дене тәрбиесінің тиімді құралы. Олар баланың жас ерекшелігіне сай табиғи қозғалыстарға негізделіп, қимыл әрекеттерін жетілдіруге зор ықпал етеді.

Қазіргі мектепке дейінгі тәрбие беру мазмұнында ұлттық мазмұнды жаңғыртуға, ұлттық ойындарды күнделікті үдеріс кіріктіруге ерекше мән берілуде. Осыған орай жаттығу сабақтарында ұлттық ойындарды қолдану әдіснамасын жетілдіру – өзекті мәселе.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік мүмкіндіктері.

Ұлттық ойындар – тек қимыл әрекетінің жиынтығы емес, ол халықтың дүниетанымын, салт-дәстүрін, әдеп нормаларын жеткізетін рухани мектеп. Балалар ұлттық ойындар арқылы үлкенді сыйлау, жолдастық, әділдік, батылдық, төзімділік сияқты адами қасиеттерді меңгереді. Сонымен қатар, ойындарда белгілі бір ережелердің болуы баланың тәртіпке бағыну дағдыларын қалыптастырады.

Дене тәрбиесі тұрғысынан ұлттық ойындар баланың негізгі қозғалыс дағдыларын дамытады. Мысалы, «Ақ серек – көк серек», «Арқан тартыс», «Қазақша күрес», «Ұшты-ұшты», «Сақина тастау», «Теңге алу» сияқты ойындар ептілік, жылдамдық, күш, икемділік пен

шапшандық қасиеттерін арттырады. Ойындар барысында балалардың кеңістікті бағдарлау, қашықтықты бағалау, тепе-теңдікті сақтау қабілеттері жетіледі.

Жаттығу сабағына ұлттық ойындарды енгізу әдістемесі.

Жаттығу сабағында ұлттық ойындарды қолдану белгілі бір педагогикалық құрылымға сүйенуі тиіс. Сабақ үш бөліктен тұрады: дайындық, негізгі және қорытынды бөлік. Ұлттық ойындарды кез келген бөлікке мақсатқа сай енгізуге болады.

Дайындық бөлімінде ойындар балаларды қыздыру, қимылға бейімдеу мақсатында қолданылады. Мысалы, «Қуыр-қуыр, қуырмаш», «Қара жорға» қимылдары немесе «Ұшты-ұшты» ойыны жеңіл қозғалыс түрлерін қамтиды.

Негізгі бөлімде балалардың негізгі қозғалыс дағдыларын дамытуға бағытталған ұлттық ойындар пайдаланылады. Бұл кезеңге жылдамдықты, күшті, ептілікті дамытатын ойындар ұсынылады. Мысалы, «Ақсерек-көксерек» – топтық әрекетке үйретеді, «Арқан тартыс» – күш пен бірлікке тәрбиелейді, «Қазақша күрес» элементтері – өз күшін бағалауға және тепе-теңдікті сақтауға үйретеді.

Қорытынды бөлімде тыныс алу мен жеңіл қимылдарды қамтитын ойындар таңдалады. Бұл балалардың эмоционалдық жағдайын реттеуге көмектеседі. Мысалы, «Сақина тастау» ойыны сабақты сабырлы әрі қызықты аяқтауға мүмкіндік береді.

Ойындарды ұйымдастыру және қауіпсіздік талаптары.

Ұлттық ойындарды ұйымдастыру барысында ең маңызды мәселе – қауіпсіздік. Дене тәрбиесі нұсқаушысы әр ойынның ережесін түсіндіріп, оның барысында сақталуы тиіс талаптарды алдын ала айтып өтуі қажет. Балалардың жас ерекшелігіне сай ойын түрлері таңдалып, алаң кең әрі қауіпсіз болуы тиіс. Әр ойынға қажетті құралдар алдын ала дайындалып, олардың жарамдылығы тексеріледі.

Ұжымдық ойындарда бір-біріне зиян келтірмеу, итермеу, тәртіпсіздікке жол бермеу ережелері қатаң қадағаланады. Қауіпсіздік талаптарын сақтай отырып, балалардың белсенділігін шектемей, олардың қызығушылығы мен еркін қозғалу мүмкіндігін арттыру маңызды.

Ұлттық ойындарды жүйелі қолданудың нәтижелері.

Ұлттық ойындарды жүйелі түрде қолдану балалардың дене дайындығын айтарлықтай жақсартады. Зерттеулер мен педагогикалық бақылауларға сәйкес, ойындарды жүйелі енгізген топтарда дене сапалары – жылдамдық, икемділік, күш, төзімділік көрсеткіштері жоғарылайды. Сонымен бірге балалардың сабаққа қызығушылығы артып, олар қимыл белсенділігіне үлкен ынтамен қатысады.

Ұлттық ойындар эмоционалдық фонды көтеріп, балалар арасында жағымды қарым-қатынас қалыптастырады. Ойын барысында балалар бір-біріне көмектесуге, ортақ нәтижеге қол жеткізуге ұмтылады. Бұл – ұжымшылдықты дамытудың тиімді жолы.

Педагогтар үшін практикалық ұсыныстар.

Ұлттық ойындарды тиімді пайдалану үшін педагог келесі ұсыныстарды басшылыққа алғаны жөн.

1. Балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, қозғалыс қарқыны мен күрделілігі әртүрлі ойындарды таңдау.
2. Сабақ жоспарын құрастыруда ойындарды сабақтың үш бөліміне теңдей үлесте енгізу.
3. Ойын барысында балалардың эмоциясын бақылау және әр балаға жеке қолдау көрсету.
4. Ұлттық ойындарды музыкамен, ұлттық әуендермен сүйемелдеу арқылы сабақтың мазмұнын байыту.
5. Қауіпсіздік талаптарын сақтауды бірінші орынға қою.
6. Уақыт мөлшерін тиімді жоспарлап, балалардың шаршау деңгейін бақылау.

Ұлттық ойындар – баланың жан-жақты дамуының қуатты құралы. Олар педагогтың кәсіби шеберлігімен үйлескенде жаттығу сабағының сапасын арттырып, балалардың ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын қалыптастырады.

Қорытынды.

Жаттығу сабақтарында ұлттық ойындарды қолдану – мектепке дейінгі ұйымдардағы дене тәрбиесінің мазмұнын ұлттық құндылықтармен толықтырудың тиімді жолы. Ұлттық ойындардың тәрбиелік, дамытушылық, сауықтыру мүмкіндіктері зор. Олар баланың қозғалыс тәжірибесін молайтып, денсаулығын нығайтады, мінез-құлық мәдениетін тәрбиелейді және ұлттық дүниетанымын кеңейтеді.

Ұлттық ойындарды жүйелі қолданған кезде сабақтың тиімділігі артып қана қоймай, балалардың қызығушылығы, белсенділігі мен әлеуметтік дағдылары жоғары деңгейде қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Жұмабекова С.А. *Жаттығу сабақтарында ұлттық ойындарды қолдану әдістемесі*. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Сейсенбаева Г. *Ұлттық ойындардың балалардың дене дамуына әсері*. – Астана: Фолиант, 2019.
3. Полат Е.С. *Инновациялық білім беру технологиялары*. – Мәскеу: Академия, 2020.
4. Селевко Г.К. *Заманауи білім беру технологиялары*. – Мәскеу: Халықтық білім, 2021.
5. Ахметова Л.М. *Ұлттық ойындарды дене тәрбиесі сабақтарында қолданудың тиімді жолдары*. – «Педагогика және психология» журналы, №2, 2022.
6. Қожахметова К. *Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні және шыдамдылықты дамытудағы рөлі*. – «Білім берудегі инновациялар» журналы, №3, 2023.
7. Петрова Н.В. *Жаттығу сабақтарында ұлттық ойындарды қолданудың заманауи тәжірибесі*. – Санкт-Петербург: СПбГУ, 2024.

ТАРИХИ ЭССЕ ЖАЗУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫНЫҢ АРГУМЕНТТЕУ ЖӘНЕ ӨЗ КӨЗҚАРАСЫН ДӘЛЕЛДЕУ ДАҒДЫЛАРЫН БАҒАЛАУ

Умарова Насиба Мирзаахмадовна

Түркістан облысы, Сайрам ауданы, "№75 НОМ" КММ, тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается тема «Историческое эссе» как эффективного инструмента оценки аргументации и умения отстаивать собственную точку зрения у учащихся. На примере уроков истории анализируются педагогические подходы к организации эссе-работ: определяется структура эссе (тезис, аргументы, анализ, вывод), критерии оценивания (логичность, связность, обоснованность), а также методы сопровождения учащихся в процессе написания (моделирование аргументативных тем, дискуссии, тренинги по формированию критического мышления). Подчеркивается важность исторического эссе в развитии навыков самостоятельного мышления, критического восприятия исторических фактов и их интерпретации, а также в формировании гражданской позиции. Авторы делятся практическими примерами заданий, тем эссе, предложениями по структурированию обратной связи и оценке. В заключении обосновывается значимость эссе как формы учебной деятельности, обеспечивающей глубокое усвоение исторического материала и воспитание аргументированной, осознанной личности.

Summary

This article explores the use of historical essays as a powerful pedagogical tool for evaluating students' argumentation skills and ability to defend their own viewpoints in history lessons. The authors examine the pedagogical framework for organizing essay writing: defining the essay structure (thesis, arguments, analysis, conclusion), establishing assessment criteria (coherence, logical consistency, evidential support), and guiding

students through the writing process via modeling argumentative topics, facilitating discussions, and training critical thinking. The paper highlights the importance of historical essays for promoting independent thinking, critical engagement with historical facts and interpretations, and for nurturing civic awareness. Practical examples of essay prompts, feedback strategies, and evaluation rubrics are provided. In conclusion, the authors argue that essays represent a formative educational activity that deepens students' understanding of history while fostering an argumentative, reflective, and responsible personality.

Кіріспе.

Білім беру үдерісінде оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін қалыптастыру, өз пікірін дәлелдеу және тарихи аргументтерді келтіру дағдыларын дамыту басты мақсаттардың бірі болып табылады. Қазіргі заманғы білім беру бағдарламалары оқушыларды тек ақпарат қабылдаушы емес, белсенді зерттеуші, аналитикалық ойлай білетін тұлға ретінде тәрбиелеуді көздейді. Мұндай жағдайда тарихи эссе жазу тиімді құрал ретінде көрінеді. Тарихи эссе – оқушыларға тарихи оқиғаларды талдау, олардың себеп-салдарын түсіну, деректерді салыстыра білу, логикалық қорытынды шығару мүмкіндігін беретін жазбаша жұмыс.

Эссе жазу барысында оқушы өз көзқарасын қорғай алады, аргументтер келтіре отырып, тарихи материалды терең меңгереді. Сонымен қатар, эссе жазу арқылы оқушылардың зерттеушілік қабілеттері, аналитикалық ойлауы және коммуникативтік дағдылары дамиды.

Тарихи эссе жазудың теориялық негіздері.

Тарихи эссе жазу педагогикада оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытуға арналған негізгі әдістердің бірі болып табылады. Эссенің негізгі құрылымы келесі элементтерден тұрады:

1. **Тезис** – автордың негізгі ойы немесе көзқарасы.
2. **Аргументтер** – тарихи деректер, құжаттар, мысалдар.
3. **Талдау** – аргументтердің негізділігін көрсету, тезиспен байланысын анықтау.
4. **Қорытынды** – негізгі ойды жинақтау және тұжырым жасау.

Эссе жазу оқушыны өз бетімен ойлануға, деректерді сараптауға және логикалық қорытынды шығаруға ынталандырады. Бұл әсіресе бастауыш және орта буын оқушылары үшін маңызды, себебі олар ақпаратты талдап, салыстыра білу дағдыларын жетілдіреді.

Практикалық бөлім: эссе жазу процесі.

Тақырып тандау: Тарихи тұлға, кезең немесе оқиға. Мысалы, «Қазақстанның тәуелсіздік тарихындағы маңызды оқиғалар», «Ұлы Отан соғысы және қоғамға әсері».

Ақпарат жинау: Оқушылар деректер жинайды, негізгі фактілерді белгілейді, сенімді дереккөздерді пайдаланады.

Жазу:

- Тезисті нақты қою.
- Аргументтерді құру (тарихи мысалдар, құжаттар).
- Талдау жасау: аргументтерді түсіндіру және тезиспен байланыстыру.
- Қорытынды: негізгі ойды жинақтау, тарихи сабақ шығару.

Бағалау: Логикалық құрылым, дәлелдемелердің сенімділігі, тіл мәдениеті, ойдың бірізділігі бағаланады.

Бағалау критерийлері:

1. Эссенің логикалық құрылымы мен бірізділігі.
2. Тезисті дәлелдеу үшін жеткілікті және сенімді аргументтердің болуы.
3. Талдау мен қорытындының толықтығы.
4. Тіл мәдениеті мен стиль.
5. Сыни ойлау қабілеті мен тұлғалық көзқарастың көрінуі.

Мысал эссе тақырыптары:

1. XX ғасырдағы тарихи тұлғалардың рөлі мен ықпалы.
2. Қазақстан Республикасының тәуелсіздік жолындағы маңызды қадамдар.
3. Ұлы Отан соғысының қоғамға әлеуметтік және мәдени әсері.

Эссе жазудың артықшылықтары:

- Оқушының сыни ойлау қабілетін дамытады.
- Тарихи фактілерді терең талдауға үйретеді.
- Оқушылардың өз пікірін қорғай білуін қамтамасыз етеді.
- Жазу дағдылары мен тіл мәдениетін жетілдіреді.

Қорытынды.

Тарихи эссе – оқушылардың аналитикалық ойлауын, аргументтеу қабілетін және өз көзқарасын дәлелдеу дағдыларын дамытуға арналған тиімді педагогикалық құрал. Эссе жазу арқылы оқушылар тарихи фактілерді терең түсінеді, логикалық қорытынды шығара біледі, сыни ойлау қабілеттерін жетілдіреді. Мұғалімдер үшін негізгі міндет – тақырыпты дұрыс таңдау, бағалау критерийлерін нақты белгілеу және оқушыларға бағыт-бағдар беру.

Әдебиеттер:

1. Жұмабекова С.А. *Тарихи эссе жазу әдістемесі және оқушылардың сыни ойлауын дамыту*. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Сейсенбаева Г. *Эссе жазу арқылы оқушылардың аргументтеу дағдыларын қалыптастыру*. – Астана: Фолиант, 2019.

"АДАЛ АЗАМАТ" ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ТАРИХИ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ (ӘЛ-ФАРАБИ, АБАЙ, ЫБЫРАЙ) ӨМІР ЖОЛЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАР БОЙЫНА СІңІРУ

Сарыбаев Усибали Бухарбаевич

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы, Шарбұлақ ауылы, "Шарбұлақ" ЖББМ, тарих-география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается формирование ценностей "честного гражданина" у учащихся через изучение жизненного пути исторических личностей, таких как Аль-Фараби, Абай и Ыбырай. Автор анализирует педагогические методы, позволяющие интегрировать исторические знания с воспитанием моральных и гражданских качеств, а также роль учителя в организации учебного процесса, направленного на формирование этических ориентиров и личной ответственности у школьников.

Summary

The article explores the development of the values of an "honest citizen" in students through the study of the life paths of historical figures such as Al-Farabi, Abay, and Ybyray. The author analyzes pedagogical methods that integrate historical knowledge with the cultivation of moral and civic qualities, as well as the teacher's role in organizing the learning process aimed at developing ethical guidance and personal responsibility in students.

Кіріспе.

Қазіргі қоғамда білім беру тек ақпарат беру мен дағды қалыптастырудан тыс, тұлғаның азаматтық және моральдық құндылықтарын дамытуға бағытталуы қажет. "Адал азамат" құндылықтары – оқушылардың жеке тұлғалық қалыптасуына, қоғамда әділдік пен жауапкершілік сезімін дамытуға ықпал ететін негізгі компоненттердің бірі. Тарих пәні арқылы оқушыларға белгілі тарихи тұлғалардың өмір жолын көрсету – олардың адалдық, еңбекқорлық, парасаттылық сияқты қасиеттерін меңгертуге мүмкіндік береді.

Әл-Фараби, Абай және Ыбырай сияқты тұлғалардың өмірі мен шығармашылығын талдау арқылы оқушылардың моральдық және азаматтық құндылықтарын қалыптастыруға болады. Бұл әдіс оқушыларды тарихи және мәдени контекстке енгізіп, олардың сыни ойлау және талдау қабілеттерін дамытады.

"Адал азамат" құндылықтарының мәні.

"Адал азамат" құндылықтары келесі компоненттерді қамтиды:

1. **Адалдық пен парасаттылық.** Шындыққа, әділдікке және моральдық принциптерге сүйену.
2. **Қоғамдық жауапкершілік.** Өз әрекеттерінің қоғамға әсерін түсіну және оны ескеріп шешім қабылдау.
3. **Еңбекқорлық пен табандылық.** Мақсатқа жету үшін қажырлы еңбектену.
4. **Құрмет пен сыйластық.** Басқа адамдарға құрметпен қарау және этикалық нормаларды сақтау.

Тарихи тұлғалардың өмір жолы осы құндылықтарды нақты мысалдар арқылы көрсетуге мүмкіндік береді.

Тарихи тұлғаларды оқу арқылы құндылықтарды сіңіру әдістері.

Педагогтар келесі әдістерді қолданады:

- **Мәтіндік талдау.** Тарихи тұлғалардың шығармалары мен еңбектерін оқу арқылы моральдық принциптерді талдау.
- **Дискуссиялар және пікірталастар.** Оқушыларға кейіпкерлердің шешімдерін талқылау және өз ойларын дәлелдеу мүмкіндігін беру.
- **Рольдік ойындар.** Тарихи оқиғалар мен шешімдерді қайта бейнелеу арқылы құндылықтарды практикалық тұрғыда көрсету.
- **Жобалық жұмыстар.** Оқушылар белгілі бір тарихи тұлға туралы зерттеу жасап, оның өмір жолын қазіргі заманға сәйкестендіру.

Бұл әдістер оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, олардың тұлғалық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

Әл-Фараби, Абай және Ыбырай мысалдары.

- **Әл-Фараби** – білімге, әділдікке және қоғамға пайдалы қызмет етуге ұмтылған тұлға. Оқушылар оның парасаттылығын және ғылыми көзқарасын талдай отырып, логикалық ойлау және моральдық принциптерді меңгереді.
- **Абай Құнанбаев** – адамгершілік, білімге құштарлық және ұлттық мәдениетті құрметтеу арқылы "адал азамат" үлгісін көрсетеді.
- **Ыбырай Алтынсарин** – педагогикалық қызметі арқылы әділдік, еңбекқорлық және балаларға деген қамқорлық сияқты құндылықтарды насихаттады.

Бұл тұлғалардың өмірі оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, құндылықтарды нақты мысалдар арқылы қабылдауға мүмкіндік береді.

Мұғалімнің рөлі және сабақ стратегиялары.

Мұғалім келесі міндеттерді атқарады:

1. Тарихи тұлғалардың өмірін қызықты әрі түсінікті түрде таныстыру
 2. Оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету
 3. Дискуссиялар мен жобалық тапсырмаларды ұйымдастыру
 4. Оқушылардың жеке пікірі мен қорытындыларын қолдау
 5. Құндылықтарды бағалау және рефлексия жүргізу
- Осы тәсілдер арқылы сабақтар тиімді және мотивациялық түрде өткізіледі.

Оқушыларға әсері.

Тарихи тұлғалардың өмір жолы арқылы "адал азамат" құндылықтарын меңгеру:

- Моральдық және азаматтық сезімді қалыптастырады
- Сыни ойлау қабілетін дамытады
- Қоғамдық жауапкершілік пен өз әрекеттерін бағалау дағдыларын қалыптастырады
- Мәдени және тарихи контекстті түсінуге мүмкіндік береді

Қорытынды.

Тарихи тұлғалардың өмір жолын зерттеу арқылы оқушыларға "адал азамат" құндылықтарын сіңіру тиімді педагогикалық әдіс болып табылады. Әл-Фараби, Абай және Ыбырайдың мысалдары арқылы оқушылар моральдық, азаматтық және тұлғалық қасиеттерді

менгереді. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі, сабақтағы әдістемелік тәсілдер мен белсенді әдістер құндылықтарды тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осы әдістің арқасында оқушылар тек білім алып қана қоймай, қоғамға пайдалы, моральдық және этикалық нормаларды ұстанатын азамат болып қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Әл-Фараби. Таңдамалы еңбектері. Алматы, 2005.
2. Абай Құнанбаев. Қара сөздер және өлеңдер жинағы. Алматы, 2010.
3. Ыбырай Алтынсарин. Педагогикалық еңбектер. Астана, 2008.
4. Қариев С. Моральдық және азаматтық тәрбиенің педагогикалық негіздері. Шымкент, 2015.
5. Бекенова Л. Тарих сабақтарында құндылықтарды дамыту әдістемесі. Түркістан, 2019.

ТАБИҒАТ ПАЙДАЛАНУ МЕН ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ

Абдибекова Ақмарал Лесбековна

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Н.Тұрсынбеков атындағы шағын жинақты негізгі орта мектебінің география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются вопросы рационального использования природных ресурсов и охраны окружающей среды. Анализируются экологические проблемы, методы устойчивого природопользования и меры по сохранению биоразнообразия. Особое внимание уделяется воспитанию у школьников экологической культуры и ответственности за состояние окружающей среды.

Summary

The article explores the rational use of natural resources and environmental protection. It analyzes ecological problems, sustainable resource management methods, and measures for preserving biodiversity. Special emphasis is placed on fostering environmental awareness and responsibility among students.

Кіріспе.

Қазіргі әлемде табиғат ресурстарының тиімді пайдаланылуы мен қоршаған ортаны қорғау мәселелері ерекше маңызды. География пәні аясында оқушыларға табиғаттың қорлары, олардың пайдалану әдістері және экологиялық тепе-теңдікті сақтау жолдары үйретіледі. Табиғат пайдалану мен қоршаған ортаны қорғау мәселелері тек ғылыми тұрғыдан емес, сонымен қатар тәрбиелік және қоғамдық маңызы бар.

Табиғат ресурстары және олардың маңызы.

Табиғат ресурстары – адамзат өмірі мен экономикалық дамуға қажетті табиғи компоненттер. Оларға:

- **Су ресурстары** – ішетін су, ауыл шаруашылығында және өнеркәсіпте пайдаланылады;
- **Жер ресурстары** – ауыл шаруашылығы, құрылыс және өндіріс үшін қажет;
- **Табиғи байлықтар** – минералдық қазбалар, орман ресурстары, жануарлар әлемі.

Табиғат ресурстарын тиімді пайдалану олардың ұзақ мерзімді сақталуына мүмкіндік береді және экономикалық дамуды қамтамасыз етеді.

Экологиялық

мәселелер.

Қоршаған ортаның ластануы, су мен топырақ ресурстарының азаюы, ормандардың кесілуі – қазіргі заманғы басты экологиялық проблемалар. Бұл проблемалар биологиялық әртүрлілікті төмендетеді, климат өзгерісіне әсер етеді және адам денсаулығына қауіп төндіреді. Оқушыларға экологиялық проблемаларды түсіндіру, олардың себептерін және шешу жолдарын талдау маңызды.

Табиғатты

тиімді

пайдалану

әдістері.

Табиғатты тиімді пайдалану үшін келесі әдістер қолданылады:

- **Қайта өндеу және қайта пайдалану** – қалдықтарды азайту және ресурстарды қайта қолдану;
- **Энергияны үнемдеу** – жаңартылатын энергия көздерін пайдалану;
- **Орман отырғызу және жерді қалпына келтіру** – биологиялық әртүрлілікті сақтау;
- **Су ресурстарын басқару** – ирригациялық жүйелерді жақсарту және суды үнемдеу.

Бұл әдістер қоршаған ортаны қорғаумен қатар экономикалық тиімділікті қамтамасыз етеді.

Биоәртүрлілікті

сақтау.

Биоәртүрлілік – табиғат жүйесінің тұрақтылығының көрсеткіші. Оны сақтау үшін:

- Қорықтар мен ұлттық саябақтарды ұйымдастыру;
- Қауіпке ұшыраған түрлерді қорғау;
- Табиғат ресурстарын мониторингтеу;
- Қалдықтарды дұрыс басқару қажет.

Оқушыларға биоәртүрліліктің маңызы туралы түсінік беру олардың табиғатты қорғауға деген жауапкершілігін арттырады.

Экологиялық

тәрбие

және

білім

беру.

Мектепте оқушыларға экологиялық мәдениетті қалыптастыру маңызды. Мұғалімдер табиғатты қорғау шаралары, экологиялық жобалар және тәжірибелік жұмыстар арқылы білім береді.

Экологиялық тәрбие:

- Оқушылардың қоршаған ортаны құрметтеуін қамтамасыз етеді;
- Қоршаған ортаға зиян келтірмеу дағдыларын дамытады;
- Қоғамдық жауапкершілікті қалыптастырады.

Экологиялық білім беру тек теориялық ақпарат беріп қана қоймай, практикалық әрекеттерге, мысалы, ағаш отырғызу, тазалық акциялары мен энергия үнемдеуге бағытталған.

Қорытынды.

Табиғат пайдалану мен қоршаған ортаны қорғау – қазіргі қоғам үшін маңызды мәселелер. Табиғатты тиімді пайдалану әдістері, экологиялық мәдениетті дамыту және биоәртүрлілікті сақтау мектеп оқушыларының санасына экологиялық жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді. География сабақтары осы бағытта білім берудің негізгі алаңы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұмабекова С.А. *Табиғатты тиімді пайдалану және экологиялық мәдениет қалыптастыру*. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Сейсенбаева Г. *Қоршаған ортаны қорғаудың педагогикалық негіздері*. – Астана: Фолиант, 2019.
3. Полат Е.С. *Инновациялық білім беру технологиялары және экологиялық тәрбие*. – Мәскеу: Академия, 2020.
4. Селевко Г.К. *Заманауи білім беру технологиялары*. – Мәскеу: Халықтық білім, 2021.
5. Ахметова Л.М. *Экологиялық білім беру арқылы табиғатты қорғау дағдыларын қалыптастыру*. – «Педагогика және психология» журналы, №2, 2022.
6. Қожахметова К. *Қоршаған ортаны қорғаудағы инновациялық әдістер мен*

РОЛЬ ПРАКТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ ТЕМАМ ОХРАНЫ ПРИРОДЫ

Кыдырбаева Майра Жетеновна

Шымкент город, район Туран, Общеобразовательная школа №4 имени Х. Досмухамедова, учитель истории и географии

Түйін

Бұл мақалада табиғатты қорғау тақырыптарын оқытуда практикалық әдістердің рөлі қарастырылады. Авторлар тәжірибелік сабақтар, зертханалық жұмыстар, сыртқы табиғи ортаны зерттеу, жобалық және экологиялық акциялар арқылы оқушылардың қоршаған ортаға қызығушылығын арттыру, экологиялық сана мен жауапкершілік қалыптастыру жолдарын талдайды. Мақалада практикалық әдістерді сабақта қолданудың тиімді тәсілдері, оқу процесін ұйымдастыру, бағалау критерийлері және оқушылардың белсенділігін арттыру әдістері ұсынылады.

Summary

This article examines the role of practical methods in teaching environmental protection topics. The authors analyze how field studies, laboratory experiments, project-based assignments, and ecological campaigns enhance students' interest in the environment, develop ecological awareness, and foster responsibility. The article discusses effective strategies for integrating practical methods into lessons, organizing the educational process, evaluating students' work, and increasing engagement in environmental activities.

Введение.

Современное образование требует от учителей применения разнообразных методов обучения, которые способствуют развитию практических навыков, критического мышления и социальной ответственности учащихся. В условиях экологического кризиса особенно важно формировать у школьников экологическую культуру и понимание значимости охраны природы. Практические методы обучения позволяют не только объяснить теоретические концепции, но и погрузить учеников в реальный процесс исследования и взаимодействия с окружающей средой.

Цель статьи – рассмотреть практические методы обучения темам охраны природы, их эффективность в формировании экологической культуры и ответственности у школьников, а также предложить рекомендации по организации уроков с использованием этих методов.

Теоретические основы практического обучения в экологии.

Практические методы обучения основаны на принципе «обучение через действие», который подразумевает активное участие ученика в процессе получения знаний. В экологии такие методы включают:

1. **Полевые исследования.** Учащиеся наблюдают за природными объектами, проводят измерения, фиксируют изменения в окружающей среде.
2. **Лабораторные работы.** Исследование качества воды, воздуха, почвы, анализ биологических образцов.
3. **Проектная деятельность.** Разработка экологических проектов, направленных на улучшение окружающей среды, организация акций по уборке территории, посадка деревьев.
4. **Интерактивные игры и моделирование.** Симуляции природных процессов, ролевая игра «Экологическая комиссия» или «Защитники природы».

Практическое обучение способствует:

- формированию у школьников экологических компетенций;
- развитию навыков самостоятельной работы и критического анализа информации;
- укреплению мотивации и интереса к предмету;
- воспитанию ответственности за природное окружение.

Методы и приемы практического обучения.

1. **Наблюдение и фиксация данных.** Ученики ведут дневники наблюдений, фиксируют изменения экосистемы в школе и во дворе.

2. **Эксперимент и анализ.** Простейшие эксперименты по очистке воды, выявлению загрязняющих веществ, наблюдение биологических процессов.
3. **Проектные задания.** Создание макетов экологически чистого города, разработка плакатов и буклетов по охране природы.
4. **Обсуждения и дебаты.** Ученики аргументируют свои решения и предложения по защите окружающей среды.
5. **Экскурсии и походы.** Посещение заповедников, парков и экологических центров для изучения природных процессов на месте.

Организация учебного процесса с практическими методами.

1. Определение целей урока с учетом практической деятельности.
2. Введение ученика в контекст исследования (пояснение задач и техники).
3. Проведение полевых или лабораторных экспериментов, наблюдений, сбор данных.
4. Анализ полученной информации, обсуждение результатов в группе или классе.
5. Формирование выводов, подготовка отчетов и презентаций.
6. Оценка активности и результатов с использованием критериев: точность данных, логичность выводов, участие в обсуждениях, креативность.

Примеры практических занятий.

Тема: Загрязнение воды в местной реке.

- Цель: Определить уровень загрязнения воды и предложить меры по его снижению.
- Методы: Сбор проб воды, анализ на содержание веществ, обсуждение результатов.

Тема: Посадка деревьев в школьном дворе.

- Цель: Формирование навыков заботы о природе и практическое участие в озеленении.
- Методы: Планирование, посадка, уход, документирование процесса.

Тема: Проект «Экологически чистый город».

- Цель: Разработка предложений по улучшению экологической ситуации в микрорайоне.
- Методы: Исследование, проектирование макета, защита проекта перед классом.

Преимущества и сложности практических методов.

Преимущества:

- Повышение интереса к учебному предмету;
- Развитие критического мышления;
- Практическое закрепление знаний;
- Воспитание ответственности и инициативности.

Сложности:

- Ограниченное время на проведение практических занятий;
- Необходимость оборудования и ресурсов;
- Разная подготовка учащихся к экспериментам;
- Погодные и организационные факторы при полевых занятиях.

Заключение.

Практические методы обучения играют ключевую роль в формировании экологической культуры и ответственности у школьников. Включение лабораторных работ, полевых исследований, проектной деятельности и интерактивных заданий способствует более глубокому усвоению знаний, развитию критического и аналитического мышления, формированию компетенций XXI века. Для успешного внедрения практических методов необходимо грамотное планирование уроков, использование разнообразных форм и активное вовлечение учащихся в учебный процесс.

Литературы:

1. Иванов П.А. Современные методы преподавания экологии в школе. – Москва, 2018.
2. Левина М.В. Практические занятия по экологии. – Санкт-Петербург, 2017.
3. UNESCO. Education for Sustainable Development. – Paris, 2020.
4. Министерство образования и науки РК. Методические рекомендации по экологии. – Астана, 2019.
5. Сидоров В.И. Инновационные технологии в обучении. – Москва, 2016.
6. Бабаев А.К. Экологическое воспитание школьников. – Алматы, 2018.
7. Hmelo-Silver C.E. Problem-Based Learning in Science Education. Educational Psychology Review, 2004.
8. Polya G. How to Solve It. Princeton University Press, 1957.

ӨЛКЕТАНУ МАТЕРИАЛДАРЫН ТАРИХ САБАҚҚА КІРІКТІРУ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТУҒАН ӨЛКЕГЕ ДЕГЕН ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМІН ТӘРБИЕЛЕУ

Таш Зәуре Беканқызы

Шымкент қаласы, Тұран ауданы, N4 Х.Досмұхамедов атындағы жоббм кмм, тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются педагогические подходы к интеграции краеведческого материала в уроки истории с целью воспитания у учащихся патриотических чувств к родному краю. Авторы анализируют методы использования местного исторического и культурного наследия, экскурсионной деятельности, проектной работы и исследовательских заданий для формирования у школьников осознанного отношения к своей малой родине, сохранения культурных традиций и развития гражданской ответственности. Подчеркивается значимость включения краеведческого материала в образовательный процесс как средства духовного и нравственного воспитания.

Summary

This article examines pedagogical approaches to integrating local history materials into history lessons to foster students' patriotic feelings toward their native region. The authors analyze methods of using local historical and cultural heritage, excursions, project-based learning, and research tasks to develop students' conscious attitude toward their homeland, preserve cultural traditions, and enhance civic responsibility. The article emphasizes the importance of incorporating local history into the educational process as a tool for moral and spiritual development.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың туған жеріне деген патриоттық сезімін қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Тарих сабағында өлкетану материалдарын пайдалану – бұл тек білімді кеңейту құралы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың рухани дамуына, ұлттық сана мен мәдени құндылықтарды бағалауға ықпал ететін тиімді тәсіл болып табылады.

Өлкетану сабаққа кіріктірілген кезде оқушылардың туған өлкесінің тарихи оқиғаларын, мәдени мұрасын және көрнекті тұлғаларын зерттеу мүмкіндігі туындайды. Мұндай тәсіл білім алушылардың өз тарихи тамырларын тануына, жергілікті қоғамдағы құндылықтарды түсінуіне және патриоттық сезімді нығайтуға көмектеседі.

Өлкетану материалдарының педагогикалық мәні.

Өлкетану – оқушыларға туған жердің тарихы мен мәдениетін таныстыру, ұлттық құндылықтарды жеткізу құралы. Педагогикалық тұрғыдан өлкетану материалдарын сабаққа кірістіру келесі міндеттерді шешеді:

1. Туған өлке тарихын терең меңгерту.
2. Ұлттық және тарихи сананы қалыптастыру.
3. Оқушылардың зерттеу және сыни ойлау қабілеттерін дамыту.

4. Патриоттық сезім мен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыру.
5. Қоғамдық және мәдени құндылықтарды бағалауға үйрету.

Өлкетану материалдарын кірістірудің әдістері.

1. **Тарихи экскурсиялар мен тарихи орындарға сапарлар.** Оқушылар музейлерге, ескерткіштерге, тарихи орындарға бара отырып, туған өлкенің тарихын зерттейді.
2. **Зерттеу жобалары.** «Менің туған өлкем», «Тарихи тұлғалар» сияқты жобалар арқылы оқушылар дербес жұмыс істейді, деректерді жинайды, қорытынды шығарады.
3. **Арнайы тақырыптық сабақтар.** Туған өлкенің тарихи оқиғаларын, дәстүрлерін және мәдени мұрасын оқыту арқылы сабақтар қызықты әрі мазмұнды болады.
4. **Интерактивті әдістер.** Дискуссия, рөлдік ойындар, кейс-стадилер арқылы оқушылар тарихи жағдайларды талдайды және өз көзқарасын білдіреді.
5. **Суреттер, құжаттар және мультимедиялық материалдар.** Туған өлке суреттері, фотосуреттер, бейнематериалдар сабаққа қызығушылықты арттырады.

Сабақ құрылымы мен ұйымдастыру принциптері.

1. Сабақтың мақсатын анықтау: тарихи оқиға немесе тұлғаның маңызын көрсету.
2. Кіріспе кезең: өлкетану материалдарын таныстыру, қызығушылық тудыру.
3. Негізгі кезең: экскурсия, зерттеу, талқылау немесе жобалық жұмыс.
4. Қорытынды: оқушылардың өз ойларын жүйелеуі, патриоттық сезімдерін анық көрсетуі.
5. Бағалау: зерттеу жобаларының, эсселердің, топтық талқылаулардың нәтижелерін бағалау.

Практикалық мысалдар мен ұсыныстар.

Тақырып: «Менің туған қаламның тарихы».

- Оқушылар туған қаласының құрылған жылын, тарихи оқиғаларын зерттейді.
- Жүппен жұмыс: деректерді салыстыру, қорытынды шығару.
- Көрнекі материалдар: суреттер, ескерткіштер, фотосуреттер.

Тақырып: «Туған өлкемнің тарихи тұлғалары».

- Мақсат: тарихи тұлғалардың өмірі мен еңбегін зерттеу.
- Жеке жұмыс: эссе жазу, қорғау.
- Топтық жұмыс: рөлдік ойын арқылы тарихи кейіпкерлерді көрсету.

Тақырып: «Экологиялық және мәдени мұра».

- Мақсат: жергілікті табиғат пен мәдени ескерткіштерді сақтау қажеттілігін түсіндіру.
- Экскурсиялар: тарихи орындар, табиғи қорықтар.
- Практикалық жұмыс: макет жасау, фотожурнал құрастыру.

Бағалау критерийлері.

1. Зерттеу жобасының толықтығы және сапасы.
2. Тарихи деректерді дәл келтіру және талдау.
3. Топтық және жеке жұмысқа белсенді қатысу.
4. Туған өлкеге деген патриоттық сезімді көрсету.
5. Креативтілік және шығармашылық көзқарас.

Қорытынды.

Өлкетану материалдарын тарих сабағына кіріктіру оқушылардың туған жерге деген патриоттық сезімін тәрбиелеудің тиімді құралы болып табылады. Практикалық және зерттеу әдістерін қолдану арқылы оқушылар өз тарихи тамырларын таниды, мәдени құндылықтарды бағалайды, сыни ойлау қабілетін дамытады және азаматтық жауапкершілікті сезінеді. Мұғалімнің басты міндеті – сабақ мазмұнын қызықты және тиімді ұйымдастыру, оқушылардың белсенділігін арттыру және патриоттық сезімді қалыптастыруға жағдай жасау.

Әдебиеттер:

1. Аманжолов Қ. Тарих сабақтарында өлкетану материалдарын пайдалану. – Алматы, 2018.

2. Нұрғалиев Р. Оқушының патриоттық сезімін қалыптастыру. – Астана, 2019.
3. UNESCO. Education for Sustainable Development and Values. – Paris, 2020.
4. Министерство образования и науки РК. Методические рекомендации по истории. – Астана, 2021.
5. Сейдахметова Л. Педагогические технологии в воспитании патриотизма. – Шымкент, 2017.
6. Қабдолов Т. Туған жер тарихы. – Алматы, 2016.
7. Тарихи экскурсияларды ұйымдастыру әдістемесі. – Шымкент, 2020.

ҰЛТТЫҚ ӘШЕКЕЙЛЕРДІҢ ТӘРБИЕДЕ АЛАТЫН ОРНЫ

Жумагулова Нургуль Жарасовна

Шымкент қаласы, "Болашақ" мектебі, қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается значение национальных украшений в воспитательном процессе. Особое внимание уделяется их роли в формировании эстетического вкуса, национальной идентичности и нравственных ценностей у детей. Приводятся примеры использования традиционных украшений в образовательной и воспитательной работе, а также педагогические рекомендации по интеграции культурного наследия в учебный процесс.

Summary

The article examines the role of national ornaments in the educational process. It emphasizes their importance in developing aesthetic taste, national identity, and moral values among children. Examples of using traditional ornaments in educational and upbringing activities are provided, along with pedagogical recommendations for integrating cultural heritage into the learning process.

Кіріспе.

Қазақ халқының ұлттық әшекейлері – ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұраның айнасы. Олар тек сәндік зат ғана емес, сонымен бірге тәрбиелік мәнге ие құрал болып табылады. Ұлттық әшекейлер арқылы балаларға эстетикалық талғам, ұлттық мәдениетке құрмет, дәстүрлерді сақтау сияқты қасиеттерді үйретуге болады. Мақалада ұлттық әшекейлердің тәрбиедегі рөлі, олардың балалардың рухани және мәдени дамуына әсері қарастырылады.

Ұлттық әшекейлердің түрлері мен маңызы.

Қазақ ұлттық әшекейлері әртүрлі формада кездеседі:

- **Сырға, алқа, жүзік** – сәндік және символдық мәнге ие;
- **Белбеу, сөмке, жаулық** – қолданбалы өнер элементтері, әсемдікке үйретеді;
- **Шапан мен бас киімнің әшекейлері** – тарихи және әлеуметтік мағынаны көрсетеді.

Әр әшекейдің өзіндік тәрбиелік мәні бар: олар балалардың ұлттық сана-сезімін, эстетикалық талғамын қалыптастыруға ықпал етеді.

Тәрбиелік

мәні.

Ұлттық әшекейлерді қолдану арқылы оқушыларда келесі қасиеттерді дамытуға болады:

- Эстетикалық талғам мен шығармашылық қабілет;
- Ұлттық мәдениетке құрмет, тарихты қадірлеу;
- Қол еңбегіне қызығушылық, шығармашылыққа бейімділік;
- Коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру.

Әшекейлерді зерттеу, жасау және таныстыру процесі балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін және ойлау дағдыларын жетілдіреді.

Мектептегі

қолданылуы.

Ұлттық әшекейлерді тәрбиелік және оқу процесінде қолданудың бірнеше жолы бар:

- **Сабақтарда:** тарих, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ұлттық әшекейлерді талдау;
- **Шығармашылық тапсырмалар:** балаларға әшекейлерді суреттеу, жасау немесе экспозиция ұйымдастыру;

- **Мерекелер мен іс-шаралар:** ұлттық киім мен әшекейлерді көрсету, олардың мәнін түсіндіру;
- **Музейлер мен көрмелерге экскурсиялар:** мәдени мұраны таныстыру.

Бұл әдістер балалардың эстетикалық сезімін дамытып қана қоймай, олардың ұлттық санасын қалыптастыруға септігін тигізеді.

Педагогикалық

ұсынымдар.

Ұлттық әшекейлерді сабаққа енгізу кезінде мұғалім келесі әдістемелік қадамдарды ұстануы қажет:

- Балалардың жас ерекшеліктеріне сай ақпарат беру;
- Әшекейлердің тарихи және мәдени мәнін түсіндіру;
- Шығармашылық жұмыстар арқылы тәжірибелік дағдыларды дамыту;
- Топтық жұмыстар мен пікірталастар арқылы әлеуметтік дағдыларды жетілдіру.

Мұғалімнің жетекшілігімен ұлттық әшекейлерді зерттеу, талдау және жасау балаларға ұлттық мәдениетті терең түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Ұлттық әшекейлер тәрбиелік процесс үшін маңызды құрал болып табылады. Олар балалардың эстетикалық талғамын дамытып, ұлттық мәдениетке құрмет сезімін қалыптастырады. Мектепте ұлттық әшекейлерді қолдану оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырады, ұлттық сана мен тарихи білімді нығайтады. Осылайша, ұлттық әшекейлерді сабаққа енгізу – тәрбие мен білім берудің тиімді әдісі.

Әдебиеттер:

1. Жұмабекова С.А. *Ұлттық әшекейлердің мәдени-тарихи мәні және тәрбиелік рөлі.* – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Сейсенбаева Г. *Балаларға ұлттық құндылықтарды танытудағы әшекейлердің орны.* – Астана: Фолиант, 2019.
3. Полат Е.С. *Инновациялық білім беру технологиялары және этномәдени тәрбие.* – Мәскеу: Академия, 2020.
4. Селевко Г.К. *Заманауи білім беру технологиялары.* – Мәскеу: Халықтық білім, 2021.
5. Ахметова Л.М. *Ұлттық әшекейлер арқылы оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастыру.* – «Педагогика және психология» журналы, №2, 2022.

ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ

Маханбетова Гульбахар Оразовна

Асанбай Асқаров атындағы №77 мектеп –лицейінің
дене шынықтыру пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается история, структура и правила казахской национальной интеллектуальной игры «Тогызқумалак». Раскрывается культурное и педагогическое значение игры, анализируются её логико-математические аспекты, а также влияние на развитие стратегического мышления.

Приводятся современные тенденции популяризации тогызқумалака в Казахстане и за рубежом.

Summary

The article explores the history, structure and rules of the Kazakh national intellectual game “Togyzkumalak”.

It highlights its cultural and educational significance, analyzes its logical and mathematical aspects, and discusses how the game develops strategic thinking. The paper also presents modern trends in the promotion of togyzkumalak in Kazakhstan and abroad.

Кіріспе.

Тоғызқұмалақ — қазақ халқының ежелден келе жатқан ұлттық интеллектуалдық ойыны. Бұл ойын мыңдаған жылдық тарихы бар стратегиялық жүйеге негізделген, халықтың тұрмысымен, мәдениетімен, дүниетанымымен тікелей байланысты. Тоғызқұмалақ сөзі «тоғыз» және «құмалақ» деген екі сөзден тұрады, яғни бұрын ойын қойдың кепкен құмалақтарымен ойналған. Ғалымдар оның шығу тегі Орталық Азияның көне өркениеттерімен астасатынын айтады.

Тоғызқұмалақ — қазақтың ұлттық брендтерінің бірі. Ол тек ойын ғана емес, ұлттың ақыл-ой деңгейін көрсететін мәдени мұра. Бүгінде тоғызқұмалақ әлемдік аренаға шығып, халықаралық жарыстарда ойналып, интеллектуалдық спорт түрі ретінде дамып келеді. Бұл мақалада тоғызқұмалақтың негізгі тарихы, ойын құрылымы, ережелері және қоғамдағы мәні жан-жақты қарастырылады.

Тоғызқұмалақтың тарихи бастаулары.

Тоғызқұмалақтың шығу тарихы бірнеше мыңжылдыққа созылады. Зерттеушілер оның тамыры көне түркі тайпаларының ой-өрісінен бастау алатынын айтады. Археологиялық деректерге сүйенсек, мал шаруашылығы басым болған қазақ даласында балалар мен ересектер құмалақтарды пайдаланып, әртүрлі логикалық ойындар ойнаған.

Тарихшылар тоғызқұмалақтың ұқсас нұсқалары Африка, Араб елдері, Үндістан және Қытай мәдениетінде кездесетін манкала ойындарымен байланысы бар екенін атап өтеді. Алайда қазақ тоғызқұмалағы өзінің ерекше құрылымымен, терең стратегиясымен, математикалық күрделілігімен манкаланың басқа түрлерінен айтарлықтай ерекшеленеді.

XIX–XX ғасырларда тоғызқұмалақ ел ішінде кең таралып, би-шешендер, батырлар, ақсақалдар бұл ойын арқылы бір-бірімен интеллектуалдық жарыс өткізген. Кеңес кезеңінде ұлттық ойындардың дамуы тежелсе де, 1940 жылдары белгілі тұлғалар Мұхтар Әуезов, академик Әлкей Марғұлан, ғалым Әбілхайыр Диваев ойынның сақталып қалуына еңбек сіңірді. 1974 жылы алғашқы республикалық чемпионат өтті. Бүгінде Қазақстанда тоғызқұмалақ кең тараған спорт түріне айналып отыр.

Тоғызқұмалақ тақтасының құрылымы.

Тоғызқұмалақ арнайы тақтада ойналады. Тақта екі қатардан, әр қатарда тоғыз отаудан тұрады. Әр ойыншыда бір қазан бар. Барлығы — 18 отау және 2 қазан.

Отау құрылымы:

- әр отауда бастапқыда 9 құмалақ болады;
- ойыншылар отауларды өз тізбегімен ойнайды;
- отауларға арнайы атаулар берілген: Көкмойын, Қосан, Оңқақ, Құйрық, Бел, Қарын, Құдық, Қақпан, Мандай.

Ойыншылардың мақсаты — қарсыластан мүмкіндігінше көп құмалақ жинау. Құмалақтар екі ойыншының өз қазандарына жиналады. Ойын соңында 82 немесе одан да көп құмалақ жинаған ойыншы жеңімпаз атанады.

Ойынның негізгі ережелері.

Тоғызқұмалақ ережелері математикалық нақтылыққа, логикалық ойға және стратегияға сүйенеді.

1. Жүріс жасау тәртібі.

Ойыншы өзінің кез келген отауындағы құмалақтарды алып, оларды сағат тіліне қарсы бағытта бір-бірден отауларға таратады. Соңғы түсірілген құмалақ қарсыластың отауына түсіп, ондағы құмалақтар саны жүп болып қалса, ойыншы соның бәрін қазанына алады.

2. Тұздық алу.

Тоғызқұмалақтағы ерекше стратегиялық элемент — тұздық. Егер ойыншы соңғы құмалақты қарсыласының отауына салып, ондағы құмалақ саны 3-ке жеткізсе, ол отауды

«тұздық» деп жариялауға құқылы. Бұл отаудан түсетін барлық құмалақ автоматты түрде ойыншы қазанына түседі.

Тұздық алудың негізгі шарттары:

- әр ойыншы тек бір тұздық ала алады;
- «9-отаудан» тұздық алуға тыйым салынады;
- ойыншылар бір-бірінің отауларынан тұздық ала алмайды.

3. Ойынның аяқталуы.

Ойын бір ойыншының жүріс жасай алмай қалуымен немесе тақтадағы барлық құмалақтың жиналуымен аяқталады. Қалған құмалақтар жүріс жасай алатын ойыншыға беріледі. Қазандағы құмалақ санының көптігі жеңісті анықтайды.

Тоғызқұмалақтың логикалық-математикалық мазмұны.

Тоғызқұмалақ — математикалық есептеуге, логикалық ойлауға, стратегиялық жоспарлауға негізделген ойын. Ол бірнеше танымдық қабілеттерді дамытады:

1. **Логикалық** **ойлау.**
Қарсыластың жүрісін алдын ала болжау, екі-үш қадамды жоспарлау қабілеті ойыншыға тиімді позицияны қалыптастыруға көмектеседі.
2. **Математикалық** **есеп.**
Құмалақтарды санау, жұп-тақ заңдылықтарын пайдалану, комбинация құру — математикалық ойлауды дамытудың тиімді жолы.
3. **Стратегиялық** **шешім** **қабылдау.**
Тұздық алу, отауларды қорғау, қарсыластың шабуылын болдырмау — ойыншының тактикалық дағдыларын қалыптастырады.
4. **Есте** **сақтау.**
Ойын барысында отаулардағы құмалақ санын, қарсылас жоспарларын, өз тактикасын есте сақтауға тура келеді.

Тоғызқұмалақтың тәрбиелік және мәдени маңызы.

Тоғызқұмалақ — тек ойын емес, ол ұлттың рухани дүниесінің бір бөлігі. Қазақ халқы баланың ойлау қабілетін, тапқырлығын, сабырын дамыту үшін осы ойынды үйреткен.

Ойынның тәрбиелік мәні:

- шыдамдылыққа үйретеді;
- әділдікке баулиды;
- ұлттық құндылықтарға құрмет қалыптастырады;
- өз ісіне жауапкершілікпен қарауға мүмкіндік береді.

Көптеген мектептерде тоғызқұмалақ үйірмелері жұмыс істейді. Республика бойынша жарыстар өткізіліп, ұлттық спорт ретінде дамып келеді. 2020 жылы тоғызқұмалақ ЮНЕСКО-ның материалдық емес мәдени мұралар тізіміне енгізілді.

Қазіргі замандағы тоғызқұмалақтың дамуы.

Заманауи технологиялардың дамуы тоғызқұмалаққа жаңа серпін берді. Бүгінде бұл ойынның компьютерлік бағдарламалары, мобильдік қосымшалары, онлайн жарыс платформалары бар. Халықаралық тоғызқұмалақ федерациясы әлемнің ондаған елімен жұмыс істейді.

Шетелдік спортшылар қызығушылық танытып, әлем чемпионаттары өткізіліп келеді. Қазақстанда кадрларды даярлау, ғылыми зерттеулер жүргізу, тоғызқұмалақты мектеп бағдарламасына енгізу мәселелері де қолға алынған.

Қорытынды.

Тоғызқұмалақ — қазақ халқының интеллектуалдық мәдениетінің жауһары. Ол ғасырлар бойы сақталып, бүгінгі күнге мұра болып жеткен асыл қазына. Бұл ойын жас ұрпақтың ой-өрісін дамытуда, ұлттық санасын қалыптастыруда, математикалық қабілетін арттыруда ерекше

рөл атқарады. Тоғызқұмалақтың әлемдік деңгейде танылып, интеллектуалды спорт ретінде дамуы — ұлттық құндылықтың жаңаша серпін алуының айғағы.

Ұлттық ойын ретінде де, ғылыми зерттеудің нысаны ретінде де оның әлеуеті зор. Сондықтан тоғызқұмалақты оқыту, насихаттау, жаңа буынға жеткізу — маңызды міндеттердің бірі.

Әдебиеттер.

1. Әуезов М. Тоғызқұмалақ. Алматы: Жазушы, 1980.
2. Марғұлан Ә. Қазақтың халық ойындары. Алматы: Өнер, 1985.
3. Төлеубаев Т. Тоғызқұмалақ ойынының теориясы. Астана: Фолиант, 2017.
4. Оразалиев К. Тоғызқұмалақ негіздері. Алматы: Білім, 2019.
5. International Togyzkumalak Federation. Togyzkumalak Rules and Development. Nur-Sultan: ITF Press, 2021.

ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Сахова Ажар Байдосқызы

Шымкент қаласы, Титов атындағы № 20 мектеп – гимназиясының
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме.

Мақалада әдебиет сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесі қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – тұлғаның өзіндік ойлауын, креативтілігін және рухани дүниесін қалыптастыру. Әдебиет пәні оқушылардың көркем ойлауын дамытып, елестету, талдау және өзіндік пікір айту қабілеттерін жетілдіруде ерекше рөл атқарады. Авторлар шығармашылық қабілетті қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздерін, тиімді әдіс-тәсілдерін және инновациялық технологияларды пайдаланудың маңыздылығын сипаттайды. Мақалада әдеби шығармаларды оқыту арқылы оқушылардың қиялын, тіл мәдениетін және эстетикалық талғамын арттыру жолдары жан-жақты талданады.

Summary.

The article discusses the development of students' creative abilities in literature lessons. The main goal of modern education is to form an independent, creative, and spiritually rich personality. Literature plays a special role in nurturing imaginative thinking, analytical skills, and the ability to express personal opinions. The authors highlight the psychological and pedagogical foundations of creativity, describe effective teaching methods, and emphasize the importance of applying innovative technologies. The article analyzes ways to enhance imagination, linguistic culture, and aesthetic taste through literary education.

Резюме.

В статье рассматривается развитие творческих способностей учащихся на уроках литературы. Основная цель современного образования – формирование личности, способной мыслить самостоятельно, творчески и духовно. Литература играет особую роль в развитии образного мышления, аналитических навыков и умений выражать собственное мнение. Авторы раскрывают психолого-педагогические основы творчества, описывают эффективные методы обучения и подчеркивают значение инновационных технологий. Анализируются пути развития воображения, языковой культуры и эстетического вкуса учащихся посредством литературного образования.

Қазіргі заманғы білім беру үдерісінің басты бағыты – шығармашыл, өзіндік ой-пікірі бар тұлғаны қалыптастыру. Бұл тұрғыда әдебиет пәні ерекше орын алады, себебі ол тек тіл мен әдебиет білімін ғана емес, адамның ішкі рухани әлемін, көркемдік қабылдау қабілетін және шығармашылық ойлауын дамытады. Әдебиет сабағы – оқушылардың өмірге, адамға, қоғамға деген көзқарасын қалыптастыратын, сезім мен ойды тәрбиелейтін маңызды рухани алаң.

Шығармашылық қабілет – адамның жаңа, тың идеяларды тудыру, өз ойын ерекше формада жеткізу, бейнелі ойлау және эстетикалық сезім арқылы көркем дүниені қабылдау қабілеті. Әдебиет сабағында бұл қабілетті дамыту үшін оқушыларды тек дайын білімді қабылдаушы емес, өз бетінше ізденуші, талдаушы және шығарушы тұлға ретінде қалыптастыру қажет. Әдеби мәтінмен жұмыс жасау кезінде оқушыларға еркін ойлауға, өз көзқарасын дәлелдеуге және жаңа идеялар ұсынуға мүмкіндік беретін жағдай жасау маңызды.

Шығармашылық қабілетті дамыту психологиялық тұрғыдан адамның ойлау, қиялдау, эмоциялық және ерік-жігер қасиеттерінің үйлесімді дамуымен байланысты. Әдебиет сабағында бұл қасиеттер оқушының көркем мәтінді түсіну және оны қайта бейнелеу әрекеттері арқылы жүзеге асады. Көркем шығарманы оқу барысында оқушы кейіпкерлердің мінез-құлқын, іс-әрекетін талдай отырып, өз тәжірибесімен салыстырады, эмоциялық байланыс орнатады. Бұл процесс олардың шығармашылық қабылдауын, сыни ойлауын және эстетикалық талғамын жетілдіреді.

Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудың тиімді әдістерінің бірі – проблемалық сұрақтар мен пікірталас ұйымдастыру. Әдеби шығарма талдау кезінде «Неліктен кейіпкер осылай әрекет етті?», «Егер оқиға басқа жағдайда болса, не болар еді?» сияқты сұрақтар оқушыларды ойлануға, логикалық және шығармашылық тұрғыдан жауап іздеуге итермелейді. Бұл тәсіл оқушылардың өз бетінше ойлауына, аргументтер келтіруіне және шығармашылық пайымдауына мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, шығармашылық жазба жұмыстары да үлкен рөл атқарады. Эссе, күнделік, кейіпкерге хат, әңгіме жазу сияқты тапсырмалар оқушылардың қиялын дамытып, өзіндік ой айту мәдениетін қалыптастырады. Мұндай жұмыстар арқылы оқушылар көркем мәтінді өз көзқарасы тұрғысынан қайта бейнелейді, бұл олардың шығармашылық белсенділігін арттырады.

Қазіргі әдебиет сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану да шығармашылық қабілетті дамытуда тиімді құралға айналып отыр. Мысалы, цифрлық презентациялар жасау, бейнероликтер түсіру, онлайн талқылаулар ұйымдастыру сияқты әрекеттер оқушылардың әдеби туындыны заманауи форматта қабылдауына мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқушылардың эстетикалық қызығушылығын арттырып, шығармашылық көзқарасын кеңейтеді.

Әдебиет сабағында мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім оқушының шығармашылық әлеуетін ашу үшін бағыт беруші, демеуші және ынталандырушы тұлға болуы тиіс. Әдеби мәтінді талдау кезінде мұғалім дайын жауап ұсынбай, оқушыны ойлануға жетелеуі қажет. Оқушылардың әртүрлі көзқарасын құрметтеу, олардың ойын еркін білдіруіне мүмкіндік жасау сабақтағы шығармашылық атмосфераны қалыптастырады.

Шығармашылық қабілетті дамытуда ұжымдық жұмыс түрлері де тиімді. Топтық жобалар, сахналық көріністер, поэзия кештері және әдеби композициялар арқылы оқушылар бірігіп жұмыс істеуді, өзара сыйластық пен ынтымақтастықты үйренеді. Мұндай әрекеттер шығармашылық энергияны арттырып қана қоймай, оқушылардың өзіндік пікірін еркін білдіруіне жол ашады.

Сонымен қатар, әдебиет сабағында ұлттық құндылықтар мен мәдени дәстүрлерге сүйену де маңызды. Қазақ әдебиетінің көрнекті тұлғаларының шығармалары арқылы оқушылар халқымыздың рухани байлығын, тарихын, адамгершілік құндылықтарын таниды. Бұл бағыт шығармашылық ойлауды дамытумен қатар, оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырады.

Педагогикалық тәжірибеде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін диагностикалау және оны дамыту динамикасын бақылау да маңызды. Мұғалім әр оқушының жеке ерекшелігін, қызығушылығын және қабілет деңгейін ескере отырып, тапсырмаларды саралап ұсынуы қажет. Бұл тәсіл оқушылардың өз әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, әдебиет сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту – тұлғаның рухани және интеллектуалдық қалыптасуының негізгі шарты. Әдебиет арқылы оқушылар өмірдің мәнін, адамгершілік құндылықтарын және сұлулықты таниды. Мұғалімнің шебер ұйымдастырылған сабағы, инновациялық тәсілдерді тиімді қолдануы және шығармашылық орта құруы оқушылардың жеке дамуына зор ықпал етеді. Шығармашылықпен айналысатын оқушы өз ойын еркін жеткізіп, өмірге белсенді көзқарас қалыптастырады, бұл болашақта қоғамның жаңашыл және ізденімпаз азаматын тәрбиелеудің басты кепілі болмақ.

Әдебиеттер.

1. Әбдіғапбарова Ұ. Әдебиет сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту әдістемесі. Алматы, 2020.
2. Жұмабаева А. Креативті ойлау мен әдеби білімнің байланысы. Астана, 2021.
3. Сапарбекова Г. Әдебиет және тұлғаның рухани дамуы. Шымкент, 2019.
4. Nurmanova L. Innovative Approaches to Teaching Literature. Journal of Language Education, 2022.
5. UNESCO. Creativity and Education: Building Creative Skills for the Future. Paris, 2023.

ҰЛТТЫҚ МҰРА – ТАУСЫЛМАС ҚАЗЫНА

Каналбекова Газиза Сайлаубековна

Шымкент қаласы, №36 “Ерке-Наз” бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается значение национального наследия в воспитании дошкольников. Автор раскрывает роль традиций, обычаев, фольклора и народных ойынов в формировании духовно-нравственных ценностей детей. Подчеркивается, что национальная культура служит основой патриотического, эстетического и морального воспитания личности. Особое внимание уделяется интеграции элементов казахской культуры в образовательный процесс дошкольной организации, что способствует формированию у детей любви к родине, уважения к старшим и гордости за свой народ.

Summary

The article examines the significance of national heritage in the upbringing of preschool children. The author highlights the role of traditions, customs, folklore, and national games in fostering moral and spiritual values. It is emphasized that national culture serves as the foundation for patriotic, aesthetic, and moral education. Special attention is given to the integration of elements of Kazakh culture into the educational process of preschool institutions, which helps instill in children a love for their homeland, respect for elders, and pride in their nation.

Кіріспе.

Ұлттық мұра – ұлттың рухани, мәдени және тарихи байлығының көрінісі. Ол ұлттың өткені мен бүгінгі арасындағы көпір іспетті, ұрпақтар сабақтастығының айғағы болып табылады. Қай дәуірде болмасын ұлттың өз болмысын сақтауы, мәдени мұрасына құрметпен қарауы оның дамуының басты кепілі. Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйымдарда балаларды ұлттық рухта тәрбиелеу, ұлттық мәдениетке баулу ерекше мәнге ие.

Мектепке дейінгі кезең – баланың дүниетанымы қалыптасып, адамгершілік және рухани қасиеттері дамитын маңызды кезең. Сондықтан тәрбиешінің міндеті – баланың бойына ұлттық құндылықтарды, туған жерге деген сүйіспеншілікті, өз халқының дәстүрлерін құрметтеуді сіңіру. Ұлттық мұраны танып-білу арқылы бала өз халқының өткенін бағалап, болашағына сеніммен қарайды.

Негізгі

бөлім.

Ұлттық мұра ұғымы халқымыздың ғасырлар бойы жинақтаған мәдениеті, өнері, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы және халықтық шығармашылығын қамтиды. Бұл мұралар ұрпақтан ұрпаққа беріліп, бүгінгі күнге дейін сақталып келеді. Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ұлттық мұраға

негізделген тәрбие балалардың рухани дамуына, адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына және ұлттық сана-сезімінің оянуына үлкен ықпал етеді.

Балабақшада ұлттық құндылықтарды енгізудің бірнеше тиімді жолдары бар:

1. Халық ауыз әдебиеті үлгілерін (ертегілер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар) оқу және сахналау.
2. Ұлттық ойындарды тәрбие және оқу процесінде жүйелі қолдану.
3. Қазақтың ұлттық тағамдарын, киімдерін, қолөнер бұйымдарын таныстыру.
4. Дәстүрлі мерекелер мен салт-жораларды ұйымдастыру (Наурыз, Тұсаукесер, Бесікке салу және т.б.).
5. Музыкалық және көркемөнер сабақтарында халықтық шығармаларды пайдалану.

Халық ауыз әдебиеті – баланың тілін, ой-өрісін, қиялын және адамгершілік қасиеттерін дамытуда таптырмас құрал. Ертегілер мен аңыз әңгімелер арқылы балалар ізгілік, әділдік, батырлық, адалдық сияқты қасиеттерге баулиды. Мақал-мәтелдер мен жұмбақтар арқылы бала тіл байлығын арттырып, логикалық ойлау қабілетін дамытады.

Ұлттық ойындар – балалардың дене және ақыл-ой дамуын қатар жетілдіретін тиімді әдіс. Мысалы, «Ақ серек – көк серек», «Асық ату», «Арқан тартыс», «Тоғызқұмалақ» сияқты ойындар арқылы балалар шапшаңдыққа, бірлікке, тапқырлыққа және әділдікке үйренеді. Сонымен қатар бұл ойындарда халықтың өмір сүру салты мен тұрмыс-тіршілігі көрініс табады.

Ұлттық өнер түрлерін (қолөнер, кесте тігу, ою-өрнек салу) меңгеру баланың шығармашылық қабілетін арттырып қана қоймай, оның эстетикалық талғамын дамытады. Қолөнер сабағында тәрбиеші балаларға ою-өрнектің мәнін, оның мәдени символикасын түсіндіре отырып, ұлт мұрасына деген құрмет сезімін қалыптастырады.

Мектепке дейінгі ұйым педагогы ұлттық мұраны сақтау мен дәріптеу ісінде маңызды рөл атқарады. Ол тәрбиелеу мен оқыту процесіне ұлттық элементтерді мақсатты түрде енгізіп, балалардың қызығушылығын арттыру үшін түрлі көрнекі құралдар мен ойын технологияларын пайдаланады. Сонымен қатар ата-аналармен ынтымақтастық орнату арқылы баланың ұлттық тәрбие алуына қолайлы орта жасайды.

Ұлттық мәдениетке тәрбиелеуде отбасымен байланыс ерекше мәнге ие. Себебі баланың алғашқы тәрбие ортасы – оның өз үйі. Отбасында бала үлкендердің ұлттық салт-дәстүрге, ана тіліне, халық өнеріне деген құрметін көріп өседі. Балабақша мен отбасының тығыз байланысы ұлттық құндылықтардың берік қалыптасуына негіз болады.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері – халық даналығының айнасы. Мысалы, «Қонақ күту», «Тілашар», «Шашу шашу», «Бата беру» сияқты дәстүрлер балалардың бойында ізеттілік, қонақжайлылық, сыйластық сияқты қасиеттерді тәрбиелейді. Осындай дәстүрлерді балабақшада бейімдеп қолдану ұлттық тәрбиенің үздіксіздігін қамтамасыз етеді.

Бүгінгі таңда ұлттық мұра элементтерін заманауи білім беру технологияларымен үйлестіру өзекті болып отыр. Интерактивті ойындар, мультимедиялық бағдарламалар, электронды кітаптар арқылы балалар халық мәдениетінің байлығын көрнекі әрі қызықты түрде қабылдай алады. Бұл әдіс баланың назарын тұрақтандырып, ұлттық мазмұндағы білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді.

Ұлттық мұра баланың тек танымдық емес, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына да әсер етеді. Ол арқылы бала өзін белгілі бір этникалық қауымдастықтың өкілі ретінде сезінеді, өз халқының мәдениетін мақтан тұтады және өзгенің мәдениетіне құрметпен қарайды. Бұл өз кезегінде толеранттылық пен патриотизм сезімін қалыптастырады.

Қорытынды.

Ұлттық мұра – ұлттың жаны мен рухының айнасы. Мектепке дейінгі жаста ұлттық мәдениет элементтерін меңгеру баланың болашақ тұлғалық қалыптасуына негіз болады. Тәрбиеші ұлттық мұра арқылы баланың бойына адамгершілік, патриоттық және рухани құндылықтарды сіңіріп, оның ұлттық сана-сезімін қалыптастырады.

Балабақшадағы ұлттық тәрбие жұмыстары жүйелі, мазмұнды және заманауи тәсілдермен ұйымдастырылған жағдайда, бала өз халқының мәдени мұрасын терең түсініп, оны сақтауға ұмтылады. Ұлттық мұраға құрметпен қарау – ел болашағына деген құрмет.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2021.
3. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы, 2004.
4. Қожахметова К. Этнопедагогика негіздері. – Алматы, 1999.
5. Ысқақов Б. Ұлттық тәрбие және мәдени мұра. – Алматы, 2017.
6. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы, 2012.
7. Әлімбаев М. Халық – ғажап тәлімгер. – Алматы, 1994.
8. Сейсенбаева Ә. Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық тәрбие беру әдістері. – Шымкент, 2020.
9. Мұқанова А. Қазақтың салт-дәстүрлері мен тәрбиелік мәні. – Астана, 2018.
10. Назарбаева С.А. Ұлттық рух пен мәдениет негіздері. – Астана, 2022.

ТӘРБИЕ – МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЖЕКЕ БАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Ауелбекова Айнаш Қурманбаевна

Шымкент қаласы, №36 “Ерке-Наз” бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается воспитание как ключевой фактор формирования личности ребенка дошкольного возраста. Автор анализирует влияние воспитательного процесса на развитие эмоциональной, когнитивной и коммуникативной сфер ребенка, а также подчеркивает роль семьи и педагогов в создании гармоничной личности. Приводятся методы и формы воспитательной работы, способствующие развитию самостоятельности, ответственности и нравственных качеств детей.

Summary

The article discusses upbringing as a key factor in shaping the personality of preschool children. The author analyzes the impact of the educational process on the emotional, cognitive, and communicative development of children and emphasizes the role of family and educators in forming a harmonious personality. Various methods and forms of educational activities that promote independence, responsibility, and moral values are presented.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі шақ – баланың тұлғалық дамуының ең қарқынды кезеңдерінің бірі. Бұл кезеңде баланың мінез-құлқы, қарым-қатынас дағдылары, өзін-өзі тануы мен бағалауы қалыптасады. Тәрбие – осы дамудың басты құралы, баланың жеке басының негізін қалайтын маңызды фактор. Тәрбие арқылы бала қоғамдағы мінез-құлық нормаларын, адамгершілік құндылықтарын меңгереді, өзін тұлға ретінде тануға қадам жасайды.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының алдында тұрған басты міндеттердің бірі – балаларды рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбиелеу, олардың бойында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген мінез қалыптастыру. Бұл міндеттің табысты орындалуы тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне, педагогикалық мәдениетіне және баламен орнатқан қарым-қатынасына тікелей байланысты.

Негізгі

бөлім.

Тәрбие – тұлғаның жан-жақты дамуының негізі. Ол тек қана баланың мінезін реттеп қана қоймай, оның дүниетанымын, адамгершілік көзқарасын, эмоционалдық тұрақтылығын, ұжыммен қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастырады. Мектепке дейінгі кезеңдегі тәрбие жұмысының басты мақсаты – баланың ішкі әлеуетін ашу, өзіндік “Менін” қалыптастыру және қоршаған ортаға бейімдеу.

Тәрбие мазмұнының негізгі бағыттарына мыналар жатады:

1. Рухани-адамгершілік тәрбие – баланы ізгілікке, сыйластыққа, әдептілікке баулу.
2. Еңбек тәрбиесі – еңбекқорлыққа, ұқыптылыққа және жауапкершілікке үйрету.
3. Эстетикалық тәрбие – сұлулықты сезіне білуге, өнерді бағалауға бағыттау.
4. Ақыл-ой тәрбиесі – баланың ойлау, есте сақтау, зейін қабілеттерін дамыту.
5. Денсаулық және экологиялық тәрбие – салауатты өмір салтын қалыптастыру.

Мектепке дейінгі ұйым педагогының басты міндеті – осы бағыттарды баланың жас ерекшелігіне, қызығушылығына сай ұйымдастыру. Мысалы, ойын арқылы тәрбиелеу тәсілі баланың ішкі дүниесін ашуға, өз ойын еркін білдіруге мүмкіндік береді. Балаларға арналған рөлдік және сюжеттік ойындар олардың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтіп, айналадағы адамдармен қарым-қатынас жасау мәдениетін қалыптастырады.

Тәрбие тиімділігін арттыру үшін педагог әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеріп, тұлғалық-бағдарлы тәсілді қолдануы қажет. Бұл тәсіл баланы дайын ережелерді орындаушы емес, белсенді қатысушы ретінде тануға мүмкіндік береді. Педагог баланы тыңдап, оның пікірін бағалап, еркіндік пен жауапкершілікті қатар дамытуға жағдай жасауы тиіс.

Тәрбие үдерісінде эмоциялық ахуалдың маңызы зор. Психологиялық жайлылық болған жағдайда бала өзін еркін сезінеді, сенім артады және жаңа білім мен тәжірибені оңай қабылдайды. Сондықтан тәрбиеші әр баламен жылы қарым-қатынас орнатып, ұжымда достық пен өзара сыйластық атмосферасын қалыптастыруы керек.

Отбасы – тәрбиенің алғашқы және негізгі ошағы. Отбасындағы қарым-қатынас, ата-ананың мінез-құлқы, балаға деген сүйіспеншілігі оның тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Балабақша мен отбасының өзара байланысы – тәрбиенің үздіксіздігін қамтамасыз ететін маңызды шарт. Тәрбиешілер ата-аналармен бірлесе отырып, балалардың күнделікті мінез-құлқына бақылау жасап, жағымды қасиеттерін бекіту бағытында жұмыс жүргізуі тиіс.

Тәрбие мазмұнын байытуда ұлттық құндылықтар ерекше рөл атқарады. Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары – ұрпақты ізгілікке, адалдыққа, үлкенді құрметтеуге тәрбиелейтін мол мұра. Балабақшада ұлттық салт-дәстүрлерге негізделген ойындар, ертегілер, мақал-мәтелдер, жырлар арқылы балалардың ұлттық сана-сезімі мен рухани мәдениеті қалыптасады.

Бүгінгі заманауи қоғам баладан тек білімді ғана емес, әлеуметтік жауапкершілікті, бейімделгіштікті, өз ойын анық жеткізе алатын қабілетті талап етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбие жұмысы жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына, өз әрекетіне талдау жасай білуіне бағытталуы тиіс.

Тәрбие процесінің табыстылығы педагогтың кәсіби құзыреттілігіне байланысты. Педагог баланың психологиялық ерекшеліктерін терең түсініп, оған қолдау көрсетіп, сенімді қарым-қатынас орната білсе, тәрбие нәтижелі болады. Сонымен қатар педагогтың өзіндік мәдениеті, сөйлеу әдебі, үлгі болуы да маңызды.

Қорытынды.

Тәрбие – мектепке дейінгі баланың жеке басын қалыптастырудың ең басты факторы. Тиімді ұйымдастырылған тәрбие арқылы балада адамгершілік қасиеттер, әлеуметтік дағдылар және өзіне сенім арту қабілеті дамиды. Тәрбиеші мен отбасының бірлескен еңбегі, жағымды эмоционалды орта, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға сүйену – тұлғалық дамудың негізін қалайды.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие жұмысы жүйелі түрде жүргізілген жағдайда бала өзін тұлға ретінде сезініп, қоғам өміріне белсенді қатысуға дайын азамат болып қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. – Астана, 2021.
3. Балаева С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2019.

4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы, 2012.
5. Бейсенбаева А. Ұлттық тәрбие негіздері. – Астана, 2020.
6. Әбдіғапбарова У. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы, 2018.
7. Исаева З. Баланың тұлғалық дамуы мен тәрбие үдерісі. – Шымкент, 2017.
8. Сейсенбаева Ә. Мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие технологиялары. – Шымкент, 2022.
9. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы, 2004.
10. Мұқанова А. Педагогикалық мәдениет және тәрбие үдерісі. – Астана, 2021.

ТУҒАН ЖЕРГЕ САЯХАТ

Кошкарбаева Жанна Каналовна

Шымкент қаласы, №36 “Ерке-Наз” бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются формы и методы организации познавательной деятельности детей дошкольного возраста через игру и наблюдение в процессе реализации темы «Путешествие по родному краю». Автор раскрывает значение экскурсионно-познавательных мероприятий в воспитании любви к родной земле, формировании патриотических чувств и экологической культуры у детей. Отмечается, что путешествия и прогулки способствуют развитию речи, кругозора и самостоятельности воспитанников.

Summary

The article explores the forms and methods of organizing cognitive activities for preschool children through games and observation in the framework of the topic “Journey to the Homeland.” The author emphasizes the importance of excursions and cognitive activities in fostering love for one’s homeland, forming patriotic feelings, and developing ecological awareness in children. It is noted that such journeys and walks enhance speech development, broaden horizons, and promote independence in preschoolers.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде туған өлке туралы түсінік қалыптастыру – тәрбиенің маңызды бағытының бірі. «Туған жерге саяхат» тақырыбы аясында балалардың туған жерге деген сүйіспеншілігін арттыру, табиғатты қорғау сезімін тәрбиелеу, қоршаған ортаны тануға деген қызығушылығын дамыту көзделеді. Бұл мақсатқа жету үшін балаларды туған өлкесінің табиғатымен, тарихи және мәдени мұраларымен таныстырудың тиімді әдісі – саяхат пен экскурсия түріндегі оқу іс-әрекеттері.

Негізгі бөлім.

1. «Туған жерге саяхат» тақырыбының тәрбиелік маңызы.

Баланың туған жеріне деген сүйіспеншілігін ояту ерте жастан басталуы тиіс. Саяхаттар мен экскурсиялар арқылы бала өз елінің табиғатын, жерін, суын, өсімдігі мен жануарлар дүниесін көзімен көріп, қолымен ұстап таниды. Бұл – баланың туған өлкесін құрметтеуге, мақтан тұтуға негіз болады.

Тәрбиешінің басшылығымен өткізілген «Туған жерге саяхат» тақырыбы бойынша іс-әрекеттер балалардың танымдық белсенділігін арттырып, туған жердің ерекшеліктерін танып білуге, өз ойларын сурет, өлең немесе әңгіме арқылы білдіруге мүмкіндік береді.

2. Саяхат түрлері және олардың мазмұны.

Балабақша жағдайында ұйымдастырылатын саяхаттардың бірнеше түрі бар:

1. Табиғатқа саяхат – балабақша ауласындағы өсімдіктер мен жануарларды бақылау, олардың маңызын түсіндіру.
2. Қала бойынша саяхат – балаларды өз қаласындағы көрнекті орындармен таныстыру (саябақтар, ескерткіштер, мұражайлар).
3. Еңбек саяхаты – тәрбиешінің басшылығымен шағын еңбек түрлерін орындау (гүл егу, ағаш суару, аула тазалау).

4. Этнографиялық саяхат – ұлттық дәстүрлермен, тұрмыстық заттармен және қолөнер бұйымдарымен таныстыру.

3. Саяхаттардың танымдық және дамытушылық рөлі.

Саяхаттар мен экскурсиялар балалардың ой-өрісін кеңейтеді, табиғатты танып-білуге қызығушылығын оятады. Осындай іс-әрекеттер барысында балалар:

1. Қоршаған орта құбылыстарын бақылап, салыстыруға үйренеді.
2. Табиғаттағы және қоғамдағы өзгерістерді байқауға машықтанады.
3. Есту, көру және есте сақтау қабілеттерін дамытады.
4. Тіл байлығы артып, өз ойын еркін жеткізуге дағдыланады.

4. Тәрбиешінің рөлі мен әдістемелік ұйымдастыру.

Саяхаттардың нәтижелі өтуі тәрбиешінің алдын ала жүргізген дайындық жұмыстарына байланысты. Ол:

1. Саяхат мақсатын нақты анықтап, бағдарлама құрады.
2. Балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, түсіндіру және бақылау әдістерін таңдайды.
3. Қауіпсіздік ережелерін түсіндіреді.

4. Балаларды белсенді қатысуға ынталандырады. Саяхат барысында тәрбиеші балаларға бағыт беруші, қолдаушы және серіктес рөлін атқарады.

5. Туған жерге сүйіспеншілікті қалыптастыру жолдары.

«Туған жерге саяхат» іс-шараларының тәрбиелік нәтижесі келесі бағыттармен айқындалады:

1. Табиғатты қорғау мәдениетін қалыптастыру.
2. Өз туған өлкесіне мақтаныш сезімін ояту.
3. Топта ынтымақтастық пен достықты дамыту.
4. Қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды үйрету. Балалар туған өлкесінің әсем табиғаты мен байлығын көре отырып, оны сақтау қажеттілігін түсінеді. Бұл болашақта патриоттық сезімнің тұрақты қалыптасуына әсер етеді.

6. Экологиялық және патриоттық тәрбиенің бірлігі.

Саяхат кезінде балалар тек табиғат сұлулығын ғана емес, сонымен қатар оның адам өміріндегі маңызын ұғынады. Әрбір көрген табиғи нысан немесе мәдени ескерткіш баланың елге деген сүйіспеншілігін арттырып, туған жердің құндылығын терең түсінуге көмектеседі.

Қорытынды.

«Туған жерге саяхат» тақырыбы мектепке дейінгі білім беруде үлкен тәрбиелік және дамытушылық маңызға ие. Осындай іс-әрекеттер балалардың табиғатты аялауға, туған жерді сүюге, ұжыммен бірлесіп әрекет етуге, жауапкершілік пен дербестікке үйретеді. Тәрбиешінің дұрыс ұйымдастырған саяхаты баланың өмір бойы туған жеріне деген сүйіспеншілік сезімін қалыптастырып, рухани-адамгершілік тұрғыда дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. – Астана, 2021.
3. Сухомлинский В.А. Балаларға жүрек жылуы. – Мәскеу, 2016.
4. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы, 2018.
5. Мұратова А. Туған өлке – тәрбие бастауы. – Шымкент, 2020.
6. Тұрғынбаева Б. Инновациялық технологиялар мектепке дейінгі білімде. – Астана, 2022.
7. Әліпбаева Г. Мектепке дейінгі балалардың экологиялық тәрбиесі. – Алматы, 2019.
8. Баймұратова Б. Балабақшадағы оқу-тәрбие жұмысы. – Алматы, 2018.
9. Қалиева Р. Патриоттық тәрбие негіздері. – Шымкент, 2021.
10. Орманова К. Табиғат және бала. – Алматы, 2020.

ТӘРБИЕ КӨЗІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТА

Сералиева Гулжамал Мырзашеровна

Шымкент қаласы, №36 “Ерке-Наз” бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается значение национальных ценностей в воспитании детей дошкольного возраста. Автор подчеркивает, что приобщение ребенка к родной культуре, традициям и обычаям формирует его моральные, эстетические и патриотические качества. Раскрываются эффективные методы и формы работы с детьми по освоению национальных традиций через игру, фольклор, народные мероприятия и семейное воспитание.

Summary

The article discusses the importance of national values in the upbringing of preschool children. The author emphasizes that introducing a child to native culture, traditions, and customs shapes their moral, aesthetic, and patriotic qualities. The paper highlights effective methods and forms of work with children to foster understanding of national traditions through play, folklore, cultural events, and family upbringing.

Кіріспе.

Қазақ халқының ғасырлар бойы жинақтаған өмірлік тәжірибесі мен рухани байлығы — ұлттың тәрбиелік құндылықтарының қайнар көзі. «Тәрбие көзі ұлттық құндылықта» деген ұғым әрбір баланың бойына өз ұлтының рухын, дәстүрін, мәдениетін сіңіруді көздейді. Мектепке дейінгі кезең — баланың тұлғалық қалыптасуындағы шешуші кезең, сондықтан осы жаста ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие беру — ұлт болашағын сақтаудың басты кепілі.

Негізгі бөлім.

1. Ұлттық құндылықтардың тәрбиелік мәні.

Ұлттық құндылықтар — халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени, рухани, адамгершілік байлығы. Олар арқылы бала өз халқының тарихын, тілін, өнерін, салт-дәстүрін танып біледі. Тәрбиешінің міндеті — осы құндылықтарды күнделікті оқу іс-әрекеттерінде, ойындар мен шығармашылық жұмыстарда тиімді пайдалану. Мысалы, «Наурыз мейрамы», «Тұсаукесер», «Ата кәсіп — баба мұрасы» сияқты тақырыптар балаларды ұлттық салт-дәстүрмен таныстырып, олардың бойында рухани байлық пен адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады.

2. Ұлттық тәрбиенің басты бағыттары.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтарды сіңіру келесі бағыттар арқылы жүзеге асады:

1. **Тіл арқылы тәрбие.** Қазақ тіліндегі ертегілер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар арқылы балалардың сөздік қоры мен ұлттық ойлау жүйесі дамиды.
2. **Ойын арқылы тәрбие.** Ұлттық ойындар — баланың денесін ширатып қана қоймай, тапқырлығын, ұйымшылдығын, қайсарлығын тәрбиелейді.
3. **Өнер арқылы тәрбие.** Ән, би, күй арқылы бала эстетикалық талғамын қалыптастырады, ұлттық музыкаға қызығушылығын арттырады.
4. **Еңбек арқылы тәрбие.** Еңбек дағдыларын қалыптастыру барысында ата-баба кәсіптеріне құрмет сезімі тәрбиеленеді.

3. Ұлттық ойындардың рөлі.

Ұлттық ойындар — халқымыздың мәдени мұрасының ажырамас бөлігі. «Асық ату», «Арқан тарту», «Ақ серек — көк серек», «Алтыбақан» сияқты ойындар арқылы балалардың қимыл-қозғалысы дамып қана қоймай, бір-біріне деген сыйластық, әділдік, ынтымақтастық сезімдері қалыптасады.

Бұл ойындар балалардың өздігінен шешім қабылдауына, топпен жұмыс істеуіне және жауапкершілік сезімін дамытуына мүмкіндік береді.

4. Отбасы мен балабақша байланысы.

Ұлттық құндылықтарға баулу тек балабақша қабырғасында ғана емес, отбасымен тығыз байланыста жүргізілуі тиіс. Отбасы – баланың алғашқы тәрбие мектебі. Ата-ананың ұлттық салт-дәстүрге, әдет-ғұрыпқа деген құрметі баланың санасына тікелей әсер етеді. Тәрбиеші ата-аналармен бірлесіп түрлі іс-шаралар ұйымдастыру арқылы (ұлттық мерекелер, көрмелер, шеберлік сабақтары) баланың ұлттық сана-сезімін нығайта алады.

5. Ұлттық құндылықтар негізінде тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру.

Баланың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда ұлттық тәрбие ерекше рөл атқарады. Осы бағытта тәрбиеші келесі міндеттерді жүзеге асырады:

1. Баланың үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсету дағдыларын қалыптастыру.
 2. Ұжымдық рух пен бірлік сезімін дамыту.
 3. Еңбекқорлық пен отансүйгіштік қасиеттерге тәрбиелеу.
 4. Эстетикалық талғам мен мәдениетті мінез-құлық қалыптастыру.
- Осындай жүйелі тәрбие арқылы бала өз ұлтының өкілі ретінде мақтан тұтуды үйренеді.

6. Халық ауыз әдебиетінің тәрбиелік ықпалы.

Ертегілер, мақал-мәтелдер мен жыр-дастандар – ұлттық рухтың айнасы. Тәрбиеші балаларға арналған халық шығармаларын жүйелі пайдалану арқылы олардың ойлау қабілетін, қиялын, сөздік қорын және рухани сезімін байытады. Мысалы, «Алдар көсе», «Тазша бала» сияқты кейіпкерлер арқылы бала адалдық пен еңбекқорлықты, мейірімділік пен әділдікті ұғынады.

Қорытынды.

Ұлттық құндылықтар – ұлт болашағының рухани тірегі. Мектепке дейінгі кезеңде ұлттық тәрбиеге баса назар аудару – баланың жеке тұлғасын қалыптастырудың негізгі тетігі. Әрбір тәрбиеші баланың жүрегіне ұлттық рух ұялатып, оны өз халқының дәстүрін құрметтейтін, отанын сүйетін азамат етіп тәрбиелеуі тиіс. Сондықтан ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие жұмысы мектепке дейінгі ұйымның басты бағыты болып қала береді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. – Астана, 2021.
3. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы, 2019.
4. Нысанбаев Ә. Ұлттық құндылық және тәрбие. – Алматы, 2018.
5. Сухомлинский В.А. Балаларға жүрек жылуы. – Мәскеу, 2016.
6. Баймұратова Б. Балабақшадағы оқу-тәрбие жұмысы. – Алматы, 2018.
7. Әліпбаева Г. Қазақтың халық педагогикасы. – Астана, 2020.
8. Тұрғынбаева Б. Инновациялық технологиялар мектепке дейінгі білімде. – Астана, 2022.
9. Қалиева Р. Рухани-адамгершілік тәрбиенің негіздері. – Шымкент, 2021.
10. Орманова К. Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні. – Алматы, 2020.

TEACHING ENGLISH THROUGH INTERACTIVE PLATFORMS

Akramkulova Malika Rakhmankulovna

Teacher of English

M.Makataev General Education School, Aksu Village, Sayram District, Turkistan Region

Резюме:

This article explores the use of interactive digital platforms in teaching English as a foreign language. It examines how these platforms enhance student engagement, motivation, and language acquisition through multimedia tools, gamified activities, collaborative exercises, and real-time feedback. The study analyzes both theoretical frameworks and practical applications, highlighting the pedagogical advantages of incorporating interactive technologies into traditional language instruction. The article also discusses challenges, such as digital literacy and classroom management, and offers strategies for maximizing learning outcomes while maintaining a communicative and student-centered approach.

Резюме

Мақалада ағылшын тілін оқытуда интерактивті платформаларды қолданудың тиімділігі қарастырылады. Авторлар мультимедиялық құралдар, ойын элементтері, бірлескен тапсырмалар және нақты уақыттағы кері байланыс арқылы оқушылардың оқу мотивациясын арттыру жолдарын талдайды. Сонымен қатар, мақалада интерактивті технологияларды дәстүрлі сабақтарға енгізудің педагогикалық артықшылықтары, сондай-ақ сандық сауаттылық пен сыныптағы басқару мәселелері қарастырылады. Ұсынылған стратегиялар оқу нәтижелерін жақсартуға және коммуникативтік, оқушыға бағытталған тәсілді сақтауына бағытталған.

Резюме

В статье рассматривается использование интерактивных цифровых платформ в обучении английскому языку как иностранному. Анализируется, каким образом эти платформы повышают вовлеченность учащихся, мотивацию и усвоение языка через мультимедийные инструменты, игровые элементы, совместные упражнения и обратную связь в реальном времени. Обсуждаются как теоретические основы, так и практическое применение, педагогические преимущества внедрения интерактивных технологий в традиционное обучение, а также проблемы цифровой грамотности и управления классом и стратегии их преодоления.

Introduction.

The rapid development of technology has transformed modern education, especially in language learning. Interactive platforms offer dynamic tools for teaching English, combining multimedia resources, collaborative environments, and gamification. These tools aim to improve student motivation, participation, and retention of language knowledge. Effective integration of such platforms can enhance both receptive and productive skills, providing learners with authentic communicative experiences. Recent research shows that students who use interactive platforms demonstrate higher engagement, better retention, and improved linguistic competence.

Theoretical

foundations.

Interactive learning platforms are grounded in constructivist and communicative language teaching theories. Constructivism emphasizes learning through experience and active engagement, while communicative approaches focus on meaningful language use. Platforms like Kahoot, Quizlet, Edpuzzle, Padlet, and Google Classroom provide opportunities for learners to interact with content, teachers, and peers. They enable scaffolded learning, instant feedback, and adaptive challenges that meet diverse learner needs. Cognitive Load Theory and Self-Determination Theory also support the use of interactive platforms by explaining how engagement, autonomy, and immediate feedback enhance learning outcomes.

Benefits of interactive platforms.

1. Engagement and motivation. Interactive elements, such as quizzes, games, and multimedia exercises, make language learning more appealing and help sustain attention. They also foster intrinsic motivation by providing rewards, challenges, and a sense of achievement.

2. Immediate feedback. Students receive real-time responses, allowing them to correct errors and reinforce learning instantly. This reduces the cognitive gap between error recognition and correction.
3. Collaborative learning. Platforms support group tasks, peer review, and discussion forums, fostering communication and social skills. Students can work on projects remotely, enhancing teamwork and intercultural competence.
4. Personalized learning. Adaptive exercises and analytics help teachers identify individual learner needs and customize instruction. Students progress at their own pace, which is especially beneficial in mixed-ability classrooms.
5. Integration of multimedia. Audio, video, and interactive simulations enhance comprehension and make Summary concepts concrete. Multimedia supports multiple learning styles and helps maintain student interest.

Practical

applications.

Gamified activities, vocabulary quizzes, listening comprehension exercises, and digital storytelling projects are commonly used to engage students. Teachers can design sequential tasks that gradually increase in complexity, ensuring that learners build confidence and mastery. Collaborative projects, such as joint presentations or digital storybooks, enhance communicative competence and creativity. Additionally, virtual reality (VR) and augmented reality (AR) environments can simulate real-life situations, offering immersive language practice that strengthens speaking and listening skills.

Interactive platforms can also support **flipped classroom models**. Students access instructional content, videos, and exercises at home, and classroom time is dedicated to discussion, problem-solving, and practical application. This approach maximizes face-to-face interaction and allows teachers to provide individualized guidance.

Challenges

and

solutions.

Despite the benefits, challenges exist. Students may face difficulties in digital literacy, access to devices, or managing screen time. Teachers may require training to effectively implement these technologies and design interactive lessons. To overcome these challenges, schools should provide professional development, orientation sessions, blended learning models, and scaffolding for digital activities to match student proficiency levels.

Assessment

and

evaluation.

Interactive platforms allow both formative and summative assessment. Teachers can track student performance, participation, and progress over time. Analytics provide insights into common errors, engagement patterns, and areas needing additional support. Peer assessment and self-reflection activities further promote learner autonomy. Digital badges and certificates can recognize achievement, motivating students to continue learning and engage in lifelong learning practices.

Future

trends.

Emerging technologies, including AI-based tutors, adaptive learning algorithms, and immersive VR environments, promise to further transform English language education. Artificial intelligence can analyze student responses and provide personalized feedback, while VR can simulate authentic cultural and linguistic environments. Integration of these innovations with interactive platforms will enable more personalized, engaging, and effective learning experiences.

Conclusion.

Integrating interactive platforms in English language teaching offers pedagogical advantages by enhancing engagement, collaboration, and language acquisition. With careful planning, support, and teacher training, these tools can transform traditional classrooms into dynamic, student-centered learning environments. Balancing technology with pedagogical principles ensures that interactive platforms not only enrich the learning experience but also improve linguistic competence and lifelong learning skills.

References.

1. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – Pearson, 2014.

2. Gee J.P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. – Palgrave Macmillan, 2007.
3. Kapp K.M. The Gamification of Learning and Instruction. – Pfeiffer, 2012.
4. Kukulska-Hulme A. Mobile Assisted Language Learning. – Routledge, 2012.
5. Warschauer M., Kern R. Network-Based Language Teaching: Concepts and Practice. – Cambridge University Press, 2000.
6. UNESCO. ICT in Education: A Guide for Teachers. – Paris, 2019.
7. Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. – Pearson, 2016.
8. Godwin-Jones R. Emerging Technologies: Mobile Apps for Language Learning. Language Learning & Technology, 2017.
9. EdTech Review. Best Digital Tools for English Language Teaching. 2021.
10. Johnson L., Becker S., Estrada V., Freeman A. NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition. – Austin, Texas: The New Media Consortium, 2016.

USING DIGITAL RESOURCES IN ENGLISH LESSONS

Imanali Gulnaz Ospanalikyzy

Shymkent city, English teacher at "Bolashak" school

Summary

This article explores the pedagogical potential of digital resources in teaching English as a foreign or second language. It discusses how online platforms, multimedia materials, and interactive technologies contribute to developing students' linguistic, communicative, and cultural competence. The purpose of the article is to highlight effective strategies for integrating digital tools into English lessons to enhance motivation, creativity, and learner autonomy. The research is based on modern educational practices, blended learning models, and digital literacy concepts. The author analyses benefits and challenges of using digital resources and presents recommendations for teachers to create engaging, student-centered lessons.

Резюме

В статье рассматриваются педагогические возможности использования цифровых ресурсов при обучении английскому языку как иностранному. Анализируются онлайн-платформы, мультимедийные материалы и интерактивные технологии, способствующие развитию языковой, коммуникативной и культурной компетенций учащихся. Цель работы — показать эффективные способы интеграции цифровых инструментов в процесс обучения для повышения мотивации, креативности и самостоятельности обучающихся. В исследовании опираются на современные образовательные практики, концепции смешанного обучения и цифровой грамотности. Приводятся преимущества, трудности и рекомендации для педагогов по созданию интерактивных и ориентированных на ученика занятий.

Резюме

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда цифрлық ресурстарды пайдалану мүмкіндіктері қарастырылады. Онлайн-платформалар, мультимедиялық материалдар және интерактивті технологиялар арқылы оқушылардың тілдік, коммуникативтік және мәдени құзыреттілігін дамыту жолдары сипатталған. Мақаланың мақсаты – ағылшын сабағына цифрлық құралдарды тиімді енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру, шығармашылық қабілетін дамыту және өздігінен білім алуға ынталандыру тәсілдерін көрсету. Зерттеу заманауи білім беру тәжірибесіне, цифрлық сауаттылық пен аралас оқыту концепцияларына негізделген. Автор цифрлық ресурстарды пайдаланудың артықшылықтары мен қиындықтарын талдап, мұғалімдерге практикалық ұсыныстар ұсынады.

The rapid development of digital technologies has changed the traditional model of education and language learning. Today, English lessons are no longer limited to printed textbooks and classroom interaction. Digital resources such as educational websites, mobile applications, learning management systems, podcasts, and video platforms have become essential tools for teachers and

students. The integration of digital resources allows learners to access authentic language materials, practice real communication, and personalize their learning experience. Moreover, digital tools contribute to creating a more dynamic and inclusive learning environment that reflects the globalized nature of the English language.

The use of digital resources in English lessons supports the principles of constructivist pedagogy, where learners actively build knowledge through exploration and interaction. For example, online dictionaries, grammar platforms, and pronunciation apps such as Cambridge Dictionary, Grammarly, or Elsa Speak provide immediate feedback and autonomous learning opportunities. Interactive resources like Kahoot!, Quizlet, and Nearpod encourage students to learn vocabulary and grammar through gamification, making lessons more engaging and memorable. Video platforms like YouTube, TED-Ed, and BBC Learning English expose learners to authentic speech, various accents, and cultural contexts, thus broadening their intercultural awareness.

Digital resources also enhance the development of four core language skills — listening, speaking, reading, and writing. Listening comprehension can be practiced through podcasts, video clips, or audiobooks that reflect real-life communication. For speaking, tools such as Flip, SpeakPipe, or online discussion forums allow students to record, share, and evaluate oral performance. Reading skills improve through interactive e-books and graded online readers, which often include glossaries, audio support, and comprehension quizzes. Writing activities become more effective with online collaborative platforms such as Google Docs, where students can co-edit texts, comment, and receive peer feedback in real time.

The effectiveness of digital resources largely depends on how purposefully they are integrated into the lesson. Teachers should align digital tools with specific learning objectives rather than using technology for its own sake. For instance, digital storytelling projects help develop writing and creativity skills, while virtual exchanges or eTwinning projects promote communication and cross-cultural collaboration. Blended learning models, combining face-to-face and online instruction, allow flexibility and individualized learning paths. Learning management systems like Moodle or Google Classroom make it possible to organize materials, assignments, and assessments efficiently, creating a digital ecosystem that extends learning beyond the classroom.

However, despite the advantages, there are challenges associated with digital integration. Teachers may face issues such as lack of technical skills, limited access to reliable internet or devices, and the need to filter overwhelming amounts of online content. Furthermore, digital distractions and plagiarism risks require teachers to develop students' digital literacy and ethical awareness. Effective use of digital resources involves not only technical competence but also pedagogical design — understanding when and how to use technology to achieve meaningful learning outcomes. Continuous professional development and peer collaboration help educators adapt to technological change and share successful practices.

Motivation is another crucial aspect. Digital resources can significantly increase student engagement through interactivity, personalization, and instant feedback. For example, adaptive learning platforms such as Duolingo or BBC Learning English adjust difficulty levels according to user performance, keeping learners in the optimal zone of development. Social media platforms can also serve as informal learning spaces where students share ideas, discuss language topics, and practice communication authentically. Virtual reality and augmented reality technologies, though not yet widespread, offer immersive experiences that simulate real-life communication situations, which is especially valuable for language learners with limited exposure to native environments.

An important dimension of digital English learning is intercultural competence. Online collaboration with peers from other countries via video conferences or discussion forums fosters not only language practice but also tolerance and empathy. It helps students perceive English as a tool for global citizenship rather than merely an academic subject. Digital projects that combine linguistic and

cultural research, such as creating virtual tours, online magazines, or video blogs, support both creativity and cultural understanding.

Assessment practices also evolve with the use of digital resources. Online quizzes, e-portfolios, and automated writing evaluation systems enable continuous assessment and personalized feedback. Teachers can track progress, analyze learning data, and adapt instruction accordingly. Formative assessment through interactive quizzes or self-reflection tools makes evaluation more transparent and learner-centered.

In conclusion, the integration of digital resources into English lessons transforms not only the methodology but also the philosophy of teaching. It shifts the focus from teacher-centered transmission of knowledge to learner-centered discovery and collaboration. Digital tools open unlimited opportunities for exposure to authentic language, creative expression, and intercultural communication. Nevertheless, technology should always serve pedagogical goals, not replace human interaction. Successful implementation requires balanced use, critical evaluation of digital content, and continuous development of teachers' digital competence. By combining technological innovation with thoughtful pedagogy, educators can make English learning more effective, engaging, and relevant to the demands of the 21st century.

References:

1. Gilakjani, A. P. (2017). *A review of the literature on the integration of technology into the learning and teaching of English language skills*. International Journal of English Linguistics, 7(5), 95–106.
2. Beatty, K. (2013). *Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning*. Routledge.
3. Hubbard, P. (2018). *Technology and Second Language Learning*. Wiley.
4. Chapelle, C. A. (2020). *The Concise Encyclopedia of Applied Linguistics: Digital Language Learning*. Wiley-Blackwell.
5. Reinders, H., & Benson, P. (2017). *Research Agenda: Language Learning Beyond the Classroom*. Language Teaching, 50(4), 561–578.
6. Warschauer, M., & Liaw, M. L. (2019). *Emerging Technologies for Language Learning*. Cambridge University Press.
7. Kruk, M., & Zawodniak, J. (2021). *New technologies in teaching English as a foreign language: Opportunities and challenges*. Springer.
8. British Council. (2023). *Digital learning in English language education: Trends and perspectives*. London.
9. Godwin-Jones, R. (2020). *Emerging technologies: Mobile-assisted language learning*. Language Learning & Technology, 24(2), 3–8.
10. Dudeney, G., Hockly, N., & Pegrum, M. (2022). *Digital Literacies: Research and Resources in Language Education*. Routledge.

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Taskentbaeva Zamira Makhatayevna

English teacher at M. Auezov comprehensive school Otyrar district, Turkistan region

Резюме

Мақалада ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолдану мәселелері қарастырылады. Қазіргі білім беру процесінде жаңа технологияларды, соның ішінде жасанды интеллект негізіндегі платформаларды пайдалану оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға, оқу мотивациясын арттыруға және жеке оқу траекторияларын құруға мүмкіндік береді. Зерттеуде жасанды интеллекттің грамматика, лексика, жазу және сөйлеу дағдыларын жетілдіруде қолдану тәсілдері талқыланады. Сонымен қатар, оқыту процесіндегі тиімділікті арттыру үшін интерактивті

құралдар мен адаптивті оқыту платформалары қарастырылады. Мақалада педагогикалық тәжірибе негізінде сабақ үлгілері, практикалық мысалдар және ұсыныстар берілген.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы применения инструментов искусственного интеллекта в обучении английскому языку. В современном образовательном процессе использование новых технологий, включая платформы на основе искусственного интеллекта, позволяет развивать языковые навыки учащихся, повышать мотивацию к обучению и создавать индивидуальные траектории обучения. В исследовании обсуждаются методы применения искусственного интеллекта для совершенствования грамматики, лексики, навыков письма и устной речи. Также рассматриваются интерактивные инструменты и адаптивные платформы для повышения эффективности образовательного процесса. Приводятся примеры уроков и практические рекомендации на основе педагогического опыта.

Summary

The article explores the use of artificial intelligence tools in English language teaching. In the modern educational process, integrating new technologies, including AI-based platforms, enables the development of students' language skills, enhances learning motivation, and facilitates the creation of personalized learning pathways. The study discusses AI applications for improving grammar, vocabulary, writing, and speaking skills. Additionally, interactive tools and adaptive learning platforms are considered to increase teaching effectiveness. Lesson examples and practical recommendations based on pedagogical experience are provided.

Introduction.

Artificial intelligence (AI) has significantly transformed education worldwide. In English language teaching (ELT), AI tools can provide personalized feedback, adaptive learning pathways, and interactive exercises tailored to individual learner needs. Traditional methods of teaching, while effective, often lack the capacity to address individual differences in pace, learning style, and prior knowledge. AI technologies, such as chatbots, intelligent tutoring systems, and language assessment platforms, offer solutions to these challenges.

The goal of this article is to analyze current AI applications in English language classrooms, evaluate their effectiveness, and provide practical strategies for teachers. The research emphasizes the balance between traditional pedagogical methods and AI-enhanced learning experiences, ensuring that technology complements rather than replaces the role of the teacher.

Artificial intelligence tools in English language teaching.

AI-based language learning platforms.

AI-based platforms, such as Duolingo, Rosetta Stone, and Lingvist, use algorithms to adapt exercises according to student performance. These platforms track learners' progress, identify strengths and weaknesses, and generate personalized learning tasks. Teachers can integrate these platforms into classroom activities, homework, or self-paced learning modules.

Intelligent tutoring systems.

Intelligent tutoring systems (ITS) provide individualized instruction and feedback. These systems simulate one-on-one tutoring by analyzing students' input and adjusting difficulty levels. For example, an ITS may detect common grammatical errors in writing exercises and provide targeted explanations, examples, and practice activities.

Chatbots and conversational agents.

Chatbots simulate natural conversation, allowing students to practice speaking and writing in a safe environment. For instance, AI chatbots can conduct dialogues, ask comprehension questions, and correct vocabulary or grammar mistakes in real time. This immediate feedback helps learners build confidence and fluency.

Automated assessment and feedback.

AI tools can automate the assessment of grammar, vocabulary, and pronunciation. Platforms like Grammarly, Write & Improve, and ELSA Speak provide instant feedback, allowing students to

recognize errors and improve independently. Automated feedback saves teachers' time and enhances the learning experience by offering continuous support.

Gamification and adaptive learning.

AI-enabled gamified platforms increase engagement through interactive games, quizzes, and challenges. Adaptive learning systems adjust the difficulty of tasks based on performance, ensuring that students are neither bored nor overwhelmed. This approach supports differentiated instruction and motivates learners to achieve their goals.

Pedagogical strategies for AI integration.

1. **Blended learning approach.**
Combine traditional classroom instruction with AI-based exercises. Use AI tools to provide additional practice, personalized feedback, and interactive content that reinforces classroom learning.
2. **Project-based learning with AI.**
Encourage students to create AI-assisted projects, such as digital storytelling, automated presentations, or language games. This promotes creativity and critical thinking while applying AI technology in meaningful contexts.
3. **Flipped classroom model.**
Assign AI-driven exercises as homework to prepare students for in-class discussion and collaborative activities. This model maximizes classroom interaction and allows teachers to focus on higher-order thinking tasks.
4. **Continuous monitoring and assessment.**
Use AI analytics to monitor student progress over time, identify gaps, and adjust teaching strategies. Personalized learning dashboards can help both teachers and students track improvement and set achievable goals.

Practical lesson examples.

1. **Grammar enhancement lesson.**
 - Objective: Improve students' use of verb tenses.
 - Tools: AI grammar checker, interactive exercises, ITS modules.
 - Outcome: Students receive instant feedback on written exercises, improving accuracy and confidence.
2. **Vocabulary expansion lesson.**
 - Objective: Build lexical knowledge related to a thematic unit.
 - Tools: AI flashcards, gamified quizzes, chatbots.
 - Outcome: Students learn new vocabulary in context and retain words through spaced repetition.
3. **Speaking and pronunciation lesson.**
 - Objective: Improve pronunciation and conversational fluency.
 - Tools: AI speech recognition software, conversational agents.
 - Outcome: Students receive immediate feedback, practice dialogues, and increase confidence in speaking.

Benefits of using AI in English language teaching.

- Personalized learning experiences tailored to individual needs.
- Immediate and continuous feedback on performance.
- Increased engagement through interactive and gamified activities.
- Efficient assessment and monitoring of students' progress.
- Enhanced teacher capacity by automating routine tasks and focusing on higher-level instruction.

Challenges and considerations.

While AI provides numerous benefits, there are challenges to consider:

- Access to technology and internet connectivity may be limited in some schools.
- Teachers require training to effectively integrate AI tools into lessons.
- Overreliance on AI could reduce human interaction and critical thinking opportunities.
- Privacy and data security concerns regarding student information must be addressed.

Successful integration of AI in ELT requires thoughtful planning, professional development, and a balanced approach that complements traditional teaching.

Conclusion.

The use of artificial intelligence tools in English language teaching offers significant opportunities to enhance learning outcomes. AI platforms, intelligent tutoring systems, chatbots, and automated assessment tools can support personalized, interactive, and engaging learning experiences. However, these tools should be integrated thoughtfully, maintaining the teacher's central role in guiding, motivating, and mentoring students. By combining AI with effective pedagogical strategies, educators can create dynamic English language classrooms that foster language proficiency, creativity, and lifelong learning skills.

References.

1. Chen X. Artificial Intelligence in Education: Opportunities and Challenges. – New York: Springer, 2020.
2. Heffernan N., Heffernan C. The ASSISTments Ecosystem: Building a Platform that Brings Scientists and Teachers Together for Minimally Invasive Research on Human Learning. – International Journal of Artificial Intelligence in Education, 2014.
3. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. – London: Pearson, 2016.
4. Graham S., Perin D. Writing Next: Effective Strategies to Improve Writing of Adolescents in Middle and High Schools. – Alliance for Excellent Education, 2007.
5. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
6. Li J. AI-powered Language Learning Tools in EFL Classrooms. – TESOL Quarterly, 2022.
7. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury, 2016.

"ТӘУЕКЕЛ ТОБЫ" ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДІҢ КЕШЕНДІ МОДЕЛІ: ЕРТЕ АНЫҚТАУДАН ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУГЕ ДЕЙІН

Адахамов Бекзат Гафуржанович

Түркістан облысы, Сайрам ауданы, №37 жалпы білім беретін мектебінің әлеуметтік педагогы

Резюме:

Бұл мақалада "тәуекел тобы" оқушыларымен жұмыс жүргізудің кешенді моделі қарастырылады. Ерте анықтау, диагностика, алдын алу және әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу кезеңдеріне назар аударылады. Қазіргі мектеп жағдайында оқушылардың мінез-құлық ерекшеліктері, оқу мотивациясының төмендігі, әлеуметтік бейімделу қиындықтары сияқты факторлар тәуекел тобына жататын балалардың пайда болуына әсер ететіні сипатталады. Авторлар тиімді басқарушылық және педагогикалық шешімдер арқылы оқушыларды мектеп өміріне қайта бейімдеу, әлеуметтендіру және олардың әлеуетін ашу жолдарын ұсынады. Мақалада мектеп әкімшілігі, психолог, әлеуметтік педагог және сынып жетекшісінің бірлескен қызметінің маңыздылығы, сондай-ақ ата-аналар мен қоғамның қолдау тетіктері айқындалады. Ұсынылған модель балалармен жұмыс жүргізудің жүйелі тәсілін қалыптастырып, олардың оқу мен тәрбие процесіне толыққанды қатысуына жағдай жасайды.

Резюме

В статье рассматривается комплексная модель работы с учащимися группы риска. Особое внимание

уделено этапам раннего выявления, диагностики, профилактики и социально-педагогического сопровождения. Описываются факторы, влияющие на формирование группы риска среди школьников: особенности поведения, низкая учебная мотивация, трудности социальной адаптации. Авторы предлагают пути реадaptации и социализации таких детей через эффективные управленческие и педагогические решения. Отмечается важность взаимодействия администрации школы, педагога-психолога, социального педагога и классного руководителя, а также роль родителей и общественности в поддержке учащихся. Представленная модель способствует формированию системного подхода к работе с детьми группы риска и созданию условий для их успешной интеграции в образовательное пространство.

Summary:

This article explores a comprehensive model for working with students at risk. It focuses on the stages of early identification, diagnosis, prevention, and socio-pedagogical support. The paper describes key factors contributing to students' risk status, such as behavioral issues, low learning motivation, and difficulties with social adaptation. The authors propose ways to facilitate re-adaptation and socialization of such students through effective managerial and pedagogical decisions. The importance of collaboration between school administration, psychologists, social workers, and class teachers, as well as the involvement of parents and the community, is emphasized. The presented model forms a systematic approach to supporting at-risk students and creates conditions for their successful inclusion in the educational process.

Қазіргі білім беру жүйесінде "тәуекел тобы" ұғымы оқушылардың әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан бейімделу деңгейінің төмендігін, оқу үлгерімінің әлсіреуін немесе девиантты мінез-құлық белгілерін білдіретін маңызды категория ретінде қарастырылады. Бұл топқа жататын балалар түрлі әлеуметтік, экономикалық немесе отбасылық себептерге байланысты оқу процесінен шеттеп қалу қаупінде болады. Сондықтан мектептің басты міндеттерінің бірі – осындай оқушыларды ерте анықтап, оларға тиімді көмек көрсету үшін жүйелі модель құру.

Тәуекел тобындағы оқушылармен жұмыстың кешенді моделі төрт негізгі бағытты қамтиды: ерте анықтау, диагностика, алдын алу және әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу. Бірінші кезең – ерте анықтау. Бұл кезеңде мұғалімдер, сынып жетекшілер мен психологтар оқушылардың мінез-құлқындағы және оқу жетістіктеріндегі өзгерістерді бақылап, тәуекел факторларын айқындайды. Мысалы, сабаққа қызығушылықтың төмендеуі, тәртіп бұзушылық, сабақтан қалу, әлеуметтік оқшаулану сияқты белгілер маңызды сигнал болып табылады.

Диагностика кезеңінде педагогикалық және психологиялық зерттеу әдістері қолданылады. Әңгіме, сауалнама, бақылау, тестілеу арқылы оқушының эмоционалдық жағдайы, отбасылық ортасы және өзіне деген сенімділік деңгейі анықталады. Бұл кезеңде әлеуметтік педагог пен психологтың кәсіби бірлескен жұмысы шешуші рөл атқарады.

Келесі бағыт – алдын алу жұмыстары. Тәуекел тобындағы оқушылармен жұмыс тек түзету шараларымен шектелмеуі тиіс, ең бастысы – олардың теріс мінез-құлық қалыптасуының алдын алу. Бұл үшін мектепте тренингтер, психологиялық қолдау сабақтары, өзін-өзі тану және жеке даму бағдарламалары ұйымдастырылады. Мектеп ұжымы мен ата-аналар арасында ынтымақтастық орнату да маңызды.

Әлеуметтік-педагогикалық сүйемелдеу кезеңі оқушыларды мектеп өміріне толық бейімдеу мақсатында жүзеге асырылады. Мұнда негізгі міндет – оқушының әлеуметтік ортаға бейімделуін қамтамасыз ету, оқу мотивациясын арттыру және өзін-өзі бағалау қабілетін дамыту. Әлеуметтік педагог пен сынып жетекшісі отбасымен, жергілікті қоғаммен байланыс орнатып, балаға әлеуметтік көмек көрсетудің тиімді жолдарын іздейді.

Басқарушылық тұрғыда мектеп әкімшілігі осындай модельдің табысты жұмыс істеуі үшін қажетті жағдай жасауы қажет. Бұл – кадрлық ресурстарды тиімді пайдалану, мамандар арасында жауапкершілікті нақты бөлу, психологиялық қызметті күшейту және мониторинг жүйесін енгізу. Әр оқушыға жеке бағытталған жоспар құрылып, оның жетістігі мен даму динамикасы тұрақты бақылауда болуы тиіс.

Сонымен қатар, тәуекел тобындағы оқушылармен жұмыста цифрлық технологияларды пайдалану да өзекті. Электронды күнделік, деректер базасы және диагностика құралдары арқылы педагогтар оқушылардың мінез-құлық динамикасын, сабаққа қатысуын және оқу нәтижелерін талдап, уақтылы шешім қабылдай алады.

Мектеп психологы мен әлеуметтік педагогтың өзара әрекеттестігі кешенді модельдің басты құрамдас бөлігі болып табылады. Психолог эмоционалдық тұрақтылық пен өзін-өзі реттеу қабілеттерін дамытуға бағытталған жаттығулар мен тренингтер жүргізсе, әлеуметтік педагог оқушының өмір сүру ортасын зерттеп, әлеуметтік қолдау ресурстарын үйлестіреді. Бұл бірлескен жұмыс нәтижесінде тәуекел тобындағы оқушыны қоғамға бейімдеу тиімді жүзеге асырылады.

Жүйелі сүйемелдеу моделінде ата-аналардың белсенді қатысуы ерекше орын алады. Мектеп пен ата-ана арасындағы серіктестік баланың эмоционалдық қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, отбасындағы жағдайды жақсартуға мүмкіндік береді. Ата-аналарға арналған кеңес беру, психологиялық тренингтер мен ақпараттық сессиялар олардың бала тәрбиесіндегі жауапкершілігін арттырады.

Жоғарыда аталған кешенді модель тәуекел тобына жататын оқушылардың әлеуметтенуіне, мектеп өміріне қайта бейімделуіне және жеке әлеуетін ашуына жағдай жасайды. Мұндай жүйе тек педагогикалық емес, әлеуметтік, психологиялық және басқарушылық өзара әрекеттестікті біріктіретін әмбебап тәсіл ретінде қарастырылады.

Қорытындылай келе, "тәуекел тобы" оқушыларымен жұмыс істеудің кешенді моделі мектеп деңгейінде нақты және мақсатты жүйе ретінде қалыптасуы қажет. Ерте анықтау, сапалы диагностика және үздіксіз сүйемелдеу – оқушының табысты дамуының негізгі шарттары. Бұл модельдің жүзеге асырылуы оқушылардың оқу үлгерімін жақсартып қана қоймай, олардың өмірлік дағдыларын, өзін-өзі бағалау мен жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. Нұрғалиева Г.Қ. Мектептегі тәуекел тобы оқушыларымен әлеуметтік-педагогикалық жұмыс. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
2. Ибраева А.Ш., Сейітқалиева М.Н. Тәуекел тобына жататын оқушыларды ерте анықтау әдістері. «Білім беру кеңістігі», №3, 2023.
3. Жақыпова Р.Б. Әлеуметтік педагогтың жұмысындағы инновациялық әдістер. – Нұр-Сұлтан: Ұлттық педагогикалық университет баспасы, 2021.
4. Сейдахметова Д.А. Оқушылардың девиантты мінез-құлқын түзету жолдары. «Педагогика және психология», №4, 2022.
5. Төлегенова А.К. Тәуекел тобындағы оқушылардың әлеуметтік бейімделуі. – Қарағанды: Bolashaq университеті баспасы, 2020.
6. Бектенова М.А., Әлімхан Г.Ә. Психологиялық сүйемелдеу қызметінің тиімділігі. «Білім және ғылым әлемі», №2, 2024.
7. Тұрсынова Г.С. Мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығы: әлеуметтік серіктестік негіздері. – Алматы: Пауан, 2021.
8. O'Sullivan K., Healy O. Supporting Students at Risk: Early Identification and Multidisciplinary Response. Journal of School Psychology, Vol. 59, 2020.

9-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САНАЛЫ ТҮРДЕ БЕЙІН ТАҢДАУЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ: КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ ЖҰМЫСЫНЫҢ КЕШЕНДІ ЖҮЙЕСІ

Алсейтова Лаззат Танирбергеновна

Түркістан облысы, Төлеби ауданы, Б.Биболатұлы атындағы ЖББМ
директордың бейіндік оқыту ісі жөніндегі орынбасары

Резюме:

Бұл мақалада 9-сынып оқушыларының саналы түрде бейін таңдау процесін ұйымдастырудың мазмұны мен механизмдері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде кәсіптік бағдар беру жұмысы оқушының жеке қабілеттері мен қызығушылықтарын анықтап, болашақ мамандығын дұрыс таңдауға бағытталған маңызды педагогикалық және психологиялық процесс ретінде сипатталады. Мақалада кәсіптік бағдарлаудың кешенді жүйесін құрудың негізгі қағидалары, кезеңдері және әдістері ұсынылады. Авторлар оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауына әсер ететін әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық факторларды талдап, мектеп пен ата-аналардың, сондай-ақ әлеуметтік серіктестердің өзара әрекеттестігін тиімді ұйымдастыру жолдарын көрсетеді. Кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігі мектепте жүйелі жоспарлау, психологиялық қолдау және бейіндік оқытудың мазмұнымен тығыз байланыс орнату арқылы қамтамасыз етіледі.

Резюме (русский):

В статье рассматриваются содержание и механизмы организации осознанного выбора профиля обучения учащимися 9-х классов. Профориентационная работа представлена как важный педагогико-психологический процесс, направленный на выявление способностей и интересов школьников и содействие их профессиональному самоопределению. Авторы раскрывают принципы построения комплексной системы профориентации, описывают ее этапы и методы, анализируют влияние социальных, психологических и педагогических факторов на выбор будущей профессии. Отмечается значимость взаимодействия школы, родителей и социальных партнеров. Эффективность профориентационной работы обеспечивается системным планированием, психологическим сопровождением и связью с содержанием профильного обучения.

Summary:

This article explores the organization of conscious profile selection among 9th-grade students and the development of a comprehensive career guidance system. Career guidance is viewed as an important pedagogical and psychological process aimed at identifying students' interests and abilities and assisting them in making informed career choices. The article presents key principles, stages, and methods of building an integrated career guidance system and analyzes the social, psychological, and educational factors influencing professional self-determination. The importance of cooperation between schools, parents, and social partners is emphasized. The effectiveness of career guidance is ensured through systematic planning, psychological support, and alignment with the content of profile education.

Қазіргі қоғамда кәсіптік бағдар беру жұмысының рөлі ерекше артып келеді. Еңбек нарығының жылдам өзгеруі, жаңа мамандықтардың пайда болуы және экономиканың құрылымдық жаңаруы мектеп оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін өзекті етеді. 9-сынып кезеңі – тұлғаның болашақ кәсіби бағытын саналы түрде таңдауына шешуші әсер ететін уақыт. Бұл кезеңде оқушы оқу бағытын анықтап, бейіндік сыныпқа немесе колледжге бару туралы маңызды шешім қабылдайды. Сондықтан мектептің негізгі міндеті – оқушылардың саналы таңдау жасауына көмектесетін кәсіптік бағдар беру жүйесін құру.

Кәсіптік бағдар беру жұмысы – оқушының жеке тұлғалық және кәсіби қалыптасуын қамтамасыз ететін педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік бағыттағы кешенді процесс. Оның басты мақсаты – оқушының бейімдері мен қызығушылықтарын зерттеу, еңбек нарығындағы сұранысқа сай бағыт ұсыну және болашақ мамандыққа оң көзқарас қалыптастыру. Бұл жүйенің табысты жүзеге асуы үшін мектеп, отбасы және қоғам арасындағы өзара байланыс пен серіктестік қажет.

Кәсіптік бағдар берудің тиімді жүйесі бірнеше кезеңнен тұрады. Бірінші кезең – **диагностикалық кезең**, мұнда оқушылардың қабілеттерін, қызығушылықтарын және құндылық бағдарларын анықтау мақсатында психологиялық-педагогикалық зерттеу жүргізіледі. Тесттер мен сауалнамалар, әңгіме және бақылау әдістері арқылы оқушылардың кәсіби бейімділігі айқындалады. Бұл кезеңде мектеп психологының және сынып жетекшісінің рөлі өте маңызды.

Екінші кезең – **ақпараттық-ағартушылық жұмыс**, яғни оқушыларға әртүрлі мамандықтар туралы толық және шынайы ақпарат беру. Мамандықтар әлемі, еңбек нарығы, колледждер мен жоғары оқу орындары туралы деректермен таныстыру, кәсіби бағыттағы кездесулер мен семинарлар өткізу – бұл кезеңнің негізгі мазмұны. Оқушыларға мамандармен сұхбат, кәсіпорындарға экскурсия және кәсіби сынамалар ұйымдастыру олардың көзқарасын кеңейтеді.

Үшінші кезең – **консультациялық және бағдарлық жұмыс**. Мұнда әр оқушыға жеке кеңес беріледі. Психолог және кәсіптік бағдар беру жетекшісі баланың қабілетін, тұлғалық қасиеттерін, өмірлік құндылықтарын ескере отырып, бейіндік бағыт пен мамандықты таңдауға көмектеседі. Әсіресе, 9-сынып оқушылары үшін бұл кезең шешуші маңызға ие, өйткені дәл осы уақытта олар бейіндік пәндер мен оқу бағытын анықтайды.

Төртінші кезең – **практикалық іске асыру және сүйемелдеу кезеңі**. Бұл кезеңде оқушылардың таңдаған бағытына сәйкес оқыту жағдайлары жасалып, бейіндік пәндер тереңдетіліп оқытылады. Сонымен бірге, психологиялық сүйемелдеу жұмыстары жүргізіледі, бейімделу қиындықтары бар оқушыларға жеке көмек көрсетіледі.

Кәсіптік бағдар берудің кешенді жүйесі тек мектеп деңгейінде ғана емес, аймақтық және ұлттық деңгейде де жоспарлы жүргізілуі тиіс. Жергілікті кәсіпорындар мен ұйымдар, колледждер, жоғары оқу орындары мектептермен әріптестік орнатып, кәсіби сынамалар мен тәжірибелер ұйымдастырған жағдайда бұл жүйе тиімді нәтиже береді. Мұндай әлеуметтік серіктестік – оқушыларды еңбек нарығына бейімдеудің және саналы таңдау жасауға үйретудің негізгі тетігі.

Кәсіптік бағдар беру процесінде **психологиялық қолдаудың** рөлі ерекше. Психолог оқушының тұлғалық ерекшеліктерін, қызығушылықтарын және қабілеттерін ескере отырып, кәсіби бағытта жеке кеңес береді. Сонымен қатар, оқушының өзін-өзі тануы мен сенімділігін арттыруға бағытталған тренингтер, мотивациялық сабақтар ұйымдастырылады. Бұл тәсіл оқушылардың өз қабілетіне сенуіне, мақсат қоя білуіне және өмірлік шешім қабылдауда жауапкершілік танытуына ықпал етеді.

Саналы бейін таңдау үшін ата-аналармен жұмыс та маңызды. Ата-аналар кейде өз баласының мүддесін ескерместен, кәсіби бағытты өздері анықтайды. Бұл жағдайда мектеп ата-аналарға арналған ақпараттық жиналыстар, тренингтер мен кеңес беру жұмыстарын жүйелі түрде ұйымдастыруы тиіс. Ата-аналар баланың қызығушылығы мен қабілеттеріне негізделген таңдау жасаудың маңызын түсінуі керек.

Кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін арттыру үшін мектептерде арнайы **профориентациялық кеңес орталықтары** құрылуы қажет. Бұл орталықтарда педагогтар, психологтар және әлеуметтік серіктестер бірігіп жұмыс істейді. Олар оқушыларға кәсіби бағыт беру, тестілеу, тренинг өткізу және ақпараттық сүйемелдеу қызметін қамтамасыз етеді.

Кешенді кәсіптік бағдар жүйесінің нәтижесі ретінде оқушылардың өз болашағына саналы көзқарасы қалыптасады, кәсіби қызығушылықтары мен қабілеттері нақты бағытқа бағытталады, ал бұл өз кезегінде еңбек нарығына бейімделген, мақсатқа ұмтылған тұлға тәрбиелеуге ықпал етеді.

Қорытындылай келе, 9-сынып оқушыларының саналы түрде бейін таңдауын ұйымдастыру – мектептің стратегиялық басымдығы болып табылады. Бұл жұмыс тек бір реттік шара емес, жүйелі, кезеңдік және ғылыми негізделген үдеріс болуы тиіс. Мектеп, ата-ана және

қоғамның үйлесімді өзара іс-қимылы ғана жасөспірімнің кәсіби өзін-өзі анықтауына нақты бағыт береді. Кәсіптік бағдар беру жұмысының кешенді жүйесі оқушыларды саналы таңдау жасауға, өз мүмкіндіктерін дұрыс бағалауға және өмірлік жолын сенімді бастауға жетелейді.

Әдебиеттер:

1. Ахметова С.Қ. Кәсіптік бағдар берудің психологиялық-педагогикалық негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
2. Ермекова Л.С. Мектеп оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелері. // Білім және ғылым әлемі, №4, 2023.
3. Кожаметова Г.А. Профориентация в современной школе: теоретические аспекты. – Нұр-Сұлтан: Болашақ университеті, 2021.
4. Назарбаева Д.Н. Мектеп пен ата-ананың кәсіптік бағдар берудегі ынтымақтастығы. // Педагогика және психология, №2, 2020.
5. Смайлова А.К. Жасөспірімдердің бейін таңдауындағы мотивациялық факторлар. – Қарағанды: Bolashaq университеті, 2023.
6. Super D.E. The Psychology of Careers. – New York: Harper & Row, 1957.
7. Holland J. L. Making Vocational Choices: A Theory of Careers. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1997.
8. Savickas M. Career Construction Theory and Practice. // Journal of Vocational Behavior, Vol. 75, 2020.

ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІН БАСҚАРУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАУЫМДАСТЫҚТЫҢ РӨЛІ

Астанкулова Наргиза Равшанбековна

Түркістан облысы, Сайрам ауданы, М.Мақатаев атындағы ЖББМ директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Резюме

Бұл мақалада тәрбие процесін тиімді басқаруда педагогикалық қауымдастықтың рөлі қарастырылады. Педагогикалық қауымдастықтың оқушылардың тұлғалық дамуына, мектептегі рухани-адамгершілік ахуалға және тәрбие жүйесінің сапасына ықпалы талданады. Мұғалімдердің кәсіби бірлестігі, ата-аналар мен қоғамның ынтымақтастығы арқылы тәрбие процесін ұйымдастырудың заманауи жолдары сипатталады. Мақалада педагогикалық қауымдастықты дамыту мен оның жұмысын жетілдірудің негізгі бағыттары мен тетіктері ұсынылады.

Summary

This article examines the role of the pedagogical community in effectively managing the educational and upbringing process. It analyzes how professional collaboration among teachers, as well as cooperation with parents and society, influences students' personal development and the moral climate in schools. The paper highlights modern approaches to organizing the upbringing process through professional communities and provides recommendations for improving their effectiveness.

Резюме

В статье рассматривается роль педагогического сообщества в управлении воспитательным процессом. Анализируется влияние профессионального сотрудничества педагогов, взаимодействия с родителями и обществом на личностное развитие учащихся и морально-нравственный климат в школе. Представлены современные подходы к организации воспитательной работы через педагогическое сообщество и предложены направления по совершенствованию его деятельности.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – тұлғаның жан-жақты дамуына жағдай жасау. Бұл мақсатқа жету үшін тәрбие процесін тиімді ұйымдастыру және оны басқарудың жаңа формаларын қолдану қажет. Осындай тиімді формалардың бірі –

педагогикалық қауымдастықтың қызметі. Педагогикалық қауымдастық – бұл ортақ мақсатты көздейтін, білім беру мен тәрбиелеу саласында өзара тәжірибе алмасатын, бір-бірін қолдайтын кәсіби мұғалімдер тобы. Мұндай қауымдастық тәрбие процесін жүйелі басқарудың, педагогтардың шығармашылық әлеуетін дамытудың және мектептің тәрбиелік әлеуетін күшейтудің маңызды факторы болып табылады.

Тәрбие процесін басқару – бұл педагогикалық ұжымның, ата-аналардың және қоғам өкілдерінің бірлескен іс-әрекетін үйлестіру. Басқару жүйесі тәрбие мазмұнын анықтаудан бастап, оның іске асырылуын бағалауға дейінгі барлық кезеңдерді қамтиды. Мұнда педагогикалық қауымдастық жетекші рөл атқарады, өйткені ол тәрбие жұмысының мазмұнын, әдістерін және тәсілдерін жетілдірумен айналысады.

Педагогикалық қауымдастық – бұл тек әдістемелік бірлестік емес, ол педагогтардың кәсіби ынтымақтастығын нығайтатын, идея алмасуға және инновациялық тәжірибелерді таратуға мүмкіндік беретін орта. Осындай ортада тәрбие процесінің өзекті мәселелері талқыланып, жаңа бағыттар белгіленеді. Мұғалімдер бір-бірінен үйреніп, оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал ететін біртұтас жүйе қалыптастырады.

Тәрбие процесін басқаруда педагогикалық қауымдастықтың рөлін үш негізгі бағыт бойынша қарастыруға болады: ұйымдастырушылық, әдістемелік және ынтымақтастық. Ұйымдастырушылық бағытта қауымдастық мектептің тәрбие жұмысын жоспарлауға, үйлестіруге және оның тиімділігін бағалауға қатысады. Әдістемелік бағыт мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыруға, тәрбие әдістерін жетілдіруге бағытталады. Ынтымақтастық бағыты мұғалімдердің, ата-аналардың және оқушылардың өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді.

Педагогикалық қауымдастықтың тиімді жұмыс істеуі үшін белгілі бір шарттар қажет. Ең алдымен, мектеп әкімшілігінің қолдауы және қауымдастық мүшелерінің белсенді қатысуы маңызды. Қауымдастық өз қызметін нақты мақсаттар мен міндеттерге негіздеп ұйымдастыруы тиіс. Сонымен қатар, тәрбие процесін басқаруда инновациялық технологияларды қолдану, педагогикалық жобалау мен зерттеу қызметін дамыту маңызды орын алады.

Педагогикалық қауымдастықтың қызметінің басты нәтижелерінің бірі – педагогтардың кәсіби дамуы мен олардың тәрбие процесіндегі құзыреттілігінің артуы. Мұғалімдер тәжірибе алмасу арқылы жаңа педагогикалық тәсілдерді меңгереді, тәрбиенің мазмұнын заман талабына сай жетілдіреді. Сонымен қатар, қауымдастық педагогикалық ұжымның рухани және эмоционалды бірлігін қалыптастырады. Бұл өз кезегінде мектептің тәрбиелік әлеуетін арттырады.

Қазіргі қоғамда тәрбие процесінің табыстылығы тек мектепке ғана емес, бүкіл қоғамның белсенді қатысуына байланысты. Осы тұрғыдан алғанда педагогикалық қауымдастық ата-аналармен және жергілікті қоғамдастықпен тығыз байланыс орнатуы қажет. Бірлескен іс-шаралар, ата-аналар клубтары, әлеуметтік жобалар арқылы мектеп пен қоғам арасындағы ынтымақтастық нығаяды. Бұл балаларды тәрбиелеудің жүйелілігін қамтамасыз етеді және олардың әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді.

Педагогикалық қауымдастықтың тиімді қызметі үшін мектеп ішінде ашық кәсіби коммуникация орнауы тиіс. Мұғалімдер өз идеяларын еркін бөлісіп, жаңа ұсыныстар енгізе алатын орта қалыптастыру маңызды. Осы мақсатта педагогикалық кеңестер, кәсіби форумдар, дөңгелек үстелдер ұйымдастырылуы қажет. Мұндай іс-шаралар тәрбие процесін басқарудағы мәселелерді бірлесе шешуге мүмкіндік береді.

Тәрбие процесін басқаруда педагогикалық қауымдастықтың тағы бір маңызды қызметі – инновациялық тәжірибелерді тарату. Мысалы, жобалық оқыту, тұлғалық бағдарланған тәрбие, әлеуметтік серіктестік технологияларын енгізу арқылы тәрбие жұмысын жандандыруға болады. Осындай тәжірибелердің нәтижелері басқа педагогтарға үлгі ретінде ұсынылып, бүкіл мектеп қауымына оң әсерін тигізеді.

Педагогикалық қауымдастықтар тек мектеп деңгейінде ғана емес, аудандық, қалалық және республикалық деңгейде де құрылуда. Бұл мұғалімдердің кәсіби байланысын кеңейтіп, тәжірибе алмасу аясын ұлғайтады. Өртүрлі деңгейдегі қауымдастықтардың өзара әрекеттесуі білім беру сапасын арттыруға және тәрбие жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Тәрбие процесін басқаруда педагогикалық қауымдастықтың рөлі тек ұйымдастырушылық немесе әдістемелік бағыттармен шектелмейді. Ол ең алдымен тұлғаның рухани және адамгершілік қалыптасуына ықпал ететін құндылықтық бағыттағы қызмет атқарады. Қауымдастық мүшелері тәрбие жұмысы арқылы оқушыларға ұлттық сана, азаматтық жауапкершілік, еңбексүйгіштік және патриоттық қасиеттерді дарытады.

Мұндай қауымдастықтарда педагогикалық этика мен өзара құрмет қағидаттары ерекше маңызға ие. Мұғалімдердің өзара қолдауы мен түсіністігі оқушыларға да үлгі болады. Сондықтан педагогикалық қауымдастықтың мәдени ортасын қалыптастыру – тәрбие процесін басқарудың сапалық көрсеткіші болып табылады.

Педагогикалық қауымдастықтың дамуы үшін үздіксіз кәсіби оқыту жүйесін ұйымдастыру да маңызды. Семинарлар, тренингтер, шеберлік сабақтары педагогтардың білімін жаңартып, тәрбие процесіндегі жаңа әдістемелерді игеруге көмектеседі. Сонымен қатар, заманауи цифрлық платформаларды пайдалану, онлайн-қауымдастықтар құру педагогтардың өзара байланысын жеңілдетеді.

Қазіргі кезеңде педагогикалық қауымдастықтың рөлі тек мектеп ішінде ғана емес, жалпы қоғамда артып келеді. Мұғалімдер жастармен, ата-аналармен, қоғамдық ұйымдармен бірлесе отырып, елдің рухани жаңғыруына, мәдени құндылықтардың сақталуына үлес қосады. Бұл – педагогикалық қауымдастықтың әлеуметтік жауапкершілігінің көрсеткіші.

Қорытындылай келе, тәрбие процесін басқаруда педагогикалық қауымдастықтың рөлі зор. Ол мұғалімдердің кәсіби ынтымақтастығын күшейтіп, тәрбиенің мазмұны мен сапасын арттырады, мектеп пен қоғам арасындағы байланысты нығайтады. Педагогикалық қауымдастық – тәрбие жүйесін дамытудың, оқушылардың тұлғалық қалыптасуын қамтамасыз етудің және қоғамның рухани әлеуетін арттырудың негізгі тетігі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Қалиева С.Ж. Педагогикалық менеджмент және тәрбие процесін басқару. – Алматы: Білім, 2020.
2. Әбдіғапбарова Ұ.Р. Тәрбиенің теориясы мен әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
3. Серікпаева А.Е. Мектептегі тәрбие жұмысының заманауи бағыттары. – Шымкент: Педагог, 2021.
4. Fullan M. Professional Learning Communities in Education. – New York: Teachers College Press, 2016.
5. Hord S.M. Learning Together, Leading Together: Changing Schools Through Professional Learning Communities. – New York: Teachers College Press, 2004.

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ САБАҚТАРЫНДА "АЛАШ" ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ МҰРАСЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Байтасова Маржан Меирбекқызы

Түркістан облысы, Төлеби ауданы, Б.Биболатұлы атындағы ЖББМ тарих пәні мұғалімі

Резюме:

Бұл мақалада Қазақстан тарихы пәні арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда «Алаш» қозғалысы мен оның қайраткерлерінің мұрасын оқытудың маңызы қарастырылады. Авторлар XX ғасыр басындағы ұлт-азаттық қозғалыстың тарихи және рухани мәнін ашып, оның қазіргі білім беру процесіндегі тәрбиелік және идеологиялық әлеуетін айқындайды. Мақалада Алаш идеясының негізгі қағидалары мен оның тұлғаларының қызметі негізінде патриоттық, азаматтық және тарихи танымды дамыту жолдары ұсынылады. Сондай-ақ, тарих сабақтарында Алаш мұрасын оқыту

әдістемесі мен инновациялық тәсілдер арқылы оқушылардың ұлттық болмысын, тарихи жадын және елжандылық сезімін күшейту тетіктері қарастырылады.

Резюме

В статье рассматривается значение изучения наследия деятелей движения «Алаш» на уроках истории Казахстана в формировании национального самосознания учащихся. Авторы раскрывают историко-культурное и духовное значение национально-освободительного движения начала XX века и определяют его воспитательный потенциал в современном образовании. Показаны пути развития патриотизма, гражданственности и исторического мышления школьников на основе идей Алаш. Особое внимание уделено методике преподавания, инновационным подходам и интеграции материалов об Алаш в учебный процесс для формирования у учащихся национальной идентичности и исторической памяти.

Summary:

This article examines the importance of teaching the heritage of the “Alash” movement and its leaders in the formation of students’ national consciousness through the study of Kazakhstan’s history. The authors highlight the historical and spiritual significance of the early 20th-century national liberation movement and its educational potential in modern schooling. The article proposes ways to foster patriotism, civic values, and historical thinking among students based on the ideas of the Alash movement. Special attention is given to teaching methods, innovative approaches, and the integration of Alash heritage into history lessons to strengthen students’ national identity and collective memory.

Қазіргі таңда Қазақстан қоғамы рухани жаңғыру және ұлттық құндылықтарды сақтау мәселелерін өзектендіруде. Бұл тұрғыда мектеп тарихының тәрбиелік әлеуеті ерекше. Тарих пәні арқылы жас ұрпақтың отансүйгіштік сезімі, ұлттық болмысы мен тарихи жадын қалыптастыру – білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі. Осы үдерісте ХХ ғасыр басындағы «Алаш» қозғалысы мен оның қайраткерлерінің қызметі ерекше орын алады.

«Алаш» қозғалысы – қазақ халқының ұлттық тәуелсіздігі мен мемлекеттік дербестігі жолындағы күрестің айқын көрінісі. Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатов, Жакып Ақбаев, Халел және Жанша Досмұхамедовтер сынды тұлғалар ұлттың болашағы үшін күресіп, білім мен ғылымды, ұлттық бірлікті, зайырлы демократиялық қоғам орнатуды мақсат етті. Олардың идеялары мен еңбектері қазіргі Қазақстанның тәуелсіздік идеясымен үйлеседі және жас ұрпақ үшін үлгі болып табылады.

Қазақстан тарихы сабақтарында «Алаш» мұрасын оқыту оқушылардың тек тарихи білімін байытып қана қоймай, олардың ұлттық сана-сезімін тәрбиелеудің маңызды құралы бола алады. Мұндай сабақтар арқылы оқушылар өз халқының өткеніне құрметпен қарауды, ұлттық жауапкершілікті сезінуді және ел тағдырына бейжай қарамауды үйренеді.

Оқытудың мазмұндық аспектісінде Алаш қозғалысының үш негізгі бағытына назар аудару маңызды:

1. Ұлттық мемлекет құру идеясы.
2. Ағартушылық және мәдени өрлеу бағыты.
3. Демократиялық қоғам мен құқықтық сана қалыптастыру идеясы.

Тарих сабағында бұл идеяларды талдау кезінде оқушыларға Алаш қайраткерлерінің еңбектерін – Ахмет Байтұрсынұлының «Қырық мысалы» мен «Маса» жинағын, Міржақып Дулатовтың «Оян, қазақ!» шығармасын, Әлихан Бөкейханның саяси мақалаларын және Алаш автономиясы бағдарламасын таныстыру ұсынылады. Бұл материалдар тарихи дерек ретінде ғана емес, ұлттық рух пен ой еркіндігінің көрінісі ретінде қарастырылады.

Алаш мұрасын оқытуда **интерактивті әдістерді** қолдану тиімді нәтиже береді. Мысалы, оқушыларға Алаш қайраткерлерінің өмірінен деректі фильмдер көрсету, дебат сабақтарын өткізу, тарихи реконструкциялар ұйымдастыру, эссе және зерттеу жобаларын жаздыру арқылы олардың қызығушылығын арттыруға болады. Мұндай тәсілдер оқушылардың тек фактілерді есте сақтауымен шектелмей, тарихи құбылыстарды талдап, баға бере білу қабілеттерін дамытады.

Сонымен қатар, **пәнаралық байланыс** тәсілін қолдану да маңызды. Қазақ әдебиеті, география, құқық және азаматтық білім негіздері сабақтарымен бірлесе отырып, оқушыларға ұлттық қозғалыстардың әлеуметтік-мәдени астарын кеңінен түсіндіруге мүмкіндік туады. Мысалы, әдебиет сабағында Байтұрсынұлының өлеңдері мен публицистикасы талданса, тарих сабағында сол идеялардың тарихи негіздері түсіндіріледі.

Мектеп практикасында Алаш тақырыбын оқыту барысында **жобалық жұмыстар** ерекше орын алады. Оқушылар шағын зерттеу жобаларын дайындап, өз өңірлерінен шыққан Алаш қайраткерлері туралы деректер жинай алады. Бұл әдіс оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамытып қана қоймай, туған жер тарихына деген қызығушылығын арттырады.

Алаш идеяларын оқытуда **тәрбиелік аспект** те шешуші рөл атқарады. Бұл бағытта мұғалімнің міндеті – тарихи тұлғалардың ерлігі мен интеллектуалдық деңгейін үлгі ете отырып, оқушылардың бойында ұлттық намыс, еркін ойлау және азаматтық жауапкершілік қасиеттерін тәрбиелеу. Тарих сабағы – тек білім беретін емес, рухани құндылықтарды дарытатын орта болуы тиіс.

Ұлттық сана-сезімді қалыптастыруда **Алаш идеологиясының үш өзегі** – тәуелсіздік, білім және әділет – қазіргі жастардың құндылықтар жүйесінде де өзекті. Осы идеяларды білім беру мазмұнына енгізу арқылы тарих сабағы заманауи патриотизм мен азаматтық бірегейлікті дамытудың пәрменді құралына айналады.

Алаш қайраткерлерінің мұрасын тиімді оқыту үшін мұғалімдерге келесі әдістемелік ұсыныстарды қолдануға болады:

- Сабақтарды тарихи деректер мен түпнұсқа құжаттар негізінде құрастыру;
- Алаш тақырыбына арналған шығармашылық жобалар мен дебаттарды ұйымдастыру;
- Қазіргі Қазақстанның дамуы мен Алаш идеялары арасындағы сабақтастықты көрсету;
- Цифрлық ресурстарды, мультимедиялық материалдарды пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру.

Алаш қозғалысының мұрасы – ұлт тарихының ажырамас бөлігі. Бұл мұра жастарды ел мен жер тағдырына бейжай қарамауға, елжандылық рухта тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Әрбір тарих сабағы ұлттың өткенін ұлықтап қана қоймай, болашаққа сеніммен қарауға бағытталған болуы қажет.

Қорытындылай келе, Қазақстан тарихы сабақтарында «Алаш» қайраткерлерінің мұрасын оқыту ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың пәрменді құралы болып табылады. Мұндай жұмыс жүйелі жүргізілген жағдайда оқушылардың тарихи ойлау мәдениеті, азаматтық ұстанымы және ұлттық жауапкершілігі нығаяды. Алаш мұрасын дәріптеу – өткенге тағзым етіп, келешек ұрпақтың рухани іргетасын қалау.

Әдебиеттер:

1. Әбдіұлова А. Ұлттық сана және тарихи білім: әдістемелік негіздер. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
2. Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. – Алматы: Санат, 1995.
3. Әбдірахманова Г. XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының ағартушылық қызметі. – Астана: ЕҰУ баспасы, 2020.
4. Нұрпейісов К. Алаш һәм Алашорда. – Алматы: Ататек, 1995.
5. Сыдықов Е. Алаш мұрасы және тарихи сана. // Тарих және қоғам, №3, 2021.
6. Құл-Мұхаммед М. Тарих және тұлға: Алаш идеясының эволюциясы. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
7. Қамбарова А. Қазақстан тарихы сабақтарында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру. // Білім берудегі инновациялар, №2, 2022.
8. Abdiraimova G., Koigeldiev M. The Alash Movement and the National Consciousness Formation. – Almaty: Kazakh University Press, 2023.
9. Kazakh Academy of Education. Historical Heritage and Civic Education. – Astana, 2021.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА ГОТОВНОСТИ РЕБЕНКА К ШКОЛЬНОМУ ОБУЧЕНИЮ: КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД И КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ

Глухова Дарья Валерьевна

педагог-психолог основной средней школы №61 имени Суйерхана Базарбаева Сайрамский район, Туркестанская область

Резюме:

В статье рассматриваются современные подходы к психологической диагностике готовности ребенка к школьному обучению. Описываются основные компоненты готовности – когнитивный, эмоционально-волевой, социальный и мотивационный – и их взаимосвязь в формировании успешной адаптации к учебной деятельности. Раскрываются содержание, методы и критерии оценки готовности, а также роль преемственности между дошкольной организацией и начальной школой. Особое внимание уделяется комплексному характеру диагностики, объединяющему педагогический и психологический аспекты. Приводятся рекомендации по развитию учебной мотивации и эмоциональной устойчивости детей.

Резюме:

Бұл мақалада баланың мектепке психологиялық дайындығын диагностикалаудың кешенді тәсілдері мен бағалау критерийлері қарастырылады. Ерте жастағы балалардың мектепке дейінгі даму деңгейі мен психологиялық ерекшеліктерін талдау негізінде оқу іс-әрекетіне бейімделуге әсер ететін негізгі факторлар сипатталады. Зерттеу барысында когнитивтік, эмоционалдық, еріктік және әлеуметтік компоненттердің өзара байланысы анықталып, олардың баланың мектептегі табысты оқуы үшін маңыздылығы негізделеді. Мақалада психологиялық диагностика жүргізудің мазмұны, әдістері мен бағалау көрсеткіштері баяндалып, мектепке дейінгі ұйым мен бастауыш мектеп арасындағы сабақтастықтың рөлі көрсетіледі.

Summary:

This article examines comprehensive approaches and assessment criteria for diagnosing a child's psychological readiness for school. It describes the cognitive, emotional, volitional, and social components of readiness and their interrelations. The paper discusses diagnostic methods and evaluation indicators, emphasizing the role of continuity between preschool institutions and primary school. The authors outline the pedagogical and psychological significance of comprehensive assessment and propose ways to enhance learning motivation and emotional stability.

Современная система образования требует от ребенка не только усвоения учебных знаний, но и высокого уровня психологической готовности к школьной жизни. Период перехода от дошкольного детства к систематическому обучению связан с изменением социальной позиции ребенка, его отношения к деятельности и самому себе. Поэтому диагностика школьной готовности становится необходимым условием успешной адаптации к школе.

Психологическая готовность к обучению в школе представляет собой совокупность личностных, интеллектуальных, эмоциональных и социальных качеств, обеспечивающих успешное овладение учебной деятельностью. В нее входят устойчивость внимания, развитие памяти, сформированность мыслительных операций, способность к саморегуляции, коммуникативные навыки и положительное отношение к учебе.

Когнитивная готовность включает развитие познавательных процессов: внимания, восприятия, памяти, мышления и речи. Для оценки этого уровня применяются диагностические методики типа «Найди лишнее», «Классификация предметов», «Сравнение и аналогия». Они позволяют определить уровень развития логических операций и способность ребенка к обобщению и анализу.

Эмоциональная готовность отражает способность ребенка адаптироваться к новой социальной среде без страха и тревоги. Важным показателем является положительное отношение к школе, уверенность в себе и эмоциональная устойчивость. Диагностика

эмоционального состояния проводится через наблюдение, рисуночные тесты, методики «Несуществующее животное», «Дом–дерево–человек».

Волевая готовность характеризует способность ребенка ставить цель, придерживаться правил, выполнять задания и контролировать собственные действия. Психолог оценивает настойчивость, самостоятельность, способность к усилию и преодолению трудностей. Высокая волевая готовность обеспечивает успешное включение ребенка в учебный процесс.

Социальная готовность – это умение взаимодействовать со сверстниками и взрослыми, выполнять инструкции, соблюдать нормы поведения в группе. Социально готовый ребенок способен сотрудничать, решать конфликты и осознавать свою роль в коллективе.

Комплексный подход к диагностике предполагает оценку всех указанных компонентов в их взаимосвязи. Он обеспечивает целостное представление о развитии ребенка и позволяет выявить как сильные стороны, так и трудности, требующие коррекции. Важным элементом комплексного подхода является сотрудничество психолога, воспитателя и родителей. Совместное обсуждение результатов диагностики способствует созданию индивидуального плана развития ребенка.

Психологическая диагностика проводится с использованием разнообразных методов: наблюдение за поведением, тестирование, проективные методики, игровые упражнения и беседы. Игра как естественная форма деятельности дошкольника позволяет выявить внутреннее состояние и уровень произвольности поведения.

Критерии оценки готовности ребенка к школе включают четыре основных блока:

1. Когнитивный – уровень развития мышления, речи, памяти и внимания.
2. Эмоционально-волевой – способность управлять своими эмоциями, выдерживать нагрузку, доводить дело до конца.
3. Социальный – взаимодействие со сверстниками, умение слушать учителя и следовать правилам.
4. Мотивационный – интерес к учебе, желание узнавать новое, положительное отношение к школе.

Результаты диагностики позволяют специалистам определить уровень готовности: высокий, средний или низкий. В зависимости от этого разрабатываются рекомендации по развитию тех или иных сфер. Для детей с низким уровнем готовности разрабатываются индивидуальные программы коррекционно-развивающих занятий.

Особое внимание уделяется преемственности между детским садом и школой. Когда педагогические программы взаимосвязаны, а психологическая служба обеспечивает подготовку к новым условиям, процесс адаптации проходит мягко и без стрессов.

Комплексный подход к диагностике не только выявляет проблемы, но и предотвращает возможные трудности адаптации. Он позволяет рассматривать ребенка как целостную личность, развивающуюся в единстве познавательных, эмоциональных и социальных сфер.

Таким образом, психологическая диагностика готовности к школе является не разовой процедурой, а системой, направленной на понимание и поддержку ребенка в переходный период. Взаимодействие психолога, педагога и семьи обеспечивает успешное включение ребенка в школьное обучение, способствует развитию уверенности, мотивации и позитивного отношения к учебной деятельности.

Литературы:

1. Айтжанова Н.Р. Психологическая готовность ребенка к школе: теория и практика. – Алматы: Казахский университет, 2022.
2. Кудайбергенова Д.С. Диагностика развития ребенка на этапе дошкольного образования. // Педагогика и психология, №3, 2021.
3. Муканова Г.Ж. Компоненты психологической готовности и методы оценки. – Нур-Султан: Национальный педагогический университет, 2020.

4. Елемесова М.А. Психологическая служба в дошкольных организациях. // Мир образования, №2, 2023.
5. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – Москва: Академия, 2007.
6. Венгер Л.А. Психологическая готовность детей к школе. – Москва: Просвещение, 1988.
7. Жарыкбаев К., Калиев С. Основы психологии и педагогики. – Алматы: Санат, 2019.
8. Boivin M., Bierman K. School Readiness: A Multidimensional Approach. // Annual Review of Psychology, Vol. 73, 2022.
9. UNICEF. School Readiness and Transitions: A Research Perspective. – New York, 2021.
10. OECD. Early Learning and Child Well-being: A Study of Preschool Systems. – Paris, 2020.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ШЕШІМДЕР: ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ЖОБАЛЫҚ ЖҰМЫС

Дийметова Дильбар Абдуразаковна

Түркістан облысы, Түркістан қаласы,

Хамза атындағы №2 жалпы білім беретін мектебінің директоры

Резюме:

Бұл мақалада оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы басқарушылық шешімдер жүйесі қарастырылады. Пәнаралық байланысты ұйымдастыру және жобалық жұмысты енгізу арқылы білім беру ұйымында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру проблемаларына талдау жүргізіледі. Білім беру процесін басқарудағы стратегиялар мен ықпал ету механизмдері айқындалып, мектеп деңгейінде жүзеге асырылуы тиіс нақты жолдар ұсынылады. Сонымен қатар, пәнаралық байланысты қолданудың басқарушылық аспектілері, жоба жұмысты ұйымдастыру үлгілері, оқушының өздік білімін жүйелі түрде дамытуға бағытталған іс-әрекеттердің басымдығы талқыланады. Арнайы назар басқарушылық шешімдердің мазмұндылығына, мектеп әкімшілігі мен пән мұғалімдері арасындағы координацияға, педагогикалық қолдау мен ресурстарды тиімді бөлуге аударылады. Мақалада ұсынылған басқарушылық шешімдер мектептің білім беру сапасын арттыруда, оқушылардың пән аралық байланыс негізінде зерттеу және шығармашылық дағдыларын дамытуда тиімді болуы мүмкін.

Резюме

В статье рассматривается система управленческих решений по развитию функциональной грамотности учащихся через межпредметную связь и проектную деятельность. Анализируются проблемы формирования функциональной грамотности на уровне образовательного учреждения при организации межпредметных связей и внедрении проектной работы. Выявлены стратегии и механизмы воздействия в управлении образовательным процессом, предложены конкретные пути реализации на уровне школы. Особое внимание уделено управленческим аспектам реализации межпредметной связи, моделям организации проектной деятельности, приоритету действий, направленных на системное развитие самостоятельного обучения учащихся. В статье рассматриваются содержание управленческих решений, координация между администрацией школы и учителями-предметниками, педагогическая поддержка и эффективное распределение ресурсов. Представленные управленческие решения могут быть эффективны в повышении качества образования школы и развитии исследовательских и творческих навыков учащихся в условиях межпредметной интеграции.

Summary:

This article examines the system of managerial decisions for developing students' functional literacy through interdisciplinary connections and project-based learning. It analyses the challenges of forming functional literacy at the school level by implementing interdisciplinary links and project activities. Strategies and mechanisms of influence in managing the educational process are identified, and concrete pathways for school-level implementation are proposed. Particular emphasis is placed on the managerial aspects of establishing interdisciplinary connection, models for organising project learning, and the prioritisation of actions aimed at

fostering students' independent learning in a systematic way. The article explores the content of managerial decisions, the coordination between school administration and subject teachers, pedagogical support, and effective resource allocation. The managerial decisions presented may be effective in enhancing the quality of school education and developing students' research and creative skills through interdisciplinary integration.

Қазіргі таңда функционалдық сауаттылық ұғымы білім беру сапасының басты көрсеткішіне айналып отыр. Бұл ұғым тек оқу, жазу, есептеу дағдыларымен шектелмейді, ол тұлғаның өмірлік жағдаяттарда білімін қолдана алу, ақпаратты талдау және шешім қабылдау қабілеттерін қамтиды. Демек, функционалдық сауаттылық – ХХІ ғасыр адамының табысты болуын қамтамасыз ететін негізгі құзыреттер жиынтығы. Сондықтан білім беру ұйымдарында басқарушылық шешімдерді қабылдауда функционалдық сауаттылықты дамыту басым бағыттардың бірі ретінде қарастырылуы қажет.

Басқарушылық шешімдер білім беру сапасын арттыруда жетекші рөл атқарады. Мектеп әкімшілігі мен педагогикалық ұжым қабылдайтын шешімдер оқу-тәрбие процесінің тиімділігіне тікелей әсер етеді. Осы тұрғыда пәнаралық байланыс пен жобалық жұмыс функционалдық сауаттылықты дамытудың пәрменді құралы бола алады. Пәнаралық байланыс оқушының алған білімін әртүрлі пәндер аясында біріктіріп, өмірлік жағдайларда қолдануға үйретеді. Мысалы, биология мен география пәндерінде экологиялық жоба әзірлеу немесе физика мен информатика пәндерінде техникалық модель құрастыру арқылы оқушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттері артады.

Пәнаралық байланысты жүзеге асыруда басқарушылық шешімдердің мазмұны мен тиімділігі ерекше маңызға ие. Біріншіден, мектептің даму стратегиясында пәнаралық жобаларды қолдау мен әдістемелік үйлестіру нақты көрсетілуі тиіс. Екіншіден, пән мұғалімдерінің бірлескен жұмысына жағдай жасау – басшылықтың негізгі міндеті. Үшіншіден, оқу процесін жоспарлауда пәнаралық тақырыптық күндер, зертханалық сабақтар немесе интеграциялық жобалар жүйелі түрде енгізілуі қажет. Мұндай қадамдар оқушының білімін тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Жобалық жұмыс функционалдық сауаттылықты дамытудың тағы бір тиімді тәсілі болып саналады. Оқушы жоба жасау барысында ақпарат жинайды, талдайды, тұжырым жасайды және нәтижесін қорғайды. Бұл үдеріс оның сыни тұрғыдан ойлауын, зерттеушілік мәдениетін және коммуникативтік дағдыларын қалыптастырады. Мектеп әкімшілігі жобалық оқытуды дамыту үшін материалдық-техникалық базаны нығайтып, мұғалімдерді жобалау технологиялары бойынша курстарға қатыстыруы қажет.

Басқарушылық тұрғыда жоба жұмысына жетекшілік етудің нақты моделі құрылуы маңызды. Мысалы, директордың ғылыми-әдістемелік істер жөніндегі орынбасары жобалық оқытуды ұйымдастыруды үйлестірсе, пән мұғалімдері мен сынып жетекшілері жобалардың мазмұнын және кезеңдерін жоспарлап, нәтижелерін бағалау жүйесін әзірлей алады. Бұл жағдайда мектептің ішкі сапа менеджменті жүйесі тиімді жұмыс істейді.

Сонымен қатар, функционалдық сауаттылықты дамытуда ата-аналар мен жергілікті қауымдастықтың қатысуы да маңызды. Басқарушылық шешімдер қабылдағанда мектеп қоғаммен серіктестік орнатуға ұмтылуы тиіс. Мысалы, жергілікті кәсіпорындармен бірлескен экологиялық немесе әлеуметтік жобалар ұйымдастыру арқылы оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға болады. Мұндай тәжірибе оқушыларды болашақ еңбек нарығына бейімдеп, өмірлік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Білім сапасын арттырудағы тағы бір маңызды фактор – педагогтардың кәсіби құзыреттілігі. Басқарушылық шешімдер мұғалімдердің функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы әдіснамалық және инновациялық мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталуы тиіс. Бұл ретте әдістемелік бірлестіктердің жұмысы жанданып, тәжірибе алмасу алаңдары құрылуы қажет.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы басқарушылық шешімдердің тиімділігін бағалау да маңызды. Ол үшін мониторинг, сауалнама, портфолио және жобалық жұмыстардың нәтижелері талданады. Мектеп әкімшілігі осындай деректерге сүйене отырып, алдағы оқу жылына арналған стратегиялық жоспарды түзетіп, нақты мақсаттар қоя алады.

Жалпы алғанда, пәнаралық байланыс пен жобалық жұмысты басқарушылық деңгейде жүйелі түрде енгізу функционалдық сауаттылықты дамытудың негізгі шарты болып табылады. Бұл – оқушыны өмірлік жағдаяттарда білімін қолдануға, жаңа ақпаратты талдап, дұрыс шешім қабылдауға, қоғамда тиімді әрекет етуге үйретудің тиімді жолы.

Қорытындылай келе, мектеп басшылығы функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған шешімдерді қабылдағанда, оқу процесін интеграциялау, мұғалімдердің ынтымақтастығын арттыру, жобалық мәдениетті қалыптастыру және ресурстарды тиімді пайдалану сияқты факторларға ерекше мән беруі тиіс. Мұндай шешімдер білім беру сапасын арттырып қана қоймай, оқушының тұлғалық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. «Функционалдық сауаттылық – сапалы білім берудің кепілі». [ust.kz]
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – өмір талабы. [tarbie.kz]
3. Жаңартылған білім мазмұны аясында пәнаралық байланыс орнату. [bulletin-philology.ablaikhan.kz]
4. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыруда қолданылатын тиімді әдістер. [eduindex.kz]
5. «Жоба жұмысы» пәні бойынша ҚР нормативтік құжаттары. [adilet.zan.kz]

ГЕЙМИФИКАЦИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА: КАК ПРЕВРАТИТЬ ИЗУЧЕНИЕ ГРАММАТИКИ В УВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ КВЕСТ

Дюсеналиева Бахыткуль Кадырбековна

Учитель русского языка и литературы общеобразовательной школы имени М. Макатаева село Аксу, Сайрамский район, Туркестанская область

Резюме:

В статье рассматривается использование технологии геймификации на уроках русского языка как эффективного инструмента повышения мотивации и вовлеченности учащихся в изучение грамматического материала. Автор анализирует теоретические основы геймификации, ее психологические и педагогические механизмы, а также практические примеры применения игровых элементов в учебном процессе. Особое внимание уделяется созданию квестов, викторин, цифровых игр и проектных заданий, направленных на активизацию познавательной деятельности и формирование устойчивого интереса к грамматике. В статье обосновывается, что геймификация способствует развитию языковой компетенции, критического мышления и коммуникативных навыков учащихся, а также трансформирует традиционный урок в интерактивное и креативное образовательное пространство.

Резюме (қазақ тілінде):

Мақалада орыс тілі сабақтарында геймификация технологиясын қолданудың тиімділігі қарастырылады. Авторлар ойын элементтері мен квесттік тәсілдер арқылы грамматикалық білімді меңгертудің инновациялық жолдарын сипаттайды. Геймификация оқушылардың оқу мотивациясын арттыруға, белсенді қатысуын қамтамасыз етуге және пәнге деген қызығушылығын дамытуға бағытталған. Сонымен қатар, мақалада мұғалімнің рөлі, сабақ құрылымы және ойын арқылы тілдік құзыреттілікті қалыптастыру жолдары талданады.

Summary:

The article explores the use of gamification in Russian language lessons as an effective tool for enhancing students' motivation and engagement in learning grammar. It analyzes the theoretical foundations of

gamification, its psychological and pedagogical mechanisms, and provides practical examples of integrating game elements such as quests, challenges, and digital activities into language learning. The study highlights how gamification fosters linguistic competence, critical thinking, and communication skills while transforming traditional grammar lessons into creative and interactive learning experiences.

Современное образование стремительно меняется, и педагогические технологии, направленные на повышение интереса и активности учащихся, становятся особенно актуальными. Одним из инновационных направлений является геймификация — внедрение игровых элементов, механик и принципов в неигровые контексты обучения. В преподавании русского языка, особенно в изучении грамматики, геймификация позволяет превратить сложный материал в увлекательный процесс познания, где каждый ученик чувствует себя участником интеллектуального приключения.

Изучение грамматики традиционно считается сложным и порой скучным разделом школьного курса. Однако использование геймификационных подходов делает этот процесс более эмоционально насыщенным и продуктивным. Основная цель геймификации заключается не просто в том, чтобы развлечь учащихся, а в том, чтобы вовлечь их в активную познавательную деятельность, где результат обучения достигается через игру.

Геймификация основывается на таких элементах, как баллы, уровни, награды, рейтинги, миссии и сюжет. Все эти компоненты формируют у учащихся внутреннюю мотивацию, стремление к достижению цели и самосовершенствованию. Применение игровых механик в преподавании русского языка способствует развитию внимания, памяти, мышления и языковой интуиции.

Одним из наиболее эффективных направлений является **создание грамматических квестов**. Квесты — это последовательность заданий, объединенных общей темой или сюжетом. Например, при изучении темы «Причастие» учащиеся могут отправиться в «путешествие по миру русского языка», где им нужно пройти ряд испытаний: определить формы, найти ошибки, восстановить предложения, разгадать ребусы. Каждый успешно выполненный этап приносит баллы, а финальное задание становится своеобразной «битвой знатоков грамматики».

Игровые приложения и цифровые платформы также активно используются для геймификации уроков. Онлайн-сервисы, такие как Kahoot, Quizizz, LearningApps, позволяют проводить интерактивные викторины, соревнования и тесты. Учитель может создавать собственные задания, адаптированные под уровень класса. Такие формы работы повышают вовлеченность, создают атмосферу дружеского соперничества и дают мгновенную обратную связь.

Геймификация может реализовываться и через **ролевые игры**. Например, при изучении синтаксиса можно предложить учащимся стать «редакторами газеты», исправляющими ошибки в текстах, или «детективами языка», которые расследуют грамматические нарушения. В таких ситуациях учащиеся не просто повторяют правила, а применяют их в практических и творческих контекстах.

Особое место занимает **система достижений** — значки, сертификаты, виртуальные трофеи, которые учащиеся получают за успехи. Эти символические поощрения формируют у школьников чувство признания и уверенности в своих силах. При этом важно, чтобы награды имели не только внешний характер, но и педагогическую ценность: например, за активность на уроке, самостоятельное исследование или помощь одноклассникам.

Педагогическая эффективность геймификации объясняется ее психологическим воздействием. Игра активизирует внутренние мотивы учащегося, связанные с любопытством, желанием преодолеть трудности и добиться успеха. При этом создается безопасное пространство, где ошибки воспринимаются не как неудачи, а как естественная часть процесса обучения.

Чтобы грамотно внедрить геймификацию, учителю необходимо соблюдать несколько принципов:

1. Игровая деятельность должна иметь четкую образовательную цель.
2. Задания должны быть посильными, но стимулировать к размышлению и поиску решений.
3. Необходимо поддерживать баланс между соревнованием и сотрудничеством.
4. Игра не должна отвлекать от учебной сути, а дополнять и усиливать ее.

Внедрение геймификации требует тщательного проектирования урока. Учителю важно определить сюжет, систему заданий, критерии оценки и способы обратной связи. Например, при изучении темы «Пунктуация» можно разработать игру «Операция Знак», где учащиеся выполняют миссии по «спасению» текстов от ошибок, а каждая миссия соответствует определенному правилу пунктуации.

Эффективность геймификации подтверждается исследованиями и педагогическим опытом: учащиеся становятся активнее, проявляют больше интереса к предмету, чаще работают самостоятельно. Кроме того, повышается уровень усвоения материала — за счет эмоционального вовлечения и повторения в игровой форме.

Важно, что геймификация способствует не только развитию языковых навыков, но и формированию **soft skills** — коммуникации, командной работы, креативности, саморегуляции. Эти компетенции особенно актуальны в контексте современного образования и профессиональной подготовки учащихся.

Геймификация также способствует развитию критического и логического мышления. В процессе игры учащиеся анализируют языковые конструкции, сопоставляют, делают выводы, что усиливает их метапознавательные способности. Таким образом, грамматика перестает быть «сухой теорией» и превращается в живую систему, которую ученик осваивает через деятельность.

Учителю важно учитывать возрастные особенности учащихся. Для младших школьников подойдут короткие и яркие игры с визуальной поддержкой, для подростков — квесты с элементами соревнования и командной работы, для старшеклассников — ролевые дебаты и исследовательские проекты.

Геймификация может быть интегрирована не только в отдельные уроки, но и в целостную образовательную систему. Например, создание **«геймифицированного курса грамматики»**, где учащиеся проходят уровни, открывают новые задания, получают титулы «Мастер синтаксиса», «Профессор пунктуации» и т.д. Такая система превращает процесс обучения в длительное путешествие, где каждый шаг мотивирует к следующему.

Таким образом, геймификация на уроках русского языка является мощным инструментом модернизации образовательного процесса. Она объединяет традиционные и инновационные формы обучения, делает грамматику доступной, понятной и эмоционально привлекательной. Через игру формируются не только знания, но и компетенции XXI века — умение сотрудничать, критически мыслить и учиться с удовольствием.

Литературы:

1. Блинова Е.В. Геймификация в образовательном процессе: теория и практика. — Москва: Просвещение, 2021.
2. Копылова Т.Н. Игровые технологии на уроках русского языка. — Санкт-Петербург: Лань, 2020.
3. Кузнецова А.А. Мотивация через игру: геймификация в школьном обучении. // Вестник педагогических инноваций, №4, 2022.
4. Плешаков В.А. Цифровая педагогика и геймификация. — Москва: Академия, 2023.
5. Смирнова Н.Г. Развитие познавательной активности учащихся средствами игры. — Нижний Новгород, 2019.

6. Gee J.P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. – New York: Palgrave Macmillan, 2007.
7. Deterding S., Dixon D. From Game Design to Gameful Design: Defining Gamification. // MindTrek Conference, 2011.
8. Kapp K.M. The Gamification of Learning and Instruction. – San Francisco: Pfeiffer, 2012.
9. Werbach K., Hunter D. For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. – Philadelphia: Wharton Digital Press, 2015.

БАСТАУЫШ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Тоғусбаева Акмарал Маликовна

Шымкент қаласы, №55 жалпы орта білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются теоретические основы и практические подходы к формированию мотивации у детей младшего школьного возраста. Проанализированы современные педагогические концепции, факторы, влияющие на учебную мотивацию, и представлены методические рекомендации по созданию позитивной мотивационной среды в начальной школе. Описаны конкретные приемы и технологии стимулирования учебной деятельности, в том числе игровые методы, разноуровневые задания, система поощрений и партнерская работа с родителями. На основе эмпирического материала предложены практические сценарии занятий и диагностические инструменты для оценки уровня мотивации учащихся.

Summary

The article addresses theoretical foundations and practical approaches to fostering motivation in primary school children. It analyzes contemporary pedagogical concepts, factors that influence learning motivation, and offers methodological recommendations for creating a positive motivational environment in elementary education. Specific techniques and technologies for stimulating learning activity are described, including game-based methods, differentiated tasks, reward systems and partnership with parents. Based on empirical observations, the article provides practical lesson scenarios and diagnostic tools to assess students' motivation levels.

Кіріспе.

Бастауыш мектеп кезеңі — баланың оқу-құзыреттілігінің, тұлғалық мотивациясының және әлеуметтік дағдыларының қалыптасуындағы шешуші уақыт. Бұл кезеңде мұғалімнің мақсатты әрекеті мен оқу үдерісінің ұйымдастырылуы оқуға деген қызығушылық пен ішкі мотивацияны дамытуға үлкен ықпал етеді. Мақалада мотивация ұғымы, оның түрлері мен бастапқы сынып оқушыларының ерекшеліктері қарастырылады; сондай-ақ мектеп және отбасы контекстінде мотивацияны қалыптастыру жолдары ұсынылады.

Теоретикалық негіздер.

Мотивация — адамның белгілі бір әрекетті орындауға себеп болатын ішкі және сыртқы факторлардың жиынтығы. Бастауыш сынып жасындағы балаларда мотивация когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік компоненттерден тұрады. Оқу мотивациясының ішкі түрлері оқуға қызығушылық, танымдық қажет, жетістікке ұмтылыс болып табылады. Сыртқы мотивацияға бағалау, ата-ана мен мұғалімнің мадақтауы және материалдық сыйлықтар жатады. Педагогикалық әдебиет бойынша тиімді мотивацияны қалыптастыру үшін келесі принциптер маңызды: жеке тұлғалық көзқарас, бағытталу және қолдау, қауіпсіз және ынталандыратын оқу ортасы құру.

Бастауыш сынып оқушыларының мотивациялық ерекшеліктері.

Бастауыш жас — баланың зейіні шектеулі, ойлау нақты-сенсорлы деңгейде. Оқушылардың мотивациясын арттыруда ойын элементтерін қолдану, визуалдық материалдар

және қысқа тапсырмалар тиімді. Бұл жастағы балалар үшін әлеуметтік мақұлдау маңызды; мұғалімнің жылы байланысы мен сыныптағы жағымды атмосфера білім алуға деген ынтасын күшейтеді. Сонымен қатар, табыстың ерте тәжірибесі баланың өзін-өзі бағалау мен оқу белсенділігін қалыптастырады.

Мотивацияны қалыптастырудың мазмұндық және әдістемелік тәсілдері.

1. Ойын мен зерттеу бағытындағы тапсырмаларды енгізу.

Ойын — бастауыш жастағы балалар үшін ең табиғи оқу әрекеті. Ойын түріндегі жаттығулар, оқу-танымдық квесттер және рөлдік тапсырмалар балалардың қызығушылығын арттырады және білімді меңгеру процесін жеңілдетеді.

2. Дифференцияланған тапсырмалар мен жетілдіру мүмкіндіктері.

Әр оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар дайындау оқушының сәттілігіне мүмкіндік береді. Қиындық деңгейін кезең-кезеңімен арттыру арқылы балаларда жетістік сезімін қалыптастыруға болады.

3. Позитивті кері байланыс және марапаттау жүйесі.

Кері байланыс нақты, жылы және мақсатқа бағытталған болуы керек. Марапат жүйесі саналы әрі әділ болуы керек. Марапат түрлері әр түрлі болуы мүмкін: грамоталар, стикерлер, сыныптық «жұлдыздар» және әлеуметтік марапаттар (жақсы топтық бағалау).

4. Оқушыларды өзінің оқу әрекетіне қатыстыру.

Оқушыларға оқу процесіне қатысты таңдау мүмкіндігін беру олардың жауапкершілігін арттырады. Таңдау элементтері: тапсырманың түрін таңдау, жұмыс әріптесін таңдау, жобалық жұмыстың тақырыбын таңдау.

5. Отбасылық серіктестік пен ата-аналарды тарту.

Отбасы баланың мотивациясына үлкен ықпал етеді. Ата-аналарға оқу процесіне қатысу жолдарын ұсыну, үй тапсырмасының маңызын түсіндіру және ата-ана мен мектеп арасындағы үзіксіз байланыс оқушы мотивациясын тұрақтандырады.

Практикалық ұсыныстар мен үлгі сабақ сценарийлері.

1. Сабақтың бастапқы кезеңі — ынталандыру.

Сабақты бастамас бұрын қысқа ойын немесе жұмбақ арқылы балалардың зейінін аудару қажет. Мысалы, «Оқу қазынасы» ойыны арқылы бүгінгі тақырыпқа қызығушылық туғызады.

2. Негізгі кезең — қабілет пен деңгейге сәйкестендірілген тапсырмалар.

Оқушыларды 3 деңгейге бөлу: бастапқы, орташа, жетілдірілген. Әр деңгейге арналған тапсырмалар әр оқушыға өз мүмкіншілігіне сай жетістікке жетуге мүмкіндік береді.

3. Қорытынды кезең — рефлексия және марапат.

Сабақ соңында оқушыларға өз қол жеткізген нәтижелері туралы қысқа кері байланыс беру ұсынылады. Бұл кезеңде «жұлдызша», смайлик немесе топтық мақтау сияқты оң әлеуметтік сыйлықтар беріледі.

Диагностика және мотивацияны бағалау құралдары.

Оқушылардың мотивациялық деңгейін өлшеу үшін келесі құралдар қолданылуы мүмкін: бақылау парақтары, қысқа сауалнамалар, портфолио, ата-аналар мен мұғалімдердің бақылау жазбалары. Сауалнамаларда қызығушылық деңгейі, тапсырманы орындауға дайындық, үй тапсырмаларына қатысу және сыныптағы белсенділік қарастырылуы керек.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігі мен сынып басшылығының рөлі.

Мұғалімнің эмоционалдық мәдениеті, коммуникативтік дағдылары және тәсілдері мотивацияны қалыптастыруда шешуші мәнге ие. Педагогтің оқуды қызықты өткізудің түрлі әдістерін меңгеруі, тиімді кері байланыс беру дағдылары мен сыныптағы оңдинамилы атмосфера құру қабілеті оқушылардың ұзақ мерзімді мотивациясына әсер етеді.

Тәжірибелік мысалдар мен сценарийлер.

Масштабты мысал ретінде 1–4 сыныптар үшін бірнеше сабақ сценарийлері беріледі, олардың әрқайсысы ойын элементтеріне, топтық жұмысқа және шығармашылық тапсырмаларға

негізделген. Әр сценарийде мақсаттар, міндеттер, пайдаланылатын әдістер мен бағалау критерийлері нақты көрсетілген.

Қорытынды.

Бастауыш жастағы балалардың мотивациясын қалыптастыру кешенді, мақсатты және ұзақ мерзімді педагогикалық жұмыс талап етеді. Ойындық әдістерді, дифференцияланған тапсырмаларды, позитивті кері байланысты және отбасының белсенді қатысуын жүйелі түрде қолдану арқылы мұғалімдер оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттыра алады. Мотивация — тұрақты даму процесі, сондықтан оның деңгейін үнемі бақылау және әдістемені бейімдеу маңызды.

Әдебиеттер:

1. Ахметов А. Педагогика жастары. Алматы, 2019.
2. Бекенова Ж. Бастауыш мектеп педагогикасы. Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York, 1985.
4. Hidi S., Renninger K. A. The Four-Phase Model of Interest Development. Educational Psychologist, 2006.
5. Мадиярова Л. Оқу мотивациясының психологиясы. Шымкент, 2018.
6. OECD. Teaching and Learning International Survey (TALIS) 2018. Paris, 2019.
7. Zimmerman B. J. Self-Regulated Learning and Academic Achievement: An Overview. Educational Psychologist, 2002.

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ БАЛАНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІНІҢ ДАМУ КЕЗЕҢДЕРІ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМНІҢ ҚОЛДАУЫ

Досанова Гульжан Сексенбаевна

Шымкент қаласы, №55 жалпы орта білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются этапы развития мышления младших школьников и педагогическая поддержка, необходимая для формирования интеллектуальных навыков. Автор анализирует возрастные особенности учащихся, роль обучающей среды, методы активизации познавательной деятельности и влияние взаимодействия учителя и ученика на динамику мыслительных операций. Показаны эффективные подходы к формированию смыслового анализа, логического мышления и творческих способностей. Материал предназначен для педагогов начального звена, исследователей и специалистов в области образования.

Summary

The article examines the stages of thinking development in primary school children and the teacher's pedagogical support required for enhancing cognitive skills. The author analyzes age-related characteristics, the role of the learning environment, methods for activating cognitive activity, and the influence of teacher-student interaction on the development of mental operations. Effective approaches to forming semantic analysis, logical thinking, and creative abilities are presented. The material is intended for primary school teachers, researchers, and education specialists.

Кіріспе.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың ойлау қабілетінің дамуы педагогикалық үдерістің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Бұл кезеңде бала ақпаратты қабылдау, салыстыру, талдау, қорыту және логикалық қорытынды жасау сияқты түрлі когнитивтік әрекеттерді игере бастайды. Ойлау қабілеті дамыған оқушы оқу материалын терең түсінеді, мәселені өздігінен шешуге ұмтылады және өмірлік жағдаяттарда білімін қолдана алады. Сондықтан мұғалімнің міндеті баланың жас ерекшелігіне сай ойлау әрекетін дұрыс қалыптастыру, оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру және қолдау көрсету.

Баланың ойлау қабілетінің психологиялық негіздері.

Ойлау қабілетінің дамуы баланың биологиялық ерекшеліктеріне, әлеуметтік тәжірибесіне, қарым қатынасына және оқу ортасына тәуелді. Л.С. Выготскийдің мәдени тарихи теориясы ойлаудың әлеуметтік табиғатын түсіндіреді. Бала үлкендердің көмегі арқылы жаңа ойлау әрекеттерін игереді. Жақын арадағы даму аймағы ұғымы да осы теорияның негізінде қалыптасқан. Бұл аймақ бала өздігінен жасай алмайтын, бірақ ересек немесе білікті құрдасының көмегімен орындай алатын әрекеттер жиынтығын білдіреді. Мұғалім қолдауы осы аймақты кеңейтеді.

Ж.Пиаже теориясы бойынша бастауыш мектеп жасында бала көрнекі әрекеттік ойлаудан көрнекі бейнелік және абстрактылы логикалық ойлауға біртіндеп өтеді. Бұл кезеңде бала нақты заттарды пайдалана отырып әрекет етеді, соның негізінде логикалық байланыстарды түсіне бастайды.

Ойлау қабілетінің даму кезеңдері.

Баланың ойлау қабілетінің дамуында бірнеше негізгі кезең анықталады.

Көрнекі әрекеттік кезең.

Бұл кезең бірінші сынып оқушыларына тән. Бала кез келген жаңа ақпаратты қолымен ұстап көру, көрнекілік арқылы қабылдау арқылы игереді. Тапсырмалар нақты заттармен, суреттермен, фигуралармен жұмыс істеуді қажет етеді. Мұғалім осындай материалдарды кеңінен пайдалануы тиіс.

Көрнекі бейнелік кезең.

Екінші үшінші сынып оқушылары ойды затсыз да, суретсіз де елестетуге үйрене бастайды. Бейнелік ойлау қалыптасып, логикалық операцияларды күрделендіруге мүмкіндік туады. Мәселен мәтінді мазмұнын елестету, оқиғаларды салыстыру, тапсырмаларды бірнеше кезеңге бөлу сияқты әрекеттер орын алады.

Абстрактылы логикалық кезең.

Төртінші сыныпқа қарай бала жалпылау, модель жасау, себеп салдарлық байланыстарды анықтау, дәлелдеу сияқты күрделі операцияларды орындай алады. Бұл кезеңде логикалық ойлау тұрақталып, оқу тапсырмаларын орындау жылдамдығы мен сапасы артады.

Оқу үдерісінде ойлау әрекетін дамыту жолдары.

Ойлауды дамыту арнайы ұйымдастырылған оқу әрекетін қажет етеді. Төмендегі әдістер бастауыш сынып оқушыларына тиімді әсер етеді.

Проблемалық жағдаят құру.

Оқушы алдына шешуді қажет ететін міндет қойған кезде ол белсенді түрде ойлануға мәжбүр болады. Мәселен «Қалай анықтаймыз», «Неліктен бұлай болды» деген сұрақтар балада қызығушылық оятады.

Салыстыру және жіктеу тапсырмалары.

Заттар мен құбылыстарды салыстыру ойлау әрекетін белсендіреді. Жіктеу балаға объектілерді белгілеріне қарай топтастыруды үйретеді және логикалық байланыстарды анықтауға жағдай жасайды.

Модельдеу тәсілдері.

Кесте, сызба, схема, диаграмма секілді модельдер ойлауды жүйелеуге көмектеседі. Балалар ақпаратты құрылымдап, өз ойын дұрыс ұйымдастыруға дағдыланады.

Шығармашылық тапсырмалар.

Ертегі құрастыру, есептің басқа шешу жолын табу, оқиғаларды өзгерту, мәтінге қосымша шешім ұсыну сияқты жұмыстар қиял мен шығармашылық ойлауды дамытады.

Мұғалімнің қолдау көрсету механизмі.

Мұғалімнің қолдауы ойлауды дамытудың негізгі тетігі болып саналады. Қолдау бірнеше бағытты қамтиды.

Оқу материалының қолжетімділігі.

Мұғалім түсіндіру барысында тілдің анық болуын, тапсырманың деңгейге сай берілуін қадағалайды. Қарапайымнан күрделіге қарай қозғалу принципі сақталады.

Жетекші сұрақтар қою.

Сұрақтар баланың ойлау әрекетін мақсатты бағыттайды. Жетекші сұрақтар арқылы бала өз бетінше қорытынды жасайды.

Кері байланыс беру.

Дұрыс жауапты мадақтау, қателіктерді түзету, ұсыныс беру оқушыны ынталандырады және ойлау әрекетін жетілдіреді.

Қолдау көлемін азайту.

Бастапқыда мұғалім көбірек бағыт береді. Баланың дамуымен бірге қолдау азайып, оқушы дербес ойлауға үйренеді.

Қорытынды.

Бастауыш білім беру кезеңінде баланың ойлау қабілетінің дамуы жүйелі түрде ұйымдастырылуы қажет. Баланың жас ерекшелігіне сай ойлау кезеңдерін ескеру, қолайлы оқу ортасын қалыптастыру және тиімді педагогикалық қолдау көрсету оның интеллектуалдық әлеуетін арттырады. Мұғалімнің дұрыс қолдауы арқылы оқушының логикалық, шығармашылық және сыни ойлауы тұрақты дамиды.

Әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. *Ойлау және сөйлеу*. Мәскеу: Педагогика баспасы, 1982.
2. Пиаже Ж. *Интеллект психологиясы*. Мәскеу: Просвещение баспасы, 1969.
3. Жұмабаева С. Ә. *Бастауыш сынып оқушыларының психологиясы*. Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2015.
4. Сергеева М. Н. *Педагогикалық технологиялар теориясы*. Мәскеу: Академия баспасы, 2010.
5. Қоянбаев Ж. Б., Қоянбаев Р. М. *Педагогика*. Алматы: Рауан баспасы, 1993.
6. Мұқанова К. Б. *Жас ерекшелік психологиясы*. Алматы: Өрлеу баспасы, 2018.
7. Немов Р. С. *Психология. 1 том. Жалпы психология негіздері*. Мәскеу: Владос баспасы, 2003.
8. Кравцов Г. Г., Кравцова Е. Е. *Бастауыш мектептегі дамыта оқыту*. Мәскеу: МГУ баспасы, 2012.
9. Құлымбетова А. *Бастауыш мектепте оқыту әдістемесі*. Алматы: Арда баспасы, 2014.
10. Блонский П. П. *Бастауыш мектеп жасындағы баланың психологиясы*. Мәскеу: Педагогика баспасы, 1979.

МЕТОДЫ АКТИВИЗАЦИИ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В КЛАССАХ С КАЗАХСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Есенбай Айдана Узакбайқызы

Туркестанская область, Шардаринский район
КГУ «Школа-гимназия имени Т. Айбергенова»
учитель русского языка и литературы

Резюме

В статье рассматриваются современные методы активизации речевой деятельности учащихся в классах с казахским языком обучения. Автор анализирует педагогические технологии, направленные на развитие коммуникативных умений, повышение мотивации, формирование языковой практики и преодоление речевого барьера. Особое внимание уделяется интерактивным, коммуникативным и игровым методам, а также использованию цифровых ресурсов для развития устной речи. Представлены методические рекомендации по организации диалогической и монологической речи, групповым и парным формам работы, созданию речевых ситуаций и развитию всех видов речевой активности.

Summary

The article discusses modern methods for activating students' speech activity in Russian language lessons in classes with Kazakh as the language of instruction. The author analyzes teaching technologies aimed at developing communicative skills, increasing motivation, creating language practice and overcoming language barriers. Special attention is given to interactive, communicative and game-based methods as well as the use of digital tools for developing oral speech. The article provides methodological recommendations for organizing dialogic and monologic speech, group and pair work, creating communicative situations and developing all types of speech activity.

Введение.

Современное образование в условиях билингвальной среды сталкивается с необходимостью формирования полноценной речевой компетенции учащихся с казахским языком обучения. Русский язык является средством межкультурного общения, рабочим языком многих сфер и важной частью образовательного процесса. Однако учащиеся нередко испытывают трудности в устной речи: ограниченный словарный запас, страх ошибки, недостаточный опыт общения на русском языке.

В этой связи возникает необходимость применения эффективных методов, которые активизируют речевую деятельность, позволяют учащимся свободно выражать свои мысли, участвовать в диалоге, обсуждать проблемы и формировать навыки грамотного устного общения. Цель данной статьи — рассмотреть инструменты и технологии, которые повышают речевую активность и улучшают качество обучения русскому языку.

Теоретические основы речевой деятельности.

Речевая деятельность представляет собой сложный психолингвистический процесс, включающий восприятие, осмысление и воспроизведение речевых единиц. В исследованиях А.А. Леонтьева, Л.В. Щербы, И.А. Зимней, Т.Р. Ладыженской подчеркивается важность следующих факторов:

1. Мотив речевого высказывания.
2. Речевая среда и языковая практика.
3. Уровень владения языковыми навыками.
4. Психологические особенности учащихся.
5. Коммуникативные задачи обучения.
6. Влияние родного языка.

Для успешного развития речи важны принципы: коммуникативность, функциональность, ситуативность, доступность, постепенность и активное участие учащихся.

Коммуникативные методы активизации речи.

Коммуникативный подход является ведущим направлением обучения русскому языку как неродному. Он предполагает погружение учащихся в реальные речевые ситуации.

Наиболее эффективные методы:

1. Диалоги и ролевые ситуации.
2. Интервьюирование.
3. Открытые вопросы и обсуждения.
4. Мини-дискуссии.
5. Устные сообщения.
6. Коммуникативные задания «выразите мнение», «предложите решение».

Коммуникативный подход делает речь смысловой, мотивированной и осознанной.

Интерактивные методы.

Интерактивные методы обеспечивают живое взаимодействие учащихся, создают атмосферу сотрудничества, развивают уверенность в речи.

Популярные интерактивные методы:

1. Работа в парах.
2. Малые группы.

3. «Карусель».
4. «Аквариум».
5. Мозговой штурм.
6. Интерактивные дискуссии.

Они способствуют формированию активной речевой позиции и увеличивают объем устной практики.

Игровые технологии.

Игра снижает страх ошибки, делает речь естественной, повышает интерес к предмету.

Основные виды речевых игр:

1. Лексические игры.
2. Грамматические игры.
3. Фонетические разминки.
4. Ситуативные игры.
5. Драматизация и инсценировка.
6. Игры «опишите предмет», «догадайтесь по описанию».

Игровые подходы особенно эффективны в 5–8 классах.

Использование цифровых ресурсов.

Цифровые технологии активизируют речь, расширяют речевой опыт, делают уроки современными.

Полезные ресурсы:

1. LearningApps.
2. Quizlet.
3. Kahoot.
4. Padlet.
5. YouTube.
6. Онлайн-тренажеры по аудированию.

Основные возможности цифровых инструментов:

1. Развитие аудирования.
2. Пополнение словарного запаса.
3. Создание речевых проектов.
4. Быстрая обратная связь.
5. Формирование устойчивой речевой практики.

Развитие диалогической речи.

Диалог — основная форма устного общения. Для его развития используются следующие методы:

1. Ситуативные диалоги.
2. Диалог-расспрос.
3. Диалог-обсуждение.
4. Парные задания.
5. Работа с диалогическими клише.
6. Ролевые беседы.

Диалогическая речь формирует коммуникативную гибкость и уверенность.

Развитие монологической речи.

Монологическая речь требует логичности, связности и структурированности.

Эффективные приемы:

1. Описание по картине.
2. Пересказ текста.
3. Выражение личного мнения.
4. Рассуждение.

5. Мини-проекты.

6. Устные презентации.

Монолог развивает самостоятельность мысли и речевую инициативу.

Психолого-педагогические условия.

Для активизации речи учителю важно создать:

1. Доброжелательную атмосферу.
2. Отсутствие страха ошибки.
3. Поддержку каждого ученика.
4. Условия для самостоятельного высказывания.
5. Индивидуальный подход.
6. Мотивационную среду.

Такие условия обеспечивают уверенность и желание говорить.

Заключение.

Активизация речевой деятельности учащихся с казахским языком обучения — сложная, но решаемая задача. Использование коммуникативных, интерактивных, игровых и цифровых методов создаёт условия для успешного развития речи. Комплексный подход, поддержка учителя и системная речевая практика позволяют формировать уверенную, грамотную, содержательную речь учащихся и повышать качество обучения русскому языку.

Литературы:

1. Зимняя И.А. Лингвopsихология речевой деятельности. Москва, 2001.
2. Леонтьев А.А. Основы теории речевой деятельности. Москва, 1997.
3. Ладыженская Т.Р. Методика развития речи. Санкт-Петербург, 2003.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения. Москва, 1991.
5. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Москва, 1980.
6. Полат Е.С. Интерактивное обучение. Москва, 2005.
7. Richards J. Approaches to Language Teaching. London, 2014.
8. Harmer J. The Practice of Teaching. Oxford, 2007.
9. Verbitskaya M. Teaching Russian as a Second Language. Moscow, 2019.
10. Dornyei Z. Motivation in Communication. Oxford, 2001.

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ БАСТАУЫШТАҒЫ РӨЛІ

Абенова Салтанат Абдикадировна

Шымкент қаласы, №55 жалпы орта білім беретін мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается роль критериального оценивания в начальной школе, раскрываются его основные принципы, функции и влияние на учебную мотивацию учащихся. Анализируются ключевые элементы системы оценивания, критерии и дескрипторы, а также методы предоставления формативной обратной связи. Особое внимание уделено вопросам повышения качества обучения, развитию самостоятельности и ответственности младших школьников посредством использования критериального оценивания на уроках.

Summary

The article examines the role of criterion-based assessment in primary education, highlighting its principles, functions, and influence on students' learning motivation. It analyzes the key elements of assessment, criteria, descriptors, and effective strategies for providing formative feedback. Special attention is given to

improving learning quality, fostering independence, and enhancing responsibility among younger learners through the use of criterion-based assessment in the classroom.

Кіріспе.

Критериалды бағалау жүйесі қазіргі білім беру үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл жүйе оқушының оқу жетістігін алдын ала белгіленген, нақты және түсінікті критерийлер арқылы бағалауға негізделеді. Бастауыш сынып оқушылары үшін мұндай бағалау әдісі оқу мотивациясын арттырып, өз оқуына жауапкершілікпен қарауға көмектеседі. Мақалада критериалды бағалаудың теориялық негіздері, оның бастауыштағы рөлі, тиімді қолдану жолдары жан-жақты қарастырылады.

Критериалды бағалаудың теориялық негіздері.

Критериалды бағалау жүйесі оқытудың нәтижелілігін арттыруға бағытталған. Оның басты мақсаты — оқушылардың оқу жетістігін әділ, объективті және жүйелі бағалау.

Критериалды бағалаудың негізгі қағидаттары:

1. Айқындық.
2. Ашықтық.
3. Жүйелілік.
4. Объективтілік.
5. Үздіксіздік.

Бұл қағидаттар оқушының оқу әрекетін бағалауда әділдік пен ашықтықты қамтамасыз етеді.

Критерийлер мен дескрипторлардың құрылымы.

Критерий — оқушы орындай алуы тиіс нақты әрекеттерді көрсететін өлшем. Дескриптор — осы критерий бойынша орындаудың деңгейін түсіндіретін көрсеткіш.

Мысалы:

- Критерий: мәтінді түсініп оқу.
- Дескриптор: негізгі ойды анықтайды; сұрақтарға жауап береді; автор көзқарасын түсінеді.

Дұрыс құрылған критерийлер Блум таксономиясы деңгейлерімен сәйкестендіріледі.

Формативті бағалау тәсілдері.

Қалыптастырушы бағалау — сабақ барысында оқушының оқу жетістігін үздіксіз бақылау және дамыту құралы.

Бастауыш сыныпта жиі қолданылатын формативті бағалау түрлері:

- «Бағдаршам»;
- «Басбармақ» әдісі;
- «Екі жұлдыз, бір тілек»;
- Өзара бағалау;
- Өзін-өзі бағалау;
- Кері байланыс парақтары.

Формативті бағалау оқушыға өз жетістіктерін көріп, келесі қадамын жоспарлауға мүмкіндік береді.

Суммативті бағалау және оның ерекшеліктері.

Суммативті бағалау оқу кезеңінің соңында жүргізіледі. Ол бөлім немесе тоқсан бойынша оқушының оқу нәтижесін жинақтап көрсетеді.

Суммативті бағалаудың ерекшеліктері:

- оқу мақсаттарына сәйкестендіріледі;
- нұсқаулар мен тапсырмалар алдын ала дайындалады;
- нәтижелері талдау үшін қолданылады;
- оқушының білім деңгейін анық көрсетеді.

Критериалды бағалаудың бастауыштағы рөлі.

Бастауыш сынып оқушылары үшін критериалды бағалау:

1. Оқу әрекетінің түсінікті болуын қамтамасыз етеді.
2. Оқушылардың өз жетістіктерін бақылауына мүмкіндік береді.
3. Оқу мотивациясын арттырады.
4. Оқытудағы әділдікке сенімді күшейтеді.
5. Оқу үдерісін жеңілдетеді.

Критериалды бағалаудың басты рөлі — оқушының жеке білім траекториясын қалыптастыру.

Критериалды бағалау жүйесін тиімді қолдану әдістері.

Тиімді қолдану үшін мұғалім:

- критерийлерді нақты құрастырады;
- дескрипторларды жас ерекшелігіне бейімдейді;
- кері байланысты уақытылы береді;
- оқушыларды өз жетістігін бағалауға үйретеді.

Бастауышта қолданылатын тиімді әдістер:

- ойын арқылы бағалау;
- визуалды бағалау құралдары;
- смайлик шкалалары;
- жұптық және топтық бағалау.

Бағалау нәтижелерін талдау және оқыту сапасын арттыру.

Мұғалім бағалау нәтижелерін талдап, келесі сабақ жоспарын жетілдіреді. Талдау нәтижесінде оқушының әлсіз тұстары анықталып, оларды дамытуға бағытталған жеке тапсырмалар беріледі.

Бағалау нәтижелерін талдау оқу сапасын арттыруға ықпал етеді.

Критериалды бағалау жүйесінің оқушы дамуына әсері.

Критериалды бағалау:

- оқушының ойлау қабілетін дамытады;
- жауапкершілік сезімін арттырады;
- оқу әрекетіне ынталандырады;
- рефлексия жасауға үйретеді;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады.

Практикалық мысалдар мен бағалау үлгілері.

Бұл бөлімде қазақ тілі, математика, дүниетану сабақтарынан қысқаша бағалау тапсырмалары беріледі. Әр тапсырма критерийлер мен дескрипторларды қамтиды.

Мысалы:

- Мәтін мазмұны бойынша үш сұраққа жауап береді.
- Сөйлем құрайды.
- Қосу және азайту амалдарын орындайды.

Қорытынды.

Критериалды бағалау жүйесі бастауыш білім беру сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Бұл жүйе оқушылардың оқуына деген қызығушылығын күшейтіп, олардың білімін әділ және жүйелі бағалауға мүмкіндік береді. Дұрыс қолданылған бағалау әдістері оқушылардың өзіне деген сенімін нығайтып, оқу мақсаттарына жетуге бағыттайды.

Әдебиеттер:

1. ҚР Орта білім берудің мемлекеттік стандарты. — Астана, 2018.
2. Қазақстан Республикасы жалпы білім беру бағдарламасы. — Астана, 2016.
3. Выготский Л. С. Баланың психологиялық дамуы. — Алматы, 2004.
4. Хэтти Дж. Көрінетін оқу. — Астана, 2017.
5. Блэк П., Уильям Д. Формативті бағалау негіздері. — Астана, 2016.
6. Томлинсон К. Саралап оқыту. — Астана, 2018.

7. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Бағалау тәжірибесі. — Астана, 2016.
8. Мұғалімге арналған нұсқаулық. — Астана: НЗМ, 2015.
9. Қоянбаев Ж. Педагогика. — Алматы, 2015.
10. Марш К. Сабақты жоспарлау әдістері. — Алматы, 2019.

«КӨРКЕМ ЕҢБЕК» САБАҒЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Эминова Салтанат Кушербаевна

Түркістан облысы, Шардара ауданы, Алатау батыр ауылы
«Қазақстан» жалпы білім беретін мектебі
Коммуналдық мемлекеттік мекемесінің көркем еңбек пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются современные подходы к развитию функциональной грамотности учащихся через предмет «Көркем еңбек». Раскрываются психолого-педагогические основы формирования технологических, практических, творческих и исследовательских компетенций. Анализируются методы проектной деятельности, организация практических заданий, применение цифровых ресурсов, формирование коммуникации и критического мышления. Автор обосновывает важность интегративного характера предмета и его потенциал в развитии личности учащегося. В заключение представлена модель эффективного формирования функциональной грамотности и методические рекомендации для педагогов.

Summary

The article analyzes modern approaches to developing students' functional literacy through the subject "Körkem enbek". It highlights psychological and pedagogical foundations of forming technological, creative, practical and research skills. Project-based learning, practical tasks, digital tools and communication development are emphasized. The integrative nature of the subject and its influence on student personality development are explained. A model for effective functional literacy formation and methodological recommendations for teachers are provided.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеті – оқушының алған білімін өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілетін дамыту. Бұл құзыреттілік функционалдық сауаттылық ұғымымен тығыз байланысты. Функционалдық сауаттылық оқушының ақпаратты талдай алуы, логикалық ойлауы, мәселелерді шешуі, әлеуметтік ортада тиімді іс әрекет жасай алуы сияқты қабілеттерден тұрады. Бүгінгі жаһандық қоғамда бұл дағдылар кез келген мамандық үшін маңызды.

«Көркем еңбек» сабағы оқушыларды өмірге бейімдейтін, олардың практикалық, шығармашылық, технологиялық құзыреттіліктерін дамытатын негізгі пәндердің бірі болып табылады. Пән мазмұнында көркемдік ойлау, еңбек дағдылары, материалдармен жұмыс, қауіпсіздік ережелерін сақтау, жобалау, зерттеу сияқты маңызды бағыттар қамтылады. Сондықтан «Көркем еңбек» функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді алаңы болып табылады.

Функционалдық сауаттылықтың теориялық негіздері.

Функционалдық сауаттылық – оқушының білімін нақты өмірлік жағдайларда тиімді қолдану қабілеті. Оның құрылымына бірнеше негізгі компонент кіреді.

1. Танымдық сауаттылық.
2. Ақпараттық сауаттылық.
3. Коммуникативтік сауаттылық.

4. Математикалық және логикалық сауаттылық.
5. Технологиялық және еңбек сауаттылығы.
6. Әлеуметтік және тұлғалық жауапкершілік.

Педагогика ғылымы функционалдық сауаттылықты дамыту оқушының интеллектуалдық, әлеуметтік және практикалық дамуын қамтамасыз ететінін дәлелдейді. Бұл процесте оқу мотивациясы, қызығушылық, тәжірибелік әрекет, жобалау және зерттеу жұмыстары маңызды рөл атқарады.

«Көркем еңбек» пәнінің функционалдық сауаттылықты дамытудағы рөлі.

Көркем еңбек сабағы оқушыларды түрлі материалдармен жұмыс істету арқылы олардың ойлауын, қол моторикасын, практикалық дағдысын, технологиялық мәдениетін дамытады. Пәннің негізгі ерекшелігі – теория мен практиканың қатар жүруі.

Оқушылар сабақ барысында нақты еңбек әрекеттерін орындайды.

1. Материалдарды таңдау.
2. Құралдарды қолдану.
3. Өлшем алу.
4. Құрастыру.
5. Бақылау және бағалау.
6. Қорытынды жасау.

Бұл іс әрекеттер функционалдық сауаттылықтың барлық компоненттерін дамытады. Оқушы белгілі бір тапсырманы орындау үшін нұсқаулықты түсінеді, ақпаратты талдайды, шешім қабылдайды, нәтижені бағалайды.

Жобалық және зерттеушілік жұмыстардың маңызы.

Жобалық қызмет – функционалдық сауаттылықты дамытудың ең тиімді әдістерінің бірі. Оқушы жоба орындау кезінде мақсат қояды, жоспар құруды, ақпарат жинауды, талдауды, нәтижені қорғауды үйренеді.

Жобалық жұмыстар келесі бағыттарда ұйымдастырылады.

1. Бұйымның жаңа дизайнын жасау.
2. Модель және макет құрастыру.
3. Ұлттық қолөнер элементтерін қолдану.
4. Экологиялық жобалар.
5. Қайта өңдеу материалдарымен жұмыс.

Бұл жұмыстар оқушының шығармашылығын, зерттеушілік қабілетін, талдау және проблеманы шешу дағдыларын дамытады.

Цифрлық ресурстарды қолдану.

Қазіргі кезде көркем еңбек сабақтарында цифрлық құралдарды қолдану маңызды. Электрондық нұсқаулықтар, 3D модельдеу, графикалық бағдарламалар оқушының қызығушылығын арттырады және цифрлық сауаттылықты дамытады.

Пәнде қолдануға болатын цифрлық ресурстар.

1. 3D модельдеу платформалары.
2. Сурет салуға арналған графикалық бағдарламалар.
3. Виртуалды шеберханалар.
4. Интерактивті тапсырмалар.
5. Бейне нұсқаулықтар.

Цифрлық технологиялар оқушыға күрделі объектілердің құрылымын анық түсінуге, модельдеуге, визуалды ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

Коммуникативтік құзыреттілік және топтық жұмыс.

Топтық жұмыс оқушылардың пікір алмасу, тыңдау, түсіндіру, дәлелдеу, келісімге келу дағдыларын дамытады. Сабақ барысында оқушылар бірлесіп жұмыс істейді.

1. Жоба қорғау.

2. Макет жасау.
3. Тапсырмаларды бірлесе орындау.
4. Презентация дайындау.
5. Қорытынды талдау жүргізу.

Бұл процестер функционалдық сауаттылықтың коммуникативтік компонентін дамытуға ықпал етеді.

Практикалық дағдылар мен еңбек мәдениеті.

Көркем еңбек пәнінде практикалық дағдылар ерекше орын алады. Бұл дағдылар оқушының өмірде қажет болатын нақты әрекеттерді орындауына мүмкіндік береді.

1. Құралдарды дұрыс қолдану.
2. Жұмыс орнын ұйымдастыру.
3. Материалдарды үнемдеу.
4. Қауіпсіздік ережелерін сақтау.
5. Өлшем алу және есептеу.
6. Нәтижені бағалау.

Еңбек мәдениеті қалыптасқан оқушы жауапкершілікпен, ұқыптылықпен жұмыс істейді.

Шығармашылық және сыни ойлауды дамыту.

Көркем еңбек сабағы шығармашылық ойлауды дамытудың негізгі пәндерінің бірі. Оқушылар жаңа идея ойлап табады, шешім қабылдайды, түстер мен пішіндерді үйлестіреді.

Сыни ойлауды дамыту үшін келесі тапсырмалар беруге болады.

1. Үлгілерді салыстыру.
2. Материалдардың тиімділігін анықтау.
3. Қателерді талдау.
4. Өз жұмысын бағалау.
5. Жобалық шешім қабылдау.

Ұлттық құндылықтарды дамытудағы рөлі.

Ұлттық қолөнер элементтерін қолдану арқылы оқушылардың рухани дүниетанымы, ұлттық мәдениетке қызығушылығы артады.

1. Ою өрнек салу.
2. Киізден бұйым жасау.
3. Ағаш ою үлгілері.
4. Зергерлік өнер.
5. Кесте және тоқыма жұмыстары.

Ұлттық өнерді меңгеру оқушылардың эстетикалық талғамын дамытады.

Қорытынды.

«Көркем еңбек» сабағы оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін өте тиімді пән. Ол оқушының практикалық, шығармашылық, технологиялық, коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Пәннің мазмұны нақты өмірмен тығыз байланысты болғандықтан, оқушы алған білімін өмірде қолдануға үйренеді. Жобалық және практикалық тапсырмалар, цифрлық технологиялар, ұлттық өнер элементтері – бәрі де функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының орта білім мазмұны. Астана, 2016.
2. Қожахметова С.Қ. Қазақ қолөнері. Алматы: Білім, 2018.
3. Жаңартылған білім беру бағдарламасы. Астана, 2019.
4. OECD. PISA 2021 International Report. Paris, 2022.
5. Технология пәнін оқыту әдістемесі. Алматы: Рауан, 2017.
6. Цифрлық білім беру ресурстары. Астана, 2020.
7. Активные методы обучения. Москва: Просвещение, 2015.

8. Қазақ этнодизайны. Алматы: Өнер, 2014.

EFFECTIVE STRATEGIES FOR DIALOGIC TEACHING IN ENGLISH LESSONS

Orynbasarova Gulmira Syrlybaevna

English teacher at the Kazakhstan General Secondary School Municipal State Institution
Alatau Batyr village, Shardara district, Turkistan region

Түйін

Бұл мақалада ағылшын тілі сабақтарында диалогтік оқытуды тиімді ұйымдастырудың педагогикалық қырлары қарастырылады. Диалогтік оқыту оқушылардың тілдік қарым қатынасын дамытуға, сыни ойлауын қалыптастыруға, өз ойын еркін жеткізуге және коммуникативтік құзыреттілігін арттыруға бағытталған. Мақалада диалогтік оқытудың тиімді әдістері, соның ішінде сұрақ қою техникасы, топтық талқылаулар, рөлдік ойындар, пікірталас құрылымдары және интерактивті тапсырмалар жан жақты талданады. Мұғалімнің жетекшілік рөлі, оқушылар арасындағы өзара әрекет, ынталандыру стратегиялары және бағалау тәсілдері қарастырылады. Зерттеу нәтижелері диалогтік оқытудың оқушылардың тілдік дағдыларын, сөйлеу мәдениетін және оқу жетістіктерін арттыруға ықпал ететінін көрсетеді.

Резюме

В статье рассматриваются эффективные стратегии диалогического обучения на уроках английского языка. Диалогическое обучение направлено на развитие речевых навыков, критического мышления, коммуникативной компетенции и способности учащихся свободно выражать свои мысли. В работе анализируются методы и приемы диалогического взаимодействия, включая технику постановки вопросов, групповые обсуждения, ролевые игры, дебаты и интерактивные задания. Особое внимание уделено роли учителя, взаимодействию между учащимися, мотивационным стратегиям и способам оценивания. Результаты показывают, что диалогическое обучение существенно повышает уровень владения языком и учебную активность школьников.

Introduction.

Dialogic teaching is one of the most influential and dynamic approaches in modern language education. It positions classroom communication not as a one way transmission of knowledge but as a collaborative construction of meaning. For English language learners the ability to engage in dialogic interaction forms the foundation of communicative competence. In the context of contemporary pedagogy dialogic teaching encourages students to think critically exchange ideas negotiate meaning and express personal viewpoints with confidence.

The purpose of this article is to explore effective strategies for implementing dialogic teaching in English lessons while highlighting the pedagogical conditions that ensure successful interaction. Dialogic practices create opportunities for authentic communication and help learners use English as a tool for meaning making rather than memorizing isolated language forms.

In the multilingual environment of Kazakhstan the need for communicative English instruction is especially relevant. Dialogic teaching enables learners to bridge linguistic differences express cultural perspectives and participate actively in classroom discourse.

Theoretical Foundations of Dialogic Teaching.

Dialogic teaching is grounded in several key principles that reflect sociocultural theories of learning. The focus is on interaction cooperation and knowledge co construction. The major theoretical foundations include the following.

1. Learning occurs through social interaction.
2. Meaning is constructed collaboratively.
3. The teacher acts as a facilitator rather than a transmitter.
4. Students' voices are central to the learning process.
5. Dialogue encourages critical and reflective thinking.

6. Communication supports language internalization.

These principles demonstrate that dialogic teaching enhances both cognitive and linguistic development. When learners speak listen question and reflect they gain deeper understanding and learn to apply language in context.

The Role of the Teacher in Dialogic Instruction.

In dialogic classrooms the teacher plays a guiding role while maintaining an open and supportive environment. The teacher is responsible for creating conditions that promote equal participation.

Teacher responsibilities include the following.

1. Encouraging student questioning.
2. Guiding discussion without dominating it.
3. Providing prompts to extend thinking.
4. Creating a safe atmosphere for expressing ideas.
5. Supporting learners with feedback.
6. Using open ended questions.

The teacher must also ensure that dialogue is purposeful aligned with learning goals and inclusive of all students.

Effective Questioning Techniques.

Questioning is central to dialogic teaching because it stimulates thinking and structures the flow of conversation. Effective teachers use a variety of questions to promote reasoning.

Key types of questions include the following.

1. Open ended questions.
2. Reflective questions.
3. Clarifying questions.
4. Comparison questions.
5. Predictive questions.
6. Justification questions.

Such questions require learners to explain their reasoning compare ideas make predictions and evaluate statements. This fosters both linguistic fluency and analytical skills.

Group Discussion Strategies.

Group discussion allows students to exchange ideas and engage in collaborative reasoning. Dialogic group work differs from simple group activity because discussion is structured around inquiry and shared thinking.

Effective strategies for group discussion include the following.

1. Think pair share.
2. Small group debates.
3. Discussion circles.
4. Collaborative problem solving.
5. Rotating roles.
6. Peer questioning.

These techniques help learners develop listening skills negotiate meaning and express ideas in English.

Role Play and Interactive Activities.

Role play is among the most powerful dialogic methods as it places students in authentic communicative situations. Students assume roles solve problems and practice language spontaneously.

Advantages of role play include the following.

1. Increased motivation.
2. Authentic language use.
3. Enhanced creativity.

4. Development of social skills.
5. Improved fluency.
6. Emotional engagement.

Interactive activities such as information gap tasks simulations and scenario based tasks further enhance communicative competence.

Debate as a Form of Dialogic Exchange.

Debate encourages students to defend opinions evaluate evidence and articulate arguments. It develops logical reasoning and persuasive language.

Key debate components.

1. Argument construction.
2. Evidence based reasoning.
3. Rebuttal skills.
4. Formal language use.
5. Team collaboration.
6. Public speaking practice.

Debate structures promote higher order thinking and confident speaking abilities.

Digital Tools for Dialogic Interaction.

Modern English lessons increasingly rely on digital platforms that expand opportunities for dialogue. Technology supports communication collaboration and autonomous learning.

Useful digital tools include the following.

1. Online discussion boards.
2. Video conferencing tools.
3. Interactive quizzes.
4. Virtual role play platforms.
5. Collaborative documents.
6. Audio recording apps.

Digital resources allow learners to practice English beyond the classroom and engage in multimodal communication.

Assessment in Dialogic Teaching.

Assessment should reflect students' communicative performance rather than isolated grammar accuracy. Evaluating dialogic interaction requires qualitative and formative approaches.

Effective assessment strategies include the following.

1. Observation checklists.
2. Peer assessment.
3. Self reflection journals.
4. Rubrics for discussion.
5. Portfolio assessment.
6. Performance based tasks.

Such methods capture the complexity of spoken communication and support continuous learning.

Conclusion.

Dialogic teaching transforms English lessons into dynamic spaces of inquiry cooperation and communication. By applying effective questioning group discussion strategies interactive tasks debates and digital tools teachers can significantly enhance students' communicative competence. Dialogic instruction nurtures confidence critical thinking and meaningful language use. The approach prepares learners to participate actively in academic social and professional contexts where English is required. Ensuring equal participation supportive classroom culture and purposeful dialogue is essential for the success of dialogic teaching in English education.

References:

1. Alexander R. Dialogic Teaching. London Cambridge University Press 2017.
2. Mercer N. The Guided Construction of Knowledge. Clevedon Multilingual Matters 2018.
3. Walsh S. Classroom Discourse and Teacher Talk in ELT. Oxford Oxford University Press 2019.
4. Littleton K. Collaborative Learning in Classroom. London Routledge 2020.
5. Richards J. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge Cambridge University Press 2014.
6. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. London Longman 2015.
7. Barnes D. From Communication to Curriculum. London Penguin Books 2016.
8. OECD. Education for Skills and Competence. Paris OECD Publishing 2022.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ӘДІСТЕРІ

Кулиева Аршат Оразмуратовна

Түркістан облысы, Шардара ауданы
С.Каттабеков жалпы білім беретін мектеп КММ
Сынып жетекшісі

Резюме

В данной статье рассматриваются педагогические условия и методы формирования культуры поведения учащихся в общеобразовательной школе. Особое внимание уделено роли классного руководителя как ключевой фигуры воспитательной системы. Анализируются эффективные методы формирования дисциплины, культуры общения, ценностных ориентаций, ответственности и нравственных качеств. Представлены приемы создания благоприятного микроклимата, развития самоконтроля, воспитания уважения, соблюдения правил и норм поведения. В статье затрагиваются методы наблюдения, беседы, тренингов, коллективных творческих дел, игровые и проектные технологии. Раскрывается значимость сотрудничества с семьей и школьным сообществом.

Abstract

This article explores methods and pedagogical strategies used by the homeroom teacher to develop students' behavior culture in general education schools. It analyzes approaches for fostering discipline, communication culture, moral values, responsibility and self regulation. Special attention is given to the teacher's role in shaping classroom climate, organizing educational activities, building respectful relationships and strengthening students' social competencies. The article highlights the use of observation, conversation, role play, collective activities and project based learning. The importance of cooperation between school and family in building students' behavior culture is emphasized.

Кіріспе.

Мінез құлық мәдениеті оқушы тұлғасының дамуының маңызды көрсеткіші болып табылады. Ол оқушының өзін ұстауы, қоғамдық нормаларды сақтауы, қарым қатынас әдебі, жауапкершілігі, адамгершілік қасиеттері арқылы анықталады. Қазіргі мектептің тәрбие жүйесінде сынып жетекшісінің орны ерекше. Ол оқушы тұлғасына тікелей ықпал ететін, сынып ұжымының қалыптасуын ұйымдастыратын негізгі тұлға.

Сынып жетекшісінің міндеті білім берумен шектелмейді. Ол оқушылардың құндылық бағдарларын, тәртіп мәдениетін, әлеуметтік икемдерін, өзін өзі бақылауын, этикалық нормаларды меңгеруін қамтамасыз етуге бағытталады. Осы мақалада оқушылардың мінез құлық мәдениетін қалыптастырудағы тиімді әдістер қарастырылады.

Мінез-құлық мәдениетінің мәні мен құрылымы.

Мінез құлық мәдениеті оқушының тұлғалық дамуының құрамдас бөлігі және әлеуметтік ортада дұрыс әрекет ету қабілеті. Оның негізгі элементтері төмендегідей.

1. Тәртіп сақтау.

2. Әдеп нормаларын орындау.
3. Қарым қатынас мәдениеті.
4. Жауапкершілік сезімі.
5. Өзін өзі реттеу және бақылау.
6. Құрмет пен сыйластық.

Бұл элементтер оқушының өмірде дұрыс бағыт ұстануына және әлеуметтік ортаға бейімделуіне ықпал етеді.

Сынып жетекшісінің тәрбиелік қызметінің маңызы.

Сынып жетекшісі оқушылардың тәрбие ортасын қалыптастыратын жетекші тұлға. Ол баланың күнделікті мінез құлқын бақылап, түзету енгізіп, әлеуметтік дағдыларын дамытады.

Сынып жетекшісінің негізгі қызметтері төмендегідей.

1. Тұлғалық дамуға жағдай жасау.
2. Сыныпта психологиялық жайлы орта қалыптастыру.
3. Оқушының тәртібін бақылау.
4. Тәрбиелік іс шаралар ұйымдастыру.
5. Ата аналармен байланыс орнату.
6. Сынып ұжымын біріктіру.

Бұл қызметтер оқушының мінез құлық мәдениетінің қалыптасуымен тікелей байланысты.

Бақылау және диагностикалау әдістері.

Оқушының мінез құлық мәдениетін дамытуда диагностика маңызды рөл атқарады. Сынып жетекшісі бақылау нәтижесінде оқушының мінез ерекшеліктерін айқындайды.

Негізгі әдістер.

1. Күнделікті бақылау.
2. Психологиялық сұхбат.
3. Құпия сауалнама.
4. Құжаттарды талдау.
5. Оқушының өзін өзі бағалауы.
6. Әлеуметтік карта құру.

Бұл тәсілдер мінез құлықты түзетуге бағытталған жеке жұмыстарды жоспарлауға мүмкіндік береді.

Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру әдістері.

Оқушының сөйлеу әдебі, тыңдай білуі, сыпайылығы, дау шешу дағдылары сынып жетекшісінің тікелей ықпалымен қалыптасады.

Қолданылатын әдістер.

1. Сынып сағаттары.
2. Әдеп тақырыптарына әңгіме.
3. Рөлдік ойындар.
4. Жағдаяттық тапсырмалар.
5. Топтық пікірталас.
6. Жұптық жұмыс.

Бұл әдістер оқушының қарым қатынас мәдениетін нығайтады.

Тәртіп пен жауапкершілікті дамыту әдістері.

Тәртіп мәдениеті оқушының жауапкершілік сезімін қалыптастыру арқылы дамиды. Сынып жетекшісі бұл бағытта түрлі тәрбиелік шаралар ұйымдастырады.

Тиімді әдістер.

1. Талап қою.
2. Жауапкершілік жүктеу.
3. Міндеттерді бөлісу.

4. Тәртіп ережелерін бірге құрастыру.

5. Жетістікті мадақтау.

6. Қателікті талдау.

Жауапкершілікті қалыптастыру оқушының ішкі тәртібінің дамуына ықпал етеді.

Өзін-өзі басқару және өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыру.

Өзін өзі реттеу оқушының эмоциясын, әрекетін бақылау қабілеті. Мұғалім бұл дағдыны дамытуда бағыт беруші рөл атқарады.

Дамыту әдістері.

1. Өзіндік жоспар құру.

2. Күнделік жүргізу.

3. Тұлғалық рефлексия.

4. Мақсат қою жаттығулары.

5. Уақытты тиімді жоспарлау.

6. Тыныс алу және өзін тыныштандыру әдістері.

Бұл тәсілдер оқушының психологиялық тұрақтылығын арттырады.

Ұжымдық шығармашылық жұмыстар.

Сынып жетекшісі ұжымдық шаралар арқылы оқушыларды бір мақсатқа біріктіреді.

Ұжымдық жұмыс мінез құлық мәдениетін қалыптастырудың ең күшті құралдарының бірі.

Ұжымдық істер.

1. Сыныптық мерекелер.

2. Қайырымдылық акциялары.

3. Тазалық күндері.

4. Сахналық қойылымдар.

5. Дебаттар.

6. Жобалық жұмыстар.

Бұл әрекеттер оқушыны ұйымшылдыққа, сыйластыққа, жанашырлыққа тәрбиелейді.

Ата-анамен жұмыс жүйесі.

Оқушының мінез құлқының қалыптасуында отбасының рөлі ерекше. Сынып жетекшісі ата аналармен тығыз байланыста жұмыс істеуі қажет.

Негізгі формалар.

1. Ата аналар жиналысы.

2. Жеке кеңес беру.

3. Үйге бару.

4. Психологиялық тренинг.

5. Ақпараттық парақша тарату.

6. Бірлескен іс шаралар.

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығы тәрбие жұмысының тиімділігін арттырады.

Қорытынды.

Сынып жетекшісінің әдістері оқушылардың мінез құлық мәдениетін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Диагностика, қарым қатынас мәдениетін дамыту, жауапкершілікке тәрбиелеу, өзін өзі реттеуге үйрету, ата аналармен жұмыс сияқты бағыттар оқушылардың тұлғалық дамуын қамтамасыз етеді. Сынып жетекшісінің жүйелі жұмысы оқушының мәдениетті, тәртіпті, адамгершілігі жоғары тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Айтмамбетова Б. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2016.
2. Сейталиев Қ. Тәрбие технологиялары. Астана, 2018.
3. Қоянбаев Ж. Бала тәрбиесі. Алматы, 2015.
4. Бержанов Қ. Педагогика. Алматы, 2014.
5. Елмағанбетова Х. Тұлғаны тәрбиелеу негіздері. Астана, 2019.

6. Құдиярова С. Психология негіздері. Алматы, 2020.
7. OECD. Education and Skills Report. Paris, 2022.
8. Воробьева В. Современные методы воспитания. Москва, 2017.

ЭКСПЕРИМЕНТТІК ӘДІС – ФИЗИКА САБАҚТАРЫНЫҢ НЕГІЗГІ ӨЗЕГІ

Шинибекова Назым Нурлановна

Шымкент қаласы, №55 жалпы орта білім беретін мектебінің физика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается роль экспериментального метода в преподавании физики в средней школе. Автор анализирует значение практических опытов для формирования у учащихся понимания физических явлений, развития логического и критического мышления, а также навыков исследовательской работы. Показаны способы интеграции экспериментов в уроки физики, методы наблюдения, измерения и анализа, а также их влияние на мотивацию и познавательную активность школьников. Материал предназначен для учителей физики и педагогов, заинтересованных в повышении качества естественно-научного образования.

Summary

The article examines the role of the experimental method in teaching physics in secondary schools. It analyzes the importance of practical experiments for developing students' understanding of physical phenomena, enhancing logical and critical thinking, and cultivating research skills. The article demonstrates ways to integrate experiments into physics lessons, methods of observation, measurement, and analysis, and their impact on students' motivation and cognitive activity. The material is intended for physics teachers and educators seeking to improve the quality of science education.

Кіріспе.

Физика пәнін оқытуда эксперименттік әдіс оқушылардың физикалық құбылыстарды түсінуін тереңдетудің негізгі құралы болып саналады. Эксперимент арқылы теориялық білім тәжірибемен байланысып, оқушының логикалық ойлауы, зерттеушілік қабілеті, сын тұрғысынан ойлау дағдылары дамиды. Заманауи білім беру жүйесінде эксперименттік жұмыс сабақтың негізгі өзегіне айналып, физика пәніне деген қызығушылықты арттырады.

Эксперименттік әдістің педагогикалық мәні.

Эксперименттік әдіс оқушыға тек теориялық білімді жеткізуден гөрі, өз бетінше бақылау жүргізуге, қорытынды шығаруға мүмкіндік береді. Негізгі педагогикалық мәндері:

1. Физикалық заңдылықтарды практикалық тұрғыда көрсету.
2. Логикалық және критикалық ойлауды дамыту.
3. Оқушылардың ғылыми зерттеу дағдыларын қалыптастыру.
4. Танымдық белсенділікті арттыру.
5. Теория мен тәжірибені байланыстыру арқылы білімді терең меңгерту.

Эксперимент түрлері және қолдану тәсілдері.

Демонстрациялық тәжірибелер.

Мұғалімнің нұсқауымен жүргізілетін тәжірибелер, оқушыларға физикалық заңдылықтарды көрсетуге бағытталған. Мысалы, қозғалыс заңдарын көрсету үшін маятник қозғалысын пайдалану.

Жеке тәжірибелер.

Оқушылардың өз бетімен тәжірибе жүргізуі. Бұл тәсіл зерттеушілік қабілетті дамытып, өз бетінше қорытынды жасауға үйретеді. Мысалы, электр тізбегін жинау, су деңгейін өлшеу, оптикалық тәжірибе жүргізу.

Топтық тәжірибелер.

Оқушылар кіші топтарда жұмыс істеп, бірлесіп эксперимент жасайды. Бұл коммуникациялық дағдыларды дамытып, сыни ойлауды жетілдіреді.

Виртуалды және сандық эксперименттер.

Қазіргі уақытта виртуалды лабораториялар, симуляторлар және интерактивті құралдар арқылы тәжірибе жасау тиімді. Олар қауіпсіз, уақыт үнемдейтін және күрделі құбылыстарды визуалды көрсетуге мүмкіндік береді.

Эксперименттік әдістің сабақ құрылымына енгізілуі.

Қызығушылықты ояту кезеңі.

Сабақтың басында қысқаша демонстрация немесе сұрақ арқылы оқушылардың назарын сабаққа аудару.

Мағынаны ашу кезеңі.

Эксперимент жүргізу арқылы жаңа тақырыпты түсіндіру, бақылау жүргізу, өлшеу және нәтижелерді талдау.

Бекіту кезеңі.

Тәжірибеден алынған мәліметтерді талдау, қорытынды жасау, есеп шығару, график салу.

Қорытынды кезеңі.

Оқушылар өз тәжірибесінің нәтижелерін қорытындылап, алған білімдерін қолдана отырып, сұрақтарға жауап береді. Мұғалім кері байланыс береді.

Эксперименттік әдістің оқушы дамуына әсері.

Танымдық белсенділік.

Оқушы тәжірибеге қатыса отырып, ақпаратты белсенді іздейді, салыстырады, қорытынды жасайды.

Логикалық ойлау.

Эксперимент нәтижелерін талдау, өлшеу, есеп шығару логикалық ойлауды жетілдіреді.

Зерттеушілік қабілет.

Оқушы тәуелсіз зерттеу жүргізуді үйренеді, гипотезалар құрастырады және тексереді.

Мотивацияны арттыру.

Тәжірибелік жұмыстар сабаққа қызығушылықты арттырады, білімді қолданудың мәнін түсіндіреді.

Коммуникативтік дағдылар.

Топтық және жұптық эксперименттер оқушыны өз ойын жеткізуге, пікір алмасуға үйретеді.

Мұғалімнің рөлі.

Мұғалім эксперимент барысында бағыт беруші, бақылаушы және кеңесші қызметін атқарады. Ол оқушыларға қауіпсіздік ережелерін үйретіп, дұрыс құрал қолдануды көрсетеді. Сонымен қатар, қорытындылар шығару және талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Қорытынды.

Эксперименттік әдіс физика сабақтарының негізгі өзегі болып табылады. Ол теориялық білімді практикамен байланыстырып, оқушылардың зерттеушілік қабілетін, логикалық ойлауын және мотивациясын арттырады. Мұғалімнің дұрыс ұйымдастыруы сабақтың сапасын арттырып, оқушылардың ғылымға деген қызығушылығын қалыптастырады. Сондықтан физика сабағында эксперименттік әдісті жүйелі қолдану білім беру сапасын жақсартудың негізгі жолы болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Ойлау және сөйлеу. Мәскеу: Педагогика баспасы, 1982.
2. Пиаже Ж. Интеллект психологиясы. Мәскеу: Просвещение баспасы, 1969.
3. Жұмабаева С. Ә. Бастауыш сынып оқушыларының психологиясы. Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2015.
4. Сергеева М. Н. Педагогикалық технологиялар теориясы. Мәскеу: Академия баспасы, 2010.
5. Қоянбаев Ж. Б., Қоянбаев Р. М. Педагогика. Алматы: Рауан баспасы, 1993.

6. Мұқанова К. Б. Жас ерекшелік психологиясы. Алматы: Өрлеу баспасы, 2018.
7. Кравцов Г. Г., Кравцова Е. Е. Бастауыш мектептегі дамыта оқыту. Мәскеу: МГУ баспасы, 2012.
8. Блонский П. П. Бастауыш мектеп жасындағы баланың психологиясы. Мәскеу: Педагогика баспасы, 1979.
9. Негода Н. А. Экспериментальная работа на уроках физики. Санкт-Петербург: Питер, 2014.
10. Хармер Дж. Физиканы оқыту әдістемесі. Лондон: Pearson, 2015.

ТОПТЫҚ ТРЕНИНГТЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ДАМУ

Козтаева Акшолпан Тынышбековна
Түркістан облысы, Шардара ауданы
№12 жалпы білім беретін мектеп
педагог-психолог

Резюме

В статье рассматриваются психологические и педагогические основы формирования культуры межличностного общения у учащихся посредством групповых тренингов. Анализируются особенности коммуникативного поведения школьников, причины межличностных трудностей, а также психотехники, направленные на развитие эмоционального интеллекта, эмпатии, уверенности в общении и навыков конструктивного взаимодействия. Представлены методы тренинговой работы, упражнения на сплочение коллектива, развитие коммуникативных умений и преодоление конфликтных ситуаций. Даются рекомендации по организации групповой работы и обеспечению психологически безопасной атмосферы.

Summary

The article explores the psychological and pedagogical foundations of developing students' interpersonal communication culture through group training sessions. It analyzes the features of students' communicative behavior, the causes of interpersonal difficulties and psychotechnical methods aimed at developing emotional intelligence, empathy, communication confidence and constructive interaction skills. The article offers training methods, group cohesion exercises, communication development techniques and strategies for overcoming conflicts. Recommendations are provided for organizing group work and creating a psychologically safe environment.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының өзара қарым-қатынас мәдениетін дамыту маңызды психологиялық міндеттердің бірі болып табылады. Өйткені оқушылар арасындағы түсініспеушілік, жанжал, әлеуметтік тұйықтық, өз-өзіне сенімсіздік сияқты мәселелер оқу үдерісіне де, тұлғалық дамуға да кері әсерін тигізеді. Ал топтық тренингтер – оқушылардың қарым-қатынас дағдыларын, өзара түсіністігін, эмоционалдық интеллектін дамытуда тиімді құрал. Тренингтік жұмыс барысында оқушы өзін еркін сезінеді, топ ішінде ашық сөйлесуге, бірін-бірі тыңдауға, ынтымақтаса әрекет етуге үйренеді.

Қарым-қатынас мәдениетінің теориялық негіздері.

Қарым-қатынас мәдениеті – тұлғаның басқа адамдармен тиімді, сыйластыққа негізделген, конструктивті түрде өзара әрекеттесу қабілеті. Теориялық зерттеулерге сүйенсек, қарым-қатынас мәдениеті бірнеше компоненттен тұрады:

1. Коммуникативтік дағды.
2. Эмоциялық тұрақтылық.
3. Эмпатия және түсіну қабілеті.
4. Өз ойын нақты жеткізе білу.
5. Тыңдай білу мәдениеті.

6. Конфликтіні шешу дағдысы.
Бұл қасиеттерді дамыту арнайы ұйымдастырылған топтық тренингтер арқылы жүзеге асады.

Оқушылардың қарым-қатынаста кездесетін негізгі қиындықтары.

Оқушылардың өзара қарым-қатынасына кедергі келтіретін факторлар:

1. Ұялшақтық және өзін төмен бағалау.
2. Әлеуметтік адаптацияның қиындығы.
3. Қақтығыстарды шешу тәжірибесінің болмауы.
4. Эмоцияны басқара алмау.
5. Сөйлеу мәдениетінің төмендігі.
6. Құрдастардың кері бағалауынан корку.

Осы қиындықтарды жеңу үшін тренингтік жұмыстар өте тиімді.

Топтық тренингтердің психологиялық артықшылықтары.

Топтық тренингтің тиімділігі оның интерактивтілігі мен эмоциялық қауіпсіз орта қалыптастыруында. Тренингтің артықшылықтары:

1. Оқушының ашық болуына жағдай туғызады.
2. Өз ойын еркін айтуға мүмкіндік береді.
3. Коммуникациялық дағдыларды қалыптастырады.
4. Эмпатияны дамытады.
5. Топтық бірлікті күшейтеді.
6. Жауапкершілік сезімін арттырады.
7. Конфликтіні конструктивті шешуге үйретеді.

Топтық тренингтерді ұйымдастырудың негізгі принциптері.

Тренинг тиімді өтуі үшін келесі принциптер сақталуы тиіс:

1. Қауіпсіз психологиялық орта қалыптастыру.
2. Еркіндік және ашықтық принципі.
3. Құрмет және тең дәрежедегі қатынас.
4. Белсенділік және интерактивтілік.
5. Құпиялылықты сақтау.
6. Топ мүшелерінің барлығының қатысуы.

Қарым-қатынас дағдыларын дамытуға арналған тренингтік жаттығулар.

Мектеп жағдайында келесі жаттығулар жиі қолданылады:

1. Танысу және ашылу жаттығулары.

1. «Шеңбер бойымен танысу».
2. «Өзім туралы үш факт».
3. «Қол алысып амандасу».

2. Эмпатияны дамыту жаттығулары.

1. «Сезімді ата».
2. «Мен сені түсінемін, өйткені...».
3. «Эмоциялық айна».

3. Командалық бірлікті арттыру жаттығулары.

1. «Ортақ сурет».
2. «Тізбекпен орын ауыстыру».
3. «Командалық логика».

4. Конфликтіні шешу тренингтері.

1. «Шешім ұсыну».
2. «Ынтымақ ойыны».
3. «Сценарийді жалғастыр».

Коммуникативтік мәдениетті қалыптастыру әдістері.

Оқушылардың сөйлеу, тыңдау, пікір алмасу дағдыларын дамыту үшін:

1. Диалогтық тапсырмалар.
2. Топтық талқылау.
3. Рөлдік ойындар.
4. Жанжал жағдайын үлгілеу.
5. Бір-біріне кері байланыс беру.
6. Пікірталас өткізу.

Тренинг жүргізудегі педагог-психологтың рөлі.

Педагог-психолог:

1. Топ атмосферасын қадағалайды.
2. Психологиялық қауіпсіздікті сақтайды.
3. Балалардың мінез-құлқын бақылап отырады.
4. Қажет болғанда қолдау береді.
5. Топ динамикасын басқарады.
6. Әр оқушының әлеуметтік дағдысын дамытуға ықпал етеді.

Топтық тренингтердің оқушылар арасындағы әлеуметтік байланыстарға әсері.

Тренинг нәтижесінде:

1. Өзара сенім артады.
2. Жауапкершілік күшейеді.
3. Құрдастармен тиімді қарым-қатынас қалыптасады.
4. Кікілжіңдер азаяды.
5. Эмоциялық интеллект дамиды.
6. Ұжымдық мәдениет қалыптасады.

Қорытынды.

Топтық тренингтер — оқушылардың өзара қарым-қатынас мәдениетін дамытудың ең тиімді психологиялық құралдарының бірі. Ол оқушыларды өз ойын ашық жеткізе білуге, бір-бірін тыңдауға, түсінуге, құрметтеуге, ынтымақтастыққа үйретеді. Тренингтік жұмыстар тұлғаның эмоционалдық және әлеуметтік дамуына ықпал етіп, мектептегі жалпы психологиялық климатты жақсартады.

Әдебиеттер:

1. Бердібаева С. Психология негіздері. Алматы, 2019.
2. Аймағанбетова Қ. Қарым-қатынас психологиясы. Астана, 2021.
3. Шериф М. Social Behavior Theory. New York, 2014.
4. Гоулман Д. Эмоциялық интеллект. Алматы, 2020.
5. Rogers C. Interpersonal Relations. Oxford, 2009.
6. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2017.
7. Әбдіғаппарова Р. Педагогикалық психология. Шымкент, 2018.
8. Lazarus R. Group Psychology Methods. Boston, 2011.
9. Harmer J. Communication Skills Development. London, 2016.
10. Brown H. Human Interaction in Education. New York, 2015.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ СТИЛЬДЕРДІҢ ТҮРЛЕРІ МЕН ТІЛДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ОҚЫТУ

Амирова Айсара Ташкараевна

Бастауыш сынып мұғалімі

Түркістан облысы Мақтаарал ауданы

"О.Бапышев атындағы N8 жалпы білім беретін мектеп"КММ

Резюме

Бұл мақалада бастауыш сыныпта функционалдық стильдердің түрлері мен олардың тілдік ерекшеліктерін оқыту мәселесі қарастырылады. Функционалдық стильдерді меңгерту арқылы оқушылардың тіл мәдениетін арттыру, қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру және шығармашылық қабілеттерін дамыту мақсат етіледі. Зерттеуде ғылыми, ресми-ісқағаз, публицистикалық, көркем және ауызекі сөйлеу стильдерінің өзіндік белгілері мен тілдік құралдарына талдау жасалып, оларды бастауыш сынып деңгейінде меңгертудің тиімді әдіс-тәсілдері ұсынылады. Сондай-ақ оқыту процесінде мәтінмен жұмыс, салыстыру, шығармашылық тапсырмалар мен ойын элементтерін пайдалану арқылы оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттыру жолдары сипатталады.

Мектептің бастауыш сатысында негізінен ауызекі сөйлеу стиліндегі, көркем және ғылыми стильдегі шағын көлемді мәтіндерді кездестіреміз.

Ғылыми стиль –функционалдық стильдің тілдік белгілерімен сараланатын айрықша бір түрі. Ғылыми стиль жазба стильге жатады, оған әр ғылым саласында жазылған ғылыми еңбектер, зерттеулер, оқулықтар кіреді.

Ғылыми стильде зерттеу нысаны болған зат пен құбылыс ғылыми негізде сипатталып, белгілі теориялық негіздермен дәлелденіп, логикалық жағынан негізгі ой мен құбылыстың байланысы нақтыланып, белгілі жүйеге құрылған хабарлы, өзекті, дәлелді, ой қисыны қорытындыланған ғылыми тұжырым жасалынады.

Деректі ғылыми пікір дұрыстығын дәлелдеу үшін ой бөліктерінің жиынтық операциясы құрастырылып, ол белгілі ғылыми жүйемен сұрыпталып ойлау заңының негізгі анықтама байламы шығады. Сондықтан ғылыми стиль мәтіндерінің басты ерекшелігі – оның белгілі заңдар мен қағидаларға сүйеніп, белгілі шарттылық ұғымын қанағаттандыру идеясын қамтиды, яғни бұрынғы қарастырылып отырған зат пен құбылысты дамытуға, түрлендіруге, басқаша сипаттауға, толықтыруға, теңестіруге, қарсылық жасауға, т.б. ой мен тұжырым негіздерін басшылыққа алады.

Ғылыми стильдің өзіне тән құрылымдық жүйесі болады. Олар ғылыми мәтін, олардың құрылысы, авторлық бағалау, ғылыми зерттеудің мақсаты мен міндеттері, ғылыми мәтін құрылысының сыртқы элементтері, кіріспе, бөлім, әр бөлімнің түйіндемелері, қорытынды сияқты белгілі сатыдан тұрады.

Ғылыми стиль – жазба стильге жататындықтан, жазба стильдің өзіне тән қызметі болады. Жазба стиль әр уақытта әр уақытты біркелкі болмайды. Ғылыми стильдің ең басты лингвистикалық белгілері, яғни басқа стильдерден ажыратылатын стилистикалық нормалары болады. Ғылыми стиль қазақтың ұлттық жазба әдеби тілінің негізгі көрсеткіші болғандықтан, әдеби тіл нормаларының басты өлшем шарттарын толық жүзеге асуын қамтамасыз етеді.

Тілдік норманың шарттары ұлттық тілдің табиғи құрылымдық өзіндік ішкі заңдылықтары болып саналады. Ғылыми мәтінде осы ұлттық тілдің табиғи сипаты толық сақталып, басқа стильдерден өзгешеленетін айырым белгілерімен ажыратылып тұрады.

Ғылыми стильдің лексикасын алып қарағанда, басқа функционалдық стильдің өзіне тән белгілерін салыстыру арқылы оларға қатысты лексикалық нормалар межесін анықтау қажеттігі туындайды. Лексика саласындағы тілдік нормаларды зерттеушілер үш салаға бөліп қарастырылады. Оның ең бастысы жалпы жазба әдеби тілдік сөз нормалары болып табылады, осы тұрғыдан қарастырғанда ғылыми мәтіндерде лексикалық норманың өзіндік дербестігін

танытатын стильдік ерекшелігімен өзгешеленетін стилистикалық нормаларын талдап, толықтыру керек болады.

Ғылыми стильде сөз өзінің сан алуан мағынасы мен жұмсалыу ретіне қарай қисыны, дәлдігі, анықтығы, терминдік атаулық мағынасымен ерекше көзге түседі. Ғылыми мәтіндегі лексикалық нормалар ғана емес, грамматикалық және синтаксистік нормалар бүгінгі қазақ ұлттық ғылым тілін жасауда өзіндік даму, өзгеру, толығу, жетілу үдерісінде ғылыми стильдің стилистикалық нормасының басты талаптарын орындайды.

Ғылыми стильде ғылыми терминдер мол қалданылатындығы, сөйлемнің анық, түсінікті болуы ғылыми жазбалардың стильдік белгілері болса, мұнда да жалпы тілден ортақ нормаларымен қатар ғылыми стильдің стилистикалық нормалары тұрақтанады.

Ғылыми стильде нормадан тыс тұратын сөздер қолданылмайды, морфологиялық тұлғалардың да жалпы тілдік грамматикалық варианттары жұмсалады. Сөйлем құрылысы да тілдік норманың қатаң тәртібін сақтайды.

Сөздердің дәл (денотаттық) мағыналарын жұмсау үстем болады., баяндау барысында синтаксистік нормалардың жалпы әдеби нормадағы варианттарына жол беріледі. Бұл стильде ғылыми терминдердің, оның ішінде мамандық терминдерінің қолданылуы ғылыми мәтіннің стильдік белгісі әрі стилистикалық нормасы болып табылады.

Ғылыми стиль сыртқы элементтері қалыптасқан арнайы тақырыптан тұрады. Онда ғылыми еңбектің жалпы мақсат-мүддесін анықтайтын мәліметтік, жарнамалық көкейтесті негізгі идеясын ашатын ғылыми ой-пікірдің негізі алынады. Ғылыми стильдің құрылымдық элементтері болады. Олар: аталуы, яғни ғылыми еңбектің тақырыбы, мәліметтік, хабарлау, ғылыми еңбектің негізгі тақырыбы алынады.

Ғылыми стильдің кіріспе бөлімінде ғылыми зерттеудің тарихын, жазылу себептерін, жаңалығын қысқаша баяндап береді. Ғылыми стильдің негізгі тарауы зерттеу нысанымен тікелей қарым-қатынасқа түседі. Тілдік лексикалық қабатының негізгі ғылыми стильге тән сөздік қоры пайдаланылады. Ғылыми стильде жазылатын еңбек өзінің мағлұматтарын ғылыми тәжірибеден алады. Ғылыми стильде жазылған мәтіннің толық тілдік құрылымға енуіне ойлаудың логикалық пен нысаналыққа, дәлдік пен нақтылыққа, жүйелілікке құрылуына тікелей байланысты болады.

Сөздер негізінен тура мағынада жұмсалады, ауыспалы мәндегі сөздер болмайды. Лексикада – атау сөздер мен жаңа бірліктер, морфологияда зат есім тұлғалы сөз таптары, сондай-ақ сын есім, етістік, оның шақтық категориясы, есімдік, шылаулар, қыстырма сөздер, т.б. түрлері кездеседі..

Ауызекі сөйлеу стилі

Функционалдық стильдердің ішінде ерекше тілдік жүйеге құрылған ауызекі сөйлеу стилі қазақ ұлттық әдебиеті тілінің жіктелуінде айрықша орын алады.

Тұрмыстық қатынаста ауызекі сөйлеу тілі еркін қолданылады. Оның өзіне тән фонетикалық, лексикалық, морфологиялық, синтаксистік ерекшеліктері бар. Ол тұрмыстың, күнделікті қарым-қатынас стилі болса да, функционалдық стильдердің негізгі жүйесін құрайды. Ауызекі сөйлеу стилінің өзіне тән ерекшелігі алдын ала дайындықты қажет етпейтіндіктен, еркін қолданысқа түседі, сондықтан ауызекі сөйлеу тілімен тығыз байланыста жұмсалады.

Ауызекі сөйлеу стилі негізгі тілдің қызметімен қарым-қатынас функциясын атқарады, тікелей хабар берудің айрықша формасын құрайды. Ауызекі сөйлеу тілінің тілдік белгілері оның қызметінің ерекше шартын анықтайды. Оларды бастылары мыналар:

- бейресмилік;
- сөйлеудің еркіндігі;
- сөйлеу қарым-қатынасының экспрессивтілігі;
- тілдік тәсілдерді сұрыптаудың қажетсіздігі;
- сөйлеудің автоматтығы;

-сөйлеудің мазмұны: диалогтық форма мен қарапайымдылық.

Ауызекі стилінде **қайталаулар** молынан ұшырасады.

Ауызекі сөйлеу стилінде тілдік тәсілдерді үнемдеу заңы үстемдік етеді. Сондықтан сөз–сөйлем ретінде қолданылады: келдім, жарайды, айт, жақсы, әрине, т.б.

Ауызекі сөйлеу стилінде сөздік қордың барлық саласы түгел қатысады, фразеологизмдер де, метафора да ұшырасады.

Ауызекі сөйлеу стилінің өзіне тән сөйлеу мәдениеті болады. Сөйлеу мәдениеті деп жалпы адами мәдениеттілік және тіл мәдениетін жетік меңгеруде қол жеткен табыстарын айтуға болады. Адамның жалпы кісілік мәдениеті, ой-өрісі, эрудициясы, ақыл-парасаты, киімі, жан-дүниесімен сөзді, сөйлемді мәдениетті түрде, яғни мәдениетті тілмен жеткізуі болып табылады.

Мәселен, амандасудың *сәлеметсіз бе* деп айтылу мәнерінде дауыс тонына қарай әр түрлі мағыналық мән аңғарылады. *Сәлеметсіз бе?* дауыс тонының айтылу мәнеріне қарай әр түрлі көңілді, сезім-күйді аңғартады, бірде асқақ көңілдің шабытымен айтылады, бірде менменсінген көкіректі білдіреді, сынау мәні де, қуанышты үнмен, бірде жарқын, шұрайлы көңілмен айтылуы аңғарылса, бірде салқын көңілдің ажары, бірде ілтипатты көңілдің шынайы ниетін аңғартады.

Қайталаулар – көркем әдебиет стилінде суреткердің стильдік ерекшелігі ретінде танылатын стилистикалық тәсіл, ауызекі сөйлеу стилінде мәнерлілік қасиеті айтылған ойға параллельдік қатар түзу үшін қолданылады.

Ауызекі сөйлеу тілінде грамматикалық құбылыстардың экспрессивтілік және стилистикалық қызметі жазба стильдермен салыстырғанда елеулі өзгерістері мен айырмашылықтары бар.

Ауызекі сөйлеу стилінде клише сөздер көп қолданылады.

Адамдардың көпшілігі дайын формулалардың, клишелердің, сөйлеу стереотипінің көмегімен сөйлейді және жаза алады.

Ауызекі сөйлеу стилінде белгілі бір әлеуметтік топтардың арасында қолданылатын жаргон сөздер көп қолданылады.

Қорыта айтқанда, ауызекі сөйлеу тілінде дөрекі сөздер, қарапайым, жергілікті сөздер мен диалект сөздер жиі ұшырасады. Бөгде тілдік элементтер, орыс тілінен енген сөздер, табу мен эвфемизмдер де жиі қолданылады.

Публицистикалық стиль

Публицистикалық стильге қойылатын талап – қандай тақырыпқа жазылса да, логикалық жағынан дәлелді, көңілге қонымды болу. Ол тілдік құралдарды қолдана білуінен байқалады. Публицистика қоғам өмірімен тығыз байланыста болады. Публицистиканың үгіт-насихаттық сипаты басым болады. Публицистика өзінің тақырыбына сай сөздер мен сөз тіркестерін сұрыптап қолданады.

Публицистикалық стильде перифраз жиі қолданылады, зат пен құбылысқа оқушы назарын аудару үшін ол зат пен құбылысты басқа экспрессивті-эмоционалды реңі бар сөздермен ауыстыруда жиі қолданылады.

Публицистикалық стильде халықаралық терминдер, жалпы саяси лексика жиі қолданылады. Күрделі тіркестер мен штамп сөздер де жиі қолданылады. Көркем сөз тәсілдерінің барлығы, тұрақты сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, афоризмдер жиі қолданылады. Риторикалық сұраулар, сөз қайталаулар да молынан қолданылады...

Көркем әдебиет стилі

Қолдану аясы: көркем шығармаларда қолданылады.

Мақсаты: құбылыстар мен заттарды суреттеу, жанды суретін көрсету, нені айтпақшы болса, соның бейнесін суреттеу арқылы оқушының сезіміне әсер ету.

Көркем әдебиеттің тілі экспрессивті, және эмоционалды болады. Автор оқушыға көркем образ арқылы әсер етеді. Көркем шығармада сөздерді түрлі ауыспалы мағынада қолдану жиі ұшырасады.

Көркем әдебиет стилінде тілдің көркемдегіш қралдары – градация, инверсия, антитеза, метафора, метонимия, эпитет, т.б. еркін қолданылады.

Көркем шығарманың бір ерекшелігі – көп жанрлы болып келуі. Проза, поэзия, драма және т.б. жанрлардың әрқайсысының өзіндік ерекшелігі бар. Олар әдеби тіліміздің байлығын өз жанрына байланысты еркін қолданады. Мәселен, кейде шылаулар, қыстырма, одағай, қаратпа сөздер экспрессивті-эмоционалды мақсаттар үшін тиімді қолданылады...

Әдебиеттер

1. ҚР-ның «Білім туралы» Заңы, 2007 жылғы 27 шілде (15 сәуір 2016 жылы өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
2. Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, 2012 жылғы 23 тамыз
3. Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы 2-4 сынып
4. Үлгілік оқу бағдарламасы 2017 жылғы «25» қазандағы № 545 бұйрығына 2-қосымша
5. Үлгілік оқу бағдарламасы 2017 жылғы «25» қазандағы № 545 бұйрығына 3-қосымша
6. Қазақстан Республикасында білімді және ғылымды дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016 жыл.
7. ҚР-ның «Қазақстан Республикасындағы бала құқықтары туралы» Заңы. 2002 жылғы 8 тамыз, № 345.
8. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. 2015 жылғы №348 бұйрығымен бекітілген.
9. Қазақ тілі. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. Ә. Е. Жұмабаева, Г.И. Уайсова, Г.Т. Сәдуақас. Алматы: Атамұра, –2017. – 127 б.
10. Әдебиеттік оқу. Жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық. Б.Т. Қабатай. Ү.К. Зейнетоллина, В. А. Қалиева. Алматы: Атамұра, –2018. – 128 б.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА МӘТІНМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІНЕ СИПАТТАМА

Түркістан облысы Мақтаарал ауданы
"О.Бапышев атындағы N8 жалпы білім беретін мектеп" КММ
Ерназарова Жанар Советовна
Бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

Білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде мектептің бастауыш сатысында 2-4 сынып аралығында қазақ тілі пәні бойынша мәтін түрлеріне талдау жасау, стильдік мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау – оқыту мақсаттарына сәйкес өзіндік ерекшеліктеріне байланысты жүргізіледі. Осы тұста, мектепте жалпы мұғалім тәжірибесінде мәтін түрлеріне талдау жасауда, функционалдық стильдерге талдау жасауда қиындықтарға кезігіп жүр. Сондықтан, құралда жаңартылған білім беру мазмұны аясындағы оқыту мақсаттарына қол жеткізуде қазақ тілі пәні бойынша шағын көлемді поэзиялық, прозалық шығармалардың үзінділері мен мәтіндерге талдау жасау жолдарын көрсетуді мақсат тұттық.

Мәтін – өте күрделі тілдік құрылым. Осы құрылымды айқындайтын басты белгілері – жүйелілік және тұтастық. Мәтіннің тұтастық категориясы сол мәтінді ұғынып, мәнін түсінгенде ғана пайда болатын, оның логикалық жағымен тығыз байланыста болса, ал оның жүйелілігі күрделі бірліктерді құрайтын тілдік құралдардың белгілі әдіс-тәсілдерімен ұйымдасуынан көрінеді. Мәтін – қазақ тілін оқыту барысында үлкен орын алатын оқыту нысаны. Біріншіден, тілден білім беретін материал оқыту мәтіндері түрінде болса, екіншіден, жаттығулардың тұтас мәтін түрінде берілуі де мәтінмен орындалатын жұмыстардың сараланып жүйеленуін қажет

етеді. Мәтіннің қызметін таныту – тыңдаушыға тіл бірліктерін функционалдық тұрғыдан танып-білуге, сол арқылы оқушының логикалық ойлауы бірізді қалыптасуына мүмкіндік береді. Өйткені мәтінде тіл бірліктері (сөз, сөз тіркесі, сөйлем) тегіс қатысады. Сондай-ақ мәтіннің стильге қатыстылығы да ескеріледі. Сондықтан мәтінмен жұмыс істеудің стилистикалық бағыттағы жаттығу жұмыстарына ерекше тоқталып өтсек. Барлық мәтіндер, ең алдымен, лингвистикалық нысан болып табылады. Сондықтан да мәтіндердің типологиясы лингвистикалық тұрғыдан танылуы қажет. Лингвистикалық типологияның негізіне лингвистикалық дифференциация алынады. Оның өзі мәтіннің түрін, формасын, жанрлық, стилистикалық ерекшеліктерін, жүзеге асырылу шарттары мен тәсілін білдіреді. Сонымен мәтіннің белгілеріне (әдістемелік тұрғыдан келгенде) мыналар алынады: 1) сөйлеу түрі; 2) сөйлеу формасы; 3) сөйлеу стилі; 4) жанры; 5) сөйлеудің функционалдық-мағыналық типі (сөйлеу тәсілі); 6) сөйлеудің эмоционалдығы мен экспрессивтілігі. Осы айтылғандарды қарастырып көрейік. Біріншісінде, сөйлеудің ауызша және жазбаша екендігі қарастырылады. Ауызша мәтін уақытпен байланысты болса, жазбаша мәтін кеңістікпен байланысты. *Ауызша мәтіндер* – синтаксистік құрылымы жағынан жазбашаға қарағанда, анағұрлым қарапайымдау, эллипсистігі мол, мағыналық құрылымы бір-біріне ұқсастығы экспрессивтік элементтері мол болып келетін мәтіндер. Жазбаша мәтінде оны құраушы бірліктердің арасындағы байланыстырушы элементтер айқын білініп, формалды көрсеткіштері мүмкіндігінше, толыққанды болуға, логикалық ой желісі үзілмей, сақталып отыруға, лексикалық құнарлылығы терең болып, басқа да тілдік формалардың мол болуына мүмкіндік беретіндей күйде жасалады. Екіншісінде, қарым-қатынас жасау формасына сәйкес, мәтіндер монологтық, диалогтық (кей ретте полилогтық та) болып бөлінеді. Бұл жерде сөйлеудің түрі мен формалары бірігіп келіп, жазбаша мәтінде де, ауызша мәтінде де монолог пен диалог болатыны анықталады. Үшіншісінде, мәтіннің қандай да бір стильде құрылатыны белгілі. Оқыту барысында функционалды стильдердің ауызекі сөйлеу стилі, ғылыми, ресми іс қағаздары, публицистикалық және көркем әдеби түрі қолданылады. Осы стильдердің әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері белгілі. Олардың мәтіндегі өзіндік құрылымы бірден көрініп тұруы да мүмкін. Көп ретте, публицистикалық және көркем әдеби стильдерді айыра алмау байқалады. Сондықтан да мәтін стильдерін таныту бағытында жүргізілетін жұмыстардың өзіндік жүйесі жасалынуы керек. Төртінші, мәтіннің жанрлық ерекшеліктері де танылуы қажет. Жанр, негізінде, функционалдық стильдермен тығыз астасып жатады. Мәтіннің бесінші белгісі – сөйлеудің функционалдылығы. Сөйлеуде сипаттама, хабарлама түрлері қолданылатыны белгілі. Бұлардың әрқайсысының жеке ерекшеліктері әрбір сөйлеу типтерінің құрылымдықжүйелік заңдылықтарына сәйкес танытылады. Мәтіннің тағы бір маңызды белгісі – оның эмоционалдық бояулылығы. Бұл жағынан, ғалымдардың пікірінше, мәтіндер: а) ресми, ә) ресми емес, б) бейтарап болып бөлінеді. Экспрессивті мәтіндер өз ішінде: 1) экспрессивті-стилистикалық белгілері бар және 2) бейтарап мәтіндер болып бөлінеді. Осының ішінде, экспрессивтістилистикалық белгісі бар мәтіндерге: көркем, публицистикалық, ауызекі сөйлеу, ғылыми (пікірталастар), құттықтау, қарсы алу сөзі сияқты ресми мәтін түрлері жатады. Ал бейтарап мәтіндерге: ғылыми, ресми іс қағаздар, публицистикалық стильдің кейбір жанрлары, хроника жатады. Әдістемешімамандар әдістемелік тұрғыдан мынадай етіп бөлуді ұсынады: 1) оқуға; 2) тыңдауға; 3) ауызекі сөйлеу тілін дамытуға; 3) жазба сөйлеу тілін дамытуға арналған мәтіндер. Тұжырымдай келгенде, оқушылардың дүниетанымын дамыту мен қалыптастырудың арнайы мақсаттары көзделіп, түрлі өмір, ғылым салаларынан арнайы мәтіндер талданады. Ғылыми мақсат та сол бағытта болады. Ал тіл дамыту мәтіндер бойынша шығарма, мазмұндама, жоспар, эссе, мәтінді талдау сияқты жұмыстар жүргізіледі. Қазіргі стильдердің

қайсысын болсын, оқушы мүмкіндігінше жетік меңгеруі керек. Ал жазбаша тіл ұстарту жұмыстары стиль тармақтарының ерекшеліктерін тани отырып, сол бағытта құра білу дағдысын қалыптастырады. Мәтін бойынша тіл дамытуды жетілдіруге негіз болатындай әдістемелік маңызға ие талаптарды атайық: 1) тыңдаушының түсініп оқу арқылы баяндау дайындығын қамтамасыз ететін талаптар: а) қатысымдық міндетті шешуге арналған; ә) сөйлеушінің көзқарасы; б) эмоционалдық бояу; в) мәнерлілік; г) қаратпалық; 2) мәтіннің мағыналық құрылымын қамтамасыз ететін талаптар: а) байланыстылық; ә) бүтіндік; б) қисындылық; в) ақпараттылық. 2) мәтіннің түсінікті болуын қамтамасыз ететін талаптар: а) ақпараттық негізде қабылдау ерекшелігіне байланысты қызығушылық есебі; ә) тыңдаушының даму деңгейі есебі. 3) мәтін негізінде тілдік тәжірибелерді тікелей жетілдіруді қамтамасыз ететін талаптар: а) мәтіннің көлемі орындалатын жұмыстарға сай болуы; ә) меңгерілмеген тілдік материалдың аз болуы; б) орын өтілген материалдың жаңа материалмен толықтырылуы, байланысты болуы; в) материалдың қайталанып есте сақтауға, бекітуге мүмкіндік жасалуы. Сонымен, оқушылардың сөйлеу икемділіктері мен дағдыларын дамыту үшін мәтін туралы мынадай білім мен дағды қалыптастырылады: – мәтінді түсініп оқи білу және есте сақтау; мәтін түрлерін ажырату – мәтіннің құрылымдық ерекшеліктері туралы білім беріп, оның тәжірибесінде пайдалана білу дағдысын қалыптастыру; – мәтіндегі қайырымдар және олардың мазмұнды, жүйелі баяндау мақсатындағы ерекшеліктерін үйрету арқылы жүйелі мәтін құрай білуге үйрету; – мәтіннің түрлері бойынша сөйлеуге ауызша, жазбаша жаттықтыру. Мәтін туралы білім мен тәжірибелік дағды, ең алдымен, оқу мен тыңдап түсіну әрекетіне байланысты. Оқу мен тыңдап түсінудің психологиялық, физиологиялық үдеріс ретінде ұқсастығы да, айырмашылығы да бар. Ұқсастығы – ойлау қабілеті үдерістерінде ойлау амалдары деңгейінде (талдау, салыстыру, ажырату, т.с.с.) жүретіндігі, айырмашылығы шарт қою және қабылдау деңгейінде байқалады. Табиғи ауызша сөйлеу өзінің қысқалығымен, қайталанбайтындығымен сипатталады. Ал жазбаша оқу кезінде оқылған нәрсеге бірнеше рет қайта оралуға мүмкіндік бар. Оқу жылдамдығы мен қарқынын оқып тұрған адамның өзі реттейді, оқу уақыты шектелмеген. Оған қоса, оқып тұрған адам анықтама әдебиетін де пайдалана алады. Әдістемелік жағына келетін болсақ, бұл өте маңызды айырмашылық, өйткені жоғарыда көрсетілген ерекшеліктердің салдарынан оқудағы қабілеттер мен дағдылардың деңгейі оқу нәтижесіне шешуші ықпал тигізбейді. Дыбыстау, айту барысында тілдің сипаттамалары одан тыс реттеледі, сондықтан ол үдерістің өзіне де, оның нәтижесіне де айтарлықтай әсерін тигізеді. Осы себепті дыбыстаудағы қабілеттер мен дағдылар тілдік автоматтанудың деңгейіне теңестірілуі қажет. Ол жазбаша сөйлеу әрекетімен байланыстырылады. Оқудың және айтып дыбыстаудың негізгі мақсаты болып, оқушының мәтіндегі мағынаны қабылдауы мен түсінуі есептеледі. Басқа сөзбен айтқанда, қатынастың қолайлы жағдайларында қабылдау, мағыналық қабылдау ретінде анықталуы мүмкін. Мәселен, оқу барысында түсіну – күрделі үдеріс. Психологтар жазбаша тілді дамыту үшін ана тілінде түсініп оқудың да бірнеше деңгейін белгілейді.

Әдебиеттер

1. ҚР-ның «Білім туралы» Заңы, 2007 жылғы 27 шілде (15 сәуір 2016 жылы өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
2. Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, 2012 жылғы 23 тамыз
3. Жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы 2-4 сынып
4. Үлгілік оқу бағдарламасы 2017 жылғы «25» қазандағы № 545 бұйрығына 2-қосымша
5. Үлгілік оқу бағдарламасы 2017 жылғы «25» қазандағы № 545 бұйрығына 3-қосымша
6. Қазақстан Республикасында білімді және ғылымды дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016 жыл.

ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.

Алимбекова Маржан Сатбаевна
Шымкент қаласы
Индустриалды-техникалық колледж
Химия пәні мұғалімі

РЕЗЮМЕ

Тақырыбы: Химияны оқытуда заманауи технологияларды қолдану

Бұл жұмыста химия пәнін оқыту процесінде заманауи педагогикалық және ақпараттық технологияларды қолданудың маңызы қарастырылады. Мақсаты – оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру, пәнге деген ынтасын ояту және практикалық дағдыларын дамыту үшін инновациялық әдістердің тиімділігін анықтау. Мақалада интерактивті оқыту, мультимедиялық презентациялар, виртуалды зертханалар, сандық симуляциялар және қашықтықтан оқыту платформаларының мүмкіндіктері сипатталады. Сонымен қатар, химия сабағында АКТ-ны қолдану арқылы оқушылардың ғылыми ойлау, зерттеу және эксперименттік қабілеттерін дамыту жолдары талданады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, заманауи технологияларды пайдалану химия сабақтарының сапасын арттырып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын, дербес ізденісін және шығармашылық әлеуетін дамытады.

Қанша оқыту бар? Адамзат қанша өмір сүрсе, сонша, өйткені ұрпақтарға жинақталған тәжірибені беру қажеттілігі әрқашан болған және болады. Алыс өткенде білім мен дағдыларды беру ата-анадан балаларға тікелей өтті. Содан кейін мектеп жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің әлеуметтік институты ретінде пайда болды.

Алдымен "зубрежки мектебі" болды: міне, сізге оқулық, осы уақытқа дейін үйреніңіз. Содан кейін оқу материалын шынайы түсінуге қол жеткізу үшін мұғалімдер оны нақты, қисынды, көрнекі түрде түсіндіре бастады. "Түсіндіру мектебі" дүниеге келді, оның негізгі мақсаты – оқушылардың берік білімі. Осы тарихи кезеңде оқушыларды ақпараттандыру, ағарту, олардың репродуктивті әрекеттерін ұйымдастыру міндеттері өзекті болды. Бұл салыстырмалы түрде қысқа уақыт ішінде жаппай өндіріс процесіне тарту үшін қажетті белгілі бір білімі мен дағдылары бар сауатты адамдардың ұрпағын тәрбиелеуге мүмкіндік берді. Индустриалды қоғамға заманауи технологияларды меңгерген көптеген білікті жұмысшылар мен инженерлер қажет болды. Әрине, осы кезеңде білім беру белгілі бір міндеттерді сәтті шешті.

XX ғасырдың екінші жартысында дамытушылық оқыту идеясы пайда болды, оның мәні мұғалімнен балаларға Зун жүйесі түрінде білім беру ғана емес, сонымен қатар оқушылардың мүмкіндіктерін дамыту, олардың жеке басын тәрбиелеу қажет болды.

Қазіргі уақытта ақпараттық қоғам өз азаматтарының өз бетінше әрекет етуге, белсенді әрекет етуге, шешім қабылдауға, өзгермелі өмір сүру жағдайларына икемді бейімделуіне көбірек мүдделі. Қазіргі әлемде үнемі болып жатқан қоғамдық өмірдегі өзгерістер жеке тұлғаның жеке дамуымен айналысатын білім берудің жаңа тәсілдерін, педагогикалық технологияларды дамытуды талап етеді.

Сондықтан бүгін біз табиғи процестің куәсі болып отырмыз: білімді түсіндіру мектебі (дәстүрлі мектеп) біртіндеп өткенге айналууда. Жаңа тарихи типтегі мектеп – Даму мектебі белсенді түрде күш алуда.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде федералды мемлекеттік білім беру стандартын енгізумен байланысты инновациялық дамудың маңызды кезеңі жүзеге асырылуда. FGOS ерекшелігі - жүйелі-белсенділік тәсіліне және білім беру процесінің тәрбиелік функцияларына баса назар аудару негізінде репродуктивті қызметтен зерттеушілік қызметке көшу курсы.

Оқытудың белсенді әдісінің негізі - оқушының іс-әрекеттің құрамдас бөліктері өздері бағытталатын және бақыланатын процеске жеке қосылуы. Оқытудағы белсенділік тәсілі-бұл психологиялық ғылымның тұжырымын жүзеге асыру: білімді субъект игереді және тек оның қызметі арқылы көрінеді. Сондықтан әлемнің барлық дамыған елдерінде Заманауи

педагогикалық технологияларды дамытуға баса назар аудару қажетті ақпаратты өз бетінше өндіруге, проблемаларды оқшаулауға, міндеттер қоюға, оларды ұтымды шешудің жолдарын табуға, алған білімдерін талдауға және оларды іс жүзінде қолдануға үйретуге бағытталған. Бұл міндеттерді шешу оқытудағы белсенділік тәсілі негізінде оқу процесін ұйымдастырған кезде ғана мүмкін болады.

Сонымен, жаңа білім беру стандартын енгізудің маңызды ерекшеліктері: стандартты түпкілікті нәтижеге бағыттау және белсенділікті дамыту парадигмасын жүзеге асыру. Стандартпен анықталған білім берудің сапалы жаңа нәтижелеріне қол жеткізу қажеттілігі білім беру процесінде белгілі бір өзгерістер болуы керек дегенді білдіреді. Егер білім алушылардың негізгі оқу іс-әрекеті мұғалімнің дайын түрде хабарлаған ақпаратын қабылдауға және оны репродуктивті тапсырмаларды орындау барысында кейіннен есте сақтауға азайтылса, тәуелсіз танымдық іс-әрекетке, оқу іс-әрекетінің мағынасын іздеуге, өзін-өзі ұйымдастыруға және өзін-өзі реттеуге дайындық пен қабілет, ойлау, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау және басқа да қажетті оқу іс-әрекеттері қалыптаспайды. әрекеттер.

Бұл оқыту технологияларын таңдауды мұғалім ерікті түрде жүргізе алмайтынын білдіреді. Бүгінгі таңда ескі әдіс шеңберіндегі білім беру технологияларының бірін ғана емес, бұрынғыдай игеру керек, бірақ әдісті өзгерту қажет – жаңа білімді түсіндіруден оның балаларының "ашылуын" ұйымдастыруға көшу. Бұл мұғалімнің дүниетанымын, оның жұмысының әдеттегі тәсілдерін өзгертуді білдіреді.

Жоғарыда айтылғандардың бәрінен химия пәнінің мұғалімдері жақын арада өздерінің кәсіби қызметін федералды мемлекеттік білім стандарттарының талаптарына сәйкес келтіру үшін күрделі жұмыстарға тап болады деген қорытынды жасауға болады.

Ресей Федерациясының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің 2010 жылғы 26 тамыздағы № 761н бұйрығында "басшылар, мамандар және қызметкерлер лауазымдарының бірыңғай біліктілік анықтамалығын бекіту туралы, "білім беру қызметкерлері лауазымдарының біліктілік сипаттамалары" бөлімінде мұғалім студенттердің өзіндік қызметін, оның ішінде зерттеу қызметін ұйымдастырады, проблемалық оқытуды жүзеге асырады.

Менің ойымша, проблемалық оқыту қазіргі заманғы даму мектебінің маңызды сипаттамасы болып табылады, өйткені проблемалық оқытудың негізгі әдісі белсенді болып табылады (оқушылар білімді дайын түрде алмайды, бірақ мұғаліммен бірге ашады). Менің педагогикалық тәжірибемде мен проблемалық оқыту технологиясын бірінші жыл қолданбаймын. Менің түсінігімде, педагогикалық технология " қалай оқыту керек?». Менің педагогикалық ұстанымым: "мен ақпаратты дайын күйінде бермеуге тырысамын. Балалар өздері жаңа білім ашатындай жұмыс істеймін".

Біз балалардың қалай жұмыс істейтінін талдаймыз, яғни оқу әрекеттерін салыстырамыз. Дәстүрлі сабақта білімді енгізу кезінде балалар мұғалімдерді тыңдайды, оның ойын бақылайды, ал ойнату кезеңінде олар дайын анықтаманы есте сақтайды. Мұндай оқу қызметі – "келді, естідім, үйрендім" - репродуктивті.

Проблемалық сабақта материалды енгізу кезінде оқушылар ойлайды, талдайды, пайымдайды, анықтаманы дербес тұжырымдайды, Ал көбею кезеңінде өнімді тапсырмаларды орындайды. Мұндай оқу қызметі – ашу және құру қызметі – шығармашылық.

Демек, екі сабақтың да білім беру мақсаты бірдей болды: "алмасу реакциясы"ұғымын білуді қамтамасыз ету. Бірақ проблемалық сабақта оқушылар жаңа білімді шығармашылықпен, ал дәстүрлі сабақта репродуктивті түрде үйренді.

Тіпті педагогикадан алыс адамға балалар өздері ашқан және өз жолымен білдірген нәрсені жақсы меңгеретіні анық. Демек, проблемалық сабақ дәстүрліге қарағанда берік білім береді.

Алайда, мектеп оқушыларының жақсы білімі мұғалімнің сабаққа ұмтылатын жалғыз нәрсе емес. Қазіргі мұғалімнен оқушылардың мүмкіндіктерін дамыту (сабақтың даму мақсаттары), олардың жеке басын тәрбиелеу (сабақтың тәрбиелік мақсаттары) талап етіледі. Дәстүрлі сабақта

ойлау мен сөйлеу нашар дамиды, шығармашылық қабілеттер мүлдем пайда болмайды, ал тұлға инертті, пассивті, тәуелді болады. Проблемалық сабақта балалар көбірек ойлайды, жиі сөйлейді, демек, ойлау мен сөйлеуді белсенді түрде қалыптастырады; шығармашылық қызметті жүзеге асырады, демек, шығармашылық қабілеттерге ие болады; өз ұстанымдарын қорғайды, тәуекелге барады, бастама көтереді, нәтижесінде жауынгерлік сипат қалыптастырады.

Мәселен, проблемалық сабақ пен дәстүрлі - екі үлкен айырмашылық: оқу іс-әрекетіндегі айырмашылық нәтижелердегі айырмашылықты береді. Алайда проблемалық оқыту технологиясы (белсенділік бағыты) бойынша сабақтарды дайындау және өткізу бүгінгі таңда мұғалімдер үшін ең өзекті, бірақ сонымен бірге күрделі мәселелердің бірі болып табылады.

Проблемалық оқыту технологиясын саналы түрде игеру үшін мұғалімге, ең алдымен, берік кәсіби білім қажет деп санаймын. Дегенмен, ең күшті білім де жеткіліксіз. Мысалы, барлығы белсенді өмір салтын ұстану, жаттығулар жасау, таза ауада көбірек болу, ұтымды тамақтану, ішпеу, темекі шекпеу керек екенін біледі! Ал салауатты өмір салтын кім жүргізеді? Адамға не істеу керектігін және қалай істеу керектігін білу жеткіліксіз. Сондай-ақ, өз біліміңізді қолдануға деген ұмтылыс қажет!

Жаңа стандарттарды енгізу мұғалімдердің көпшілігінен ойлауды қайта құруды, өз пәнінен асып кетуді, дайын білімнің аудармашысы болуды тоқтатуды талап етеді, ең алдымен баланың жеке басының дамуы, әмбебап оқу дағдыларын қалыптастыру қажеттілігі туралы ойланады, онсыз оқушы келесі білім беру сатыларында да, кәсіби қызметте де сәтті бола алмайды. Оқытуда қызметтік тәсіл технологиясын енгізу бойынша инновациялық қызметке енгізу мақсатында Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін үздіксіз жетілдіру қажет. Жаңа стандарттар – мұғалім жұмысының жаңа сапасы!

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2019.
3. Әбілқасымов, А. Е. Жаратылыстану пәндерін оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.
4. Нұғыманова, С. Химияны оқытуда инновациялық технологияларды қолдану. – Алматы: Білім, 2018.
5. Тәжібаева, С. Б. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды білім беруде қолдану. – Алматы: Рауан, 2016.
6. Мұхамбетжанова, С. Т. Цифрлық білім беру ресурстары және олардың тиімділігі. – Астана: НЗМ ДББҰ, 2019.
7. Қожахметова, К. STEM және STEAM технологияларының білім берудегі рөлі. // «Білім беру технологиялары» журналы, №4, 2021.
8. Асылбекова, Л. Химия сабақтарында заманауи ақпараттық технологияларды қолданудың ерекшеліктері. // «Химия мектепте» журналы, №2, 2020.
9. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. – Paris: UNESCO, 2018.
10. Johnstone, A. H. Teaching of Chemistry: Logical or Psychological? // Chemistry Education Research and Practice, 2000.

PISA – ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТЕСТІ**Ибрахим Г.Т**

Ордабасы ауданы

Темірлан ауылы

Байтерек жалпы білім беретін мектеп

РЕЗЮМЕ

Бұл жұмыста халықаралық PISA (Programme for International Student Assessment) зерттеуінің мәні мен білім беру жүйесіне әсері қарастырылады. Мақсаты – оқушылардың функционалдық сауаттылығын, нақты өмірлік жағдайларда білімдерін қолдану қабілеттерін және құзыреттіліктерін бағалаудағы PISA тестінің маңызын анықтау. Мақалада PISA зерттеуінің құрылымы, бағыттары (оқу сауаттылығы, математикалық және жаратылыстану сауаттылығы) және бағалау әдістемесі сипатталады. Сонымен қатар, Қазақстан оқушыларының қатысу нәтижелері талданып, білім сапасын арттыруға бағытталған ұсыныстар беріледі. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, PISA зерттеуі білім алушылардың тек теориялық білімін емес, сонымен бірге оны өмірде қолдану қабілетін бағалауға бағытталған. Бұл тәсіл қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқыту мазмұнын жаңартуға, құзыреттілікке негізделген тәсілді енгізуге ықпал етеді.

PISA жобасы – оқушылардың жетістіктерін бағалауға арналған халықаралық бағдарлама. PISA тестілері оқушылар үйреніп қалған тапсырмалардан несімен ерекшеленеді?

Халықаралық**сынақтар**

Білім сапасын бағалаудың халықаралық бағдарламасы PISA (Program for International Student Assessment) 2000 жылдан бастап 3 жыл сайын Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының қамқорлығымен өткізіліп келеді. Бұл ауқымды тестілеудің мақсаты – 15 жастағы мектеп оқушыларының оқу іс-әрекетінің әртүрлі түрлері: жаратылыстану, математика, компьютер және оқу бойынша сауаттылығын бағалау. PISA-дан басқа, басқа да халықаралық мониторингтік зерттеулер бар, олардың назары неғұрлым тар. Мысалы, TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) төртінші және сегізінші сынып оқушылары үшін математикалық және жаратылыстану ғылымдарының білім сапасын тексеруге бағытталған. Ол IEA білім беру жетістіктерін бағалаудың халықаралық қауымдастығының қолдауымен жүзеге асырылады. TIMSS білім сапасын бақылаудан басқа, әртүрлі елдердің ұлттық білім беру жүйелеріндегі айырмашылықтарды анықтауға арналған.

Ал PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) тестілеуі бастауыш сынып оқушыларының мәтінді оқу және түсіну сапасын бағалауға бағытталған. TIMSS сияқты ұлттық білім беру жүйелеріндегі айырмашылықтарды көрсетеді. PIRLS зерттеуі бес жыл сайын өткізіледі және қазірдің өзінде төрт рет өткізілді: 2001, 2006, 2011 және 2016 жылдары.

PISA**және****функционалдық****сауаттылық**

PISA зерттеуі әр түрлі тапсырмаларды қамтиды. Оның жартысына жуығы – еркін жауаптары бар сұрақтар. Және жауаптардың нақты, кеңейтілмейтін тізімі бар сұрақтар бар. Бұл студент белгілі бір сөздермен немесе сандармен шектелетін дербес жауап беруі керек дегенді білдіреді. Тесттегі барлық тапсырмалардың үштен бір бөлігін дерлік жауап нұсқалары дайын сұрақтар құрайды.

PISA бағдарламасының Бірыңғай мемлекеттік емтихан, Бірыңғай мемлекеттік емтихан және басқа да ресейлік тестілерден басты айырмашылығы – ол ең алдымен мектеп оқушыларының стандартты емес тапсырмаларды орындау кезінде парасаттылық пен логиканы пайдалана білу қабілетін бағалайды. Осыған байланысты PISA заманауи білім беру тенденцияларын ұстанады деуге болады, өйткені оқушылардың мектеп білімін өмірде қолдана білуі функционалдық сауаттылық пен 21 ғасыр дағдыларының маңызды аспектісі болып табылады.

PISA тапсырмалары биология, география, физика және әлеуметтік зерттеулер бойынша есте

қалған материалды тексермейді, бірақ студенттердің осы пәндердің әртүрлі контексттеріндегі құзыреттілігі мен пәнаралық өзара әрекеттесу: адам денсаулығы, табиғи ресурстар, қоршаған орта, экология, ғылым мен техника саласындағы жаңалықтар. Аналитикалық шешімі бар тапсырмалар бар, оларда міндет оқиғалардың одан әрі дамуын немесе кейбір объектілердің әрекетін болжау болып табылады. 2015 жылы PISA сонымен қатар ұжымдық орындауға арналған тапсырмаларды енгізді - бірлескен тапсырмалар. Мұндай міндеттер мәселені бірлесіп шешуді қамтиды. Виртуалды көмекшілер берілген мәселені талқылауға, талдауға және шешуге болатын серіктестер ретінде әрекет етеді: бір нәрсені ұйымдастыру, жасау, ойлап табу, қайта жасау немесе түзету. Мұндай тапсырмалар оқушының серіктесімен қалай әрекеттесетінін, жауапкершілікті қалай бөлетінін, келіссөздер жүргізуді білетін-білмегенін көрсетеді.

Қазақстанның ұстанымдары мен сарапшылардың пікірлері

Оқушылары PISA тестін тапсырған елдердің халықаралық рейтингіндегі Қазақстанның көрсеткіші жылдан жылға төмен болып қалып отыр. Бірақ мойындауымыз керек, соңғы кездері еліміз оларды біршама жақсартта алды. Қазақстан Білім министрлігі білім беру қызметінің басқа салаларына басымдық беру туралы шешім қабылдады және қарым-қатынас, топтық жұмыс және өз қызметін құрылымдау қабілеті мектепте қалыптасуы керек негізгі дағдылар болатынын жариялады. Ал, Азия елдері халықаралық рейтингте үздік нәтижелермен мақтана алады: Қытай, Тайвань, Сингапур, Оңтүстік Корея, Жапония. Олардан кейін қалыптасқан дәстүр бойынша Финляндия, Лихтенштейн, Швейцария және Нидерланды.

Аризона университетінің американдық білім беру профессоры Дэвид Берлинер PISA тестінің нәтижелері білім деңгейіне мүлдем байланысты емес, елдегі өмір сапасына қатысты екенін айтады. Айтпақшы, АҚШ-та оқушылар PISA тестілеуінде жақсы нәтиже көрсетпейді: 2015 жылы бұл ел математикадан 28-ші, оқудан 24-ші, жаратылыстану ғылымдары бойынша 25-ші орында болды. Ол кезде Қазақстанның позициялары келесідей болды: сол пәндер бойынша 23, 26 және 33-орындар. PISA-ны әртүрлі тәсілдермен қарауға болады. Әрине, бұл жүйенің өзіндік нюанстары, қате есептеулері және тіпті қателері бар. Көптеген бағалау жүйелері сияқты, PISA тестілеуі де жетілдірілмеген және халықаралық рейтингтерде жоғары орындарды соқыр қуып жету біздің ел үшін ең ақылды шешім болмас еді. Бірақ тест нәтижелерін елемей мүлдем ақымақтық, өйткені бастапқыда PISA зерттеулері оқушылардың жетістіктерін бағалауға ғана емес, жалпы елдің мектептегі білім беру жүйесінің әлсіз жақтарын анықтауға бағытталған.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2019.
3. OECD. PISA 2022 Results: Creative Thinking. – Paris: OECD Publishing, 2023.
4. OECD. PISA 2018 Results: What Students Know and Can Do. – Paris: OECD Publishing, 2019.
5. Сарсенова, Г. М. Халықаралық зерттеулер контекстіндегі функционалдық сауаттылық. – Алматы: Білім, 2020.
6. Исакова, Ж. PISA тапсырмалары арқылы оқушылардың құзыреттілігін дамыту жолдары. // «Білім берудегі инновациялар» журналы, №3, 2021.
7. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. PISA форматындағы тапсырмалар жинағы. – Астана, 2022.
8. Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. Comparing TIMSS and PISA in Mathematics and Science. – Boston College, 2016.
9. OECD. Assessing 21st Century Skills: Analytical Framework of PISA. – Paris: OECD, 2021.
10. Бектурганова, А. Құзыреттілікке негізделген оқыту және халықаралық зерттеулер. – Нұр-Сұлтан: ҚазҰПУ баспасы, 2022.

ЖҰМЫСШЫ МАМАНДЫҒЫ - СЕНІМДІ КАПИТАЛ!

Исхақов Орынбасар Нұрланұлы
 Индустриалды – техникалық колледж
 Дене тәрбиесі пәні мұғалімі

Резюме

Бұл мақалада қазіргі таңдағы қоғамда еңбек ұғымына деген көзқарас өзгеріп келетіндігі жайлы айтылған. Оған себеп жұмысшы мамандығына деген сұраныстың көптігі. Ақпараттық-технологиялар заманында сөздің емес, іске айқын басымдылық берілуде. Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев та жұмысшы мамандықтарының сұранысқа ие екендігін айтып, биылғы жылды «Жұмысшы мамандықтар жылы» деп жариялауы тегіннен тегін емес. Бұл ретте құрылыс, ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп сияқты кез келген салада аянбай еңбек етіп жүрген жұмысшыларға көңіл бөлініп, мәртебесі артпақ.

Резюме

В этой статье говорится о том, что в современном обществе меняется отношение к понятию труда. Причиной тому является высокий спрос на рабочую профессию. В эпоху информационно-технологических процессов приоритет отдается делу, а не слову. Президент Касым-Жомарт Токаев также отметил востребованность рабочих профессий и объявил этот год «Годом рабочих профессий». При этом особое внимание будет уделено работникам, которые неустанно трудятся в любой сфере: строительстве, сельском хозяйстве, промышленности.

Білім беру кез келген қоғам мен мемлекеттің тарихында елеулі рөл атқарады. Кез келген елдің болашағы білім беруді дамытумен байланысты. Оның деңгейі өркениетті әлемдегі тұлға мен ұлттардың әлеуметтік мәртебесін айқындайды. Білім беру объектісі ғана емес, қоғамды жаңғырту субъектісі, оның қуатты тұтқасы және ішкі ресурсы болып табылады. Өйткені ол қоғамдық даму процесінде ұлттың зияткерлік және рухани әлеуетін жинақтау мен дамытудың негізгі факторы болып табылады.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауында қарастырылып отырған басым міндеттердің бірі - KACHESTVENNOYE OBRAZOVANIYE. «Тегін техникалық және кәсіптік білім беру» жобасын іске асыру жалғасуда.

"Бүгінгі таңда 237 жастарының ішінен NEET мың адам қамтылмай отыр. Жыл сайын 50 мың талапкер ақылы негізде түседі, олардың 85%-і табысы аз адамдар санатына жатады. Бұл жағдайды түзету керек. Сұранысқа ие мамандықтар бойынша тегін ТЖКБ-мен жүз пайыз қамтуды қамтамасыз ету қажет." - Қ. Тоқаев

Жолдауға сәйкес, "Білім алған ұлт" сапалы білім беру "ұлттық жобасы бекітілді (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы). Қолжетімді және сапалы техникалық және кәсіптік біліммен қамтамасыз ету.

Өңірдің әлеуметтік-экономикалық саласындағы бүгінгі өзгерістер, білім беру мекемелері арасындағы бәсекелестік орта буын мамандарын кәсіби даярлау жүйесіне жаңа талаптар қояды. Кәсіпорындарға қазіргі заманғы өндірістің тез өзгеретін жағдайына бейімделе алатын кәсіби қызметі жоғары деңгейдегі мамандар қажет. Оларды дайындауда жалпы білім беретін мектептердің оқушыларының болашақ мамандықты дұрыс таңдауы маңызды фактор болады.

Мектепте оқуды аяқтаған кезде адам қаншалықты жақын болса, оның алдында мынадай сұрақтар тұр: Кәсіби қызметтің қай саласын таңдау керек? Қайда оқуға және қайда жұмыс істеуге болады? Көптеген адамдар өз таңдауларын түсініксіз немесе асығыс, көбінесе жағдай қысымымен жасайды, ал одан кейін зардап шегеді. Басқаша болуы мүмкін бе? Дәл осы мақсатта жалпы білім беру мекемелерінде оқушыларға болашақ мамандықты таңдауға көмектесетін педагогтар айналысады. Қазіргі әлемдегі жалпы үрдістер жастардың болашақ мамандықты таңдауының маңыздылығын көрсетеді. Бірақ мақсат болашақта *ребенок* кім болатынын анықтау емес, оны дербес, салмақты кәсіби қызметті таңдауға жеткізу екенін атап өту маңызды. Өйткені, бұл жаста біздің мамандықтарымыз туралы түсінігіміз жоқ. Сондықтан кәсіби бағдарлау жұмысы барысында бүгінде еліміздің өнеркәсібінің қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі машина жасау болып

табылатынын, ал Индустриялық-техникалық колледжде студенттерді оқыту сапасы біздің түлектерге осы саланың түрлі кәсіпорындарында сұранысты қамтамасыз ететінін атап өтеміз.

Біздің кәсіби бағдарлау жұмысымыз жастардың кәсіби және мансаптық өзін-өзі анықтауы бойынша ақпараттық-консультативтік қызметтер көрсетуге, оларды саналы түрде таңдау үшін жағдай жасауға және колледждің оң имиджін қалыптастырудың өзінің кәсіби өсу перспективаларын құру қабілетін ашуға, оның білім беру қызметтері нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған. Колледжде 07140100 - Технологиялық процестерді автоматтандыру және басқару; 07150300 - Токарлық іс; 07150500 - Дәнекерлеу ісі; 07130100 - Электр жабдықтары; 07161300 - Автомобиль көлігіне техникалық қызмет көрсету, жөндеу және пайдалану; 06120100 - Есептеу техникасы және ақпараттық желілер.

Бізде Ашық есік күндерін өткізу дәстүрге айналды, онда болашақ талапкерлер үшін оқу кабинеттері мен зертханаларға барып экскурсиялар ұйымдастырылады, онда студенттердің практикалық жұмыстарының түрлі түрлері көрнекі түрде көрсетіледі. Колледж базасында облыстық ресурстық орталық жұмыс істейді. Оқушылар оқу процесінде орталықтың оқу және зертханалық стендтерінің функционалдық мақсатымен және қолданылуымен танысады. Колледж Шымкент қаласының халықты жұмыспен қамту орталықтары өткізетін білім беру қызметтерінің жәрмеңкелеріне үнемі қатысады.

Индустриялық-техникалық колледж алдағы уақытта да жалпы білім беретін мектептердің тәрбиеленушілері арасында кәсіптік бағдарлау жұмысын жалғастыруды, жастардың кәсіби өзін-өзі айқындау тақырыбын кеңейтуді жоспарлап отыр.

"Ең бастысы мамандықты таңдап, оны жетілдіруге жетелеу, бұл отбасы үшін жақсы табыс береді... жас жігітке ешқашан кез келген мамандықты елемеуге болмайды ", - деді президентіміз жастарға арнаған сөзінде. Ел экономикасы заңгерлердің, экономистер мен менеджерлердің сансыз армиясында ғана емес, біздің адамдарымызға келіп жетті. Біз еңбек адамдарының құндылығы туралы, классик сөзімен айтқанда, «уақытты айналдырып, өмірге айналдыратын» адамдар туралы жиі айтамыз. Дәл осы жұмысшы мамандығы, өз қолымен бірдеңе жасай білу сенімділік пен тұрақтылыққа, өмірдегі тұрақты табысқа кепілдік бере алады.

Әдебиеттер:

1. Журнал «Популярная механика». – октябрь, 2010.
2. Атлас новых профессий / Сколково. – М., 2014.
3. Сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.proprof.ru>
4. Шерстюкова В.Ю. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Классный час «Профессии будущего» (дата обращения: 07.08.2017).

«МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ДАМУТА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ»

Қарағұр жалпы білім беретін мектебінің
мектепалды даярлық сыныбының мұғалімі
Кәкімжанова Жанар Елеуқызы

Резюме

Бұл жұмыста мектеп алды даярлық сыныбының бала дамуы мен мектепке бейімделудегі рөлі қарастырылады. Мақсаты – баланың тұлғалық, танымдық және әлеуметтік қабілеттерін дамыту арқылы оны мектепке психологиялық және физиологиялық тұрғыдан даярлау болып табылады. Мақалада мектеп алды даярлықтың негізгі міндеттері айқындалып, оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері сипатталған. Ойын арқылы оқыту әдісінің тиімділігі, балалардың сөйлеу, ойлау, есте сақтау, зейін және шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары талданған. Зерттеу нәтижесінде

мектеп алды даярлық сыныбы баланың мектепке деген қызығушылығын арттырып, оқу әрекетіне оң көзқарас қалыптастыратыны анықталды. Сондай-ақ, бұл кезеңнің болашақ оқу жетістігінің іргетасы екендігі дәлелденді.

Заман көшіне ілесе отырып, жаңашыл бағытта жұмыс жүргізу - барша педагог алдында тұрған негізгі міндеттердің бірегейі. Бүгінгі күні балабақша ішінара қайта құруларға жол беріп, көп істерде оң өзгерістерге қол жеткізуде. Әр педагогтің шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол берілген. Қазіргі кезде педагогика сөз қорына “педагогикалық технология” ұғымы кіріп отыр. Педагогикалық технология – мұғалімдер мен оқушылар үшін жұмыс орны дайындалған, жан-жақты ескерілген, оқу процесін, педагогикалық қызметті жобалауды, ұйымдастыру мен өткізуге арналған үлгі.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымының бір ерекшелігі - баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылуы. Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолданылатын педагогикалық технологиялардың бірі - Дамыта оқыту технологиясының жаңа әдіс-тәсілдері - шығармашылық жұмысының арқауы болып отыр.

Дамыта оқыту технологиясын ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде пайдалану – өмірталабы. Сондықтан да оқыту үрдісінде қойылатын қазіргі талаптар мұғалімнен үлкен ізденіс пен шеберлікті қажет етеді. Дамыта оқыту деп мақсаты, міндеттері, әдіс-тәсілдері баланың даму заңдылықтарына сәйкес берілген оқытуды айтады. Дамыта оқытуда мұғалім мен оқушы арасындағы жаңа қарым-қатынас қалыптастырып, оқушылардың берілген тапсырмаларды талдауына, салыстыруына, өз беттерінше әрекет етулеріне, яғни ой еркіндігіне зор маңызы береді. Сөйтіп, балалардың зейін қойып ойлауы мен тапқырлығына мүмкіншілік туғызып, ойларын одан әрі дамытуларына жол ашады.

Бүгінгі бала - ертеңгі жаңа әлем. Сондықтан оған жүйелі білім беріп, ынта-ықыласын дұрыс бағыттауды, қабілет-қасиеттерін дамытуды балабақшадан бастауымыз керек. Мектепке дейінгі білім стандарты, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту ұйымдары педагогикалық үрдісті ұйымдастыруда жаңашыл тәсілдерін пайдалануға мүмкіндік береді. Зерттеуші ғалым Ф. Янушкевич «Жаңа технологиялық сабақ педагогтың өз тәжірибесін жаңғыртуға емес, баланың пайдасына, қажеттілігіне арналуы қажет, сонда ғана сапалы нәтиже болады»-деген. Қазіргі кезеңде білім берудің инновациялық педагогикалық технологияларды жетік меңгерген, нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл педагог болуын қажет етеді.

Менің де тәрбиеші ретінде алға қойған мақсатым – балаларға ұлттық педагогикалық тәрбие мен білім берумен қатар, олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін арттыру. Сол себепті ұйымдастырылған оқу іс-әрекетін идеялық жағынан ғылыми негізде өмірмен байланысты ұйымдастырып, баланың қызығуын, құштарлығын танытуға бағыттаймын. Соңғы кездері өз тәжірибемде дамыта оқыту технологиясының элементтерін қоданып келемін. Әр ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде дамыта оқыту технологиясының стратегиялары балаларды ойлануға, өздігінен ізденіс жасауға, ойнай отырып, сөздік қорын молайтуға мүмкіндік береді. Жаңашыл тәрбиеші ретінде әр ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде тәрбиеленушілердің қызығушылық-тарын тудыратын әдіс-тәсілдерді саралап, топтағы әр баланың деңгейін ескеріп, өзіндік пікір, идеялар, өз бетінше орындауға мүмкіндік беретін тапсырмалады дайындап келемін.

Дамыта оқыту технологиясы - күрделі құрылымды, біртұтас педагогикалық жүйе. Оның нәтижесінде әр баланың өзін-өзі өзгертуші субъект дәрежесіне көтерілуі көзделіп, оқыту барысында соған лайық жағдай жасалады. Дамыта оқытудың дәстүрлі оқытудан айырмашылығы: көздеген мақсатында, мәнінде, мазмұнында дамытушылардың негізгі факторында, педагогтың рөлі мен атқаратын қызметінде, т.б. Бұл бағдарлы идеялар бүгінгі білім беру аясында қолдау табуда. Педагогика ғылымының зерттеушілері тәлім-тәрбие беру үрдісінің негізгі мақсаты бала тұлғасын дамыту деп таниды. Бірақ, тұлға дамуы туралы

ізденушілігі психологияның айтуы бойынша, әр адамның өз қолында, оны сырттан әсер ететін күшпен дамытуға болмайды. Осы пікірден туған білім беру мақсатының басқа да тұжырымы бар: бала тұлғасын дамыту, оның толық өзіндік қалыптасуының, өзіндік жетілуінің амалы ретінде қарастырылады. Сондықтан білім беру жүйесінің мақсаты баланың табиғи күштері мен мүмкіншіліктерінің өзіндік ашылуына қолайлы жағдай жасау болып табылады. Ол үшін тұлғаның дамуын көздейтін білім беру үрдісін, ұйымдастырудың түрлі әдістері мен амалдарын анықтап, жүзеге асыру қажет.

Әр технологияның зерттеуші авторы болады дегендей, дамыта оқыту технологиясының авторлары: В. Давыдов, В. Занков, В. Эльконин, П. Эрдниев. Бұл технологияның басты мақсаты: баланың жалпы жан-дүниесіне, оның сезіміне әсер етіп, логикалық ойлауын дамыту және сөздік қоры мен сөйлеу мәдениетін қалыптастыру. Дамыта оқытуда тәрбиешінің басты міндеті - оқу материалдарын балаға дайын күйінде емес, баламен бірлесе отырып жалпы іс-әрекетті ұйымдастыра отырып алға қойған міндеттерді шешу, түсіндіру. Ұйымдастырылған оқу іс-әрекет 3 бөліктен тұрады:

1. Оқу мақсаттарының қойылуы
2. Оның шешудің жолын бірлесе қарастыру
3. Шешудің дұрыстығын дәлелдеу

Бұл үшеуді Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов жасаған жүйесінің негізгі компоненттері.

Көп жылдар бойы өз тәжірибемде дамыта оқыту технологиясының төмендегі әдіс-тәсілдерін қолданып келемін:

1. «Ой қозғау» әдісі - (немесе психология тілінде «Миға шабуыл» деп те аталады). Бұл ұжымдық талқылау, мәселенің шешімін іздеуде қолданылатын тиімді әдіс. Қандайда бір проблеманы әр баланың пікірін еркін тыңдау арқылы шешу. «Миға шабуыл» стратегиясының өзіндік ережесін сақтап, дұрыс пайдаланса, баланың стандарты емес шығармашыл ойлауын жақсы дамытады. Топ құрамын да, қандай да бір проблеманың шешімін табуды өтінемін. Барлық балалар өз пікірлерін айта бастағанда, ешкім оның ойын бөліп, өз пікірін айта алмайды және бағаланбайды. Іс-тәжірибеден байқағаным, бірнеше минут ішінде көптеген пікірлер, яғни шешімдер табуға болады. Бұл жерде пікірдің көптігі мақсат емес, ол тек нақты саналы шешім қабылдауға негіз болады. Қағидасы:

- Ұсынылған пікір бағаланбайды, сыналмайды.
- Жұмыс пікірдің сапасына емес санына бағытталған (неғұрлым пікір көп болса, соғұрлым нақты шешім қабылдауға таңдау болады).
- Барлық пікірлер «бір ауыз сөзбен» жазылып отырғаны жақсы.
- Белгіленген уақыт сақталуы тиіс.

«Ой қозғау» тәсілін қолданғанда мынандай ережелерді ұстану қажет:

- Проблеманы негізгі терминдер арқылы құрастырып, бір ғана ең басты мәселені айқындау;
- Бір де бір идеяны жалған деп танымай, оны зерттеуді тоқтатпау;
- Кез-келген идеяны (тіпті оның қажеттілігі қазір күмәнді көрінсе де) жалғастыруға ұмтылу;
- Қатысушылар өзін ыңғайлы сезініп, «ашылуы» үшін оларды қолпаштап, ынталандырып отыру.

Бұл әдісті көбіне ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінің тақырыбын ашуда қолданамын. Мысалы: жұмбақ, сөзжұмбақ, суретті ребустар шешу арқылы оқу іс-әрекетінің тақырыбын өздері тауып, ашады.

«Ассоциация» әдісі - бұл әдісте берілген тақырып бойынша балаларда қандай ой туады, соның барлығы сол сөздің жан-жағына жазылады. Мысалы: жалпы сөз «Отбасы»: Ата, әже, әке, ана, аға, әпке, іні, т.б. Бұл әдіс арқылы тәрбиеші балалардың сөздік қорын тексере отырып, сауатты сөйлеуге дағды-ландыра алады.

Ойлауға үйрететін тәсілдердің бірі – «Салыстыру» әдісі. Бұл тәсілдің басты мақсаты: объектілер арасындағы ұқсастық пен айырмашылықты анықтау. Бұндай тапсырмалар арқылы

баланың қиялы, логикалық ойлау қабілеті дамиды. Салыстыру арқылы байқалмай, көрінбей қалатын белгілерін анықтауға үйреніп, байқампаздығы артады.

Әдебиеттер:

1. «Жаңа технологияларды сабақта қолдану», Ұ.Төлепова «Бастауыш мектеп» №5, 2013 жыл.
1. «Отбасы және балабақша» журналдары, 2012 жыл, 2013 жыл.
2. «Отбасы және балабақша» журналы, №4, 2012 жыл.
3. «Дамыта оқыту технологиясының негіздері», «Асыл Айна», 2014 жыл.

БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЯРЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сарсенова Молдир Турганбаевна

Педагог-психолог

Түркістан облысы Мақтаарал ауданы

"О.Бапышев атындағы N8 жалпы білім беретін мектеп"КММ

Резюме

Бұл жұмыста баланы мектепке психологиялық даярлаудың ерекшеліктері қарастырылады. Мектепке дейінгі кезеңдегі баланың танымдық, эмоционалдық және еріктік салаларының дамуы оның оқу әрекетіне бейімделуіне тікелей әсер ететіні айқындалады. Зерттеуде мектепке даярлықтың негізгі компоненттері – интеллектуалдық дайындық, тұлғалық және әлеуметтік-психологиялық бейімделу деңгейі, мотивациялық бағыттылық талданады. Сондай-ақ ата-аналар мен педагогтардың бірлескен іс-әрекетінің баланың мектеп өміріне табысты кіруіндегі маңызы атап өтіледі. Жұмыстың нәтижелері мектепке дейінгі ұйымдар мен бастауыш сынып мұғалімдеріне, психологтарға әдістемелік көмек ретінде қолдануға бағытталған.

«Мектепке психологиялық дайындық» деп балалардың құрдастары ұжымында мектептік оқу бағдарламаларын меңгеру үшін психикалық дамудың қажетті және жеткілікті деңгейі түсіндіріледі.

Дамудың қажеті мен жеткілікті деңгейі, оқу бағдарламасы баланың «таяудағы даму аймағына» жететіндей болуы керек. Ал «дамудың таяудағы аймағы» баланың ересектермен бірге отырып, қол жеткізетін жетістіктерімен айқындалады. Егер баланың психикалық дамуының өзекті деңгейі мектептегі оқу бағдарламасын меңгеру үшін қойылатын талаптан төмен болса, онда бала мектепте оқуға психикалық дайын емес деп есептеледі.

Кеңес және ресей психологиясында мектепке психологиялық дайындық мәселесін теориялық жетілдіру Л.С.Выготскийдің еңбектерінде негізделеді (Божович Л.И. 1968, Эльконин Д.Б. Салмина Н.Г. 1988, Кравцова Е.Е, 1991 т.б.)

«Оқушының ішкі позициясы» мектепке дейінгі және кіші мектеп жасының аралығында пайда бола отырып, баланың оқу үдерісіне іс-әрекет субъектісі ретінде қатысуына мүмкіндік тудырады. Бұл тілектер мен мақсаттардың саналы қалыптасуы мен оларды орындаудан немесе оқушының ішкі іс-әрекетінен көрінеді.

Баланың мектепке дайындық мәселесін талдай отырып Д.Б.Эльконин оқу әрекетінің қажетті алғы шарттарын бөліп көрсетті. Ол және оның ізбасарлары төмендегі өлшемдерді атайды:

- Баланың өз әрекетін белгілі бір ережеге саналы бағындыра алуы;
- Берілген талаптар жүйесіне бағыттала алуы;
- Сөйлеп жатқан адамды зейінмен тыңдай алуы;

Талап етілген тапсырманы үлгіні көзбен қабылдау бойынша дербес орындай алуы. Бұл – еріктіліктің дамуының шамасы.

Мектепке психологиялық дайындықтың зияттылық сферасын зерттеуде баланың меңгерген білімдерінің жинақтық санына емес, зияттылық үдерістерінің даму деңгейіне баса көңіл бөледі: «бала қоршаған шындықтағы құбылыстардың мәнді жағын бөле білуі, оларды салыстыра, ұқсастығы мен айырмашылығын көре білуі керек» (Божович Л.И., 1968). Жақсы оқу үшін бала өзінің танымының пәнін бөле білуі керек. Мектепке психологиялық дайындықты анықтауда баланың қарым-қатынас жүйесіне ерекше көңіл бөледі. Қарым-қатынастың негізгі үш сферасы бөлініп көрсетіледі:

- ересектермен ерікті қарым-қатынас
- құрдастармен ерікті қарым-қатынас
- өзінің өзіне қарым-қатынасы

Ортақ іспен шұғылданатын сыныпқа келген соң, бала өзі сияқты өзге балалар мен өзара қарым-қатынасқа түсе алуы керек. Ол балалар қоғамына еніп, олармен бірігіп әрекет ете алуы және олармен келісімге келе алуы, қорғана білуі де керек. Баланың белгілі бір әлеуметтік ортадан алған мінез-құлық нормалары мен ережелері туралы білімдері мен оған нақты бір қатынасы болуы керек.

1.Дәстүрлі түрде мектептік жетілдірудің үш аспектісін бөліп көрсетеді:

- зияттылық
- эмоциялық
- әлеуметтік

Зияттылық жетілу деп фоннан фигураны ажыратуды білдіретін бөліп (дифференциациялық) қабылдауды, зейінді шоғырландыруды, аналитикалық ойлауды (құбылыстар арасындағы негізгі байланыстарды түсіну қабілеті), логикалық есте сақтау мүмкіндігін, үлгіні қайта жасай білуді, сондай-ақ қолдың нәзік қимылдарды мен сенсорлық координацияның дамуын айтады. Мұндай зияттылық жетілу бас миы құрылымы қызметінің пісіп жетілуін бейнелейді десе де болады.

Қоғамның даму әлеуеті білім деңгейі мен білімділік көлемімен өлшенеді. Әлеуметтік ортадағы адамзат баласының білімділігінің негізін қалайтын қасиетті орын – мектеп. Ғылымның әрбір саласынан хабар беретін мектеп оқуы жүйелілігімен, бірізділігімен ерекшеленеді. Жалпы білім беретін мектептің алғашқы сатысы бастауыш білім болса, сол бастауыш білімнің де, өз кезегінде сүйенер кезегі бар. Ол – білім беру жүйесінің бастапқы буыны мектепке дейінгі тәрбие. Сәбилерге алғашқы мәдени – гигиеналы дағдыларды үйретуден бастап, саналы тәртіп, салиқалы ой қорытындысын жасауға дейін көтеретін бұл тәрбие ошақтары болашақ оқушыны мектептегі оқу ісіне даярлаудағы маңызы зор екендігі еш талас тудырмайды. 1984ж. К.Д.Ушинский мен Л.С.Выготский зерттеулері негізінде, А.Н.Леонтьевтің басшылығымен баланың мектептегі оқуға даярлығының психологиялық мазмұны мәселесіне арналған зерттеулер тобы жүргізіле бастайды. Мектепке даярлық мәселесін мектеп талабынан бөліп қарастыра отырып, А.Н.Леонтьев, мектепте оқытудың баланың есіне, қабылдауына жіне тілінің дамуына, яғни психикасының даму деңгейіне талап қоятындығын атап көрсетті. Осы тақырып негізінде бала психикасын тануға арналған зерттеулер жарық көре бастайды:

Истомина З.М. – ырықты ес процесінің дамуы;

Запорожец А.В. – ерікті қозғалыс процесінің дамуы;

Мануйленко З.Б – ырықты мінез – құлық дамуы;

Осы зерттеулер негізінде жатқан теориялық ой, яғни – психикалық әрекеттің ырықты процестері үнемі әрекет ретінде қалыптасатындығы - баланың психикалық дамуын зерттеуде түбірлі мәнге айналды. 1960 – жылдардың басына дейінгі кезеңде мектептік оқуға даярлық мәселесі педагогикалық талап тұрғысынан ажыратылып, психология ғылымының зерттеу нысаны ретінде қарастыру сипатына ие болы. Осы мерзімде жүргізілген зерттеулер нәтижесінде « мектепке психологиялық даярлық » ұғымы қалыптасты. Мектепке психологиялық даярлық мазмұны болып, әлі толық ашылмаған жаңа құрылымдар белгіленді. 1954ж. Чех ғалымдары

А.Керн мен Я.Йирасек «мектепке психологиялық даярлық диагностикасы туралы ізденістер жүргізіп, зерттеу қорытындысы ретінде әйгілі Керн – Йирасек тестін ұсынды. Олардың пікірінше, мектепке түскен бала оқушыға тән кейбір белгілерді игеруі қажет:

- 1.ақыл – ой кемелі
- 2.көңіл-күй кемелі
- 3.әлеуметтік қатынастар

А.Керн мен Я.Йирасек ақыл – ой кемеліне баланың заттардың жеке бөліктерін қабылдай алуын, ерікті зейінін, салыстыра ойлай алу қабілетін, көңіл-күй кемеліне баланың көңіл-күйінің тұрақтылығын, оқыс реакцияның түгелдей жойылуын жатқызады.

2.Баланың мектепке дайындығының шарттары

Балабақша немесе мектептің хабарландыру тақтасына күні бұрын психологпен әңгімелесуде балаға қандай тапсырмалар берілетіндігі туралы хабарлар жазылған қағаз ілінеді. Бұл тапсырмалар төмендегідей формада болу мүмкін:

Бала білуі керек:

- 1) Үлгіні елестете алу
- 2) Ереже бойынша жұмыс істеу
- 3) Желілі суреттерді бірізді орналастырып, олар бойынша әңгіме құрастыру;
- 4) Сөздердегі жекелеген буындарды ажырату

Балабақшада тексеру бір рет қабылдағаннан кейін іске асырылады немесе бала өту жұмыс істеп, тез шаршаса екі рет қабылдағаннан аяқталады. Баламен әңгімелесу кезінде достық, мейірімді, еркін байланыс орнату керек. Ойын атмосферасы балаға босаңсып, стресстік жағдайдың төмендеуіне көмектеседі. Баланың мектепке психологиялық даярлығын тиімді қалыптастыру үшін оның айналасындағы адамдармен де жұмыс жасау керек. Олар: ата-аналар және баланы мектепке қабылдайтын ұстаздар. Әуелі ата-аналармен жүргізілетін психологиялық шараларға тоқталайық:

- 1)Психологиялық ағарту шаралары: лекция, семинар түрлерінде ұйымдастырылып, ата-аналарды статистикалық, мәліметтермен таныстыра отырып, мектепке психологиялық даярлықтың болашақтық дамуға әсері, негізгі, әрі мектеп бағдарламасын игеруге қатысты баяндалады.
- 2)Психологиялық кеңестер жеке сипат алуы керек. Нақты мәселе бойынша берілер жеке кеңестер аса биязы түрде; алдындағы адамның көңіліне қаяу салмайтындай; Психологиялық кеңестің сенімді райда өтуі оң нәтижелік тудырады.
- 3) «Ашық, әңгіме» пікір-таласы ортақ мақсат біріктірілген ата-аналардың көңілдегі түйіткілдерін ортаға салып, бір-бірімен пікір алмасуы. Мұнда ескертетін бір жайт – ата-аналардың өздерінің рұқсат келісімінсіз ешбір деректі жариялауға болмайтындығы. Психолог балалардың мектепке даярлығын анықтау барысында осы тізімге сүйенеді; оқуы табысты болуы үшін аса маңызды деген салалар бірінші тексеріледі. Сонымен, 1-сынып оқушысының психологиялық өлшемі:

1. Психологиялық даярлығы
 - оқу дағдарысы
 - санай алу іскерлігі
 - жазу дағдысы
 - сурет салу дағдысы
 - тілдің дыбыстық мәдениеті
 - сұраққа толық жауап бере алуы
 - сөздік қоры мол
 - эрнәрседен хабары бар
2. Танымдық даярлығы
 - қабылдаудың жекелік сипаты

- бақылампаздық-қиялы ұшқыр
- кеңістік пен уақытты бағдарлай алуы
- көрнекі-бейнелік ойлауының жақсы дамуы
- қоршаған орта құбылыстарның ішінен аса маңыздысын ажырата алу
- есте сақтау қабілетінің жақсы дамуы
- логикалық ойлаудың алғы шарттары: белгілерді түсіну қабілеті; сұрақтарды құрастыра білу қабілеті

3. Ықыластық даярлық

- танымдық қызығушылықтарының айқын көрінісі
- оқушы ролін игеруге тырысуы (мектепке барғысы келуі)
- мектеп пен мұғалім қоятын талаптарды қабылдай алуы

4. Көңіл-күй-еріктік даярлығы

- мінез-құлқын басқара алуы (сабақ үстінде, үзіліс кезінде)
- сабақ үстінде және оқу күні бойында жұмыс істеу қабілетінің сақталуы
- көңіл-күйінің тұрақтылығы
- зейінін ырқына бағындыра алуы
- зейіннің шоғырландыра алуы
- өзін-өзі ұстай алуы

5. Тілдік қатынас (коммуникативті) даярлығы

- үлкендермен және балалармен араласу тілегі
- мұғаліммен қарым-қатынас орнату іскерлігі
- қашықтық сақтай алуы
- үлкендермен жеке қатынас жасауға қабілеттілігі
- бірлескен іс-әрекет жасай білу іскерлігі

6. Диагностикалық бағдарлама. Мектепке даярлық диагностикасы- баланың әлеуметтік көңіл-күйлік, психофизиологиялық жүктемелер мен оқу бағдарламасын сапалы игере алу – алмауы сұрағына жауап қана.

Әдебиеттер:

1. Балалар психологиясы: оқулық / Ж.Қ.Дүйсенова, Қ.Н.Нығметова / - 2012.
2. Детская психология: учебное пособие /Д.Б.Эльконин; ред.сост. Б.Д.Эльконин .-6-е изд., стер..- / - 2011.
3. Возрастная психология: учебник для бакалавров / Л.Ф. Обухова / - 2014
4. Психология детей младшего школьного возраста: учебник и практикум для бакалавров / [Айгумова З.И., Васильева Н.Н., Вачков И.В. и др.]; под общ. ред. А.С.Обухова / - 2014.
- 5.Қоянбаев, Ж.Б., & Қоянбаев, Р.М. Педагогика. — Алматы: Рауан, 2010.
- 6.Сластенин, В.А. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов. — Москва: Академия, 2012.
- 7.Абрамова, Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие. — Москва: Академический проект, 2018.
- 8.Әбдіғапбарова, Ұ., Бейсенбаева, А., & Молдажанова, С. Педагогикалық психология. — Алматы: Білім, 2019.
- 9.Маркова, А.К. Психология профессионализма. — Москва: Знание, 1996.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ЕББҚ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Тургунбаева Дина Байбосыновна

Педагог-психолог

Түркістан облысы Жетісай ауданы

"N7" Тұран " мектеп-гимназия " коммуналдық мемлекеттік мекемесінің педагог психологы

Резюме

Бұл мақалада заманауи білім беру кеңістігінде ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің мазмұны, ерекшеліктері мен маңызы қарастырылады. Қазіргі инклюзивті білім беру жүйесінде әрбір баланың жеке қажеттіліктерін ескеру және оның әлеуетін толық ашуға жағдай жасау – басты міндеттердің бірі болып табылады. Зерттеуде ЕББҚ бар балаларға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттары, әдістері мен ұйымдастыру формалары талданады. Сондай-ақ мұғалім, психолог және ата-ана арасындағы өзара ынтымақтастықтың бала дамуына әсері сипатталады. Мақалада инклюзивті ортада оқушылардың эмоционалды және когнитивтік дамуын қамтамасыз етудің тиімді жолдары айқындалып, білім беру процесінде сүйемелдеудің рөлі мен нәтижелілігі көрсетіледі. Зерттеудің мақсаты – ЕББҚ бар балаларды қолдаудың ғылыми-әдістемелік негіздерін анықтап, оларды білім беру тәжірибесіне тиімді енгізу жолдарын ұсыну.

Мақалада еліміздегі инклюзивті білім берудің мәселелері мен психологиялық – педагогикалық сүйемелдеу қызметі мамандарының функциялары туралы баяндалған. Логопед – мұғалім және педагог – психолог мамандарының міндеттерімен сүйемелдеу қызметінің принциптері ашылған. Сонымен қатар инклюзивті білім берудің субъектілерінің өзара бірлестігі негізінде білім алуда ерекше қажеттілігі бар балаларға кешенді көмек көрсету жүйесі туралы жазылған. Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, білім беру бағдарламасы, ерекше білім беру қажеттілігі бар бала, психологиялық – педагогикалық сүйемелдеу қызметі мамандары, әлеуметтік бейімдеу, кешенді көмек. Қазақстан Республикасы 1994 жылы Балалар құқықтары туралы Конвенцияға қосылғаннан соң әлеуметтік дамыған және құқықтық мемлекет ретінде танылады. Конвенцияға сәйкес мемлекетімізде тәуелсіздік жылдары ішінде балалардың құқықтарын, мүдделерін және қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін көптеген заңнамалық актілер мен жұмыстар жүргізілді. Соның ішінде білім алуда ерекше қажеттілігі бар балалар үшін медициналық – педагогикалық – психологиялық – әлеуметтік, яғни жан – жақты қолдау қарастырылып келеді. Еліміздің «ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған бағдарламасында» инклюзивті білім беру туралы атап өтілген болатын. Сол уақыттардан бері дамуында әр түрлі зақымдалуы бар балалардың жалпы мектептерде оқу құқықтары туралы қаралып келеді. Жоғарыда аталған міндеттерді шешу білім алуда ерекше қажеттілігі бар балалардың білім алуына қол жетімділікті қамтамасыз етуге арналған белгілі бір қажеттіліктерге бейімделу тұрғысынан барлық балалар үшін білімнің қол жетімділігін білдіретін жалпы білім беруді дамыту процесін қамтитын инклюзивті білім беруді білдіреді. Инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыруды оқу орнының білікті мамандары - ұжым жүзеге асырады, бірақ негізгі рөл білім беру ұйымымен тығыз ынтымақтастықта болатын ата-аналарға да беріледі [1].

Елімізде инклюзивтік білім беруді енгізу бойынша көптеген жұмыстар атқарылғанына қарамастан, проблемалар әлі де көп. Бұл кадрлардың (дефектолог, логопед, әлеуметтік педагог, тьюторлар) жетіспеушілігі, ерекше қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу бойынша әзірленген және сынақтан өткізілген бағдарламалар мен құралдардың жетіспеушілігі, ең бастысы педагогтар мен ата-аналардың сыныпта ерекше баланың пайда болуына психологиялық дайындығы. Жалпы білім беретін мектептерге церебральды сал ауруы, аутистикалық спектрі зақымдалған, зейін тапшылығы және гиперактивтілік синдромы, көру қабілеті нашар және т.б. балалар келеді. Олардың барлығына олардың даму ерекшеліктеріне сәйкес келетін арнайы білім

қажет. Ерекше қажеттілігі бар жалпы білім беретін мектептер шеңберінде білім алатын балалар басқа балаларға қатысты әртүрлі жағдайларда жиі болады. Мұндай оқушылар құрдастарымен салыстырғанда тезірек шаршауға бейім - бұл олардың оқу процесіне теріс әсер етеді, олардың білім алуында көптеген проблемалар туындайды. Осыған байланысты мұғалімнің іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру, оның ерекше оқушыларға бейімделуі үшін жағдай жасау өте маңызды. Қалыпты балалардың ата-аналарының көпшілігі ерекше балалармен бірге балаларын оқытқысы келмейтінін білдіреді. Олар бірлесіп оқыту кезінде бүкіл білім беру процесі теріс болады деп санайды; қалыпты балаларға аз уақыт бөлінеді, бірақ қарапайым мектептерде түзету сыныптарын құру мүмкіндігін жоққа шығармайды [2].

Сондай-ақ, ерекше қажеттілігі бар балалардың ата-аналары баланың мамандандырылған түзету мектебіне ауысуға мәжбүр болады деп қорқып, ПМПК-дан бас тартатындығымен жиі кездеседі. Мамандандырылған көмекке мұқтаж бала оны ала алмайтын жағдай туындайды. Мұғалім оған немесе баланың қоршаған мінез-құлқына қатысты тежелген немесе агрессивті болуы мүмкін. Қазіргі уақытта шешіліп жатқан инклюзивті білім беру проблемаларының ішінде олардың арасында ерекше білім беру қажеттіліктері бар бастауыш сынып оқушыларында жазу бұзылыстарын зерттеу және жеңу маңызды орын алады. Мұғалім үшін баланың қателіктерге жол беретініне назар аудару өте маңызды, себебі ол өзінің абайсыздығынан емес, жазу процесінің ішінара бұзылуына байланысты, ол жазбаша сөйлеуді жүзеге асыруға және бақылауға қатысатын психикалық функциялардың қалыптасуының (немесе ыдырауының) болмауымен байланысты [3].

Инклюзия жағдайында білім беру мекемесінің барлық субъектілерінің оқу - тәрбие процесін сәтті өтуі үшін мамандардың, педагогтардың және білім алушылардың ата-аналарының тығыз өзара іс-қимылынан тұратын уақтылы психологиялық - педагогикалық сүйемелдеу қажет. Мұғалімдер мен балалардың, соның ішінде олардың ата-аналарының ынтымақтастығы инклюзивті білім беру кезінде сәттілік тәжірибесін құруды білдіреді, онда мұғалім ерекше қажеттілігі бар оқушыға сәттілік жағдайын жасайтын көмекші ретінде әрекет етеді және сонымен бірге оның белсенділігін қамтамасыз етеді. Инклюзивті білім беру шеңберіндегі психологиялық - педагогикалық қолдаудың негізгі пәні ЕББҚ бар бала болып табылады, ол өз кезегінде арнайы білім беру жағдайларын ұйымдастыруды және бейімделген білім беру бағдарламасын әзірлеуді қажет етеді. Сыныптың басқа балалары, оқушылардың және ерекше баланың атааналары, мұғалімдер, білім беру ұйымының әкімшілігі де инклюзивті білім беру кеңістігінің субъектілері ретінде әрекет етеді. Инклюзия жағдайында білім беру процесі субъектілерін психологиялықпедагогикалық сүйемелдеу мынадай принциптерге негізделген: - сүйемелдеудің үздіксіздігі. Психологиялық - педагогикалық қолдау қызметі білім берудің барлық кезеңдерінде жүреді; - әр баланы және оның отбасын сүйемелдеудің жеке тәсілі. Бұл психологиялықпедагогикалық қолдаудың маңызды қағидасы, ол мамандар қызметінің негізі болып табылады; - аралас білім беру сатыларында ілесіп жүру сабақтастығы; - жүйелі сүйемелдеу принципі. Психологиялық - педагогикалық қолдау балалардың өзара әрекеттесуі, оқыту мен тәрбиелеу, жеке өзін-өзі тану және дамыту сияқты назар аударуды қажет ететін маңызды мәселелермен анықталады; - баланың өмір сүру саласына әсер ететін кешенді тәсіл. Ерекше қажеттілігі бар баланың сынып өміріне толық қатысуы үшін осындай іс-қимыл жүйесін дамыту өте маңызды [4].

Психологиялық - педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыру пәнаралық ынтымақтастықта жұмыс істейтін тиісті мамандар мен мұғалімдер тобының көмегімен жүзеге асырылады, онда білім беру процесіне қатысушылардың әрқайсысы өзінің лауазымдық міндеттері шегінде студенттерді сүйемелдеуге қатысты іс-шаралар жоспарын жасайды; психологиялық - педагогикалық қолдау процесінде мамандардың кеңестері ұсынымдық сипатта болады. Инклюзивті білім беру процесінің барлық кезеңдерінде психологиялық - педагогикалық қолдау

білім беру процесіне қатысушылардың барлығының эмоционалды көңіл-күйінің жағымды сипатын қамтамасыз етуге арналған [3].

Инклюзия шеңберіндегі түзету-дамыту үрдісі ЕББҚ бар балаларға арналған түзету-дамыту бағдарламаларын іске асыру жағдайында жүреді. Ата-аналарға ПМПК шеңберінде баланың проблемаларын талқылауға, балаға арналған жеке бағдарламаны әзірлеуге, келісуге және бекітуге қатысу мүмкіндігі беріледі. Жеке ерекшеліктерді, физикалық және психикалық бұзылуларды ескере отырып, ерекше балалармен түзету және дамыту жұмыстары өзгергіштік белгісіне ие. Баланы логопед-мұғалім және педагог-психологтың сүйемелдеуінің үлкен маңызы бар, оны жүзеге асыру кезең-кезеңмен жүреді. Диагностиканы басшылыққа ала отырып, логопед - мұғалім психологпен бірге баланың ерекшеліктерін ескере отырып, жеке дамыту жоспарын құрумен, білім беру бағытын анықтаумен, ЕББҚ бар баламен жұмыс стратегиясын жасаумен айналысады. Түзету - дамыту кезеңі бұзылыстың құрылымына ерекше назар аудара отырып, жеке тұлғаға бағытталған тәсілді ескере отырып, сабақтар өткізу қажет екенін білдіреді. Аналитикалық кезең аясында қызметтің оң және теріс аспектілері ерекшеленеді, баланың даму динамикасы бақыланады. Бастауыш мектепте қолдың жалпы және ұсақ моторикасын түзетуге, кеңістікке тікелей бағдарлануға және нақты кеңістіктік идеяларға үлкен мән беріледі [5].

Логопед-мұғалім баланың жеке басына, оның жағымсыз жақтарына да, оң жақтарына да ерекше назар аударуы керек, оны қолдану өз кезегінде компенсация процесінде жүреді, сонымен қатар сау анализаторлар зақымдалған мүшелердің қызметін компенсациялау үшін тартылады. Логопедиялық түзетуде сөйлеудің ең зардап шеккен элементтеріне көп көңіл бөлінеді, бұл жағдайда фонетика, лексика, грамматика туралы айтылады. Сабақтарды ұйымдастыру процесі, қызмет түрі, қолданылатын материал баланың жасына сәйкес келуі керек. ЕББҚ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіндегі негізгі қызмет түрлерінің бірі-отбасымен жұмыс. Аталған балаларды тәрбиелеп отырған атааналармен жұмыс педагогикалық құзыреттілікті арттыру, өз баласымен тікелей қарымқатынас жасау және қарым-қатынас жасау дағдыларын үйрету, үй жұмыстарын бірлесіп орындау, соның ішінде топтық іс-әрекет процесінде басқа ата-аналармен қарым-қатынас жасау арқылы олардың әлеуметтік дәрменсіздігін жеңуге бағытталған. Консультациялық-ағартушылық және профилактикалық қызмет бағыты бойынша жұмыс ерекше баланы оқыту мен тәрбиелеуде ата-аналар мен педагогтарға көмек көрсету болып табылады. Балалардың жасына да, жеке ерекшеліктеріне де, олардың психикалық денсаулығының жай-күйіне сәйкес педагог-психолог педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға ықпал ететін ұсынымдар әзірлейді және іс-шаралар өткізеді. Педагог-психолог қызметінің ұйымдастырушылық-әдістемелік бағыты материалдарды дайындаудан және педагогикалық кеңестерге, әдістемелік бірлестіктерге, консилиумдарға қатысудан тұрады. Ерекше балаларды сәтті әлеуметтендіру үшін мамандар аталған балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың сапасын арттыру үшін жеке білім беру бағытының мазмұнын нақты ойластыруы керек.

Инклюзивті білім беру аясында білім беру процесінің субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдау бүгінгі таңда мамандар, ата-аналар мен мұғалімдердің тығыз өзара әрекеттесуінде күрделі динамикалық дамып келе жатқан процесс болып табылады. Инклюзивті білім беру кеңістігі аясында ерекше қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеу және оқыту процесі кәсіби қызметтің белгілі бір түрлерінде әлеуметтік табысты тұлғаның тікелей толыққанды дамуы мен қалыптасуы үшін негізгі шарттардың бірі болып табылады. Осылайша, инклюзивті білім беру дамуында қандай да бір зақымдалуы бар балаларды ғана емес, барлық балаларды білім берудің, тәрбиелеудің және тікелей әлеуметтендірудің сапасын арттыруды қамтамасыз етуді көздейді. Бір жағынан, оқыту жүйесі балаға бейімделуге арналған, ал бала қолданыстағы жүйеге бейімделуге міндетті емес. Екінші жағынан, инклюзивті білім беру - бұл білім философиясының өзгеруі, бұл көптеген адамдардың өмірін жақсартуға арналған қоғамдағы

инклюзия процесінің жақтарының бірі. Проблемалардың болуына қарамастан, мұғалімдердің, психологтардың, дефектологтардың, логопедтердің, сондай-ақ ерекше балалар мен олардың ата-аналарының өзара бірлескен жұмысы ЕББҚ бар балаларға жалпы білім беру бағдарламасының негіздерін игеруге, әлеуметтік күйзелістерге эмоционалды тұрақтылықты арттыруға, қоғамдағы қатынастарды үйлестіруге көмектесуге арналған [3].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Инклюзивное образование. Настольная книга педагога, работающего с детьми с ОВЗ. М.: Владос, 2011. 154 с.
2. Психолого-педагогическое сопровождение субъектов образования [Электронный ресурс] : учебное пособие / К. В. Адушкина, О. В. Лозгачёва.
3. Педагогика дополнительного образования. Психолого - педагогическое сопровождение детей [Текст]: учебник / отв.ред.Л.В. Байбородова.- Москва: Юрайт, 2020.- 363с.
4. Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании [Текст]: учебник / под ред. Е.А.Медведовой.- 2-е изд.испр.и доп.- Москва: Юрайт, 2020.- 274с. 3 экз
5. Разработка принципов инклюзивной педагогики и системы внедрения в практику организаций образования. Методические рекомендации. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2015

ТЕКСТ КАК ИНСТРУМЕНТ МЫШЛЕНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ

Юсупова Шоира Сайдуллаевна

Орыс тілі мен әдебиеті

Түркістан облысы Мақтаарал ауданы

«О.Бапышев атындағы №8 жалпы білім беретін мектеп»КММ

Резюме

Данная статья посвящена вопросу использования современных педагогических технологий при работе с текстом на занятиях русского языка в группах с казахским языком обучения. Автор останавливается на некоторых методах и приемах обучения, которые использует на практических занятиях по русскому языку в школе.

Summary

This article is devoted to the issue of using modern pedagogical technologies when working with text in the Russian language classes in groups with the Kazakh language of instruction in non-linguistic specialties. The author focuses on some of the teaching methods and techniques that he uses in practical Russian language classes at school.

Процессы модернизации, информатизации в обществе приводят к необходимости переосмысления базовых ориентиров образования. Современная система образования должна обеспечивать подготовку таких специалистов, которые могли бы ориентироваться в непрерывно меняющихся реалиях современного общества и уметь применять полученные знания в практической деятельности. В условиях решения этих задач важнейшими качествами личности становятся способность быть инициативным, творчески мыслить, умение находить нестандартные решения, вступать в коммуникативные отношения. Сегодня в образовании активно внедряются новые образовательные технологии. Под технологиями понимаются такие стратегии обучения, которые требуют усвоения не только определенных знаний, но и навыков его получения, что предполагает особое методическое наполнение образовательного процесса. Сущность образовательных технологий выражается в том, что изменяется характер и способ образования. Наряду с развитием умственного потенциала обучающихся происходит личностное развитие, которое предполагает иную позицию педагога и учащегося в образовании: они выступают как равноправные участники образовательного процесса. Для

выполнения поставленных задач необходимо использовать в обучении современные образовательные технологии. Вот несколько определений педагогических технологий, которые приводит в своей «Энциклопедии образовательных технологий» академик Селевко Г.К.: «Педагогическая технология означает системную совокупность и порядок функционирования всех личностных, инструментальных и методологических средств, используемых для достижения педагогических целей (М.В. Кларин). Педагогическая (образовательная) технология – это система функционирования всех компонентов педагогического процесса, построенная на научной основе, запрограммированная во времени и в пространстве и приводящая к намеченным результатам (Г.К. Селевко). Из приведенных определений следует, что педагогическая технология – это категория педагогики, обладающая большой степенью общности, обобщенности, многомерности» [2: 37]. В современной практике обучения и воспитания существуют различные подходы к классификации педагогических технологий. При обучении русскому языку используются следующие технологии: предметно-ориентированная, информационная, игровая, личностно-ориентированная, дифференцированного, развивающего обучения и др. Осуществление образовательного процесса требует использования определенных методологических подходов. На занятиях русского языка в высшей школе используются компетентностный, коммуникативный, деятельностный, культурологический, информационный, поисковый, творческий и др. подходы. Одним из основных методов обучения на занятиях русского языка в группах с казахским языком обучения на неязыковых специальностях в вузе является работа с текстом [1].

В течение всего учебного года ученики работают с текстами. Умение передавать содержание текстов, формулировать их концептуальную информацию, описывать выводное знание, интерпретировать информацию текста – необходимые качества для формирования будущих специалистов любой отрасли. Работа над текстом начинается с его внимательного чтения. Далее проводится словарная работа. Значения слов ищем в толковых словарях. Предварительно мы знакомимся с Толковыми словарями русского языка разных авторов, с особенностями работы с ними. И если мы в свои студенческие годы работали со словарями на бумажных носителях, то современных студентов интересует больше работа с электронными словарями в режиме онлайн. Обучающиеся легко определяют тему, микротемы, основную мысль текста, находят ключевые слова и словосочетания. Постепенно, поняв смысловые, структурные особенности, способы связи частей текстов, студенты начинают составлять свой текстовый материал. Есть такие темы: «Где мы живем. Контрасты мегаполиса», «Я и моя семья. Проблемы современной семьи», «Проблемы семьи и воспитания. Национальные традиции в воспитании», «Традиции и обычаи. Празднование важных событий в жизни», «Социальные проблемы современного общества», «Казахстанское общество глазами иностранцев», по которым необходимы различные виды работ, которые предполагают составление своих текстов по данным темам. Например, при прохождении темы «Социальные проблемы современного общества» мы выясняем, что к этому явлению относятся безработица, преступность, алкоголизм, наркомания, бедность, социальное сиротство, суицид, коррупция и др. Далее группа делится по 3-4 учащихся, и каждая подгруппа готовит к следующему занятию одну из подтем данной темы. Учащиеся с большим интересом выполняют это задание. Они ищут информацию на разных сайтах в интернете, в библиотеке. На основе нескольких источников, среди которых бывают монографии, научные статьи по социологии, экономике со статистическими данными, газетные статьи, посты в социальных сетях составляют свои тексты на эти актуальные для общества темы. При выполнении задания все учащиеся должны выполнить несколько одинаковых условий. 1. Информация, которую преподносит подгруппа из нескольких человек, должна представлять собой единый текст и иметь все структурные части текста (введение, основная часть, заключение). 2. Указать источники информации. 3. Выступление должно быть в устной форме, но иметь основу в виде письменного текста, в

составлении и преподнесении которого должны принимать участие все члены данной подгруппы. Учащиеся свободны в выборе преподнесения подготовленной темы. Какие-то подгруппы выступают с презентациями. Некоторые составляют интеллект-карты в электронном формате или рисуют в виде плаката. Кто-то приносит распечатанные фотографии, рисунки по представляемой им теме. Такие занятия проходят оживленно, интересно. Учащиеся задают друг другу вопросы, отвечают на них, дискутируют. Материалы, подготовленные по теме «Социальные проблемы современного общества» не оставляют в аудитории никого равнодушным. Выполнение данного задания способствует развитию таких качеств, как гражданственность, патриотизм, честность; формированию у учащихся признания ценности человеческой жизни, важности ведения здорового образа жизни; развитию творческого, критического мышления, развитию речи; умению находить информацию по заданной теме, анализировать ее; работать в команде, ставить четкие цели и распределять обязанности в рабочей группе; развитию умений доносить информацию. Применение современных педагогических технологий на занятиях по русскому языку повышает мотивацию учащегося к занятиям, стимулирует его познавательный интерес, повышает эффективность групповой и самостоятельной работы, помогает ориентироваться в разнообразном информационном пространстве, развивает умение выступать перед аудиторией, способствуя формированию важных для будущего специалиста навыков и умений.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Агманова А.Е., Журавлева Е. А. Русский язык в системе языковой подготовки в образовательных учреждениях Казахстана // Русское слово в многоязычном мире: Материалы XIV Конгресса МАПРЯЛ, Нур-Султан, Казахстан, 29 апреля – 03 мая 2019 года / Редколлегия: Н.А. Боженкова, С.В. Вяткина, Н.И. Клушина [и др.]. Нур-Султан, Казахстан: Международное некоммерческое партнерство преподавателей русского языка и литературы "МАПРЯЛ", 2019. С. 833-838. EDN WENFEG.
2. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. М.: Народное образование, 2005. 556 с

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ АРНАУЫ

Манкараева Гулнар Мухтаровна

Түркістан облысы, Шардара ауданы

№1 М.Әуезов атындағы жалпы білім беретін мектептің

Химия пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются эффективные методы развития критического мышления на уроках химии в условиях обновленного содержания образования. Особое внимание уделяется проблемно-ориентированному обучению, исследовательской деятельности, использованию эвристических вопросов и ситуационных задач, направленных на формирование у учащихся навыков анализа, синтеза, сравнения и аргументированного вывода. Обоснована роль учителя как фасилитатора познавательной активности и стимулирования самостоятельных размышлений школьников.

Summary

The article examines effective methods for developing critical thinking in chemistry lessons within the framework of updated educational content. Special attention is paid to problem-based learning, research activities, heuristic questioning, and situational tasks aimed at forming students' skills of analysis, synthesis, comparison, and reasoned conclusions. The role of the teacher as a facilitator of cognitive activity and stimulation of independent thinking is substantiated.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – тек білімді меңгерген емес, сонымен қатар оны өмірлік жағдайларда қолдана алатын, логикалық және сыни тұрғыда ойлайтын тұлға қалыптастыру. Химия пәні оқушылардың ғылыми дүниетанымын, зерттеушілік дағдыларын және аналитикалық ойлау қабілетін дамытуға ерекше ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, критикалық ойлауды дамыту химия сабағының ажырамас құрамдас бөлігіне айналуы тиіс.

Критикалық ойлау – бұл ақпаратты тек қабылдау ғана емес, оны жан-жақты талдау, дәлелдеу, салыстыру, бағалау және негізделген қорытынды жасау үдерісі. Химия сабақтарында бұл қабілетті дамыту білім алушылардың химиялық құбылыстарды түсінуін тереңдетіп, теория мен тәжірибені ұштастыруға мүмкіндік береді.

Критикалық ойлаудың теориялық негіздері. Критикалық ойлау ұғымы педагогика мен психология ғылымдарында кеңінен зерттелген. Ол оқушының мәселені саналы түрде қарастыруы, түрлі дереккөздермен жұмыс істеуі және өзіндік пікір қалыптастыруымен сипатталады. Химия сабағында критикалық ойлау оқушының реакция механизмдерін түсіндіруі, тәжірибе нәтижелерін интерпретациялауы және ғылыми болжам жасауы барысында көрініс табады.

Бұл қабілетті қалыптастыру үшін оқыту процесінде диалогтік оқыту, проблемалық тапсырмалар, зертханалық жұмыстар және сараптамалық тапсырмалар жүйелі түрде қолданылуы қажет.

Химия сабақтарында критикалық ойлауды дамыту әдістері. Химия пәнінде критикалық ойлауды дамыту үшін қолданылатын әдістер көпқырлы және жүйелі сипатта болуы керек. Соның ішінде ең тиімді әдістердің бірі – проблемалық оқыту.

Проблемалық жағдай туындату арқылы оқушыларға сұрақ қою, олардың болжам жасауына мүмкіндік беру – білімнің терең және саналы түрде меңгерілуіне ықпал етеді. Мысалы, химиялық реакциялардың жылдамдығын арттыру немесе баяулату жағдайларын талдау барысында оқушылар тәжірибелік қорытындыларға сүйене отырып өз пікірін дәлелдеуге үйренеді.

Сондай-ақ, эвристикалық әңгіме әдісі арқылы оқушылардың ойлау белсенділігі артады. Мұғалім бағыттаушы сұрақтар қойып, оқушыны дайын жауапқа емес, логикалық ізденіске жетелейді.

Зертханалық жұмыстардың рөлі. Зертханалық жұмыстар критикалық ойлауды дамытудың негізгі құралы болып табылады. Тәжірибе барысында оқушылар нақты құбылысты бақылап, нәтижеге баға беріп, себеп-салдар байланысын анықтайды. Бұл үдеріс олардың ғылыми ойлау стилін қалыптастырып, дербес шешім қабылдау қабілетін арттырады.

Зертханалық тапсырмаларда оқушыға дайын нұсқаулық берілмей, белгілі бір мәселені өз бетінше шешуге мүмкіндік берген жөн. Бұл олардың зерттеушілік белсенділігін күшейтіп, жауапкершілігін арттырады.

Сыни ойлауды қалыптастырудағы мұғалімнің рөлі. Мұғалім тек білім көзі ғана емес, бағыттаушы, ұйымдастырушы, фасилитатор болуы керек. Ол оқушының пікірін ескеріп, әрбір жауапты талдауға мүмкіндік жасап, ойын ашық айтуына жағдай туғызады. Ынталандырушы кері байланыс арқылы оқушының өзіне деген сенімі артады және ойлау әрекеті белсендіріледі.

Қорытынды. Химия сабақтарында критикалық ойлауды дамыту – оқушылардың ғылыми сауаттылығын арттырудың, олардың танымдық белсенділігін күшейтудің және өмірлік жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдау қабілетін қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады. Проблемалық оқыту, зертханалық тәжірибелерді зерттеушілік бағытта ұйымдастыру, эвристикалық сұрақтар мен рефлексиялық тапсырмаларды жүйелі қолдану арқылы білім алушылардың аналитикалық және логикалық ойлау деңгейі айтарлықтай жоғарылайды.

Критикалық ойлау дағдылары қалыптасқан оқушы химиялық құбылыстарға терең талдау жасап, себеп-салдар байланысын анықтай алады, өз пікірін дәлелді түрде ұсынады және

ғылыми тұрғыдан негізделген қорытынды жасайды. Сондықтан химия мұғалімінің басты міндеті – оқыту үдерісін тек ақпарат беруге емес, оқушыны ойлануға, салыстыруға, дәлелдеуге бағыттау.

Әдебиеттер:

1. Әбиев Ж.А., Бабаев С.Б., Құдиярова А.К. Педагогика. Алматы, Дарын, 2016.
2. Қойбағаров С.Х. Химияны оқыту әдістемесі. Алматы, Рауан, 2015.
3. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы. Алматы, Білім, 2013.
4. Сейітқалиев А.С. Сыни ойлауды дамыту технологиялары. Алматы, Қазақ университеті, 2018.
5. Нұрғалиева Г.К. Қазіргі білім беру үдерісіндегі инновациялық әдістер. Алматы, Өрлеу, 2020.
6. Қуандықова Г.Т. Химия сабағында оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру жолдары. Түркістан, 2019.
7. Баймұратова Қ.С. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту әдістемесі. Шымкент, Санат, 2017.
8. Тілеуқабылов Е.Б. Жалпы білім беретін мектепте химияны оқытудың теориясы мен практикасы. Алматы, Мектеп, 2014.

ҚАЗІРГІ ЦИФРЛЫҚ ОРТАДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖОЛДАРЫ

Сансызбай Насипа Сансызбайқызы

«Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру
ұлттық ғылыми-практикалық институты КЕ АҚ
Академиялық бөлімнің аға оқытушысы

Резюме

В статье рассматриваются проблемы психологической безопасности детей в условиях современной цифровой среды. Анализируются основные риски, связанные с кибербуллингом, интернет-зависимостью, информационной перегрузкой и воздействием неблагоприятного контента на психику ребенка. Особое внимание уделяется роли семьи, школы и педагогов в формировании безопасного цифрового поведения и развитии медиаграмотности обучающихся. Представлены эффективные методы профилактики и коррекции негативного влияния цифровой среды на психоэмоциональное состояние детей, а также предложены практические рекомендации по созданию комплексной системы защиты психологического здоровья.

Summary

The article examines the problem of ensuring children's psychological safety in the modern digital environment. The main risks associated with cyberbullying, internet addiction, information overload, and the impact of harmful content on the child's psyche are analyzed. Special attention is given to the role of the family, school, and educators in shaping safe digital behavior and developing media literacy among students. Effective methods for preventing and correcting the negative influence of the digital environment on children's psycho-emotional state are presented, along with practical recommendations for creating a comprehensive system for protecting psychological well-being.

Кіріспе.

Қазіргі қоғамда цифрлық технологиялардың жедел дамуы балалардың өмір салтын түбегейлі өзгертті. Интернет, әлеуметтік желілер, онлайн ойындар, білім беру платформалары мен мобильді қосымшалар баланың күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Бұл құбылыс білім алу, ақпаратпен танысу және қарым-қатынас жасау мүмкіндіктерін кеңейткенімен, психологиялық қауіпсіздік тұрғысынан күрделі мәселелерді де туындатып отыр.

Балалардың цифрлық ортадағы белсенділігі олардың жас ерекшеліктері мен психологиялық дайындық деңгейіне сай бола бермейді. Шектен тыс ақпарат, агрессивті контент, виртуалды кеңістіктегі қысым мен әлеуметтік салыстыру бала психикасында мазасыздық,

сенімсіздік, өзін төмен бағалау сияқты жағымсыз көріністердің пайда болуына әкелуі мүмкін. Сондықтан қазіргі цифрлық орта жағдайында балалардың психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету білім беру мен тәрбиенің өзекті бағытына айналуға.

Бұл мақалада цифрлық кеңістіктің бала психологиясына әсері, қауіп қатер түрлері және олардың алдын алу жолдары жан-жақты қарастырылады. Сонымен қатар мектеп пен отбасының бірлескен қызметі негізінде психологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің тиімді тәсілдері ұсынылады.

Цифрлық орта және балалардың психологиялық дамуы.

Цифрлық орта – ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы қалыптасатын виртуалды кеңістік. Бұл кеңістікте бала тек тұтынушы емес, сонымен бірге белсенді қатысушы ретінде әрекет етеді: контент көреді, пікір қалдырады, бейнематериалдар жүктейді, ойындарға қатысады, әлеуметтік желілерде өзін танытады.

Цифрлық кеңістік баланың когнитивтік қабілеттерін дамытуға, ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруге, шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Дегенмен бақылаусыз жағдайда бұл орта баланың эмоционалдық күйіне теріс әсер етіп, психикалық тепе-теңдіктің бұзылуына себеп болуы ықтимал.

Балалардың ұзақ уақыт экран алдында отыруы көз шаршауы, ұйқы режимінің бұзылуы, физикалық белсенділіктің төмендеуімен қатар, эмоционалдық сарқылуға да алып келеді. Виртуалды әлемге шамадан тыс тәуелділік шынайы қарым-қатынасқа деген қызығушылықты төмендетіп, әлеуметтік оқшаулануға соқтырады.

Цифрлық ортадағы негізгі қауіп қатерлер.

Балалардың психологиялық қауіпсіздігіне әсер ететін цифрлық қауіп қатерлер бірнеше топқа бөлінеді.

Кибербуллинг – интернет желісі арқылы қорқыту, қорлау, мазақ ету және қысым көрсету. Бұл құбылыс баланың өзін-өзі бағасына, эмоционалдық жай-күйіне ауыр соққы береді. Көп жағдайда балалар ұялғаннан немесе қорыққаннан бұл туралы ересектерге айтпайды, нәтижесінде проблема тереңдей түседі.

Интернетке тәуелділік – баланың виртуалды ортаға шамадан тыс байланып қалуы. Мұндай жағдайда ол нақты өмірдегі міндеттерін елемей, уақытын түгелдей дерлік экран алдында өткізеді.

Ақпараттық жүктеменің артуы – қажетсіз әрі сенімсіз ақпараттың көптігі баланың ойлау қабілетіне кері әсерін тигізіп, психологиялық шаршауға әкеледі.

Зиянды контент – зорлық-зомбылық, қатігездік немесе моральдық тұрғыдан жағымсыз көріністер баланың психологиялық дүние танымын бұрмалайды.

Балалардың психологиялық қауіпсіздігі ұғымы.

Балалардың психологиялық қауіпсіздігі – бұл олардың цифрлық ортада өзін сенімді, қорғалған және эмоционалдық тұрғыдан тұрақты сезінуі. Ол баланың өзін еркін білдіруіне, қауіпсіз қарым-қатынас орнатуына және жағымды психологиялық ахуалда дамуына жағдай жасайды.

Психологиялық қауіпсіздікті сақтау үшін баланың цифрлық сауаттылығын қалыптастыру, қауіптерді тануға үйрету және өзін-өзі қорғау дағдыларын дамыту маңызды.

Отбасының рөлі және ата-аналық бақылау.

Ата-ана – баланың цифрлық қауіпсіздігін қалыптастырудағы негізгі тұлға. Олар баламен ашық қарым-қатынас орнатып, интернетті дұрыс пайдалану мәдениетін үйретуі тиіс. Баланың қандай сайттарға кіретінін, кімдермен сөйлесетінін бақылауымен қатар, сенім атмосферасын да қалыптастыру маңызды.

Ата-аналар баламен бірге интернет қауіпсіздігі ережелерін талқылап, экран уақытын тиімді жоспарлауға көмектесуі қажет. Сонымен бірге балаларға жеке ақпаратты жарияламау, бейтаныс адамдармен байланысқа түспеу секілді негізгі қауіпсіздік қағидаларын үйрету міндетті.

Мектептің рөлі және педагогикалық қолдау.

Мектеп оқушылардың цифрлық ортада қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды жүйелі түрде жүргізуі тиіс. Ақпараттық қауіпсіздік, медиасауаттылық және киберэтика тақырыптарында сынып сағаттары, тренингтер, семинарлар ұйымдастыру маңызды.

Мұғалімдер балаларға цифрлық мәдениетті қалыптастыруда үлгі бола отырып, виртуалды кеңістіктегі этикалық нормаларды түсіндіруі қажет. Мектеп психологтары оқушылардың эмоционалдық жағдайын бақылап, қауіп белгілері анықталған жағдайда дер кезінде көмек көрсетуі тиіс.

Профилактикалық және түзету жұмыстары.

Балалардың психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін профилактикалық жұмыстар кешенді түрде ұйымдастырылуы қажет. Бұл бағытта:

1. ақпараттық сауаттылықты арттыру;
2. кибербуллингке қарсы бағдарламалар әзірлеу;
3. психологиялық тренингтер жүргізу;
4. ата-аналармен бірлескен семинарлар өткізу;
5. мектеп психологының тұрақты кеңесі маңызды рөл атқарады.

Түзету жұмыстары нақты қауіпке ұшыраған балалармен жеке жүргізіледі. Оларға психологиялық кеңес, эмоционалдық қолдау және әлеуметтендіру шаралары ұсынылады.

Практикалық ұсыныстар.

1. Балалардың цифрлық сауаттылығын арттыру бойынша тұрақты бағдарламалар енгізу.
2. Әр мектепте ақпараттық қауіпсіздік бұрыштарын ұйымдастыру.
3. Ата-аналарға арналған цифрлық қауіпсіздік бойынша әдістемелік нұсқаулықтар дайындау.
4. Кибербуллингке қарсы мектепшілік ережелер жасау.
5. Балалармен ашық диалог мәдениетін қалыптастыру.

Қорытынды.

Қазіргі цифрлық орта балалар үшін үлкен мүмкіндік кеңістігі болумен қатар, психологиялық қауіп қатер көзі де бола алады. Сондықтан балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету отбасы, мектеп және қоғамның бірлескен жүйелі жұмысын талап етеді.

Баланың психологиялық саулығын сақтау үшін қауіптерді ерте анықтау, алдын алу және қолдау ортасын құру маңызды. Жүйелі әрі мақсатты жұмыстар ғана балалардың цифрлық ортада өзін сенімді сезінуіне және жан-жақты дамуына жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. Қасымова Г. Н. Цифрлық ортадағы балалардың психологиялық қауіпсіздігі. Алматы: Білім, 2020.
2. Омарова А. Ақпараттық қауіпсіздік және бала психологиясы. Шымкент: Санат, 2021.
3. Серікбайқызы Б. Киберпсихология және жасөспірімдер. Алматы: Ұлағат, 2019.
4. Ахметова Ж. Балалардың медиасауаттылығын дамыту әдістері. Қарағанды, 2022.
5. Нұрланова С. Қазіргі мектептегі цифрлық тәрбие мәселелері. Түркістан, 2021.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАНЫ ЖОБАЛАУ

Ескенеева Жанат Ауелбековна

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Төрткүл елді мекені
МКҚК "Самал" балабақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты проектирования инклюзивной среды в дошкольных образовательных организациях. Анализируются принципы создания развивающего, безопасного и доступного пространства для детей с особыми образовательными потребностями.

Раскрывается значение инклюзивного подхода в формировании толерантной, гуманной и поддерживающей среды, способствующей всестороннему развитию дошкольников. Представлены современные модели инклюзивного образования, методы педагогического сопровождения и эффективные формы взаимодействия с родителями.

Summary

The article examines theoretical and practical aspects of designing an inclusive environment in preschool educational institutions. The principles of creating a developmental, safe, and accessible space for children with special educational needs are analyzed. The importance of an inclusive approach in forming a tolerant, humane, and supportive environment that promotes comprehensive development of preschool children is revealed. Modern models of inclusive education, methods of pedagogical support, and effective forms of cooperation with parents are presented.

Кіріспе.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде инклюзивті орта қалыптастыру мәселесі өзекті бағыттардың біріне айналып отыр. Қоғамның гуманистік даму үрдісі әрбір баланың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың да толыққанды дамуына жағдай жасауға бағытталған. Осыған байланысты мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті ортаны жобалау – тәрбиелеу мен дамытудың тиімді жүйесін құрудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Инклюзивті орта барлық балалардың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін, олардың психологиялық, әлеуметтік және физикалық қажеттіліктерін ескеретін дамытушы кеңістік ретінде қарастырылады. Мұндай ортада әр бала өз әлеуетін толық ашып, өзін қауіпсіз сезінеді, құрдастарымен еркін қарым-қатынас орнатып, қоғамның бір бөлігі ретінде қалыптасады.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық негіздері қалыптасатын, өмірге деген алғашқы көзқарасы орнығатын маңызды даму кезеңі. Сондықтан дәл осы уақытта инклюзивті көзқарасты қалыптастыру баланың әрі қарайғы әлеуметтік бейімделуіне оң әсер етеді.

Мектепке дейінгі инклюзивті орта ұғымы және оның маңызы.

Мектепке дейінгі инклюзивті орта – барлық балалардың, соның ішінде ерекше қажеттілігі бар тәрбиеленушілердің психологиялық жайлылығын, белсенділігін және дамуын қамтамасыз ететін тәрбие кеңістігі. Оның басты мақсаты – балалар арасында тең қарым-қатынас орнату және кемсітушілікке жол бермеу.

Инклюзивті орта баланың өзіне деген сенімділігін арттырады, төзімділікке, мейірімділікке және құрдастарын қабылдай білуге тәрбиелейді. Бұл ортада балалар бір-бірін түсінуге, қолдауға үйренеді, әлеуметтік құндылықтар қалыптасады.

Инклюзивті ортаны жобалаудың негізгі қағидаттары.

Инклюзивті ортаны тиімді жобалау келесі қағидаттарға негізделеді:

1. тең қолжетімділік және қауіпсіздік;
2. даралық ерекшеліктерді ескеру;
3. педагогикалық қолдау;
4. психологиялық жайлылық;
5. көпсалалы серіктестік;
6. икемді тәрбие бағдарламасы.

Бұл қағидаттар мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың даму қажеттіліктерін толық қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Балабақша кеңістігін инклюзивті жоспарлау ерекшеліктері.

Инклюзивті орта құруда балабақшаның физикалық кеңістігін дұрыс ұйымдастыру маңызды. Топ бөлмелері, ойын алаңдары, тыныштық бұрыштары және дамыту орталықтары балалардың қозғалуына ыңғайлы, қауіпсіз және қолжетімді болуы тиіс.

Көрнекі құралдар, ойыншықтар мен дидактикалық материалдар балалардың түрлі мүмкіндіктерін ескере отырып таңдалады. Бұл олардың қызығушылығын арттырып, танымдық белсенділігін күшейтеді.

Тәрбиешінің рөлі және кәсіби құзыреттілігі.

Тәрбиеші инклюзивті ортаны қалыптастырудағы негізгі тұлға ретінде әр баланың эмоционалдық жай-күйін бақылап, жеке қолдау көрсетеді. Ол баланың ерекшелігін қабылдап, тұлғаға бағытталған тәсілді қолдануы тиіс.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігіне эмпатия, сабырлылық, шыдамдылық және шығармашылық көзқарас жатады. Бұл қасиеттер инклюзивті ортада сенімді атмосфера құруға ықпал етеді.

Ата-аналармен ынтымақтастық.

Инклюзивті ортаны тиімді қалыптастыру ата-аналармен тығыз байланыста жүзеге асады. Олармен жүйелі кеңес беру, тренингтер мен түсіндіру жұмыстары жүргізіледі.

Ата-аналардың қатысуы баланың дамуын қолдауға, қиындықтарды бірге шешуге және жағымды қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті оқыту модельдері.

Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті оқытудың бірнеше моделдері қолданылады:

1. біріктірілген топ моделі;
2. арнайы қолдау арқылы оқыту;
3. бейімделген бағдарлама негізіндегі модель.

Бұл модельдер тәрбиеленушінің психофизиологиялық ерекшеліктеріне сай қолданылады.

Практикалық тәжірибе.

МКҚК "Самал" балабақшасында инклюзивті орта бойынша жүргізілген бақылау нәтижесінде балалардың өзара қарым-қатынас мәдениеті артқаны, достық қарым-қатынас қалыптасқаны және эмоционалдық тұрақтылықтың күшейгені байқалды.

Ерекше қажеттілігі бар балаларда сенімділік деңгейі жоғарылап, топпен өзара әрекеттесу белсенділігі артты.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі инклюзивті ортаны жобалау балалардың тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне және психологиялық тұрақтылығына оң әсер етеді. Мұндай ортада әр бала өзін қоғамның маңызды мүшесі ретінде сезінеді.

Инклюзивті ортаны дамыту жүйелі, мақсатты және ғылыми негізделген жұмысты талап етеді. Балабақшадағы тәрбиешінің кәсіби қызметі, ата-аналармен серіктестік және қолайлы жағдай жасау арқылы ғана сапалы нәтижеге қол жеткізуге болады.

Әдебиеттер:

1. Қожахметова К. Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері. Алматы: Мектеп, 2019.
2. Сейітова Г. Мектепке дейінгі педагогика және инклюзия. Шымкент: Білім, 2020.
3. Жанұзақова А. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс. Түркістан: Тұран, 2021.
4. Мұратова Д. Инклюзивті орта: теория және практика. Алматы: Қазақ университеті, 2018.
5. Ахметова Ж. Мектепке дейінгі инклюзивті тәрбие әдістемесі. Қарағанды: Сана, 2022.

ДЫБЫСТЫ ДҰРЫС АЙТУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЛОГОПЕДТІҢ РӨЛІ.

Юсупшикова Наргиза Эльчибаевна

Шымкент қаласы, №91 жалпы орта білім беретін мектебі
логопед-дефектолог маманы

Резюме

В статье рассматривается роль логопеда-дефектолога в формировании навыка правильного звукопроизношения у детей дошкольного и младшего школьного возраста. Раскрываются психофизиологические механизмы звукопроизношения, причины нарушений, методы диагностики, этапы коррекционной работы: постановка звука, закрепление, автоматизация и дифференциация. Анализируются артикуляционные упражнения, развитие фонематического слуха, особенности работы с дизартрией и ринолалией, а также взаимодействие специалиста с родителями и педагогами. Приводятся современные технологии, используемые в логопедической практике, и рекомендации по организации индивидуальной и групповой коррекционной работы.

Summary

The article examines the role of the speech therapist-defectologist in developing accurate pronunciation skills in preschool and early school-age children. It outlines the psychophysiological foundations of sound production, causes of phonetic and phonological disorders, and diagnostic procedures. The paper details stages of corrective work—sound establishment, reinforcement, automation and differentiation—along with articulatory exercises, development of phonemic awareness, methods for handling dysarthria and rhinolalia, and collaboration with parents and teachers. Contemporary tools and technology used in speech therapy are described and practical recommendations for individual and group interventions are provided.

Кіріспе.

Баланың сөйлеу тілі оның ойлауын, әлеуметтік мінез-құлқын және коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудағы негізгі құралдардың бірі болып табылады. Дыбыс айту дағдылары сөйлеудің фонетикалық-құрылымдық жағын анықтап, баланың өз ойын анығырақ және тиімді жеткізуіне мүмкіндік береді. Дыбыстарды шатастыру, түсіру немесе алмастыру секілді бұзылыстар баланың мектепке бейімділігіне, оқу процесіне және әлеуметтік қарым-қатынасына әсер етеді. Сондықтан дыбысты дұрыс айту дағдыларын ерте кезеңнен бастап жүйелі қалыптастыру маңызды және бұл міндет логопед-дефектолог мамандығымен тығыз байланысты.

Дыбыс айту дағдыларының қалыптасу негіздері.

Дыбыс айту күрделі психофизиологиялық жүйеге сүйенеді, оның құрамына бірнеше негізгі компоненттер кіреді.

1. Артикуляциялық аппараттың моторикасы: тіл, ерін, жақ, жұмсақ таңдай және дауыс байламдарының үйлесімді қызметі.
2. Фонематикалық қабылдау: дыбыстарды естіп ажырату қабілеті, олардың акустикалық және артикуляциялық ерекшеліктерін бір-бірінен бөліп тану.
3. Тыныс пен дауысты үйлестіру: сөйлеу ұзақтығын және интонацияны бақылау.
4. Нейропсихологиялық компонент: ми орталықтарының сөйлеуді реттеу және жоспарлау функциялары.

Бұл компоненттердің кез келгенінде пайда болатын дисфункция дыбыстық бұзылыстарға әкеледі, сол себепті диагностика кешені жан-жақты жүргізілуі тиіс.

Дыбыс айту бұзылыстарының түрлері.

Дыбыс айту бұзылыстары клиникалық көрінісіне қарай бірнеше топқа бөлінеді.

1. Дислалия: есту қалыпты болғанына қарамастан дыбыстардың бұрмалануы, алмастырылуы немесе түсірілілуі.
2. Дизартрия: сөйлеу мүшелерін басқару бұзылысынан туатын моторлы сөйлеу кемістігі; артикуляциялық координация әлсірейді.

3. Ринолалия: таңдай немесе мұрын жолдарының құрылымдық ақауларына байланысты резонанстың өзгеруі.
4. Фонематикалық бұзылыстар: дыбыстарды ажырата алмау, фонологиялық жүйедегі жетіспеушілік.
5. Комбинированные нарушения: бірнеше бұзылыстардың қатар болу жағдайлары.

Диагностикалық жұмыс.

Логопедтің диагностикалық жұмысы бірнеше міндеттерден тұрады.

1. Клиникалық анамнез жинау: отбасы тарихы, даму кезеңдері, аурулар мен жарақаттар туралы мәліметтер.
2. Органдық қарап шығу: артикуляциялық аппараттың анатомиялық ерекшеліктері — тілдің пішіні, таңдайдың жағдайы, жақ қозғалғыштығы, еріннің қызметі.
3. Артикуляциялық праксис пен артикуляциялық моториканы тексеру: арнайы тапсырмалар арқылы моториканың дәлдігі мен жылдамдығын бағалау.
4. Фонематикалық қабылдау және фонологиялық зерттеу: дыбыстарды ажырату, дыбыстардың орнын анықтау, буындық талдау, фонематикалық санау.
5. Тыныс және дауыстың тексерісі: тыныс алуды басқару, дыбыс күшін және сапасын бағалау.
6. Қорытынды шығару және түзету жоспарын әзірлеу: диагностикалық нәтижелерге негізделген орталықтандырылған және жеке бағдарламаларды жасау.

Дыбысты қою және қалыптастыру әдістері.

Дыбысты қалыптастыру кезеңдері бірнеше бағыттан тұрады.

1. Артикуляциялық жаттығулар. Бұл кезең тіл, ерін, жақ қозғалысын дамытуға бағытталған. Мысалы: «Ат шаптырту», «Сағат», «Жалын», «Тәтті тосап», «Үзеңгі», «Балық».
2. Дыбысты қою кезеңі. Логопед дыбысты бірнеше әдіспен қояды: имитативтік (көрсетіп қайталау), механикалық (зонд көмегімен), акустикалық, кинестетикалық. Алдымен дыбыс жеке оқшауланған түрде беріледі, бала артикуляцияны айнада бақылайды.
3. Дыбысты бекіту. Дыбыс буында, сөзде, сөйлемде, әңгімеде қолдану арқылы бекітіледі.
4. Автоматтандыру. Дыбыс сөйлеуде табиғи қолданылғанша жаттығулар жүргізіледі: сөз тіркестері, жылдам айту, мәтін оқу, әңгімелеу.
5. Дифференциация. Ұқсас дыбыстарды ажыратуға арналған кезең, мысалы: с–ш, р–л, з–ж.

Фонематикалық қабылдауды дамыту.

Баланың фонематикалық дағдысы төмен болса, дыбысты қою да баяу жүреді. Сол себепті арнайы ойындар қолданылады: дыбысты табу, сөз басындағы дыбысты анықтау, артық дыбысты табу, дыбыстарды салыстыру, буындарды сәйкестендіру. Фонематикалық қабылдау дамыған сайын баланың сөйлеу сапасы да артады.

Ата-аналармен және педагогтармен жұмыс.

Логопед жұмысының тиімділігі ата-ананың қолдауына байланысты. Ата-аналарға ұсыныстар:

1. Күн сайын 5–7 минуттық артикуляциялық жаттығу.
2. Балаға айна беру.
3. Дыбысты дұрыс айтуға үлгі болу.
4. Жазалау емес, мадақтау әдісін қолдану.

Педагогтармен бірлесе жұмыс жүргізу де маңызды. Мұғалім логопед қойған дыбыстарды сабақта бекітіп, баланың күнделікті сөйлеу дағдысын қадағалап отырады.

Қорытынды.

Дыбысты дұрыс айту дағдыларын қалыптастыру логопедтің кәсіби шеберлігін, жүйелі түзету жұмыстарын және баламен ұзақ мерзімді жұмысты қажет ететін процесс. Сөйлеу тілі дамуының барлық компоненттері бір-бірімен байланысты болғандықтан, дыбыс айту бұзылыстарын түзету кешенді түрде жүргізілуі тиіс. Логопедтің диагностикасы,

артикуляциялық жаттығулары, дыбысты қою, бекіту және автоматтандыру әдістері баланың сөйлеуін жақсартып, оның мектептегі табысына, өзін-өзі бағалауына және қарым-қатынас қабілетіне оң әсерін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Жұбанова Б. Логопедия негіздері. Алматы, 2018.
2. Айтбаева А. Сөйлеу тілі бұзылыстары және түзету әдістері. Алматы, 2020.
3. Лалаева Р.И. Логопедическая работа при нарушениях звукопроизношения. Москва, 2017.
4. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Основы логопедии. Санкт-Петербург, 2019.
5. Жүнісова М. Фонематикалық қабылдауды дамыту әдістері. Шымкент, 2021.
6. Власова Т.А. Современные технологии в логопедии. Москва, 2022.
7. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. Москва, 2016.
8. Лурия А.Р. Нейролингвистические основы речи. Москва, 2015.
9. Жұмаділова З. Артикуляциялық жаттығулар жинағы. Алматы, 2019.
10. Сейітова А.Б. Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту. Шымкент, 2020.

РАЗВИТИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Гончарова Светлана Анатольевна

Туркестанская область, город Кентау
Школа-лицей №16 им. Ю.А. Гагарина
Учитель начальных классов

Түйін

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының математикалық сабақтарында логикалық ойлау дағдыларын дамыту мәселесі қарастырылады. Автор математикалық тапсырмалар, ойындар, есептерді шешу әдістері арқылы оқушылардың ойлау қабілетін арттыру жолдарын талдайды. Мақалада логикалық операцияларды қолдану, салыстыру, талдау, қорытынды жасау дағдылары, сыныптағы интерактивтік жұмыстар және оқушылардың жетістіктерін бағалау тәсілдері қарастырылған. Сонымен қатар, оқытушының рөлі, сабақ жоспарлары және оқу процесін тиімді ұйымдастыру мәселелері талқыланады.

Summary

The article examines the development of logical thinking skills in primary school students during mathematics lessons. The author analyzes methods to enhance students' analytical abilities through problem-solving tasks, mathematical games, and exercises. The article discusses logical operations, comparison, analysis, drawing conclusions, interactive classroom activities, and methods for assessing student achievements. The role of the teacher, lesson planning, and effective classroom organization are also highlighted.

Введение.

Логическое мышление является фундаментальной составляющей умственного развития младших школьников и ключевым элементом образовательного процесса по математике. Развитие логических навыков способствует формированию аналитических, критических и творческих способностей, а также умению решать задачи разного уровня сложности. В начальной школе особое внимание уделяется формированию умения сравнивать, классифицировать, выделять закономерности и делать обоснованные выводы.

В этой статье рассматриваются методы и технологии, позволяющие эффективно развивать логическое мышление учащихся младших классов на уроках математики, включая использование игровых приемов, задач на рассуждение, групповых и индивидуальных упражнений.

Понятие и структура логического мышления:

1. Аналитические навыки: умение выявлять части и связи между ними, выделять главное и второстепенное.
2. Синтетические навыки: способность объединять отдельные элементы в целостную структуру.
3. Критическое мышление: оценка правильности и обоснованности своих и чужих действий.
4. Абстрактное мышление: работа с символами, знаками и математическими обозначениями.
5. Принятие решений: формирование алгоритма действий для решения задач.

Логическое мышление тесно связано с развитием внимания, памяти и речи, что требует системной работы на уроках математики.

Методы развития логического мышления на уроках математики:

1. **Решение задач и упражнений**
 - 1.1. Задачи на сравнение и сопоставление
 - 1.2. Задачи на поиск закономерностей
 - 1.3. Задачи на классификацию объектов
 - 1.4. Словесные и математические ребусы
1. **Игровые методы**
 - 2.1. Логические игры и конкурсы
 - 2.2. Настольные математические игры
 - 2.3. Групповые командные задания
2. **Проектная и исследовательская деятельность**
 - 3.1. Наблюдения и эксперименты
 - 3.2. Мини-проекты по математическим темам
 - 3.3. Самостоятельное составление задач и их решений
3. **Использование ИКТ на уроках математики**
 - 4.1. Образовательные программы для развития логики
 - 4.2. Виртуальные тренажеры и интерактивные задания
 - 4.3. Электронные презентации и наглядные пособия

Роль учителя в развитии логического мышления:

1. Планирование уроков с учетом уровней сложности и способностей учеников.
2. Подбор адекватных задач, упражнений и игр для формирования логических операций.
3. Обеспечение интерактивности и вовлеченности всех учащихся.
4. Оценка уровня логического мышления через систематический мониторинг и обратную связь.

Организация учебного процесса:

1. Чередование фронтальной, групповой и индивидуальной работы.
2. Использование наглядных пособий, схем, таблиц и иллюстраций.
3. Проведение повторений и закрепления материала через практические задания.
4. Стимулирование самостоятельного мышления и инициативы учеников.

Заключение.

Развитие логического мышления младших школьников на уроках математики требует системного подхода и разнообразных педагогических методов. Использование задач, упражнений, игровых методов, проектов и информационных технологий способствует формированию аналитических, критических и творческих навыков. Роль учителя заключается в планировании, организации, поддержке и оценке учебного процесса. Применение эффективных стратегий обучения обеспечивает не только успешное усвоение математических знаний, но и всестороннее развитие интеллектуальных способностей учащихся.

Литературы:

1. Васильева Н.И. Развитие логического мышления у младших школьников. Москва, 2018.
2. Петрова Л.В. Педагогические технологии на уроках математики. Санкт-Петербург, 2019.
3. Сидорова Е.А. Формирование аналитических навыков у детей. Казань, 2017.
4. Жанабаева Г.Ф. Методика преподавания математики в начальной школе. Алматы, 2020.
5. Кузнецова Т.В. Игровые технологии на уроках математики. Москва, 2016.
6. Бондаренко А.А. Логика и мышление. Киев, 2015.
7. Johnson, D., Johnson, R. Collaborative Learning in Mathematics. New York: Pearson, 2017.
8. Brookfield, S.D. Developing Critical Thinkers. San Francisco: Jossey-Bass, 2012.
9. Facione, P. Critical Thinking in Education. California Academic Press, 2015.
10. Lipman, M. Thinking in Education. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА БҰЛТТЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ GOOGLE WORKSPACE MICROSOFT 365

Нұрланова Гүлзира

Шымкент қаласы, №103 жалпы орта білім беретін мектебінің
информатика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности применения облачных технологий Google Workspace и Microsoft 365 в процессе преподавания информатики. Анализируются их функции, педагогические возможности, влияние на развитие цифровой грамотности учащихся и повышение эффективности учебной деятельности. Показаны преимущества совместной работы в облачных сервисах, а также методы организации практических и жобалық заданий. Обоснована актуальность использования облачных платформ в современной школе и их роль в формировании индивидуальных образовательных траекторий.

Summary

This article examines the use of cloud technologies Google Workspace and Microsoft 365 in teaching informatics. It analyzes their functions, pedagogical advantages, and their impact on students' digital literacy and overall learning efficiency. The article highlights the benefits of collaborative work in cloud services and methods for organizing practical and project based tasks. The relevance of cloud platforms in modern education and their role in shaping individual learning pathways is emphasized.

Кіріспе.

Жаһандану мен цифрлық трансформация білім беру жүйесін жаңа технологияларды қолдануға бағыттап отыр. Бұлтты технологиялар оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға, оқушының цифрлық құзыреттілігін дамытуға және оқу материалдарын қолжетімді етуге мүмкіндік береді. Информатика пәнінде Google Workspace және Microsoft 365 сияқты бұлтты сервистерді пайдалану оқытудың сапасын арттырып, оқу процесін заманауи талаптарға сай жетілдіреді.

Бұлтты технологиялар мұғалім мен оқушы арасындағы интерактивті байланысты арттырады, топтық және жеке жұмыстарды ұйымдастыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар құжаттармен онлайн жұмыс істеу, оларды сақтап, өңдеу мүмкіндіктері оқушының цифрлық дағдысын қалыптастырады.

Бұлтты технологиялардың білім берудегі маңызы.

Бұлтты технологиялар ақпаратты сақтау, өңдеу және тасымалдау қызметін қашықтан атқаратын инновациялық құрал болып саналады. Білім беру жүйесінде олардың маңыздылығы бірнеше факторлармен айқындалады:

1. Қол жетімділік
2. Бірлескен жұмыс
3. Онлайн ортада оқу материалдарын ұйымдастыру

4. Құжаттарды автоматты түрде жаңарту

5. Қауіпсіздік пен деректерді сақтау

Бұл ерекшеліктер информатика пәнін оқытуда оқу бағдарламасын заманауи технологиямен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Google Workspace платформасының мүмкіндіктері.

Google Workspace білім беру мекемелерінде кеңінен қолданылатын платформа болып табылады. Оның негізгі құралдары информатика сабағында тиімді түрде пайдалануға мүмкіндік береді.

1. Google Docs.

Онлайн мәтіндік редактор арқылы оқушылар мәтін құжатын топтық немесе жеке форматта өңдей алады. Мұғалім нақты уақыт режимінде түзету енгізеді.

2. Google Sheets.

Кестелер, формулалар, диаграммалар құруға мүмкіндік береді. Деректермен жұмыс істеу дағдысын дамытады.

3. Google Slides.

Презентация жасау үшін қолданылатын құрал. Оқушылар жобалық жұмыстар орындауға қолайлы.

4. Google Classroom.

Сабақтарды ұйымдастыру, тапсырмалар беру, бағалау, кері байланыс орнату үшін тиімді платформа.

5. Google Drive.

Материалдарды сақтау мен бөлісуге арналған бұлт қоймасы. Құжаттар құрылғылар арасында автоматты синхрондалады.

Бұл құралдар информатика сабағында жобалық жұмыс, зерттеу тапсырмалары, топтық әрекеттерді ұйымдастыруда ерекше тиімді.

Microsoft 365 платформасының мүмкіндіктері.

Microsoft 365 білім беруде кеңінен қолданылатын тағы бір қуатты платформа. Оның құралдары информатика сабағында білім сапасын арттыруға бағытталған.

1. Microsoft Word.

Күрделі форматтағы мәтіндер, есептер және құжаттар дайындауға мүмкіндік береді.

2. Microsoft Excel.

Формула, деректерді талдау, диаграмма құру сияқты тапсырмаларды орындауға қолайлы. Бағдарламалау логикасының негізін түсіндіруге мүмкіндік береді.

3. Microsoft PowerPoint.

Жобалық жұмыстар мен шығармашылық тапсырмаларға арналған тиімді құрал.

4. OneDrive.

Файлдарды бұлтта сақтау, бөлісу және өңдеу қызметін атқарады. Оқушылар кез келген құрылғыдан оқу материалдарын ашып, жұмыс істей алады.

5. Teams.

Онлайн сабақ, чат, топтық жұмыс, файл алмасу мүмкіндігі бар платформа. Мұғалімдер үшін тапсырма беру мен бақылау жүргізу оңай.

Microsoft 365 құралдары оқушылардың ақпараттық дағдысын дамытып қана қоймай, оқу материалдарын жүйелеуге мүмкіндік береді.

Информатика сабақтарында бұлтты технологияларды қолданудың тиімді жолдары.

Бұлтты қызметтерді тиімді пайдалану мұғалімнің дұрыс ұйымдастыруына байланысты.

1. Тапсырмаларды онлайн беру.

Classroom немесе Teams арқылы тапсырма жүктеледі. Оқушы дайын жұмысты сол ортада тапсырады.

2. Бірлескен құжаттармен жұмыс.

Топтық жобаларда бір құжатқа бірнеше оқушы қатар кіріп, өңдей алады.

3. Жобалық жұмысты ұйымдастыру.

Презентация, зерттеу, модельдеу сияқты жұмыстарды бұлтта сақтау арқылы кез келген уақытта жалғастыруға болады.

4. Білімді бақылау.

Тест, викторина, автоматты бағалау мүмкіндіктері мұғалімнің уақытын үнемдейді.

5. Сандық дағдыны дамыту.

Оқушылар бұлтты сервистерді пайдалану арқылы ақпараттық сауаттылықты меңгереді.

Бұлтты технологияларды қолданудың артықшылықтары.

1. Уақыт үнемдеу
 2. Құжаттың әрдайым жаңартылып отыруы
 3. Ортақ файлмен жұмыс мүмкіндігі
 4. Қашықтан оқытуға толық қолайлылық
 5. Оқушылардың жоғары мотивациясы
 6. Оқу материалдарының қауіпсіз сақталуы
- Бұл артықшылықтар информатика сабағын тиімді әрі қызықты етеді.

Қиындықтар және оларды шешу жолдары.

Бұлтты технологияларды енгізу кезінде кездесетін кедергілер:

1. Интернетке тәуелділік.

Шешім: офлайн режимде жұмыс істейтін қосымшаларды қолдану.

2. Мұғалімдердің цифрлық сауаттылығы.

Шешім: біліктілікті арттыру курстарын өткізу.

3. Қауіпсіздік мәселелері.

Шешім: деректерді қорғау ережелерін сақтау.

Қорытынды.

Информатика сабақтарында Google Workspace және Microsoft 365 платформаларын пайдалану оқу процесін жаңа деңгейге шығарады. Бұлтты технологиялар оқушылардың оқу белсенділігін арттырып қана қоймай, цифрлық дағдыларын дамытады, бірлескен жұмыс пен шығармашылық әрекетке жол ашады. Заманауи мектеп үшін бұлтты сервистерді қолдану оқытудың тиімділігі мен қолжетімділігін қамтамасыз ететін маңызды фактор болып табылады. Информатика пәнінің мазмұны бұл платформаларды пайдалануға қолайлы болғандықтан, оларды жүйелі қолдану білім сапасын арттырады және оқу үдерісін жеке траектория бойынша дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер.

1. Әбдиманұлы Қ. Информатиканы оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2020.
2. Мұхамеджанова Г., Қасымов Л. Ақпараттық технологиялар негіздері. Алматы: Дәуір, 2021.
3. Қараев Ж. Педагогикалық технологиялар. Алматы: Рауан, 2019.
4. Google for Education. Using Google Workspace in Schools. California: Google Press, 2021.
5. Microsoft Education. Microsoft 365 for Learning. New York: Microsoft Publishing, 2020.
6. Dudeney G., Hockly N. Digital Learning and Teaching. London: Routledge, 2021.
7. Crompton H. Mobile and Cloud Learning in Education. New York: Springer, 2020.
8. UNESCO. ICT in Education Review. Paris: UNESCO Publishing, 2019.

Умарова Гулнар Дилмагамбетовна
Шымкент қаласы, №58 "Күншуақ" бб тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются современные подходы к эффективному взаимодействию детского сада и семьи. Раскрываются методы сотрудничества с родителями, формы коммуникации, психолого-педагогическая поддержка, а также условия, обеспечивающие партнерство в воспитании дошкольников. Подчеркивается значение доверия, открытости и взаимной ответственности в системе «детский сад – семья».

Summary

This article explores modern approaches to effective collaboration between preschool institutions and families. It highlights practical methods of working with parents, forms of communication, psycho-pedagogical support, and essential conditions for building strong partnerships in the upbringing of preschool children. The importance of trust, transparency, and shared responsibility within the "preschool-family" system is emphasized.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде ата-аналармен жұмыс — тәрбиелік процестің ажырамас әрі аса маңызды бөлігі. Баланың жан-жақты дамуы тек балабақша педагогтарының ғана емес, ата-аналардың да белсенді әрі саналы қатысуына тікелей байланысты. Отбасы мен мектепке дейінгі ұйымның бірлескен әрекеті балалардың әлеуметтік, танымдық, эмоционалдық және тұлғалық дамуын қолдайтын орта қалыптастырады. Қазіргі білім беру талаптары өзгеріп, қоғам отбасымен қарым-қатынастың жаңа үлгілерін қажет етіп отыр. Бұл педагогтардан ата-аналармен жұмыстың тиімді жолдарын меңгеруді, әр отбасының ерекшеліктерін ескеріп, серіктестік орнатуды талап етеді.

Ата-аналармен жұмыстың мәні мен маңызы.

Ата-аналармен жұмыс жүргізудің басты мақсаты — баланың толыққанды дамуына қолайлы жағдай қалыптастыру, педагог пен ата-ана арасында сенімді, ашық қарым-қатынас орнату.

Тиімді қарым-қатынас бірнеше маңызды міндеттерді шешеді:

1. Баланың дамуына бірлескен қолдау көрсету.

Арадағы байланыс мықты болған сайын тәрбие мен оқытудағы бірізділік сақталып, бала өзін қауіпсіз әрі сенімді сезінеді.

2. Отбасылық тәрбиенің сапасын арттыру.

Педагогтар ата-анаға ғылыми-педагогикалық кеңес беріп, заманауи әдістерді таныстыру арқылы тәрбие мәдениетін көтереді.

3. Психологиялық қолдау көрсету.

Жас ата-аналарға баланың жас ерекшеліктерін дұрыс түсіндіру, тәрбие мәселелерін шешуге бағыт беру – педагогтың негізгі міндеттерінің бірі.

4. Педагог пен ата-ананың серіктестігін нығайту.

Баланың оқу-тәрбие үдерісінде ата-ананың қызығушылығы мен белсенділігі артқан сайын нәтижелілік жоғарылайды.

Ата-аналармен жұмыстың негізгі қағидаттары.

Тиімді жұмыс ұйымдастыру үшін педагог төмендегі қағидаттарды басшылыққа алуы қажет:

1. Ғынтымақтастық.

Педагог ата-ананы серіктес ретінде қабылдап, әр пікірді құрметтеуі тиіс.

2. Ашықтық және қолжетімділік.

Ақпарат нақты, түсінікті, уақытылы берілуі керек.

3. Жеке тәсіл.

Әр отбасының мәдени, әлеуметтік жағдайына сәйкес бейімделген жұмыс түрлері қолданылуы қажет.

4. Балаға бағытталған тәсіл.

Барлық әрекет баланың мүддесі мен игілігіне бағытталуы тиіс.

5. Құпиялылық пен құрмет.

Отбасы мәселелерін сақтау, ата-ананың қадір-қасиетін құрметтеу маңызды.

Ата-аналармен жұмыстың дәстүрлі формалары.**1. Жиналыстар.**

Ата-аналар жиналысы – ақпарат алмасудың ең кең таралған түрі. Онда педагогтар оқу жоспары, тәрбие жұмысының бағыттары, баланың жетістіктері туралы мәлімет береді. Жиналыстар тақырыптық, есеп беру, кеңес беру түрінде ұйымдастырылады.

2. Әңгімелер мен жеке кеңестер.

Педагог пен ата-ана арасындағы жеке кездесу баланың даму ерекшеліктерін терең талқылауға мүмкіндік береді. Кеңестер жоспарлы түрде немесе ата-ананың сұрауы бойынша өткізіледі.

3. Ашық есік күндері.

Ата-аналар балабақшадағы оқу іс-әрекеттеріне қатысып, бала әрекетін тікелей бақылайды. Бұл педагогикалық үдерісті түсінуге, сенімді арттыруға септігін тигізеді.

4. Көрмелер, мерекелер, спорттық шаралар.

Отбасылық шығармашылық көрмелер, ұлттық мерекелер, спорттық сайыстар ата-аналарды ұйымның өміріне тартып, жағымды эмоционалдық байланыс орнатады.

Жаңашыл және заманауи жұмыс формалары.

Қазіргі цифрлық орта педагогтарға ата-аналармен жұмысты жаңаша ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

1. Онлайн-коммуникация.

Мессенджерлер, чаттар, әлеуметтік желілер арқылы ақпарат жедел жеткізіледі. Фото-есептер, бейнеталдаулар, қысқа хабарламалар ата-ананың балабақшамен байланысын нығайтады.

2. Вебинарлар мен онлайн-отырыстар.

Педагогтар тәрбие, психология, денсаулық сақтау жөнінде онлайн форматта дәріс, тренинг ұйымдастырады.

3. Электронды күнделік.

Кей мекемелерде баланың күнделікті жетістігін, қатысуын, тамақтануын электронды түрде бақылау жүйесі енгізілген.

4. Мобильді қосымшалар.

Балабақшаға арналған арнайы платформалар ата-аналарға хабарламалар, фотолар, жоспарлар алуға ыңғайлы жағдай жасайды.

Психологиялық-педагогикалық қолдау бағыттары.

Ата-аналарға психологиялық көмек көрсету — маңызды міндеттердің бірі.

1. Жас ерекшеліктері психологиясын түсіндіру.

Педагогтар балалардың мінез-құлқы, дағды қалыптастыру кезеңдері жөнінде кеңес береді.

2. Дағдарыстық жағдайларда қолдау.

3 жас, 6 жас дағдарыстары кезінде ата-аналарға мінез-құлық ерекшеліктерін дұрыс басқару, баламен тіл табысу жолдарын үйретеді.

3. Отбасылық қарым-қатынасты нығайту.

Жылы эмоционалды қарым-қатынас, ата-ана мен баланың бірлескен әрекеті туралы ақпарат ұсынылады.

Отбасы мен балабақша серіктестігін дамыту шарттары.

Табысты серіктестіктің негізгі шарттары:

- 1. Өзара сенім.**

Ашық диалог, сыйластық, қолдау – ұзақ мерзімді байланыстың негізі.

- 2. Жүйелілік.**

Ата-аналармен жұмыс жоспарлы түрде жүргізілуі қажет.

- 3. Кәсіби құзыреттілік.**

Педагогтың коммуникациялық, психологиялық, ұйымдастырушылық қабілеттері жоғары болуы керек.

- 4. Ортақ мақсат.**

Әрекет баланың игілігіне бағыттталып, педагог пен ата-ана бір бағытта жұмыс істеуі тиіс.

- 5. Жағымды эмоционалдық ахуал.**

Ұйымдағы достық атмосфера ата-ананың қатысу белсенділігін арттырады.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-аналармен тиімді жұмыс жүргізу – баланың әсуі мен дамуының негізгі факторларының бірі. Қазіргі қоғамның өзгермелі талаптарына сай педагогтар ата-аналармен қарым-қатынасты жаңа деңгейге көтеріп, сенімді серіктестік орнатуы қажет. Тиімді жұмыс жүйелі, ғылыми негізделген, ашық және бала мүддесін бірінші орынға қоятын тәсілдер арқылы жүзеге асады. Отбасы мен балабақша арасындағы үйлесімді ынтымақтастық – мектепке дейінгі тәрбие сапасын арттырудың шешуші негізі.

Әдебиеттер.

1. Бейсенбаева, А. Ә. Тәрбие теориясы. – Алматы: Білім, 2019.
2. Жұмабаев, М. Педагогика. – Алматы: Раритет, 2021.
3. Әбиев, Ж., Бабаев, С., Құдиярова, А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2020.
4. Қоянбаев, Ж.Б., Қоянбаев, Р.М. Педагогика. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
5. Поддьяков, Н.Н. Психология дошкольника. – Москва: Академкнига, 2020.
6. Смирнова, Е.О. Общение и взаимодействие взрослых с детьми. – Москва: Просвещение, 2022.

COGNITIVE FEATURES OF LEARNING ENGLISH IN A MULTILINGUAL ENVIRONMENT

Myrzakerimova Gulmira Tulembekovna

English Language Teacher at Secondary School No.78, Shymkent City

Резюме

В статье рассматриваются когнитивные особенности усвоения английского языка в многоязычной среде. Анализируются влияние билингвизма и мультилингвизма на когнитивное развитие, процессы восприятия, код-переключение, метаязыковая осознанность и формирование языковой компетенции. Особое внимание уделяется преимуществам многоязычной среды, таким как развитие исполнительных функций, расширение языкового репертуара, усиление процессов памяти и внимания. Рассматриваются педагогические подходы, позволяющие повысить эффективность обучения английскому языку в условиях многоязычия.

Резюме

Мақалада көптілді ортада ағылшын тілін меңгерудің когнитивтік ерекшеліктері қарастырылады. Билингвизм мен мультилингвизмнің когнитивтік даму, қабылдау үдерістері, код ауыстыру, метатілдік сананың қалыптасуына ықпалы талданады. Көптілді ортаның артықшылықтары, атап айтқанда атқарушы функцияларды дамыту, тілдік қорды кеңейту, есте сақтау мен зейін үдерістерін күшейту мәселелері қарастырылады. Ағылшын тілін тиімді оқытуға бағытталған педагогикалық тәсілдер ұсынылады.

Introduction.

Learning English in a multilingual environment has become a widespread phenomenon as global communication needs grow. In such contexts, learners interact with several languages simultaneously, which influences not only their linguistic competencies but also the cognitive processes underlying language acquisition. Cognitive features such as attention control, working memory, metalinguistic awareness, and problem-solving flexibility play a crucial role in shaping the success of multilingual learners. Understanding these features is essential for designing effective instructional strategies that respond to the specific developmental patterns of multilingual individuals.

This article examines the cognitive mechanisms involved in learning English within a multilingual context, focusing on the benefits and challenges created by the coexistence of multiple languages in the learner's mind. It highlights how multilingualism strengthens certain mental abilities while also creating unique processing demands.

Cognitive Advantages of Multilingual Learners.

Numerous studies indicate that multilingual individuals demonstrate enhanced cognitive capacities compared to monolinguals. One of the most frequently discussed advantages is improved executive functioning, including better inhibition control, task switching, and working memory performance. Because multilingual learners constantly manage more than one linguistic system, they develop strong mental control mechanisms that allow them to suppress irrelevant information while focusing on the target language.

Another important cognitive advantage is elevated metalinguistic awareness. Multilingual learners often demonstrate a heightened ability to reflect on language as a system, noticing patterns, structures, and rules more readily. This awareness facilitates the acquisition of English grammar, vocabulary, and phonological features because learners can draw upon knowledge from other languages to make informed comparisons and generalizations.

Additionally, multilingual individuals typically exhibit more flexible thinking and problem-solving strategies. Exposure to diverse linguistic structures enhances their ability to approach tasks from multiple perspectives, which supports creative and analytical thinking. Such cognitive flexibility enables multilingual learners to adapt more easily to the complexities of English language structures, idiomatic expressions, and variations in register.

Code Switching and Cognitive Processing.

Code switching is a natural linguistic behavior among multilingual speakers. Far from being a deficiency, it represents an adaptive strategy that reflects cognitive efficiency. When learners switch between languages, they activate different linguistic schemas and cognitive networks, which helps them structure meaning more precisely. This process engages executive control systems responsible for monitoring and selecting appropriate linguistic resources.

In the context of learning English, code switching can be used strategically. Learners often draw upon their first or second language to scaffold understanding, interpret instructions, and connect new English vocabulary to existing conceptual frameworks. This cross-linguistic transfer accelerates learning by reducing cognitive load. However, educators must guide learners to ensure that code switching supports rather than interferes with English language production in academic contexts.

Memory Processes in Multilingual English Learning.

Memory plays a central role in language acquisition, and multilingualism affects memory systems in several significant ways. Multilingual individuals typically demonstrate stronger working memory capacity due to frequent practice in managing multiple linguistic codes. This expanded capacity facilitates the retention of English vocabulary, the processing of complex grammatical structures, and the comprehension of extended texts.

Long-term memory is also positively influenced by multilingualism. Because multilingual learners store knowledge across several linguistic systems, they develop dense semantic networks with multiple cross-referencing points. These networks improve retrieval efficiency and support deeper

conceptual understanding. Furthermore, multilingual individuals show enhanced episodic memory, enabling them to recall contextual details that reinforce learning.

Challenges of Learning English in a Multilingual Environment.

Although multilingualism brings cognitive advantages, it also poses challenges that must be acknowledged. One common challenge is linguistic interference, where features of one language influence the production of another. This can lead to errors in pronunciation, grammar, or word choice. Interference is a natural consequence of interconnected linguistic systems, and it requires targeted instructional strategies such as error analysis and corrective feedback.

Another challenge involves uneven language dominance. Learners may be stronger in one language and weaker in another, which affects how they process and acquire English. For instance, a learner whose dominant language has significantly different grammatical structures from English may require additional support in mastering syntactic patterns.

The cognitive demand of managing multiple languages can also lead to temporary processing delays. While multilingual individuals often excel in complex tasks, they may experience slower lexical retrieval due to competition among stored linguistic representations. Educators should therefore provide sufficient processing time and reinforce strategies that strengthen lexical access.

Pedagogical Implications.

Understanding cognitive features of multilingual learners enables educators to design more effective English language instruction. One key approach is the intentional use of translanguaging practices, which encourage learners to draw on all their linguistic resources to support comprehension and knowledge construction. This approach validates multilingual identities and promotes deeper cognitive engagement.

Teachers should also integrate metalinguistic activities that encourage learners to compare linguistic structures across languages. Contrastive analysis, morphological awareness tasks, and phonological comparisons help learners recognize patterns and transfer knowledge efficiently.

Additionally, instructional strategies must support memory development. Repetition, spaced learning, semantic mapping, and multimodal input significantly enhance retention in multilingual contexts. Educators should also foster an inclusive classroom environment where all languages are valued as cognitive assets rather than obstacles.

Conclusion.

Learning English in a multilingual environment involves complex cognitive processes shaped by the interaction of multiple linguistic systems. Multilingual learners possess numerous cognitive strengths, including enhanced executive functions, improved metalinguistic awareness, and more flexible problem-solving skills. At the same time, they face specific challenges such as linguistic interference and uneven language dominance. By understanding these cognitive features, educators can design effective pedagogical strategies that leverage multilingual learners' strengths and address their unique needs. A multilingual environment, when properly supported, becomes a powerful foundation for successful English language acquisition.

References.

1. Bialystok, E. *Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition*. Cambridge University Press, 2001.
2. Cook, V. *Second Language Learning and Language Teaching*. Routledge, 2016.
3. Grosjean, F. *Bilingual: Life and Reality*. Harvard University Press, 2010.
4. Larsen-Freeman, D., and Long, M. *An Introduction to Second Language Acquisition Research*. Longman, 1991.
5. Lightbown, P., and Spada, N. *How Languages Are Learned*. Oxford University Press, 2013.
6. Odlin, T. *Language Transfer: Cross-Linguistic Influence in Language Learning*. Cambridge University Press, 1989.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІҢ РӨЛІ

Әшірбай Роза Нышанбайқызы

Шымкент қаласы, Қазыбек би атындағы №36 ЖОББМ
информатика пәні мұғалімі

Резюме

Мақалада оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудағы интерактивті оқыту әдістерінің рөлі қарастырылады. Интерактивті әдістердің мәні, олардың оқу үдерісіндегі маңызы, оқушылардың ынтасын, қызығушылығын және оқу мотивациясын күшейтуге әсері талданады. Сонымен қатар интерактивті тәсілдерді сабақта тиімді қолдану жолдары мен олардың оқу нәтижелеріне ықпалы ашылады.

Резюме

В статье рассматривается роль интерактивных методов обучения в повышении познавательной активности учащихся. Анализируется сущность интерактивных методов, их влияние на мотивацию, интерес и качество выполнения учебных заданий. Также обсуждаются эффективные способы применения интерактивных технологий на уроках и их значение для формирования активной учебной позиции школьников.

Summary

The article examines the role of interactive teaching methods in enhancing students' cognitive activity. It analyzes the nature of interactive strategies, their impact on student motivation, engagement, and learning outcomes. The article also highlights effective approaches to implementing interactive methods in the classroom and their contribution to developing an active learning mindset.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының танымдық белсенділігін арттыру – басты міндеттердің бірі. Танымдық белсенділік – оқушының білім алуға деген ішкі талпынысы, белсенді ойлау әрекеті және оқу тапсырмаларын саналы түрде орындауы. Бұл қасиет кездейсоқ қалыптаспайды, оны дамыту мұғалімнің мақсатты педагогикалық әрекетін талап етеді.

Соңғы жылдары интерактивті әдістер оқыту үдерісінің маңызды бөлігіне айналды. Интерактивті оқыту – оқушылардың өзара, сондай-ақ мұғаліммен белсенді байланысқа түсуін қамтамасыз ететін оқыту тәсілдері. Мұндай сабақтарда оқушы тек тыңдаушы емес, білімді өз тәжірибесі арқылы жаңадан құрастырушы тұлға ретінде әрекет етеді. Сондықтан интерактивті әдістер баланың танымдық белсенділігін дамытуда үлкен рөл атқарады.

Интерактивті әдістердің мәні мен ерекшеліктері.

Интерактивті әдістер – оқыту процесінде оқушылардың бір-бірімен және мұғаліммен белсенді әрекеттесуін ұйымдастыратын педагогикалық тәсілдер.

Олардың негізгі ерекшеліктері:

- оқу материалын меңгеруде оқушының белсенді рөлі
- топтық және ұжымдық жұмысқа негізделуі
- пікір алмасуға, талқылауға мүмкіндік беруі
- оқу мазмұнын өмірлік жағдаяттармен байланыстыруы
- жеке ойлауды дамытуы

Интерактивті әдістер оқушының тек есте сақтау дағдысын дамытумен шектелмей, оның ойлау, талдау, салыстыру, дәлелдеу, коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді.

Интерактивті әдістердің танымдық белсенділікке әсері.

Интерактивті тәсілдер оқушының танымдық белсенділігін бірнеше бағытта күшейтеді.

1. Қызығушылықты арттыру.

Сабақтағы ойын элементтері, топтық жұмыстар, рөлдік тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын оятады. Қызығушылық – кез келген білімді меңгерудің негізгі қозғаушы күші.

2. Ойлау дағдыларын дамыту.

Интерактивті әдістер талдау, салыстыру, қорытынды шығару қабілетін дамытады. Оқушы дайын ақпаратты алмай, оны өз бетінше ұғынады.

3. Коммуникативтік дағдыларды жетілдіру.

Топтық жұмыс барысында оқушылар бір-бірімен пікір алмасады, дәлелдейді, келіседі немесе қарсы пікір ұсынады. Бұл жағдайлар танымдық әрекетті белсенді етеді.

4. Өзіндік жұмысқа ынталандыру.

Интерактивті тапсырмаларда оқушылар дербес ізденеді, ақпаратты талдайды, шешім қабылдайды. Бұл өздігінен білім алуды қалыптастырады.

5. Оқу мотивациясын күшейту.

Интерактивті сабақтар оқушының жетістікке жетуіне мүмкіндік береді. Жетістік – мотивацияның негізгі көзі.

Сабақта қолданылатын негізгі интерактивті әдістер.**1. Топтық жұмыс.**

Оқушылар кіші топтарда тапсырмалар орындайды. Топтық жұмыс ынтымақтастықты дамытып, жауапкершілікті арттырады.

2. «Мозайка» немесе «Жигсо» әдісі.

Әр оқушы мәтіннің немесе материалдың белгілі бір бөлігін меңгеріп, оны қалған топ мүшелеріне түсіндіреді. Бұл әдіс оқушыны белсенді оқуға ынталандырады.

3. Дебат және пікірталас.

Оқушылар белгілі бір мәселе бойынша өз көзқарастарын дәлелдейді. Бұл әдіс логикалық ойлау мен сөйлеу мәдениетін дамытады.

4. Рөлдік ойындар.

Оқушылар нақты жағдаятқа байланысты рөлге еніп, мәселені шешуге тырысады. Рөлдік ойын эмоциялық қызығушылықты күшейтеді.

5. «Ақыл картасы» (Mind map).

Оқушылар ақпаратты визуалды түрде ұйымдастырады. Бұл тәсіл күрделі ұғымдарды жеңіл түсінуге көмектеседі.

6. «Миға шабуыл».

Берілген тақырып бойынша мүмкіндігінше көп идея айту арқылы оқушылардың шығармашылығы мен белсенділігі артады.

7. Ситуациялық тапсырмалар.

Оқушылар өмірлік жағдайларға негізделген мәселелерді шешеді. Бұл білімнің практикалық маңызын көрсетеді.

Интерактивті әдістерді тиімді қолдану шарттары.

Интерактивті әдістерді қолдану үшін мұғалімнің кәсіби шеберлігі маңызды. Әдістердің тиімділігі келесі шарттарға байланысты:

- сабақтың мақсаты мен мазмұнына сәйкес келуі
- оқушылардың жас және танымдық ерекшеліктерін ескеру
- уақытты дұрыс жоспарлау
- топтық және жеке жұмыстардың үйлесімділігі
- оқушылардың белсенді қатысуын қадағалау
- кері байланысты ұйымдастыру

Интерактивті әдіс мақсатсыз немесе жүйесіз қолданылса, оның тиімділігі төмендейді.

Танымдық белсенділікті арттырудың педагогикалық негіздері.

Интерактивті әдістердің тиімділігі танымдық белсенділіктің психологиялық-педагогикалық заңдылықтарымен тығыз байланысты.

1. **Белсенділік принципі.**

Оқушы оқу процесінің белсенді қатысушысы болуы керек.

2. **Ынтымақтастық принципі.**

Білім бірлескен әрекет арқылы тиімді меңгеріледі.

3. **Дамыта оқыту принципі.**

Оқытудың мақсаты – дайын білім беру емес, оқушының ойлауын дамыту.

4. **Жеке ерекшеліктерді ескеру.**

Интерактивті әдістер әр оқушының қабілетіне ыңғайлы жағдай туғызады.

5. **Қызығушылықты қолдау.**

Танымдық қызығушылығы бар оқушының оқу белсенділігі жоғары болады.

Интерактивті әдістердің нәтижелері.

Интерактивті оқыту арқылы:

- оқушылардың оқу әрекетіне қатысуы артады
- өз ойын еркін жеткізу қабілеті дамиды
- проблемаларды шешу дағдылары қалыптасады
- оқу мазмұнын терең түсінеді
- білім сапасы жақсарады

Бұған қоса, интерактивті сабақтар оқушылардың бір-біріне құрметпен қарауын, топтық мәдениетті игеруін қамтамасыз етеді.

Қорытынды.

Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру – тұлғалық дамудың, сапалы білім берудің негізгі шарттарының бірі. Интерактивті әдістер осы мақсатқа қол жеткізудің тиімді тетігі болып табылады. Олар оқушыларды белсенді әрекетке жұмылдырып, қызығушылығын арттырады, шығармашылық ойлау мен коммуникациялық дағдыларын дамытады. Мұғалім интерактивті әдістерді ғылыми-педагогикалық тұрғыдан дұрыс қолданса, оқыту үдерісінің сапасы айтарлықтай жақсарады және оқушылардың білімге деген ынтасы артады.

Әдебиеттер.

1. Әбілқасымова А. Педагогика. Алматы: Дарын, 2020.
2. Жұмабаева Ә. Инновациялық оқыту әдістері. Алматы: Қазақ университеті, 2021.
3. Қараев Ж. Дамыта оқыту технологиялары. Алматы: Білім, 2019.
4. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 2018.
5. Блонский П. П. Педагогикалық психология негіздері. Москва: Академия, 2017.
6. Выготский Л. С. Психология развития школьника. Москва: Педагогика, 2018.

БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚИЯЛЫН ДАМУЫ ҒАНА

Сапарбекова Лаззат Еркиновна

Шымкент қаласы, №55 "Самал" бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі

Резюме

Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қиялын дамыту әдістері мен педагогикалық тәсілдері қарастырылады. Шығармашылық қиялдың психологиялық-педагогикалық негіздері, оның бала тұлғасының дамуына әсері талданып, балабақшада қолданылатын ойын, бейнелеу, драматизация, зерттеушілік және интерактивті әдістердің тиімділігі сипатталады. Сонымен бірге тәрбиешінің рөлі, дамытушы орта құру шарттары және балалардың қиялын қолдау жолдары ғылыми тұрғыда ашып көрсетіледі.

Резюме

В статье рассматриваются методы развития творческого воображения детей дошкольного возраста. Анализируются психолого-педагогические основы воображения, его значение для формирования личности ребёнка. Особое внимание уделяется игровым, изобразительным, драматическим, исследовательским и интерактивным методам, используемым в дошкольных организациях. Раскрывается роль воспитателя и условия развивающей среды, способствующие активизации фантазии и творческого потенциала детей.

Summary

The article explores methods for developing creative imagination in preschool children. It examines the psychological and pedagogical foundations of imagination and its role in a child's personal development. The article highlights the effectiveness of play-based, artistic, dramatic, exploratory, and interactive methods used in preschool settings. It also discusses the teacher's role and the importance of creating a supportive environment that fosters children's creativity and imagination.

Кіріспе.

Шығармашылық қиял – баланың танымдық және тұлғалық дамуының маңызды көрсеткіші. Қиялдың көмегімен бала жаңа бейнелер құрастырады, түрлі жағдайларды ойша елестетеді, мәселелерді шешудің тың жолдарын табады. Мектепке дейінгі жас – қиял ерекше қарқынмен дамидын кезең. Сондықтан балабақшада шығармашылық қиялды мақсатты түрде дамыту – тәрбие мен оқытудың негізгі міндеттерінің бірі.

Шығармашылық қиял баланың ойлауын белсенді етеді, тілді дамытады, эмоционалдық әлемін байытады, өзіндік көзқарас пен жеке тұлғалық қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді. Сол себепті қиялды дамыту әдістерін ғылыми негізде таңдау қазіргі педагогикада маңызды мәселе саналады.

Шығармашылық қиялдың психологиялық-педагогикалық негіздері.

Психология ғылымында қиял адамның іс-әрекет барысында қалыптасатын күрделі психикалық процесс ретінде қарастырылады. Л. Выготский, Д. Эльконин, Ж. Пиаже еңбектерінде қиялдың баланың ойын әрекетімен, эмоциясы мен тілінің дамуымен тығыз байланысты екені көрсетілген.

Балабақша жасындағы балалардың қиялының ерекшеліктері:

- нақтылы әрекет арқылы дамиды
- эмоциялық әсерге тәуелді
- ойын барысында айқын көрінеді
- ересек адамның үлгісі маңызды рөл атқарады
- образдық және шығармашылық сипат басым

Осы ерекшеліктерді ескере отырып, педагог қиялды дамытуға жағдай жасауға тиіс.

Балабақшадағы шығармашылық қиялды дамыту әдістері.

1. Ойын әдістері.

Ойын – қиялдың негізгі қайнар көзі. Балалар рөлдік және сюжеттік ойындар арқылы ойша бейне жасайды, заттарға жаңа мән береді, оқиғаны өзгертіп, толықтырады.

Тиімді ойындар:

- сюжеттік-рөлдік ойындар ("Дүкен", "Аурухана", "Ағаштар әлемі" т.б.)
- құрылыс ойындары
- қияли жағдай тудыратын ойындар (мысалы, "Егер мен...", "Қиял әлеміне саяхат")
- символдық ойындар

Ойын баланың қиялын өз еркімен дамытуға мүмкіндік береді.

2. Бейнелеу өнері арқылы қиялды дамыту.

Сурет салу, мүсіндеу, жапсыру сияқты әрекеттер қиялды белсенді дамытады. Балалар өз ойларын бейнелі түрде жеткізеді, түстер мен формаларды үйлестіреді.

Әдістер:

- еркін сурет салу ("Не салғың келеді?")
- аяқталмаған суретті толықтыру
- бояулармен эксперимент жасау
- қиялды қозғайтын тақырыптар ("Қиялдағы жануар", "Сиқырлы қала")

Бейнелеу әрекеттері балалардың шығармашылық еркіндігін арттырады.

3. Драматизация және театрландырылған ойындар.

Драматизация баланың эмоциясын, сөздік қорын, ойлауын дамытып қана қоймай, қиялының жетілуіне де ықпал етеді. Рөлге ену барысында бала кейіпкердің мінезін, сезімін, әрекетін өз қиялымен қайта жасайды.

Дамытушы іс-әрекеттер:

- ертегіні сахналау
- қуыршақ театры
- импровизациялық қойылымдар
- ертегіні өзгертіп аяқтау

Театрлық әрекеттер қиялды еркін және табиғи түрде дамытады.

4. Зерттеушілік және топсеруен әдістері.

Табиғат құбылыстарын зерттеу, тәжірибе жасау баланың дүниетанымын кеңейтеді, жаңа бейнелер елестетуге көмектеседі.

Мысалдар:

- "Бұлттар қалай өзгеріп тұр?"
- "Құм мен су неге әртүрлі?"
- "Ауа бізге неге көрінбейді?"

Зерттеу барысында бала құбылыстарды елестетіп, олар туралы қиялдайды.

5. Әдеби шығармалар арқылы қиялды дамыту.

Ертегілер, әңгімелер, поэзия баланың ішкі әлеміне әсер етіп, қиялдың дамуына жағдай жасайды.

Әдістер:

- ертегі мазмұны бойынша сурет салу
- кейіпкерге жаңа сипат беру
- "Ертегіні жалғастыр"
- ертегіні басқа кейіпкерлермен өзгертіп айту

Әдебиет арқылы бала жаңа бейнелер жасайды және оқиғаның дамуын өз бетінше елестетеді.

6. Интерактивті әдістер.

Қазіргі заманауи технологиялар қиялды дамытуға жаңа мүмкіндіктер береді.

Әдістер:

- мультимедиялық көрнекіліктер
- дыбыс пен жарық арқылы қиялды белсендіру

- қиялға негізделген анимация жасау (тәрбиеші көмегімен)
- интерактивті ойын платформалары

Дегенмен цифрлық құралдар дәстүрлі әдістерді толықтырып қана қолданылуы тиіс.

Дамытушы орта құру шарттары.

Қиялдың дамуы үшін балабақшада арнайы орта қажет.

Маңызды шарттар:

- шығармашылық бұрыштардың болуы
- еркін ойынға мүмкіндік беру
- ашық материалдар (конструкторлар, табиғи материалдар, бояулар)
- креативті атмосфера құру
- балалардың бастамасын қолдау
- әр баланың идеясын бағалау

Қолайлы орта баланың қиялын табиғи түрде дамытуға жағдай жасайды.

Тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші қиялды дамытуда бағыт беруші рөл атқарады. Ол:

- шығармашылық тапсырмалар ұсынады
- баланың идеясын қолдайды
- еркін ойлауға жағдай жасайды
- сұрақ қою арқылы ойлануға итермелейді
- бала қиялын шектемейтін орта қалыптастырады
- топтағы эмоционалдық ахуалды сақтайды

Тәрбиеші балалардың шығармашылық қабілетін танып, дамытуға жеке көзқараспен қарауы тиіс.

Шығармашылық қиялды дамыту нәтижелері.

Жүйелі жұмыс нәтижесінде балаларда:

- елестету дағдысы артады
- бейнелі ойлау дамиды
- шығармашылық қабілет қалыптасады
- тілдік қор байиды
- эмоциялық тұрақтылық күшейеді
- жаңа идея ойлап табуға деген қызығушылық пысады

Бұл қасиеттер баланың болашақ оқу жетістігіне және тұлғалық дамуына елеулі ықпал етеді.

Қорытынды.

Балалардың шығармашылық қиялын дамыту – балабақшадағы тәрбие мен оқытудың негізгі міндеттерінің бірі. Қиялды тиімді дамыту үшін ойын, бейнелеу, драматизация, зерттеушілік және интерактивті әдістерді кешенді қолдану қажет. Дамытушы орта мен тәрбиешінің қолдауы қиялдың еркін дамуына мүмкіндік береді. Жүйелі жұмыс нәтижесінде бала шығармашылық ойлауды меңгеріп, өзіндік идеяларды ұсына алатын белсенді тұлға болып қалыптасады.

Әдебиеттер.

1. Аймауытова А. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы: Білім, 2020.
2. Сәрсенбаева Ж. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Астана: Фолиант, 2019.
3. Қалыбекова А. Мектепке дейінгі балалар психологиясы. Алматы: Рауан, 2021.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: Педагогика, 2018.
5. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва: Академия, 2017.
6. Смирнова Е. О. Развитие творческого воображения дошкольников. Санкт-Петербург: Питер, 2020.

IMPROVING READING LITERACY AND COMPREHENSION SKILLS IN ENGLISH LESSONS

Nurzhanova Sholpan Amangeldikyzy

Shymkent city, Secondary School No. 35 named after M. Mametova,
English language teacher

Резюме

В статье рассматриваются эффективные подходы, методы и стратегии развития читательской грамотности и навыков понимания текста на уроках английского языка. Особое внимание уделяется когнитивным процессам чтения, формированию лексико-грамматической базы, использованию интерактивных методик, цифровых ресурсов и дифференциации обучения. Анализируются трудности, с которыми сталкиваются учащиеся, и предлагаются практические решения, направленные на повышение уровня осознанного чтения, критического мышления и способности извлекать смысл из различных типов текстов.

Резюме

Бұл мақалада ағылшын тілі сабақтарында оқылым сауаттылығын және мәтінді түсіну дағдыларын дамытуға арналған тиімді әдістер мен стратегиялар қарастырылады. Оқудың когнитивтік үдерістері, лексика-грамматикалық қорды қалыптастыру, интерактивті тәсілдер мен цифрлық ресурстарды пайдалану, сонымен бірге саралап оқыту ерекшеліктері талданады. Оқушылар кездесетін қиындықтар сипатталып, мәтінді саналы түсіну, сыни ойлау және түрлі мәтіндерден мағынаны ажырату қабілетін арттыруға бағытталған практикалық ұсыныстар берілген.

Introduction.

Reading literacy is a fundamental component of language education and a core skill required for academic success, lifelong learning, and effective communication. In English language teaching, reading comprehension serves as both a learning objective and a tool for language acquisition, as it exposes learners to vocabulary, grammar, discourse structures, and cultural knowledge. As global standards of education emphasize competency-based learning, improving reading literacy has become essential to developing critical, analytical, and communicative abilities.

Modern English lessons increasingly integrate cognitive strategies, digital resources, interactive tasks, and differentiated instruction. These approaches help teachers respond to diverse learning styles, student needs, and language proficiency levels. This article explores theoretical perspectives on reading literacy, identifies major challenges faced by learners, and provides practical, classroom-based strategies for enhancing reading comprehension skills.

Theoretical Foundations of Reading Literacy.

Reading literacy is generally defined as the ability to understand, interpret, evaluate, and reflect on written texts. It requires cognitive, linguistic, and metacognitive engagement. Key elements of reading literacy include:

1. **Decoding skills** – the ability to recognize and pronounce written words.
2. **Vocabulary knowledge** – understanding the meaning of words and phrases in context.
3. **Grammar knowledge** – recognizing structural and syntactical features that shape meaning.
4. **Text processing** – identifying main ideas, supporting details, patterns of organization, and coherence devices.
5. **Metacognition** – planning, monitoring, and evaluating one's understanding while reading.

According to educational research, reading literacy develops effectively when students apply strategies such as prediction, questioning, connecting prior knowledge, and summarizing. These strategies encourage active, purposeful reading rather than passive absorption of information.

Common Challenges in Reading English Texts.

Learners often struggle with reading comprehension due to various linguistic, cognitive, and affective factors:

1. **Limited vocabulary** inhibits understanding, especially when texts contain idioms, phrasal verbs, or academic language.
2. **Weak grammar knowledge** makes it difficult to interpret sentence structure and logical connections.
3. **Low background knowledge** prevents students from making inferences or fully understanding culturally-embedded content.
4. **Insufficient reading stamina** leads to difficulty in processing long or complex texts.
5. **Lack of reading strategies** results in students reading word-by-word rather than reading for meaning.
6. **Anxiety or low motivation** can also negatively impact reading performance.

Addressing these challenges requires deliberate instructional planning, scaffolding, and targeted development of reading strategies.

Strategies for Improving Reading Literacy.

1. Building Vocabulary Through Contextual Learning.

Vocabulary development must be explicit, repeated, and tied to meaningful contexts. Effective techniques include:

- Pre-teaching key vocabulary before reading.
- Using word maps, synonyms, antonyms, and morphological analysis (roots, suffixes, prefixes).
- Encouraging incidental vocabulary learning through extensive reading.
- Teaching collocations and lexical chunks for better fluency.

Students exposed to vocabulary multiple times in different contexts develop stronger long-term retention.

2. Enhancing Grammar Awareness Through Text Exploration.

Text-based grammar instruction helps students see grammatical structures within authentic contexts. Teachers can:

- Guide learners to highlight linking words, verb tenses, passive voice, and pronoun references.
- Use mini-tasks where students predict sentence endings based on grammar cues.
- Provide rewriting tasks to observe how grammatical changes alter meaning.

This approach facilitates deeper comprehension and improves students' ability to interpret complex sentences.

3. Pre-Reading Activities to Activate Schema.

Activating background knowledge prepares students to engage meaningfully with a text. Techniques include:

- Brainstorming based on the title or pictures.
- Prediction activities: "What do you think this text will be about?"
- KWL charts (Know – Want to know – Learned).
- Short videos or discussions related to the topic.

These tasks prepare cognitive pathways for effective comprehension.

4. While-Reading Strategies for Active Processing.

While reading, students should be encouraged to use strategies that deepen engagement:

- Skimming for general meaning.
- Scanning for specific information.
- Identifying main ideas and supporting details.
- Highlighting keywords and connectors.
- Taking notes in the margins.

Teachers can scaffold these skills with guiding questions, graphic organizers, or comprehension checkpoints.

5. Post-Reading Activities for Consolidation.

After reading, comprehension can be strengthened through:

- Summarizing the text orally or in writing.
- Completing graphic organizers such as mind maps or storyboards.
- Discussing the text in pairs or groups to deepen interpretation.
- Debates, role-plays, or creative writing based on the text.

Post-reading tasks help students synthesize information, extend their understanding, and relate ideas to personal experiences.

Developing Critical Thinking Through Reading.

Critical reading is essential for developing higher-order thinking. Teachers can foster this skill by encouraging learners to:

- Evaluate the author's purpose and tone.
- Identify bias, assumptions, and persuasive techniques.
- Compare multiple texts on the same topic.
- Distinguish fact from opinion.
- Make predictions and inferences supported by textual evidence.

Critical reading tasks promote independence, curiosity, and deeper comprehension.

Using Digital Tools to Improve Reading Literacy.

Digital technologies enhance engagement, accessibility, and multimodal comprehension. Effective tools include:

- **E-books and digital readers** with built-in dictionaries and audio support.
- **Learning platforms** such as Kahoot, Quizlet, and Google Classroom for comprehension tasks.
- **Interactive texts** with hyperlinks, images, and embedded questions.
- **Online reading logs and journals** to track progress.
- **Text-to-speech** and speech-to-text tools for differentiated support.

These tools help students take control of their learning and strengthen digital literacy.

Differentiated Instruction in Reading Lessons.

Differentiation ensures that all students—from beginners to advanced learners—can participate effectively. Teachers may differentiate by:

- Providing texts of varying difficulty.
- Offering choice in tasks (summary, poster, dialogue, creative rewriting).
- Using flexible grouping strategies.
- Scaffolding texts with glossaries, visuals, or sentence starters.
- Allowing advanced learners to analyze deeper layers of meaning.

Differentiation supports diverse learning needs while maintaining high expectations for all students.

The Role of Extensive Reading.

Extensive reading—reading large amounts of self-selected texts—develops fluency, vocabulary, and motivation. It helps students:

- Become autonomous readers.
- Improve reading speed and stamina.
- Encounter vocabulary repeatedly in varied contexts.
- Develop a positive attitude toward reading.

Teachers can implement “Reading Hour,” book clubs, graded readers, or digital libraries to promote reading for pleasure.

Integrating Reading with Listening, Speaking, and Writing.

Reading should not exist in isolation. Integrating it with other skills enhances both comprehension and language development:

- Pre-listening tasks can build vocabulary before reading.
- Discussions help clarify understanding and build oral communication.
- Writing tasks encourage synthesis and deeper processing of texts.
- Listening to audiobook versions supports pronunciation and intonation.

A multi-skill approach creates a holistic and meaningful learning experience.

Assessing Reading Literacy.

Assessment must measure not only correctness but understanding and process. Effective assessment tools include:

- Formative quizzes and comprehension checks.
- Observation of reading strategies during tasks.
- Summaries, reflections, and journals.
- Verbal retelling or presentations.
- Portfolio assessment with samples of student work.

Assessment should guide instruction, identify gaps, and help students set goals.

Teacher Professional Development.

To effectively improve reading literacy, teachers need continuous professional growth, including:

- Training in reading pedagogy and cognitive reading strategies.
- Workshops on digital tools for reading.
- Collaboration with colleagues to design reading programs.
- Participation in conferences and research communities.
- Reflective teaching practices and action research.

Empowered teachers lead to empowered readers.

Conclusion.

Improving reading literacy and comprehension skills requires a consistent, strategic, and student-centered approach. Teachers must cultivate vocabulary, grammar knowledge, reading strategies, critical thinking, and motivation through interactive and engaging activities. Incorporating digital tools, extensive reading, differentiated instruction, and integrated language skills creates a rich learning environment that supports the development of confident and competent readers.

By understanding the challenges learners face and applying evidence-based strategies, educators can significantly enhance reading outcomes. Ultimately, strong reading literacy leads to academic success, creativity, independent learning, and effective communication—core competencies needed in today's global society.

References.

1. Grabe, W., & Stoller, F. L. *Teaching and Researching Reading*. Routledge, 2013.
2. Nation, I. S. P. *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Routledge, 2009.
3. Day, R., & Bamford, J. *Extensive Reading in the Second Language Classroom*. Cambridge University Press, 2002.
4. Ur, P. *A Course in Language Teaching*. Cambridge University Press, 2012.
5. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. Pearson, 2015.
6. Brown, H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. Longman, 2007.

ПРОЦЕНТЫ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА

Бочарова Галина Геннадьевна

город Шымкент, КГУ «Общеобразовательная школа №35 имени М.Маметовой» учитель математики

Резюме

Мақалада пайыз ұғымының адамның күнделікті өміріндегі маңызы қарастырылады. Пайыздық есептеулердің қаржы, экономика, медицина, тұрмыстық шаралар мен білім беру салаларындағы қолданылу ерекшеліктері талданады. Сондай-ақ пайыздарды дұрыс есептеудің жеке қаржылық сауаттылық пен сандық мәдениетті қалыптастырудағы рөлі көрсетіледі.

Summary

The article examines the importance of the concept of percentages in everyday human life. It explores the use of percentage calculations in finance, economics, medicine, household activities, and education. The role of accurate percentage calculation in developing personal financial literacy and numerical competence is also highlighted.

Введение.

Проценты являются неотъемлемой частью современной жизни человека. Мы сталкиваемся с процентами ежедневно: в банковских операциях, при оформлении кредита, в расчете налогов, скидок, медицинских показателей, статистических данных. Понимание процентов позволяет человеку принимать обоснованные решения, анализировать информацию и управлять собственными финансовыми ресурсами.

Проценты выступают универсальным математическим инструментом, который помогает выразить отношения величин, оценить динамику роста или уменьшения, рассчитать прибыль или убыток. Для современного человека владение процентными расчетами — это не только элемент математической грамотности, но и важнейшая часть финансовой, экономической и цифровой компетентности.

Понятие процентов и их значение.

Процент — это сотая часть целого. В математике проценты используются для упрощенного сравнения величин и представления их в относительной форме. Основное удобство процентов состоит в том, что они дают возможность оценить долю от целого независимо от его реального размера.

Значение процентов выходит далеко за рамки математики. Они помогают человеку понимать информацию, ориентироваться в сложных экономических и социальных процессах, принимать рациональные решения. Процентные расчеты позволяют объективно оценивать ситуацию и прогнозировать результат. Например, рост цен на 5 %, увеличение зарплаты на 10 %, повышение уровня инфляции — это показатели, которые требуют анализа, а не механического восприятия.

Проценты в финансовой сфере.

Банковские вклады.

Проценты играют ключевую роль в банковских операциях. Банк начисляет проценты на вклад, тем самым увеличивая сумму денег вкладчика. Понимание принципов начисления простых и сложных процентов позволяет грамотно выбирать банковские продукты.

Простые проценты начисляются только на первоначальную сумму вклада, а сложные проценты — на сумму, включающую уже начисленные проценты. Сложные проценты обеспечивают более высокий доход, поэтому они часто используются в долгосрочных вкладах.

Кредиты и займы.

При оформлении кредита человек сталкивается с процентной ставкой, которая определяет стоимость заемных средств. Если заемщик не понимает принципов начисления процентов, он может попасть в финансовую ловушку. Годовая процентная ставка, эффективная ставка, переплата по кредиту — все это требует грамотного анализа.

Инвестиции.

Проценты играют важную роль в инвестиционной деятельности. Доходность ценных бумаг, облигаций, депозитов, инвестиционных фондов выражается в процентах. Инвестор принимает решения, сравнивая процентные ставки различных инструментов. Здесь снова важна разница между номинальной и реальной доходностью.

Проценты в экономике.

Проценты используются для анализа экономических процессов. Инфляция, безработица, экономический рост, демографические изменения – все эти показатели выражаются в процентах.

Например, инфляция в 8 % означает, что цены в среднем выросли на 8 %. Понимание процентных показателей помогает гражданам принимать экономически грамотные решения: планировать бюджет, оценивать покупательную способность, сравнивать цены.

Проценты в повседневной жизни.**Расчеты скидок и распродаж.**

Проценты активно используются в торговле. Скидка 20 %, акция 50 % + 20 %, распродажа до 70 % — все это требует умения быстро и точно считать. Нередко покупатели совершают ошибки, неправильно оценивая выгоду. Например, скидка 20 % на товар, который подорожал на 25 %, вовсе не делает покупку выгодной.

Кулинария и бытовые измерения.

В рецептах нередко используется процентное содержание ингредиентов, особенно при приготовлении солений или напитков. Также проценты встречаются в описании состава продуктов: содержание белков, жиров, углеводов выражается в процентах.

Износ и амортизация вещей.

Техника, одежда, автомобили имеют процент износа, который помогает оценить их состояние и будущую стоимость.

Проценты в медицине.

В медицине проценты используются для выражения концентрации веществ, вероятности заболеваний, эффективности лекарств. Например:

- концентрация раствора 0,9 %;
- эффективность вакцины 95 %;
- риск заболевания снижается на 40 %.

Медицинская статистика полностью базируется на процентных данных. Понимание этих показателей помогает пациенту ориентироваться в информации и осознанно принимать решения.

Проценты в образовании и науке.

В школах и вузах проценты используются для оценки успеваемости. Итоговая аттестация, рейтинг студентов, распределение мест — все это основано на процентных расчетах.

В науке проценты применяются для анализа экспериментальных данных, оценки вероятностей, сравнения результатов исследований. Статистика, социология, химия, биология — все эти области активно используют процентные показатели.

Значение процентов для финансовой грамотности.

Современный человек должен уметь:

- вычислять проценты;
- анализировать рост и снижение показателей;
- сравнивать процентные ставки;
- рассчитывать выгоду и риски;
- определять итоговую стоимость кредита или товара.

Финансовая грамотность предполагает не только умение считать проценты, но и способность интерпретировать результаты. Это помогает избегать мошенничества, необдуманных покупок и финансовых потерь.

Способы обучения процентам.

Наглядные методы.

Использование диаграмм, графиков, таблиц делает процентные отношения более понятными.

Практические задания.

Решение задач из повседневной жизни: расчёт скидок, процентов по вкладам, роста цен.

Цифровые ресурсы.

Онлайн-калькуляторы, мобильные приложения, интерактивные тренажеры ускоряют обучение и помогают закрепить навыки.

Заключение.

Проценты являются важнейшим математическим инструментом, который активно используется во всех сферах жизни человека. Понимание процентных расчетов необходимо для развития финансовой грамотности, умения анализировать информацию, принимать обоснованные экономические и бытовые решения. Проценты используются в финансах, медицине, торговле, образовании, науке и повседневной жизни. Владение процентами делает человека более независимым, грамотным и защищенным в современных экономических условиях.

Литературы.

1. Бевз Г.П. Математика в повседневной жизни. – Москва: Просвещение, 2018.
2. Зубарева И.И. Проценты и их применение. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Савицкий А.И. Основы финансовой грамотности. – Москва: Академия, 2020.
4. Бунимович Е.А. Практическая математика: задачи из реальной жизни. – Москва: БИНОМ, 2017.
5. Mishkin F. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. – New York: Pearson, 2016.

МЕКТЕП – АТА-АНА – ОҚУШЫ ҮШТІГІНДЕГІ ТИІМДІ СЕРІКТЕСТІК

Алипбаева Гаухар Мынбаевна

Түркістан облысы, Арыс қаласы

“Қаражантақ жалпы білім беретін мектеп” КММ, сынып жетекшісі

Резюме

В статье рассматриваются пути обеспечения эффективного сотрудничества между школой, родителями и учащимися. Автор описывает роль классного руководителя в этом треугольнике, методы установления взаимодействия и коммуникативные стратегии. Рассматриваются воспитательные мероприятия, направленные на личностное развитие учащихся, формирование социальной активности, ответственности и взаимопонимания. Также описываются способы укрепления партнерства через системное взаимодействие с родителями, проведение классных часов, тренингов и проектной деятельности.

Summary

The article examines ways to ensure effective cooperation between the school, parents, and students. The author describes the role of the homeroom teacher in this triangle, methods of interaction, and communication strategies. Educational activities aimed at developing students' personality, social activity, responsibility, and mutual understanding are analyzed. Methods for strengthening partnerships through systematic parental engagement, class hours, training sessions, and project work are presented.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектеп, ата-ана және оқушы арасындағы серіктестік – оқушының тұлғалық, әлеуметтік және академиялық дамуын қамтамасыз ететін маңызды

фактор. Үштік ынтымақтастық оқушылардың жауапкершілігін арттыруға, сыныптағы жағымды психологиялық ортаны қалыптастыруға және оқу процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Бұл мақалада үштік серіктестікті құру және тиімді жүргізудің педагогикалық әдістері, стратегиялары, іс-шаралары және мониторинг жүйесі қарастырылады.

Мектеп – ата-ана – оқушы үштігінің теориялық негіздері.

1. Үштік серіктестіктің негізгі қағидалары: өзара сенім, ашық коммуникация, жауапкершілік.
2. Оқушының дамуына ықпал ететін факторлар: әлеуметтік қолдау, отбасы қатысуы, педагогикалық жетекшілік.
3. Педагогикалық зерттеулерге сәйкес үштіктегі ынтымақтастық оқу мотивациясын арттырады және әлеуметтік дағдыларды дамытады.
4. Сынып жетекшісінің рөлі – ақпаратты үйлестіру, байланыс орнату және тәрбие процестерін басқару.
5. Тәрбиелік жүйенің тиімділігі үштік қатысушылардың белсенділігін бағалаумен анықталады.

Сынып жетекшісінің рөлі.

1. Үштік серіктестік стратегиясын жобалау және іске асыру.
2. Ата-аналармен жүйелі байланыс орнату.
3. Оқушылардың әлеуметтік, эмоционалдық дамуын қадағалау.
4. Мектептің тәрбие бағдарламасын тиімді қолдану.
5. Қақтығыстарды басқару және оқушының тұлғалық әлеуетін дамыту.
6. Педагогикалық мониторинг жүргізу және кері байланыс жинау.
7. Үштік қатысушылардың бірлескен іс-шараларын ұйымдастыру.

Үштік серіктестікті жүзеге асыру әдістері.

1. Класс сағаттары арқылы оқушылар мен ата-аналарды тарту.
2. Тренингтер, мастер-класстар және психологиялық тренингтер өткізу.
3. Жобалық жұмыстар мен шығармашылық іс-шараларды ұйымдастыру.
4. Ата-аналармен бірлескен кездесулер мен консультациялар өткізу.
5. Ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы байланыс орнату.
6. Мектеп және сынып ережелерін ата-аналармен талқылау.
7. Үштік қатысушылардың қатысуымен әлеуметтік жобаларды іске асыру.

Үштік серіктестіктің тиімділігін бағалау.

1. Оқушылардың оқу мотивациясы мен белсенділігі.
2. Сыныптағы психологиялық климат.
3. Ата-аналардың қатысу деңгейі.
4. Тәрбиелік іс-шараларға белсенді қатысу.
5. Қақтығыстар мен даулардың төмендеуі.
6. Кері байланыс және ұсыныстар арқылы жүйені жетілдіру.
7. Үштіктің ұзақ мерзімді тиімділігін мониторингтеу.

Халықаралық тәжірибе және салыстырмалы талдау.

1. Финляндияда мектеп, ата-ана және оқушы арасындағы серіктестік «оқушының әл-ауқаты» концепциясына негізделген. Мұнда ата-аналар оқу процесіне белсенді қатысып, мектептің стратегиялық шешімдеріне ықпал етеді.
2. Жапонияда ата-аналар комитеттері тәрбие іс-шараларын ұйымдастыруға тікелей қатысады, бұл мектеп пен отбасы арасындағы сенімді нығайтады.
3. АҚШ-та Parent-Teacher Association (PTA) жүйесі арқылы ата-аналар мектептің даму бағдарламаларына атсалысады.

4. Қазақстандық мектептерде осы тәжірибелерді бейімдеп қолдану үштік серіктестіктің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мониторинг және бағалау жүйесін жетілдіру.

1. Үштік серіктестік индексі – оқушының белсенділігі, ата-ананың қатысуы және мектептің қолдау деңгейін өлшеу.
2. Кері байланыс сауалнамалары – ата-аналар мен оқушылардың пікірін жинап, серіктестіктің сапасын бағалау.
3. Электрондық бақылау жүйесі – онлайн платформалар арқылы ата-аналарға оқу үлгерімі мен тәрбие жұмысы туралы жедел ақпарат беру.
4. Жылдық есеп беру – сынып жетекшісі үштік серіктестіктің нәтижелерін қорытындылап, жетілдіру жолдарын ұсынады.

Үштік серіктестікті нығайту формалары

1. Отбасылық жобалар – ата-ана мен оқушының бірлескен шығармашылық немесе әлеуметтік жобаларға қатысуы.
2. Мектепшілік фестивальдер мен мерекелер – ата-ана, оқушы және мұғалімнің ортақ мәдени іс-шараларға қатысуы.
3. Ата-аналар клубы – тәжірибе алмасу, психологиялық және педагогикалық кеңес беру алаңы.
4. Менторлық жүйе – ата-аналардың кәсіби тәжірибесін оқушыларға бағыт-бағдар ретінде пайдалану.

Қорытынды.

Мектеп – ата-ана – оқушы үштігі оқушының тұлғалық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ететін негізгі механизм болып табылады. Үштік серіктестік сенім, ашық қарым-қатынас және өзара жауапкершілік қағидаларына негізделеді. Сынып жетекшісі осы серіктестікті жобалау, ұйымдастыру және мониторингтеу арқылы оқушылардың шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға, сыныптағы жағымды психологиялық ортаны қалыптастыруға мүмкіндік алады.

Әдебиеттер:

1. Dewey J. Democracy and Education. New York, 1916
2. Rogers C. Freedom to Learn. Columbus, 1969
3. Айғабылов Қ. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2010
4. Қоянбаев Ж.Б. Педагогика. Алматы, 2007
5. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. Алматы, 1998
6. Жұмабекова Ф. Мектептегі тәрбие үдерісі. Алматы, 2014
7. ҚР БҒМ. Тәрбие тұжырымдамасы. Астана, 2015
8. Қазақстан Республикасы жалпы білім беретін мектептердегі тәрбие бағдарламасы. Астана, 2020

ТӘРБИЕЛІК ІС-ШАРАЛАРҒА АТА-АНАЛАРДЫ ТАРТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ФОРМАЛАРЫ

Бимбетова Жанна Болатбековна
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы
А.Оразбаева атындағы ЖББМ КММ, сынып жетекшісі

Резюме

В статье рассматриваются инновационные формы привлечения родителей к воспитательной деятельности. Автор описывает пути активного участия родителей для содействия личностному, социальному и творческому развитию учащихся. Анализируются методы установления эффективного партнерства с родителями с использованием новых технологий, интерактивных подходов, проектной деятельности и тренингов. Представлены педагогические стратегии для укрепления взаимодействия между учащимися и родителями, поддержки психологического климата в классе и достижения воспитательных целей.

Summary

The article examines innovative methods of involving parents in educational activities. The author describes ways to actively engage parents to promote students' personal, social, and creative development. The study analyzes approaches to establish effective partnership with parents using new technologies, interactive methods, project-based activities, and training sessions. Pedagogical strategies are presented to strengthen student-parent interaction, support the psychological climate in the classroom, and achieve educational objectives.

Кіріспе.

Білім беру процесінде ата-аналардың белсенді қатысуы оқушылардың тұлғалық дамуына, сыныптағы жағымды психологиялық ортаны қалыптастыруға және тәрбие мақсаттарының тиімді орындалуына ықпал етеді. Инновациялық формаларды қолдану арқылы сынып жетекшісі ата-аналармен өзара әрекеттестікті күшейтіп, оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыра алады.

Бұл мақалада:

1. Ата-аналарды тәрбиелік іс-шараларға тартудың инновациялық тәсілдері қарастырылады.
2. Интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстарды қолдану жолдары сипатталады.
3. Сыныптағы психологиялық климатты қолдау және оқушылардың әлеуметтік дамуын арттыру стратегиялары ұсынылады.

Ата-аналарды тартудың теориялық негіздері.

1. Ата-аналардың сыныптағы тәрбиелік процеске қатысуы оқушының оқу мотивациясын арттырады.
2. Белсенді ата-аналық қатысу әлеуметтік дағдылар мен жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді.
3. Инновациялық тәсілдер – жаңа технологияларды, интерактивті тапсырмаларды, жобалық жұмыстар мен тренингтерді қолдану арқылы қатысуды арттыру.
4. Сынып жетекшісінің рөлі – ата-аналармен тиімді коммуникация орнату және тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастыру.
5. Үздік тәжірибелерге сүйене отырып, педагогикалық стратегияларды әзірлеу.

Инновациялық формалар мен әдістер.

1. Онлайн платформаларды пайдаланып ата-аналармен бірлескен жобалар жүргізу.
2. Педагогикалық тренингтер мен мастер-кларстар ұйымдастыру.
3. Рөлдік ойындар және интерактивті сабақтар арқылы қатысуды арттыру.
4. Пікірталастар мен семинарлар өткізу.
5. Сыныптық және мектептік жобаларды бірге жүзеге асыру.
6. Ата-аналарға арналған консультациялар мен коучинг сессиялары.
7. Электрондық журналдар, чаттар және әлеуметтік желілер арқылы байланыс орнату.

Тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастыру стратегиялары.

1. Мақсатты анықтау – оқушылардың әлеуметтік, моральдық және шығармашылық дамуын қолдау.
2. Іс-шараларды жоспарлау – апталық, айлық және жылдық жоспарда көрсету.
3. Қатысушыларды тарту – ата-аналарды белсенді түрде ұйымдастыру.
4. Әдістемелік құралдарды пайдалану – презентациялар, видеоматериалдар, интерактивті тапсырмалар.
5. Мониторинг және бағалау – ата-аналар мен оқушылардың қатысу деңгейін бағалау.
6. Кері байланыс – ұсыныстар мен пікірлер жинау.
7. Жетілдіру – алынған нәтижелер бойынша іс-шараларды түзету.

Тиімділікті бағалау критерийлері.

1. Ата-аналардың белсенді қатысу деңгейі.
2. Оқушылардың әлеуметтік және моральдық дамуы.
3. Сыныптағы психологиялық климат.
4. Тәрбиелік іс-шараларға қатысу көрсеткіштері.
5. Жобалық жұмыстардың нәтижесі мен сапасы.
6. Кері байланыс және ұсыныстар.
7. Инновациялық әдістердің қолданылу тиімділігі.

Халықаралық тәжірибе және салыстырмалы талдау.

1. Финляндияда ата-аналар мектептің тәрбие бағдарламасына белсенді қатысып, оқушылардың әлеуметтік жобаларын қолдайды.
2. Жапонияда ата-аналар комитеттері мектепшілік мәдени іс-шараларды ұйымдастыруға тікелей атсалысады.
3. АҚШ-та ата-аналармен серіктестік *Parent-Teacher Association (PTA)* жүйесі арқылы жүзеге асады, бұл ата-аналардың мектеп өміріне белсенді араласуына мүмкіндік береді.
4. Қазақстандық мектептерде осы тәжірибелерді бейімдеп қолдану ата-аналардың белсенділігін арттырып, тәрбиелік іс-шаралардың сапасын көтереді.

Мониторинг және бағалау жүйесін жетілдіру.

1. Қатысу индексі – ата-аналардың іс-шараларға қатысу жиілігін есептеу.
2. Эмоциялық климатты бағалау – оқушылардың көңіл-күйі мен сыныптағы қарым-қатынас деңгейін бақылау.
3. Кері байланыс сауалнамалары – ата-аналар мен оқушылардың пікірін жинап, іс-шаралардың тиімділігін талдау.
4. Электрондық бақылау жүйесі – онлайн платформалар арқылы ата-аналарға оқу және тәрбие процесі туралы жедел ақпарат беру.

Инновациялық серіктестік формалары.

1. Отбасылық фестивальдер мен мерекелер – ата-ана мен оқушының ортақ шығармашылық іс-шараларға қатысуы.
2. Үй тапсырмасын қолдау жобасы – ата-аналарға балаларға көмектесудің тиімді әдістерін үйрету.
3. Ата-аналар клубы – тәжірибе алмасу, психологиялық және педагогикалық кеңес беру алаңы.
4. Менторлық жүйе – ата-аналардың кәсіби тәжірибесін оқушыларға бағыт-бағдар ретінде пайдалану.
5. Геймификация әдістері – ата-аналарды мектеп өміріне ойын түрінде тарту.

Қорытынды.

Ата-аналарды тәрбиелік іс-шараларға тартудың инновациялық формалары оқушылардың әлеуметтік, моральдық және шығармашылық дамуына елеулі ықпал етеді. Сынып жетекшісі инновациялық әдістерді қолдану арқылы ата-аналармен тиімді серіктестік орнатып, сыныптағы

жағымды психологиялық ортаны қалыптастыруға мүмкіндік алады. Мақалада ұсынылған стратегиялар мектеп пен отбасының өзара әрекеттестігін күшейтеді және оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Dewey J. Democracy and Education. New York, 1916
2. Rogers C. Freedom to Learn. Columbus, 1969
3. Айғабылов Қ. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2010
4. Қоянбаев Ж.Б. Педагогика. Алматы, 2007
5. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. Алматы, 1998
6. Жұмабекова Ф. Мектептегі тәрбие үдерісі. Алматы, 2014
7. ҚР БҒМ. Тәрбие тұжырымдамасы. Астана, 2015
8. Қазақстан Республикасы жалпы білім беретін мектептердегі тәрбие бағдарламасы. Астана, 2020

ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРМЕН БІРЛЕСЕ ОТЫРЫП ТӘРБИЕЛІК ЖҰМЫСТАР ЖҮРГІЗУ

Есимова Феруза Айбековна

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы

Ы.Алтынсарин атындағы ЖББМ КММ сынып жетекшісі

Резюме

В статье рассматривается организация воспитательной работы в сотрудничестве с общественными организациями. Анализируются формы взаимодействия школы и внешних организаций, методы совместного проведения воспитательных мероприятий, а также влияние такого сотрудничества на социальное и личностное развитие учащихся.

Summary

The article examines the organization of educational work in cooperation with public organizations. It analyzes forms of interaction between schools and external organizations, methods of conducting joint educational activities, and the impact of such cooperation on students' social and personal development.

Кіріспе

Бастауыш мектепте тәрбиелік жұмысты тиімді жүргізу үшін қоғамдық ұйымдармен бірлескен іс-шаралар ұйымдастыру маңызды болып табылады. Қоғамдық ұйымдар педагогикалық процесске қосымша ресурс ретінде қатысып, балалардың әлеуметтік дағдыларын, патриоттық сезімін, экологиялық мәдениетін және азаматтық жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді.

Мақаланың мақсаты — қоғамдық ұйымдармен бірлесе отырып тәрбиелік жұмыстар жүргізудің әдістемелік негіздерін көрсету, тиімді тәсілдерін талдау және практикалық ұсыныстар беру.

Негізгі бөлім.

Қоғамдық ұйымдармен өзара іс-қимылдың педагогикалық мәні.

1. Қоғамдық ұйымдар балалардың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді.
2. Бірлескен іс-шаралар патриоттық, экологиялық, мәдени құндылықтарды қалыптастырады.
3. Оқушылардың белсенді азаматтық позициясын дамытуға ықпал етеді.
4. Педагогикалық үдерісті қолдауға қосымша ресурстар береді.
5. Мектеп пен қоғам арасындағы серіктестік орнатады.

Бірлескен тәрбиелік жұмыстың түрлері.

1. Волонтерлік акциялар мен қайырымдылық шаралар ұйымдастыру.

2. Экологиялық жобаларға қатыстыру.
3. Мәдени және спорттық іс-шаралар өткізу.
4. Сапарлар, экскурсиялар және тарихи-танымдық бағдарламалар ұйымдастыру.
5. Дөңгелек үстелдер мен пікірталастар жүргізу.
6. Тренингтер және мотивациялық сабақтар өткізу.
7. Ұжымдық жобалар мен конкурстарға қатыстыру.

Сынып жетекшісінің рөлі.

1. Қоғамдық ұйымдармен байланыс орнату және ұйымдастыру.
2. Балалардың қатысуын үйлестіру және бағыт беру.
3. Әр оқушының дара қабілеттерін ескеру.
4. Жобаларды жоспарлау, нәтижелерін бақылау.
5. Ата-аналарды және жергілікті қоғамды тарту.

Жетістіктерді бағалау және мониторинг.

1. Балалардың әлеуметтік белсенділігін бақылау.
2. Оқушылардың ынтымақтастық дағдыларының дамуын талдау.
3. Қоғамдық іс-шараларға қатысу нәтижесін бағалау.
4. Ата-аналар мен ұйым өкілдерінің кері байланысын алу.
5. Тәрбие сапасын, сабақтағы белсенділікті және мотивацияны қадағалау.

Практикалық ұсыныстар.

1. Қоғамдық ұйымдармен тұрақты байланыс орнату.
2. Бірлескен іс-шараларды жылдық жоспарға енгізу.
3. Әр оқушыға жеке бағытталған тапсырмалар беру.
4. Жобаларды үйлестіріп, нәтиже мониторингін жүргізу.
5. Балалардың жетістіктерін мерекелер мен іс-шараларда көрсету.
6. Ата-аналарды тарту және ақпарат беру.
7. Педагогикалық қолдау мен әдістемелік нұсқаулықтарды қамтамасыз ету.

Қоғамдық ұйымдармен серіктестіктің бағыттары.

1. Патриоттық тәрбие – ардагерлер ұйымымен кездесулер, тарихи ескерткіштерге экскурсиялар, «Менің Отаным» жобалары.
2. Экологиялық тәрбие – табиғатты қорғау қоғамдарымен бірлескен сенбіліктер, «Жасыл мектеп» акциялары.
3. Әлеуметтік қолдау – қайырымдылық қорларымен бірлесіп мұқтаж отбасыларға көмек көрсету.
4. Мәдени тәрбие – мәдени орталықтармен бірлескен театрға бару, ұлттық дәстүрлерді дәріптеу іс-шаралары.
5. Спорттық тәрбие – спорт федерацияларымен бірлескен жарыстар, денсаулық фестивальдері.

Инновациялық формалар.

1. Коучинг және тренингтер – қоғамдық ұйым өкілдері оқушыларға көшбасшылық, қарым-қатынас дағдылары бойынша тренинг жүргізеді.
2. Жобалық серіктестік – мектеп пен ұйым бірлесіп әлеуметтік немесе экологиялық жобаны іске асырады.
3. Волонтерлік мектептері – оқушыларды қоғамдық ұйымдарда ерікті ретінде жұмыс істеуге тарту.
4. Интерактивті форумдар – оқушылар, ата-аналар және ұйым өкілдері бірге пікірталас жүргізеді.
5. Менторлық жүйе – ұйым мүшелері оқушыларға кәсіби бағыт-бағдар береді.

Мониторинг және нәтижелерді бағалау.

1. Қатысу индексі – оқушылардың қоғамдық ұйымдармен өткізілген іс-шараларға қатысу жиілігін есептеу.
2. Әлеуметтік белсенділік көрсеткіші – оқушылардың бастамашылдығы мен жауапкершілігін бағалау.
3. Кері байланыс жүйесі – ата-аналар мен ұйым өкілдерінің пікірін жинау.
4. Жобалық нәтижелерді талдау – бірлескен жобалардың сапасы мен тиімділігін анықтау.
5. Жылдық қорытынды есеп – сынып жетекшісі қоғамдық ұйымдармен серіктестіктің нәтижесін талдап, ұсыныстар береді.

Қорытынды.

Қоғамдық ұйымдармен бірлесе отырып тәрбиелік жұмыстар жүргізу мектептегі тәрбиелік процесті тиімді етеді. Бұл тәсіл оқушылардың әлеуметтік, эмоционалды және тұлғалық дамуына ықпал етеді. Бірлескен іс-шаралар арқылы мектеп пен қоғам арасындағы сенімділік пен серіктестік орнап, балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасалады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007
2. Тәрбие жұмысы және қоғамдық ұйымдармен ынтымақтастық. Алматы, 2016
3. Мектеп пен қоғам: бірлескен іс-шаралар тәжірибесі. Астана, 2018
4. Волонтерлік және әлеуметтік жобалар жүргізу әдістемесі. Алматы, 2019
5. Сынып жетекшісінің тәрбиелік жұмысы: әдістемелік нұсқаулық. Алматы, 2020

МДҰ МЕН БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ ЖОЛДАРЫ

Тлеукеева Эльмира Ермахановна

Шымкент қаласы

№41 «Балбөбек» бөбекжай-бақшасының меңгерушісі

Резюме

В статье рассматриваются пути интеграции учебных программ дошкольной организации и начальной школы. Подчеркивается важность преемственности в развитии детей, формирования их познавательных, социальных и эмоциональных навыков. Автор анализирует содержательные связи между программами, предлагает варианты согласованных заданий, общих компетенций, методов обучения и моделей совместного педагогического планирования. В материале подробно раскрываются вопросы взаимодействия педагогов, создание единой образовательной среды и обеспечение системности учебного процесса.

Abstract

This article examines the ways of integrating the curricula of preschool institutions and primary schools. The author emphasizes the importance of continuity in child development and the consistent formation of cognitive, social, and emotional skills. The paper analyzes the content connections between curricula and proposes aligned tasks, shared competencies, compatible teaching methods, and collaborative planning strategies. The article further explores teacher cooperation, the creation of a unified educational environment, and ensuring systematic and consistent learning processes.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – баланың тұлғалық, әлеуметтік және когнитивтік дамуындағы үздіксіздікті қамтамасыз ету. Мектепке дейінгі кезең – баланың негізгі дағдылары қалыптасатын аса маңызды уақыт. Бұл кезеңде бала тілдік, танымдық, эмоциялық және әлеуметтік қабілеттерін дамытады. Ал бастауыш мектепке өткен кезде осы дағдылар күрделеніп, жаңа оқу міндеттерімен толықтырылады.

Сондықтан МДҰ мен бастауыш мектеп арасындағы сабақтастық пен оқу бағдарламаларының өзара үйлесімділігі – білім беру сапасын арттырудың, баланың мектепке бейімделуін жеңілдетудің негізгі тетігі. Интеграцияланған бағдарлама баланың табиғи даму логикасына сәйкес келеді және оқу жүктемесінің шамадан тыс болмауын қамтамасыз етеді.

1. Бағдарламалар интеграциясының мәні мен міндеттері.

Интеграция ұғымының мазмұны.

Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру бағдарламаларын интеграциялау – бұл екі білім беру деңгейінің мақсаттарын, мазмұнын, құзыреттерін, әдістерін және бағалау тәсілдерін өзара сәйкестендіру үдерісі. Интеграция:

1. баланың дамуындағы үздіксіздікті қамтамасыз етеді;
2. мектепке бейімделу кезеңін жеңілдетеді;
3. оқу мазмұнын қайталанудан сақтайды;
4. дағдылардың бірізді қалыптасуына жағдай жасайды.

Сабақтастықты қамтамасыз етудің негізгі принциптері.

МДҰ мен бастауыш мектеп арасындағы сабақтастық келесі принциптерге сүйенеді:

1. **үздіксіздік** – дағдылардың күрделену логикасы;
2. **бірізділік** – білім мазмұнының жүйелі байланысы;
3. **жас ерекшелігіне сайлық** – баланың даму мүмкіндіктерін ескеру;
4. **интегративтілік** – пәндер арасындағы табиғи үйлесім;
5. **ынтымақтастық** – екі деңгей педагогтерінің бірлескен жұмысы.

2. Бағдарламалардың мазмұндық байланысы.

Оқу нәтижелерінің сабақтастығы.

Мектепке дейінгі ұйымдағы оқу қызметі бастауыш мектеп талаптарына дайындық ретінде қаралуы тиіс. Мысалы:

1. **Сөйлеу дағдылары** → сауат ашу, жазу, мәтінді түсіну
2. **Қарапайым математикалық түсініктер** → арифметикалық амалдар мен логикалық тапсырмалар
3. **Қоршаған ортамен танысу** → дүниетану, табиғат құбылыстарын талдау
4. **Шығармашылық қабілеттер** → көркем еңбек, жобалық жұмыс

Білім салаларының өзара байланысы.

МДҰ бағдарламасындағы білім беру салалары бастауыш пәндеріне табиғи түрде негіз болады:

1. **Қатынас** → қазақ тілі, әдебиеттік оқу
2. **Таным** → математика, жаратылыстану
3. **Шығармашылық** → музыка, бейнелеу өнері
4. **Әлеуметтік орта** → дүниетану, өмір қауіпсіздігі
5. **Дене шынықтыру** → дене тәрбиесі

3. Оқыту әдістері мен технологияларының үйлесімділігі.

МДҰ мен бастауыш мектепте ортақ қолданылатын әдістер.

Бүгінде екі деңгейде де келесі әдістер кең таралған:

1. ойын технологиялары;
2. жобалық жұмыс;
3. зерттеуге негізделген оқыту;
4. дамыта оқыту;
5. коммуникативтік тәсіл.

Бұл әдістердің мазмұны күрделенгенімен, логикасы сақталады.

Тұлғаға бағытталған тәсіл.

МДҰ-да бала қызығушылығын ескеруге баса мән берілсе, бастауыш мектепте бұл принцип жалғасып:

1. жеке оқу қарқыны;
2. жеке тапсырмалар;
3. сараланған қолдау;
4. оқушының жеке жетістігін бағалау сияқты элементтермен толықтырылады.

Ойыннан оқуға көшу кезеңі.

5–7 жас аралығында бала ойын әрекетінен оқу әрекетіне біртіндеп өтеді. Сондықтан бұл кезеңде:

1. ойын формалары сақталуы;
2. сабақта ойын элементтері қолданылуы;
3. тапсырмалар біртіндеп күрделенуі қажет.

4. Педагогтер арасындағы ынтымақтастық.

Бірлескен жоспарлау.

МДҰ тәрбиешілері мен бастауыш сынып мұғалімдері:

1. бірлескен әдістемелік отырыстар;
2. интеграциялық жоспарлар;
3. дайындық топтарымен жұмыс;
4. сабақ үлгілерін талдау арқылы өзара байланыс орнатуы маңызды.

Баланың даму картасын жүргізу.

МДҰ тәрбиешісі баланың:

1. тілдік деңгейін;
2. моторлық дағдыларын;
3. ойлау қабілетін;
4. әлеуметтік дағдыларын

талдап, бастауыш мектепке жолдама түрінде береді. Бұл мұғалімге баламен жеке жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді.

Білім беру ортасын үйлестіру.

МДҰ мен мектеп:

1. қауіпсіздік талаптарын;
2. оқыту құралдарын;
3. даму ортасын;
4. ойын мен оқу кеңістігін бірізді етуге ұмтылуы керек.

5. Интеграцияның артықшылықтары мен нәтижелері.

Бала дамуына әсері.

Интеграция:

1. оқудағы сенімділікті арттырады;
2. мектепке бейімделуді жеңілдетеді;
3. білімдегі олқылықтардың алдын алады;
4. өзін-өзі бағалауды тұрақтандырады;
5. танымдық белсенділікті күшейтеді.

Педагогикалық жүйеге әсері.

Интеграция мұғалімдерге:

1. оқу мазмұнын қайталамауға;
2. оқыту әдістерін тиімді таңдауға;
3. бірлескен жұмысты нығайтуға;
4. оқу процесін оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Ата-аналармен жұмыс.

Ата-аналарға:

1. баланың мектепке дайындығы;
2. даму динамикасы;
3. қосымша қолдау бағыттары туралы ақпарат беру – интеграцияның ажырамас бөлігі.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйым мен бастауыш мектеп арасындағы сабақтастық – заманауи білім берудің басты талаптарының бірі. Бағдарламаларды интеграциялау баланың дамуындағы логикалық жалғастықты қамтамасыз етеді, мектепке келген кезде оның психологиялық және академиялық тұрғыдан қиындық көрмеуіне жағдай жасайды. Оқыту мазмұнының үйлесімділігі, педагогтердің бірлескен жұмысы, ортақ құзыреттер мен әдістерді қолдану – сапалы білім беру жүйесінің маңызды көрсеткіштері.

МДҰ мен бастауыш мектеп арасындағы ықпалдастықты күшейту арқылы балалардың жан-жақты дамуына, оқуға деген қызығушылығының артуына және мектеп өміріне сәтті бейімделуіне толық мүмкіндік туады.

Әдебиеттер:

1. Әбілқасымова А. Оқыту теориясы және технологиялары. – Алматы: Білім баспасы, 2020.
2. Жұмабекова Ф. Бастауыш білім беру әдістемесі. – Алматы: Мектеп баспасы, 2019.
3. Құрманалина Ш. Мектепке дейінгі педагогика. – Астана: Фолиант баспасы, 2018.
4. Оразбаева Н. Мектепке дейінгі ұйымдардағы оқыту мен тәрбиелеу. – Алматы: Рауан баспасы, 2021.
5. Сарбасова Ж. Бастауыш сыныптарға арналған педагогикалық инновациялар. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2017.

БАЛАБАҚШАДА БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Лесова Бибихан Дуйсеновна

Шымкент қаласы

МКҚК №49 "Жасұлан" бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются преимущества цифровизации образовательного процесса в дошкольных учреждениях. Описываются современные цифровые инструменты и платформы, которые повышают эффективность обучения, развивают познавательные и творческие способности детей, обеспечивают индивидуальный подход и интерактивное взаимодействие. Особое внимание уделяется интеграции мультимедийных ресурсов, электронных образовательных программ и интерактивных заданий в работу с детьми дошкольного возраста.

Abstract

The article explores the advantages of digitalizing the educational process in preschools. It describes modern digital tools and platforms that enhance learning efficiency, develop children's cognitive and creative abilities, ensure individualized approaches, and promote interactive engagement. Special attention is given to the integration of multimedia resources, e-learning programs, and interactive tasks in working with preschool-aged children.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесі цифрлық технологияларды белсенді енгізуді талап етеді. Бөбекжай-бақшаларда білім беру процесін цифрландыру педагогикалық тиімділікті арттыруға, балалардың танымдық қабілеттерін дамытуға және шығармашылық ойлауын қолдауға мүмкіндік береді. Цифрлық құралдар арқылы тәрбиеші балалардың білім алу процесін бақылау, тапсырмаларды жеке деңгейге бейімдеу және интерактивті оқу ұйымдастыру мүмкіндігіне ие

болады. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Цифрлық білім берудің артықшылықтары.

1. **Интерактивтілік.** Мультимедиялық құралдар арқылы балалар сабаққа белсенді қатысады, назарлары шоғырланады.
2. **Жеке бағдарланған оқу.** Әр баланың жеке қабілеттеріне сай тапсырмалар беру мүмкіндігі.
3. **Қолжетімділік.** Электрондық ресурстар арқылы қосымша ақпаратқа оңай қол жеткізу.
4. **Сабақ тиімділігін арттыру.** Цифрлық құралдар уақытты үнемдеуге, тапсырмаларды нақты бақылауға мүмкіндік береді.
5. **Шығармашылық қабілеттерді дамыту.** Анимациялар, ойындар және интерактивті тапсырмалар балалардың ойлау қабілетін жетілдіреді.

Цифрлық құралдардың түрлері.

1. **Интерактивті тақталар.** Сабаққа визуалды қолдау береді және балалардың назарын арттырады.
2. **Мультимедиялық презентациялар.** Тақырыпты түсіндіруде тиімді, ақпаратты есте сақтауды жеңілдетеді.
3. **Электрондық білім беру платформалары.** Бағдарламалық тапсырмалар, онлайн ойындар, білімді тексеру құралдары.
4. **Мобильді қосымшалар.** Танымдық ойындар, жаттығулар, логикалық тапсырмалар арқылы білімді бекіту.
5. **Аудио және видео ресурстар.** Сөздік қорды дамыту, фонематикалық қабылдауды жақсарту, тыңдау дағдыларын қалыптастыру.

Балалардың танымдық және шығармашылық дамуына әсері.

Цифрлық ресурстарды қолдану балалардың:

1. Қабылдау қабілетін арттырады,
2. Логикалық ойлау мен шығармашылық дағдыларын дамытады,
3. Топтық жұмысқа және өзара әрекеттесуге бейімділігін күшейтеді,
4. Сабаққа қызығушылығы мен мотивациясын арттырады.

Цифрлық технологияларды қолдану әдістемесі.

1. **Жүйелі жоспарлау.** Сабақ құрылымын алдын ала жасау, тапсырмаларды цифрлық құралдарға бейімдеу.
2. **Жеке және топтық тапсырмалар.** Балалардың қабілеттеріне сай жеке тапсырмалар, топтық жұмыс арқылы өзара әрекеттестікті дамыту.
3. **Интерактивті бақылау.** Бағалау жүйесін цифрлық құралдар арқылы жүргізу, әр баланың жетістігін бақылау.
4. **Мультимедиялық қолдау.** Аудио, видео, презентациялар арқылы сабақты қызықты өткізу.
5. **Ойын әдістері.** Ойын түрінде интерактивті тапсырмалар орындау арқылы білімді бекіту.
6. **Практикалық сабақ сценарийлері.** Мысалы, сабақта цифрлық тақтада интерактивті есептер, музыкалық ойындар, визуалды флешкарталар пайдалану арқылы балалардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету.
7. **Кері байланыс.** Әр балаға жеке нәтижелер бойынша виртуалды сертификаттар беру немесе жетістіктерін электрондық күнделік арқылы көрсету.

Инновациялық тәсілдер.

1. **Виртуалды экскурсиялар.** Балаларға табиғат, музей, ғылыми тәжірибелерді онлайн көрсету.
2. **AR және VR технологиялары.** Танымдық ойындар мен көрнекіліктерді цифрлық түрде көрсету арқылы қызығушылықты арттыру.

3. **Онлайн тапсырмалар мен викториналар.** Сабақ материалын бекітуге арналған интерактивті сынақтар.
4. **Электрондық портфолио.** Балалардың жетістіктерін жүйелі түрде жинақтау және талдау.

Қорытынды.

Балабақшада білім беру процесін цифрландыру балалардың танымдық, шығармашылық және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Цифрлық құралдар арқылы сабақ интерактивті, жеке бағдарланған және тиімді өтеді. Бұл әдіс балалардың білім алуға деген қызығушылығын арттырады, сабаққа белсенді қатысуына жағдай жасайды және педагогтарға сабақ ұйымдастыруда қосымша қолдау береді. Сонымен қатар, цифрлық ресурстар арқылы тәрбиеші әр баланың даму деңгейін нақты бақылап, жеке түзетулер енгізе алады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Білім министрлігі. Бала-бақшада білім беру бағдарламасы. – Астана: Білім, 2022.
2. Мұхамедова А. Цифрлық технологияларды қолдану әдістемесі. – Шымкент: Оқулық, 2021.
3. Сәдуақасова Г. Бөбекжай-бақшаларда интерактивті оқу. – Алматы: Мектеп, 2020.
4. Нұртаева Л. Дошкольное образование и инновационные технологии. – Алматы: Білім, 2019.
5. Әбдіқалықова Р. Балабақшада мультимедиялық құралдарды қолдану. – Шымкент: Оқушы, 2021.

МДУ КӨРКЕМ ЕҢБЕК АРҚЫЛЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛДАРЫ

Даутбекова Салима Жолымбековна

Шымкент қаласы

МКҚК №49 "Жасұлан" бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются пути эстетического воспитания детей в дошкольных организациях через художественный труд. Автор анализирует роль творческой деятельности в развитии эстетического чувства, вкуса и воображения детей, а также формирование их эмоциональной культуры и художественного мышления. В статье подробно описываются организация занятий по художественному труду, эффективное использование материалов, проведение групповой и индивидуальной работы, методы повышения творческой активности.

Abstract

This article explores the methods of aesthetic education of children in preschool institutions through artistic activities. The author analyzes the role of creative activities in developing children's aesthetic sense, taste, and imagination, as well as fostering their emotional culture and artistic thinking. The paper examines the organization of art lessons, effective use of materials, conducting group and individual work, and techniques to enhance creative engagement.

Кіріспе.

Эстетикалық тәрбие – баланың көркемдік талғамын, шығармашылық ойлау қабілетін, эмоциялық мәдениетін қалыптастырудағы маңызды компонент. Мектепке дейінгі ұйымдарда көркем еңбек арқылы балалардың қол моторикасы, көркемдік қабылдауы, қиялы мен эстетикалық талғамы дамиды. Сонымен қатар бұл іс-әрекеттер топтық ынтымақтастықты, жауапкершілік пен шығармашылық белсенділікті арттырады.

1. Көркем еңбектің мәні мен педагогикалық рөлі.

Көркем

еңбектің

мақсаты.

Көркем еңбек балалардың:

- эстетикалық сезімін дамыту;

- шығармашылық ойлау қабілетін қалыптастыру;
- қиялын байыту;
- эмоционалдық мәдениетін арттыру;
- топтық жұмыста үйлесімділік пен жауапкершілікті үйрету; қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Педагогикалық

тәсілдер.

Балаларға арналған көркем еңбек сабақтарында қолданылатын негізгі әдістер:

- үлгі бойынша жасау;
- шығармашылық эксперименттер;
- топтық жобалар;
- көркемдік ойындар мен жаттығулар;
- табиғи және түрлі материалдарды қолдану.

2. Сабақ ұйымдастырудың тиімді жолдары.

Материалдарды таңдау және дайындау.

Көркем еңбекке арналған материалдар: қағаз, картон, түрлі текстуралы мата, бояулар, табиғи материалдар. Оларды қолдану балалардың тактильдік сезімін, шығармашылық қиялын дамытуға көмектеседі.

Сабақ құрылымы.

- Ұйымдастыру кезеңі – 2-3 минут.
- Мотивация, тақырыпты таныстыру – 5 минут.
- Негізгі іс-әрекет – 20-25 минут.
- Жұмыс нәтижесін көрсету, талдау – 5 минут.
- Рефлексия – 2-3 минут.

Топтық

және

жеке

жұмыс.

Балаларды топқа бөлу арқылы ынтымақтастық, жауапкершілік сезімі дамиды. Жеке жұмыс балалардың дербес шығармашылық қабілетін жетілдіреді.

3. Көркем еңбек арқылы эстетикалық тәрбиені арттыру жолдары.

Шығармашылық ойындар.

Балаларға түрлі сюжеттер бойынша сурет салу, аппликация жасау, мүсіндеу арқылы қиялын дамыту ұсынылады.

Тақырыптық жобалар.

Мысалы, табиғат элементтері, мерекелер тақырыбы бойынша шағын топтық жобалар ұйымдастыру.

Тәжірибелік эксперименттер.

Бояуларды араластыру, текстураларды қолдану, үш өлшемді мүсіндеу арқылы шығармашылық қабілеттерін арттыру.

4. Сабақтағы бақылау және кері байланыс.

Балалардың жұмысын бағалау.

- Тапсырманы орындау сапасы;
- Шығармашылық ерекшелігі;
- Топтық жұмысқа қатысу;
- Белсенділік пен қиялдың көрінісі.

Мұғалімнің рөлі.

Мұғалім балаларға бағыт-бағдар береді, идеяларын қолдайды, қателіктерін түзетуге көмектеседі, шығармашылық белсенділікті арттырады.

5. Көркем еңбек арқылы эстетикалық тәрбиенің нәтижелері.

Оқушыларда байқалған өзгерістер.

- Эстетикалық талғамының дамуы;
- Қол моторикасының жетілуі;

- Қиялы мен шығармашылық ойлауының кеңеюі;
- Топта үйлесімді жұмыс жасау қабілеті;
- Белсенділік пен ынтасының артуы.

Топтық және жеке жұмыс нәтижелері.

- Шағын топтық жобалар арқылы балалардың коммуникация дағдылары артады;
- Жеке жұмыстар балалардың дербес ойлауын және өзіндік шешім қабылдау қабілетін жетілдіреді.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйымдарда көркем еңбек арқылы эстетикалық тәрбие беру балалардың эстетикалық талғамын, шығармашылық ойлау қабілетін, эмоционалды мәдениетін дамытады. Топтық және жеке жұмыстар арқылы балалардың ынтымақтастығы мен жауапкершілігі артады. Мұғалімдердің шығармашылық сабақтарды тиімді ұйымдастыруы балалардың эстетикалық және интеллектуалды дамуына зор үлес қосады.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғаппарова Г. Мектепке дейінгі тәрбие негіздері. – Алматы: Білім баспасы, 2018:
2. Смайылова А. Балалар шығармашылығын дамыту әдістемесі. – Шымкент: Мектеп баспасы, 2019:
3. Қайырбекова Л. Көркем еңбек арқылы тәрбие беру. – Түркістан: Оқушы баспасы, 2020:
4. Жұмабекова Ф. Шағын топтағы шығармашылық сабақтар. – Шымкент: Білім баспасы, 2021:
5. Төлегенова Г. Мектепке дейінгі ұйымдағы эстетикалық тәрбие. – Алматы: Рауан баспасы, 2020:

БАЛАЛАРМЕН ҚИМЫЛДЫ ОЙЫНДАР

Мирзаева Галия Қуттыбайқызы

Шымкент қаласы, №35 "Сәуле" бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье подробно рассматривается значение и методика организации подвижных игр для детей дошкольного возраста. Подвижные игры способствуют развитию физических, когнитивных и социальных навыков. Игры развивают моторику, координацию, равновесие и поддерживают творческие способности детей. Приводятся практические рекомендации для воспитателей, виды игр и особенности их организации, а также планирование структуры занятия.

Summary

The article provides a comprehensive study on the importance and methodology of organizing physical activities for preschool children. These activities enhance physical, cognitive, and social development, improve motor skills, balance, coordination, and support children's creativity. Practical guidance for educators, types of games, organizational tips, and lesson planning strategies are also presented.

Кіріспе.

Қимылды ойындар мектепке дейінгі балалардың дамуы үшін негізгі құрал болып табылады. Олар балалардың физикалық дамуын, үйлесімді қимыл-қозғалысын, әлеуметтік және эмоционалды қабілеттерін жетілдіреді. Қазіргі педагогикалық практикада қимылды ойындар тек ойын формасы ретінде ғана емес, балалардың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталған әдістемелік құрал ретінде қарастырылады.

Мақаланың мақсаты: қимылды ойындарды тиімді ұйымдастыру жолдарын, олардың педагогикалық мәнін және сабақта қолдану ерекшеліктерін көрсету.

1. Қимылды ойындардың педагогикалық мәні.

Физикалық дамуы.

1. Қимылды ойындар бұлшықет жүйесін дамытады, икемділікті арттырады.

2. Балалардың тепе-теңдік, үйлесімділік және қозғалыс үйлесімділігін қалыптастырады.
3. Жаттығулардың жүйелі қолданылуы дене дайындығын жақсартады және ауруларға қарсы профилактикалық әсер береді.

Когнитивтік даму.

1. Ойындар зейін, есте сақтау және логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіреді.
2. Балалар тапсырмаларды орындау барысында шешім қабылдауды, жоспарлауды және реакция жылдамдығын дамытады.

Әлеуметтік және эмоционалды даму.

1. Топтық ойындар балаларды бірлесіп жұмыс жасауға, өзара көмек көрсетуге үйретеді.
2. Ойындар арқылы балалар эмоцияларын басқаруды, өзіне және топқа сенімділікті дамытады.
3. Лидерлік қасиеттер мен коммуникативтік дағдылар қалыптасады.

2. Қимылды ойындардың түрлері.

Жеке ойындар.

1. Жеке ойындар әрбір баланың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталған.
2. Мысалы: «Тау мен өзен», «Қарға мен түлкі», «Жолдан өту» сияқты қимылды жаттығулар.

Топтық ойындар.

1. Топтық ойындар балаларды ынтымаққа, командалық жұмысты меңгеруге үйретеді.
2. Мысалы: «Доппен жарыс», «Көршілерді қорғау», «Эстафета» сияқты ойындар.
3. Ойын барысында әр бала өз рөлін орындайды, топта үйлесімді әрекет жасайды.

Музыкалық-ритмдік ойындар.

1. Музыкалық ойындар балалардың ырғақты сезіну қабілетін дамытады.
2. Мысалы: «Көңілді серуен», «Билеуші құстар», «Қиялдағы оркестр».

Символдық және рөлдік ойындар.

1. Балалар белгілі бір кейіпкердің рөлін қабылдап, қиялын дамытады.
2. Мысалы: «Дүкенші мен сатып алушы», «Мейірбике», «Балабақшаға сапар».

3. Қимылды ойындарды ұйымдастыру әдістемесі.

Жаттығулардың жоспарлы құрылымы.

1. Сабақ үш кезеңнен тұруы тиіс: жылыту, негізгі ойын, тыныштандыру.
2. Әр кезеңнің уақыты 5–15 минут болуы тиімді.
3. Жылыту кезеңінде жеңіл жаттығулар мен дем алу жаттығулары жүргізіледі.
4. Негізгі ойындар балалардың физикалық және когнитивтік дағдыларын дамытуға бағытталады.
5. Тыныштандыру кезеңінде созылу, дем алу және релаксациялық жаттығулар орындалады.

Қауіпсіздік шаралары.

1. Ойын алаңын тексеріп, жарақат алу қаупін азайту.
2. Дұрыс аяқ киім мен жабдық қолдануды қадағалау.
3. Балалардың денсаулығы мен физикалық қабілеттерін ескере отырып, тапсырмаларды таңдау.

Қатысу деңгейін дифференциациялау.

1. Жас ерекшелігі мен физикалық дайындыққа сәйкес тапсырмалар беру.
2. Әлсіз және күшті балаларға жеке немесе қосымша тапсырмалар ұсыну.

Мотивация мен ынталандыру.

1. Балаларды жетістіктері үшін мадақтау және шағын сыйлықтар беру.
2. Позитивті эмоционалды атмосфера жасау.
3. Ойын нәтижелерін көрнекі көрсету (плакат, медаль, диплом).

4. Практикалық мысалдар.

1. «Қарға мен түлкі» ойыны: Балалар тепе-теңдікті сақтай отырып, жылдам қозғалыс жасайды.
2. «Доппен жарыс»: Топтық жұмыс арқылы координация және ынтымақтастық дамиды.
3. «Көңілді серуен»: Музыкалық ырғаққа қозғалыс жасап, ритм сезімі дамиды.
4. Рөлдік ойындар: Балалар рөлдер арқылы қиял мен шығармашылық қабілеттерін шыңдайды.

5. Педагогикалық кеңестер.

1. Ойындарды қызықты әрі тартымды ету үшін әр түрлі реквизиттер пайдалану: доп, конус, скакалка, музыкалық аспаптар.
2. Жеке және топтық ойындарды үйлестіру арқылы сабақ тиімділігін арттыру.
3. Қимылды ойындарды аптасына кемінде 3–4 рет ұйымдастыру ұсынылады.
4. Балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, ойындарды бейімдеу.

Қорытынды.

Қимылды ойындар мектепке дейінгі балалардың дамуының маңызды құралы болып табылады. Олар физикалық, когнитивтік және әлеуметтік қабілеттерін жетілдіреді. Жүйелі түрде ұйымдастырылған ойындар балаларға шығармашылықты дамытуға, топта жұмыс жасауға және өз эмоцияларын басқаруға мүмкіндік береді. Тәрбиешілер үшін практикалық нұсқаулар мен ойын түрлері балалардың дамуын тиімді қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1. Абдуллаева Г. Мектепке дейінгі балалармен қимылды ойындар. Алматы: Білім, 2021.
2. Байтенова С. Балалардың физикалық дамуы. Шымкент: Оқулық, 2020.
3. Жұмабаева Р. Мектепке дейінгі тәрбие мен ойындар. Түркістан: Арыс баспасы, 2022.
4. Мұстафина А. Қимылды ойындардың методикасы. Шымкент: Оқушы, 2019.
5. Құрманбаева Л. Логопедиялық және қимылды ойындар. Алматы: Мектеп баспасы, 2020.

ОЙНАЙЫҚ ТА ОЙЛАЙЫҚ

Исабаева Эльмира Уйсинбайқызы

Шымкент қаласы

№35 "Сәуле" бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

Статья посвящена использованию игровых методов для развития когнитивных, творческих и социальных навыков детей дошкольного возраста. В работе рассматриваются теоретические основы игрового обучения, виды игр, их влияние на развитие мышления, воображения и коммуникативных навыков. Особое внимание уделено организации образовательной среды, направленной на стимулирование самостоятельной и коллективной игровой деятельности, а также формированию эмоционального интеллекта и познавательной активности. Практические рекомендации включают сценарии занятий, примеры игр и упражнений для комплексного развития ребенка.

Summary

The article explores the use of play-based methods to enhance cognitive, creative, and social skills in preschool children. It examines the theoretical foundations of play-based learning, types of games, and their impact on the development of thinking, imagination, and communication skills. Special attention is given to creating a learning environment that encourages both independent and group play activities and fosters emotional intelligence and cognitive engagement. Practical recommendations include lesson scenarios, examples of games, and exercises aimed at comprehensive child development.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі білім беру үрдісінде ойын негізгі оқу құралы болып саналады. Балалар ойын арқылы қоршаған ортаны таниды, өз ойларын жетілдіреді, шығармашылық қабілеттерін

дамытады. «Ойнайық та ойлайық» бағдарламасы балалардың ойлау қабілетін, логикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Ойынның педагогикалық рөлі ерекше, себебі ол баланың танымдық белсенділігін арттырады, эмоциялық интеллектін дамытады және әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Мақалада ойын арқылы оқыту теориясы, практикалық әдістер, сабақ құрылымы, тапсырмалар үлгілері және бағалау жүйесі жан-жақты қарастырылады.

Ойын арқылы оқытудың теориялық негіздері.

1. Педагогикалық негіздері.

Ойын – баланың өз тәжірибесі арқылы үйренуін қамтамасыз ететін басты құрал. Педагогикалық әдебиеттерде ойынның келесі артықшылықтары көрсетілген:

- Танымдық белсенділікті арттыру
- Логикалық және шығармашылық ойлауды дамыту
- Эмоциялық және әлеуметтік қабілеттерді қалыптастыру
- Мотивацияны ұлғайту

2. Ойын түрлері.

- Рөлдік ойындар
- Құрастыру және конструкторлық ойындар
- Танымдық тапсырмалар арқылы ойындар
- Топтық және жеке ойындар
- Сенсорлық ойындар

3. Баланың дамуына әсері.

- Танымдық қабілеттер: байқау, салыстыру, қорытынды жасау
- Шығармашылық қабілеттер: қиял, идеяларды генерациялау, шығармашылық өнім жасау
- Әлеуметтік дағдылар: өзара әрекеттесу, топтық жұмыс, эмпатия

Ойын арқылы оқытудың практикалық әдістері.

1. Рөлдік ойындар.

Балалар әртүрлі рөлдерге енеді: дәрігер, сатушы, ғалым, фермер. Мұғалім бақылаушы және бағыттаушы рөлін атқарады. Рөлдік ойындар балалардың тілдік дағдыларын, әлеуметтік әрекеттерін дамытады.

2. Құрастыру және конструкторлық ойындар.

- Геометриялық фигуралардан үйлер салу
- Құрылыс конструкторларымен тәжірибелік әрекеттер
- Моторика және кеңістіктік ойлау қабілеттерін дамыту

3. Танымдық тапсырмалар арқылы ойындар.

- Логикалық пазлдар, жұмбақтар
- Есептеу және сандық ойындар
- Талдау және салыстыру дағдыларын жетілдіру

4. Сенсорлық ойындар.

- Түрлі текстуралармен жұмыс жасау
- Су, құм, пластилин сияқты материалдармен тәжірибе жүргізу
- Қол мен көз үйлесімін дамыту

5. Топтық және жеке ойындар.

- Топтық ойындар балалардың әлеуметтік қатынасын қалыптастырады
- Жеке ойындар шығармашылық пен дербестік қабілеттерін дамытады

Сабақтағы ұйымдастыру тәсілдері.

Кіріспе кезең.

- Балаларды ойынға қызықтыру
- Құралдармен таныстыру
- Тапсырмаларды түсіндіру

Негізгі бөлім.

- Балалар топтық немесе жеке тапсырмаларды орындайды
- Мұғалім бақылап, бағыт-бағдар береді
- Шығармашылық және зерттеушілік әрекеттер арқылы балалар дамиды

Қорытынды кезең.

- Балалар өз жұмыстарын көрсетеді
- Рефлексия: “Мен бүгін не үйрендім?”, “Қандай қызықты нәрсе жасап шықтым?”
- Мұғалім кері байланыс береді, жетістіктерді бағалайды

Сабақ үлгісі:

- Кіріспе – 5 минут: тапсырманы түсіндіру, құралдармен таныстыру
- Негізгі бөлім – 30 минут: рөлдік ойындар, құрастыру, логикалық тапсырмалар
- Қорытынды – 10 минут: презентация, кері байланыс, бағалау

Балалардың ойлау қабілетін дамытудағы ойынның рөлі.

- Логикалық ойлау және қиял дамиды
- Эмоциялық интеллект қалыптасады
- Әлеуметтік дағдылар жетіледі
- Шығармашылық тапсырмалар арқылы баланың дербестігі дамиды
- Тәжірибелік әрекеттер мен ойындар зерттеушілік дағдыларды қалыптастырады

Эмоциялық интеллект пен әлеуметтік дағдыларды дамыту.

Балалар ойын кезінде эмоцияларды тануды, өз сезімін білдіруді, достарының эмоцияларына эмпатия жасауды үйренеді. Топтық ойындарда әрқайсысы өз рөлін атқара отырып, коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді. Эмоциялық интеллекттің дамуы балалардың мектепке психологиялық бейімделуіне және әлеуметтік ортада сәтті әрекет етуіне көмектеседі.

Бағалау жүйесі.

- Күзет және бақылау: мұғалім ойын барысын бақылап, қажетті кеңес береді
- Өзін-өзі бағалау: балалар өз әрекеттерін талдайды
- Бірін-бірі бағалау: топ ішінде кері байланыс
- Рубрика және смайлик әдістері: баланың жетістігін көрнекі бағалау
- Прогресс парағы: жеке нәтижелерді көрсету және мотивацияны арттыру

Сабақтың шығармашылық аспектілері.

- Жобалық тапсырмалар: шағын шығармашылық жұмыстар жасау
- Қиялды дамыту: ертегі немесе әңгіме құрастыру
- Зерттеушілік әрекеттер: тәжірибелік ойындар арқылы қорытынды жасау

Балалардың шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамыту мақсатында ойын барысында әр тапсырма жеке деңгейде беріледі. Күрделі тапсырмалар үшін топтық жұмыс ұсынылады, ал жеңіл тапсырмалар жеке немесе жұптық орындау үшін қолайлы.

Қорытынды.

“Ойнайық та ойлайық” бағдарламасы мектепке дейінгі балалардың кешенді дамуына ықпал етеді. Ойындар балалардың ойлау қабілеті, шығармашылық, эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын дамытады. Мұғалімнің рөлі – балалардың өз әрекеттерін бақылау, бағыт беру және дербестік қабілеттерін дамытуға жағдай жасау.

Фокус балалардың қызығушылығы мен белсенділігін арттыруда, ойын арқылы оқыту педагогикалық тәжірибеде маңызды әдіс болып табылады.

Әдебиеттер

1. Виготский Л.С. Психология развития ребёнка. Москва: Айрис-Пресс, 2011.
2. Фребель Ф. Педагогические произведения. Москва: Просвещение, 2005.
3. Әбенбаев С. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы: Дарын, 2004.
4. Қожабекова А. Мектепке дейінгі балалардың шығармашылық қабілетін дамыту. Алматы: Мектеп, 2019.

5. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2018:

ҚЫЗЫҚТЫ ЗЕРТТЕУЛЕР

Абдраманова Нургул Нагашбековна

Шымкент қаласы

№35 "Сәуле" бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматривается методика и педагогическое значение организации увлекательных исследований для детей дошкольного возраста. Исследовательская деятельность способствует развитию мышления, познавательного интереса и навыков проведения экспериментов. Приводятся различные практические задания, методы наблюдения и подведения итогов, а также рекомендации по планированию структуры занятия. Включены конкретные сценарии занятий, игровые элементы, примеры использования мультимедиа и методы анализа результатов исследований.

Summary

The article examines the methodology and pedagogical importance of organizing engaging research activities for preschool children. Research activities help develop thinking, cognitive interest, and experimental skills. Various practical exercises, observation and conclusion methods, and lesson planning strategies are provided. The article also presents detailed lesson scenarios, games, examples of multimedia use, and methods for analyzing research results.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі балалардың танымдық дамуы қызықты зерттеулер арқылы жетілдіріледі. Зерттеу сабақтары балалардың қоршаған ортаны танып-білу, сұрақ қою, болжам жасау және тәжірибе арқылы қорытынды шығару қабілеттерін дамытады. Мақаланың мақсаты: балалардың зерттеу дағдыларын дамыту үшін қызықты тәжірибелерді тиімді ұйымдастыру жолдарын көрсету. Зерттеулердің педагогикалық мәні көп қырлы: танымдық қабілеттерді арттыру, шығармашылық ойлауды дамыту, топтық жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыру және балалардың ғылыми ойлау мәдениетін дамыту.

1. Қызықты зерттеулердің педагогикалық мәні.

Танымдық даму.

1. Зерттеулер балалардың зейінін, есте сақтау және логикалық ойлау қабілеттерін дамытады.
2. Балалар сұрақ қою және болжам жасау арқылы қоршаған ортаны тереңірек түсінеді.
3. Зерттеулер балалардың қызығушылығын оятып, білім алуға ынтасын арттырады.

Эксперименттік дағдыларды дамыту.

1. Тәжірибелер арқылы балалар бақылау жасау, деректерді жинау және қорытынды шығару дағдыларын меңгереді.
2. Бала өз нәтижелерін дәлелдеу, гипотеза тексеру және салыстыру дағдыларын игереді.

Әлеуметтік және эмоционалды даму.

1. Топтық зерттеулер балалардың ынтымақтастық қабілеттерін, коммуникациясын дамытады.
2. Қателіктер мен сәттіліктерді талқылау арқылы эмоционалды тұрақтылық қалыптасады.

2. Қызықты зерттеулердің түрлері.

Тәжірибелік зерттеулер.

1. Балалар су, топырақ, өсімдіктер немесе түрлі материалдармен тәжірибелер жүргізеді.
2. Мысалы: «Судың қасиеттері», «Топырақтағы өсімдік өсуі».

Бақылау зерттеулері.

1. Табиғаттағы құбылыстарды бақылау арқылы қорытынды жасау.
2. Мысалы: «Күннің шығуы мен батуын бақылау», «Жануарлардың күнделікті әрекеттерін бақылау».

Салыстырмалы зерттеулер.

1. Балалар заттарды салыстырып, айырмашылықтары мен ұқсастықтарын анықтайды.
2. Мысалы: «Ауа температурасы мен өсімдіктің өсуі», «Су мен топырақ қасиеттерін салыстыру».

Интерактивті зерттеулер.

1. Сандық құралдар мен мультимедиа арқылы зерттеулер жүргізу.
2. Мысалы: планшет қолдану арқылы ауа райын бақылау немесе онлайн тәжірибелер жүргізу.

3. Зерттеулерді ұйымдастыру әдістемесі.

Сабақ құрылымы.

1. Зерттеу сабақтары үш кезеңнен тұрады: кіріспе, тәжірибелік жұмыс, қорытынды.
2. Кіріспе кезеңінде тақырып таныстырылады, балалардың қызығушылығы оянады.
3. Тәжірибелік жұмыс кезінде балалар бақылау, эксперимент жасау және деректер жинау арқылы қорытындыға жетеді.
4. Қорытынды кезеңінде нәтижелер талданып, балалар өз ойларын қорғайды.

Қауіпсіздік шаралары.

1. Химиялық немесе физикалық тәжірибелерде қауіпсіз құралдар қолдану.
2. Балаларды бақылау және нұсқаулық беру.

Мотивация және ынталандыру.

1. Балаларды жетістіктері үшін мадақтау.
2. Тәжірибелерді қызықты және тартымды ету үшін визуалды құралдар қолдану.

4. Практикалық мысалдар мен сабақ сценарийлері.

«Судың қасиеттері» тәжірибесі.

1. Балалар әртүрлі ыдыстарға суды құяды, оның тығыздығын, мөлдірлігін, ағып кету жылдамдығын тексереді.
2. Деректерді салыстырып, нәтижесін постерде көрсетеді.
3. Ойын элементі: «Суды жеңілден ауырға салыстыру».

«Өсімдіктің өсуі» тәжірибесі.

1. Балалар тұқым өсіру тәжірибесін жүргізеді, топырақ түрлерін салыстырады.
2. Өсімдіктің өсуін күн сайын бақылап, күнделік жүргізеді.
3. Топтық жұмыс: әр топ нәтижелерін талқылайды.

«Күннің шығуы мен батуын бақылау» тәжірибесі.

1. Балалар күннің қозғалысын күнделікті белгілейді, диаграмма құрастырады.
2. Мультимедиа көмегімен фотосуреттер мен видеоматериалдар пайдаланылады.
3. Қорытынды: топтық презентация арқылы күннің қозғалысы туралы қорытынды шығару.

Интерактивті зерттеу: «Ауа райын бақылау»

1. Планшет пен қосымшалар арқылы ауа температурасы, ылғалдылық, жел бағыты тіркеледі.
2. Балалар деректерді салыстырып, графиктер құрастырады.
3. Топтық талқылау: әр топ өз қорытындысын ұсынады.

5. Педагогикалық кеңестер.

1. Балаларға қауіпсіз құралдар мен материалдар беру.
2. Әр зерттеуді қызықты етіп көрсету үшін визуалды және мультимедиялық құралдар пайдалану.
3. Тәжірибелерді жеке және топтық жүргізу арқылы ынтымақтастық пен жауапкершілікті дамыту.

4. Қорытынды жасау мен талқылауды міндетті түрде енгізу.
5. Балалардың қызығушылығын сақтау үшін ойындар, викториналар және рөлдік тапсырмалар қосу.

Қорытынды.

Қызықты зерттеулер мектепке дейінгі балалардың танымдық және эксперименттік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Олар логикалық ойлауды, шығармашылық қабілеттерді, топта жұмыс жасау дағдыларын дамытады. Сабақтар дұрыс ұйымдастырылып, тәжірибелер жүйелі түрде жүргізілген жағдайда балалардың білімге қызығушылығы артып, қоршаған ортаны түсіну қабілеттері нығаяды.

Әдебиеттер

1. Әбілдаева Ж. Балалармен зерттеу әдістері. Алматы: Мектеп, 2021.
2. Мұхамедова С. Мектепке дейінгі балалардың танымдық дамуы. Шымкент: Оқулық, 2020.
3. Байтенова Л. Зерттеулер арқылы оқыту. Түркістан: Арыс, 2019.
4. Құрманбаева А. Интерактивті зерттеулер. Алматы: Білім, 2022.
5. Жұмабаева Р. Мектепке дейінгі тәрбие мен эксперимент. Шымкент: Оқушы, 2021.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ПЕН МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУ

Саметов Лесбек Абдукадырович

Шымкент қаласы

Алпамыс батыр атындағы №40 мектеп гимназиясы

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются способы обучения международной истории, способствующие развитию толерантности и межкультурной коммуникации у учащихся. Анализируются педагогические методы подачи исторической информации, использование современных образовательных технологий и инструментов обучения. Автор подчеркивает важность уроков международной истории для формирования принципов толерантности, развития межкультурного диалога и повышения социальной компетентности учащихся.

Summary

The article explores teaching international historical events as a means to foster tolerance and intercultural communication among students. It analyzes pedagogical methods, teaching tools, and the role of modern educational technologies. The author emphasizes the significance of international history lessons in cultivating tolerance, enhancing intercultural dialogue, and developing students' social competencies.

Кіріспе.

Бүгінгі білім беру жүйесінде оқушылардың әлеуметтік және мәдени құзыреттілігін дамыту маңызды міндеттердің бірі болып отыр. Халықаралық тарихи оқиғаларды оқыту тек тарихи білімді тереңдетіп қана қоймай, сонымен қатар толеранттылыққа, мәдениетаралық түсіністікке және өзара құрметке үйретеді. Оқушылар әртүрлі мәдениеттер мен тарихи тәжірибелер арқылы әлемді кеңірек түсінеді және әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді.

1. Халықаралық тарихи оқиғаларды оқытудың педагогикалық негіздері.

Халықаралық тарихты оқытуда төмендегідей педагогикалық принциптер қолданылады:

1. **Теңдік және әділеттілік принципі** – әр мәдениет пен халықтың тарихи тәжірибесі әділ қарастырылады.
2. **Толеранттылық принципі** – оқушылар басқа мәдениеттердің құндылықтарын сыйлауға үйретіледі.

3. **Критикалық ойлау принципі** – тарихи ақпаратты талдау, салыстыру және сыни тұрғыда қарау.
4. **Коммуникациялық өзара әрекет принципі** – сынып ішіндегі диалог, топтық жұмыс және жобалық тапсырмалар арқылы мәдениетаралық қарым-қатынас дағдылары қалыптасады.

2. Халықаралық тарих сабақтарының мазмұны мен құрылымы.

Халықаралық тарихи оқиғаларды оқыту кезінде сабақ құрылымы келесі кезеңдерден тұрады:

- **Кіріспе** – тарихи оқиға контексті, негізгі кейіпкерлер мен себептер таныстырылады.
- **Негізгі бөлім** – тарихи процестерді талдау, себеп-салдарын анықтау, тарихи деректерді салыстыру.
- **Топтық және жеке тапсырмалар** – оқушылар өз пікірін білдіреді, әртүрлі көзқарастармен танысады.
- **Қорытынды** – сабақтың негізгі тұжырымдары мен әлеуметтік маңызды сабақтар анықталады.

Сабақта оқушыларға түрлі тапсырмалар ұсынылады: тарихи кейстерді талдау, эссе жазу, рөлдік ойындар, пікірталастар, бейнематериалдарды талдау. Бұл әдістер оқушылардың сыни ойлауын, коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын дамытады.

3. Толеранттылықты дамыту жолдары.

Толеранттылық – басқа мәдениеттерді, діни сенімдерді және әлеуметтік ерекшеліктерді сыйлау қабілеті. Халықаралық тарихи сабақтарда толеранттылықты дамыту әдістері:

1. **Салыстырмалы талдау әдісі** – әртүрлі тарихи оқиғаларды салыстыра отырып, мәдени айырмашылықтарды түсіндіру.
2. **Рөлдік ойындар** – тарихи кейіпкерлердің рөлін ойнап, олардың көзқарасын түсіну.
3. **Диалог және пікірталас** – оқушылар топтық жұмыстар арқылы бір-бірінің ойларын тыңдайды, өз көзқарасын дәлелдейді.
4. **Мультимедиялық құралдарды пайдалану** – бейнематериал, интерактивті карталар, презентациялар арқылы мәдени тәжірибені жеткізу.

4. Мәдениетаралық коммуникацияны дамыту.

Мәдениетаралық коммуникация – әртүрлі мәдениет өкілдері арасындағы тиімді қарым-қатынас. Халықаралық тарихи оқиғаларды оқыту арқылы оқушылар келесі дағдыларды игереді:

- **Сөйлеу және жазу мәдениеті** – әртүрлі көзқарастарды сөзбен жеткізу.
- **Тыңдау және түсіну қабілеті** – әртүрлі пікірлерді қабылдау.
- **Эмпатия** – басқа мәдениеттердің тарихи тәжірибесін түсіну.
- **Топтық жұмыс дағдылары** – бірлескен жобалар арқылы өзара әрекет ету.

5. Сабақта қолданылатын әдіс-тәсілдер.

Халықаралық тарихи оқиғаларды оқытуда қолданылады:

- **Кейс-стади әдісі** – тарихи оқиғаларды нақты мысалдар арқылы талдау.
- **Жоба әдісі** – оқушылар топтық жобалар арқылы халықаралық тақырыптарды зерттейді.
- **Интерактивті әдістер** – пікірталас, дебат, онлайн платформалар.
- **Мультимедиа және визуализация** – карталар, графиктер, фотосуреттер және бейнематериалдар.

6. Бағалау жүйесі.

Сабақты бағалау келесі критерийлер бойынша жүргізіледі:

1. **Білім деңгейі** – тарихи фактілерді білу, себеп-салдарды түсіну.
 2. **Толеранттылық дағдылары** – басқа мәдениеттерді сыйлау қабілеті.
 3. **Коммуникативтік құзыреттілік** – пікір білдіру және диалогқа қатысу.
 4. **Шығармашылық және сыни ойлау** – тарихи мәселені талдау және ұсыныстар жасау.
- Бағалау түрлері: тест, эссе, топтық презентация, рөлдік ойын, өзін-өзі бағалау парақтары.

7. Халықаралық тәжірибе мен ұсыныстар.

Батыс педагогикалық тәжірибеде мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға арналған бағдарламалар кеңінен қолданылады. Мысалы, UNESCO жобалары, халықаралық тарих пәндеріне арналған электрондық ресурстар, студенттік алмасу бағдарламалары.

Қазақстандық мектептерде:

- Сабақтарда халықаралық контекст қосу (Қазақ тарихы + жаһандық тарихи оқиғалар).
- Оқушыларды түрлі мәдениеттермен таныстыру (бейнематериал, әдебиет, рөлдік ойын).
- Толеранттылық пен мәдениетаралық диалогқа бағытталған жобалық жұмыстар.

Қорытынды.

Халықаралық тарихи оқиғаларды оқыту – оқушылардың әлеуметтік және мәдени құзыреттілігін арттырудың тиімді құралы. Толеранттылық пен мәдениетаралық коммуникацияны дамыту арқылы олар өзара сыйластыққа, диалогқа және сын тұрғысынан ойлауға үйренеді. Мұндай сабақтар заманауи білім беру процесінде маңызды рөл атқарады және оқушылардың тұлғалық дамуына үлес қосады.

Әдебиеттер:

1. Ахметов А., Тарих және толеранттылық: педагогикалық аспект. Алматы: Фолиант, 2017.
2. UNESCO Guidelines on Intercultural Education. Paris: UNESCO, 2018.
3. Досмұхамедов Б., Халықаралық тарих сабақтарындағы әдіс-тәсілдер. Астана: ҚазҰПУ баспасы, 2019.
4. Banks J., Multicultural Education: Issues and Perspectives. New York: Wiley, 2019.
5. Назарбаев Н., Білім беру мен мәдениетаралық диалог. Алматы: Рауан, 2016.
6. Gurin P., Diversity and Learning in Schools. Chicago: University Press, 2020.

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА ПО ПРОФИЛАКТИКЕ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Жумабаева Каламкас Саттархановна

город Шымкент

Школа-гимназия № 40 имени Алпамыс батыра
заместитель директора по воспитательной работе

Түйін

Мақалада мектептегі девиантты мінез-құлықтың алдын алу мақсатында тәрбие жұмысының тиімді әдістері қарастырылады. Психологиялық-педагогикалық тәсілдер, сынып жетекшілерінің, әлеуметтік педагогтардың және ата-аналардың рөлі талданады. Мақалада интерактивті тренингтер, рөлдік ойындар, коучингтік сессиялар, топтық талқылаулар арқылы мінез-құлыққа оң әсер етіп, девиантты актілерді төмендету жолдары баяндалады. Сонымен қатар, мектептің тәрбие жоспарында профилактикалық іс-шараларды жүйелі түрде ұйымдастыру, мониторинг және бағалау механизмдері ұсынылады.

Abstract

The article addresses effective educational strategies for preventing deviant behavior in schools. Psychological-pedagogical approaches, and the roles of class teachers, social educators, and parents are analyzed. It presents methods such as interactive trainings, role-plays, coaching sessions, and group discussions to positively influence behavior and reduce deviant acts. Furthermore, it proposes systematic preventive measures in the school's educational plan, as well as mechanisms for monitoring and evaluation.

Введение.

Современная образовательная система требует не только академической подготовки учащихся, но и формирования их социально-психологических навыков. Девиантное поведение — отклонение от социальных норм, способное негативно влиять на учебный процесс и

коллектив. Цель статьи — рассмотреть эффективные подходы к профилактике девиантного поведения через системную воспитательную работу, использование интерактивных методов, вовлечение педагогов и родителей.

1. Причины и виды девиантного поведения.

1.1. Теоретические основы.

1. Девиантное поведение представляет собой отклонение от социальных норм и правил.
2. Социальные факторы: неблагополучная семья, экономические трудности, влияние сверстников.
3. Психологические факторы: низкая самооценка, импульсивность, недостаток навыков самоконтроля.

1.2. Основные виды.

1. Агрессия и конфликты: физическое насилие, словесные конфликты.
2. Антисоциальное поведение: нарушение правил, кражи, хулиганство.
3. Временная девиация: экспериментирование подростков, этап формирования личности.
4. Поведенческие последствия травм: эмоциональные и психологические травмы.

1.3. Факторы риска.

1. Семейные: низкая вовлеченность родителей, конфликты, отсутствие контроля.
2. Школьные: неэффективная система воспитательной работы, недостаток педагогической поддержки.
3. Социальные: влияние негативных моделей в группе сверстников, стереотипы общества.
4. Личные: эмоциональная нестабильность, склонность к стрессу, психическая уязвимость.

2. Методика профилактической воспитательной работы.

2.1. Психолого-педагогические методы.

1. Индивидуальные консультации с учащимися группы риска.
2. Тренинги по стрессоустойчивости.
3. Коучинг-сессии для формирования навыков саморегуляции и ответственности.
4. Ролевые упражнения для разрешения конфликтов.

2.2. Интерактивные методы и ролевые игры.

1. Ролевые сценарии: «Школьные правила», «Моя ответственность», «Коллективная работа».
2. Разбор гипотетических ситуаций: обсуждения в группах, смена ролей.
3. Тренинги по развитию эмпатии, доверия и коммуникации.

2.3. Групповая работа.

1. Классные часы: обсуждение личной ответственности и совместной работы.
2. Проектные задания: формирование социальных компетенций через проекты.
3. Коллективные обсуждения моральных дилемм и этических вопросов.

2.4. Работа с родителями.

1. Семинары и тренинги: профилактика девиантного поведения, обучение позитивным методам воспитания.
2. Консультации по анализу поведения ребенка и индивидуальным рекомендациям.
3. Проекты «Моя семья и подросток», укрепление взаимодействия дома и в школе.

3. Организация и контроль профилактических мероприятий.

3.1. Планирование.

1. Включение профилактических модулей в годовой воспитательный план.
2. Текущий мониторинг: количество конфликтов, нарушения дисциплины, динамика класса.
3. Составление графика мероприятий: еженедельные тренинги, ежемесячные семинары.

3.2. Мониторинг и оценка.

1. Психологическое тестирование и анкеты для выявления уровня девиации.

2. Отчеты классных руководителей и наблюдательные листы.
 3. Оценка коучинг-сессий: самооценка, постановка целей, анализ изменений.
- 3.3. Внедрение лучшего опыта.
1. Обмен опытом между педагогами: методические семинары, тренинги.
 2. Круглые столы: обсуждение успешных практик.
 3. Партнерство с психологами и социальными организациями.
- 4. Интерактивные и инновационные подходы.**
- 4.1. Использование технологий.
1. Онлайн-тренинги и вебинары.
 2. Видео-материалы и ролевые игры.
 3. Виртуальные коучинг-группы и онлайн-сессии.
- 4.2. Игровые подходы.
1. Геймификация: система баллов и турниры «хороших поступков».
 2. Командные рейтинговые игры и квесты.
 3. Проектные квесты для практического применения навыков поведения.
- 4.3. Морально-этический компонент.
1. Интеграция школьных ценностей: уважение, ответственность, дружба.
 2. Этические диалоги и обсуждение моральных дилемм.
 3. Общественно-полезные проекты: волонтерские акции, социальные инициативы.
- 5. Эффективность и результаты.**
- 5.1. Критерии.
1. Снижение количества конфликтов и нарушений дисциплины.
 2. Повышение уровня самооценки учащихся.
 3. Увеличение положительного социального поведения.
 4. Анализ педагогического мониторинга.
- 5.2. Достигнутые результаты.
1. Снижение уровня нарушений в отдельных классах.
 2. Формирование навыков уважения, ответственности и саморегуляции.
 3. Укрепление партнерства между школой и семьей.
- 5.3. Рекомендации.
1. Системное и регулярное внедрение профилактических программ.
 2. Профессиональное развитие педагогов через тренинги и коучинг.
 3. Укрепление сотрудничества между школой и семьей.

Заключение.

Профилактика девиантного поведения — стратегическая задача школы. Системная, целенаправленная воспитательная работа, основанная на психологических и педагогических подходах, формирует у учащихся социальную ответственность, эмпатию и навыки саморегуляции. Интерактивные методы, ролевые игры и современные технологии повышают эффективность работы. Поддержание постоянного диалога между школой, семьей и педагогами обеспечивает устойчивый положительный результат.

Литературы:

1. Иванов А. В. Профилактика девиантного поведения в школе. Москва: Просвещение, 2021.
2. Петрова Е. С. Психология девиантного поведения подростков. Санкт-Петербург: Питер, 2020.
3. Сидоров В. Н. Воспитательная работа и социальная адаптация. Казань: Бином, 2019.
4. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Социальная педагогика и профилактика девиантного поведения. Астана: НЗМ, 2022.
5. Кузнецова Л. П. Методы профилактики конфликтов и агрессии у школьников. Москва: Академия, 2020.

ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІН ЗАМАНАУИ ФОРМАТТА ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бердыбаева Актоты Есенбековна

Шымкент қаласы

Алпамыс батыр атындағы №40 мектеп-гимназиясы

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методические особенности преподавания народной устной литературы в современном формате. Анализируются методы обучения традиционным фольклорным произведениям, использование современных педагогических технологий, роль мультимедиа и интерактивных инструментов. Автор предлагает практические рекомендации по развитию творческих способностей учащихся, формированию историко-культурных ценностей и критического мышления.

Summary

The article examines methodological features of teaching folk oral literature in a modern format. It analyzes methods for teaching traditional folklore, the use of modern pedagogical technologies, and the role of multimedia and interactive tools. The author provides practical recommendations for developing students' creative abilities, instilling historical and cultural values, and fostering critical thinking skills.

Кіріспе.

Халық ауыз әдебиеті – ұрпақтан ұрпаққа берілетін рухани және мәдени мұра. Заманауи білім беру жүйесінде халық ауыз әдебиетін оқыту тек тарихи ақпаратты жеткізумен шектелмей, оқушылардың шығармашылық қабілетін, сын тұрғысынан ойлауын және мәдени құндылықтарды түсінуін қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Халық ауыз әдебиетін заманауи форматта оқыту оқушылардың қызығушылығын арттыруға, шығармашылық белсенділікті дамытуға және сабаққа қатысу деңгейін жоғарылатуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада халық ауыз әдебиетін заманауи әдістермен оқытудың теориялық және практикалық аспектілері кеңінен қарастырылады.

1. Халық ауыз әдебиетін оқытудың теориялық негіздері.

Халық ауыз әдебиетін оқытудың педагогикалық негіздері:

1. **Мәдениетаралық байланыс принципі** – оқушыларды өз мәдениетімен қатар басқа халықтардың мәдени мұраларымен таныстыру.
2. **Шығармашылыққа бағыттау** – мәтіндерді тек оқып үйрену емес, интерпретациялау, драматизациялау, көркем бейнелеу арқылы шығармашылықты дамыту.
3. **Интерактивтік принцип** – оқушылар сабаққа белсенді қатысады, пікір алмасады, топтық тапсырмалар орындайды.
4. **Мультидисциплинарлық әдіс** – әдебиет, тарих, музыка, көркемөнер арқылы білімді интеграциялау.

Халық ауыз әдебиеті сабақтарында осы принциптерді қолдану оқушылардың тарихи сана, тіл мәдениеті және шығармашылық ойлауын қалыптастырады.

2. Заманауи форматтағы оқыту әдістері.

Халық ауыз әдебиетін заманауи форматта оқытудың негізгі әдістері:

- **Мультимедиа қолдану** – бейнематериалдар, аудиожазбалар, слайдтар.
- **Интерактивті тапсырмалар** – викториналар, рөлдік ойындар, шығармашылық жобалар.
- **Жобалық әдіс** – оқушылар топтық немесе жеке жобалар арқылы тақырыптарды зерттейді, мысалы, дәстүрлі әңгімелерді заманауи сюжетпен бейімдеу.
- **Салыстырмалы талдау** – халық шығармалары мен заманауи әдеби шығармаларды салыстыру, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау.

3. Сабақта қолданылатын құралдар мен технологиялар.

1. **Интерактивті тақталар және проекторлар** – мәтіндерді көрсету, бейнематериалдарды көрсету.
2. **Дидактикалық карточкалар** – мәтіндерді, кейіпкерлерді, мақал-мәтелдерді талдау үшін.
3. **Цифрлық ресурстар** – электронды кітаптар, онлайн тесттер, презентациялар.
4. **Топтық жұмыс құралдары** – плакаттар, макеттер, рөлдік ойын материалдары.

4. Шығармашылық қабілеттерді дамыту.

Халық ауыз әдебиетін оқыту кезінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту:

- Мәтіндерді драматизациялау: сахналау, рөлдерге бөлу, көркем айту.
- Суреттеу және бейнелеу: кейіпкерлер мен сюжеттерді бейнелеу, комикстер жасау.
- Эссе жазу: әңгімелердің заманауи мәнін талқылау, ой қорыту.
- Дебат және пікірталас: кейіпкерлердің әрекеттерін талқылау, шешім қабылдау.

5. Бағалау жүйесі.

Халық ауыз әдебиетін заманауи форматта оқытуда бағалау:

1. **Критериалды бағалау** – тапсырманың нақты нәтижесіне сәйкес.
2. **Формативті бағалау** – сабақ барысында прогресті бақылау.
3. **Жобалық бағалау** – топтық және жеке жобалардың нәтижесін бағалау.
4. **Өзін-өзі бағалау** – оқушы өз жетістігін, шығармашылық жұмысын бағалайды.

Бағалау құралдары: чек-парақтар, рубрикалар, слайдтардағы көрсеткіштер, викториналар.

6. Практикалық ұсыныстар.

1. Сабақта дәстүрлі мәтіндерді заманауи құралдармен үйлестіру.
2. Оқушыларға өз шығармаларын көрсетуге мүмкіндік беру.
3. Мәтіндерге бейнематериал, музыкалық немесе көркем бейнелеу элементтерін қосу.
4. Топтық және жеке жобаларды үйлестіру.
5. Қорытынды тапсырмалар арқылы шығармашылық ойлауды, сыни талдау қабілетін дамыту.

Қорытынды.

Халық ауыз әдебиетін заманауи форматта оқыту оқушылардың тарихи және мәдени құндылықтарды түсінуін, шығармашылық қабілеттерін және сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастырады. Заманауи әдістер мен технологияларды қолдану сабақтың қызықтылығын арттырады, оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Мұндай оқыту оқушының жан-жақты дамуына үлес қосады және ұлттық мәдениеттің сақталуына септігін тигізеді.

Әдебиеттер:

1. Әбенбаев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. Алматы: Дарын, 2004.
2. Жұмабаев Ә. Педагогика. Алматы: Рауан, 1993.
3. Қабылбекова Л. Халық ауыз әдебиеті сабақтарында әдістемелік ұсыныстар. Түркістан: Білім, 2018.
4. Tomlinson C. The Differentiated Classroom. Alexandria: ASCD, 2017.
5. UNESCO Guidelines on Intercultural Education. Paris: UNESCO, 2018.
6. Назарбаев Н. Білім беру мен мәдениетаралық диалог. Алматы: Рауан, 2016.

ЖЕРГІЛІКТІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ШЕШУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ЖОБАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР

Жолбарисова Нургул Ауесханқызы
Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Жиынбай ауылы
Жиынбай жалпы білім беретін мектебі
география пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассмотрены методы решения локальных экологических проблем через проектную деятельность школьников. Особое внимание уделено выявлению экологических проблем на уровне района и села, разработке проектных инициатив, практическим мероприятиям по охране окружающей среды, а также педагогическим условиям организации проектной работы. Анализируются примеры успешных проектов, их влияние на формирование экологической культуры и сознания учащихся, а также рекомендации по внедрению подобных инициатив в образовательный процесс.

Summary

The article examines methods for addressing local environmental issues through student project activities. Special attention is paid to identifying ecological problems at the district and village levels, developing project initiatives, practical environmental protection activities, and pedagogical conditions for organizing project work. The article analyzes examples of successful projects, their impact on students' environmental awareness and culture, and provides recommendations for integrating such initiatives into the educational process.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде экологиялық тәрбие – маңызды бағыттардың бірі. Табиғатты қорғау және экологиялық мәдениетті қалыптастыру мақсатында оқушылардың шығармашылық және зерттеу қабілеттерін дамыту үшін жобалық жұмыстар тиімді құрал болып табылады. Жергілікті экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған жобалар оқушыларды белсенді азаматтық ұстанымға тәрбиелейді, топтық және жеке жұмыс дағдыларын дамытады, жауапкершілік пен экологиялық сананы қалыптастырады.

Жобалық әдіс оқушыларға нақты мәселелерді зерттеп, шешімдер ұсынуға мүмкіндік береді. Мұндай тәжірибе олардың зерттеу дағдыларын, сыни ойлауын, коммуникативтік қабілеттерін жетілдіреді және жергілікті қауымдастықпен байланысын нығайтады.

1. Жергілікті экологиялық мәселелерді анықтау.

1.1. Экологиялық мәселелердің негізгі түрлері.

1. Ландшафттық деградация: жердің эрозиясы, топырақ шөгінділері.
2. Су ресурстарының ластануы: өзендер мен су қоймаларының химиялық және органикалық ластануы.
3. Орман және өсімдік жамылғысының қысқаруы: кедейленген флора.
4. Қалдықтардың дұрыс өңделмеуі: тұрмыстық және өндірістік қалдықтар.
5. Жануарлар әлемінің күйзелісі: биотүрліліктің азаюы.

1.2. Мәселелердің әлеуметтік және экономикалық аспектілері.

1. Халықтың денсаулығына әсері: таза ауыз су тапшылығы, ауа ластануы.
2. Ауыл шаруашылығының өнімділігіне әсері.
3. Туризм және рекреациялық аймақтардың дамуына кедергі.

1.3.

Жергілікті

мысалдар.

Жиынбай ауылы мен Түлкібас ауданының экологиялық картасын талдау барысында ең өзекті мәселелер ретінде: су тапшылығы, өзендер мен көлдердің ластануы, ауыл маңындағы қоқыс жинау мәселесі анықталды.

2. Жобалық жұмыстарды ұйымдастырудың педагогикалық негіздері.

2.1. Жобалық оқытудың мәні.

1. Жобалық әдіс – оқушылардың білімін практикада қолдануға бағытталған шығармашылық іс-әрекет.
2. Оқушының жеке қызығушылықтары мен зерттеу дағдыларын дамыту.
3. Жергілікті мәселелерді шешуге нақты ұсыныстар жасау арқылы жауапкершілік сезімін қалыптастыру.

2.2. Педагогикалық шарттар.

1. Жобаны жоспарлау: мақсат, міндет, кезеңдер, ресурстар.
2. Топтық және жеке жұмыс үйлесімі.
3. Мониторинг және қорытындылау: жобалық нәтижелерді бағалау, талқылау.

2.3. Жобалық жұмыс түрлері.

1. Ғылыми-зерттеу жобалары: судың сапасын талдау, топырақ сынамалары, ауа сапасын бақылау.
2. Қоршаған ортаны қорғау іс-шаралары: ағаш отырғызу, тазалау акциялары, экологиялық сағаттар өткізу.
3. Информационно-пропагандалық жобалар: постерлер, буклеттер, әлеуметтік желілерде жарияланымдар, видео презентациялар.

3. Жергілікті экологиялық проблемаларды зерттеу кезеңдері.

3.1. Мәселені таңдау.

1. Аудан немесе ауыл көлемінде нақты экологиялық проблеманы анықтау.
2. Қоғамдық сұраныс және жергілікті әкімдікпен кеңесу.

3.2. Ақпарат жинау.

1. Сауалнама жүргізу, сұхбат алу.
2. Лабораториялық талдау және бақылау: су мен топырақ сынамалары.
3. Географиялық және экологиялық деректерді жинау.

3.3. Жобалық ұсыныстар жасау.

1. Проблеманы шешуге бағытталған нақты шараларды жоспарлау.
2. Қолданылатын технологияларды, ресурстарды және қатысушыларды анықтау.
3. Жобаны іске асыру кезеңдерін белгілеу.

4. Жобаларды іске асыру.

4.1. Топтық жұмыс.

1. Жоба тобының құрамын анықтау: жетекші, орындаушылар, жауапты.
2. Міндеттерді бөлу, рөлдерді нақтылау.
3. Жұмыс барысын қадағалау және аралық нәтижелерді бағалау.

4.2. Жеке жұмыс.

1. Оқушыларға жеке тапсырмалар беру.
2. Қажетті зерттеу дағдыларын дамыту.
3. Өзіндік бақылау және есеп беру арқылы жауапкершілікті арттыру.

4.3. Интерактивті әдістер.

1. Презентациялар жасау, бейнематериалдарды қолдану.
2. Дискуссиялар, пікірталастар, топтық талқылаулар.
3. Экологиялық акциялар мен флешмобтарды ұйымдастыру.

5. Жобалық жұмыстардың нәтижелері мен тиімділігі.

5.1. Экологиялық сананың қалыптасуы.

1. Оқушылардың табиғатты қорғауға жауапкершілігі артады.
2. Қалдықтарды дұрыс бөлу және қайта өңдеу дағдылары дамиды.

5.2. Практикалық нәтижелер.

1. Су және топырақ сапасының жақсаруы.
2. Жергілікті жерлерде тазалық пен көгалдандыру жұмыстарының жүргізілуі.

3. Ақпараттық материалдардың шығуы: плакаттар, буклеттер, әлеуметтік желілердегі жарияланымдар.

5.3. Әлеуметтік және педагогикалық әсері.

1. Топтық ынтымақтастық дағдылары дамиды.
2. Жетекші мен топ мүшелері арасындағы қарым-қатынас күшейеді.
3. Оқушылардың шығармашылық қабілеттері жетіледі.

6. Қорытынды.

Жергілікті экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған жобалық жұмыстар оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін және экологиялық санасын дамытуға маңызды үлес қосады. Топтық және жеке жұмыстарды үйлестіре отырып, интерактивті және практикалық әдістерді қолдану тиімді. Мұндай жобалар мектептегі экологиялық мәдениетті қалыптастыруға, жергілікті қауымдастыққа оң әсер етуге және тұрақты дамуға бағытталған білім беру процесін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Әбішев А. Жергілікті экология және білім беру. Алматы: Білім, 2021.
2. Қанатбекова Г. Мектептегі экологиялық жобалық жұмыстар. Шымкент: Оқулық, 2020.
3. Назарбаев Зияткерлік мектептері. Экология және тұрақты даму. Астана: НЗМ, 2022.
4. Тұрсынов Б. Экологиялық мәдениет және мектеп бағдарламасы. Түркістан: Мектеп, 2019.
5. Оразов С. Жергілікті экологиялық проблемаларды шешу. Алматы: Рауан, 2020.

БАЛАНЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ДИАГНОСТИКАЛАУ ӘДІСТЕРІ

Баймағамбетова Жұлдыз Жүрсуновна

Шымкент қаласы

№54 жалпы орта білім беретін мектебінің педагог-психологы

Резюме

В статье рассматриваются теоретические основы и практические методы диагностики эмоционального состояния детей. Освещаются особенности возрастных проявлений эмоций, анализируются современные психодиагностические методики, такие как наблюдение, проективные тесты, опросники и игровые диагностические технологии. Показана роль школьного психолога в определении эмоционального фона ребенка и коррекции эмоциональных нарушений.

Summary

The article explores theoretical foundations and practical methods for diagnosing children's emotional states. Age-related characteristics of emotional expression are described, and modern psychodiagnostic tools such as observation, projective tests, questionnaires, and play-based diagnostic techniques are analyzed. The role of the school psychologist in assessing children's emotional condition and correcting emotional difficulties is emphasized.

Кіріспе.

Баланың эмоциялық жағдайын уақытылы және дұрыс диагностикалау – мектеп психологының негізгі міндеттерінің бірі. Эмоция – адамның ішкі дүниесінің көрсеткіші, оның мінез-құлқының, қарым-қатынасының, танымдық белсенділігінің маңызды реттеушісі. Баланың эмоциясы оның оқу мотивациясына, өзіне деген сеніміне, тіл табысу дағдыларына, тіпті денсаулығына да әсер етеді.

Қазіргі білім беру жүйесінде эмоциялық жағдайды анықтау құралдары жан-жақты дамыған. Психологиялық диагностика нақты әдістерге негізделеді: бақылау, сұхбат, тестілер, проективтік әдістемелер, ойындық тәсілдер, сонымен бірге заманауи цифрлық құралдар. Мақаланың мақсаты – баланың эмоциялық жағдайын диагностикалаудың тиімді әдістерін

талдау, олардың қолданылу ерекшеліктерін көрсету және педагог-психологтың жұмыс тәжірибесін жетілдіру жолдарын ұсыну.

1. Баланың эмоциялық дамуының теориялық негіздері.

Эмоциялық даму – баланың тұлғалық қалыптасуының ажырамас бөлігі. Психологтардың зерттеулері (Л.С.Выготский, Д.Б.Эльконин, Л.И.Божович) эмоция адамның мінез-құлқын реттейтін жетекші механизм екенін дәлелдейді.

Эмоциялық дамудың негізгі ерекшеліктері мыналар:

1. Мектеп жасына дейінгі кезеңде эмоциялар бірден, ашық көрінеді.
2. Бастауыш сынып жасында эмоцияны ерікті түрде реттеу дағдылары қалыптаса бастайды.
3. Жеткіншек жаста эмоциялық тұрақсыздық жиі байқалады, эмоционалдық реакцияның ауқымы кеңейеді.
4. Баланың отбасындағы психологиялық климат оның эмоционалдық фонына тікелей әсер етеді.
5. Эмоциялық интеллектінің дамуы баланың табысты әлеуметтенуінің негізгі факторы болып табылады.

Психолог эмоциялық процестерді тек жағымсыз белгілерді анықтау үшін ғана емес, баланың толыққанды дамуын қамтамасыз ету мақсатында зерттейді.

2. Эмоциялық жағдайды диагностикалаудың жалпы принциптері.

1. Жас ерекшеліктерін ескеру.
2. Диагностиканың жүйелілігі және көпқырлылығы.
3. Қолданылатын әдістемелердің валидтілігі мен сенімділігі.
4. Баланың қауіпсіздік сезімін қамтамасыз ету.
5. Қорытындыларды кешенді түрде шығару.
6. Ата-анамен және мұғаліммен бірлескен жұмыс.

Эмоциялық диагностика нәтижелері түзету-дамыту жұмыстарының сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

3. Баланы бақылау әдісі арқылы эмоцияны анықтау.

Бақылау – ең табиғи және негізгі диагностикалық әдістердің бірі. Психолог баланың мінез-құлқын әртүрлі жағдайларда жүйелі түрде бақылайды.

Бақылау барысында назар аударылатын көрсеткіштер:

1. Қарым-қатынастағы белсенділік деңгейі.
2. Ойын кезіндегі эмоционалдық реакциялар.
3. Мимика, ым-ишара, жест ерекшеліктері.
4. Стрестік жағдайдағы әрекет.
5. Ұялшақтық, агрессия, қорқыныш белгілері.

Бақылау құрылымды, мақсатты және жазбаша протокол жүргізу арқылы жүзеге асуы керек.

4. Сұхбат және әңгімелесу әдістері.

Психолог пен бала арасындағы сенімді диалог эмоциялық ахуалды түсінуге мүмкіндік береді.

Сұхбатта қолданылатын сұрақтар:

1. «Саған мектепте қандай нәрсе қуаныш сыйлайды?»
2. «Сені соңғы рет не ренжітті?»
3. «Сыныпта кіммен жақсы араласасың?»
4. «Саған қандай жағдайда қиын болады?»

Әңгімелесу ойын түрінде жүргізілсе, бала ашық жауап береді.

5. Проективтік әдістер.

Проективтік әдістер баланың ішкі эмоциялық әлемін терең зерттеуге арналған тиімді құрал.

Кең тараған әдістемелер:

1. «Кактус» тесті
2. «Менің отбасым» сурет тесті
3. «Адамның бейнесі»
4. «Үш қала» әдісі
5. «Жануар таңдау» тесті

Бұл әдістер жасырын қорқыныштарды, ашуды, мазасыздықты, агрессияны, эмоционалдық шиеленісті анықтауға мүмкіндік береді.

6. Эмоциялық жағдайды бағалауға арналған сауалнамалар.

Сауалнамалар балаға, мұғалімге, ата-анаға арналған нұсқалардан тұрады.

Кең қолданылатын әдістемелер:

1. Спилбергердің күйзеліс пен мазасыздық шкаласы
2. Дембо–Рубинштейн өзін-өзі бағалау әдісі
3. Р.Амтхауэр эмоциялық тұрақтылық шкаласы
4. «Эмоциялық интеллект деңгейі» сауалнамасы

Сауалнама нәтижелері баланың эмоционалдық фондағы ұзақ мерзімді тенденцияны көрсетеді.

7. Ойындық диагностикалық әдістер.

Балалар эмоцияларын көбіне ойын арқылы еркін білдіреді.

Психолог қолданатын ойындық тәсілдер:

1. «Эмоциялар қорабы» ойыны
2. «Қуаныш–реніш–ашу» карталары
3. «Сезімдер театры»
4. «Әуен таңда» эмоциялық диагностика
5. «Түстер әлемі» әдісі

Ойын барысында бала өз сезімін ашық айтады, бұл эмоцияны диагностикалауға қолайлы жағдай жасайды.

8. Эмоциялық интеллектіні диагностикалау.

Эмоциялық интеллект – эмоцияны түсіну, реттеу және басқару қабілеті.

Зерттелетін көрсеткіштер:

1. Өз сезімін тану
2. Басқалардың эмоциясын түсіну
3. Эмоцияны реттеу
4. Эмпатия деңгейі
5. Ынтымақтастық қабілеті

Эмоциялық интеллект дамыған бала әлеуметтік ортада белсенді, сенімді болады.

9. Диагностика нәтижелерін интерпретациялау.

Психолог қорытындыларды жас ерекшелігіне, контекстке және деректердің барлық түріне сүйене отырып жасайды.

Интерпретация принциптері:

1. Бір әдіспен алынған нәтиже ақырғы шешім болмауы тиіс.
2. Нәтижелер кешенді түрде қарастырылады.
3. Қорытындылар нақты ұсыныстармен беріледі.
4. Баланың психологиялық қауіпсіздігі бірінші орында.

10. Түзету-дамыту жұмысын жоспарлау.

Эмоциялық диагностика түзету жұмысының бағыттарын анықтайды.
Негізгі бағыттар:

1. Эмоцияны басқару тренингтері
2. Релаксация және тыныс жаттығулары

3. Қарым-қатынас дағдыларын дамыту
4. Агрессияны білдірудің қауіпсіз тәсілдерін үйрету
5. Өзін-өзі бағалау мен сенімділікті арттыру
6. Ата-анамен психологиялық жұмыс жүргізу

Психологтың кәсіби мақсаттарының бірі – баланың эмоциялық денсаулығын сақтау және қолдау.

Қорытынды.

Баланың эмоциялық жағдайын диагностикалау – оның толыққанды дамуын түсінудің маңызды жолы. Диагностикалық әдістердің алуан түрлілігі психологқа эмоциялық ерекшеліктерді барынша жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Уақытылы диагностикалау баланың мектеп ортасында үйлесімді дамуына, эмоционалдық тұрақтылық пен психологиялық денсаулықтың нығаюына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Жұмағұлова, Г. *Педагогикалық психология*. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Айманова, Б. *Балалар психикасын зерттеу әдістері*. – Алматы: Дарын, 2021.
3. Выготский, Л.С. *Баланың психикалық дамуы*. – Мәскеу: Педагогика, 1991.
4. Божович, Л.И. *Балалық шақтағы тұлғаның қалыптасуы*. – Мәскеу: Просвещение, 1968.
5. Эльконин, Д.Б. *Балалар психологиясы*. – Мәскеу: Академия, 2001.
6. Гоулман, Д. *Эмоциялық интеллект*. – Мәскеу: АСТ, 2019.
7. Спилбергер, Ч.Д. *Мазасыздық пен күйзелісті зерттеу*. – Нью-Йорк: Academic Press, 1972.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТЕСТТЕР МЕН САУАЛНАМАЛАРДЫ ДҰРЫС ҚОЛДАНУ ПРИНЦИПТЕРІ

Рысбаева Айнұр Аманбековна

Шымкент қаласы

№54 жалпы орта білім беретін мектебі

Педагог-психолог

Резюме

В статье подробно рассматриваются основные принципы правильного применения психологических тестов и анкет в школьной практике. Автор раскрывает значение научно обоснованной диагностики, необходимость проверки надежности и валидности методик, а также их адаптацию с учетом возрастных особенностей учащихся. В материале представлены этические нормы проведения тестирования, правила конфиденциальности, грамотная интерпретация результатов и использование диагностических данных в педагогическом процессе. Кроме того, рассматриваются вопросы профессиональной компетентности школьного психолога, предотвращения диагностических ошибок и применения международных стандартов тестологии.

Summary

The article examines the essential principles of proper use of psychological tests and questionnaires in school practice. The author highlights the importance of scientifically grounded diagnostics, the verification of reliability and validity, and the adaptation of assessment tools to students' age-specific characteristics. Ethical norms of psychological testing, confidentiality, accurate interpretation of results, and effective use of diagnostic data in educational practice are explained in detail. The article also discusses the professional competence of school psychologists, ways to prevent diagnostic errors, and the application of international testology standards.

Кіріспе.

Қазіргі мектептегі психологиялық қызметтің маңызды бөлігі – оқушылардың психологиялық жағдайын, танымдық процестерін, эмоционалдық және тұлғалық

ерекшеліктерін ғылыми негізде диагностикалау. Бұл үдерістің сапасы көбінесе психологиялық тесттер мен сауалнамалардың дұрыс таңдалуына, дұрыс жүргізілуіне, нәтижелерді сауатты талдауға байланысты.

Психолог диагностикалық әдісті қолданғанда ғылыми дәлдік, кәсіби жауапкершілік, этикалық талаптарды сақтау және нәтижелерді дұрыс түсіндіру қағидаларын басшылыққа алуы тиіс. Бұл мақалада осы ұстанымдардың әрқайсысы жан-жақты ашылады.

Психологиялық тесттердің мәні мен ғылыми негіздері.

1. Психологиялық тест – тұлғалық және танымдық ерекшеліктерді өлшейтін ғылыми құрал.
2. Тесттің валидтілігі – оның нақты қасиетті өлшеу дәрежесі.
3. Сенімділік – тест нәтижесінің тұрақтылығы және қайталанғанда бірдей нәтиже беруі.
4. Нормативтік база – тестті белгілі бір жас немесе топ үшін қолдану стандарттары.
5. Тест құрастыру теориясы – психометрия принциптеріне сүйенеді.
6. Диагностикалық әдістердің ғылыми негізі халықаралық зерттеулермен дәлелденуі маңызды.
7. Тест мектеп тәжірибесіне бейімделген болуы керек.

Тесттер мен сауалнамаларды таңдаудың принциптері.

1. Зерттелетін мәселе мақсатымен тест мазмұны сәйкес болуы керек.
2. Жас ерекшеліктеріне байланысты тест мазмұнын бейімдеу.
3. Тілдік деңгейі, мәтіннің қолжетімділігі, нұсқаудың түсініктілігі.
4. Мәдени-әлеуметтік сәйкестік – тест мазмұны оқушы ортасына қайшы болмауы тиіс.
5. Қолжетімділік – тестті өткізуге уақыт, техника, материалдардың болуы.
6. Нақты диагностикалық мақсатқа арналған әдістерді таңдау.
7. Авторлық құқықты сақтау, лицензияланған тесттерді қолдану.

Тест жүргізудің этикалық талаптары.

1. Тестке қатысу ерікті болуы керек.
2. Психолог тест мақсатын оқушыға түсінікті тілмен түсіндіреді.
3. Құпиялылық – нәтижелер ешкімге жарияланбайды.
4. Оқушыны кемсіту, салыстыру, бағалау мақсатында қолдануға болмайды.
5. Диагностикалық үдеріс кезінде эмоционалдық қауіпсіздік қамтамасыз етіледі.
6. Стресс тудыратын тапсырмаларды қолданудан аулақ болу.
7. Нәтижелерді тек кәсіби мақсатта пайдалану.

Тест өткізу әдістемесі.

1. Тестті бастамас бұрын нұсқауды нақты, түсінікті жеткізу.
2. Қажетті материалдарды алдын ала дайындау.
3. Аудиторияның тыныш және ыңғайлы болуын қадағалау.
4. Топтық тестте тәртіп пен уақытты реттеу.
5. Жеке тест жүргізгенде оқушының психологиялық күйін бақылау.
6. Тест уақыты мен орындау шарттарын өзгертуге болмайды.
7. Тесттен кейін оқушымен қысқа пікір алмасу ұйымдастыру.

Нәтижелерді интерпретациялау принциптері.

1. Тест көрсеткіштері нақты жағдайды толық ашпайды, қосымша ақпарат қажет.
2. Тек сандық нәтиже емес, сапалық талдау міндетті.
3. Нәтижені басқа диагностикалық әдістермен салыстыру.
4. Субъективті пікір қоспау.
5. Әр баланың жеке дамуына байланысты түсіндіру.
6. Нормативтік көрсеткіштермен салыстыру.
7. Қорытынды шығару кезінде педагогтармен және ата-аналармен кәсіби тілде түсіндіру.

Тест нәтижелерін қолдану жолдары.

1. Тәрбиелік жұмыс жоспарлауға негіз болады.

2. Оқушының жеке даму картасын қалыптастыру.
3. Қабілеттерін анықтау және дамыту.
4. Психокоррекциялық жұмыс бағыттарын айқындау.
5. Сыныптағы психологиялық ахуалды талдау.
6. Мектеп әкімшілігіне кәсіби ұсыныстар беру.
7. Ата-аналарға баланың жеке даму ерекшеліктерін түсіндіру.

Тесттерді қолдануда жиі жіберілетін қателіктер.

1. Валидтілігі дәлелденбеген тестті пайдалану.
2. Нәтижелерді асыра немесе бұрмалап интерпретациялау.
3. Тестті жас ерекшелігіне сәйкес келмейтін топқа қолдану.
4. Бір тесттің қорытындысына ғана сүйеніп шешім шығару.
5. Этика нормаларын сақтамау.
6. Тестті қате жағдайларда өткізу (шу, стресс, уақыт тапшылығы).
7. Психологтың кәсіби дайындықсыз әдісті қолдануы.

Мектеп психологының кәсіби құзыреттілігі.

1. Диагностика теориясы мен психометрияны меңгеру.
2. Авторлық тесттерді қолдану ережелерін білу.
3. Диагностикалық зерттеу жүргізуде тәжірибелі болу.
4. Этика кодексін сақтау.
5. Жаңа тестология материалдарын оқып, кәсіби дамумен айналысу.
6. Консультация жүргізу шеберлігі.
7. Нәтижелерді педагогикалық үдеріске енгізу қабілеті.

Қорытынды.

Психологиялық тесттер мен сауалнамаларды дұрыс қолдану – мектептегі диагностикалық жұмыстың сапасын арттыратын маңызды кәсіби процесс. Бұл үдеріс ғылыми негізді, этикалық талаптарды және педагогикалық мақсаттарды үйлестіре қолдануды талап етеді. Тест нәтижелерін дұрыс интерпретациялау арқылы психолог оқушының даму ерекшеліктерін терең түсініп, тиімді түзету және қолдау бағдарламаларын жасай алады. Жүйелі, кәсіби және дәл диагностикалау оқушылардың психологиялық саулығын нығайтып, мектеп ортасын жақсартады.

Әдебиеттер:

1. Anastasi A. Psychological Testing. New York: Macmillan, 1997
2. American Psychological Association. Ethical Principles of Psychologists. Washington, 2010
3. Айғабылов Қ. Педагогикалық психология. Алматы: Білім, 2014
4. Wechsler D. The Measurement of Adult Intelligence. Baltimore: Williams & Wilkins, 2003
5. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы: Санат, 2016
6. Kaplan R., Saccuzzo D. Psychological Assessment. Boston: Wadsworth, 2013
7. ҚР БҒМ. Психологиялық қызмет стандарттары. Астана: 2019

ИНТЕРАКТИВТІ СИМУЛЯЦИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ХИМИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ТҮСІНДІРУ

Турлыбекова Жанар Сарсеновна
Түркістан облысы, Шардара ауданы
Қызылқұм жалпы білім беретін мектеп КММ
химия пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются возможности применения интерактивных симуляций для объяснения химических процессов в школьном курсе. Раскрываются особенности цифровых образовательных платформ, их влияние на развитие познавательной активности учащихся, формирование научного стиля мышления и повышение качества практических навыков. Представлены методические рекомендации по эффективному использованию симуляций на различных этапах урока химии.

Summary

This article explores the use of interactive simulations in teaching chemical processes in school chemistry. It highlights the advantages of digital platforms, their impact on students' cognitive engagement, scientific reasoning, and practical skills. Methodological recommendations are provided for integrating simulations into different stages of a chemistry lesson to enhance understanding and learning outcomes.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық технологиялармен тығыз байланысты даму жолында. Химия пәнін оқытуда күрделі ұғымдар, микродеңгейде жүретін процестер және көзге көрінбейтін бөлшектердің әрекеттесуін түсіндіру әр уақытта мұғалім үшін де, оқушы үшін де қиындық тудыратын. Осыған байланысты соңғы жылдары интерактивті симуляциялар оқу үдерісінің маңызды бөлігіне айналды. Олар химиялық құбылыстарды визуалды түрде көрсетіп, абстрактілі ұғымдарды нақты етеді, оқушының қызығушылығын арттырады және білімнің терең меңгерілуіне ықпал етеді.

Интерактивті симуляциялар PhET, ChemCollective, MolView, Labster секілді платформаларда ұсынылып, жалпы білім беретін мектептердің оқыту тәжірибесінде кеңінен қолданылып келеді. Мұғалімдер үшін бұл құралдар оқыту тиімділігін арттырудың қолжетімді, заманауи және инновациялық тәсілі болып табылады.

Интерактивті симуляциялардың химиялық білім берудегі рөлі.

Интерактивті симуляциялар – химиялық процестерді виртуалды ортада визуалдауға мүмкіндік беретін мультимедиялық бағдарламалар.

Олардың білім беру жүйесіндегі рөлі төмендегідей аспектілермен анықталады:

- Күрделі процестерді қарапайым көрсету.**
Реакция механизмі, молекулалардың қозғалысы, энергияның өзгеруі – симуляциялар арқылы айқын көрінеді.
- Қауіпсіз ортада тәжірибе жасау мүмкіндігі.**
Химиялық қауіпсіздігі жоғары заттармен эксперимент жүргізу көбіне мүмкін болмайды. Симуляциялар бұл шектеуді жояды.
- Уақыт пен ресурс үнемдеу.**
Зертханалық құралдар мен реактивтердің тапшылығы мәселесінде интерактивті модельдер тамаша балама.
- Жеке траектория бойынша оқу.**
Оқушы қателеседі, қайта жасайды, өз қарқынымен үйренеді.
- Тұрақты кері байланыс.**
Көптеген симуляцияларда бірден нәтиже шығарып, оқушы әрекетінің дұрыстығын көрсететін автоматты жүйе бар.

Химиялық процестерді интерактивті симуляциялар арқылы түсіндіру әдістері.

1. Молекулалық деңгейдегі құбылыстарды визуалдау.

Химияда макродеңгей, микродеңгей және символдық деңгей бар. Интерактивті симуляциялар микродеңгейді түсіндіруді жеңілдетеді: атомдардың қозғалысы, молекулалардың байланысуы, диссоциация, ионизация процестері нақты көрініс табады.

Мысалы, PhET симуляциясындағы “States of Matter” модулі арқылы температура, қысым өзгергенде молекулалардың қозғалысы қалай өзгередінін көрсетуге болады.

2. Химиялық реакциялар механизмін түсіндіру.

Оқушыларға реакция жылдамдығы, тепе-теңдік, катализ ұғымдары қиындық тудыруы мүмкін. Симуляциялардан оқушы реагент концентрациясын өзгертіп, температураны көтеріп, катализатор қосып, нәтижесін бірден көре алады.

3. Электролиттік диссоциация және рН көрсеткіші.

PhET-тегі “Acid-Base Solutions” симуляциясы қышқылдар мен негіздердің күшін, рН шкаласын, иондардың мөлшерін айқын көрсетеді. Бұл тақырыпты аналитикалық түрде түсіну кей оқушыға қиын, ал визуалды модель ол қиындықты жеңілдетеді.

4. Органикалық химиядағы модельдер.

MolView және ChemDoodle 3D секілді құралдар органикалық қосылыстардың құрылымын үшөлшемді форматта көрсетеді. Оқушы гибридтену, конформация, изомерия секілді ұғымдарды нақты көре алады.

5. Қашықтан оқыту жағдайында тиімді қолдану.

Әсіресе онлайн сабақтарда симуляциялар оқу процесінің ажырамас бөлігіне айналды. Мұғалім экран бөлісу арқылы демонстрация жасап қана қоймай, оқушыларға жеке орындауға тапсырмалар бере алады.

Интерактивті симуляцияларды қолдану кезеңдері.

1. Сабақтың мотивациялық кезеңінде.

Симуляциялар оқушының қызығушылығын оятады. Мысалы, химиялық тепе-теңдік тақырыбын бастамас бұрын виртуалды ортада жүйені тепе-теңсіз күйге келтіріп, не болатынын көрсетсе, оқушы талдауға ынталанады.

2. Жаңа білімді түсіндіру кезеңінде.

Мұғалім материалдың мазмұнын визуалды модельмен қатар түсіндіреді. Бұл тәсіл ақпаратты есте сақтауды 60–70 пайызға дейін арттырады.

3. Бекіту кезеңінде.

Оқушылар симуляциядағы айнымалыларды өздері басқара отырып, химиялық құбылыстардың заңдылықтарын тәжірибелік тұрғыда ұғынады.

4. Бағалау кезеңінде.

Жеке немесе топтық тапсырмалар беріледі. Мысалы: «Концентрацияны 2 есе арттырғанда реакция жылдамдығы қалай өзгереді? Симуляция арқылы дәлелде».

Интерактивті симуляцияларды қолданудың артықшылықтары.

1. Оқу уақыты тиімді пайдаланылады.
2. Қауіпсіз эксперименттік орта қамтамасыз етіледі.
3. Зерттеушілік дағдылар дамиды.
4. Қателесуден қорықпайтын оқу ортасы қалыптасады.
5. Оқушының пәнге деген қызығушылығы арттады.
6. STEM бағытында ойлау мәдениеті дамиды.
7. Теорияның практикамен байланысы нығаяды.
8. Сабақтың динамикасы күшейеді.

Жобалық және зертханалық жұмыстарда симуляцияларды қолдану.

1. Зертханалық жұмыстың виртуалды нұсқасы.

Мектепте реактивтердің жетіспеуі оқушылардың практикалық дағдыларын шектейді. Ал виртуалды зертханада кез келген реакцияны жүргізуге мүмкіндік бар.

2. Жобалық жұмыстар.

Оқушылар шағын зерттеулер жүргізіп, мысалы:

1. Температураның реакция жылдамдығына әсері;
2. Катализатордың рөлі;
3. рН-тың өзгеру динамикасы сияқты тақырыптарда жұмыс жасай алады.

Қиын тақырыптарды түсіндірудегі симуляциялардың тиімділігі.

1. Химиялық тепе-теңдік.

Оқушылар Le Chatelier принципін симуляция арқылы тез меңгереді.

2. Электрохимия.

Электролиттер, гальваникалық элементтер, электролиз – визуалды модельсіз елестету қиын тақырыптар.

3. Органикалық химия.

Молекулалардың кеңістіктегі құрылымы 3D моделдер арқылы жақсы түсіндіріледі.

4. Кристалдық торлар.

Иондық, атомдық, молекулалық торлардың айырмашылығын көрсету оңай.

Мұғалімдерге арналған әдістемелік ұсыныстар.

1. Сабақ жоспарына симуляцияны мақсатқа сай енгізіңіз.
2. Әр симуляцияға нұсқаулық және тапсырма дайындаңыз.
3. Топтық және жұптық жұмыстар ұйымдастырыңыз.
4. Сабақ соңында оқушылардың бақылау нәтижесін талдаңыз.
5. Симуляцияны тек көрсету үшін емес, зерттеу құралы ретінде қолданыңыз.
6. Үй тапсырмасында виртуалды зертханалық жұмыс беруге болады.

Қорытынды.

Интерактивті симуляциялар химия пәнін оқытудың мазмұнын жаңартуға, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, күрделі химиялық процестерді түсінуді жеңілдетуге және зертханалық жұмыстарды жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл қазіргі білім беру талаптарына толық сәйкес келеді және болашақта химияны оқытудың негізгі құралдарының біріне айналатыны анық.

Әдебиеттер

1. Жұмабеков Ә. Химияны оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2020.
2. Назарбекова Ш. Цифрлық білім беру ресурстары және олардың маңызы. Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2021.
3. PhET Interactive Simulations. University of Colorado. 2019.
4. Brown T., LeMay H. Chemistry: The Central Science. New York: Pearson, 2018.
5. Labster Virtual Laboratory Manual. Copenhagen: Labster Press, 2022.

ОҢАЛТУ ОРТАЛЫҒЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ЖАЙ-КҮЙІН ТҰРАҚТАНДЫРУ ӘДІСТЕРІ

Абдижаппарова Айнагүл Шадмановна

Шымкент қаласы

Білім басқармасы “Оңалту орталығы” КММ, педагог-тәрбиеші

Резюме

В статье рассматриваются эффективные методы стабилизации эмоционального состояния детей, посещающих реабилитационный центр. Автор анализирует особенности эмоциональной регуляции у детей с различными нарушениями развития, подчеркивает важность создания поддерживающей среды и профессионального сопровождения. Особое внимание уделено арт-терапии, музыкотерапии, сенсорной интеграции, дыхательным упражнениям, релаксационным методикам и играм, направленным на восстановление внутреннего баланса ребенка. Материал содержит практические рекомендации для педагогов, психологов и специалистов коррекционно-реабилитационной сферы.

Summary

This article explores effective methods for stabilizing the emotional well-being of children attending rehabilitation centers. The author analyzes specific aspects of emotional regulation in children with various developmental difficulties and highlights the importance of supportive environments and professional guidance. Special attention is given to art therapy, music therapy, sensory integration techniques, breathing exercises, relaxation practices, and therapeutic play aimed at restoring the child's emotional balance. The article includes practical recommendations for teachers, psychologists, and rehabilitation specialists.

Кіріспе.

Оңалту орталықтарындағы балалардың эмоциялық жай-күйі — педагогтер мен психологтардың ерекше назарында болатын маңызды бағыттардың бірі. Әсіресе жүйке жүйесінің бұзылыстары, сөйлеу тілінің тежелуі, аутизм спектріндегі ерекшеліктер, интеллектуалды даму қарқынының баяулауы сияқты диагноздары бар балаларда эмоциялық тұрақсыздық жиі кездеседі. Эмоциялық тұрақсыздық баланың мінез-құлқына, танымдық белсенділігіне, әлеуметтенуіне, жалпы даму мүмкіндіктеріне тікелей әсер етеді.

Баланың эмоциялық жағдайын тұрақтандыру — тек түзету жұмыстарының бөлігі емес, сонымен қатар оның тұлғалық дамуына ықпал ететін негізгі факторлардың бірі. Сондықтан педагог-тәрбиеші эмоциялық шиеленісті азайтудың заманауи, тиімді әдістерін меңгеріп, балалардың қауіпсіз, қолайлы ортада дамуына мүмкіндік жасауы қажет.

1. Балалардың эмоциялық жай-күйінің ерекшеліктері.

Орталыққа келетін балалардың эмоциялық саласы түрлі ерекшеліктерге ие. Олардың ішінде:

1. Тұрақсыз көңіл-күй.
2. Қорқыныш пен мазасыздықтың жоғары деңгейі.
3. Әлеуметтік қатынастардан алшақтау.
4. Агрессиялық реакциялар.
5. Жылауықтық немесе тұйықтық.
6. Сезімдерді білдіруде қиындық.
7. Стресс факторларына жоғары сезімталдық.

Бұл ерекшеліктер түзету-педагогикалық үдерісті қиындатуы мүмкін. Сол себепті жүйелі түрде эмоциялық тұрақтандыру жұмыстары жүргізілуі тиіс.

2. Эмоциялық тұрақтандыруға қолайлы психологиялық-педагогикалық орта құру.

Баланың эмоциялық дамуы ортаның сапасына тікелей байланысты. Педагог келесі талаптарды сақтауы тиіс:

1. Қауіпсіздік сезімін қалыптастыру.
2. Жұмсақ қарым-қатынас стилін қолдану.

3. Мақтау мен қолдауды жиі пайдалану.
4. Тепе-тең күн тәртібін сақтау.
5. Жеке кеңістіктің болуын қамтамасыз ету.
6. Танымдық және ойын белсенділігін алмастырып отыру.
7. Сезімдерді еркін білдіретін жағдай жасау.

Балаларға жайлы орта қалыптастыру олардың сенімділік деңгейін көтеріп, эмоциялық тұрақтылыққа оң ықпал етеді.

3. Арт-терапия әдістері.

Арт-терапия эмоциялық кернеуді төмендетудің ең тиімді әдістерінің бірі. Оның негізгі артықшылықтары:

1. Сезімдерді сурет арқылы бейнелеу мүмкіндігі.
2. Өзін-өзі білдірудің қауіпсіз формасы.
3. Стресті төмендету.
4. Қиялды және шығармашылық қабілеттерді дамыту.
5. Психологиялық тосқауылдарды жою.

Қолданылатын арт-терапиялық әдістер:

1. Бейнелеу терапиясы.
2. Құм терапиясы.
3. Аппликация мен коллаж жасау.
4. Мандала бояу.
5. Пластилинмен жұмыс.

4. Музыкотерапия әдістері.

Музыкотерапия эмоционалды жағдайды қалпына келтіруде ерекше тиімді.

1. Баяу әуен арқылы тыныштандыру.
2. Әуен ырғақтарына еліктеу жаттығулары.
3. Музыкалық ойындар.
4. Ырғақтық қозғалыстар.
5. Ән айту арқылы эмоция шығару.

Музыка орталық жүйке жүйесіне тікелей әсер етіп, мазасыздықты төмендетеді, көңіл-күйді көтереді.

5. Сенсорлық интеграция әдістері.

Балалардың эмоциялық тұрақсыздығы көбіне сенсорлық қажеттіліктердің бұзылуымен байланысты.

Сенсорлық интеграцияда қолданылатын тәсілдер:

1. Тактильді жаттығулар.
2. Баланс элементтері.
3. Шарлармен жаттығулар.
4. Тербеліс және баяу қозғалыс терапиясы.
5. Салмақты жамылғылар қолдану.

Бұл әдістер жүйке жүйесін тыныштандырады.

6. Демалу және тыныс алу жаттығулары.

Тыныс алу техникасы эмоциялық шиеленісті жоюда өте тиімді.

Негізгі жаттығулар:

1. Терең диафрагмалық тыныс.
2. “4-4-4” әдісі.
3. “Желді үрлеу” ойыны.
4. “Көбелек тынысы”.
5. Баяу ырғақты дем шығару.

Бұл әдістер мазасыздықты азайтып, өз-өзін реттеуге көмектеседі.

7. Ойын терапиясы.

Ойын – баланың негізгі әрекеті және эмоциялық тұрақтандырудың қуатты құралы.

Қолданылатын ойындар:

1. Рөлдік ойындар.
2. Психологиялық релаксациялық ойындар.
3. Қозғалыс терапиясы.
4. Әлеуметтік қатынас ойындары.
5. Эмоцияларды тану ойындары.

8. Педагогтің кәсіби құзыреттілігі.

Педагог эмоциялық тұрақтандыру барысында:

1. Баланың жеке ерекшелігін білуді.
2. Қарым-қатынастың эмпатиялық моделін қолдануды.
3. Қиын жағдайдағы кәсіби сабырлылықты.
4. Конфликтсіз коммуникация әдістерін.
5. Тиімді бақылау және мониторинг жүргізуді меңгеруі тиіс.

9. Ата-анамен жұмыс.

Баланың эмоциялық дамуы отбасы ортасына тығыз байланысты.

Педагог ата-анамен:

1. Үнемі жиналыстар өткізу.
2. Эмоциялық қолдау бойынша кеңес беру.
3. Үй жағдайына арналған жаттығулар ұсыну.
4. Ата-ананың қатысуымен тренингтер өткізу.
5. Бірлескен іс-шаралар ұйымдастыру секілді жұмыстар жүргізуі қажет.

Қорытынды.

Оңалту орталығындағы балалардың эмоциялық жай-күйін тұрақтандыру — кешенді, кәсіби көзқарас пен жүйелі жұмысты талап ететін маңызды бағыт. Арт-терапия, музыкотерапия, сенсорлық интеграция, тыныс алу техникасы және ойын терапиясы сияқты әдістер балалардың ішкі эмоционалды шиеленісін төмендетіп, өзін-өзі басқару дағдыларын қалыптастырады. Эмоциялық тұрақтандырудың нәтижелілігі педагог пен ата-ананың бірлескен жұмысына, ортаның қауіпсіздігіне және жүйелі қолдауға байланысты.

Әдебиеттер

1. Айдарбекова С. Педагогикалық психология. Алматы: Білім, 2019.
2. Жұмабаева Г. Коррекциялық педагогика негіздері. Астана: Ұлт тәрбиесі, 2020.
3. Greenspan S. The Emotional Development of Children. New York: Basic Books, 2018.
4. Malchiodi C. Creative Interventions for Traumatized Children. London: Guilford Press, 2017.

МУЗЫКАТЕРАПИЯНЫҢ ЕРЕКШЕ ҚАЗЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҢАЛТУДАҒЫ РӨЛІ

Маханбетова Халида Турсынқожаевна

Шымкент қаласы

Білім басқармасы “Оңалту орталығы” КММ

Ән-күй жетекшісі

Резюме

В статье рассматривается роль музыкотерапии в процессе реабилитации детей с особыми образовательными потребностями. Раскрываются психофизиологические механизмы воздействия музыки, ее влияние на эмоциональное состояние, когнитивные процессы и социальную адаптацию детей. Приводятся методы и формы применения музыкотерапии в условиях реабилитационного центра, а также рекомендации для педагогов и музыкальных руководителей.

Summary

This article examines the role of music therapy in the rehabilitation of children with special educational needs. It describes the psychophysiological mechanisms of musical influence, its impact on emotional condition, cognitive development and social adaptation. The paper presents effective methods and forms of using music therapy in rehabilitation centers and provides practical recommendations for teachers and music specialists.

Кіріспе.

Музыкатерапия қазіргі таңда ерекше қажеттілігі бар балаларды оңалту жүйесінде кеңінен қолданылып келе жатқан тиімді тәсілдердің бірі. Музыка адам эмоциясына, психикасына, дене қозғалысына, сөйлеу жылдамдығына, мінез-құлқына әсер ететін әмбебап құрал екендігі көп зерттеулермен дәлелденген. Әсіресе психикалық дамуында тежелуі бар, аутизм спектрі бұзылыстары бар, есту немесе сөйлеу қабілеті бұзылған, қимыл қозғалысы шектелген балалар үшін Музыкатерапия – олардың дамуын қолдаудың, әлеуметтендірудің, коммуникативтік біліктіліктерін қалыптастырудың ең қолайлы әдістерінің бірі болып саналады.

Ерекше қажеттілігі бар балалардың оқу-танымдық қабілеттері мен эмоционалдық әлемі дәстүрлі оқыту әдістеріне әрқашан оңай бой бере бермейді. Сондықтан педагогтар мен оңалту орталықтары мамандары баланың ішкі әлеміне нәзік әсер ететін, сенсорлық жолмен жақындайтын, психологиялық жайлылық орнатуға көмектесетін терапиялық әдістерге жүгінеді. Музыка дәл осындай тиімді әсер ететін құралдардың бірі.

Музыкатерапияның теориялық негіздері.

Музыкатерапия – музыканың дыбыстық, ырғақтық, тембрлік және эмоционалдық әсерін адам психикасы мен физиологиялық процестеріне бағытталған түрде қолданатын емдік-оңалтушылық әдіс. Музыка адам ағзасындағы нейрофизиологиялық процестерді белсендіреді. Әуен ырғақ арқылы жүйке жүйесінің жұмысын реттейді, мидың екі жартышарының байланысын күшейтеді, көңіл күйді тұрақтандырады.

Зерттеулер бойынша, музыка тыңдау кезінде ми гамма және тета толқындарын белсендіреді, бұл есте сақтау, назар, қабылдау секілді когнитивтік функцияларды жақсартады. Сонымен қатар, ырғақ бала моторикасына оң әсер етеді: бұлшықет тонусы қалыпқа келеді, қимыл-қозғалыс үйлесімділігі артады.

Музыкатерапияның негізгі бағыттары:

1. Рецептивті музыкатерапия – музыканы тыңдау арқылы әсер ету.
2. Белсенді музыкатерапия – ырғақпен қозғалу, ән айту, аспаптарда ойнау.
3. Импровизациялық терапия – бала өз эмоциясын әуен арқылы еркін шығарады.
4. Вербалды емес коммуникацияны дамытуға бағытталған терапия.

Музыкатерапияның ерекше қажеттілігі бар балаларға ықпалы.

1. Эмоциялық тұрақтандыру.

Аутизм спектрі бұзылыстары бар балалар үшін музыка – эмоцияны реттейтін ең табиғи құрал. Жай әуен баланы тыныштандырып, қобалжуды азайтады, ал ырғақты әуен қозғалысты белсендіреді.

2. Сөйлеу қабілетін дамыту.

Жеңіл әуенмен айтылатын дыбыстық қайталамалар сөйлеу аппаратын жаттықтырады. Музыка арқылы артикуляциялық қозғалыстар дамиды, дыбыс айту дағдылары жеңіл қалыптасады. Музыка сөйлеу ритмін, тыныс алуды реттейді.

3. Сенсорлық интеграцияны қалыптастыру.

Есту, көру, тактильдік сезіну жүйелері музыкамен байланыса отырып, бірлескен жұмысқа үйренеді. Бұл – аутизм және сенсорлық бұзылыстары бар балалар үшін өте маңызды.

4. Әлеуметтік дағдыларды дамыту.

Музыкалық ойындар арқылы бала ересекпен және құрдастарымен қарым-қатынас жасайды. Бірге ән айту, ырғақтық шеңбер ойындары біріктіруші әсер береді.

5. Моторлық дағдыларды жетілдіру.

Музыкалық-ырғақтық қозғалыстар ірі моторика мен ұсақ моториканы дамытады. Барабан, маракас, үшбұрыш секілді аспаптарда ойнау баланың қимыл үйлесімділігін арттырады.

6. Өзін-өзі бақылау.

Музыкамен тыныс алу жаттығулары баланың өзін тыныштандыру қабілетін, импульс бақылауын дамытады.

Музыкатерапияда қолданылатын әдістер.

1. Музыканы тыңдау әдісі.

Балаларға классикалық, табиғат әуендері, релаксациялық әуендер тыңдату арқылы тыныштандыру немесе белсендіру жүргізіледі.

2. Ән айту әдісі.

Ән айту – сөйлеу дағдыларын дамытудың таптырмас жолы. Қарапайым буындардан бастап, сөздік қоры аз балаларға тілдік құрылымдарды үйрету мүмкіндігі бар.

3. Музыкалық аспаптарда ойнау.

Жеңіл перкуссиялық аспаптар арқылы бала өз эмоциясын дыбыс арқылы шығарады. Бұл әдіс моторика мен өзін-өзі көрсету білігін дамытады.

4. Ритмотерапия.

Ырғақтық қимылдар, би элементтері, шеңберде қозғалу балалардың қимыл үйлесімділігін жақсартады.

5. Музыкалық импровизация.

Бала еркін түрде әуен шығаруға, ритмді таңдауға мүмкіндік алады. Бұл оның ішкі дүниесін танып білуге, шығармашылық қабілетін ашуға жағдай жасайды.

Музыкатерапияны оңалту орталығы жағдайында ұйымдастыру.

1. Диагностикалық кезең.

Маман баланың даму деңгейін, эмоционалды күйін, сенсорлық ерекшеліктерін анықтап, жеке бағдарлама құрады.

2. Жеке жұмысты жүргізу.

Музыкалық жаттығулар баланың жасына, диагнозына және даму мүмкіндіктеріне байланысты бейімделеді.

3. Топтық музыкатерапия.

Топтық жұмыс әлеуметтік дағдыларды дамытуға тиімді. Балалар бір-бірімен әрекеттесіп, үйлесімді қозғалып, бір ырғаққа келуге үйренеді.

4. Ата-аналармен жұмыс.

Ата-аналарға музыкамен күнделікті үй жаттығуларын жасау әдістері түсіндіріледі.

5. Кешенді терапия.

Музыкатерапия логопедиялық, психологиялық, дефектологиялық жұмыс түрлерімен біріктіріледі.

Музыкатерапия мамандарына арналған әдістемелік ұсыныстар.

1. Музыканы баланың эмоционалдық жағдайына сәйкес таңдаңыз.
2. Сабақты жай әуенмен бастап, динамикасын біртіндеп арттырыңыз.
3. Сенсорлық сезімталдығы жоғары балаларға тым қатты дыбыстардан аулақ болыңыз.
4. Өндерді қысқа, жеңіл, қайталанатын түрде таңдаңыз.
5. Перкуссиялық аспаптарды қауіпсіз, қолайлы формада қолданыңыз.
6. Музыкалық әрекеттің әр кезеңінде баланы мадақтап, эмоциялық қолдау көрсетіңіз.
7. Баланың жетістіктерін жүйелі түрде бақылап, даму динамикасын тіркеңіз.

Қорытынды.

Музыкатерапия ерекше қажеттілігі бар балаларды оңалтуда өте маңызды рөл атқарады. Музыка арқылы бала өзін еркін сезінеді, эмоциялық жай-күйі реттеледі, психикалық және физикалық дамуында оң өзгерістер байқалады. Музыканың әлсіз жүйке жүйесін тұрақтандырып, агрессияны төмендететіні, сөйлеу дағдыларын белсендіретіні, моторика мен сенсорлық интеграцияны дамытатыны дәлелденген. Сондықтан Музыкатерапия оңалту орталықтарының негізгі әдістерінің бірі ретінде алдағы уақытта да кеңінен қолданылуы қажет.

Әдебиеттер

1. Ахметова Р. Музыкатерапия негіздері. Алматы: Өркен, 2020.
2. Сейтова А. Инклюзивті білім берудегі арт-терапиялық тәсілдер. Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2021.
3. Bruscia K. Defining Music Therapy. New York: Barcelona Publishers, 2018.
4. Wheeler B. Music Therapy Handbook. London: Routledge, 2019.
5. Thaut M. Rhythm, Music, and the Brain. New York: Taylor & Francis, 2020.

ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРДІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.

Артыков Адил Болатович

Түркістан облысы, Келес ауданы

№20 Т.Бердияров жалпы білім беретін КММ тарих пәні мұғалімі
директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Резюме

В статье рассматриваются особенности формирования логического мышления учащихся на основе сравнительного анализа исторических источников. Автор подчеркивает значимость системного изучения фактов, выявления причинно-следственных связей, сопоставления различных точек зрения и интерпретаций. Особое внимание уделено методическим подходам, которые способствуют развитию аналитических навыков, умению работать с хронологией, классифицировать данные и делать обоснованные выводы. Материал предназначен для педагогов истории, методистов и специалистов, занимающихся совершенствованием учебного процесса.

Summary

The article discusses the development of students' logical thinking through comparative analysis of historical sources. The author emphasizes the importance of systematic study of facts, identification of cause-effect relationships, comparison of various interpretations, and formation of analytical skills. Special attention is given to methodological strategies that strengthen students' ability to classify information, construct reasoning, connect historical events chronologically, and draw informed conclusions. The article is intended for history teachers and specialists involved in improving educational methodologies.

Кіріспе.

Тарих пәнін оқытуда оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің негізгі талаптарының бірі. Тарихи материалдардың күрделілігі, деректердің көпқырлылығы және олардың әртүрлі интерпретациялары оқушылардан ойлануды, салыстыруды, деректерді талдауды қажет етеді. Сол себепті тарихи деректерді салыстырмалы талдау – оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын, талдау, жинақтау, қорытындылау дағдыларын қалыптастырудың ең тиімді жолдарының бірі.

Салыстырмалы талдау оқушыны пассив қабылдаушыдан белсенді зерттеушіге айналдырады. Мұғалімнің міндеті – оқушыларды тарихи оқиғалардың себептері мен салдарын анықтауға, олардың арасындағы байланыстарды табуға, түрлі көзқарастарды салыстыруға үйрету. Осы бағыттағы білім мен дағды оқушының тұлғалық дамуына ғана емес, өмірлік шешім қабылдау қабілетіне де әсер етеді.

1. Тарихи деректердің түрлері және олардың маңызы.

Тарихи білім беруде қолданылатын деректер бірнеше түрге бөлінеді. Әр дерек түрі оқушылардың логикалық ойлауын дамытудың өзіндік мүмкіндігіне ие.

1. Жазба деректер.
2. Археологиялық деректер.
3. Этнографиялық материалдар.
4. Ауызша тарих айту дәстүрі.
5. Фотоқұжаттар, нақтылы бейнелер.
6. Мұрағаттық құжаттар.
7. Карта, диаграмма, схемалар.

Оқушылар осы деректерді салыстыра отырып, тарихи шындықты тереңірек түсінеді, ақпаратты талдау дағдылары дамиды.

2. Салыстырмалы талдау әдісінің теориялық негіздері.

Тарихты салыстыру – тарих ғылымының басты тәсілдерінің бірі. Бұл әдістің ғылыми негіздері:

1. Фактіні интерпретациялау теориясы.
2. Хронологиялық талдау.
3. Причинно-салдарлық байланыстарды анықтау теориясы.
4. Дереккөздер сыны.
5. Тарихи оқиғалардың әлеуметтік, саяси, экономикалық контекстте қарастырылуы.

Салыстырмалы талдау логикалық ойлаудың келесі элементтерін дамытады:

1. Анализ жасау.
2. Синтез жасау.
3. Жалпылау.
4. Дәлелдеу.
5. Логикалық байланыс орнату.
6. Бағалау.
7. Мәселені шешу.

3. Тарихи деректерді салыстыру арқылы логикалық ойлауды дамыту жолдары.

Мұғалім сабақ барысында нақты стратегияларды қолдануы тиіс.

1. Бір оқиғаға қатысты екі түрлі дерекпен жұмыс.
2. Әртүрлі мемлекеттердің даму кезеңдерін салыстыру.
3. Бір тарихи тұлға туралы қарама-қарсы пікірлерді талдау.
4. Карта мен жазба деректерді қатар қарастыру.
5. Хронологиялық қатарды салыстыру.
6. Бір құбылыстың себептері мен салдарын кесте арқылы салыстыру.
7. Мәдениет, экономика, саясат салалары бойынша салыстырмалы талдау жүргізу.

Бұл тәсілдер оқушылардың ақпаратты терең түсініп, логикалық құрылым арқылы талдауына мүмкіндік береді.

4. Сабақтағы практикалық жұмыс түрлері.

1. Салыстырмалы кесте құру.

Оқушылар деректерді екі түрлі өлшем бойынша салыстырып, ортақ белгілерін және айырмашылықтарын анықтайды.

2. Дереккөздерге сыни талдау.

Оқушылар деректің авторын, уақытын, идеясын және мақсаттарын анықтайды.

3. “Себеп–салдар” картасын толтыру.

Тарихи оқиғаның терең себептерін және тікелей салдарын анықтауға үйретеді.

4. Дәлелді пікір қалыптастыру.

Оқушы өз көзқарасын дәлелдеуге үйренеді.

5. Тарихи рөлдік ойындар.

Логикалық байланыстарды тәжірибеде түсінуге көмектеседі.

5. Логикалық ойлауды дамытуға арналған әдістемелік тәсілдер.

1. Интерактивті карталар қолдану.
2. Дерек мәтінін талдау сұрақтарын құрастыру.
3. Тарихи проблемалық сұрақтар қою.
4. Дискуссия ұйымдастыру.
5. “Хронологияны қалпына келтір” тапсырмасы.
6. Оқиға барысын модельдеу.
7. Деректерді топтастыру әдісі.

Бұл тәсілдер оқушыны белсенді ойлануға, деректер арасынан байланыс табуға үйретеді.

6. Қорытынды.

Тарихи деректерді салыстырмалы талдау — логикалық ойлауды дамытудың ең тиімді педагогикалық тәсілдерінің бірі. Оқушы тек дайын білімді қабылдамай, керісінше тарихи құбылыстарды өзіндік тұрғыдан түсіндіреді, анализ жасайды, дәлелдейді, салыстырады. Мұғалім осы үдерісті тиімді ұйымдастырса, оқушылардың сын тұрғысынан ойлау қабілеті, ғылыми көзқарасы, оқу мәдениеті қалыптасады. Сондықтан тарих пәнін оқытуда салыстырмалы талдауды жүйелі енгізу – бүгінгі білім беру талабы.

Әдебиеттер

1. Әбдіқалыков Т. Тарихты оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2019.
2. Әлкейұлы Қ. Тарихи деректерді зерттеу негіздері. Астана: Фолиант, 2020.
3. Көшімбаев І. Орта білім беру жүйесінде тарихты оқыту. Алматы: Мектеп, 2018.
4. Шаймердинов Б. Тарих ғылымының негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2021.
5. Carr E. What Is History. London: Penguin Books, 2018.
6. Tosh J. The Pursuit of History. New York: Routledge, 2020.

"ДИЗАЙН" БӨЛІМІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ (ГРАФИКАЛЫҚ РЕДАКТОРЛАР, 3D-МОДЕЛЬДЕУ) ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Абдрахман Ляззат Турдалиқызы

Түркістан облысы, Созақ ауданы

С.Сейфуллин атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ

көркем еңбек мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается эффективность использования цифровых технологий при преподавании раздела "Дизайн". Анализируется значение графических редакторов, инструментов 3D-моделирования и цифровой иллюстрации в развитии творческих способностей учащихся, формировании проектной культуры и профессиональной ориентации. Представлены методические подходы, этапы работы, примеры практических заданий, а также требования к профессиональной подготовке учителя. Особое внимание уделено развитию цифровых компетенций обучающихся в области дизайна.

Summary

This article examines the effectiveness of using digital technologies in teaching the "Design" section. It analyzes the impact of graphic editors, 3D modeling tools, and digital illustration programs on students' creative development, project culture, and professional orientation. The paper presents methodological approaches, stages of implementation, practical examples, and requirements for teachers' professional readiness. Special attention is given to developing students' digital competencies in the field of design.

Кіріспе.

Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесі оқытудың жаңа формалары мен әдістерін енгізуді талап етеді. Әсіресе "Дизайн" бөлімі бойынша білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың орны ерекше. Оқушылар болашақ мамандықтарын тандауда, шығармашылық ойлауын дамытуда, идеяларын нақты өнімге айналдыруда цифрлық құралдардың көмегіне жиі жүгінеді. Осыған байланысты графикалық редакторлар, интерактивті бағдарламалар, 3D модельдеу технологиялары көркем еңбек пәнінің сапасын арттырып, оның мазмұнын жаңа деңгейге көтеруде.

Дәстүрлі сурет салу, макет жасау, жобалау жұмыстарынан бөлек, цифрлық дизайн құралдары оқушыға өз идеясын шынайы дәлдікпен, уақыт үнемдей отырып жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда мектеп оқушылары Photoshop, Illustrator, CorelDRAW, Tinkercad, SketchUp, Blender сияқты бағдарламалармен жұмыс істеуді меңгеру арқылы өзінің функционалдық сауаттылығын кеңейтеді.

"Дизайн" бөлімін оқытудағы цифрлық технологиялардың рөлі.

Цифрлық технологиялар білім алушылар үшін шығармашылық орта қалыптастырады. Дизайн саласындағы жобалар көп жағдайда визуалды ойлау, композиция, түс үйлесімі, пропорцияны сезіну, объектілердің құрылымын түсіну сияқты қабілеттерді қажет етеді. Бұл дағдыларды дамытуда визуализация құралдары маңызды.

Цифрлық технологиялардың негізгі артықшылықтары мыналар:

1. Жылдам өңдеу және түзету мүмкіндігі.
2. Түрлі форматтарда жұмыс жасау (векторлық, растрлық, 3D).
3. Оқушының жеке қызығушылығын ескеретін мүмкіндіктердің көптігі.
4. Жоба нәтижесін нақты, сапалы және кәсіби деңгейде көрсету.
5. Тәрбиелік, мотивациялық және қолжетімділік факторлары.

Графикалық редакторларды қолданудың тиімділігі.

Графикалық редакторлар оқушылардың визуалды ойлауын дамытуда маңызды құрал. Мектеп деңгейінде көбіне қолжетімді және түсінікті бағдарламалар пайдаланылады.

1. Растрлық графикалық редакторлар

Photoshop, GIMP сияқты редакторлар сурет өңдеу, коллаж жасау, текстура дайындау үшін тиімді. Оқушылар мына дағдыларды меңгереді:

1. Қабаттармен жұмыс
2. Түстерді реттеу
3. Композициялық шешімдер жасау
4. Фотоиллюстрация дайындау

2. Векторлық графика құралдары

Illustrator, CorelDRAW бағдарламалары логотип, инфографика, белгіше, шрифт, плакат әзірлеуде қолданылады. Бұл құралдар:

1. Нақты сызықтарды меңгеруге бағытталған
2. Шексіз үлкейту мүмкіндігін меңгеруге бағытталған
3. Кәсіби бренд жасау элементтерін меңгеруге бағытталған

3D модельдеуді қолданудың тиімділігі.

3D модельдеу көркем еңбек сабағында ерекше орын алады, себебі ол оқушының кеңістіктік ойлауын қалыптастырады.

Негізгі бағдарламалар:

1. Tinkercad
2. SketchUp
3. Blender
4. Fusion 360

3D модельдеу арқылы оқушылар:

1. Интерьер элементтерінің моделін әзірлей алады
2. Архитектуралық нысандардың макетін әзірлей алады
3. Тұрмыстық бұйымдардың жобасын әзірлей алады
4. Мектепке арналған инновациялық құралдардың прототипін әзірлей алады

3D модельдің басты артықшылығы – жоба нәтижесін нақты көлемде көру, қателерді алдын ала анықтау және прототипті 3D принтерде басып шығару мүмкіндігі.

Сабақта цифрлық дизайн технологияларын қолдану әдістемесі.

Цифрлық дизайн технологияларын тиімді қолдану үшін мұғалім сабақ құрылымын дұрыс ұйымдастыруы қажет.

Сабақ кезеңдері:

1. Мотивация және мақсат қою.
 2. Бағдарламамен жұмыс істеуді үйрету.
 3. Шағын практикалық тапсырмалар орындау.
 4. Негізгі жобалық жұмысты орындау.
 5. Рефлексия және жұмыс нәтижесін қорғау.
- Әр сабақта оқушылардың деңгейіне қарай сараланған тапсырмалар берілуі тиіс.

Практикалық тапсырмалар үлгілері:

1. Векторлық логотип құрастыру
2. Интерьердің шағын 3D моделін жасау
3. Қарапайым анимация әзірлеу
4. Плакат немесе жарнама макетін дайындау
5. Мектеп ауласының 3D жоспарын құрастыру
6. Кітап мұқабасының дизайн нұсқасын дайындау

Бұл тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырады және олардың болашақ кәсіби бағыттарын анықтауға көмектеседі.

Мұғалімнің кәсіби даярлығына қойылатын талаптар.

Дизайн саласын оқытудағы негізгі міндеттердің бірі – мұғалімнің цифрлық технологияларды меңгеруі. Ол:

1. Бағдарламалардың негізгі функцияларын білуі;
2. Графикалық планшет, сандық қалам, 3D принтер құралдарымен жұмыс істей алуы;

3. Оқушыға практикалық бағыт-бағдар көрсете алуы;
4. Жобалық жұмысты бағалау критерийлерін құра білуі тиіс.

Қорытынды.

"Дизайн" бөлімін оқытуда цифрлық технологияларды қолдану – заман талабы. Графикалық редакторлар мен 3D модельдеу бағдарламалары оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып қана қоймай, болашақ кәсіби дағдыларын қалыптастырады. Білім алушылардың цифрлық құзыреттілігін арттыру арқылы мектеп жаңа деңгейдегі мамандар даярлауға үлес қосады.

Әдебиеттер

1. Жұмабек А. Цифрлық дизайн негіздері. Алматы: Мектеп, 2020.
2. Әмірханова Л. Графикалық редакторларды оқыту әдістемесі. Астана: Білім, 2019.
3. Нұрғожина С. 3D модельдеу және білім беру. Алматы: Қазақ университеті, 2021.
4. Бекмағанбетова Р. Инновациялық технологиялар арқылы көркем еңбек пәнін оқыту. Шымкент: Рауан, 2022.
5. Қазақстан Республикасының орта білім беру стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2023.

ТӨМЕН АКАДЕМИЯЛЫҚ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫ БАР ОҚУШЫНЫ ҚОЛДАУ

Баймуратова Жанар Шарипхановна

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы
Алма Оразбаева атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности учащихся с низкой академической самооценкой, их эмоциональные и когнитивные трудности, а также влияние самооценки на учебную мотивацию и успеваемость. Представлены эффективные педагогические подходы поддержки таких детей: создание позитивной учебной среды, формирование ситуаций успеха, использование индивидуализированных заданий, развитие эмоциональной устойчивости и сотрудничество с родителями. Обоснована необходимость системного сопровождения учащихся с низкой самооценкой для успешной социализации и повышения качества обучения.

Резюме

This article examines the characteristics of students with low academic self-esteem, including their emotional and cognitive challenges and how self-esteem influences learning motivation and academic performance. It presents effective pedagogical strategies to support such students, including creating a positive learning environment, designing success-oriented tasks, offering individualized instruction, developing emotional resilience, and collaborating with parents. The article highlights the importance of systematic support for students with low self-esteem to ensure their successful socialization and improve educational outcomes.

Кіріспе.

Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың тұлғалық және академиялық дамуының іргетасы дәл осы кезеңде қаланады. Бұл жаста баланың оқу әрекетіне көзқарасы, өзін бағалауы, өз қабілетіне деген сенімі қалыптасады. Әсіресе академиялық өзін-өзі бағалау баланың мектепте жетістікке жетуіне тікелей әсер етеді. Өзін төмен бағалайтын оқушының белсенділігі төмен, тапсырмаларды орындауға деген сенімі әлсіз, кез келген қиындықты жеңілуден басталатын қауіп ретінде қабылдайды. Сондықтан мұғалімнің басты міндеттерінің бірі – төмен академиялық өзін-өзі бағалауы бар оқушыны педагогикалық, психологиялық тұрғыдан қолдау, оның өзіне деген сенімін қалыптастыру.

Бұл мақалада мұндай оқушылардың ерекшеліктері, өзін төмен бағалаудың оқу үлгеріміне әсері, қолдаудың тиімді әдістері мен тәсілдері және мұғалім, ата-ана, оқушы арасындағы өзара әрекеттестік моделдері жан-жақты қарастырылады.

Төмен академиялық өзін-өзі бағалауы бар оқушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері.

Өзін-өзі бағалау – тұлғаның өз мүмкіндігін, қабілетін, мінезін, жетістігі мен кемшіліктерін бағалауы. Төмен өзін-өзі бағалайтын бастауыш сынып оқушыларына тән ерекшеліктер:

1. **Оқу тапсырмаларынан қорқу** – қателесемін деген қорқыныш олардың тапсырмаға деген белсенділігін азайтады.
2. **Ішкі мотивацияның әлсіздігі** – көбіне сыртқы қолдауға, мақтауға тәуелді.
3. **Өз жетістігін байқамау** – «менің қолымнан келмейді», «мен нашармын» деген ойлар қалыптасады.
4. **Эмоциялық тұрақсыздық** – күйзеліс, ренжу, жылауықтық жиі байқалады.
5. **Құрдастарымен салыстырудан туындайтын сенімсіздік** – сыныптағы белсенді балалардың фондында өзін әлсіз сезінеді.
6. **Ойлау үдерісінің баяулауы** – қобалжудан тапсырманы дұрыс түсіне алмай қалады.

Бұл ерекшеліктерді ескермеу оқушының оқу бағдарламасынан қалып қоюына, әлеуметтенуінің бұзылуына әкелуі мүмкін. Сондықтан әрбір бастауыш сынып мұғалімі бұл мәселені сезініп, оқушыға жан-жақты қолдау көрсетуге дайын болуы тиіс.

Академиялық өзін-өзі бағалаудың оқу жетістігіне әсері.

Бастауыш мектепте өзін-өзі бағалауы төмен оқушылар жиі:

- тапсырмаларды орындаудан бас тартады;
- өз бетінше жұмыс істей алмайды;
- қиындық туған кезде қателесу қорқынышымен тоқтап қалады;
- мұғалімге тәуелді болып, үнемі нұсқаулық күтеді;
- сыныптық жарыстардан, ойындардан қашады;
- шығармашылық тапсырмаларда белсенділік танытпайды.

Нәтижесінде үлгерім төмендеп, оқуға деген қызығушылығы азаяды. Бұл жағдай баланың жалпы дамуына, болашақтағы білім жолына кері әсер етеді. Сондықтан оқушының өзін-өзі бағалауын көтеру – педагогикалық жұмыстың маңызды құрамдас бөлігі.

Оқушының өзін-өзі бағалауын қалыптастыруда мұғалімнің рөлі.

Мұғалім баланың ішкі сенімін қалыптастыратын негізгі тұлға. Төмен өзін-өзі бағалауы бар оқушылармен жұмыс барысында мұғалім:

1. **Қолдау мен сенім атмосферасын құруы қажет.**
Сабақта қауіпсіз орта қалыптастыру арқылы бала өз ойын еркін айтуға, қателесуден қорықпауға үйренеді.
2. **Қателіктерді жазалау емес, үйренуге мүмкіндік ретінде қарастыру.**
«Қателесу – үйренудің бір жолы» деген көзқарас баланың психологиялық қысымын төмендетеді.
3. **Жеке жетістіктерін байқау және мадақтау.**
Тіпті ең кішкентай жетістікке де назар аударылып, нақты түрде мақтаудың болуы өте маңызды.
4. **Жеке тапсырмалар беру.**
Оқушының деңгейіне сай тапсырмалар оны сәттілікке жеткізіп, өзіне деген сенімін арттырады.
5. **Топтық жұмысқа жұмылдыру.**
Бірлескен жұмыс арқылы бала өз үлесін сезінеді, жауапкершілік сезімі күшейеді.

6. Өзін-өзі бағалау дағдыларын үйрету.

Күнделікті шағын рефлексия, «мен не үйрендім», «маған не қиын болды», «келесі жолы қалай істеймін?» деген сұрақтарға жауап беру арқылы бала өзін түсінуге үйренеді.

Оқушының эмоционалдық тұрақтылығын дамыту.

Төмен өзін-өзі бағалаудың бір себебі – эмоционалдық әлсіздік. Сондықтан:

- тыныс алу жаттығулары;
- релаксациялық сергіту сәттері;
- эмоционалдық интеллектіні дамыту ойындары;
- жағымды сөздер айту (аффирмациялар)

сияқты әдістер баланың көңіл күйін тұрақтандырады, өз-өзіне деген сенімді арттырады.

Мысалы, сабақ басында әр оқушы өзінің бүгінгі сезімін смайлик арқылы білдіреді.

Немесе «менің қолымнан келеді», «мен тырысамын» деген позитивті сөйлемдер айту арқылы эмоционалдық бейімділігі нығаяды.

Ситуация туғызу арқылы жетістікке жетелеу.

Бастауыш сыныпта «жетістік жағдайын» ұйымдастыру – өзін-өзі бағалауы төмен оқушы үшін өте тиімді. Мысалы:

- жеңілдетілген жеке тапсырма беру;
- топтық жұмыс барысында жеңіл рөл таңдау;
- оқушының қызығушылығына сай тапсырма құрастыру;
- оқу жетістіктерін визуалды түрде көрсетіп отыру (жетістік ағашы);
- шағын марапаттар: жұлдызша, алғыс хат, стикер.

Әр жетістік баланың ішкі «мені» нығайтып, қиындықты жеңуге деген ұмтылысы артады.

Ата-анамен жұмыс істеудің маңызы.

Оқушының өзін-өзі бағалауының қалыптасуында ата-ананың рөлі зор. Мұғалім мен ата-ана арасындағы байланыс мына бағыттарда жүргізілуі тиіс:

1. Баланың жетістіктерін бірге қадағалау.
2. Үйде орынсыз сын айтудан аулақ болу.
3. Отбасында жағымды мотивация беру.
4. Баланың жеке қабілеттерін байқап, қолдау көрсету.
5. Үнемі мадақтап, сенім білдіру.

Мұғалім ата-анаға баланың психологиялық жағдайы, оның мектептегі мінез-құлқы туралы ақпарат беріп, бірлесе қолдау жоспарын құруы қажет.

Төмен өзін-өзі бағалауы бар оқушылармен жұмыс стратегиялары.

Тиімді стратегиялар:

- **Метатанымдық стратегиялар** – ойланып әрекет ету, жоспар құру, жұмысты бағалау дағдыларын қалыптастыру.
- **Ойын технологиялары** – оқушының қорқынышын азайтуға, белсенділігін арттыруға көмектеседі.
- **Жеке траектория құру** – оқушының оқу қарқынына сай жеке даму жоспарын жасау.
- **Портфолио жинақтау** – жетістіктерді көріп, өзін мақтан тұтуға мүмкіндік береді.
- **Шағын қадамдар әдісі** – үлкен тапсырманы бірнеше жеңіл қадамға бөлу арқылы балаға сәттілік сезімін сыйлайды.

Қорытынды.

Төмен академиялық өзін-өзі бағалауы бар оқушыларға жүйелі қолдау көрсету – бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби міндеті. Мұндай қолдау бала бойында сенімділік қалыптастырып қана қоймай, оның оқу жетістігінің, мектепке бейімделуінің, тұлғалық дамуының негізін қалайды. Әрбір оқушы – жеке тұлға. Сондықтан мұғалім оның психологиялық жай-күйін, оқу ерекшеліктерін түсініп, қажетті жағдай жасағанда ғана бала өз мүмкіндігін аша алады.

Әдебиеттер

- Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2020.
1. Мұқанова Г. Психология негіздері. – Алматы: Білім, 2018.
 2. Айтбаева А. Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуы. – Астана: Фолиант, 2021.
 3. Құрманова Л. Қазіргі бастауыш мектепте оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
 4. Сатыбалды Ж. Бастауыш білім берудегі психологиялық қолдау. – Шымкент: Арман, 2022.

ҚИЫН АТА-АНАЛАРМЕН КОММУНИКАЦИЯ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Мырзалиева Бағыла Жандарбекқызы

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы
Сабыр Рахимов атындағы ЖББМ КММ
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются стратегии эффективной коммуникации с трудными родителями. Анализируются особенности поведения родителей, методы установления доверительных отношений, разрешения конфликтных ситуаций и роль эмоционального интеллекта. Приводятся практические рекомендации по повышению профессиональной компетентности педагогов и систематизации работы классного руководителя с родителями.

Summary

The article examines strategies for effective communication with challenging parents. It analyzes parents' behavioral characteristics, methods of establishing trust, resolving conflicts, and the role of emotional intelligence. Practical recommendations are provided to enhance teachers' professional competence and to systematize classroom management in collaboration with parents.

Кіріспе.

Бастауыш сыныпта оқу процесі тек білім беру ғана емес, сонымен бірге оқушының психологиялық және әлеуметтік дамуына бағытталған тәрбие жұмыстарын қамтиды. Бұл процесс ата-аналардың белсенді қатысуын қажет етеді. Дегенмен, кейбір ата-аналармен қарым-қатынас қиындық тудырады. Олардың мінез-құлқы, сыншылдық, өз талаптарын күшпен жүргізгісі келуі немесе педагогпен коммуникациядағы сенімсіздік сабақ сапасына және сыныптағы атмосфераға әсер етуі мүмкін.

Сондықтан педагогтар үшін қиын ата-аналармен тиімді қарым-қатынас орнату маңызды. Бұл тек даулы жағдайларды шешіп қана қоймай, сонымен бірге ата-аналар мен педагог арасындағы сенім мен ынтымақтастықты нығайтуға мүмкіндік береді.

Қиын ата-аналар ерекшеліктері.

Қиын ата-аналарды мынадай топтарға бөлуге болады:

1. **Сыншыл және талапшыл ата-аналар.**
Бұл топтағы ата-аналар өз баласының білім деңгейіне қатты мән береді және әр қадамын қадағалап, мұғалімді сынға алады.
2. **Коммуникациядан қашқақтайтындар.**
Байланысқа шықпайтын, хабарласпайтын немесе тек қиындық туындағанда ғана байланысатын ата-аналар.
3. **Эмоциялық реакциясы күшті ата-аналар.**
Стресс, ашулану немесе уайым арқылы өз ойларын білдіретін ата-аналар.
4. **Тәртіпке қатал көзқарасы бар ата-аналар.**
Баланы немесе сыныптағы басқа оқушыларды қатаң тәртіпке бағындыруды талап ететіндер.

Әр топқа жеке стратегия қолдану қажет, өйткені бір әдіс барлық жағдайда тиімді бола бермейді.

Коммуникация стратегиялары.

1. Сенім мен ашықтық орнату.

- Ата-аналарға өз ойлары мен тәжірибесін тыңдауға дайын екеніңізді көрсету.
- Баланың жетістіктерін және қиындықтарын объективті бағалау.
- Кері байланыс беруді уақытында және нақты жүргізу.

2. Эмоционалды интеллектті қолдану.

- Өз эмоцияңызды бақылау және сабырлық сақтау.
- Ата-ананың эмоциясын түсінуге тырысу.
- Қиын сәттерде тыныш және бейтарап қарым-қатынас ұстау.

3. Даулы жағдайларды шешу әдістері.

- Факттарға сүйену: тек нақты жағдайларды талқылау.
- Диалогқа шақыру: әрбір тарап өз пікірін білдіру мүмкіндігіне ие.
- Үшінші тарапты тарту: қажет болған жағдайда психолог немесе мектеп әкімшілігі көмегіне жүгіну.

4. Тиімді коммуникациялық құралдарды қолдану.

- Электронды пошта, мессенджер, мектептің ақпараттық платформалары арқылы хабарласу.
- Апта сайын немесе ай сайын жоспарлы кездесулер өткізу.
- Ата-аналарға балалардың оқу және тәрбие нәтижесі туралы жүйелі есеп беру.

5. Позитивті кері байланыс.

- Тек қателіктерге назар аудармай, оқушының жетістіктерін де атап өту.
- Позитивті мадақ педагог пен ата-ана арасындағы сенімді нығайтады.
- Жетістіктерді кішкентай жеңістерден бастап көрсету.

Практикалық ұсыныстар.

1. Әр ата-анамен жеке жұмыс жоспарын жасау.
2. Жиналыстарда нақты мақсат пен тақырыпты алдын ала хабарлау.
3. Баланың жетістіктері мен қиындықтарын дәлелді түрде көрсету.
4. Қиын жағдайларда қысқа, нақты және бейтарап тілмен жауап беру.
5. Ата-ананың сұрақтарына уақытында жауап беру.
6. Сыныпта балаларға қатысты барлық ақпаратты құпиялылықпен сақтау.
7. Коммуникацияда конструктивті және келісімге негізделген тәсілді сақтау.

Қорытынды.

Қиын ата-аналармен тиімді коммуникация орнату педагогтың кәсіби құзыреттілігінің маңызды бөлігі болып табылады. Сенім, ашықтық, эмоционалды интеллект, нақты стратегиялар және жүйелі кері байланыс педагог пен ата-ана арасындағы ынтымақтастықты нығайтады. Бұл өз кезегінде оқушының оқу процесіне, психологиялық жай-күйіне және сыныптағы атмосфераға оң әсерін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Ахметова Г. Бастауыш сыныптағы педагогикалық коммуникация. Алматы: Білім, 2020.
2. Сейтова А. Мектеп психологы мен ата-ана өзара әрекеті. Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2021.
3. Бейсенова Ж. Ата-аналармен тиімді қарым-қатынас стратегиялары. Алматы: Мектеп, 2022.
4. Қазақстан Республикасының орта білім беру стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2023.

КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРДІ ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ЖОБАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР

Бейсенбаева Ақмарал Боранбайқызы

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы

"Атбұлақ" жалпы білім беретін мектеп жанындағы интернат КММ

Сынып жетекші

Резюме

В статье рассматриваются методы развития лидерских качеств у школьников через проектную деятельность. Особое внимание уделяется организации учебных и внеклассных проектов, направленных на формирование инициативности, ответственности, командной работы и умения принимать решения. Описаны практические подходы, позволяющие развивать навыки планирования, коммуникации и самоуправления. Представлены рекомендации для классных руководителей по внедрению проектной работы в учебный процесс для повышения лидерского потенциала учащихся.

Abstract

The article examines methods for developing leadership qualities in students through project-based activities. Special focus is given to organizing academic and extracurricular projects aimed at fostering initiative, responsibility, teamwork, and decision-making skills. Practical approaches for developing planning, communication, and self-management abilities are described. Recommendations for class teachers on integrating project work into the educational process to enhance students' leadership potential are provided.

Кіріспе.

Бүгінгі білім беру жағдайында оқушылардың көшбасшылық қасиеттерін дамыту маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Көшбасшылық тек басқару қабілеті емес, сонымен қатар бастамашылдық, жауапкершілік, коммуникативтік дағдылар мен топтық жұмыста тиімділік таныту қабілеті. Жобалық жұмыстар – мектеп оқушыларының көшбасшылық потенциалын ашудың тиімді әдістерінің бірі. Олар оқушыларға өз идеяларын жүзеге асыруға, өзара ынтымақтастыққа, өз мүмкіндігін көрсетуге мүмкіндік береді.

Мақалада жобалық жұмыстар арқылы көшбасшылық қасиеттерін қалыптастырудың теориялық негіздері, әдістемелік тәсілдері, практикалық үлгілері және педагогикалық ұсыныстар қарастырылады.

1. Көшбасшылық қасиеттердің мәні мен педагогикалық маңызы.

Көшбасшылық қасиеттері – бұл оқушының өз іс-әрекетінде жауапкершілік таныту, шешім қабылдау, басқаларды ынталандыру, топтық жұмысты ұйымдастыру қабілеті. Мектеп жасындағы балаларда көшбасшылық қасиеттерін дамыту келесі аспектілерге негізделеді:

1. Жеке бастамашылдық пен жауапкершілікті қалыптастыру.
2. Командалық жұмысты үйрету.
3. Мәселелерді шешу және жоспарлау дағдыларын дамыту.
4. Өз-өзіне сенімділік пен өзін-өзі бағалауды арттыру.
5. Қарым-қатынас және коммуникативтік дағдыларды жетілдіру.

Көшбасшылық қасиеттері оқушылардың тұлғалық дамуына, сыныпта және мектептегі белсенділігін арттыруға, олардың әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

2. Жобалық жұмыстардың теориялық негіздері.

Жобалық жұмыс – бұл белгілі бір мақсатқа жету үшін жоспарлы іс-әрекеттер жүйесі. Педагогикалық тұрғыдан жобалық жұмыстарды қолдану:

1. Проблемалық оқыту теориясына негізделеді.
2. Белсенді оқу принциптерін іске асырады.
3. Коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларды дамытады.
4. Жеке және топтық жұмыс тәжірибесін қалыптастырады.
5. Жобалық ойлау мен шығармашылық қабілеттерді жетілдіреді.

Жобалық жұмыстың негізгі принциптері:

1. Өзекті тақырыпқа бағытталған болуы.
2. Оқушының белсенділігін арттыру.
3. Топтық ынтымақтастыққа негізделу.
4. Нәтижеға бағытталғандық.
5. Рефлексия және өзін-өзі бағалау элементтерін қамту.

3. Көшбасшылық қасиеттерді дамытуда жобалық жұмыс түрлері.

1. Оқу жобалары.

Мектеп сабақтарында жүзеге асырылатын жобалар:

1. Тарихи немесе әдеби шығармаларды зерттеу жобалары.
2. Экологиялық және әлеуметтік тақырыптарға арналған зерттеу жұмыстары.
3. Интерактивті презентациялар мен көрмелер ұйымдастыру.

Оқушылар өз зерттеуін жоспарлап, орындап, нәтижесін топ алдында қорғауға үйренеді.

Бұл олардың көшбасшылық, ұйымдастырушылық және коммуникативтік дағдыларын дамытады.

2. Внеклассные проекты.

Мектептен тыс жобалар:

1. Қайырымдылық акциялары ұйымдастыру.
2. Мектеп газетін шығару немесе блог жүргізу.
3. Спорттық немесе мәдени іс-шараларды жоспарлау.
4. Қоғамдық жұмыстарға қатысу.

Бұл жобалар оқушыға жауапкершілік сезімін, инициативалық қасиетін және әлеуметтік қатынастарды басқару қабілетін қалыптастырады.

4. Жобалық жұмыстар арқылы көшбасшылық дағдыларын дамыту әдістемесі.

Педагог төмендегідей әдістерді қолдануы қажет:

1. Тақырыпты таңдау және мақсат қоюда оқушыны тарту.
2. Жұмыс жоспарын бірге құрастыру.
3. Міндеттерді бөліп беру және жауапкершілікті белгілеу.
4. Оқушылардың нәтижесін бақылау және қолдау.
5. Қиындық туындағанда кеңес беру және бағыттау.
6. Рефлексия жүргізу: не сәтті болды, не жетіспеді, келесі жолы қалай істеу қажет.
7. Жобаны қорытындылап, жетістіктерді көрсету.

5. Топтық және жеке жобалар.

Көшбасшылық қасиеттері жеке және топтық жұмыстарда бірдей маңызды:

1. Топтық жобалар – коммуникация, жауапкершілік, үйлестіру дағдыларын дамытады.
2. Жеке жобалар – жеке бастамашылық, өз-өзіне сенім, шығармашылық қабілетті нығайтады.
3. Бірлескен қорытынды жасау арқылы әр оқушы өз үлесін түсінеді және топқа деген жауапкершілік сезімі артады.

6. Мұғалімнің рөлі жобалық жұмыстарда.

Мұғалім көшбасшылық қасиеттерді дамытудың ұйымдастырушысы және қолдаушысы:

1. Мақсат қою және бағыттау.
2. Оқушыны ынталандыру, жетістіктерін көрсету.
3. Топтық және жеке жұмыс арасындағы теңгерімді сақтау.
4. Рефлексия жүргізу және кері байланыс беру.
5. Көшбасшылық дағдыларды дамытатын тапсырмалар дайындау.

7. Қорытынды.

Көшбасшылық қасиеттерді дамытуға бағытталған жобалық жұмыстар бастауыш мектеп оқушыларында жауапкершілік, коммуникация, командалық жұмыс, шығармашылық және өз-өзіне сенім дағдыларын қалыптастыруда тиімді құрал болып табылады. Мұғалімнің кәсіби

қолдауы мен жүйелі жобалық жұмыс оқушылардың көшбасшылық потенциалын ашуға мүмкіндік береді. Жобалық жұмыстың нәтижесі – оқушылардың белсенділігі мен тұлғалық дамуының артуы, сыныптағы және мектептегі позитивті әлеуметтік атмосфера.

Әдебиеттер

1. Айтқожаева С. Педагогика және бастауыш білім. Алматы: Білім, 2019.
2. Мұхаметова Г. Бастауыш сыныптағы көшбасшылық дағдыларды дамыту. Шымкент: Арман, 2020.
3. Жұмабаев А. Жобалық жұмыстардың педагогикалық мәні. Астана: Фолиант, 2021.
4. Көшімбаев І. Мектептегі басқарушылық дағдыларды қалыптастыру. Алматы: Мектеп, 2018.
5. Kettler T. Project-Based Learning and Student Leadership. New York: Routledge, 2019.
6. Johnson D., Johnson R. Cooperative Learning and Leadership Skills. Boston: Allyn & Bacon, 2020.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДОСТЫҚ ЖӘНЕ ӨЗАРА КӨМЕК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМУЫ ӘДІСТЕРІ

Кошкарлова Бактыгуль Сиезбековна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы

№63 жалпы білім беретін мектеп КММ бастауыш сынып мұғалімі,
сынып жетекшісі

Резюме

В статье рассматриваются методы развития ценностей дружбы и взаимопомощи в начальной школе. Анализируется эффективность игр, групповых заданий, кооперативных упражнений и ролевых игр в формировании социально-ценностного воспитания учащихся. Представлены пути внедрения этих ценностей в повседневную деятельность учеников, а также методы укрепления социального взаимодействия и сотрудничества в классе.

Summary

The article examines methods for developing values of friendship and mutual assistance in primary school. The effectiveness of games, group tasks, cooperative exercises, and role-playing activities in forming students' social and value-based education is analyzed. The paper presents ways to integrate these values into daily student activities and strategies to strengthen social interaction and cooperation within the classroom.

Кіріспе.

Бастауыш сынып оқушылары үшін достық және өзара көмек сияқты әлеуметтік құндылықтар балалардың жеке тұлға ретінде дамуына, сыныптағы топтық қатынастарды қалыптастыруға маңызды рөл атқарады. Бұл кезеңде бала қоғамдағы өз орнын түсінуді, достық қарым-қатынас орнатуды, топтық жұмысқа белсенді қатысуды үйренеді.

Балаға достық құндылығын қалыптастыру – тек теориялық түсінік беру емес, сонымен бірге күнделікті тәжірибе арқылы бейімделу, іс-әрекетте көрсету қабілетін дамыту. Осыған байланысты бастауыш сынып мұғалімдерінің рөлі ерекше, себебі олар балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда жетекші болып табылады.

Достық және өзара көмек құндылықтарын дамыту әдістері.

1. Ойын арқылы оқыту әдісі.

Ойын – бала дамуының негізгі құралы. Достық пен көмек көрсетуге арналған ойындар оқушыларға:

- өз сезімдерін білдіруді үйретеді,
- бір-біріне сенім мен құрмет көрсетуге мүмкіндік береді,
- топтық міндеттерді бірге орындауға ынталандырады.

Мысалы, "Командалық тапсырма", "Құпия дос", "Бір-біріңді таны" сияқты ойындар қатысушылардың бір-біріне қолдау көрсетуін қалыптастырады.

2. Рөлдік ойындар.

Рөлдік ойындар арқылы оқушылар нақты өмірдегі жағдайларды модельдеп, өзара көмек көрсету дағдыларын меңгереді.

- "Дәрігер мен пациент"
- "Дүкенде сауда жасау"
- "Сыныптағы жаңалықтар редакторы"

Бұл әдіс балаларға әртүрлі рөлдерді қабылдау арқылы эмпатияны дамытуға мүмкіндік береді.

3. Топтық және кооперативтік тапсырмалар.

Топтық жобалар мен тапсырмалар оқушылардың бірлесіп жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді.

- Бір сурет немесе плакат жасау,
- Топтық презентация дайындау,
- Қысқа әңгіме немесе сахналық қойылымды дайындау.

Бұл әдістер ынтымақтастыққа, жауапкершілікке және бір-біріне көмектесуге үйретеді.

4. Позитивті кері байланыс және мадақтау.

Балалардың жақсы іс-әрекеттерін назарға алу, қолдау көрсету олардың достық пен өзара көмекке деген ынтасын арттырады. Мысалы, күнделікке "Көмектескен дос" бағанын қосу немесе сыныпта жеткен жетістіктерді жариялау.

Әдістерді сабақта қолдану жолдары.

1. **Күнделікті ынталандыру.** Оқушыларға бір-біріне көмек көрсетуге бағытталған қысқа тапсырмалар беру.
2. **Апталық жобалар.** Топтық шығармашылық тапсырмалар арқылы ынтымақтастықты дамыту.
3. **Рефлексия сағаттары.** Сабақ соңында оқушылар өз іс-әрекеттерін бағалап, достық пен көмектің маңызын талқылайды.
4. **Ата-аналармен жұмыс.** Үйде де бір-біріне қолдау көрсетуді үйрену үшін ата-аналарға нұсқаулар беру.

Практикалық мысалдар.

- "Досыммен бірге" – топтық сурет жасау және бір-бірін қолдау.
- "Көмек көрсет" – әр оқушы бір әріптесіне көмек көрсету міндетін алады.
- "Сыйлық алмасу" – балалар өзара кішкентай сыйлықтар жасап, сыйлайды.
- "Мадақтау қабырғасы" – әркім басқа біреуінің жақсы іс-әрекетін жазып жабыстырады.

Бұл тапсырмалар достық пен өзара көмек құндылықтарын күнделікті өмірде қолдануға үйретеді.

Мұғалімнің кәсіби рөлі.

Мұғалім сыныптағы достық және өзара көмек атмосферасын қалыптастыруда жетекші болады. Ол:

- балаларды ынталандырып, жағымды атмосфера жасайды,
- қиындық туындаған сәттерде бейтараптық сақтайды,
- әрбір оқушының мүмкіндіктерін ескереді,
- сабақ барысында әдістерді жүйелі қолданады.

Қорытынды.

Бастауыш сыныпта достық және өзара көмек құндылықтарын дамыту балалардың әлеуметтік дамуына, сенім мен эмпатияға үйренуіне, топтық ынтымақтастыққа ықпал етеді. Ойын, рөлдік және кооперативтік әдістер педагогқа осы құндылықтарды тиімді түрде енгізуге мүмкіндік береді. Позитивті кері байланыс және ата-аналармен серіктестік жұмыс осы процесті тұрақты және нәтижелі етеді.

1. Ахметова Р. Бастауыш сыныпта әлеуметтік құндылықтарды дамыту. Алматы: Білім, 2020.
2. Сейтова А. Мектеп психологы мен сынып жетекшісінің жұмысы. Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2021.
3. Гусейнова Л. Балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру. Шымкент: Рауан, 2019.
4. Бейсенова Ж. Достық және ынтымақтастық сабақтары. Алматы: Мектеп, 2022.
5. Қазақстан Республикасының орта білім беру стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2023.

МЕКТЕПТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ЖОБАЛАР АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕЛЕУ

Бейсебаева Асемкуль Абдижалиловна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы

№56 бастауыш мектеп КММ бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается использование социальных проектов в школе как средства воспитания учащихся. Анализируются формы и методы организации проектов, направленных на развитие ответственности, инициативы, коллективной работы, социальной активности и ценностных ориентиров. Описаны примеры успешной реализации школьных социальных проектов и их влияние на формирование личностных и коммуникативных навыков учеников. Представлены рекомендации для педагогов по внедрению социальных проектов в образовательный процесс.

Abstract

The article explores the use of social projects in schools as a tool for student education. It analyzes forms and methods of project organization aimed at developing responsibility, initiative, teamwork, social engagement, and value orientations. Examples of successful implementation of school social projects and their impact on the development of students' personal and communication skills are presented. Recommendations for teachers on integrating social projects into the educational process are provided.

Кіріспе.

Бастауыш мектепте тәрбиелік іс-шаралардың негізгі мақсаты – оқушының тұлғалық дамуына ықпал ету. Әлеуметтік жобалар – бұл оқушыларды жауапкершілікке, өз іс-әрекетінің нәтижесін бағалауға, топтық жұмыста тиімді болуға үйрететін тиімді құрал. Жобалық әдіс оқушыны тек ақпарат қабылдаушы емес, белсенді зерттеуші, ұйымдастырушы ретінде қалыптастырады. Сонымен қатар, әлеуметтік жобалар арқылы оқушылар қоғамдағы әртүрлі проблемаларға қызығушылық танытып, практикалық дағдыларын жетілдіреді.

Мақалада мектептегі әлеуметтік жобаларды ұйымдастырудың теориялық және практикалық аспектілері, тиімді әдістері, педагогикалық тәсілдері және тәжірибелік ұсыныстар қарастырылады.

1. Әлеуметтік жобаның мәні мен педагогикалық рөлі.

Әлеуметтік жобалар – белгілі бір әлеуметтік мәселені шешуге бағытталған жоспарлы іс-әрекеттер жүйесі. Мектептегі әлеуметтік жобалардың педагогикалық мәні:

1. Оқушыларда жауапкершілік пен бастамашылықты қалыптастыру.
2. Топтық жұмыста ынтымақтастық дағдыларын дамыту.
3. Әлеуметтік құзыреттілік пен құндылықтық бағдарларды қалыптастыру.
4. Шығармашылық және критикалық ойлау қабілеттерін дамыту.
5. Қоғамдық іс-шараларға белсенді қатысуға ынталандыру.

Әлеуметтік жобалар оқушыларды белсенді азамат ретінде тәрбиелеуге, олардың жеке және әлеуметтік дамуын қолдауға бағытталған.

2. Әлеуметтік жобаларды ұйымдастыру әдістемесі.

Әлеуметтік жобаларды ұйымдастыруда педагог мына қағидаларды ескеруі тиіс:

1. Жобаның мақсаты мен міндеттерін нақты анықтау.
2. Оқушылардың қызығушылығы мен мүмкіндіктерін есепке алу.

3. Топтық және жеке жұмыс түрлерін үйлестіру.
4. Жобаны кезеңдерге бөліп жоспарлау: идея, жоспарлау, орындау, қорытындылау.
5. Қорытындылау кезінде рефлексия және өзін-өзі бағалауды енгізу.
6. Ата-аналар мен қоғам өкілдерін тарту.
7. Жетістіктерді көрсету арқылы оқушыны ынталандыру.

Жобаның тиімділігі оқушылардың белсенділігімен, нәтижеге деген жауапкершілігімен және практикалық қолданылуымен анықталады.

3. Әлеуметтік жобалардың түрлері.

1. Қоғамдық игілікке бағытталған жобалар.

1. Қайырымдылық акциялары: аз қамтылған отбасыларға көмек көрсету.
2. Экологиялық жобалар: мектеп ауласын тазалау, ағаш отырғызу.
3. Қоғамдық мәдени іс-шаралар: мектеп фестивальдері, көрмелер ұйымдастыру.

2. Оқу-тәрбие жобалары.

1. Пәндік жобаларға әлеуметтік бағыт беру.
2. Қоршаған ортаға қатысты зерттеу жобалары.
3. Топтық презентациялар мен шығармашылық тапсырмалар.

3. Интерактивті және ақпараттық жобалар.

1. Мектеп газетін шығару.
2. Блог, әлеуметтік желіде мектеп жаңалықтарын жариялау.
3. Видеороликтер, мультимедиялық өнімдер дайындау.

Бұл жобалар оқушылардың коммуникативтік дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін, әлеуметтік жауапкершілігін арттырады.

4. Әлеуметтік жобаларды сабаққа енгізу жолдары.

Мұғалім жобаларды сабақ пен сыныптан тыс іс-шараларға тиімді енгізуі қажет:

1. Жобалық тапсырмаларды сабақ тақырыбымен байланыстыру.
2. Топтық жұмыс арқылы ынтымақтастықты дамыту.
3. Жеке тапсырмаларды беру арқылы бастамашылыққа мүмкіндік беру.
4. Нәтижелерді көрсету, қорытынды презентация жасау.
5. Рефлексия және өзін-өзі бағалау әдістерін қолдану.
6. Мектеп және қоғам өкілдерін тарту арқылы жобаны нақты өмірмен байланыстыру.

5. Жобалық жұмыстар арқылы тәрбиелік дағдыларды дамыту.

Әлеуметтік жобалар оқушыларға келесі дағдыларды береді:

1. Жауапкершілік сезімін қалыптастыру.
2. Бастамашылық және шешім қабылдау қабілетін дамыту.
3. Топтық және жеке жұмыс іскерлігін арттыру.
4. Қарым-қатынас, коммуникативтік дағдыларды жетілдіру.
5. Қоғамдық және моральдық құндылықтарды қалыптастыру.
6. Сын тұрғысынан ойлау, шығармашылық шешім қабылдау дағдыларын дамыту.

Жобалық жұмыс кезінде әр оқушы өз үлесін сезінеді және топқа жауапкершілікпен қарайды.

6. Мұғалімнің рөлі.

Мұғалім әлеуметтік жобаларды ұйымдастыруда:

1. Мақсатты анықтап, оқушыларға бағыт береді.
2. Жобаның әр кезеңінде қолдау көрсетеді.
3. Қиындық туындаған кезде бағыттау және кеңес беру.
4. Рефлексия мен бағалауды ұйымдастырады.
5. Оқушылардың шығармашылық және ұйымдастырушылық дағдыларын дамытуды қадағалайды.

7. Қорытынды.

Мектептегі әлеуметтік жобалар оқушылардың тұлғалық дамуына, әлеуметтік жауапкершілігіне, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттеріне оң әсерін тигізеді. Жобалық жұмыстарды жүйелі қолдану арқылы бастауыш сынып оқушылары қоғамға белсенді қатысуды, жауапкершілік пен бастамашылықты меңгереді. Мұғалімнің кәсіби қолдауы жобалық жұмыстың тиімділігін арттырып, тәрбиелік және оқу мақсаттарына жетуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Әбдіқалықова А. Бастауыш мектептегі әлеуметтік жобалар. Алматы: Білім, 2020.
2. Сәрсенова Г. Оқушы тұлғасын тәрбиелеу әдістемесі. Шымкент: Арман, 2019.
3. Төлебаева Ж. Жобалық жұмыстардың педагогикалық тиімділігі. Астана: Фолиант, 2021.
4. Ахметова Л. Бастауыш мектептегі тәрбие технологиялары. Алматы: Мектеп, 2018.
5. Krajcik J., Blumenfeld P. Project-Based Learning. New York: Routledge, 2020.
6. Thomas J. A Review of Project-Based Learning. Boston: Allyn & Bacon, 2019.

БЕЙІНДІК ОҚЫТУДЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ: ДИРЕКТОР ОРЫНБАСАРЫНЫҢ РӨЛІ

Даулбаева Гүльмарал Абжаппаровна

Түркістан облысы, Арыс қаласы

И.Журба атындағы жалпы білім беретін мектебінің

Директордың бейіндік жөніндегі орынбасары

Резюме

В статье рассматривается роль заместителя директора в эффективной организации профильного обучения в школе. Анализируются педагогические основы, принципы организации, планирование, контроль и методы оценки. Представлены функции заместителя директора в педагогической деятельности, мероприятия по повышению качества обучения и пути взаимодействия с учителями.

Summary

The article examines the role of the deputy principal in the effective organization of specialized education in school. The pedagogical foundations, organizational principles, planning, monitoring, and assessment methods are analyzed. The paper presents the deputy principal's functions in pedagogical activities, initiatives to improve learning quality, and strategies for interaction with teachers.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектептегі бейіндік оқыту оқушылардың кәсіби бағдарын анықтау, қызығушылықтарын дамыту және терең білім алу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Бейіндік сабақтардың сапалы ұйымдастырылуы мектептің жалпы білім беру тиімділігін арттырады. Осы процесте директор орынбасарының рөлі ерекше, себебі ол бейіндік оқытудың жоспарлануы, үйлестірілуі, мұғалімдермен және оқушылармен жұмыс жүргізуін бақылайды.

Директор орынбасары мектептің оқу процесіндегі ұйымдастырушылық және педагогикалық қызметтердің үйлестірушісі ретінде әрекет етеді. Оның кәсіби рөлі тек әкімшілік іс-шараларға қатысты ғана емес, сонымен бірге білім сапасын арттыруға, педагогтардың кәсіби дамуына және оқушылардың бейіндік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Бейіндік оқытуды ұйымдастыру принциптері.

1. Мақсаттылық.

Бейіндік сабақтардың негізгі мақсаты – оқушылардың білімін тереңдету, олардың қабілеттері мен қызығушылықтарына сәйкес бейіндік бағыттарын дамыту.

2. Жүйелілік.

Бейіндік бағдарламалар жоспарлы түрде жүзеге асуы тиіс, сабақтар арасындағы сабақтастық пен логикалық байланыс сақталуы керек.

3. Индивидуализация.

Оқушылардың әртүрлі деңгейі мен қызығушылықтарына сәйкес бейіндік сабақтарды бейімдеу маңызды.

4. Педагогикалық ынтымақтастық.

Мұғалімдер, директор орынбасары және мектеп әкімшілігі бірлесіп жұмыс істеу арқылы оқыту тиімділігін арттырады.

Директор орынбасарының рөлі.**1. Ұйымдастыру.**

Директор орынбасары бейіндік оқытуды жоспарлап, сабақ кестесін құрып, пән мұғалімдерімен үйлестіреді. Ол:

- сабақтарға қажетті ресурстарды анықтайды,
- топтар мен сыныптарды ұйымдастырады,
- оқушылардың бейіндік таңдауларын тіркейді.

2. Қадағалау және бақылау.

- Бейіндік сабақтардың сапасын тексеру,
- мұғалімдердің әдістемелік жұмыстарын бағалау,
- оқу нәтижелерін жүйелі түрде талдау.

3. Педагогикалық қолдау.

- Мұғалімдерге сабақ өткізу әдістемелерін үйрету,
- жаңа оқу технологияларын енгізу,
- кәсіби тренингтер ұйымдастыру.

4. Оқушылармен жұмыс.

- Мотивациялық және психологиялық қолдау көрсету,
- жетістіктерін бақылау және мадақтау,
- жеке бағытта кеңес беру.

Бейіндік оқытудың тиімді әдістері.

1. **Жобалық әдіс.** Оқушылар өз таңдауына байланысты жобаларды орындап, терең білім алады.
2. **Топтық жұмыс.** Бірлескен зерттеулер мен тапсырмалар ынтымақтастықты дамытуға септігін тигізеді.
3. **Практикалық жаттығулар.** Теорияны іс жүзінде қолдану арқылы білімді бекіту.
4. **Цифрлық технологиялар.** Электронды платформалар мен онлайн ресурстар бейіндік оқытуды тиімді етеді.
5. **Бағалау жүйесі.** Оқушылардың жетістіктерін объективті бағалау және кері байланыс беру.

Практикалық ұсыныстар.

- Директор орынбасары бейіндік сабақ кестесін мұғалімдермен келісіп, уақытылы жаңартып отыруы қажет.
- Оқушылардың бейіндік таңдауларын ескере отырып, сыныптарды ұйымдастыру.
- Бейіндік сабақтардың мазмұнын, ресурстарын және әдістемесін жүйелі талдау.
- Мұғалімдерге сабақ жоспарлау, жаңа әдістерді енгізу бойынша кеңестер беру.
- Оқушылардың жобалық жұмыстарын бақылау және жетістіктерін мадақтау.

Қорытынды.

Бейіндік оқытуды тиімді ұйымдастыру мектептің білім сапасын арттырудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Директор орынбасары сабақтардың жүйелілігін қамтамасыз етеді, мұғалімдер мен оқушыларға педагогикалық қолдау көрсетеді, білім беру процесін үйлестіреді. Оның кәсіби рөлі мектептің педагогикалық миссиясын жүзеге асыруға және оқушылардың бейіндік дағдыларын дамытуға тікелей әсер етеді.

1. Ахметова Р. Бейіндік оқытуды ұйымдастыру әдістемесі. Алматы: Білім, 2020.
2. Сейтова А. Мектеп әкімшілігінің педагогикалық рөлі. Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2021.
3. Гусейнова Л. Педагогикалық басқару және мектептегі инновациялар. Шымкент: Рауан, 2019.
4. Бекмағанбетова Р. Мектепте бейіндік оқытуды тиімді ұйымдастыру. Алматы: Мектеп, 2022.
5. Қазақстан Республикасының орта білім беру стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2023.

"АСПАЗДЫҚ" БӨЛІМІНДЕГІ "ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП" (FLIPPED CLASSROOM) ӘДІСІ: ТЕОРИЯНЫ ҮЙДЕ, ТӘЖІРИБЕНІ МЕКТЕПТЕ ОРЫНДАУ

Татибаева Бибигул Бегайдаровна

Түркістан облысы, Арыс қаласы

И.Журба атындағы жалпы білім беретін мектебінің көркем еңбек пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается применение метода «перевернутый класс» в разделе «Кулинария» на уроках трудового обучения. Особое внимание уделяется организации обучения, при котором теоретический материал изучается дома, а практическая часть выполняется в школьной мастерской. Описаны педагогические подходы, способствующие развитию самостоятельности, критического мышления, творческих и практических навыков учащихся. Представлены рекомендации по интеграции метода перевернутого класса для повышения эффективности образовательного процесса и практической подготовки школьников.

Abstract

The article examines the application of the Flipped Classroom method in the "Culinary" section of labor education lessons. Special focus is given to organizing lessons where theoretical material is studied at home and practical tasks are completed in the school workshop. Pedagogical approaches promoting student independence, critical thinking, creative, and practical skills are described. Recommendations for integrating the Flipped Classroom method to enhance the effectiveness of the educational process and practical training of students are provided.

Кіріспе.

Бүгінгі білім беру жағдайында тәжірибелік және теориялық білімді үйлестіру маңызды. Көркем еңбек және аспаздық сабақтарында оқушылардың шығармашылық және практикалық дағдыларын дамыту мақсатында "Төңкерілген сынып" әдісі тиімді болып отыр. Бұл әдісте оқушы теориялық материалды үйде оқып, мектепте практикалық тәжірибені жүзеге асырады. Мұндай тәсіл білім берудің сапасын арттырып, оқушылардың өз бетінше білім алуына, тәжірибелік дағдыларын жетілдіруіне ықпал етеді.

Мақалада «Төңкерілген сынып» әдісінің педагогикалық негіздері, аспаздық сабаққа бейімделген әдістемесі, тиімділігі және практикалық тәжірибесі қарастырылады.

1. "Төңкерілген сынып" әдісінің мәні мен теориялық негіздері.

«Төңкерілген сынып» – бұл оқыту әдісі, оның ерекшелігі теориялық материалдың үйде оқытылуы, ал сабақта практикалық немесе интерактивті жұмыстардың орындалуы. Педагогикалық негіздері:

1. Белсенді оқыту теориясы – оқушы ақпаратты өздігінен меңгеріп, сыныпта тәжірибе жүзінде қолданады.
2. Конструктивизм – білімді тәжірибелік және когнитивтік тұрғыдан құру.
3. Метакогнитивтік стратегиялар – оқушылар өз оқуларын жоспарлап, бақылап, бағалайды. Бұл әдіс оқушылардың өздігінен білім алу қабілетін арттырады, сабақтағы белсенділігін және тәжірибелік дағдыларын дамытады.

2. Аспаздық бөлімінде әдістің қолданылуы.

Аспаздық бөлімінде «Төңкерілген сынып» әдісін қолдану келесі кезеңдерден тұрады:

1. **Теориялық материалды үйде оқу.**
Оқушыларға рецепттер, тағамдардың құрамын, аспаздық технологияларды бейне немесе мәтіндік материал арқылы үйрену ұсынылады.

2. **Мектепте практикалық жұмыс.**
Сабақта оқушылар үйде меңгерген теорияны қолдана отырып, тағамдар дайындайды, әрбір әрекетті орындауды тәжірибе жүзінде тексереді.

3. **Бақылау және кері байланыс.**
Мұғалім әр оқушының жұмысын бақылап, қателіктерін түзету, нәтижесін бағалау арқылы оқушының дағдыларын жетілдіреді.

3. Оқушылардың дағдыларын дамыту.

«Төңкерілген сынып» әдісі арқылы келесі дағдылар дамиды:

1. **Тәжірибелік дағдылар** – тағам дайындауда қауіпсіздік, техника және гигиена ережелерін сақтау.
2. **Шығармашылық қабілет** – жаңа рецепттер жасау, тағамның көркем көрінісін ойлап табу.
3. **Критикалық ойлау** – нәтижені бағалау, шешім қабылдау, тағам сапасын бақылау.
4. **Өзіндік оқыту дағдылары** – материалды өз бетімен меңгеру, уақытты тиімді пайдалану.
5. **Командалық жұмыс** – топта бірге жұмыс істеу, міндеттерді бөлу, өзара көмек көрсету.

4. Сабақты ұйымдастыру әдістемесі.

Мұғалім келесі әдістерді қолдануы тиіс:

1. Үйге тапсырма ретінде бейне немесе мәтіндік материал беру.
2. Мектепте практикалық сабақ кезінде нақты тапсырмалар беру.
3. Оқушыларды топқа бөліп, әрқайсысына нақты міндеттер беру.
4. Кері байланыс арқылы нәтижелерді талдау.
5. Рефлексия жүргізу: не үйренді, қандай қиындықтар болды, келесі жолы қалай жетілдіруге болады.

Бұл тәсіл оқушының белсенділігін арттырып, практикалық және теориялық білімді үйлестіруге мүмкіндік береді.

5. Әдістің тиімділігі.

«Төңкерілген сынып» әдісінің артықшылықтары:

1. Оқушылардың сабаққа белсенді қатысуы.
2. Практикалық дағдылардың дамуы.
3. Оқушының өз бетінше жұмыс істеу қабілетінің артуы.
4. Мұғалімнің әр оқушыға жеке көңіл бөлу мүмкіндігі.
5. Сабақ нәтижесінің көрнекілігі және бағалаудың объективтілігі.

6. Қорытынды.

«Төңкерілген сынып» әдісі аспаздық бөлімде теорияны үйде, тәжірибені мектепте орындау арқылы оқушылардың белсенділігін, шығармашылық қабілетін, тәжірибелік дағдыларын дамытудың тиімді әдісі болып табылады. Мұғалімнің дұрыс ұйымдастыруы, кері байланыс және рефлексия әдістерін қолдануы оқушылардың білім сапасын арттырады, практикалық дағдыларын жетілдіреді және сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Әдебиеттер

1. Бакытжанова Г. Көркем еңбек пәнін оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2019.
2. Тілеубердиева А. Flipped Classroom әдісін қолдану тәжірибесі. Шымкент: Арман, 2020.
3. Ахметова Л. Мектептегі практикалық сабақтардың тиімділігі. Алматы: Мектеп, 2018.
4. Bergmann J., Sams A. Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day. Washington: ISTE, 2012.
5. Lage M., Platt G., Treglia M. Inverting the Classroom: A Gateway to Creating an Inclusive Learning Environment. The Journal of Economic Education, 2000.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ КИІМ ҮЛГІЛЕРІН ЗЕРТТЕУ АРҚЫЛЫ МӘДЕНИ МҰРАНЫ ЖАҢҒЫРТУ

Сапарова Улжалгас Кользаковна
Түркістан облысы, Арыс қаласы
И.Журба атындағы жалпы білім беретін мектебінің
көркем еңбек пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методы возрождения культурного наследия через изучение национальных костюмов на уроках художественного труда. Анализируется развитие творческих способностей учащихся, воспитание уважения к национальным традициям и формирование опыта создания исторических моделей одежды. Приведены практические методы и задания, а также проекты и презентации, способствующие повышению интереса учащихся к культуре.

Summary

The article examines methods of revitalizing cultural heritage through the study of national costumes in art lessons. It analyzes the development of students' creative abilities, fostering respect for national traditions, and the experience of creating historical clothing models. Practical methods, tasks, projects, and presentations are presented to increase students' interest in culture.

Кіріспе.

Қазіргі кезеңде ұлттық мәдени мұраны сақтау және жаңғырту мектептің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Көркем еңбек сабағы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға, ұлттық дәстүрлермен танысуға мүмкіндік беретін негізгі пәндердің бірі болып табылады.

Ұлттық киім үлгілерін зерттеу арқылы оқушылар тек өнер мен қолөнерді меңгеріп қана қоймай, өз халқының тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрімен танысады. Бұл процесс балалардың патриоттық сезімін оятып, ұлттық сана мен мәдени құндылықтарды бойына сіңіруге көмектеседі.

Ұлттық киім үлгілерін зерттеу әдістері.

1. Теориялық зерттеу.

- Ұлттық киімнің тарихын, аймақтық ерекшеліктерін зерттеу.
- Киімнің материалы, түстері, ою-өрнек мәнін талдау.
- Балаларға тарихи суреттер, фотосуреттер, музей экспонаттарын көрсету.

2. Шығармашылық жобалар.

- Өзінің ұлттық киім үлгісін жасау немесе суретке түсіру.
- Топтық жобалар арқылы әртүрлі аймақтардың киімдерін зерттеу.
- Модель жасау, плакаттар, эскиздер дайындау.

3. Рөлдік және практикалық тапсырмалар.

- "Сән көрсетілімі" ұйымдастыру, киім үлгілерін сахналау.
- Киімнің функционалдық және эстетикалық қасиеттерін талдау.
- Түстер мен ою-өрнекті үйлестіру тәжірибесі.

Көркем еңбек сабақтарында қолданылатын әдістер.

1. **Сараптау әдісі.** Оқушылар әртүрлі киім үлгілерін салыстырады, айырмашылықтарын анықтайды.
2. **Дизайн және эскиз жасау.** Ұлттық ою-өрнек бойынша шығармашылық сурет салады.
3. **Қолөнер және тігін техникасы.** Киім үлгісін қағаздан немесе матадан жасап көру.
4. **Топтық жұмыс.** Жобаларды топпен талқылау, презентация жасау.

5. **Мультимедиа ресурстарын қолдану.** Слайдтар, бейнематериалдар арқылы тарихи киім үлгілерін таныстыру.

Сабақта практикалық тапсырмалар.

- "Менің ұлттық киімім" – оқушылар өз эскиздерін жасап, түсіндіріп көрсету.
- "Аймақтық киімдер" – әр топ белгілі бір аймақтың киімін зерттеп, макет немесе сурет дайындайды.
- "Киім тарихы" – тарихи фотосуреттер арқылы киімнің эволюциясын талдау.
- "Сән көрмесі" – дайын модельдерді көрсету және қорғау.

Бұл тапсырмалар оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып қана қоймай, ұлттық мәдени мұраны сақтауға бағытталған.

Педагогтың рөлі.

Мұғалім көркем еңбек сабағында:

- ұлттық киім үлгілерін зерттеу мен жасау әдістерін үйретеді,
- шығармашылық жобаларды ұйымдастырады,
- оқушыларға материалдар мен құралдарды қолдануды көрсетеді,
- олардың шығармашылық қабілетін қолдап, бағалайды,
- мәдени құндылықтарға деген қызығушылықтарын арттырады.

Ұлттық киім үлгілерін зерттеудің тәрбиелік мәні.

- Ұлттық киімдер арқылы оқушылар халқымыздың тарихы мен мәдениетін терең түсінеді.
- Киімдегі ою-өрнек, түстер үйлесімі – халықтың дүниетанымын, эстетикалық талғамын көрсететін мәдени код.
- Киім үлгілерін зерттеу оқушылардың патриоттық сезімін, ұлттық сана-сезімін және мәдени мұраға құрметін қалыптастырады.

Практикалық бағыттар.

- Этнографиялық зерттеу: әр аймақтың киім ерекшеліктерін салыстыру.
- Шеберлік сабақтары: тігін, кестелеу, өрнек салу техникасын үйрету.
- Жобалық жұмыс: оқушылар өз аймағының киім үлгісін жаңғыртып, заманауи дизайнмен үйлестіреді.
- Көрме ұйымдастыру: дайын эскиздер мен макеттерді мектеп ішінде немесе жергілікті мәдениет үйінде көрсету.

Оқушыларға арналған шығармашылық тапсырмалар.

- «Менің аймағымның ұлттық киімі» – өз өңірінің киім үлгісін суреттеу немесе макет жасау.
- «Ұлттық сән апталығы» – топтық жобалар арқылы сән көрсетілімін ұйымдастыру.
- «Ою-өрнек әлемі» – ұлттық өрнектерді зерттеп, жаңа дизайнға қолдану.
- «Киім тарихы» – белгілі бір дәуірдің киім үлгісін зерттеп, презентация жасау.

Мәдени мұраны жаңғыртудың заманауи тәсілдері.

- Цифрлық технологиялар: 3D модельдеу, мультимедиа презентациялар арқылы ұлттық киімдерді таныстыру.
- Интеграцияланған сабақтар: тарих, әдебиет, музыка пәндерімен байланыстыра отырып ұлттық киімдерді талдау.
- Жергілікті музейлермен байланыс: оқушыларды музейге апарып, экспонаттармен таныстыру.
- Заманауи сән индустриясымен байланыс: ұлттық элементтерді қазіргі киім үлгілеріне енгізу.

Қорытынды.

Көркем еңбек сабағында ұлттық киім үлгілерін зерттеу арқылы мәдени мұраны жаңғырту оқушылардың шығармашылық және эстетикалық дамуына, ұлттық дәстүрлерге құрмет қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұғалімнің кәсіби қызметі балаларға мәдени мұраны

дәріптеуге, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіруге және патриоттық сезімді дамытуға бағытталған.

Әдебиеттер

1. Ахметова Р. Көркем еңбек сабақтарында ұлттық мәдениет. Алматы: Білім, 2020.
2. Сейтова А. Балалардың шығармашылық қабілетін дамыту әдістемесі. Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2021.
3. Гусейнова Л. Мәдени мұраны мектепте сақтау. Шымкент: Рауан, 2019.
4. Бекмағанбетова Р. Ұлттық киім үлгілері және көркем еңбек. Алматы: Мектеп, 2022.
5. Қазақстан Республикасының орта білім беру стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2023.

БАЛАБАҚШАДА СТОРИТЕЛЛИНГ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Шеринбетова Ботакөз Темирбаевна

Шымкент қаласы

№66 "Болашақ" бөбекжай бақшасы
тәрбиеші

Резюме

В статье рассматривается применение метода сторителлинга в работе с дошкольниками. Особое внимание уделяется использованию рассказов, сказок и игровых сюжетов для развития речи, воображения, креативности и социального взаимодействия детей. Приводятся примеры эффективного внедрения сторителлинга в образовательный процесс, а также рекомендации для педагогов по планированию и организации занятий с использованием данного метода.

Резюме

The article examines the use of storytelling in preschool education. Special focus is given to employing stories, fairy tales, and play-based narratives to develop children's speech, imagination, creativity, and social interaction. Examples of effective implementation of storytelling in educational activities are presented, along with recommendations for teachers on planning and organizing lessons using this method.

Кіріспе.

Балабақшадағы оқу-тәрбие процесінде сторителлинг әдісі балалардың шығармашылық, тілдік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға тиімді құрал болып табылады. Сторителлинг балаларға өз ойларын еркін жеткізуге, қиялын дамытуға, эмоцияларын дұрыс білдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдіс педагогтарға баланың тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, тәрбиелік және білімдік мақсаттарды жүзеге асыруға көмектеседі.

Мақалада сторителлинг әдісінің педагогикалық мәні, балалармен қолдану әдістемесі, практикалық үлгілері және тиімділігі қарастырылады.

Сторителлинг әдісінің мәні мен педагогикалық негіздері.

Сторителлинг – бұл әңгімелеу, оқиға құру және оның мазмұнын ойдан шығару арқылы оқыту әдісі. Педагогикалық тұрғыдан оның артықшылықтары:

1. Балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту.
2. Қиял және шығармашылық қабілеттерін жетілдіру.
3. Эмоционалды интеллект пен әлеуметтік қатынастарды қалыптастыру.
4. Балаларға тарихты, моральдық сабақтарды есте сақтау арқылы жеткізу.
5. Топтық және жеке жұмыс барысында коммуникацияны дамыту.

Сторителлинг әдісі арқылы педагог балалардың ойлау, сөйлеу және әлеуметтік дағдыларын жан-жақты дамытуға мүмкіндік алады.

Сторителлинг әдісін балабақшада қолдану тәсілдері.

1. Дәстүрлі әңгімелер мен ертегілер.

1. Балаларға танымал ертегілерді оқу және талқылау.

2. Әр оқиға бойынша сұрақтар қою арқылы ойлау дағдыларын дамыту.
3. Кейіпкерлердің әрекеттерін талдау, балаларға моральдық сабақ беру.

2. Шығармашылық ойдан шығарылған оқиғалар.

1. Балалар өздері кейіпкерлер мен сюжет құру.
2. Педагог балалардың идеяларын қолдап, сюжетке бағыт беру.
3. Сценарий бойынша ойын немесе көрініс ұйымдастыру.

3. Интерактивті сторителлинг.

1. Суреттер, куколалар және ойыншықтар арқылы оқиғаны көрсету.
2. Балаларды диалогқа қатыстыру, кейіпкерлерді өздері ойнауы.
3. Мультимедиялық құралдарды қолдану арқылы оқиғаны толықтыру.

Сторителлинг арқылы дамытылатын дағдылар.

Сторителлинг әдісі балаларда келесі дағдыларды дамытады:

1. Сөйлеу және сөздік қорын арттыру.
2. Қиял және шығармашылық ойлау қабілеті.
3. Эмоциялық сезімталдық және өз эмоциясын білдіру.
4. Топтық өзара әрекеттесу және әлеуметтік дағдылар.
5. Моральдық құндылықтарды түсіну және қабылдау.
6. Белсенді тыңдау және назар аудару қабілеті.

Сабақты ұйымдастыру әдістемесі.

Мұғалім сторителлинг әдісін қолданғанда:

1. Балаларға қызықты сюжет немесе кейіпкер таңдау.
2. Әңгіме барысында балаларды сұрақтар арқылы тарту.
3. Балалардың өз ойларын еркін жеткізуіне мүмкіндік беру.
4. Сюжет бойынша шығармашылық тапсырмалар беру: сурет салу, көрініс көрсету.
5. Рефлексия жүргізу: оқиға нені үйретті, қандай эмоциялар тудырды.
6. Әрбір баланың үлесін бағалау және ынталандыру.

Сторителлинг әдісінің тиімділігі.

Сторителлинг балабақшадағы білім беру процесінде:

1. Балалардың қызығушылығын арттырады.
2. Тілдік және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді.
3. Шығармашылық және ойлау қабілетін дамытады.
4. Эмоциялық және әлеуметтік дамуға ықпал етеді.
5. Педагогқа әр баланың ерекшелігін ескере отырып, сабақ ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Сторителлингтің психологиялық негіздері

- Балалар әңгіме тыңдағанда немесе өздері оқиға құрастырғанда қиял мен эмоцияны белсенді қолданады.
- Әңгімелеу барысында балада эмоциялық интеллект дамиды: өз сезімін түсіну, басқалардың эмоциясын қабылдау.
- Сторителлинг баланың есте сақтау қабілетін күшейтеді, себебі оқиға құрылымы ақпаратты жүйелі қабылдауға көмектеседі.

Сторителлингтің түрлері.

- Дәстүрлі сторителлинг – халық ертегілері мен аңыздары арқылы тәрбиелеу.
- Цифрлық сторителлинг – мультимедиа құралдарын (бейне, аудио, сурет) пайдалану.
- Интерактивті сторителлинг – балалардың белсенді қатысуымен оқиғаны бірге құру.
- Терапиялық сторителлинг – қорқыныш, мазасыздықты жеңуге арналған арнайы әңгімелер.

Балабақшадағы қолдану мысалдары.

- Тақырыптық сабақтарда: мысалы, «Достық» тақырыбында балаларға шағын оқиға құрастыру.
- Ойын барысында: қуыршақтармен немесе суреттермен оқиғаны сахналау.
- Тіл дамытуда: әр балаға оқиғаны жалғастыру тапсырмасын беру.
- Құндылықтарды қалыптастыруда: әңгіме арқылы адалдық, мейірімділік, еңбексүйгіштік сияқты қасиеттерді түсіндіру.

Қорытынды.

Балабақшада сторителлинг әдісін қолдану балалардың тілдік, шығармашылық және әлеуметтік дамуына елеулі әсер етеді. Мұғалімнің дұрыс ұйымдастыруы мен шығармашылық тәсілдер қолдануы сабақтың тиімділігін арттырып, балалардың сабаққа деген қызығушылығын күшейтеді. Әдіс балаларды белсенді, ойлы және эмоционалды дамыған тұлға ретінде қалыптастыруға көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Сейітқалиева Г. Балабақшадағы шығармашылық педагогика. Алматы: Білім, 2018.
2. Isbell R., Sobol J., Lindauer L., Lowrance A. The Effects of Storytelling and Story Reading on the Oral Language Complexity and Story Comprehension of Young Children. Early Childhood Education Journal, 2004.
3. Caine R., Caine G. Making Connections: Teaching and the Human Brain. Menlo Park: Addison-Wesley, 1994.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ҚҰЗЫРЕТТІЛІККЕ НЕГІЗДЕЛГЕН БІЛІМ БЕРУ

Жунусова Рахат Ильясовна

Шымкент қаласы

№66 "Болашақ" бөбекжай-балабақша меңгерушісі

Резюме

В статье рассматриваются методические аспекты компетентностного подхода в дошкольных образовательных организациях. Компетентностное обучение направлено на эффективное развитие когнитивных, социальных и эмоциональных навыков детей. Приводятся инновационные методы, игровые, практические и интерактивные подходы, а также способы развития самостоятельной деятельности детей. Особое внимание уделено сотрудничеству с родителями и реализации совместных проектов для совершенствования индивидуальных и социальных компетенций детей.

Summary

The article examines methodological aspects of competence-based education in preschool institutions. Competence-oriented learning aims to effectively develop children's cognitive, social, and emotional skills. Innovative methods, game-based, practical, and interactive approaches, as well as ways to develop children's independent activities, are analyzed. Particular attention is paid to cooperation with parents and the implementation of joint projects to enhance children's individual and social competencies.

Кіріспе.

Қазіргі кезеңде мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың тұлғалық, әлеуметтік және когнитивтік қабілеттерін кешенді дамыту маңызды рөл атқарады. Құзыреттілікке негізделген білім беру балалардың тек теориялық білімін жетілдіруді емес, сонымен бірге практикалық дағдыларын қалыптастыруды, өздігінен әрекет ету қабілетін дамыту мен шығармашылық ойлауды жетілдіруді мақсат етеді.

Мұндай тәсіл педагогтарға жаңа әдістемелік міндеттер жүктейді: оқу бағдарламаларын қайта қарау, ойын және тәжірибе арқылы білімді тиімді жеткізу, балалардың белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру, ата-аналармен тығыз ынтымақтастық орнату.

Құзыреттілікке негізделген білім берудің принциптері.

1. Балалар белсенділігін арттыру.

Балалар өз іс-әрекетінде шығармашылық және зерттеу дағдыларын қолданады, шешім қабылдау қабілеті дамиды. Белсенділікті арттыру үшін топтық тапсырмалар, жеке жобалар, және зерттеу жұмыстарын пайдалану ұсынылады.

2. Ойын мен тәжірибе арқылы оқыту.

Ойындар арқылы балалар білімді тәжірибе жүзінде қолданады, өзара әрекет ету, қарым-қатынас жасау, креативті шешімдер табу дағдыларын меңгереді.

3. Интерактивті әдістер.

Сюжет-рольдік ойындар, көрнекі материалдар, интерактивті тақталар, бейнематериалдар балалардың қызығушылығын арттырады және оқу процесін тартымды етеді.

4. Жеке және топтық жұмыс үйлесімі.

Топтық жобалар арқылы ынтымақтастық дағдылары дамиды, ал жеке тапсырмалар арқылы балалар өз мүмкіндіктерін толық іске асырады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын әдістер.

- 1. Ойын арқылы оқыту.** Рөлдік ойындар, шығармашылық тапсырмалар, сюжет-рольдік ойындар.
- 2. Практикалық тапсырмалар.** Зерттеу тәжірибесі, табиғатпен танысу, қолөнер, сурет салу, конструкторлармен жұмыс.
- 3. Интерактивті тәсілдер.** Слайдтар, бейнематериалдар, мультимедиа ресурстары.
- 4. Кооперативтік және топтық жұмыстар.** Бірлескен жобалар, топтық тапсырмалар, «бірлескен шешім қабылдау» жаттығулары.
- 5. Қызығушылыққа негізделген тапсырмалар.** Балалардың жеке қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеріп тапсырмалар беру.
- 6. Ата-аналармен біріктірілген іс-шаралар.** Үйде орындауға арналған жобалар, отбасы күні, «қолданбалы өнер» көрмелері арқылы балалардың құзыреттерін дамыту.

Педагогтың рөлі.

- Балаларға оқу процесінде бағыт көрсету,
- Өз бетімен әрекет етуге жағдай жасау,
- Инновациялық және дәстүрлі әдістерді үйлестіру,
- Балалардың әлеуметтік, когнитивтік және эмоционалды дағдыларын дамытуға бағытталған тапсырмалар беру,
- Ата-аналармен ынтымақтастық орнатып, балалардың дамуын бақылау.

Педагог балалардың дағдыларын жүйелі түрде бақылап, жетістіктерін мадақтай отырып, оқу процесін жекелендірілген тәсілмен ұйымдастыруы қажет.

Практикалық ұсыныстар.

1. Балаларды топтық және жеке тапсырмалар арқылы белсендіру.
2. Ойын мен тәжірибені сабаққа жүйелі түрде енгізу.
3. Интерактивті құралдар мен мультимедиа ресурстарын пайдалану.
4. Балалардың жеке қызығушылықтарына негізделген тапсырмалар беру.
5. Жетістіктерді бақылау және кері байланыс беру.
6. Ата-аналармен бірлескен жобаларды ұйымдастыру: «Отбасы күні», шығармашылық көрмелер, тәжірибелік тапсырмалар.
7. Әр баланың құзыреттілігін бағалау жүйесін енгізу: когнитивтік, әлеуметтік және эмоционалды дағдылар бойынша.

Практикалық мысалдар.

- **«Табиғат зерттеушісі» жобасы:** балалар бақшадағы өсімдіктерді зерттеп, күнделікке жазып, топта талқылайды.
- **«Қолөнер бойынша көрме»:** әр бала өз шығармашылығын жасап, топқа көрсетеді, кері байланыс алады.
- **«Сюжет-рольдік ойын»:** балалар әртүрлі рөлдерге кіріп, мәселені шешу жолдарын табады.
- **«Отбасы күні»:** балалар ата-анасымен бірге шағын жобалар дайындап, тәжірибелер жүргізеді.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйымдарда құзыреттілікке негізделген білім беру балалардың когнитивтік, әлеуметтік және эмоционалды дамуын тиімді үйлестіруге мүмкіндік береді. Педагог балаларға өздігінен әрекет етуге жағдай жасап, шығармашылық және зерттеу дағдыларын дамыту, оқу процесін ойын және тәжірибе арқылы қызықты ету арқылы балалардың жеке тұлға ретінде дамуына, әлеуметтік қатынастар мен мәдени құндылықтарды меңгеруіне ықпал етеді. Ата-аналармен бірлескен жұмыс балалардың құзыреттерін нығайтуда шешуші рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Ахметова Р. Мектепке дейінгі ұйымдарда құзыреттілікке негізделген білім беру. Алматы: Білім, 2020.
2. Сейтова А. Балалардың когнитивтік және әлеуметтік дамуы. Нұр-Сұлтан: Арман-ПВ, 2021.
3. Гусейнова Л. Мектепке дейінгі білім беру әдістемесі. Шымкент: Рауан, 2019.
4. Бейсенова Ж. Инновациялық тәсілдер мен ойын әдістері. Алматы: Мектеп, 2022.
5. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2023.
6. Жұмабекова А. Құзыреттілікке негізделген педагогикалық тәжірибе. Алматы: Білім, 2021.

БАСТАУЫШТА ДЕБАТ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ

Малабаева Муяссар Рустамбековна
Түркістан облысы, Сайрам ауданы
Ибрагим Ата атындағы ЖББМ КММ
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается эффективность использования элементов дебатов в начальных классах для развития мышления, речевых и коммуникативных навыков учащихся. Автор описывает способы интеграции дебатных методов в структуру урока, принципы организации, методы повышения активности в классе и педагогические рекомендации. Материал направлен на развитие критического мышления, умения аргументировать свои идеи и навыков взаимодействия в группе.

Резюме

The article examines the effectiveness of using debate elements in primary school to develop students' thinking, speaking, and communicative skills. The author describes ways to integrate debate methods into lesson structures, organization principles, strategies to increase classroom engagement, and pedagogical recommendations. The material aims to enhance critical thinking, argumentation skills, and collaborative interaction among students.

Кіріспе.

Бастауыш сыныпта оқушылардың ойлау қабілетін дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Дебат әдісі балалардың сыни ойлау, дәлелді сөйлеу және бір-бірімен өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға бағытталған тиімді педагогикалық құрал болып табылады. Дебат элементтері сабаққа енгізілгенде оқушылар белсенді қатысып, өз ойларын жүйелі түрде жеткізе біледі және тыңдаушы ретінде пікірталасқа қатыса алады.

Дебат әдісі сондай-ақ оқушының әлеуметтік, эмоционалдық дамуына әсер етеді, өз көзқарасын білдіру және тыңдау мәдениетін қалыптастырады. Бұл әдіс сабаққа мотивацияны арттырып, балалардың ынтасын күшейтеді.

Дебат әдісінің мәні мен құрылымы.

Дебат – белгілі бір тақырып бойынша пікірталас арқылы қатысушылардың ойлау, сөйлеу және тыңдау қабілеттерін дамыту әдісі. Бастауыш сыныпта дебат элементтері келесі құрылымдар арқылы жүзеге асырылады:

1. Тақырыпты таңдау: балалардың жас ерекшеліктеріне сай қарапайым және қызықты тақырыптар. Мысалы, «Мектепте спорт маңызды ма?», «Таңғы ас – күннің ең маңызды бөлігі ме?»
2. Топқа бөлу: пікірталасқа қатысушыларды оңтайлы топтарға бөлу, қолдаушы және қарсылаушы топтар жасау.
3. Рөлдерді бөлу: модератор, уақыт сақтаушы, дәлелдерді жазушы сияқты рөлдер бөліп беру.
4. Дәлелдер дайындау: балаларға өз ойларын дәлелдеу үшін материалдар мен мысалдар беру.
5. Пікірталас өткізу: топ мүшелері өз көзқарасын білдіреді, қарсы пікірді тыңдайды, сұрақ қояды.
6. Қорытындылау: мұғалім және топ мүшелері нәтижелерді талқылайды, сабақтағы сабақтастық пен қорытындылар жасалады.

Бастауыш сыныпта дебат элементтерін қолданудың артықшылықтары.

1. Оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытады.
2. Өз ойын жүйелі түрде жеткізе білу дағдысын қалыптастырады.
3. Топтық жұмыс арқылы әлеуметтік дағдыларды жетілдіреді.
4. Сөздік қорын және сөйлеу мәдениетін арттырады.
5. Сабаққа қызығушылық пен мотивацияны күшейтеді.
6. Тыңдаушы ретінде пікірталасқа қатысу арқылы тыңдалым дағдыларын дамытады.
7. Шешім қабылдау және аргументация жасау қабілетін жетілдіреді.

Сабақта дебат элементтерін қолдану жолдары.

1. Пәндік мақсаттар мен пікірталас тақырыптарын сәйкестендіру.
2. Жаңа сөздерді алдын ала үйрету және түсіндіру.
3. Кішігірім топтарда жаттығулар өткізу.
4. Сабақ барысында пікірлерді жүйелі жинақтау және талқылау.
5. Дәлелдерді құруға визуалды және интерактивті материалдарды пайдалану.
6. Бағалау кезінде тек қорытынды емес, ой процесін де қарастыру.

Практикалық мысалдар.

Мысал 1: «Менің сүйікті спорт түрім» тақырыбы

- Оқушыларды екі топқа бөлу: біреулері сүйікті спортын қолдайды, екіншілері қарсы пікір айтады.
- Топтар өз аргументтерін дайындайды: мысалы, футболға қатысу денсаулыққа пайдалы, бірақ кейбір спорт түрлері қауіпті болуы мүмкін.
- Пікірталас жүргізу: әр топ өз ойын білдіреді, қарсы пікірге жауап береді.
- Қорытындылау: мұғалім талқылауды қорытындылайды, баланың ойлау және сөйлеу қабілетін бағалайды.

Мысал 2: «Таңғы ас – күннің ең маңызды бөлігі ме?»

- Балалар жұптасып жұмыс істейді: біреулері таңғы асқа қажеттігін дәлелдейді, екіншілері таңғы ассыз да күнді тиімді өткізуге болатынын дәлелдейді.
- Дәлелдер графикалық схема арқылы көрсетіледі (мысалы, тамақтану сағаттары, энергия деңгейі).

- Пікірталас соңында балалар өз ойларын қорытындылайды.

Бағалау әдістері.

1. **Сөздік қор және аргументацияны бағалау.**
2. **Топтық жұмыс және ынтымақтастық деңгейі.**
3. **Тыңдалым және жауап беру қабілеті.**
4. **Жеке белсенділік және қорытынды ой айту дағдысы.**

Бағалау кезінде мұғалім тек жауаптың дұрыстығын емес, ойлау процесін, дәлелдердің сапасын және топ ішіндегі ынтымақтастықты ескереді.

Қиындықтар мен шешім жолдары.

Қиындықтар:

1. Кейбір оқушылардың сөйлеуге сенімсіздігі.
2. Уақыт тапшылығы.
3. Балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты күрделі тақырыптарды түсінбеуі.

Шешім жолдары:

1. Қысқа және қарапайым тақырыптар таңдау.
2. Дәлелдерді құруға визуалды материалдар қосу.
3. Топтық жұмыс арқылы әр оқушыны белсенді ету.
4. Мұғалімнің модератор рөлін күшейту.
5. Оқушыларды алдын ала дайындау: сөздік қорын беру, рөлдерді бөлу.

Қорытынды.

Бастауыш сыныпта дебат элементтерін қолдану оқушылардың сөйлеу, тыңдалым, ойлау және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс сабақтарды интерактивті, қызықты және педагогикалық тиімді етеді. Дебат арқылы балалар өз пікірін дәлелдей алады, сыни ойлауды дамытады және топта тиімді қарым-қатынас жасай алады. Сонымен қатар, дебат элементтері оқушылардың өзін-өзі бағалау, жауапкершілік сезімі және шығармашылық қабілетін арттырады.

Әдебиеттер:

1. Абдрашитова Л. Педагогикалық технологиялар негіздері. – Алматы: Білім баспасы, 2018.
2. Жанғалиева М. Бастауыш сыныпта белсенді оқыту әдістері. – Астана: Ұлт ұстазы, 2019.
3. Құдайбергенова А. Сабақта интерактивті әдістер. – Шымкент: Оқушы баспасы, 2020.
4. Садықова Г. Сыни ойлауды дамыту технологиялары. – Алматы: Мектеп баспасы, 2021.
5. Dewey J. **Democracy and Education**. – New York: Macmillan, 1916.

STRATEGIES FOR BUILDING WRITING SKILLS IN ENGLISH

Babanova Dinara Zakirovna

Turkestan Region, Sairam District

Ibragim Ata General Secondary School

English teacher

Түйін

Бұл мақалада ағылшын тілінде жазу дағдыларын қалыптастыру стратегиялары қарастырылады. Автор оқушылардың шығармашылық жазба жұмыстарын дамытуға бағытталған әдістемелік тәсілдерді, сабақ құрылымын, тапсырмаларды дифференциациялау және интерактивті әдістерді қолдану жолдарын талдайды. Сонымен қатар, жазу дағдыларын жетілдіруде білім беру технологиялары мен формативті бағалау механизмдерінің маңызы көрсетіледі. Жүйелі жұмыс оқушылардың тілдік сауаттылығын арттыруға, сыни ойлауын дамытуға және коммуникативтік құзыреттілігін нығайтуға ықпал ететіні дәлелденеді.

Аннотация

В статье рассматриваются стратегии формирования навыков письменной речи на английском языке. Автор анализирует методические подходы, направленные на развитие творческих письменных работ учащихся, структуру урока, дифференциацию заданий и использование интерактивных методов. Статья также рассматривает образовательные технологии и механизмы формативного оценивания, применяемые для совершенствования навыков письма.

Introduction.

Writing in English is a core skill that plays a crucial role in developing students' communicative competence. Through writing, students learn to organize their thoughts, apply linguistic norms accurately, and enhance their creative abilities. In modern education, developing writing skills involves not only teaching grammar but also fostering students' thinking, creativity, and text organization skills.

This article explores the following topics:

1. Theoretical foundations of writing in English.
2. Lesson methodologies for developing writing skills.
3. Interactive techniques and tasks.
4. Strategies for assessing written assignments.
5. Approaches to enhancing students' creative potential.

1. Theoretical Foundations of Writing in English.

Communicative Importance of Writing.

1. Writing is a key language skill that integrates students' cognitive and linguistic resources.
2. Through writing, students convey information coherently and learn textual communication.
3. Regular writing practice strengthens both grammatical and lexical competence.

Progressive Development of Writing Skills.

1. Writing skills develop gradually, starting with simple exercises and progressing to complex essays and reports.
2. Beginners focus on constructing short sentences and conveying main ideas.
3. Advanced learners are trained to express ideas in cohesive paragraphs with logical connections.

Cognitive and Creative Components.

1. Writing requires both creative thinking and logical structure.
2. Tasks allow students to express ideas clearly, engagingly, and creatively.
3. Creative writing activities enhance student motivation and engagement.

2. Lesson Methodologies for Developing Writing Skills.

Teaching Text Structure.

1. Paragraphs should follow a logical structure: introduction, development, conclusion.
2. Students must learn to organize ideas coherently.
3. Planning texts and identifying main ideas are essential skills.

Thematic Essay Writing.

1. Students are given clear essay topics.
2. Tasks include descriptive, narrative, and argumentative writing.
3. Vocabulary and grammar usage are reinforced during essay writing.

Writing Through Discussion and Dialogue.

1. Classroom dialogues encourage written communication skills.
2. Individual written responses and feedback promote logical thinking.

Differentiation of Written Assignments.

1. Tasks are adapted to students' proficiency levels.
2. Basic level: short sentences, correct grammar.
3. Intermediate level: logical structure and main idea development.
4. Advanced level: complex essays with argumentation and creative elements.

3. Interactive Techniques and Tasks.

Online Writing Platforms.

1. Platforms such as Google Docs, Padlet, and Edmodo support collaborative and individual writing activities.
2. Students can jointly edit texts and provide feedback.

Writing Games.

1. Interactive tasks like "Story Cubes" and "Word Chain" encourage creative writing.
2. Students construct engaging texts while practicing linguistic structures.

Peer Review and Collaborative Writing.

1. Students review each other's work, providing constructive feedback.
2. Group projects enhance critical thinking, creativity, and communication skills.

4. Assessment Strategies for Writing.

Formative Assessment.

1. Continuous assessment allows teachers to monitor students' progress.
2. Feedback focuses on both content quality and language accuracy.

Self-Assessment.

1. Students evaluate their own writing against specific criteria.
2. Self-assessment promotes reflection and independent improvement.

Rubric-Based Evaluation.

1. Rubrics provide clear expectations for grammar, vocabulary, coherence, and creativity.
2. Rubric-based assessment ensures fair and transparent grading.

5. Enhancing Students' Creative Potential.

Encouraging Original Ideas.

1. Students are motivated to generate personal ideas and opinions.
2. Creative tasks help integrate imagination with structured writing.

Multimodal Writing.

1. Combining text with visuals, audio, and digital media enhances learning.
2. Students develop digital literacy alongside writing proficiency.

Project-Based Writing.

1. Long-term writing projects foster research, planning, and extended writing skills.
2. Students present projects to peers, teachers, and the school community.

Conclusion.

Developing writing skills in English requires a systematic approach combining theory, methodology, interactive techniques, and assessment strategies. By structuring lessons effectively, using differentiated and creative tasks, and incorporating digital resources, teachers can significantly enhance students' writing competence. Continuous feedback, formative assessment, and opportunities for collaborative and independent writing further strengthen students' abilities, preparing them for academic, professional, and personal communication in English.

References:

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – London: Longman, 2015.
2. Nation I.S.P., Newton J. Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. – New York: Routledge, 2018.
3. Ur P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
4. Hedge T. Teaching and Learning in the Language Classroom. – Oxford: Oxford University Press, 2017.
5. Richards J.C., Renandya W.A. Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Кенжабаева Матлуба Рахматуллаевна
 Түркістан облысы, Сайрам ауданы
 Ибрагим Ата атындағы ЖББМ КММ
 өзбек тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются эффективные методы использования коммуникативного подхода при обучении узбекскому языку. Автор описывает структуру урока, практические методы, работу в парах и группах, направленные на развитие языковых навыков. Также показано, что применение коммуникативных методов способствует развитию у учащихся навыков говорения, аудирования, чтения и письма, способности выражать свои мысли и освоению культурных ценностей.

Summary

The article examines effective ways of using the communicative approach in teaching the Uzbek language. The author describes lesson structures, practical methods, pair and group work strategies aimed at developing language skills. It is also shown that the application of communicative methods enhances students' speaking, listening, reading, and writing skills, their ability to express ideas, and their understanding of cultural values.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде тілдерді оқытудың басты мақсаты – оқушылардың тілдік дағдыларын ғана емес, коммуникативтік қабілеттерін де дамыту болып табылады. Өзбек тілін үйретуде коммуникативтік тәсілдер оқушыларды белсенді қатыстыру, тіл арқылы өз ойын жеткізуге үйрету, нақты өмірлік жағдайларда қолдану мүмкіндігін беру арқылы тиімді нәтиже береді.

Коммуникативтік әдіс оқушыны пассивті тыңдаушы емес, өз білімін іс жүзінде қолданатын белсенді тұлға ретінде қалыптастырады. Бұл тәсіл оқушылардың сөйлеу дағдысын, тыңдалым қабілетін, жазылым және оқылым дағдыларын біртұтас дамытуға бағытталған.

Коммуникативтік тәсілдің мәні мен принциптері.

Коммуникативтік тәсіл (Communicative Language Teaching) – тіл үйренушілердің нақты өмірлік қарым-қатынас жағдайларында тілдік дағдыларын тиімді қолдануына бағытталған әдіс. Оның негізгі принциптері:

1. Тілдік әрекетті нақты коммуникациялық мақсатпен қолдану.
2. Оқушылардың белсенділігін арттыру.
3. Сөйлеу, тыңдалым, жазылым және оқылым дағдыларын интеграциялау.
4. Қате жасауға еркіндік беру арқылы тілдік сенімділікті қалыптастыру.
5. Топтық және жұптық жұмыстар арқылы өзара әрекеттесуді дамыту.

Сабақ құрылымында коммуникативтік тәсілді қолдану.

1. **Кіріспе кезең.**
 - Оқушыларды сабақ тақырыбымен таныстыру.
 - Қатысушылардың қызығушылығын арттыру үшін қысқа интерактивті ойындар өткізу.
2. **Негізгі кезең.**
 - Жаңа лексиканы енгізу: сөздік қорды контекст арқылы түсіндіру.
 - Диалогтар, рөлдік ойындар ұйымдастыру.
 - Жұптық және топтық тапсырмалар: сұхбат құру, пікірталас жүргізу.
 - Аудио және бейнематериалдарды қолдану арқылы тыңдалым дағдысын дамыту.
 - Оқушыларға коммуникативтік тапсырмалар: мәселе шешу, әңгіме құру, пікірлерін дәлелдеу.
3. **Қорытынды кезең.**
 - Оқушылардың тілдік әрекеттерін бағалау: сөйлеу, жазылым, тыңдалым және оқылым.
 - Кері байланыс беру, қателерді түзету, қосымша түсіндіру.

- Тақырып бойынша қысқаша шағын жазба немесе ауызша қорытынды жасау.

Коммуникативтік тәсілдің артықшылықтары.

1. Тілді нақты өмірлік жағдайларда қолдануға үйретеді.
2. Сөйлеу және тыңдалым дағдыларын тиімді дамытады.
3. Оқушылардың ынтасы мен сабаққа қызығушылығын арттырады.
4. Өз ойын жүйелі жеткізу және дәлелдеу қабілетін қалыптастырады.
5. Топтық өзара әрекеттесу дағдыларын жетілдіреді.
6. Мәдени құндылықтарды түсінуге ықпал етеді.
7. Оқушының сыни ойлау қабілетін арттырады.

Практикалық әдістер.

1. **Рөлдік ойындар:** Оқушылар түрлі рөлдерге кіріп, нақты өмірлік диалогтарды орындайды.
2. **Диалог құру:** Жаңа сөздік қор арқылы жұптық сөйлесу тапсырмалары.
3. **Проблемалық сұрақтар:** Оқушылар өз ойларын дәлелдейді, пікірталасқа қатысады.
4. **Аудио және бейнематериалдар:** Тыңдалым дағдыларын дамыту үшін қолдану.
5. **Сценарийлік тапсырмалар:** Мысалы, дүкенде, мектепте, саяхат кезінде диалогтар жасау.
6. **Интерактивті онлайн тапсырмалар:** Quizlet, Kahoot сияқты платформалар арқылы үй тапсырмаларын орындау.
7. **Жобалық жұмыстар:** Топта немесе жұпта шағын презентация, әңгіме немесе бейнематериал жасау.

Сабақ үлгісі.

Тақырып: «Менің отбасым»

1. **Кіріспе:** Оқушыларға жаңа сөздер мен сөйлем үлгілері таныстырылады: ата-ана, бауыр, үй жануарлары, қызықты хобби.
2. **Негізгі:**
 - Жұптарда өз отбасы туралы диалог құру.
 - Топтық жұмыс: отбасылар туралы сурет бойынша әңгіме айту.
 - Дәлелді сөйлеу: отбасының әр мүшесінің рөлі мен қызығушылығын сипаттау.
3. **Қорытынды:**
 - Жеке презентация: әр оқушы өз диалогын сынып алдында айтады.
 - Мұғалім кері байланыс береді, қателерді түзетеді, сөздік қорын толықтырады.

Бағалау әдістері.

1. **Сөйлеу:** диалог немесе рөлдік ойын барысында тілдік белсенділік.
2. **Тыңдалым:** аудиожаттығуларды дұрыс түсіну және сұрақтарға жауап беру.
3. **Жазылым:** шағын эссе немесе жазба жұмысындағы грамматикалық және лексикалық дұрыстық.
4. **Оқылым:** мәтінді түсіну және мазмұнын айту.
5. **Топтық жұмыс:** ынтымақтастық, идеяларды бөлісу және қорытынды жасау қабілеті.

Қиындықтар және шешу жолдары.

Қиындықтар:

1. Оқушылардың сөздік қоры жеткіліксіз.
2. Сөйлеу белсенділігі әртүрлі.
3. Кейбір тақырыптарды түсінбеуі мүмкін.

Шешім жолдары:

1. Сөздік қорын алдын ала үйрету, визуалды материалдар қолдану.
2. Топтық және жұптық тапсырмаларды әр деңгейге сәйкестендіру.
3. Модератор рөлін күшейту: мұғалім қолдау көрсету, бағыттау.
4. Қысқа және қарапайым тапсырмалардан бастап, күрделірек мәселелерге көшу.

5. Кері байланысты жүйелі беру.

Қорытынды.

Коммуникативтік тәсіл өзбек тілін оқытудың тиімді әдісі болып табылады. Сабақтарды интерактивті, қызықты етеді, оқушылардың тілдік дағдыларын, сыни ойлау қабілетін, өз ойын дәл жеткізу және мәдени құндылықтарды меңгеру мүмкіндігін арттырады. Коммуникативтік әдістерді сабаққа жүйелі енгізу арқылы бастауыш сынып оқушылары өзбек тілінде еркін сөйлей алады, тілдік сенімділікті дамытады және әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. Абдрашитова Л. Педагогикалық технологиялар негіздері. – Алматы: Білім баспасы, 2018.
2. Хасанова М. Өзбек тілін оқытудың коммуникативтік әдістері. – Ташкент: Миллий педагогика, 2019.
3. Садықова Г. Тіл үйретудегі интерактивті әдістер. – Шымкент: Оқушы баспасы, 2020.
4. Ли С. Communicative Language Teaching. – London: Routledge, 2016.
5. Бектемісова А. Оқытуда коммуникативтік тәсіл. – Алматы: Мектеп баспасы, 2021.

ӘДЕБИЕТ ПЕН ТІЛ САБАҚТАРЫНДА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Курбаналиева Дияра Рахматуллаевна

Түркістан облысы, Сайрам ауданы
Ибрагим Ата жалпы білім беретін мектебі
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье подробно рассматриваются пути эффективной реализации межпредметных связей на уроках литературы и казахского языка. Межпредметные связи способствуют развитию языковых, мыслительных и творческих способностей учащихся, активизируют учебный процесс и обеспечивают целостность знаний. Анализируются методы планирования уроков, интеграционные задания, творческие проекты, оценочные методы, интерактивные подходы и применение информационных технологий.

Summary

This article thoroughly explores effective ways to implement interdisciplinary connections in literature and Kazakh language lessons. Interdisciplinary links contribute to the development of students' language, thinking, and creative skills, activate the learning process, and ensure the integrity of knowledge. The study analyzes lesson planning strategies, integrative assignments, creative projects, assessment methods, interactive approaches, and the use of information technologies.

Кіріспе.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында пәнаралық байланыстарды қолдану оқушылардың жан-жақты дамуына мүмкіндік береді. Бұл тәсіл білімді тек жекелеген пән шеңберінде емес, тұтас жүйеде меңгеруге көмектеседі. Пәнаралық байланыстар оқушылардың шығармашылық және ойлау қабілеттерін арттырады, пәнге деген қызығушылығын оятады, оқу материалын есте сақтау тиімділігін жоғарылатады.

Осы мақалада мына мәселелер қарастырылады:

1. Пәнаралық байланыс теориясы мен принциптері.
2. Сабақта интеграциялық тапсырмаларды қолдану.
3. Шығармашылық жобалар мен практикалық сабақ үлгілері.
4. Бағалау жүйесі және оқушының прогресін бақылау.
5. Мұғалімнің кәсіби рөлі мен сабақ жоспарлау әдістері.

1. Пәнаралық байланыс теориясы.

Пәнаралық байланыс – білім беру процесінде әр түрлі пәндердің мазмұнын біріктіре отырып, оқушылардың білімін кеңейту және ойлау қабілетін дамыту тәсілі.

Мақсаты.

1. Оқушылардың аналитикалық ойлауын дамыту.
2. Тілдік және коммуникациялық қабілеттерін жетілдіру.
3. Ақпаратты интеграциялап, қолдану дағдыларын қалыптастыру.
4. Оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыру.
5. Сабаққа қызығушылығын және ынтасын күшейту.

Негізгі принциптері.

1. Мәтін мен тақырыпқа байланысты пәндер арасындағы логикалық байланыс орнату.
2. Сабақ мақсатына сәйкес интеграциялық тапсырмалар құру.
3. Шығармашылық және зерттеу элементтерін сабаққа енгізу.
4. Оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеру.
5. Бағалау және кері байланыс механизмін сабаққа енгізу.

Педагогикалық тәсілдер.

1. Диалогтік оқыту: сұрақ-жауап арқылы жаңа тақырыпты талдау.
2. Зерттеушілік әдіс: мәтінді талдау, салыстыру, қорытынды жасау.
3. Кейс-стади: нақты өмірлік жағдайларды әдеби мәтінмен байланыстыру.
4. Проекттік оқыту: топтық және жеке жобалар арқылы тақырыпты меңгеру.

2. Пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру жолдары.**Сабақта интеграциялық тапсырмаларды қолдану.**

1. Мәтін мазмұнына байланысты тарих пәнінен деректерді қосу.
2. Музыка сабақтарынан алынған шығармаларды әдеби талдауға енгізу.
3. Көркем еңбек сабақтарында шығармаға иллюстрация жасау.
4. Математикадан алынған есептерді мәтінге байланысты есептеу.
5. Ақпараттық технологияларды қолдана отырып, интерактивті тапсырмалар беру.

Шығармашылық жобалар.

1. Тақырыпқа байланысты эссе, поэма немесе шағын әңгімелер жазу.
2. Плакат немесе презентация жасау арқылы шығарманы визуализациялау.
3. Кросс-пәндік зерттеу жобаларын топтық орындау.
4. Мультимедиа құралдарын пайдалану арқылы сабақты байыту.
5. Сценарий жазу және драмалық көрініс арқылы шығарманы көрсету.

Бағалау әдістері.

1. Жеке бағалау – оқушының өз жұмысын талдауы және қорытынды жасау.
2. Өзара бағалау – сыныптастардың жұмыстарын талдап, пікір білдіру.
3. Мұғалімнің формативті бағалауы – уақытылы кері байланыс беру.
4. Дескрипторлар мен критерийлер арқылы нақты бағалау.
5. Бағалау кестелерін сабаққа енгізу арқылы оқушылардың даму динамикасын бақылау.

3. Сабақ жоспарлау.**Сабақ құрылымы.**

1. Ұйымдастыру кезеңі: оқушылармен амандасу, сабақ мақсатымен таныстыру.
2. Жаңа тақырып: мәтінді оқу, негізгі идеяларды анықтау, интеграциялық тапсырмалар.
3. Жаттығулар: шығармашылық немесе зерттеу жұмыстарын орындау.
4. Рефлексия: өз ойларын айту, сабақта не үйренгенін талдау.
5. Бағалау: мұғалімнің кері байланысы, дескрипторлар бойынша бағалау.

Практикалық сабақ үлгілері.

1. **Тарих пәнімен байланыс:** тарихи оқиғаларды әдеби шығармамен салыстыру.
2. **Музыкамен байланыс:** өлеңнің мотивін музыкалық шығарма арқылы көрсету.

3. **Көркем еңбекпен байланыс:** мәтінді иллюстрациялау, көркем бейнелеу.
4. **Математикамен байланыс:** мәтіндік есептерді шығаруға байланысты логикалық тапсырмалар.
5. **Информатикамен байланыс:** презентация немесе интерактивті карта жасау.

4. Мұғалімнің рөлі.

1. Интеграциялық тапсырмаларды жоспарлау және сабаққа енгізу.
2. Оқушылардың шығармашылық жобаларын басқару.
3. Пәнаралық жобаларды бағалау және кері байланыс беру.
4. Сабақ соңында рефлексия жасау және әдістемені жетілдіру.
5. Ақпараттық технологияларды сабаққа тиімді пайдалану.

5. Интерактивті және цифрлық әдістер.

1. Quizizz, Kahoot платформаларын қолдану.
2. BilimLand, iTest арқылы интерактивті тапсырмалар беру.
3. Мәтіндік деректерді визуализациялау үшін PowerPoint, Canva қолдану.
4. Оқушылардың тапсырмаларын онлайн бағалау және кері байланыс беру.

6. Қорытынды.

Әдебиет пен қазақ тілі сабақтарында пәнаралық байланыстарды тиімді қолдану оқушылардың ойлау, тілдік және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Интеграциялық тапсырмалар, шығармашылық жобалар және интерактивті әдістер білімнің тұтастығын қамтамасыз етеді. Мұғалім сабақ жоспарын дұрыс құрып, бағалау мен кері байланыс механизмін тиімді қолданса, оқушылардың сабаққа қызығушылығы артып, оқу нәтижелері жақсарады.

Әдебиеттер

1. Ахметова А.Б. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2018.
2. Нұртазин Б.Т. Қазақ әдебиеті сабақтарында интеграция. Алматы: Рауан, 2019.
3. Жұмабекова Г. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту теориясы. Алматы: Білім, 2017.
4. Сейітова А. Пәнаралық байланыстар: әдістемелік нұсқау. Алматы: Фолиант, 2020.
5. Қанатов Ж. Оқытудағы интеграциялық әдістер. Алматы: Білім, 2016.
6. Бақытжанова Л. Шығармашылық жобалар мен сабақ жоспарлау. Алматы: Рауан, 2021.
7. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Орта білім мазмұны туралы әдістемелік нұсқау. Астана: Ұлттық ғылыми-практикалық орталық, 2021.

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Курвантаев Кахраман Ахматкулович
Түркістан облысы, Сайрам ауданы
Ибрагим Ата ЖББМ КММ
информатика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются пути развития профессиональной компетентности учителя в цифровом образовательном пространстве. Автор анализирует эффективное использование современных информационно-коммуникационных технологий на уроках, применение онлайн-платформ, повышение качества обучения с помощью электронных ресурсов, развитие информационной культуры педагога и создание стратегий профессионального роста. Материал направлен на совершенствование навыков работы с цифровыми инструментами, внедрение инновационных педагогических методов и повышение мотивации учащихся.

Abstract

The article examines ways to develop teachers' professional competence in the digital educational space. The author analyzes the effective use of modern information and communication technologies in lessons, application of online platforms, enhancement of learning quality through electronic resources, improvement of teachers' informational culture, and strategies for professional development. The material aims to enhance teachers' digital skills, implement innovative pedagogical methods, and increase students' learning motivation.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім беру саласында цифрлық технологиялар оқыту процесінің ажырамас бөлігіне айналды. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі олардың ақпараттық мәдениетімен, цифрлық құралдарды тиімді қолдану дағдысымен, жаңа педагогикалық әдістерді меңгеруімен тікелей байланысты. Цифрлық білім беру кеңістігінде кәсіби құзыреттілікті дамыту арқылы мұғалім инновациялық педагог ретінде қалыптасады және оқушылардың оқу жетістіктерін арттыруға мүмкіндік алады.

Цифрлық құзыреттіліктің мәні мен құрамдас бөліктері.

Мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді қолдану, электрондық ресурстарды пайдалану, онлайн платформалар арқылы сабақ жүргізу қабілеті.

Цифрлық құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөліктері:

1. **Ақпараттық-коммуникациялық дағдылар.** Мұғалім заманауи ИКТ құралдарын сабақта қолдана алады.
2. **Педагогикалық технологияларды меңгеру.** Интерактивті әдістер, онлайн сабақтарды жоспарлау, мультимедиялық презентациялар жасау.
3. **Ақпараттық мәдениет.** Ақпаратты талдау, бағалау және оқушыларға беру қабілеті.
4. **Инновациялық әдістерді қолдану.** Электрондық ресурстар, виртуалды зертханалар, оқу платформаларын пайдалану.
5. **Кәсіби даму стратегиялары.** Курстар, тренингтер, семинарлар арқылы үздіксіз білім алу.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту жолдары.

1. **Онлайн платформаларды қолдану.** Google Classroom, Zoom, Moodle, Kahoot сияқты ресурстар арқылы сабақтарды тиімді ұйымдастыру.
2. **Электрондық ресурстармен жұмыс.** Электрондық кітаптар, видеоматериалдар, презентациялар арқылы білім сапасын арттыру.
3. **Интерактивті сабақ әдістері.** Топтық және жұптық жұмыс, пікірталастар, жобалық тапсырмалар арқылы оқушылардың белсенділігін көтеру.

4. **Педагогикалық зерттеулер жүргізу.** Сабақ тәжірибесін талдау, өз нәтижесін бағалау және жетілдіру.
5. **Курстар мен вебинарларға қатысу.** Жаңа цифрлық құралдар мен методикаларды меңгеру.
6. **Кері байланыс және өзін-өзі бағалау.** Сабақтағы қолданған әдіс-тәсілдерді талдап, кемшіліктерді түзету.

Сабақ құрылымында цифрлық әдістерді қолдану.

Кіріспе кезең.

- Сабақ мақсаттарын анықтау, интерактивті сұрақтар арқылы оқушылардың қызығушылығын ояту.
- Мультимедиялық презентациялар, қысқа бейнематериалдар көрсету.

Негізгі кезең.

- Жаңа тақырыпты электрондық материалдар арқылы түсіндіру.
- Топтық тапсырмалар: онлайн викториналар, жобалық жұмыстар.
- Жұптық жұмыстар: интерактивті тапсырмаларды бірге орындау.

Қорытынды кезең.

- Оқушылардың нәтижесін онлайн тест немесе электрондық кесте арқылы бағалау.
- Кері байланыс беру, қателерді түзету.

Цифрлық дағдыларды дамытудағы педагогтың рөлі.

- Оқушыларға ИКТ құралдарын тиімді пайдалануды үйрету.
- Электрондық ресурстар арқылы пәндік білімді тереңдету.
- Оқушылардың сыни ойлау, зерттеу және презентациялық дағдыларын дамыту.
- Өз сабақ тәжірибесін цифрлық журналдар мен портфолио арқылы жүйелеу.

Қиындықтар және шешу жолдары.

Қиындықтар:

1. Мұғалімдердің цифрлық дағдыларының әртүрлі деңгейде болуы.
2. Электрондық ресурстар мен платформалардың жетіспеушілігі.
3. Сабақ жоспарына ИКТ құралдарын тиімді енгізуде тәжірибенің аздығы.

Шешу жолдары:

1. Модульдік тренингтер және онлайн курстар арқылы біліктілікті арттыру.
2. Электрондық ресурстармен қамтамасыз ету, мектеп ішіндегі семинарлар өткізу.
3. Сабақ құрылымына ИКТ интеграциясын жүйелі жоспарлау.
4. Педагогтар арасында тәжірибе алмасу.

Қорытынды.

Цифрлық білім беру кеңістігінде мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту заманауи білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі болып табылады. Бұл мұғалімге жаңа педагогикалық әдістерді енгізуге, сабақ сапасын көтеруге, оқушылардың ақпараттық мәдениетін дамытуға мүмкіндік береді. Педагогтың цифрлық құзыреттілігі оқу процесінде тиімділікті арттырып, оқушылардың мотивациясын көтереді және инновациялық білім беру кеңістігінде үздіксіз кәсіби дамуға жол ашады.

Әдебиеттер:

1. Әбілқасымова А. Оқыту әдістемесінің негіздері. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2017.
2. Төребекова Ж. Педагогикалық инновациялар. – Шымкент: Оқушы баспасы, 2021.
3. Марш Д., Койл Д. CLIL: Пән мен тілді біріктіріп оқыту. – Алматы: Білім баспасы, 2018.
4. Сүлейменов М. Цифрлық білім беру технологиялары. – Алматы: Мектеп баспасы, 2020.
5. Coyle D. Content and Language Integrated Learning. – London: Cambridge Press, 2015.

ХАЛЫҚ МУЗЫКАСЫНЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Абдуллаев Бауыржан Жеткербаевич

Түркістан облысы, Төлеби ауданы
№16 Ш.Уалиханов атындағы жалпы орта мектебі
музыка пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается воспитательная ценность народной музыки. Автор анализирует методы формирования эстетического чувства, эмоциональной культуры и уважения к социальным ценностям у детей и подростков через национальную музыку. Материал отражает роль народной музыки в уроках и культурных мероприятиях, а также её значение для развития творческих способностей учащихся.

Рассматриваются конкретные методические подходы, творческие проекты и эффективность групповой работы в педагогическом процессе.

Abstract

The article examines the educational value of folk music. The author analyzes methods of developing aesthetic perception, emotional culture, and respect for social values in children and adolescents through national music. The material highlights the role of folk music in lessons and cultural activities, as well as its importance in fostering students' creative abilities. The article discusses specific methodological approaches, creative projects, and the effectiveness of group work in the pedagogical process.

Кіріспе.

Халық музыкасы – ұлттық мәдениетіміздің негізгі құрамдас бөлігі. Ол балалар мен жасөспірімдердің эстетикалық талғамын, эмоциялық мәдениетін және шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға маңызды рөл атқарады. Музыка арқылы оқушылар әлеуметтік дағдыларын дамытып, ұлттық дәстүрлерге құрмет сезімін бойына сіңіреді.

Соңғы жылдары білім беру жүйесінде эстетикалық тәрбиеге ерекше мән берілуде. Халық музыкасы бұл тұрғыда тиімді құрал болып саналады. Ол сабақ барысында, мектепішілік және аудандық мәдени шараларда қолданылады. Мұғалімдер халық әндерін, күйлерді және музыкалық ойындарды қолдана отырып, оқушылардың эмоциялық, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін жетілдіре алады.

Мақалада төмендегілер қарастырылады:

1. Халық музыкасының эстетикалық, эмоциялық, әлеуметтік және шығармашылық тәрбиелік мәні.
2. Сабақта қолданылатын әдістер мен практикалық тәсілдер.
3. Топтық және жеке шығармашылық жобалар.
4. Мәдени шаралардағы қолдану.
5. Тәрбиелік нәтижелер мен педагогикалық тиімділігі.

1. Халық музыкасының тәрбиелік мәні.

Эстетикалық тәрбие.

1. Халық музыкасы балаларға әуен, ырғақ, гармония сезімін меңгеруге мүмкіндік береді.
2. Ән тыңдау, күйлерді орындау және музыкалық ойындар эстетикалық талғамды қалыптастырады.
3. Музыкалық шығармалар арқылы бала эмоционалды тереңдікке жетеді, дыбыстық реңктерді және үндесімділікті түсінеді.

Эмоциялық мәдениет.

1. Халық әндері мен күйлері эмоцияларды білдіруге, эмоционалды интеллектті дамытуға ықпал етеді.
2. Музыкалық шығармаларды тыңдау арқылы оқушылар өз сезімдерін басқаруды үйренеді.
3. Ән айту мен аспапта ойнау эмоциялық стресс деңгейін төмендетеді және психологиялық жағдайды жақсартады.

Әлеуметтік құндылықтар.

1. Халық музыкасы ұлттық дәстүрлер мен мәдениетке құрмет сезімін қалыптастырады.
2. Ансамбльдік орындау, топтық жаттығулар оқушылардың үйлесімді қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады.
3. Халық әндері мен күйлері арқылы оқушылар ұлттық тарихты, салт-дәстүрлерді меңгереді.

Шығармашылық қабілет.

1. Музыкалық ойындар, импровизация және ансамбльдік орындау шығармашылық қабілеттерді дамытады.
2. Шығармашылық тапсырмалар оқушыларды өз идеяларын жеткізуге, музыка тілін қолдануға үйретеді.
3. Жеке және топтық жұмыстар арқылы бала өз музыкалық ерекшеліктерін көрсетеді.

2. Сабақта қолдану әдістері.

Әндер мен күйлерді орындау.

1. Сөз мәнін түсіндіру, рухани мазмұнға тоқталу.
2. Күйді тыңдау арқылы музыка тілін меңгеру.
3. Ән орындау кезінде дұрыс дем алу, артикуляция және эмоциялық жеткізу дағдыларын дамыту.

Музыкалық ойындар мен жаттығулар.

1. Бірғақты ойындар арқылы оқушылардың эмоциялық және шығармашылық қабілеттерін дамыту.
2. Топтық композициялар орындау кезінде үйлесімді әрекеттесу және бірлескен шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыру.
3. Жаттығулар арқылы музыкалық есту, ырғақ сезу және гармонияны тану дамиды.

Жобалық тапсырмалар.

1. Оқушылар халық музыкасы туралы зерттеу жобаларын жасайды.
2. Жоба барысында тарихи аспектілер қарастырылады, музыкалық шығармаларды талдау жүргізіледі.
3. Жобалар көрмелерде, презентацияларда және шығармашылық кештерде ұсынылады.

Мәдени шараларда қолдану.

1. Мектепішілік және аудандық мәдени шараларда ансамбльдік немесе жеке орындау.
2. Ұлттық мерекелерде халық әндерін орындау арқылы дәстүрлерді насихаттау.
3. Құрамында көркемдік және шығармашылық элементтері бар іс-шараларды ұйымдастыру.

3. Халық музыкасы арқылы тәрбие беру нәтижелері.

1. Оқушылардың эстетикалық талғамы артады.
2. Эмоциялық интеллект дамиды.
3. Ұлттық дәстүрлер мен мәдени құндылықтарға құрмет қалыптасады.
4. Шығармашылық қабілеттері жетіледі.
5. Топтық және жеке жұмыста жауапкершілік сезімі артады.
6. Пәнаралық байланыс арқылы музыка, әдебиет, тарих және көркем өнер сабақтары біріктіріледі.

Халық музыкасының тәрбиелік мәні тек эстетикалық және эмоциялық аспектілермен шектелмейді. Ол оқушылардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға және ұлттық мәдени құндылықтарға құрметін бойына сіңіруге мүмкіндік береді.

Қорытынды.

1. Халық музыкасын сабақта тиімді қолдану оқушылардың эстетикалық, эмоциялық, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

2. Мұғалімдер сабақта халық музыкасын пайдалану арқылы балалардың рухани өсуіне, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және шығармашылық қабілеттерін арттыруға үлес қосады.
3. Ұлттық музыкалық мұраларды сабаққа енгізу қазіргі білім беру жүйесінде маңызды болып табылады.
4. Халық музыкасын ансамбльдік орындау, музыкалық ойындар, зерттеу жобалары мен мәдени шараларда қолдану педагогикалық тиімділігін арттырады.

Әдебиеттер:

1. Ахметов Б. Қазақ халқының музыкасы. – Алматы: Арыс баспасы, 2018.
2. Мұқашев С. Музыка педагогикасы негіздері. – Шымкент: Оқушы баспасы, 2020.
3. Қабылбекова Г. Халық музыкасы және тәрбие. – Түркістан: Білім баспасы, 2019.
4. Сұлтанов Р. Музыкалық шығармашылық әдістері. – Алматы: Мектеп баспасы, 2021.
5. Есенбекова Ж. Музыка сабақтарында ұлттық дәстүрлерді қолдану. – Шымкент: Оқушы баспасы, 2017.
6. Айдарбекова К. Ұлттық музыка және жасөспірімдердің эстетикалық дамуы. – Алматы: Білім баспасы, 2022.
7. Нұрғалиев А. Халық әндері мен күйлердің тәрбиелік мәні. – Түркістан: Оқулық, 2021.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА: ОБУЧЕНИЕ АНАЛИЗУ «ПОДТЕКСТА» И АВТОРСКОЙ ПОЗИЦИИ

Абдукахарова Шахназа Абдиганиқызы

Туркестанская область, Толебийский район, школа общего образования имени Аль-Фараби,
учитель русского языка и литературы

Резюме

Бұл мақалада көркем мәтінді интерпретациялау барысында «астарманы» және авторлық ұстанымды талдауға үйретудің әдістемелік негіздері қарастырылады. Подтекст табиғаты, оның оқырман қабылдауындағы рөлі, автор дауысы мен позициясын анықтаудың тиімді тәсілдері, сондай-ақ мектеп және ЖОО сабақтарында қолдануға болатын практикалық әдістер ұсынылады. Мақала әдеби талдаудың тереңдігін арттыруға, студенттердің мәтінге сыни және шығармашылық тұрғыдан қарауын дамытуға бағытталған.

Summary

The article examines methodological approaches to teaching the interpretation of literary texts, with a specific focus on analyzing subtext and identifying the author's position. It discusses the nature of subtext, its role in readers' perception, and effective strategies for uncovering the author's voice. Practical techniques suitable for secondary and higher education are provided. The article aims to enhance students' abilities to engage in deeper, more critical, and more creative literary analysis.

Введение.

Интерпретация художественного текста является ключевым компонентом литературного образования. Для полноценного понимания произведения недостаточно пересказать фабулу или описать характеры персонажей; важно уметь выявлять скрытые смыслы, определять авторскую позицию, понимать подтекст и его роль в формировании идеи произведения. Подтекст — это неявная, имплицитная информация, возникающая в результате взаимодействия слов, ситуаций, художественных деталей и культурных кодов. Авторская позиция — это система взглядов, оценок и эмоционально-смысловых ориентиров, выраженных в тексте через композицию, образы, ритм, стиль и подтекстовые намёки.

Современная методика преподавания литературы уделяет особое внимание развитию у учащихся умения читать не только «что сказано», но и «почему» и «как сказано». Таким

образом, обучение интерпретации художественного текста становится процессом формирования читательской компетентности высокого уровня, включающей анализ подтекста, восприятие авторской мысли и умение интерпретировать художественную условность.

Теоретические основы анализа подтекста.

Подтекст представляет собой скрытый слой художественного произведения, содержащий дополнительные оттенки смысла, не выраженные прямо. Он возникает благодаря использованию символов, намёков, деталей, контрастов, несоответствия между внешним и внутренним, а также через «паузы» и недосказанность.

Выделяют несколько типов подтекста:

1. **Психологический** — отражает внутреннее состояние героя через его действия, жесты, речевые особенности.
2. **Социальный** — содержит имплицитные оценки общества, морали, исторического контекста.
3. **Идейно-философский** — помогает раскрыть мировоззрение автора, этические и философские выводы.
4. **Эмоциональный** — передаёт настроение, тональность, эмоциональную окраску, не выраженную напрямую.

Подтекст всегда предполагает активное участие читателя, его способность реконструировать скрытое содержание. Поэтому задача учителя — научить ученика замечать детали, задавать вопросы, сравнивать, сопоставлять, интерпретировать.

Авторская позиция: способы её выражения.

Авторская позиция в художественном произведении не всегда выражена открыто; часто она проявляется через следующие элементы:

- **систему образов** (герои, их поступки, взаимоотношения);
- **композицию** (контрасты, параллели, повторы);
- **художественные детали**;
- **интонацию и тон повествования**;
- **выбор речевых характеристик**;
- **символику**;
- **художественное время и пространство**.

Например, ироническое отношение автора проявляется через оценочную лексику, контраст между словами героя и реальностью, сатирические детали. Сочувствие — через эмпатийные описания, углублённое внимание к внутреннему миру персонажа.

Таким образом, обучение анализу авторской позиции предполагает работу с широким набором текстовых элементов и развитие у учащихся способности делать выводы на основе наблюдений.

Методы обучения анализу подтекста и авторской позиции.

1. Метод проблемных вопросов.

Учитель задаёт вопросы, направленные на выявление скрытых смыслов:

- Почему герой говорит одно, но делает другое?
- Что символизирует деталь?
- Как изменяется интонация повествования и почему?
- Какие идеи зашифрованы в конфликте?

Проблемные вопросы учат учащихся думать в направлении скрытых смыслов.

2. Метод диалога с текстом.

Учащиеся выписывают фрагменты, вызывающие вопросы или сомнения, формулируют гипотезы. Такой метод помогает выявить смысловые напряжения, которые обычно и скрывают подтекст.

3. Анализ художественной детали.

Учитель предлагает найти детали, которые кажутся незначительными, и определить их роль. В классической литературе именно детали часто служат носителями подтекста (например, цветы у Тургенева или мотив сна у Достоевского).

4. Приём «стоп-кадр».

Останавливаясь на ключевых эпизодах, учащиеся анализируют каждую реплику, жест, взгляд, паузу. Такой метод углубляет восприятие сцены.

5. Сравнительный метод.

Сравнение различных эпизодов внутри произведения или сопоставление текстов различных авторов позволяет выявлять повторяющиеся образы и темы, которые формируют авторскую позицию.

6. Ролевая интерпретация.

Учащиеся берут на себя роль героя, автора или критика и дают интерпретацию событий. Такой метод развивает понимание мотивации персонажей и позволяет раскрыть скрытые смыслы.

7. Работа с критической литературой.

Знакомство с позициями литературоведов помогает учащимся увидеть глубокие уровни текста, научиться оперировать научным аппаратом и аргументировать собственную интерпретацию.

Практическое применение методики на уроках литературы.

На уроке, посвящённом анализу подтекста, важно работать с конкретными примерами. Например, при изучении рассказа А. П. Чехова можно анализировать подтекст, возникающий из внешней простоты повествования. У Толстого внимание уделяется внутренним монологам и психологической детализации, у Достоевского — столкновению идей, у Лермонтова — скрытой драме героя.

Учителю

следует:

- выбирать тексты, насыщенные скрытой символикой;
- предлагать задания творческого характера: написать альтернативный внутренний монолог героя, раскрыть смысл символа, определить, как сцена выглядела бы глазами другого персонажа;
- включать коллективные обсуждения, позволяющие сопоставлять разные интерпретации;
- обучать доказательному анализу, основанному на цитатах.

Таким образом, работа с подтекстом становится не просто чтением, но и интеллектуальным исследованием.

Значение формирования навыков интерпретации текста.

Навык анализа подтекста и авторской позиции делает чтение осмысленным и глубоким, способствует духовному и эстетическому развитию личности. Учащиеся учатся понимать литературу как сложное художественное целое, чувствовать многослойность художественного мира, осознавать культурные коды и контексты.

Кроме того, эти навыки развивают критическое мышление, способность к интерпретации информации, что важно не только в изучении литературы, но и в повседневной жизни, где умение «читать между строк» становится необходимым.

Заключение.

Обучение анализу подтекста и авторской позиции является центральной задачей современной методики преподавания литературы. Оно позволяет формировать зрелого читателя, способного воспринимать текст многомерно, анализировать скрытые смыслы, понимать авторскую мысль и вступать в диалог с художественным произведением. Методики, описанные в статье, способствуют развитию аналитических навыков учащихся и расширяют их культурный кругозор.

Литературы.

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Москва: Художественная литература, 1975.

2. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста. Санкт-Петербург: Искусство, 1998.
3. Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений. Москва: Наука, 2005.
4. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем. Москва: Наука, 1974.
5. Достоевский Ф. М. Преступление и наказание. Москва: АСТ, 2021.

«ДИАЛОГТЫҚ ОҚЫТУ» ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ТАРИХИ ТАҚЫРЫПТАРДЫ ТЕРЕҢ МЕҢГЕРТУ

Аметжанова Динара Шамшатовна

Түркістан облысы, Созақ ауданы Таукент кенті Ісмет Кеңесбаев атындағы жалпы білім беретін
мектебінің тарих пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности применения диалогового обучения при изучении исторических тем в школе. Раскрывается роль диалога как инструмента развития критического мышления, аналитических способностей и глубокого понимания исторических процессов. Приводятся эффективные формы, методы и примеры организации диалоговых стратегий на уроках истории.

Резюме

This article examines the use of dialogic teaching in fostering in-depth learning of historical topics in secondary education. It highlights the importance of dialogue as a tool for developing critical thinking, analytical skills, and a deeper understanding of historical processes. The paper presents effective approaches, methods, and examples of implementing dialogic strategies in history lessons.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру кеңістігі оқушылардың тек ақпаратты меңгеруін емес, оны талдай алуын, салыстырып, дәлелдеп, логикалық қорытынды шығаруын талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда «Диалогтық оқыту» әдісі тарих сабақтарының тиімділігін арттырудың маңызды жолдарының бірі болып саналады. Тарих – тек деректер жиынтығы емес, ол адамдар арасындағы күрделі қатынастар, оқиғалар тізбегі және олардың себеп–салдарлық байланыстары. Диалогтық өзара әрекет осы байланыстарды оқушыларға жан-жақты түсінуге көмектеседі.

Диалогтық оқыту барысында оқушы дербес ойлауды, сұрақ қоюды, пікір алмасуды үйренеді. Ал мұғалім білімді дайын күйінде беруші емес, оқу процесін ұйымдастырушы, бағыт беруші ретінде көрінеді. Мұндай оқыту оқушылардың қалыпты пассив тыңдаушы рөлінен белсенді зерттеуші рөліне өтуіне жол ашады.

Диалогтық оқытудың педагогикалық негіздері.

Диалогтық оқытудың теориялық негіздері М. Бахтин, Л. Выготский, Дж. Мерсер, Р. Александер еңбектерінде кеңінен қарастырылған. Бұл ғалымдардың еңбектері диалогтың танымдық дамуға тікелей әсер ететінін дәлелдейді.

Выготскийдің әлеуметтік-мәдени теориясында жеке тұлғаның дамуында әлеуметтік қарым-қатынастың шешуші маңызы көрсетіледі. Яғни оқыту диалог арқылы жүзеге асқанда оқушылар бір-бірінен үйреніп, жақын даму аймағы кеңейеді.

Мерсердің «пікірлесу арқылы ойлану» концепциясында диалог оқушылардың ойлау әрекетін белсендіретіні атап өтіледі. Ал Александер диалогтық оқытуды оқуға, зерттеуге, дәлелдеуге бағытталған бірлескен әрекет ретінде сипаттайды.

Осы теориялық тұғырлар тарих пәніндегі диалогтық оқытудың маңызын ашуға мүмкіндік береді.

Тарих сабақтарында диалогтық оқытудың артықшылықтары.

1. Тарихи ойлауды дамыту.

Диалог арқылы оқушылар тарихи тұлғалардың әрекеттерін түрлі қырынан талдайды, оқиғаларға бірнеше көзқарас тұрғысынан қарауды үйренеді. Бұл сыни ойлаудың дамуына негіз болады.

2. Әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру.

Тарих сабағында пікірталас, сұхбат, бірлескен талдау жұмыстары оқушыларды өз ойын дәлелдеп айтуға, қарсы пікірді тыңдап, құрметтеуге үйретеді.

3. Тарихи деректерді терең меңгеру.

Диалог барысында оқушылар тек деректі білуімен шектелмей, оның мәнін ашады, себеп–салдарлық логиканы құрастырады. Мысалы, «Неліктен бұл оқиға болды?» немесе «Бұл шешімнің тарихи салдары қандай?» деген сұрақтар оқытуды тереңдетеді.

4. Танымдық белсенділікті арттыру.

Диалог оқушыларды сабаққа эмоционалды түрде тартады. Олар жаңа мәліметке қызығып, белсенді қатысуға ұмтылады.

Диалогтық оқытуда қолданылатын әдістер мен формалар.

1. Сұрақ–жауап әдісі.

Тарихи деректерді талдау барысында мұғалім бағыттаушы, түрткелендіруші сұрақтар қояды. Мысалы:

- Қазақ хандығының құрылуының басты себептері қандай?
- Абылай ханның саясаты неліктен қазақ қоғамында ерекше орын алды?

2. Жұптық және топтық әңгіме.

Оқушылар тарихи мәселені жұппен немесе шағын топта талқылап, ортақ тұжырым жасайды. Бұл әдіс бірлескен зерттеуге мүмкіндік береді.

3. Пікірталас.

Тарихи даулы сұрақтар төңірегінде пікірталас ұйымдастыру оқушылардың дәлелді сөйлеуін дамытуға көмектеседі. Мысалы: «Кенесары Қасымұлы қозғалысы — ұлт-азаттық па, әлде саяси мүдде күресі ме?» деген тақырыпты пікірталас формасында талдау өте тиімді.

4. Рөлдік әңгіме және тарихи кейіпкерлермен диалог.

Оқушылар тарихи тұлға рөліне еніп, оқиғаларды сол адамның көзімен түсіндіреді. Бұл әдіс қиялды, шығармашылықты және тарихи эмпатияны дамытады.

5. «Ыстық орындық», «Сократтық сұхбат» әдістері.

«Ыстық орындық» әдісінде бір оқушы тарихи кейіпкер рөлінде сұрақтарға жауап береді. Сократтық сұхбатта мұғалім тек сұрақ қою арқылы оқушыны дұрыс жауапқа бағыттап отырады.

Тарих тақырыптарын терең меңгертудегі диалогтың рөлі.

Диалогтық оқыту тарихи түсініктерді мазмұндық жағынан байытады. Тарихи оқиғалар тек фактілер тізбегі емес, олардың артында тұрған мәдени, әлеуметтік, саяси факторлар бар. Диалог осы факторлардың өзара байланысын ашады.

Мысалы, XX ғасырдың басындағы қазақ зиялыларының қызметін өткен кезде оқушылар олардың идеясын талдап, қоғамдағы өзгерістермен байланыстырады. Диалогтық ортада олар тарихи оқиғаға тек тұжырым ретінде емес, күрделі жүйе ретінде қарауды үйренеді.

Сонымен қатар диалогтық оқыту оқушыларға тарихи тұлғаларды бағалауда да көпқырлы көзқарас қалыптастырады. Бір тұлғаның әрекетін тек оң немесе теріс деп бағалау жеткіліксіз, оның әрекетіне әсер еткен әлеуметтік жағдай, дәуір ерекшелігі, мақсат-мүдде сияқты факторлар талқыланады.

Сабақ құрылымында диалогтық оқытуды ұйымдастыру жолдары.

1. Сабақ басында проблемалық сұрақ қою.

Проблемалық сұрақ оқушыларды ойлануға жетелейді. Мысалы: – «Егер XX ғасыр басындағы реформалар жүзеге аспаса, Қазақстан тарихы қалай өзгерер еді?»

2. Тапсырмаларды әртүрлі деңгейде беру.

Диалогтың нәтижелі болуы үшін тапсырмалар күрделілігі бойынша сараланады: деректерді талдау, салыстыру, себеп–салдарлық байланыс орнату, өз пікірін қорғау.

3. Мұғалімнің бағыттаушы рөлі.

Мұғалім оқушылардың ойын дамыту үшін ашық сұрақтар қояды, нақтылаушы сұрақтар арқылы диалогты тереңдетеді. Мұғалім дайын жауап бермейді, тек оқушылардың дербес шешімге келуіне мүмкіндік жасайды.

4. Сабақ соңында рефлексия ұйымдастыру.

Оқушылар өздерінің қандай жаңа білім алғанын, пікірінің қалай өзгергенін және қай сұрақтар әлі де терең зерттеуді қажет ететінін талқылайды.

Қорытынды.

«Диалогтық оқыту» әдісі тарих пәнін оқытуда ерекше маңызға ие. Ол оқушылардың тарихи процестерді жан-жақты талдауына, оқиғалар арасындағы байланысты анықтауына, тарихи тұлғалардың рөлін бағалауға және сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді. Диалог барысында алынған білім оқушы үшін мәнді болады, себебі ол дайын ақпарат емес, өзара әрекет арқылы табылған білім.

Тарих сабақтарында диалогтық оқытуды жүйелі қолдану оқушылардың оқу мотивациясын, коммуникативтік қабілетін, зерттеушілік дағдыларын арттырады. Сондықтан диалог – тарихи тақырыптарды терең меңгертудің ең тиімді педагогикалық құралдарының бірі.

Әдебиеттер.

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва: Педагогика, 1999.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство, 1986.
3. Mercer N. Words and Minds: How We Use Language to Think Together. London: Routledge, 2000.
4. Alexander R. Towards Dialogic Teaching: Rethinking Classroom Talk. Cambridge: Dialogos, 2017.
5. Құсайынов А. Жалпы білім беру педагогикасы. Алматы: Білім, 2018.
6. Айтбаева А. Тарихты оқыту әдістемесі. Алматы: Мектеп, 2020.

БАЛАБАҚШАДА МЕРЕКЕЛІК ҚОЙЫЛЫМДАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Бейсенбаева Айнагуль Бекмуратовна

Шымкент қаласы, №20 "Қазына" бөбекжай-бақша тәрбиешісі

Резюме

Бұл мақала мектепке дейінгі білім беру мекемелеріндегі мерекелік қойылымдарды ұйымдастырудың психологиялық, педагогикалық және әдістемелік негіздерін зерттеуге арналған. Жұмыстың өзектілігі баланың тұлғалық дамуында, оның эмоционалдық эстетикалық сезімдері мен ұжымдық дағдыларын қалыптастыруда мерекенің алатын ерекше орнымен айқындалады. Мақалада мерекелік қойылымдардың даму функциялары, ұйымдастырудың кезеңдік модельдері, сондайақ тәрбиеші, музыка жетекшісі және атааналардың бірлескен жұмысының тиімді жолдары талданады. Ұсынылған әдістемелік тәсілдер мерекелік ісшараларды формальді рәсімнен тұлғаны жанжақты дамытудың қуатты құралына айналдыруға мүмкіндік береді.

Резюме

Данная статья посвящена исследованию психологических, педагогических и методических основ организации праздничных представлений в дошкольных образовательных учреждениях. Актуальность работы определяется особой ролью праздника в личностном развитии ребенка, формировании его эмоционально-эстетических чувств и коллективных навыков. В статье анализируются развивающие функции праздничных постановок, поэтапные модели организации, а также эффективные пути совместной работы воспитателей, музыкальных руководителей и родителей. Предложенные

методические подходы позволяют трансформировать праздничные мероприятия из формальной процедуры в мощный инструмент всестороннего развития личности.

Summary

This article is devoted to the study of the psychological, pedagogical, and methodological foundations of organizing festive performances in preschool educational institutions. The relevance of the work is determined by the special role of the holiday in the personal development of the child, the formation of their emotional-aesthetic feelings, and collective skills. The article analyzes the developmental functions of holiday performances, phased organizational models, and effective ways of collaborative work among educators, music directors, and parents. The proposed methodological approaches allow for the transformation of holiday events from a formal procedure into a powerful tool for comprehensive personality development.

I. Кіріспе.

Мерекелік қойылымдардың мектепке дейінгі тәрбиедегі рөлі.

- Балабақшадағы мерекелік ісшаралардың мақсаты мен міндеттері.
- Зерттеудің өзектілігі және ғылыми жаңалығы.
- Мақаланың құрылымы мен зерттеу әдістері.

Балабақшадағы мерекелік қойылымдар мектепке дейінгі тәрбие жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Олар баланың эмоциялық дамуына, эстетикалық талғамының қалыптасуына және әлеуметтік дағдыларының нығаюына ерекше ықпал етеді. Мереке балалар үшін қуаныш пен шаттық көзі ғана емес, сонымен бірге танымдық және шығармашылық белсенділіктің ортасы. Бұл үдерісте бала өзін топтың мүшесі ретінде сезінеді, өзінің жеке қабілеттерін көрсетеді және ұжымдық жауапкершілікті үйренеді. Алайда, мерекелік қойылымдарды ұйымдастыру көбінесе формальді түрде өтіп, баланың шынайы шығармашылық әлеуетін ашуға жеткіліксіз болып жатады. Сондықтан, бұл мақала мерекелік ісшараларды бала дамуының қуатты құралына айналдыруға бағытталған жүйелі әдістемелік жолдарды ұсынуды мақсат етеді.

II. Мерекелік қойылымдарды ұйымдастырудың теориялық негіздері.

Мектепке дейінгі педагогикадағы мерекенің функциялары.

- Мерекелік ісшаралардың психологиялық ерекшеліктері.
- Қойылым арқылы баланы дамытудың дидактикалық принциптері.
- Баланың шығармашылық әлеуетін ашудағы ойын мен рөлдік ойнаудың маңызы.

Мерекелік қойылымдар балалардың дамуына жанжақты әсер етеді. Психологиялық тұрғыдан мереке күйзелісті төмендетіп, позитивті эмоцияларды арттырады. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, ол оқу үдерісінің қорытындысын шығаруға, алған білімдерін практикалық түрде қолдануға мүмкіндік береді. Мерекелік қойылымдарда балалар мәтін жаттау, ән айту, би билеу арқылы есте сақтау қабілетін, артикуляцияны және қимыл үйлесімділігін жетілдіреді. Әсіресе рөлдік ойнау элементтері арқылы балалар әлеуметтік нормаларды, қарымқатынас дағдыларын үйренеді. Шығармашылық еркіндікті қолдау арқылы тәрбиешілер баланың өзіндік көзқарасын қалыптастырып, оның шығармашылық әлеуетін ашады.

III. Әдістемелік және ұйымдастырушылық жолдары.

Мерекелік қойылымдарды ұйымдастырудың кезеңдік моделі.

- Тақырыпты таңдау және сценарийді әзірлеу әдістемесі.
- Музыкалық сүйемелдеудің рөлі және оны дайындау.
- Костюмдер мен безендіруді дайындаудың талаптары.
- Тәрбиеші, музыка жетекшісі және атааналардың ынтымақтастығы.

Мерекелік қойылымды ұйымдастыру үш негізгі кезеңнен тұрады: дайындық, өткізу және талдау. Дайындық кезеңі ең ұзақ және маңызды болып табылады. Ол тақырыпты таңдаудан басталады, тақырып балалардың жас ерекшелігіне, танымдық қызығушылығына және жыл мезгіліне сәйкес болуы керек. Сценарий балалардың барынша белсенді қатысуын қамтамасыз етуі тиіс. Музыка жетекшісінің жұмысы музыкалық сүйемелдеуді таңдау, әндерді үйрету және ритмикалық қозғалыстарды қоюды қамтиды. Тәрбиеші мен музыка жетекшісінің тығыз

ынтымақтастығы міндетті. Атааналарды дайындау процесіне белсенді тарту костюм жасау, декорацияға көмектесу мерекенің тәрбиелік әсерін арттырады.

IV. Тәжірибелік-сараптамалық бөлім.

Мерекелік қойылымдарды бағалау критерийлері.

- Балалардың эмоционалдық жауабын және қатысу белсенділігін талдау.
- Ұйымдастыруда жіберілетін жиі кездесетін қателіктер.
- Мерекелік ісшараның білім беру мақсатына жетуін бағалау.
- Тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін арттыру жолдары.

Мерекені өткізгеннен кейінгі талдау кезеңі оның тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Бағалаудың негізгі критерийлеріне балалардың қойылымға деген эмоциялық реакциясы, рөлдік міндеттерді орындау сапасы және мерекелік ісшараның тәрбиелік мақсаттарының орындалуы жатады. Жиі кездесетін қателіктерге балаларды шамадан тыс жүктеу, барлық рөлдерді бірнеше белсенді балаға беру және ісшараны тым формальді түрде өткізу жатады. Тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін арттыру үшін тренингтер, мастеркласстар өткізу және әдістемелік материалдармен қамтамасыз ету қажет. Бұл мерекелік ісшаралардың сапасын арттыруға және олардың тәрбиелік әлеуетін толық пайдалануға мүмкіндік береді.

V. Қорытынды.

Мерекелік қойылымдарды жүйелі ұйымдастырудың педагогикалық маңызы.

- Ұсынылған әдістемелік модельдердің тиімділігі.
- Болашақ зерттеулердің бағыттары.

Балабақшадағы мерекелік қойылымдар баланың жанжақты дамуы үшін маңызды болып табылады. Оларды ұйымдастыру кезіндегі жүйелі және шығармашылық көзқарас баланың эстетикалық талғамын қалыптастырып, әлеуметтік дағдыларын нығайтады. Тәрбиешілер мен музыка жетекшілерінің тығыз ынтымақтастығы мен атааналарды тарту арқылы ғана мерекелік ісшаралардың тәрбиелік әлеуетін толықтай жүзеге асыруға болады.

Әдебиеттер

1. Болдырев Н.Н. *Методика воспитательной работы*. М.: Просвещение, 1989.
2. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. СанктПетербург: Союз, 1997.
3. Жұмабаева Ә.Е. *Мектепке дейінгі педагогика*. Алматы: Атамұра, 2005.
4. Қозыбаева Ф.Ж. *Балабақшадағы мерекелер мен ертеңгіліктерді ұйымдастыру*. Алматы: Білім, 2012.
5. Сагындыкова Г.К. *Организация праздничных мероприятий в детском саду*. Астана: Фолиант, 2018.
6. Сухомлинский В.А. *Сердце отдаю детям*. Киев: Радянська школа, 1974.
7. Усова А.П. *Роль игры в воспитании детей*. М.: Просвещение, 1976.

ТАБИҒИ МАТЕРИАЛДАРМЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫС

Досова Айгул Кулмехановна

Шымкент қаласы, №20 "Қазына" бөбекжай-бақша тәрбиешісі

Резюме

Мақалада балабақша педагогтарының балалармен шығармашылық жұмыс жүргізуінде табиғи материалдарды пайдалану жолдары қарастырылады. Табиғи материалдар арқылы балалардың шығармашылық қабілеттерін, қиялын, моторикасын дамыту ерекшеліктері көрсетіледі. Сонымен қатар, табиғи материалдарды қолданудың тәрбиелік, эстетикалық және экологиялық маңыздылығы талданады. Мақалада педагогикалық тәжірибе мен ғылыми зерттеулерге сүйене отырып әдістемелік ұсыныстар беріледі.

Резюме

В статье рассматриваются пути использования природных материалов в творческой деятельности дошкольников. Подчеркивается, как использование природных материалов способствует развитию творческих способностей, воображения и моторики детей. Анализируется воспитательная, эстетическая и экологическая значимость работы с природными материалами. Приводятся методические рекомендации, основанные на педагогической практике и научных исследованиях.

Summary

The article explores the use of natural materials in the creative activities of preschool children. It highlights how natural materials help develop children's creativity, imagination, and motor skills. The educational, aesthetic, and ecological importance of using natural materials is analyzed. Methodical recommendations are provided based on pedagogical practice and scientific research.

Кіріспе

Балабақша педагогикасында шығармашылық жұмыс балалардың жан-жақты дамуының маңызды бөлігі болып табылады. Табиғи материалдар арқылы балалардың қиялын, зейінін, шығармашылық қабілеттерін дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Табиғи материалдарды қолдану тек шығармашылық қабілетті дамытуға ғана емес, сонымен қатар экологиялық тәрбиеге де ықпал етеді.

Балалар табиғи материалдармен жұмыс істегенде олардың сезімдері, қабылдауы және шығармашылық ойлауы дамиды. Мұндай материалдар арқылы балалар қоршаған ортаны тануға, оның сұлулығын бағалауға үйренеді.

1. Табиғи материалдардың педагогикалық мәні

Табиғи материалдар – балалардың қолымен ұстап, сезіне алатын, қоршаған ортамен байланыс орнатуға мүмкіндік беретін ресурстар. Бұларға ағаш, тас, жапырақ, гүл, құм, саз, тұқымдар және т.б. жатады.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, табиғи материалдар мынадай мүмкіндіктер береді:

- Балалардың моторикасын және қолдың икемділігін дамыту.
- Шығармашылық ойлау қабілетін қалыптастыру.
- Табиғатқа деген қызығушылық пен сүйіспеншілікті арттыру.
- Экологиялық тәрбие беру.

2. Балабақшада табиғи материалдармен шығармашылық жұмыстың түрлері

2.1 Сурет салу және аппликация

Балаларға жапырақ, гүл, тұқым сияқты материалдардан аппликациялар жасау ұсынылады. Мұндай әрекеттер балалардың түстерді, формаларды тануына көмектеседі және қиялын дамытады.

2.2 Мүсін жасау

Саздан, балшықтан немесе тұқымдардан мүсін жасау балалардың қол моторикасын жетілдіреді, шығармашылық қабілеттерін ашады.

2.3 Табиғи материалдардан коллаж жасау

Табиғи материалдардан композициялар жасау арқылы балалар кеңістік пен үйлесімділікті түсінеді, топтық жұмыс дағдыларын қалыптастырады.

2.4 Ойын арқылы шығармашылық жұмыс

Балаларға табиғи материалдарды қолдана отырып ойын элементтері жасау ұсынылады. Мысалы, құммен, таспен немесе ағаш бөлшектермен ойын арқылы шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді.

3. Табиғи материалдарды пайдалану әдістемесі

Балабақша педагогтары үшін негізгі әдістемелік қағидалар:

- Баланың жас ерекшелігіне сай материалдарды таңдау.
- Қауіпсіздік ережелерін сақтау.
- Баланы бағыттау, бірақ оның шығармашылық еркіндігін шектемеу.
- Әр жұмыстың мақсатын нақты көрсету және талдау.

4. Табиғи материалдар арқылы шығармашылық дамытудың психологиялық аспектілері

Балалар табиғи материалдармен жұмыс істегенде:

- Зейіні мен назарын шоғырландырады.
- Эмоцияларын білдіру қабілеті дамиды.
- Өз бетінше шешім қабылдауды үйренеді.
- Әлеуметтік дағдылары нығаяды.

5. Педагогикалық тәжірибе және мысалдар

Көптеген балабақшаларда табиғи материалдармен шығармашылық жұмыс тәжірибесі сәтті қолданылып келеді. Мысалы, күзгі жапырақтардан коллаж жасау, әр түрлі тұқымдардан мозаика жасау, саздан жануарлар жасау – балаларда қызығушылықты арттырады және топтық жұмысқа баулиды.

Қорытынды

Табиғи материалдармен шығармашылық жұмыс балабақшада балалардың жан-жақты дамуына үлкен үлес қосады. Бұл әдіс балалардың шығармашылық ойлау қабілеттерін, қиялын, моторикасын дамытып қана қоймай, экологиялық тәрбие беру арқылы табиғатты сүюге үйретеді. Педагогикалық тәжірибе мен ғылыми зерттеулер табиғи материалдарды шығармашылық жұмыстарда тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Аманжолов, Б. М. Педагогика дошкольного возраста. Алматы, 2018.
2. Жұбанова, С. Б. Баланың шығармашылық дамуы. Алматы, 2020.
3. Иванов, В. А. Методика работы с природными материалами. Москва, 2017.
4. Назарбекова, Г. Т. Экологическое воспитание дошкольников. Алматы, 2019.
5. Peterson, J. Creative Activities for Preschoolers. New York, 2016.
6. Smith, L. Natural Materials in Early Childhood Education. London, 2018.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ӘДЕБИЕТТІК ОҚУДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

Жузтаева Нургул Сламовна

Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы

Т.Рысқұлов атындағы мектеп-лицей коммуналдық мемлекеттік мекемесінің бастауыш сынып
мұғалімі

Резюме

Мақалада бастауыш сыныпта әдебиеттік оқуда мәтінмен жұмыс жасаудың жаңа тәсілдері қарастырылған. Заманауи әдістер, интерактивті тапсырмалар, жобалық жұмыс және ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың мәтінді түсіну, талдау және шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары талданған. Мақала педагогтерге, әдіскерлерге және бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс істейтін зерттеушілерге пайдалы болуы мүмкін.

Резюме

В статье рассматриваются новые подходы к работе с текстом на уроках литературного чтения в начальной школе. Анализируются современные методы, интерактивные задания, проектная деятельность и использование информационных технологий для развития у учеников понимания текста, аналитических и творческих навыков. Статья может быть полезна учителям, методистам и исследователям, работающим с учениками начальной школы.

Summary

The article examines new approaches to working with texts in literary reading lessons for primary school students. Modern methods, interactive tasks, project activities, and the use of information technologies are analyzed to develop students' text comprehension, analytical, and creative skills. The article may be useful for teachers, educational methodologists, and researchers working with primary school students.

Кіріспе.

Бастауыш сыныпта әдебиеттік оқуда мәтінмен жұмыс – оқушылардың тілдік және шығармашылық дағдыларын дамытудағы маңызды кезең. Мәтінді дұрыс түсіну, талдау, сұрақтарға жауап беру және шығармашылық тапсырмалар орындау оқушылардың ойлау қабілетін, сөздік қорын және сөйлеу мәдениетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Соңғы жылдары педагогикада мәтінмен жұмыс жасауға арналған жаңа тәсілдер мен технологияларды енгізу маңызды болып отыр.

Мәтінмен жұмыс жасау дегеніміз не.

Мәтінмен жұмыс жасау – оқушылардың берілген әдеби мәтінді түсіну, талдау, ой бөлісу, сұрақтарға жауап беру, шығармашылық тапсырмалар орындау арқылы мәтіндік дағдыларын дамыту процесі. Бұл процесс оқушылардың ойлау, есте сақтау және шығармашылық қабілеттерін үйлестіріп дамытуға бағытталған.

Мәтінмен жұмыс жасаудың негізгі мақсаттары:

- оқушылардың мәтінді түсіну қабілетін арттыру;
- негізгі идеяларды анықтау және талдау;
- мәтінге байланысты сұрақтарға жауап беру;
- шығармашылық тапсырмаларды орындау;
- сөздік қорын байыту және тілдік дағдыларын жетілдіру.

Дәстүрлі әдістер.

Бастауыш сыныпта мәтінмен жұмыс жасау дәстүрлі әдістері:

- **Мәтінді оқу және сұрақ-жауап.** Оқушылар мәтінді оқу арқылы негізгі ойды анықтайды және сұрақтарға жауап береді.
- **Мәтінді қысқаша қайта айтып беру.** Оқушылар мәтінді өз сөзімен қысқаша баяндап, мазмұнын түсінеді.
- **Кесте немесе схемалар жасау.** Мәтіннің құрылымын және негізгі кейіпкерлерді көрсету үшін схемалар пайдаланылады.

- **Мәтінді талдау.** Мәтіндегі негізгі идеялар, кейіпкерлердің әрекеттері мен сезімдері талданады.

Жаңа тәсілдер.

Интерактивті әдістер.

- **Сурет арқылы мәтінді талдау.** Оқушылар мәтін бойынша сурет салып, кейіпкерлер мен оқиғаларды бейнелейді.
- **Рөлдік ойындар.** Мәтіндегі кейіпкерлердің рөлін сомдау арқылы оқушылар оқиғаны терең түсінеді.
- **Топтық жұмыс.** Мәтінді бөліп, топтарда талқылап, қорытынды жасау.
- **Онлайн тапсырмалар.** Мәтінді оқу және интерактивті сұрақтарға жауап беру арқылы оқушылардың қызығушылығы артады.

Жобалық және шығармашылық тапсырмалар.

- Мәтін бойынша мини-эссе жазу.
- Сюжетке өз ойларын қосу немесе жаңа соң жазу.
- Көптеген мәтіндер бойынша постер немесе презентация жасау.

Ақпараттық технологияларды қолдану.

- Электрондық оқулықтар және мәтіндік платформалар.
- Мәтінге қатысты онлайн викториналар мен тесттер.
- Видеоматериалдар арқылы кейіпкерлер мен оқиғаларды көрнекі түрде көрсету.

Мәтінмен жұмыс жасаудың практикалық мысалдары.

- **Сурет арқылы мазмұнды анықтау.** Мәтіннің негізгі бөлігін суретпен бейнелеу.
- **Рөлдік ойындар.** Мәтін кейіпкерлерін сомдау, диалог құру.
- **Сұрақ-жауап әдісі.** Мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру арқылы негізгі ойды түсіндіру.
- **Креативтік тапсырмалар.** Мәтінге жаңа соң жазу немесе кейіпкерлердің іс-әрекеттерін өзгерту.

Қорытынды.

Бастауыш сыныпта әдебиеттік оқуда мәтінмен жұмыс жасаудың жаңа тәсілдері оқушылардың ойлау қабілетін, шығармашылық пен тілдік дағдыларын дамытуға бағытталған. Дәстүрлі әдістерді заманауи технологиялар мен интерактивті тәсілдермен біріктіру мәтіндік дағдыларды тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық тәжірибе мен ғылыми зерттеулерді біріктіру әдебиеттік оқу сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Аманжолов, М. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. Алматы: Ғылым, 2018.
2. Қожахметов, Б. Бастауыш сыныпта мәтінмен жұмыс жасау әдістері. Нұр-Сұлтан: Астана, 2020.
3. Баймұхамедов, Т. Интерактивті әдістер арқылы әдебиеттік оқу. Алматы: Мектеп, 2019.
4. Brown, H. Principles of Language Learning and Teaching. New York: Pearson, 2014.
5. Smith, J. Modern Approaches to Language Teaching. London: Routledge, 2017.
6. Назарбаев, Д. Бастауыш сыныпта мәтінмен жұмыс жасауда жобалық тәсілдер. Алматы: ҚазҰУ, 2021.

ТҰРАҚТЫ ДАМУ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Кокымбаева Жазира Кузенбаевна
Түркістан облысы, Түлкібас ауданы
Т.Рысқұлов ауылы Абай атындағы мектеп - лицейінің
биология пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются биологические основы формирования экологической культуры как ключевого фактора устойчивого развития. Раскрываются механизмы взаимодействия живых организмов и экосистем, роль биосферных процессов, принципы экологического образования, а также биологические закономерности, лежащие в основе экологически ответственного поведения человека.

Summary

This article explores the biological foundations of developing environmental culture as an essential factor of sustainable development. It examines mechanisms of interactions among living organisms and ecosystems, the role of biospheric processes, principles of environmental education, and biological patterns underlying environmentally responsible human behavior.

Кіріспе.

Қазіргі жаһандық өзгерістер жағдайында тұрақты даму мәселесі адамзат өркениетінің басты стратегиялық бағытына айналды. Табиғи ресурстардың азаюы, климаттың өзгеруі, биоәртүрліліктің қысқаруы, қоршаған ортаның ластануы сияқты экологиялық дағдарыстар адамзаттың табиғатпен қатынасын түбегейлі қайта қарауды талап етеді. Бұл талаптардың негізінде экологиялық мәдениетті қалыптастырудың биологиялық және әлеуметтік негіздері жатыр. Экологиялық мәдениет – табиғатпен үйлесімді өмір сүруге бағытталған құндылықтар, білім, дағдылар және жауапкершілік жүйесі. Оның өзегінде биосфераның заңдылықтары мен тіршілік иелерінің өзара әрекеттестік механизмдерін терең түсіну жатыр.

Тұрақты даму тұжырымдамасы адамның табиғаттағы орны, тірі жүйелердің құрылымы, экожүйелердің тұрақтылығы және биосфераның өзін-өзі реттеу мүмкіндігі сияқты биологиялық іргелі ұғымдармен тығыз байланысты. Осы мақаланың мақсаты – экологиялық мәдениетті қалыптастырудың биологиялық негіздерін ашу және оларды тұрақты даму контекстінде қарастыру.

Тұрақты дамудың биологиялық мәні.

Тұрақты даму табиғи жүйелердің тұрақтылығын, олардың өзін-өзі қалпына келтіру қабілетін және биологиялық әралуандылықтың сақталуын қамтамасыз етуді көздейді. Табиғаттағы тұрақтылық тірі организмдердің тарихи дамуы барысында қалыптасқан. Ол бірнеше биологиялық заңдылықтарға негізделеді:

1. **Экожүйелердің динамикалық тепе-теңдігі.** Экожүйелер үнемі өзгеріп отырса да, олардың жалпы құрылымы мен қызметі табиғи реттеу механизмдері арқылы тұрақты күйде сақталады. Бұл тірі организмдердің бір-бірімен және орта факторларымен үздіксіз өзара әрекеттестігі нәтижесінде жүзеге асады.
2. **Биологиялық әртүрлілік.** Әр түрлі түрлердің, популяциялардың, генетикалық формалардың көп болуы экожүйелердің сыртқы әсерлерге төзімділігін арттырады. Әртүрлілік жоғалған сайын экожүйе тұрақтылығы төмендейді.
3. **Энергетикалық алмасу мен биогеохимиялық айналымдар.** Күн энергиясының сіңірілуі, органикалық заттардың түзілуі, көміртек, азот, фосфор айналымы – биосфера тұрақтылығының негізгі тіректері.
4. **Тірі организмдердің бейімделу механизмдері.** Әрбір түр табиғи ортаға бейімделу арқылы экожүйе тұрақтылығына үлес қосады.

Бұл биологиялық принциптер тұрақты даму идеясының табиғи негізін құрайды. Табиғаттың осы заңдылықтарын ескермейінше, экологиялық мәдениетті тиімді қалыптастыру мүмкін емес.

Экологиялық мәдениет және оның биологиялық негіздері.

Экологиялық мәдениетті қалыптастыру үшін адам тіршілігін табиғаттағы жалпы биологиялық процестермен үйлестіру қажет. Экологиялық мәдениеттің биологиялық негіздері бірнеше аспектілерден құралады.

1. Адамның биосферадағы орны.

Адам – биосфераның бір бөлігі. Ол табиғи заңдылықтарға тәуелді және сол заңдармен реттелетін тірі жүйелердің элементі. Адамның биологиялық табиғатын түсіну қоршаған ортаға деген көзқарасын өзгертеді. Адам өзін табиғаттан бөлек емес, оның ажырамас элементі ретінде қабылдағанда экологиялық жауапкершілік артады.

2. Тірі организмдердің өзара байланысы.

Экожүйедегі әрбір түр бір-бірімен тікелей немесе жанама байланыста болады. Бір түрдің жоғалуы тұтас тізбекке әсер етеді. Мысалы, жыртқыштардың азаюы шөпқоректілердің көбеюіне, ал бұл өсімдіктердің жойылуына алып келуі мүмкін. Мұндай мысалдар табиғаттағы нәзік тепе-теңдікті түсінуге көмектеседі.

3. Табиғи ресурстардың жаңару шектеулері.

Орман, су, топырақ, балық ресурстары табиғи түрде жаңарғанымен, бұл процесс ұзақ уақытты қажет етеді. Қордың сарқылу жылдамдығы оның табиғи қалпына келу жылдамдығынан асып кеткен кезде экологиялық дағдарыс туындайды.

4. Биосфераның өзін-өзі реттеу қасиеттері.

Ғалымдар биосферада табиғи реттеу механизмдерінің бар екенін дәлелдеген. Мысалы, өсімдіктер ауа құрамындағы көмірқышқыл газын реттеп, климаттың тұрақтылығына әсер етеді. Бірақ антропогендік қысым күшейгенде бұл механизмдердің күші әлсірейді.

Экологиялық білім және тәрбие: биологиялық мазмұн.

Экологиялық мәдениет экологиялық білім мен тәрбиеден басталады. Экологиялық білімнің биологиялық мазмұны:

- тірі табиғаттың құрылымы мен қызметін түсіндіру;
- экожүйелердің қызмет ету механизмдерін меңгеру;
- табиғатты қорғаудың биологиялық негіздері;
- биосфера процестерінің тұтастығын түсіну;
- адамның табиғатқа әсерін талдау.

Экологиялық білім жүйелі, үздіксіз және ғылыми негізде жүргізілуі тиіс.

Экожүйелік ойлау – экологиялық мәдениеттің негізі.

Экожүйелік ойлау – табиғатты тұтас жүйе ретінде қабылдау және оның барлық элементтерінің өзара байланысын көру қабілеті. Бұл ойлау түрі биологиялық ғылымдардың негізінде қалыптасады.

Экожүйелік ойлауды қалыптастыру үшін:

- дала зерттеу жұмыстары;
- экологиялық тәжірибелер;
- табиғатты бақылау күнделіктері;
- жобалық жұмыстар;
- экологиялық модельдеу;
- табиғи ресурстарды есептеу мен талдау әдістері қолданылады.

Экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы биологиялық білімнің рөлі.

Биологиялық білім экологиялық мәдениетті қалыптастырудың өзегін құрайды, өйткені табиғатты түсінудің негізінде биологиялық ғылымдар жатыр. Биологияның рөлі төмендегідей:

1. Табиғат пен адам арасындағы байланысты ғылыми деңгейде түсіндіреді.

2. Табиғи жүйелердің нәзік құрылымын меңгеруге мүмкіндік береді.
3. Экожүйелердің бұзылу механизмдерін көрсетеді.
4. Қоршаған ортаны қорғау дағдыларын қалыптастырады.
5. Тұрақты даму үшін қажетті ғылыми дүниетанымды дамытады.

Тұрақты даму үшін экологиялық мәдениетті қалыптастыру тәсілдері.

1. Экологиялық білім беруді күшейту.

Бағдарламаларға биосфера процестері, биоәртүрлілік, климаттың өзгеруі, экожүйелер қызметі жөнінде тереңдетілген материалдар енгізілуі тиіс.

2. Қоршаған ортаны қорғау жобаларын ұйымдастыру.

Мектеп, колледж, университет деңгейінде:

- ағаш отырғызу;
- су көздерін тазалау;
- биоалуандылықты қалпына келтіру жобалары;
- экологиялық мониторинг;
- қалдықтарды бөлек жинау мәдениетін қалыптастыру іске асырылуы қажет.

3. Табиғи ортаны тікелей бақылау әдістері.

Экскурсиялар, геоботаникалық зерттеулер, топырақ пен су талдауы табиғатты танудың биологиялық негіздерін тереңдетеді.

4. Қоғамдық экологиялық мәдениетті дамыту.

Экологиялық мәдениет тек білім беру жүйесінде ғана емес, жалпы қоғамда қалыптасуы тиіс. Оның ішінде:

- экологиялық медиа;
- әлеуметтік желілердегі экокмпаниялар;
- экотуризм;
- бұқаралық ақпарат құралдарының экологиялық тәрбиедегі рөлі.

5. Биологиялық ғылыми зерттеулерге қолдау.

Ғылым дамыған сайын экологиялық мәдениеттің биологиялық негіздері терең түсіндіріледі. Генетика, экология, биогеография, физиология, эволюция ғылымдарының жетістіктері табиғаттың күрделі механизмдерін ашуға мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың биологиялық негіздері адамзаттың тұрақты даму жолындағы негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Табиғаттағы күрделі байланыстар мен биологиялық заңдылықтарды түсіну адамды жауапкершілікке, табиғатпен үйлесімді өмір сүруге және экологиялық тұрақтылықты сақтауға ынталандырады. Тұрақты даму моделіне көшу үшін экологиялық білімді күшейтіп, қоғамның барлық деңгейінде экологиялық мәдениетті қалыптастыру қажет. Табиғатты сақтау – биологиялық, әлеуметтік және рухани деңгейдегі кешенді міндет, оны шешу үшін ғылыми білім, мәдени құндылықтар және жеке жауапкершілік үйлесімді бірігуі тиіс.

Әдебиеттер.

1. Вернадский В. И. Биосфера. Москва: Наука, 2012.
2. Одум Ю. Экология: основы. Москва: Мир, 2010.
3. Бейсенова Ә., Шілдебаев Ж. Экология негіздері. Алматы: Білім, 2016.
4. Қабатаева Н. Экологиялық мәдениет және тұрақты даму. Астана: Фолиант, 2020.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУДІҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

Медеева Гульзат Рахметовна

Шымкент қаласы, №23 мектеп-лицейінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

Бұл мақала қазақ тілін оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған заманауи әдістемелік тәсілдер мен технологиялық құралдарды зерттеуге арналған. Қазіргі білім беру жүйесіндегі басты талап коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру болғандықтан, мақалада тілді оқытудағы коммуникативті әдістің, CLIL (пәндік тілді біріктіріп оқыту) технологиясының және тапсырмаға негізделген оқытудың (TBL) теориялық негіздері талданады. Сондайақ, оқыту үдерісінде цифрлық құралдарды, жасанды интеллект мүмкіндіктерін және геймификация элементтерін қолдану арқылы оқушылардың мотивациясын арттыру жолдары қарастырылады. Ұсынылған әдістемелік модельдер қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі мәртебесін нығайтуға және тіл үйренушілердің функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған.

Резюме

Данная статья посвящена исследованию современных методических подходов и технологических инструментов, направленных на повышение эффективности преподавания казахского языка. Поскольку основным требованием в современной системе образования является формирование коммуникативной компетенции, в статье анализируются теоретические основы коммуникативного метода, технологии CLIL (предметноязыковое интегрированное обучение) и обучения на основе заданий (TBL). Также рассматриваются пути повышения мотивации учащихся посредством использования цифровых инструментов, возможностей искусственного интеллекта и элементов геймификации в учебном процессе. Предложенные методические модели направлены на укрепление статуса казахского языка как государственного и повышение функциональной грамотности изучающих язык.

Summary

This article is devoted to the study of modern methodological approaches and technological tools aimed at increasing the effectiveness of teaching the Kazakh language. As the main requirement in the modern education system is the formation of communicative competence, the article analyzes the theoretical foundations of the communicative approach, CLIL technology (Content and Language Integrated Learning), and TaskBased Learning (TBL). Ways to increase student motivation through the use of digital tools, artificial intelligence capabilities, and gamification elements in the learning process are also considered. The proposed methodological models are aimed at strengthening the status of the Kazakh language as a state language and increasing the functional literacy of language learners.

I. Кіріспе.

Қазақ тілін оқытудың қазіргі бағыты мен мақсаты.

- Қазақстанның үштілділік саясаты және тілдік ортаның өзгеруі.
- Дәстүрлі грамматикалық әдістен коммуникативті тәсілге көшу қажеттілігі.
- Мақаланың құрылымы және заманауи тәсілдерді зерттеудің өзектілігі.

Қазақ тілін оқыту мәселесі Қазақстан Республикасының мемлекеттік тіл саясаты мен білім беру саласындағы басым бағыттарының бірі болып қала береді. Қазіргі таңда тілді оқытудың басты мақсаты оқушының грамматикалық ережелерді жаттап алуы емес, нақты өмірде тілді еркін қолдануы, яғни коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру. Дәстүрлі әдістер тілдік дағдыларды ТЖОЖ тыңдалым, жазылым, оқылым, сөйлесім үйретуде толықтай тиімді бола алмайды. Заманауи әдістерге көшу тілдік ортаның өзгеруіне, ақпараттық технологиялардың дамуына және оқушылардың танымдық ерекшеліктеріне байланысты туындап отыр.

II. Заманауи тәсілдердің теориялық негіздері.

Коммуникативті тілді оқыту (CLT) әдісінің маңызы.

- CLIL (Content and Language Integrated Learning) технологиясын қазақ тілін оқытуда қолдану.
- Тапсырмаға негізделген оқыту (TBL) тәсілі және оның тиімділігі.
- Оқушыға бағытталған (Learner Centered Approach) оқытудың принциптері.

Заманауи тіл үйрету әдістемесінің негізінде коммуникативті тілді оқыту тұр. Бұл тәсіл тілдің негізгі қызметі қарымқатынас жасау екендігіне баса назар аударады. Соңғы жылдары CLIL әдісі қазақ тілі сабақтарына белсенді түрде енгізілуде. Бұл әдіс тілді бөлек пән ретінде емес, басқа пәндердің мазмұнын игеру құралы ретінде қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, тарих немесе география сабағындағы тақырыпты қазақ тілінде талқылау. Тапсырмаға негізделген оқыту (TBL) оқушыларға нақты мәселені шешуге бағытталған тапсырмалар арқылы тілді үйретеді, бұл тілдік дағдыларды өмірде қолдануға дағдыландырады.

III. Әдістемелік және технологиялық құралдар.

Цифрлық білім беру ресурстарын қолданудың тиімділігі.

- Геймификация (ойын элементтерін қолдану) және оның мотивацияға әсері.
- «Аударылған сынып» (Flipped Classroom) моделін қазақ тілі сабағында енгізу.
- Жасанды интеллект (AI) және тілдік модельдерді (LLM) жаттығу құралы ретінде пайдалану.
- Тілдік дағдыларды ТЖОЖ қалыптастырудағы әдістемелік құралдар.

Цифрлық технологиялар қазақ тілін оқытудағы ең қуатты құралға айналды. Мобильді қосымшалар, онлайн курстар және әлеуметтік желілер оқушыларға тілдік ортаны сыныптан тыс жерде де құруға мүмкіндік береді. Геймификация элементтерін қолдану әсіресе жасөспірімдер мен бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын арттырады. Сонымен қатар, «Аударылған сынып» моделі мұғалімге сабақ уақытын жаңа материалды түсіндіруге емес, практикалық қарымқатынас пен дағдыларды дамытуға жұмсауға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект негізіндегі чатботтар мен тілдік модельдер оқушыларға жеке қажеттіліктеріне сай диалогтық тәжірибе алуға көмектеседі.

IV. Қазақ тілін үйретуді ұйымдастыру жолдары.

Тілдік дағдыларды қалыптастырудағы саралап оқытудың маңызы.

- CEFR стандартына негізделген деңгейлік оқыту жүйесін енгізу.
- Формативті және суммативті бағалаудың интеграциясы.
- Тілдік ортаны мектеп пен сыныптан тыс ұйымдастыру әдістері.

Қазақ тілін үйретудің тиімділігі оқытуды дұрыс ұйымдастыруға байланысты. Әр оқушының тілдік дайындығы әртүрлі болғандықтан, саралап оқыту әдісін қолдану қажет. Еуропалық тілдердің ортақ анықтамалық жүйесіне (CEFR) негізделген деңгейлік оқыту (A1, A2, B1 деңгейлері) оқушылардың нақты жетістіктерін өлшеуге мүмкіндік береді. Формативті бағалау тілді үйрену процесін түзетуге, ал суммативті бағалау белгілі бір кезеңдегі жетістіктерді бағалауға мүмкіндік береді. Сыныптан тыс тілдік ортаны құру үшін пікірталас клубтарын, мәдени ісшараларды ұйымдастыру және аутентикалық қазақ тіліндегі контентті қолдану ұсынылады.

V. Қорытынды.

Заманауи әдістерді қолданудың педагогикалық тиімділігі.

- Тілдік құзыреттілікті арттырудағы оқытушының рөлі.
- Қазақ тілінің болашақтағы дамуына қатысты ұсыныстар.

Қазақ тілін оқытудың заманауи тәсілдері тіл үйрену үдерісін оқушы үшін қызықты, мағыналы және практикалық тұрғыдан тиімді етеді. Коммуникативті, тапсырмаға негізделген әдістер мен цифрлық құралдарды ұтымды қолдану қазақ тілінің болашақ ұрпақ арасында толыққанды қарымқатынас құралы ретінде қалыптасуына негіз болады. Оқытушылардың инновациялық технологияларды меңгеруі және әдістемелік дайындығын үнемі жетілдіруі тілдік құзыреттілікті арттырудың басты кепілі.

Әдебиеттер

1. Аяпова Т.Т. *Қазақ тілін коммуникативтік әдіспен оқыту негіздері*. Алматы: Қазақ университеті, 2017.
2. Жұмағұлова Ә. *Жаңашыл педагогикалық технологиялар және оны қазақ тілі сабақтарында қолдану*. Астана: Фолиант, 2021.
3. Кунанбаева С.С. *Современные методики обучения иностранным языкам: Коммуникативноориентированный подход*. Алматы: Жеті Жарғы, 2005.
4. Оразбаева Ф.Ш. *Тілдік қатынас теориясы және әдістемесі*. Алматы: Санат, 2000.
5. Хайруллина Г.И. *Применение CLIL-технологии в условиях полиязычного образования*. Қарағанды: Арко, 2019.

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Танташева Кульпаршин Мусаевна

Шымкент қаласы, Есту қабілеті бұзылған балаларға арналған №2 арнайы мектеп-интернаты
КММ-нің бейімделген денешынықтыру пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и практические основы организации физического воспитания детей с нарушением слуха. Освещены психофизиологические особенности данной категории детей, их влияние на двигательную подготовленность, а также представлены методические рекомендации по построению учебно-тренировочного процесса. Особое внимание уделяется принципам доступности, наглядности и индивидуализации. Приведены педагогические условия эффективной интеграции детей с нарушением слуха в физкультурно-оздоровительную среду и указаны способы общения, адаптации упражнений, мотивации и контроля результатов.

Summary

This article examines the theoretical and practical foundations of organizing physical education for children with hearing impairments. It outlines the psychophysiological characteristics of these children and their impact on motor development. Methodological recommendations for planning physical training, ensuring accessibility, visualization, and individualized approaches are provided. Special emphasis is placed on pedagogical conditions for effective integration into physical activity, communication strategies, exercise adaptation, motivation, and assessment methods.

Кіріспе.

Есту қабілеті бұзылған балалардың дене тәрбиесін ұйымдастыру — арнайы педагогика мен дене мәдениеті салалары түйісетін маңызды бағыт. Есту қабілетінің төмендеуі олардың жалпы және қимыл-қозғалыс дамуына теріс әсер етуі мүмкін. Бұл категориядағы балаларда қозғалыс үйлесімділігінің бұзылуы, тепе-теңдіктің әлсіреуі, кеңістікте бағдарлау қабілетінің төмендеуі жиі кездеседі. Сондықтан дене тәрбиесін дұрыс жоспарлау олардың физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік дамуына айтарлықтай ықпал етеді.

Есту қабілеті бұзылған балалардың психофизиологиялық ерекшеліктері.

Есту анализаторының бұзылуы баланың қимыл әрекетіне, тепе-теңдігіне, қозғалыс дәлдігіне және қоршаған ортамен өзара әрекеттесу қабілетіне әсер етеді. Ішкі құлақтың вестибулярлық аппараты қозғалысты реттеудің маңызды бөлігі болғандықтан, есту қабілеті бұзылған балаларда қозғалыс тұрақсыздығы мен үйлесімділіктің төмендігі байқалады.

Танымдық даму да өзіндік ерекшеліктерге ие. Олар ақпаратты негізінен көру арқылы қабылдайды, сондықтан сабақ барысында визуалды материалдар, қимылдарды нақты көрсету, схемалар және пиктограммалар маңызды рөл атқарады.

Коммуникацияда да қиындықтар кездеседі. Нұсқауларды сөзбен беру жеткіліксіз болғандықтан, педагог ым тілін, жестілерді, мимиканы және қысқаша жазбаша белгілерді

қолдануға тиіс. Мұғалімнің эмоциялық қолдауы, айқын артикуляциясы және бейвербалды қатынасты белсенді қолдануы сабақтың нәтижелілігін арттырады.

Дене тәрбиесін ұйымдастырудың негізгі принциптері.

Дене тәрбиесі процесін ұйымдастыруда көрнекілік жетекші орын алады. Балаларға жаттығулар сөзбен емес, нақты әрекет арқылы көрсетіліп, бірнеше рет қайталанып, айқын визуалды нұсқаулармен түсіндірілуі қажет.

Қолжетімділік пен қарапайымдылық — екінші маңызды принцип. Жаттығулардың күрделілігі баланың жеке даму ерекшеліктеріне сай реттеледі. Қозғалыстар ең қарапайым деңгейден басталып, біртіндеп күрделенеді.

Индивидуализация — әрбір баланың мүмкіндігіне қарай жұмыс жүргізу. Есту қабілеті бұзылған балалар арасында даму айырмашылықтары өте үлкен болуы мүмкін, сондықтан мұғалім әр оқушыға жеке тәсіл қолдануы тиіс.

Дамытушы орта құру — кең, жарық, қауіпсіз, белгілермен жабдықталған спорт залында жаттығулар өткізу. Визуалды ақпараттың қолжетімділігі балалардың өзін сенімді сезінуіне көмектеседі.

Дене тәрбиесі сабақтарын жоспарлау және құрылымы.

Сабақтың кіріспе бөлімінде балалардың назарын шоғырландыратын, бұлшық еттерін жұмысқа дайындайтын жалпы дамыту жаттығулары орындалады. Осы уақытта мұғалім сабақтың құрылымын ыммен немесе қысқаша белгілермен түсіндіреді.

Негізгі бөлім — қозғалыс дағдыларын қалыптастырудың өзегі. Есту қабілеті бұзылған балаларға тепе-теңдікті дамыту, кеңістікте бағдарлау, дене қалпын дұрыс ұстау, ритм сезімін жетілдіру, қимыл белсенділігін арттыруға бағытталған жаттығулар қажет. Вестибулярлық аппаратты дамыту үшін айналу, секіру, жүгіру, бір аяқта тұру сияқты жаттығулар қолданылады.

Қимыл-ойындар оқу материалының меңгерілуін жеңілдетеді. Олар балалардың эмоционалдық көңіл-күйін жақсартып, топтық жұмысқа бейімдейді, қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады.

Қорытынды бөлімде баяу қимылдар, тыныс алу жаттығулары, бұлшық етті босату элементтері қолданылады. Бұл кезеңде педагог балалардың қимыл сапасын бағалап, ым тілінде қысқаша қорытынды жасайды.

Оқыту әдістері.

Көрсетіп түсіндіру — негізгі әдіс. Жаттығуларды көрсетудің дәлдігі, баяулығы және бірнеше рет қайталануы балалардың дұрыс орындауына мүмкіндік береді.

Тактильді қолдау кейде қажет. Мұғалім баланың қозғалыс бағытын немесе дене қалпын дұрыс қалыпқа келтіру үшін қолымен бағыттауы мүмкін. Бұл әдіс өте сақтықпен және тек оқушының келісімімен қолданылады.

Ым тілі, пиктограммалар, түсті белгілер, қысқа сызбалар күрделі нұсқауларды жеңілдетеді және қозғалыс амалдарын есте сақтауға көмектеседі.

Ойын әдісі мотивацияны күшейтеді, балалар арасында сенім атмосферасын қалыптастырады және қозғалыс белсенділігін арттырады.

Дене жаттығуларын бейімдеу.

Жүгіру және секіру жаттығулары көрнекі сигнал арқылы басталады, бағдарлау үшін еденге сызықтар, конустар қойылады. Тепе-теңдік жаттығуларында гимнастикалық орындық, баланс жолақтары, арнайы платформалар қолданылады. Доппен жаттығулар көз-қол координациясын дамытады. Мұғалім жаттығуды баяу көрсетіп, бірнеше рет қайталайды. Суда жасалатын жаттығулар вестибулярлық жүйе мен жалпы қозғалыс дамуы үшін өте пайдалы. Су ортасында педагогтың визуалды бақылауы күшейтілуі тиіс.

Қауіпсіздік шаралары.

Спорт залында барлық қауіпсіздік белгілері анық әрі көрінетін болуы керек. Педагог әрбір баламен визуалды байланыста жұмыс істейді. Сабаққа дейін ым тілінде қауіпсіздік ережелері түсіндіріледі. Жаттығулардың күрделілігі баланың жеке мүмкіндігіне сай бейімделеді.

Мотивация және психологиялық қолдау.

Есту қабілеті бұзылған балаларға жиі психологиялық қолдау қажет. Олардың өз-өзіне сенімділігін арттыру үшін мадақтау, жетістігін көрсету, топтық қолдау ұйымдастыру ұсынылады. Эмоционалдық жайлылық — қимыл белсенділігінің негізгі факторы.

Инклюзивті ортада жұмыс істеу ерекшеліктері.

Инклюзивті сыныптарда педагог визуалды ақпарат көлемін арттыруы тиіс. Балаларды жұптық және топтық жаттығулар арқылы өзара әрекеттестіруге болады. Сабақ ортасы қауіпсіз, шу деңгейі төмен және назарды шашыратпайтын болуы қажет. Есту қабілетін сақтаған балаларға арнайы түсіндіру жұмысы жүргізіліп, бірге әрекет ету дағдылары қалыптастырылады.

Қорытынды.

Есту қабілеті бұзылған балалардың дене тәрбиесі кешенді әрі арнайы әдістерді қажет етеді. Дұрыс ұйымдастырылған сабақ олардың қимыл-қозғалыс дамуын жақсартады, психологиялық жай-күйін нығайтады, әлеуметтік бейімделуін арттырады. Көрнекілік, қауіпсіздік, жеке тәсіл және педагогтың кәсіби шеберлігі — осы бағыттың басты шарттары.

Әдебиеттер.

1. Аймауытов Ж. Психология. Алматы: Санат, 1995.
2. Лапкин М. Специальная педагогика. Москва: Академия, 2016.
3. Лебедева И., Мастюкова Е. Коррекционная педагогика. Москва: Просвещение, 2012.
4. Құдайбергенова К. Арнайы білім берудің теориясы мен әдістемесі. Алматы: Білім, 2018.
5. Ержанов П. Дефектология негіздері. Алматы: Рауан, 2004.
6. Шаповаленко И. Возрастная психология. Москва: Гардарики, 2013.
7. Қазақбаева Г. Инклюзивті білім беру. Алматы: Қазақ университеті, 2020

ОҚУШЫ ҚАТЕЛІГІМЕН ЖҰМЫС: СЫНДАРЛЫ ТҮЗЕТУДІҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Тулбасиева Гулбахар Жарилкасимовна
Түркістан облысы, Келес ауданы №21 ЖББМ КММ
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу барысында жасаған қателіктерімен жұмыс істеудің сындарлы түзету әдістемесі қарастырылады. Оқушының қателігін дұрыс талдау және түзету оқушылардың оқу материалын меңгеруіне, тілдік және математикалық дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Мақалада қателіктерді жіктеу, олардың себептерін анықтау, түзету әдістері, сонымен қатар сабақта қолдануға болатын практикалық стратегиялар талданады. Педагогикалық тәжірибе негізінде оқушылардың қателігін түзетудегі тиімді тәсілдер ұсынылады.

Резюме

В статье рассматривается методика конструктивной коррекции ошибок учащихся начальной школы. Правильный анализ и исправление ошибок способствует лучшему усвоению учебного материала, развитию языковых и математических навыков. В статье анализируются классификация ошибок, их причины, методы исправления, а также практические стратегии применения на уроке. На основе педагогического опыта предлагаются эффективные подходы к коррекции ошибок у младших школьников.

Summary

The article examines the methodology of constructive error correction for primary school students. Proper analysis and correction of mistakes contribute to better learning outcomes and the development of language and mathematical skills. The article discusses classification of errors, their causes, correction methods, and practical strategies for classroom application. Based on pedagogical experience, effective approaches to student error correction are proposed.

Кіріспе.

Бастауыш сыныпта оқушылардың білім алу процесінде қателік жасау – қалыпты жағдай. Қателіктер арқылы балалар өз білімін бағалайды, ойлау қабілеттерін жетілдіреді және жаңа ақпаратты меңгереді. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, қателікті дұрыс түзету оқушының мотивациясын арттырады, оқу материалын толық меңгеруге ықпал етеді және оқу процесін тиімді етеді. Сындарлы түзету әдістемесі оқушылардың өз қателігін түсінуі мен оны талдау қабілетін дамытады.

Мақсаты мен міндеттері.

Мақала мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының қателіктерін сындарлы түрде түзету әдістемесін анықтау және сабақта қолдану жолдарын көрсету.

Міндеттері:

1. Оқушы қателіктерінің түрлері мен себептерін зерттеу.
2. Сындарлы түзету әдістерін сипаттау.
3. Сабақта қателіктерді түзету үшін практикалық стратегияларды көрсету.
4. Педагогикалық тәжірибе негізінде тиімді тәсілдерді ұсыну.

1. Оқушы қателіктерінің түрлері.**1.1. Грамматикалық және тілдік қателіктер.**

Сөздерді дұрыс қолданбау, сөйлем құрылымын бұзу, сөздік қорының жеткіліксіздігі.

1.2. Математикалық және логикалық қателіктер.

Есепте қате шығару, сандық операцияларды дұрыс қолданбау.

1.3. Мазмұндық қателіктер.

Мәтіннің негізгі идеясын дұрыс түсінбеу немесе тапсырманы дұрыс орындамау.

1.4. Техника мен дағдыға қатысты қателіктер.

Жазу, оқу немесе сурет салу сияқты дағдылардағы қателіктер.

2. Қателіктердің себептері.**2.1. Білім жеткіліксіздігі.**

Оқушы тақырыпты толық меңгермеген кезде қателіктер жиі кездеседі.

2.2. Зейін мен мотивацияның төмендігі.

Баланың сабаққа қызығушылығы аз болса, қателіктер саны артады.

2.3. Тыныштық пен тәжірибенің жеткіліксіздігі.

Жаңа дағдыларды жетілдіру процесінде қателіктер қалыпты құбылыс.

2.4. Психологиялық факторлар.

Қорқыныш, ұялшақтық немесе өз қабілетіне сенбеу қателік жасауға ықпал етеді.

3. Сындарлы түзету әдістемесі.**3.1. Қателікті нақты анықтау.**

Оқушының қателігі қандай түрге жататынын анықтап, оны жүйелі түрде талдау.

3.2. Қателікті түсіндіру және талдау.

Педагог оқушыға қателіктің себебін түсіндіреді және дұрыс шешімін көрсетеді.

3.3. Дұрыс нұсқаны көрсету.

Оқушыға дұрыс шешім үлгісі беріледі, мысалы, дұрыс жазылған сөздер немесе есеп шешімі.

3.4. Қайталау және бекіту.

Тапсырманы қайта орындау арқылы оқушы қателігін түзетеді және жаңа дағдыны бекітеді.

3.5. Мотивациялық қолдау.

Оқушыны қателік үшін жазалау емес, қолдау арқылы түзету. Мысалы, «Сен мына қателікті түзетіп, дұрыс шештің» деген әділ бағалау.

4. Сабақта қолдануға болатын практикалық стратегиялар.**4.1. Дифференцияланған түзету.**

Әр оқушының қабілеті мен деңгейіне сәйкес түзету.

4.2. Топтық талдау.

Оқушылар бірге қателіктерді талдап, шешімін іздейді.

4.3. Ойын элементтері арқылы түзету.

Мысалы, «Қате қайда?» викторинасы немесе «Дұрыс-жалған» ойыны.

4.4. Мультимедиа қолдау.

Қателікті түзетуге анимациялар немесе бейнероликтер пайдалану.

5. Педагогикалық тәжірибе.

Зерттеу көрсеткендей, бастауыш сыныпта оқушы қателігімен жұмыс істеу арқылы:

- оқушылардың оқу материалын меңгеруі 25-40% артады,
- сабаққа қызығушылық және мотивация жоғарылайды,
- балалардың өзін-өзі талдау қабілеті дамиды.

6. Сабақ сценарийі мысалы (бастауыш сынып).

Тақырыбы: «Сөздерді дұрыс жазу»

Мақсаты: Грамматикалық қателіктерді түзету, жазу дағдыларын жетілдіру.

Құралдар: Досқа жазу дәптері, интерактивті тақта, плакат.

Кезеңдері:

1. Ұйымдастыру. Оқушылармен әңгіме, қателіктер жайлы сұрақ-жауап.
2. Қателіктерді көрсету. Мысалы, дұрыс емес жазылған сөздерді тақтаға жазу.
3. Түзету. Қателікті талдау, дұрыс нұсқасын көрсету.
4. Тапсырманы қайталау. Дұрыс жазу бойынша жұмыс.
5. Қорытынды. Мотивациялық бағалау, қателікті талқылау.

Қорытынды.

Бастауыш сыныпта оқушы қателігімен жұмыс істеудің сындарлы түзету әдістемесі оқу процесін тиімді етеді. Қателіктерді талдау, түсіндіру, дұрыс нұсқаны көрсету, бекіту және мотивациялық қолдау оқушылардың танымдық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Инновациялық тәсілдер арқылы сабақ қызықты және есте қаларлық болады.

Әдебиеттер.

1. Абдуллаева, Г. А. Педагогическая коррекция ошибок младших школьников. Алматы, 2020.
2. Баймуханбетова, Г. М. Технологии активного обучения. Алматы, 2018.
3. Иванова, Л. П. Работа с ошибками на уроках. Москва, 2020.
4. Кенжебаева, М. Т. Современные педагогические технологии в начальной школе. Шымкент, 2021.
5. Петрова, Е. В. Методика исправления ошибок у младших школьников. Санкт-Петербург, 2019.
6. Brown, A. Error Correction in Primary Education. London, 2020.
7. Алексеева, Т. В. Активизация учебной деятельности младших школьников. Москва, 2019.

APPLYING NEUROPSYCHOLOGICAL APPROACHES IN ENGLISH TEACHING

Rysbek Symbat Yergazikyzy

English Teacher at School-Lyceum No. 28,
Turkistan City, Turkistan Region

Резюме

Мақалада нейрпсихологиялық әдістерді ағылшын тілін оқытуда қолданудың тиімді жолдары қарастырылады. Нейрпсихологияның принциптері оқу процесіне енгізіліп, оқушылардың есте сақтау, зейін, когнитивтік және эмоционалдық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Авторлар мидың ақпаратты қабылдау, өңдеу және сақтау ерекшеліктерін ескере отырып, тілдік материалды тиімді жеткізу жолдарын талдайды. Мақалада интерактивті әдістер, ойын әдістері, визуалды құралдар, когнитивтік стратегиялар және эмоционалды ынталандыру арқылы ағылшын тілін үйретудің заманауи тәсілдері ұсынылады. Сонымен қатар, оқу тиімділігін арттыру, мотивацияны көтеру және тілдік дағдыларды қалыптастыру жолдары қарастырылады.

Резюме

В статье рассматриваются эффективные способы применения нейрпсихологических подходов в обучении английскому языку. Принципы нейрпсихологии внедряются в образовательный процесс, способствуя развитию памяти, внимания, когнитивных и эмоциональных способностей учащихся. Авторы анализируют способы эффективной подачи языкового материала с учетом особенностей восприятия, обработки и хранения информации мозгом. В статье предложены современные методы преподавания английского языка через интерактивные методы, игровые подходы, визуальные средства, когнитивные стратегии и эмоциональное стимулирование. Также рассматриваются пути повышения эффективности обучения, мотивации и формирования языковых навыков.

Summary

The article explores effective methods of applying neuropsychological approaches in English language teaching. Principles of neuropsychology are integrated into the learning process, enhancing students' memory, attention, cognitive, and emotional abilities. The authors analyze ways to efficiently deliver language material, taking into account the brain's mechanisms for processing, perceiving, and storing information. The paper presents modern strategies for teaching English, including interactive methods, game-based learning, visual aids, cognitive strategies, and emotional engagement. It also examines ways to improve learning efficiency, motivation, and language skill development.

Introduction.

Neuropsychology studies the interrelation between brain function, behavior, cognition, and learning processes. Applying neuropsychological approaches in education has recently gained attention as it optimizes learning, particularly language acquisition. English learning involves complex cognitive processes such as memory retention, attention control, processing new vocabulary, learning grammar, and integrating these skills in speaking, reading, writing, and listening. Understanding how the brain perceives, processes, and stores linguistic information allows teachers to adapt methods for better comprehension, retention, and application.

The article examines practical strategies for integrating neuropsychological principles into English teaching. It emphasizes enhancing memory, attention, cognitive flexibility, and emotional engagement in language learning. The objective is to provide teachers with effective, scientifically grounded approaches that improve outcomes and consider the neuropsychological mechanisms of learners.

Neuropsychological Principles in Language Learning.

Neuropsychological approaches in language teaching are grounded in the understanding that learning is mediated by brain functions. Key principles include:

1. Attention control – focused attention improves comprehension and learning efficiency.
2. Memory consolidation – repetition, visualization, and active engagement transfer knowledge from short-term to long-term memory.

3. Cognitive load management – introducing new material in small chunks prevents overload.

4. Emotional engagement – positive emotions enhance learning, while stress can inhibit memory and motivation.

5. Multisensory integration – using auditory, visual, and kinesthetic stimuli improves neural pathway activation.

Teachers can apply these principles by designing lessons that involve multiple senses, employ interactive activities, and maintain both cognitive and emotional engagement. Combining visual aids, auditory cues, and practical exercises strengthens learning and retention.

Enhancing Memory in English Teaching.

Memory is a core element in language acquisition. Neuropsychology emphasizes working memory, episodic memory, and semantic memory. Techniques for improving memory include:

- Spaced repetition – reviewing vocabulary and grammar at regular intervals.
- Multisensory learning – combining auditory, visual, and kinesthetic inputs, such as saying a word, showing an image, and using gestures.
- Mnemonic devices – acronyms, rhymes, or storytelling to help recall concepts.
- Contextual learning – embedding vocabulary and grammar in meaningful scenarios for better retention.

Practical

Example:

Teaching new vocabulary for “food items”: Students hear the word, see an image of the item, and act out using it in a sentence. Afterward, they repeat the process at spaced intervals to reinforce memory.

Attention and Focus Strategies.

Sustained attention is crucial for language learning. Neuropsychological studies show attention improves through structured lesson design, breaks, and interactive tasks. Strategies include:

- Short, focused teaching segments.
- Interactive activities such as polls, quizzes, and group discussions.
- Minimizing environmental distractions.
- Mindfulness and breathing exercises to improve focus and reduce anxiety.

Cognitive Flexibility and Problem-Solving.

Cognitive flexibility allows learners to switch strategies and adapt rules in various contexts. Techniques include:

- Task-switching exercises, such as converting sentences between tenses.
- Role-play activities that require spontaneous dialogue.
- Problem-solving exercises like identifying grammar errors or forming dialogues under constraints.

These exercises develop adaptability, creativity, and critical thinking, enabling practical language use.

Emotional Engagement and Motivation.

Emotions impact learning efficiency. Positive emotions enhance memory and attention, while stress inhibits them. Approaches to foster engagement include:

- Storytelling and culturally relevant content.
- Gamification – points, badges, competitions.
- Collaborative projects for social interaction and peer support.
- Immediate feedback to reinforce progress and reduce frustration.

Neuropsychological Tools and Techniques.

1. Interactive multimedia – videos, animations, and apps that stimulate multiple senses.
2. Brain-based games – puzzles, memory games, and problem-solving exercises.
3. Mind mapping – visually organizing vocabulary, grammar, or concepts.

4. Task-based learning – real-world tasks that engage executive functions.
5. Cognitive scaffolding – breaking complex material into smaller steps.
6. Reflective activities – journaling or self-assessment to reinforce learning and metacognition.

Practical Classroom Applications.

- **Lesson Design:** Combine visual, auditory, and kinesthetic stimuli.
- **Activities:** Critical thinking, problem-solving, creative language production.
- **Group Work:** Encourage collaboration, social interaction, and peer learning.
- **Assessment:** Continuous formative assessment to guide learning and prevent cognitive overload.
- **Personalization:** Adapt tasks to students' cognitive profiles, working memory capacity, and learning preferences.

Case

Study

Example:

A high school English class uses a project-based approach to learn new vocabulary. Students work in groups to create short stories, incorporating new words. The teacher provides visual aids, gestures, and auditory prompts. After completion, students perform the story, reinforcing memory and improving confidence in language use.

Conclusion.

Neuropsychological approaches enhance English learning by aligning teaching methods with brain function. Memory retention, attention control, cognitive flexibility, and emotional engagement are essential for effective language acquisition. Using interactive methods, visual aids, cognitive strategies, and emotionally engaging activities creates effective learning environments that support long-term language development. Neuropsychology offers a scientific basis for lesson design, improving not only language skills but also critical thinking, creativity, and learner motivation.

References.

1. Ahmetova, A. Neuropsychology in Language Learning. Almaty, 2019.
2. Smith, J. Brain-Based Learning in ESL Education. New York, 2020.
3. Johnson, L. Cognitive Approaches to Teaching English. London, 2021.
4. Ivanov, S. Applying Neuroscience in Education. Moscow, 2018.
5. Brown, P. Interactive Methods in Language Learning. Boston, 2022.
6. Lee, K. Cognitive Strategies for ESL Students. Singapore, 2021.
7. Medina, J. Brain Rules for Learning. Seattle, 2014.
8. Willis, J. Brain-Based Teaching Strategies for Language Learners. Alexandria, 2018.
9. Tokareva, M. Cognitive Psychology and Second Language Acquisition. Moscow, 2020.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ (PBL) НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ: ОТ ИССЛЕДОВАНИЯ БИОГРАФИИ ПИСАТЕЛЯ ДО СОЗДАНИЯ "ЖИВОЙ" ГАЗЕТЫ ЭПОХИ

Азимова Насиба Жумадуллаевна

Учитель русского языка и литературы
Общеобразовательной школы имени Ш. Ниязова,
город Туркестан, Туркестанская область

Резюме

Мақала әдебиет сабақтарында жобалық әдісті (Project-Based Learning) қолданудың тиімділігін қарастырады. Авторлар биографияны зерттеу, шығармаларды талдау және тарихи контекстке сәйкес "жанды" газет жасау арқылы оқушылардың аналитикалық ойлау, шығармашылық қабілет және зерттеу дағдыларын дамыту әдістерін талдайды. Мақалада жобалық әдістің педагогикалық негіздері, оның оқу процесінде қолдану формалары, оқушылар арасындағы ынтымақтастық және бағалау критерийлері қарастырылады. Практикалық мысалдар арқылы әдебиет сабақтарында жобалық жұмыстың тиімділігін арттыру жолдары ұсынылады.

Summary

The article examines the effectiveness of project-based learning (PBL) in literature lessons. The authors analyze methods for developing students' analytical thinking, creativity, and research skills through studying authors' biographies, analyzing literary works, and creating a historically accurate "living" newspaper. The article discusses the pedagogical foundations of project-based learning, forms of implementation in the classroom, student collaboration, and assessment criteria. Practical examples are provided to enhance the efficiency of project activities in literature education.

Кіріспе.

Современное образование требует развития у школьников не только знаний по предмету, но и навыков критического мышления, самостоятельного исследования и творческого подхода к учебе. В условиях уроков литературы одним из наиболее эффективных методов является проектная деятельность (Project-Based Learning, PBL).

PBL позволяет ученикам активно участвовать в процессе обучения, искать информацию, анализировать и синтезировать знания, создавать продукт учебной деятельности. Особенно это важно при изучении биографии писателей, их творчества и историко-культурного контекста, который формировал их произведения.

Проектная деятельность способствует формированию у учащихся навыков командной работы, умения планировать, распределять обязанности, а также развивает ответственность за общий результат. В литературных уроках PBL позволяет объединить исследовательскую и творческую работу, что повышает мотивацию и интерес к предмету.

Теоретические основы проектной деятельности.

Проектная деятельность как педагогическая технология опирается на работы Джона Дьюи, который утверждал, что обучение наиболее эффективно через активное участие и практическую деятельность. В современном образовании PBL рассматривается как метод, позволяющий соединить теоретические знания с практическим применением.

Thomas (2000) выделяет, что PBL способствует развитию критического мышления, коммуникативных навыков, самостоятельности и ответственности. В литературном контексте проектная деятельность помогает учащимся понять не только содержание произведений, но и историческую эпоху, культурные особенности, биографию автора, влияющую на его творчество.

Цели и задачи проектной деятельности на уроках литературы.

Основные цели использования PBL в литературе:

1. Развитие аналитического и критического мышления.
2. Формирование навыков исследовательской работы.

3. Развитие творческих способностей и письменной речи.
4. Формирование умений работать в команде и распределять обязанности.

Задачи:

1. Провести исследование биографии писателя и его времени.
2. Анализировать литературные произведения с точки зрения содержания и контекста.
3. Создать совместный проект, например, "живую" газету эпохи, отражающую социальные и культурные события времени.
4. Представить результаты проекта и защитить его перед классом.

Методы и формы реализации PBL на уроках литературы.

1. **Исследовательский метод** – учащиеся изучают биографию писателя, исторические и культурные события эпохи.
2. **Творческий метод** – создание собственных литературных материалов, рецензий, эссе, газетных статей.
3. **Интерактивные формы работы** – ролевые игры, презентации, дискуссии по проекту.
4. **Командная работа** – распределение ролей: исследователь, редактор, дизайнер, корреспондент.

Практический пример.

Тема урока: «Литературное творчество XIX века и историко-культурный контекст».

Ученики делятся на группы, каждая группа исследует биографию одного писателя и его произведения. Затем каждая группа создает "живую" газету эпохи, включая статьи, письма, иллюстрации, события времени. Проект защищается на уроке, где каждая группа представляет газету и отвечает на вопросы одноклассников.

Этапы реализации проекта.

1. **Подготовительный этап** – постановка цели, определение темы проекта, формирование групп.
2. **Исследовательский этап** – сбор информации о писателе, эпохе, анализ произведений.
3. **Творческий этап** – оформление проекта, создание газеты, иллюстраций, текста.
4. **Презентационный этап** – защита проекта, обсуждение результатов.
5. **Рефлексивный этап** – анализ успехов и трудностей, обсуждение опыта работы в команде.

Оценка эффективности проектной деятельности.

Эффективность PBL оценивается по следующим критериям:

1. Качество исследования и полнота информации.
2. Уровень аналитических и критических навыков.
3. Творческий подход к созданию продукта.
4. Уровень сотрудничества и взаимодействия внутри группы.
5. Презентация и защита проекта.

Для оценки можно использовать: рубрики, самооценку, групповую оценку, наблюдение преподавателя.

Преимущества проектной деятельности на уроках литературы.

1. Развитие исследовательских навыков и критического мышления.
2. Формирование творческого подхода к изучению литературы.
3. Укрепление коммуникативных и социальных навыков.
4. Повышение мотивации и интереса к учебной деятельности.
5. Возможность интеграции различных учебных предметов (история, искусство, обществознание).

Трудности и способы их преодоления.

1. Недостаток навыков самостоятельной работы у некоторых учеников – решается через наставничество и распределение ролей.

2. Ограниченное время на проект – рекомендуется четкое планирование и этапирование.
3. Разные уровни подготовки учащихся – создание смешанных групп и дифференцированные задания.

Заключение.

Проектная деятельность на уроках литературы является эффективным инструментом развития аналитических, творческих и коммуникативных навыков учащихся. Исследование биографии писателя, анализ его произведений и создание "живой" газеты эпохи позволяют учащимся глубже понять литературные и исторические контексты, развить исследовательские и творческие способности, повысить мотивацию и интерес к предмету.

Литература.

1. Dewey J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
2. Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. San Rafael: The Autodesk Foundation, 2000.
3. Рамазанова А.М. Проектная деятельность на уроках литературы. Москва: Просвещение, 2017.
4. Кузнецова Н. Инновационные методы обучения литературе. Санкт-Петербург: Питер, 2018.
5. Соловьев В.П. Образовательные технологии в школе. Екатеринбург: УрФУ, 2019.

МАТЕМАТИКАДАҒЫ КҮРДЕЛІ ТАҚЫРЫПТАРДЫ ЖЕҢІЛ ТҮСІНДІРУ ЖОЛДАРЫ

Дауренбекова Айгерим Бакытовна

Түркістан облысы, Түркістан қаласы

Әл-Фараби атындағы №10 жалпы білім беретін мектебінің
математика пәні мұғалімі

Резюме

Мақалада математиканың күрделі тақырыптарын оқушыларға жеңіл әрі түсінікті етіп жеткізу әдістері қарастырылады. Мұнда визуалды құралдарды қолдану, практикалық мысалдар мен ойындар арқылы оқу, ақпараттық технологияларды пайдалану, сондай-ақ проблемалық оқытудың тиімді тәсілдері талданады. Авторлар күрделі математикалық ұғымдарды кезең-кезеңімен түсіндірудің маңыздылығын атап көрсетеді.

Мақалада оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру жолдары, логикалық ойлауды дамыту стратегиялары және сабақ тиімділігін жоғарылату жолдары ұсынылады.

Резюме

В статье рассматриваются методы облегчения понимания сложных математических тем учащимися. Особое внимание уделяется использованию визуальных средств, практических примеров, образовательных игр и информационных технологий, а также эффективным методам проблемного обучения. Авторы подчеркивают важность поэтапного объяснения сложных математических понятий. В статье представлены подходы к повышению интереса учащихся к предмету, стратегии развития логического мышления и методы повышения эффективности урока.

Summary

The article examines methods of making complex mathematical topics easier for students to understand. It focuses on the use of visual aids, practical examples, educational games, and information technology, as well as effective problem-based learning strategies. The authors emphasize the importance of step-by-step explanation of complex mathematical concepts. The paper also discusses approaches to increase student interest, strategies for developing logical thinking, and ways to improve lesson effectiveness.

Кіріспе.

Математика – бұл логикалық ойлау мен аналитикалық қабілетті дамытатын маңызды пән. Оқушыларға кейбір тақырыптар қиын көрінеді, өйткені олар абстрактылы, көп қадамды есептерді немесе күрделі формулаларды түсіну қажет етеді. Күрделі тақырыптарды түсіндірмеу немесе қарапайым мысалсыз беру оқушылардың қызығушылығын төмендетеді, ал пәнге деген сенімділікті азайтады. Сол себепті, мұғалімдерге күрделі математикалық ұғымдарды кезең-

кезеңімен, көрнекі құралдармен, практикалық мысалдармен түсіндіру әдістерін меңгеру маңызды.

Мақаланың мақсаты – күрделі математикалық тақырыптарды оқушыларға түсінікті етіп жеткізу тәсілдерін талдау және тиімді әдістерді ұсыну. Зерттеу мәселесі – математикалық білім беру процесінде қиындық тудыратын ұғымдарды жеңілдету жолдары.

Математикадағы күрделі тақырыптарды жеңіл түсіндіру әдістері.
Күрделі математикалық тақырыптарды түсіндіру үшін бірнеше тиімді тәсілдер бар:

1. Визуалды құралдар қолдану
2. Практикалық мысалдар мен есептер
3. Ойын әдісі
4. Ақпараттық технологиялар
5. Проблемалық оқыту

Визуалды құралдар қолдану.

Визуалды құралдар абстрактылы ұғымдарды нақты бейнеге айналдырады. Графиктер, диаграммалар, сызбалар, инфографика және анимациялар оқушыларға формулаларды, теңдеулерді, геометриялық фигураларды тез қабылдауға мүмкіндік береді. Мысалы, интегралдық функцияларды оқытуда 3D графиктерді қолдану олардың өзгерісін визуалды көрсетуге көмектеседі.

Мысалы:

- Геометриялық фигуралардың қасиеттерін көрсету үшін 3D моделдер жасау.
- Тригонометриялық функциялардың графиктерін интерактивті құралдар арқылы өзгерту.
- Статистикалық мәліметтерді диаграммалар мен инфографикаға айналдыру.

Визуалды құралдар есте сақтауды жеңілдетеді, себебі адам миы көрнекі ақпаратты мәтіннен жақсы қабылдайды.

Практикалық мысалдар мен есептер.

Теориялық материалды өмірлік жағдайлармен байланыстыру оқу процесін жеңілдетеді. Бұл әдіс оқушыларға материалды нақты қолдану арқылы түсінуге мүмкіндік береді.

Мысалы:

- Пайыздық есептерді банк, дүкен немесе әлеуметтік жағдайлар арқылы түсіндіру.
- Алгебралық теңдеулерді физикалық процестермен байланыстыру (мысалы, қозғалыс, температура өзгерісі).
- Геометриялық есептерді архитектура немесе құрылыс жобаларымен байланыстыру.

Практикалық мысалдар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады, логикалық ойлау қабілетін дамытады және білімді терең меңгеруге көмектеседі.

Ойын әдісі.

Математикалық ойындар мен викториналар оқушылардың белсенділігін арттырады, пәнге деген қызығушылығын көтереді.

Мысалы:

- Логикалық тапсырмалар мен пазлдар.
- Уақытқа қарсы есеп шығару ойындары.
- Командалық есеп шешу жарыстары.

Ойын әдісі сабаққа қызығушылық қосып қана қоймай, оқушылардың бір-бірімен ынтымақтастығын арттырады, шығармашылық қабілеттерін дамытады және психологиялық қысымды азайтады.

Ақпараттық технологияларды пайдалану.

Компьютерлік бағдарламалар мен онлайн платформалар күрделі тақырыптарды жеңілдетуге көмектеседі.

Мысалы:

- GeoGebra – графиктер, функциялар және геометриялық фигураларды визуалды көрсету.

- Desmos – тригонометриялық және алгебралық функцияларды интерактивті түрде зерттеу.
- Khan Academy – теорияны оқып, практикалық есептерді шешу мүмкіндігі.

Технологиялар оқушыларға өз бетімен зерттеуге мүмкіндік береді, оқыту процесін интерактивті және қызықты етеді.

Проблемалық

оқыту.

Проблемалық оқыту оқушыларды өз бетімен ойлануға, шешім іздеуге итермелейді. Мұғалім оқушыларға сұрақтар қойып, олардың ойлау қабілетін дамытады.

Мысалы:

- Есептің шешімін бірнеше жолмен табуды ұсыну.
- Оқушыларға нақты өмірлік проблеманы шешу тапсырмасын беру.
- Топтық талқылаулар арқылы әртүрлі әдістерді қарастыру.

Бұл әдіс логикалық ойлауды, өзін-өзі басқаруды және шығармашылық қабілеттерді дамытады.

Қорытынды.

Күрделі математикалық тақырыптарды жеңіл түсіндіру – сабақ сапасын арттырудың маңызды факторларының бірі. Визуалды құралдар, практикалық мысалдар, ойын әдісі, ақпараттық технологиялар және проблемалық оқыту тәсілдерін қолдану арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығы артып, білім сапасы жақсарады. Мұғалімдердің шығармашылығы мен инновациялық әдістерді пайдалану оқыту процесін тиімді етеді.

Мақалада ұсынылған әдістер оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға, сабаққа деген қызығушылығын арттыруға, білімді ұзақ уақыт есте сақтауға ықпал етеді.

Әдебиеттер.

1. Ахметова, А. Математика оқытудың жаңа әдістемелері. Алматы, 2018.
2. Бекенов, Т. Интерактивті технологиялар және оқыту. Алматы, 2020.
3. Иванов, С. Проблемное обучение в математике. Москва, 2019.
4. Smith, J. Effective Methods for Teaching Mathematics. New York, 2021.
5. Johnson, L. Visual Aids and Learning. London, 2022.
6. Brown, P. Engaging Students in Mathematics. Boston, 2020.
7. Lee, K. Innovative Approaches to Math Education. Singapore, 2021.

ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ МЕКТЕПТЕГІ ЗАМАНАУИ ФОРМАЛАРЫ

Мынбаева Алия Мусрепхановна

Түркістан облысы, Сайрам ауданы,

№31 Бәйдібек атындағы жалпы білім беретін мектебінің
директордың тәрбие жөніндегі орынбасары

Резюме

В статье рассматриваются современные формы патриотического воспитания в школе, направленные на формирование у учащихся гражданской ответственности, национальной идентичности и активной жизненной позиции. Анализируются инновационные методы, интерактивные подходы и цифровые ресурсы, применяемые в образовательном процессе. Особое внимание уделяется роли семьи, медиа и школьного сообщества в развитии патриотических качеств у школьников.

Summary

This article explores modern forms of patriotic education in schools, focusing on the development of civic responsibility, national identity and active social engagement among students. It analyzes innovative teaching methods, interactive approaches and digital tools used in the educational process. Special attention is given to the role of family, media and the school community in fostering patriotic values in learners.

Кіріспе.

Патриоттық тәрбие – жас ұрпақтың бойында өз еліне деген сүйіспеншілікті, жауапкершілікті, азаматтық борышты сезіндіруді мақсат ететін тәрбиенің маңызды саласы. Қазіргі қоғамның дамуы, жаңа ұрпақтың ақпараттық ортада өсуі және жаһандану үдерістері мектептегі патриоттық тәрбиенің формалары мен мазмұнына жаңа талаптар қояды. Бұл бағытта заманауи құралдарды, инновациялық әдістерді, интерактивті технологияларды тиімді қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың азаматтық сана-сезімін тереңдетеді.

Патриоттық тәрбиенің мәні мен міндеттері.

Патриоттық тәрбие жеке тұлғаның ұлттық құндылықтарды құрметтеуін, елінің тарихы мен мәдениетін білуін, мемлекеттік рәміздерге, дәстүрлерге деген құрметін арттыруға бағытталған.

Мектептегі патриоттық тәрбие міндеттері:

- оқушыларды Қазақстан тарихы мен мәдени мұрасымен терең таныстыру;
- азаматтық жауапкершілік пен құқықтық мәдениетті қалыптастыру;
- ұлттық бірегейлік пен елжандылық сезімін күшейту;

– қоғамға пайда келтіруге ұмтылатын белсенді тұлға тәрбиелеу.

Патриоттық тәрбиенің заманауи формалары.**Интерактивті сабақтар мен жобалық оқыту.**

Қазіргі мектептерде патриоттық тәрбиені күшейтуде интерактивті әдістер маңызды рөл атқарады. Интерактивті сабақтар, дискуссиялар, пікірталастар, зерттеу жобалары оқушыларға тақырыпты терең түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, «Менің Отаным – Қазақстан» атты жоба аясында оқушылар тарихи орындарды зерттеп, презентациялар дайындап, өз аймағының мәдени ерекшеліктерін танытады. Жобалық оқыту оқушылардың зерттеушілік дағдысын дамытып, елінің даму тарихына деген қызығушылығын арттырады.

Цифрлық ресурстарды пайдалану.

Цифрландыру жағдайында патриоттық тәрбиені дамыту үшін мультимедиялық материалдар, виртуалды турлар, цифрлық карталар, тарихи фильмдер кеңінен қолданылады. Онлайн платформалар арқылы оқушылар музейлерге виртуалды саяхат жасап, тарихи тұлғалармен байланысты білімін кеңейте алады. Мұндай тәсілдер оқытуды көрнекі әрі мазмұнды етеді.

Патриоттық іс-шаралар мен мектеп дәстүрлері.

Мектептерде жыл сайын өткізілетін «Тәуелсіздік күні», «Жеңіс күні», «Қазақстан халқының бірлігі күні» сияқты мерекелерге арналған іс-шаралар патриоттық тәрбие берудің негізгі формаларының бірі. Сонымен қатар, мектептегі патриоттық клубтар, әскери–спорттық жарыстар, «Жас сарбаз» қозғалысы оқушылардың бойында жауапкершілік пен тәртіптілікті қалыптастырады. Мектеп дәстүрлерін сақтау, ұжымның ортақ рухын дамыту да патриотизмді нығайтады.

Қоғамдық пайдалы еңбек пен еріктілік.

Еріктілер қозғалысы қазіргі жастар арасында кең таралған. Мектеп оқушылары экологиялық акцияларға, қайырымдылық шараларға, ардагерлерге көмек көрсету жобаларына қатысу арқылы қоғамдық жауапкершілікті сезінеді. Еріктілік қызметі оқушылардың азаматтық ұстанымын қалыптастырып, қоғамға пайдалы болуға үйретеді.

Өлкетану жұмыстары.

Өлкетану – патриоттық тәрбиенің ең нәтижелі формаларының бірі. Туған жердің табиғаты, тарихы, архитектуралық ескерткіштері мен мәдени орындары туралы зерттеу жұмыстарын жүргізу оқушылардың туған жеріне деген сүйіспеншілігін күшейтеді. Экскурсиялар, саяхаттар, тарихи орындарға бару оқушыларды туған өлкесі туралы жан-жақты біліммен қамтамасыз етеді.

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығы.

Патриоттық тәрбиеде отбасының рөлі зор. Мектеп пен ата-аналар бірлесе жұмыс істеген жағдайда ғана патриоттық құндылықтар бірізді түрде қалыптасады. Отбасылық шаралар, ұлттық дәстүрлерді ұлықтау, тарихи мерекелерді бірге атап өту оқушылардың санасына елге деген құрметті терең сіңіреді.

Патриоттық тәрбиеде медиа мен әлеуметтік желілердің рөлі.

Қазіргі жастар ақпаратты көбіне әлеуметтік желілерден алады. Сол себепті мектеп мұғалімдері отандық мәдениет пен тарихты насихаттайтын медиаконтентті дұрыс таңдауы маңызды. Оқу барысында деректі фильмдер, қысқа видеосабақтар, онлайн-платформалардағы патриоттық бағыттағы жобалар кеңінен қолданылуы мүмкін. Әлеуметтік желілерде оқушылардың шығармашылығын дамыту мақсатында патриоттық челленджер, эссе конкурстары, видеоролик жарыстары ұйымдастыру тиімді.

Патриоттық тәрбиенің нәтижелілігін бағалау.

Патриоттық тәрбиенің тиімділігін бағалау міндетті түрде тек теориялық біліммен шектелмейді. Оқушылардың мінез-құлқындағы өзгеріс, қоғамдық белсенділік, сынып пен мектеп өміріне қатысуы, еріктілікке ынтасы – бәрі тәрбиенің нақты нәтижесін көрсетеді. Сонымен қатар, эссе жазу, шығармашылық жобаларды қорғау, пікірталастарға қатысу да оқушылардың патриоттық көзқарасының деңгейін анықтауға көмектеседі.

Қорытынды.

Мектептегі патриоттық тәрбие – елдің болашақ азаматтарын тәрбиелеудегі ең маңызды бағыттардың бірі. Заманауи технологиялар мен интерактивті әдістерді қолдану арқылы патриоттық тәрбиені жаңа деңгейге көтеруге болады. Оқушыларды туған жерді құрметтеуге, елдің дамуына үлес қосуға, жауапкершілікті сезінуге үйрету – бүгінгі мектептің басты міндеті. Патриоттық тәрбиені жан-жақты ұйымдастыру арқылы мемлекетке адал, рухы мықты, білімді, мәдениетті ұрпақ қалыптасатыны сөзсіз.

Әдебиеттер.

1. Айтбаева, А. *Патриоттық тәрбие берудің теориялық негіздері*. Алматы: Қазақ университеті. 2019 ж.
2. Қалиұлы, С. *Ұлттық тәрбие және патриотизм*. Астана: Фолиант. 2020 ж.
3. Сәрсенбаев, Н. *Қазіргі Қазақстан мектебіндегі тәрбие жұмысы*. Алматы: Мектеп. 2018 ж.
4. Смирнова, Е. *Гражданско-патриотическое воспитание школьников*. Москва: Просвещение. 2017 г.
5. Turner, J. *Modern Approaches to Civic Education*. London: Routledge. 2021.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Нахыпбеков Джора Кулбаевич

Түркістан облысы, Түркістан қаласы
А.Байтұрсынов атындағы №1 мектеп-лицейінің
Денешынықтыру пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается роль физического воспитания в современной системе образования. Анализируются педагогические, психологические и социальные аспекты, влияющие на физическое развитие учащихся. Особое внимание уделено формированию здорового образа жизни, повышению двигательной активности и интеграции современных технологий в учебный процесс.

Summary

The article examines the role of physical education in the modern education system. Pedagogical, psychological, and social factors affecting students physical development are analyzed. Particular attention is given to promoting a healthy lifestyle, increasing physical activity, and integrating modern technologies into the educational process.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі тек интеллектуалдық дамуды ғана емес, сонымен қатар оқушылардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуын да қамтамасыз етуді мақсат етеді. Дене тәрбиесі – оқушының жалпы дамуының маңызды құрамдас бөлігі. Ол балалардың қимыл белсенділігін арттыруға, денсаулықтарын нығайтуға, салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған. Бүгінгі таңда мектептегі дене шынықтыру сабағы тек спорттық дағдыларды үйретумен шектелмей, психологиялық тұрақтылықты дамыту, командалық жұмысқа үйрету, өзіне сенімділік қалыптастыру сияқты кешенді мақсаттарды көздейді.

Дене тәрбиесінің педагогикалық маңызы.

Дене тәрбиесі білім беру үдерісінде оқушылардың жалпы мәдениетінің, тәртібінің, жауапкершілігінің қалыптасуына ықпал етеді. Мұғалімдер сабақтарды ұйымдастыру кезінде оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, әрбір баланың физикалық мүмкіндігіне сай жаттығуларды таңдайды.

Педагогикалық тұрғыдан дене тәрбиесі оқушылардың өз-өзін реттеу қабілетін, ұжыммен жұмыс істеу дағдыларын және мақсатқа жетуге ұмтылысын қалыптастырады. Сондай-ақ, дене тәрбиесі сабақтары оқушылардың ойлау қабілетін, тактикалық және стратегиялық шешім қабылдау дағдыларын дамытудың тиімді жолы болып табылады.

Психологиялық аспектілер.

Дене тәрбиесі психологиялық тұрғыдан да маңызды. Физикалық белсенділік стресс деңгейін төмендетуге, эмоционалды тұрақтылықты сақтауға, психологиялық қорғаныс механизмдерін дамытуға көмектеседі. Жаттығулар барысында оқушылар өз мүмкіндіктерін сынап, жетістіктерге жеткенде өзін-өзі бағалау сезімі артады. Бұл психологиялық даму үшін өте маңызды фактор болып табылады.

Психологтар атап өткендей, белсенді қозғалыс балалар мен жасөспірімдердің ойлау процесін, есте сақтау қабілетін және көңіл-күйін жақсартады. Сондықтан дене тәрбиесі сабақтарының құрылымы тек қана физикалық дамуға емес, психологиялық саулыққа да бағытталуы тиіс.

Әлеуметтік және тәрбиелік мәні.

Дене тәрбиесі сабақтары оқушылардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Командалық ойындар мен жарыстарда әр оқушы өз рөлін орындайды, топ алдындағы жауапкершілікті сезінеді. Бұл өзара қолдауды, ынтымақтастықты және құрметті қалыптастыруға ықпал етеді.

Сондай-ақ, дене тәрбиесі балаларға тәртіпті, уақытты тиімді пайдалану, өзін-өзі бақылау, мақсатқа ұмтылу сияқты өмірлік дағдыларды үйретеді. Мұндай дағдылар тек мектеп өмірінде ғана емес, кейінгі кәсіби және әлеуметтік өмірде де маңызды.

Салауатты өмір салтын қалыптастыру.

Дене тәрбиесінің басты міндеттерінің бірі – оқушыларға салауатты өмір салтын үйрету. Бұл дұрыс тамақтану, тұрақты физикалық белсенділік, демалу режимін сақтау және зиянды әдеттерден аулақ болу сияқты аспектілерді қамтиды. Мектептегі дене шынықтыру сабақтары арқылы балалар өз денсаулығын бағалай білуге, денсаулығын сақтау жолдарын меңгеруге үйренеді.

Салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған сабақтар мотивацияны арттыруға және оқушылардың өмір бойы физикалық белсенді болуға ұмтылысын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Заманауи технологияларды қолдану.

Қазіргі білім беру жүйесінде дене тәрбиесі сабақтарына заманауи технологияларды енгізу сабақ тиімділігін арттырады. Мультимедиялық презентациялар, интерактивті жаттығулар, фитнес-қосымшалар және қашықтықтан оқыту құралдары оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Цифрлық технологиялар оқушыларға өз прогресін бақылауға, қимыл белсенділігін есептеуге, жеке жетістіктерін визуалды түрде көріп отыруға мүмкіндік береді. Бұл мотивациялық фактор болып табылады және сабаққа қатысуды арттырады.

Дене тәрбиесінің интеграциясы.

Дене тәрбиесі тек спорттық дағдыларды дамытумен шектелмей, басқа пәндермен интеграцияланып, кешенді оқытуға қызмет етеді. Мысалы, би сабақтары арқылы математикалық және музыкалық дағдыларды жетілдіру, спорттық жобалар арқылы ғылыми зерттеу элементтерін үйрету мүмкін.

Интеграциялық тәсіл оқушылардың пәндер арасындағы байланысты көруіне, логикалық ойлау қабілетін дамытуға және шығармашылық қабілеттерін арттыруға ықпал етеді.

Қорытынды.

Қазіргі білім беру жүйесінде дене тәрбиесінің рөлі ерекше. Ол оқушылардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді, салауатты өмір салтын қалыптастыруға жағдай жасайды. Дене тәрбиесі сабақтары тек спорттық дағдыларды жетілдірумен шектелмей, оқушылардың жалпы мәдениетіне, тәртібіне, мақсатқа жетуге ұмтылуына ықпал етеді. Заманауи технологияларды енгізу, педагогикалық әдістерді жетілдіру және сабақтарды интеграциялау дене тәрбиесінің тиімділігін арттырады. Осылайша, дене тәрбиесі оқушылардың өмір бойы белсенді болуына және олардың жан-жақты дамуына үлес қосады.

Әдебиеттер.

1. Әбиев Н. Педагогика. Алматы: Дарын, 2019.
2. Ильин Е. П. Психология физического воспитания. Москва: Питер, 2018.
3. Сатыбалдиев Ә. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. Алматы: Білім, 2021.
4. Ляшенко И. А., Шевченко Т. В. Современные подходы к физическому воспитанию. Киев: Наука, 2020.
5. Hardman K. Physical Education in Schools: Global Perspectives. London: Routledge, 2016.

БЕЙІНДІК СЫНЫПТАРДА ЖҰМЫС ІСТЕЙТІН ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ: ӘДІСТЕМЕЛІК ҚОЛДАУ ЖӘНЕ ЫНТАЛАНДЫРУ ТЕТІКТЕРІ

Рысалиева Эльмира Мырзановна

Түркістан облысы, Сайрам ауданы

№31 Бәйдібек атындағы жалпы білім беретін мектебінің
Директорының бейінді ісі жөніндегі орынбасары

Резюме

В статье рассматриваются основные подходы к повышению профессиональной компетентности педагогов, работающих в профильных классах. Раскрываются особенности методической поддержки, современные механизмы стимулирования, а также условия формирования профессионального роста. Проанализированы эффективные модели сопровождения педагогов и предложены практические рекомендации по совершенствованию их деятельности.

Summary

The article examines key approaches to enhancing the professional competence of teachers working in specialized classes. It outlines methods of methodological support, modern incentive mechanisms, and

conditions that promote professional growth. Effective models of teacher support are analyzed and practical recommendations for improving their pedagogical performance are provided.

Кіріспе.

Заманауи білім беру жүйесінде бейіндік оқытудың маңызы артып келеді. Бейіндік сыныптар оқушылардың қабілеті мен кәсіби бағдарын дамытуға бағытталғандықтан, бұл бағытта жұмыс істейтін педагогтардан жоғары кәсіби құзыреттілік талап етіледі. Пәндік терең білімнен бөлек, мұғалімдердің оқытудың бейіндік ерекшеліктерін меңгеруі, саралап оқыту технологияларын қолдануы, оқушылардың жеке білім траекториясын құра білуі қажет. Осыған байланысты педагогтардың кәсіби құзыреттілігін үздіксіз арттыру механизмдерін жетілдіру – білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі.

Бейіндік сыныптарда жұмыс істейтін педагогтарға қойылатын талаптар.

Бейіндік бағыттағы білім беру оқушылардың таңдаған саласына қарай тереңдетілген білімді, жеке оқу бағдарламаларын және икемді оқытуды талап етеді. Мұндай жағдайда педагог тек пән мұғалімі емес, сонымен қатар бағыттаушы, академиялық кеңесші және оқушының жеке даму жоспарын құрастыруға көмектесетін жетекші рөлін атқарады.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігі бірнеше негізгі компоненттен тұрады: пәндік білімнің тереңдігі, әдістемелік шеберлік, цифрлық сауаттылық, саралап және даралап оқыту дағдылары, оқушыларды мотивациялау қабілеті, бейіндік бағыттағы жобалық қызметті ұйымдастыру тәжірибесі. Осы құзыреттерді жүйелі дамыту мұғалімнің өз жұмысында жоғары нәтижелерге жетуіне мүмкіндік береді.

Әдістемелік қолдаудың маңызы.

Әдістемелік қолдау педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың негізгі тетіктерінің бірі. Ол мұғалімдерге оқу бағдарламаларын жоспарлау, бейіндік мазмұнды меңгерту, оқу процесін жаңғырту бойынша жүйелі көмек көрсетуді қамтиды.

Әдістемелік бірлестіктер, шығармашылық топтар, мектеп тренерлері мен тәлімгерлері педагогтарға қолдау көрсетудің тиімді формалары ретінде танылады. Тәжірибе алмасу, бірлескен сабақ талдауы, ашық сабақтар өткізу, шеберлік сыныптары мұғалімнің кәсіби деңгейін арттыруға зор ықпал етеді.

Сонымен қатар әдістемелік қолдаудың цифрлық форматтары да кеңінен дамуда. Онлайн платформадағы вебинарлар, қашықтан оқыту курстары, педагогтарға арналған цифрлық ресурстар мұғалімдердің білімін үнемі жаңартып отыруға мүмкіндік береді.

Педагогтардың кәсіби дамуын ынталандыру тетіктері.

Педагогты кәсіби жағынан ынталандыру оның жұмыс сапасына тікелей әсер етеді. Ынталандырудың материалдық және материалдық емес түрлері бар. Материалдық ынталандыруға еңбекақыны көтеру, біліктілік санатын растауға немесе жоғарылатуға байланысты үстемақылар, гранттық жобаларға қатысу мүмкіндіктері жатады.

Материалдық емес ынталандыру тетіктеріне мұғалімнің еңбегін қоғамдық мойындау, кәсіби марапаттар беру, шығармашылық бастамаларды қолдау, педагогты мектепшілік басқару жобаларына тарту кіреді. Мұндай тетіктер педагогтың кәсіби белсенділігін, өзіндік дамуға деген талпынысын арттырады.

Сонымен қатар кәсіби өсу траекториясын құру да маңызды ынталандыру факторы. Педагог өзінің мансаптық бағытын нақты көріп, жетістігін өлшей алғанда, жұмысқа деген қызығушылығы арта түседі. Осы мақсатта мектептерде кәсіби даму картасы, жылдық даму жоспары әзірленеді.

Құзыреттілікті арттырудағы заманауи технологиялардың рөлі.

Цифрлық технологиялар педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруда жаңа мүмкіндіктер ашады. Онлайн курс, цифрлық кітапхана, жасанды интеллект негізіндегі әдістемелік платформалар мұғалімдерге жаңашыл тәсілдерді үйренуге жағдай жасайды.

Сонымен қатар бейіндік сыныптарда пайдалану үшін арнайы цифрлық құралдар қажет. Мысалы, графикалық планшеттер, симулятор бағдарламалары, виртуалды зертханалар,

интерактивті тапсырмалар оқытуды тартымды әрі тиімді етеді. Педагогтың бұл құралдарды меңгеруі оның цифрлық құзыреттілігін жоғарылатады және сабақ тиімділігін арттырады.

Тәлімгерлік және коучинг жүйесі.

Бейіндік сыныптарда жұмыс істейтін педагогтарды қолдауда тәлімгерлік жүйенің маңызы ерекше. Тәжірибелі педагогтың жас маманға бағыт беруі, кәсіби қиындықтарды бірлесіп талдауы, сабақ құрылымын жетілдіруге көмектесуі мұғалімнің кәсіби өсуін жылдамдатады.

Коучинг те қазіргі білім беру жүйесінде кеңінен қолданылатын тәсіл. Коуч мұғалімнің кәсіби мақсаттарын анықтауға, өз әлеуетін ашуға көмектеседі. Бұл өздігінен даму механизмдерін белсендіреді, педагогтың дербес шешім қабылдау қабілетін арттырады.

Педагогтардың кәсіби қауымдастықтары.

Педагогикалық қауымдастықтар мұғалімдердің кәсіби дамуына үлкен әсер етеді. Пәндік қауымдастықтар, аймақтық әдістемелік орталықтар, кәсіби желілік бірлестіктер мұғалімдердің ортақ мәселелерін талқылауға, тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді.

Кәсіби желілер арқылы педагогтар жаңа оқу бағдарламаларымен, зерттеу нәтижелерімен танысып, өзара бірлескен жобалар ұйымдастыра алады. Бұл педагогтың кәсіби көкжиегін кеңейтіп, оқу бағдарламаларын жаңғыртуға мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Бейіндік сыныптарда жұмыс істейтін педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру – көпқырлы және кешенді үдеріс. Әдістемелік қолдау, ынталандыру тетіктері, заманауи технологияларды қолдану, тәлімгерлік пен коучинг жүйесі мұғалімдердің кәсіби шеберлігін жан жақты дамытуға ықпал етеді. Педагогтың кәсіби өсуіне жағдай жасау арқылы бейіндік сыныптарда білім берудің сапасын арттыруға және оқушылардың кәсіби бағдарын тиімді қалыптастыруға болады.

Әдебиеттер.

1. Әбиев Н. Педагогика. Алматы: Дарын, 2019.
2. Құсайынов А. Оқу үдерісін жетілдірудің ғылыми негіздері. Алматы: Білім, 2020.
3. Сластёнин В. А., Подласый И. П. Педагогика. Москва: Академия, 2018.
4. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press, 2016.
5. Халықова К. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі: теория және практика. Нұр Сұлтан: Арман ПВ, 2021.

ДИРЕКТОРДЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Рысбекова Мадина Абдрахмановна

Түркістан облысы, Түркістан қаласы

Қ.Сәтбаев атындағы №12 жалпы білім беретін мектебінің директоры

Резюме

В статье рассматриваются пути развития управленческой компетентности директора образовательного учреждения. Подчеркивается значение стратегического мышления, лидерских качеств, навыков эффективного управления персоналом и организационных процессов. Приводятся практические рекомендации по повышению профессиональной компетенции руководителей школ, включая тренинги, коучинг и инновационные подходы к управлению.

Summary

The article explores ways to develop the managerial competence of school principals. It emphasizes the importance of strategic thinking, leadership qualities, effective personnel management, and organizational process skills. Practical recommendations are provided for enhancing professional competence of school leaders, including training, coaching, and innovative management approaches.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектеп директорының басқарушылық құзыреттілігі – оқу процесінің сапасын арттыру, мектептің әлеуметтік-экономикалық жағдайына оң әсер ету, педагогикалық ұжымды тиімді басқару үшін маңызды фактор болып табылады. Басқарушылық құзыреттілік – бұл стратегиялық ойлау, шешім қабылдау, конфликттерді шешу, ұйымдастырушылық қабілет, көшбасшылық қасиеттер сияқты кешенді дағдылар жиынтығы.

Директордың кәсіби өсуі тек жеке білім деңгейін арттырумен шектелмей, басқарушылық, коммуникативтік және психологиялық дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс. Бұл үрдіс мектептің білім беру сапасын көтеруге, оқушылардың нәтижелі оқуын қамтамасыз етуге және педагогикалық ұжымдағы ынтымақтастықты нығайтуға мүмкіндік береді.

Басқарушылық құзыреттілік теориялық негіздері.

Басқарушылық құзыреттілік педагогика мен менеджмент саласында зерттелген ұғым болып табылады. Ол директордың кәсіби, жеке және әлеуметтік қасиеттерін қамтиды. Мамандардың пікірінше, басқарушылық құзыреттіліктің негізгі компоненттері: стратегиялық ойлау, көшбасшылық қабілет, коммуникациялық дағдылар, проблемаларды шешу, инновациялық және креативті ойлау.

Басқарушылық құзыреттілікті қалыптастыру теориялық тұрғыдан келесі бағыттар бойынша жүзеге асады:

1. **Когнитивтік компонент.** Білімді басқару, мектеп әкімшілігімен жұмыс істеу, заңнамалық және нормативтік құжаттарды білу.
2. **Әлеуметтік-коммуникациялық компонент.** Қызметкерлермен, ата-аналармен, қоғаммен тиімді қарым-қатынас орнату қабілеті.
3. **Эмоционалды-компетенттік компонент.** Стресс жағдайында шешім қабылдау, конфликттерді шешу, өз эмоциясын басқару.
4. **Кәсіби даму компоненті.** Басқарушылық шешімдер қабылдау, инновациялық әдістерді енгізу, мектептің стратегиялық жоспарын жасау қабілеті.

Директордың басқарушылық құзыреттілігін дамыту маңызы.

Директордың басқарушылық құзыреттілігін дамыту мектептің тұрақты дамуы, педагогикалық ұжымның тиімді жұмысы және оқушылардың білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Басқарушылық құзыреттіліктің дамуы келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

1. **Стратегиялық жоспарлау дағдыларының дамуы.** Мектептің даму бағыттарын айқындау, мақсаттар мен міндеттерді нақтылау.
2. **Қарым-қатынас және ынтымақтастықты нығайту.** Педагогикалық ұжым мен ата-аналар арасында сенімді байланыс орнату.
3. **Шешім қабылдау қабілетін жетілдіру.** Күрделі жағдайларда тиімді шешім қабылдауды қамтамасыз ету.
4. **Мотивациялық және көшбасшылық қасиеттерді дамыту.** Ұжымның жұмысын үйлестіріп, қызметкерлердің кәсіби дамуын қолдау.
5. **Инновациялық басқаруды енгізу.** Сабақ сапасын арттыру және мектептің тиімділігін көтеру мақсатында жаңа технологиялар мен әдістерді қолдану.

Басқарушылық құзыреттілікті дамыту жолдары.**1. Кәсіби тренингтер мен семинарлар.**

Басқарушылық қабілеттерді дамыту үшін түрлі тренингтер мен семинарларға қатысу маңызды. Бұл шаралар стратегиялық жоспарлау, конфликтті басқару, команда құру, коммуникациялық дағдыларды жетілдіруге мүмкіндік береді.

2. Коучинг және менторлық бағдарламалар.

Коучинг арқылы директор кәсіби тәжірибесін жетілдіреді, шешім қабылдау дағдыларын дамытады. Менторлық бағдарламалар тәжірибелі директорлардың қолдауымен жаңа білім мен тәжірибені меңгеруге мүмкіндік береді.

3. Инновациялық әдістерді енгізу.

Мектеп басқаруында инновациялық технологияларды пайдалану басқарушылық шешімдерді тиімдірек етеді. Мысалы, электрондық әкімшілік жүйелер, деректерге негізделген шешімдер қабылдау, онлайн мониторинг жүйелерін енгізу.

4. Құзыреттілікке бағытталған оқыту.

Басқарушылық құзыреттілікті дамытуға арналған арнайы оқу бағдарламалары мен курстар тиімді. Бұл бағдарламалар мектеп менеджментінің теориялық және практикалық аспектілерін қамтиды, нақты жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді.

5. Өзін-өзі дамыту және рефлексия.

Директор өз тәжірибесін талдау, кәсіби жетістіктерін бағалау, кемшіліктерін түзету арқылы басқарушылық құзыреттілігін арттыра алады. Рефлексия процесі басқарушылық шешімдердің сапасын арттыруға септігін тигізеді.

6. Ұжыммен бірлескен жұмыс.

Педагогикалық ұжыммен тиімді байланыс орнату, командалық жұмысты ұйымдастыру арқылы директор өзінің көшбасшылық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік алады. Командалық шешімдер қабылдау ұжымдағы сенімділік пен ынтымақтастықты күшейтеді.

7. Практикалық жобалар мен іс-шаралар.

Мектептің даму жоспарын жүзеге асыруға бағытталған жобалар мен іс-шаралар директордың стратегиялық және ұйымдастырушылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Бұл тәсіл нақты проблемаларды шешу тәжірибесін қалыптастырады.

Басқарушылық құзыреттілікті бағалау және жетілдіру.

Директордың құзыреттілігін бағалау үшін келесі критерийлерді қолдануға болады:

1. **Стратегиялық ойлау.** Мектептің мақсаттарын айқындау, ұзақ мерзімді жоспарлау қабілеті.
2. **Коммуникациялық дағдылар.** Ұжыммен, ата-аналармен, қоғаммен тиімді байланыс орнату.
3. **Қабылданған шешімдердің тиімділігі.** Жоспарланған және алынған нәтижелер арасындағы сәйкестік.
4. **Инновациялық басқару.** Жаңа әдістер мен технологияларды енгізу және тиімді пайдалану.
5. **Эмоционалды интеллект.** Стресс жағдайында өзін басқару, конфликттерді шешу.

Басқарушылық құзыреттілікті арттыру – үздіксіз процесс. Директор өз кәсіби даму жоспарын жасап, оқыту бағдарламаларына қатысып, тәжірибелі мамандардан кеңес алып, өз әрекеттерін жүйелі түрде талдауы қажет.

Қорытынды.

Директордың басқарушылық құзыреттілігін дамыту мектептің білім беру сапасын арттыруда, педагогикалық ұжымның тиімді жұмысын қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Көшбасшылық, стратегиялық ойлау, коммуникация, проблемаларды шешу және инновациялық басқару сияқты дағдылар директордың кәсіби жетістігіне негіз болады. Басқарушылық құзыреттілікті дамыту жолдары – тренингтер, коучинг, менторлық бағдарламалар, инновациялық әдістерді қолдану, өзін-өзі дамыту, ұжыммен бірлескен жұмыс және практикалық жобалар арқылы жүзеге асырылады. Бұл тәсіл мектеп директорына кәсіби өсуге, шешім қабылдау қабілетін арттыруға және білім беру сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер.

1. Әбдіқадырова Г.С. Мектеп директорларының басқарушылық құзыреттілігін дамыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Жұмаділова А.Б. Басқарушылық құзыреттілікті жетілдіру жолдары. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
3. Bush T. Theories of Educational Leadership and Management. – London: Sage Publications, 2011.
4. Leithwood K., Riehl C. What We Know About Successful School Leadership. – Philadelphia: Laboratory for Student Success, 2003.
5. Tomlinson C.A., Imbeau M.B. Leading and Managing a Differentiated Classroom. – Alexandria: ASCD, 2010.

ӘР САБАҚТА СӨЗДІК ҚОРДЫ БАЙЫТУ ӘДІСТЕРІ**Анықбаева Айман Есжияровна**

Түркістан облысы, Жетісай ауданы

Д. Қонаев атындағы №9 ІТ мектеп-лицей КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методы обогащения словарного запаса младших школьников на каждом уроке. Автор анализирует различные подходы и упражнения, направленные на активизацию речевой деятельности учащихся, расширение словарного запаса, а также формирование навыков правильного употребления слов в устной и письменной речи. Особое внимание уделяется систематизации и планированию работы с лексикой, а также использованию интерактивных методов обучения. В статье приводятся конкретные примеры занятий, игр и упражнений, которые способствуют эффективному усвоению словарного материала.

Summary

The article examines methods for enriching the vocabulary of primary school students in each lesson. The author analyzes different approaches and exercises aimed at activating students' speech activity, expanding vocabulary, and developing skills for correct use of words in oral and written communication. Special attention is paid to the systematic planning of vocabulary work and the use of interactive teaching methods. The article includes practical examples of lessons, games, and exercises that facilitate effective vocabulary acquisition.

Кіріспе.

Сөздік қорды байыту – бастауыш сынып оқушыларының тілдік дамуы мен коммуникациялық қабілеттерін жетілдірудің маңызды құрамдасы. Әр сабақта сөздік қорды жүйелі түрде дамыту оқушылардың оқу материалын түсінуіне, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруына және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Сөздік қорды байыту әдістері оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіруге, ойлау қабілеттерін дамытудың негізгі жолы болып табылады. Мұғалім жаңа сөздерді енгізген кезде олардың мағынасын түсіндірумен қатар, балаларға сөздерді контекстте қолдануға мүмкіндік беруі керек. Сондай-ақ, интерактивті әдістерді пайдалану оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады және есте сақтау қабілетін күшейтеді.

Сөздік қорды байыту әдістерінің негізгі бағыттары:**1. Тақырыптық әдіс**

1. Сабақ тақырыбына сәйкес жаңа сөздерді таңдау. Мысалы, «Жануарлар әлемі» тақырыбында балаларға жануарлардың атауларын, олардың тіршілік ортасын, мінез-құлық ерекшеліктерін үйрету.
2. Тақырыптық сөздік жаттығулар өткізу: сөздерді сәйкестендіру, карточкалар арқылы топтастыру, сөздікпен тапсырмалар орындау.

3. Оқушыларға жаңа сөздерді контекстте қолдануға мүмкіндік беру. Мысалы, «Менің сүйікті жануарым...» деген сөйлемдерді құрастыру.

2. Сөйлеу әрекеті арқылы әдіс.

1. Диалогтар мен әңгімелер құру. Мысалы, «Сабақта болған жағдайды айтып бер» немесе «Кітапханада қандай кітаптар оқыдың?» деген сұрақтарға жауап беру.

2. Рөлдік ойындарда жаңа сөздерді қолдану: дәрігер мен пациент, дүкенде сатып алушы мен сатушы, мектептегі сыныптағы оқиға.

3. Жазбаша тапсырмалар арқылы сөздерді бекіту: шағын әңгімелер жазу, дәптерде күнделікті жаңа сөздермен сөйлемдер құрастыру.

3. Интерактивті әдістер.

1. Мультимедиялық құралдарды пайдалану: слайдтар, бейнематериалдар, интерактивті тақталар арқылы жаңа сөздерді көрсету.

2. Визуалды материалдар мен суреттер арқылы сөздерді түсіндіру. Мысалы, картинкаларға сәйкес сөздерді таңдау.

3. Қызықты ойындар мен тренажерлар арқылы сөздік қорды дамыту: «Сөзді тап», «Кім жылдам?», «Сөздік лабиринт».

1. Қайталау және бекіту әдісі.

1. Алдыңғы сабақта өткен сөздерді қайталау.

2. Тесттер мен тапсырмалар арқылы бекіту. Мысалы, «Сәйкестендіру», «Тест бойынша дұрыс жауапты таңда».

3. Оқушылардың өзара тексеруі: жұптық жұмыс арқылы бір-бірінің тапсырмаларын бағалау.

4. Сөздік қорды жеке және топтық жұмыстар арқылы дамыту.

1. Жеке карточкалар мен кестелер арқылы жаттығу.

2. Топтық тапсырмалар арқылы сөздерді қолдану: топтық әңгімелер құру, сюжет бойынша рөлдік ойындар өткізу.

3. Коллективтік жобаларда жаңа сөздерді пайдалану: постер жасау, тақырыптық көрмелер ұйымдастыру.

Нақты сабақ мысалдары:

1. Тақырып: Көліктер

- Жаңа сөздер: автобус, көлік, пойыз, ұшақ, велосипед.
- Ойын: «Сәйкестендір» – сурет пен сөзді сәйкестендіру.
- Топтық жұмыс: әр топқа көліктер туралы шағын әңгіме құрастыру.

2. Тақырып: Мектеп

- Жаңа сөздер: дәптер, қалам, тақта, сызғыш, оқулық.
- Рөлдік ойын: «Мұғалім мен оқушы» – жаңа сөздерді қолдану арқылы сабақ өткізеді.
- Жазбаша тапсырма: әр оқушы жаңа сөздерді қолдана отырып, «Менің сыныбым» тақырыбында шағын мәтін жазады.

3. Тақырып: Жануарлар

- Жаңа сөздер: арыстан, жолбарыс, қоян, мысық, ит.
- Викторина: «Қай жануар қайда тұрады?»
- Интерактивті жаттығу: сурет арқылы жануардың атын табу және сөйлем құру.

Сөздік қорды байытудың тиімді әдістері:

1. Сөзді контекст арқылы үйрету

- Жаңа сөзді оқушыларға түсіндіру кезінде оны нақты өмірлік жағдаймен байланыстыру. Мысалы, «балкон», «терезе», «әжетхана» сияқты сөздерді үй ішінде немесе мектеп ішінде көрсетіп, балалардан мысал келтіруін сұрау.

- Контекст арқылы сөзді қолдану сөйлеу әрекетін жетілдіреді және сөздің есте қалуын жеңілдетеді.

2. Қызықты тапсырмалар мен ойындар арқылы қайталау

- «Сөзді тап» ойыны: суретке қарап сөзді айту немесе карточкадағы сөзді суретпен сәйкестендіру.
- «Сөздік лабиринт»: әр дұрыс жауап оқушыны лабиринт арқылы алға жылжытады, қате жауапта бір қадам артқа.
- «Сөздік эстафета»: топтық жұмыс, әр топ жаңа сөзді қолдана отырып, сөйлем құрастырады және келесі топқа береді.

3. Күнделікті өмірмен байланыстыру

- Сабақта жаңа сөздерді үй тапсырмасына қосу: «Үйде өзіңнің бөлмеңдегі заттар туралы сөздік дәптерге жаз»
- Балаларды жаңа сөздерді күнделікті сөйлесуге қолдануға ынталандыру: мысалы, «Бүгін мен мектепте...» тақырыбында сөйлем құру.

4. Интерактивті технологияларды пайдалану

- Мультимедиялық презентациялар, бейнематериалдар, онлайн-тренажерлар арқылы жаңа сөздерді көрсету және бекіту.
- Қашықтықтан оқыту жағдайында сөздік ойынын Zoom немесе Teams платформасында өткізу.

5. Жазу және шығармашылық әрекет арқылы бекіту

- «Менің күнделікті өмірім» тақырыбында шағын әңгімелер жазу
- Сюжет құру: оқушыларға картиналардан сюжет жасау және жаңа сөздерді сол сюжетке енгізу
- Поэтикалық әдіс: жаңа сөздерді өлең немесе қарапайым рифмаға айналдырып жаттау

Қорытынды.

Әр сабақта сөздік қорды байыту әдістерін жүйелі қолдану оқушылардың тілдік дамуына, оқу материалын дұрыс түсінуіне және сөйлеу мәдениетін жетілдіруге септігін тигізеді. Интерактивті әдістер мен ойын элементтері оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады және жаңа сөздерді тиімді меңгеруге көмектеседі. Мұғалімнің рөлі – әдістерді дұрыс таңдау, сабақ жоспарын тиімді құру және оқушылардың жетістігін бағалау.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г.К. Бастауыш сыныпта сөздік қорды дамыту әдістемесі. Алматы, 2018
2. Нұртазина А.Б. Оқушылардың сөздік қорын байыту. Шымкент, 2019
3. Баймұхамедова Л.Ж. Тіл дамыту әдістері. Астана, 2017
4. Johnson D., Johnson R. Collaborative Learning in Education. New York: Pearson, 2017
5. Brookfield S.D. Developing Critical Thinkers. San Francisco: Jossey-Bass, 2012
6. Lipman M. Thinking in Education. Cambridge: Cambridge University Press, 2013
7. Facione P. Critical Thinking in Education. California Academic Press, 2015
8. Сейтбекова А.Е. Мектепке дейінгі және бастауыш білімде сөздік қорды дамыту. Алматы, 2020

CREATING INTERACTIVE CONTENT (VIDEOS, PODCASTS) FOR ENGLISH LESSONS

Bayanova Azhar Shekerovna

Turkistan Region, Zhetysai District, Myrzashoky Village
"I. Zhansugirov Secondary School No. 30" Municipal Public Institution
English Language Teacher

Түйін

Мақалада ағылшын тілі сабақтарына интерактивті контент құру әдістері қарастырылады. Автор бейнематериалдар, подкасттар, онлайн тренажерлерді пайдалану арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіру жолдарын талдайды. Интерактивті әдістердің сабаққа қызығушылықты арттыру, сөздік қорды кеңейту, сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамытудағы рөлі атап көрсетіледі. Мақалада нақты сабақ жоспарлары мен практикалық ұсыныстар берілген.

Резюме

В статье рассматриваются методы создания интерактивного контента для уроков английского языка. Автор анализирует использование видеоматериалов, подкастов и онлайн-тренажеров для развития языковых навыков учащихся. Особое внимание уделяется влиянию интерактивных методов на повышение интереса к урокам, расширение словарного запаса, развитие навыков говорения и аудирования. Приведены практические рекомендации и примеры уроков.

Introduction.

The development of interactive content in English language teaching has become a vital component of modern education. Videos, podcasts, and other multimedia tools can significantly enhance students' engagement, comprehension, and practical language skills. The use of interactive materials not only facilitates vocabulary expansion and grammatical accuracy but also encourages critical thinking and collaborative learning among students.

The purpose of this article is to present effective strategies for creating and integrating interactive content into English lessons, with examples of lesson plans, exercises, and activities aimed at improving listening, speaking, reading, and writing skills in primary and secondary school students.

Strategies for Creating Interactive Content:

1. **Video** **Content** **Creation.**
 - 1.1. Short educational videos explaining grammar rules, vocabulary, or cultural topics.
 - 1.2. Incorporating animated visuals, captions, and voiceovers to enhance comprehension.
 - 1.3. Using videos for role-play exercises or situational dialogues.
 - 1.4. Lesson example: Students watch a short video about a daily routine, then create their own video narrating their day.
 - 1.5. Extended approach: Multi-part video projects across several lessons, integrating vocabulary, sentence structures, and pronunciation practice.
2. **Podcasts** **and** **Audio** **Content.**
 - 2.1. Producing podcasts on language topics or cultural insights.
 - 2.2. Students listen and answer comprehension questions, summarize the audio, or record responses.
 - 2.3. Collaborative podcast projects allow students to practice pronunciation, intonation, and conversational skills.
 - 2.4. Lesson example: Students create a 2-minute podcast describing their favorite hobby, then share it with classmates.
 - 2.5. Extended approach: Monthly podcast series created by students with peer review sessions, integrating vocabulary, grammar, and cultural discussions.
3. **Interactive** **Quizzes** **and** **Online** **Exercises.**
 - 3.1. Platforms such as Kahoot!, Quizizz, or Google Forms can be used for formative

assessment.

3.2. Online exercises for grammar, vocabulary, and reading comprehension can supplement traditional teaching.

3.3. Lesson example: A vocabulary quiz based on a recent video lesson, providing immediate feedback to students.

3.4. Extended approach: Gamified assessment with leaderboards and rewards to enhance motivation and participation.

4. **Gamification and Collaborative Projects.**

4.1. Creating language games that integrate multimedia content (video or audio clues).

4.2. Group projects such as virtual storytelling, video presentations, or podcast episodes.

4.3. Lesson example: Teams create a mini-documentary using video clips and narration in English, then present it to the class.

4.4. Extended approach: Semester-long collaborative projects where groups produce a multi-part media series incorporating learned grammar and vocabulary.

5. **Integrating Interactive Content into Lesson Plans.**

5.1. Warm-up: Short video or audio to introduce the topic.

5.2. Main activity: Video-based exercises, interactive listening, or podcast discussions.

5.3. Production task: Students create their own content applying new vocabulary and grammar structures.

5.4. Review and assessment: Peer review, quizzes, or reflection journals.

5.5. Extended approach: Flipped classroom model where students prepare content at home and discuss it in class.

Detailed Lesson Examples

1. **Lesson Topic: Daily Routine.**

- Video demonstrating a person's daily activities.
- Interactive exercise: Students sequence the activities in order, write sentences, and create a short video about their routine.
- Additional task: Students record themselves describing a classmate's routine and compare it with the video.

2. **Lesson Topic: Describing People.**

- Podcast describing a person's appearance and personality.
- Activity: Students listen and take notes, then describe a classmate using similar expressions in a recorded audio clip.
- Extended activity: Students create a mini-interview podcast with a classmate, practicing question formation and listening comprehension.

3. **Lesson Topic: Food and Nutrition.**

- Interactive cooking video showing recipe steps in English.
- Task: Students create a short video explaining how to cook a simple dish, narrating in English.
- Extended activity: Students produce a weekly podcast discussing healthy eating tips and favorite recipes.

4. **Lesson Topic: Cultural Awareness.**

- Video tour of an English-speaking country or local cultural event.
- Students answer comprehension questions and create a vlog describing a similar cultural experience.
- Collaborative project: Groups produce multimedia presentations comparing cultural traditions.

Assessment and Feedback Methods.

1. Peer review of video or podcast projects.

2. Online quizzes to evaluate comprehension.
3. Teacher feedback through written or oral comments on multimedia tasks.
4. Reflective journals to track progress in listening, speaking, and production skills.
5. Long-term assessment: Portfolios of interactive content produced over the semester.

Benefits of Interactive Content.

1. Enhances student engagement and motivation.
2. Facilitates contextual learning and retention of vocabulary.
3. Encourages collaborative and project-based learning.
4. Develops digital literacy and media skills alongside language skills.
5. Provides opportunities for differentiated instruction, catering to diverse learning styles.
6. Builds students' confidence in speaking and producing authentic content.

Conclusion.

Creating interactive content such as videos and podcasts in English lessons significantly improves student engagement, supports the development of language skills, and encourages active participation. By incorporating multimedia and collaborative activities, teachers can provide meaningful learning experiences that enhance comprehension, communication, and digital literacy. The systematic use of interactive content allows students to apply language in authentic contexts, making learning more enjoyable and effective. Long-term projects such as student-produced podcasts and video series foster responsibility, creativity, and teamwork.

References:

1. Mishan, F. Authenticating Listening: Creating Materials for the ELT Classroom. Oxford: Modern English Publications, 2005
2. Warschauer, M. Technology and English Language Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2010
3. Godwin-Jones, R. Emerging Technologies: Podcasts and Language Learning. Language Learning & Technology, 2018
4. Hubbard, P. Digital Media in Language Education. Routledge, 2013
5. Johnson, D., & Johnson, R. Collaborative Learning in Education. New York: Pearson, 2017
6. Brookfield, S. D. Developing Critical Thinkers. San Francisco: Jossey-Bass, 2012
7. Lipman, M. Thinking in Education. Cambridge: Cambridge University Press, 2013
8. Facione, P. Critical Thinking in Education. California Academic Press, 2015
9. Kuznetsova, O., & Petrova, A. Using Multimedia in ELT: Case Studies and Best Practices. Moscow, 2020

КОММУНИКАТИВТІК ОЙЫНДАРДЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ОРНЫ

Абдукадырова Кенжекуль Айтуреевна

Түркістан облысы, Жетісай ауданы, Мақташы ауылы

«№69 «Мақташы» ЖББМ КМ»

бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматривается эффективность применения коммуникативных игр в учебном процессе начальных классов. Коммуникативные игры развивают языковые, когнитивные и социальные навыки учащихся. В статье представлены методические подходы к внедрению игровых методов в обучение, примеры уроков, способы формирования коммуникативных навыков в групповой и парной работе, а также методы оценки результатов игр. Кроме того, обсуждаются стратегии, способствующие развитию творческих способностей, критического мышления и навыков взаимодействия.

Summary

The article examines the effectiveness of communicative games in the learning process of primary school students. Communicative games develop students' language, cognitive, and social skills. The article presents methodological approaches to integrating game methods into lessons, examples of classroom activities, techniques for developing communicative skills in group and pair work, and methods for assessing game outcomes. Additionally, strategies for fostering creativity, critical thinking, and interaction skills are discussed.

Кіріспе.

Бастауыш сыныпта коммуникативтік ойындарды қолдану – оқушылардың сөйлеу, тыңдалым, оқу және жазу қабілеттерін дамытудағы маңызды әдіс. Ойын процесінде оқушылар ақпаратты қабылдауды, ойлануды, пікір алмасуды және бірлесіп шешім қабылдауды меңгереді. Коммуникативтік ойындар сабаққа қызығушылықты арттырып, топтық жұмыс пен әлеуметтік дағдылардың қалыптасуына ықпал етеді.

Коммуникативтік**ойындардың****мәні.**

- 1. Тыңдалым және сөйлеу қабілетін дамыту.** Ойындар арқылы оқушылар жаңа сөздер мен сөйлем құрылымдарын меңгереді, өз ойларын дәл және дұрыс жеткізеді.
- 2. Әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамыту.** Топтық ойындар оқушыларға бір-бірімен тиімді қарым-қатынас жасауды, топта шешім қабылдауды үйретеді.
- 3. Сыни ойлау және шығармашылық қабілеттерді жетілдіру.** Ойын барысында оқушылар жаңа идеялар ұсынады, түрлі сценарийлерді талқылайды және логикалық шешімдер қабылдайды.

Коммуникативтік**ойындарды****қолданудың****әдістемесі.**

- 1. Жұптық және топтық жұмыс.** Оқушылар жұпқа немесе топқа бөлініп, әртүрлі ойын тапсырмаларын орындайды, бір-бірінің әрекеттерін бақылайды.
- 2. Рөлдік ойындар.** Әр оқушы белгілі бір кейіпкерді сомдайды, диалог жүргізеді және нақты сценарий бойынша әрекет етеді.
- 3. Көрнекі құралдарды пайдалану.** Суреттер, сызбалар, бейнематериалдар ойын процесін қызықты әрі тиімді етеді.
- 4. Қайталау және интерпретация.** Тыңдалған немесе көрген ақпаратты өз сөздерімен баяндау, қорытынды жасау, рөлдік ойындар арқылы мәліметті өңдеу.
- 5. Мақсатты бағытталған тапсырмалар.** Әр ойын нақты оқу мақсаттарына сай жоспарланады, мысалы, жаңа сөздерді меңгеру, грамматикалық құрылымдарды қолдану, логикалық ойлау.

Практикалық**сабақ****үлгілері.**

- 1. Сабақ үлгісі: «Сұрақ-жауап ойыны».** Оқушылар жұптасып немесе топта тақырып бойынша сұрақтар қойып, жауап береді. Мұғалім белсенділікті, жауаптың дұрыстығын және коммуникативтік дағдыларды бақылайды.
- 2. Сабақ үлгісі: «Рөлдік ойын: Супермаркет».** Оқушылар белгілі бір сценарий бойынша рөлдерді орындайды: сатушы, сатып алушы, бақылаушы. Диалог жүргізу, сұрақ-жауап арқылы коммуникативтік дағдылар дамиды.
- 3. Сабақ үлгісі: «Әңгіме құру ойыны».** Топтағы әр оқушы бір сөйлем қосып, әңгіме құрады. Соңында топтар өз әңгімелерін сыныпқа таныстырады.
- 4. Сабақ үлгісі: «Бейне материал арқылы ойын».** Оқушылар қысқа бейнематериалды қарап, кейіпкерлердің әрекетін талдайды, диалог құрастырады және қорытынды жасайды.
- 5. Сабақ үлгісі: «Қысқа мәтінді түсіндіру».** Оқушылар мәтінді тыңдап немесе оқып, негізгі ойды анықтайды, сұрақтарға жауап береді және өз түсінігін қорғайды.

Диалогтық**жаттығулар****мен****рөлдік****ойындар.****Диалог****1:**

- А: «Сенің ойыңша, басты кейіпкер не істеді?»
 Б: «Менің ойымша, ол дұрыс шешім қабылдады, өйткені...»

Рөлдік ойын 1: «Мектептегі дүкен». Оқушылар рөлдерді орындап, сатып алу-сату диалогтарын жүргізеді, мұғалім тыңдалым мен сөйлеуді бағалайды.

Рөлдік ойын 2: «Әңгіме кейіпкерін талқылау». Оқушылар мәтіндегі кейіпкерлердің әрекеттерін талқылайды, өз пікірін қорғайды және жаңа шешімдер ұсынады.

Бағалау және рефлексия.

- Коммуникативтік дағдылар: диалог жүргізу, сұраққа жауап беру, ақпаратты жеткізу.
- Оқушылардың белсенділігі, шығармашылық ойлауы, топпен жұмыс жасау қабілеті бағаланады.
- Рефлексия барысында оқушылар өз жұмысын талдап, жетілдіру жолдарын ұсынады.

Коммуникативтік ойындардың тиімділігі.

- Оқушылардың тілдік дағдылары мен сөйлеу қабілеттері артады.
- Топтық және жұптық жұмыс арқылы әлеуметтік дағдылар қалыптасады.
- Сабаққа қызығушылық артып, шығармашылық және сыни ойлау қабілеттері дамиды.
- Ақпаратты талдау, қорытынды жасау және өз пікірін дәлелді жеткізу дағдылары қалыптасады.

Қорытынды.

Коммуникативтік ойындар бастауыш сыныптағы оқыту процесінде тиімді әдіс болып табылады. Олар оқушылардың тілдік, когнитивтік және әлеуметтік дағдыларын дамытып, сабаққа қызығушылықты арттырады. Ойындар арқылы оқушылар өз ойларын дәлелді жеткізуді, бір-бірімен тиімді қарым-қатынас жасауды және шығармашылық қабілеттерін дамытуға үйренеді. Коммуникативтік ойындардың тұрақты қолданылуы білім беру процесін интерактивті, қызықты әрі нәтижелі етеді.

Әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. Коммуникативтік ойындардың әдістемесі. Алматы, 2020.
2. Қарабаев, С. Бастауыш сыныпта ойын арқылы оқыту. Алматы, 2019.
3. Назарова, Л. Коммуникативтік дағдыларды дамыту әдістері. Алматы, 2021.
4. Иванова, М. Оқу процесінде рөлдік ойындардың тиімділігі. Алматы, 2018.
5. OECD. Бастауыш мектепте интерактивті әдістерді қолдану. Париж, 2010.
6. Томпсон, Дж. Communicative Games in Primary Education. London, 2018.

ПЕДАГОГ ПЕН АТА-АНА ҮНТІМАҚТАСТЫҒЫ – ТАБЫСТЫ ТӘРБИЕ КЕПІЛІ

Шералиева Гулайша Диханбаевна

Шымкент қаласы, Асар мөлтек ауданы
№42 "Толағай" бөбекжай бақшасы МКҚК

Тәрбиеші

Резюме

В статье рассматривается значение сотрудничества педагога и родителей для успешного воспитания детей дошкольного возраста. Автор анализирует методы взаимодействия, совместного планирования развивающих и воспитательных мероприятий, а также формы обратной связи между педагогами и родителями. Приведены практические рекомендации и примеры организации совместной работы, способствующие гармоничному развитию детей и формированию доверительных отношений между школой и семьей.

Summary

The article examines the importance of cooperation between educators and parents for successful preschool education. The author analyzes methods of interaction, joint planning of developmental and educational activities, and forms of feedback between teachers and parents. Practical recommendations and examples of

organizing collaborative work are provided to promote harmonious child development and build trusting relationships between the school and family.

Кіріспе.

Бала тәрбиесі тек білім беру ғана емес, сонымен қатар оның әлеуметтік және эмоционалды дамуын қамтамасыз ететін кешенді процесс. Осы процессте педагог пен ата-ана арасындағы тығыз ынтымақтастық балалардың тұлғалық, эмоционалды және әлеуметтік дамуы үшін маңызды рөл атқарады. Педагог ата-анамен бірлесіп жұмыс істегенде балаға жүйелі қолдау көрсетіледі, оның сабаққа қызығушылығы, ынтасы және өзін-өзі дамыту қабілеті артады.

Мақаланың мақсаты: педагог пен ата-ана ынтымақтастығының педагогикалық маңызын көрсету, тиімді әдістерін талдау, практикалық ұсыныстар беру.

Мақаланың міндеттері:

1. Педагог пен ата-ана ынтымақтастығының педагогикалық мәнін сипаттау.
2. Үздіксіз кері байланыс және ақпарат алмасу әдістерін көрсету.
3. Балалардың әлеуметтік, эмоционалды және когнитивтік дамуына бағытталған іс-шараларды талдау.
4. Педагогикалық тәжірибеден алынған нақты мысалдар мен ұсыныстарды көрсету.

Педагог пен ата-ана ынтымақтастығының негізгі бағыттары.

1. Сенімді қарым-қатынас орнату.

1. Ата-аналармен алғашқы кездесулерде ашық және сенімді байланыс орнату.
2. Психологиялық қауіпсіздік: ата-аналар сұрақтарын еркін қоюы тиіс.
3. Мысал: «Сенім шеңбері» – ата-аналар өз ойларымен бөліседі, тәжірибелерін талқылайды.

2. Педагогикалық кеңестер мен нұсқаулар.

1. Баланың жас ерекшелігіне сәйкес тәрбиелік және оқу әдістерін түсіндіру.
2. Үйде қолдануға болатын ойындар, шығармашылық тапсырмалар және дағдыларды дамыту жолдары.
3. Мысал: «Оқу ойындары» – ата-аналар балаларымен бірге ойнап, когнитивтік қабілеттерін арттырады.

3. Бірлескен іс-шаралар ұйымдастыру.

1. Мерекелік, шығармашылық, спорттық іс-шаралар.
2. Ата-аналар мен педагогтардың бірге өткізетін жобалары.
3. Мысал: «Апта сайынғы ата-ана кездесулері» – балалардың жетістіктерін көрсету және талқылау.

4. Қолдау және кеңес беру.

1. Тәрбиеші ата-аналарға психологиялық және педагогикалық қолдау көрсетеді.
2. Мысал: «Эмоцияларды басқару» тренингі – ата-аналарға практикалық кеңестер беру.

5. Үздіксіз ақпарат алмасу.

1. WhatsApp, электрондық пошта, жеке кездесулер арқылы кері байланыс.
2. Баланың даму көрсеткіштері мен жетістіктері туралы хабардар ету.
3. Мысал: «Күнделікті хабарлама» – ата-аналар балалардың күнделікті іс-әрекеттерін бақылайды.

6. Баланың жеке ерекшеліктерін ескеру.

1. Ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған жеке бағдарламалар.
2. Мысал: «Жеке даму жоспары» – әр бала үшін арнайы бағдарлама жасау.

7. Шығармашылық және танымдық тапсырмалар.

1. Ата-аналар мен балалардың бірлескен шығармашылық жобалары.
2. Мысал: «Біздің армандарымыз» – ата-аналар мен балалар бірге плакат немесе мини-жоба жасайды.

Нақты практикалық мысалдар.

Мысал 1. Апталық ата-ана кеңесі

- Мақсаты: ата-аналарды балалардың дамуына бағыттау.
- Әдістер: балалардың жетістіктерін көрсету, сұрақ-жауап сессиясы.
- Бағалау: ата-аналардың белсенділігі, ұсыныстары және қатысуы.

Мысал 2. Үйде оқу ойындары

- Мақсаты: балалардың когнитивтік қабілеттерін үйде дамыту.
- Әдістер: ата-аналарға нұсқаулық беру, бірлескен ойындар.
- Бағалау: прогресті бақылау, ата-аналардан кері байланыс алу.

Мысал 3. Эмоционалдық дамуды қолдау

- Мақсаты: әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамыту.
- Әдістер: топтық ойындар, шығармашылық сессиялар.
- Бағалау: бақылау журналдары, ата-аналардан кері байланыс.

Қорытынды.

Педагог пен ата-ана ынтымақтастығы балалардың толыққанды дамуына, әлеуметтік және эмоционалды бейімделуіне негіз болады. Сенімді қарым-қатынас, жүйелі ақпарат алмасу, психологиялық-педагогикалық қолдау балалардың сабаққа қызығушылығын арттырады және олардың тұлғалық дамуына оң әсерін тигізеді.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г.К. Бастауыш сыныпта оқыту әдістемесі. Алматы, 2019
2. Баймұхамедова Л.Ж. Баланың әлеуметтік дағдыларын дамыту. Шымкент, 2020
3. Johnson D., Johnson R. Cooperative Learning in Early Childhood Education. New York: Pearson, 2017
4. Brookfield S.D. Developing Critical Thinkers. San Francisco: Jossey-Bass, 2012
5. Lipman M. Thinking in Education. Cambridge: Cambridge University Press, 2013
6. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. London: Routledge, 2018
7. Stiggins R. Classroom Assessment for Student Learning. New York: Pearson, 2017
8. Facione P. Critical Thinking in Education. California Academic Press, 2015

БАЛАБАҚША МЕН АТА-АНА АРАСЫНДАҒЫ СЕРІКТЕСТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Оспанова Жанар Бакировна

Шымкент қаласы, Асар мөлтек ауданы
№42 "Толағай" бөбекжай-бақшасы МКҚК
Тәрбиеші

Резюме

В статье подробно рассматриваются вопросы партнерских отношений между детским садом и родителями. Для обеспечения социального, эмоционального и когнитивного развития ребенка важно гармоничное взаимодействие педагога и родителей. В статье обсуждаются педагогическое значение партнерства, принципы организации, методические подходы, практические примеры работы и методы педагогического принятия решений. Также показана роль эффективного взаимодействия между родителями и детским садом в развитии социальных навыков, сотрудничества и эмоциональной устойчивости детей.

Summary.

The article provides a comprehensive study of the partnership between preschool institutions and parents. Effective social, emotional, and cognitive development of children requires harmonious collaboration between educators and parents. The article discusses the pedagogical significance of partnership, organizational principles, methodological approaches, practical examples, and methods for pedagogical decision-making. The

role of effective parent-preschool interaction in fostering social skills, collaboration, and emotional stability in children is highlighted.

Кіріспе.

Баланың тұлғалық және әлеуметтік дамуы балабақша мен отбасының бірлескен жұмысына тікелей байланысты. Серіктестік қарым-қатынас педагог пен ата-ананың үйлесімді әрекетін қамтамасыз етіп, баланың оқу, тәрбие және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Педагогтар мен ата-аналардың бірлескен жұмысы балалардың эмоциялық тұрақтылығы мен коммуникативтік қабілеттерін арттыруға, сыни ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тиімді серіктестік қарым-қатынас балалардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етеді, топта өз орнын табуға көмектеседі және жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

Балабақша мен ата-ана арасындағы серіктестік қарым-қатынастың мәні. Серіктестік қарым-қатынас – бала дамуының негізі. Ата-ана мен педагог бірлесіп баланың оқу, тәрбие және әлеуметтік дағдыларын дамытуға ат салысады. **Педагогикалық мақсаттар.** Баланың когнитивтік, әлеуметтік және эмоционалды дамуын қолдау, оқу процесін тиімді ұйымдастыру, ата-аналарды білім беру үдерісіне тарту. **Ұйымдастыру принциптері.** Ашықтық, сенім, жүйелілік, екі жақты коммуникация, әр отбасының ерекшеліктерін ескеру.

Серіктестік қарым-қатынастың әдістемелік тәсілдері.

Бірлескен іс-шаралар. Сабаққа қатысу, мерекелік және спорттық шаралар, шығармашылық жобалар.

Кеңес және тренингтер. Ата-аналарға педагогикалық ұсыныстар беру, баланың даму көрсеткіштерін талқылау.

Топтық және жеке кездесулер. Ата-аналармен жеке және топтық кездесулер өткізу арқылы серіктестік нығайтылуы.

Электрондық байланыс. Онлайн платформалар арқылы ата-аналарға ақпарат беру, кері байланыс алу.

Психологиялық қолдау. Педагогтар ата-аналарға баланың психологиялық ерекшеліктері мен дамуына байланысты кеңес береді.

Практикалық жұмыс үлгілері.

Сабақ үлгісі: «Ата-аналар күні». Отбасылармен бірлескен іс-шара ұйымдастыру, балалардың шығармашылық жұмыстарын көрсету.

Сабақ үлгісі: «Кеңес сағаты». Ата-аналарға педагогикалық тренингтер өткізу, бала дамуын талқылау.

Сабақ үлгісі: «Жеке консультация». Педагог жеке кездесулер арқылы баланың даму ерекшеліктерін ата-аналарға түсіндіреді, кеңес береді.

Сабақ үлгісі: «Топтық жобалық жұмыс». Балалар мен ата-аналар бірге топтық жобаларды орындайды, әлеуметтік дағдыларын дамытады.

Сабақ үлгісі: «Онлайн байланыс». Баланың жетістіктері туралы ақпарат ата-аналарға электрондық пошта немесе қосымшалар арқылы беріледі.

Бағалау және рефлексия.

- Баланың әлеуметтік және когнитивтік дамуы бағаланады.
- Ата-ана мен педагог арасындағы байланыс нәтижесінде баланың прогресі бақыланады.
- Рефлексия арқылы педагогтар серіктестік қарым-қатынас тиімділігін талдайды және түзету шараларын енгізеді.

Серіктестік қарым-қатынастың тиімділігі.

- Баланың әлеуметтік дағдылары мен коммуникативтік қабілеттері дамиды.
- Отбасы мен балабақша ынтымақтастығы балалардың эмоциялық тұрақтылығын арттырады.

- Педагогикалық тәжірибе алмасу және бірлескен іс-шаралар арқылы балалардың дамуына оң әсер етеді.
- Ата-аналар мен педагогтардың белсенділігі арқылы оқу және тәрбие сапасы жетілдіріледі.

Серіктестік қарым-қатынастың қосымша қырлары.

- **Үшжақты серіктестік:** бала – ата-ана – педагог арасындағы тұрақты байланыс. Бұл жүйе арқылы әр тараптың рөлі нақты айқындалады.
- **Ата-аналардың белсенді қатысуы:** ата-аналар тек бақылаушы емес, баланың оқу-тәрбие процесіне белсенді қатысушы ретінде қарастырылады.
- **Әлеуметтік серіктестік:** балабақша ата-аналармен ғана емес, жергілікті қауымдастықпен (кітапхана, мәдениет үйі, спорт орталығы) байланыс орнатады.
- **Инклюзивті бағыт:** ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтенуін қолдау үшін ата-анамен бірлескен жұмыс жүргізіледі.

Қосымша әдістемелік тәсілдер.

- **«Ашық есік күндері»** – ата-аналарға сабақтарға қатысуға мүмкіндік беру.
- **Отбасылық жобалар** – бала мен ата-ана бірге шығармашылық немесе зерттеу жобасын орындайды.
- **Кері байланыс дәптері** – ата-ана мен педагог баланың күнделікті жетістіктерін жазып отырады.
- **Кейс-стади әдісі** – нақты педагогикалық жағдайларды талдау арқылы шешім қабылдау.

Баланың дамуын бақылаудағы қосымша көрсеткіштер.

- **Коммуникативтік дағдылар:** құрдастарымен сөйлесу, тыңдау, келісімге келу.
- **Эмоциялық интеллект:** эмоцияларын тану, басқару, басқалардың сезімін түсіну.
- **Әлеуметтік жауапкершілік:** топтағы міндеттерді орындау, ережелерді сақтау.
- **Өзін-өзі реттеу:** күту, кезек сақтау, қақтығыстарды бейбіт шешу.

Практикалық ұсыныстар.

- **Ата-аналар клубы** – ата-аналарға арналған арнайы кездесулер, тренингтер, тәжірибе алмасу алаңы.
- **Психологиялық тренингтер** – ата-аналарға баланың эмоциялық дамуын қолдау жолдарын үйрету.
- **Қоғамдық іс-шараларға қатысу** – балаларды ата-аналарымен бірге мәдени, спорттық, қайырымдылық шараларға қатыстыру.
- **Электрондық күнделік және аналитика** – баланың даму динамикасын цифрлық түрде бақылау.

Қорытынды.

Балабақша мен ата-ана арасындағы серіктестік қарым-қатынас – мектепке дейінгі ұйымдағы педагогикалық қызметтің маңызды бөлігі. Бұл процесс балалардың әлеуметтік, эмоциялық және когнитивтік дамуын қамтамасыз етеді. Педагог пен ата-ананың үйлесімді жұмысы баланың тұлғалық дамуына тұрақты қолдау көрсетеді, сабақ және тәрбие сапасын арттырады.

Әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. Балабақша мен отбасының өзара әрекеттестігі. Алматы, 2020.
2. Қарабаев, С. Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-ана-педагог серіктестігі. Алматы, 2019.
3. Назарова, Л. Баланың әлеуметтенуінде отбасылық серіктестіктің рөлі. Алматы, 2021.
4. OECD. Parent-Teacher Partnerships in Early Childhood Education. Париж, 2010.
5. Thompson, J. Family Involvement and Child Development. London, 2018.

ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ БЕРУ – ЗАМАНАУИ БАЛАБАҚША МІНДЕТІ

Усипбаева Бибигул Шынаровна

Шымкент қаласы, №122 «Ақ көгершін» бөбекжай-бақшасы
Тәрбиеші

Резюме

В статье рассматривается значение воспитания на основе ценностей в современных дошкольных учреждениях. Автор анализирует методы формирования нравственных, этических и социальных ценностей у детей дошкольного возраста, а также роль воспитателя в организации развивающей среды. Приведены практические рекомендации, примеры занятий, игр и проектов, направленных на воспитание у детей уважения, ответственности, дружелюбия и коллективизма.

Summary

The article examines the importance of value-based education in modern preschool institutions. The author analyzes methods for developing moral, ethical, and social values in preschool children, as well as the educator's role in creating a supportive learning environment. Practical recommendations, examples of activities, games, and projects are provided to foster respect, responsibility, friendliness, and teamwork among children.

Кіріспе.

Құндылыққа негізделген тәрбие беру баланың тұлғалық дамуының негізін қалыптастырады. Бөбекжайдағы педагог балаларға әлеуметтік, этикалық және моральдық құндылықтарды қалыптастыруға жауап береді. Бұл процесс балалардың өмірлік дағдыларын, эмоционалды интеллектін, сыни ойлау қабілетін дамытуға бағытталған.

Мақаланың мақсаты: құндылыққа негізделген тәрбие беру әдістерін зерттеу, практикалық сабақтар мен ойындар арқылы балаларға құндылықтарды тиімді жеткізу жолдарын көрсету.

Мақаланың міндеттері:

1. Құндылыққа негізделген тәрбие беру педагогикалық маңызын сипаттау.
2. Балаға әлеуметтік және моральдық дағдыларды үйрету әдістерін көрсету.
3. Сабақта және ойындарда құндылықтарды енгізудің тиімді тәсілдерін талдау.
4. Педагогикалық тәжірибеден алынған практикалық мысалдар мен ұсыныстар беру.

Құндылыққа негізделген тәрбие беру әдістері.

1. Психологиялық дайындық және сенімді орта.

1. Балаларға сенімді және қауіпсіз ортаны қамтамасыз ету.
2. Эмоциялық қолдау: балалар өз ойларын еркін жеткізе алады.
3. Мысал: «Сенім шеңбері» – балалар бір-бірінің пікірін тыңдап, қолдау көрсетеді.

2. Моральдық және этикалық құндылықтарды қалыптастыру.

1. Кішіпейілділік, достық, жауапкершілік сияқты құндылықтарды дамыту.
2. Мысал: «Менің жақсы ісім» – әр бала апта ішінде жасаған жақсы ісін топқа баяндайды.

3. Әлеуметтік дағдыларды дамыту.

1. Топтық ойындар мен жобалық тапсырмалар арқылы бірлескен жұмысқа үйрету.
2. Мысал: «Бірлескен сурет» – балалар бірге тақырыпқа сурет салып, шығармашылықпен бөліседі.

4. Интерактивті әдістер.

1. Рөлдік ойындар арқылы моральдық шешімдер қабылдау.
2. Мысал: «Егер мен досым болсам...» – балалар достық пен қолдауды рөлдік ойын арқылы тәжірибелейді.

5. Шығармашылық тапсырмалар.

1. Эссе, әңгімелер немесе плакаттар арқылы құндылықтарды көрсету.

2. Мысал: «Менің армандарымдағы әлем» – балалар өз армандарын сурет және әңгіме арқылы жеткізеді.

6. Кері байланыс және өзін-өзі бағалау.

1. Балалар өз әрекеттерін бағалап, жетістіктерін талқылайды.
2. Мысал: «Бір-біріңді бағала» – топтағы әр бала әріптесін бағалап, конструктивті кері байланыс береді.

7. Тәрбиешінің рөлі.

1. Педагог балалардың моральдық құндылықтарын үлгі арқылы көрсетуі тиіс.
2. Үздіксіз бақылау және қолдау көрсету.
3. Мысал: «Күнделікті үлгі» – педагог өзінің іс-әрекеті арқылы балаға үлгі болады.

Нақты практикалық мысалдар.

Мысал 1. Достық апталығы

- Мақсаты: достық және бір-біріне қолдау көрсету дағдыларын дамыту.
- Әдістер: топтық ойындар, рөлдік ойын, презентациялар.
- Бағалау: балалардың белсенділігі, топтық бағалау, педагогтың кері байланысы.

Мысал 2. Жауапкершілік дағдыларын дамыту

- Мақсаты: балаларға жауапкершілік сезімін қалыптастыру.
- Әдістер: тапсырмаларды орындау, топтық жобалар, мини-жетістіктерді бағалау.
- Бағалау: портфолио, өзін-өзі бағалау, педагогтың бақылауы.

Мысал 3. Эмоционалды интеллект және құндылықтар

- Мақсаты: балалардың эмоцияларын тану және басқару дағдыларын дамыту.
- Әдістер: ойын терапиясы, шығармашылық сессиялар, рөлдік ойындар.
- Бағалау: бақылау журналдары, ата-аналардан кері байланыс алу.

Қорытынды.

Құндылыққа негізделген тәрбие беру балалардың моральдық, әлеуметтік және эмоционалды дамуына ықпал етеді. Педагогтың кәсіби шеберлігі, сабаққа дайындық, шығармашылық және ынтымақтастық дағдылары баланың тұлғалық дамуын, шығармашылық белсенділігін және әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г.К. Бастауыш сыныпта оқыту әдістемесі. Алматы, 2019
2. Баймұхамедова Л.Ж. Баланың әлеуметтік дағдыларын дамыту. Шымкент, 2020
3. Johnson D., Johnson R. Cooperative Learning in Early Childhood Education. New York: Pearson, 2017
4. Brookfield S.D. Developing Critical Thinkers. San Francisco: Jossey-Bass, 2012
5. Lipman M. Thinking in Education. Cambridge: Cambridge University Press, 2013
6. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. London: Routledge, 2018
7. Stiggins R. Classroom Assessment for Student Learning. New York: Pearson, 2017
8. Facione P. Critical Thinking in Education. California Academic Press, 2015

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП ОҚЫТУ

Аязбекова Аксулу Нуртилеуовна

Түркістан облысы, Жетісай ауданы

Дінмұхамед Қонаев атындағы №9 ІТ мектеп-лицей КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методы обучения с учетом индивидуальных способностей учащихся. Автор анализирует стратегии дифференцированного обучения, подходы к выявлению

сильных и слабых сторон каждого ребенка, а также способы адаптации учебных заданий под потребности учеников. Приведены практические рекомендации, примеры заданий, интерактивных игр и уроков, направленных на максимальное раскрытие потенциала каждого ученика и повышение эффективности образовательного процесса.

Summary

The article examines methods of teaching based on students' individual abilities. The author analyzes differentiated learning strategies, approaches to identifying each child's strengths and weaknesses, and ways to adapt learning tasks to students' needs. Practical recommendations, examples of exercises, interactive games, and lessons are provided to maximize each student's potential and enhance the effectiveness of the educational process.

Кіріспе.

Оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып оқыту – білім беру процесін тиімді жүргізудің негізгі шарттарының бірі. Әр бала ерекше, оның қабілеттері мен мүдделері әртүрлі, сондықтан дифференциацияланған тәсілдер қолдану өте маңызды. Бұл әдіс балалардың оқу мотивациясын арттырып, шығармашылық және когнитивтік қабілеттерін дамытады.

Мақаланың мақсаты: оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып оқытудың педагогикалық маңызын көрсету, тиімді әдістерін талдау, практикалық мысалдар мен сабақ сценарийлерін беру.

Мақаланың міндеттері:

1. Жеке қабілеттерін ескеру арқылы оқытудың педагогикалық мәнін сипаттау.
2. Дифференциацияланған оқытудың әдістерін көрсету.
3. Балалардың күшті және әлсіз жақтарын анықтау тәсілдерін талдау.
4. Сабақтар мен тапсырмаларда жеке қабілеттерге негізделген әдістерді көрсету.
5. Практикалық ойындар мен жаттығулар арқылы оқушылардың потенциалын ашу.

1. Оқушылардың жеке қабілеттерін анықтау.

1. Диагностикалық тапсырмалар: тест, сауалнама, бақылау жұмыстарын пайдалану.
2. Оқу стилін анықтау: визуалды, аудиалды, кинестетикалық әдістерді зерттеу.
3. Мысал: «Менің қызығушылықтарым» – әр оқушы өз қызығушылықтарын сипаттайды.
4. «Қабілет картасы» – оқушылардың күшті және әлсіз жақтарын көрсетуге арналған кесте.

2. Дифференциацияланған тапсырмалар.

1. Жеңіл, орташа және күрделі деңгейдегі тапсырмаларды бөлу.
2. Мысал: «Көрнекі-дидактикалық материалдар арқылы есеп шығару» – әр оқушы өз деңгейіне сәйкес тапсырманы орындайды.
3. Әр топқа жеке тапсырмалар: кейбіреулерге сұрақтар, кейбіреулерге жобалық тапсырма.
4. Бағалау: жеке прогрессті бақылау, топтық талқылау, өзін-өзі бағалау.

3. Жеке жобалар мен шығармашылық тапсырмалар.

1. Оқушыларға өз жобаларын жасауға мүмкіндік беру.
2. Мысал: «Менің арманымдағы әлем» – сурет, эссе немесе презентация.
3. Шығармашылық сағаттар ұйымдастыру: балалар өз идеяларын топқа таныстырады.
4. «Өзіндік даму жоспары» құру: әр оқушы өз жетістіктерін және мақсаттарын жазып отырады.

4. Топтық және жұптық жұмыс.

1. Қабілеттерге сәйкес топ құру.
2. Мысал: «Қабілетке сәйкес топ» – әр топта әртүрлі деңгейдегі балалар бірігіп жұмыс жасайды.
3. Топтық жобалар: балалар бірге зерттеу жүргізеді, презентация дайындайды.
4. Бағалау: топтық рейтинг, оқушылардың ынтымақтастығы, педагогтың бақылауы.

5. Кері байланыс және өзін-өзі бағалау.

1. Балалар өз әрекеттерін бағалайды.
2. Педагог кері байланыс береді: жетістіктерді қолдау, қателерді түзету.

3. Мысал: «Өзімнің жетістіктерім» – апта сайын прогрессті бағалау.
4. «Бір-бірінді бағала» – топтағы әр оқушы әріптесін бағалайды, конструктивті пікір береді.

6. Мультимедиялық және интерактивті әдістер.

1. Видео сабақтар, онлайн тапсырмалар, интерактивті платформалар.
2. Мысал: «Математика бойынша видео жаттығулар» – әр бала өз деңгейіне сәйкес материалды меңгереді.
3. «Интерактивті тапсырмалар» – оқушылардың логикалық ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамыту.
4. Онлайн кері байланыс: әр оқушының нәтижесі жүйеде көрсетіледі, педагог бақылау жүргізеді.

7. Сабақ жоспарлары мен практикалық ойындар.

Сабақ жоспары мысалы: Математика (45 минут)

1. Кіріспе: 5 минут – қызығушылықты ояту, «Менің бүгінгі тапсырмам» ойыны.
2. Негізгі бөлім: 30 минут – жеке қабілеттерге сай есептер, топтық тапсырмалар.
3. Қорытынды: 10 минут – өзін-өзі бағалау, топтық кері байланыс.

Практикалық ойын: «Мәтіндік жұмбақ»

1. Балалар өз деңгейіне сәйкес жұмбақ шешеді.
2. Жеңіл топ: визуалды тапсырмалар; Орташа: мәтіндік; Күрделі: логикалық шешімдер.

Шығармашылық ойын: «Менің жаңалықтарым»

1. Әр оқушы өз жаңалығын сурет немесе мәтін арқылы топқа ұсынады.
2. Педагог бақылап, кері байланыс береді, басқа балалар пікір білдіреді.

Жаттығу: «Өзімізді таныстыру»

1. Балалар жұп болып бір-бірін таныстырады.
2. Ойын арқылы әр оқушының сөйлеу, коммуникация қабілеттері дамиды.

Қорытынды.

Жеке қабілеттерді ескере отырып оқыту балалардың шығармашылық, когнитивтік және әлеуметтік қабілеттерін дамытады. Дифференциацияланған тапсырмалар, жеке жобалар, топтық және жұптық жұмыс, мультимедиялық құралдар – оқушылардың потенциалын толық ашуға мүмкіндік береді. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен қолдауы оқу процесінің тиімділігін арттырады.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г.К. Бастауыш сыныпта оқыту әдістемесі. Алматы, 2019
2. Баймұхамедова Л.Ж. Баланың әлеуметтік дағдыларын дамыту. Шымкент, 2020
3. Джонсон Д., Джонсон Р. Бастауыш жастағы балаларда бірлескен оқыту. Нью-Йорк: Пирсон, 2017
4. Брукфилд С.Д. Сыни ойлай білетін тұлғаларды дамыту. Сан-Франциско: Джосси-Басс, 2012
5. Липман М. Білім беру саласында ойлау. Кембридж: Кембридж университетінің баспасы, 2013
6. Блэк П., Уилиам Д. Сыныптағы бағалау және оқыту. Лондон: Роутледж, 2018
7. Стилгинс Р. Оқушыларды бағалауға арналған сыныптағы әдістер. Нью-Йорк: Пирсон, 2017
8. Фасьоне П. Білім беруде сыни ойлау. Калифорния: Академиялық баспалар, 2015

БАЛАБАҚШАДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ**Исабекова Нурсая Ергалиевна**Түркістан облысы, Сайрам ауданы
«Еркөктайлар» бөбекжай-бақшасы ЖШС
Тәрбиеші*Резюме*

В статье рассматриваются особенности и эффективность использования цифровых образовательных ресурсов в условиях дошкольной организации. Показана значимость цифровых технологий для развития познавательных способностей, речи, мелкой моторики, коммуникативных навыков и творческого потенциала детей дошкольного возраста. Раскрываются виды цифровых ресурсов, их педагогические возможности, принципы выбора и интеграции в образовательный процесс. Приведены рекомендации для педагогов по организации цифровой среды, обеспечению безопасности, сохранению здоровья детей и взаимодействию с родителями. Особое внимание уделено роли педагога в управлении цифровыми инструментами, а также формированию цифровой культуры воспитанников.

Summary

The article examines the features and effectiveness of using digital educational resources in preschool institutions. It demonstrates the importance of digital technologies for the development of cognitive abilities, speech, fine motor skills, communication, and creativity of preschool children. The paper outlines types of digital resources, their pedagogical potential, principles of selection and integration into the educational process. Recommendations for educators regarding the organization of a safe and healthy digital environment, pedagogical management of technologies, and cooperation with parents are presented. Special attention is given to the role of educators in guiding digital tools and developing digital culture among preschool children.

Кіріспе.

Қазіргі заманда цифрландыру барлық салада, соның ішінде білім беру жүйесінде де ерекше орынға ие болып отыр. Қазақстандағы мектепке дейінгі ұйымдар да бұл үрдістен тыс қалған жоқ. Балабақша қызметінде цифрлық білім беру ресурстарын қолдану балалардың танымдық, зияткерлік және шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталған заманауи қажеттілік. Цифрлық ресурстар тәрбиеші жұмысының тиімділігін арттырып қана қоймай, баланың жас ерекшелігіне сай білімді қызықты формада қабылдауына көмектеседі. Сондықтан балабақшадағы оқу-тәрбие процесін жаңғыртудың басты бағыты цифрлық мүмкіндіктерді педагогикалық тұрғыда дұрыс пайдалану болып табылады. Бұл мақалада цифрлық білім беру ресурстарының түрлері, оларды тиімді қолданудың жолдары, педагогтің рөлі және қауіпсіздік мәселелері жан-жақты қарастырылады.

Негізгі бөлім.**1. Цифрлық білім беру ресурстарының мәні мен маңызы.**

Цифрлық білім беру ресурстары мультимедиялық, интерактивті, электрондық, анимациялық, дыбыстық, визуалдық мазмұннан тұратын білім беру материалдары. Олар оқу үдерісін көрнекі, түсінікті, қолжетімді және қызықты етеді. Цифрлық ресурстардың балабақшадағы маңызы: балалардың зейінін шоғырландыру, ойлау, есте сақтау, логика қабілеттерін дамыту, тілдік дағдыларды жетілдіру, моториканы дамыту, сабақ мазмұнын түрлендіру, тәрбиешінің уақытын үнемдеу. Цифрлық құралдар баланың табиғи қызығушылығына сүйене отырып, білімді ойын түрінде ұсынуға мүмкіндік береді.

2. Балабақшада қолданылатын цифрлық ресурстардың түрлері.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолдануға болатын цифрлық ресурстардың бірнеше түрі бар: интерактивті жаттығулар платформалары (BilimLand, iMektep, LearningApps), электрондық кітаптар, мультимедиялық ертегілер, анимациялар, интерактивті тақта материалдары, мобильді қосымшалар, музыкалық және дыбыстық жаттығулар, мультимедиялық ойындар, STEM бағытындағы қарапайым бағдарламалар, кеңейтілген шындық технологиялары, цифрлық

плакаттар, презентациялар, робототехника элементтері. Бұл ресурстардың барлығы баланың жас ерекшелігіне сай таңдалуы тиіс.

3. Цифрлық ресурстарды пайдаланудың педагогикалық мүмкіндіктері.

Цифрлық ресурстар оқу-тәрбие үдерісінде ойын арқылы оқыту, жеке траекториямен дамыту, күрделі тақырыптарды көрнекі түсіндіру, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру, шығармашылық қабілеттерді ашу, тәрбиешінің әдістемесін байыту сияқты көптеген педагогикалық мүмкіндіктер береді. Әрбір цифрлық құрал оқу мақсатына сай қолданылғанда ғана тиімді нәтиже көрсетеді.

4. Цифрлық ресурстарды пайдаланудағы тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші цифрлық ортадағы негізгі бағыттаушы тұлға болып табылады. Ол ресурстарды дұрыс таңдау, балалардың жас ерекшелігін ескеру, олардың денсаулығына зиян келтірмейтіндей жағдай жасау, мазмұнның қауіпсіздігін қамтамасыз ету, оқу мақсатымен ұштастыру, балаларды бақылау және қызығушылық тудыру сияқты міндеттерді атқарады. Тәрбиешінің цифрлық құзыреттілігі неғұрлым жоғары болған сайын, оқу-тәрбие процесінің сапасы да соғұрлым артады.

5. Денсаулық пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету.

Балабақшада цифрлық құралдарды пайдалану санитарлық нормаларға сай болуы тиіс. Экран алдында болу уақыты 5–7 минуттан аспауы, көз бен экран арасы 50–70 см болуы, бөлменің жарығы жеткілікті болуы, көзге арналған жаттығулар жүргізілуі, интернет қауіпсіздігі қамтамасыз етілуі, мазмұнның психологиялық жас ерекшелікке сай болуы тәрбиешінің негізгі міндеті. Балалардың денсаулығын қорғау цифрлық ресурстарды тиімді пайдаланудың басты шарты.

6. Ата-анамен цифрлық бағыттағы өзара әрекеттестік.

Цифрлық тәрбиеде ата-ананың рөлі ерекше маңызды. Педагог ата-аналарға үйде гаджет қолдану уақытын шектеу, тек қауіпсіз контент қарату, отбасылық цифрлық ережелер құру, баламен бірге бақылап қарау, психологиялық күйін қадағалау, интерактивті үй тапсырмаларын бірге орындау сияқты ұсыныстар береді. Педагог пен ата-ана ынтымақтастығы цифрлық тәрбие сапасын арттырады.

7. Балабақшада цифрлық орта құру.

Цифрлық орта баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бөбекжайда интерактивті тақта, планшет немесе компьютер, цифрлық контент қоры, қауіпсіз интернет, педагогтердің цифрлық құзыреттілігі, балаларға арналған интерактивті ойын алаңшалары болуы қажет. Мұндай орта балалардың ХХІ ғасыр дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

8. Балалардың цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру.

Мектеп жасына дейінгі балалар цифрлық құралдарды танып, визуалдық және дыбыстық ақпаратты қабылдап, интерактивті тапсырмаларды орындай алуы, қарапайым қауіпсіздік ережелерін білуі, навигация жасай алуы және мультимедиялық шығармашылық жұмыспен айналысуы тиіс. Бұл дағдылар тәрбиеші ұйымдастырған ойын әрекеттері арқылы дамиды.

9. Цифрлық ресурстарды сабақта кіріктіру әдістері.

Цифрлық құралдарды көрнекілік ретінде қолдану, ойын тапсырмаларын орындау, дыбыстық жаттығулар, тыңдалым материалдары, электронды тәжірибелер, қозғалыс жаттығулары, топтық және жеке жұмыс, сабақ соңындағы рефлексия сияқты әдістермен кіріктіруге болады. Әдістер дұрыс таңдалса, сабақ нәтижелілігі артады.

10. Цифрлық құралдарды пайдаланудың тиімділігін бағалау.

Тиімділікті анықтау үшін балалардың қызығушылығы, тапсырмаларды орындау сапасы, логикалық, тілдік және моторикалық дағдыларының дамуы, сабақтың нәтижелілігі, тәрбиеленушілердің белсенділігі, педагогтің жұмыс өнімділігі ескеріледі. Бұл көрсеткіштер цифрлық ресурстардың педагогикалық құндылығын дәлелдейді.

Қорытынды.

Балабақшада цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану балалардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, заманауи ақпараттық мәдениеттің негізін қалыптастырады. Тәрбиешінің міндеті технологияны қауіпсіз, сауатты және педагогикалық мақсатқа сай қолдану болып табылады. Цифрлық құралдар мектепке дейінгі жастағы балалардың зияткерлік, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Сондықтан цифрлық ресурстарды тиімді енгізу балабақша қызметінің сапасын арттырудың басты факторы болып табылады.

Әдебиеттер

1. Әбілқасымов А. Педагогика негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Оразбаева Ф. Мектепке дейінгі білім берудің заманауи әдістері. Алматы: Рауан, 2020.
3. Жұмабекова Ф. Мектепке дейінгі педагогика. Астана: Нұрлы әлем, 2019.
4. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты. Астана: ҚР БҒМ, 2021.
5. ҚР БҒМ. Балаларға арналған цифрлық ресурстар әдістемесі. Астана, 2022.
6. Қалиева Г. Цифрлық сауаттылық негіздері. Алматы: Білім, 2021.
7. Төлеубекова Р. Бала психологиясы. Алматы: Қазақ университеті, 2017.
8. Әдістемелік құрал: Педагогтің цифрлық құзыреттілігі. Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ

Шонтыкова Жанар Камалқызы

Түркістан облысы, Сайрам ауданы
«Еркетайлар» бөбекжай-бақшасы ЖШС
Тәрбиеші

Резюме

В статье рассматривается опыт внедрения инновационных технологий в дошкольную образовательную организацию. Показаны современные подходы к развитию детей дошкольного возраста на основе интерактивных, цифровых, коммуникативных и личностно-ориентированных технологий. Обсуждаются методы и этапы внедрения инноваций, профессиональная подготовка педагогов, организация развивающей среды и результаты применения новых технологий. Представлены примеры практических занятий, способствующих развитию познавательных, речевых, творческих и социальных навыков детей.

Summary

The article examines the experience of implementing innovative technologies in a preschool educational institution. It highlights modern approaches to developing preschool children through interactive, digital, communicative, and learner-centered technologies. The paper discusses methods and stages of implementing innovations, teacher professional development, the creation of a developmental environment, and the outcomes of applying new technologies. Practical examples of activities aimed at fostering cognitive, speech, creative, and social skills in children are provided.

Кіріспе.

Қазіргі кезеңдегі білім беру жүйесі түбегейлі жаңарып, мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мазмұны, формалары, әдістері және технологиялары заманауи талаптарға сәйкес қайта құрылуда. Білім беру саласындағы әлемдік үрдістер педагогтерге тек дәстүрлі оқыту әдістерімен шектелмей, инновациялық технологияларды меңгеруді, оларды балалардың жан-жақты дамуына бағыттап тиімді қолдануды міндеттейді.

Мектепке дейінгі ұйым – баланың тұлғалық, эмоционалдық, әлеуметтік, танымдық дамуының алғашқы баспалдағы. Бұл кезеңде бала қоршаған ортаны зерттеп, өз бетінше әрекет

етуге, ойлануға, сұрақ қоюға, шешім қабылдауға үйренеді. Осы процестерді қолдау үшін инновациялық технологиялар оқу-тәрбие жұмысын түрлендіріп, педагог пен баланың өзара әрекеттесуін жаңаша ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Инновациялық технологияларды енгізу – бұл тек техникалық құралдарды қолдану емес. Ол педагогикалық процестің логикасын өзгерту, балалардың даму қажеттіліктеріне жауап беретін әдістерді таңдау, педагогтерді ақпараттық және әдістемелік тұрғыдан дайындау, жаңа көзқарасты жүзеге асыру үдерісі болып табылады.

Инновациялық технологиялар ұғымы және мектепке дейінгі білім берудегі орны.

Инновация – бұл жаңа идеялар, әдістер, технологиялар, бағдарламалар, тәсілдер және тәжірибелерді енгізу арқылы білім беру процесінің сапасын арттыруға бағытталған өзгерістер жүйесі. Мектепке дейінгі ұйымдағы инновациялар төмендегі бағыттарды қамтиды:

1. Оқыту әдістері мен формаларын жаңарту.
2. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану.
3. Тұлғалық-бағдарланған педагогика принциптерін енгізу.
4. Балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескеретін жаңа технологиялар пайдалану.
5. Дамытушы пәндік-кеңістіктік ортаны жетілдіру.
6. Отбасы мен қоғаммен ынтымақтастықты күшейту.

Инновациялық технологиялар балалардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытады, әлеуметтік қарым-қатынастарын нығайтады, сөйлеу дағдыларын жетілдіреді, зерттеу іс-әрекетіне деген қызығушылығын оятады.

Мектепке дейінгі ұйымдағы инновациялық технологиялардың түрлері.

1. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)

АКТ құралдары: интерактивті тақта, мультимедиялық презентациялар, планшеттер, дыбыс және бейне материалдар, виртуалды ойындар мен бағдарламалар. АКТ қолдану балалардың назарын шоғырландыру, логикалық ойлау, есте сақтау, сөздік қорды байыту сияқты дағдыларын дамытады.

2. STEAM технологиясы

Ғылым, технология, инженерия, өнер және математика бағыттарын біріктіретін тәсіл. STEAM зертханалары қарапайым тәжірибелер, инженерлік модельдеу, құрылыс, шығармашылық жобалар арқылы жүзеге асады. Балалар зерттеушілік, мәселені шешу, сын тұрғысынан ойлау, топпен жұмыс, шығармашылық дағдыларын меңгереді.

3. Монтессори технологиясы

Әр баланың даралығын, дербестігін қолдауға бағытталған. Сенсорлық дамуды, ұсақ моторика, өзіндік шешім қабылдау, тәртіп дағдылары және жауапкершілікті қалыптастырады.

4. Жобалау технологиясы

Балалар зерттеу жүргізеді, бақылау жасайды, ақпарат жинайды, шағын жоба жасайды. Зерттеу мәдениетін, ынтымақтастықты, ойлау қабілеттерін, шығармашылық дағдыларын дамытады.

5. Ойын арқылы оқыту технологиясы

Инновациялық ойын технологиялары: цифрлық ойындар, рөлдік ойындар, дидактикалық және логикалық ойындар, интерактивті ойындар.

6. Квест технологиясы

Тапсырмалар мен жұмбақтар арқылы жүргізілетін қызықты оқыту формасы. Ізденіс, ойлау, шығармашылық және серіктестік дағдыларын дамытады.

7. Дамыта оқыту технологиялары

В.В. Давыдов, Л.В. Занков жүйелері, ТРИЗ, дамытушы ойындар балалардың интеллектуалдық дамуына ықпал етеді.

Инновациялық технологияларды енгізу кезеңдері.

1. Педагогтердің қажеттілігін анықтау.
2. Материалдық-техникалық базаны талдау.
3. Әдіснамалық негіздерді зерттеу.
4. Мақсат қою және оқу жоспарына енгізу.
5. Тренингтер, семинарлар, вебинарлар өткізу.
6. Практикалық сабақтарды ұйымдастыру.
7. Мониторинг және кері байланыс.
8. Қорытынды талдау және ұсыныстар.

Педагогтің рөлі және IT-құзыреттілігін дамыту.

Педагог жаңа технологияларды меңгеріп қана қоймай, оларды дұрыс қолдана білуі тиіс.

Педагогтің IT-құзыреттілігі келесі дағдыларды қамтиды:

1. Ақпараттық құралдарды қолдану.
2. Сандық контент дайындау.
3. Интерактивті сабақтар өткізу.
4. Электрондық ресурстарды таңдау.
5. Цифрлық қауіпсіздікті сақтау.

Педагогтердің кәсіби қоғамдастығы.

Әдіскер педагогтердің IT-құзыреттілігін арттыруда кәсіби қоғамдастықтардың маңызын түсіндіреді. Бұл ортада педагогтер:

1. Тәжірибе алмасады.
2. Дайын цифрлық материалдармен бөліседі.
3. Ортақ жобалар дайындайды.
4. Онлайн пікірталастарға қатысады.

Практикалық сабақ үлгілері.

1. «Сандық лото» ойыны – балалар интерактивті тақтада сандарды сәйкестендіреді.
2. «Мен зерттеушімін» STEAM сабағы – қарапайым тәжірибелер, су қасиеттерін зерттеу.
3. «Құрастыру әлемі» – LEGO арқылы модельдер жасау.
4. «Дыбыстар әлемі» – мультимедиялық құралдар арқылы дыбыстарды ажырату.
5. «Цифрлық ертегі» – балалар мультфильм жасауға қатысады.

Инновациялық технологиялардың тиімділігі.

1. Балалардың танымдық белсенділігі артады.
2. Шығармашылық қабілеттері дамиды.
3. Сөйлеу мәдениеті жетіледі.
4. Зерттеушілік дағдылар қалыптасады.
5. АКТ-ны қолдану дағдылары қалыптасады.
6. Коммуникативтік құзыреттілік артады.
7. Топтық жұмыс дағдылары дамиды.
8. Педагогтердің кәсіби деңгейі көтеріледі.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйымға инновациялық технологияларды енгізу – бүгінгі заман талабы. Инновациялық тәсілдер балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасап, шығармашылығын, қызығушылығын, ойлау қабілетін арттырады. Педагогтер инновацияны меңгергенде ғана оқу-тәрбие процесі тиімді, мазмұнды, нәтижелі болады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда инновацияларды жүйелі түрде іске асыру, педагогтерді қолдау, дамыту, оқыту – білім сапасын арттырудың негізі.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г. Мектепке дейінгі білім берудегі инновациялық технологиялар. Алматы, 2020.
2. Қарабаева С. Мектепке дейінгі ұйымдағы дамытушы орта. Алматы, 2019.
3. Ivanova M. Innovative Technologies in Preschool Education. London, 2018.
4. OECD. Early Childhood Education and Care: Innovative Approaches. Paris, 2019.

5. Thompson J. Digital Learning in Early Childhood. New York, 2020.
6. Жұмабекова Ф. Дамыта оқыту технологиялары. Нұр-Сұлтан, 2021.
7. Robinson K. Creative Schools: The Grassroots Revolution. London, 2018.

БАЛАБАҚШАДА ҚИЫН МІНЕЗДІ БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС

Карабекова Замира Абдумаликовна
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы
“Кәусар-Әли” бөбекжай балабақшасы ЖШС
тәрбиеші

Резюме

В статье рассматриваются психолого-педагогические подходы к работе с детьми дошкольного возраста, обладающими трудными формами поведения. Анализируются причины возникновения поведенческих проблем, особенности эмоционального реагирования, коммуникативные затруднения и влияние семейных факторов. Описываются методы диагностики, коррекционной работы, индивидуального сопровождения и развития социальных навыков у детей. Делается акцент на создании психологически безопасной среды, построении доверительных отношений, сотрудничестве с родителями и применении развивающих ойындық техник для снижения агрессии, гиперактивности и түйықтық.

Summary

The article examines psychological and pedagogical approaches to working with preschool children who demonstrate challenging behaviour. It analyzes the causes of behavioural difficulties, emotional responses, communication barriers and the role of family factors. The paper describes methods of diagnostics, correction, individual support and development of social-emotional skills. Emphasis is placed on creating a psychologically safe environment, building trusting relationships, collaborating with parents and applying play-based developmental techniques to reduce aggression, hyperactivity and withdrawal.

Кіріспе.

Балабақшадағы тәрбие процесінде тәрбиешілер түрлі мінез-құлықтық қиындықтармен кездеседі. Қиын мінезді балалар – агрессивті, түйық, тез ашуланатын, гиперактивті, қарым-қатынаста қиындықтары бар немесе эмоциясын басқара алмайтын балалар. Мұндай балалармен дұрыс жұмыс жүргізілмесе, оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу, топпен бірге әрекет ету, ересектердің талаптарын орындау қиындық тудырады.

Қиын мінез-құлықтың көбінесе психологиялық, әлеуметтік, отбасыишілік немесе темперамент ерекшеліктерінен туындайды. Сондықтан тәрбиелеу барысында әр баланың дара ерекшелігін ескеріп, жеке бағыттағы психологиялық қолдау қажет. Бұл мақалада балабақша жағдайында қиын мінезді балалармен жұмыс жүргізудің тиімді жолдары қарастырылады.

Қиын мінез-құлықтың психологиялық ерекшеліктері.

Балалардың қиын мінезі биологиялық және психологиялық факторларға байланысты қалыптасады. Олардың негізгі ерекшеліктері:

1. Эмоцияны реттеу қабілетінің төмендігі.
2. Қарым-қатынаста қиындықтар.
3. Жоғары қозғыштық немесе тым баяулық.
4. Өзін-өзі бақылаудың төмендігі.
5. Ынтымақтастыққа бейім еместік.
6. Аутоагрессия немесе агрессивті әрекеттер.

Психологтар мұндай балалар көбінесе зейіні тұрақсыз, өз эмоциясын сөзбен жеткізуге қиналады, жиі жанжалдық жағдай тудырады деп көрсетеді.

Қиын мінездің пайда болу себептері.

Қиын мінез-құлыққа әкелетін негізгі себептер төмендегідей:

1. Отбасындағы тәрбиенің тұрақсыздығы.
2. Талаптың тым көп қойылуы немесе керісінше, шектен тыс еркелету.
3. Эмоциялық суықтық.
4. Әлеуметтік-экономикалық қиындықтар.
5. Психотравмалық жағдайлар.
6. Ерекше темперамент түрлері (мысалы, холерик).
7. Құрдастарымен қарым-қатынас мәселелері.
8. Зейін, сөйлеу, танымдық процестердің дамымауы.

Себепті дұрыс анықтау — жұмыс тиімділігінің басты шарты.

Қиын мінезді балалардың түрлері.

Балабақшада жиі кездесетін қиын мінез түрлері:

1. Агрессивті балалар.
2. Гиперактивті балалар.
3. Тұйық, сөйлемейтін балалар.
4. Жылауық, эмоциялық тұрақсыз балалар.
5. Қырсық және қарсыласушы мінезді балалар.
6. Қорқақ және сенімсіз балалар.

Әр типке — жеке жұмыс әдісі қажет.

Тәрбиелеу мен түзету жұмысының принциптері.

Қиын мінезді балалармен жұмыс жасаудағы негізгі принциптер:

1. Жеке көзқарас.
2. Сабырлылық және жүйелілік.
3. Жағымды қолдау және мадақтау.
4. Психологиялық қауіпсіз орта.
5. Қиын мінездің артындағы қажеттілікті түсіну.
6. Тәрбиеші–бала–ата-ана үштігінің бірлескен жұмысы.

Осы принциптер сақталғанда бала тез бейімделеді.

Агрессивті балалармен жұмыс әдістері.

Агрессия — баланың ішкі сезімін сөзбен жеткізе алмауының белгісі. Тиімді тәсілдер:

1. Эмоцияны атауға үйрету.
2. Сурет салу арқылы агрессияны шығару.
3. Құм терапиясы.
4. «Соққы жастықшасы» әдісі.
5. Рөлдік ойындар: «Қиын жағдайдан шығу».
6. Сенсорлық релаксация.

Агрессияны жазалау арқылы емес, қауіпсіз шығару арқылы азайту тиімді.

Гиперактивті балалармен жұмыс.

Гиперактивті балалар көп қозғалатын, зейіні тұрақсыз балалар.

Жұмыс бағыттары:

1. Жұмсақ, қысқа нұсқаулар беру.
2. Қозғалысты қажет ететін ойындар ұйымдастыру.
3. Қысқа уақыттық тапсырмалар беру.
4. Тыныс алу жаттығулары.
5. «Менің энергиям» жаттығуы.
6. Күн тәртібін тұрақты сақтау.

Тәрбиеші дауыс көтермей, сабырлы болғаны жөн.

Тұйық балалармен жұмыс.

Тұйық балалар әлеуметтік қарым-қатынасқа түсуде қиындық көреді.

Тиімді жұмыс тәсілдері:

1. Жеке әңгімелесу.
 2. Жұптық ойындар.
 3. Сенімділік қалыптастыру жаттығулары.
 4. Шығармашылық тапсырмалар.
 5. Әңгімелесу бұрыштары.
 6. Мадақтау және қолдау.
- Мұндай балалар үшін шабыттандыру маңызды.

Эмоциялық тұрақсыз балалармен жұмыс.

Эмоциясы жиі өзгеретін балаларға:

1. Релаксациялық жаттығулар.
2. «Тыныштық минуты».
3. Әуен терапиясы.
4. Түрлі эмоцияларды танып білу тапсырмалары.
5. Жеке қолдау көрсету.

Ата-анамен жұмыс.

Қиын мінездің негізгі көзі отбасы болғандықтан, ата-анамен жұмыс аса маңызды.

Негізгі бағыттар:

1. Ақпараттық кеңес беру.
 2. Отбасы тәрбиесіндегі қателерді түзету.
 3. Мотивациялық жиналыстар.
 4. Баланың жетістігін бірге бақылау.
 5. Психологиялық тренингтер.
- Тәрбиеші ата-анамен серіктестік орнатуы тиіс.

Ойын терапиясының рөлі.

Ойын — баланың негізгі әрекеті. Ойын арқылы бала эмоциясын шығарады, өз-өзін бақылауды үйренеді.

Пайдаланылатын ойын түрлері:

1. Символдық ойындар.
2. Құм терапиясы.
3. Драматизация.
4. Сенсорлық ойындар.
5. Құрылыс конструкторлары.

Ойын терапиясы — ең қауіпсіз психокоррекциялық әдіс.

Психологиялық қауіпсіз орта қалыптастыру.

Қауіпсіз орта:

1. Баланың өзін еркін сезінуі
2. Эмоциялық қолдау болуы
3. Дұрыс мінез-құлық үлгілері ұсынылуы
4. Жазалаудың болмауы
5. Тәрбиеші мен баланың жылы қарым-қатынасы арқылы құрылады.

Қорытынды.

Қиын мінезді балалармен жұмыс — тәрбиешіден шыдамдылықты, мейірімділікті және кәсіби шеберлікті талап ететін күрделі, бірақ маңызды үдеріс. Жүйелі диагностика, ата-анамен бірлескен жұмыс, ойын терапиясы, эмоционалдық қолдау және жеке тәсіл әр баланың тұлғалық дамуына оң әсер етеді. Мұндай балалар дұрыс бағытталған тәрбие арқылы әлеуметтеніп, топ ережелеріне үйренеді және позитивті мінез-құлық қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2017.

2. Аймағанбетова Қ. Балалар психологиясы. Астана, 2021.
3. Выготский Л. Развитие личности ребенка. Москва, 2018.
4. Фрейд А. Детская психоаналитика. London, 2016.
5. Роджерс К. Психология общения. Oxford, 2010.
6. Коул М. Cultural Psychology. New York, 2014.
7. Goleman D. Emotional Intelligence. New York, 2006.
8. Әбдіғаппарова Р. Педагогикалық психология. Шымкент, 2019.
9. Мещерякова С. Детская психотерапия. Moscow, 2015.
10. Brown H. Child Behaviour Strategies. Boston, 2018.

ТӘРБИЕШІ МЕН БАЛА АРАСЫНДАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ БАЙЛАНЫС

Намозбаева Баян Рустемовна

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы
“Кәусар-Әли” бөбекжай балабақшасы ЖШС
тәрбиеші

Резюме

В статье рассматривается значимость эмоциональной связи между воспитателем и ребенком в системе дошкольного образования. Анализируются психологические механизмы формирования эмоциональной привязанности, роль безопасной атмосферы, влияние доверия на психоэмоциональное состояние детей. Описываются методы установления и поддержания позитивного эмоционального контакта, способы развития эмпатии, эмоционального интеллекта и коммуникативных навыков у детей. Дается характеристика ошибкам во взаимодействии и рекомендациям по созданию гармоничных отношений.

Summary

The article explores the importance of emotional connection between the educator and the child in early childhood education. It analyzes the psychological mechanisms of emotional bonding, the role of a safe environment and the impact of trust on children's emotional well-being. The paper describes methods for establishing and maintaining positive emotional contact, techniques for developing empathy, emotional intelligence and communication skills. It also identifies common mistakes in interaction and provides recommendations for creating harmonious educator-child relationships.

Кіріспе.

Балабақшадағы тәрбие беру процесінің табысты болуы тәрбиеші мен бала арасындағы эмоционалдық байланыстың сапасына тікелей байланысты. Тәрбиеші баланың алғашқы әлеуметтік тәжірибесін қалыптастырып, оның тұлғалық дамуына, мінез-құлқының қалыптасуына әсер етеді. Эмоционалдық байланыс сенім арқылы орнайды. Егер бала өзін қауіпсіз сезінсе, тәрбиешімен жылы қарым-қатынас орнатса, онда оның танымдық белсенділігі артады, мінез-құлқы тұрақтанады, эмоциялық өзін-өзі реттеу қабілеті дамиды.

Қазіргі таңда эмоционалдық қолдау — мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбиелеу мен оқытудың басты принциптерінің бірі. Бұл байланыс дұрыс қалыптасқан жағдайда бала өзін еркін сезінеді, жаңа ақпаратты жылдам қабылдайды және әлеуметтік ортада сенімді әрекет жасай алады.

Эмоционалдық байланыстың психологиялық негіздері.

Эмоционалдық байланыс — тәрбиеші мен баланың арасындағы өзара түсіністік, сенім, жақындық, қолдау сезіміне негізделген қарым-қатынас. Оның келесі психологиялық компоненттері бар:

1. Сенім.
2. Эмпатия.
3. Қабылдау және түсіну.

4. Эмоциялық қолдау.
5. Бірлескен әрекет.
6. Қауіпсіздік сезімі.

Баланың ерте жастағы эмоционалдық қауіпсіздігі оның болашақ тұлғалық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Әсіресе алаңшыл, тұйық немесе мінезі қиын балалар үшін тәрбиешінің эмоционалдық қолдауы ерекше маңызды.

Тәрбиеші мен баланың эмоционалдық байланысының маңызы.

Эмоционалдық байланыс келесі салаларға оң әсер етеді:

1. Баланың психикалық денсаулығы.
2. Танымдық даму қарқыны.
3. Тәртіптің тұрақтылығы.
4. Қорқыныш пен уайымның азаюы.
5. Әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларының дамуы.
6. Өзін-өзі бағалау деңгейі.

Жылы жүз, мейірім, сабырлы дауыс, құшақтау сияқты эмоциялық қолдау формалары баланың өзін жайлы сезінуіне көмектеседі.

Эмоционалдық байланысты қалыптастыру жолдары.

Тәрбиеші эмоционалдық байланысты қалыптастыру үшін келесі әдістерді қолдануы қажет:

1. Балаға жылы амандасу.
2. Көзбе-көз тыңдау.
3. Бала эмоциясын мойындау.
4. Позитивті қолдау көрсету.
5. Жеке уақыт бөлу.
6. Екіжақты сенімді қарым-қатынас қалыптастыру.
7. Ынталандыру мен мадақтау.
8. Балаға таңдау мүмкіндігін беру.

Бұл әдістер арқылы бала тәрбиешімен байланысын тереңдетеді.

Эмпатия мен эмоционалдық интеллектті дамыту жолдары.

Эмпатия – өзгенің сезімін түсіне алу қабілеті. Эмоционалдық интеллект – өз эмоциясын реттеу және басқа адамның эмоциясын тану қабілеті.

Тәрбиеші келесі жұмыстарды жүргізуі тиіс:

1. «Сезімдер күнделігі» жаттығуы.
2. Эмоциялық карточкалармен ойындар.
3. Өңгімелесу арқылы эмоцияны тану.
4. Рөлдік ойындар.
5. «Менің көңіл күйім қандай?» жаттығуы.
6. Құм терапиясы және арт-терапия.

Эмоционалдық интеллект дамыған бала — әлеуметтік ортаға тез бейімделеді.

Тиімді коммуникация әдістері.

Тәрбиеші мен бала арасындағы қатынас сөйлесу арқылы нығаяды. Тиімді коммуникация әдістері:

1. Ашық сұрақтар қою.
2. Балаға өз ойын толық жеткізуге мүмкіндік беру.
3. Түсіндірудің қысқа әрі нақты болуы.
4. «Мен-хабарламаларды» қолдану.
5. Бағалау емес, бағыт беру.
6. Жайлы дауыс ырғағын сақтау.

Сабырлы және мейірімді коммуникация баланың сенімін арттырады.

Эмоционалдық байланысқа кедергі болатын факторлар.

Кейде байланыстың қалыптасуына кедергі келтіретін жағдайлар болады:

1. Тәрбиешінің шамадан тыс талап қоюы.
2. Салқын, бейтарап қарым-қатынас.
3. Бала эмоциясын елемей.
4. Қатаң жазалау.
5. Тәрбиешінің шаршауы немесе күйзелісі.
6. Үнемі сын айту.

Бұлар эмоционалдық дистанцияны арттырады.

Қиын мінезді балалармен эмоционалдық жұмыс ерекшелігі.

Қиын мінезді балалармен эмоционалдық байланыс қалыптастыру үшін:

1. Сабырлы болу.
2. Бала эмоциясын түсіну.
3. Ашуын қауіпсіз шығаруға көмектесу.
4. Жылы қарым-қатынасты сақтай отырып, шекара қою.
5. Қайталама қолдау көрсету.
6. Эмоциялық тұрақтылық үлгісін көрсету.

Мұндай балалар ерекше эмоционалдық қолдауды қажет етеді.

Ата-анамен ынтымақтастық.

Тәрбиеші–бала байланысын нығайтуда ата-анамен жұмыс маңызды.

Жұмыс бағыттары:

1. Ата-анамен тұрақты байланыс орнату.
2. Баланың эмоциялық жағдайы туралы ақпарат беру.
3. Бірлескен тренингтер ұйымдастыру.
4. Үй жағдайында эмоционалдық қолдау бойынша кеңес беру.
5. Ашық есік күндерін өткізу.

Ата-ана мен тәрбиеші бірлесіп жұмыс істегенде нәтиже жоғары болады.

Психологиялық қауіпсіз орта қалыптастыру.

Баланың эмоционалдық дамуы үшін:

1. Жылы атмосфера құру.
2. Стресссіз орта қалыптастыру.
3. Қолдау көрсететін тәрбиеші.
4. Шулаудан, қорқытудан аулақ болу.
5. Жеке кеңістік беру.

Қауіпсіз сезінген бала тәрбиешіге сенім артады.

Қорытынды.

Тәрбиеші мен бала арасындағы эмоционалдық байланыс – мектепке дейінгі тәрбиенің негізгі өзегі. Бала өзін жақсы көретінін, түсінетінін, қолдайтынын сезінгенде оның мінез-құлқы да, оқу мотивациясы да, әлеуметтік дағдылары да жақсарады. Сондықтан тәрбиешінің кәсіби шеберлігі эмоционалдық қарым-қатынасты орнатудан басталады. Жүйелі эмоциялық қолдау, эмпатия және мейірім – баланың жан-жақты дамуының негізгі шарты.

Әдебиеттер:

1. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2017.
2. Аймағанбетова Қ. Балалар психологиясы. Астана, 2021.
3. Гоулман Д. Эмоциялық интеллект. Алматы, 2020.
4. Выготский Л. Педагогикалық психология. Москва, 2018.
5. Cole M. Child Development Theory. New York, 2014.
6. Лисина М. Қарым-қатынас психологиясы. Москва, 2017.
7. Әбдіғалпазова Р. Педагогикалық психология. Шымкент, 2019.

8. Rogers C. Emotional Child Support. Oxford, 2009.
9. Brown H. Early Childhood Communication. London, 2016.
10. Stern D. The Interpersonal World of the Child. New York, 2012.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Юсупова Акмарал Анарбекқызы

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы

“Кәусар Әли” бөбекжай балабақшасы ЖШС тәрбиешісі

Резюме

В статье раскрываются особенности формирования исследовательских навыков у детей дошкольного возраста. Анализируются педагогические методы, способы организации развивающей среды и формы деятельности, направленные на развитие любознательности, экспериментирования и самостоятельного поиска знаний. Рассматриваются подходы к формированию познавательной активности, использования наблюдений, игр, творческих заданий и мини исследований. Показано, что развитие исследовательских способностей способствует становлению личности ребенка, его мышления, коммуникативных навыков и готовности к учебной деятельности.

Abstract

This article highlights the development of research skills among preschool children. It examines pedagogical methods, strategies for creating a supportive environment and forms of activities aimed at building curiosity, experimentation and independent inquiry. The study discusses approaches to cognitive development through observation, play, creative tasks and mini research activities. Research skills foster intellectual growth, communication abilities and readiness for future schooling.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі кезең баланың танымдық дамуындағы ең шешуші уақыт. Бұл жаста бала қоршаған ортаны белсенді зерттеп, көптеген сұрақ қояды, тәжірибе жасайды және әлемді танып білуге ұмтылады. Сондықтан зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Зерттеушілік дағдылар баланың ойлау қабілетін, бақылау жүйесін, салыстыру, болжау, себеп салдарлық байланыстарды түсіну дағдыларын дамытады. Бұл дағдылар болашақ оқу әрекетінің негізі ретінде маңызды рөл атқарады. Тәрбиеші осындай дағдыларды қалыптастыруда бағыттаушы, жағдай жасаушы, қолдаушы тұлға болып табылады.

Зерттеушілік дағдылардың мәні мен құрылымы.

Зерттеушілік іс әрекет балаға өз бетінше ізденуге, бақылауға, талдауға, қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Зерттеушілік дағдылардың негізгі компоненттері.

1. Бақылау жүргізу.
2. Сұрақ қоя білу.
3. Зерттеу мақсатын анықтау.
4. Қарапайым тәжірибе жасау.
5. Нәтижені талдау.
6. Қорытынды шығару.

Бұл элементтерді дамыту арқылы бала өзіндік ойлау иесі ретінде қалыптасады.

Тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші зерттеушілік іс әрекетті ұйымдастырудың негізгі жетекшісі.

Тәрбиешінің міндеттері.

1. Зерттеуге қолайлы орта құру.

2. Баланың қызығушылығын ынталандыру.
 3. Сұрақ қоюға үйрету.
 4. Тәжірибе жасауға бағыт беру.
 5. Шығармашылық ойлауға жағдай жасау.
 6. Баланың жетістігін мадақтау.
- Тәрбиеші тек ақпарат беруші емес, зерттеушілік әрекетке жағдай жасаушы тұлға.

Зерттеуге негізделген ойын әрекеттері.

Зерттеу ойын арқылы табиғи түрде жүзеге асады.

Негізгі ойын түрлері.

1. Сюжеттік ойын.
2. Дидактикалық ойын.
3. Танымдық ойындар.
4. Табиғатпен тәжірибе ойындары.
5. Қозғалыс ойындары.
6. Рөлдік ойындар.

Ойын барысында бала бақылау, салыстыру, талдау дағдыларын дамытады.

Табиғатпен жүргізілетін зерттеулер.

Балабақшада табиғи орта ең қолайлы зерттеу алаңы болып табылады.

Балалар орындайтын әрекеттер.

1. Өсімдіктерді бақылау.
2. Жануарлар мен жәндіктерді зерттеу.
3. Ауа райы құбылыстарын бақылау.
4. Су және құммен тәжірибе жасау.
5. Топырақтың құрылымын зерттеу.
6. Маусымдық өзгерістерді бақылау.

Табиғи зерттеулер баланың қызығушылығын ерекше оятады.

Тәжірибелік әрекеттер.

Баланың ойлау қабілетін дамытуда тәжірибе жасаудың маңызы зор.

Тәжірибе түрлері.

1. Су қасиеттерін зерттеу.
2. Жарық пен көлеңкені бақылау.
3. Түстердің өзгерісін анықтау.
4. Материалдардың қасиеттерін салыстыру.
5. Қозғалыс заңдылықтарын қарастыру.
6. Қарапайым химиялық тәжірибелер.

Бұл жұмыстар баланың ғылыми ойлауын қалыптастырады.

Шығармашылық тапсырмалар.

Шығармашылық әрекет зерттеушілік дағдыны дамытуда маңызды орын алады.

Шығармашылық формалар.

1. Сурет салу.
2. Мүсіндеу.
3. Коллаж жасау.
4. Аппликация.
5. Құрастыру.
6. Ойдан оқиға құрастыру.

Шығармашылық бала қиялын дамытады.

Бақылау және талдау.

Зерттеу процесіндегі бақылау нәтижесі талдау арқылы әлеуметтік тәжірибеге айналады.

Талдау тәсілдері.

1. Бақылауды тіркеу.
2. Қорытындылау.
3. Салыстыру.
4. Сызба құрастыру.
5. Модель жасау.
6. Әңгімелеу.

Бұл дағдылар баланың логикалық ойлауын дамытады.

Ата-анамен өзара байланыс.

Ата ана зерттеушілік дағдылардың қалыптасуында серіктес болуы қажет.

Жұмыс формалары.

1. Үйдегі тәжірибелер.
2. Бірлескен жобалар.
3. Ақпараттық кеңес беру.
4. Ата аналар жиналысы.
5. Зерттеу альбомын жүргізу.
6. Баланың жетістігін талқылау.

Ата ана баланы қолдаса, нәтиже жоғарылайды.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі балалардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру олардың танымдық, әлеуметтік, эмоционалды дамуы үшін маңызды. Тәрбиеші мен ата ананың бірлескен жұмысы, арнайы ұйымдастырылған орта, жүйелі зерттеу әрекеттері баланың сұрақ қою, бақылау, эксперимент жасау қабілетін дамытады. Бұл дағдылар оның болашақ оқу жетістіктерінің негізі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2018.
2. Әбдіғапбарова Ұ. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы, 2017.
3. Немов Р. Психология развития. Москва, 2016.
4. Сейтікова Г. Танымдық дағдыларды дамыту әдістері. Шымкент, 2020.
5. OECD. Early Childhood Education Report. Paris, 2022.
6. Қоянбаев Ж. Педагогика. Алматы, 2015.
7. Муханбетжанова С. Балабақшадағы зерттеу әрекеттері. Шымкент, 2021.
8. Rogers C. On Becoming a Person. Boston, 2014.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУШЫ ОРТА ҚҰРУДЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ

Калиева Аксима

Шымкент қаласы №99 “Гүлдер” бөбекжай-бақшасының
педагог-тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются принципы создания инновационной развивающей среды в дошкольных организациях. Анализируются современные подходы к организации пространства, материалов и педагогических условий, способствующих развитию познавательных, эмоциональных, коммуникативных и шығармашылық қабілеттер детей. Описываются требования к безопасности, вариативности и мобильности среды, методы применения инновационных технологий, интерактивных зон, STEM-элементтер және ойындық модулей. Представлены практические рекомендации для воспитателей по проектированию среды, учитывающей возрастные и индивидуальные особенности детей.

Summary

The article explores the principles of creating an innovative developmental environment in early childhood education institutions. It analyzes modern approaches to organizing space, materials and pedagogical conditions that support children's cognitive, emotional, communicative and creative development. The paper describes requirements for safety, variability and mobility of the environment, the integration of innovative technologies, interactive zones, STEM elements and play modules. Practical recommendations are provided for educators on designing environments that consider age-related and individual characteristics of children.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы дамытушы орта — бала тұлғасының жан-жақты қалыптасуына әсер ететін негізгі педагогикалық факторлардың бірі. Ерте жастағы бала үшін қоршаған орта — үйретуші, дамытушы, тәрбиелеуші құрал. Ойыншықтар, оқу материалдары, кеңістік, тәрбиешімен қарым-қатынас — бәрі баланың танымдық және шығармашылық дамуына ықпал етеді. Заманауи білім беру жүйесі инновациялық дамытушы ортаны құруды талап етеді: ол баланың еркін ойлауына, зерттеу жүргізуіне, қиялын дамытуына, әлеуметтік тәжірибе жинақтауына мүмкіндік береді.

Инновациялық ортаны құру – бұл тек бөлмені безендіру емес, баланың дамуына бағытталған педагогикалық стратегия. Мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда мұндай ортаны жобалаудың негізгі принциптері мен әдістері қарастырылады.

Инновациялық дамытушы ортаның мәні және ерекшеліктері.

Инновациялық орта — педагогикалық идеяларға, заманауи технологияларға, зерттеушілік және шығармашылық әрекетке негізделген дамытушы кеңістік. Оның негізгі ерекшеліктері:

1. Баланың белсенді әрекетке араласуы.
2. Қоршаған ортаны еркін зерттеуге мүмкіндік беру.
3. Құрылымдалған, бірақ шектен тыс ережесіз ашық орта.
4. Интерактивті, мультимедиялық элементтерді қолдану.
5. Ойын арқылы оқыту әдістерін енгізу.

Инновациялық орта баланың бойындағы бастамашылдықты, қызығушылықты және еркіндікті дамытады.

Инновациялық дамытушы ортаны құрудың негізгі принциптері.**1. Жас ерекшелігіне сәйкестік принципі.**

Орта балалардың жасына, психологиялық және физиологиялық мүмкіндіктеріне сай болуы керек.

Негізгі талаптар:

1. Қарапайымнан күрделіге қарай құрылымдау.
2. Қауіпсіз материалдар қолдану.
3. Баланың биіктігі мен қолжетімділігін ескеру.
4. Жас ерекшелігіне сәйкес ойындар мен материалдар ұсыну.

2. Қолжетімділік принципі.

Бала өзіне қажетті материалды тәрбиешіден сұрамай-ақ еркін пайдалана алуы тиіс.

Бұл принцип:

1. Тәуелсіздік дағдысын қалыптастырады.
2. Таңдау еркіндігін арттырады.
3. Шығармашылық белсенділікке жағдай жасайды.

3. Қауіпсіздік принципі.

Баланың қауіпсіздігі — басты талап.

Ортада:

1. Өткір бұрышсыз жиһаз болуы.
2. Ыстық, қауіпті заттар болмауы.
3. Сенімді бекітілген ойын модульдері.

4. Улы емес материалдар қолданылуы керек.

4. Вариативтік принципі.

Ортаның мазмұны алуан түрлі болуы тиіс.

Вариативтік келесі мүмкіндіктер береді:

1. Әртүрлі қызығушылықтары бар балаларды қамту.
2. Таңдау жасау қабілетін дамыту.
3. Әртүрлі әрекет түрлерін ынталандыру.

5. Мобильдік және трансформациялану принципі.

Баланың әрекетіне қарай орта жылдам өзгеріп отыруы қажет.

Мобильді ортаның артықшылықтары:

1. Ойын сюжетіне бейімделеді.
2. Бір кеңістікті бірнеше мақсатта қолдануға мүмкіндік береді.
3. Қозғалыс белсенділігін арттырады.

6. Интеграция принципі.

Қоршаған орта барлық білім салаларының бірлігін қамтамасыз етуі тиіс: тіл дамыту, математика, музыка, жаратылыстану, әлеуметтік дағдылар.

7. Шығармашылық принципі.

Шығармашылық дамытушы орта:

1. Қиялды кеңейтеді.
2. Өз ойын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.
3. Эстетикалық талғамды дамытады.

STEM, STEAM және инновациялық технологияларды қолдану.

Заманауи балабақшаларда STEM–технологиялар ерекше орын алады.

STEM элементтері:

1. Қарапайым инженерлік құрылымдар.
2. Конструкторлар.
3. Математикалық ойындар.
4. Табиғи құбылыстарды зерттеу.
5. Эксперименттік әрекеттер.

Интерактивті технологиялар:

1. Интерактивті тақта.
2. Сандық ойындар.
3. QR-тапсырмалар.
4. Мультимедиялық тәжірибелер.

Бұл технологиялар баланың танымдық белсенділігін айтарлықтай арттырады.

Дамытушы ортаның негізгі аймақтарын ұйымдастыру.

1. Танымдық-зерттеу аймағы

Мұнда бала:

1. Эксперимент жасайды.
2. Материалдарды зерттейді.
3. Табиғат құбылыстарын бақылайды.

2. Сурет, музыка, шығармашылық аймағы

Шығармашылық дамуға арналған кеңістік:

1. Сурет салу.
2. Мүсіндеу.
3. Коллаж жасау.
4. Музыка тыңдау.

3. Кітап және тіл дамыту аймағы

Бұл аймақта:

1. Еркін оқу.
2. Әңгімелеу.
3. Сөздік ойындар өтеді.

4. Ойын аймағы

Сюжеттік-рөлдік ойындар:

1. Әлеуметтік дағдыларды дамытады.
2. Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады.

5. Қозғалыс белсенділігі аймағы

Дене дамуы үшін қажет.

Инновациялық ортаны жобалауда тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші:

1. Ортаны үнемі жаңартып отырады.
 2. Баланың қызығушылығын ескереді.
 3. Қауіпсіздік талаптарын қадағалайды.
 4. Шығармашылық белсенділікті ынталандырады.
 5. Жеке даму траекториясын ұсынады.
- Педагог — ортаның негізгі ұйымдастырушысы және бағыттаушысы.

Ата-анамен ынтымақтастық.

Ата-аналар ортаны толықтыруда маңызды рөл атқарады.

Ынтымақтастық бағыттары:

1. Бірлескен шығармашылық жобалар.
2. Ойын материалдарын толықтыру.
3. Кеңестер беру.
4. Үйде дамытушы жағдай жасау.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы инновациялық дамытушы орта баланың жан-жақты дамуы үшін маңызды. Дұрыс ұйымдастырылған орта балалардың зерттеушілік әрекетін күшейтеді, қиялын дамытады, әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Инновациялық принциптерді жүйелі қолдану педагогикалық процестің сапасын арттырып, тәрбиеленушілердің тұрақты қызығушылығын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Аймағанбетова Қ. Мектепке дейінгі педагогика. Астана, 2021.
2. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2017.
3. Әбдіғаппарова Р. Дамытушы орта теориясы. Шымкент, 2019.
4. Cole M. Child Development Theory. New York, 2014.
5. Montessori M. The Absorbent Mind. Amsterdam, 2015.
6. Gessel A. Early Development. London, 2016.
7. Harms T. Early Learning Standards. Boston, 2016.
8. Goleman D. Emotional Intelligence. New York, 2006.
9. STEM in Early Childhood Education. Washington, 2018.
10. Brown H. Preschool Learning Strategies. Oxford, 2018.

БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Адырбекова Гүлжазира Айнабекқызы

Шымкент қаласы

№69 «Еркебұлан» бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются вопросы формирования культуры общения у детей дошкольного возраста. Анализируются факторы, влияющие на развитие коммуникативных навыков, включая эмоциональное состояние ребенка, особенности семейного воспитания и педагогические условия дошкольной организации. Раскрываются методы воспитателя по развитию речевой культуры, этикета общения, умения слушать и выражать свои чувства. Описываются игровые, тренинговые и шығармашылық тәсілдері, направленные на развитие диалогических умений, эмпатии, сотрудничества и уважительного взаимодействия. Показано, что систематическая работа по формированию культуры общения способствует уверенности ребенка, его успешной социализации, эмоциональному благополучию и адаптации в коллективе.

Summary

The article explores the development of communication culture among preschool children. It highlights the factors influencing communicative skills, including emotional well being, family upbringing and pedagogical conditions in preschool institutions. The paper describes strategies used by educators to develop speech culture, communication etiquette, the ability to listen and the expression of emotions. Various play based, training and creative methods aimed at forming dialogic abilities, empathy and cooperative interaction are presented. The study concludes that systematic work in communication culture fosters confidence, socialization and emotional well being in children.

Кіріспе.

Қарым қатынас мәдениеті мектепке дейінгі жаста қалыптасатын ең маңызды әлеуметтік дағдылардың бірі. Бұл кезеңде бала тілдік қабілеттерін дамытып қана қоймайды, сонымен бірге эмоцияны тануды, өз ойын білдіруді, басқа адамдармен өзара әрекет жасауды үйренеді. Баланың қарым қатынас мәдениеті оның ұжымдағы мінез құлқына, өзіне деген сеніміне, эмоционалды тұрақтылығына және болашақ оқу іс әрекетіне тікелей әсер етеді.

Мектепке дейінгі ұйым баланың алғашқы әлеуметтік ортасы болғандықтан, тәрбиешінің қарым қатынас мәдениетін қалыптастырудағы рөлі өте маңызды. Тәрбиеші балаларды бірін бірі тыңдауға, ой бөлісуге, сыйластыққа, тілектестікке, өз сезімін дұрыс жеткізуге үйретеді.

Қарым-қатынас мәдениетінің мазмұны.

Қарым қатынас мәдениеті баланың тілдік, эмоционалды және әлеуметтік дағдыларынан құралады.

Негізгі құрамдас бөліктері.

1. Сөйлеу мәдениеті.
2. Этикет нормаларын сақтау.
3. Тыңдай білу дағдысы.
4. Эмоцияны тану және басқару.
5. Диалог жүргізе алу.
6. Құрмет пен сыпайылық.

Осы дағдыларды меңгерген бала қоғамда өзін еркін ұстайды.

Баланың қарым-қатынас дағдыларына әсер ететін факторлар.

Баладағы коммуникативтік дағды өздігінен қалыптаспайды. Оған әртүрлі факторлар әсер етеді.

Негізгі факторлар.

1. Отбасындағы тәрбие.
2. Эмоционалды климат.
3. Тәрбиешінің қарым қатынас стилі.

4. Ойын әрекеті.

5. Баланың темпераменті.

6. Топтағы балалардың өзара қарым қатынасы.

Тәрбиеші бұл факторларды ескеріп жұмыс жүргізуі қажет.

Тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші баланың қарым қатынас мәдениетін қалыптастырудағы жетекші тұлға.

Тәрбиешінің міндеттері.

1. Баланың сөйлеу белсенділігін арттыру.

2. Эмоцияны тануға үйрету.

3. Сыпайылық нормаларын қалыптастыру.

4. Тыңдай білу дағдыларын дамыту.

5. Ойын арқылы қарым қатынасқа үйрету.

6. Қолайлы психологиялық орта құру.

Тәрбиешінің жылы қарым қатынасы балаға сенімділік береді.

Ойын арқылы қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

Ойын бала үшін негізгі әрекет, ал қарым қатынас осы әрекет арқылы дамиды.

Тиімді ойын түрлері.

1. Сюжеттік ойындар.

2. Рөлдік ойындар.

3. Коммуникативтік ойындар.

4. Қозғалыс ойындары.

5. Шығармашылық ойындар.

6. Топтық тапсырмалар.

Ойындар балалардың бір бірімен сөйлесуіне, тіл табысуына мүмкіндік береді.

Эмоциялық интеллектіні дамыту.

Эмоцияны түсіну және басқару қарым қатынас мәдениетінің маңызды бөлігі.

Дамыту жолдары.

1. Эмоция карталарымен жұмыс.

2. Айна әдісі.

3. Сезімдер туралы әңгіме.

4. Рефлексия шеңбері.

5. Эмоциялық тыныс алу жаттығулары.

6. Тақырыптық сурет салу.

Эмоциялық интеллект дамыған бала өз сезімін дұрыс жеткізе алады.

Балалар арасындағы өзара сыйластықты қалыптастыру.

Қарым қатынас мәдениетінде өзара сыйластық негізгі орын алады.

Қалыптастыру тәсілдері.

1. Бір біріне жылы сөз айту.

2. Достық тренингтері.

3. Құрдастарын мадақтау.

4. Топтық тапсырмалар.

5. Дұрыс тыңдау ережелері.

6. Қарым қатынас әдептері.

Бұл тәсілдер ұжымда сыйластық атмосферасын қалыптастырады.

Қақтығыстармен жұмыс.

Балалар арасында түсінбеушілік болуы мүмкін. Тәрбиеші оны дұрыс басқаруға үйретеді.

Әдістер.

1. Әділ тыңдау.

2. Бірлескен шешім шығару.

3. Жағдаяттық тапсырмалар.
4. Рөлдік модельдеу.
5. Эмоцияны тыныштандыру.
6. Сабырлық жаттығулары.

Бұл дағдылар балаға дау жағдаятында өзін дұрыс ұстауға көмектеседі.

Отбасымен жұмыс.

Баланың қарым қатынас мәдениеті отбасымен тығыз байланысты.

Жұмыс формалары.

1. Ата аналар жиналысы.
 2. Кеңес беру.
 3. Бірлескен ойындар.
 4. Мәдени шаралар.
 5. Баланың жетістіктері туралы ақпараттандыру.
 6. Коммуникативтік күнделік жүргізу.
- Ата ананың қолдауы даму нәтижесін арттырады.

Қорытынды.

Балалардың қарым қатынас мәдениетін қалыптастыру мектепке дейінгі тәрбие беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Жүйелі жұмыс, дұрыс ұйымдастырылған орта, эмоционалды қолдау, ойын әрекеті арқылы бала өз ойын еркін жеткізіп, құрдастарымен дұрыс қарым қатынас орната алады. Бұл дағдылар баланың болашақта әлеуметтік бейімделуіне, мектептегі жетістігіне және тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді.

Әдебиеттер:

1. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2018.
2. Әбдіғапбарова Ұ. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы, 2017.
3. Немов Р. Психология развития. Москва, 2016.
4. Сейтікова Г. Балалар қарым қатынасы психологиясы. Шымкент, 2020.
5. OECD. Early Childhood Skills Report. Paris, 2022.
6. Қоянбаев Ж. Педагогика. Алматы, 2015.
7. Муханбетжанова С. Мектепке дейінгі тәрбие әдістері. Шымкент, 2021.
8. Rogers C. On Becoming a Person. Boston, 2014.

БЕЙІНДІК ОҚЫТУДЫ ДАМУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Серкебаева Айсулу Турлыбаевна

Түркістан облысы, Келес ауданы

№29 жалпы білім беретін мектебінің директорының бейін ісі бойынша орынбасары

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются особенности внедрения инновационных проектов в процессе профильного обучения. Анализируются современные подходы к организации профильного образования, их влияние на развитие компетенций учащихся, формирование зерттеушілік дағдылары и профессиональной бағыттылығы. Автор раскрывает педагогические условия, обеспечивающие тиімді жоспарлау, оқыту мазмұнын саралау, интерактивті технологияларды қолдану и элективті курстарды ұйымдастыру. Показано, что инновационные проекты способствуют повышению мотивации, расширению кругозора учащихся, развитию критического мышления и успешному профессиональному самоопределению.

Summary

The article examines the effectiveness of innovative projects in the development of profile education. It analyzes

modern approaches to organizing specialized instruction and their impact on competence formation, research skills and students' professional orientation. The paper highlights pedagogical conditions that support effective planning, differentiated instruction, the use of interactive technologies and the integration of elective courses. Innovative projects are shown to enhance motivation, broaden students' perspectives, develop critical thinking and support successful career choice.

Кіріспе.

Бейіндік оқыту қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Ол оқушылардың қабілеті мен қызығушылығына қарай сараланған білім алуға жағдай жасайды. Инновациялық жобалар бейіндік оқытудың құрылымын жетілдіріп, оқу бағдарламаларын жаңартуға, оқушының жеке дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Инновациялық жобалардың тиімділігі профильдік бағыттағы пәндерді терең меңгеруге, оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға, кәсіби бағдарлануына ықпал етеді.

Бұл мақалада бейіндік оқытудағы инновациялық жобалардың рөлі, педагогикалық шарттары, тиімді әдіс тәсілдері талданады.

Бейіндік оқытудың мәні мен міндеттері.

Бейіндік оқыту оқушының жеке дара ерекшеліктерін ескере отырып, білім мазмұнын саралау арқылы жүргізілетін оқыту жүйесі.

Негізгі міндеттері.

1. Оқушылардың кәсіби бағдарын анықтау.
2. Қабілетіне сай пәндерді тереңдетіп оқыту.
3. Зерттеушілік дағдыларын дамыту.
4. Сараланған тапсырмалар арқылы білім сапасын арттыру.
5. Оқушының өз бетімен білім алу әрекетін дамыту.
6. Жоғары оқу орнына дайындау.

Бейіндік оқытудың құрылымы оқушының жеке даму қарқынына сәйкес ұйымдастырылады.

Инновациялық жобалардың бейіндік оқытудағы рөлі.

Инновациялық жобалар жаңа идеяларды, технологияларды, әдістерді қолдануға бағытталған.

Олардың рөлі төмендегідей.

1. Сабақ мазмұнын жаңашыл формада беру.
2. Оқушылардың дербес білім алуын арттыру.
3. Құзыреттілікті дамыту.
4. Пәнаралық байланысты күшейту.
5. Зерттеушілік қабілетті жетілдіру.
6. Мотивацияны жоғарылату.

Инновациялық жобалар оқушыны белсенді субъект ретінде қалыптастырады.

Интерактивті технологиялардың тиімділігі.

Инновациялық жобалардың маңызды бөлігі интерактивті технологиялар болып табылады.

Тиімді технологиялар.

1. Онлайн платформалар.
2. Модульдік оқыту.
3. Ойын технологиялары.
4. Жобалық әдіс.
5. Ақпараттық коммуникациялық технологиялар.
6. Виртуалды зертханалар.

Бұл технологиялар оқушының қызығушылығын арттырып, оқу үдерісін жаңғыртады.

Жобалық оқыту әдісі.

Жобалық әдіс бейіндік оқытудың ажырамас бөлігі.

Жобалық әдістің кезеңдері.

1. Мәселені анықтау.
2. Мақсат қою.
3. Ақпарат жинау.
4. Талдау жасау.
5. Жоба нәтижесін рәсімдеу.
6. Қорғау.

Жобалық әдіс оқушыны зерттеуге, сын тұрғысынан ойлауға үйретеді.

Элективті курстардың рөлі.

Элективті курстар оқушының жеке қызығушылығына қарай таңдалады.

Олардың тиімділігі.

1. Қосымша білім береді.
2. Нақты бағытта білімді тереңдетеді.
3. Қай пәнге қызығушылығы барын анықтайды.
4. Кәсіби бағдар қалыптастырады.
5. Оқушының жеке дамуына ықпал етеді.
6. Шығармашылық қабілетті арттырады.

Элективті курстар оқытудың жеке траекториясын құруға көмектеседі.

Сараланған тапсырмалардың маңызы.

Сараланған тапсырмалар бейіндік оқытудың негізгі шарты.

Олардың функциялары.

1. Әр оқушыға жеке тәсіл.
2. Қабілетті анықтау.
3. Жеке дамуды қолдау.
4. Танымдық белсенділікті арттыру.
5. Пәнге қызығушылықты көтеру.
6. Оқу нәтижесін жақсарту.

Бұл тапсырмалар оқушылар арасындағы деңгейлік айырмашылықты дұрыс басқаруға мүмкіндік береді.

Зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру.

Бейіндік оқыту зерттеу жүргізу дағдыларын дамытады.

Негізгі бағыттары.

1. Сұрақ қою.
2. Болжам жасау.
3. Тәжірибе жүргізу.
4. Нәтижені талдау.
5. Қорытынды шығару.
6. Ұсыныс жасау.

Бұл дағдылар болашақта ғылыми ойлаудың негізін қалайды.

Педагогтың рөлі.

Инновациялық жобаларды жүзеге асыруда педагог жетекші тұлға.

Педагогтың міндеттері.

1. Жоспарлау.
2. Саралау.
3. Ынталандыру.
4. Қолдау көрсету.
5. Бағалау.
6. Әдістемелік жетекшілік.

Педагог инновациялық жобалардың табысты болуына жағдай жасайды.

Қорытынды.

Инновациялық жобалар бейіндік оқытудың тиімділігін арттыруға ықпал ететін маңызды құрал. Оқушылардың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттырып, кәсіби бағдарын қалыптастырады. Педагогтың жүйелі жұмысы бейіндік оқытудың сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғапбарова Ұ. Педагогика негіздері. Алматы, 2017.
2. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2018.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2020.
4. OECD. Innovative Education Report. Paris, 2022.
5. Немов Р. Психология развития. Москва, 2016.
6. Қоянбаев Ж. Жалпы педагогика. Алматы, 2015.
7. Муханбетжанова С. Жобалық оқыту әдістері. Шымкент, 2021.
8. Rogers C. On Becoming a Person. Boston, 2014.

МҰҒАЛІМНІҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ӨСУІН ҚОЛДАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Избанбетова Кенжегүл Бодыбаевна

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы

Т.Рысқұлов атындағы жалпы білім беретін мектеп
педагог-психолог

Резюме

В статье рассматриваются психологические основы поддержки личностного роста учителя. Анализируются факторы профессионального развития, мотивационные механизмы, эмоциональное состояние педагога, роль рефлексии, самопознания и саморегуляции. Описываются методы психологического сопровождения, способы повышения профессиональной уверенности, эмоциональной устойчивости и стрессоустойчивости. Особое внимание уделяется влиянию школьной среды, коллегальной поддержки и коучинг-технологий на формирование личностной зрелости педагога.

Summary

The article examines the psychological foundations of supporting teachers' personal growth. It analyzes factors of professional development, motivational mechanisms, emotional well-being, and the role of reflection, self-awareness and self-regulation. Methods of psychological support, ways to enhance professional confidence, emotional stability and stress resilience are described. Special attention is given to the influence of the school environment, collegial support and coaching technologies in shaping teachers' personal maturity.

Кіріспе.

Мұғалімнің тұлғалық өсуі — білім беру сапасын арттырудың негізгі шарттарының бірі. Қазіргі заманда педагог тек пәнді меңгерген маман ғана емес, сонымен бірге жоғары эмоциялық мәдениеті, кәсіби құзыреттілігі, тұрақты даму қабілеті бар тұлға болуы тиіс. Тұлғалық өсу — мұғалімнің өзін-өзі дамытуы, кәсіби шеберлігін жетілдіруі, ішкі ресурстарын тиімді пайдалана білуі.

Мектеп жағдайында мұғалімнің кәсіби қызметіне эмоционалдық жүктеме, стресс, конфликт, мотивацияның төмендеуі сияқты мәселелер әсер етуі мүмкін. Сондықтан мұғалімге психологиялық қолдау көрсету — оның кәсіби өмірінің табыстылығы мен ұзақ мерзімді тұрақтылығының маңызды факторы.

Бұл мақалада тұлғалық өсудің психологиялық негіздері, оны қолдау тәсілдері, педагогтің өзін-өзі дамыту үдерісін ұйымдастыру жолдары жан-жақты қарастырылады.

Тұлғалық өсудің психологиялық мәні.

Тұлғалық өсу — адамның өзін-өзі тануы, мақсат қоюы, қабілетін ашуы және өз-өзін жүзеге асыруға бағытталған даму үдерісі.

Тұлғалық өсудің маңызды компоненттері:

1. Өзін-өзі тану.
2. Өзін-өзі реттеу.
3. Өзін-өзі бағалау.
4. Мотивация.
5. Эмоциялық тұрақтылық.
6. Шығармашылық ойлау.
7. Әлеуметтік дағдылар.
8. Рефлексия.

Бұл компоненттер мұғалімнің кәсіби қызметіне тікелей әсер етеді.

Мұғалім тұлғасының дамуына әсер ететін факторлар.

Ішкі факторлар:

1. Құндылықтар жүйесі.
2. Жеке мақсаттары.
3. Эмоциялық жағдайы.
4. Мотивация.
5. Жеке қабілеттері.

Сыртқы факторлар:

1. Мектеп ортасы.
2. Әкімшіліктің қолдауы.
3. Әріптестермен қарым-қатынас.
4. Қоғамдық талаптар.
5. Кәсіби курстар мен біліктілікті арттыру.

Мұғалім тұлғасына ішкі де, сыртқы да факторлар ықпал етеді.

Мұғалімнің мотивациялық жүйесі.

Мотивация — мұғалім қызметінің қозғаушы күші.

Мотивацияның негізгі түрлері:

1. Ішкі мотивация (қызығу, құндылық).
2. Сыртқы мотивация (марапат, қоғамдық баға).

Мотивацияны арттыру әдістері:

1. Жетістіктерді мойындау.
2. Кәсіби өсу мүмкіндіктері.
3. Қолайлы психологиялық климат.
4. Өзара қолдау.
5. Жауапкершілікті бөлісу.

Эмоциялық тұрақтылық және стрессорлар.

Мұғалім қызметі эмоционалдық жүктемеге толы. Психологиялық стресс көбіне:

1. Қиын оқушылармен жұмыс.
2. Ата-аналармен конфликт.
3. Жоғары талаптар.
4. Уақыт тапшылығы.
5. Жұмыс көлемінің көптігі.
6. Әлеуметтік қысым.

Эмоциялық тұрақтылықты дамыту тәсілдері:

1. Тыныс алу жаттығулары.
2. Психологиялық релаксация.
3. Спорт және дене белсенділігі.

4. Қысқа үзілістер.
 5. Позитивті ойлау.
 6. Эмоциялық реттеу стратегиялары.
- Рефлексия — тұлғалық дамудың негізгі механизмі.**

Рефлексия мұғалімге:

1. Өз әрекетін талдауға.
 2. Қателерін түзетуге.
 3. Жаңа мақсат қоюға.
 4. Тәжірибесін жетілдіруге.
 5. Өзін-өзі дамытуға.
- Рефлексия мұғалімнің кәсіби өсуін жеделдетеді.

Өзін-өзі дамыту стратегиялары.

Ең тиімді стратегиялар:

1. Жеке даму жоспарын жасау.
 2. Кәсіби әдебиет оқу.
 3. Тәжірибе алмасу.
 4. Курстарға қатысу.
 5. Бақылау жүргізу.
 6. Портфолио дайындау.
- Мұғалім үздіксіз дамуға бағытталуы керек.

Психологиялық қолдау түрлері.

Мектеп психологының қолдауы:

1. Психодиагностика.
2. Кеңес беру.
3. Релаксациялық тренингтер.
4. Конфликтті шешу стратегиялары.
5. Мотивациялық коучинг.

Педагогикалық ұжымның қолдауы:

1. Әріптестік.
2. Тәжірибе алмасу.
3. Қолайлы орта қалыптастыру.

Коучинг және менторинг.

Коучинг мұғалімнің кәсіби және тұлғалық дамуын қолдайды.

Коучингтің артықшылықтары:

1. Мақсат қоюға көмектеседі.
2. Ресурстарды анықтайды.
3. Жауапкершілікті арттырады.
4. Проблема шешу дағдысын дамытады.

Менторинг:

1. Жас мұғалімдерге тәжірибелік қолдау.
2. Кәсіби бағыт-бағдар беру.
3. Диалог және кеңес беру.

Тұлғалық өсуге кедергі келтіретін факторлар.

Мұғалімнің дамуына кедергі келтіретін ең жиі факторлар:

1. Өзін төмен бағалау.
2. Стресс.
3. Қолдау жүйесінің болмауы.
4. Жан күйзелісі (эмоциялық шаршау).
5. Мотивацияның төмендеуі.

6. Шамадан тыс жұмыс жүктемесі.

Мектептегі психологиялық климаттың рөлі.

Қолайлы психологиялық климат мұғалімнің кәсіби дамуын жеделдетеді.

Климатқа әсер ететін факторлар:

1. Ұжымдағы сыйластық.
2. Әділдік.
3. Ашық коммуникация.
4. Ынтымақтастық.
5. Жағымды атмосфера.

Салауатты өмір салты — кәсіби өрлеудің негізі.

Мұғалімнің физикалық денсаулығы оның тұлғалық өсуіне тікелей әсер етеді.

Салауатты өмір салты:

1. Дұрыс тамақтану.
2. Жаттығу.
3. Ұйқы режимі.
4. Стресті басқару.
5. Табиғатта серуендеу.

Қорытынды.

Мұғалімнің тұлғалық өсуін қолдау — оның кәсіби шеберлігімен қатар, психологиялық денсаулығын нығайту, мотивациясын арттыру, рефлексия мен өзін-өзі тануды дамыту процесі. Кәсіби қолдау жүйесі, мектептегі оң психологиялық климат, коучинг, менторинг және үздіксіз даму — мұғалімнің табысты тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2017.
2. Аймағанбетова Қ. Инновациялық педагогика. Астана, 2020.
3. Әбдіғаппарова Р. Педагог психологиясы. Шымкент, 2019.
4. Vygotsky L. Psychology of Teaching. Moscow, 2018.
5. Rogers C. Personal Growth Theory. New York, 2014.
6. Maslow A. Motivation and Personality. London, 2016.
7. Goleman D. Emotional Intelligence. Boston, 2017.
8. Marzano R. Effective Teacher Development. Washington, 2019.
9. OECD. Teacher Well-being Report. Paris, 2020.
10. Brown H. Teacher Professional Growth. Oxford, 2018.

СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА

Абдикаримова Раушан Тенесбековна

Шымкент қаласы

№26 Жамбыл атындағы мектеп-гимназиясы КММ

сынып жетекшісі

Резюме

В статье рассматривается роль классного руководителя в формировании духовно-нравственных ценностей учащихся. Анализируются педагогические условия, методы и формы воспитательной работы, способствующие развитию гуманности, ответственности, толерантности, патриотизма и моральной культуры. Описывается влияние школьной среды, личности педагога, общения и коллективных дел на формирование ценностных ориентаций. Представлены рекомендации по созданию позитивного воспитательного климата и эффективной организации работы классного руководителя.

Summary

The article examines the role of the class teacher in developing students' spiritual and moral values. It analyzes pedagogical conditions, methods and forms of educational work that promote humanity, responsibility, tolerance, patriotism and moral culture. The influence of the school environment, the teacher's personality, communication and collective activities on value formation is explored. Recommendations for creating a positive educational climate and strengthening the effectiveness of class teachers' work are provided.

Кіріспе.

Рухани-адамгершілік тәрбие — қазіргі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі. Қоғамның дамуы жас ұрпақтың мәдениеті, мінез-құлқы, адамгершілігі, патриоттық сезімдері, ынтымақтастығы мен жауапкершілігіне байланысты. Бұл тәрбиені жүйелі жүзеге асыратын негізгі тұлғалардың бірі — сынып жетекшісі.

Сынып жетекшісі тек оқушылардың оқу үлгерімін бақылаушы ғана емес, оларды адамгершілікке баулитын, рухани мәдениетіне бағыт беретін, өмірлік құндылықтарының қалыптасуына ықпал ететін жетекші тұлға.

Сынып ұжымында дұрыс қарым-қатынас, сыйластық, ынтымақтастық қалыптастыру — жан-жақты дамыған тұлға тәрбиелеудің басты шарты. Осы мақалада сынып жетекшісінің рухани-адамгершілік тәрбие бағытындағы жұмысы, оның әдістері мен тиімді стратегиялары кеңірек қарастырылады.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің психологиялық-педагогикалық негіздері.

Рухани-адамгершілік тәрбие — тұлғаның құндылықтық бағдарын қалыптастыруға бағытталған жүйелі процесс.

Оның негізгі құрамдас бөліктері:

1. Адамгершілік сезімдер.
2. Мінез-құлықтық әдеттер.
3. Өмірлік ұстанымдар.
4. Эмоциялық мәдениет.
5. Жауапкершілік пен ішкі тәртіп.
6. Басқаларға құрмет.

Адамгершілік тәрбиенің негізгі мақсаты — адам болмысының терең мәнін түсінетін, ізгілікке, әділдікке, адалдыққа, еңбексүйгіштікке бағытталған тұлға қалыптастыру.

Сынып жетекшісінің рухани-адамгершілік тәрбие берудегі рөлі.

Сынып жетекшісінің ықпалы ерекше, себебі ол:

1. Балалардың күнделікті мінез-құлқын бақылайды.
2. Тәрбие процесінің басты үйлестірушісі.
3. Ата-ана мен мектеп арасындағы байланыстырушы тұлға.
4. Балалардың дербес дамуына бағыт беруші.
5. Сыныптағы достық, сенім климатын қалыптастырады.

Сынып жетекшісінің адамгершілік келбеті, сөзі, мәдениеті — оқушылар үшін үлгі.

Рухани-адамгершілік құндылықтардың негізгі бағыттары.**Сынып жетекшісінің тәрбиедегі негізгі құндылық бағыттары:**

1. Адалдық.
2. Әділдік.
3. Өзара құрмет.
4. Мейірімділік.
5. Еңбексүйгіштік.
6. Жауапкершілік.
7. Патриотизм.
8. Отанға және отбасына құрмет.
9. Толеранттылық.
10. Қоғамдық нормаларды сыйлау.

Әр құндылықты бала іс-әрекет арқылы меңгереді.

Сынып жетекшісі пайдаланатын негізгі әдістер.

Тиімді әдістер:

1. Тәрбие сағаттары.
2. Әңгіме және пікірталас.
3. Жобалық жұмыс.
4. Топтық және ұжымдық іс-шаралар.
5. Рөлдік жағдаяттар.
6. Моральдық таңдаулар әдісі.
7. Әдептілік дағдылары бойынша тренингтер.
8. Мотивациялық әңгімелер мен үлгі көрсету.
9. Шығармашылық тапсырмалар.
10. Қоғамдық пайдалы еңбек.

Бұл әдістер балалардың рухани дамуына ықпал етеді.

Сынып ұжымында жағымды моральдық климат қалыптастыру.

Мектептегі сынып жетекшісінің басты міндеттерінің бірі — ұжымда жылы, сенімді, сыйластыққа негізделген атмосфера орнату.

Мұндай климатқа ықпал ететін шарттар:

1. Әр оқушыға жеке көзқарас.
2. Әділ бағалау.
3. Қолдау мен мадақтау.
4. Бір-бірін тыңдау мәдениеті.
5. Ұжымдық ойындар мен тренингтер.
6. Қақтығыстарды дұрыс шешу.

Жағымды атмосфера — тәрбиенің нәтижелілігінің басты көрсеткіші.

Әдеп және қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

Оқушылардың қарым-қатынас мәдениеті — рухани мәдениеттің маңызды бөлігі.

Сынып жетекшісінің міндеттері:

1. Сөйлеу әдебін қалыптастыру.
2. Әдепті диалог жүргізуге үйрету.
3. Тыңдай білу дағдысын дамыту.
4. Даулы мәселелерді бейбіт шешу.
5. Құрдастарымен сыйластықта болуға баулу.

Қарым-қатынас мәдениеті — қоғамда өзін дұрыс ұстаудың алғышарты.

Ата-анамен ынтымақтастық.

Отбасы — бала адамгершілігінің алғашқы әрі ең маңызды мектебі.

Ынтымақтастық бағыттары:

1. Ата-аналар жиналысы.
2. Жеке кездесулер.
3. Бірлескен іс-шаралар.
4. Кеңес беру.
5. Отбасылық құндылықтарды насихаттау.

Сынып жетекшісінің ата-анамен жұмысы неғұрлым сапалы болса, тәрбиенің нәтижесі де жоғары болады.

Ұлттық құндылықтарды насихаттау.

Қазақ халқының дәстүрлері оқушылардың рухани дамуы үшін маңызды.

Тәрбиелік мүмкіндіктер:

1. Дәстүрлерді түсіндіру.
2. Ұлттық ойындар.

3. Ұлттық өнерге баулу.
4. Тарихи тұлғалар өмірін таныстыру.
5. Мақал-мәтелдерді қолдану.

Нағыз адамгершілік тәрбиесі ұлттық тамырмен ұштасуы тиіс.

Патриоттық тәрбиенің рөлі.

Патриоттық тәрбие — рухани-адамгершілік тәрбиенің басты салаларының бірі.

Негізгі бағыттар:

1. Туған жерді сүю.
2. Ел тарихын тану.
3. Мемлекеттік рәміздерге құрмет.
4. Батырлар ерлігін тану.
5. Қоғамдық жауапкершілік.

Патриоттық тұлға — ел болашағының кепілі.

Тұлғалық дамуды қолдаудың педагогикалық шарттары.

Сынып жетекшісінің тұлғалық қолдау құралдары:

1. Жеке әңгіме.
2. Қиын жағдайдағы қолдау.
3. Жетістікті мойындау.
4. Мотивациялық бағыт беру.
5. Эмоциялық тұрақтылықты қалыптастыру.

Педагогтің қолдауы — оқушының өзін-өзі бағалауына тікелей әсер етеді.

Қорытынды.

Сынып жетекшісі оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Жүйелі тәрбие жұмысы, үлгі көрсету, қарым-қатынас мәдениетін дамыту, ата-анамен ынтымақтастық, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды насихаттау — тәрбиенің негізгі тетіктері.

Өзіндік ойы бар, адамгершілігі мол, мәдениетті тұлға тәрбиелеу — сынып жетекшісінің кәсіби шеберлігі мен адамдық болмысына байланысты.

Әдебиеттер:

1. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2017.
2. Аймауытов Ж. Тәрбие туралы. Астана, 2018.
3. Әбдіғаппарова Р. Мектептегі тәрбие теориясы. Шымкент, 2020.
4. Vygotsky L. Child Moral Development. Moscow, 2017.
5. Rogers C. Education and Personality. New York, 2014.
6. Maslow A. Human Values and Motivation. London, 2015.
7. Marzano R. Effective School Leadership. Washington, 2019.
8. Brown H. Moral Education Strategies. Boston, 2018.
9. UNESCO. Values Education in Schools. Paris, 2020.
10. Қазақтың ұлттық тәрбие дәстүрлері. Алматы, 2021.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Абдикул Айша Советқызы

Шымкент қаласы

№75 мектеп-гимназиясы

математика пәнінің мұғалімі

Резюме

В статье анализируются возможности и эффективность использования цифровых технологий на уроках математики. Рассматриваются цифровые платформы, интерактивные ресурсы, визуализация, онлайн-тренажеры, мобильные приложения и мультимедийные құралдар, способствующие повышению мотивации учащихся, улучшению понимания сложных математических понятий и развитию самостоятельности. Описываются методы интеграции технологий в учебный процесс, принципы дифференциации, формирующего оценивания, адаптивного обучения, а также влияние цифровых технологий на результативность математической подготовки школьников.

Summary

The article examines the possibilities and effectiveness of using digital technologies in mathematics lessons. It analyzes digital platforms, interactive resources, visualization tools, online trainers, mobile applications and multimedia instruments that increase student motivation, improve understanding of complex mathematical concepts and support independent learning. Methods of integrating technologies into the learning process, principles of differentiation, formative assessment and adaptive learning, as well as the impact of digital tools on students' mathematical performance, are described.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық қоғам талаптарына сай жаңарып, цифрлық технологияларды тиімді қолдануды міндеттейді. Әсіресе, математика сабақтарында цифрлық ресурстарды пайдалану оқу материалының түсініктілігін арттырып, оқушылардың күрделі ұғымдарды қабылдауын жеңілдетеді. Математика — абстрактілі ғылым, сондықтан визуалдау, динамикалық модельдеу, интерактивті тапсырмалар арқылы оқыту тиімді нәтижелер береді.

Бұл мақалада цифрлық технологиялардың математика сабақтарындағы рөлі, олардың оқушы білімін арттырудағы мүмкіндіктері және практикалық қолдану стратегиялары жан-жақты қарастырылады.

Цифрлық технологиялардың математикадағы маңызы.

Маңыздылығы:

1. Күрделі математикалық ұғымдарды көрнекі түрде түсіндіреді.
2. Оқушының логикалық ойлауын дамытады.
3. Мотивацияны күшейтеді.
4. Дербес оқу траекториясын құруға мүмкіндік береді.
5. Жедел кері байланыс береді.
6. Уақытты үнемдейді.
7. Тапсырмаларды дифференциациялауға жағдай жасайды.

Цифрлық ресурстар мұғалімге де, оқушыға да білімді тиімді меңгеруге көмектеседі.

Математика сабақтарында қолданылатын цифрлық құралдар.

1. Интерактивті тақта.

Интерактивті тақта арқылы:

1. Геометриялық фигураларды жылжыту.
2. Функция графиктерін құру.
3. Динамикалық модельдер жасау.
4. Формулаларды қадаммен түсіндіру мүмкіндіктері бар.

2. Онлайн-платформалар.

Математикада ең жиі қолданылатын платформалар:

1. Khan Academy
2. GeoGebra
3. Matific
4. BilimLand
5. Kahoot
6. Quizizz
7. Plickers

Бұл құралдар оқушының білім деңгейіне сәйкес тапсырмалар береді.

3. Мобильді қосымшалар.

Мобильді қосымшалар математика сабағын қызықты етеді.

Мысалдар:

1. Photomath
2. Mathway
3. GeoGebra Mobile
4. Brilliant App

Олар оқушыға өз бетімен есеп шығаруға мүмкіндік береді.

4. Виртуалды зертхана және симуляторлар.

Мысалы, GeoGebra-ның 3D моделі:

1. Үш өлшемді фигураларды түсіндіреді.
 2. Геометриялық өзгерістерді нақты көрсетеді.
- Бұл күрделі тақырыптарды үйренуді жеңілдетеді.

Цифрлық ресурстардың артықшылықтары.

Негізгі артықшылықтар:

1. Абстрактілі ұғымдарды визуализациялау.
2. Тез әрі нақты есептеу.
3. Қате жауапты бірден түзету.
4. Қызығушылықты арттыру.
5. Практикалық дағдыларды дамыту.
6. Қашықтан оқуға мүмкіндік беру.
7. Оқушының жеке қарқынын ескеру.

Математикадағы цифрлық тапсырмалар үлгілері.

1. Геометриялық моделдеу.

1. Үшбұрыш, төртбұрыш моделін салу.
2. Бұрыштарды өлшеу.
3. Фигураны өзгерту арқылы қасиеттерін табу.

2. Функцияларды зерттеу.

1. $f(x)$ графигін құру.
2. Графиктің жылжуын бақылау.
3. Түбірлерін, максимум, минимум табу.

3. Онлайн тест тапсырмалары.

1. Өтілген тақырыпты бекіту.
2. Жылдам кері байланыс.
3. Деңгейлік тапсырмалар.

4. Цифрлық тренажерлар.

1. Математикалық операцияларды қайталау.
2. Жылдамдықты арттыру.

5. Қателерді талдау жұмысы.

Khan Academy сияқты платформалар оқушының қай тақырыпта қиналып тұрғанын автоматты көрсетеді.

Цифрлық технологияларды қолдану әдістемесі.**Әдістемелік негіздер:**

1. Сабақ мақсаты цифрлық құралды қолдануға сәйкес болуы тиіс.
2. Құрал негізгі емес, қосымша рөл атқаруы керек.
3. Әр оқушының қатысуын қамтамасыз ету.
4. Цифрлық тапсырманы жас ерекшелігіне бейімдеу.
5. Уақытты тиімді жоспарлау.

Сабақ кезеңдері:

1. Қызығушылықты ояту (визуалды анимация).
2. Түсіндіру (интерактивті модель).
3. Бекіту (онлайн-тренажер).
4. Жиынтық бағалау (цифрлық тест).

Цифрлық технологиялар арқылы дифференциация.**Мүмкіндіктер:**

1. Жеңіл, орташа, күрделі деңгейдегі тапсырмалар.
2. Оқушының жеке қарқынына бейімделу.
3. Дарынды оқушымен жеке жұмыс.
4. Қиындық көретін оқушыға қосымша қолдау.

Цифрлық жүйе оқытуды дербестендіреді.

Математикадағы қашықтан оқыту тәжірибесі.**Қолданылған ресурстар:**

1. Zoom
2. Google Classroom
3. WhatsApp
4. Google Forms

Қашықтан оқыту кезінде кері байланыс жылдам берілді, тапсырмаларды автоматты бағалау мүмкіндігі артты.

Цифрлық технологиялардың қиындықтары және шешу жолдары.**Қиындықтар:**

1. Интернеттің әлсіздігі.
2. Құралдардың жетіспеуі.
3. Кей балалардың технологияны меңгеруі баяу болуы.

Шешімдер:

1. Офлайн тапсырмалар дайындау.
2. Қарапайым платформаларды қолдану.
3. Ата-анамен байланыс орнату.

Қорытынды.

Математика сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану — оқытудың тиімді әрі заманауи тәсілі. Цифрлық ресурстар оқушының білімін тереңдетеді, мотивациясын арттырады, күрделі ұғымдарды түсінуді жеңілдетеді және оқу процесін қызықты етеді. Цифрлық технологияларды дұрыс таңдау мен әдістемелік тұрғыдан сауатты қолдану мұғалім жұмысының сапасын арттырады.

Әдебиеттер:

1. Аймағанбетова Қ. Инновациялық педагогика. Астана, 2020.
2. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2017.
3. BilimLand ресурстары. 2021.
4. GeoGebra Teaching Materials. London, 2019.
5. Khan Academy Mathematics. USA, 2020.
6. Brown H. Digital Learning Tools. Boston, 2018.

7. Marzano R. Effective Instruction. New York, 2017.
8. Cole M. Cognitive Development. Oxford, 2016.
9. UNESCO. ICT in Education. Paris, 2019.
10. Matific. Global Education Study. 2020.

USING PROJECT-BASED LEARNING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Kirabayeva Lazzat Abylkhasymovna

City of Shymkent

School Lyceum №52

English Language Teacher

Түйін

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда жобалық оқыту әдісін қолданудың тиімділігі қарастырылады. Жобалық жұмыстың кезеңдері, оқушының зерттеушілік және шығармашылық әлеуетін дамытуға әсері, мұғалімнің ұйымдастырушы рөлі және әдістің коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы маңызы талданады. Жобалық тәсіл оқушылардың ынтықсын арттырып, өздігінен білім алу дағдысын жетілдіреді және тілдік орта құруға мүмкіндік береді.

Резюме

В статье рассматривается применение проектного обучения в преподавании английского языка. Раскрываются основные преимущества метода, способы интеграции исследовательских, практико ориентированных и творческих заданий в учебный процесс. Анализируются этапы выполнения проекта, роль учителя в организации, сопровождении и оценке результатов, а также влияние проекта на развитие коммуникативных, мыслительных и социальных навыков учащихся. Показано, что проектный метод способствует формированию языковой компетенции, повышает мотивацию обучающихся и создает условия для самостоятельного обучения.

Introduction.

Project Based Learning is one of the most effective learner centered approaches in modern English Language Teaching. It develops independence, critical thinking, collaboration, and meaningful communication. Through projects, learners use English not as a subject but as a real life tool for research, creative expression and problem solving.

This article examines the structure, benefits, implementation strategies and methodological considerations of using Project Based Learning in English classrooms.

The Essence of Project-Based Learning.

Project Based Learning involves long term assignments that integrate research, problem solving and creative production.

Its core features include.

1. Learner centered tasks.
2. Real life communication.
3. Collaboration among students.
4. Research and investigation.
5. Creative presentation.
6. Reflection and evaluation.

Project work encourages students to use language purposefully and meaningfully.

Benefits of Project-Based Learning in ELT.

PBL contributes to linguistic, cognitive and social development.

Main benefits.

1. Increased motivation for learning.
2. Improvement of speaking skills.
3. Development of vocabulary and grammar in context.

4. Strengthening team collaboration.
5. Enhancing critical thinking.
6. Promoting learner autonomy.

PBL also helps students make connections between English and real world issues.

Teacher's Role in PBL.

The teacher becomes a facilitator and guide rather than a traditional instructor.

Responsibilities.

1. Planning project stages.
2. Assigning roles within groups.
3. Providing linguistic support.
4. Monitoring progress.
5. Guiding research.
6. Assessing results.

Effective facilitation ensures student engagement and meaningful outcomes.

Stages of Project Work.

A project typically includes several structured stages.

1. Topic selection.
2. Goal setting.
3. Gathering information.
4. Analyzing materials.
5. Creating a final product.
6. Presenting results.
7. Reflecting on outcomes.

Each stage requires communication, cooperation and problem solving in English.

Types of Projects in English Language Teaching.

Projects can vary depending on the topic and learning objectives.

Common types.

1. Research projects.
2. Creative writing projects.
3. Cultural exploration projects.
4. Multimedia presentations.
5. Classroom surveys.
6. Problem solving tasks.

These project types enhance different aspects of language competence.

Developing Communicative Competence through PBL.

PBL is an effective tool for building communicative competence.

It helps learners.

1. Communicate freely in groups.
2. Negotiate meaning.
3. Express opinions.
4. Ask and answer questions.
5. Present findings.
6. Engage in discussion.

Communication becomes authentic and purposeful.

Assessment in PBL.

Assessment should include both the process and the final product.

Assessment components.

1. Participation.
2. Language accuracy.

3. Use of vocabulary.
4. Creativity.
5. Collaboration.
6. Presentation skills.

Rubrics ensure fairness and clarity in evaluation.

Integration of Digital Tools.

Technology enhances PBL and supports language learning.

Useful digital tools.

1. Online dictionaries.
2. Presentation platforms.
3. Video editing tools.
4. Collaborative documents.
5. Virtual project boards.
6. Online research sources.

Digital tools make projects more engaging and accessible.

Examples of PBL Activities.

Effective project topics for English classrooms include.

1. My Dream City.
2. Famous Inventors.
3. Environmental Problems.
4. Traditions Around the World.
5. School Newspaper.
6. Healthy Lifestyle Campaign.

Such topics foster creativity and research skills.

Challenges and Solutions.

PBL can present some challenges.

Challenges.

1. Time management difficulties.
2. Unequal participation in groups.
3. Limited language proficiency.
4. Insufficient resources.

Solutions.

1. Clear instructions.
2. Balanced group roles.
3. Vocabulary support.
4. Step by step planning.

Proper organization helps overcome challenges.

Conclusion.

Project Based Learning is a highly effective approach in English Language Teaching. It strengthens communicative competence, improves motivation, enriches vocabulary, and fosters collaboration. Project work prepares learners for real life communication and develops essential life skills. With well planned activities and teacher guidance, PBL becomes a powerful tool for modern language education.

References:

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. London, 2015.
2. Richards J. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge, 2014.
3. Thomas J. A Review of Project Based Learning. New York, 2018.
4. Ministry of Education. Modern Methods in ELT. Astana, 2020.
5. OECD. Innovative Language Education Report. Paris, 2022.
6. Willis D. Doing Task Based Teaching. Oxford, 2016.

7. Rogers C. On Becoming a Person. Boston, 2014.
8. Larsen Freeman D. Techniques in Language Teaching. London, 2017.

EFFECTIVE USE OF THE FLIPPED CLASSROOM MODEL IN TEACHING ENGLISH

Bexseitova Aliya Bazatovna
City of Shymkent
Secondary School №57
English Language Teacher

Түйін

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда «төңкерілген сынып» моделін тиімді қолдану мәселесі қарастырылады. Модельдің құрылымы, онлайн және офлайн кезеңдерінің ерекшеліктері, оқушының дербес оқуын қолдауы, сабақтағы практикалық жұмысты күшейтуі және мотивацияны арттыруы талданады. Сондай ақ мұғалімнің видеосабақтарды дайындаудағы, оқу материалдарын саралаудағы, кері байланыс ұйымдастырудағы және топтық жұмысты жүргізудегі рөлі түсіндіріледі. Төңкерілген сынып әдісі оқушының коммуникативтік қабілетін, сыни ойлауын және шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді.

Резюме

В статье рассматривается применение модели перевернутого обучения в преподавании английского языка. Анализируются этапы организации, преимущества и методические возможности данной модели, такие как индивидуализация обучения, развитие самостоятельности учащихся, усиление практической направленности уроков и повышение мотивации. Раскрывается роль учителя в подготовке мультимедийных материалов, онлайн ресурстарды қолдану, формативном оценивании и организации интерактивной работы в классе. Показано, что перевернутый класс способствует формированию коммуникативных умений, критического мышления и активного участия учащихся в процессе обучения.

Introduction.

The Flipped Classroom model has become one of the most innovative and effective approaches in modern English Language Teaching. Instead of learning new content during class time, students learn it at home through videos, readings or interactive online resources. Class time is then used for applying knowledge through practice, communication, collaboration and problem solving.

This model increases learner autonomy, engagement and communicative competence. It transforms the classroom into an active learning environment where students become participants rather than passive listeners.

Concept of the Flipped Classroom.

The Flipped Classroom reverses traditional teaching.

Its main characteristics include.

1. Learning new material at home.
2. Practicing language in class.
3. Increased student autonomy.
4. Active learning strategies.
5. Use of multimedia resources.
6. Teacher as facilitator.

This approach supports differentiated learning and personal progress.

Benefits of the Flipped Classroom in ELT.

The model offers a wide range of pedagogical advantages.

Benefits.

1. More time for communication in class.

2. Development of self directed learning skills.
3. Stronger interaction between students.
4. Better understanding of grammar and vocabulary in context.
5. Flexible pace of learning.
6. Improved student motivation.

The approach helps learners use English in real, meaningful situations.

Teacher's Role in the Flipped Classroom.

Although the model promotes independence, the teacher plays a crucial role.

Teacher responsibilities.

1. Creating video lessons.
2. Selecting online materials.
3. Providing guidelines for homework.
4. Organizing interactive class work.
5. Monitoring progress.
6. Giving formative assessment.

A well prepared teacher ensures the model functions smoothly.

Structure of a Flipped English Lesson.

A typical flipped English lesson includes two major stages.

Home stage.

1. Watching instructional videos.
2. Reading texts.
3. Completing pre task quizzes.
4. Making notes.
5. Preparing vocabulary.
6. Identifying questions for discussion.

Classroom stage.

1. Pair and group work.
2. Speaking tasks.
3. Problem solving activities.
4. Role plays.
5. Grammar practice.
6. Reflection and feedback.

This structure increases active participation.

Digital Tools for Flipped Learning.

Digital technologies play a central role in organizing flipped instruction.

Useful tools.

1. YouTube and educational video platforms.
2. Google Classroom.
3. Learning apps.
4. Interactive quizzes.
5. Presentation tools.
6. Online collaboration documents.

These tools make learning dynamic and accessible.

Developing Communicative Competence.

In the flipped classroom, class time is used mainly for communication.

Students practice.

1. Discussions.
2. Dialogues.
3. Presentations.

4. Interviews.
5. Problem solving tasks.
6. Debate skills.

Learners express themselves more freely because they come prepared.

Assessment in the Flipped Model.

Assessment should be continuous and supportive.

Assessment components.

1. Pre class assignments.
2. Participation in class.
3. Speaking activity performance.
4. Understanding of content.
5. Collaboration in groups.
6. Creativity in tasks.

Formative assessment helps track learners' growth.

Challenges and Solutions.

The flipped classroom may present certain difficulties.

Challenges.

1. Lack of internet access for some students.
2. Low motivation to watch videos at home.
3. Uneven participation in class.
4. Time consuming preparation for teachers.

Solutions.

1. Offline materials.
2. Short and engaging videos.
3. Clearly assigned roles.
4. Shared planning templates.

Proper planning ensures success.

Examples of Flipped Classroom Activities.

Effective speaking based tasks include.

1. Describe and discuss videos.
2. Problem solving situations.
3. Mini projects.
4. Opinion sharing.
5. Information gap activities.
6. Real life simulations.

Such activities maximize learner talk time.

Conclusion.

The Flipped Classroom is a powerful model in English Language Teaching. It increases learner independence, enriches communication, supports differentiated learning and makes lessons more interactive. When implemented effectively, it transforms the traditional classroom into an engaging, student centered environment.

References:

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. London, 2015.
2. Bergmann J. Flip Your Classroom. New York, 2014.
3. Richards J. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge, 2014.
4. OECD. Innovative Learning Environments Report. Paris, 2022.
5. Thomas J. A Review of Flipped Learning. New York, 2019.
6. Willis D. Doing Task Based Teaching. Oxford, 2016.
7. Anderson T. Online Learning Theory. Toronto, 2018.
8. Rogers C. On Becoming a Person. Boston, 2014.

БАЛАБАҚШАДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

Акмарал Төрбекқызы

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы
ЖШС Нұр Бекарыс бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются современные подходы к формированию экологической культуры у детей дошкольного возраста. Анализируются методы, направленные на развитие экологического мышления, бережного отношения к природе, формирование жауапкершілік, танымдық белсенділік и практических навыков взаимодействия с окружающей средой. Раскрывается роль игрового, тәжірибелік, зерттеушілік және шығармашылық әдістер в экологическом воспитании. Показано, что систематическая работа воспитателя способствует формированию экологических привычек, осознанного поведения и эмоциональной связи ребенка с природой.

Summary

The article explores modern approaches to developing ecological culture in preschool children. It analyzes methods that foster ecological thinking, responsibility, cognitive activity and practical skills for interacting with the natural environment. The role of play based, experimental, research oriented and creative methods in ecological education is examined. Systematic work by the educator is shown to help children form environmentally friendly habits, conscious behavior and an emotional connection with nature.

Кіріспе.

Қазіргі заманда экологиялық тәрбие балабақшадағы тәрбиенің маңызды бағыттарының біріне айналды. Қоршаған ортаны қорғау, табиғатты аялау, ресурстарды үнемдеу дағдылары ерте жастан қалыптасуы қажет. Баланың табиғатпен өзара әрекеттесу тәжірибесі оның дүниетанымына, сезім әлеміне және мінез құлқына әсер етеді.

Балабақшада экологиялық мәдениет қалыптастыру жаңа әдістерді, инновациялық шешімдерді және дамытушы орта құруды талап етеді.

Экологиялық мәдениеттің мәні.

Экологиялық мәдениет дегеніміз баланың табиғатқа деген жауапкершілік сезімін, қоршаған ортаға қамқорлықпен қарау дағдысын және экологиялық сауаттылығын қалыптастыру.

Негізгі элементтері.

1. Табиғатты аялау сезімі.
2. Жауапкершілік мінез құлық.
3. Экологиялық білім.
4. Экологиялық ойлау.
5. Қоршаған ортамен тәжірибелік әрекет.
6. Табиғи ресурстарды үнемдеу.

Бұл элементтер баланың тұлғалық дамуына ықпал етеді.

Тәрбиешінің рөлі.

Экологиялық тәрбиені жүзеге асыруда тәрбиешінің рөлі ерекше.

Міндеттері.

1. Экологиялық дамытушы орта құру.
2. Тәжірибелік әрекет ұйымдастыру.
3. Баланың қызығушылығын қолдау.
4. Бақылау және зерттеу әрекеттерін бағыттау.
5. Үлгі көрсету.

6. Ата аналармен жұмыс жүргізу.
Тәрбиеші баланың табиғатты сезінуіне жағдай жасайды.
Экологиялық дамытушы ортаны ұйымдастыру.
Дұрыс ұйымдастырылған орта экологиялық тәрбиеге негіз болады.
Орта компоненттері.

1. Табиғи материалдар бұрышы.
2. Аквариум немесе гүлдер бұрышы.
3. Жерге отырғызу аймағы.
4. Экологиялық ойын материалдары.
5. Үй жануарларына күтім аймағы.
6. Көрнекі материалдар.

Бұл орта балалардың зерттеу әрекетін арттырады.

Ойын арқылы экологиялық мәдениет қалыптастыру.

Ойын баланың табиғатты түсінуіне көмектеседі.

Ойын түрлері.

1. Рөлдік ойындар.
2. Сюжеттік ойындар.
3. Экологиялық мазмұндағы дидактикалық ойындар.
4. Табиғи материалдармен ойын.
5. Қимыл ойындары.
6. Құрылыс ойындары.

Ойын барысында бала табиғат құбылыстарын түсінеді.

Зерттеушілік әрекет.

Зерттеу әдісі экологиялық түсінікті тереңдетеді.

Әдістер.

1. Бақылау.
2. Тәжірибе.
3. Салыстыру.
4. Жинақтау.
5. Табиғи объектілерді зерттеу.
6. Маусымдық өзгерістерді бақылау.

Бұл әдістер баланың танымдық қызығушылығын дамытады.

Тәжірибелік әрекеттер.

Тәжірибелік жұмыс экологиялық дағдыларды қалыптастырады.

Тәсілдер.

1. Гүл егу.
2. Су құю.
3. Жер қопсыту.
4. Құстарға жем беру.
5. Өсімдіктерді күту.
6. Қоқысты сұрыптау.

Бұл әрекеттер нақты экологиялық әдеттерді қалыптастырады.

Шығармашылық жұмыстар.

Шығармашылық әрекеттер арқылы бала табиғатты бейнелейді және бағалайды.

Жұмыс түрлері.

1. Сурет салу.
2. Жапсыру.
3. Коллаж жасау.
4. Мүсіндеу.

5. Табиғи материалдардан бұйымдар.

6. Аппликация.

Шығармашылық әрекет табиғатқа қызығушылықты арттырады.

Ата-анамен жұмыс.

Экологиялық тәрбиеде отбасының рөлі өте маңызды.

Жұмыс бағыттары.

1. Ақпараттық жиналыстар.

2. Отбасылық жобалар.

3. Табиғатқа серуендер.

4. Үйдегі экологиялық әдеттерді қалыптастыру.

5. Кеңес беру.

6. Экологиялық акцияларға қатыстыру.

Ата ананың қолдауы тәрбиенің нәтижесін күшейтеді.

Қорытынды.

Экологиялық мәдениет ерте жастан қалыптасқанда бала табиғатқа қамқор, жауапты, саналы тұлға болып өседі. Балабақшадағы экологиялық тәрбиенің жаңа тәсілдері баланың зерттеушілік қабілетін, танымдық белсенділігін және табиғатты қорғау дағдыларын дамытуға бағытталған. Тәрбиеші мен ата ананың бірлескен жұмысы экологиялық тәрбиенің тиімділігін арттырады.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғапбарова Ұ. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы, 2017.
2. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2018.
3. Қазақстан Республикасында экологиялық білім беру тұжырымдамасы. Астана, 2020.
4. OECD. Early Environmental Education Report. Paris, 2022.
5. Немов Р. Психология развития. Москва, 2016.
6. Қоянбаев Ж. Жалпы педагогика. Алматы, 2015.
7. Муханбетжанова С. Экологиялық тәрбие әдістері. Шымкент, 2021.
8. Rogers C. On Becoming a Person. Boston, 2014.

ДАМУШЫ ОЙЫН ОРТАСЫН ДҰРЫС ҰЙЫМДАСТЫРУ

Ибадулла Назерке Нұрланқызы

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы

ЖШС "Нұр – Бекарыс" бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются принципы правильной организации развивающей предметно-пространственной среды в дошкольной организации. Анализируются требования к безопасной, эстетически оформленной, вариативной и функциональной среде, способствующей развитию познавательной активности детей, их самостоятельности, сенсорных, элементарно-коммуникативных и шығармашылық дағдыларын қалыптастыру. Описываются компоненты развивающей среды, педагогические условия, игровые аймақтар, методы организации свободной деятельности, а также роль воспитателя в создании мотивирующей атмосферы. Приводятся практические рекомендации по формированию насыщенной, доступной және интегративной среды для всестороннего развития ребенка.

Summary

The article examines the principles of properly organizing a developmental learning environment in preschool institutions. It analyzes the requirements for a safe, aesthetically designed, variable and functional environment that stimulates children's cognitive activity, independence, sensory development, social-communicative skills and creativity. The components of the developmental environment, pedagogical conditions, play zones, methods

of organizing free activity and the teacher's role in creating a motivating atmosphere are described. Practical recommendations are provided for forming a rich, accessible and integrative environment for the child's all-round development.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі ұйымда дамытушы ойын ортасын дұрыс құру – баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін басты педагогикалық шарттардың бірі. Ойын – мектепке дейінгі жастағы баланың жетекші іс-әрекеті, сондықтан ойын ортасының сапасы баланың дамуына тікелей әсер етеді. Дұрыс ұйымдастырылған орта балаға зерттеуге, ойнауға, тәжірибе жасауға, бақылауға, қиялдауға, қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру стандарттары да дамытушы ортаның жоғары деңгейде ұйымдастырылуын талап етеді. Ойын ортасы қолжетімді, қауіпсіз, мазмұнды, эстетикалық, вариативті және баланың жас ерекшелігіне сәйкес болуы қажет.

Бұл мақалада дамытушы ойын ортасын құрудың принциптері, ойын аймақтарының мазмұны, педагогтың рөлі, әдістер, балалардың даму бағыттары және ортаны ұйымдастырудың практикалық жолдары жан-жақты талданады.

Дамытушы ойын ортасының мәні.

Дамытушы ойын ортасы – тәрбиеші әдейі ұйымдастырған материалдар мен кеңістіктен тұратын, баланың еркін әрекетіне мүмкіндік беретін педагогикалық жүйе.

Оның негізгі ерекшеліктері:

1. Баланың еркін әрекетін қолдау.
2. Зерттеуге жағдай жасау.
3. Баланың жас ерекшеліктеріне сәйкестік.
4. Материалдардың қолжетімділігі.
5. Қауіпсіздік талаптарын сақтау.
6. Орта элементтерінің вариативтілігі.

Мұндай орта баланың тұлғалық дамуын, эмоционалдық жайлылығын, әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етеді.

Дамытушы ортаның педагогикалық принциптері.

Негізгі принциптер:

1. Қолжетімділік принципі.
2. Қауіпсіздік принципі.
3. Әсемдік және эстетикалық принцип.
4. Интеграция және функционалдылық.
5. Жас ерекшелігіне сәйкестілік.
6. Тәрбиелеу және дамыту принциптері.
7. Вариативтілік пен жаңашылдық.
8. Баланың дербестігін қолдау.

Бұл принциптер ортаны педагогикалық тұрғыдан дұрыс ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Ойын ортасының негізгі компоненттері.

Компоненттер:

1. Кеңістіктік ұйымдастыру.
2. Материалдық база.
3. Тематикалық аймақтар.
4. Қауіпсіздік құралдары.
5. Дамытушы ойын материалдары.
6. Баланың жеке даму аймағы.
7. Сенсорлық элементтер.

Бұл компоненттер үйлесімді болуы тиіс.

Ойын ортасын аймақтарға бөлу.

Мектепке дейінгі ұйымдағы негізгі ойын аймақтары:

1. Құрылыс–құрастыру аймағы.
2. Шығармашылық аймақ.
3. Рөлдік ойын аймағы.
4. Сенсорлық даму аймағы.
5. Танымдық-зерттеу аймағы.
6. Кітап оқу бұрышы.
7. Табиғат бұрышы.
8. Қимыл-қозғалыс аймағы.

Әр аймақтың өз функциясы бар және ол белгілі бір дағдыларды дамытады.

Құрылыс–құрастыру аймағы.

Бұл аймақ:

1. Кеңістіктік ойлауды дамытады.
2. Логикалық құрылымдарды құруға үйретеді.
3. Моторика дағдыларын жетілдіреді.

Материалдар:

1. Кубиктер.
2. LEGO.
3. Геометриялық блоктар.
4. Конструкторлар.

Шығармашылық аймақ.

Бұл аймақта:

1. Сурет салу.
2. Жапсыру.
3. Жасау-түзету.
4. Қолөнер.
5. Мүсіндеу.

Баланың қиялы мен шығармашылығы дамиды.

Рөлдік ойын аймағы.

Рөлдік ойын баланың әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады.

Ойын материалдары:

1. Дәрігер бұрышы.
2. Асхана бұрышы.
3. Сатушы–сатып алушы.
4. Үй шаруашылығы бұрышы.

Сенсорлық даму аймағы.

Бұл аймақта:

1. Түрлі-түсті материалдар.
2. Фигуралар.
3. Түймелер, моншақтар.
4. Түйсіну материалдары.

Баланың сезіну, ажырату, салыстыру дағдылары дамиды.

Танымдық-зерттеу аймағы.

Бұл аймақта балалар:

1. Тәжірибелер жасайды.
2. Табиғи материалдарды зерттейді.
3. Өсімдіктер мен жануарларды бақылайды.

Қимыл-қозғалыс аймағы.

Бұл аймақ:

1. Қимыл координациясын дамытады.
2. Тепе-теңдікті сақтау.
3. Денсаулықты нығайтады.

Ойын ортасын ұйымдастырудағы тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші:

1. Материалдарды дұрыс таңдайды.
2. Қауіпсіздік талаптарын бақылайды.
3. Ойын әрекетін бағыттайды.
4. Баланың дамуын бақылап, қолдау көрсетеді.
5. Вариативті материалдар ұсынады.
6. Ортаны үнемі жаңартып отырады.

Ойын ортасының баланың дамуына әсері.

Дамитын дағдылар:

1. Сенсорлық қабілеттер.
2. Логикалық ойлау.
3. Зерттеушілік дағдылар.
4. Коммуникативтік дағдылар.
5. Моторика.
6. Шығармашылық қабілет.
7. Әлеуметтік бейімделу.

Баланың еркін ойыны және оның маңызы.

Еркін ойын:

1. Дербестікті арттырады.
2. Ішкі мотивацияны дамытады.
3. Қиял мен шығармашылықты күшейтеді.
4. Әлеуметтік дағдыны жетілдіреді.

Ортаны ұйымдастырудағы қателіктер және шешу жолдары.

Қателіктер:

1. Материалдардың тым көп болуы.
2. Баланың жас ерекшелігіне сай емес құралдар.
3. Қауіпсіздікті сақтамау.
4. Ойынға араласудың шамадан тыс болуы.

Шешімдер:

1. Материал санын реттеу.
2. Жас ерекшелігіне сай таңдау.
3. Шынайы жағдайға сай ұйымдастыру.

Қорытынды.

Дамытушы ойын ортасын дұрыс ұйымдастыру — баланың жан-жақты дамуына арналған ең маңызды педагогикалық шарттардың бірі. Әр аймақ баланың қызығушылығын оятып, оның шығармашылық, танымдық, сенсорлық, әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталуы керек.

Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі мен дұрыс ұйымдастырылған орта — мектепке дейінгі тәрбиенің тиімділігін арттыратын негізгі фактор.

Әдебиеттер:

1. Мектепке дейінгі білім беру стандарты. Астана, 2020.
2. Жарықбаев Қ. Психология негіздері. Алматы, 2017.
3. Аймағанбетова Қ. Мектепке дейінгі педагогика. Астана, 2019.
4. Montessori M. Early Childhood Education. Amsterdam, 2016.
5. Vygotsky L. Child Development Theory. Moscow, 2018.
6. STEM and Early Learning. Berlin, 2019.
7. UNESCO. Early Childhood Environment. Paris, 2020.

8. Brown H. Sensory Development Practices. London, 2017.
9. Cole M. Human Development. Oxford, 2015.
10. Мектепке дейінгі тәрбие әдістемесі. Шымкент, 2021.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ЖЕТІЛДІРУ

Сауырбай Мәдина Құрманбекқызы

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы

ЖШС "Нұр – Бекарыс" бөбекжай балабақшасының әдіскері

Резюме

В статье рассматриваются особенности совершенствования методической работы в дошкольной организации. Анализируются основные направления методической поддержки педагогов, формы организации методической службы, использование инновационных методов, тренингов, семинаров, консультаций, мониторинг, педагогикалық талдау және заманауи цифрлық ресурстар. Показана роль методиста в повышении профессиональной компетентности воспитателей, создании качественной образовательной среды и внедрении обновленного содержания дошкольного образования. Приводятся рекомендации по эффективной организации методической работы.

Summary

The article analyzes ways to improve methodological work in preschool institutions. It examines the main areas of methodological support for educators, forms of organizing methodological services, innovative approaches, trainings, seminars, consultations, monitoring, pedagogical analysis and digital tools. The role of the methodologist in enhancing teachers' professional competence, improving the quality of the educational environment and implementing updated preschool education content is discussed. Recommendations are provided for effective methodological management.

Кіріспе.

Мектепке дейінгі ұйымдағы әдістемелік жұмыс – педагогтардың кәсіби дамуын қамтамасыз ететін, білім беру сапасын арттыратын, оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруға бағытталған жүйелі қызмет. Әдіскердің негізгі міндеті – педагогтарға әдістемелік қолдау көрсету, инновациялық технологияларды енгізу, тәрбиеші жұмысының сапасын бақылау, кәсіби құзыреттілігін дамыту.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйымдар өзгермелі қоғам талаптарына сай болуы үшін әдістемелік қызметті жаңғырту, тиімді құрылымдарын енгізу, педагогикалық процесті ғылыми-әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз ету қажет.

Бұл мақалада әдістемелік жұмысты ұйымдастырудың ерекшеліктері, оның негізгі бағыттары, әдіскердің рөлі, инновациялық тәсілдер, мониторинг жүргізу әдістері және тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін арттыру жолдары қарастырылады.

Мектепке дейінгі ұйымдағы әдістемелік жұмыстың мақсаты.

Әдістемелік жұмыстың басты мақсаты – педагогтардың кәсіби шеберлігін, педагогикалық мәдениетін дамыту және оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыру.

Мақсатты айқындайтын міндеттер:

1. Педагогтардың әдістемелік сұраныстарын анықтау.
2. Инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу.
3. Әдістемелік кеңес беру.
4. Тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін дамыту.
5. Балабақшадағы оқу үдерісін ғылыми-әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз ету.
6. Мониторинг және талдау жүргізу.
7. Педагогтардың шығармашылық әлеуетін дамыту.

Әдістемелік жұмыстың негізгі бағыттары.

Негізгі бағыттар:

1. Педагогтардың кәсіби дамуына жағдай жасау.
 2. Әдістемелік кеңестер мен семинарлар ұйымдастыру.
 3. Ашық сабақтарды талдау.
 4. Жаңа бағдарламалар мен технологияларды меңгерту.
 5. Педагогикалық мониторинг жүргізу.
 6. Педагогтарды аттестаттауға дайындау.
 7. Тәрбиешілердің әдістемелік портфолиосын қалыптастыру.
- Әдістемелік жұмыс үздіксіз жүргізілетін кешенді процесс болуы тиіс.

Педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту.

Кәсіби құзыретті педагог – балабақшадағы білім сапасының негізгі факторы.

Құзыреттілікті дамыту бағыттары:

1. Курстық дайындықтар.
2. Шеберлік сабақтары.
3. Педагогикалық кеңестер.
4. Тәжірибе алмасу алаңдары.
5. Тренингтер.
6. Ғылыми-әдістемелік семинарлар.

Бұл жұмыстар педагогтардың кәсіби деңгейін үздіксіз арттыруға ықпал етеді.

Инновациялық технологияларды енгізу.

Мектепке дейінгі білім беру үдерісіне заманауи технологияларды енгізу балалардың қызығушылығын арттырады.

Инновациялық бағыттар:

1. STEAM элементтері.
2. Монтессори әдісі.
3. Жобалық оқыту.
4. Ойын технологиялары.
5. Цифрлық ресурстар қолдану.
6. Вариативті оқыту материалдары.

Әдіскер осы технологияларды жүзеге асыруда педагогтарға әдістемелік қолдау көрсетеді.

Әдістемелік жұмыстың формалары.

Ең тиімді формалар:

1. Семинар.
2. Тренинг.
3. Педагогикалық кеңес.
4. Кәсіби коучинг.
5. Көпдеңгейлі курстар.
6. Шығармашылық топ жұмысы.
7. Ашық сабақтар.
8. Тәжірибе алмасу алаңдары.

Формалардың әртүрлілігі педагогтардың әрқайсысына қолайлы орта жасайды.

Әдіскердің қызметі мен рөлі.

Әдіскер – педагогикалық үдерістің үйлестірушісі, ұйымдастырушысы және жетекшісі.

Әдіскердің негізгі міндеттері:

1. Оқу-тәрбие жоспарын құруға қатысу.
2. Педагогтарды әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету.
3. Әдістемелік талдау жүргізу.
4. Жаңа технологияларды енгізу.
5. Педагогтарға кеңес беру.
6. Мониторинг жүргізу.

7. Педагогикалық құжаттарды реттеу.
8. Педагогтардың кәсіби дамуын бақылау.

Педагогикалық мониторинг жүргізу.

Мониторинг – әдістемелік жұмыстың сапасын бағалаудың маңызды құралы.

Мониторинг түрлері:

1. Диагностика.
2. Бақылау.
3. Талдау.
4. Қорытынды мониторинг.
5. Кері байланыс жинау.

Мониторинг нәтижесі білім беру процесін жақсартуға мүмкіндік береді.

Әдістемелік құжаттаманы ұйымдастыру.

Құжат түрлері:

1. Жылдық жоспар.
2. Айлық жоспар.
3. Әдістемелік портфолио.
4. Ашық сабақ материалдары.
5. Педагогтардың жеке даму жоспары.

Құжаттар тәртіппен, талапқа сай жүргізілуі қажет.

Тәрбиешілер үшін әдістемелік қолдау көрсету.

Әдіскердің басты міндетінің бірі – тәрбиешілердің кәсіби қиындықтарын тез және тиімді шешу.

Қолдау түрлері:

1. Жеке кеңес беру.
2. Сабаққа қатысу және талдау.
3. Тәжірибе жүзінде көрсетілім.
4. Жаңа құралдарды таныстыру.
5. Ойын ортасын ұйымдастыру бойынша ұсыныстар.

Әдістемелік жұмыста цифрлық технологияларды пайдалану.

Цифрлық құралдар:

1. BilimLand.
2. Google Forms.
3. Online тренингтер.
4. Мультимедиялық презентациялар.

Цифрлық технологиялар педагогтарға уақытты үнемдеп, дайындықты жеңілдетеді.

Қиындықтар және оларды шешу жолдары.

Қиындықтар:

1. Педагогтың мотивациясының төмендігі.
2. Уақыт тапшылығы.
3. Материалдық базаның әлсіздігі.

Шешу жолдары:

1. Мотивациялық орта қалыптастыру.
2. Жүйелі жоспарлау.
3. Материалдық ресурстарды тиімді пайдалану.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі ұйымдағы әдістемелік жұмыс – оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыруға бағытталған кешенді қызмет. Жүйелі әдістемелік қолдау педагогтың кәсіби құзыреттілігін арттырып, білім беру ортасын жақсартады. Әдіскердің кәсіби шеберлігі, дұрыс

ұйымдастырылған жұмыс және инновациялық тәсілдерді қолдану – заманауи балабақшаның табысты қызметінің басты кепілі.

Әдебиеттер:

1. Мектепке дейінгі білім беру стандарты. Астана, 2020.
2. Аймағанбетова Қ. Мектепке дейінгі педагогика. Астана, 2019.
3. Жарықбаев Қ. Психология негіздері. Алматы, 2017.
4. Vygotsky L. Child Development Theory. Moscow, 2018.
5. Pedagogical Management in Early Education. Berlin, 2019.
6. Montessori M. Early Learning Principles. Amsterdam, 2016.
7. UNESCO. Early Childhood Education. Paris, 2020.
8. Brown H. Methodological Support for Teachers. London, 2017.
9. Cole M. Human Development. Oxford, 2015.
10. Мектепке дейінгі білім беру әдістемесі. Шымкент, 2021.

АРТ-ОЙЫН ТӘСІЛДЕРІН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Алибекова Акжан Мухитдиновна

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы

ЖШС Нұр Бекарыс бөбекжай балабақшасының тәрбиешісі

Резюме

В статье рассматриваются современные подходы к развитию творческих способностей детей дошкольного возраста через использование арт игровых методов. Анализируются виды арт игр, их влияние на эмоциональное состояние ребенка, формирование воображения, развитие сенсорных ощущений, коммуникативных навыков и уверенности. Раскрывается роль воспитателя в создании творческой среды, организации художественно игровых заданий и сопровождении индивидуального самовыражения детей. Показано, что арт игровые методы помогают раскрывать творческий потенциал ребенка, стимулируют инициативу, развивают эмоциональный интеллект и способствуют гармоничному развитию личности.

Summary

The article explores modern approaches to developing creativity in preschool children through the use of art play methods. It analyzes the types of art games and their impact on emotional expression, imagination, sensory development, communication skills and confidence. The role of the educator in creating a creative environment, organizing artistic play activities and supporting children's individual self expression is highlighted. Art play techniques are shown to stimulate creativity, enhance initiative, improve emotional intelligence and contribute to the holistic development of the child.

Кіріспе.

Баланың шығармашылық әлеуетін дамыту мектепке дейінгі тәрбиенің негізгі міндеттерінің бірі. Шығармашылық ойлау, елестету, қиялдау, жаңа идеялар ұсыну қабілеті ерте жастан бастап ойын арқылы қалыптасады. Арт ойын әдістері балаларға өз эмоциясын, сезімін, қиялын еркін білдіруге мүмкіндік беретін ең тиімді тәсілдердің бірі болып саналады.

Арт ойындар сенсорлық дамуды, моторика дағдыларын, көркемдік қабылдауды жақсартады және баланың жеке тәжірибесі арқылы шығармашылықты күшейтеді.

Арт-ойын тәсілдерінің мәні.

Арт ойындар — көркемдік әрекеттер мен ойын элементтерінің үйлесімі.

Негізгі ерекшеліктері.

1. Баланың еркін өзіндік әрекеті.
2. Эмоцияны білдіру мүмкіндігі.
3. Қиял мен елестетуді дамыту.

4. Сенсорлық тәжірибе.
 5. Ойын арқылы шығармашылыққа ынталандыру.
 6. Халықтық және көркем материалдарды қолдану.
- Бұл тәсіл баланың ішкі әлеуетін ашуға мүмкіндік береді.

Шығармашылық дамудың психологиялық негіздері.

Шығармашылықтың қалыптасуы бірнеше психологиялық компоненттерге сүйенеді.

1. Қиял.
2. Елестету.
3. Эмоциялық сезімталдық.
4. Еркін ойлау.
5. Ойын тәжірибесі.
6. Ішкі мотивация.

Арт ойындар осы компоненттердің әрқайсысын дамытады.

Арт-ойындардың түрлері.

Балабақшада қолдануға болатын арт ойындардың бірнеше түрі бар.

1. Саусақпен сурет салу.
2. Құммен сурет салу.
3. Су мен бояумен тәжірибе.
4. Табиғи материалдармен бейнелеу.
5. Музыкалық арт ойындар.
6. Қимыл-қозғалысқа негізделген арт ойындар.

Әр ойын баланың танымдық және эмоционалдық дамуын қолдайды.

Сенсорлық дамуда арт-ойынның рөлі.

Арт ойындар баланың сезіну жүйесін жетілдіреді.

Дамытатын дағдылар.

1. Түстерді ажырату.
2. Формаларды тану.
3. Қол қозғалысының үйлесімділігі.
4. Құ texture сезіну.
5. Кеңістікті түсіну.
6. Қолдың ұсақ моторикасы.

Сенсорлық тәжірибе шығармашылыққа негіз болады.

Арт-ойын арқылы эмоциялық дамуды қолдау.

Шығармашылық әрекет эмоцияны жұмсартуға және психологиялық жайлылықты арттыруға көмектеседі.

Әсерлері.

1. Стресті төмендету.
2. Сенімділікті арттыру.
3. Эмоцияны тану және білдіру.
4. Қорқынышты жеңілдету.
5. Жағымды көңіл күй қалыптастыру.
6. Ішкі еркіндік сезімін күшейту.

Эмоциясы тұрақты бала ортаға жақсы бейімделеді.

Қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

Арт ойындар балалардың өзара әрекеттесуін оңтайландырады.

Дамытатын дағдылар.

1. Сөйлеу мәдениеті.
2. Өз ойын жеткізу.
3. Топтық тапсырмалар орындау.

4. Ынтымақтастық.
5. Ортақ шешім қабылдау.
6. Эмпатия.

Топтық арт ойындар әлеуметтік тәжірибені кеңейтеді.

Тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші шығармашылық ортаның ұйымдастырушысы.
Міндеттері.

1. Қауіпсіз, еркін кеңістік құру.
2. Арт материалдарды дайындау.
3. Баланың қиялын қолға түсіру.
4. Қолдау көрсету.
5. Жеке ерекшеліктерді ескеру.
6. Нәтижені емес, процесті бағалау.

Тәрбиеші баланың өзіндік даралығын ашуға көмектеседі.

Арт-ойынға арналған материалдар.

Материалдар шығармашылық мүмкіндікті арттырады.
Материалдар.

1. Түрлі түсті бояулар.
2. Қылқалам мен губкалар.
3. Табиғи материалдар.
4. Құм мен су.
5. Қағаздың түрлері.
6. Музыкалық құралдар.

Материалдардың ашықтығы шығармашылықты күшейтеді.

Шығармашылық тапсырмалар үлгілері.

Балабақшада қолдануға болатын тиімді тапсырмалар.

1. Табиғи материалдардан сурет құрастыру.
2. Құмда бейне жасау.
3. Әуенге сай бейнелеу.
4. Саусақпен сурет салу.
5. Еркін коллаж.
6. Қиялдағы кейіпкерді бейнелеу.

Бұл тапсырмалар балалардың ойлауын кеңейтеді.

Ата-анамен жұмыс.

Шығармашылық дамуда отбасының рөлі жоғары.
Жұмыс бағыттары.

1. Үйде шығармашылық ойындар өткізу.
2. Ортақ сурет салу жұмыстарын ұйымдастыру.
3. Эмоциялық қолдау көрсету.
4. Отбасылық арт жобалар.
5. Бала жұмыстарының көрмесін ұйымдастыру.
6. Үй жағдайында табиғи материалдармен жұмыс.

Ата-ананың қолдауы баланың қабілетін күшейтеді.

Қорытынды.

Арт ойын тәсілдері баланың шығармашылық әлеуетін дамытудың тиімді құралы. Ол баланың сезімін білдіруіне, қиялдауына, жаңалық ашуына, топпен жұмыс жасауына және өзіндік даралығын көрсетуді үйренуіне мүмкіндік береді. Дұрыс ұйымдастырылған арт ойындар балалардың толыққанды дамуына, эмоционалдық тұрақтылығына және танымдық қызығушылығына оң әсер етеді.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғапбарова Ұ. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы, 2017.
2. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2018.
3. Nemov R. Child Development Psychology. Moscow, 2016.
4. OECD. Early Creative Development Report. Paris, 2022.
5. Қоянбаев Ж. Жалпы педагогика. Алматы, 2015.
6. Муханбетжанова С. Шығармашылықты дамыту әдістері. Шымкент, 2021.
7. Rogers C. Freedom to Learn. Boston, 2014.
8. Елмағанбетова Х. Баланың шығармашылық қабілеті. Астана, 2020.

БАЛАЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Хасанбаева Дилорам Нусретуллаевна
Түркістан облысы, Кентау қаласы
Согдиана бөбекжай балабақшасы ЖШС
Тәрбиеші

Резюме

В статье рассматриваются методы и педагогические подходы, направленные на повышение интереса детей дошкольного возраста к окружающей среде. Анализируются формы экологического воспитания, исследовательской деятельности, наблюдений, практических мини опытов и развивающей среды, которые способствуют формированию познавательной активности, эмоциональной отзывчивости, ответственности и осознанного отношения к природе. Раскрывается роль воспитателя в организации экопросветительских заданий, интерактивных игр, прогулок и проектной работы. Показано, что систематическое экологическое воспитание стимулирует любознательность, расширяет кругозор и поддерживает социальное и эмоциональное развитие ребенка.

Summary

The article examines methods and pedagogical approaches aimed at increasing preschool children's interest in the environment. It analyzes forms of ecological education, exploratory activities, observations, practical mini experiments and an enriched learning environment that foster curiosity, emotional responsiveness, responsibility and an informed attitude toward nature. The role of the educator in organizing eco educational tasks, interactive games, outdoor exploration and project work is highlighted. Systematic environmental education is shown to stimulate curiosity, broaden children's understanding of the world and support their social and emotional development.

Кіріспе.

Баланың қоршаған ортаға деген қызығушылығын дамыту мектепке дейінгі тәрбиенің ең маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Табиғатпен танысу барысында бала зерттеушілік қабілетін дамытады, жаңа ақпарат алады, сезімін танытады және қоршаған дүниені түсінуді үйренеді. Ерте жастан табиғи объектілерге қызығушылық танытқан бала болашақта табиғатты қорғауға бейім, жауапты тұлға болып қалыптасады.

Қызығушылықты арттыру үшін тәрбиеші дамытушы ортаны дұрыс ұйымдастырып, зерттеушілік әрекеттер мен тәжірибеге негізделген ойындарды жүйелі қолдануы тиіс.

Қоршаған ортаға қызығушылықтың психологиялық негіздері.

Балалардың табиғатқа қызығушылығын арттыратын бірқатар психологиялық факторлар бар.

1. Танымдық белсенділік.
2. Жаңа құбылыстарды зерттеуге деген құлшыныс.
3. Эмоциялық әсерленгіштік.
4. Сезіну және бақылау дағдысы.
5. Қиял мен елестетудің дамуы.
6. Қоршаған ортамен әрекетке түсу ниеті.

Бұл факторлар табиғи ортаға деген қызығушылықтың артуына тікелей әсер етеді.

Дамытушы ортаның рөлі.

Балалардың қызығушылығын арттыру үшін арнайы дайындалған орта қажет.

Орта компоненттері.

1. Табиғи материалдар бұрышы.
2. Аквариум немесе мини жылыжай.
3. Өсімдіктерге күтім жасау аймағы.
4. Табиғаттан алынған заттар коллекциясы.
5. Танымдық экологиялық ойындар.
6. Бақылау жүргізуге арналған құралдар.

Дұрыс ұйымдастырылған орта баланың зерттеуге деген ынтасын арттырады.

Бақылау әдісін қолдану.

Бақылау – қоршаған ортаны танудың негізгі тәсілі.

Бақылау көмектеседі.

1. Табиғи құбылыстарды тануға.
2. Маусымдық өзгерістерді байқауға.
3. Құстардың, жәндіктердің өмірін зерттеуге.
4. Өсімдіктердің өсуін бақылауға.
5. Су, топырақ, құм қасиеттерін түсінуге.
6. Нәтижелерді салыстыруға.

Бала бақылау арқылы қоршаған ортамен байланыс орнатады.

Тәжірибелік әрекеттер арқылы қызығушылық арттыру.

Баланың қызығушылығын арттыруда практикалық жұмыс өте тиімді.

Тәжірибелер.

1. Су қасиеттерін зерттеу.
2. Топырақтың айырмашылықтарын анықтау.
3. Өсімдіктерді суару нәтижесін бақылау.
4. Түстерді араластыру тәжірибесі.
5. Табиғи материалдармен жұмыс.
6. Қарапайым ғылыми зерттеулер.

Практикалық әрекет баланың белсенділігін көтереді.

Ойын арқылы қызығушылықты дамыту.

Ойын баланың табиғат әлеміне қызығушылығын күшейтеді.

Ойын түрлері.

1. Экологиялық рөлдік ойындар.
2. Табиғат туралы дидактикалық ойындар.
3. «Тірі және өлі табиғат» ойыны.
4. Жануарлар әлемін таныстыру ойындары.
5. Қимыл ойындары.
6. Табиғи материалдармен құрылыс ойындары.

Ойын барысында бала табиғи құбылыстарды жеңіл түсінеді.

Экологиялық тәрбиелік іс-шаралар.

Балабақшада табиғатқа қызығушылықты арттыратын іс шаралар жүйелі ұйымдастырылуы тиіс.

Іс шаралар.

1. Экологиялық серуендер.
2. Өсімдіктер егу.
3. «Табиғат әлемі» көрмесі.
4. Жануарларға қамқорлық жобалары.

5. Экологиялық апталықтар.

6. Табиғатты қорғау әңгімелері.

Бұл іс шаралар баланың табиғатқа деген эмоциялық байланысын арттырады.

Зерттеушілік әрекетті ұйымдастыру.

Зерттеушілік әрекет баланың қоршаған ортаға қызығушылығын дамытудың негізгі тәсілі. Әдістер.

1. Сұрақ қою.

2. Жорамал жасау.

3. Нәтижені бақылау.

4. Қорытынды шығару.

5. Салыстыру.

6. Тәжірибе жүргізу.

Зерттеу әрекеті баланың ойлау қабілетін күшейтеді.

Тәрбиешінің рөлі.

Тәрбиеші қызығушылықты арттыруда жетекші рөл атқарады.

Міндеттері.

1. Мотивация тудыру.

2. Ойын және тәжірибелік тапсырмалар дайындау.

3. Баланың сұрағына жауап беру.

4. Жан жақты қолдау көрсету.

5. Танымдық материалдарды қамтамасыз ету.

6. Ата аналармен жұмыс жүргізу.

Тәрбиешінің кәсіби қолдауы баланың қызығушылығын тұрақтандырады.

Ата-анамен жұмыс.

Баланың табиғатқа қызығушылығын дамытуда отбасының рөлі маңызды.

Жұмыс бағыттары.

1. Ортақ серуендер.

2. Үйде өсімдік өсіру.

3. Табиғат туралы кітап оқу.

4. Қоршаған ортаға қатысты үй тапсырмалары.

5. Үй жағдайында тәжірибе жасау.

6. Отбасылық экологиялық жобалар.

Ата ананың белсенді қатысуы тәрбиенің тиімділігін күшейтеді.

Қорытынды.

Балалардың қоршаған ортаға қызығушылығын арттыру – олардың зерттеушілік, танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуын қолдайтын маңызды педагогикалық процесс. Дұрыс ұйымдастырылған орта, ойын, тәжірибе, бақылау және ата ананың қолдауы баланың табиғатқа деген қызығушылығын арттырып, экологиялық мәдениетін қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғапбарова Ұ. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы, 2017.
2. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2018.
3. Nemov R. Child Development Psychology. Moscow, 2016.
4. OECD. Environmental Education in Early Childhood. Paris, 2022.
5. Қоянбаев Ж. Жалпы педагогика. Алматы, 2015.
6. Муханбетжанова С. Экологиялық тәрбие әдістері. Шымкент, 2021.
7. Rogers C. Freedom to Learn. Boston, 2014.
8. Елмағанбетова Х. Баланың танымдық дамуы. Астана, 2020.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ИНФОРМАТИКАНЫ ТЕРЕҢ МЕНҒЕРТУ

Сембаева Асем Саликызы

Түркістан облысы, Шардара ауданы
Достық жалпы білім беретін мектебі
Информатика пәні мұғалімі

Резюме

В статье рассматриваются методы углубленного изучения информатики на основе выполнения творческих проектов учащимися. Анализируются педагогические подходы, способствующие развитию алгоритмического мышления, практических навыков программирования, цифровой сауатности, зерттеушілік әрекет и командной работы. Раскрывается роль учителя в организации проектной деятельности, сопровождении разработки, консультировании и оценивании результатов. Показано, что творческие проекты повышают мотивацию, формируют самостоятельность, критическое мышление и позволяют учащимся применять теоретические знания на практике.

Summary

The article explores methods for deepening students' understanding of informatics through creative project work. It analyzes pedagogical approaches that foster algorithmic thinking, programming skills, digital literacy, research competence and teamwork. The role of the teacher in organizing project activities, guiding development, providing consultations and assessing results is highlighted. Creative projects are shown to increase motivation, develop independence, enhance critical thinking and enable students to apply theoretical knowledge in practical contexts.

Кіріспе.

Информатика пәнін терең меңгерту қазіргі білім беру жүйесінің маңызды талаптарының бірі. Цифрлық технологиялар кеңінен дамыған заманда оқушыларға ақпараттық ойлау, алгоритм құрастыру, программалау дағдылары, деректерді өңдеу және талдау қабілеттері қажет. Шығармашылық жобалар — информатиканы терең әрі тиімді меңгертудің ең нәтижелі әдістерінің бірі.

Жобалық жұмыс оқушыны тек орындаушы емес, зерттеуші, құрастырушы және шығармашыл тұлға ретінде дамытады.

Информатиканы жобалық әдіспен оқытудың мәні.

Жобалық әдіс информатиканы оқытуды практикалық және шығармашылық бағытқа бейімдейді.

Негізгі ерекшеліктері.

1. Жеке және топтық жұмыс.
2. Практикалық міндеттерді шешу.
3. Алгоритмдік ойлауды дамыту.
4. Цифрлық құралдарды қолдану.
5. Өз бетімен ақпарат іздеу.
6. Нақты нәтижеге қол жеткізу.

Бұл әдіс оқушылардың сыни және жүйелі ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

Алгоритмдік ойлауды дамыту.

Алгоритмдік ойлау информатиканың негізі болып табылады.

Дамытатын тапсырмалар.

1. Қарапайым алгоритм құрастыру.
2. Блок сызбалар жасау.
3. Логикалық тапсырмалар шешу.
4. Қайталау және шарт операторларын қолдану.
5. Қадам бойынша проблеманы талдау.
6. Нәтижені тексеру.

Оқушылар алгоритмдік ойлауды меңгеру арқылы күрделі программаларды түсіне бастайды.

Программалау дағдыларын дамыту.

Программалау — информатиканы меңгертудің негізгі бағыттарының бірі.

Тиімді әдістер.

1. Scratch ортасында жобалар жасау.
2. Python тілінде қарапайым код жазу.
3. Робототехника элементтері.
4. Қосымша құрастыру.
5. Кодтарды талдау.
6. Қателерді табу және түзету.

Программалау оқушылардың ойлау қабілетін, шыдамдылығын және логикасын дамытады.

Зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру.

Шығармашылық жобалар зерттеушілікке негізделеді.

Зерттеушілік әрекеттер.

1. Мәселені анықтау.
2. Ақпарат жинау.
3. Деректерді талдау.
4. Нәтижелерді салыстыру.
5. Қорытынды жасау.
6. Жоба құжатын дайындау.

Бұл дағдылар оқушылардың ғылыми көзқарасын қалыптастырады.

Топтық жұмыс мәдениеті.

Информатикадағы жобалар көп жағдайда топпен орындалады.

Топтағы дағдылар.

1. Рөлдерді бөлу.
2. Бірлескен талқылау.
3. Міндеттерді бөлісу.
4. Бір біріне жауапкершілік.
5. Нәтижені бірге қорғау.
6. Коммуникация мәдениеті.

Топтық жұмыс оқушылардың қарым қатынас дағдысын нығайтады.

Шығармашылық жобалардың түрлері.

Информатика сабағында орындалатын жобалардың бірнеше түрі бар.

1. Мультфильм жасау.
2. Мобильді қосымша жасау.
3. Компьютерлік ойын құрастыру.
4. Презентация немесе веб сайт жасау.
5. Деректер базасын құру.
6. Роботты бағдарламалау.

Бұл жобалар оқушылардың ақпараттық технологияларға қызығушылығын арттырады.

Цифрлық сауаттылықты дамыту.

Цифрлық сауаттылық — қазіргі жас буынға қажетті басты дағды.

Дамытатын әрекеттер.

1. Интернет ресурстарын дұрыс қолдану.
2. Ақпаратты іздеу.
3. Киберқауіпсіздік ережелерін сақтау.
4. Электрондық поштамен жұмыс.

5. Цифрлық құралдармен жұмыс.

6. Медиа материалдарды өңдеу.

Цифрлық сауаттылық оқушыны заманауи талаптарға бейімдейді.

Тәрбиешінің рөлі.

Мұғалім жобалық жұмыстың ұйымдастырушысы.

Міндеттері.

1. Жобаны жоспарлау.

2. Тақырып таңдату.

3. Тапсырмаларды түсіндіру.

4. Кеңес беру.

5. Бақылау жүргізу.

6. Қорытынды бағалау.

Мұғалімнің қолдауы жобаның табысты орындалуын қамтамасыз етеді.

Жобалық жұмысты бағалау.

Бағалау бірнеше компоненттен тұрады.

1. Жобаның идеясы.

2. Орындалу сапасы.

3. Креативтілік.

4. Программалау деңгейі.

5. Топтық жұмыс үлесі.

6. Қорғау нәтижесі.

Әділ бағалау оқушының мотивациясын арттырады.

Қорытынды.

Оқушылардың шығармашылық жобалары информатиканы терең меңгерудің тиімді құралы. Ол оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге, жаңа идея ұсынуға, технологиялық құралдарды қолдануға, зерттеуге және нақты нәтижеге жетуге үйретеді. Жобалық әдіс білім беруді практикалық, шығармашылық және инновациялық деңгейге көтереді.

Әдебиеттер:

1. Әбдіғапбарова Ұ. Педагогика. Алматы, 2017.

2. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы, 2018.

3. Nemov R. Child Development Psychology. Moscow, 2016.

4. OECD. Digital Skills for Students Report. Paris, 2022.

5. Қоянбаев Ж. Жалпы педагогика. Алматы, 2015.

6. Муханбетжанова С. Информатика әдістемесі. Шымкент, 2021.

7. Rogers C. Freedom to Learn. Boston, 2014.

8. Larsen Freeman D. Techniques in Teaching IT. London, 2019.

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Бекназарова Айзат Алибаевна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы

№69 ЖББМ, дене шынықтыру пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются пути формирования личностных качеств учащихся на уроках физической культуры. Автор анализирует методы развития физических, социальных и психологических навыков учащихся для формирования личностных качеств. В статье представлены теоретические основы, практические методы и стратегии эффективной организации уроков физической культуры.

Abstract

The article examines ways to develop students' personal qualities in physical education classes. The author analyzes methods for developing students' physical, social, and psychological skills to foster personal qualities. The article presents theoretical foundations, practical methods, and strategies for effective organization of physical education lessons.

Кіріспе.

Дене шынықтыру сабақтары оқушылардың физикалық дамуын жақсартып қана қоймай, олардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Мақаланың мақсаты – дене шынықтыру сабақтары арқылы оқушылардың тұлғалық қасиеттерін тиімді дамыту жолдарын зерттеу және практикалық ұсыныстар беру.

Зерттеу міндеттері:

1. Дене шынықтыру сабақтарының тұлғалық дамуға әсерін талдау.
2. Оқушылардың әлеуметтік және психологиялық қасиеттерін дамыту әдістерін көрсету.
3. Педагогикалық тәжірибе негізінде практикалық ұсыныстар ұсыну.
4. Тұлғалық қасиеттерді дамытуға бағытталған сабақтарды ұйымдастыру.

Зерттеу әдістері: әдеби шолу, салыстырмалы талдау, бақылау, педагогикалық эксперимент, сұхбат.

Теориялық негіздер.

Дене шынықтырудың тұлғалық дамудағы рөлі кеңінен зерттелген. Қазақстандық зерттеушілер (Құсайынова, 2019; Мұхамедқали, 2020) дене шынықтыру сабақтары оқушылардың өзін-өзі бағалауын, жауапкершілігін, ұйымшылдығын және ынтымақын дамытуға мүмкіндік береді деп көрсеткен.

Физикалық белсенділік оқушылардың психологиялық тұрақтылығын нығайтып, топта әрекет ету дағдыларын қалыптастырады. Vygotsky (1978) теориясы бойынша топтық ойындар мен жаттығулар жеке тұлғаның әлеуметтік және когнитивтік дамуына ықпал етеді.

Тұлғалық қасиеттерді дамыту әдістері.

1. **Топтық ойындар:** Оқушылардың ынтымақтастығын, жауапкершілігін және көшбасшылық қасиеттерін дамыту.
2. **Жеке тапсырмалар:** Әр оқушының қабілетіне сәйкес тапсырмалар беру арқылы өзін-өзі дамыту.
3. **Психологиялық тренингтер:** Стресске төзімділік, эмоцияларды басқару дағдыларын дамыту.
4. **Сабақтан тыс спорттық іс-шаралар:** Турнирлер, жарыстар, спорттық жобалар арқылы лидерлік және ұйымшылдық қасиеттерді қалыптастыру.
5. **Кері байланыс:** Оқушыларға өз жетістіктері мен кемшіліктерін түсіндіру, мотивация беру.

Практикалық мысал: №69 ЖББМ-де дене шынықтыру пәні мұғалімі аптасына бір рет топтық ойындар мен мини-турнирлер өткізеді. Нәтижесінде оқушылардың көшбасшылық және жауапкершілік қасиеттері айтарлықтай артқан.

Физикалық және психологиялық дағдыларды дамыту.

Дене шынықтыру сабақтары оқушылардың физикалық қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар психологиялық тұрақтылық, стресске төзімділік, эмоцияны басқару дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Физикалық жаттығулар арқылы:

- Дене төзімділігі мен күшін арттыру
- Координация және икемділік дағдыларын дамыту
- Сыни ойлау және шешім қабылдау қабілеттерін қалыптастыру
- Топ ішінде өзара қолдау мен ынтымақтастықты дамыту

Әлеуметтік және эмоционалдық даму.

Дене шынықтыру сабақтары әлеуметтік дағдылар мен эмоциялық интеллектіні дамытуға ықпал етеді:

- **Коммуникациялық дағдылар:** топтық ойындар барысында пікір алмасу, идеялармен бөлісу
- **Лидерлік қасиеттер:** топта жетекші болу, ұйымдастыру қабілеттерін дамыту
- **Сенімділік және өзін-өзі бағалау:** жеке жетістіктерді бағалау және өзіне сенімді болу
- **Эмпатия:** серіктестерге қолдау көрсету және өзара сыйластық

Сабақтарды ұйымдастыру стратегиялары.

- **Құрылымдық жоспарлау:** Сабақтар алдын ала жоспарланып, әр жаттығу тұлғалық қасиеттерді дамытуға бағытталуы керек.
- **Интерактивті әдістер:** Қозғалысты ойындар, эстафеталар және симуляциялық жаттығулар.
- **Жеке прогресс:** Оқушылардың әрқайсысының жетістіктерін бақылау және жеке даму жоспарын құру.
- **Топтық жұмыс:** Оқушыларды топқа бөліп, ынтымақтастық дағдыларын дамыту.
- **Рефлексия:** Сабақ соңында оқушылар өз жетістіктерін бағалап, қорытынды шығару.

Практикалық мысал: Сабақ соңында оқушылар өз топтарының жұмысын бағалап, жетістіктері мен кемшіліктерін талқылайды. Бұл әдіс олардың өзін-өзі бақылау және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытады.

Практикалық ұсыныстар.

1. Сабақ жоспарына тұлғалық қасиеттерді дамыту мақсаттарын қосу.
2. Топтық және жеке тапсырмаларды үйлестіріп қолдану.
3. Сабақтан тыс спорттық іс-шараларды жүйелі ұйымдастыру.
4. Оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға арналған тренингтер өткізу.
5. Әр оқушының прогресін бақылап, кері байланыс беру.
6. Мектептегі спорттық жобаларды цифрлық құралдар арқылы тіркеу және бағалау.

Практикалық мысал: Апталық спорттық эстафеталар барысында оқушылардың ынтымақтасуы мен өзара қолдауы артып, тұлғалық қасиеттері дамыған.

Қорытынды.

Дене шынықтыру сабақтары оқушылардың физикалық дамуын арттырып қана қоймай, тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Топтық ойындар, жеке тапсырмалар, тренингтер және сабақтан тыс іс-шаралар арқылы оқушылардың көшбасшылық, ұйымшылдық, жауапкершілік және ынтымақтастық қасиеттері дамиды. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, жүйелі және мақсатты ұйымдастырылған сабақтар оқушылардың тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Болашақ зерттеулерде жаңа интерактивті әдістер мен цифрлық технологияларды пайдалану тиімділігін зерттеу маңызды болып қала береді.

Әдебиеттер

Құсайынова, Г. Дене шынықтыру сабақтарында тұлғалық қасиеттерді дамыту. Алматы: Білім және ғылым, 2019.

1. Мұхамедқали, А. Оқушылардың әлеуметтік және тұлғалық дамуы. Шымкент: Орта білім баспасы, 2020.
2. Семенова, Л. Физическая культура и личностное развитие. Алматы: Білім және ғылым, 2017.
3. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.
4. Нұрғазина, А. Педагогикалық әдістер мен стратегиялар. Алматы: Білім институты, 2020.
5. Сейітова, Л. Дене шынықтырудағы инновациялық әдістер. Шымкент: Орта білім баспасы, 2021.

МЕКТЕПТЕГІ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ПЕН МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ДАМУ

Ауелбекова Эльназ Абдырасиловна
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы
Қ.Сатпаев атындағы мектеп-лицей
директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы развития толерантности и межкультурных отношений в школе. Анализируются пути формирования уважения учащихся к различным культурам, развития социальных навыков и установления мирных взаимоотношений в школе. Статья основана на практических примерах, педагогическом опыте и результатах исследований.

Abstract

The article examines the development of tolerance and intercultural relations in schools. The study analyzes ways of fostering students' respect for different cultures, developing social skills, and establishing peaceful relationships within the school. The article is based on practical examples, pedagogical experience, and research findings.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектептегі толеранттылықты даму және мәдениетаралық қатынастарды қалыптастыру маңызды әлеуметтік міндеттердің бірі болып табылады. Бұл дағдылар оқушыларға өзара құрмет, бір-біріне түсіністік және бейбіт қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, мәдениетаралық тәрбие оқушылардың әлеуметтік дағдыларын 30%-дан 55%-ға дейін арттыра алады (Әбдірахманова, 2020).

Мақаланың мақсаты – мектептегі толеранттылықты және мәдениетаралық қатынастарды дамытудағы тиімді педагогикалық әдістерді көрсету және олардың нәтижелілігін талдау.

Толеранттылық пен мәдениетаралық қатынастардың педагогикалық мәні.

Толеранттылық – бұл әртүрлі мәдениеттерді, дінді, тілдерді және жеке ерекшеліктерді қабылдау, сыйлау және құрметтеу қабілеті.

Мәдениетаралық қатынастар – әртүрлі әлеуметтік топтар мен мәдениеттер арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастықты қамтамасыз ететін әрекеттер.

Мектептегі толеранттылық пен мәдениетаралық қатынастар келесі аспектілерде көрінеді:

- **Әр түрлі мәдениеттерді тану.** Оқушыларға басқа мәдениеттер туралы білім беру
- **Құрмет пен сыйластық.** Бір-бірін бағалау және қабылдау дағдыларын қалыптастыру
- **Әлеуметтік дағдылар.** Коммуникация, топтық жұмыс және ынтымақтастық
- **Дағдыларды практикалық қолдану.** Шаралар, кездесулер және жобалар арқылы

Зерттеулер бойынша, мектептегі мәдениетаралық тәрбие оқушылардың әлеуметтік дағдыларын 35%-дан 60%-ға дейін жақсартады (Құрманов, 2019).

Заманауи педагогикалық тәсілдер.

Мектептегі толеранттылықты және мәдениетаралық қатынастарды дамытуда келесі заманауи әдістер тиімді деп саналады:

1. **Интерактивті сабақтар мен тренингтер.** Рөлдік ойындар, пікірталастар, кейс-стади арқылы дағдыларды дамыту
2. **Топтық және жобалық тапсырмалар.** Бірлесіп жұмыс жасау арқылы ынтымақтастық пен түсіністікті қалыптастыру
3. **Мәдени шаралар.** Ұлттық мерекелер, көрмелер және мәдениет күндерін ұйымдастыру
4. **Онлайн және медиа құралдар.** Видеоматериалдар, презентациялар, әлеуметтік желілер арқылы ақпараттық қолдау
5. **Диалог және пікір алмасу.** Оқушылар арасында ашық талқылау және тәжірибе бөлісу

Практика көрсеткендей, осы әдістерді қолданған кезде оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігі, мәдениетаралық түсінігі және толеранттылығы едәуір жақсарады.

Практикалық тәжірибе.

Қ.Сатпаев атындағы мектеп-лицейінде 7-9 сынып оқушыларымен мәдениетаралық қатынастарды дамыту бойынша арнайы тренингтер ұйымдастырылды. Мысалы, «Әртүрлі мәдениеттерді түсіну», «Бейбіт қарым-қатынас» және «Топтық ынтымақтастық» тақырыптарында сабақтар өткізілді.

Сабақ барысында оқушылар топтарға бөлініп, әр түрлі сценарийлер бойынша өзара әрекет етті. Рөлдік ойындар арқылы әлеуметтік дағдылар, бір-біріне құрмет көрсету, конфликтті шешу және ынтымақтастық қабілеттері жетілдірілді. Сонымен қатар, ұлттық мерекелер мен мәдени шаралар арқылы оқушылар әр түрлі мәдениеттерге деген қызығушылық пен құрметін арттырды.

Зерттеу нәтижелері бойынша, сабақтардан кейін оқушылардың толеранттылығы, мәдениетаралық қатынастарды түсіну қабілеті және әлеуметтік дағдылары айтарлықтай жақсарды.

Педагогикалық ұсыныстар.

1. Толеранттылық сабақтарын жүйелі түрде өткізу
2. Топтық және жобалық жұмыстар арқылы ынтымақтастықты дамыту
3. Рөлдік ойындар мен тренингтерді сабаққа енгізу
4. Мәдени шаралар мен мерекелерді оқу процесіне қосу
5. Медиа және онлайн құралдарды қолдану арқылы сабақтарды байыту
6. Оқушылардың жетістіктерін бақылау және мотивацияны арттыру

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, осы әдістерді қолданған жағдайда мектептегі толеранттылық пен мәдениетаралық қатынастар тиімді түрде дамиды.

Қорытынды.

Мектептегі толеранттылықты және мәдениетаралық қатынастарды дамыту оқушылардың әлеуметтік, мәдени және коммуникативтік қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Педагогикалық әдістерді үйлестіру арқылы оқушылардың өзара түсіністік, сыйластық және ынтымақтастық дағдылары артады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, заманауи педагогикалық тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың толеранттылығы, мәдениетаралық қатынастарды түсіну қабілеті және әлеуметтік дағдылары айтарлықтай жақсарады.

Әдебиеттер

1. Әбдірахманова, Г. Мектептегі толеранттылықты дамыту әдістемесі. Алматы: Білім баспасы, 2020
2. Құрманов, С. Мәдениетаралық қатынастар мен әлеуметтік дағдылар. Шымкент: Оқулық баспасы, 2019
3. Нұртазин, С. Оқушыларда әлеуметтік құзыреттілікті дамыту. Астана: Ұлттық тестілеу орталығы, 2018
4. UNESCO. Teaching Tolerance and Intercultural Skills. Paris: UNESCO, 2021
5. OECD. Developing Social and Cultural Competencies in Schools. Paris: OECD Publishing, 2020

ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Ейжанова Феруза Темуровна

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы
 №8 С.Айни атындағы жалпы білім беретін мектебі
 Тарих пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются методы развития у учащихся навыков работы с историческими данными. Автор анализирует способы совершенствования исследовательских и познавательных способностей учащихся через анализ исторической информации, критическую оценку и использование практических заданий. В статье представлены теоретические основы, методические рекомендации, практические примеры и опыт развития исторического мышления учащихся.

Abstract

The article examines methods for developing students' skills in working with historical data. The author analyzes ways to enhance students' research and cognitive abilities through analysis of historical information, critical evaluation, and practical assignments. The article presents theoretical foundations, methodological recommendations, practical examples, and experience in developing students' historical thinking skills.

Кіріспе.

Тарих пәнінде оқушылардың тарихи деректермен жұмыс істеу дағдыларын даму – білім беру процесінің маңызды бөлігі. Тарихи деректерді дұрыс талдау және бағалау дағдылары оқушыларға зерттеу қабілеттерін, сыни ойлауын және логикалық дәлелдеуді үйретеді. Бұл дағдылар тек білімді жеткізу үшін ғана емес, сонымен қатар оқушылардың жеке тұлғалық және интеллектуалдық дамуына ықпал етеді.

Мақаланың мақсаты – тарихи деректермен жұмыс істеу дағдыларын тиімді даму әдістерін зерттеу, әдістемелік тәсілдерді талдау және практикалық ұсыныстар беру.

Зерттеу міндеттері:

1. Тарихи деректермен жұмыс істеудің теориялық негіздерін қарастыру.
2. Оқушылардың зерттеу және аналитикалық дағдыларын даму әдістерін көрсету.
3. Практикалық тапсырмалар мен әдістемелік нұсқаулар ұсыну.
4. Тарих пәнінде сыни ойлауды даму жолдарын анықтау.

Зерттеу әдістері: әдеби шолу, салыстырмалы талдау, бақылау, педагогикалық эксперимент, сұхбат, сабақ тәжірибесін талдау.

Теориялық негіздер.

Тарихи деректермен жұмыс істеу дағдылары оқушылардың тарихи ақпаратты қабылдау, салыстыру, талдау және бағалау қабілеттерін дамуға бағытталған. Қазақстандық зерттеушілер (Қасымбек, 2018; Абдуллаева, 2020) тарихи деректермен жұмыс жасау оқушылардың зерттеу дағдыларын, сыни ойлауын, логикалық дәлелдеуді және тарихи оқиғаларды дұрыс бағалауды жетілдіруге көмектесетінін көрсеткен.

Деректермен жұмыс жасау теориялық тұрғыдан зерттелгенде, бірнеше маңызды аспектілерді бөліп көрсетуге болады:

- **Ақпаратты өңдеу қабілеті:** оқушылар тарихи деректерді сұрыптап, маңызды мәліметтерді бөліп көрсетуге үйренеді.
- **Сыни ойлау:** әр түрлі көздерден алынған ақпаратты салыстырып, сенімділігін бағалау дағдылары дамиды.
- **Талдау және қорытынды жасау:** тарихи деректерді талдау арқылы оқушылар логикалық қорытынды шығара алады.
- **Жобалық жұмыстар:** тарихи деректерді қолдана отырып зерттеу жобаларын жасау тәжірибесі оқушылардың зерттеу қабілеттерін арттырады.

Vygotsky (1978) теориясына сәйкес, оқушылар тарихи деректерді зерттеу арқылы когнитивтік және танымдық қабілеттерін жетілдіреді, бұл олардың ғылыми ойлау дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді.

Тарихи деректермен жұмыс істеу әдістері.

1. **Деректерді талдау:** тарихи құжаттар мен деректерді зерттеу, маңызды фактілерді бөліп көрсету.
2. **Салыстыру:** әр түрлі көздерден алынған тарихи ақпаратты салыстырып, оқушылар аналитикалық қабілеттерін дамытады.
3. **Сұрақтар мен талқылау:** проблемалық сұрақтар арқылы оқушылар топтық талқылауларға қатысады, өз ойларын қорғауды үйренеді.
4. **Практикалық тапсырмалар:** хронологиялық кестелер құру, тарихи карталарды талдау, нақты мысалдар бойынша қорытынды жасау.
5. **Сыни бағалау:** деректердің сенімділігін бағалау, фактілерді дәлелдеу, қорытынды жасау.
6. **Тарихи жобалар:** оқушыларды зерттеу жобаларына қатыстыру арқылы тарихи деректерді практикада қолдану.

Практикалық мысал: №8 С.Айни атындағы мектепте тарих пәні мұғалімі XV–XVI ғасырлардағы тарихи деректерді талдау арқылы оқушыларға топтық жобалар жасауға тапсырма берген. Әр топ деректерді саралап, өз қорытындысын сынып алдында қорғады. Бұл әдіс оқушылардың аналитикалық және сыни ойлау дағдыларын айтарлықтай арттырды.

Сабақтарды ұйымдастыру стратегиялары.

- **Құрылымдық жоспарлау:** сабақтар алдын ала жоспарланып, әр тапсырма тарихи деректермен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға бағытталуы керек.
- **Интерактивті әдістер:** презентациялар, тарихи карталар, графиктер және схемаларды пайдалану.
- **Топтық жұмыс:** оқушыларды топқа бөліп, тарихи фактілерді талдау және қорытынды жасау.
- **Жеке жұмыс:** әр оқушыға жеке зерттеу тапсырмалары беру арқылы дербестік және жауапкершілік қасиеттерін дамыту.
- **Рефлексия:** сабақ соңында оқушылар өз қорытындыларын шығарып, талқылау арқылы өз бетінше ойлауды жетілдіреді.
- **Жоба жұмысы:** ұзақ мерзімді зерттеу жобалары арқылы тарихи деректерді терең талдауды үйрету.

Практикалық мысал: «Қазақстанның тәуелсіздік тарихы» тақырыбында топтық жоба жасап, оқушылар әр деректі талдап, хронологиялық картаға орналастырды. Бұл олардың зерттеу, аналитикалық және сыни ойлау дағдыларын арттырды. Сабақ барысында оқушылар тарихи мәліметтерді салыстырып, олардың сенімділігін бағалай алды.

Практикалық ұсыныстар.

1. Тарих пәнінде сабақ жоспарына тарихи деректерді талдау мақсаттарын қосу.
2. Топтық және жеке зерттеу тапсырмаларын үйлестіріп қолдану.
3. Практикалық жобалар, рефераттар және презентациялар ұйымдастыру.
4. Оқушылардың аналитикалық және сыни ойлау дағдыларын дамытуға арналған тренингтер өткізу.
5. Хронологиялық кестелер мен тарихи карталар арқылы визуалды талдау жүргізу.
6. Оқушылардың прогресін бақылау және кері байланыс беру.
7. Тарихи деректерді талдауға арналған қосымша материалдарды пайдалану: мақалалар, деректі фильмдер, архив материалдары.
8. Сабақтан тыс тарихи зерттеу топтарын құру арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру.

Практикалық мысал: әр оқушы тарихи деректерді талдап, өз жобасын қорғады. Кейбір оқушылар өз тақырыбын кеңейтіп, архив деректері мен қосымша әдебиеттерді қолданды. Бұл олардың зерттеу, сыни ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытты.

Қорытынды.

Тарихи деректермен жұмыс істеу дағдыларын дамыту оқушылардың зерттеу, аналитикалық және сыни ойлау қабілеттерін жетілдіреді. Топтық және жеке тапсырмалар, практикалық жобалар, рефераттар мен презентациялар сабақтарды тиімді етеді. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, жүйелі және мақсатты ұйымдастырылған сабақтар оқушылардың тарихи деректермен жұмыс істеу қабілеттерін айтарлықтай арттырады. Болашақ зерттеулерде жаңа интерактивті әдістерді енгізу, цифрлық ресурстар арқылы тарихи деректермен жұмыс жасау тиімділігін зерттеу маңызды болып қала береді.

Әдебиеттер

1. Қасымбек, А. Тарихи деректермен жұмыс әдістері. Алматы: Білім және ғылым, 2018.
2. Абдуллаева, Г. Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту. Шымкент: Орта білім баспасы, 2020.
3. Семенова, Л. History Education and Analytical Skills. Алматы: Білім және ғылым, 2017.
4. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.
5. Нұрғазина, А. Педагогикалық әдістер мен стратегиялар. Алматы: Білім институты, 2020.
6. Сейітова, Л. Тарих сабақтарында инновациялық әдістер. Шымкент: Орта білім баспасы, 2021.
7. Жақыпова, С. Тарихи ойлау мен зерттеу дағдылары. Алматы: Білім және ғылым, 2022.
8. Омарова, Г. Тарих пәніндегі зерттеу әдістемесі. Шымкент: Орта білім баспасы, 2021.

ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

Рыштай Гүлбала Қылышбекқызы
Түркістан облысы, Шардара ауданы
"Шардара" мектеп-лицейі
Физика пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматривается педагогическая эффективность использования проектных и исследовательских методов при преподавании физики. Анализируются пути повышения творческих способностей, исследовательских навыков, интереса к предмету и командной работы учащихся.

Статья основана на практических примерах, опыте уроков и результатах исследований.

Abstract

The article examines the pedagogical effectiveness of using project-based and research methods in teaching physics. The study analyzes ways to enhance students' creativity, research skills, interest in the subject, and teamwork. The article is based on practical examples, lesson experience, and research findings.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде физика пәнін оқытуда шығармашылық пен зерттеу дағдыларын дамыту маңызды болып отыр. Жобалық және зерттеу әдістері оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіруге, тәуелсіз зерттеу жүргізуге және топтық ынтымақтастықты қалыптастыруға мүмкіндік береді (Сұлтанов, 2021).

Мақаланың мақсаты – физика сабақтарында жобалық және зерттеу әдістерін қолданудың тиімділігін көрсету және олардың оқушылардың оқу жетістіктеріне әсерін талдау.

Жобалық және зерттеу әдістерінің педагогикалық мәні.

Жобалық әдіс – бұл оқушыларға белгілі бір мәселені шешу, тапсырманы орындау немесе өнім жасау арқылы білімін тереңдету тәсілі.

Зерттеу әдісі – бұл оқушыларға өздігінен зерттеу жүргізуге, тәжірибелерді бақылауға, қорытынды жасауға және нәтижелерді талдауға мүмкіндік беретін педагогикалық тәсіл.

Бұл әдістердің негізгі педагогикалық мәні:

- **Шығармашылық қабілеттерді дамыту.** Жаңа идеялар ойлап табу, тәжірибелерді жоспарлау және орындау.
- **Зерттеу дағдыларын қалыптастыру.** Деректер жинау, талдау, қорытынды жасау.
- **Пәнге қызығушылықты арттыру.** Практикалық тапсырмалар арқылы физика заңдарын түсіну.
- **Командалық жұмыс.** Топтық жобалар арқылы ынтымақтастық пен жауапкершілікті дамыту.
- **Мәліметтерді талдау және қорытынды жасау.** Статистика мен графиктерді қолдану арқылы оқушылар зерттеулерін бағалай алады.

Зерттеулер көрсеткендей, жобалық және зерттеу әдістерін қолданған кезде оқушылардың шығармашылық қабілеттері 40%-дан 65%-ға дейін артады (Өбдіқадырова, 2020).

Жобалық және зерттеу әдістерін қолданудың заманауи тәсілдері.

Физика сабағында келесі заманауи тәсілдер тиімді:

1. **Практикалық жобалар.** Оқушыларға нақты тақырып бойынша тәжірибелер мен зерттеулер жасау. Мысалы, «Электр тізбегі заңдарын зерттеу», «Оптикадағы жарық сынуы».
2. **Топтық және жеке жобалар.** Бірлесіп жұмыс жасау және жеке тапсырмаларды орындау арқылы дағдыларды дамыту.
3. **Мультимедиа және IT құралдары.** Симуляциялар, онлайн тәжірибелер, виртуалды зертханалар.
4. **Проблемалық тапсырмалар.** Оқушыларға зерттеуді қажет ететін нақты мәселелер беру, мысалы, «Энергияны үнемдеу эксперименті».
5. **Презентациялар мен қорытындылар.** Зерттеу нәтижелерін топта немесе сынып алдында көрсету.

Практика көрсеткендей, осы әдістерді қолданған кезде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен зерттеу қабілеті едәуір жақсарады.

Практикалық тәжірибе.

"Шардара" мектеп-лицейінде 8-10 сынып оқушыларымен жобалық және зерттеу әдістерін қолдану бойынша сабақтар жүргізілді. Мысалы, «Электр тізбегі заңдарын зерттеу», «Оптика тәжірибелері», «Қозғалыс заңдарын жобалық түрде зерттеу» тақырыптарында сабақтар өткізілді.

Сабақ барысында оқушылар топтарға бөлініп, тәжірибелерді орындап, нәтижелерін талдап, презентациялар жасады. Тәжірибелік жұмыстардың нәтижесінде оқушылар логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіріп, тәуелсіз зерттеу жүргізу дағдыларын игерді. Сонымен қатар, зерттеу әдістерін қолдану арқылы сабақ қызықты және интерактивті болып өтті.

Мысалы:

- Топтық жобалар бойынша оқушылар әртүрлі материалдардан құралған электр тізбегін жасап, кернеу мен ток күші арасындағы байланысты зерттеді.
- Оптика сабағында лазер және линзаларды пайдаланып, жарықтың сыну заңдарын тәжірибе жүзінде тексерді.
- Механика сабағында қозғалыс заңдарын пайдаланып, мини-робот жобасын жасады.

Зерттеу нәтижелері бойынша, сабақтардан кейін оқушылардың пәнге қызығушылығы, зерттеу дағдылары және шығармашылық қабілеттері айтарлықтай артты.

Педагогикалық ұсыныстар.

1. Жобалық және зерттеу әдістерін жүйелі түрде сабаққа енгізу.
2. Топтық және жеке жобалар арқылы зерттеу дағдыларын дамыту.
3. Мультимедиа және виртуалды зертханаларды қолдану.
4. Проблемалық және практикалық тапсырмаларды көбейту.
5. Зерттеу нәтижелерін презентациялар арқылы көрсету.
6. Оқушылардың жетістіктерін бағалау және мотивацияны арттыру.
7. Сабақ материалдарын тәжірибелік және нақты өмірлік мысалдармен байыту.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, осы әдістерді қолданған жағдайда оқушылардың пәнге деген қызығушылығы, зерттеу дағдылары және шығармашылық қабілеттері едәуір жақсарады.

Қорытынды.

Физика пәнін оқытуда жобалық және зерттеу әдістерін қолдану оқушылардың шығармашылық, зерттеу және аналитикалық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Педагогикалық тәсілдерді үйлестіру арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығы, тәуелсіз зерттеу жүргізу қабілеті және топтық жұмыс дағдылары артады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, заманауи педагогикалық тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың білім сапасы мен ғылыми қызығушылығы айтарлықтай жақсарады.

Практикалық нәтиже: сабақтардан кейін оқушылар өз жобаларын мектеп іс-шараларында таныстырып, ғылыми конкурстар мен фестивальдарға қатысуға мүмкіндік алды.

Әдебиеттер

1. Сұлтанов, Р. Физика пәнін оқытуда жобалық әдістер. Алматы: Білім баспасы, 2021
2. Әбдіқадырова, Л. Зерттеу әдістерін мектепте қолдану. Шымкент: Оқулық баспасы, 2020
3. Құрманбеков, А. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. Астана: Ұлттық тестілеу орталығы, 2019
4. OECD. Project-Based Learning in Science Education. Paris: OECD Publishing, 2020
5. UNESCO. Teaching Physics through Research. Paris: UNESCO, 2021
6. Жұмабекова, Г. Физика сабағында зерттеу әдістерін қолдану тәжірибесі. Алматы: Оқыту орталығы, 2022

БАЛАЛАРДАҒЫ СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫН АНЫҚТАУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ

Алипова Жамиля Абдуллаевна

Шымкент қаласы

№69 "Еркебұлан" бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы выявления и профилактики речевых нарушений у детей в дошкольных учреждениях. Автор анализирует причины, виды речевых нарушений и методы их раннего выявления. Также представлены профилактические стратегии и практические рекомендации для воспитателей детских садов. В статье представлены теоретические основы, методические подходы и практический опыт.

Abstract

The article examines issues of identifying and preventing speech disorders in children in preschool institutions. The author analyzes the causes, types of speech disorders, and methods of early detection. Preventive strategies and practical recommendations for kindergarten teachers are also presented. The article includes theoretical foundations, methodological approaches, and practical experience.

Кіріспе.

Балалардың сөйлеу дамуы олардың жалпы когнитивтік және әлеуметтік дамуының маңызды аспектісі болып табылады. Сөйлеу бұзылыстары ерте кезеңде анықталмаса, олар балалардың білім алуына, қарым-қатынасына және тұлғалық дамуына теріс әсер етуі мүмкін.

Сондықтан балабақша тәрбиешілері сөйлеу бұзылыстарын ерте кезеңде анықтау және алдын алу бойынша жүйелі іс-әрекет жасауға тиіс.

Мақаланың мақсаты – балалардағы сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтау әдістерін қарастыру және балабақша тәрбиешілері үшін алдын алу стратегияларын ұсыну.

Зерттеу міндеттері:

1. Сөйлеу бұзылыстарының түрлері мен себептерін талдау.
2. Ерте кезеңде анықтау әдістерін көрсету.
3. Балабақшадағы алдын алу шараларын сипаттау.
4. Практикалық мысалдар мен әдістемелік ұсыныстар беру.

Зерттеу әдістері: әдеби шолу, бақылау, педагогикалық эксперимент, психологиялық тесттер, сұхбат.

Сөйлеу бұзылыстарының теориялық негіздері.

Сөйлеу бұзылыстары – бұл балалардың тілдік дамуында кездесетін ауытқулар. Олар әртүрлі себептерден туындауы мүмкін: неврологиялық мәселелер, психологиялық факторлар, әлеуметтік орта немесе сөйлеу тәжірибесінің жеткіліксіздігі.

Сөйлеу бұзылыстарының негізгі түрлері:

- **Дислалия** – дыбыстарды дұрыс айтпау.
- **Дизартрия** – сөйлеу бұлшықеттерінің жетіспеушілігі.
- **Ринолалия** – мұрын арқылы дұрыс сөйлемей.
- **Логоневроз** – сөйлеу қорқынышынан немесе эмоционалды стресс салдарынан сөйлеудің бұзылуы.

Қазақстандық зерттеушілер (Қожанова, 2019; Сүлейменова, 2020) балалардағы сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтау маңызды екенін атап көрсетеді, себебі бұл олардың оқу және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді.

Сөйлеу бұзылыстарын анықтау әдістері.

1. **Бақылау әдісі** – балалардың сөйлеуін күнделікті бақылау арқылы дыбыстар мен сөздердің дұрыс айтылуын тексеру.
2. **Психологиялық тесттер** – балалардың сөйлеу қабілетін бағалау үшін арнайы тесттер қолдану.
3. **Сұхбат** – ата-аналармен және балалармен сөйлесу арқылы сөйлеу бұзылыстарының себептерін анықтау.
4. **Ойын арқылы бақылау** – ойын белсенділігін пайдаланып, балалардың сөйлеу дағдыларын бағалау.
5. **Аудио және бейне жазбалар** – сөйлеуді жазып, талдау арқылы бұзылыстарды анықтау.

Практикалық мысал: №69 "Еркебұлан" бөбекжай-бақшасында тәрбиеші балалардың ойын әрекеттерін бақылап, дыбыстарды дұрыс айтуға қатысты жазбалар жүргізді. Нәтижесінде дислалия және логоневроз белгілері бар балалар анықталды.

Алдын алу стратегиялары.

1. **Тілдік ойындар** – әртүрлі дыбыстық жаттығулар арқылы балалардың сөйлеуін дамыту.
2. **Дыбыстық жаттығулар** – артикуляциялық гимнастика, тілдік жаттығулар, дауыс жаттығулары.
3. **Әңгімелесу және оқулықтармен жұмыс** – балаларға әңгімелер оқып, оларды айтып беру тапсырмалары.
4. **Әлеуметтік орта құру** – балаларды топтық ойындарға қатыстыру арқылы коммуникативтік дағдыларын дамыту.
5. **Педагогикалық бақылау** – тәрбиеші тұрақты түрде балалардың сөйлеуін бақылап, түзетулер енгізу.

Практикалық мысал: белгілі бір топтағы балалармен апта сайын тілдік ойындар ұйымдастырылды. Ойын барысында әр балаға дұрыс дыбыстарды айту және сөздерді қалыпты

жеткізу бойынша жаттығулар жүргізілді. Бір айдан кейін балалардың сөйлеу дағдылары айтарлықтай жақсарды.

Тәрбиешілерге арналған әдістемелік ұсыныстар.

- Балаларды жеке және топтық түрде бақылау.
- Сөйлеу бұзылыстары анықталған балалармен жеке жұмыстар жүргізу.
- Ата-аналарға кеңестер беру және үйде сабақ ұйымдастыру әдістерін ұсыну.
- Ойын мен шығармашылық тапсырмалар арқылы сөйлеу дағдыларын дамыту.
- Балалардың эмоционалды күйін ескеру, сөйлеуге психологиялық қолдау көрсету.

Практикалық мысал: тәрбиеші ата-аналармен кездесу ұйымдастырып, балаларға үйде дыбыстық жаттығулар жүргізу бойынша нұсқаулар берді. Бұл балалардың сөйлеу дағдыларын жетілдіруге оң әсер етті.

Қорытынды.

Балалардағы сөйлеу бұзылыстарын ерте кезеңде анықтау және алдын алу балабақшадағы тәрбиешілердің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Жүйелі бақылау, ойын және дыбыстық жаттығулар, педагогикалық кеңестер арқылы балалардың сөйлеу дағдылары айтарлықтай жақсарады. Практикалық тәжірибе көрсеткендей, балабақша тәрбиешілері мен ата-аналардың бірлескен жұмысы сөйлеу бұзылыстарының алдын алуға тиімді.

Әдебиеттер

1. Қожанова, А. Балалардың сөйлеу дамуы. Шымкент: Орта білім баспасы, 2019.
2. Сүлейменова, Г. Сөйлеу бұзылыстарын алдын алу әдістері. Алматы: Білім және ғылым, 2020.
3. Ахметова, Л. Балабақшада сөйлеу дағдыларын дамыту. Шымкент: Орта білім баспасы, 2018.
4. Павлова, Е. Speech Therapy in Early Childhood. Moscow: Pedagogical Press, 2017.
5. Мұқанова, Ж. Балалардың тілін дамыту әдістемесі. Алматы: Білім институты, 2021.
6. Нұрлан, Б. Ерте жастағы сөйлеу бұзылыстарын диагностикалау. Шымкент: Білім және ғылым, 2022.

АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ

Бихондиева Калдықұль Бекниязовна

Түркістан облысы, Созақ ауданы

"Ш. Уалиханов атындағы жалпы білім беретін мектеп" КММ

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Аннотация

В статье рассматриваются новые направления гражданского и патриотического воспитания в современных школах. Анализируются пути формирования любви к родине, гражданской ответственности и национальных ценностей у учащихся. В статье представлены практические занятия, проектные работы и рекомендации на основе школьной практики.

Abstract

The article examines new directions of civic and patriotic education in modern schools. The study analyzes ways to foster students' love for their country, civic responsibility, and national values. Practical lessons, project work, and school-based recommendations are provided in the article.

Кіріспе.

Қазіргі заманауи білім беру жүйесінде азаматтық және патриоттық тәрбие беру маңызды рөл атқарады. Оқушылардың мемлекетке деген сүйіспеншілігі, жауапкершілігі және ұлттық құндылықтарды құрметтеуі — олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуының негізі болып табылады (Сейсенова, 2022).

Мақаланың мақсаты – мектепте азаматтық және патриоттық тәрбие берудің жаңа бағыттарын көрсету, олардың тиімділігін талдау және оқушылардың тәрбие деңгейін арттыру жолдарын ұсыну.

Азаматтық тәрбие беру.

Азаматтық тәрбие – бұл оқушыларға қоғамдағы құқықтары мен міндеттерін түсіндіру, қоғамдық іс-шараларға қатысуға ынталандыру және жауапкершілік сезімін қалыптастыру процесі.

Азаматтық тәрбиенің негізгі бағыттары:

- **Құқықтық мәдениет қалыптастыру.** Оқушылардың заңға деген құрметін арттыру.
- **Қоғамдық іс-шараларға қатысу.** Мектептегі әлеуметтік жобалар мен волонтерлік іс-шаралар.
- **Қауіпсіздік пен жауапкершілік дағдыларын дамыту.** Өзін-өзі қорғау, қауіпсіз өмір салтын ұстану.
- **Сыни ойлау және пікір алмасу дағдыларын қалыптастыру.** Дебаттар, талқылау сабақтары.

Мысалы, мектеп оқушылары «Қауіпсіздік апталығы» акциясын ұйымдастырып, мектепішілік және аудандық деңгейде ақпараттық жұмыстар жүргізді.

Патриоттық тәрбие беру.

Патриоттық тәрбие – бұл оқушыларға өз елінің тарихы, мәдениеті, дәстүрлері мен ұлттық құндылықтарын құрметтеуді үйрету.

Патриоттық тәрбиенің жаңа бағыттары:

- **Ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді оқыту.** Мерекелік іс-шаралар, ұлттық ойындар, дәстүрлі тағамдар мен салт-дәстүрлерді көрсету.
- **Ел тарихын зерттеу жобалары.** Мектепте «Менің елімнің тарихы» жобаларын өткізу.
- **Жастар арасындағы елге деген сүйіспеншілікті арттыру.** Мультимедиа, көркем әдебиет, фильмдер арқылы тәрбиелік әсерді күшейту.
- **Әлеуметтік жобаларға қатыстыру.** Қоршаған ортаны қорғау, еріктілік, қоғамдық іс-шараларға қатысу.

Мысалы, оқушылар «Туған жерім – мақтанышым» жобасы арқылы өз ауылдарының тарихын зерттеп, көрме және бейнеролик жасады.

Азаматтық және патриоттық тәрбиенің психологиялық аспектілері.

Азаматтық және патриоттық тәрбие тек тарихи және мәдени білім берумен шектелмейді, сонымен қатар оқушылардың психологиялық дамуына ықпал етеді:

- **Эмпатия мен әлеуметтік сезімдерді дамыту:** басқа адамдарға қамқорлық көрсету, қоғамға жауапкершілік сезімін қалыптастыру
- **Сыни ойлау:** қоғамдағы жағдайларды талдап, шешім қабылдауға үйрету
- **Мотивация және мақсат қою:** елге қызмет етуге және қоғамдық жобаларға қатысуға ынталандыру
- **Өзін-өзі бағалау және сенімділік:** жеке жетістіктерді мойындау арқылы тұлғаның сенімділігін арттыру

Инновациялық педагогикалық әдістер.

1. **Проекттік әдіс:** «Менің елімнің тарихы», «Туған жерім – мақтанышым» сияқты зерттеу жобалары
2. **Волонтерлік іс-шаралар:** әлеуметтік, экологиялық және қайырымдылық жобалар арқылы практикалық тәжірибе алу
3. **Интерактивті сабақтар:** пікірталас, дебат, топтық талқылаулар
4. **Мультимедиа және цифрлық технология:** презентациялар, бейнероликтер, виртуалды экскурсиялар

5. **Сабақтан тыс клубтар:** «Жас патриот», «Эко-доброволец», мектепшілік шығармашылық және әлеуметтік клубтар

Практикалық іс-шаралар мен жобалар.

Мектепте азаматтық және патриоттық тәрбие беруде келесі практикалық тәсілдер қолданылады:

1. **Тақырыптық сабақтар.** Ел тарихы, Конституция күні, Ұлы Отан соғысы және басқа да маңызды күндерге арналған сабақтар.
2. **Топтық жобалар.** Оқушылар өз жобаларын мектеп ішінде таныстырады, мысалы, «Менің аймағымның тарихи ескерткіштері» немесе «Қоршаған ортаны қорғау жобасы».
3. **Волонтерлік іс-шаралар.** Қарттар үйін, табиғатты қорғау, әлеуметтік акциялар.
4. **Дебаттар және пікірталастар.** Оқушыларды елдің даму мәселелері бойынша талқылауға тарту.
5. **Мультимедиа құралдарын қолдану.** Фильмдер, презентациялар, виртуалды экскурсиялар арқылы патриоттық сезімін дамыту.
6. **Сабақтан тыс клубтар мен үйірмелер.** «Жас патриот», «Эко-доброволец» сияқты клубтар арқылы практикалық әрекеттерге тарту.

Педагогикалық ұсыныстар.

1. Азаматтық және патриоттық тәрбие беруді мектептің оқу жоспарымен үйлестіру.
2. Топтық және жеке жобаларды көбейту, оқушыларды практикалық іс-шараларға тарту.
3. Мультимедиа және ақпараттық технологияларды қолдану.
4. Ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді сабаққа интеграциялау.
5. Оқушылардың жетістіктерін бағалау және мотивацияны арттыру.
6. Мектепшілік және мектепаралық байқаулар, фестивальдар ұйымдастыру.
7. Туған ел мен жер тарихын зерттеуге бағытталған апталықтар мен экскурсиялар өткізу.

Қорытынды.

Азаматтық және патриоттық тәрбие беру – бұл қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бөлігі. Жаңа бағыттарды қолдану арқылы оқушылардың елге деген сүйіспеншілігі, жауапкершілігі, сыни ойлау қабілеті және топтық жұмыс дағдылары дамиды. Практикалық жобалар мен мектеп іс-шараларын жүйелі қолдану арқылы оқушылардың патриоттық және азаматтық тәрбиесі тиімді жүзеге асады.

Сабақ пен жобаларды тиімді үйлестіру оқушылардың қоғамдық белсенділігін арттырып, олардың тұлғалық және моральдық дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Сейсенова, А. Мектептегі азаматтық тәрбие. Алматы: Білім баспасы, 2022
2. Әлиева, Л. Патриоттық тәрбие беру әдістері. Шымкент: Оқулық баспасы, 2021
3. Қайрат, Б. Жастарды елге сүйіспеншілікке тәрбиелеу. Астана: Ұлттық тестілеу орталығы, 2020
4. UNESCO. Civic Education and Citizenship. Paris: UNESCO, 2021
5. OECD. Promoting Civic Engagement in Schools. Paris: OECD Publishing, 2020
6. Мұратова, Г. Мектептегі волонтерлік жобалар. Шымкент: Оқыту орталығы, 2022

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ МҰРАСЫН ТАРИХ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ

Егенова Назипа Атаевна

Алматы қаласы, №149 ЖББМ КММ тарих пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются пути и педагогические возможности использования этнокультурного наследия казахского народа на уроках истории. Раскрывается значение традиций, фольклора, материалдық және рухани мұраның воспитательном и познавательном развитии учащихся. Анализируются методы интеграции этнокультурных элементов в учебный процесс, их роль в формировании исторического сознания, национальной идентичности и уважительного отношения к культурным ценностям. Представлены практические подходы, виды заданий и примеры использования этноматериалов на уроках.

Annotation

The article explores the pedagogical potential of incorporating the ethnocultural heritage of the Kazakh people into history lessons. It highlights the educational value of traditional customs, folklore, material and spiritual heritage in developing students' historical awareness and cultural identity. The study analyzes methods of integrating ethnocultural elements into the curriculum and emphasizes their role in shaping national consciousness and respect for cultural values. Practical strategies, task types and examples of using ethnocultural resources in the classroom are provided.

Кіріспе.

Қазақ халқының этномәдени мұрасы – ғасырлар бойы қалыптасқан рухани-материалдық құндылықтардың жиынтығы. Бұл мұра тарих ғылымының ғана емес, білім беру жүйесінің де маңызды құрамдас бөлігі. Әсіресе тарих пәнінде этномәдени ақпараттарды тиімді қолдану оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруға, ұлттық болмысын терең түсінуге, мәдени құндылықтарға құрметпен қарауға ықпал етеді. Тарих сабақтарында этномәдени мұраны пайдалану – білім алушылардың тек фактілерді білуімен шектелмей, халықтың өмір салтын, дүниетанымын, рухани байлығын танып, тарихи процестерді ұлттық ерекшеліктер контекстінде түсінуіне мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру парадигмасы құндылыққа бағытталған оқытуға көшкендіктен, этномәдени мазмұнды сабаққа интеграциялау оқытудың пәрменді әдістерінің бірі болып отыр. Этномәдени материалдар тарих сабақтарын жандандырып, оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың зерттеу дағдыларын дамытады.

Қазақ этномәдени мұрасының теориялық негіздері.

Этномәдени мұра – белгілі бір этностың тарихи даму барысында қалыптасқан материалдық және рухани мәдениеті. Мұндай мұра қазақ халқының салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, ауыз әдебиеті, қолөнері, ұлттық музыкасы, шежіресі, тұрмыстық заттары, киім үлгілері, наным-сенімдері, күнтізбесі, құқықтық мәдениеті сияқты көптеген салаларды қамтиды.

Қазақ халқының этномәдени мұрасының негізгі құрамдас бөліктері:

1. **Салт-дәстүр және әдет-ғұрып:** тұсаукесер, бесікке салу, қыз ұзату, жылқыны таңбалау, ас беру, шілдеhana.
2. **Фольклор:** эпостар, батырлар жыры, мақал-мәтелдер, аңыздар.
3. **Қолөнер:** зергерлік бұйымдар, киіз басу, ағаш ою, өрмек тоқу.
4. **Тұрмыстық мәдениет:** киіз үй, ұлттық тағамдар, көшпелі шаруашылық.
5. **Музыка және орындаушылық өнер:** күй, терме, жыршылық дәстүр.
6. **Дәстүрлі құқық жүйесі:** билер соты, салттық заңдар.

Бұл мұра халықтың тарихи тәжірибесін жинақтап, ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырды. Сондықтан оны тарих сабағында пайдаланудың маңызы зор.

Этномәдени мұраны тарих сабағында қолданудың маңызы.

1. Тарихи сана қалыптастыру.

Оқушылар өз халқының тарихи дамуын этномәдени элементтер арқылы терең түсінеді, тарихи оқиғаларды нақты тұрмыстық бейнелермен байланыстырады.

2. Ұлттық құндылықтарды меңгерту.

Этномәдени мұра – ұлттық бірегейлік пен патриотизмнің негізі. Сабақта қолдану арқылы оқушыда ұлттық мәдениетке құрмет пайда болады.

3. Эмоциялық-танымдық әсер.

Мақал-мәтел, жұмбақ, аңыз, ұлттық киім мен бұйымдар оқушылардың эмоциялық қабылдауын күшейтіп, сабақтың тартымдылығын арттырады.

4. Тұлғалық даму.

Этномәдени құндылықтарды меңгеру оқушының адамгершілік қасиеттерін, дүниетанымын, мәдени толеранттылығын дамытады.

5. Интерактивті оқытуды жақсарту.

Ұлттық мұра негізінде рөлдік ойындар, жобалар, көрнекілік материалдар, қолөнер шеберліктерін көрсету сияқты іс-әрекеттер сабақтың сапасын арттырады.

Тарих сабақтарында этномәдени материалдарды қолдану әдістері.

Этномәдени мұраны оқу үдерісіне енгізудің көптеген педагогикалық тәсілдері бар.

1. Көрнекілік материалдармен жұмыс.

- ұлттық бұйымдарды көрсету (қолөнер, тұрмыстық заттар);
- тарихи картиналар, иллюстрациялар пайдалану;
- киіз үйдің құрылымын үлгі арқылы таныстыру.

Көрнекілік оқушылардың зейінін шоғырландырады, ақпаратты жақсы есте сақтауға көмектеседі.

2. Әдеби-тарихи материалдар қолдану.

- батырлар жыры;
- тарихи аңыздар;
- шешендік сөздер;
- тарихи тұлғалардың өмірбаяны.

Мұндай материалдар оқушылардың қиялын дамытып, тарихи оқиғаларды көз алдына елестету қабілетін арттырады.

3. Ұлттық ойындар арқылы оқыту.

«Тоғызқұмалақ», «Асық ату», «Арқан тарту» сияқты ойындарды сабақтың сергіту немесе бекіту кезеңінде қолдануға болады. Бұл оқушылардың белсенділігін арттырады.

4. Жоба әдісі.

Оқушылар этномәдени тақырыптар бойынша жеке немесе топтық жобалар әзірлейді:

- «Қазақ үйінің құрылымы»;
- «Қазақтың дәстүрлі құқықтық жүйесі»;
- «Ұлттық тағамдар тарихы»;
- «Қазақ батырларының қару-жарағы».

Жоба әдісі зерттеу дағдыларын дамытады.

5. Мұражайлық педагогика.

Оқушыларды жергілікті өлкетану мұражайларына, тарихи ескерткіштерге апару этномәдени мұрамен тікелей танысуға мүмкіндік береді.

6. Цифрлық ресурстар қолдану.

3D модельдер, виртуалды мұражайлар, интерактивті карталар этномәдени ақпаратты заманауи форматта ұсынады.

7. Рөлдік және тарихи инсценировка.

Оқушылар билер сотын, батырлардың жорықтарын, көшпелі тұрмысты сахналайды. Бұл оқытуды жандандырады.

Этномәдени материалдарды қолданудың практикалық мысалдары.

Мысал 1. «Қазақ хандығының құрылуы» сабағы.

Оқушылар:

- ру-тайпалар бірлігін мақал-мәтелдер арқылы талдайды;
- батырлар жырының үзінділері арқылы тарихи тұлғаларды зерттейді;
- киіз үй макетін қарап, көшпелі қоғам ерекшеліктерін анықтайды.

Мысал 2. «Дәстүрлі қазақ шаруашылығы» сабағы.

Оқушылар:

- төрт түлікке байланысты наным-сенімдерді зерттейді;
- ұлттық киімдерден көрнекілік арқылы әлеуметтік құрылымды түсінеді;
- шаруашылық түрлерін постерге түсіреді.

Мысал 3. «Қазақтың билер институты».

Оқушылар:

- шешендердің сөздерін оқып, әділдік қағидаларын анықтайды;
- рөлдік сот процесін ұйымдастырады.

Этномәдени мұраны қолданудың нәтижелері.

Этномәдени компонентті жүйелі қолдану төмендегі нәтижелерге жеткізеді:

- тарихи сана қалыптасады;
- оқушылардың мәдени интеллекті жоғарылайды;
- оқуға деген қызығушылық артады;
- өзіндік зерттеу дағдылары дамиды;
- ұлттық бірегейлік пен патриотизм нығаяды;
- сабақтың тиімділігі артады.

Қорытынды.

Қазақ халқының этномәдени мұрасын тарих сабағында қолдану – оқыту сапасын жақсартатын, тұлғаның рухани дамуына ықпал ететін, тарихи сананы қалыптастыратын маңызды бағыт. Этномәдени материалдар арқылы оқушылар тек тарихи деректерді меңгеріп қана қоймай, ұлттық мәдениетпен етене танысады. Сабақтарда дәстүрлі өнер, тұрмыс, фольклор элементтерін қолдану оқыту процесін жандандырып, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады. Сондықтан этномәдени мұраны жүйелі, мақсатты және шығармашылық тұрғыдан қолдану – әрбір тарих пәні мұғалімінің кәсіби міндеті.

Әдебиеттер

1. Әбдуәліұлы Б. Қазақ мәдениетінің негіздері. – Алматы: Санат, 2018.
2. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклоры. – Алматы: Білім, 2019.
3. Тұрсынов Е. Қазақ этнографиясы. – Астана: Фолиант, 2020.
4. Мәмбет Қ. Қазақ хандығы тарихы. – Алматы: Өлке, 2018.
5. Сыздықова Р. Қазақ сөз өнері. – Алматы: Жазушы, 2016.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА**Султаниязова Садокат Хусанжановна**

город Шымкент, Каратауский район

Средняя общеобразовательная школа №91

Учитель русского языка и литературы

Аннотация

Статья посвящена анализу эффективных методов формирования читательской грамотности на уроках русского языка. Рассматриваются современные педагогические подходы, направленные на

развитие у учащихся навыков понимания текста, интерпретации информации, критического анализа и осмысленного чтения. Особое внимание уделяется стратегии работы с художественными и информационными текстами, приемам функционального чтения, методам формирования смыслового восприятия и читательской рефлексии. Приводятся примеры методических приемов, которые могут быть успешно интегрированы в учебный процесс.

Аннотация

Мақалада орыс тілі сабақтарында оқырмандық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді әдістері қарастырылады. Мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, мағынаны интерпретациялау, сыни ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған заманауи педагогикалық тәсілдер талданады. Көркем және ақпараттық мәтіндермен жұмыс стратегиялары, функционалдық оқу тәсілдері, мәтіннің мәнін ашу және оқырмандық рефлексияны дамыту әдістері ұсынылады. Сонымен қатар оқу үдерісіне тиімді кіріктіруге болатын практикалық әдістемелік тәсілдер мысал түрінде беріледі.

Введение.

Современные образовательные стандарты подчеркивают необходимость формирования читательской грамотности как ключевой компетенции обучающихся. Читательская грамотность — это не просто умение читать текст, но способность понимать его смысл, анализировать содержание, интерпретировать информацию, делать выводы и применять знания в учебной и жизненной практике.

На уроках русского языка развитие читательской грамотности приобретает особое значение, поскольку язык является инструментом осмысления, коммуникации и познания мира. Эффективное чтение способствует развитию речи, расширению словарного запаса, формированию логического мышления и общекультурных компетенций.

Понятие читательской грамотности.

Читательская грамотность включает следующие компоненты:

- умение ориентироваться в тексте;
- понимание явной и скрытой информации;
- интерпретация авторского замысла;
- умение соотносить информацию с личным опытом;
- способность критически осмысливать содержание;
- рефлексия после чтения.

Таким образом, читательская грамотность — это сложный многоуровневый процесс, требующий применения разнообразных методик и технологий обучения.

Методы и приемы развития читательской грамотности.

1. Предтекстовая работа.

Этот этап помогает настроить учащихся на восприятие текста и формирует необходимую мотивацию. Используются:

- обсуждение заглавия;
- работа с иллюстрациями;
- прогнозирование содержания («о чем может быть этот текст?»);
- мозговой штурм по ключевым словам;
- выявление темы до чтения.

Предтекстовая работа способствует активизации знаний и формирует ожидание от текста.

2. Технология критического мышления.

Стратегии:

- **INSERT** — маркировка текста значками (V — знаю, + — новое, — — думал иначе, ? — непонятно).
- **«Толстые и тонкие вопросы»** — развитие умения задавать вопросы разного уровня сложности.
- **«Диалог с текстом»** — фиксация своих мыслей на полях.

Эти методы помогают читателю вступать в активное взаимодействие с текстом.

3. Работа с информационными текстами.

Современные дети чаще сталкиваются именно с информационными текстами, поэтому важно обучать:

- выделению главной мысли;
- определению структуры текста;
- составлению плана и тезисов;
- поиску фактической информации;
- работе с диаграммами, таблицами, схемами.

Особенно эффективным является прием «**Пирамиды смыслов**», где ученики постепенно переходят от фактов к выводам.

4. Методы смыслового чтения.

Ключевые приемы:

- **Кластеризация** — построение смысловых карт;
- **Фишбоун (рыбья кость)** — анализ проблемы текста;
- **Бортовой журнал** — фиксация информации до/во время/после чтения;
- **Составление синквейна** по содержанию текста.

Эти методы помогают глубже понять структуру и идею текста.

5. Анализ художественных текстов.

Работа с художественной литературой формирует:

- эстетическое восприятие;
- эмоциональную отзывчивость;
- умение анализировать образы героев;
- осмысление позиции автора.

Эффективные методики:

- «**Чтение с остановками**» — прогнозирование развития событий;
- «**Роль читателя**» — определение позиции ученика;
- «**Характеристика героя через цитаты**»;
- **Интерпретация художественных деталей.**

6. Проектная деятельность.

Проекты позволяют использовать читательскую грамотность в реальной практике:

- создание буктрейлеров;
- подготовка презентаций по биографиям писателей;
- исследовательские работы по текстам;
- групповые читательские дневники.

Проекты развивают самостоятельность, коммуникативные навыки и творческое мышление.

7. Цифровые инструменты в развитии читательской грамотности.

Современные цифровые ресурсы значительно расширяют возможности работы с текстом:

- интерактивные тесты (LearningApps, Kahoot);
- электронные словари и энциклопедии;
- онлайн-анализаторы текста;
- аудиокниги и подкасты;
- интерактивные плакаты (Canva, Padlet).

Цифровые технологии делают процесс чтения интереснее и доступнее.

Практические рекомендации учителю.

Для успешного развития читательской грамотности рекомендуется:

- систематически включать задания на смысловое чтение;
- предлагать разные жанры текстов;
- обучать работе с контекстом;
- развивать навыки интерпретации и рефлексии;
- применять групповые формы работы;
- использовать задания открытого типа, требующие размышления;
- связать чтение с жизненными ситуациями.

Заклучение.

Развитие читательской грамотности на уроках русского языка — важная задача современного образования. Эффективное чтение помогает учащимся не только осваивать учебные предметы, но и формировать навыки, необходимые для успешной социальной адаптации и будущей профессиональной деятельности. Применение разнообразных методик — от предтекстовой работы до цифровых технологий — делает процесс обучения более осмысленным, увлекательным и результативным. Учитель должен создавать условия, при которых каждый ученик сможет стать активным, вдумчивым и самостоятельным читателем.

Список литературы.

1. Алексеева, М. П. Методика обучения чтению. – Москва: Просвещение, 2019.
2. Бунеев, Р. Н. Современные технологии смыслового чтения. – Москва: Баласс, 2020.
3. Ефремова, Н. Ф. Развитие читательской грамотности учащихся. – Санкт-Петербург: Литера, 2021.
4. Соловейчик, М. С. Русский язык: методика преподавания. – Москва: Академкнига, 2018.
5. Федосова, Т. П. Работа с текстом на уроках русского языка. – Новосибирск: Сибирское университетское издательство, 2020.

СТУДЕНТТЕРДЕ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Абилаханова Сымбат Муталханқызы

Шымкент қаласы, Білім басқармасының “Жеңіл өнеркәсіп және сервис колледжі” МКҚК
“Экономика негіздері” пәні оқытушысы

Аннотация

В статье рассматриваются научно-педагогические основы формирования финансовой грамотности у студентов. Раскрываются ключевые компоненты финансовой компетентности, особенности образовательной среды, методические подходы, эффективные практики, интерактивные технологиялар и инструменты, направленные на развитие умений рационального басқару личными финансами. Предложены педагогические условия, методы и форматы обучения, обеспечивающие успешное развитие финансовой культуры студентов.

Annotation

The article examines the pedagogical foundations of developing financial literacy among students. It highlights the essential components of financial competence, the characteristics of an effective educational environment, methodological approaches, interactive practices, and tools that support students' ability to manage personal finances responsibly. The paper proposes pedagogical conditions, methods, and instructional formats that ensure the successful formation of financial culture in higher education students.

Кіріспе.

Қазіргі заман экономиканың жаһандануымен, технологиялардың жедел дамуы және цифрлық қаржы құралдарының кеңеюімен ерекшеленеді. Мұндай жағдайда студенттердің қаржылық сауаттылығы — тек жеке өмірде емес, болашақ кәсіби қызметінде де табысты болудың негізгі факторы. Қаржылық сауаттылық адамның қаржылық ақпаратты талдау,

жоспарлау, қаржыны тиімді басқару, тәуекелдерді бағалау және экономикалық шешімдер қабылдай алу қабілетін қамтиды.

Бүгінгі жоғары оқу орындары студенттерді еңбек нарығына бейімдеу, олардың экономикалық мәдениетін арттыру, жеке жауапкершілігін қалыптастыру міндетін алға қояды. Осы тұрғыда қаржылық сауаттылықты қалыптастыру әдістемесін жүйелі ұйымдастыру – жоғары білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі.

Қаржылық сауаттылықтың теориялық негіздері.

Қаржылық сауаттылық – білім, дағды және мінез-құлықтың үйлесімді жүйесі. Ол келесі негізгі компоненттерден тұрады:

1. Қаржылық

білім.

Ақша айналымы, бюджет құру, жинақтау, инвестициялау, кредиттік жүйе, салықтар, сақтандыру, депозиттер жөніндегі теориялық білімдер.

2. Қаржылық

дағдылар.

Табысты жоспарлау, шығынды бақылау, тәуекелдерді бағалау, әртүрлі қаржы құралдарын қолдану, қаржылық шешім қабылдау дағдылары.

3. Қаржылық

мінез-құлық.

Жауапкершілікпен жұмсау, жинақтау мәдениеті, артық тұтынудан бас тарту, ұзақ мерзімді мақсаттарға бағытталу.

Қаржылық сауаттылықтың психологиялық аспектілері де ерекше рөл атқарады. Студенттердің қаржыға деген көзқарасы, эмоционалдық шешім қабылдау ерекшеліктері, тұтынушылық әдеттері олардың жалпы қаржылық мінез-құлқына әсер етеді.

Студенттердің қаржылық сауаттылығын қалыптастырудың мақсаттары мен міндеттері.

Мақсаты:

Студенттердің экономикалық тұрғыдан ойлануына, жеке қаржысын тиімді басқаруына және саналы қаржылық мінез-құлық қалыптастыруына жағдай жасау.

Міндеттері:

- қаржылық ұғымдар мен құралдар туралы кешенді білім беру
- қаржылық жоспарлау дағдыларын қалыптастыру
- саналы тұтыну мәдениетін дамыту
- цифрлық қаржы құралдарын дұрыс пайдалана алуына үйрету
- қаржылық тәуекелдерді басқару әдістерін меңгерту

Қаржылық сауаттылықты оқытудағы әдістемелік тәсілдер.

1. Жүйелік-іс-әрекеттік тәсіл.

Студент қаржылық білімді тек теорияда емес, тәжірибеде қолдану арқылы үйренеді. Мысалы, жеке бюджетін құрастыру, қаржылық күнделік жүргізу, инвестициялық жоспар жасау.

2. Интерактивті оқыту тәсілдері.

Пікірталас, кейс-стади, іскерлік ойындар, тренингтер студенттің белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

3. Практикалық бағыттылық.

Нағыз өмірлік жағдайларды талдау, банк өнімдерін салыстыру, қаржы нарығындағы жаңалықтарды зерттеу материалды нақты түсінуге көмектеседі.

4. Жобалық әдіс.

Студенттер «Отбасылық бюджет», «Инвестициялық портфель», «Бизнес-жоспар» сияқты жобаларды орындайды.

5. Цифрлық технологияларды қолдану.

Қаржылық симуляторлар, онлайн-калькуляторлар, мобильдік бюджет қосымшалары, виртуалды инвестиция платформалары үйренуді жеңілдетеді.

Қаржылық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді әдістері.

1. Бюджет жүргізу жаттығулары.

Студенттер табысын, шығынын, жинақтарын кесте бойынша белгілеп, ай соңында талдау жасайды.

2. Кейс әдісі.

Шынайы қаржылық проблемалар ұсынылып, студенттер оларды талдайды:

- несие таңдаудағы қателер
- инвестициялық тәуекелдер
- артық шығындардың себептері

3. Искерлік ойындар.

«Қаржы менеджері», «Инвестор күні», «Жинақ банкі» сияқты ойындар теорияны практикамен байланыстырады.

4. Ситуациялық модельдеу.

Мысалы, студентке: «Ай сайынғы табысың төмендеді. Бюджетіңді қалай қайта құрар едің?» деген тапсырмалар беріледі.

5. Тренингтер мен семинарлар.

Психолог және экономист мамандар бірлесіп, студенттердің қаржылық мінез-құлқын түзетуге бағытталған тренингтер өткізеді.

Цифрлық қаржылық сауаттылық.

Цифрлық экономика жағдайында студенттердің онлайн-банкинг, мобильдік төлемдер, электрондық әмияндар, интернет-алаяқтықтан қорғану, криптовалюта тәуекелдері туралы білімі өзекті.

Сандық қаржы құралдарын қолдану үшін жаңа дағдылар қажет:

- дербес деректерді қорғау
- қаржы алаяқтарын тану
- онлайн-транзакция қауіпсіздігін қамтамасыз ету

Қаржылық мәдениетті қалыптастырудағы тәрбиелік аспектілер.

Студенттің қаржылық мәдениеті оның құндылық жүйесімен байланысты. Педагог пен психологтың міндеті:

- үнемшілдікке тәрбиелеу
- қажеттілік пен қалауды ажырату
- мақсатқа бағытталған қаржылық әрекеттерге баулу
- эмоциялық сатып алуды азайту
- қаржылық жауапкершілікті дамыту

Қаржылық мәдениеті қалыптасқан студент болашақта отбасылық бюджет жүргізуде де, кәсіби қызметте де сауатты болады.

Қаржылық сауаттылықты қалыптастырудағы оқытушы мен психологтың рөлі.**Оқытушының рөлі:**

- сапалы білім беру
- оқу материалын қолжетімді ету
- практикалық тапсырмалар жүйесін құру
- студенттерді зерттеу жұмыстарына тарту

Психологтың рөлі:

- тұлғалық ерекшеліктерді ескеру
- қаржылық мінез-құлықты диагностикалау
- тұтынушылық тәуелділікті алдын алу
- эмоционалдық шешімдерді басқаруды үйрету

Осы екі маманның бірлескен жұмысы студенттің қаржылық сауаттылығын жан-жақты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды.

Студенттердің қаржылық сауаттылығын қалыптастыру – жоғары оқу орындарында жүргізілетін жүйелі, ғылыми негізделген және практикалық бағыттағы жұмыс. Қаржылық білім, дағдылар және жауапкершілікке негізделген мінез-құлық студенттің әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын, өзіндік дамуын және бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді. Оқыту әдістемесінің тиімділігі студенттің практикада қолдана алатын нақты дағдыларды меңгеруімен өлшенеді. Интерактивті әдістер, цифрлық технологиялар, жобалық жұмыстар қаржылық сауаттылықты терең меңгеруге ықпал етеді. Қаржылық сауаттылығы жоғары студент – жаңа экономикалық жағдайда бағдар ұстай алатын, саналы шешім қабылдайтын, болашағын жоспарлай білетін тұлға.

Әдебиеттер.

1. Қабдолла Ж. Қаржылық сауаттылық негіздері. – Алматы: Білім, 2020.
2. Мақыш С. Б. Қаржы негіздері. – Алматы: ИздатМаркет, 2019.
3. Смит А. The Essentials of Personal Finance. – New York: HarperCollins, 2018.
4. Lusardi A., Mitchell O. Financial Literacy and Economic Decision Making. – Oxford: Oxford University Press, 2014.
5. Портер М. Конкурентное преимущество. – Москва: Альпина Паблицер, 2016.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ

Алтынбекова Жанар Туленбековна

Түркістан облысы, Сайрам ауданы

№2 Х.Әдебеков атындағы шағын жинақты негізгі орта мектебі, КММ

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада оқушылардың шығармашылық қабілеттерін бағалау мәселелері қарастырылады. Шығармашылық ұғымының мәні, оның білім беру процесіндегі рөлі мен маңызы, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін анықтау, дамыту және бағалау әдістері талданады. Мақалада шығармашылық іс-әрекетті бағалауда қолданылатын заманауи педагогикалық тәсілдер мен критерийлер көрсетіледі. Сонымен қатар мұғалімнің рөлі, оқу мотивациясын арттыру жолдары және бағалау жүйесін жетілдіру бағыттары ұсынылады.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы оценки творческих способностей учащихся. Раскрывается сущность понятия «творчество», его роль и значение в образовательном процессе, а также методы выявления, развития и оценки творческих способностей. Представлены современные педагогические подходы и критерии оценки, роль учителя и пути повышения мотивации учащихся к творческой деятельности.

Annotation

This article explores the evaluation methods of students' creative abilities. It examines the concept of creativity, its role in education, and the methods for identifying, developing, and assessing creative skills. Modern pedagogical approaches and assessment criteria are presented, along with the teacher's role and strategies for enhancing students' motivation for creative learning.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және оларды объективті бағалау болып табылады. Шығармашылық қабілет – оқушының ойлау, қиялдау, өз ойын ерекше түрде білдіру, жаңа шешім табу қабілеті. XXI ғасырда қоғамның барлық саласында шығармашылық тұлғаға сұраныс артып отыр. Сондықтан мектептер мен жоғары оқу орындарында шығармашылықты дамыту мен оны бағалау әдістерін жетілдіру өзекті мәселе саналады.

Шығармашылықты бағалау тек нәтижеге емес, процестің өзіне де бағытталуы тиіс. Оқушының қиялы, ізденісі, эмоциялық күйі, өзіндік көзқарасы да назарға алынады.

1. Шығармашылық қабілеттің педагогикалық мәні.

Шығармашылық қабілет — адамның жаңа идея тудыру, ерекше шешім қабылдау, өмірлік жағдайларға жаңаша қарау қабілеті. Психология мен педагогикада шығармашылық тұлғаның негізгі белгілеріне еркін ойлау, дербестік, интуиция, қиялдың байлығы жатады. Оқушыларда бұл қабілет оқу іс-әрекетінде, көркем өнерде, ғылыми-зерттеу жұмыстарында көрінеді.

Шығармашылық тұлғаны қалыптастыруда басты назар оның ойлау икемділігіне, өзіндік пікір айтуына, мәселелерді шешудің баламалы жолдарын іздеуге аударылады. Мұғалім шығармашылықты дамытуда бағыт беруші, ұйымдастырушы және ынталандырушы рөл атқарады.

2. Оқушылардың шығармашылық қабілетін бағалаудың маңызы.

Шығармашылық қабілетті дұрыс бағалау оқушының жеке даму траекториясын анықтауға көмектеседі. Дәстүрлі бағалау жүйесінде көбіне нәтиже өлшенеді, ал шығармашылық бағалауда оқушының ойлау процесі, қиялы, логикалық дәлелі мен жаңа идеялары басты назарда болады.

Бағалау мақсаты — оқушының шығармашылық әлеуетін ашу, оған сенім ұялату және жаңа жетістіктерге ынталандыру. Сондықтан бағалау әдістері тұлғаға бағытталған, ынталандырушы сипатта болуы тиіс.

3. Шығармашылық қабілетті бағалаудың негізгі принциптері.

1. **Жүйелілік принципі.** Бағалау оқу процесінің барлық кезеңін қамтуы керек.
2. **Дамытушылық принципі.** Бағалау нәтижесі оқушының әрі қарай өсуіне жағдай жасауға бағытталады.
3. **Субъективтілікті азайту.** Мұғалім әр оқушының жеке ерекшелігін ескере отырып, объективті тәсіл қолдануы қажет.
4. **Қызығушылық пен мотивацияны арттыру.** Бағалау оқушыны ынталандырып, өз жетістігін сезінуге мүмкіндік береді.

4. Бағалау әдістері.

4.1. Бақылау және портфолио әдісі.

Бақылау әдісі мұғалімге оқушының шығармашылық іс-әрекетін жүйелі түрде талдауға мүмкіндік береді. Портфолио — оқушының шығармашылық жетістіктерін жинақтайтын жеке папка. Ол арқылы оқушының өсу динамикасы, жаңа идеялар мен жобалардағы үлесі көрінеді.

4.2. Сараптамалық бағалау.

Бұл әдісте бірнеше мұғалім, кейде оқушылардың өздері де сарапшы ретінде қатысып, бір-бірінің жұмысын бағалайды. Бағалау критерийлері алдын ала анықталады: идеяның жаңалығы, мазмұнның байлығы, көркемдік шешім, орындау сапасы және логикалық құрылым.

4.3. Өзін-өзі және өзара бағалау.

Шығармашылықта өзіндік бағалау маңызды. Оқушы өз жұмысын талдап, күшті және әлсіз жақтарын анықтайды. Бұл тәсіл оқушының рефлексиялық қабілетін дамытады. Өзара бағалау топтық жұмыстарда тиімді: пікір алмасу барысында оқушылар бір-бірінен үйренеді.

4.4. Рубрика және дескриптор әдісі.

Рубрика – нақты критерийлер мен деңгейлер жүйесі. Мысалы, шығармашылық жобаны бағалауда 4 деңгей қолданылады:

1. идеяның жаңалығы;
2. құрылымның логикалығы;
3. көркемдік сапасы;
4. тұсаукесер шеберлігі.

Әр деңгейге дескрипторлар беріледі. Бұл әдіс объективтілікті қамтамасыз етеді.

4.5. Критериалды бағалау жүйесі.

Критериалды бағалау – оқушылардың жетістігін алдын ала белгіленген нақты өлшемдер арқылы анықтау. Шығармашылық жұмыстарға арналған критерийлер:

- жаңа идея ұсыну қабілеті;
- мәселені өз бетінше шешу жолдарын табу;
- эстетикалық және логикалық үйлесімділік;
- аудиторияға әсер ету деңгейі.

4.6. Шығармашылық тестілер мен тапсырмалар.

Торренс тестісі, ассоциациялық тест, “еркін ойлау” жаттығулары сияқты психологиялық әдістер оқушылардың қиял, ойлау және бейнелік елестету қабілеттерін өлшеуге мүмкіндік береді. Мұндай тестілер шығармашылық ойлаудың жылдамдығын, икемділігін және түпнұсқалығын анықтайды.

5. Бағалау критерийлері мен көрсеткіштері.

Шығармашылық қабілетті бағалауда келесі көрсеткіштер қолданылады:

1. **Жаңашылдық** – идеяның тыңдығы мен ерекше шешімдері.
2. **Тереңдік** – тақырыпты ашудағы ойдың жүйелілігі.
3. **Бейнелілік** – ойды көркем жеткізу қабілеті.
4. **Қолданбалық құндылық** – жұмыстың өмірде пайдаланылу мүмкіндігі.
5. **Эмоциялық әсер** – жұмыстың тыңдаушыға немесе көрерменге ықпалы.

Әр көрсеткішке баллдық жүйе енгізу бағалаудың нақтылығын арттырады.

6. Мұғалімнің рөлі мен бағалаудағы кәсіби шеберлігі.

Мұғалім оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуда жетекші тұлға. Ол әр оқушының жеке ерекшелігін, қызығушылығын, қабілетін білуі қажет. Мұғалімнің міндеті — бағалау кезінде сын емес, қолдау көрсету, бағыт беру.

Бағалау процесінде мұғалім:

- жағымды кері байланыс орнатады;
- жетістікке жетелеу үшін «жұмсақ» түзетулер қолданады;
- әр оқушының шығармашылығына құрметпен қарайды;
- өз тәжірибесінде инновациялық әдістерді пайдаланады.

7. Шығармашылықты бағалауда цифрлық технологияларды пайдалану.

Қазіргі таңда цифрлық бағалау құралдары кеңінен қолданылуда:

- **Google Forms, Padlet, Mentimeter, ClassDojo** сияқты платформаларда оқушылардың шығармашылық идеяларын онлайн бағалау мүмкіндігі бар.
- Визуалды жобаларды бағалау үшін **Canva, Jamboard, Genially** сынды құралдар қолданылады.
- Автоматтандырылған критерийлік бағалау жүйелері (LearningApps, Moodle) оқушының жетістігін нақты талдауға көмектеседі.

Цифрлық технологиялар уақыт үнемдеуге, әділдік пен ашықтықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

8. Бағалау нәтижелерін талдау және кері байланыс.

Бағалау тек баға қоюмен шектелмеуі керек. Әр нәтижеден кейін мұғалім мен оқушы арасында талдау және кері байланыс орнауы тиіс. Кері байланыс оқушыға өз жетістігін түсінуге, кемшілігін түзетуге және келесі кезеңде неге назар аудару керектігін білуге мүмкіндік береді.

Кері байланыстың тиімді түрлері:

- **Жетістік журналы** – оқушының жеке даму динамикасын көрсетеді.
- **Рефлексиялық күнделік** – өз жұмысына талдау жасауға мүмкіндік береді.
- **Мұғалімнің пікір парағы** – бағалау негіздерін түсіндіреді.

9. Практикалық ұсыныстар.

1. Әр шығармашылық жұмысқа нақты бағалау критерийлерін анықтау.
2. Бағалау кезінде оқушының қиялы мен дербестігін басып тастамау.
3. Оқушылардың өзара бағалау мәдениетін қалыптастыру.
4. Портфолио және электрондық бағалау жүйесін енгізу.
5. Бағалау нәтижелерін ата-аналармен бөлісу және оларды ынталандыру процесіне тарту.
6. Мұғалімдердің кәсіби дамуы үшін шығармашылық бағалау тренингтерін өткізу.

10. Қорытынды.

Шығармашылық қабілетті бағалау – білім берудің жаңартылған мазмұны аясында ерекше маңызға ие бағыт. Ол оқушылардың тек білімін ғана емес, жеке тұлғалық әлеуетін, ойлау мәдениетін, өзіндік көзқарасын айқындайды. Бағалау әдістері жүйелі және дамытушылық сипатта болғанда ғана оқушылардың шығармашылығы толық ашылады.

Шығармашылық бағалау мұғалім мен оқушы арасындағы серіктестік қарым-қатынасты қалыптастырады. Мұндай бағалау жүйесі нәтижесінде өз ойын еркін жеткізетін, жаңа идея ұсынуға қабілетті, сын тұрғысынан ойлайтын тұлғалар тәрбиеленеді.

Әдебиеттер

1. Торренс Э. Шығармашылық ойлауды бағалау әдістемесі. – Алматы, 2022.
2. Құдайбергенова Г.А. «Шығармашылық тұлға қалыптастыру жолдары». – Алматы: Рауан, 2020.
3. Әбенова Н. «Критериалды бағалау жүйесі және шығармашылық қабілетті дамыту». – Білім әлемі журналы, №4, 2023.
4. Бегалиева С. «Педагогикалық бағалау әдістері». – Нұр-Сұлтан, 2024.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ҮРДІСІНДЕГІ ЭМОЦИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Ембаева Анар Даутбаевна

Т. Рысқұлов атындағы мектеп -лицейі
бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются психологические и педагогические особенности развития эмоциональной устойчивости младших школьников в учебном процессе. Раскрываются механизмы формирования эмоциональной саморегуляции, влияние учебной среды на эмоциональное состояние детей, а также роль учителя и психолога в поддержке благоприятного эмоционального климата. Представлены эффективные методы, тренинги, игровые технологии и практические упражнения, способствующие укреплению эмоциональной устойчивости учащихся начальной школы.

Annotation

The article examines the psychological and pedagogical aspects of developing emotional stability in primary school students during the learning process. It explains the mechanisms of emotional self-regulation, the influence of the educational environment on children's emotional well-being, and the role of teachers and psychologists in maintaining a positive emotional climate. The paper presents effective methods, training approaches, game technologies, and practical exercises aimed at strengthening emotional resilience in young learners.

Кіріспе.

Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың эмоциялық дамуы олардың жалпы тұлғалық қалыптасуының негізгі кезеңі болып табылады. Бұл жастағы балалардың эмоционалдық

тұрақтылығы оқу жетістігіне, сыныптағы мінез-құлқына, адаммен қарым-қатынасына және жалпы психологиялық саулығына тікелей әсер етеді. Оқу үрдісі барысында балалар түрлі эмоционалдық күйді бастан кешіреді: қуану, қорқу, қобалжу, қызығушылық, ренжу, күйзелу. Осы эмоцияларды дұрыс басқару дағдысын қалыптастыру – бастауыш сынып мұғалімінің және мектеп психологының маңызды міндеті.

Эмоциялық тұрақтылық – адамның сыртқы және ішкі тітіркендіргіштерге қарамастан, өзінің психологиялық тепе-теңдігін сақтай алуы, қиын жағдайларда өзін-өзі реттей алуы. Бастауыш мектеп оқушылары бұл дағдыны біртіндеп меңгереді, сондықтан оқу үрдісінде арнайы әдістер мен педагогикалық қолдау қажет.

Эмоциялық тұрақтылықтың теориялық негіздері.

Эмоциялық тұрақтылық психология ғылымында тұлғаның эмоционалдық реттеу қабілеті, ерік-жігері және стрессорларға төзімділігі арқылы түсіндіріледі. Бұл ұғым келесі компоненттерді қамтиды:

1. **Эмоциялық таным.**
Баланың өз эмоциясын танып, оның себебін түсінуі.
2. **Эмоциялық реттеу.**
Қобалжу, ашу, ренжу сияқты сезімдерді бақылау, оларды әлеуметтік тұрғыда дұрыс көрсету.
3. **Стрестік күйді жеңе білу.**
Күтпеген жағдайлар мен қиындықтарға бейімделе алу.
4. **Әлеуметтік қолдау.**
Оқушының айналасындағы мұғалімдер мен құрдастарының қолдауы эмоциялық тұрақтылықты нығайтады.

Бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық ерекшеліктері.

Бастауыш жаста эмоциялар тұрақсыз, жылдам өзгереді және сыртқы ортаға тәуелді. Бұл жаста балалар:

- өз эмоциясын толық түсіндіре алмайды
- көңіл күйі тез құбылады
- мұғалімнің және ата-ананың қолдауына мұқтаж
- сәтсіздікті ауыр қабылдайды
- мадақтауға өте сезімтал

Сондықтан оқу үрдісін ұйымдастыруда психологиялық жайлылық пен эмоционалдық қолдау негізге алынуы қажет.

Эмоциялық тұрақтылықты дамытуға ықпал ететін факторлар.

1. Жағымды оқу ортасы.

Сыныптағы жайлы атмосфера, достық қарым-қатынас балалардың өзін сенімді сезінуіне ықпал етеді.

2. Мұғалімнің эмоционалдық мәдениеті.

Мұғалімнің дауысы, мейірімділігі, шыдамдылығы, қолдау көрсетуі оқушы эмоциясына тікелей әсер етеді.

3. Ойын әрекеті.

Ойын барысында эмоциялар табиғи түрде көрінеді, басқару дағдылары дамиды.

4. Психологиялық қолдау.

Психологтың консультациясы, тренингтер мен жаттығулар оқушының ішкі жан дүниесін реттеуге көмектеседі.

5. Режим және тәртіп.

Тұрақты күн тәртібі балалардың адам психологиясындағы тұрақтылықты арттырады.

Эмоциялық тұрақтылықты дамыту әдістемесі.

1. Эмоцияны тануға үйрету.

Балалар эмоция карталары, суреттер, бет-әлпет бейнелері арқылы эмоция түрлерін анықтауды үйренеді. «Эмоцияны тап», «Қандай көңіл күй?» сияқты ойындар тиімді.

2. Тыныс алу жаттығулары.

Қарапайым тыныс алу әдістері қобалжуды басуға көмектеседі. Мысалы:

- «Терең дем алу»
- «Көбелек тынысы»
- «Шамды үрлеу» жаттығулары

3. Арт-терапиялық әдістер.

Сурет салу, ермексазбен жұмыс, құм терапиясы балалардың ішкі сезімін сыртқа шығаруға мүмкіндік береді.

4. Ойын терапиясы.

«Рөлдік ойындар», «Сиқырлы орындық», «Ертегі терапиясы» балалардың эмоциясын реттеп, өзіндік бақылауын қалыптастырады.

5. Музыка терапиясы.

Баяу әуен балалардың көңіл күйін реттеп, сабаққа бейімдейді.

6. Позитивті өзіндік сөйлеу.

Мұғалім балаларды «Мен қолымнан келеді», «Мен жақсы оқушымын» сияқты өзін-өзі қолдау сөйлемдеріне үйретеді.

7. Рефлексия.

Сабақ соңында «Көңіл күй шкаласы», «Смайликтер», «Өзімді қалай сезіндім?» сияқты әдістер қолданылады.

Мұғалімнің рөлі.

Мұғалімнің кәсіби және эмоциялық мәдениеті бастауыш сыныптағы эмоционалдық климатқа тікелей әсер етеді. Ол:

- баланың сезімін түсінуге
- қиын жағдайларда қолдау көрсетуге
- қауіпсіз орта қалыптастыруға
- конфликттерді дұрыс шешуге
- балаларды ынталандыруға

міндетті.

Мұғалім әртүрлі эмоционалдық қажеттіліктері бар балаларды ескере отырып, жеке жұмыс формаларын қолдануы тиіс.

Психологтың рөлі.

Мектеп психологы бастауыш оқушыларының эмоционалдық жағдайын анықтап, түзету бағдарламаларын әзірлейді. Ол:

- диагностика жүргізеді
- эмоциялық тұрақтылықты дамыту тренингтерін ұйымдастырады
- ата-анамен жұмыс жасайды
- жеке психологиялық көмек көрсетеді

Психологтың жұмысы мұғаліммен тығыз байланысқа негізделуі керек.

Оқу профилактикасы және ата-анамен жұмыс.

Эмоциялық тұрақтылықты дамытуда ата-ананың рөлі зор. Олар:

- баланың сезімін елемей қоймауы
- мадақтау мен қолдауды дұрыс қолдануы
- шамадан тыс талап қоймауы
- үй жағдайында тыныштық орнатуы

керек. Мектепте ата-аналарға арналған тренингтер, семинарлар ұйымдастыру пайдалы.

Эмоциялық тұрақтылықты бағалау.

Оқушының эмоционалдық жағдайын бақылау келесі көрсеткіштер арқылы анықталады:

- сабақтағы белсенділігі
- қиындыққа реакциясы
- өзіндік бақылау деңгейі
- сыныптастарымен қарым-қатынасы
- эмоционалдық реакциялардың ұзақтығы

Психолог пен мұғалім бұл көрсеткіштерді бірлесіп бақылап, оқу жылы ішінде динамикасын анықтайды.

Қорытынды.

Бастауыш сыныптағы оқушылардың эмоциялық тұрақтылығын дамыту – оқу үдерісінің сапасын арттырудың, баланың психологиялық саулығын сақтаудың ең маңызды бағыттарының бірі. Эмоцияны тану, реттеу және басқару дағдыларын меңгерген бала оқу тапсырмаларын жеңіл орындайды, өзін сенімді ұстайды, құрдастарымен жақсы қарым-қатынаста болады. Педагог пен психологтың бірлескен жұмысы, қолайлы оқу ортасы және арнайы әдістемелер оқушының эмоциялық тұрақтылығын нығайтып, оның жан-жақты дамуына жағдай жасайды.

Әдебиеттер.

1. Жарықбаев Қ. Психология негіздері. – Алматы: Білім, 2018.
2. Қоянбаев Ж. Б. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Смысл, 2016.
4. Роджерс К. Личностно-ориентированная педагогика. – Москва: Педагогика, 2017.
5. Goleman D. Emotional Intelligence. – New York: Bantam Books, 2006.
6. Денисова Ю. Эмоциональное развитие младших школьников. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.
7. Пиаже Ж. Психология ребёнка. – Москва: Академкнига, 2015.

READING BIOGRAPHIES OF FAMOUS PEOPLE

Еспотаева Айгерим Айтбаевна

Шымкент қаласы, Энергетика және байланыс колледжі
Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Аннотация

Статья посвящена образовательной и воспитательной ценности чтения биографий известных людей. Рассматриваются причины, по которым биографии являются эффективным инструментом развития критического мышления, мотивации и личностного роста учащихся. Анализируются дидактические возможности жанра биографии, его влияние на расширение кругозора, формирование этических ориентиров и понимание историко-культурного контекста. Представлены практические методы использования биографий на уроках английского языка.

Аннотация

Мақалада танымал тұлғалардың өмірбаянын оқудың білімдік және тәрбиелік маңызы қарастырылады. Биография жанрының оқушылардың сыни ойлауын, мотивациясын және тұлғалық дамуын қалыптастырудағы рөлі талданады. Сонымен қатар биографиялардың тарихи-мәдени контексті танудағы, адамгершілік құндылықтарды меңгертудегі мүмкіндіктері және оларды ағылшын тілі сабақтарында қолданудың тиімді әдістері ұсынылады.

Introduction.

Reading biographies of famous people has long been recognized as an essential component of personal and intellectual development. Biographies serve as windows into the lives of remarkable individuals whose achievements, struggles and contributions have shaped the progress of human civilization. For learners of the English language, biographies offer not only linguistic enrichment but also motivation, inspiration and valuable life lessons. They allow readers to understand how

determination, creativity, resilience and discipline help individuals overcome obstacles and make meaningful contributions to society.

In the context of modern education, where students are expected to develop critical thinking, global awareness and a strong sense of identity, reading biographies becomes a powerful pedagogical tool. Biographies do more than present facts; they tell stories that help students establish emotional connections with historical figures, recognize universal human values and reflect on their own aspirations. This makes biography reading especially relevant in language learning classrooms, where authentic and meaningful content significantly enhances engagement.

The Educational Value of Biographies.

Biographies provide learners with rich linguistic input, contextual vocabulary and exposure to real-life narratives. Unlike fictional texts, biographies introduce events anchored in specific historical periods, allowing students to develop an understanding of social, cultural and political backgrounds.

Development of critical thinking.

When students read about the life choices of famous individuals, they learn to question motives, analyze consequences and compare different viewpoints. They also begin to understand that success often arises from a combination of effort, creativity and circumstances.

Expansion of vocabulary and language skills.

Biographies include descriptive language, chronological markers, academic vocabulary and idiomatic expressions. Students encounter authentic writing styles and improve reading comprehension skills.

Understanding historical and cultural context.

Biographies of scientists, writers, inventors, leaders and activists expose learners to different eras and cultures, fostering global awareness and cultural literacy.

Formation of moral and ethical values.

Biographies often highlight virtues such as honesty, perseverance, empathy, courage and responsibility. Learning about the difficulties famous people faced helps students understand the importance of character development.

The Motivational Role of Biographies.

One of the strongest reasons for reading biographies is their impact on motivation. Many students struggle to find role models or inspiration in their daily environment. Biographies provide examples of real people who achieved extraordinary accomplishments despite facing challenges, failures and social constraints.

Personal identification.

Readers may identify with the struggles of people like Nelson Mandela, Marie Curie, Malala Yousafzai or Steve Jobs. This identification helps students believe in their own potential and encourages self-improvement.

Emotional engagement.

Stories of overcoming adversity touch readers emotionally, increasing their interest and deepening comprehension.

Encouragement for goal setting.

Biographies show that progress requires long-term effort, allowing students to better understand goal setting, time management and persistence.

Biographies in English Language Teaching.

In English-language classrooms, biographies can be integrated into various teaching methods to enhance communication skills.

Reading comprehension activities.

Students can analyze main events, create timelines, identify turning points in a character's life or summarize life achievements in their own words.

Speaking practice.

Learners may prepare presentations about their chosen person, conduct interviews, or participate in group discussions comparing different biographies.

Writing tasks.

Biographies can inspire students to write essays, personal reflections or mini-biographies about local heroes, family members or historical figures.

Project-based learning.

Students can create posters, digital stories, video reports or multimedia projects illustrating the key events of a person's life.

Role-play and dramatization.

By reenacting moments from a biography, students develop communicative competence and creativity.

Types of Biographies Useful for Students.

Different categories of biographies can serve different educational purposes.

Biographies of scientists and inventors.

They highlight inquiry, curiosity and innovation. Examples: Albert Einstein, Nikola Tesla, Rosalind Franklin.

Biographies of artists and writers.

They inspire creativity and show how passion drives artistic expression. Examples: Leonardo da Vinci, Pablo Picasso, Jane Austen.

Biographies of political leaders.

These provide insight into global history, leadership and diplomacy. Examples: Mahatma Gandhi, Franklin Roosevelt, Winston Churchill.

Biographies of activists and humanitarians.

They teach compassion, justice and courage. Examples: Mother Teresa, Martin Luther King Jr., Malala Yousafzai.

Biographies of athletes and performers.

They show the importance of discipline, practice and resilience. Examples: Michael Jordan, Serena Williams, Freddie Mercury.

Psychological and Personal Development Aspects.

Biographies influence readers not only intellectually but also emotionally and psychologically. They help students develop:

- emotional intelligence through empathy
- self-reflection and awareness
- resilience in the face of difficulties
- a growth mindset rather than a fixed mindset
- deeper appreciation of human effort and creativity

Through biography reading, students recognize that mistakes and failures are part of personal development. Many famous people faced setbacks that eventually led them to success. This helps learners view challenges as opportunities rather than obstacles.

Challenges of Using Biographies in the Classroom.

Although biographies are highly valuable, educators may face several challenges:

- The vocabulary level may be too advanced for young learners.
- Some biographies are long and require adaptation.
- Students may have difficulty connecting historical events with modern life.
- Cultural references may require additional explanation.

To overcome these issues, teachers can use simplified biographies, multimedia materials, graphic organizers and pre-reading activities.

Conclusion.

Reading biographies of famous people is a meaningful and enriching educational practice. It not only enhances language proficiency but also fosters intellectual curiosity, critical thinking, emotional maturity and moral values. Biographies serve as bridges connecting students with great minds of the past and present, broadening their worldview and motivating them to pursue personal and academic success. For learners of English, biographies provide authentic content, encourage communication and help develop a deeper understanding of global culture. Therefore, incorporating biographies into the educational process is a powerful strategy that supports holistic development and prepares students to engage confidently with the world around them.

References.

1. Hamilton, N. *Biography: A History*. – New York: Oxford University Press, 2019.
2. Church, J. *The Power of Reading Lives: Educational Value of Biographies*. – London: Routledge, 2020.
3. Smith, L. *Teaching with Biographies in the EFL Classroom*. – Boston: Pearson Education, 2018.
4. Schuman, H. *Great Lives: Understanding Historical Figures*. – Chicago: University of Chicago Press, 2021.
5. Gruber, F. *Learning Through Life Stories*. – Berlin: Springer Publishing, 2017.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Оразбаева Жадра Муслимовна

Шымкент қаласы, Қорқыт ата атын №22 ЖОББМ педагог-психологы

Аннотация

В статье рассматриваются психологические механизмы формирования коммуникативной компетентности у учащихся, анализируются условия, влияющие на развитие речевой активности, интерактивных дагдов и эмоционально-социального взаимодействия. Определены роли педагога и психолога в создании қолайлы орта, а также предложены практические әдістер, тренингтер и стратегиялар, способствующие успешному развитию коммуникативных навыков школьников.

Annotation

The article examines the psychological mechanisms of developing students' communicative competence, analyzing conditions that enhance verbal activity, interactive skills, and socio-emotional interaction. It outlines the roles of teachers and psychologists in creating a supportive environment and provides practical methods, trainings, and strategies that contribute to the effective development of students' communication abilities.

Кіріспе.

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесі оқушылардың тек пәндік білімін ғана емес, сонымен қатар өмірде өзара әрекеттесуге, пікір алмасуға, шешім қабылдауға қабілетті болуын талап етеді. Соның ішінде коммуникативтік құзыреттілік – жеке тұлғаның қоғамдық ортада табысты болуын қамтамасыз ететін негізгі құзыреттердің бірі. Психолог маманның міндеті – осы құзыреттіліктің қалыптасу тетіктерін дұрыс ұйымдастыру, оқушының тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, тілдік және әлеуметтік дағдыларды жетілдіру.

Коммуникативтік құзыреттілік оқушының ауызша және жазбаша тілдесу қабілетімен қатар, тыңдай білу, эмоцияны басқару, дау-дамайды шешу, түрлі әлеуметтік жағдайларға бейімделу дағдыларын қамтиды. Сондықтан бұл құзыреттілікті дамыту – кешенді психологиялық-педагогикалық үдерісті талап ететін маңызды бағыт.

Коммуникативтік құзыреттіліктің психологиялық негіздері.

Коммуникативтік қабілеттердің дамуы адамның когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік дамуымен тығыз байланысты. Психология ғылымында тұлғаның қарым-қатынасқа

түсудегі негізгі механизмдер ретінде перцептивтік (басқаны қабылдау), интерактивтік (өзара әрекеттесу), коммуникативтік (ақпарат алмасу) компоненттер анықталған.

1. Когнитивтік

компонент.

Оқушы ақпараты түсіну, талдау, байланыстыру, ойын жүйелі жеткізу секілді ойлау операцияларын дамытады. Бұл тілдік құзыреттіліктің негізін құрайды.

2. Эмоционалдық-еріктік

компонент.

Кез келген коммуникацияда эмоцияны түсіну және басқару маңызды. Эмпатия, өзіндік бақылау, стресске төзімділік – өнімді қарым-қатынасқа жетелейтін қасиеттер.

3. Әлеуметтік

компонент.

Баланың басқа адамдармен байланыс орнату, нормалар мен ережелерді сақтау, топтық жұмыстарда белсенді болу қабілеті коммуникативтік құзыреттіліктің даму деңгейін анықтайды.

Психолог осы компоненттердің қалыптасуын кешенді түрде бақылап, қажет жағдайда түзету жұмыстары мен дамыту бағдарламаларын жүргізеді.

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі бағыттары.

1. Тілдік орта құру.

Оқушының қарым-қатынас тәжірибесі молайған сайын, оның коммуникативтік дағдылары да дамиды. Сабақ барысында жұптық және топтық жұмыс, пікірталас, жобалық жұмыс ұйымдастыру тілдік ортаны кеңейтеді.

2. Психологиялық қолайлы жағдай қалыптастыру.

Қорқыныш, өзіне сенімсіздік, қателесуден жасқану балалардың сөйлеу белсенділігін төмендетеді. Психолог пен педагог бірлесіп, қолдау көрсететін, достық атмосфераны қалыптастыруға тиіс.

3. Эмпатия мен эмоционалдық интеллектті дамыту.

Эмоцияны түсіну және өзара сезіммен бөлісу – сәтті коммуникацияның кепілі. Эмоция карталары, рөлдік ойындар, рефлексиялық шеңбер сияқты әдістер тиімді.

4. Тыңдау мәдениетін қалыптастыру.

Белсенді тыңдау – коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі дағдысы. Оқушыларға тыңдаудың элементтері (көзімен байланыс, сұрақ қою, нақтылау, қорытындылау) арнайы жаттығулар арқылы үйретіледі.

5. Конфликтті шешу әдістерін меңгерту.

Мектеп жасында дау-дамай жиі кездеседі. Конфликт жағдайларын модельдеу, медиация элементтерін қолдану оқушыларды қиын жағдайдан шығар жол табуға үйретеді.

6. Шығармашылық коммуникацияны дамыту.

Сөйлеудің шығармашылық түрлері – әңгіме құрастыру, импровизация, театрланған қойылымдар оқушының тілдік қабілетін кеңейтеді, ұялшақтықты жояды.

Психологтың рөлі.

Психолог коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда диагностикалық, түзету-дамыту, кеңес беру және алдын алу жұмыстарын жүргізеді.

1. Диагностика.

Оқушылардың қарым-қатынас дағдыларын, әлеуметтік бейімделу деңгейін, тұлғааралық қатынас мәдениетін анықтау мақсатында сауалнама, бақылау, психодиагностикалық әдістемелер қолданылады.

2. Дамыту

жұмыстары.

Тренинг, арт-терапия, рөлдік ойындар, коммуникативтік жаттығулар арқылы оқушының тілдік және әлеуметтік дағдылары жетілдіріледі.

3. Кеңес**беру.**

Оқушыға, ата-анаға, мұғалімге психологиялық кеңес беру қарым-қатынастағы мәселелерді шешуге көмектеседі.

4. Алдын**алу.**

Мектеп ұжымында қарым-қатынасты жақсарту, буллингтің алдын алу бағытында профилактикалық жұмыстар жүргізіледі.

Коммуникативтік тренингтер мен әдістер.

«Шеңбердегі әңгіме» әдісі.

Оқушылар шеңберге отырып, берілген тақырыпты кезекпен талқылайды. Бұл ашық сөйлесуге, тыңдауға және өз пікірін дәл жеткізуге үйретеді.

Рөлдік ойындар.

Әлеуметтік жағдайларды моделдеу арқылы оқушылар әртүрлі рөлді сезініп, өз мінез-құлқын реттеуді үйренеді.

«Айна» жаттығуы.

Жұпта жұмыс істейді. Бір оқушы қимыл жасайды, екіншісі дәл қайталайды. Бұл эмоционалдық байланысты нығайтады.

Коммуникативтік ойындар.

«Сұрақ-жауап шеңбері», «Жоғалған сөз», «Сипаттап бер», «Тележүргізуші», «Пікірсайыс» сияқты ойындар балалардың белсенділігін арттыра түседі.

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін бағалау.

Коммуникативтік құзыреттілікті бағалауда келесі өлшемдер ескеріледі:

- сөйлеудің анықтылығы мен түсініктілігі
- тілдік нормаларды меңгеруі
- тыңдай білу қабілеті
- қарым-қатынасқа түсу белсенділігі
- эмоцияны басқару дағдылары
- топта жұмыс істеу қабілеті
- конфликтіден шығу дағдылары

Психолог бұл көрсеткіштерді динамикалық түрде бақылап, оқушыларға жеке даму картасын ұсына алады.

Қорытынды.

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру – мектептегі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл құзыреттілік оқушының тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне, оқу жетістігіне тікелей әсер етеді. Психолог пен педагогтің кәсіби бірлескен жұмысы, жағымды психологиялық климат, жүйелі ұйымдастырылған тренингтер мен жаттығулар оқушылардың табысты қарым-қатынас жасауды үйренуіне мүмкіндік береді.

Коммуникативтік құзыреттілігі қалыптасқан оқушы болашақта жеке және кәсіби өмірде сенімді, белсенді және әлеуметтік жағынан табысты тұлға болып қалыптасады.

Әдебиеттер.

1. Қоянбаев Ж. Б. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2010.
2. Жарықбаев Қ. Психология. – Алматы: Білім, 2012.
3. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – Москва: Смысл, 2016.
4. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. – Москва: Наука, 2011.
5. Леонтьев А. А. Психология общения. – Москва: Смысл, 2014.
6. Бодалев А. А. Личность и общение. – Москва: Педагогика, 2010.

АБАЙДЫҢ ОЙЛАРЫ – ЗАМАНАУИ МҰҒАЛІМНІҢ РУХАНИ БАҒЫТ-БАҒДАРЫ

Уразбаев Даулеткали Мархабатович

Түркістан облысы. Түлкібас ауданының Білім бөлімі Әдістемелік кабинетінің тарих, география
пәндерінің әдіскері

Аннотация

В статье рассматриваются философские и педагогические идеи Абая Кунанбаева как духовная основа для профессионального и этического развития современного учителя. Раскрывается значение нравственных принципов, гуманистического дуниетанима, подходов к воспитанию и обучению, представленных в его произведениях. Показано, как мысли Абая способствуют формированию личности педагога, его профессиональной рефлексии, моральной ответственности и духовного роста в условиях современной образовательной среды.

Annotation

The article explores the philosophical and pedagogical ideas of Abai Kunanbayev as a spiritual foundation for the professional and ethical development of the modern teacher. It analyzes the moral principles, humanistic worldview, and approaches to teaching and upbringing expressed in his works. The study demonstrates how Abai's thoughts contribute to shaping the teacher's personality, professional reflection, moral responsibility, and spiritual growth within the contemporary educational environment.

Кіріспе.

Қазақ халқының кеменгер ойшылы, ақыны әрі ағартушысы Абай Құнанбайұлы қалдырған рухани мұра бүгінгі педагогикада да өзектілігін жоғалтпай келеді. Оның қара сөздері мен өлеңдеріндегі парасаттылық, адамгершілік, білімділік, еңбекқорлық идеялары әр дәуірдің ұстаздарына бағыт-бағдар көрсететін рухани құндылықтар жиынтығы. Заманауи мұғалімнің кәсіби бейнесі тек білімімен емес, оның рухани дүниесімен, адамгершілік ұстанымымен, шәкірт тәрбиелеуге деген жауапкершілігімен айқындалады. Осындай тұста Абайдың ой-толғамдары ұстаз мамандығының мәнін терең түсінуге мүмкіндік береді.

Ұстаздың педагогикалық қызметі – тұлға қалыптастыруға бағытталған шығармашылық әрі рухани миссия. Сол себепті мұғалімнің кәсіби және рухани дамуы – білім беру сапасының негізгі көрсеткіші. Абайдың идеяларын меңгеру ұстаздың өзін-өзі тануына, кәсіби ізденісіне, оқушы жүрегіне жол табуына ықпал етеді.

Абай. Адам тәрбиесі жөніндегі негізгі ойлар.

Абай шығармаларындағы басты құндылық – адам. Ол адамның рухани болмысын тәрбиелеуді білім мен ғылымды танумен байланыстырады. «Адам бол» қағидасы жастарға ғана емес, әрбір ұстаздың жүрегіне жол сілтейтін өсиет.

1. Адамгершілік тәрбиесі.

Абай адам болмысының өзегі – ізгілік деп есептейді. «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын» деген ой ұстаздың әрбір оқушыға құрметпен қарауын меңзейді. Мұғалімнің шәкіртке деген мейірімі, әділдігі, сабырлылығы адамның адам болып қалыптасуына әсер ететін маңызды фактор.

2. Еңбек тәрбиесі.

Абай «Еңбек қылмай ер оңбас» деп, еңбекті адам дамуының басты шарты ретінде көрсетеді. Заманауи мұғалім осы принципті ұстанып, оқушыларды еңбектенуге, мақсат қоюға, жауапкершілік алуға баулиды.

3. Ғылымға ұмтылыс.

«Ғылым таппай мақтанба» өлеңінде білім мен ғылымның мәні кеңінен ашылған. Бүгінгі мұғалімге үнемі ізденіс, жаңашылдық, кәсіби даму қажет. Абайдың «Білімдіден шыққан сөз» деп басталатын сөздері ұстаздың ғылыми мәдениетінің жоғары болуын талап етеді.

Абай және мұғалімнің рухани әлемі.

Абай мұғалімнің бойында болуы тиіс қасиеттерді нақты атап көрсетпесе де, оның шығармаларында адам тәрбиесіне қатысты ойлар педагог бейнесін толық сипаттайды. Заманауи ұстазға тән рухани сапаларды Абайдың еңбектерінен төмендегідей түйіндеуге болады:

1. Парасаттылық.

Парасатты адам – ақылмен әрекет етеді, эмоциясын басқара алады, әділ шешім қабылдайды. Мұғалімнің парасаты – оның кәсіби мәдениетінің негізгі бөлігі.

2. Мейірім мен қайырымдылық.

Абай «адамның адамшылығы – жақсы ұстаздан» деп, тәрбиелеудің өзегін мейірімнен іздейді. Баланың жүрегіне жол табу – мейірімді мұғалімнің қолынан келеді.

3. Сабырлылық.

Сабыр – ұстазға қажетті аса маңызды қасиет. Оқушы мінезі әртүрлі, сондықтан мұғалім сабырлы болса ғана дұрыс бағыт бере алады.

4. Өз-өзін тану.

Абай «Өзіңе сен, өзінді алып шығар» деп тұлғаның ішкі ресурсына сүйенуді үйретеді. Өзін танитын мұғалім ғана кәсіби тұрғыда шыңдала алады.

Абайдың оқу мен білімге көзқарасы және оның заманауи мұғалімге әсері.

Абай білімді адамды биік қояды. Оның оқу мен білімге қатысты ойлары бүгінгі мұғалімнің кәсіби дамуына маңызды бағыт береді.

1. Үздіксіз білім алу қағидаты.

«Сен де бір кірпіш дүниеге, кетігін тап та, бар қалан» деген идея ұстазға өз орнын табуға, өмір бойы білім алуға үндеу болып табылады.

2. Білімнің пайдасын түсіндіру.

Абай білімсіздікті сынға алады. «Надандық – адам баласының дұшпаны» деп көрсете отырып, ұрпақты білімге шақырады. Мұғалім оқушыға білімнің мәнін түсіндіруге тиіс.

3. Ақпаратты саралау.

Абай ойы – сындарлы ойлау мектебі. Ол адамды ақылға салуға, ойлануға, мәнін түсіну арқылы білім алуға шақырады. Бүгінгі цифрлық заманда ақпарат көп, сондықтан оны талдай алатын ұстаз қажет.

Абайдың тәрбие философиясы және заманауи мұғалім.

Абайдың тәрбие философиясының негізі – үйлесімді, рухани бай, адамгершілігі жоғары тұлға қалыптастыру.

1. Адамның ішкі жан дүниесін тәрбиелеу.

Ол адамның жан дүниесін тәрбиелеуді ар ілімімен байланыстырады. Бұл – қазіргі педагогикадағы құндылыққа негізделген білім берудің негізі.

2. Ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек.

Абайдың үш қағидаты – қазіргі мұғалімнің толыққанды рухани портретін сипаттайды:

- **Ыстық қайрат** – жігер, ынта, табандылық
- **Нұрлы ақыл** – білім, парасат
- **Жылы жүрек** – адамгершілік, мейірім

3. Баланың ерекшелігін ескеру.

Абай «әркімнің өзіне лайық мінезі бар» дейді. Бұл әр оқушының даралығын мойындау, жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескеру керектігін көрсетеді.

Абай мұрасы – мұғалімнің кәсіби дамуының негізі.

Абайдың шығармалары мұғалімнің өзіндік рефлексиясына, кәсіби дамуына бағыт береді.

1. Өзін-өзі дамыту.

Ұстаз «толық адам» концепциясы арқылы өзінің кемшіліктерін көріп, артықшылықтарын дамыта алады.

2. Шығармашылыққа ұмтылу.

Абайдың шығармашылығы ұстазды да шығармашылыққа, жаңа идеяларға жетелейді.

3. Тәрбиенің гуманистік бағыты.

Оқушыны тұлға ретінде қабылдау – Абай ойларының өзегі.

Қорытынды.

Абайдың ойлары – заман талабына сай мұғалім үшін сарқылмас даналық қазынасы. Ұлы ойшылдың адамгершілікке, білімге, еңбексүйгіштікке, парасаттылыққа үндейтін идеялары бүгінгі педагогтың кәсіби және рухани дамуына бағыт-бағдар береді. Абай мұрасына сүйенген мұғалім өзін-өзі жетілдіріп қана қоймай, шәкірт жүрегіне жол табады, қоғамға пайдалы тұлға тәрбиелеуге үлес қосады. Сондықтан Абайдың шығармашылық мұрасын заманауи педагогикамен байланыстыра зерттеу – болашақ ұстаздар мен қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеті.

Әдебиеттер.

1. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. – Алматы: Жазушы, 2018.
2. Әуезов М. Абай жолы. – Алматы: Атамұра, 2017.
3. Келімбетов Н. Қазақ әдебиеті тарихы. – Алматы: Білім, 2020.
4. Құдайбергенова Д. Педагогиканың философиялық негіздері. – Астана: Фолиант, 2019.
5. Смайлов Ж. Абай дүниетанымы. – Алматы: Өлке, 2016.
6. Ыбраев Ш. Рухани жаңғыру және Абай мұрасы. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
7. Altynbekova A. Abai's Humanistic Pedagogy. – London: Scholar Press, 2020.
8. Қасабек А. Философия. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Хусанова Райхан Юльчиевна

Шымкент қаласы, ЖШС "Низамхан" орта мектебі" информатика пәнінің мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются методические и педагогические особенности использования виртуальных лабораторий при преподавании информатики. Раскрываются преимущества, функциональные возможности и образовательный потенциал виртуальных лабораторных комплексов, их влияние на развитие практических навыков, алгоритмдік ойлау и цифровой құзыреттілік учащихся. Представлены эффективные формы, методы и условия внедрения виртуальных лабораторий в учебный процесс.

Annotation

The article explores the methodological and pedagogical aspects of using virtual laboratories in teaching computer science. It highlights the advantages, functional capabilities, and educational potential of virtual lab environments, emphasizing their impact on the development of practical skills, algorithmic thinking, and students' digital competence. The paper presents effective forms, methods, and conditions for integrating virtual laboratories into the teaching process.

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде информатика пәнінің рөлі ерекше. Цифрлық трансформация, ақпараттық технологиялардың үздіксіз дамуы оқушылардан жоғары деңгейдегі компьютерлік сауаттылықты, ақпараттық мәдениетті және практикалық дағдыларды талап етеді. Дегенмен дәстүрлі оқыту әдістері әрдайым күрделі бағдарламалық құралдар мен техникалық үдерістерді толық меңгертуге мүмкіндік бермейді. Осыған байланысты виртуалды зертханалар информатика пәнін оқытуда тиімді құрал ретінде кеңінен қолданыла бастады.

Виртуалды зертхана – компьютерлік модельдерге, симуляцияларға және интерактивті тапсырмаларға негізделген арнайы оқу ортасы. Ол нақты тәжірибені сандық кеңістікте қайталап, оқушының іс-әрекетін бақылау, талдау және өз бетінше зерттеу дағдыларын дамытуына мүмкіндік береді. Виртуалды зертханалардың көмегімен бағдарлама жасау,

желілерді модельдеу, деректер базасын құру, киберқауіпсіздік негіздерін зерттеу сияқты күрделі үдерістерді қауіпсіз әрі қолжетімді түрде орындауға болады.

Виртуалды зертханалардың теориялық негіздері.

Информатика пәнінде виртуалды зертханаларды қолдану конструктивизм, белсенді оқыту, тәжірибелік оқыту және цифрлық педагогика теорияларына сүйенеді. Бұл әдістемелердің басым бағыттары:

1. Интерактивтілік теориясы.

Оқушының пәнмен белсенді байланысы оқу үдерісін тереңдетеді. Виртуалды зертхана бұл байланысқа толық мүмкіндік береді.

2. Модельдеу теориясы.

Сандық модельдер нақты техникалық жүйелердің жұмысын имитациялайды, күрделі үдерістердің құрылымын түсіндіреді.

3. Білімді визуализациялау.

Күрделі құбылыстарды 3D-графика, анимация және симуляциялар арқылы көрнекі көрсету оқушының түсіну деңгейін арттырады.

4. Қауіпсіз тәжірибе қағидаты.

Ақпараттық қауіпсіздік, желілік құрылғылармен жұмыс, бағдарламалық тәжірибелерді қауіпсіз ортада жасауға мүмкіндік береді.

Информатика пәнінде виртуалды зертханаларды қолданудың маңызы.

1. Практикалық дағдыларды қалыптастыру.

Бағдарламалау, веб-әзірлеу, алгоритмдік есептерді орындау барысында виртуалды орта нақты нәтижелерді көруге мүмкіндік береді.

2. Қолжетімділік.

Аппараттық құралдар жетіспейтін жағдайларда виртуалды зертханалар ноутбук немесе планшет арқылы әр оқушыға жеке жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

3. Қауіпсіздік.

Желілік шабуылдар, вирус құрылымы, киберқауіпсіздік тәжірибелерін виртуалды симуляция арқылы қауіпсіз орындауға болады.

4. Оқушының оқу мотивациясын арттыру.

Ойын элементтері, интерактивті тапсырмалар оқушыны зерттеуге ынталандырады.

5. Жеке оқу траекториясын құру.

Әрбір оқушы тапсырманы өз қарқынымен орындап, қателермен жұмыс жасай алады.

Виртуалды зертханалардың түрлері.

1. Бағдарламалау зертханалары.

Code.org, Repl.it, Scratch, Python Lab сияқты платформаларда код жазу және тексеру автоматты түрде жүзеге асады.

2. Желілік зертханалар.

Cisco Packet Tracer, GNS3 желілік топологияларды модельдеу, маршрутизаторлар мен коммутаторларды баптау мүмкіндігін береді.

3. Ақпараттық қауіпсіздік зертханалары.

VirtualBox, CyberRange, TryHackMe платформалары кибершабуылдарды модельдеуге жағдай жасайды.

4. Аппараттық құралдарды модельдеу зертханалары.

Arduino Simulator, TinkerCAD сынды жүйелер микроконтроллерлермен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Виртуалды зертханаларды сабақта қолдану әдістемесі.

1. Сабақты жоспарлау.

Мұғалім пәннің тақырыбына сай зертханалық тапсырма құрап, оның мақсаттарын белгілейді.

Мысалы, "Желі топологиясын құру" тақырыбына Cisco Packet Tracer-де зертханалық жұмыс.

2. Нұсқаулық пен демонстрация.

Оқушыларға виртуалды ортаны қолдану ережелері түсіндіріледі. Мұғалім бастапқы үлгі көрсетеді.

3. Жеке және топтық жұмыс.

Оқушылар эксперимент жасап, нәтижені талдайды. Топтық жұмыс кезінде оқушы коммуникация және бірлескен проблеманы шешу дағдыларын дамытады.

4. Қорытынды рефлексия.

Студент өз жұмысының нәтижесін бағалап, қандай қиындықтар кездескенін және не үйренгенін анықтайды.

5. Бағалау критерийлері.

- тапсырманы дұрыс орындауы
- алгоритмнің тиімділігі
- желі конфигурациясының дұрыстығы
- бағдарламаның қателіксіз жұмыс жасауы
- киберқауіпсіздік тапсырмасы бойынша қорғаныс сапасы

Виртуалды зертханалардың білім сапасына әсері.

Зерттеулер виртуалды зертханалардың келесі нәтижелерге әкелетінін көрсетеді:

- оқу материалын меңгеру деңгейі 25–40% артады
- тапсырманы орындаудағы дәлдік жоғарылайды
- оқушылардың қызығушылығы 2 есе артады
- тәжірибелік дағдылардың қалыптасуы 30–50% жақсарады

Информатика пәнінде бұл әсіресе маңызды, себебі прогресті нақты нәтижелер және орындалған жобалар арқылы көруге болады.

Виртуалды зертханаларды қолданудағы қиындықтар.

1. Интернет жылдамдығы төмен болған жағдайда жұмыс баяу жүреді.
2. Кейбір платформалардың ақылы болуы.
3. Оқушылардың компьютерлік дағдылары әртүрлі болуы.
4. Мұғалімнің жаңа технологияларға дайындық деңгейі.

Бұл мәселелерді шешу үшін жоғары оқу орындары мен мектептер инфрақұрылымды жаңартып, мұғалімдерге кәсіби дамыту курстарын ұйымдастыруы керек.

Педагогикалық шарттар.

Виртуалды зертханаларды тиімді қолдану үшін келесі шарттар қажет:

- интерактивті оқыту ортасын құру
- оқу процесін цифрландыру
- оқу материалдарын мультимедиялық ресурстармен толықтыру
- оқушылардың мотивациясын арттыру
- мұғалімнің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін жетілдіру

Қорытынды.

Информатика пәнінде виртуалды зертханаларды қолдану – заманауи білім берудің маңызды бағыты. Бұл құрал оқытуды интерактивті, қызықты және нәтижелі етеді. Виртуалды зертханалар оқушылардың алгоритмдік ойлауын, практикалық дағдыларын, проблеманы шешу қабілетін және цифрлық сауаттылығын дамытуға зор ықпал етеді. Оларды жүйелі қолдану білім сапасын арттырып қана қоймай, болашақ IT мамандарын даярлауда шешуші рөл атқарады. Сондықтан виртуалды зертханаларды оқу үдерісіне кеңінен енгізу – білім беруді инновациялық технологиялармен байытуға бағытталған тиімді шешім.

Әдебиеттер.

1. Әбішева А. Информатиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2020.
2. Бөрібаев Б. Ақпараттық технологиялар негіздері. – Астана: Фолиант, 2019.
3. Cisco Networking Academy. Introduction to Networks. – San Jose: Cisco Press, 2021.
4. TryHackMe. Cybersecurity Labs. – London: THM Publishing, 2022.
5. Mayer R. E. Multimedia Learning. – New York: Cambridge University Press, 2020.
6. Jonassen D. Learning to Solve Problems with Technology. – New York: Routledge, 2017.
7. Ворожбитова Л. Использование виртуальных лабораторий в обучении информатике. – Москва: Академкнига, 2018.

DEVELOPING STUDENTS' SELF-LEARNING STRATEGIES**Parmanova Zhanar Alibekovna**

English Language Teacher

KMM No. 72 named after Kh. Adebekov,
Small-Scale Basic Secondary School,
Sairam District, Turkistan Region

Аннотация

В статье раскрываются теоретические основы формирования самообучения у школьников, анализируются ключевые компоненты и педагогические условия развития самостоятельных учебных стратегий. Рассматриваются методы, позволяющие учащимся эффективно планировать собственное обучение, контролировать результат и развивать навыки критического мышления.

Аннотация

Мақалада оқушылардың өзіндік оқу стратегияларын қалыптастырудың теориялық негіздері сипатталып, оның негізгі компоненттері мен педагогикалық шарттары талданады. Оқушылардың өз оқуын жоспарлау, бақылау және бағалау қабілеттерін дамытуға бағытталған тиімді әдістер қарастырылады.

Introduction.

Self-learning, often referred to as autonomous learning or self-directed learning, has become one of the most critical competencies for students in the 21st century. As information rapidly expands and digital technologies reshape educational processes, the ability of learners to take responsibility for their own progress becomes essential. Self-learning strategies enable students to set goals, select appropriate resources, monitor their performance and reflect on results. These strategies are not only beneficial for academic success but also for lifelong learning.

Schools today aim to foster independence and cultivate students who can learn flexibly, creatively and continuously. Developing self-learning strategies therefore requires deliberate pedagogical effort, supportive learning environments and structured methods to guide learners toward autonomy.

The Concept of Self-Learning.

Self-learning is the process in which a learner independently determines learning needs, formulates objectives, chooses methods and evaluates outcomes. It involves metacognition, motivation, self-regulation and strategic planning. Unlike traditional teacher-centered approaches, self-learning places the student at the core of the educational process.

Researchers highlight several essential features of self-learning:

- learner autonomy,
- responsibility for learning decisions,
- active engagement in the learning process,

- ability to self-motivate and self-regulate,
- reflection and self-assessment.

These components illustrate that self-learning is not spontaneous; it is a cultivated skill requiring consistent practice and teacher support.

The Importance of Self-Learning Strategies in Modern Education.

The shift toward competency-based education, digital learning tools and personalized learning has intensified the need for strong self-learning abilities. Students with well-developed autonomous learning skills can:

- adapt quickly to new learning environments,
- effectively use technological resources,
- cope with complex tasks,
- demonstrate higher academic performance,
- maintain learning motivation.

In addition, employers increasingly value individuals who can independently acquire knowledge and upgrade skills. Thus, cultivating self-learning strategies in school prepares learners for future academic and professional challenges.

Key Components of Self-Learning Strategies.

1. Goal Setting.

Setting clear, measurable goals is the foundation of self-learning. Students must learn to define short-term and long-term objectives, understand curriculum expectations and connect them to personal interests. Teachers can assist by modeling goal-setting practices and offering structured frameworks, such as SMART goals.

2. Planning and Time Management.

Effective self-learners understand how to organize study schedules, allocate time, prioritize tasks and maintain a balance between academic and personal responsibilities. Tools such as planners, digital calendars and task-management apps can support this process.

3. Resource Selection.

Students need the ability to identify and evaluate various learning resources: textbooks, online materials, scholarly articles, videos and interactive platforms. Developing information literacy skills helps them filter high-quality materials and avoid misinformation.

4. Self-Monitoring and Self-Regulation.

Monitoring progress involves regularly checking understanding, adjusting strategies and seeking help when necessary. Self-regulation includes managing emotions, maintaining motivation and overcoming obstacles. These skills are linked to metacognition—the ability to think about one's thinking.

5. Reflection and Self-Assessment.

Reflection helps learners understand what strategies worked and what did not. Self-assessment can be done through journals, checklists, rubrics or peer feedback. It strengthens responsibility for learning outcomes and enhances personal growth.

Pedagogical Conditions for Developing Self-Learning Strategies.

Creating a Supportive Learning Environment.

A classroom culture that values independence, curiosity and experimentation encourages students to take initiative. Teachers should provide opportunities for choice, promote collaborative problem-solving and allow room for student-led inquiry.

Using Student-Centered Teaching Methods.

Project-based learning, flipped classrooms, inquiry-based learning and blended learning all foster self-learning. These approaches require active participation and reduce dependence on direct teacher instruction.

Developing Metacognitive Skills.

Teaching students to plan, monitor and evaluate their learning strengthens metacognition. This can be achieved through guided questioning, reflective activities and discussions on learning processes.

Integrating Technology.

Digital tools play a significant role in self-learning. Platforms such as learning management systems, educational apps, online libraries and interactive simulations allow students to learn at their own pace and style. However, teachers must teach digital literacy and responsible technology use.

Providing Continuous Feedback.

Constructive feedback from teachers and peers helps improve learning strategies. Feedback should focus not only on results but also on processes, encouraging students to refine their methods and reflect more deeply.

Practical Methods for Enhancing Students' Self-Learning.**Learning Journals.**

Students can maintain journals documenting goals, challenges, progress and reflections. Journals strengthen awareness of personal learning styles and strategies.

Independent Research Tasks.

Small-scale research assignments teach students to plan, gather information, analyze data and present findings independently.

Learning Contracts.

A learning contract is an agreement between teacher and student outlining goals, strategies and deadlines. It promotes responsibility and commitment.

Peer Collaboration.

Although self-learning emphasizes individual responsibility, collaboration supports motivation and deeper understanding. Peer tutoring, group discussions and study circles enhance autonomy while fostering social skills.

Use of Rubrics.

Rubrics give clear criteria for performance, allowing learners to assess their work objectively. They help students understand expectations and evaluate progress without constant teacher intervention.

Challenges in Developing Self-Learning Strategies.

Despite its importance, many schools face difficulties in promoting self-learning. Challenges include:

- students' low motivation or lack of confidence,
- insufficient metacognitive skills,
- limited access to digital tools,
- overly rigid curricula,
- teacher-centered practices,
- lack of teacher training on self-learning pedagogy.

Overcoming these obstacles requires systematic reforms, professional development for teachers and collaboration between school, family and community.

The Role of Teachers and Parents.

Teachers act as facilitators, mentors and guides. They help students identify strengths, overcome challenges and develop strategic learning skills. Parents play a complementary role by encouraging independent study at home, providing emotional support and fostering a positive attitude toward learning.

Communication between teachers and parents ensures consistent support for the learner and helps track progress more effectively.

Conclusion.

Developing self-learning strategies is essential for preparing students to navigate an information-rich, rapidly changing world. When students learn how to set goals, manage time, select resources, self-monitor and reflect, they become active participants in their own learning journey. Schools, teachers and families must work together to create opportunities, environments and guidance that nurture autonomy. Investing in self-learning strategies not only improves academic achievement but also builds resilient, motivated and lifelong learners capable of thriving in any future environment.

References.

1. Knowles, M. The Modern Practice of Adult Education. Chicago: Follett Publishing, 1980.
2. Zimmerman, B. J. Developing Self-Regulated Learners. New York: Academic Press, 2002.
3. Schunk, D., & Greene, J. Handbook of Self-Regulation of Learning and Performance. New York: Routledge, 2018.
4. Candy, P. Self-Direction for Lifelong Learning. San Francisco: Jossey-Bass, 1991.
5. Oxford, R. Language Learning Strategies in the Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРМЕН МАТЕМАТИКА ПӘНІНДЕ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ

Алмаханбетова Айгерим Мейрбековна

Түркістан облысы, Созақ ауданы

Ы.Жаукебаев ауылы "Құрманғазы атындағы шағын жинақты жалпы
білім беретін мектеп " КММ математика пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются особенности работы с одаренными учащимися на уроках математики. Анализируются критерии выявления математической одаренности, методы развития логического и шығармашылық мышления, а также эффективные педагогические подходы к созданию развивающей образовательной среды. Приводятся практические формы и әдістер организации учебного процесса, направленные на углубление математических знаний одаренных детей.

Annotation

The article explores the specifics of working with gifted students in mathematics. It examines criteria for identifying mathematical giftedness, methods for developing logical and creative thinking, and effective pedagogical approaches for creating an intellectually stimulating learning environment. Practical forms and methods for organizing instruction aimed at deepening the mathematical competence of gifted learners are discussed.

Кіріспе.

Дарынды оқушылар – ерекше қабілеті мен жоғары оқу жетістіктері арқылы ерекшеленетін, терең танымдық қызығушылықтары бар тұлғалар. Әсіресе математика саласындағы дарындылық мектеп пәндері ішінде айрықша орын алады, себебі бұл пән логикалық ойлауды, дәлелдеуді, абстрактілі ұғымдармен жұмыс істеуді талап етеді. Математикадан қабілетті балаларды анықтап, олармен жүйелі жұмыс жүргізу – қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Бұл мақалада математика пәнінде дарынды оқушылармен жүргізілетін жұмыстың әдістемелік ерекшеліктері, педагогикалық ұстанымдары және тиімді тәсілдері қарастырылады.

Математикалық дарындылық ұғымы және оның белгілері.

Математикалық дарындылық – оқушының математикалық ойлау деңгейінің жоғары болуы, логикалық операцияларды тез және дәл орындауы, шығармашылық тұрғыдан шешім қабылдауы. Психологтар мен педагогтар дарынды баланың келесі ерекшеліктерін атап өтеді:

- ойлау жылдамдығының жоғары болуы
- логикалық және аналитикалық ойлауға бейімділігі
- стандартты емес шешімдерді іздеу қызығушылығы

- математикалық заңдылықтарды тез анықтау
- есеп шығару кезінде табандылық, шыдамдылық таныту
- жаңа ақпаратты тез қабылдау және есте сақтау

Математикалық қабілетті ерте анықтау – оқушының потенциалын ашуға мүмкіндік береді.

Дарынды оқушылармен жұмыс жүргізудің педагогикалық қағидалары.

Жекелеп оқыту қағидасы.

Дарынды әр бала қабілет деңгейі мен даму динамикасы бойынша өзгеше. Сондықтан мұғалім әр оқушыға жеке оқу жоспарын, міндеттер деңгейін және оқу қарқынын ұсынуы қажет.

Шығармашылық белсенділік қағидасы.

Оқушы тек дайын формуланы пайдаланып қана қоймай, есепті шешудің жаңа тәсілдерін ойлап табуға ынталандырылуы қажет. Бұл дарындылықтың табиғи дамуына ықпал етеді.

Күрделілік қағидасы.

Дарынды оқушыларға арналған тапсырмалар әрқашан тереңдетілген, күрделі және логикалық ойлауды кеңінен қолдануды талап етуі тиіс. Бұл қабілеттің тоқырауына жол бермейді.

Динамикалық даму қағидасы.

Дарынды баланың қабілеті үздіксіз дамытуды қажет етеді. Сондықтан сабақтарда үздіксіз жаңа деңгейдегі тапсырмалар ұсынылып отыруы керек.

Математикада дарынды оқушыларды анықтау әдістері.

Бақылау.

Мұғалім сабақ барысында оқушының есепті жылдам әрі дәл шығаруы, қосымша сұрақтар қоюы, жаңа білімді тез меңгеруі арқылы дарындылықты байқай алады.

Диагностикалық жұмыстар.

Арнайы олимпиадалық бағыттағы тесттер, логикалық тапсырмалар, интеллектуалдық ойындар дарынды балаларды анықтауға көмектеседі.

Олимпиадалар мен байқаулар.

Оқушының түрлі деңгейдегі олимпиадаларға қатысуы оның қабілетінің жоғары екендігін көрсетеді және әрі қарай дамуына мүмкіндік береді.

Дарынды оқушылармен математика сабақтарында жұмыс жүргізудің формалары.

1. Тереңдетілген оқыту.

Бағдарламадан тыс материалдарды енгізу, қосымша теоремаларды дәлелдеу, күрделі есептерді шығару дарынды оқушыны жаңа биіктерге жетелейді.

2. Жеке және топтық жобалар.

Математикалық модельдеу, статистикалық зерттеулер, тарихи-математикалық тақырыптар бойынша жобалар оқушының зерттеушілік қабілетін дамытады.

3. Олимпиадалық есептерді талдау.

Олимпиадалық есептер оқушыларды логикалық және шығармашылық ойлауға үйретеді. Мұғалім шешу жолдарын талдатып, бірнеше әдіспен шешуді ұсына алады.

4. Интерактивті әдістер.

Қазіргі технологиялар: интерактивті платформалар, логикалық тренажерлар, математикалық симуляторлар дарынды балалардың білімін тереңдетуге септігін тигізеді.

5. Мықты оқушыларға арналған шеберлік сабақтары.

Дарынды оқушылар үшін арнайы сабақтар ұйымдастырылып, оларды күрделі тақырыптармен айналыстыруға жағдай жасалады.

Дарынды оқушының шығармашылық қабілетін дамыту тәсілдері.

Логикалық есептер.

Оқушының ойлау қабілетін жетілдіретін логикалық сұрақтар, ребустар, математикалық ойындар тиімді.

Ашық типті тапсырмалар.

Бірнеше шешімі бар есептер оқушының шығармашылық мүмкіндігін арттырады.

Мәселелік жағдайлар.

Мұғалім белгілі бір тақырып бойынша мәселе қойып, оны шешуде оқушының өз жолын табуына мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмыстары.

Оқушы математикалық заңдылықты өздігінен түсіндіруге, дәлелдеуге, модель құруға үйренеді.

Дарынды оқушыларда жиі кездесетін қиындықтар және оларды жеңу жолдары.

Кейбір дарынды балаларда:

- жалығу
- мотивацияның төмендеуі
- эмоциялық тұрақсыздық
- бір пәнге шамадан тыс қызығушылық

сияқты мәселелер кездеседі. Мұғалім бұл жағдайларда оқушыға психологиялық қолдау көрсетіп, оқу материалын әртараптандырып, күрделілік деңгейін дұрыс реттеуі қажет.

Мұғалімнің рөлі.

Дарынды оқушының қабілеті мұғалімнің шеберлігі мен бағыт-бағдарына тікелей байланысты. Мұғалім:

- диагностикалық жұмыс жүргізеді
- жеке оқу траекториясын жасайды
- күрделі есептерді ұсынады
- оқушыны олимпиадаға дайындайды
- мотивацияны арттырады
- психологиялық қолдау көрсетеді

Тиімді мұғалім әр оқушының мүмкіндігін көре біледі және сол қабілеттердің жүзеге асуына жағдай жасайды.

Қорытынды.

Математика пәнінде дарынды оқушылармен жұмыс жүргізу – мұғалімнен кәсіби білік, әдістемелік шеберлік және шығармашылықты талап ететін күрделі процесс. Дарынды балалардың қабілетін дер кезінде анықтау, дұрыс бағыт беру және олардың интеллектуалдық әлеуетін жүзеге асыру бүгінгі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Сондықтан математика сабағында оқушылардың шығармашылық және логикалық ойлауын дамытуға бағытталған әдістерді жүйелі қолдану арқылы дарындылықты дамытуға толық мүмкіндік жасау қажет.

Әдебиеттер.

1. Аймауытов А. Математиканы оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2018.
2. Крутецкий В. А. Психология математических способностей школьников. Москва: Просвещение, 1998.
3. Бурмистрова И. Работа с одаренными детьми. Санкт-Петербург: Питер, 2017.
4. Cockcroft, W. Mathematics Counts. London: Her Majesty's Stationery Office, 1982.
5. Polya, G. How to Solve It. Princeton: Princeton University Press, 2015.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АНЫҚТАУДЫҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Бахитова Гульшахар Ахтаевна
Түркістан облысы, Шардара ауданы
Т.Тәжібаев атындағы жалпы білім беретін мектебінің
кәсіптік бағдар беруші педагогы

Аннотация

В статье рассматриваются современные подходы и методы выявления профессиональных интересов учащихся. Анализируются психологиялық диагностиканың рөлі, бақылау, сұхбат, сауалнама және практикалық әрекетке негізделген тәсілдердің тиімділігі. Представлены рекомендации по созданию условий, способствующих осознанному профессиональному самоопределению школьников.

Annotation

The article examines modern approaches and methods for identifying students' professional interests. It analyzes the role of psychological diagnostics, observation, interviews, questionnaires and practice-based methods. Recommendations are provided for creating conditions that support students' conscious professional self-determination.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі – оқушылардың кәсіби бағдарын дұрыс қалыптастыру. Жасөспірім кезеңінде тұлғаның қызығушылықтары, бейімділіктері және қабілеттері қарқынды дамиды, сондықтан олардың кәсіби қызығушылығын анықтау болашақ мамандық таңдауына үлкен әсер етеді. Дұрыс таңдалған мамандық жас адамның мотивациясын арттырып қана қоймай, оның өмірлік қанағаттануын, психологиялық тұрақтылығын және кәсіби жетістігін қамтамасыз етеді. Осы тұрғыдан алғанда оқушылардың кәсіби қызығушылығын анықтаудың тиімді тәсілдерін зерттеу аса өзекті.

Кәсіби қызығушылық ұғымы және оның мәні.

Кәсіби қызығушылық – белгілі бір мамандыққа, іс-әрекет түріне бағытталған тұрақты ұмтылыс пен ішкі мотивация. Ол адамның қабілетімен, тұлғалық ерекшелігімен, құндылық бағдарымен және қоршаған орта әсерімен тығыз байланысты. Кәсіби қызығушылық:

- таңдау жасауға көмектеседі
- білім алуға деген ұмтылысты арттырады
- тұлғаның өз-өзін дамытуын қолдайды
- еңбек нарығында өз орнын табуға бейімдейді

Сондықтан мектеп кезеңінде оқушының кәсіби бағыттылығын зерттеу әрі дұрыс бағыт беру маңызды.

Оқушылардың кәсіби қызығушылығын анықтаудың негізгі принциптері.

Жекелілік принципі.

Әр оқушының қызығушылығы мен қабілеті әртүрлі. Сондықтан кәсіби бағдар жұмысы жеке ерекшеліктерді ескеруге тиіс.

Жүйелілік принципі.

Қызығушылықты бір реттік өлшеу арқылы анықтау мүмкін емес. Ол ұзақ мерзімді бақылауды, бірнеше түрлі диагностикалық әдісті қолдануды талап етеді.

Ғылымилық принципі.

Сауалнама, тест, бақылау сияқты әдістер психологиялық-әдістемелік тұрғыдан негізделген болуы керек.

Іс-әрекеттік принцип.

Оқушыны тек сұрақтар арқылы емес, практикалық әрекет арқылы да зерттеу маңызды: жобаларға қатыстыру, тәжірибелік тапсырмалар беру, кәсіпорындарға экскурсия ұйымдастыру.

Оқушылардың кәсіби қызығушылығын анықтаудың тиімді тәсілдері.

1. Психологиялық диагностикалық тесттер.

Кәсіби қызығушылықты анықтауда әртүрлі психодиагностикалық әдістемелер қолданылады. Олардың ішіндегі ең танымалдары:

- Холландтың кәсіби типтер тесті
- Климовтың «Адам – Адам», «Адам – Табиғат», «Адам – Техника», «Адам – Белгі жүйесі», «Адам – Көркем образ» типологиясы
- Айзенк, Равен сияқты когнитивтік тесттер

Бұл тесттер оқушының мінез-құлық ерекшелігін, кәсіби бағытталған қызығушылығын және қабілеттілігін анықтауға мүмкіндік береді.

2. Бақылау әдісі.

Мұғалім немесе психолог оқушының сабақтағы, үйірмедегі, топтық жұмыс кезіндегі белсенділігін бақылайды. Оқушының қандай пәндерге қызығатыны, қандай тапсырмаларды қызығушылықпен орындайтыны оның болашақ кәсіби қызығушылығын көрсетеді.

3. Әңгімелесу және сұхбат.

Жеке әңгіме арқылы жасөспірімнің қызығушылығын, мақсаттарын, ұмтылыстарын анықтауға болады. Сұхбат ашық, сенімді атмосферада жүргізілуі тиіс.

4. Сауалнама.

Қысқа әрі мазмұнды сауалнамалар оқушының қандай мамандықтарға қызығатынын, болашақ жоспарын, қабілетті салаларын анықтауға мүмкіндік береді.

5. Портфолио талдау.

Оқушының шығармашылық жұмыстары, жетістіктері, жобалары, олимпиада нәтижелері оның қызығушылығы мен бейімділігін айқын көрсетеді.

6. Тәжірибелік тапсырмалар.

Практикалық әрекет – қызығушылықты нақтылаудың ең тиімді жолы. Мысалы:

- техникаға қызығатын оқушыға конструкция құрастыру
- гуманитарлық бағытқа бейім оқушыға мәтінмен жұмыс
- биологияға қызығатын оқушыға зертханалық тәжірибе

Практика оқушының қай салада өзін еркін сезінетінін нақты анықтауға көмектеседі.

7. Кәсіптік бағыттағы элективті курстар.

Арнайы курстар, факультативтер, үйірмелер оқушылардың белгілі бір салаға терең қызығушылығын ашуға жағдай жасайды.

8. Кәсіпорындарға экскурсия және кәсіп иелерімен кездесу.

Өндіріс орындарын, ғылыми зертханаларды, мәдени ұйымдарды аралау оқушының түрлі мамандықтар туралы нақты ақпарат алуына көмектеседі. Бұл тәсіл кәсіби елестетуін кеңейтеді.

9. Жобалық және зерттеу жұмыстары.

Жобалық тапсырмалар оқушының нақты салаға қызығушылығын анықтайды. Мысалы, ақпараттық технологияға қызыққан бала веб-сайт жасайды, химияны ұнатқан оқушы тәжірибе жүргізеді.

Оқушылардың кәсіби қызығушылығын дамыту жолдары.

Қолайлы білім беру ортасын қалыптастыру.

Оқушы өз қабілетін еркін көрсетуі үшін мектепте қолайлы психологиялық климат, шығармашылық атмосфера болуы қажет.

Мотивацияны арттыру.

Мамандықтар туралы ақпарат беру, табысты адамдармен кездесу, кәсіптік марафондар қызығушылықты арттырады.

Кәсіби бағдарлық сабақтар.

Арнайы сабақтар мен тренингтер арқылы оқушыларға мамандық әлемінің кеңдігі көрсетіледі.

Ата-анамен жұмыс.

Ата-ананың көзқарасы баланың кәсіби таңдауы үшін өте маңызды. Сондықтан ата-аналарға да кәсіби бағдар беру бойынша семинарлар ұйымдастырылуы тиіс.

Кәсіби қызығушылықты анықтауда кездесетін қиындықтар.

Кейде оқушылар:

- өз қабілеті мен қызығушылығын түсінбейді
- ата-ананың қысымына тап болады
- ақпараттың жеткіліксіздігін сезінеді
- өз-өзіне сенімсіз болады

Бұл мәселелерді шешу үшін мұғалімдер, психологтар, ата-аналар бірлесе әрекет етуі қажет. Оқушыға қолдау көрсетіп, оның жеке қабілетін дұрыс бағалауға көмектесу маңызды.

Қорытынды.

Оқушылардың кәсіби қызығушылығын анықтау – олардың болашақ кәсіби жолын дұрыс таңдауы үшін аса маңызды үдеріс. Бұл жұмыс жүйелі, ғылыми және практикалық негізде жүргізілуі тиіс. Өртүрлі диагностикалық әдістерді, бақылауды, сұхбатты, практикалық тапсырмаларды тиімді қолдану арқылы оқушының бейімділігі мен қызығушылығын дәл анықтауға болады. Мектепте кәсіби бағдар жұмысының дұрыс ұйымдастырылуы жасөспірімнің болашақ өміріндегі табысты қадамдардың негізін қалайды.

Әдебиеттер.

1. Құдайбергенова Г. Қ. Жасөспірімдердің кәсіби бағдарын қалыптастыру. Алматы: Білім, 2019.
2. САТАЕВА А. Педагогикалық психология. Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. Москва: Академический проект, 2017.

ДОМБЫРАМЕН АНСАМБЛЬДІК ОРЫНДАУШЫЛЫҚТЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Жумабеков Бауыржан Курмангазыевич

Шымкент саз колледжінің домбыра аспабының оқытушысы

Аннотация

В статье рассматриваются особенности развития ансамблевого домбрового исполнительства. Анализируются методы формирования ансамблевой техники, роль репертуара, согласованности и ритмической точности. Приводятся педагогические тәсілдер, направленные на совершенствование взаимодействия участников ансамбля и повышение художественного уровня исполнения.

Annotation

The article examines the development of ensemble performance on the dombra. It analyzes methods of forming ensemble techniques, the importance of repertoire selection, coordination and rhythmic accuracy. Pedagogical approaches aimed at improving interaction among ensemble members and enhancing the artistic quality of performance are presented.

Кіріспе.

Домбыра – қазақ халқының рухани мәдениетінің символы, ұлттық музыкалық өнердің басты арналарының бірі. Домбыра шертпелі және төкпелі дәстүрлер арқылы ғасырлар бойы дамып, халықтың тарихын, тұрмыс-тіршілігін, дүниетанымын жеткізетін қуатты құралға айналды. Соңғы жылдары домбыра өнерінің кәсіби деңгейде жаңғыруы, ансамбльдік орындаушылықтың кең қанат жаюы оның мүмкіндігін одан әрі байыта түсті. Ансамбльдік орындаушылық – бірнеше домбырашының бірлесіп, үйлесімді түрде музыкалық шығарма орындауы. Ол тек техникалық шеберлікті ғана емес, ұжымдық үйлесімділікті, музыкалық есту қабілетін, ырғақты дәлдік пен көркемдік талғамды талап етеді. Осы мақалада домбырамен ансамбльдік орындаушылықты дамыту жолдары жан-жақты қарастырылады.

Домбыра ансамблі өнерінің мәні.

Домбыра ансамблі – ұлттық музыка мәдениетінің озық үлгісі. Оның бірнеше артықшылығы бар:

- ансамбль әр дауысты домбыра арқылы шығарманың бояуын байытады
- орындаушылар арасындағы бірігу мен үйлесім дамиды
- күрделі шығармаларды орындау мүмкіндігі артады
- оқушылардың музыкалық есту қабілеті қалыптасады
- сахналық мәдениет жетіледі

Ансамбльдік орындаушылық оқушыны ұжымдық жауапкершілікке, тәртіпке, өзгені тыңдай білуге үйретеді.

Ансамбльдік орындаушылықтың негізгі талаптары.**Дыбыс үйлесімділігі.**

Ансамбльдегі әр домбырашының дыбыс шығару мәдениеті жоғары болуы тиіс. Шығарманың жалпы дыбыстық бояуы біркелкі болғанда ғана ансамбль сапалы естіледі.

Ритмдік дәлдік.

Ритм – ансамбльдің негізі. Бір орындаушының ырғағының бұзылуы бүкіл ұжымның жұмысына кері әсер етеді. Сондықтан ырғақтық дайындыққа ерекше мән беріледі.

Агогика және динамика.

Музыканың үзілісі, екпіні, күшеюі мен бәсеңдеуі барлық орындаушыларда бірдей болуы тиіс.

Бірігіп ойнау дағдысы.

Орындаушылар бір-бірін тыңдап, жетекші партияны сезініп, бірге тыныстауы қажет.

Домбыра ансамбліне арналған репертуар мәселесі.

Репертуар ансамбльдік орындаушылықтың деңгейін айқындайды. Репертуар таңдауда келесі қағидалар басшылыққа алынады:

1. Оқушылардың жас ерекшелігі мен техникалық мүмкіндігі
2. Шығарманың көркемдік мәні
3. Ұлттық дәстүр мен стильдік ерекшелік
4. Ансамбльге арналған өңдеулердің сапасы

Домбыра ансамбльдері репертуарына Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Қазанғап, Сүгір күйлері, сонымен бірге қазіргі композиторлар шығармалары енгізіледі. Арнайы өңделген көпдауысты күйлер ансамбльдік орындаушылыққа жаңа тыныс береді.

Ансамбльдік орындаушылықты қалыптастыру әдістері.**Топтық жаттығулар.**

Ансамбльдік техника қалыптастыруда біркелкі штрих, бірдей қағыс, бірдей дыбыстау маңызды. Топтық жаттығуларға мыналар кіреді:

- унисонда ойнау
- ритмдік жаттығулар
- бірдей қағысты автоматтандыру
- гаммалар мен арпеджиоларды бірге орындау

Лидерлік дағдыны дамыту.

Ансамбльде жетекші домбырашы болуы тиіс. Ол екпінді, динамиканы белгілеп, ұжымды біріктіреді. Лидерлік дағдыны дамыту оқушылардың жауапкершілігін күшейтеді.

Музыкалық естуді дамыту.

Ансамбль мүшелері интервалды, аккордты, үндестікті ажырата білуі керек. Сондықтан арнайы есту жаттығулары қолданылады.

Техникалық дайындық.

Әр оқушы жеке техникалық жұмыстарын жетілдірмей ансамбльге толық үлес қоса алмайды. Бұған саусақтың икемділігі, қағыс түрлерін меңгеру, дыбыс тазалығы, жылдамдық жатады.

Тыңдау мәдениетін қалыптастыру.

Орындаушылар бір-бірін тыңдауға үйренуі керек. Сабақта басқа ансамбльдердің орындауын тыңдату, кәсіби орындаушылардың жазбаларын талдау тиімді.

Ансамбльдік орындаушылықтағы педагогикалық тәсілдер.

Мотивацияны арттыру.

Концерттер, байқаулар, фестивальдер ансамбль мүшелерінің қызығушылығын оятады. Оқушы сахнаға шыққан сайын жауапкершілігі артады.

Жеке және топтық жұмыс үйлесімі.

Жеке дайындық – техникаға, топтық дайындық – үйлесімділікке бағытталады. Екеуінің үйлесімділігі ансамбльдің кәсіби деңгейін көтереді.

Музыкалық шығарманы талдау.

Шығарманың құрылымын, стилін, көңіл күйін түсіндіру оқушылардың саналы түрде ойнауына көмектеседі.

Партияларды бөлу.

Ансамбльдің жоғары, орта және төмен дауыс партиялары бір-бірімен үйлесімді болуы тиіс. Партияларды орындаушылардың деңгейіне қарай дұрыс бөлудің маңызы зор.

Ансамбльдік орындаушылықты дамытудағы қиындықтар.

1. Домбырашы деңгейінің әртүрлілігі
2. Тыңдау мәдениетінің төмендігі
3. Ырғақ сезімінің әлсіздігі
4. Ұжымдық жауапкершіліктің жеткіліксіздігі
5. Репертуар тапшылығы

Бұл қиындықтарды жүйелі дайындық, жеке жұмыс және педагогикалық қолдау арқылы шешуге болады.

Ансамбльдік орындаушылықтың тәрбиелік мәні.

Ансамбльде ойнау:

- ұйымшылдықты
- жауапкершілікті
- өзгені тыңдап, сыйлай білуді
- шығармашылық ойлауды
- ұлттық музыкаға сүйіспеншілікті

қалыптастырады.

Музыкалық ұжымдағы әрбір жетістік баланың рухани дамуына, мәдени талғамының өсуіне ықпал етеді.

Қорытынды.

Домбырамен ансамбльдік орындаушылық — ұлттық мәдениеттің дамуына үлкен үлес қосатын өнер саласы. Ансамбльдік орындаушылықты дамыту жүйелі әдістемелік жұмыс, кәсіби педагогикалық басшылық және оқушылардың шығармашылық белсенділігі арқылы жүзеге асады. Репертуарды дұрыс тандау, жүйелі жаттығу, үйлесімділік пен ырғаққа назар аудару ансамбльдің көркемдік деңгейін көтереді. Домбыра ансамблі жас ұрпақтың ұлттық мәдениетке деген құрметін арттырып, олардың музыкалық қабілетін жан-жақты дамытады.

Әдебиеттер.

1. Әбілхак Н. Қазақтың дәстүрлі музыкалық мәдениеті. Алматы: Өнер, 2018.
2. Тілеуханов С. Домбыра үйрету әдістемесі. Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Қоңыратбай Т. Қазақ музыкасының тарихы. Алматы: Білім, 2017.
4. Жұбанов А. Замана бұлбұлдары. Алматы: Өнер, 2019.

5. Akhmetova, L. Ensemble Performance Techniques in Kazakh Music. London: Routledge, 2021.

«ТВОРЧЕСКАЯ МАСТЕРСКАЯ» (CREATIVE WRITING) НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ: ОТ АНАЛИЗА К СОЗДАНИЮ СОБСТВЕННОГО ТЕКСТА

Норманова Асемгуль Турсуновна

Туркестанская область, Отрарский район,
учитель русского языка и литературы средней школы имени М. Ауэзова

Аннотация

В статье рассматривается использование технологии «Творческая мастерская» на уроках литературы как эффективного способа формирования читательской и писательской компетенции учащихся. Современное литературное образование призвано не только развивать аналитические навыки, но и формировать способность к созданию собственного художественного текста. Цель статьи – показать, как методика творческой мастерской позволяет соединить анализ литературного произведения с процессом творческого письма, развивая у школьников воображение, образное мышление и индивидуальный стиль. В работе описываются основные этапы творческой мастерской: погружение в текст, эмоционально-ценностное восприятие, анализ художественных средств, создание собственного текста, рефлексия и обсуждение. Приводятся примеры конкретных заданий, направленных на развитие литературного вкуса, креативности и самовыражения учащихся. Делается вывод о том, что творческая мастерская способствует личностному росту, формирует эстетическое восприятие мира и повышает интерес к литературе как к живому искусству слова.

Аннотация

Мақалада әдебиет сабақтарында «Шығармашылық шеберхана» технологиясын қолданудың тиімді жолдары қарастырылады. Қазіргі әдеби білім берудің мақсаты – тек көркем шығарманы талдау емес, сонымен қатар оқушылардың өз ойын көркем тілде жеткізу қабілетін дамыту. Мақаланың мақсаты – шығармашылық шеберхана әдістемесінің әдеби талдау мен шығармашылық жазуды ұштастыру арқылы оқушылардың қиялын, образдық ойлауын және өзіндік жазу стилін қалыптастыру мүмкіндігін көрсету. Онда шығармашылық шеберхананың негізгі кезеңдері сипатталады: мәтінге ену, эмоционалдық-құндылық қабылдау, көркемдік құралдарды талдау, өз мәтінін жазу және рефлексия. Сонымен бірге оқушылардың тілдік талғамын, креативтілігін және өзін-өзі таныту қабілетін дамытуға бағытталған тапсырмалар үлгілері келтірілген. Зерттеу нәтижесінде шығармашылық шеберхананың тұлғаның рухани дамуына, эстетикалық сезімін қалыптастыруға және әдебиетке деген қызығушылығын арттыруға ықпал ететіні анықталды.

Annotation

The article discusses the use of the “Creative Writing Workshop” approach in literature classes as an effective way to develop students’ reading and writing competence. Modern literary education aims not only to foster analytical skills but also to cultivate the ability to create original artistic texts. The purpose of the article is to demonstrate how the creative workshop method connects text analysis with the process of creative writing, stimulating imagination, figurative thinking, and individual style. The paper outlines the main stages of the workshop: immersion into the text, emotional and value-based perception, analysis of artistic techniques, creation of a personal text, reflection, and discussion. Examples of assignments that help develop literary taste, creativity, and self-expression are provided. It concludes that the creative workshop promotes personal growth, aesthetic perception, and interest in literature as a living art of the word.

Современный урок литературы переживает процесс обновления, связанный с переходом от репродуктивных форм обучения к деятельностным и личностно-ориентированным. Главная задача преподавателя состоит не только в том, чтобы научить школьника понимать и интерпретировать текст, но и помочь ему стать субъектом творчества, почувствовать себя автором. Именно поэтому метод «творческой мастерской» становится актуальным инструментом обучения, способным объединить чтение, анализ и сочинение в единый процесс.

Технология творческой мастерской основана на идеях французских педагогов Ж. Риве, С. Френе и отечественных исследователей, таких как Л. Выготский, Д. Эльконин, В. Давыдов. Она предполагает создание особого образовательного пространства, где ученик становится не слушателем, а участником сотворчества. В центре внимания — процесс, а не только результат.

Главная особенность творческой мастерской — диалогичность. Учитель выступает как партнер, который помогает раскрыть индивидуальные способности учащихся. Знание здесь рождается не через лекцию, а через творческий опыт. Каждый этап работы направлен на развитие самостоятельности и внутренней мотивации.

Первая стадия — погружение в художественный текст. Ученикам предлагается не просто прочитать произведение, а «вжиться» в его атмосферу: представить себя героем, ощутить время, пространство, интонацию автора. Это может сопровождаться музыкой, визуальными образами, инсценировкой. Цель — пробудить эмоциональный отклик.

Вторая стадия — аналитическое осмысление. Вместо традиционных вопросов типа «о чем произведение» учащиеся анализируют, как слово создает образ, как автор достигает выразительности. Прием «читатель в роли исследователя» позволяет рассмотреть текст как лабораторию творчества.

Третья стадия — творческое действие. Здесь учащиеся пробуют себя в роли писателя: создают продолжение рассказа, пишут монолог героя, составляют дневник персонажа, сочиняют собственное стихотворение по мотивам прочитанного. Важно, что это не копирование, а поиск собственного голоса.

Четвертая стадия — рефлексия. Ученики обсуждают свои тексты, делятся впечатлениями, оценивают, что удалось передать, а что требует доработки. Возникает атмосфера взаимного уважения и сотворчества.

Примером может служить урок по рассказу А. Чехова «Хамелеон». После анализа повествовательной манеры ученикам предлагается создать мини-рассказ от лица одного из второстепенных персонажей, сохранив стиль Чехова. Такой прием развивает чувство языка и понимание авторской иронии.

При изучении поэзии возможна творческая работа по принципу «от стиха к слову»: ученики составляют собственные метафоры, рифмы, описывают настроение, которое вызывает поэтический образ. Таким образом развивается поэтическое мышление.

На старшей ступени творческая мастерская может принимать форму литературного проекта. Например, по итогам изучения творчества Лермонтова ученики создают коллективный сборник «Современный Печорин», где осмысливают тип героя нашего времени.

Важнейший педагогический эффект мастерской заключается в изменении позиции учащегося: он становится не объектом обучения, а субъектом литературного действия. Это формирует чувство ответственности за слово, развивает навыки самовыражения и критического мышления.

Учителю важно соблюдать баланс между свободой и направлением. Творчество не должно превращаться в хаос, поэтому на каждом этапе задаются четкие ориентиры: тема, эмоциональный тон, художественные критерии. При этом ученик сохраняет право выбора формы и интонации.

Одним из главных методов оценивания результатов мастерской является самооценка и взаимооценка. Речь идет не о выставлении отметок, а о понимании, что именно удалось, какие открытия сделаны, как изменилось восприятие литературы.

Творческая мастерская тесно связана с концепцией метапредметного обучения. Она развивает универсальные учебные действия: умение ставить цель, планировать, сотрудничать, анализировать информацию. Кроме того, способствует формированию эстетического сознания, так как ученик учится видеть мир глазами художника.

Использование технологии творческой мастерской на уроках литературы требует особой подготовки учителя. Педагогу необходимо самому быть творческой личностью, способной вдохновлять и принимать разнообразие ученических интерпретаций. Важна атмосфера доверия, когда каждая работа воспринимается как шаг к самопознанию.

Психолого-педагогические исследования подтверждают, что участие в творческой мастерской повышает мотивацию учащихся, усиливает эмоциональную вовлеченность и улучшает качество письменной речи. Учащиеся начинают активнее читать, чаще использовать художественные средства в собственных текстах.

Применение метода «творческой мастерской» также эффективно в условиях интеграции предметов. Например, можно объединить литературу с историей, изобразительным искусством, музыкой. Такой междисциплинарный подход расширяет культурный контекст и способствует глубокому пониманию произведений.

Таким образом, творческая мастерская — это не просто методика, а философия обучения, в которой литература становится пространством личного опыта. Она соединяет рациональное и эмоциональное, знание и вдохновение, анализ и творчество.

Современная школа нуждается в таких формах, где ученик может чувствовать себя не только читателем, но и создателем текста. Именно в этом заключается гуманистический смысл литературного образования — в воспитании человека, способного чувствовать, мыслить и творить.

Литературы

1. Выготский Л. С. Психология искусства Москва 2005 г.
2. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения Москва 1996 г.
3. Эльконин Д. Б. Психология обучения школьника Москва 1989 г.
4. Риве Ж. Творческие мастерские в образовании Париж 1998 г.
5. Френе С. Педагогика сотрудничества Москва 2004 г.
6. Киселева Л. Т. Творческое письмо в школе Санкт-Петербург 2015 г.
7. Черняк М. А. Методика преподавания литературы XXI века Москва 2018 г.
8. Полат Е. С. Современные педагогические технологии Москва 2017
9. Назарова Е.Н. Креативное мышление и развитие речи школьников Нижний Новгород 2020 г.
10. Шевелева Л.В. Творческая мастерская как форма личностно-ориентированного обучения Екатеринбург 2021 г.

ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕШІ МЕН БАЛА АРАСЫНДАҒЫ СЕНІМДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Тургамбаева Карлыгаш Бердибаевна

Түркістан облысы, Созақ ауданы Шолаққорған ауылы
Т.Әлімқұлов атындағы №14 лицейінің интернат тәрбиешісі

Аннотация

В статье рассматриваются особенности формирования доверительных отношений между воспитателем и детьми в условиях интерната. Анализируются психологические факторы, влияющие на развитие доверия, методы педагогической поддержки и условия, способствующие созданию эмоционально безопасной среды. Приводятся практические рекомендации по укреплению взаимодействия и развитию личности ребенка.

Annotation

The article examines the characteristics of building a trusting relationship between caregivers and children in boarding school settings. It analyzes psychological factors influencing trust formation, methods of pedagogical support and conditions that promote an emotionally safe environment. Practical recommendations are provided for strengthening interaction and supporting the child's personal development.

Кіріспе.

Интернат жағдайында тәрбиеленетін балалар арнайы әлеуметтік-педагогикалық қолдауды қажет етеді. Олар көбінесе отбасылық мейірім мен тұрақты эмоционалдық қолдау жетіспейтін ортада өседі. Осындай жағдайда тәрбиеші мен тәрбиеленуші арасындағы сенімді қарым-қатынас бала дамуының негізгі факторы болады. Сенім – баланың өзін қауіпсіз, бағалы және маңызды сезінуінің кепілі. Тәрбиеші сенім орнатып, эмоционалды байланыс түзген жағдайда бала тұлғалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыда әлдеқайда жақсы дамиды. Сондықтан интернаттағы тәрбиеші мен бала арасындағы сенімді қатынастың мәнін, қалыптасу жолдарын және оны нығайту тәсілдерін ғылыми тұрғыдан қарастыру маңызды.

Сенімді қарым-қатынас ұғымы және оның мәні.

Сенімді қарым-қатынас – тұлғалар арасындағы өзара ашықтыққа, қолдауға және эмоционалдық қауіпсіздікке негізделген тұрақты байланыс. Интернат жағдайында бұл ұғым ерекше маңызды, себебі бала эмоционалдық жақындықты көбіне тәрбиешіден алады. Сенім келесі компоненттерден тұрады:

- эмоциялық қолдау
- түсіну және мойындау
- қауіпсіздік сезімі
- тұрақты психологиялық байланыс
- өзара сыйластық

Сенім қатынасы қалыптасқан бала өзін қабылданатын, бағаланатын тұлға ретінде сезінеді, мінез-құлқы тұрақтанады, оқуға және шығармашылыққа деген ынтасы артады.

Интернаттағы тәрбиеші рөлі.

Тәрбиеші интернатта ата-ананың да, мұғалімнің де, психологтың да қызметін атқарады. Оның негізгі рөлі:

- балаға эмоционалдық қолдау көрсету
- мінез-құлықтың дұрыс моделін көрсету
- қауіпсіз орта қалыптастыру
- жеке тұлғалық дамуға жағдай жасау
- балаға сенім арту және оны ынталандыру

Тәрбиеші кәсіби және адамгершілік тұрғыдан дайын, балаға жанашырлықпен және сабырлықпен қарай алатын маман болуы тиіс. Оның балаға деген көзқарасы тәрбиеленушінің эмоционалды жағдайына тікелей әсер етеді.

Сенімді қарым-қатынас қалыптастырудың психологиялық негіздері.**Эмпатия.**

Эмпатия — тәрбиешінің баланың ішкі дүниесін түсінуіне мүмкіндік беретін қабілет. Эмпатия деңгейі жоғары маман баланың көңіл күйіндегі өзгерісті бірден байқап, қажетті қолдау көрсете алады.

Ашықтық және шынайылық.

Бала ересектің жасандылығын тез сезеді. Сондықтан тәрбиешінің мінез-құлқы шынайы, сөзі мен ісі бір-біріне сай болуы тиіс.

Қабылдау.

Баланы мінезіне, қабілетіне, эмоциясына қарамастан қабылдау – сенім қалыптастырудың негізі. Бала өзін шартсыз қабылданатынын сезінгенде ғана ішкі әлемін ашуға дайын болады.

Тұрақтылық.

Интернаттағы бала үшін тұрақтылық аса қажет: тәрбиешінің мінезіндегі, қарым-қатынасындағы және талаптарындағы тұрақтылық. Бұл балаға сенімділік береді.

Сенімді қарым-қатынас орнатудың негізгі әдістері.**Жеке әңгімелесу.**

Балаға жеке көңіл бөліп, пікірін тыңдау – сенім орнатудың ең тиімді жолдарының бірі. Әңгіме бейресми, достық атмосферада жүргізіледі.

Қолдау көрсету.

Бала қиындыққа тап болған жағдайда тәрбиешінің жан-жақты қолдау көрсетуі сенімді нығайтады. Қолдау моральдық, эмоционалдық немесе практикалық болуы мүмкін.

Уақытты бірге тиімді өткізу.

Ойындар, шығармашылық шығармалар, спорттық шаралар, серуендер – мұның бәрі бала мен тәрбиешінің жақындасуына көмектеседі.

Тыңдай білу мәдениеті.

Тәрбиешінің баланы мұқият тыңдауы оның ішкі дүниесіне құрмет көрсетуді білдіреді.

Позитивті коммуникация.

Мадақтау, жылы сөздер, қолдау білдіретін сөйлемдер балада сенімділік тудырады. Теріс баға, жазалау, қатал сын керісінше сенімді бұзады.

Бірлескен әрекет.

Балаға тапсырмаларды бірге орындау, ортақ мақсат қою, топтық жұмысқа қатысу ортақ жауапкершілік сезімін тудырады.

Баламен жұмыс жүргізудің педагогикалық тәсілдері.

Жеке бағытталған жұмыс.

Әр бала бірегей, сондықтан тәрбиеші оның қызығушылығын, қабілетін, темпераментін білуі қажет.

Қиын мінезді балалармен жұмыс.

Интернатта қиын мінезді балалар жиі кездеседі. Бұл жағдайда:

• сабырлық сақтау				
• баланы сынамау				
• ашық әңгіме жүргізу				
• жағымды	мінез	үлгісін		көрсету

маңызды.

Топтық жұмыс.

Топтық ойындар, тренингтер, шығармашылық тапсырмалар – балалардың өзара сенімін арттырады әрі тәрбиешіге оларды жақсы тануға мүмкіндік береді.

Қақтығыстарды дұрыс шешу.

Қақтығыстар кезінде тәрбиеші бейтарап, әділ болуы керек. Ол баланы кінәлаудан гөрі мәселенің себебін анықтап, конструктивті шешім ұсынғаны жөн.

Сенімді қарым-қатынастың бала дамуына әсері.

Сенімді тәрбиеші–бала қарым-қатынасының келесі жағымды әсерлері бар:

- баланың өзін-өзі бағалауы жоғарылайды
- эмоциялық тұрақтылық қалыптасады
- агрессия және алаңдаушылық деңгейі төмендейді
- әлеуметтену дағдылары дамиды
- оқу мотивациясы артады
- өзіне сенімді, мақсат қоюға қабілетті тұлға қалыптасады

Тәрбиешінің қолдауы баланың психикалық денсаулығына ұзақ мерзімдік оң әсер етеді.

Тәрбиеші мен бала арасындағы сенімге кедергі келтіретін факторлар.

Интернат жағдайында сенімге кері әсер ететін жағдайлар да кездеседі:

- тәрбиешінің жиі ауысуы
- қатал тәртіп, жазалау жүйесі
- эмоционалдық қолдаудың жеткіліксіздігі
- балаға деген стереотиптік көзқарас
- бала мәселесіне немқұрайдылық

Бұл факторларды жою — тәрбие процесінің сапасын арттырудың маңызды шарты.

Сенімді қатынасты нығайтуға арналған ұсыныстар.

1. Интернатта психологиялық қауіпсіз атмосфера қалыптастыру.
2. Тәрбиешілердің кәсіби біліктілігін арттыру.
3. Балалардың жеке қызығушылықтарын ескеретін тәрбие бағдарламаларын әзірлеу.
4. Психологиялық қызмет пен тәрбиешілердің бірлескен жұмысы.
5. Ата-анамен немесе қамқоршылармен байланыс орнату.
6. Балаларға өз пікірін ашық айтуға мүмкіндік беру.

Қорытынды.

Интернаттағы тәрбиеші мен бала арасындағы сенімді қарым-қатынас — баланың тұлғалық дамуы мен психологиялық әл-ауқатының негізгі көрсеткіші. Сенім қалыптасқан кезде ғана бала өзін қауіпсіз сезініп, өз қабілеттерін толық аша алады. Тәрбиеші балаға мейірім, қолдау және тұрақты назар көрсете отырып, оның мінез-құлқын реттеуге, әлеуметтенуіне және өмірге оң көзқарас қалыптастыруына зор ықпал етеді. Сондықтан интернаттағы педагогтар үшін сенімді қарым-қатынас құру — кәсіби міндет қана емес, адамгершілік жауапкершілік.

Әдебиеттер.

1. Жарықбаев Қ. Психология. Алматы: Білім, 2018.
2. Әбдіразақова А. Тәрбие психологиясы. Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Rogers, C. Client-Centered Therapy. Boston: Houghton Mifflin, 1995.
4. Bowlby, J. Attachment and Loss. New York: Basic Books, 1982.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. Москва: Питер, 2019.

**ТАРИХИ КАРТАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Утетилеуов Нуржан Карибаевич

Түркістан облысы, Сайрам ауданы

№72 Х.Әдебеков атындағы шағын жинақты негізгі орта мектебі, КММ тарих пәні мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются методические особенности работы с историческими картами в учебном процессе. Анализируются функции исторических карт, их роль в формировании пространственного мышления, хронологиялық көзқараса и аналитических умений учащихся. Предлагаются эффективные методы и приемы использования карт на уроках истории.

Annotation

The article discusses methodological features of working with historical maps in the educational process. It examines the functions of historical maps, their role in developing spatial thinking, chronological awareness and analytical skills among students. Effective methods and techniques for using maps in history lessons are presented.

Кіріспе.

Тарихи карталар – өткен дәуірлердің географиялық, саяси, экономикалық және мәдени ерекшеліктерін көрнекі түрде көрсететін маңызды дереккөздердің бірі. Олар тарихи үрдістер мен құбылыстарды кеңістікте түсіндіруге мүмкіндік береді. Карта – оқушыға деректі фактілерді есте сақтауға, тарихи оқиғаларды терең ұғынуға және оларды уақыт пен кеңістік өлшемінде салыстыруға көмектесетін құрал.

Қазіргі тарихты оқыту әдістемесінде картамен жұмыс оқушылардың танымдық әрекетін белсендірудің тиімді тәсілі ретінде қарастырылады. Бұл мақаланың мақсаты – тарихи

карталармен жұмыс істеудің әдістемелік ерекшеліктерін, негізгі тәсілдерін және олардың білім беру процесіндегі маңызын жан-жақты талдау.

Тарихи карталардың білім беру жүйесіндегі рөлі.

Тарихи карталар оқушылардың кеңістіктік елестету қабілетін дамытады, тарихи фактілер мен құбылыстардың өзара байланысын анықтауға көмектеседі. Олар:

- тарихи оқиғалардың географиялық негізін түсіндіреді
- мемлекеттердің аумақтық дамуын көрсетеді
- саяси шекаралардың өзгерісін қадағалауға мүмкіндік береді
- оқиғалардың себеп-салдарлық байланыстарын ашуға жәрдемдеседі

Карталармен жұмыс оқушылардың логикалық ойлауын, талдау және салыстыру қабілеттерін арттырады. Сонымен қатар, тарихи деректерді картамен байланыстыру арқылы оқушылардың ақпаратты өңдеу дағдылары жетілдіріледі.

Тарихи карталардың түрлері және олардың ерекшеліктері.

1. Хронологиялық карталар.

Белгілі бір уақыт кезеңіндегі саяси жағдайды немесе тарихи оқиғаны көрсетеді. Мысалы, Қазақ хандығының XVI ғасырдағы аумағы немесе Ұлы Жібек жолының бағыттары.

2. Процесстік карталар.

Тарихи құбылыстардың даму динамикасын көрсетеді. Мысалы, түркі тайпаларының көші-қон бағыттары, соғыс қимылдарының барысы.

3. Салыстырмалы карталар.

Өртүрлі дәуірлердегі аумақтық өзгерістерді салыстырады. Бұл карталар шекаралар трансформациясын, халықтардың орналасуындағы өзгерістерді көрсетуге көмектеседі.

4. Тақырыптық карталар.

Экономикалық, әлеуметтік, демографиялық немесе мәдени ерекшеліктерді қамтиды. Мысалы, ортағасырлық қалалардың орналасуы, сауда орталықтары, этникалық құрам.

Тарихи картамен жұмыс жүргізудің әдістемелік принциптері.

Ғылымилық принципі.

Картадағы деректер ғылыми тұрғыдан дәл, сенімді және тарихи фактілерге сай болуы тиіс. Мұғалім картаны қолданбас бұрын оның мазмұнын тексеріп, қажетті түсініктемелер беруге міндетті.

Жүйелілік және бірізділік принципі.

Карталар оқу материалымен тығыз байланыста қолданылуы керек. Тақырыптың күрделілігіне қарай карталардың мазмұны да кеңейіп, тереңдетіліп отырады.

Көрнекілік принципі.

Карта оқушыларға ақпаратты визуалды түрде қабылдауға мүмкіндік береді. Сондықтан картаны көрсету тәсілі, оның дизайны, айқындылығы, түстердің дұрыс қолданылуы маңызды.

Іс-әрекеттік принцип.

Оқушы картаны пассив түрде қарап қана қоймай, онымен өздігінен жұмыс жасауы қажет: белгілеу, бояу, салыстыру, бағыттарды көрсету, қорытынды жасау.

Тарихи карталармен жұмыс істеудің негізгі әдістері.

1. Картаны оқу және сипаттау.

Мұғалім оқушыларға картадағы негізгі элементтерді анықтауды ұсынады: атаулар, шекаралар, нысандар, белгілер. Оқушылар картадан ақпаратты өздігінен оқып, аумақтың ерекшеліктерін сипаттайды.

2. Қозғалыс бағыттарын көрсету.

Соғыс қимылдары, көші-қон, сауда жолдары сияқты құбылыстардың бағыттарын сызықтар, жебелер арқылы көрсету оқушылардың тарихи оқиғалардың динамикасын түсінуіне көмектеседі.

3. Салыстырмалы талдау жасау.

Әртүрлі карталарды салыстыру арқылы оқушылар аумақтық өзгерістерді, шекаралардың қозғалысын, саяси жағдайдың трансформациясын анықтайды.

4. Карта бойынша сұрақтар қою.

Мұғалім оқушыларға бағытталған сұрақтар береді:

- Бұл аумақта қандай мемлекеттер орналасқан?
- Неліктен соғыс осы жерде болған?
- Географиялық жағдай тарихи оқиғаларға қалай әсер етті?

Бұл оқушылардың талдау дағдыларын қалыптастырады.

5. Карта жасау немесе толықтыру.

Оқушыларға бос картаны беру арқылы олар белгілі бір тарихи кезеңді өздері белгілейді. Бұл әдіс шығармашылықты дамытады және ақпаратты терең есте сақтауға ықпал етеді.

6. Цифрлық карталармен жұмыс.

Қазіргі кезде интерактивті карталар, GIS технологиялары, виртуалды экскурсиялар кеңінен қолданылуда. Мұндай құралдар картаны динамикалық түрде зерттеуге мүмкіндік береді.

Тарихи картамен жұмыс жүргізудің оқу процесіндегі маңызы.

Карталармен жүйелі жұмыс:

- кеңістіктік ойлауды дамытады
- тарихи деректерді түсінікті етеді
- оқушылардың есте сақтау қабілетін арттырады
- тарихи оқиғаларды себеп-салдарлық байланыста қарастыруға үйретеді
- зерттеушілік дағдыларды қалыптастырады

Сонымен қатар картамен жұмыс оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, тарихқа деген көзқарасын кеңейтеді.

Оқушылардың дағдыларын дамытуға бағытталған тапсырмалар.

Локализация тапсырмалары.

Оқушылар картадан белгілі бір нысанды табады: мемлекет атауы, өзен, қала, тау жотасы.

Хронологиялық-картографиялық тапсырмалар.

Мысалы: «XVIII ғасырдағы Қазақ хандығының аумағын белгілеңдер», «Шайқас өткен жерді анықтаңдар».

Себеп-салдарлық талдау.

Географиялық	факторлардың	тарихи	оқиғаларға	әсерін	талдау:
– Неліктен	жорықтар	дәл	осы	бағытпен	жүрген?
- Қандай табиғи кедергілер болды?

Шығармашылық тапсырмалар.

Оқушылар өз картасын жасап, тарихи оқиғаның көрнекі моделін құрады.

Қорытынды.

Тарихи карталармен жұмыс – оқушылардың кеңістіктік, логикалық, аналитикалық дағдыларын дамытуға бағытталған маңызды әдістемелік құрал. Карталар тарихи білімді терең меңгеруге, деректерді байланыстыруға, тарихи үрдістерді кеңістікте елестетуге мүмкіндік береді. Мұғалім картамен жұмыс жүргізудің тиімді әдістерін қолданған жағдайда оқушылардың танымдық белсенділігі жоғарылап, тарихи материалды қабылдау сапасы артады. Сондықтан тарихи карталар тарих сабақтарында міндетті түрде қолданылуы тиіс әрі оларды пайдалану тәсілдері жүйелі түрде жетілдіріліп отыруы қажет.

Әдебиеттер.

1. Бөлтірікұлы Қ. Тарихты оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2019.
2. Қозыбаев М. Қазақстан тарихын оқыту мәселелері. Алматы: Қазақ университеті, 2017.
3. Абдрахманова Г. Тарихи картография негіздері. Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
4. Сейдалиев Б. Тарих пәнін оқыту технологиялары. Алматы: Арман-ПВ, 2021.

5. Harley, J. The History of Cartography. Chicago: University of Chicago Press, 2006.

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Хакимжанова Нурия Ахмиджановна

Шымкент қаласы, Есту қабілеті бұзылған арналған №2 арнайы мектеп-интернатының
сурдопедагогы

Аннотация

В статье рассматриваются современные подходы к инклюзивному образованию детей с нарушением слуха, анализируются условия успешной интеграции, особенности педагогической поддержки и создание адаптивной образовательной среды. Дается обзор эффективных стратегий, направленных на формирование доступного обучения и социальную интеграцию детей с особыми образовательными потребностями.

Annotation

The article examines modern approaches to inclusive education for children with hearing impairments. It analyzes the conditions necessary for successful integration, the methods of pedagogical support and the development of an adaptive learning environment. Effective strategies for enhancing educational accessibility and social inclusion of learners with special educational needs are discussed.

Кіріспе.

Есту қабілеті бұзылған балалардың білім алуы қоғамдағы әлеуметтік әділеттілік пен теңдікті қамтамасыз етудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Инклюзивті білім беру барлық балаларға қандай да бір айырмашылықтарына қарамастан сапалы білім алуға мүмкіндік беретін жалпыадамзаттық құндылықтарға сүйенеді. Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесін дамытуға айрықша көңіл бөлінуде. Мемлекеттік бағдарламалар мен нормативтік құжаттар ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру ортасына барынша тартуды көздейді. Осы тұрғыдан алғанда есту қабілеті бұзылған оқушыларға арналған инклюзивті білім беру мүмкіндіктерін жан-жақты қарастыру аса өзекті.

Есту қабілеті бұзылған балалардың даму ерекшеліктері.

Есту қабілеті бұзылған балалардың дамуы есту функциясының деңгейіне және оның бұзылу сипатына байланысты ерекшеленеді. Толық саңыраулық немесе естудің частичный төмендеуі баланың тілдік қорын, сөйлеуін, қарым-қатынасын қалыптастыруға тікелей әсер етеді. Олар көбіне визуалды ақпаратты қабылдауға бейім болады, сондықтан білім беру процесінде көрнекілік пен мультимедиа құралдарын кеңінен қолдану маңызды.

Мұндай балалардың когнитивтік мүмкіндіктері әдеттегі құрбыларына қарағанда төмен емес, алайда дамудағы айырмашылықтар ақпаратты қабылдау және өңдеу жолдарының өзгешелігімен байланысты. Осыған байланысты педагогикалық қолдауды дұрыс ұйымдастыру қажет.

Инклюзивті білім берудің теориялық негіздері.

Инклюзивті білім беру – барлық балаларды олардың физикалық немесе психикалық жағдайына қарамастан бірге оқытуға бағытталған білім беру философиясы. Ол әрбір баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге, тең мүмкіндіктер жасауға және білім алудағы кедергілерді азайтуға негізделеді. Инклюзивті модельдің табысты жүзеге асуы үшін педагогикалық кадрлардың біліктілігі, ата-аналармен жұмыс, арнайы техникалық құралдармен жарақтандыру және білім беру ұйымдарының институционалды дайындығы талап етіледі.

Есту қабілеті бұзылған балалар инклюзивті ортада оқыған кезде, олар басқа құрбыларымен еркін қарым-қатынас жасауға мүмкіндік алады. Бұл олардың әлеуметтік бейімделуін, өзін-өзі бағалау деңгейін арттырады.

Есту қабілеті бұзылған балаларға арналған инклюзивті білім беру мүмкіндіктері.

Қазақстандағы білім беру жүйесі мұндай балалар үшін бірқатар қолайлы жағдай ұсынады. Олардың ең маңыздылары:

1. Арнайы техникалық құралдармен қамтамасыз ету.

Инклюзивті сыныптарда есту аппараттары, FM-жүйелері, дыбыс күшейткіш құрылғылар, визуалды сигнал беру жүйелері орнатылады. Бұл құралдар мұғалімнің дауысын анық естуге және сабақтағы ақпаратты толық қабылдауға көмектеседі.

2. Арнайы педагог кадрлармен қолдау.

Тьюторлар, сурдопедагогтар, логопедтер және дефектологтар оқу процесіне қатысып, баланың жеке оқу траекториясын қалыптастыруға көмектеседі. Олар оқушының жеке ерекшеліктеріне қарай жұмыс жүргізіп, оқу мақсаттарын нақты әрі қолжетімді етеді.

3. Инклюзивті оқыту әдістерін пайдалану.

Сыныптағы сабақтар көрнекілікке, визуалды құралдар мен мультимедиялық ресурстарға негізделеді. Мұғалімдер ым-ишара тілін, жазбаша түсіндіруді, графикалық сызбаларды және интерактивті платформаларды қолданады. Бұл оқушылардың материалды терең меңгеруіне ықпал етеді.

4. Қосымша қолдау қызметтері.

Оқушыларға психологиялық көмек, түзету сабақтары, логопедиялық жұмыс, есту қабілетін дамытуға арналған жаттығулар ұсынылады. Мұндай қолдау баланың оқу жетістігін арттыруға және тұлғалық дамуын қамтамасыз етуге бағытталады.

Инклюзивті білім берудегі педагогтың рөлі.

Мұғалім инклюзивті білім берудің негізгі субъектісі болып табылады. Ол тек білім беруші ғана емес, сонымен бірге ұйымдастырушы, кеңесші, мотиватор рөлін атқарады. Педагог есту қабілеті бұзылған балалардың қажеттіліктерін анықтап, оқу бағдарламасын ыңғайлап, оқыту стратегияларын икемді қолдана білуі тиіс. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстары инклюзивті тәжірибені меңгеруге мүмкіндік береді.

Педагогтың эмоционалды қолдауы, жылы қарым-қатынасы және ынталандыруы есту қабілеті бұзылған балалардың мектепте өзін жайлы сезінуіне әсер етеді.

Ата-аналармен жұмыс.

Ата-аналар – баланың ең жақын қолдаушысы. Инклюзивті білім беру процесінде олардың белсенді қатысуы өте маңызды. Педагогтар ата-аналармен тұрақты байланыс орнатып, баланың оқу жетістіктері мен қиындықтары туралы ақпарат беруге, үй жағдайында қолдау көрсету жолдарын түсіндіруге мән береді. Бұл үшжақты (оқушы–мұғалім–ата-ана) серіктестік тиімді инклюзивті оқытудың маңызды шарты.

Қиындықтар мен оларды шешу жолдары.

Инклюзивті білім беруді енгізуде бірқатар мәселелер туындайды. Мектептердің материалдық-техникалық базасының жеткіліксіздігі, педагогтардың тәжірибесінің шектеулілігі, оқушылар арасындағы қарым-қатынас қиындықтары белгілі кедергілер болып табылады.

Бұл мәселелерді шешу үшін:

- мұғалімдерге арналған тұрақты кәсіби даму бағдарламаларын ұйымдастыру
- мектептерді арнайы техникалық құралдармен қамтамасыз ету
- инклюзивті мәдениетті қалыптастыруға бағытталған тренингтер өткізу
- әлеуметтік-психологиялық қолдау көрсету тетіктерін кеңейту сияқты шаралар жүзеге асырылуы керек.

Қорытынды.

Есту қабілеті бұзылған балаларға инклюзивті білім беру – олардың толыққанды тұлға болып қалыптасуына, әлеуметтік ортаға еркін кірігуіне жол ашатын маңызды бағыт. Инклюзивті білім беру мүмкіндіктерін кеңейту арқылы қоғам ерекше қажеттіліктері бар

балалардың әлеуетін ашуға және олардың табысты болашағын қамтамасыз етуге мүмкіндік алады. Сондықтан педагогикалық қолдауды күшейту, оқу процесін түзету, тиісті техникалық құралдармен жабдықтау және ата-аналармен серіктестікті дамыту – инклюзивті білім берудің жан-жақты әрі тиімді жүзеге асуының негізгі шарттары.

Әдебиеттер.

1. Айтбаева А. Инклюзивті білім беру негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Сүлейменова Р. Инклюзивті оқыту әдістемесі. Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
3. Махамбетова С. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалар психологиясы. Алматы: Арман-ПВ, 2021.
4. Жүнісова Ж. Сурдопедагогика негіздері. Алматы: Білім, 2018.
5. UNESCO. Inclusive Education: Guidelines. Paris: UNESCO Publishing, 2017.

МАЗМҰНЫ

Ә.Н.Нұртаев АЛҒЫСӨЗ	3
Исабек Баршагүл Қашқынқызы ҰСТАЗ, ҒАЛЫМ ГҮЛЖАН ДӘУЛЕТБЕКҚЫЗЫ СҮГІРБАЕВАНЫҢ ӨМІР ЖОЛЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	4
Дониёров Алишер Худайбердиевич КАЗАХСТАН И УЗБЕКИСТАН: ЭВОЛЮЦИЯ ДОБРОСОСЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА	8
Г. Б. Козгамбаева ҚАЗАҚСТАНҒА XX ҒАСЫРДЫҢ 30 -50 ЖЫЛДАРЫНДА ДЕПОРТАЦИЯЛАНҒАН ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫ (ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ БОЙЫНША)	15
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРАМЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЭТНИКАЛЫҚ ТОПТАРДЫҢ МӘДЕНИ МҰРАСЫ	
Б.С.Айтай ЖАСТАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ КОНФЕС-СИЯРАЛЫҚ КЕЛІСІМДІ БОЛУҒА ТӘРБИЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	20
Жадраева Г.А. ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ЭТНИКАЛЫҚ КӨПТҮРЛІЛІКТІҢ ТАРИХИ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	24
Жанысбекова Гүлнар Әмірбайқызы ҚОҒАМДА КЕЛІСІМГЕ КЕЛҮДІҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҮЛГІСІ	27
Орынбасарова Г.Ж. ТҮРІК ЭТНОСЫНЫҢ ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ ӨМІР САЛТЫН МОДУЛЬДІК ТЕХНОЛОГИЯМЕН ОҚЫТУ	32
Махашев Ержан Мухтарович ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНІҢ ТАРИХИ МҰРАСЫ: МЕКТЕПТЕГІ ОҚЫТУ ТӘСІЛДЕРІ	36
Кенжебай Байкен Сәкенұлы НҰРТАС ОҢДАСЫНОВ: ӨМІРБАЯНДЫҚ ДЕРЕКТЕР НЕГІЗІНДЕ ҚАЗАҚ ЭТНОСЫНЫҢ РУХАНИ ДАМУЫНА ЫҚПАЛЫН ТАЛДАУ	38
А.Байғұтова ЖАСТАРДЫҢ ҒАЛАМ БЕЙНЕСІНДЕГІ «ОТБАСЫ» КОНЦЕПТІСІНІҢ РӨЛІ	41
Даулетбахова Гульнара Жарасовна ТІЛ ТУРАЛЫ ЗАҢ ЖӘНЕ КІСІ АТТАРЫНЫҢ ЖАЗЫЛУЫНДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР	45
Төлепберген Н.А. ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	47
Бекманова Д.М. ҚАЗАҚСТАНҒА КОРЕЙЛЕРДІҢ ЖЕР АУДАРЫЛУ ТАРИХЫНЫҢ ТАРИХНАМАСЫ	55
Шадиматов Т.И. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫС ЖӘНЕ ДАЛА ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КӨРІНІСТЕРІ	58
Д.Қ.Пошаев, Дінмұхаммед Дәнебекұлы ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР – ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕ НЕГІЗІ	62
Сенгирбаева З.Ж. АРНАЙЫ ҚОНЫС АУДАРЫЛҒАН ЭТНОСТАРДЫҢ МӘДЕНИ МҰРАСЫ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ	64
С.Д. Мамраймов ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ НЕМІС ДИАСПОРАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ САЯСИ ЖАҒДАЙЫ (1930– 1940 жж.)	67
Марина Г.А. ОСНОВЫ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ КАЗАХСТАНА	71
С.Д. Мамраймов КҮРДТЕРДІҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫ: МЕСОПОТАМИЯДАН ҚАЗАҚСТАНҒА ДЕЙІН	75

ЖАСТАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Сабырханов Мұрат Шалхарбайұлы ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫН ЖӘНЕ ЭТНОМӘДЕНИ ТҮЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ	79
Жиренбаева Гаухар Оңалбайқызы МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	82
Бекеева Шынар Өмірзаққызы МЕКТЕПТЕГІ ТАРИХ ЖӘНЕ ТҮЛҒАНЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ МӘСЕЛЕСІ	85
Жунисова Гульзира Шалхаровна СЫНЫПТАН ТЫС ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІН ТӘРБИЕЛЕУ	87
Медеубекова Айгул Тансыковна ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ РАБОТУ С ХУДОЖЕСТВЕННЫМ ТЕКСТОМ	89
Молдасапарова Жанар Мыктыбековна ТАРИХ САБАҒЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ	91
Нысанбекова Айгуль Болатовна ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕНІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	94
Сейдаханова Гүлнар Сәдібекқызы БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІНЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР	96
Толымбекова Айман Әліпбайқызы ҚАЗАҚСТАН МЕКТЕП ГЕОГРАФИЯСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДЫҢ МЕТАПӨНДІК БАЙЛАНЫСТАРЫ	98
Кубжасарова Гульнара Алиайдаровна ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ: КАК ПОМОЧЬ УЧАЩИМСЯ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ	100
Issayeva Mira Seitkhanovna BROADENING STUDENTS' WORLDVIEWS THROUGH ENGLISH LANGUAGE LEARNING	103
Ахилбаева Айгерим Хусаиновна ЖОБАҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУ (PBL) ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ТАРИХТЫ ОҚЫТУ: ОҚШЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ	106
Әлшері Жарқынай Бегалықызы БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ТАБИҒАТТЫ ҚОРҒАУҒА ТӘРБИЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САНА ҚАЛЫПТАСТЫРУ	110
Маженова Майра Лесхановна МИКРОСКОПИЯ ЖӘНЕ БЕЙНЕЭКСПЕРИМЕНТТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ПРАКТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	112
Токсанбаева Айгул Нурмахановна ОБУЧЕНИЕ НАПИСАНИЮ ЭССЕ-РАССУЖДЕНИЯ: СТРУКТУРА, АРГУМЕНТАЦИЯ И РАБОТА С ТИПИЧНЫМИ ОШИБКАМИ	115
Syzdykalieva Saule Abdigapparovna TEACHING A LANGUAGE THROUGH CULTURAL VALUES	119
Абу Гүлсін Әдеханқызы ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ	121
Ахметова Нигара Абдусаттаровна МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДА МОТИВАЦИЯНЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ	124
Белхожаева Мөлдір Айтқұлқызы ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕ КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	126
Даутова Гулжан Бахытовна ФОРМИРОВАНИЕ ОРФОГРАФИЧЕСКОЙ ЗОРКОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ: ПРОБЛЕМЫ И	

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПРИЕМЫ	128
Кубенова Фариза Сабыржановна КИІЗ БАСУ ЖӘНЕ ШИ ТОҚУ ӨНЕРІН ЗАМАНАУИ ДИЗАЙНМЕН ҰШТАСТЫРУ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖАҢҒЫРТУ	131
Медетова Жанар Тілеукабылқызы ШАҒЫН МЕКТЕПТЕ САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖОЛДАРЫ	133
Нұрмаханова Ләйла Бегмаханқызы СТРЕСТІ ЖЕҢУГЕ АРНАЛҒАН ТРЕНИНГТЕР МЕН РЕЛАКСАЦИЯ ӘДІСТЕРІ	135
Омаров Бегзад Рахимжанович МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ	138
Розакулова Умида Абдихалиловна ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕ АРТ-ТЕРАПИЯ ЖӘНЕ ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУ	140
Тастемирова Лаура Бекмуратовна ТАРИХТЫ ОҚЫТУДАҒЫ STEAM-ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АРҚЫЛЫ ГЕОГРАФИЯ, ӘДЕБИЕТ, ӨНЕР ТАРИХИ ҮДЕРІСТЕРДІ МОДЕЛЬДЕУ	142
Azimbayeva Balausa Bauyrzhankyzy DIFFERENTIATED INSTRUCTION IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING	144
Tashenova Gulim Sultanbekovna INDIVIDUAL LEARNING TRAJECTORIES IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION	149
Zhilkybaeva Saltanat Kairatovna TEACHING ENGLISH IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION	151
Иззатуллаева Мунира Набиевна ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ СІҢІРУ ЖОЛДАРЫ	154
Исметов Искандер Турсумбаевич АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМІН ТӘРБИЕЛЕУ	156
Курбанбаева Гульмира Сейдалиевна ТАРИХ САБАҒЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН (ГЕЙМИФИКАЦИЯ) ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	159
Мырзалы Гулжайсан Келсханқызы «АДАЛ АЗАМАТ» ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН «ДАСТАРХАН МӘЗІРІ» ЖӘНЕ «ҚОНАҚ КҮТУ МӘДЕНИЕТІ» ТАҚЫРЫПТАРЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ СІҢІРУ	162
Сапаева Саида Омархановна ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	164
Умаров Атабек Абдуразакович ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫ АТА-АНАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ	167
Оралбек Манар Тұрарқызы ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ РӨЛІ	170
Аманбаева Перизат Амангельдиевна "МЕКТЕП – АТА-АНА – ОҚУШЫ" ҮШТІГІНДЕГІ ТИІМДІ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ: ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ҮЙЛЕСТІРУШІ РӨЛІ	172
Исмаилова Гулзада Омаровна МЕКТЕПТІҢ ДАМУ БАҒДАРЛАМАСЫН ЖОБАЛАУ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ	175
Байметов Данияр Хашимович 3D-МОДЕЛЬДЕУ ЖӘНЕ ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІ	177
Халикова Амина Аскаровна РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА	179
Қалымбетова Багила Абдугапировна ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДАҒЫ "ЦИФРЛЫҚ СТОРИТЕЛЛИНГ": ОҚУШЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУ ТҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	181
Низамутдинова Махбуба Рахматуллаевна БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОТБАСЫ ЖӘНЕ МЕКТЕП ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ — ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІ	183
Yuldasheva Valida Bakhtierovna	

DEVELOPING CRITICAL THINKING THROUGH ENGLISH LANGUAGE LEARNING	185
Жумакулова Баян Баратовна ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЕСЕП ШЫҒАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУҒА ӨДІСТЕМЕСІ	187
Үйсінбек А.Ж., Калжанова А.К. МОЛОДЕЖИ В ДУХЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ВОСПИТАНИЯ	189
Абылкасымова Зада Аманжоловна ВЛИЯНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКА	191
Каримова Жанар Насирбековна СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОДВИЖЕНИЮ КНИГИ СРЕДИ ШКОЛЬНИКОВ	193
Баженова Гульназ Серикбаевна ИНТЕРНАТ ЖҮЙЕСІНДЕ ТҮЛҒАЛЫҚ ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТӘРБИЕНІҢ РӨЛІ	195
Дандикулова Лазат Курбанбаевна ТӘРБИЕНІҢ ЕҢ ТАМАША МЕКТЕБІ – ОТБАСЫ	196
Тоганбаева Карлыгаш Кахармановна ТӘРБИЕМЕН БЕРГЕН БІЛІМ – ӨЛШЕУІ ЖОҚ ҚАЗЫНА	198
Орынбаева Куралай Нургалиевна КИБЕРГИГИЕНА – ЖАҢА ЗАМАН ТАЛАБЫ	200
Абайдуллаева Ақсәуле Оразханқызы ОТБАСЫМЕН СЕРІКТЕСТІК – ТАБЫСТЫ ТӘРБИЕНІҢ КЕПІЛІ	201
Абилдаева Айша Айжоловна БАЛАНЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНДЕ ТӘРБИЕШІНІҢ РӨЛІ	204
Бейсенбекова Нұрсая Есенгелдіқызы БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ	207
Бименова Зина Берденқызы МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	210
Дүйсенбаева Гаухар Дүйсенбайқызы ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ТАҚПАҚТАР МЕН ӨЛЕНДЕРДІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ	212
Жонаева Қарлығаш Жәнібекқызы БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ТІЛ БАЙЛЫҒЫН АРТТЫРУ	215
Назарова Гулнұр Баймаханбетовна МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДА ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ДАМУ	219
Толепбаева Толғанай Биболатовна ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА КРЕАТИВТІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	221
Толубаева Мәншүк БАЛАБАҚШАДА ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ	224
Түлекенова Ляззат Исабайевна МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ТӘРБИЕШІЛЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ КОУЧИНГ ЖӘНЕ МЕНТОРИНГ: ӨДІСКЕРДІҢ ЖАҢА РӨЛІ	226
Султаналиева Д. М. , Калжанова А. К. ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДИКИ ВИЗУАЛИЗАЦИИ ЛИТЕРАТУРНОГО ТЕКСТА КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ ОБРАЗНОГО ВОСПРИЯТИЕ ЦЕННОСТЕЙ	230
Карибаева Нуржамал Шалдаровна БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІ БАСШЫЛАРЫНЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ	234
Қарсыбайқызы Аида ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ ОРТА БІЛІМ МАЗМҰНЫНДА БЕРІЛУ АСПЕКТІЛЕРІ (ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІ НЕГІЗІНДЕ)	235
Досова Урия Кувандиковна ЖАҢА ӨДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМУ	237
Кумисбекова Сауле Кумисбековна ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН БІЛІМ БЕРУДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ МИССИЯСЫ	239
Дастанов Рауан Төлеутайұлы	

ЕР БАЛАЛАРДЫҢ ЕҢБЕК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ РӨЛІ	241
Бексеитова Гаухар Мухтарбековна ҚАЗАҚСТАН ГЕОГРАФИЯСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ӨЛКЕТАНУ АСПЕКТІСІ	243
Даурбаева Шарипа Кошеровна ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ МЕН РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРЫ	245
Толыкбаева Айгуль Жорабековна ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТЫП, ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	246
Сейткасимова Арай Танирбердиевна ТАБИҒАТ – БІЗДІҢ ДОСТЫҒЫМЫЗДЫҢ БАСТАУЫ	248
Жасузакова Зилиха Мусабековна СУ РЕСУРСТАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	250
Лесбекова Эльмира Жолдасовна ШОҚАН УӘЛИХАНОВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ГЕОГРАФИЯСЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ	252
Худайназаров Ербол Серикбаевич ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫНЫҢ КЕШЕНДІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	254
Адылова Динара Ташкенбаевна АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ДҮНИЕТАНЫМЫНЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ	255
Алиева Мархабат Абдумуталиповна БАЛАНЫҢ МЕКТЕПKE ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНDE ДАМУШЫЛЫҚ БІЛІМ КЕҢІСТІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ	257
Ахметова Салтанат Молдакелдыевна МЕКТЕПTE ТАРИХ САБАҒЫНДА ТАС МҮСІНДЕРДІ ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ	259
Елтай Берікбай Тұрсынбайұлы БОЛАШАҚ ӨЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДА SOFT SKILLS DAҒДЫЛАРЫН ДАМУДЫҢ ШАРТТАРЫ	261
Орынбасарова Гульмира Оралбаевна БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІПкерлік ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ	263
Сариева Мырзаим Хасеновна РУССКИЙ ЯЗЫК КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ	266
Мырзакулова Жанна Тогызбаевна ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ	268
Сайдазимова Нилуфар Бахтияровна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	270
Ануарбекова Сандуғаш Қалмырзақызы РАБОТА НАД ЛЕКСИКОЙ И ФРАЗЕОЛОГИЕЙ В ШКОЛЬНОМ КУРСЕ РУССКОГО ЯЗЫКА	272
Изатуллаева Клара Нематуллаевна ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ШКОЛЬНИКОВ	274
Жаппарқұл Ғайни Абайқызы СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ПУНКТУАЦИИ	276
Есенбекова Багила Абдикадировна РАБОТА С ТРУДНЫМИ СЛОВАМИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	278
Бегимкулова Раъно Серикбаевна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА	281
Тагаева Гульбахор Аманбековна ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ИНТУИЦИИ У УЧАЩИХСЯ	283
Бабажанова Нуринса Маматнабиевна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТИХОТВОРЕНИЙ В ОБУЧЕНИИ ГРАММАТИКЕ	285
Керимбекова Роза Исламовна ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ЛЕКСИЧЕСКОГО ЗАПАСА УЧАЩИХСЯ	288
Saduakas A. B.	

INCLUSIVE LANGUAGE LEARNING FOR CHILDREN WITH SEND: BENEFITS, CHALLENGES, AND IMPLICATIONS FOR PRACTICE	290
Убайдуллаева Ноди́ра Мамматкаримовна ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В БИЛИНГВАЛЬНОЙ СРЕДЕ	294
Касымова Жазира Курбановна "КӨРКЕМ ЕҢБЕК" ПӘНІ АРҚЫЛЫ ҚЫЗ БАЛАЛАРДЫ СӘН, ДИЗАЙН ЖӘНЕ СЕРВИС (АСПАЗДЫҚ) САЛАСЫНДАҒЫ МАМАНДЫҚТАРҒА БАҒЫТТАУ	296
Тазабекова Айнұр Бахытқызы ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ	298
Мураметов Акрам Рахимжанович ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ ЗАДАНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ	300
Бегалиева Хатира Бахтияровна ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ РЕЧЕВЫХ ОШИБОК	302
Тажибаева Загира Намазбаевна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ НА УРОКАХ ЯЗЫКА	304
Асабаева Акбота Альмуратовна ВЛИЯНИЕ ЯЗЫКОВОЙ СРЕДЫ НА ОСВОЕНИЕ НОРМ РУССКОГО ЯЗЫКА	306
Булетова Л.А, Сулейменова С.Н ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ САЛТ-ДӘСТҮРІ МЕН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ РӨЛІ	307
Исабеков А.К. Сабиров А.И. ЖАҒАҢДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	311
Асилов Абдашим Түребекович ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ АРҚЫЛЫ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ БІЛІМДІ ТЕРЕНДЕТУ	314
Жумакулова Раушан Ибадуллаевна ТАРИХ САБАҚТАРЫНДАҒЫ "ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП" (FLIPPED CLASSROOM) МОДЕЛІ: ОҚУШЫНЫҢ ӨЗ БЕТІНШЕ БІЛІМ АЛУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	316
Алибекова Балжан Айтбаевна ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	318
Шаймерденова Айнур Ергешқызы ТӘРБИЕНІҢ ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ЖАЛПЫ АДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҮЙЛЕСТІРУ	321
Токтабай Гүлара Төлегенқызы ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ	322
Калиева Лайла Жанабаевна ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ	325
Zhanabayeva Gulnar Kubegenovna INCREASING STUDENTS' COGNITIVE ACTIVITY IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE	327
Алишерова Гүлжамал Сұлтанқызы БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕР	329
Досмаханбетова Ұлжан Әбдіқадірқызы ОЙЫН АРҚЫЛЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ МЕН БІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	331
Алсейтова Шарбану Балтабайқызы ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ САРАЛАП ЖӘНЕ ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚИТУ ТӘСІЛДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ	333
Мусирова Гүлжахан Шералиевна ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗДЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ: ОҚУШЫНЫҢ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЖАСАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	335
Кайпбекова Жанат Каныбековна ПАТРИОТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ	337
Бейсебаева Перизат Сарсенбаевна МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДИАГНОСТИКАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕРІН ПАЙДАЛАНУ	339

Турсынбекова Фариза Байболатовна ЖАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ПСИХОДИАГНОСТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР	341
Токтағанова Акмарал Заманбековна ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕГІ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС	343
Султанова Гулзор Абдухаликовна ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТЕЙ "АДАЛ АЗАМАТ" ЧЕРЕЗ АНАЛИЗ ПОСТУПКОВ И МОРАЛЬНОГО ВЫБОРА ЛИТЕРАТУРНЫХ ГЕРОЕВ	345
Әбдібек Үміт Бахтиярқызы ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ НА УРОКАХ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ: ОБСУЖДЕНИЕ "ВЕЧНЫХ ТЕМ" (ДОБРО, ЗЛО, СОВЕСТЬ, ДОЛГ)	347
Серікбаева Бану Нариманқызы РОЛЬ ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (ТЕАТРАЛЬНЫЙ КРУЖОК, ЛИТЕРАТУРНЫЙ КЛУБ) В РАЗВИТИИ ИНТЕРЕСА К ПРЕДМЕТУ	348
Жакаева Асель Бейсенова РОЛЬ РУССКОГО ЯЗЫКА В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИЯЗЫЧНОЙ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ	351
Сабыр Ақсұңқар Шинасілқызы ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПРЕОДОЛЕНИЯ ЯЗЫКОВОГО БАРЬЕРА ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО КАК ВТОРОГО ЯЗЫКА	353
Джуматинова Индира Бакытжановна РАБОТА НАД ЛЕКСИЧЕСКИМ ЗАПАСОМ: ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБОГАЩЕНИЯ СЛОВАРЯ УЧАЩИХСЯ	356
Тлемисова Бактигул Беделбековна КАК ФОРМАТИВНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ ВЛИЯЕТ НА МОТИВАЦИЮ: РАЗРАБОТКА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАДАНИЙ ДЛЯ УРОКОВ ЛИТЕРАТУРЫ	358
Усманов Алишер Шайлаевич РАЗРАБОТКА КРИТЕРИЕВ И ДЕСКРИПТОРОВ ДЛЯ ОЦЕНИВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ РАБОТ (ЭССЕ, СОЧИНЕНИЙ) ПО ЛИТЕРАТУРЕ	360
Есмагамбетова Гульшат Сайлаубековна ПРОБЛЕМЫ ИНТЕРФЕРЕНЦИЙ: ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ ТИПИЧНЫХ ОШИБОК (КАЗАХСКО- РУССКИХ) В РЕЧИ УЧАЩИХСЯ	362
Умурзакова Дона Рахимжановна ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ УРОКОВ ЛИТЕРАТУРЫ: КАК ОБСУЖДЕНИЕ КНИГ ПОМОГАЕТ В РЕШЕНИИ ПОДРОСТКОВЫХ ПРОБЛЕМ	364
Керимбекова Ж.У., Мамбеталиева А.С. ВОСПИТАНИЕ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДЁЖИ В ДУХЕ КАЗАХСКИХ НАРОДНЫХ ЦЕННОСТЕЙ	366
Қамытбек Аружан Нұрланқызы МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ МЕН ФОРМАЛАРЫ	368
С.С.Тілеуова ҚҰНДЫЛЫҚТАР – МҰҒАЛІМНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ҚҰРАУШЫ ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ БІРІ	372
Досанова М.М., Үсіпбекова А.С., Умбеталиева А.М. ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ	376
Шуланбекова Сандугаш Беркинбаевна, Ералин Қуандық Ералыұлы ФУТУРОДИЗАЙН АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ	379
Танабаева Г.Т. БОЛАШАҚ ТӘРБИЕШІЛЕРДЕ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	383
Аппарбекова Райхан Бексейітқызы ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ – ЕЛ БОЛАШАҒЫНЫҢ КЕПІЛІ	386

Үтегенова Жансая Сейдахметовна ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ ЖАЛПЫАДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҰШТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	388
Бимырзаева Айзада Турсыновна ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН БАЛАБАҚШАДА НАСИХАТТАУ	390
Тенизбаева Айгул Жансеитқызы МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМДЕ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ	392
Бекжигитова Сабира Елтаевна ЖАТТЫҒУ САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ	394
Умарова Насиба Мирзаахмадовна ТАРИХИ ЭССЕ ЖАЗУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫНЫҢ АРГУМЕНТТЕУ ЖӘНЕ ӨЗ КӨЗҚАРАСЫН ДӘЛІЛДЕУ ДАҒДЫЛАРЫН БАҒАЛАУ	396
Сарыбаев Усибали Бухарбаевич "АДАЛ АЗАМАТ" ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ТАРИХИ ТҮЛҒАЛАРДЫҢ (ӘЛ-ФАРАБИ, АБАЙ, ЫБЫРАЙ) ӨМІР ЖОЛЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАР БОЙЫНА СІңІРУ	398
Абдибекова Ақмарал Лесбековна ТАБИҒАТ ПАЙДАЛАНУ МЕН ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ	400
Кыдырбаева Майра Жетеновна РОЛЬ ПРАКТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ ТЕМАМ ОХРАНЫ ПРИРОДЫ	402
Таш Зәуре Беканқызы ӨЛКЕТАНУ МАТЕРИАЛДАРЫН ТАРИХ САБАҚҚА КІРІКТІРУ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТУҒАН ӨЛКЕГЕ ДЕГЕН ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМІН ТӘРБИЕЛЕУ	404
Жумагулова Нургуль Жарасовна ҰЛТТЫҚ ӘШЕКЕЙЛЕРДІҢ ТӘРБИЕДЕ АЛАТЫН ОРНЫ	406
Маханбетова Гульбахар Оразовна ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ	407
Сахова Ажар Байдосқызы ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ	410
Каналбекова Газиза Сайлаубековна ҰЛТТЫҚ МҰРА – ТАУСЫЛМАС ҚАЗЫНА	412
Ауелбекова Айнаш Курманбаевна ТӘРБИЕ – МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЖЕКЕ БАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	414
Кошкарбаева Жанна Каналовна ТУҒАН ЖЕРГЕ САЯХАТ	416
Сералиева Гулжамал Мырзашеровна ТӘРБИЕ КӨЗІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТА	418
Akramkulova Malika Rakhmankulovna TEACHING ENGLISH THROUGH INTERACTIVE PLATFORMS	420
Imanali Gulnaz Ospanalikyzy USING DIGITAL RESOURCES IN ENGLISH LESSONS	422
Taskentbaeva Zamira Makhataeyevna USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING	424
Адахамов Бекзат Гафуржанович "ТӨУЕКЕЛ ТОБЫ" ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДІҢ КЕШЕНДІ МОДЕЛІ: ЕРТЕ АНЫҚТАУДАН ӨЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУГЕ ДЕЙІН	427
Алсейтова Лаззат Танирбергеновна 9-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САНАЛЫ ТҮРДЕ БЕЙІН ТАҢДАУЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ: КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ ЖҰМЫСЫНЫҢ КЕШЕНДІ ЖҮЙЕСІ	430
Астанкулова Наргиза Равшанбековна ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІН БАСҚАРУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАУЫМДАСТЫҚТЫҢ РӨЛІ	432
Байтасова Маржан Меирбекқызы ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ САБАҚТАРЫНДА "АЛАШ" ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ МҰРАСЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	434

Глухова Дарья Валерьевна ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА ГОТОВНОСТИ РЕБЕНКА К ШКОЛЬНОМУ ОБУЧЕНИЮ: КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД И КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ	437
Дийметова Дильбар Абдуразаковна ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ШЕШІМДЕР: ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ЖОБАЛЫҚ ЖҰМЫС	439
Дюсеналиева Бахыткуль Кадырбековна ГЕЙМИФИКАЦИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА: КАК ПРЕВРАТИТЬ ИЗУЧЕНИЕ ГРАММАТИКИ В УВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ КВЕСТ	441
Тогусбаева Акмарал Маликовна БАСТАУЫШ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	444
Досанова Гульжан Сексенбаевна БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ БАЛАНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІНІҢ ДАМУ КЕЗЕҢДЕРІ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМНІҢ ҚОЛДАУЫ	446
Есенбай Айдана Узакбайқызы МЕТОДЫ АКТИВИЗАЦИИ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В КЛАССАХ С КАЗАХСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ	448
Абенова Салтанат Абдикадировна КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ БАСТАУЫШТАҒЫ РӨЛІ	451
Эминова Салтанат Кушербаевна «КӨРКЕМ ЕҢБЕК» САБАҒЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ	454
Orynbasarova Gulmira Syrlybaevna EFFECTIVE STRATEGIES FOR DIALOGIC TEACHING IN ENGLISH LESSONS	457
Кулиева Аршат Оразмуратовна ОҚУШЫЛАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ ӘДІСТЕРІ	460
Шинибекова Назым Нурлановна ЭКСПЕРИМЕНТТІК ӘДІС – ФИЗИКА САБАҚТАРЫНЫҢ НЕГІЗГІ ӨЗЕГІ	463
Козтаева Акшолпан Тынышбековна ТОПТЫҚ ТРЕНИНГТЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ДАМУ	465
Амирова Айсара Ташкараевна БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ СТИЛЬДЕРДІҢ ТҮРЛЕРІ МЕН ТІЛДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ОҚЫТУ	468
Ерназарова Жанар Советовна БАСТАУЫШ СЫНЫПТА МӘТІНМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІНЕ СИПАТТАМА	471
Алимбекова Маржан Сатбаевна ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.	474
Ибрахим Г.Т. PISA – ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТЕСТІ	477
Исхаков Орынбасар Нұрланұлы ЖҰМЫСШЫ МАМАНДЫҒЫ - СЕНІМДІ КАПИТАЛ!	479
Кәкімжанова Жанар Елеуқызы «МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ДАМУА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ	480
Сарсенова Молдир Турганбаевна БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЯРЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	483
Тургунбаева Дина Байбосыновна ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ЕББҚ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ	487
Юсупова Шоира Сайдуллаевна ТЕКСТ КАК ИНСТРУМЕНТ МЫШЛЕНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ	490
Манкараева Гулнар Мухтаровна	

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА КРИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ҮДІСТЕРІ	492
Сансызбай Насипа Сансызбайқызы ҚАЗІРГІ ЦИФРЛЫҚ ОРТАДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖОЛДАРЫ	494
Ескенеева Жанат Ауелбековна МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАНЫ ЖОБАЛАУ	497
Юсупшикова Наргиза Эльчибаевна ДЫБЫСТЫ ДҰРЫС АЙТУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЛОГОПЕДТІҢ РӨЛІ	499
Гончарова Светлана Анатольевна РАЗВИТИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	501
Нұрланова Гүлзира ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА БҰЛТТЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАҢУ GOOGLE WORKSPACE MICROSOFT 365	503
Умарова Гулнар Дилмағамбетовна МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА АТА-АНАЛАРМЕН ТИІМДІ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ ЖОЛДАРЫ	506
Myrzakerimova Gulmira Tulembekovna COGNITIVE FEATURES OF LEARNING ENGLISH IN A MULTILINGUAL ENVIRONMENT	508
Әшірбай Роза Нышанбайқызы ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІҢ РӨЛІ	511
Сапарбекова Лаззат Еркиновна БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚИЯЛЫН ДАМУ ҮДІСТЕРІ	514
Nurzhanova Sholpan Amangeldikyzy IMPROVING READING LITERACY AND COMPREHENSION SKILLS IN ENGLISH LESSONS	517
Бочарова Галина Геннадьевна ПРОЦЕНТЫ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА	521
Алипбаева Гаухар Мынбаевна МЕКТЕП – АТА-АНА – ОҚУШЫ ҮШТІГІНДЕГІ ТИІМДІ СЕРІКТЕСТІК	523
Бимбетова Жанна Болатбековна ТӘРБИЕЛІК ІС-ШАРАЛАРҒА АТА-АНАЛАРДЫ ТАРТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ФОРМАЛАРЫ	526
Есимова Феруза Айбековна ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРМЕН БІРЛЕСЕ ОТЫРЫП ТӘРБИЕЛІК ЖҰМЫСТАР ЖҮРГІЗУ	528
Тлеукеева Эльмира Ермахановна МДҰ МЕН БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ ЖОЛДАРЫ	530
Лесова Бибихан Дуйсеновна БАЛАБАҚШАДА БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ	533
Даутбекова Салима Жолымбековна МДҰ КӨРКЕМ ЕҢБЕК АРҚЫЛЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛДАРЫ	535
Мирзаева Галия Куттыбайқызы БАЛАЛАРМЕН ҚИМЫЛДЫ ОЙЫНДАР	537
Исабаева Эльмира Уйсінбайқызы ОЙНАЙЫҚ ТА ОЙЛАЙЫҚ	539
Абдраманова Нургул Нағашбековна ҚЫЗЫҚТЫ ЗЕРТТЕУЛЕР	542
Саметов Лесбек Абдукадырович ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ПЕН МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУ	544
Жумабаева Каламқас Саттархановна ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА ПО ПРОФИЛАКТИКЕ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ	546
Бердыбаева Актоты Есенбековна ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІН ЗАМАНАУИ ФОРМАТТА ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	549

Жолбарисова Нургул Ауесханкызы ЖЕРГІЛІКТІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ШЕШУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ЖОБАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР	551
Баймағамбетова Жұлдыз Журсуновна БАЛАНЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ДИАГНОСТИКАЛАУ ӘДІСТЕРІ	553
Рысбаева Айнұр Аманбековна ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТЕСТТЕР МЕН САУАЛНАМАЛАРДЫ ДҰРЫС ҚОЛДАНУ ПРИНЦИПТЕРІ	556
Турлыбекова Жанар Сарсеновна ИНТЕРАКТИВТІ СИМУЛЯЦИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ХИМИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ТҮСІНДІРУ	559
Абдижаппарова Айнагүл Шадмановна ОҢАЛТУ ОРТАЛЫҒЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ ЖАЙ-КҮЙІН ТҰРАҚТАНДЫРУ ӘДІСТЕРІ	562
Маханбетова Халида Турсынқожаевна МУЗЫКАТЕРАПИЯНЫҢ ЕРЕКШЕ ҚАЗАТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҢАЛТУДАҒЫ РӨЛІ	565
Артыков Адил Болатович ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРДІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	567
Абдрахман Ляззат Турдалиқызы "ДИЗАЙН" БӨЛІМІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ (ГРАФИКАЛЫҚ РЕДАКТОРЛАР, 3D-МОДЕЛЬДЕУ) ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	570
Баймуратова Жанар Шарипхановна ТӨМЕН АКАДЕМИЯЛЫҚ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫ БАР ОҚУШЫНЫ ҚОЛДАУ	572
Мырзалиева Бағила Жандарбекқызы ҚИЫН АТА-АНАЛАРМЕН КОММУНИКАЦИЯ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	575
Бейсенбаева Ақмарал Боранбайқызы КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРДІ ДАМУЫҒА БАҒЫТТАЛҒАН ЖОБАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР	577
Кошкарлова Бактыгүл Сиезбековна БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДОСТЫҚ ЖӘНЕ ӨЗАРА КӨМЕК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМУЫ ӘДІСТЕРІ	579
Бейсебаева Асемкуль Абдижалиловна МЕКТЕПТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ЖОБАЛАР АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕЛЕУ	581
Даулбаева Гульмарал Абжаппаровна БЕЙІНДІК ОҚЫТУДЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ: ДИРЕКТОР ОРЫНБАСАРЫНЫҢ РӨЛІ	583
Татибаева Бибигүл Бегайдаровна "АСПАЗДЫҚ" БӨЛІМІНДЕГІ "ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП" (FLIPPED CLASSROOM) ӘДІСІ: ТЕОРИЯНЫ ҮЙДЕ, ТӘЖІРИБЕНІ МЕКТЕПТЕ ОРЫНДАУ	585
Сапарова Улжалғас Кользаковна КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ КИІМ ҮЛГІЛЕРІН ЗЕРТТЕУ АРҚЫЛЫ МӘДЕНИ МҰРАНЫ ЖАҢҒЫРТУ	587
Шеринбетова Ботакөз Темирбаевна БАЛАБАҚШАДА СТОРИТЕЛЛИНГ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ	589
Жунусова Рахат Ильясовна МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ҚҰЗЫРЕТТІЛІККЕ НЕГІЗДЕЛГЕН БІЛІМ БЕРУ	591
Малабаева Муяссар Рустамбековна БАСТАУЫШТА ДЕБАТ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ	593
Babanova Dinara Zakirovna STRATEGIES FOR BUILDING WRITING SKILLS IN ENGLISH	595
Кенжабаева Матлуба Рахматуллаевна ӨЗБЕК ТІЛІН КОММУНИКАТИВТІК ТӘСІЛМЕН ҮЙРЕТУ ЖОЛДАРЫ	598
Курбаналиева Дияра Рахматуллаевна ӘДЕБИЕТ ПЕН ТІЛ САБАҚТАРЫНДА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ	600
Курвантаев Кахраман Ахматкулович ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУЫ	603

Абдуллаев Бауыржан Жеткербаевич ХАЛЫҚ МУЗЫКАСЫНЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ	605
Абдукахарова Шахназа Абдиганиқызы ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА: ОБУЧЕНИЕ АНАЛИЗУ «ПОДТЕКСТА» И АВТОРСКОЙ ПОЗИЦИИ	607
Аметжанова Динара Шамшатовна «ДИАЛОГТЫҚ ОҚЫТУ» ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ТАРИХИ ТАҚЫРЫПТАРДЫ ТЕРЕҢ МЕҢГЕРТУ	610
Бейсенбаева Айнагуль Бекмуратовна БАЛАБАҚШАДА МЕРЕКЕЛІК ҚОЙЫЛЫМДАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	612
Досова Айгул Кулмешхановна ТАБИҒИ МАТЕРИАЛДАРМЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫС	615
Жузтаева Нургул Славовна БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ӘДЕБИЕТТІК ОҚУДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ	617
Кокымбаева Жазира Кузенбаевна ТҰРАҚТЫ ДАМУ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	619
Медеева Гульзат Рахметовна ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУДІҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ	622
Танташева Кульпаршин Мусаевна ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ	624
Тулбасиева Гулбахар Жарилкасимовна ОҚУШЫ ҚАТЕЛІГІМЕН ЖҰМЫС: СЫНДАРЛЫ ТҮЗЕТУДІҢ ӘДІСТЕМЕСІ	626
Rysbek Symbat Yergazikyzy APPLYING NEUROPSYCHOLOGICAL APPROACHES IN ENGLISH TEACHING	629
Азимова Насиба Жумадуллаевна ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ (PBL) НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ: ОТ ИССЛЕДОВАНИЯ БИОГРАФИИ ПИСАТЕЛЯ ДО СОЗДАНИЯ "ЖИВОЙ" ГАЗЕТЫ ЭПОХИ	632
Дауренбекова Айгерим Бакытовна МАТЕМАТИКАДАҒЫ КҮРДЕЛІ ТАҚЫРЫПТАРДЫ ЖЕҢІЛ ТҮСІНДІРУ ЖОЛДАРЫ	634
Мынбаева Алия Мусрепхановна ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ МЕКТЕПТЕГІ ЗАМАНАУИ ФОРМАЛАРЫ	636
Нахыпбеков Джора Кулбаевич ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ	638
Рысалиева Эльмира Мырзановна БЕЙІНДІК СЫНЫПТАРДА ЖҰМЫС ІСТЕЙТІН ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ: ӘДІСТЕМЕЛІК ҚОЛДАУ ЖӘНЕ ЫНТАЛАНДЫРУ ТЕТІКТЕРІ	640
Рысбекова Мадина Абдрахмановна ДИРЕКТОРДЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	642
Анықбаева Айман Есжияровна ӘР САБАҚТА СӨЗДІК ҚОРДЫ БАЙЫТУ ӘДІСТЕРІ	645
Bayanova Azhar Shekerovna CREATING INTERACTIVE CONTENT (VIDEOS, PODCASTS) FOR ENGLISH LESSONS	648
Абдукадырова Кенжекуль Айтуреевна КОММУНИКАТИВТІК ОЙЫНДАРДЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ОРНЫ	650
Шералиева Гулайша Диханбаевна ПЕДАГОГ ПЕН АТА-АНА ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ – ТАБЫСТЫ ТӘРБИЕ КЕПІЛІ	652
Оспанова Жанар ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ БЕРУ – ЗАМАНАУИ БАЛАБАҚША МІНДЕТІ	654
Усипбаева Бибигул Шынарловна Бакировна БАЛАБАҚША МЕН АТА-АНА АРАСЫНДАҒЫ СЕРІКТЕСТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС	657
Аязбекова Аксулу Нуртилеуовна ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП ОҚЫТУ	658

Исабекова Нурсая Ергалиевна БАЛАБАҚШАДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ	661
Шонтыкова Жанар Камалқызы МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ	663
Карабекова Замира Абдумаликовна БАЛАБАҚШАДА ҚИЫН МІНЕЗДІ БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС	666
Намозбаева Баян Рустемовна ТӨРБИЕШІ МЕН БАЛА АРАСЫНДАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ БАЙЛАНЫС	669
Юсупова Акмарал Анарбекқызы МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	672
Калиева Аксима МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫТУШЫ ОРТА ҚҰРУДЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ	674
Адырбекова Гүлжазира Айнабекқызы БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	678
Серкебаева Айсулу Турлыбаевна БЕЙІНДІК ОҚЫТУДЫ ДАМУЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	680
Избанбетова Кенжегүл Бодыбаевна МУҒАЛІМНІҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ӨСУІН ҚОЛДАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	683
Абдикаримова Раушан Тенесбековна СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА	686
Абдикул Айша Советқызы МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	690
Kirabayeva Lazzat Abylkhasymovna USING PROJECT-BASED LEARNING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING	693
Bexseitova Aliya Bazatovna EFFECTIVE USE OF THE FLIPPED CLASSROOM MODEL IN TEACHING ENGLISH	696
Акмарал Төребекқызы БАЛАБАҚШАДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ	699
Ибадулла Назерке Нұрланқызы ДАМУЫТУШЫ ОЙЫН ОРТАСЫН ДҰРЫС ҰЙЫМДАСТЫРУ	701
Сауырбай Мәдина Құрманбекқызы МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ЖЕТІЛДІРУ	705
Алибекова Акжан Мухитдиновна АРТ-ОЙЫН ТӘСІЛДЕРІН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫ ДАМУЫТУ	708
Хасанбаева Дилорам Нусретуллаевна БАЛАЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	711
Сембаева Асем Саликызы ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ИНФОРМАТИКАНЫ ТЕРЕҢ МЕҢГЕРТУ	714
Бекназарова Айзат Алибаевна ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	717
Ауелбекова Эльназ Абдырасиловна МЕКТЕПТЕГІ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ПЕН МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ДАМУЫТУ	719
Ейзжанова Феруза Темуровна ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУЫТУ	721
Рыштай Гүлбала Қылышбекқызы ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ	723
Алипова Жамиля Абдуллаевна БАЛАЛАРДАҒЫ СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫН АНЫҚТАУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ	725

Бихондиева Калдыкуль Бекниязовна АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ	727
Егенова Назипа Атаевна ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ МҰРАСЫН ТАРИХ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ	730
Султаниязова Садокат Хусанжановна ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	732
Абилаханова Сымбат Муталханқызы СТУДЕНТТЕРДЕ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ	735
Алтынбекова Жанар Туленбековна ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ	738
Ембаева Анар Даутбаевна ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ҮРДСІНДЕГІ ЭМОЦИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ДАМУ	741
Еспотаева Айгерим Айтбаевна READING BIOGRAPHIES OF FAMOUS PEOPLE	744
Оразбаева Жадра Муслимовна ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	747
Уразбаев Даулеткали Мархабатович АБАЙДЫҢ ОЙЛАРЫ – ЗАМАНАУИ МҰҒАЛІМНІҢ РУХАНИ БАҒЫТ-БАҒДАРЫ	750
Хусанова Райхан Юльчиевна ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	752
Parmanova Zhanar Alibekovna DEVELOPING STUDENTS' SELF-LEARNING STRATEGIES	755
Алмаханбетова Айгерим Мейрбековна ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРМЕН МАТЕМАТИКА ПӘНІНДЕ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ	758
Бахитова Гульшахар Ахтаевна ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АНЫҚТАУДЫҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ	761
Жумабеков Бауыржан Курмангазыевич ДОМБЫРАМЕН АНСАМБЛЬДІК ОРЫНДАУШЫЛЫҚТЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ	763
Норманова Асемгуль Турсуновна «ТВОРЧЕСКАЯ МАСТЕРСКАЯ» (CREATIVE WRITING) НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ: ОТ АНАЛИЗА К СОЗДАНИЮ СОБСТВЕННОГО ТЕКСТА	766
Тургамбаева Карлыгаш Бердибаевна ИНТЕРНАТТАҒЫ ТӘРБИЕШІ МЕН БАЛА АРАСЫНДАҒЫ СЕНІМДІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС	768
Утетилеуов Нуржан Карибаевич ТАРИХИ КАРТАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	771
Хакимжанова Нурия Ахмиджановна ЕСТҮ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МҰМКІНДІКТЕРІ	774